8
7 D
16

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

34-B-19

PRAXIS THEOLOGICA DE CONTRACTIBUS & reſtitutionibus.

EDITA A MAGISTRO Michaele de Palacio, Granatenſi Ciuitatenſis Eccleſiæ Magiſtrali Canonico, Apud Salmanticam ſacræ Theologiæ, & Philoſophię olim profeſſore.

Cum Priuilegio.

SALMANTICAE,

Excudebat Ioannes Ferdinandus.

M. D. LXXXV.

EL REY.

POrquanto por parte de vos el Canonigo Miguel de Palacios, en la Sancta Yglesia de la ciudad de Ciudadrodrigo, nos ha ſido hecha relacion que vos auiades hecho y compueſto vn libro yntitulado Praxis Theologica de contractibus & reſtitutionibus, que era el que preſentauades en el qual auiades paſſado mucho trabajo, y ſe entendia ſeria de mucho prouecho en la Yglesia de Dios. Y nos pediſtes y ſuplicaſtes le mandaſſemos ver y examinar, y eſtando tal como conuinieſſe daros licencia para le ymprimir y preuilegio paraque dentro de veynte años ninguna perſona le pudieſſe ymprimir ni vender, ſin vueſtro conſentimiẽto, o como la nueſtra merced fueſſe: lo qual viſto por los del nueſtro Conſejo, y como por vueſtra parte ſe hizieron las diligencias que la prematica por nos nueuamente hecha ſobre la ympreſsiõ de los libros diſpone, Fue acordado que deuiamos mandar dar eſta nueſtra cedula para vos e nos tuuimos lo por bien, y por la preſente vos damos licencia y facultad para que vos o la perſona que vueſtro poder ouiere, y no otra alguna, podays hazer ymprimir el dicho libro que de ſuſo ſe haze menciõ en eſtos nueſtros Reynos, por tiempo y eſpacio de diez años primeros ſiguientes, que corren y ſe cuentan deſde el dia de la data deſta nueſtra cedula en adelante, ſopena que qualquiera perſona, o perſonas que ſin para ello tener vueſtro poder lo ymprimiere, o vendiere o hiziere ymprimir, o vender pierda toda la ympreſsion que hiziere, con los moldes y aparejos della, y mas yncurra en pena de cinquenta mil marauedis cada vez que lo contrario hiziere, la tercia parte para la perſona que lo denunciare, y la otra tercia parte, para el juez que lo denunciare, y la otra tercia parte, para la nueſtra camara y fiſco, con tanto que todas las vezes que ouieredes de hazer ymprimir el dicho libro durante el dicho tiempo de los dichos diez años, le trayays al nueſtro Conſejo, juntamente con el original, que en el fue viſto que van rubricadas las hojas y firmado al fin del, de Miguel de Ondarça çauala, nueſtro eſcriuano de camara, de los que en el nueſtro Conſejo reſiden, paraque ſe vea ſi la dicha ympreſsion eſta conforme al original, y ſe os taſſe el precio porque ſe ha de vẽder cada volumen, ſopena de caer e yncurrir, en las penas contenidas en la dicha prematica, y mandamos a los de nueſtro Conſejo, e a otras qualeſquier juſticias, deſtos nueſtros Reynos que guarden y cumplan, y executen eſta nueſtra cedula, y todo lo en ella contenido. Fecha en Lisboa, a veynte dias del mes de Iulio, de mil, y quinientos y ochenta y dos años.

YO EL REY.

Por mandado de ſu Mageſtad
Antonio de Eraſſo.

TABVLA LIBRO-rum & Capitulorum, quę in hoc opere continentur.

Liber Primus.

Caput Primũ. Quod multi negotij ſit praxis contractuum. pagina. 1.
Caput ſecundum. Quid ſit ius, & quæ partes eius. pag. 4.
Caput tertium. Quid ius naturale, & legitimum. pag. 8.
Caput quartum. De iuſto legitimo. pagina. 14.
Caput quintum. Quid ſit cõtractus & quæ eius ſpecies. pag. 16.
Caput ſextum. De ordine contractuum realium. pag. 24.

Liber Secundus.

Caput primum. De contractu emptionis & venditionis. pagina. 28.
Caput ſecundum. De iuſto pretio. pagina. 42.
Caput tertium. De qualitate vendentium & ementium. pag. 71.
Caput quartum. De ipſa re quæ venditur, quam qualemq́ eam eſſe, ſi oporteat retegere. pag. 78.
Caput quintum. De qualitate rerum venalium. pag. 92.
Caput ſextum. Proſequitur idẽ quod quintũ, de ijs, quæ vendi non poſſunt. pag. 111.
Caput ſeptimum. Item de ijs, quæ vendi non poſſunt. pag. 113.
Caput octauum. De alijs ab ſpiritualibus quæ non ſunt vendibilia. pagina. 151.
Caput nonum. De ijs, quæ vendi non poſſunt, quia lege ſunt prohibita. pag. 158.
Caput decimum. Qua ratione cõtractus emptionis & vẽditionis ex circunſtantijs vitietur. p. 166.

Liber Tertius.

Caput primum. De permutationis contractu. pag. 174.
Caput ſecundum. De cambijs in generali. pag. 179.
Caput tertium. De cambijs in ſpeciali. pag. 185.
Caput quartum. De cauſis iuſtificantibus cambia. pag. 191.

Liber Quartus.

Caput primum. De natura mutui. pag. 225.
Caput ſecundum. An vſura accepta propriè ſit de ſe mala. pag. 230.

Caput tertium. Naturam vſuræ & eius prohibitionem rurſus inculcans. pag.243.
Caput quartum. Quid ſibi velit habere plus ex vi mutui, & lucro ceſſanti & dãno emergẽti. p.252.
Caput quintum. De alijs duabus cauſis iuſtificantibus acceſsionem vltra ſortem. pag.270.
Caput ſextum. An cenſuales contractus ſint vſurarij. pag.299.
Caput ſeptimũ. An cenſus creari poſſit ſuper nuda perſona. pag.312.
Caput octauũ. An vitalitia quæ vocant, ſint contractus iuſti. p.326.
Caput nonũ. An vſurarius ſit dominus vſuræ acceptæ. pag.330.
Caput decimum. An liceat cooperari vſurarijs. pag.347.
Caput. X I. An Iudæis fas quõdam fuerit ad vſuras mutuare. p.355.
Cap. X I I. De ſocietatis cõtractu & de ijs, quæ iuſtificãt ipſum. p.360.

Liber Quintus.

CAput primũ. Quid locatio & quotuplex. pag.380.
Caput ſecundum. De dolo, lata, leui & leuiſsima culpa. pag.406.
Caput tertium. Vbi diſſeritur de commodato. pag.411.
Caput quartum. De depoſito. p.420.
Caput quintum. De pignoribus & hypothecis. pag. 427.
Caput ſextum. De contractu fideiuſsionis. pag.433.
Caput octauum. De tranſactionibus. pag.449.
Caput nonum. De cõpromiſsis. p.456
Cap. X. De compenſationibus. p. 470
Caput vndecimum. De contractu promiſsionis. pag. 473.

Liber Sextus.

CAput primum. Quæ ſit donatio & quot ſunt qui eam cõcernunt. pag. 501.
Caput ſecundũ. De impotentibus donare & crimine cõmiſſo. p. 512.
Caput tertium. De diuiſione donationis. pag.514.
Caput quartum. De donatione cauſa mortis. pag.522.
Caput quintũ. An donatio poſsit fieri inter abſentes. p.526.
Caput ſextũ. An donatio conditionalis etiã non expleta conditione valida ſit in foro animæ. pag.530.
Caput ſeptimum. An donatio facta ex cauſa, non extante cauſa ſit obnoxia reſtitutioni. pag.536.
Caput octauum. An donata propter cauſam neceſſariã ſint donatori reſtituenda. pag.542.

Liber Septimus.

CAput primum. An ſit concedendũ, quod aliquis ſit contractus innominatus, & ſi eſt, quid ſit. pag.550.

FINIS.

INDEX COMPENDIOſUS OMNIUM RERUM & VERBORUM

INDEX COMPENdioſus omnium rerum & verborum inſigniorum, quæ in hoc opere continentur ordine Alphabetico diſpoſitus.

A

ABIGEI qui ſint. pagina. 157. a.
Acceptilatio quid ſit. pagina. 22. b.
Acceptilatio quid ſit. pagina. 449. a.
Actio quid. pag. 18. a.
Actio & obligatio correlatiua ibidem.
Actio conſequitur naturæ obligationē, pag. 19. a.
Actio aliter à Philoſophis quam à Iuriſtis vſurpatur. p. 20. b.
Actio & paſsio in omni contractu. pagina. 26. b.
Actio prætoria, redhibitoria, & propria. pag. 79. a.
Actus poteſt eſſe bonus moraliter etiā comitatus ignorantia. p. 542. a.
Aduocatus decipiens clientem non poteſt petere pretium patrocinij. pagina 487. b.
Æſtimatio venditionem facit, vel formalem vel implicitam. p. 384. a.
Æſtimatio quando addit gradum obligationis contractibus. p. 384. a.
AEthiopes Manicongi fideles. p. 152. b.
AEthiopes an iuſtè redigantur in ſeruitutem. p. 153. b.
AEthiopes à parentibus vel à rep. iuſtè emuntur. p. 156. a.
Alienatio bonorum quibus criminibus prohibetur. p. 513. a.
Animalia fera quæ ſint. p. 164. a.
Animalibus domeſticis correſpondent fera. ibid. b.
Animalia manſueta proniora in feritatem quam è contra. ibidem.
Antitociſmos Ciceroni quid. p. 243. a.
Apoſtoli cur ſolum ex euangelio legantur victitaſſe non ex celebratione miſſarum. pag. 118. b.
Arabum fœminarum monilia. p. 181. a.
Aræ calicis conſecratio eſt humani iuris. pagin. 122. b.
Arbiter, & arbitrator, arbitrium & arbitramentum, vt differant. p. 457. b.
Arbiter non poteſt pronunciare ſententiam diffinitiuam altera parte abſenti. pag. 458, a.
Arbitratores poſſunt, ſi volunt ordinem iudiciarium obſeruare. ibidem. & pagina. 461. b.
Arbitramentum doloſum, vt & cōpromiſſum retractanda. ibidem. b.
Arbitrorū iudiciū excedentiū formam compromiſsi quādo valeat. p. 459. a.
Arbitraria ſententia an admittat appellationem. pag. 460. b.
Arbiter & arbitrator tenentur iuramētū de rectè arbitrando implere. p. 462. a.
Arbiter lædens, ex propoſito lædit. ibid.
Arbitrarium iudicium quibus vitiatur. ibidem. b.
Arbitri qui ſint eligendi. p. 465. b.
Arbiter eſt diſceptator cauſæ non tamē arbitrator. p. 466. a.
Arra & arrabo venditionum. p. 88. b.
Arram non perdit emptor ſi venditio ſit nulla. p. 89. a.
Aſſecurationis cōtractus eſt bon⁹ ex genere & vitiat̄ ex circūſtātijs. p 448. a.
Aſſecurationis contractus quis ſit. pagina. 447. b.
Atrauestar la mercaderia quid ſit. pagina. 74. b.
Aurum medicinale eſt. p. 180. b.
Aureus numus bifariam cōſideratur. pagina. 183. a.

B

BAptiſmus paruulos ſine merito iuſtificat per Chr̄i merita. p. 502. a.
Baptiſmū ſuſcipiens muneribus inductus, illum non vitiat. p. 547. b.
Bellum iuſtum quale. p. 152. a.
Beneficia tribus diſtinguntur, electione collatione poſſeſsione. p. 129. a.
Beneficium indigniori conferre ob conſanguinitatem vel &c. non eſt verè ſi-

ni.p.131.a.
Beneficia eccleſiaſtica quantum ad temporalia an papa poſsit vendere. pagi. 136.a.& ſequent.
Beneficiorum diuiſio.p.138.a.
Beneficium reſignare an teneatur qui ſe finxit idoneum.p.541.a,
Beneficium an poſsit retinere in conſciētia hæreticus mentalis.ibidem.b.
Beneficia hæreticorum ipſo iure vacāt. ibidem.
Bonum publicum priuato præferendū. pag.75.a.
Bonum ſequens ex malo ipſum non iuſtificat nec malum ſequens ex bono ipſum damnat.p.315.b.
Bullæ religionum confraternitatis. pagina.123.b.
Bullis ſatisfactiones ſanctorum cōmunicari non tamen vendi poſſunt. ibidē.

C

Cambium qua ratione ſit licitum. pag.32.a.
Cambire & campſere quid. pagina.174.b.
Cambium duplex,& iterum duplex.pa. 186.b.
Cambia feriarum & an cambia ſint mutuum.p.187.a.b.
Cambia ſicca ſeu ficta.p.188.b.
Cambia ſicca contra iuſtitiam.p.189.a.
Cambium nec temporis nec loci diſtantiā exigit,niſi per literas.p.189.b.
Cambiorum exceſſus iniuſtos mercatoris tenentur reſtituere.p.190.a.
Cambia minuta quæ cauſa iuſtificet.pagina.192.a.
Cambium non eſt venditio pecuniæ.ibidem.b.
Cambia antiqua præſentibus ſynceriora.p.193.a.
Cambium non eſt venditio vel emptio pecuniæ.p.194.b.
Cambium reale non eſt mutuum. pagina.195.a.
Campſor propter induſtriam refert lucrum.p.196.b.
Cambio reali propter æſtimationem facto tria inſunt.p.215.a.
Campſorum monopolium.ibidem.
Cābia oportet eſſe non coacta.ibidem.b
Cambiorum realiū triplex forma.ibidē.
Cambium ad literas viſas mēſurat inter eſſe cambij in diem.p.216.a.
Cambia in diem duplicia.p.217.a.
Campſoriæ artis ad cambia realia functio gemina.ibidem.b.
Campſoris miniſteria digna ſunt mercede non vſurarij.p.218.a.
Cambia nundinarum,& ex nundinis ad loca ſine nundinis.ibidem.b.
Cambia eiuſdem loci vſuraria.ibidem.
Cambiorum realium conditiones.pagina.219.a.
Cambia ſicca,& non ſpontanea falſa cābia cambia immoderata iniuſta.ibidē.
Cambia realia intra idem regnū ex ſuo genere licita ſunt.ibidem.
Cambia extra vel intra regnū celebrata diuerſam ſortiuntur rationē.p.220.a.
Cambia realia non prohibentur à papa. pag.222.b.
Cambia ſicca triplicia.p.224.b.
Candidatorum mos antiquus in petendis publicis muneribus.p.112.a.
Canonicis nefas eſt aliquid propter receptionem accipere.p.128.b.
Canonicis noue receptis & groſſa, & quotidianæ diſtributiones debentur. pag.130.a.
Caritas venalium vnde proceſsit in Hiſpania.p.190.a.
Caſus fortuitus quis ſit.p.394.a.
Caſus fortuitus ſi accidat cui ſit proficuo cuiue damnoſus.p.403.a.
Caſum fortuitum an in ſe ſuſcipiat, qui ſuſcipit in ſe periculum.p.415.a.
Caſus fortuiti & periculi ratio diuerſa. ibidem.
Caſus fortuitus nō eſt qui præuideri poteſt.ibidem.b.
Cauſa per accidens quomodo operatur. pag.204.b.
Cauſis per ſe aucta cauſa augetur effectus niſi impediatur,in cauſis per accidens non item.p.205.a.
Cauſa non ſecuta quæ ob cauſam dantur non repetuntur.p.533.b.
Cauſa impulſiua & finalis.p.537.a.
Cauſa falſa nonnūquam excogitatur ab ipſo leg ante.p.537.b.
Cauſa motiua falſa ad donandum non vitiat donationem.p.539.b.
Cenſus perpetuus redimibilis,quid ſit. pag. 21.b.
Cenſualis & redditus cenſualis quis. pagina.

gina.270.a.
Cenſus redimibiles quæ conditiones iuſtificent.p.306.b.
Cenſus redimibilis ſi nō extinguitur trāſit ad hæredes debitoris cenſus. pagina.308.a.
Cenſus obligatio niſi noue reſtauretur, aliquando ſoluitur deſolato fundo. ibidem.
Cenſuum temporalium conditiones diſcutiuntur.p.309.a.
Cenſuum conditiones neceſſariæ. pagina.311.a.
Cenſuum reſtitutio ex.l. regia. ibidem.
Cenſus perpetui fundamentū.p.312.a.
Cenſui creādo plures ſupponere fundos quam pro pecunia iniuſtum.ibid.b.
Cenſum emere ſuper perſona nuda maioris charitatis eſt quam ſuper re. pagina.314.b.
Cenſuum venditores liberi ſunt non ſerui ibidem.
Cenſum ſibi imponere non eſt ſeruitutis ſtatus.p.315.a.
Cenſum ſibi imponere non tantæ eſt ſeruitutis ſicut ſe tradere in pignus.ibid.
Cenſus noue conſtitutos an ſolum intelligat pragmatica edita Madriti.pagina.318.a.
Cenſuales contractus de ſe ſunt liciti. pagina.321.a.
Cēſus extinguibilis partim mobilia, partim immobilia ſunt bona.ibid.b.
Cenſus fructuarius & pecuniarius. ibid.
Cenſus perpetui vtilitas.p.322.b.
Cenſus temporalis ad tempus determinatum.p.323.a.
Cenſus ad tempus præſcriptum differt à redimibili.p.325.a.
Cenſus ad tempus ex natura ſua collabitur.ibidem.b.
Ceſsio bonorum, quid ſit.p.21.b.
Charitatis & iuſtitiæ officia. p.261.a.
Ciuitatenſis oppidi cōſuetudo.p.506.a.
Clauſula generalis in odioſis nō comprehendit maiora expreſſis. p.386.b.
Clerici, & monachi pragmaticis parere tenentur.p.67.a.
Clerici an poſsint teſtari de bonis eccleſiaſticis. p.106.b.& ſeq.
Clericorum bona cur dicantur pauperum.p.108.b.
Clericus taxatum ſibi pretium pro diuinis celebrādis coram iudice petere poteſt.pag.117.b.
Clericorum ſtipendia epiſcopis incumbit taxare.p.118.a.
Clericis officia ſordida prohibita. pagina.167.a.
Clericis negotiatoribus pœnę iure canonico impoſitæ.p.168.a.
Coactio iuſta & iniuſta, virtualis & formalis.p.74.a.
Coactus contractus quando valeat. pagina.76.b.
Commodatum, quid ſit.p.22.a.
Commodatarius non eſt dominus commodati, vt neque conductor rei locatę.pag.382.b.
Commodati actio reſultat, ex culpa leuiſsima.p.410.a.
Commodare latinis, quid ſit.p.411.a.
Commodati contractus ſecūdum Iuriſconſultos, quid ſit.ibidem.
Commodatum trifariam accidit. ibid.b.
Commodatarius tenetur aliquando etiā de leuiſsima culpa. ibidem.
Commodatum ſequitur regulas cōmodationis.p.412.a.
Commodationis tempore abſoluto tenetur commodatarius reddere cōmodatum incolume.ibidem.b.
Commodatæ rei æſtimatio quid operetur.p.413.a.
Commodato dare vel accipere qui poſſunt.p.414.a.
Commodato rem accipiens ad vſum periculoſum nō tenetur de periculo.pagina.415.a.
Commodati contractus cur gratis dicatur celebrandus.ibidem.b.
Commodari non poſſunt vſu conſumptibilia.p.417.a.b.
Commodatarius tenetur ad ſpeciē mutuatarius ad quantitatem.ibidem.
Commutantes an poſsint excedere taxatum pretium.p.40.a.
Compenſatio, vt fiat.p.21.b.
Compromiſſum, quid ſit.p.456.b.
Compromiſſum nudum à pœna an conſtringat compromittentes ad parendum arbitrio.p.461.a.
Compromiſſorum materia, quæ ſit. pagina.463.a.
Compromiſsio non fit de criminibus inducentibus depoſitionē ab ſtatu clericali.pag.464.a.
Compromiſſum an poſsit fieri in aduerſarium.

fariam.p.465.b.
Compromiſſum requirit duo extrema. pag.466. a.
Compromiſſum vt valeat tertius particulariter eligendus.p.468.a.
Compromittentium conſenſus ſuſpicionem cōtra arbitrum purgat.p.469.a.
Compromiſſum vt extenditur ad hæredes. ibidem.b.
Conditio bifariam poteſt poni in contractu.p.492.a.
Conditio quando fallat ante promiſsionem.p.493.a.
Conditio caſualis & poteſtatiua. ibid.
Conditio de contingēti, neceſſario & impoſsibili.p.494.a.
Conditio turpis de futuro caſſat contractum non tamē de præterito.p.498.a.
Conditiones quaſdā ius non reputat cōditiones.p.531.a.
Conductor tenetur de dolo & lata culpa non de caſu inopinato.p.370.b.
Conductor quando tenetur ſubire periculum rei locatæ.p.386.a.
Conductor recipiens in ſe totum damnum, totum etiam eommodum ſentire debet.p.397.b.& 398.b.
Conductor dupliciter tenetur ſuſtinere periculum rei.p.398.a.
Conducere aliquem ad bonum, vel allicere muneribus an ſit laudabile.pagina.487.a.
Conſecratio importat reſpectum quendam ad diuina.p.135.b.
Conſecratio non eſt qualitas, ſed reſpectus quidam ad diuina. p. 122.b.
Conſenſum in contractu lex ſupplet aliquando.p.76.b.
Conſcientiæ ſola veritas iudex. p.55.b.
Conſcientiæ forum animum non verba expendit.p.446.a.
Conſcientiæ forum ex veritate agit. pagin. 515.b.
Conſuetudo iuri humano detrahit.pagina.172.a.
Contractuum tractatio multifariam laborioſa eſt.p.1.a.
Contractuum primum iudiciū ad philoſophum moralem ſpectat.p.2.a.
Contractus ſimpliciter volūtarij eſſe debent.p.16.b.
Contractus coactus quādo valeat.ibid.
Contractus lucratiui, & oneroſi.pagina. 19.a.b.
Contractuum diuiſio.p. 20.a.
Contractos realis & perſonalis.ibid.b.
Contractus ab intrinſeco & ab extrinſeco quaſſantur.p.21.a.
Contractuum diuiſio per differentias accidentales.p.21.b.
Contractus innominati qui ſint.p.22.b.
Contractuum cathegoria.p.24.b.
Contraria quomodo ſe admittat.p.24.a
Contractus omnes ad duos primores reducuntur.p.26.a.
Contractus omnes ad genus actionis & paſsionis reducuntur.p.26.b.
Contractus iniuſtus, & nullus differunt. pag.38.b.
Contrahentes æquales eſſe debent. pagina.46.b.
Contrahentium conſenſum lex aliquando ſupplet.p.48.a.
Contractus multis deceptionibus vitiantur.p.72.a.
Contractus ex dolo factus an valeat.pagina.72.b.
Contractus à dolo originem ſumens eſt nullus.p.85.b.
Contractus quidam eſt inter aduocatos artifices & ſacerdotes & illos cōducētes.p.116.b.
Contractus iniuſtus ſecundum Ariſtot. pag. 179.b.
Contractuum oneroſorum differentia. pag.225.a.
Contractus omnis exigit æqualitatem. pag.226.a.
Contractus habent duplicem perfectionem eſſentialem & accidentalem, pagina.251.a.
Contractum pendere à dubio futuri euētus dum celebratur aut peracta celebratione aliud eſt.p.251.a.
Contrahentes ex æquo ſe debent. pagina.252.b.
Contractus ratione dubij euentus in lucro vel damno poſſunt obſeruari. pagina.263.a.
Contractus vaſij.ibidem.
Contractus ex ſuo genere iuſtus ex circunſtantijs poteſt vitiari. p.328.b.
Contractus ſecundum ſe tractantur non ſecundum circunſtantias.p.330.a.
Contractus naturam corrumpere, aut alterare differunt.p.387.a.
Contractibus pacta immixta quædam iuſta alia iniuſta.p.387.b.

Con-

Contractus annexus ſubit naturã principalis, ibidem.
Contractus quibus conſuetudini ſtandum.p.392.a.
Contractuum ars dupliciter debet conſiderare quæ ſunt per ſe & quæ per accidens.p.398.b.
Contractuum alia, contrahentium vitia. pag.408.b.
Contractus ſunt correlatiui. p. 475.a.
Contractus inter abſentes eſſe nõ poteſt bene tamen obligatio. p.476.a.
Contractus prouocantes ad malum non valent.p.498.b.
Contrahentis animum in meliorem partem ius interpretatur. p. 533.a.
Contractus innominati cur dicantur. pagina.551.a.b.
Contractus innominati vt pariant obligationem.p.522.a.
Contraſte, Hiſpanè, officium. p. 180 b.
Correlatiua ſunt ſimul natura. p.18.b.
Crimina poſſunt ciuiliter & criminaliter agi.pag.463.b.
Culpa leuiſsima quæ ſit.p.385.a.
Culparum gradus poſſunt eſſe æquales quoad nocumentum ex eis procedẽs. pag.406.a.

D

Damnum proprium nemo tenetur ſubire, vt alij conſulat. pagina.207.a.
Damnum emergens ex ſolutionis mora ſpectatur.p. 223.b.
Damnum emergẽs valde differt à lucro ceſſante.p.252.b.
Damnum incurrẽdum propter lucrum an debeat accedere ſorti.p.254.b.
Damnum emergẽs vtrum ſit fructus impeditus ex alterius cauſa.p.255.a.
Datio quando obliget recipientem. pagina.486.b.
Debitum ex iuſtitia, & ex liberalitate. pagina.235.b.
Debita ſua quiſq; poteſt ex intentione principali recipere ſperata.p. 240.b.
Debitorẽ eſſe in mora, quid ſit. p.265.b.
Debita ſecundum indiuiduum non admittunt recompenſationẽ.p.470.b.
Debita iurata an admittant exceptionẽ recompenſationis.p.471.a.
Debitor propriè quis ſit.p.490.a.
Debitor vt ſit pœnæ ſoluendæ ſtipulatori obnoxius quandoque non eſt neceſſaria interpellatio. p.495.a.
Debita opera quando pretio fieri poſſunt.p.544.a.
Depoſitum quid ſit.p.?2.a.
Depoſitarius quando de leuiſsima culpa tenetur varij caſus. p.406.a.
Depoſiti contractus extrema in concreto habet nomina p.420.a.
Depoſiti fit mentio in ſcriptura.ibid.b.
Depoſitum cur dicitur gratia Dei & de depoſiti materia.ibidem.
Depoſitarius idem numero tenetur reſtituere.p.421.a.
Depoſitarius quibus caſibus tenetur vltra dolum & latam culpam. Ibidem.
Depoſiti actio tranſit contra hæredes depoſitarij.ibidem. b.
Depoſitum an ſit idem numero reſtituẽdum.p.422. a.
Depoſitum pecuniæ numeratæ, & non obſignatæ non eſt per omnia depoſitum.ibidem.b.
Depoſiti contractus eſt bonæ fidei. pagina.423. b.
Depoſitum petenti domino ſtatim reſtituendum.ibidem.
Depoſitũ an poſsit retineri propter expenſas.p. 424.a.
Depoſitum poteſt habere rationem pignoris.ibidem.
Depoſitum & commodatum, vt differunt.ibidem.
Depoſitum non omni petenti tradendum.ibidem.
Depoſitarius vt euadat crimen reſtituere tenetur.p.425.a.
Depoſitum requirit traditionem ad cuſtodiam.ibidem.b.
Depoſiti reſtituẽdi obligatio tranſit cõtra hæredes depoſitarij.p.427.a.
Depoſiti reſtituendi debitũ gaudet multa prærogatiua.ibid.b.
Depoſita cuſtodiri qui & quando teneãtur.p.426.a.
Deus muneribus & terroribus allicit.pagina.548.a.
Dies in dubio appoſitus eſt in fauorem debitoris,p.493.b.
Dies certus interpellat ſine hominis interpellatione.p.495.b.
Dilectio generalis & particularis. pagina.453.b.

Dilectio quoad ſpiritualia & quoad temporalia.ibidem.
Dilectio actualis & habitualis. ibidem.
Dilectio habitualis inimicorum ſemper eſt neceſſaria.p.454.a.
Diligens lædentem ob pecuniã non peccat.ibidem. b.
Diogenes Babylonicus malè de venditione philoſophatus.p.87.b.
Dipondium auri quid.p.509.b.
Diſpenſare poteſt Deus in multis quæ alias eſſent peccata.p.359.a.b.
Diſtantia loci duo efficit.p.189.b.
Docendi munus nõ pro pecunijs ſed meritis eſt iniungendum.p.123.a.
Dolus in contractibus quando ſoluendus.p.38.a.
Dolus quid ſit.p.73.a.
Dolus in contractibus bonæ fidei reddit peiorem conditionem decepti. ibidem.
Dolus quid ſit,& eſt duplex.p.406.b.
Dolus & lata culpa ſecundum Iuriſconſultorum opinionem.p.407.a.
Dolus & lata culpa in omiſsione & commiſsione reperitur.p.408.a.
Dolo facere,lata, leui & leuiſsima culpa. pag.409.a.
Dolo latæ culpæ leui,&c. quid inſit. ibidem.b.
Domini naturaliter ſecundum Ariſtotelem qui ſint exponitur.p.150.a.b.
Dominium ab vſu in aliquibus diſtinguitur.p.226.b.
Dominium directum & vtile.p. 288.b.
Dominij tranſlatio quot debet habere conditiones.p.345.b.
Dominus rei non eſt omnis qui in ſe habet periculum rei.p.370.a.
Domino fundi quando vbertas impartienda.p.396.b.
Domus partes.p.12.b.
Donatio quid ſit.p.21.b.
Dona Dei quæ dicantur.p.122.a.
Donados de frayles qui. p.279.a.
Donatio acceſsionis quid ſit.p.276.b.
Donatio coacta non liberat à reſtitutione ibidem.
Donationis contractus quid exigat. pagina.346.a.
Donatio inofficioſa ex lege ex iuramento adiecto an reddatur vtilis. pagina 509. a.
Donationes tempus cauſa & alias circũſtantias debent habere.p.510.a.
Donare criminoſi non poſſunt. pagina 512.b.
Donationes delinquentium factas ante condemnationem leges non reprobant.p.513.a.
Donationum diuiſio.p.514.b.
Donatio propter cauſam finalem quando euaneſcat. ibidem.
Donatio reciproca & remuneratoria.pagina. 515.a.
Donatio cõditione purificatur. ibidem.
Donatio ſub modo quid ſit.ibidem.b.
Donatio ſub modo & cõditionalis. pagina.516.a.
Donatio in terminum.ibidem,
Donatio & legatum vt differunt.ibid.b.
Donatio per ſe loquendo non eſt reuocabilis.p.517.a.
Donatio remuneratoria an ſit ꝓpriè donatio.p.520.b.
Donatio ſimplex remuneratoria & reciproca.p.521.a.b.
Donatio Theologis quid ſit.p.502.b.
Donare poteſt pater tribus ex cauſis. pagina.503.b.
Donatio antecedentis eſt donatio implicita conſequentis.p.504.a.
Donationes validæ quæ ſint.p.506.a.
Donationes ex tertia & quinta parte in fauorem animæ quorum bonorum ſit.ibidem.
Donationes inter virum & vxorem. ibidem.b.
Donatio omnium bonorum an valeat. pagi.507.b,&.p.509.b.
Donatio facta extraneo non reuocatur omnino per natiuitatem filij. pagina. 507.a.
Donatio facta extraneo quaten⁹ poſthumis noceat.ibidem.
Donatio propter nuptias quid iure Hiſpano,& communi.p.508.a.
Donatio præſentium bonorum non valet ſi ſit omnium.ibidem.
Donationis reuocatio duplex.ibid.b.
Donatio, quæ ex iure eſt irreuocabilis non eſt perfecta.p.522.a.
Donationem quando mater poſſit reuocare.ibidem.b.
Donatio cauſa mortis teſtes requirit & partium præſentiam & quando reuocari poſsit. ibidem.
Donatio cauſa mortis quam ſolennitatem

tem teſtium requirat.p.524.a.
Donatio cauſa mortis & vltima volun-tas,vt differant.p.525.a.
Donationem vxori factam quando de-beat maritus approbare.p.525.b.
Donatio, fideicõmiſſum & legatum in-ter virum & vxorem poſſunt celebra-ri.p.526.a.
Donatio cauſa mortis an requirat inſi-nuationem.ibidem.
Donare cauſa mortis an poſsit vſurarius.ibidem.
Donatio ex iure digeſtorum quid requi-rat.p.527.a.
Donatio ex iure nouo ſolo pacto perfi-citur.ibidem.
Donatio quando vitiatur ex præſum-ptione.ibidem.b.
Donantibus & legãtibus incumbit ſuas declarare intentiones.p.537.b.
Donatum ex cauſa turpi repeti poteſt. pag.543.a.
Donatio turpis ex præterito & futuro. ibidem.b.
Dos quandiu non ſoluitur, generi ſunt fructus fundi pro illa pignorati.pagi-na.208.a.
Dotis cauſa pignoris dati quãdo fructus computandi.p.286,a.
Dotis dilationis cauſa damna emergen-tia, & lucra ceſſantia vnde reſarcian-tur.ibidem.
Dos non læditur viri facinore.p.514.a.

E

Ecclefiaſticarum portionum diuiſio abolita eſt.p.107.b.
Eccleſiæ bonorum permutatio me-liora debet ſemper proſpicere.pagina 178.b.
Eleemoſyna Deo grata, quæ ſit.pagina 232.a.
Eleemoſyna donatio perfecta. pagina 502.b.
Elias ſacerdotes inducens ad idolola-triam vt excuſetur à peccato. pagina 350.b.
Emphyteoſis quid ſit. p.22.b.
Emphyteoſis & locatio vnde ſpecie dif-ferant.p.391.a.
Emphyteoſis an ſit perpetua locatio, quæ dupliciter fieri poteſt.ibidem.
Emptio metaphorica quid ſit. pagina 24.a.
Emptio, vel venditio lucratiua iniuſta. pag.50.a.
Emptio frumentorum anticipata. pagi-na.51.a.
Emptor augendo pretium an poſsit oc-cultare virtutes rei quam emit. pagi-na.85.a.
Emptoribus quibuſdam quædam vitia placent.p.87.b.
Emptori bonæ fidei iura ſuffragantur. pag.98.a.
Empta à clerico nomine ſuo ex pecu-nia eccleſiæ ſuum eſt.p.106.a.
Emptionis & venditionis contractus mi-niſtri.109.b.
Emptionis minori pretio anticipatio iu-ſtificatur ex veriſimili dubio. pagina 246.a.
Emens ius lucri alterius quid efficiat.pa-gina.265.a.
Epiſcopatus vel canonicatus poſſeſsio-nis tempore pecuniæ in choro ſpar-guntur.p.129.a.
Epiſcopis cathedraticum exhibendum. pag.141.
Epiſcopi vt viſitare debent ſuas diœce-ſes.p.141.b.
Epiſcopus ſuſpenſus aut excommunica-tus quando euitandus.p.350.a.
Eſtancos, Hiſpanè quid ſit.p.74.b.
Euchariſtia habet eſſe in facto. pagina 124.a.
Euictio quid & quando obliget. pagina 105.a.
Excommunicari infideles indirectè, & impropriè poſſunt ab eccleſia. pagi-na.375.b.
Exigere quid ſit.p.237.b.
Expectatiuæ gratis renunciandæ. pagi-na.147.a.

F

Facultas eſt iuſta poteſtas. pagina 5.b.
Famæ læſio maxima eſt. pagina 389.b.
Feræ animantes quæ ſint. p.164.a.
Fertilitatis ratio diuerſa. p.393.a.
Feſta aliqua non obſeruandi an incul pa ta fuerit origo.p.172.b.
Feſta obſeruari an poſsit epiſcopus pre-cipere repugnante clero & populo.

pagina.173.a.
Feudum feudatari⁹ & emphyteota quid ſint.p.288.a.b.
Fideiuſsio,vt fiat.pag.2 c.b.
Fideiuſſor idoneus non facile inuenitur. pag.232.a.
Fideiuſſor,mandator, conſtitutor. pagina.433.
Fideiuſsio vel eſt prior vel poſterior cæteris contractibus.p.434.a.
Fideiuſſor idoneus in iure quis ſit. ibidem.
Fideiuſſor clericus ſi principalis debitor non ſit ſoluendo tenetur ſoluere. ibidem.b.
Fideiuſſor idoneus an ſit clericus & miles.ibidem.
Fideiubere an & quando poſsit mulier teneaturque ex fideiuſsione. pagina 436.a.b.
Fideiuſſor an eſſe poſsit minor 25.annis. pag.437.a.
Fideiuſſor an poſsit ſe obligare plus quã principalis.p.440.a.
Fideiuſſor etiam principali fruitur defenſionibus principalis.p.441.a.
Fideiuſſor ſex caſibus liberatur. ibidem.b.
Fideiuſſoris obligatio quæ videbatur extincta quomodo reuiuiſcit. ibidem.
Fideiuſſor in leuiorem non in duriorem cauſam accipiendus.p.443.a.
Fideiuſſor quibus non poteſt recuperare quod ſoluit.p.444.b.
Fideiuſsionis cauſa poteſt accipi pretiũ. pag.446.a.
Fideles non tam ſoliciti eſſe debent circa temporalia ſicut infideles. pagina 329.b.
Filius eſt quaſi pars matris dum eſt in vtero, aut ab vbere pendet. pagina 93.b.
Filios ampliori honore Hiſpana lex quã Romana donat.p.155.b.
Fœminarum exquiſitus cultus an ſit culpabilis.p.159.b.
Fœminæ vtrum liceat oſtendere vultum natiuum vel fucatum. pagina 160.a.
Fœnus vnde dicatur. p.230.b.
Fornicatio contra ius naturæ,obſcurè tamen.p.13.b.
Fortuitum certum facere ex contractu eſt iniuſtum.p.217.a.
Fortuitorum caſuum modus duplex. pagina.386.b.
Fortuitus caſus quis ſit.p.393.b.
Fructus rei venditæ conſummata venditione ſunt emptoris.p.90.b.
Fructus eccleſiaſticos colligere ſolũ eſt clericorum, ſed ex priuilegio poteſt eſſe laicorum.p.122.b.
Fructus pignoris vidua malens referre, quam dotem videtur habere animum vſurarium.p.287.a.
Fructuum conſideratio duplex. pagina 404.b.
Frumenta in aliud regnum transferentes an teneantur reſtituere. pag.67.b. & ſequentib.
Frumentorum reuenditio prohibita.pagina.69.a.b.
Frumenta transferens in aliud regnum eleemoſynæ gratia an teneatur reſtituere.p.70.b.
Fures non habent actionem ex furto.pagina.423.a.
Furtiuam rem qui accepit in depoſitum ſcienter de crimine arguendus eſt. ibidem.b.
Furem occultum an liceat iudicare.pagina.546.a.
Furem occultum quando prodere teneamur.ibid.b.&.p.547.a.

G

Gratia Dei cur dicitur depoſitum.pagina.420.b.
Gratia præcedente per pœnitentiam iuſtificamur.p.502.b.

H

HAEretici condemnatio retrotrahitur in alienationem bonorũ præteritam.p.513.b.
Hypotheca vt fiat.p.21.b.
Hypotheca futurorum bonorum an cõprehenditur ſub hypotheca generali omnium bonorum.p.430.b.
Hypotheca ordinaria, ex iure & vtilis ex æquitate.p.431.b.
Homo ſuapte natura liber eſt. pagina. 551.a.

Hoſpi-

Hoſpitalium miniſtri non omnes gratis ſeruiunt.p.213.a

L

IEzabel cruore vineam Naboth emit. pag.76.a
Impedire bonum paratum varie poteſt. pag.257.a
Impedientes bonum quando reſtituere teneantur.ibid.b
Impediens lucrum vel beneficium an teneatur reſtituere.p.258.a
Impignoratio transfert dominium. pagina.282.a
Indigentia varia.p.34.a
Infideles eccleſiæ ſubditi vt illi ſubijciantur.p.375.b
Ingratitudinis quatuor modi. pagina. 518.b.
Ingratus ante condemnationem non tenetur rem donatam reſtituere. ibidem.
Ingratus non eſt qui ſe defendens lædit. pag.519.b
Innocentes cum nocentibus torquendi non ſunt.p.11.b
Inopia & indigentia rerum duplex. pagina.33.a
Inquilinus quibus caſibus poteſt à domo expelli.p.387.b.&.p.389.b.&pagina.390.a
Inſinuatio iuriſtis quid ſit. pagina. 509.b
Inſtitutiones,conuentiones quando obligent in conſcientiæ foro.p. 275.a.
Intereſſe debitum eſt.p.254.a
Intereſſe non habet ſemper rationem pœnæ.p.271.a
Intereſſe ſoluendum in foro conſcientiæ pag.275.b.
Interuſurium,intereſſe,acceſsio,commodum temporale.p.285.b.
Inuentor an poſsit petere pretium pro re inuenta.p.543.b
Iudæi ſcripturis vſurarijs alios Iudæos deprimebant.p.240.b
Iudæi eccleſiæ ſubditi quædam eius præcepta obſeruant.p.376.a
Iudæ proditio ex vtraque parte fuit turpis.p.487.b
Iudicium de rebus ferendum vt in plurimum contingunt.p.223.b
Iudex ſubornatus ferens ſententiam iniuſtam reſtituere tenetur.p.261.b
Iudex ordinarius & arbiter qui ſint. pagina.456.b
Iudex ordinarius & arbiter vt differant. pag.457.a
Iudicum corruptorum pœnæ ordinarijs tantum imponuntur.p.462.b
Iudex ordinarius poteſt eſſe arbitrator cauſæ cuius eſt ordinarius. pagina. 465.a
Iudex eccleſiaſticus laicus eſſe non poteſt arbitrari tamen poteſt. ibidem.b.
Iudici data pecunia vt iudicet quando poteſt repeti.p.481.b
Iudex iuſtè iudicans non eſt corruptus. pag.482.a
Iuramentum quando ſit moderandum ad mentem petentis iuramentum.pagina.336.a
Iuramento partis quando ſtandum poſt quam conſtat de facto,caſus. pagina. 426.b
Iuramentum non ſe extendit ad non cogitata.p.462.b
Iuramenti maxima religio.p.511.a
Ius ciuile philoſophiæ morali ſubordinatur.p.2.b.
Ius eſt prius quam obligatio ad exercendum ius.p.5.a
Ius in ſola iuſtitia ſpectatur.p.5.a
Ius pro lege ſcripta.ibid.b
Iuris acceptiones variæ.ibidem.
Ius per ſe & primo quid ſit.p.6.a
Ius & iuſtum, iniuria & iniuſtum quid. pag.6.a
Ius & iniuriam facere bifariam contingit.ibid.b
Ius Iſidoro quid.ibid.
Iuſtum paternum,iuſtum herile, iuſtum vxorium quid.p.7.a
Ius naturale ius eſt commune. pagina.8.b
Ius naturale nobis innatum & inuariabile.ibidem.
Ius naturale abſolutè ius eſt. ibidem.
Ius naturale immutabile, à Deo inditum & vbique gentium eſt. pagina.9.a
Iuris naturalis naturaliſsima & naturalia.ibidem.b
Ius gentium & ius nationum Iſidorus diſtinguit.p.10.a

Iuris naturæ ſunt diſtinctio & diuiſio rerum.ibidem.
Ius naturæ ſimpliciter,ex natura rei,&ſecundum quid.ibid.b
Ius gentium ſecundum naturam non ſimpliciter ſed ſecundum quid. pagina. 12.a
Ius in paradiſo vnicum fuit.p.13.a
Ius naturale non eſſe idem omnibus vt intelligatur.p.13.b
Ius poſitiuum iuri naturali additur. pagina.14.a
Iuris origo.ibidem.
Ius euangelicum commune omnibus.pagina.14.a
Ius euangelicum inuariabile. pagina. 15.b.
Iuſtitia commutatiua & diſtributiua. pagina.19.a
Ius patronatus habet rex Hiſpaniæ in epiſcopatus.128.b
Iuſtitia triplex.p.257.b

L.

LAbores digniores perſonæ pluris ſunt faciendi.p.32.b.
Laus duplex.p.138.a
Laudes munera vorari poſſunt. pagina. 133.b
Legatum & fideicommiſſum quid ſint & vt differant.p.500.a
Legata ex conditione impoſsibili aut inhoneſta non vitiantur.p.530.a
Legata ad pias cauſas geminum obſeruant fauorem.ibidem.
Legata conditionalia in foro conſcientiæ.p.531.a
Lex bonum vniuerſale ſpectat. pagina.66.a
Lex quæ ipſo iure ligat vtitur verbo de præterito.p.274.a
Lex lata contra viduas inhoneſtas.ibidem.b.
Leges humanæ de indifferentibus feruntur.p.2.b
Lex Dei ex diuina infallibiliq; ſapientia procedit.p.4.a
Lex ſecularis vt obliget ad crimen. pagina.15.b
Lex, quæ ex præſumptione procedit quando falſa eſt præſumptio non ligat.p.403.a
Leges aliæ in fauorem aliæ in odium inſtitutæ.p.486.a
Legitima filiorum iure communi varia. pag.517.b
Legiſlatores ſunt æmuli naturæ. pagina.537.b
Liber homo vtrum ſe vendere poſſit. pagina.156.b
Libertini qui dicendi.p.157.a
Liberalis & prodigus opponuntur. pagina.477.b
Locatio ſimilis venditioni & conductio emptioni.p.380.a
Locatio quid ſit.ibidem.
Locationis conſenſus & diſſenſus ab alijs contractibus.p.380.b
Locatio & conductio ſunt relatiuè oppoſita.p.381.a
Locatio eſt rerum permutatio.ibidem.
Locationis contractus vt ſit purus quæ ſint neceſſaria.p.382.a
Locatę rei æſtimatio an adijciat gradum in obligatione reſtituendi ſi pereat res locata.p.383.b
Locationis contractus natura. pagina. 384.b.
Locatio impura &c.p.385.b
Locationis naturam caſus alterantes.pagina.386.b
Locationis contractus vt viciatur. pagina.397.a
Locatio doloſa ſoluenda.p.397.b
Locatio operarum.p.399.a
Loth vt excuſatur ab inceſtu. pagina. 350.b
Lucri ceſſantis cauſa an pretium augere fas ſit.p.34.a
Lucrum Ariſtoteli quid. pagina. 203.b
Lucrum ceſſans bifariam intelligitur. pagina.216.b
Lucrum ceſſans bifariam accidere poteſt pag.223.b
Lucrum ceſſans non eſt intereſſe cambij pag.224.a
Lucri intentio & deſiderium differunt. p.235.a
Lucri vltra ſortem intentio duplex. ibidem.b.
Lucrum ceſſans variè diſtinguendum. pag.253.b
Lucrum ceſſans & damnum emergens appellatur in iure intereſſe. pagina. 254.a

Lucrum ceſſans an poſsit reportari vltra ſortem.p.254.b
Lucrum ceſſans vtrum ſit fructus impeditus ex alterius cauſa.p.255.a
Lucrum ceſſans an poſsit deduci in pactum.ibidem.b.
Lucrum triplex.p.258.b
Lucrum ceſſans ſoluendum ſecundum Tho.& Scot.p.259.a
Lucrum quod eſt in fieri vendi poteſt. ibid.b
Lucri ceſſatio quid ſit p.254.a
Lucri ceſſatio quando deduci poteſt in pactum.p.260.a.b
Lucrum ſuperfluum quod.p.262.a
Lucrum turpe duplex.p.487.b
Lucris matrimonialibus an poſsit mulier renunciare.p.511 a.a.b

M.

Magiſtratus tenenẽ reſtituere quod vltra ſtipendium reportarunt. pag.545.b
Mala quædam quia prohibita, quædam quia mala prohibita.p.230.a
Mala in ſcriptura aliquando bona ſignificant. p. 331.a
Malum optare corpori propter animã non eſt malum.p.454.a
Male parta in pios vſus conuertenda. pagina.482.b
Mandatum apud iuriſconſultos quid ſit pag.500.b.
Mas generationis principium.p.11.b
Matrimoniũ eſt facer contractus.p.17.b
Matrimonio celebrato ſub conditione ſi papa diſpenſauerit an adueniente conditione ſit neceſſarius nouus conſenſus.p.497.b
Matrimonialia bona ex æquo diuidenda.p.511.a
Matrimonia non vitiantur impoſsibilibus conditionibus.p.498.a
Matrimonium non vitiatur conditione impoſsibili.p.535.b
Medium duplex.p.43.a
Melioratio & deterioratio ab extrinſeco pag.33.a
Meliorationes ex tertia & quinta parte bonorum.p.505.a
Mercium genera varia.p.77. a
Mercium vitia natiua quædam .pagina. 87.b
Merces quæ niſi guſtentur decipere poſſunt emptorem.p.90.a
Meretrix an teneatur reſtituere.p.482. b.&.484.a
Meretrix in iure quæ ſit.p.483.a
Merito maiori maius reſpondet meritũ. pag.219.b
Metu extorta an fiant extorquentis.pagina.338.b
Metu iuſto facta non tenent. pagina. 339.b
Mohatra Hiſpanè quid ſit.p.371.b.
Monaſterium pro receptione monialis nihil recipere debet.p.130.b
Monetæ multis modis vitiantur. pagina. 45.a.
Montis pietatis contractus an ſit licitus vbi multa in vtramq; partem argumẽta.p.197.& ſeq.
Mõs pietatis apoſtolica authoritate fundatus.p.201.a
Montis pietatis cõtractus quatuor alios in ſe contractus continet.ibidem.
Montis pietatis contrahentes qui ſint. ibid. b
Mons pietatis non eſt ad prouidendum extremè indigentibus.p.209.b
Mora ſtante & ante moram ſtipulatio de intereſſe habet locum.p.266.a
Mora quando moroſo debitori imputãda.ibidem.
Mora quando purgari poteſt interpoſita ſtipulatione.p.495.b
Mortis votum pacta inducentia nulla ſunt.p.330.a.
Mutuum quid ſit.p.22.a
Mutuum aliquando eſt cauſa non referendi aliquid vltra ſortem & ſine vſura.p.202.a
Mutuum poteſt eſſe cauſa neceſſaria lucri ſine vſura, non tamen efficiens. ibidem.
Mutuum gratis dandum.p.203.b
Mutuatarij ad ſoluendum mutuum obligatio.p.204.a
Mutuatarius ex pacto tenetur ad intereſſe mutuantis etiam antequam ſit in mora.p.208.a.
Mutuo non ineſt identitas numerica.pagina.226.a
Mutuum ſecundum legem fori duplex. ibidem.b.
Mutuum & commodatum vt differant. pag.227.a

Mutuum vnde dicatur.ibidem.
Mutuum ſyncerum æqualitatem habet inter contrahentes.ibidem.b
Mutui recompenſationem ſperare faseſt pag.237.a
Mutui cauſa eſſe poteſt ſpes recompenſationis ſine aliqua ciuili obligatione. ibidem.
Mutuum dare aliquando tenemur. pagina.241.b
Mutuum aliquando vertitur in donum. pag.266.b
Mutuatio ſub pignore quando ſit vſuraria.p.280.b
Mutuo dare non eſt dare vltra ſortem. pag.333.a
Mutuo accipiens ſub alterius poteſtate agens,quando reſtituere teneatur.pagina.414.a
Mutuare & ſe obligare ad mutuandum differunt.p.310.a

N.

NAtura omni lege potentior. p.7.b.
Naturę varietas.p.9.b
Naturam factum non ſemper ſequitur. pag.11.a
Neceſsitate vrgente multa facta tenent. pag.339.a
Neceſsitas naturæ & præcepti. p.542.b.
Neceſſaria ad ſalutem an pretio poſsint fieri.p.547.b.&.p.548.b
Nobilitas pecunia æſtimabilis.p. 279.b.
Numularia ars quid ſit, & vnde dicatur. pag.185.b
Nundinæ intercalatæ quid.p.215.b
Nundinarum intercalationis gratia inter eſſe exigi non poteſt.ibidem.

O.

OBligatio & actio correlatiua. pagina.18.b
Obligatio ciuilis & naturalis. pagina. 21.b.
Obligatio duplex realis & perſonalis.pagina.343.a
Obligatus ad opus vtrum petere poſsit. pag.455.a
Obligatio quomodo poteſt eſſe inter abſentes.p.476.a
Obligatio poſt mortem an poſsit fundari.p.488.b
Obligatio certa non poteſt reſultare ex contingentia futuri euentus. pagina. 489.a
Obligatio expreſſa vel tacita conditione ſuſpenditur.p.490.a
Obligatio promiſsionis tranſit ad hæredes etiam in foro conſcientiæ.pagina. 490.b
Obligationis nomine in iure,ciuilis intelligitur. pag.554.b
Obſides qui dicantur.p.432.a
Officia quæ gratis,& quæ pretio exhibēda.p.206.a
Ordinatus ab epiſcopo ſimoniaco an habeat ordinis executionem.p.148.a

P.

PActum aliquando mutat naturam contractus.p.91.b
PActa ficta in commutationibus ſpiritualibus an ſint obnoxia reſtitutioni. pag.144.a
Pacta vera in commutationibus ſpiritualibus ſunt obnoxia cenſuræ.ibidem.
Pactum nudum in iure quid, & vt differat à pollicitatione.p.552.b
Pacta nuda pariunt obligationem naturalem non ciuilem.p.554.b
Papa eccleſiæ œconomus.pag.140 b.
Patris nomen in ſcriptura æquiuocum. pag.355.a
Pauca quando ſunt eligibiliora multis. pag.261.a
Pauper ementitus tenetur reſtituere. pagina.539.b
Peccatum quomodo contra naturam & ſecundum naturam.p.12.a
Peccati ſuſpicio vitanda.p.203.a
Peccati originalis obligatio eſt naturę dilapſæ.p.343.a
Peccati cauſa priuatiua & poſitiua,pagina.347.a
Peccato cooperari poteſt contingere ſine peccato.ibidem.b.
Peccati cooperatio ſecundum Theologos.p.348.a.
Peccatum non eſt eligibile ſimpliciter. pag.349.a
Peccatum petere, aut ad peccatum inducere an ſemper ſit peccatum. pagina.349.a.b.
Peccata multa diſpenſante Deo peccata non ſunt.p.359.a.b

Peccata

Peccata conſulere an liceat aliquando. pag. 379.a
Pecunia menſura rerum quę commutantur.pag.30.a
Pecunia quando poteſt vendi. pagina. 183.a.b
Pecuniæ vſus multiplex.p.186.a
Pecuniæ maior & minor æſtimatio vnde proceſsit.p.190.a
Pecunia præſens quomodo abſenti ſit melior.p.193.b
Pecunia quatenus talis vendi non poteſt p.214.a
Pecuniæ æſtimatio pro varietate locorum variatur.p.214.b
Pecuniæ æſtimationem multa variant. pag.215.a
Pecunia maior malus intereſſe promittit pag.265.a
Pecunia vt pecunia venalis non eſt. pagina.270.a
Pecunia nomen eſt generale.p.272.a
Pecuniæ vſus duplex.p.418.b
Permittere ex cauſa iuſta non eſt conſentire.p.377.b
Permutatio quid ſit.p.22.a
Permutatio duplex.p.29.b
Permutatio ſecundum naturam artem numulariam peperit.p.26.b
Permutatio eſt venditio virtualis. pagina.41.a
Permutatio duplex.p.54.a
Permutatio eſt venditio virtualis. pagina.54.b
Permutatio ex natura & ex arte. pagina.175.a
Permutatio trifariam poteſt contingere ibidem.
Permutationis à cæteris contractibus diſtinctio.p.176.a
Permutatio & venditio cur à legibus ad paria iudicantur.p.177.a
Permutatio aliquando cum alio contractu permiſcetur.ibidem.
Permutatio aliquando afficitur ſimonia. p.178.b
Permutatio rerum & pecuniarum quomodo conueniant.p.191.b
Permutatio eſt generale & ſpeciale nomen.p.550.a
Periculo nemo gratis ſe exponere tenetur.p.32.a
Perſonæ quæ reputantur vna apud philoſophos & iuriſtas.p.7.b
Pignoratio quid ſit.p.21.b
Pignora quædam fructificant alia nō fructificant.p.212.b
Pignoris cuſtodia pro mutuo non ſemper demeretur acceſsionem. pagina. 281.a
Pignoris fructus quando referre licet.pagina.385.a
Pignore vti eſt illicitum.p.428 a
Pignus & hypotheca vt differunt. ibidem.
Pignori incumbere tutius eſt quam agere in perſonam.ibid.b.
Pignori opponere quid.ibidem.
Pignus quid ſit, & eius diuiſio. pagina. 429.a
Pignori quæ res obligari poſſunt. pagina.430.b.&.p.431.a
Pignorari poteſt liber homo.p.432.a
Pignori obligari poſſunt ſpiritualia quædam cum alijs.p.433.a
Pœna conuentionalis, ex cōtumacia, ex inter eſſe, & infraudem vſurarum. pagina.221.a
Pœnæ diuiſio.pagina.270.b.&.p.273.a
Pœna conuentionali frui non eſt vſura. pag.271.a
Pœna iniuncta in fraudē vſurarum. pagina.273.a
Pœnæ priuatiuæ & poſitiuæ. pagina. 274.a
Pœnam conuentionalem iuriſconſulti variè expendunt.p.275.a
Pœna conuentionalis duplex. pagina. 276.a
Pœnitere poteſt conductor re adhuc integra non tamen donator.p.539.a
Pœna donec imponatur à iudice nō obligat in conſcientia. p.545.b
Pollicitatio quid ſit.p.22.b
Præceptum qualiter per peccatum impleri aliquando poſsit.p.455.a
Prædicatoris munus valde ſpirituale.pagina.123.a
Præſentia vel abſentia alterius impertinentia ſunt ad obligationem. pagina.528.a
Preces in duplici differentia. pagina. 132.a
Precarium vt differat à reliquis contractibus.p.382.a
Pretia iuſta rerum difficilè cognoſcuntur.p.31.a

Pretium

Pretium iuſtum quindecim documentis cognoſcitur.p.31.a
Pretium fucus mercium non facit. pagina.35.a
Pretium in triplici differentia.p.42.a
Pretium taxatum non habet latitudinẽ. ibidem.
Pretia quæ habent latitudinem.p.43.a.
Pretium certum eſſe oportet.p.44.a
Pretium iuſtum ſtatum mercium ſequitur.p.47.a
Pretium alias iuſtum an ex lucro ceſſante augeatur.p.49.b
Pretium.quomodo debet eſſe certum. pag.51.b.
Pretij quantitas non requiritur explicari vt ſit venditio valida.ibidem.
Pretium temporis dilatione aut anticipatione non variatur.p.52.a
Pretij plus referre ob dilationem aut anticipationem temporis quando liceat pag.53.a
Pretij excedendi vel minuendi caſus.pagina.53.a
Pretium ex præſenti valore rei æſtimatur.p.65.a
Pretium ex rogata venditione augetur vt ex vltronea minuitur.p.65.a
Pretia rerum conſtituere cuius ſit.ibidẽ.
Pretium in ſubhaſtatione quando iuſtũ. pag.77.b
Principes obligare poſſunt ad crimen ſicut & iudices iuſtè iudicando.p.67.a
Principali non valenti nec acceſſorium, limitatur.p.335.b
Priuilegij renunciatio quando non valet.p.437.a
Prodigi iuramentum non firmat contractum alias nullum.p.478.b.
Prohibita quædam ſunt non quia mala, ſed quia occaſio mali.p.
Promiſsio quid ſit.p.22.b
Promiſſorum contractus quis ſit. pagina.448.a
Promiſsionis contractus eſt quaſi ambiguæ naturæ.p.473.b
Promiſſor & ſtipulator opponuntur. ibidem.
Promiſsio eſt inutilis niſi acceptetur.pagina.474.a.
Promiſsio & pollicitatio,vt differunt.ibidem.
Promiſsio ſimplex & promiſsio ex ſtipulatione.p.476.b
Promiſsionum & ſtipulationum materia quæ ſit.p.479.a
Promiſſa mala & malè promiſſa vt differant & an ſint ſeruanda.p.480.b
Promittens in diem vt obligetur.pagina.488.b.
Promiſsiones variæ.ibidem.
Promiſsio facta ad certum locum ſine ſignatione diei quam obligationem pariat.p.489.b.
Promiſsionis conditionalis effectus.pagina.490.a
Promiſsio ſub tempore in genere quomodo intelligitur.p.490.b
Promiſsio alia in ſpecie alia in indiuiduo p.496.a.
Proxenetæ fallaces.p.35.a
Publico bono priuſquam priuato conſulendum p.206.b
Puniſſio delictorum quando dimittenda.378.a
Pupillus aut excedens ætatem pupillarẽ quis dicatur.p.477.a
Pupilli iuramentum contractũ alias nullum firmat.p.478.b.
Pupillus & minor vt differunt.p.486.a

R.

RApta ad decuplum reſtituenda ex Chryſoſtomo.p.97.b.
Recambia expilant nobiles.p.221.b
Redditus eccleſiæ ſunt locabiles.pagina.405.a.
Reges vnius ciuitatis primum fuerunt. pag.12.b
Reges ſecundum Deum decernere debent.p.155.a
Regnorum diuerſitas quid ſit. p.22.a.
Regnorum diuerſitas duplex.ibidem.
Regnorum ſub Arabibus in Hiſpania diuerſitas.ibidem.b
Relatiua ſecundum quoſdam entia rationis.p.26.a
Relatiua quatenus talia non ſunt contraria.p.26.b
Repræſaliæ quid ſint.p.432.a.
Reipublicæ meliori modo quo poſsit cõſulendum.p.60.b
Reſpub. facere intelligitur quod eius præfecti faciunt.p.212.b
Reſtitutio ad æqualitatem contractus rẽducit.p.55.b

Reſti-

Reſtituere an teneātur frumenta in aliud regnū transferentes.p.67.b.& ſeq.
Reſtituere an teneantur reuenditores.pagin.68.b.
Reſtitutioni ſubduntur bona delinquentium ex quaſi contractu poſsidentis. pag.343.b
Retrouendendi contractus probatur. pagina.281.a
Reuendere qui prohibeantur.p.70.a
Romana calamitas ab Hiſpanis illata. pagina.150.b

S.

SAcerdotes non proprio ſe locant ad miniſteria ſpiritualium exercenda pag.405.b
Sacra quatenus ſint vendibilia.p.115.b.
Sacramentorum materiæ trifariam conſiderari poſſunt.p.123.b
Sacramentorum materia aut eſt in actu aut in potentia.p.124.b
Sacramenta non ſunt locabilia.p.405.a
Sacrilegium an in omni peccato locus ſacer efficiat.p.170.a.& ſeq.
Sacrilegium non eſt omnis in loco ſacro negociatio.p.171.a
Sanctimoniales ſuis dotibus ali in monaſterio iuſtum eſt.p.130.b
Scriptura in contractibus duplex. pagina.88.b
Sepulturæ fidelium quinque habent conſideranda.p.126.b.
Sepulturæ iuris ſunt naturalis.p.127.a
Sepultura pauperibus gratis iure naturali debetur.ibidem.
Sepulturæ vſus apud aliquas nationes non eſt.ibidem.
Sepulturæ locus ſine vitio ſimoniæ ab eccleſijs vendi poſſunt.ibidem.b.
Sepulturæ ius non tenentur eccleſiæ gratis à ſe abdicare.ibidem.
Seruitus naturalis & ciuilis.pag.11.a
Seruitus ex bello iuſta eſt.ibidem.
Serui naturaliter ſecundum Ariſtot. qui ſint exponitur.p.151.a.b
Seruitus ex priuata authoritate. pagina.156.a
Seruilis conditio quæ ſit.p.157.b.
Serui quomodo poſsint tranſigere cum dominis.p.450.b
Seruus à domino an poſsit impunè occidi.p.497.a
Seruum fugitiuum pretio manifeſtare poſſumus.p.547.b
Significatio verborum variatur pro varietate artium & ſcientiarum. pagina. 494.a
Simoniæ definitio.p.114.a.b
Simoniaca voluntas cenſuris non ſubijcitur.p.114.b
Simonia cur vocetur hæreſis. pagina. 121.b.
Simonia triplex.pagina.131.a.& pagina.143.a
Simoniaca commutatio quando fiat. pagina.132.a
Simoniæ quibus documentis dijudicātur. pag.133.a.
Simonia patronorum laicorum.ibidem.
Simoniæ differunt accidentaliter & etiā ſpecie.p.134.a
Simoniacum an poſsit papa facere non ſimoniacum.p.135.a
Simonia nè ſit emere beneficia à Summo pontifice.p.140.a
Simonia non eſt temporale pro ſpirituali accipere authoritate iuris vel ex probata conſuetudine.p.141.b.
Simoniacus contractus ex iuris præſumptione.p.143.a
Simonia eſt emere ius ſpirituale aut non vti iure ſpirituali propter pecuniam. pag.144.b.
Simoniacus occultus quid faciet ne ſe prodat. 145.a
Simoniacus notorie & occulte quis ſit. ibidem.
Simoniaca electio non eſt ſi pecunia nō eſt præcipua cauſa electionis. pagina. 146.a
Simoniæ materia, tria conſideranda.ibidem.
Simoniacus quando qui accipit nō qui dat dicatur.ibidem.b.
Simoniæ grauior labes eſt vendere ordines quam beneficia emere. pagina. 147.b.
Simonia mentalis quæ ſit.pagina.149.b
Simoniacus eſt qui ſpiritualia vendit. pag.206.a
Simonia mentalis non ſubditur cenſuris eccleſiæ nec reſignationi beneficij aut reſtitutioni fructuum. pagina.346.b
Societatis contractus non transfert dominium.p.360.b

Societas palliata, & quid ſit in ſocietate ſeruandum.p.361.a
Societatis contractus conditiones.pagina.362.a.b
Societas laborem & periculum lucro cõpenſat.p.363.a
Societas leonina quæ ſit.ibidem.
Societatis puræ caſus.p.365.a
Societatis expenſæ an ſint deducendæ ſi ſolũ ſupereſt capitale.p.366.a
Societas generalis & particularis. pagina.368.a
Societatis contractus eſt reciprocus. ibi.
Societatis ius quando tranſit in heredes. ibidem.b.
Societas quomodo transfert dominium. ibidem.
Spiritualia variè diſtinguuntur.p.113.b
Spiritualia omnia à toto genere nõ ſunt venalia.p.115.a
Spiritualia non omnia ſunt eiuſdem gradus.p.115.b.
Spiritualia per accidens venduntur. pagina.116.a
Spiritualibus quædam temporalia comparantur.p.116.b.
Spiritualia quia digniſsima abhorrent à pretio.pag.118.a
Spiritualia,quæ habent annexa tẽporalia non poſſunt deduci in pactũ habẽ di ea vltra ſortem.pag.235.a
Spes eſt de fine principaliter, de medijs ſecundario.pag.239.b
Spirituale duplex.p.322.a
Spiritualia quæ in iure vocentur.p.433.a
Statuta contra bonos mores nonvalent. pag 498.b.
Sterilitas & caſus fortuitus quid ſit.pagin.392.b
Sterilitas duplex.p.393.b
Stipulatio quid ſit.pag.22.b.
Stipulationis diuiſio.p.488.a
Subhaſtatio habet ſpecialem conditionem in venalibus.pag.35.a
Subhaſtatio quando faciat iuſtum pretium.pag.77.b
Subhaſtationes & fraudes illarũ. p. 86.a
Subhaſtatio doloſa ſubiacet reſtitutioni. ibidem.
Subhaſtationum pretia habẽt maiorem latitudinem.p.87.a
Subhaſtationis dolus etiam à iudice permiſſus à ſuperiori reuocari poteſt.pagina.87.a
Surdus & mutus an teneri poſsint ex ſtipulatione,p.474.b

T.

Taxatum excedere nullatenus licet. pag.39.b
Taxatum an poſsint excedere cõmutantes.p.40.a
Taxatio duplex.ibidem.b.
Taxationis panis pragmatica declaratur pag.58.a
Taxationis caſus accidentes reſoluuntur pag.59.a
Taxatio potiſsimè neceſſariorum eſt. pagina.59.a
Taxatione non extante ratio taxabit iuſtum pretium.p.60.a
Taxatione extante vectura pretium auget.ibidem.b.
Taxatio in aliquibus locis an iuſtè excedatur.p.61.b.
Taxatio panis quomodo ab aliquibus defraudetur.p.63.a
Taxatio nõ eſt iuſtũ pretiũ in frumento rum abundantia quando frumẽta minus valent.p.64.a.b
Taxationem an ſubeant frumenta alienigena.pag.64.b.
Taxatio omnes obligat.p.305.b
Taxatio redditũum redimibiliũ eſt in fauorem venditorum.p.306.a
Taxatio rerũ quibus incũbat.p.317.a
Tempus adiectum ſolutioni, in cuius fauorem ſit adiectum.p.491.a
Terra eſt inſtar humani ſtomachi. pagina.793.a
Teſtari poſſunt damnati.p.514.a
Teſtamento tres teſtes ſufficiũt.p.524.a
Teſtamenta minus ſolennia qualia in iure præſumantur.p.534.a
Teſtis ſubornatus ferens teſtimoniũ verũ reſtituere tenetur.p.261.b
Theologia probandorum contractuum quaſi quædam coticula eſt.p.3.b.
Theologis cur incumbit ciuilia iura ſcire.p.443.a
Tranſactio quid ſit.p.22.b
Tranſactio quid ſit.p.449.a
Tranſactio extinguit actionem. ibidem.
Tranſigens accuſatus cum accuſante in capitalibus non habetur pro conuicto.pag.450.b
Tranſactio quando nõ præiudicat fiſco. pag.452.a,

Tráſactio in criminib⁹ priuatis.p.452.b
Tranſactio licita eſt in cõſciẽtia.p.454.b
Tranſactiones ſubeunt legem compromiſſorum.p.460.a

V.

VAs & vadimonium quid denotent. pag.434.a
Velleiano an poſsit mulier renunciare. pag.436.b
Venari in locis prohibitis an liceat.pagina.160.b
Venatio iuſte poteſt prohiberi.p. 161.a
Venatio aliquando iniuſte prohibeẽ.pagina.162.a
Venditio & emptio quid ſint.p.28.a
Venditio & permutatio an ſint idem cõtractus.p.28.b.& ſeq.
Venditio ſimpliciter & ſecundum quid. pag.30.a
Venditio iuſta & iniuſta.ibid.b.
Venalia tripliciter ſe habent.p.33.a
Vendibilia tantum valent quantum vendi poſſunt.p.40.a.
Vendere num liceat frumenta vitioſa tẽpore famis.p.41.a
Vendi multis pretijs res vna quando nõ poteſt.p.44.a
Vendi futura quomodo poſsint.p. 44.a.
Vendi poteſt quod eſt & quod non eſt. pag.47.a.&.p.48.a
Vendendo rem non extantem quando ſit contractus virtualiter.p.48.b
Venditio vel emptio lucratiua iniuſta eſt.p.50.a
Venditio poteſt eſſe inculpabilis & emptio inculpata.p.70.b.
Venditio inter quas perſonas non poſsit celebrari.p.71.a
Vendens ſolus ex regis autoritate quis poteſt.75.a
Vendere quis poſsit cogi.p.75.b
Venalium triplex vitium.p.78.a
Venalium vitia quando non ſunt neceſſario detegenda.p.80.a.&.p.82.b.
Venalium vitia dupliciter occultantur, pag.85.b
Venditor quando ſit in mora.p.88.a
Venditio quãdo perfecta.ibid.&.p.91.a
Vendibilia quæ pendẽt ex guſtu niſi guſtentur non abſoluũt ſuam venditionem.p.89.b
Venditore & emptore ſimul in mora exiſtentibus vtri aſcribendum rei periculum.p.91.b.
Venditio alieni quando ſit valida.p.92.b
Venditio ex autoritate publica vel priuata.p.93.a
Venditio & emptio ſunt actus exteriores.p.94.b
Venditor quando teneatur ſanam facere rem venditam emptori.p.95.a
Venditã rem tradere bifariã ſit.p.95.a.
Venditio tranſlatione dominij indiget. pag.95.b
Venditioni plus officit occultatio alieni,quam vitij.p.97.a
Vendere pro integro quid ſit.p.101.b.
Vẽdita re an vẽdãtur ei annexa.p.103.a
Venditam rem conſequitur quod illi accedit vel cohęret & cum illa eius annexa cõuenduntur.p.104.a.b.
Vendere officia publica an liceat & quæ ſit huius rei cauſa.p.111.a.b.
Vendibile per ſe & non vendibile per accidens.p.113.a
Venditio culpata & emptio inculpata, vel ẽ contra eſſe poteſt.p.155.b
Vendere indifferentia quibus eſt abuſuros emens nõ eſt culpabile.p.169.a
Vendens non tenetur indagare ementis animum.p.169.b
Venditio vitioſa ex loco.ibidem.
Venditio ex parte temporis ſacri viciatur.p.171.b
Venditionem vt iuſtificẽt dilatio aut anticipatio.p.244.a
Vendentium in diem carius, quam numerata pecunia rationes.ibidem.b. & pag.267.a
Vendita in diem cur augẽt pretium, mutua non item.245.a
Venditionis anticipatio quando ſit ſine crimine vſuræ.ibidem.
Vendi poteſt res quæ non eſt.p.246.a
Venditionis anticipatio iuſtificatur ex veriſimili dubio.p.246.b
Venditionis lanarum anticipatæ diſſeritur cõmunis ſententia.p.246.b
Vendi quare tempus non poſsit.p.268.a
Venditionis contractus non exigit ad ſuam eſſentiam fideiuſsionem aut pignus.p.308.a.
Venialia peccata charitatem remorantur pag.510.b
Vitalitij contractus an ſit iuſtus.p.326.a
Vitalitij contractus cõditiones.p.327.b.
Vitalitium eſſe iuſtum quæ rationes probent.p.328.b

Vitalitium ſimile locationi.ibidem.
Vita æterna quomodo donatur & promeretur.p.50.a.b.
Viuentia non viuētibus digniora.p.30.b
Voluntarium ſimpliciter aliquando eſt voluntarium ſecundum quid.p.17.b.
Votum non eſt permutatio.p.179.a
Votū fieri poteſt inter abſentes.p.474.b
Vſuras eſſe p ſe malas obſcurū eſt.p.13.b.
Vſurariæ artis principiū & finis,p.186 b
Vſuram nō ſemper parit temporis dilatio.p.207.b
Vſurarius pro ſtudio vel hypothecatæ impenſo lucrum referre pōt.p. 212.b
Vſura quid ſit.p.227.b.& ſeq.
Vſuræ diuiſio.ibidem.
Vſura lucratoria,recompenſatoria,& punitoria.p.228.a
Vſuræ ſecundum Melanctonem definitio.ibid.b
Vſura trientalis,quadrantalis,beſſis, centeſima.p.229.b
Vſura nautica quæ.p.230.a
Vſuræ ſunt contra legē diuinam. ibid. b
Vſura ex ſola opinione de retributione. pag.233.a
Vſura eſt vel propter vſum, vel propter beneficium mutui.ibid.b
Vſuræ diuiſio ſecundū Molineum. ibid.
Vſura cōtra iuſtitiā & charitatē.p.234.a
Vſura quid intendat.ibidem.b
Vſura aliquando nō eſt recipere aliquid vltra ſortem.p.238.a.
Vſuræ mentalis obſeruanda.ibid.b
Vſura leuior furto.p.242.a
Vſura centeſima.ibidem.b.
Vſuræ iure cōmuni permiſſæ.p.243.a
Vſurarij clerici quib9 pœnis plectūt.ib.b
Vſura eſt dilationem aut anticipationē vendere.p.244.a
Vſurarius ex quaſi contractu reſtituere tenētur.p.332.a
Vſurariæ acceſsionis non transfertur dominium.p.333.b
Vſurarius quādo reſtituere tenetur.ibid.
Vſurarius eſt dominus lucri vſurarij rerū conſumptibilium.ibid.b.
Vſurarius cur tenetur idem numero reſtituere.p.335.a
Vſurarius contractus an ſit ex ſe validus ibidem.
Vſuras promittens quid intendere debeat.p.337.
Vſurarius contractus quare ſit nullus.pagina.338.b
Vſurarius contractus ſemper ſit ex neceſſitate vrgente.339.a
Vſurarius dominus eſt poſſeſsionum pecunia vſuraria acquiſitarum.pag.342.a.&.344.b
Vſurarij bona obnoxia reſtitutioni. pagina.342.a
Vſurarij hæredes an teneātur reſtituere. ibidem.b.&.p.344.b
Vſurarius an poſsit aliquid emere ex pecunia fœnebri.d.345.a
Vſurarius mentalis cui reſtituet.p.346.b
Vſurario donare aut mutuare quando liceat.p.352.a
Vſurarum proxenetę an peccent.ibid.b.
Vſurarij familia an iuſtè victitet de bonis vſurarijs.p.354.a
Vſuræ aliquatenus Romanis permiſſæ. pag.356.b
Vſurarij Iudęi an ſint culpabiles.p.375.a
Vſurarius Deo diſpenſante non peccaret.p.359.a
Vſura eſt miſti fori.p.374.b
Vſura Iudęorū an fuerit crimen.p.377.a
Vſura nullo modo permittenda. ibid.b.
Vſura in legibus vſurpatur pro vſufructu.p.421.b
Vxor non poteſt contrahere ſine cōſenſu viri.p.437.b
Vxoris iuramentum de non requirendo aſſenſu mariti in contractu non valet. ibidem.
Vxor an iubente viro poſsit ſe obligare, & teneatur negotiari.p. 438.a.b
Vxor quibus eſt æqualis aut inferior viro.ibidem.

Z.

Zachæus reſtituendo quadruplum opus fecit conſilij.p.97.b

FINIS TABVLÆ.

MAGISTRI MICHAElis à Palacio præfatio in praxim Theologicam de contractibus & reſtitutionibus.

SACER Ille Deiloquuſque vates Zacharias, diuino imbutus ſpiritu in celebri illo, vatidico hymno, Benedictus Dominus Deus Iſrael, inter alia, quæ diuinitus effatus eſt, hoc etiam pronuntiauit oraculum. In ſanctitate, & iuſtitia coram ipſo omnibus diebus vitæ noſtrę. Ex quibus verbis, duo in primis à fidelibus obſeruanda, nos admonitos voluit ſi Deo tamen nos exhibere ſatagimus gratos. Alterum quidem eſt, quod ſanctitate niteamus, alterum vero qaod iuſtitiam colamus. Sanè, ſi hæc duo ſynceriter cuſtodierimus, nihil in nobis pro conſequendo, æternitatis præmio deſiderandum ſupereſt. Enim verò, ex ſanctitate nos Zacharias admonet, Dei cultum, & catholicam religionem, pure à nobis eſſe cuſtodiendam: In iuſtitia vero, proximis eſſe ſubueniendum, eos non eſſe lædendos, pacemque cum illis eſſe ſeruandam, nos hortatur. ¶Hæc enim duo, ſunt quęDeus ipſe, à nobis maximè exigit. Ait enim, ſancti eſtote quoniam ego ſanctus ſum: en tibi vt ſanctitatem erga ipſum eſſe habendam præcepit. At iuſtitiæ non eſt oblitus, quia iuſtus eſt dominus, & iuſtitias dilexit. Et Zachariæ filius, domini præcurſor, patri concinnēs, neminem concutiatis, ait, contenti eſtote ſtipendijs veſtris, militibus eum conſulēribus, quid facturi eſſent, pro vita æterna aſſequenda reſpondit: id quod ad iuſtitiæ cultū ſpectat. Iam vero, quia ego in lucubrationibus meis præteritis pro modulo meo, Chriſto opitulante, ea quæ ad ſanctitatem obtinendam, enucleaui, quatuor libros ſententiarum enarrans: quibus libris ea docuimus, quæ fidei puritatem, & cæteras diuinas virtutes, atque ſacramenta concernebant, nunc aliô diuertere ſtylum inſtitui, vt ſcilicet ea differerem, quæ iuſtitiæ ad proximos ſeruandæ neceſſaria erant. Et quia huiuſmodi iuſtitia in contracti-

tractibus, & humanis cõmercijs tota conſiſtit. Ex contractu enim iuſto, iuſtitia ſeruatur, vt ex iniuſto violatur. Ex contractibus item reſultat obligatio ad reſtituendum, aut non reſtituendum. Ideo vt rem hanc, pro mihi à Deo virium conceſſa portione contractibus enodandis, & eorum perplexitate, emolienda, ſeptem libros de re hac compoſui, quibus, quid in foro exteriori, quid ve eſſet iudicandum in foro conſcientię in contractibus, excuſsi, ſi exacte rem obſolui, tu iudicabis, Vale.

MAGISTRI MICHAELIS DE PALACIO PHILOSOPHI, ATQVE THEOlogi praxis Theologica de Contractibus & Reſtitutionibus.

¶CAPVT PRIMVM, QVOD MVLTI negotÿ ſit praxis contractuum.

QVONIAM Superioribus annis Chriſto opitulante, plus ſatis à me ſudatũ eſt, in elucidãdis profundiſſimis diuiniſque theorematibus, de praxi vero neq́ue vel modicum attigimus, viſum mihi eſt, & praxim proprio tractatu conſiderare contractuum humanorum. ℭ Pręſertim, quia enarrãdo quartũ ſententiarum librum hoc ipſum, ſpopõderam, me aliquando facturum ſi Chriſtus votis annuiſſet noſtris. ℭ Ardua ſanè conſideratio, & non peruia tractatio: ſiquidem ſiue contractus conſideres, ſecundum ſe, ſiue eoſdem ſecũdum quod varijs afficiuntur circunſtantijs expenderis, vtroq́ue modo difficilẽ ſatis offerunt tractationem. Enimuerò naturam contractuum ſcrutari, habet ſcrutinium operoſum, quia alij alijs ſimiles videntur, qui alioqui ſunt diſsimillimi; circunſtantiæ quoque ſunt adeò variæ, vt poſt quam naturam contractus perſpectam habueris, ex circunſtantijs ſępe accidet hallucinatio. Et quidem etiã ſi vtraq́; cõſideratio contractus operoſa ſit, & naturę contractus, & circunſtantiarum, at verò poſterior multò maioris eſt negocij, quá prior. ℭ Nanque minoris ſudoris eſt, naturam, & genus contractus in vniuerſali diſpicere, quam in particulari de eo ferre iudiciũ. Scripſit enim Ariſt. 1. poſt. c. 39. vniuerſalia eſſe notiora ſingularibus; quippe vniuerſalia ſunt finita, at ſingularia infinita, ideoque vt Porphyrius in iſagogico ex Platone commemorat, non ſunt ſcibilia. Et rectè; omnes namq́; particulares circunſtantiæ, quæ contractum afficere poſſunt, non ſubduntur regulæ, neq́ue arti, ſed prudentiæ, quæ ſingularium eſt, relinquuntur ſpectandæ ℭ Vtiq́ue contractum vſurarium in vniuerſali eſſe malum, nemo eſt qui ignoret; at vero ſi hic, aut ille eſt vſurarius, hic labor hic opus eſt. Vt nemo eſt qui neſciat, venditionem iuſtam celebrandam ex iuſto precio, an verò hoc vel illud ſit iuſtũ precium ſępe latet contrahentes: & in ſingulis alijs idem eſt iudicium. ℭ Id quod in alijs etiã artibus quę particularia verſant experiri licebit. Medicus enim etiã doctiſsimus, qui egregiè nouit medicos canones, in curandis morbis, ſæpe deficit, preſſus varietate circũſtantiarũ, quæ morbum circunſtant. Vnde dixit Hippocrates in principio Aphoriſ. experimẽtũ eſſe fallax, quia quod vni prodeſt antidorum, alteri obeſt. Siquidem vel varietas ætatis, aut temporis, aut regiminis, aut loci, aut cœleſtis influxus, & alia hoc genus circunſtantiæ efficaciam demutant antidoti: quæ vniuerſa conſiderare iudicij eſt non exigui: ita propemodum dixeris in iudicio contractuum.

Tractatio de contractibus duplici nomine eſt multi negocij.

Porrò autem prouinciam hanc ceperunt colendam & Theologi, & vtriuſq́;

Albornoz in arte contra-ctuū lib. 1. in prologo.

iuris periti, ſcilicet, cæſarei, & pontificij. Omneſque iſti credunt propriam ſibi eſſe fatraginem de contractibus diſſerere. Imo etiam quidam iuriſconſultus, in libr. quem Hiſpano ſermone edidit iuriſconſultorum credidit iſtud eſſe proprium munus & iudicium, in foro conſcientiæ de contractibus iuſtis, & iniuſtis eripit theologis, & ſibi ſuiſque iuriſperitis arrogat. Et neſcio ſi dicere verè poſſem, imo ſibi ſoli totum hoc negociū tribuit. Quippe exiſtimat ſe ſolum iudiciū hoc ferre poſſe, vt qui abdita à ſeculis

Albornoz refellitur.

ſuo iudicio de contractibus pādit. ℂ Sūt autem ſuadelę huius placiti. Prima; quia iuriſconſultus ſolus nouit componere contractus: ab ipſo namque ſunt petendæ formulæ faciendorum contractuum: igitur cū Theologus hāc ignoret formā qui fiet, vt iudicium ferre poſsit in foro animæ de contractibus, ſiquidem cæcus male iudicat de coloribus, quos ignorat, & ſurdus de ſonis, quos nunquā audiuit? ℂ Secundò, quia ſolus iuris conſultus, nouit reſoluere contractus iuſtos, in ſimplices, & in ſua principia ſcit reſoluere, vt Emphyteoſim reſoluere nouit in venditionem, & locationē, & ita de reliquis. ℂ Atqui forſan hoc eſſet tolerandum dogma, ſi autor hic in proprijs pedem figeret, & nō ſe conferret in aliena. Enim verò ſi aſſereret Theologū neſcire de cōtractibus agere in foro iudiciali, donādū illi eſſet; quoniam huiuſmodi iudicium, non eſt Theologorum, vt tales ſunt: iſtud namque iudicium iuriſcōſulti eſt, cuius eſt in foro agere contentioſo. Quippe qui nouit componere contractus, vt iuſti ſint in foro exteriori: indeque ſi formula legitima priuentur, quam leges illis preſcribunt, feret iudicium inanes eſſe. ℂ Porro metas ſibi præfixas tranſilit diceris, in foro animæ eſſe iuriſconſulti iudicare de contractibus. At quis queat horrendum hoc audire dogma? Etenim

Primum iudicium de cōtractibus eſt philoſophi moralis.

vt interim taceam de Theologo, vtique iuriſconſultus, nō eſt primus iudex contractuum, quantum ad bonitatē, vel maliciam moralē ipſorum: hoc eſt enim primum horum iudiciū, ſed moralis philoſophus. Iuris namq; conſultus nō nouit, vt talis iudicare de contractu ſecūdū moralem, ſed ſolum iuxta ciuilē rationem. ℂ Agit enim iuriſcōſultus de iuſtitia, vt

Ciuilis facultas ſubordinatur philoſophiæ morali.

ſpectat bonū ciuile; at hæc conſideratio præexigit conſiderationem iuſtitiæ ſecundū ſe quæ eſt philoſophiæ moralis. Quia ergo de omnibus virtutibus, & vicijs moralibus, philoſophus moralis conſiderat, & iuriſconſultus de iuſtitia duntaxat, ideo eſt particularis ſcientia iuris ciuilis facultas, ſubordinata vniuerſali ſcientiæ, videlicet, philoſophiæ morali: & ab hac illa recepit ſua principia vt muſica ab Arithmetica, & perſpectiua à Geometria. ℂ Vnde Ariſtot. 3. Rhetori. cap. 3. indicat Alcidamam dicētem legū vallum, ac foſſam eſſe moralem philoſophiam. ℂ Iſtis etiam accedat, quòd fere omnes contractus ſunt iuſti ciuilis, ſeu iuris gētium, exceptis quibuſdam mixtis, quæ non ſunt de iure gentium, ſed de iure legitimo, ſeu poſitiuo; vt ſunt Emphyteoſis, cēſus perpetuus, & cēſus tēporalis, & ſi qui ſunt alij: at cōſideratio iuris gentiū, eſt propria philoſopho morali: qui de iuſto ſimpliciter agit, & de iuſto ſecūdum quid. 5. Ethi. cap. 6. & 7. ℂ Idem itē ſpectat, quod philoſophia moralis ſecatur in Ethicē, œconomicā, & politicam. Harū prior mores priuatos format, ſecūda mores cōponit domeſticos, poſtrema rēpublicā adminiſtrat; ergo ciuilis facultas, pars eſt philoſophiæ moralis. Et quidē recta reipublicæ adminiſtratio, quæ eſt ſcopus ciuilis prudentiæ, præexigit Ethicen, & œconomicam: quandoquidē male princeps, adminiſtrabit rempublicā, cui præeſt, legibus ſanctis, qui neſcit ſuos, & ſuorū reformare mores, Paulo tradēte. 1. Timo. 3. Siquis autē domui ſuæ præeſſe neſcit, quo modo eccleſiæ Dei diligentiam habebit? ℂ Præterea cōtractus ſunt actus humani, igitur vel boni, vel mali, quippe qui neutri non ſunt, igitur contractus iſti omnes ſunt ſubiecti morali philoſophiæ: cuius intereſt, de morali bonitate vel malitia, diſſerere. ℂ Obijcies forſan leges humanas de his eſſe, quæ ſubmota lege ſunt indifferētia, docente Ariſt. 5. Ethi. ca. 6. ſiquidē ea lex ſancit, quæ ex ſanctione fiunt bona, aut mala: igitur huiuſmodi non ſubdentur morali philoſophiæ: nam huius eſt, de virtutibus, & vitijs ediſſerere. ℂ Reſpondetur indifferentia, poſtquam lege ſunt conſtituta, iam eſſe ſtudioſa, & ad virtutem pertinere, & contraria

Leges humanę de ijs ſunt quæ lege ſubmota eſſent indifferētia.

ad vi-

ad vicium: vt ieiunare quadrageſimam ex lege Eccleſiæ virtutis eſt tēperantię & illam violare, eſt intemperātiæ. Non enim philoſophia moralis ſolum eſt de virtutibus, quæ ſuapte natura ſunt virtutes, aut vicia, vt eſt prudentia, fortitudo, magnificentia, liberalitas, furtum, mœchia, &c. ſed etiam ad ea quæ non ex natura ſua, ſed ex lege redduntur virtutes vel vicia. Neque mireris, ſi hoc demus legibus, quandoquidem & quiuis hoc idē poterit ſuis actibus pręſtare, videlicet, reddere eos ſtudioſos, qui alioqui erant ex ſuo genere indifferentes. Namq́ue vel carnibus, vel piſcibus, aut oleribus veſci, ex ſuo genere eſt indifferens; cæterum qui vouit abſtinere à carnibus, iam fecit abſtinentiam à carnibus actū ſibi neceſſarium. ¶ Sicut rem vendere hoc vel illo precio, non eſt neceſſarium, at præſcribente lege precium, iam fit actus iuſtitiæ. Quia ſi excedatur præſcriptum à lege precium, eſt iniuſta venditio & exceſſus ſubditur reſtitutioni, vt poſt hæc dilucidabitur. Adde iſtis hæc iuris principia, Honeſte viuere, neminem lædere, ius ſuum vnicuiq́ue tribuere, moralis philoſophiæ ſunt ſupellex: quia ſpectant priuatam cuiuſlibet bonitatem moralem.

Ex iſtis exploratum euadit facultatem ciuilem ſubordinatam eſſe philoſophiæ morali: ab eaque ſua petere principia ad politicam adminiſtrandam gubernationem. Namque praxis ciuilis actuum ſubditur praxi morali. ¶ Porrò autem, eſt alia praxis moralis actuum, quæ eſt Theologica, quæ eſt multo præclarior prædictis: quippe quæ eſt ex Dei reuelatione deducta ſupernaturali. Enim vero, Theologus conſiderat cōtractus iuxta deducta ex diuinis ſcripturis; moralis verò iuxta deducta ex naturali ratione; iuriſconſultus verò, iuxta rationem ciuilem ex legibus ciuilibus profectam. Rurſus de contractibus edifferit hic vt ſpectant ad bonum ciuile, ille verò, vt bonum faciunt contrahentem. Theologus verò omnibus præeſt, quia contractus iudicat ſecundum Dei leges. ¶ Quocirca Theologica praxis altius euolat, & in altiſsimis collocat nidum ſuum. Quandoquidem contractus, vt cæteros humanos actus conſiderat, quatenus, vel ſunt merita bona vitam æternam parantia contrahentibus, aut quatenus ſunt merita mala, digna æternis ſupplicijs: ſi conſonant, inquam, diuinæ voluntati, aut ab ea diſſonant, ſecundum ea quæ Deus reuelauit per ſanctas ſcripturas ſuis fidelibus. ¶ Hanc profecto rationem hocque libramen contractuū, neque philoſophus moralis nouit, neque ciuilis prudentia aſſecuta eſt, ſed eſt Theologica diuina ratio, quā ſolum Theologus differit; eſt enim Theologus eo appellatus, quo diuina callet, diuinaq́ue denarrat: & ab ipſo cæteri omnes diuinas debent rationes diſcere, vt à ſupremo artifice. Nam ſicut coticula probat aurum, ita Theologus probat vere aut reprobat contractus humanos docens ea eſſe merita bona, vel merita mala, ſeu peccata Deo ingrata & digna æterna gehenna. ¶ Iuris quapropter conſultus, ſi in foro animæ tulerit iudicium vſurpat alienum, ideſt, Theologi munus, cuius eſt dignoſcere, ſi eſt meritum coram Deo, an offenſio: namq́ue hæc diſcuſsio pertinet ad forum conſcientiæ. Canoniſtæ autem, ſi in hanc rem ſe ingerunt, differentes contractus ſecundum forum animæ, hoc ideo faciunt, quia à Theologis acceperunt: nāq́ue ſacri canones, ex diuinis ſcripturis, & ſanctorum patrum doctrinis ex magna parte ſunt deſumpti: extra, de accuſationibus, cap. qualiter. ¶ Hinc iam non eſt exploratu difficile, quam abhorreat à veritate dogma prætactū, iuriſconſultis tribuens iudicium in foro animæ. Et quidem, quando prior ratio rem hanc nō abſoluiſſet, explicatiorē eam faciam, vt magis abſoluat. Namque ſolius Theologi eſt expendere Dei & proximi charitatem. Namq; Theologus, ſolus nouit, præcepta dei de ſe diligendo, & proximo differere: vnde Paulus proximi commendans charitatem ait, ad Roma. 13. Nemini quicquam debeatis, niſi, vt inuicem diligatis, qui enim diligit, legem impleuit: & ad Theſſa. 4. nequis in negocio circumueniat fratrem ſuum hortatur. Et demum à diuina ſcriptura non à ciuili prudentia, vel philoſophia, vt Deus & proximus ſit diligendus petendum eſt. At diuinam enarrare ſcripturā vnius eſt Theologi.

Theologia eſt tāquā coticula ad quam probādi ſunt contractus.

Quam obrem, ipſius eſt ſolum librare contractus ſi cõtra Dei, & proximi ſunt charitatẽ. Imo neq; iuris pontificij eſt ad plenũ huius fori iudiciũ interioris: quoniã Eccleſia nõ iudicat de occultis, ideo ea non damnat. At vero ius Theologicũ, quod eſt diuinũ ius, quod Theologus verſat, occulta haud dubium iudicat, eaque dãnat, ſi mala ſunt quamlibet in cõditiſsimis lateant tenebris, in ipſiſque pectoris ſubſideant arcanis. ¶ Adde iſtis leges humanas multa probare, quæ lex diuina, quam Theologus profitetur facile repudiat. Enimuero, dolum in plus, quam dimidio iuſti precij, non reprobant leges humanæ l. 1. titul. 11. libr. 5. recopila. l. 6. Titu. 5. part. 5. At Theologica lex hunc dolum damnat, quia exceſſus iuſti precij ſemper eſt iniuſtus, etiam ſi non excedat dimidium iuſti precij, aut deficiat à dimidio iuſto precio, ita quod ſit minus quam dimidium iuſti precij. Itidem concubinatum, id eſt, fornicationem ſimplicem non reprobat, ſiue non damnat in ſi. ff. de concubinatu, quem tamen ius diuinum ſæpe reprobat Matth. 15. A corde exeunt adulteria, fornicationes, & ſępe alias. Vt neque vſuras reprehendit. C. de vſuris, quæ omnia diuina lex deſpuit. ¶ Ratio namque humana vnde lex humana proficiſcitur fallax eſt, quippe quæ ſenſibilibus rebus hæret, quæ ſæpe nobis imponunt: ideo nihil mirum ſi lex humana ſit etiam fallax coram Deo. Quia Lucæ. 16. quod hominibus altum videtur, abominatio eſt coram Deo. Et Prouer. 24. Sunt viæ, quæ videntur hominibus rectæ, & nouiſsima earum ducunt ad perditionem. Lex autem diuina ex infallibili Dei ſapientia procedens, vt ipſa loquitur, ego ex ore altiſsimi ꝓdij, ideò fallere nequit. Inde etiam conſequitur leges humanas variari ſæpe ex tẽporum perſonarum, & c. mutationibus cap. non debet, extra de conſang. & affini. at lex diuina vna ſemper perſeuerat. Quo circa lex diuina corrigere debet leges humanas, quia rectum eſt iudex ſui, & obliqui: & Theologus eſt cenſor humanarum legum, ob eandem cauſam. Vnde Eccleſ. 37. Anima viri ſancti enũciat vera, aliquando magis quam ſeptem circunſpectores, videntes in excelſo. Siquidem diuina reuelatio, cui Theologus ex profeſſo incumbit abſque vlla falſitatis ſuſpicione veritates ſaluberrimas patefacit, multò certiuſque illas docet, quam omne humanum ingenium poteſt docere.

Lex Dei ex diuina infallibilique ſapientia procedit.

Ad argu.

Argumenta autem quæ commemoratus autor induxit in ſui dogmatis aſſeuerationem, multo minoris ponderis ſunt, quã ipſe putat. Primo enim dices iuriſconſultum præbere formam contractibus, at vero poſtquam formatus fuerit contractus, ſecundum legum rationem Theologi eſt iudicare, ſi in foro conſcientiæ, ille cõtractus probandus, an reſpuendus ſit. ¶ Secundò dices iuriſconſultum habere principia à philoſopho morali, & quanquam ipſe reſoluat contractus mixtos in ſimplices, at ſimplicium contractuum, quales ſunt vẽditio, emptio, locatio, commutatio &c. iuriſconſultus petet principia à Philoſopho morali, vt prædictum eſt. Et vterque horum, vt nouerit ſi contractus ſunt probandi ſecundum diuinam veritatem, an deſpuendi, à Theologo diſcant, eſt neceſſe. Vnde apte prouerbio fertur, Quod medicorum eſt promittunt medici, tractent fabrilia fabri. Quod ſi iuriſconſultus agit de contractibus, ſecundum legum humanarum rationem, & moralis philoſophus ſecundum rectã rationem, diuinus philoſophus, qui eſt Theologus de eis agit, ſecundum diuinam rationem, cui omnia ſubſunt.

Reſponſio ad argumentorũ Albornoz.

CAP. SECVNDVM

Quid ſit ius, & quæ partes eius.

QVIA DOCTVS Theologus eum contractũ probat, qui eſt ſecundum diuini iuris veritatem, probandus, eum autem reprobat, qui huic iuris veritati non cõgruit, ideò neceſſum eſt, quidnam ſit ius exponere. Et quidem de natura iuris, quid inquam ſit varia ſunt placita. Quidam arbitrantur eſſe obligationem ad opus obeundum, vt ius naturale ſit obligatio naturalis, ad exequẽdũ opus naturale, vt obligatio ignis ad deurendũ eſt ius naturale

Albornoz in prologo. 3 li. de arte cõtractuum.

rale

rale & obligatio ad opera ciuilia eſt ius ciuile, & obligatio ad diuina opera, eſt ius diuinum. ¶ Porrò hoc placitum falſum eſt. Etenim obligatio procedit ex ipſa operis iuſtitia, & non operis iuſtitia ex ipſa obligatione. Namque quia iuſtum eſt opus, ideo obligat ad exercitium ſuum: igitur ius non eſt obligatio, imo obligatio ex ipſo iure procedit. Potius ergo dicendum eſt obligationem eſſe conſequiam ad ipſum opus iuſtum, quam quod opus iuſtum conſequatur ipſam obligationem. Vnde quando eleemoſynam porrigere eſt opus iuſtitiæ, videlicet, quando nos arctat neceſsitas fratris extrema, tum obligamur eam porrigere: quando vero extrema neceſsitas non arctat, tunc non obligamur. ¶ Quod ſi dixeris, imo quædam ſunt opera quæ ſolum ex lege fiunt iuſta, & neceſſaria, & tunc non prius eſt eſſe iuſtum opus, quam quod nos obligemur, reſpondebis prius natura eſſe iuſtũ redditũ à lege opus quã quod obligemur: cauſa enim obligationis eſt ipſum iuſtum eſſe opus ſiue ſit iuſtum intrinſece, vt ſunt opera iuris naturalis, ſiue ſit iuſtum extrinſece ab ipſa lege poſitiua.

Ius eſt prius quam obligatio ad exercẽdum ius.

¶ Alijs placuit ius eſſe facultatẽ ad aliquid agendum, ſecundum rectam rationem, id quod fuit Gerſonis opinio lib. de poteſtate Eccleſiaſti. conſide. 13. cuius titulus etiam eſt, de origine iuris, & legum. At verò cum omnes virtutes morales, ſint facultates quædam noſtro paratæ marte ad rectè operandum, omnes virtutes eſſent iura. Porrò hoc falſum eſſe inde dijudicabis, quia ius cùm ſpectet iuſtitiam, vbi iuſtitia non extat, ibi ius non extabit. At verò temperantia, fortitudo, liberalitas &c. non ſunt iuſtitia, ergo opera iſtarum virtutum, non ſunt opera iuſtitiæ quia opus ſolum eſt iuſtum per commenſurationem ad alterum: at verò opus ſolum eſt temperatum, per commenſurationem ad facientem: & ideò quod reſpectu alicuius eſt temperatum, videlicet, veſci decem libris panis, & totidem libris carnis, alij non eſſet temperatum, vt de Milone Crotoniate dixit Ariſto. At verò reddere depoſitum ſecundum ſe iuſtum eſt, vt ſoluere debitum ſemper eſt iuſtum opus, quia non eſt iuſtum ex operante, ſed ex illo, ad quem operamur.

Gerſon refellitur.

In ſola iuſtitia ſpectatur ius.

Non diffiteor vulgato loquendi vſu, facultatem huiuſmodi appellari ius, quemadmodum ex diuinis inſtruimur literis Geneſ. 23. Date, inquit Abraham, mihi ius ſepulchri vobiſcum, vt ſepeliam mortuum meum. Hoc eſt concedite mihi facultatem, vt in loco veſtrorum ſepulchrorum ſepeliam vxorem meam: ſicut & clericis dicimus eſſe ius, ſcilicet, facultatem colligendarum decimarum. Cæterum quia omnis facultas eſt iuſta quædam poteſtas, & iuſta poteſtas eſt ex iuſti actione, quam operari poteſt, & actio iuſti ſiue iuſta actio eſt ipſum ius, ideò facultas hæc aliunde dicitur ius, ex ipſa videlicet operatione, propterea, ſecundariò eſt ius non primariò: ſicut etiam leges ipſæ dicuntur iura, vt vſurpatur a gloſſa in cap. conſuetudinis. 12. diſtin. & in capit. Maiores. in verbo, Tota. extra de baptiſmo, & eius effectu. Vnde inquit, vniformis debet eſſe intellectus in iure: neque eſt admittendus ille intellectus, qui diuerſificat legem, ſeparando caudam à capite. Et eſt vulgata hæc acceptio apud iuriſtas vocare ius, iura ſcripta: & acceptio hæc non eſt præter rationem, ſi verum eſt, quod ius dicitur à iubendo, quia leges iubent facienda, ideo dicuntur iura. ¶ Cæterum quia huiuſmodi leges, iuſtæ ſunt, ſi legitima appellatione appellantur leges; & leges iuſtæ ſunt, quia iuſta præcipiunt, ideò ex iuſto opere, quod iubent appellanda veniunt iura: propterea cui primo & per ſe conuenit denominatio iuris, eſt actioni iuſtæ. Propterea pleræque multæ aliæ acceptiones iuris nobis agentibus de eo, quod eſt per ſe, & primo ius, non ſunt neceſſariæ, videlicet, ea quæ autoritatem denotat, vel libertatem, ſiue licentiam, vt de Ennio dixit Cicero pro Archia, Iure ſuo Ennius noſter ſanctos appellat poetas, ideſt, pro ſua autoritate, quæ erat grauiſsimi reputati poetæ appellauit ſanctos poetas. Item ſignificat confidentiam, vt ſuo iure dixit, ideſt confidenter dixit. Nonnunquam ſignificat, neceſsitudinem, vt eſt mihi cum illo ius cognationis, vel ius amicitiæ. Aliquando verò

Facultas eſt iuſta poteſtas.

Ius pro lege ſcripta.

Variæ acceptiones iuris

Variæ acceptiones iuris. pro loco vbi ius redditur, accipitur, aliquando pro iuſtitia, vt non potui obtinere ius, ideſt, iuſtitiã aliquando aduerbialiter, pro digne, & merito, vt iure paſſus eſt ſuppliciũ, quia digna factis recepit: Aliquãdo pro cõſuetudine, vnde cõſuetudo appellatur ius nõ ſcriptum: itemq; pro brodio, vt Tercti⁹ in Eunucho, quo pacto ex iure heſterno panẽ atrum vorẽt. ¶ Porrò iſtis acceptionibus prætermiſsis, ſolũ eſt veſtigãdũ, quid ſit primò, & per ſe ius, apud morales philoſophos, id quod etiam iuriſconſultis venit proprie appellandum ius, ſi philoſophicè agere volunt. ¶ Scripſit autem Ariſtote. 5. Ethico. cap. 7. ius communi acceptione ſignificare emẽdationem iniuriæ, vt ius dicamus eſſe occidere autoritate iudicis homicidam, quia tunc corrigitur iniuria homicidij. Sicut ergo actio iniuſta dicitur iniuria, quia eſt iniuſta, eodem modo, & actio iuſta eam corrigens, dicitur ius. ¶ At verò propriè, inquit, actio iuſti ſiue iuſta ius eſt. ¶ Diſtinguit autem iuſtum, & ius, vt iniuria & iniuſtum. Nã iuſtum ait, quoddam eſſe ſimpliciter iuſtum, aliud ſecundum quid. Primum eſt, quod lege continetur, id quod eſt iuſtum ciuile, quod ſcilicet eſt iuſtum ad alterum, ſcilicet, lex ipſa quæ ordinat ciues inter ſe, & ad bonum ciuile. Iſtud verò iuſtum, aliud eſt iuſtum naturale, aliud verò poſitiuum. ¶ Porrò ius diſtinguitur ab hoc iuſto, quia actio iuſta non eſt lex, quæ iubet actiones iuſtas, vnde poteſt eſſe iuſtum, ſine iure. Quippe ſemper eſt iuſtum pacta eſſe ſeruanda, at non ſemper ſeruantur, & ita de reliquis. Similiter aliud eſt iniuria, quam iniuſtum. Separari nanque hæc duo poſſunt: quia ſemper de ſe abſolute loquendo iniuſtũ eſt hominẽ occidere, quia eſt contra iuſtum, naturalẽ ſcilicet, nõ occides; at vero non ſemper eſt hominis iniurioſa occiſio. Vnde, vt ait Ariſt. ius infert iuſtum, quia opus iuſtum, eſt ſecundum legem iuſtam ſiue naturalẽ, ſiue ciuilẽ, at iuſtũ non infert neceſſario opus iuſtũ. Irem iniuria infert iniuſtum: Quia ſi eſt iniuria neceſſario eſt cõtra legẽ naturalẽ vel poſitiuã: & eſſe cõtra legẽ eſt iniuſtũ, nõ tamẽ eſſe iniuſtũ inferr eſſe iniuriã. Quia ſemper hoc eſt iniuſtũ occidere hominẽ generaliter ſiue abſolutẽ loquẽdo, at nõ cõtinuo ipſa occiſio eſt iniuſta, ſeu iniurioſa, quia fieri poteſt præter intẽtionẽ. ¶ Cõtingit autẽ facere ius, & iniuriã bifariã ex Ariſ. c. 6. Eth. 5. & . 1. Rhe. c. 13. aut per ſe, aut per accidens. Per ſe quidem, quando ex intentione fit; per accidẽs autem, ſi nõ ex intẽtione fit: ſed neceſsitate, ignorantia, vel vi, vel metu. Vnde Iacob cognoſcẽs Liã, nõ fecit adulteriũ per ſe, quia illud nõ intẽdebat: nãq; ignorãs inculpabiliter fecit. ¶ Quo circa quicunq; hoc modo facit, ſiue malũ, ſiue bonũ opus, nõ per ſe facit: ideoq;, qui furatur, vt mœchetur, nõ eſt dicẽd⁹ fur, ſed potius mœchus: quoniã nõ furtũ propter ſe, ſed propter mœchiam meditatur. ¶ Quocirca iſtiuſmodi faciũt ius, & iniuriam materialiter, non tamen formaliter. Enim vero, etſi ſit iuſtũ opus ſecundum ſe aut iniuſtum, non tamen denominat apte autorem, niſi ſcienter illud & ſponte præſtiterit. ¶ Porro Ariſto. 1. Poli. c. 2. aliter finit ius dicens, eſſe iuſti iudiciũ & ordinationem ciuilis ſocietatis: quæ definitio videtur cõprehendere & iuſtas ordinationes, & opera. ¶ Cæterum per iuſtum iudicium intellexit iuſtum in iudicando, opus: per ordinationem autem ciuilem, intellectã voluit ordinatam gubernationem ciuitatis. Vnde iuxta hanc finitionẽ, ius eſt opus iuſtũ. ¶ Et indicat Homerum. 1. Poli. cap. 1. iuia dicentẽ dant natis, & vxoribus, ſub audi viros: vbi per iura Homerus voluit cõmodã adminiſtrationem vxorum & educationẽ filiorum, id quod eſt iuſtum opus. ¶ B. autẽ Iſidorus. 5. Ety. & referũtur verba in decre. diſt. 1. c. ius, inquit ius eſſe dictũ quia iuſtũ, & ſubdit, legẽ eſſe ſpeciẽ iuris. Quæ ſanè verba bifariã, intelligi poſſunt. Aut enim per iuſtũ intellexit opus iuſtũ, vt Ariſt. meminit, & tũc philoſophis rectẽ conſonus eſt. At vero ſubdẽs legẽ eſſe ſpeciem iuris, patefecit, ſe per iuſtum nõ intellexiſſe, opus iuſtũ, ſed ordinationẽ iuſtam. Vnde ſubiecit, omne ius, aut legibus, aut moribus conſtat. Quaſi apertius dixiſſet, omne ius aut eſt legitimũ, aut probabilis conſuetudo populi. At reuera Iſido. nõ intellexit per ius opus iuſtum, id quod eſt obiectum iuſtitiæ, quippe iuſtitia eſt, circa iuſtam actionem. Verum, vt aiebam dudum, leges, & ordinationes, appellantur

Quid ſit ius per ſe & primo.

Iuſtum, Ius Iniuſtum, Iniuria.

Facere ius & iniuriã bifariam contingit.

Quid ius Iſidoro.

tur iura, quia præcipiunt iuſtas actiones & vetant iniuſtas: & hæcquidem acceptio eſt familiaris iuriſconſultis. Et iuxta hoc aptè dixit Iſido. legem eſſe ſpeciē iuris: quoniā hoc modo ius eſt generale nomē, ad legē naturalem, & ſcriptā, & ad conſuetudinem. Quamuis Iſidorus ſub legis vſu ſcriptā intellexiſſe videtur, dicens, legem eſſe conſtitutionem ſcriptam: cum tamen lex naturalis, etiam non ſcripta obliget, quippe quæ ſcripta eſt in rabulis cordis. Et multæ ſunt nationes, quæ non vtebātur ſcripris, vt Indi olim, & Æthiopum bona pars modo. Et ad rationem hanc diuinæ muſæ vſurpāt Eſa.24. Trangreſsi ſunt leges, mutauerunr ius, diſsipauerunt fœdus ſempiternum. ℂ Vnum, priuſquam de partibus iuris diſſeramus, expediamus oportet id quod dicere cœperam, duplex, ſcilicet, eſſe iuſtum, & ſimpliciter, & ſecundum quid. Quæ vt aſſequaris, ſcito ex Ariſto. 5. Ethi. cap. 6. iuſtum eſſe ad alterum, & iuſtitiam eſſe quandam æqualitatem. Id quod ex nomine patet: nam iuſta dicimus eſſe æqualia. Vt menſuram eſſe iuſtam, quæ eſt æqualis menſuraro: quare inter ea quę reputantur eſſe idem non eſt iuſtitia.

Quandoquidem ſi iuſtitia proprie eſt æqualitas nihil ſibi eſt æquale & ſi iuſtū eſt ad alterum non erit quicquam ad ſe ipſum iuſtum. Porro pater, & filius, reputantur perſona vna, niſi in odioſis: quia pater non porrabit, Ezech. 18. iniquitatē filij, neque filius iniquitatē patris. Ideoque in odioſis non cenſentur in iure idē. Odioſa enim ſunt reſtringenda. l. interpretatione. ff. de pœnis. Vnde iuſtum paternum, quod eſt inter patrem, & filium, non eſt iuſtum ſimpliciter, ſed ſecundum quid, ſeu iuſtum ſecundum ſimilitudinem ad iuſtum ſimpliciter, quod eſt iuſtum ciuile. Quemadmodum enim hoc ciuile iuſtum eſt in reddendo debito ciuitati, & ciuibus, & alijs operibus neceſſarijs illis exhibendo: ita etiam iuſtum paternum eſt in educandis filijs, &c. niſi quod iuſtum ciuile eſt iuſtum ſimpliciter, quia eſt ad alterum, ideſt, ad ciuilē ſocietatem fouendam, & ad ciues ipſos. Illud verò, eſt ad ſe ipſum: quia filius quandiu non emancipatur, ſed ſub patria reſidet poteſtate, eſt quaſi pars patris: ideoque pater occidens filiū, de parricidali damnatur flagitio, quaſi ſi ſeipſum occederet.

Iuſtū paternū iuſtū herile, Iuſtum vxorium.

ℂ Rurſus, quia vir & vxor reputantur etiā in iure vna perſona, quia Gen. 2. Erunt duo in carne vna, iuſtum vxorium nō eſt proprie iuſtum. Quippe vir fouens vxorem ſuam, ſuam carnē videtur fouere: itidemque & vxor fouēs carnem viri, vnde Paulus, nemo carnem ſuam odio habet, ſed nutrit, & fouet eā. Etſi Ariſto. dicat hoc iuſtum propius accedere ad iuſtum ſimpliciter: & rectè, quia dotalia bona, etſi ſunt viri, quantum ad vſumfructū tamen ſemper proprietas bonorum dotalium reſidet apud vxorem, qua defuncta orbata liberis reſtituere tenetur vir hæredibus vxoris. §. 1. Inſti. quibus ex cauſis alienare licet, vel non. Denique quia ſeruus item reputatur vnum cum hero ſuo, nihil enim acquirit ſeruus ſibi, ſed hero ſuo, vnde Dominus acto. 10. Saule Saule, quid me perſequeris, ſeruos ſuos fideles, reputauit Chriſtus, eſſe vnum ſecum. Propterea igitur iuſtum herile, eſt iuſtum ſecundum quid, quia vbi eſt vnitas, non eſt proprie iuſtitia. ℂ Vnde idem dicendū erit de iure, opus enim quod debet pater filio, aut contra, eſt ius ſecūdum quid, & nō ius ſimpliciter. Enim vero quod quis amet ſe, & ſua, ex natura eſt, ideo non eget lege, vt hæc præſtet. Nam bruta, ſine lege ſe & ſua amant. Natura autē fortior eſt quam lex, ideo dixit Ariſtoteles, iuſtum paternum non eſſe iuſtū ſimpliciter, & iuſtum vxorium & iuſtū herile: vnde in præceptis decalogi nullum, eſt præceptū de diligendo ſe, ſed, de diligendo proximo; quia diligere eſt naturaliſsimū, & ideo non eget lege, nanq; vt dicebā, vniuerſa etiā irrationalia ſe amāt & non ex lege: quippe non reguntur proprie lege, ſed naturæ inſtinctu: vnde qui ſe odit plus peccat, quam odio habens alium, quia contra ſe agit.

Quędam perſonæ reputātur vna apud Philoſophos & iuriſtas.

L. 15. par. 4. & 6. par. 4.

Natura eſt potentior omni lege.

Quod ſi obieceris, nonne pater refertur ad filium, & vir ad vxorē, & herus ad ſeruum? ergo hæc ſunt ad alterum, & erit in eis iuſtum ſimpliciter. Sunt ſanè ad alterum, ſed cēſentur vna perſona pater, & filius, & ita de reliquis, vt prædictū eſt. Inter ea igitur, inter quæ neceſſaria eſt lex, iuſtum ſtatuitur ab Ariſtote. ſimpliciter; inter ea autem inter quæ

nō eſt neceſſaria lex, nō eſt iuſtū ſimpliciter, videlicet, inter ea, quæ ex natura ſua inclinantur, vt ſibi conſulant & à ſe depellant malum, vt inter patrem, & filium &c. ¶ Iuſtum autem ſimpliciter, eſt iuſtū ciuile, ideſt, lex ciuili bono curando neceſſaria. Neque Ariſt. modo capit legem ciuilem, vt eſt in vſu iuriſcō ſultorum, pro lege poſitiua tātum, ſiquidem ſub iuſto ciuili comprehendit iuſtū naturale, ſub quo Ariſtoteles intellexit quod nos vſitata appellatione vocamus, ius gentium. Hoc namque ius, eſt ciuile iux Ariſto. quia ſine hoc ciuiles ſocietates ſeruari nequeunt: Ius enim gentium, omnibus ciuitatibus ſeruandis, eſt oppidò neceſſarium. At ius legitimum, quod Ariſtoteles vocat, & poſitiuum ius, idē eſt atq; quod iuriſconſulti appellitant ius ciuile, ſeu legem ciuilem, quæ pro varietate regionum, & ciuitatum, & regnorum variatur, vt ſub hæc aperiemus. Ex iſtis perſpicua ſunt quę tradūtur. Inſti. de iniurijs. §. generaliter. vbi traditur, Iniuria dicitur omne, quod non iure fit, ſpecialiter, aliâs contumelia, quæ à contemnendo dicitur, alias culpa, alias iniquitas, & iniuſtitia: & diſtinguitur in atrocem iniuriam, & non atrocem ibidē. §. atrox. Tametſi vt aiebā ex Ariſto. vt actio ſit iniuria, nō ſatis eſt quod ſit iniuſta ſcilicet, vulnerare alium, aut ſuſtib⁹ cędere, &c. ſed exigitur quod ex intentione id fiat. Tamen Inſti. locus indicatus ſolam actionem iniuſtam vocat iniuriam. At vero quia voluntate diſtinguntur maleficia ſi præter intentionem fiat iniuria non eſt dicēda actio iniuſta.

CAP. TERTIVM
Quid ius naturale, & legitimum.

GEnerali ſermone proximo capite expreſſimus, quid ſit ius, docētes, ius eſſe op⁹ iuſtū, quod eſt obiectum iuſtitię virtutis: id quod dicebamus eſſe primo, & per ſe ius. At verò etiam nominari ius tradidimus quod dictat, & præſcribit, huiuſmodi ius eſſe faciendum: vnde leges appellantur iura, lex, ſcilicet, naturalis, ius naturale, & lex ciuilis, ius ciuile, & lex conſuetudinis, ius conſuetudinis. ¶ Ariſto. autē huiuſmodi leges, vocat iuſta: vnde dixit, eſſe quoddam iuſtum ciuile, quod eſt ad conſeruationē boni ciuilis, & ciuium inter ſe: & hoc dedu·it in ius naturale, vt proximo cap. commemorabam, & in ius legitimū ¶ Ius autem naturale, dixit eſſe idē apud omnes. 5. Ethi. cap. 6. At vero. 1. Rheto. cap. 13. hoc ius dixit eſſe commune ius: ſi quidem per ius naturale intellexit, quod eſt ſecundum naturam iuſtum, quod omnes vaticinantur etiam ſi nulla ſit inter eos ſocietas aut pactum: & ſimiliter iniuſtum ſecundum naturam, quod omnes intelligunt eſſe iniuſtum, vt furtum mœchia &c. ¶ Hoc igitur iuſtum eſt cōmune omnibus, quia etiam animalia rationis aſymbola eo gaudent, illudque pro ſua ratione ſeruant: prolē enim nutriūt, & ſeruant, & ſtatis temporibus maſculi coeūt cū fœminis, & ſe paſcūt, & potant, ab iniurijs ſe tuentur aliorum animaliū. Verum hoc idem ius ſecundum naturā, quod omnes vaticinantur, & intelligūt, vt inquit Ariſt. vt eſt inter homines omnes, vocatur ius gentium à noſtris, ab Ariſto. vero ius ciuile, quippe in omnibus ſocietatibus ciuilibus & oppidis, &c. obſeruatur: vnde, ſepelire Polynicen iuſtum eſſe dixit abſolutum Sophoclis Antigona, quaſi natura iuſtum. Non enim nūc, aut nudiuſtertius, verùm ſemper id viget, & nemo ſcit ex quo apparet. 1. Rhe. 13. ¶ Ex quibus verbis, docet Ariſto. ius naturale eſſe ſemper idē, & non eſſe variabile, eſſeque nobis natura inditum, quia nullo doctore nobiſcū natum eſt hoc ius: ideo ait Sophocles, Nemo ſcit vnde apparet. Apparet enim diuino magiſterio: quia ſignatum eſt ſuper omnes homines lumen hoc iuris, quod eſt lumen diuinę ſapientię: & quod bruta ex naturali appetentia faciunt, homines ex hoc natiuo lumine operantur: & ideo hoc ius non poteſt fallere, quia à Deo eſt mentibus humanis inditum. Et non ab re vocat hoc ius iuſtum abſolutū Ariſto. ſiquidem cætera quæ appellantur iuſta, collata huic iuſto, ſunt non abſolute iuſta, ſed per reſpectum ad alia. ¶ Namque ius legitimum, ſiue lex quæuis poſitiua eſt iuſta per commenſurationē ad ciuitatē vel regnum, cuius eſt lex; at relata

Ius naturale eſt commune ius.

Ius naturale eſt nobiscum genitum.

Ius naturale eſt inuariabile.

Ius naturę eſt abſolute ius, ſiue iuſtum, quia apud omnes eſt iuſtum.

lata ad aliud regnum non erit iuſta. Vt
lex Hiſpanorum Hiſpaniæ eſt iuſta,
non tamen apud Gallos. At iuſtum na-
turale eſt iuſtum abſolutum apud om-
nes. Quod ſi obieceris, Ariſto. 5. Ethi.
Vocauit iuſtum legitimum, ſimpliciter
iuſtum, qua ergo ratione, in libr. Rheto.
ſolum iuſtum naturale vocat iuſtum ab-
ſolute vel quod eſt ſimpliciter iuſtum?
¶ Reſpon. iuſtum legitimum eſt ſimpli-
citer iuſtum, collatum ad iuſtum pater-
num, & ad iuſtum vxorium, & ad herile
iuſtum, quia illud eſt ad alterum; hæc ve
ro non item, vt ſuperior ſermo ſatis edo-
cuit. At vero ſi cōferas iuſtum legitimū
cum iuſto naturali, vtique illud eſt iuſtū
ſecundū quid, hoc verò abſolutè iuſtū.
Quādoquidē iuſtum legitimum, quod
eſt lex humana, eſt iuſta per reſpectum
ad eos, quorum lex, non tamen abſolu-
te eſt iuſta. Vt menſura tritici, quæ
apud Hiſpanos eſt iuſta, apud Gallos nō
eſt iuſta: leges autem humanæ ſunt in-
ſtar menſurarum. 5. Ethico. cap. 6. ¶ At
verò iuſtum naturale, vel ſecundum na
turam eſt iuſtum abſolutum ſecundum
Ariſto. 1. Rhe. cap. 13. quia non eſt iuſtū
apud iſtos, & non apud illos, ſed eſt iuſtū
apud omnes. Et quia natura humana eſt
eadem in omnibus ſecundum eſſen-
tiam, & eſſentiales proprietates ita & iu-
ſtum hoc idem eſt apud omnes. ¶ Præ-
ter hæc hoc iuſtum eſt idem vbique lo-
eorum: id quod Ariſto. probat. 1. Rhe. lo
co indicato autoritate Empedoclis dicen
tis, de iuſto naturali, Hoc quidem nō his
quidem iuſtum, illis autem iniuſtum,
ſed quod omnibus legitimum & per la-
tum diffuſum ætherem, ordinatum eſt
& per magnam rurſus terram, vt indicat
in Meſeniaco Alcidamus. ¶ Porrò Ari-
ſto. 5. Ethi. cap. 6. ſibi non conſtare vide-
tur. Namque ait, naturalia non eſſe ea-
dem apud omnes. Siquidem etſi manus
dextera eſt principium, vnde motus ani
malis ſecundum naturam; at verò quidā
ſunt, qui vtuntur ſiniſtra pro dextera,
qui dicuntur ambidextri. Adde, quia nō
nunquam accidit hominem eſſe bicipi-
tem, ſex digitiſque in alterutra conſtare
manu: item quidam naſcuntur cæci, alij
claudi &c. cum tamen ſecundum natu-
ram, aliud in alijs accidat duobus, ſcili-
cet, conſtare oculis &c. Item ſecundum

Ius naturale non ſolū eſt immutabile, & à Deo inditum & abſolutum, ſed eſt idē vbique gentium.

naturam eſt quod maſculus coeat cum
fœmina ſuæ ſpeciei, vt aſinus cum aſi-
na, canis cum cane. &c. At verò libr.
8. de animalibus cap. 28. in Africa coeūt
lupi cum canibus, & geniti canes ex hoc
coitu lyciſcæ appellantur: & huiuſmodi
inſolentes coitus habet vſitatos Africa:
vnde & ibi ex coitu vulpium, & anſerum
generantur vulpāſeres. Adhæc ius hoc
naturæ non vbique eſt idem, quia vt fer-
tur apud Calecutios, oriētales Indos, fur
tum non eſt malum, neque adulterium.
Rurſus apud occidentales Indos vſitatū
eſt veſci carnibus hominum. Reſponde:
Ius naturale quoad quædam, quæ ſunt
naturaliſsima apud omnes eſſe idem, ſci-
licet, quo ad viri, & fœminæ coniunctio
nem, quantum ad liberorū nutritionē,
& educationem, quātum ad diuinitatis
cultum, quia quanuis diuerſa numina co
lantur à barbaris nationibus; at verò om
nes conueniunt colendum eſſe diuinum
numen, niſi quod erratur in particulari
cultu falſi numinis: item quātum ad ve-
nationem piſcium, auium, & quadrupe
dum; rurſus, quantum ad repellendam
vim illatam, & ſeruandum ſe incolu-
mem, item quantum ad vti cibo, & po
tu, & veſtibus, & domicilio &c. quo
ad hæc eſt idem ius apud omnes homi-
nes. At verò quo ad alia quæ etiam ſunt
iuris naturalis, vt non furtum facies, non
adulterabis, nō veſci carnibus humanis,
&c. non eſt idem vbique, ſed fere apud
omnes: vt duobus fulgere oculis: ſingulo
ſingulos potiri capite, decē digitis ſolū
in ambabus conſtare manibus, eſt quidē
fere ſemper idem apud homines, non
tamen ſemper: & ita alijs monſtris, quæ
Africa fert: quia Africa ſemper aliquid
noui affert, vt Ariſto. commemorat loco
præinducto. Vt autem hæc monſtra ra
ra ſunt in natura, & eis obſtantibus ni-
hil, ordo naturę eſt ferè ſemper idem
in eiſdem; ita dictamen rationis rectæ de
non furando, de non adulterando, quæ
ſunt prima principia in iure naturæ, ſunt
ferè apud omnes gentes, ſi autem Cale-
cutij, non hoc dictant, ſed illa adulteriū,
ſcilicet, & furtum eſſe bona ducunt, ha-
bent, monſtroſa dictamina, vt etiam di-
ctamen de eſu carnium humanarum. Vt
enim ſunt quidam monſtroſi homines,
vt monoculi, bicipites &c. ſecundum

Varietas in natura.

Iuris naturalis naturaliſsima.

Iuris naturalis naturalia.

corpus, ita etiam ſunt monſtroſi quidam ſecundum rationis dictamina, & monſtroſæ opiniones.

Expenditur Iſidorus de iure nationũ & de iure gẽtium.

Cæterum ſubit mirari, quid viſum eſt Iſidoro, diſtinguẽti ius nationum á iure gentium? nam diſt. 1. ius naturale ait, eſſe ius nationum, cap. ius naturale: at verò poſtmodum ſubdit nouum capitulum, de iure gentium: quandoquidem, nationes ſunt gentes, & gentes ſont nationes? Non enim hoc loco gẽtes ſignificant populos gẽtiles, ſed gẽtes ſignificãt nationes mundi: vnde videtur, idem eſſe ius nationum, quod ius gentiũ. Quid quod ſupra diximus ius gentium eſſe ius hominum naturale, at Iſidorus ius nationum vocat naturale, non tamen ius gentium. ¶ Porro, quantum ex verbis Iſidori colligi licet, ius nationum, voluit eſſe quod ab hominibus omnibus obſeruatur citra exceptionem: verum ius gentium nõ ab hominibus omnibus, ſed à maxima parte: ideo primum, id eſt, ius nationum, dixit eſſe naturale, non tamen ſecundum. ¶ Expoſuit autem exempla primi plura, vt viri & fœminæ coniũctionẽ, liberorum ſucceſsionem, puerorum educationem: communem omnium poſſeſsionem. &c. At ne in hoc vltimo hæreas, ſcito, communem poſſeſsionem eſſe iuris naturalis ſimpliciter, & diuiſionem poſſeſsionum eſſe iuris naturalis ſecundum quid. Id quod, vt palam tibi faciam propono agrum in exemplum. Ager ſane ſecũdum ſuam naturam, eſt cõmunis, & beſtijs, & hominibus. Nõ enim quando Deus creauit terram, eã appropriauit potius quibuſdã quã alijs, ſed homini ſubieit orbem terrarum iuxta verbum Pſalmi. 17. Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius, oues, & boues & vniuerſa pecora cãpi.

Communio & diuiſio rerum ſunt de iure naturæ.

¶ Porrò ſi conſideretur cultus opportunitas, & pacificus vſus campi, ſane obſeruatis iſtis, & alijs circũſtantijs, ius naturæ eſt procedens ex his circunſtantijs, vt ſit diuiſio agrorum, & aliarum rerũ ſimiliter. Nam hac diuiſione ſubmota, neque agri colerentur opportune, neque eſſet rerum pacificus vſus: quia amabile quidem bonum, ſed vnicuique proprium. Qua propter cum proprietas ſit cauſa amoris, & diligẽtiæ, facta eſt appropriatio rerum, vt vnuſquiſq; ſua curans vniuerſa aptius conſeruarentur. ¶ At vero in paradiſo ſi homo ſtetiſſet, ius naturale ſimpliciter, quod procedit ex ipſa natura rei, ſcilicet, ipſa rerum cõmunitas ſeruaretur: quandoquidem huiuſmodi tunc communitas non impediret opportunum cultum paradiſi, quia cultus ille non fuiſſet laborioſus, vt modo, ſed eſſet voluptificus, ideo potius amaretur, quam faſtidio eſſet, vt modo eſt: quandoquidem ex peccato factus eſt cultus terrę homini moleſtus, maledicẽte Deo, in verba hæc, In ſudore vultꝰ tui veſceris pane tuo. ¶ Rurſus pacificum vſum rerum non turbaret ipſa communitas: ſiquidem iuſtitia originalis qua homines fuiſſent præditi, omnẽ turbationem ſeditionis arceret. Quocirca lapſo homine, lapſum eſt hoc naturæ ius à ſua, quã obſeruaſſet, generoſitate: & mutata eſt communitas rerum in appropriationẽ, & facta eſt diuiſio rerum ex iure naturæ lapſo, quod ius exoritur à circũſtãtijs rei, ideò eſt ſecũdum quid. Secũdum, id eſt, ſecundum circunſtantias emergentes ex lapſu integro naturæ in ſtatum corruptum.

Ius naturæ ſimpliciter ex natura rei & ſecundum quid id eſt ex circunſtãtijs rei.

¶ Verum eſt tamen ſi ſtatus integer ille viguiſſet, vxores nũquam fuiſſent communes, ſed vnicuique propria eſſet vxor: fuiſſet enim tũc monogamia, & non ſolũ ſingularitas ſiue proprietas: verũ collapſo ſtatu fuit introducta in orbem vxorum pluralitas, & veluti ius gẽtium apud omnes eſt vſitatum. Namq; ſterilitas ex lapſu naturæ accidens vxorũ hanc introduxit pluralitatem: & itẽ moleſtiæ earundem. Quia enim ſteriles contingebat eas eſſe inrroduxerunt viri alias amore habendę prolis: & quia etiã moleſtæ nonnunquam erant viris, tutius iudicarunt moleſtas dimittere, & gratas alias ducere, quam moleſtiæ detrimẽta vxoriſcidio diſſoluere. Vnde fere à principio, vt Gen. c. 4. de Lamech conſtat introducta fuit hęc pluralitas vxorũ. ¶ At verò ius naturæ ſimpliciter erat, in paradiſo ſeruandum, vt quilibet ſuam propriam vxorem haberet, quam alius non tangeret, neque aliam ſuperinduceret: etenim nulla in paradiſo fuiſſet ſterilitas, nulla moleſtia vxorũ. Verũ iſtis collapſis, collapſum fuit illud ius, & factum fuit veluti ius gentium plures habere vxores, et ſi ſemper perſtitit, adulterium eſſe malum.

Porrò

Porrò prædicato Euangelio, ius illud naturæ ſimpliciter rurſus fuit reſtauratum à Chriſto domino, Matth. 19. & reductum fuit, ω, ad, α, vt Hieronymus ait, ¶ Itẽ ſi ſtatus ille perſtitiſſet nulla eſſet ſeruitus, ſed omniũ æqua eſſet libertas; quippe omnes ęqualẽ habẽt homines naturã, & omnes ex ęquo ſunt facti ad imaginem, & ſimilitudinem Dei, & capaces ſunt æternæ viſionis. At vero ex lapſu naturę ius hoc naturale de libertate ęquali, lapſum item eſt, & introducta eſt ſeruitus, ex iure tamen naturali lapſo. ¶ Eſt autẽ ſeruitus duplex: alia naturalis, alia ciuilis. Naturalis eſt ſecundũ quod qui vi get mente, præeſt naturaliter hebetioti, ſi quidem naturaliter eſt dominus, qui mentem habet ad imperandum idoneã, vt naturaliter ſeruus, qui non pollet mẽte ad regendum, ſed potius robuſtus eſt corpore, ad implendum ſibi imperata, vt Ariſt. ait. 1. politi. cap. 3. et ſi ſæpe factũ non ſequitur naturam: quia ignari imperant ſapientibus. ¶ Eſt autem ſeruitus ciuilis, quæ facit ſtatum ſeruilem, & vilem hominis conditionem: quippe huiuſmodi ſeruitus, non eſt ſui, ſed alieni iuris. Et vtraque hæc ſeruitus introducta eſt ex peccato: quãdoquidem ex peccato lapſus eſt homo in ignorantiam, & hebetudinem mentis. Quapropter qui non tantam hebetudinem patiuntur natura dominantur alijs rudioribus id quod non accideret, ſi natura hominis non corrueret ab altitudine & dignitate primæua. ¶ Eſt quoque alia ſeruitus ciuilis etiam introducta ex peccato. Vnde Noe propter impudentiam Cham, male dicto ſeruitutis affecit eius prolem, ſcilicet, Chanaan Gene. 9. Hincque bellica proceſsit captiuitas ſecundum ius gẽtiũ ſiquidem ſuperati bello iuſto, captiui & ſerui ſunt victorum. Etenim bellum iuſtum geritur ad emendationem iniurię, quam intulerunt hoſtes noxij innocentibus, quæ ſi alioqui emendari nequit, iuſte bello emendanda venit. Itaque iuſte rediguntur in ſeruitutem nocentes, qui iniuriam noluerunt reſarcire, bellũ expectantes, vnde hæc ſeruitus captiuitatis, ex peccato captiuorum proceſsit. Verũ qui ſunt innoxij, vt infantes, puellæ, & alij qui iniurijs non cõſenſerũt nullo iure, premendi veniunt ſeruitute. Nã

Seruitus naturalis & ſeruitus ciuilis.

Factum ſæpe non ſequitur naturã, quia ignari ſępe dominantur ſapientibus,

Seruitus ex Bello inflicta iuſta eſt:

ſi ſeruitus hæc eſt àd emendationem iniuriæ, & in ſupplicium nocentium, qui fuere innocentes cur ſunt ſeruitute torquendi? Quod ſi dixeris, quia præſumitur, quod ſi creuiſſent, conſenſiſſent iniuriæ: verũ quæ ratio poſcit, vt pœna præueniat culpam? quid quod hoc dictum eſt diuinatorium. Porro Num. 31. Moſes mandat Dei autoritate reſeruare puellas, & virgines quando eſt belligeratũ ab Hebræis contra Madianitas, reliquas vero fœminas iuſsit trucidãdas cũ reliquo Madianitarum populo. Ratio autem quod mandauit Deus, virgines illas reſeruare, fuit hęc. Quia huiuſmodi non ſunt cõmixtæ copula carnali cum Iſraelitis, & ideo non fuerunt incentiuum ad peccandum Iſraelitis: innocentes ergo reſeruandi ſunt. At obijcies, quod ibi traditur, puellas, & virgines reſeruate vobis, & forte ſignificat, accipite eas in ſeruitutẽ veſtram: id quod pugnat cum prędictis. Cæterum iſtud eſt factũ ſolo diuino iuſſu; id quòd non poteſt fieri humana autoritate, ſicut etiam ibidẽ iubet Dominus, vt paruuli occidantur Madianitarum, qui etſi coram hominibus innocentes erant, at coram Deo ſub peccato originali erant. Quidquod Deus eſt Dominus vitæ, & mortis. ¶ Forſan quæret aliquis cum tam innocentes erant paruuli, quam fœminę, cur has aſſeruãdas voluit Deus, & illos occidendos. Reſpon. maſculum eſſe generationis principium, fœminam vero inſtrumentum, vt Ariſto. ait, ideoque maſculus excitat genus, & nomen, fœmina autem minime. Quia ergo Dominus volebat delere nomen & genus Madianitarum, ideò maſculos iuſsit occidendos, non fœminas, etſi omnes erant coram Deo noxa originali ſubiecti. Sed de iſtis alibi. Hęc tamen interim tu intellige per ſe loquendo, non eſſe puniendos infantes & paruulos, non per accidens, ſi aliter non poteſt iuſta vindicta capi de hoſtibus, niſi illis punitis fas erit. Vnde pueros Turcarum & Saracenorũ poſſunt capi à fidelibus, & puniri, quia Turcæ hoc idem præſtant noſtris pueris, & alijs innocentibus. ¶ Ex iſtis tu collige ius hoc quod ex peccato, ſiue ex lapſu naturæ humanæ fuſum eſt inter homines, quia ex peccato habet originẽ, ideo non exacte, & ſimpliciter eſſe ius ſecun-

Innoxij non ſunt torquendi cum nocẽtibus.

Mas eſt generationis principium.

Lege Syl. in ver. bellũ: 11 §. 10.

dum naturam. Namque peccatum quodammodo eſt violentum, quia contra naturæ, ſcilicet, integræ ſtatum & celſitudinem, quia peccatum celſitudinem hominis deiecit, adeò, vt eſſet ſimilis beſtijs inſipientibus. Quocirca ſancti peccatum eſſe contra naturam dixerunt: vnde & violentum intelligentes, contra naturam integram, quippe iam modo magis eſt ſecūdum naturam. Virtutis enim ſtudiū cōtra naturæ deprauatæ pugnat inclinationem, ideo dominus, Euangelij ſtudioſos violentos vocat, dicens, Regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. ℭ Quo circa quia ius gentium, ſcilicet, diuiſio rerum, bella, pluralitas vxorum, captiuitates, & quæ iſtis ſunt cōnexa, ſcilicet, vendere, emere, locare, alioſque contractus facere, hæc omnia ſub lapſa natura acciderunt, exque peccato originem duxerunt, ideo cum ex violentia peccati ducant originem, ius gentium non eſt ius ſecundum naturam ſimpliciter, ſed eſt ius ſecundum naturam corruptam.

Peccatū & cōtra naturā & ſecundum naturam.

ℭ Quod enim ex violentia habet originem, cur dixeris eſſe naturale ſimpliciter? obijcies forſan, peccatum non intulit violentiam, quia ſpontaneum fuit. Fateor, non fuiſſe peccatum violentum voluntati peccantis hominis, ſed fuit eatenus violentum, quia deiecit hominem à ſua integritate, & à loco velut natali paradiſi expulit in hanc lachrymarum vallem. ℭ Ius igitur gentium eſt naturale non ſimpliciter, ſed vt prædiximus ſecū dum quid. Porrò quod vocat ius nationum Iſidorus, potius eſt naturale ſimpliciter, quia etiam non peccante homine eſſet cōiunctio maris & fœminæ, & prolis educatio, & ſucceſsio liberorū, in locum parentum: etiam ſi tum ſucceſsio non eſſet per mortem parentum, ſed per raptum eorum in cælum, filij in paradiſo remanerent communis eſſet omnium rerum poſſeſsio, exceptis vxoribus, ſummaque libertas, & ſeruitutis nullius veſtigium, redditio debiti, quia viri vxoribus, filij parentibus, & iſti omnes Deo redderēt debitum. Quod verò ſubdit Iſidorus, de acquiſitione auium, piſcium &c. hæc potius pertinet ad ius gētium, ſiquidem in paradiſo nulla fuiſſet acquiſitio horum. Vt neque pecuniæ reſtitutio &c. Ego ad hāc rationem diſtinguerem ius nationum, & ius gentium. Item ad ius gentium pertinet domorum, pagorum & vrbium ædificatio, regniq; adminiſtratio. Enim vero poſt peccatum primitus ædificatæ ſunt domus, vbi habitaret Adam cum vxore, & liberis, quæ eſt domeſtica ſocietas. Habet autem partes has, ſocietas hæc ex Ariſt. 1. Poli cap. 1. ſcilicet, virum & vxorem, patrem, & filios, dominum & ſeruos. Priorem partem vocat cōiugalem, ſecundam paternam, tertiam dominicā, quartam adiecit acquiſitiuam. Et hæc vltima continet paſtoriam, & agricultoriā, & prædatoriam, ſeu venatoriam, & piſcatoriam, & quartam ex ijs compoſitam: & domum ait fuiſſe primam hominum ſocietatē. ℭ In paradiſo, autem etſi erat coniugalis, & paterna pars domus, at nulla fuiſſet dominica; quia nulla ſeruitus hominem tunc afficere poterat. Nulla quę fuiſſet pars acquiſitiua: quippe homines ſi paradiſum colerent, non acquirerēt victum ex gregibus, aut ex agricultura, aut ex venatione beſtiarum, vel ex aucupio auiū, vel ex piſcatione piſciū, neq; ex mercatione, quę eſt pars acquiſitiua præter naturam, quam induxit ius gentium, vt prædictum eſt. Domeſtica autem ſocietas, multiplicata primò, ſe protulit poſt peccatum in pagū, & dein ſe amplıauit, in ciuitatem, dein in regionem &c. Vnde Cain Gen. 4. legitur primus ædificaſſe Henoch ciuitatem, & qui ciuitati præfuit primo, appellatus fuit rex ex Ariſto. dein reges ſe extenderūt in regiones, quas vocat Ariſto. gentem. Reges enim ſunt introducti: quia quidā ciues præcellentes animi, conſilio præſtantes & viribus, defendendo ſuos cōciues, ab hoſtibus electi ſunt in reges ſuarum ciuitatum, qui mos apud Tartaros huc vſque fertur vigere. ℭ At in paradiſo nulla eſſet ciuitas, item neque prouincia, neque rex, ſed ſolum eſſet coniugalis, & paterna ſocietas, victuſque ex fructibus arborum fuiſſet ſimplex. Eſſet ſanè quędam ſuperioritas, quam gererēt parentes erga natos, nulla tamē regia adminiſtratio, neque leges ciuiles; ſed puritate iuris naturalis gauderent: & iure diuino poſitiuo ex vno ſolo præcepto ne veſcerentur ex arbore ſcientiæ boni, & mali

Ius gentium eſt ius non ſecundum naturam ſimpliciter ſed potius ſecundū quid.

Partes ex quibus conſtat domus pro cōtentis in domo.

Reges primo fuerunt ciuitatis vnius.

In paradiſo ſolū fuit vnicum ius poſitiuum.

& mali tenerentur, de quibus hactenus. ¶ Porrò autem, obijciet quiſpiam aduerſus prædicta. Vſuras eſſe malas eſt ius naturale docens, vt fornicationem ſimplicem idem ius prohibet; at vero hoc ius non eſt idem apud omnes: falſum igitur præſcripſimus aſſerentes ius naturale eſſe idē apud omnes, vel certe ſi non apud omnes homines, apud maximam eorū partē. ¶ At verò apud paucißimos fuit compertum, vſuras eſſe malas, & fornicationem eſſe prohibitam: ſiquidem nunc apud fideles conſtat, at apud infideles diuerſum reputatur verum. Namque Arabes, Saraceni, Iudæi, Indi, &c. vſuras frequentant, & fornicationem ſimplicem inculpatam eſſe ducunt. Reſpōdebis, Ariſto. tradidiſſe ius naturale eſſe quod omnes vaticinantur, idest, quod omnibus eſt exploratiſſimum. Vnde vocat hoc ius non ſcriptum. 1. Rhe. ca. 3. &. 4. Non quod non ſit ſcriptum in chartis; ſiquidem nihil vetat hoc ius ſcriptis depromi, vt decalogus digito fuit Dei deſcriptus, lapideis tabulis, ſed quid hoc mentibus hominum viget, & omnibus eſt compertum. Nā, vt Paul. ait, ad Rom. 2. gentes quæ legem non habent, naturaliter quæ ſunt legis faciunt: eiuſmodi legem non habentes, ipſi ſibi ſunt lex, qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus eòrum: ideo vocat ius non ſcriptum. Neque quia ius conſuetudinis, item eſt nō ſcriptū, ideo eſt naturale; quippe ius conſuetudinis eſt proprium aliquibus, non tamen commune, vt naturale. Porrò hæc epitheta celeberrima de iure naturali, de principijs per ſe notis ſunt ſubaudienda naturalis iuris, quæ apprehenſis terminis continuo clareſcunt: non de concluſionibus, quæ obſcure colliguntur ex eiſdem principijs. At verò fornicationem ſimplicem eſſe malam, non cōtinuò patet ex iure naturali, neq; cuiuis niſi ſapientibus, poſt multam indaginem patet. Quandoquidem ratio illa, fornicationem eſſe malam, quia eſt contra bonum prolis, euadet quiſpiam dicens, quid ſi Eunuchus eſt potens coire? (vt ſunt nōnulli potētes coire etſi omnes generare ſint impotentes). Coit igitur iſte cum fæmina non ſua, ille coitus videtur non eſſe malus, ſi ratio eſt bona, ſiquidem non eſt contra bonum prolis. ¶ Rurſus quid ſi vetulus, vetulam, ſterilem ſterilis coeat, item non erit contra bonum prolis: ſi ergo ratio eſt peremptoria, iſtæ fornicationes nō erūt crimina. ¶ Adhuc inſultabit alius dicens, prolem eſſe extra rationem coitus vnde eſt extrinſeca matrimonio. Vides ne, vt non aperte colligitur fornicationem eſſe malam ex ratione præaſsignata? At verò ſubtiliorē afferre erit ſapientis admodum: & allatā intelligere adhuc ſapientia præſtabit.

Partes e quibus conſtat domus pro cōtentis in domo.

Fornicatio eſt contra ius naturæ obſcurè tamen.

¶ Verum eſt tamē quod obiectionibus propoſitis, reſpondere nō eſſet arduum, quia dicerem ſatis eſſe quod fornicatio ex maxima parte eſt contra bonum prolis: namque in plurimum ſunt obſeruanda in materia morali. Vnde etſi aliquis prolem nutriat ex fornicatione, vt nutriuit Iudas, Phares, & Zarā ex inceſtuo ſo adeptos coitu, per accidens iſtud eſt: ſufficit, quod ſecundum ſe eſt contra bonum prolis. Cæterum hæc diſputatio aliàs à me eſt ventilata, ideo illi ſuperſedeo. ¶ Sat ſit ſciuiſſe modo, fornicationem eſſe malam, eſſe de iure naturali, obſcuro tamen: ideo hoc ius non omnes aſſequūtur: quare diuina ſcriptura rem patefecit apertiſsimè illam prohibens. Itē dicito de vſuris: vnde olim apud Romanos erant in vſu frequenti. Centenariæ autem vſuræ, erant exprobratæ à populo, quia erant exceſsiuæ. Verum quadrantales, trientales, & ſemiſſes vſuræ, quia erant moderatiores, non erant opprobrio: & nunc Saracenis, Iudæis, & paganis omnibus nō reprobantur: ſiquidem ratio illa, quod pecunia eſt preciū rerum, ideo non poteſt parere precium, ſcilicet, aliam pecuniam, non eſt admodum manifeſta, vt ſit per ſe nota omnibus, etſi ſapientibus ſit nota. ¶ Quod ergo dixit Ariſto. & omnes ſubſcribūt, ius naturæ eſſe commune omnibus, &c. tu ſubaudi de iure naturæ, quod eſt agendorum, vel faciendorum vniuerſale principium, aut de concluſione euidenter illata ex principijs per ſe notis, vt eſt hæc nō eſt furādum. Sequitur enim, nemini eſt inferenda iniuria, ſed qui furatur infert iniuriā, igitur non eſt furandum. Propterea autem fuit hominibus oppidò neceſſaria lex reuelata, & eſſet ſicut lux noſtræ genuinæ lucis. Vnde dixit pſaltes, quoniam tu illuminas lucernam meam domine.

Non omnia iura naturalia ſunt communia omnibus.

Vſuras eſſe malas nō eſt per ſe notum omnibus.

Reges primo fuerunt ... tatis vaim.

mine. Nã legem naturalem lux prophetica, Euangelica, & apoſtolica illuminat vt, verè de huiuſmodi homine tãta luce illuſtrato, & tot radijs beatæ lucis infuſo dicere poſsimus, lex Dei eius in corde ipſius, & non ſupplantabuntur greſſus eius. Enim vero niſi ſuperior lux noſtram illuſtrauerit mentem, in naturalibus cognoſcendis & agendis ſæpe tenebris offundemur, & palpabimus ad parietem, in meridie ſicut cæci.

CAP. QVARTVM
De iuſto legitimo.

EXPRESSIMVS ius naturale, quid nam eſſet, quantum ſatis erat huic noſtro inſtituto, ſimulque dicebamus, iuſtum ciuile deduci in iuſtum naturale, & in iuſtum legitimum: ideo priori membro elucidato, poſterius diductionis membrum ſupereſt differẽdum. Eſt porrò iuſtum legitimum, quod Ariſto. item alio nomine donat, ſcilicet, iuſtum poſitiuum: quamuis lib. Rheto. 1. cap. 13. iuſtum ſecundum naturam appellet legitimum iuſtum: at vero. 5. Ethico. non hoc nomine donat, ſed iuſtum naturale tantum, & legitimum iuſtum, ab eo ſecernit quia non eſt ius naturale, ſed poſitiuum. Quod quidem diuiditur in duo, & in ius diuinum poſitiuum, & in ius humanum, & hoc in duo, in canonicum, & in regium ſiue imperatoriũ ius, ſiue ciuile ius. ¶ Ius autem naturale eſt quoddam diuinum naturale, namq; lex indita mentibus hominum de faciendis, aut non faciendis eſt à Deo indita, vt cap. 3. diximus: hæc autẽ lex quia eſt natiua, ideo etſi diuina eſt, non tamen eſt poſitiua, quia quod additum eſt naturali legi à Deo, appellatur ius diuinum poſitiuũ ſicut quod additur ab hominibus, vocatur ius humanum. Poſitiua enim dicuntur, quia adduntur naturali iuri: nãque ius naturale, non omnia in particulari præſcribit, etſi vniuerſales rationes faciendorum contineat. Ideo fuit operæ precium nouam ſuperaddere legem. Enim verò lex naturalis oſtendit ſanè Deum eſſe colendum ſuper omnia: at

Ius poſitiuũ additur iuri naturali, & quare.

quanam ratione ſit colendus, & quibus officijs ſit placandus, non docet in particulari. Quare adiecit Deus legem veterẽ demonſtrantem quibus nam Deus eſſet colendus operibus: vt ius quoque naturale non præſcribit precia rerũ, etiam ſi cõtractus venditionis, & emptionis & alij contractus ſint de iure gentium, ideo impoſita eſt lex ciuilis precia taxans in multis vendibilibus, ita quoque dotes, arrhabones, donationes &c. taxat ad legitimã quotam, quę alioqui naturale ius non taxat, ſicut etiam pœnas delictorũ & præmia officiorum, & reliqua hoc genus, quæ lex naturæ non definit. ¶ Ius porro diuinum geminum eſt, aliud quidem vetus, aliud nouum. Vetus primus qui ſcripſit, & tulit fuit Moſes, dein prophetæ illud explicauerunt. Ius verò nouum eſt Euangelicum ius, quod Dominus Ieſus Chriſtus, proprio ore dignatus eſt tradere, & Euangeliſtæ memoriæ prodiderunt, & ſancti Apoſtoli eulgarunt in orbem terrarum. ¶ Ius porro vetus diuinum, non erat commune ius ſed proprium Iudaicæ genti, trahenti genus ex Abrahamo, per Iſaacum. At vero ius Euangelium, in hoc ſapit naturale ius, quod eſt commune omnibus: non ita eodẽ modo cõmune omnibus, quomodo eſt ius naturę, quod omnes recipiũt: at verò non omnes obediunt Euangelio: ſed eatenus eſt commune, quatenus omnes tenentur obedire Euangelio, quia qui non crediderit condemnabitur. Hoc præterea Euangelicum ius, aliud eſt ſpeculatiuum, continens fidem, aliud practicum comprehendens ſacramenta. ¶ Ius autẽ humanum, vt aiebam, alterum eſt pontificium, aliud ciuile. Origo iuris põtificij cœpit ab apoſtolis: vnde legimus quoſdam dictaſſe canones, quos Apoſtolorum vocamus, iura autẽ ciuilia à diuerſis habuerunt apud diuerſos ſua initia, vt diſt. 7. cap. Moyſes, commemoratur, & cap. fuerunt. Et conſuetudo eſt etiam ius humanum non ſcriptum, quod videtur valde imitari ius naturæ, quod itidẽ eſt non ſcriptum, quia conſuetudo eſt altera natura: & maiorẽ habet vim, quã ipſum ius ſcriptũ, quia potens eſt ipſum abrogare. ¶ Dixit autem Ariſto. iuſtum legitimum, nihil referre, ſic, an ſic ſe habeat antequam poſitum ſit, ſed tota eius

Ius Euangelicum eſt cõmune omnibus.

Iuris origo.

vis ex impoſitione pendet. 5. Ethi.ca.7. id quod celebre illud verbum, ſic volo, ſic iubeo, ſit pro ratione voluntas, quod eſt principium conſtituẽtium leges verbum confirmare videtur. Cęterum diuinum ius ex diuina voluntate procedens rectiſsima, eſt itẽ rectiſsimum. Namque diuina voluntas, eſt ratio ſuprema agendorum omnium: verum voluntas humana, quia ſępe flectitur in malum, inde & ius ab illa procedens ſępe eſt iniuria. Veruntamen, ſi euidenter eſt iniuſtum, nõ eſt ius, ſed tyrannis, aut iniquitas; porrò ſi non euidentem habeat iniuſtitiam, illi ſtandum eſt, quouſque reuocetur. Et mirum eſt quod quidam nouus ex iuriſconſulto theologus, libr. de contracti. 2. titu. 26. omnino contendit, legi iniuſtę, vtcumque eſſe parendum à ſubditis, ſiquidem. 1. Petri. 2. Petrus iubet, vt pareamus dominis, etiam diſcolis. Et ſecũdò, quia quod iuſtum eſt, ſine lege eſt faciendum. Porrò huiuſmodi argumenta ſunt exiguæ efficaciæ. ℭ Namque Petrus non iubet legibus iniuſtis eſſe parendum, leges enim non dicuntur diſcolæ ſed homines. Vult igitur quod ſerui obediãt dominis etiam rebellibus, puta infidelibus. Hoc enim volebat, fideles non excuſſuros iugum ſeruitutis, prætextu fidei, ſed oportere fideles obtemperare dominis infidelib⁹. At verò nõ docet quod iniuſta præcipientibus obediant fideles. Secundo dices, quod quæ ſunt iuſta ſecũdũ naturã à lege naturali mandãtur, quæ non poteſt eſſe iniuſta, at quæ ſunt iuſta ex lege poſitiua, tunc ſunt implẽda, quã doà lege ſunt ſancita, nam id tẽporis, & non ante ſunt iuſta, vt Ariſtot. dudum aiebat. Et quidem lex iniuſta præcipit iniuſtum; ſi ergo obligat, vt hic ait, obligat equidem ad iniuſtum opus, at nemo tenetur ad iniuſtum faciendum opus: quia tenetur ſolum ad iuſtum & non poteſt teneri homo ad duo cõtraria ſimul. ℭ At dices, credit eſſe ex lege iuſtum, ideo excuſatur, bene quidem: at nulla lex humana poteſt ad actum interiorem cogere, videlicet, vt credat ſubditus, eſſe iuſtum, quod eſt alioqui iniuſtũ: igitur ſi credit eſſe iniuſtum, non tenebitur implere. ℭ Quid quod, niſi ex conſcientia erronea non poteſt ſubditus credere eſſe iuſtum, quod eſt iniuſtum. Et quid, nunquid lex poteſt hominem obligare vt nõ deponat conſcientiam erroneam, qua male afficitur? ℭ Cõſequenter item docet hic autor, regem poſſe obligare in foro conſcientiæ, ſicut & Eccleſia, cum tamẽ leges regiæ obligant in foro cõſciẽtiæ multo aliter, quam pontifex ſummus. Quia leges regiæ ſi obligant, obligant ex parte materiæ, nempe, quia bono publico conſeruando valde neceſſaria præcipiunt: vnde tranſgrediens, eſt hoſtis boni publici, vt quod non deferantur arma ad infideles. Aut etiam obligãt indirectè ad crimen, puta ſi lex præſcribat precium iuſtum frumentis vendendis, vt quod tritici modius vẽdatur vno nummo aureo, & non amplius; qui hoc preciũ exceſſerit iam peccat mortaliter; quia vendit rem carius, quam pro iuſto precio taxato eſſet vendenda. At de his hactenus, quia in. 3. ſent. vberius hæc diximus. Satis ſit cõmemoraſſe papã poſſe in clauibus regni cæleſtis, ideo poſſe directè ligare ad crimẽ. ℭ Ius ergo humanum lege humana conſtat, & eſt variabile valde, vt ſcriptum eſt ab Ariſto. & ad oculum patet. Eſt enim ius humanũ vt merſuræ tritici, & vini, quæ pro varietate regionum, & ciuitatum, & nationũ variantur. ℭ Ius quoque diuinum vetus fuit mutatum, ſiquidem per Chriſti Euãgelium fuit abrogatum vetus, typicumque illud præceptum. At ius Euãgelicũ eſt inſtar legis naturalis, quippe quod inuariabile eſt, Domino tradente, Hic calix noui & æterni teſtamẽti. Vbi Euãgelium appellat Chriſtus æternum teſtamentum: quia quamuis fides euacuabitur, in conſummatione ſeculorum, & ſacramenta non erunt tunc neceſſaria, at verò veritas fidei ſemper perſiſtet, & ſacramentorum operatio, in ſanctificatione æterna beatorum æternò reſplendebit. ℭ Varia autem eſſe humana iura, quę vniuerſa cõtinentur ſub iuſto legitimo, apertum eſt, ex Gratianoque diſces locis indicatis. Neque te turbet Auguſt. verbũ diſt. 8. cap. quo iure. Ait enim iure humano ſolum factam fuiſſe diuiſionem poſſeſsionum, at iure diuino domini eſt terra, & plenitudo eius. At verò nos ſupra iuris gentium eſſe, diximus, non humani diuiſionem rerum, & Iſidorus idem conſtituit. ℭ Et quidem antequam eſſent reges

Albornozius refutatur.

Poteſtas ſecularis quo modo obligare poteſt ad crimen.

Ius Euangelicum inuariabile.

Auguſt. exponitur.

ges in orbe, fuit appropriatio domorum, & pagorum, ſecundum Ariſt. primo Po li. vt ſupra eſt indicatum: & rurſus iure diuino etiam fuit diſtincta Iudæorum poſſeſsio, in duodecim tribus Iſrael. At vero Auguſt. intelligendus eſt, quod cõ ſeruatio diuiſionis, fit iure humano: legibus enim defenduntur proprietates poſſeſsionum diuiſarum, iure vero diuino ſunt communia, intellige, iure naturali primario ſeu ſimpliciter, non iure naturali ſecundario. Namq́ue, vt prænotauimus collapſa natura humana, & à natiuo ſplendore deturbata, itẽ collapſum eſt à ſua integritate naturale ius, & mutatum eſt in nouum ius naturæ conſonũ iam præcipitatæ. Nam alia ſunt miniſtranda alimẽta ſanis, alia ægrotis: ideo q́ue communitas rerum, quæ ſanę naturæ erat germana, ægrotante eadem mutata eſt in proprietatem: quia quæ ſunt venena ſanis, ſunt antidota ægrotis: ſi autem eſſent omnia communia eſſent diſcordię & lites, in. l. cum pater in. §. dulciciſsimis. ff. de leg. 2. ideo proprietas eſt antidotum cõtra venenum diſcordiarũ.

CAP. QVINTVM
Quid ſit contráctus, & quæ eius ſpecies.

PRÆSTRVCTIS quæ prædiximus, de iure, & iuſto, quæ videbantur ceu præambula eſſe ad materiam, quam inſtituimus Chriſti munere abſoluere de contractibus iam opportunè quæritur, quid nam ſit contractus? & quas ſpecies habeat? Et quidẽ contractus, à, con, præpoſitione, quod eſt ſimul, &, traho, cõponitur, quaſi ſimul tractus. Nã vnus ſolus trahere ad ſe aliquid valet, at contrahere niſi cum alio non poteſt. Et quãuis tractio videatur præſe ferre violentiam, at verò contractus nullam denotat violentiam, ſed duorũ extremorum in vnũ conuenientiam. Eſt enim cõtractus obligatio vnius ad alterum ex amborum libero conſenſu. Quæ diffinitio non eſt formalis, ſed cauſalis: quia obligatio ſequitur ex contractu, vt effectus eius. Vnde formalior eſt finitio illa; Eſt factum, vel actus, vnde ſequitur obligatio. Eſt autem contractus proprie cauſans obligationem in vtroq́ue contrahentium, alius impropriè ſolũ in vno, vt ſub hęc dicetur. ¶ Porrò ſi in contractu eſt aliquid impediẽs liberum conſenſum duorum in vnum, contractus eſſet inanis. Quo circa vis, metus grauis, ignorantia, impedimento ſunt cõtractibus, quoniam hęc impediunt, ne liber exhibeatur conſenſus: quia quæ ex vi, metu, vel ignorantia prodeunt impediunt voluntarium, & faciunt inuoluntarium. At ſi vel alter non eſt voluntarius, vel ambo nullum eſt robur in contractu, quia inuoluntaria non habẽt vigorẽ. Vnde dixit Ariſto. 5. Eth. c. 6. & 1. Rheto. cap. 13. Qui facit iniuriã non ſponte, non perſe facit iniuriam, vt qui adulterium commiſit ignoranter, vt ſacra commemorant ſcripta, de Iacob, coeunte Liam, nõ eſt adulter per ſe & formaliter, quia non ſponte: ſicut neq; qui vi faceret, aut metu cadente in conſtantem virum, etſi metus hîc non excuſat ex toto culpam. ¶ Item qui facit ius, hoc eſt, opus iuſtum non ſponte, non perſe facit ius, neq́ue iuſtus ob eam cauſam eſt dicendus. Nam vt voluntas, & propoſitum ſunt, quæ diſtinguũt maleficia. l. qui iniurię. & l. verũ. ff. de furtis. & in ca. cũ voluntate de ſententia excõmunicationis, & electio eſt, quæ facit hominem ſtudioſum. Quo circa qui non ſpõte celebrat contractum per ſe, non celebrat quia inuoluntariè celebrat, & ideo cenſetur non celebrans. Verum eſt tamen, quod quæ primò ſunt voluntaria, ante quam celebrentur, celebrata ſunt neceſſaria. Nam liberum eſt vendere, vt emere, at re vendita, non eſt liberũ ſoluere venditionem. Vnde dicunt iuriſconſulti, contractus à principio ſunt voluntatis, & ex poſt facto ſunt neceſsitatis, vt in. l. ſicut. C. de actio. & obliga. in. l. in cõmod. in. §. ſicut. ff. commod. Eſt autem exceptio ab iſtis, quia quandoque quis cogitur vendere, vt habetur. §. fina. Inſti. de his, qui ſunt ſui, vel alieni iuris. Et. §. fina. Inſti. de donatio. & §. non ſolum inſti. de legat. & l. ſiquis ſepulchrum. ff. de relig. & ſumpt. funerum. Vbi quis cogitur vendere viam ad ſepulchrum. Et verum eſt ſanè, vel in odium dominorũ, aut fauore libertatis, aut in fauorem religionis, vel in fauorem vltimæ voluntatis

Oportet contractus eſſe ſimpliciter voluntarios.

Aliquando cõtractus coactus valet, ſi coactio ſit à lege.

tis venditionem, aut emptionẽ coactam eſſe ratam. Cęterum hęc coactio, eſt non à perſona particulari, ſed à lege introducta in fauorem religionis, vel publici boni, idcirco, nõ eſt repugnandũ legi iuſtę, & qui repugnat, contra rationẽ facit: quare ſi eiuſmodi inuitus vẽdit, aut emit, præter rationem, eſt inuitus. Nã ſi quis à lege cogitur rationabili, ipſe irrationabiliter eſt inuitus. Quo circa vera eſt ſententia, contractus oportere eſſe voluntarios ſimpliciter: quia ſi quæ ad fuerit coactio ex lege, non cenſetur coactio, quia qui inuitus emit aut vendit id tẽporis irrationabiliter eſt inuitus. ¶ Vnde aliquando accidit, quando frumenta veniunt colligẽda in horreũ publicum autoritate publica, autoritate etiam publica eorum cogãtur poſſeſſores ea vẽdere in fauorem boni publici, itemque ciues cogantur emere & tunc recte coguntur: de qua re poſt hæc fiet ſermo. ¶ Cõtractus ergo debent eſſe ſimpliciter voluntarij, ex vtroq; extremo: quia mutuo cõſenſu celebrantur, vt etiã mutuò conſenſu diſſolui poſſunt. Sicut enim conuenerunt ſponte ad contrahendum contrahentes, ita ſponte poſſunt diſcedere à contractu edito: namq; omnis res per quas cauſas naſcitur, per eas poteſt ſolui, vt ergo contrahentes cõueniunt ad edendum contractũ, poſſunt conuenire vt diſcedant à cõtractu: & hic conſenſus eſt contrarius priori. Nanque prior conſenſus, erat ad faciendum cõtractum, & iſte poſterior eſt ad diſſoluendũ; ideoq; per contrariã cauſam ſoluitur: etiam ſi vbilibet ſit conſenſus, at duo iſti conſenſus ſunt contrarij, ex obiectis cõtrarijs: & æquipollent huiuſmodi conſenſus poſteriores diſſenſibus: vnde etſi non videantur contrarij iſti conſenſus, ſunt tamen. ¶ Male ergo quidam iuriſconſultus cenſuit libr. de contract. regulam iuris prænotatam eſſe fallacem in cõtractibus: quoniam, vt ait, contractus editur per conſenſum, & non ſoluitur per diſſenſum, ſed per conſenſum. Sed quid nonnẽ iſti conſenſus noui ad ſoluendum ſunt cõtrarij prioribus conſenſibus & ſunt virtualiter diſſenſus? Eſt tamẽ contractus vnus matrimonij, qui ſemel celebratus conſenſu, ſolui nequit amborum coniugum cõſenſu. Eſt autẽ hoc ſingulare in hoc contractu, quia Chriſtus reduxit matrimonium ad primæuam ſui in paradiſo inſtitutionẽ indiſſolubilem. Matth. 19. quia hunc contractum, noluit eſſe forenſem, ſed factũ cõtractum: quippe qui eſt ſacramentum. In alijs autem contractibus, vt conſenſus contrahentiũ ſufficit edendis, conſenſus item eorum dẽ ſufficit diſſoluendis. Adeò autem requiritur volũtas libera ad cõtractus edendos, vt contractus non extendant ſe amplius, quam fuerit voluntas contrahentium. Vt ſi venditio, aut emptio fiunt ſub conditione, vel aliquo de retrouendendo pacto, vſque ad præfinitum tempus, illa ſunt ſeruanda; & ita in alijs contractibus. Dixi non temere oportere eſſe contractus voluntarios ſimpliciter ſiquidem poteſt fieri, eſſe inuoluntarios ſecundum quid, quod obſtabit nihil contractui. Vt qui debitor eſt pecuniæ, & non eſt ſoluendo vendit domũ, quam noluiſſet vendere, ſi aliàs ſoluendo eſſet, vt ille, qui proijcit merces in mari non proiecturus, ſi aliâs euadere potuiſſet tempeſtatis marinæ imminens periculum. 3. Ethi. capitul. 1. quod quidem etſi eſt inuoluntarium ſecundum quid eſt tamen voluntarium ſimpliciter. Obſeruabis autem eſſe proprie contractum, vnde exoritur obligatio in vtroque extremo, vt in venditione. Improprie autem quando nõ exoritur hęc obligatio, vt in donatione: mutuum vero habet obligationẽ in mutuatario, itẽ & in commodato, ſtipulatio vero in ſtipulante ſolum. Item vocant contractum acceptilationem, quando debitum ex contrahentium conſenſu remittitur à creditore debitori.

Matrimoniũ eſt ſacer contractus.

Voluntariũ ſimpliciter eſt aliquãdo inuoluntariũ ſecundũ quid

¶ Ex contractu porro proprio naſcitur obligatio in vno contrahentium, & actio in altero. Cenſent autem iuriſconſulti ex obligatione exoriri actionem. Itaque ex mutuo conſenſu contrahentium editur contractus, ex contractu vero obligatio, & ex obligatione actio. Exemplum eſt promptũ. Ex conſenſu vendendi domũ in Petro, & emendi in Paulo, fit contractus venditionis, & emptionis: & ex hoc exoritur obligatio in vendente ad tradẽdam domum, ſcilicet, quam vendit, emptori, & actio in emptore ex hac obligatione venditoris enaſcitur, ad petendam domum à ſe emptam.

Contractus obligatio actio.

¶ Et rurſus emptor ex contractu emptionis, obligatur ad tradendum venditori precium, & ex hac obligatione reſultat in venditore actio alia ad exigendum precium ſibi debitum iure venditionis rei, quam tradidit emptori.

¶ Eſt autem actio idem quod ius & facultas, vel iuſta poteſtas, ad petendum, à debitore in iudicio debitum. Quoniam ſicut debitor tenetur ſoluere debitum: ità creditor poteſt in iudicio compellere, vt ſibi ſoluatur. Et huiuſmodi iuſta agendi in iudicio poteſtas, actio nuncupatur.

Quid ſit actio.

¶ Cæterum iuriſconſultus prænominatus, in ſuo de contractibus libro in prologo, ridet hanc communem iuriſconſultorum doctrinam, tradentem, actionem exoriri ex obligatione. Imo diuerſum ſapit, & credit ſe rectiſsimè ſapere; non ſolum hoc dogma, ſed & cætera, quæ ſibi in eo libro particulariter arriſerunt. Inquit ergò obligationem non eſſe parentem actionis; ſed obligationē, & actionem, eſſe correlatiua, & ideò ſimul eſſe, & alterum non cauſare alterum. Itaque ex contractu, tanquam ex cauſa efficiente hæc duo correlatiua ſuboriuntur, obligatio in vno extremo, & actio in altero: ſiquidem in vno contrahentium continuo eſt obligatio ad alterum; & in eo cui obligatur eſt ius petendi. Et quia actor habet ius petendi, alter tenetur, debitor, ſcilicet, ſoluere.

An obligatio, & actio ſint correlatiua.

¶ Probat primò; quia non poſſumus conſiderare obligationem, ſine actione, neque contra, igitur ſunt correlatiua.

¶ Probat ſecundò: quia nullus effectus deſtruit cauſam ſuam; at actio deſtruit obligationem; igitur non reſultat ex obligatione. At verò mirum eſt de hoc autore, qui videtur ignoraſſe naturam correlatiuorum, quæ ſimul ſe ponunt aut ſimul ſe interimunt. Nam ſi pater eſt, filius eſt, & ſi pater nō eſt, neq; filius. Non ergo exiſtentia vnius correlatiuorum, deſtruit alterum, imò neceſſario illud ponit. At actio ſecundum hunc autorem, deſtruit obligationem, igitur non eſt actio correlatiua obligationis. Et quod ſecundò infert, nihil efficit, quia ſæpe effectus deſtruit cauſam ſuam. Multa enim & aſsidua concoctio ciborum ſtomachum deſtruit: & ſciſsio frequens gladium hebetat, & nimius coitus hominem interficit, nam exugit vitale humidum, & filius aliquando occidit parentem: & viperea proles, vt multi exiſtimant, niſi exire, viſcera parentis corrodendo, parentem perimit: & ſunt ad hanc rationem alia non pauca. Ideò etſi effectum dicamus eſſe actionē obligationis nihil miratu dignum, ſi deſtruat, ſi tamen deſtruit: ſiquidem obligatio, in vno extremo, & actio in altero eſt; at vero hæc duo poſſunt diu eſſe, abſque eo quod ſe deſtruant. Etenim ſi actor nihil vult agere contra creditorem, nulla erit deſtructio. Quod autem deſtruit obligationem nō eſt actio, ſed ipſa ſolutio debiti, per hanc enim & obligatio, & actio extinguntur. Item in matrimonio ſemper perſeuerant & obligatio, & actio; & nūquā ſe ex toto deſtruunt. Quod autem ait, non poteſt eſſe obligatio ſine actione, neque contra, imo neque conſiderari, ideo quę vult eſſe correlatiua, falsò colligit, ſiquidem obligatur quilibet homo ſe ſeruare, & defendere, ſe fouere, & alere, at nulla eſt actio huic obligationi reſpondens. Quod ſi dixerit, ſe facere verba de obligatione in contractibus inuenta, mihi ſatis eſt, poſſe nos conſiderare obligationem in vniuerſali ſine actione correſpondente: & hic autor in prologo. 3. libri, teſtatur ius naturale eſſe obligationem quandam, quam vnaquæque res naturalis habet ad obeundam ſuam functionem: hæc ſanè eſt obligatio, ipſo annitente, & nullam habet correlatiuam actionem. At verò ſi obligatio, & actio eſſent correlatiua, fieri non poſſet, alterum intelligi ſine altero: nunc autem etiamſi non poſsimus intelligere actionem ſine obligatione, verum obligationem ſine actione intelligere conceditur. Quamobrem non ſunt correlatiua, quippe correlatiua ſunt ſimul natura: & exiſtentia vnius ſtatuit alterum, & non exiſtentia vnius in fert aliud non eſſe. At hic autor credit, quod actionis exiſtentia deſtruit obligationem: quo pacto igitur erunt corre latiua? Quo circa recta eſt aſſertio cōmunis, iuris conſultorum obligationē eſſe parentē actionis: vnde nō ſunt ſimul natura,

Refellitur Albornoz.

Effectus aliquis deſtruit cauſam ſuam

Obligatio ſine actione poteſt conſiderari & non actio ſine obligatione.

Correlatiua ſunt ſimul natura.

tura, vt correlatiua, ſed obligatio eſt natura prior, quam actio, quia eſt vniuerſalior ad hunc ſenſum, quod in pluribus eſt obligatio, vbi non eſt actio & nequit eſſe actio niſi habeat obligationem vnde exoritur, at de iſtis ſatis. Interim tamen ſcito, quod ſi obligatio eſt realis, itẽ & actio, ſi perſonalis, item & actio, ſi mixta, item & actio. Sunt autem contractus diuidendi aut per ſpecificas differentias, aut per proprietates ſpecificas: & hoc vltimum enodabimus prius, quia hæc diuiſio quodammodo patefacit omnium contractuum qualitatem.

Actio conſequitur naturã obligationem.

Eſt igitur obſeruandum ex Ariſtotel. 5. Ethi. capitu. 4. ex eo iniuſtum eſſe contractum, quia alter contrahentium, ex contractu reportat lucrum, & alter damnum. Nam tunc eſt inæqualitas in contractu: & ideò eſt contra iuſtitiam commutatiuam. Eſt enim gemina iuſtitia; alia diſtributiua, eò dicta, quod ſeruat æqualitatem in diſtribuendis publicis officijs, ſecundum rationem meritorũ: alia vero commutatiua, & hæc ſeruat æqualitatem, in celebrandis contractibus: ſiquidem per iuſtitiam commutatiuam lucrum eſt auferendum ab eo, qui lucratur ex contractu, & tribuendum ei, qui paſſus eſt damnum: & tunc erit æqualitas. Vt ſi ſecueris lineam in partes duas, in maiorem, ſcilicet, & minorem, inæquales ſanè ſunt partes, at verò ſi exceſſum vnius partis, addideris alteri, erit tunc æqualitas.

Iuſtitia commutatiua & diſtributiua.

Si ergo quiſpiam rem ſuam valentem ſecundum cõmunem æſtimationem decem, vendit pro duodecim vendens lucratus eſt duo, & emens recepit damnum in duobus: iuſtitia autem commutatiua aufert duo à lucrante & tribuit ei qui paſſus eſt damnum: & fit æqualitas & iuſtitia in contractu. Vnde Ariſtotel. ait, iuſtitiam commutatiuam inuenire medium inter contrahentes ſecundum proportionem arithmeticam.

Contractus lucratiui & oneroſi.

Nam ſi Petrus, verbi cauſa, habet ſex, & Paulus item ſex, ſi à Paulo auferuntur duo, iam Petrus habet octo, & Paulus. 4. Eſt autem ſex medium arithmeticum inter. 8. &. 4. quia quantum exceditur ab octo, tantum excedit quatuor. Si ergo iudex abſtulerit duo à Petro & tribuerit ea Paulo, tunc erit æqualitas inuento medio ex ſenario: & tunc nullum erit lucrum, neq́ue damnum.

Iuſtitia commutatiua ſeruat proportionem arithmeticam.

Itaque contractus quidam ſunt non lucratiui, vt eſt venditio, emptio, locatio, permutatio &c. Siquidem nullum eſt lucrum in emptione iuſta, & venditione. Quandoquidem ſi venditor acquirit pecuniam alterius, vtique non lucratur, quia tradit alteri rem ſuam: & ſi emptor acquirit rem alterius, tradit pecuniam ſuam: & in locatione, ſi vſus rei alienæ, vel fruitio adeſt rei locatæ, eſt redditio precij pro vſu. Et in permutatione item non eſt lucrum, quia eſt æqualitas rei, ad rem; & in depoſito depoſitarius ſi acquirit quicquam ex depoſito obligatur rem depoſitam cuſtodire &c. Itaq́ue nihil lucri eſt in iſtis contractibus, quia lucrum eſt plus habere boni, quam eſt ſecundum legem habendum, & damnum, eſt minus habere boni aut plus mali quam eſſet habendum. Item eadem ratio eſt in quaſi contractibus, quia ſi quis alterum vulnerauit, vulneratus habet damnum, & vulnerans cenſetur habere lucrum: vnde iudex per commutatiuam iuſtitiam, reducet ad æqualitatem, tollendo lucrum ab ipſo, qui iniuriam fecit, & damnum ab eo qui paſſus eſt: id quod fiet puniendo iniuriantem, aut aliâs recompenſando iniuriam.

¶ Iſti igitur contractus dicuntur non lucratiui, ſed oneroſi; quia in omnibus ipſa æqualitas, quæ ſeruanda eſt in contrahentibus, eſt onus ipſorum contractuum. Verbi gratia, in venditione tranſit res vnius, in dominium alterius; at tranſit cum ſuo onere: quia non tranſit gratis, ſed ex iuſto precio: & item tranſit precium ementis in dominium vendentis, cum ſuo tamen onere: quia propter rem tranſlatam & ita de alijs. ¶ Alij verò vocantur contractus lucratiui, & oneroſi, vt eſt contractus donationis. Et enim, qui recipit donum lucratur donum, & gratis citra vllum onus, quia ſi eſſet onus, non eſſet liberalis donatio. Etenim contractus iſti non fiunt ſecundũ iuſtitiam commutatiuam, ideo in eis non obſeruatur in contrahentibus æqualitas, ſed fiunt ſecundum liberalitatem, aut magnificentiam.

Contractus lucratiui.

¶ Quocirca, etſi donans, minus habet, & reci-

Contractus quidam ſecũdum iuſtitiã cõmutatiuã, alij ſecundũ liberalitatẽ.

recipiẽs donũm, plus habet, nihil eſt iniuſtitię: quia liberaliter fit: & non ſecundum iuſtitiam fit: ſiquidẽ hoc habet contractus donationis, vt edatur ſecundum liberalitatem: non obſeruata æqualitate iuſtitiæ. ¶ Et quanuis Ariſto. lucrum vocet, exceſſum ab æqualitate, & damnum defectum ab æqualitate iuſtitiæ, cæterum hoc verum eſt in contractibus, qui ſecundum æqualitatem iuſtitiæ cõmutatiuæ celebrantur. Et ideo in contractu lucratiuo, eſt lucrum vnius, ſcilicet, recipientis, citra damnum largientis: nam damnum eſt, quod fit contra iuſtitiæ æqualitatem; at donans ſua alteri, non facit contra æqualitatem iuſtitię, ſed ſecundum liberalitatem, vt is, qui porrigit eleemoſynam pauperi.

Diuiſio contractuum.

• Primò autem de contractibus oneroſis, erit inſtituendus ſermo, & deinde de lucratiuis. Antequam autem hos, vel illos denarremus aduertere erit opportunum, quoſdam eſſe contractus reales, alios perſonales, alios mixtos. Et appellantur reales quando res ipſa, quæ venit in contractum præcipuè ſubiecta manet, ſiue obligata, vt in venditione, & emptione, in permutationibus, &c. Quando autem perſona obligatur, & non res, contractus appellatur perſonalis, vt in fideiiuſsionibus. Quando vero vtrumq; & perſona & res, mixtus appellatur cõtractus. Eſt autẽ duplex mixtio contractus: aut quando vnus contractus ſapit naturam duorum, vt Emphyteoſis venditionem, & locationem: aut quando miſcentur in contractu res, quæ obligatur, & item perſona, vt ſæpe accidit in contractibus obligare perſonam, & bona præſentia & futura. Quæ vt planius aſſequaris, obſeruato, in contractibus eſſe ſaltem tria, duo extrema, ſcilicet, contrahentes, quos dixeris duo extrema, etiamſi plures duobus conueniant ad contrahendum. Vt quando capitulum, aut vniuerſitas, aut reſpublica contrahit cum alijs, vel alio, ſemper reputantur duo contrahentes: quia ſunt duo extrema contractus vt in venditione vendens, & emens. Item eſt res, de qua contrahitur: & in venditione item eſt quartum, ſcilicet, precium, ſub quo contrahitur. Quando ergo in contractu præcipuè agitur de re, quæ transfertur in alterius dominium, eſt contractus realis. Quia quanuis in contractu reali, vt in venditione, etiã perſona vendens manet obligata ad tradendum in dominiũ emptoris rem venditam, vt emptor ad conferendum precium; cæterum in huiuſmodi contractu præcipuè agitur de re quæ venit in contractum, videlicet, de domo, vel agro qui venditur, aut de re, quæ permutatur in permutatione, vt ſit æqualis permutatio, aut de re quæ deponitur apud depoſitarium, vt cuſtodiatur.

Contractus realis quid item & perſonalis.

¶ Porrò ſi res præcipuus non eſt ſcopus contractus, ſed perſona, inde trahit nomen contractus perſonalis. Vt in fideiuſsione, fideiuſſor eſt qui tenetur ſoluere: & ſi continuo ſoluit, aſſeritur à fideiuſsione. In contractibus autem mixtis vtriuſq; habetur ratio, ideo mixti appellantur. ¶ Ex contractu autem reali exoritur obligatio realis, vt ex cõtractu perſonali, perſonalis, & ex mixto mixta: & rurſus ex obligatione reali actio realis, & ex obligatione perſonali, perſonalis, & ex mixta, mixta. Diximus autem ſupra actionem à iuriſconſultis aliter vſurpari, quam à philoſophis. Siquidẽ iſtis actio eſt effectus, vt procedit ab agẽte, cui reſpondet paſsio, quæ eſt idem effectus, vt recipitur in ſubiecto: illis vero actio eſt ius vel facultas petendi ſibi debitum in iudicio. ¶ Ex prædictis collige cõtractus quoſdã eſſe ſimplices, qui ſimplicẽ habent naturã, vt vẽditio, emptio, locatio, permutatio, impignoratio, &c. alij verò naturam mixtam ſortiuntur, quippe ex duobus ſimplicibus componuntur, vt eſt emphyteoſis, & cenſus redimibiles, vt ex dicendis clarius eluceſcet, quando ſingulatim eorum naturas Chriſto Domino duce peſcrutabimur. Omnes autem contractus reales, & perſonales, ſimplices, ſunt de iure gentium; ideo ſunt antiquiſsimi coæui hominibus; at compoſiti introducti ſunt à iure ciuili: vnde in diuinis literis, quæ ſunt omnium antiquiſsimę, mentio fit contractuum ſimplicium, & non compoſitorum. Multifariam autem poteſt deficere ratio contractus: aut ex defectu contrahentium, aut ex defectu rei, quæ contrahitur. Ex contrahentibus quidẽ, ſi ipſi ſunt inhabiles ad contrahendum.

Actio aliter à philoſophis, quam à iuriſcõſultis vſurpatur.

Sunt

Sunt autẽ inhabiles, aut quia nõ ſunt ſui iuris, vt ſerui, monachi, vxor, filij qui ſunt ſub patria poteſtate: aut quia nõ habent liberi arbitrij vſum, vt ſunt mente capti, infantes. Filij porro familiâs, etiã ſi ſint ſub patria poteſtate modo ſint doli capaces, ſuopte iure, poſſunt quoſdam celebrare contractus: quandoquidem poſſunt ducere vxorem, poſſuntque induere cucullam, etiam repugnãtibus parentibus. Et quo ad huiuſmodi, etiam ſi ſint fauorabilia, non reputantur vna perſona cum parentibus, vt neque in odioſis vt ſupra tradebamus. ℭ Cæterum in contractibus alijs ciuilibus ſunt inhabiles ad contrahendum; quia neque emere, neque vẽdere, &c. poſſunt inuitis parentibus, aut tutoribus ſub quorum poteſtate agunt: quia ius ciuile in fauorem eorum hoc introduxit. ℭ At verò quia matrimonium eſt in remedium fornicationis, & religio eſt maximus Dei cultus, ideo quo ad hæc filij familiâs ſemper ſui ſunt iuris. Item contractus labitur ex defectu rei contractandæ, puta, ſi aliena eſt res, verbi gratia, quæ venditur, ſi ſacra, ſi religioſa, ſi publica: item ex exceſſu vel defectu precij, vt in venditione ſi venditur res vltra medietatem iuſti precij, aut citra. ℭ Rurſus ab extrinſeco poteſt contractus quaſſari; puta ſi ius ciuile, vel canonicum, aliquas introduxit ſolennitates pro venditione ſeruãdas, ſi non ſeruantur, vt in cap. hoc ius. 10. q. 2. & in clemen. 1. de rebus Eccleſiæ non alienandis. Et in cap. 1. eodem titulo. lib. 6. Sunt enim quædam formæ traditæ à iure ad alienandum res Eccleſiæ, vt in dicto capi. hoc ius. & in capit. ſiquis epiſcopus. Et. 12. q. 2. capi. placuit & in. c. alienationes. c. abbatibus &. c. ſine exceptione. Quæ formæ ſi prætermittuntur, eſt nulla alienatio, etiam ſi fieret, in caſu licito, & permiſſo. Huiuſmodi igitur vitiant contractum, ab extrinſeco: at verò inhabilitas contrahentium, aut rei cõtractãdę ineptitudo, aut precij inęqualitas, hæc ab intrinſeco vitiant cõtractũ.

Contractus ab intrinſeco quaſſantur & ab extrinſeco

Vt autem paucis colligamus, quæ hactenus tradidimus, loquendo de contractibus proprijs & improprijs, contractus quoſdam diximus reales, alios perſonales, alios reales ſimul atq; perſonales, & hæc diuiſio fit per differentias eſſentiales. Item alios eſſe oneroſos, alios lucratiuos: & hæc diuiſio eſt per proprietates ſpecificas: item alios ſimplices, qui ſunt principia compoſitorum: alios compoſitos, qui ex ſimplicibus coaleſcunt. His diuiſionibus iuriſconſulti addunt alias diuiſiones, videlicet, quoſdã eſſe nominatos, alios innominatos. Eſt autẽ hæc diuiſio per accidentalem differentiam nam nomine gaudere, aut illo orbari, naturam rei non variat: idẽ enim ſibi eſt quod nominatur, etiam ſi non nominaretur. Eſt enim nomẽ accidens rei, adueniẽs ex mẽte imponẽtis illi nomẽ: nomen enim nõ largitur naturam rei nominatæ, ſed illam exponit, ſi tamen eſt congruum naturæ nomen. Sunt autem nominati contractus, qui nomine potiũtur, vt fideiuſſio, Hiſpanè fiança, quando, ſcilicet, homo ad alterius debitum, ſe obligat ſoluendum: & item pignoratio, Hiſpana voce, peños olim dicebatur, modo verò prẽdas: itẽ hypotheca. In pignoratione autẽ pignus traditur à debitore creditori, retineturque à creditore, ceu quidã fideiuſſor ſoluẽdi à debitore debiti. Vt ſiquis mihi dedit mutuò decem aureos, depono in pignus apud mutuantẽ vas argenteum, quod retineat ipſe quouſque debitam pecuniam ſoluam. ℭ In hypotheca verò res, quæ conſignatur ad hypothecam, eſt item debitoris; at verò non traditur creditori, ſed perſiſtit apud debitorem, obnoxia tamẽ creditori pro ſoluendo ſuo tempore, pretio, vel aliâs. Nominatur item alius contractus compenſatio: & eſt quando debeo alicui centum, & ipſe mihi totidem ex alio contractu debet, & debitum ſoluit debitũ, quia vnum rependitur pro altero. Alius contractus nũcupatur ceſsio bonorum, quãdo debitor non eſt ſoluendo, neq; habet fideiuſſorem, neque pignus &c. & quia non eſt ſoluendo cedit omnibus ſuis bonis in fauorem ſui creditoris. ℭ Eſt item alius, qui eſt donatio: & hic eſt contractus realis, nam priores enumerati videntur perſonales: quia res, quæ interuenit, ſiue pignus, ſiue hypotheca, eſt vt debitum perſonale certo ſoluatur. Donatio autẽ eſt contractus realis transferens dominiũ rei proprię, in poteſtatem alterius, nullo interueniente pretio, aut ciuili obligatione. Voco ciuilẽ obligationẽ,

Diuiſio contractuum per differentias accidentales.

Fideiuſſio.

Pignoratio.

Hypotheca.

Cõpenſatio.

Ceſsio bonorum.

Donatio.

Ciuilis, & naturalis obligatio.

ex qua quiſpiã à iudice compelli poteſt, vt ſoluat quod debet: nã eſt alia obligatio naturalis, per quã nullus poteſt cõueniri apud iudicẽ, vt ſoluat. Vt dominus, qui defenſus eſt à famulo, ne periret, habet obligationẽ naturalẽ, ad rependendũ incolumitatis beneficiũ ſibi collatũ à famulo, quę repẽſio vocatur, antidora, ſiue remuneratio. At vero huiuſmodi obligatio nõ eſt ciuilis, quia nõ poteſt conueniri de beneficio hoc ante iudicem, vt illud rependat, coactus à iudice. Tamen ſi illud rependerit, exhibens famulo præter ſtipendium famulitiũ, quod tanto obſequio correſpondebat, nõ poteſt repeti à domino, corã iudice: quia obligatio naturalis, non poteſt cõpelli, ad ſolutionẽ debiti ſecũdũ illã, at ſemel ſolutũ ex illa debitũ, repeti non poteſt. Propter naturalẽ igitur obligationẽ, poſſumus donare, & nõ amittit nomen donationis, quippe gratis donatur, quod nõ ex ciuili debito, ſed poti⁹ naturali donatur: verũ quod exhibemus propter ciuilẽ obligationẽ, nõ eſt donatũ, ſed ex iuſtitia cõmutatiua ſolutum. Vnde dicebamus ſupra donationem eſſe contractum non ex iuſtitia cõmutatiua, ſed ex liberalitate, vel magnificentia procedentẽ. ❡ Porrò eſt alter contractus, qui propter pecuniæ preciũ interueniẽs, trãsfert dominium, & hic eſt venditio; cui opponitur correlatiuè emptio. At in iſtis contractibus ſub vno correlatiuo intelligimus aliud breuitatis cauſa. Porro ſi nõ interuenit preciũ pecuniariũ, ſed trãsfertur dominium rei, pro re, vt domus, pro vinea, vocatur permutatio, Hiſpanè, trueque. Contingit autẽ, quod per contractum non trãsfertur dominiũ, ſed eſt traditio rei quæ deponitur apud aliquẽ, quæ traditio eſt vſq; ad certum tempus: quæ ſi nõ eſt ad vtilitatẽ recipietis ſed in vtilitatem tradentis hic cõtractus vocatur depoſitũ. Si autẽ eſt traditio rei alienę in vtilitatem recipientis, fit duobus modis, aut fit ex obligatione reddendi idem numero, quod traditum eſt: & hic contractus vocatur commodatio, vt ſi commodato dedero, vel vas vel veſtem, & id genus alia. Aut fit ex obligatione reddendi, idem ſpecie: & hic contractus vocatur mutuum: etſi vterque cõtractus Hiſpanam appellationẽ vnã habet, videlicet, preſtar, vel empreſtar. Vnde ſi mutuo dedi centum aureos horũ eſt dominus mutuatarius, at tenetur, æquipollentes reddere nummos, non tamen eoſdem numero. ❡ Porrò ſi is, qui accipit alienum in ſuam vtilitatem, & vſum & pro ſua vtilitate precium offert danti eam hic eſt alter contractus, quippe non eſt commodatio, quæ gratis celebratur, & etiam non eſt mutuum, id quod item gratis debet fieri. ❡ Et nihil demum in huiuſmodi contractibus, pro rei vſu, vt in commodato, aut pro pecuniæ dominio, vt in mutuo, datur. ❡ Porro, vocatur cõtractus locationis, Hiſpanè, alquilar: quãquam ſermo antiquus Hiſpanè, vocabat hunc contractum, loguero, vt liquet ex. ll. fori, & partitarum: & iſti omnes contractus in hoc vno conueniunt, quod ſunt temporales. ❡ Veruntamen eſt alius contractus, qui vocatur Emphyteoſis, qui eſt veluti locatio quædam perpetua, ſiue vt Hiſpanè dixeris arrendamiento perpetuo: vt, tibi dedero domũ meam, modo tamen, dederis quotannis in perpetuum decem, pro locatione perpetua. ❡ Deinum eſt alter cõtractus, qui vocatur cenſus redimibilis, quo ius vẽditur ad pecuniam & non res, de quo infra diſſeretur. ❡ Recenſentur quoque in albo contractuum & alij, videlicet, ſtipulatio, promiſſio, qui differunt, quia ſtipulatio fit mediante interrogatione, promiſſio vero, iſtud non requirit, vt ſub hæc clareſcet, item, acceptilatio, & trãſactio, per quam ſe ſoluunt ab obligatione litigantes, & actio actoris ad litẽ, item & pollicitatio, quæ eſt promiſſio facta abſenti, de quibus omnibus patebit infra.

Permutatio.
Depoſitum.
Commodatum.
Mutuum.
Emphyteoſis.
Cenſus perpetuus redimibilis.
Stipulatio.
Promiſsio.
Acceptilatio
Tranſactio.
Pollicitatio.

❡ Iſti igitur ſunt contractus vulgatiores, proprijs ex vſu loquentium nominibus nuncupati. ❡ Quatuor autẽ ex iſtis tranſferunt dominium, ſcilicet, venditio, mutuum, donatio, permutatio. Emphyteoſis autem, transfert ſolum dominium vtile, non tamen directum vt ſub hæc liquebit. ❡ Sunt porrò alij innominati quos. l. 5. titu. 6. par. 5. & l. 46. tit. 14. par. 5. referunt. Vbi generaliter dicitur, quòd contractus innominati ſunt, vbi non interuenit pecunia. Et celebrari docẽtur quadrifariam. Primo, ſi do rẽ meã pro re alia, domũ pro agro verbi cauſa: & hic cõtractus eſt permutatio, Hiſpanè trueco o cãbio. ❡ Secũdò quando do meã rẽ, vt alter ali-

Res pro re
res pro facto
factum pro re.
Factum pro facto.

aliquid pro me faciat. ¶ Tertio quando
facio aliquid certũ, vt alter quicquã mi-
hi promittat vel det. ¶ Quarto quãdo ali
quid facio certũ, vt alter aliud faciat. Ve
rũ obijciã legi iſti, nam tunc cõmodatio
libri, itẽ donatio libri, itẽ permutatio rei
pro re, eſſẽt cõtractus innominati, quod
falſum eſt. Itẽ ex Ariſt.4. Phy. eadẽ via
eſt ab Athenis ad Thebas, quæ eſt à The
bis ad Athenas: idẽ igitur cõtractus eſt,
do, vt facias. & facio. vt des: idẽq; ſi dixe-
ris, facio, vt facias, & faciã ſi facis, vt idẽ,
vendo, vt emas, & emo vt vẽdas. Namq;
tranſpoſitio perſonarũ non mutat cõtra
ctũ, vt neq; verba, & nomina trãſpoſita
variant ſignificationẽ, teſtãte Ariſt.li.6.
Periherme. Propterea iuriſcõſultus à me
ſæpe indicatus lib.2. de cõtracti. titul.17.
de los truecos, y cambios nullum putat
eſſe contractũ innominatum, & legum
ſuarũ doctrinã videtur contẽnere: & cõ-
tractus prędictos, putat eſſe permutatio
nes. Nam ſi patrocinor medico in cauſa
quã gerit contra aliũ, vt mihi medeatur,
eſt quędam permutatio vt ſi permutauo
rim domũ pro oliueto. Vnde putat om-
nem contractum, ex quo transfertur do-
minium in alterũ nulla interueniente pe
cunia ex altero contrahentiũ eſſe permu
tationẽ. Porro autẽ, quãuis verba legis in
dicatę nõ videntur facilẽ habere intelligẽ
tiã, imò ſibi aduerſari, quia permutatio-
nẽ, ſeu quã vocat lex cambiũ, tradit eſſe
contractũ innominatũ, & eſt repugnan-
tia in verbis, nam ſi eſt permutatio vt lex
teſtatur, qua ratione eſt innominatus? de
cæteris vero dixerim leges haſce ſolũ vo
luiſſe contractus eos, quos refert. 2.3. &.
4. non eſſe nominatos vulgatis nomini-
bus. Enim verò vulgus hominum, non
nominat hos contractus permutationes,
etſi reuera ſunt permutationes: cæterum
quia vſuales permutationes, ſunt de re-
bus, & non de negocijs aut officijs, ſiue
operibus, ideò leges dicunt hos eſſe inno
minatos, tu ſubaudi, ex vulgata nuncu-
patione, non eſſe nominatos, etſi re vera
nominari valeant permutationes.

Quam verò fuerit in orbe antiqua pra
xis horum contractuum, diuinæ literæ
quæ ſunt omnium antiquiſsimę, palã fa-
ciunt. Enim vero de venditione, & em-
ptione, extat contractus, quẽ fecit Abra-
ham cũ Ephrõ, filio Seor. Gen.23. à quo
emit ſpeluncam in ſepulchrum vxoris. Gene.37.
400. ſiclis argenteis. Item fratres Ioſeph,
vendiderũt fratrẽ ſuum Madianitis, quę
fuit venditio mobiliũ bonorum, non de
iure, quia Ioſeph nõ poterat vendi à fra-
tribus & ipſe item liber erat: at de facto
erat venditio: & de nomine quæſtio eſt,
ſi fuit mobilium vel immobilium bono
rum. Et Gene.38. pignorationis extat
contractus, quando Iudas reliquit in pi-
gnus Thamar, nurui ſuæ baculum, & ar-
millam, pro hœdo, quẽ fuerat pollicitus.
Item contractus depoſiti Gene. extat hi Gene.50.
ſto. quia corpus mortuum Ioſeph, depo-
ſitũ eſt apud Ægyptios, vſque ad exitũ
filiorum Iſrael ex Ægypto. Item contra
ctus donationis Ioſue ext[illegible]t hiſto. doce Ioſu.13.
Ioſue diſtribuiſſe gratis terram Chanaã,
filijs Iſraeli & quam fecit caleb Axę irri
gui ſuperioris, & inferioris. Dotis autem
cõtractus fuit, quem fecit, Laban, ipſi Ia Ioſu 5.
cob, ducẽti in vxores Liam, & Rachelem.
Similiter arrhabonem ſpõſalium, miſit Gene.24.
Iſaac ſponſæ ſuæ Rebeccæ. Item prætu-
lit in hæreditate Abraham filium ſuum Gene.22.
Iſaac, & alijs filijs donauit alimenta, vt
etiã prætulit Iacob, ipſum Ioſeph. Serui Gene.16.
tus quoque nota eſt in ſcriptura, quam
fuerit antiquiſsima. Nam Agar fuit ancil
la Abrahæ, & Laban dedit filiabus ſuis
ancillas, & orãte Abraham ſanauit Deus
Abimelech vxorẽ, & ancillas Gene. 20.
Et locationis, vel conductionis videtur
exẽplum extat Gene.14. vbi Rex So-
domorum pactum fecerat cum Abrahã,
cui volens ſoluere locationem, dixit, da
mihi animas cætera tolle tibi. In Euan-
gelicis quoque literis multa ſuppetunt
huius rei exempla, quæ quia obuia erũt
ea huc vocare, nõ videtur neceſſariũ. Ne
mini enim etiã idiotæ ignota eſt parabo
la vineę, ex qua manifeſtus eſt cõductio Matth.20.
nis & locationis cõtractus: ſicut & omni-
bus nõ eſt ignotũ ex Euãgelio regnũ cæ Matth.25.
lorum ſimile eſſe theſauro recondito in
agro, quẽ qui inuenit homo vadit, & vẽ
dit omnia quæ habuit, & emit agrũ illũ,
& alia hoc genus multa. Niſi quod in di-
uinis literis ſunt cõtractus huiuſmodi di
cti ſæpe, ſecundũ metaphoram, vt illud, Eſa.52.
gratis venũdati eſtis, & ſine argẽto redi-
memini: & illud, Empti enim precio
magno, & alia plura, quæ hoc idẽ præte- 1.Cor.6.
xũt. Etenim emere ſanguine, nõ eſt pro

prium, ſed metaphoricè emere, quia ſanguis non eſt pecunia: vt etiã cõmercium illud quod canit Eccleſia, dicẽs, ò admirabile cõmerciũ, creator generis humani animatum corpus ſumens de virgine naſci dignatus eſt. & procedens ſine ſemine largitus eſt nobis ſuam deitatẽ, nõ eſt commercium propriè, ſed per tranſlationem corporalium ad ſpiritualia.

Emptio metaphorica.

CAP. SEXTVM

De ordine contractuum realium.

IVRISCONSVLtus à me ſæpè indicatus, in li. 2. de arte contractuum excogitauit quandam artem reducendi contractus, & ordinandi eos. Eſt autem ars hæc. Duos enim proponit cõtractus primarios, videlicet, venditionẽ, & donationem. Vnde iuxta ordinem, quem iſti inuicem gerunt, cæteri temperantur. Quapropter primò, quem ordinem iſti habeant, vt hinc ad cæteros gradum faciat, conſiderat. ¶ Inſtituit igitur prædictos contractus non eſſe inuicem repugnantes, ſed ſolũ cõtrarios. Id quod probat, quia in repugnantibus, affirmatio vnius, infert negationem alterius: quippe contradictoria ſunt ſine medio: vt ſi eſt ens, igitur non eſt, non ens: & contra, non eſt non ens, igitur eſt ens. At vero non ſequitur, non eſt venditio, ergo eſt donatio, ſed ſolum ſequitur, ergo eſt non venditio: at non infertur, ergo eſt donatio: namque locatio, eſt non vẽditio, non tamen eſt donatio. Idem colligitur de permutatione. ¶ Item probat, non eſſe contradictorios contractus venditionem, & donationẽ: quandoquidẽ in contradictorijs non eſt mediũ, aut enim eſt homo, aut non homo, aut eſt vẽditio, vel nõ vẽditio. At vero inter venditionis cõtractũ, & donationem, media ſunt plura: quia commodatio, & mutuũ ſunt medij contractus: quippe ſapiunt nonnihil extremorum naturam: cõmodatio enim ſapit donationem, quia gratis fit, itemq; mutuum, quod gratis debet fieri. ¶ Rurſus mutuum, transfert dominium ſecundum indiuiduum, ideò eſt aliquatenus ſapiẽs donationem, at ab ea differt, quia donatio transfert dominium omnino & ſecundum ſpeciem, & ſecundum indiuiduum, qualiter transfert etiam venditio. In contrarijs autem medium reperitur, vt inter ſanum, & ægrum eſt medium iuxta medicorum placitum, quod neq; eſt ſanum, neque ægrum, vt inter album & nigrum, pallidum, rubrum, cyanæum &c. Vnde credit iſte autor venditionẽ, & donationem, eſſe contraria, quia collocantur ſub eodem genere, ſub contractu videlicet, & tamen differunt, quod venditio transfert dominium, ex precio numerato, in donatione autẽ preciũ nullũ eſt. Sub iſtis igitur duobus contractibus, omnes contractus alios reales collocat & facit cathegoriam contractuum, equidẽ minimè peripateticam. Vnde ait, ſub vẽditione, ſicut ſub genere collocari ſpecies duas ſubalternas, nempe permutationẽ, & locationem, & ſub donatione tanquã ſub genere collocari alias duas ſubalternas ſpecies, videlicet, & mutuum, & commodationem. Haſque ſpecies, interſe eſſe contrarias autumat, non tamen tanta contrarietate, quanta genera, ſub quibus collocantur. Et ſicut venditio trãsfert dominium, ita permutatio ſub ipſa contenta; etſi diuerſo modo, quia hæc ſine numerato precio, illa vero numerato. ¶ Et ſicut donatio trãsfert dominium, ità mutuum ſub ipſo collocatum; etſi differenter, quia donatio transfert dominium abſolute, ſine obligatione, ad reddendũ donatum, at mutuum obligat ad reddendum in ſpecie mutuo datum. ¶ Rurſus, ſicut contẽta ſub venditione locatio, non transfert dominium, ſed vſum rei locatę ad tempus, ita commodatio cõtenta ſub donatione, locationi reſpõdet: quia non trãsfert dominium rei commodatæ, ſed vſum ad tempus præſcriptum: niſi quod diuerſo modo, quia locatio ex precio cõcedit vſum rei locatæ, verum commodatio gratis. Itaque permutatio habet proportionem ad mutuum, eam, quam haber locatio, ad commodationem.

Explicatur opinio Albornozij.

Cathegoria contractuũ.

Porrò autem hic autor, quia ex proprijs tranſilit ad aliena ſæpe in alienis decipitur, decidendis. Hoc dixerim quia ex iuris peritia, quam profitetur ſe trãsfert ſæpe in philoſophiam, & dialecticẽ; vnde ex bono iuriſcõſulto, fit malus dialecticus, & peior philoſophus, & non admodum diſertus theologus. ¶ Enim vero, ſi

Albornoz refellitur.

rò, ſi ſingula diſſerere iuuat, quæ hic autor docuit, inueniemus non eſſe vera. ¶ Siquidem in eo quod ait, contraria eſſe venditionem, & donationem, & nullo modo eſſe repugnantia, decipitur, ſiquidem contraria etiam repugnantiam habent: nanque ſi non repugnarẽt, non ſe inuicem expellerent. Rurſus, ſimul de eodem non poſſunt eſſe vera, videlicet, quod vnum & idem ſit album in ſummo, & nigrum in ſummo, aut calidum in ſummo, & frigidum in ſummo; nã quidquid ſit de contrarijs in gradibus remiſſis, ſi forte inuicem ſe poſſunt compati, ãt in ſummis repugnãt. Eſt ſane verum, quod aliquid poteſt eſſe neque calidum neque frigidum, ſed repidum: & ita nihil repugnantiæ eſt, ſi vera ſit de eodem negatio vtriuſque contrarij: at affirmationem vtriuſque de eodem veram eſſe repugnat. ¶ Quid quod in contrarijs immediatis vt affirmatio vtriuſq; de eodẽ eſt impoſsibilis, in eodem tempore, ita negatio. Quia fieri non poteſt, quòd ſit homo, neque Deo amicus neque inimicus, neque iuſtus neque peccator; hæc namque ſunt contrar iaimmediatè, ſecundum legem à Deo ſancitam, tu ſubaudi. Præterea ex peripatetica definitione, contrariorum, contraria ſunt quæ viciſſim inſunt, & mutuo ſe expellunt. At verò venditio, & donatio nunquam viciſſim inſunt: etenim nullus eſt idem contractus qui primo ſit venditio, & is ipſe deinde ſit donatio. Quod ſi dixeris, fieri poterit, vt qui vendidit primo, dein offerat acceptum precium ementi, & donet quod vendiderat, vtique fieri poterit, at eſt nouus contractus donationis diſtinctus à priore. Neque rurſus mutuo ſe expellunt, quia non ſunt venditio & donatio qualitates actiuæ. ¶ Ad hæc venditio, eſt actus ſecũdum iuſtitiam commutatiuã; at donatio eſt ſecũdum liberalitatis virtutem. Porrò iuſtitia cõmutatiua & liberalitas non ſunt contrariæ: quippe nulla virtus eſt alteri contraria: quin imo ſecundum Ariſtotelem omnes ſunt connexæ. 6. Ethi. capitu. 3. Si ergo virtutes, vnde emanant actus, non ſunt contrariæ, neque ipſi actus: quoniam actus ſtudioſi non ſunt ſibi contrarij. 4. Eth. ca. 6. namque actui virtutis, ſolum actus vitioſus eſt contrarius. ¶ Sed neq; verũ eſt, quod adiecit de ſubalternatione: etenim neque permutatio, neque locatio ſunt ſub venditione, vt illi ſubalterna. Etenim genus prædicatur vere de ſpeciebus ſibi ſubalternis: at venditio non prædicatur vere de permutatione, neq; de locatione. Quod ſi dixerit, permutationem eſſe venditionem, vt quidam iuriſcõſulti antiqui dixerunt, id quod poſt hæc diſſeretur; vtique, ſi permutatio eſt venditio nulla eſt ſubalternatio, quia nõ ſunt duo contractus ſed vnus ſola ratione differentes. ¶ Item donatio non prædicatur de mutuo, neque de commodatione, ergo non ſunt ſpecies ſubalternæ. Eadem quoq; ratione qua probabamus paulo ante venditionem, & donationẽ non eſſe contraria colliges permutationem non eſſe contrariam mutuo, neque locationem commodationi. ¶ Item ait in eodem prologo, venditionem & emptionem eſſe ſummè oppoſita: arripitque ſibi in fundamentum relatiuè oppoſita, eſſe maximè oppoſita. Cum ergo venditio, & emptio ſint relatiuè oppoſita, conficitur eſſe maximè oppoſita. Vnde ſequitur contractum venditionis in ſeipſo maiorem habere repugnantiã, quam cum donatione: quod videtur abſurdum: nam vbi eſt maxima oppoſitio, ibi eſt maxima repugnantia; ſed ex iſto autore inter vẽditionem, & emptionem, eſt huiuſmodi maxima, quia eſt relatiua oppoſitio, igitur & maxima repugnantia; & quia contrarietas ex eodem non eſt repugnantia, magis repugnat vẽditio emptioni, quam cum donatione: quia autor iſte aſſerit venditionem, & donationem ſola contrarietate eſſe oppoſita. Porrò hæc dialectica eſt nouum huius autoris commentum & contra omnẽ veram dialecticam. Etenim, maxima oppoſitionum eſt affirmatio, & negatio ſeu contradictione. Hæc namque eſt dignitatum maxima, Quodlibet eſt, aut non eſt, & eſt fundamentum omnium demõſtrationũ teſte Ariſt. 4. Meta. tex. com. 9. Et ad hanc reducitur omnis oppoſitio. Vnde relatiua ſubſunt huic appoſitioni ſecundum affirmationem, & negationem: imò minima oppoſitio eſt relatiuorum. Relatiua enim nõ habent eſſe in ſe, ſed ad aliud: ideoque cum minimæ ſint entitatis, erunt minimæ oppoſitionis:

Contraria in gradibus remiſſis ſe admittunt.

B 5 quia

Quidam putauerunt relatiua eſſe entia rationis.

quia oppoſitio fundatur in eſſe, ideo quæ minimæ ſunt exiſtentię, minimam ſortiuntur oppoſitionem. A deoque minimam ſortiuntur exiſtentiam, vt plæriſque viſum fuerit eſſe relatiua, entia rationis. 12. Meta. cõm. 19. ℭ Quocirca venditio & emptio, non habẽt maximam repugnantiam, neque cæteri omnes contractus: quia omnes ſunt relatiui. Et maior ſanè eſt repugnantia inter venditionem, & donationem, quam inter venditionem, & emptionem: quoniam venditio & donatio, non opponuntur relatiuè, ſed habent quandam vt hic autor pręd ictus putat contrarietatem, etſi vt poſt hæc dicemus propriè contrarietatem nõ habent. At venditio & emptio, habent ſolum relatiuam oppoſitionem, quæ eſt minimæ exiſtentiæ oppoſitio, quia extrema habent eſſe ad aliud: & ideo dicũtur ad aliquid. ℭ Quamobrem aptius dicemus, contractus omnes reduci ad duo principia, ſcilicet, ad contractum, in quo reperitur debitum iuſtitiæ, & ad cõtractum liberalem. Ad iſtos duos reducuntur omnes contractus. Quoniam omnis contractus vel habet debitum iuſtitiæ, aut eſt gratioſus contractus, ſeu liberalis vẽditio: igitur, emptio, locatio, permutatio, mutuum commodatio, ſubalternãtur ad contractum, in quo eſt debitum iuſtitiæ, in quo, ſcilicet, eſt ipſum ius. At verò donationes omnes ſub contractu liberali, vel gratioſo collocantur. ℭ Et ſatius eſt ad hanc rationem philoſophari, quam vt iuriſconſultus hic, ſibi quam belliſsimè videtur philoſophari. Etenim cum mutuum & commodatio, ſint contractus, vbi extat iuſtitiæ debitũ, malè iſte autor collocat eos ſub donatione, quæ eſt cõtractus liberalis, ſeu gratioſus, nihil habens debiti iuſtitiæ. Nam quanuis gratis mutuem, aut gratis commodem, at vero, mutuatarius, aut commodatarius, tenentur ex debito iuſtitiæ ſoluere mutuò acceptum, aut commodatum; ideo iſti contractus pertinent ad debitum iuſtitiæ quod in eis ſeruandũ eſt. Neque ſunt gratioſi contractus, vbi iuſtitia locũ habet. Imò ſi quiſpiã mutuaret, non gratis, id quod eſt familiare vſurarijs, nõ ideo mutui ratio aboleretur: quãuis ſic mutuans vſuram admitteret. Dixerim igitur contractus omnes præter liba

Omnes contractus ad duos primores reducuntur cõtractus

tos, reducendos eſſe ad genus actionis, & ad genus paſsionis, eoſque differre, ſicut actio differt à paſsione. ℭ Namque in contractu omni eſt quædam actio, & ſibi correſpondens paſsio, quanquam hæc non in omnibus contractibus, appellatione propria fruantur. Vtique venditio eſt quædam actio tradendi alteri rem diuenditam, vt emptio, quippe quæ eſt receptio venditę, quædam paſsio eſt. Imo re benè expẽſa, duas reperies actiones, duaſque paſsiones. Nam is qui vendit, tunc agit quando tradit rem emptori: patitur autem, quando precium recipit. Contra vero emptor, recipiendo rẽ venditam patitur, at dando preciũ agit. ℭ Vſurpatur autem modo paſsio, nõ pro læſione, vt vulgus vſurpat, ſed pro receptione alicuius rei. Et actio non vſurpatur pro iure agendi, quæ acceptio iuriſcõſultis eſt familiaris, ſed philoſophicè, pro motu, qui eſt ab alio. 3. Phyſico. ℭ Rurſus in permutatione eſt actio, & paſsio: quoniã, recipere rem alterius pertinet ad paſsionem, & dare rem ſuã ad actionem. Itemque in hoc contractu ſunt actiones duæ, duæque paſsiones: ſiquidem, permutans, tradit rem ſuam, & recipit alienam. ℭ Rurſus idem experieris in locatione. Eſt enim locans & qui recipit rem locatam; & demum in depoſito, eſt deponens, & depoſitarius: & in mutuo, eſt mutuans, & mutuatarius; & in cambijs, campſor, & campſuarius; & in commodato, eſt commodans, & qui commodatũ recipit, & ita de alijs. Niſi quod in locatione, qui patitur, ideſt recipit rẽ locatam, vocatur nomine ſignificante actionem; appellatur enim conductor, quia recipiendo cõduxit, quia ad ſe duxit iumẽtum, verbi gratia, quod locauit, aut ſe in duxit in domum, quam conduxit. ℭ Porrò quia omnis actio, refertur ad paſsionẽ ideo neceſſe eſt, quod cõtractus ſint correlatiui: at vero, quia relatiua, vt talia nõ habent cõtrarium ex paraphraſi Auerr. in metaphy. tracta. 3. ideo contractus, vt relatiui non habent contrarietatem, relatiua enim dicuntur ad conuertentiam ex Ariſt. in prædicamento ad aliquid. at cõtraria, non dicuntur ad conuertentiam. Item, relatiua ſecundum eſſe, ſunt ſimul natura, vt pater vt pater, & filius vt filius, contraria vero, non item, poſſumus enim

Omnes contractus reducuntur ad genus actionis & paſsionis.

Actio quædam & paſsio eſt in omni contractu.

Relatiua quateu' talia nõ ſunt contraria.

enim album, intelligere non intelligendo nigrum. ¶ Et ſermo eſt de contractibus, qui ſibi inuicem ſunt correlatiui, vt emptio, vēditio &c. Et rurſus, quia actio & paſsio, ad quæ reducuntur contractus non ſunt propriè contraria: quippe hæc ſunt in eodem genere, ſed actio, & paſſio ſunt duo genera. Vnde infertur quod autor prædictus male docuit relatiua, eſſe maximè oppoſita, & in primis repugnantia. ¶ Dixi, vt relatiua ſunt, carere contrario: quia poteſt accidere relatiuis, contrarietas, vt ſcientiæ contraria eſt ignorantia prauę diſpoſitionis, & virtuti vicium: non tamen, vt ſunt relatiua: quia ſcientiæ, vt refertur ad ſcibile, non eſt cōtrarium neque virtuti, vt refertur ad habentem: ita quoque venditio vt refertur ad emptionem, nihil habet contrarij &c. ¶ Porro diuerſos contractus ſi conferas, nonnihil contrarietatis habent. Vt ſi cōferas locationē ad cōmodationē, nōnihil inuicem habent contrarietatis: quippe illa ex precio celebratur, hæc vero gratis: itē permutatio, & mutuū, aut cōmmodatū, & mutuum: quia cōmodatū non trāſfert dominiū; id quod transfert mutuū. ¶ Porrò autē, quia actiones duæ eò ſunt contrariæ, quò termini ſunt contrarij, in quas pergunt: vt calefactio, & frigefactio, contraria inuicem ſunt, quia illa tendit in calorem, hæc in frigiditatem: ideo ſcrutandum eſt, de venditione & donatione, quę duo inuicem non ſunt oppoſita relatiuę; quia venditio, non eſt ad donum, neque hoc ad venditionem: qua nā ratione hæc ſe habent, an ſint contraria? Quia prænominatus autor duxit duos hoc contractus eſſe contrarios: Verum, quia termini ſunt ſpectādi, ad quos pergūt actiones, vt dudum ego aiebam, obſeruemus terminos harum duarum actionum, ſcilicet, venditionis, & donationis, vt ſe habeant. Nam diximus contractus correlatiuos, non eſſe contrarios, at vero venditio, & donatio, nō ſunt correlatiua; vnde videtur quod illis poſſet accidere contrarietas. Quòd verò non ſint contrarij iſti contractus, conſiderandū venit, vt diximus, ex terminis, quo ſpectant. ¶ Eſt autem terminus venditionis res empta, vt terminus donationis res donata. At vero res empta, & res donata, non ſunt inuicem contraria etſi habeant diuerſas rationes ſecundum quod empta & ſecundum quod donata: quia, vt empta, eſt ex numerato precio habita, vt donata vero, eſt ſine vllo precio cōparata. ¶ Et ideo etſi fieri poteſt vnam & eandem rem eſſe emptam, & donatam, vt ſi quod ego emi pecunia, alteri gratis donem; at ratione ſunt diuerſę. ¶ Ad hęc fieri poteſt contractum aliquē eſſe mixtum ex venditione, & donatione. Verbi cauſa: ſi ego rem meam vendo pluris quā valet ſecundum iuſtum precium, at emens donat mihi exceſſum iuſti precij, iam in hoc contractu, eſt venditio & eſt donatio. & ambo miſcentur, ſi autem eſſent contraria non miſcerētur in vnū; ſed excluderent ſe; ſiquidem iſti contractus non habent intenſionem, & remiſſionem graduum: vt fas ſit dicere, ſeſe admittere in gradibus remiſsis. Hoc tamen argumentum, nō eſt admodum efficax: quia reſpondebitur, contractum huiuſmodi eſſe duos formaliter contractus, ſcilicet, donationis ex ea parte, qua remittitur exceſſus à iuſto precio; & eſt venditionis ex ea parte, ex qua vēditur ex precio. Verum ſat ſunt priores rātiones, propterea dicamus contractus venditionis, & emptionis, & donationis, non eſſe cōtraria propria cōtrarietate: ſed eſſe diuerſas ſpecie actiones, morales, quia habent differentias ſpecificas diuerſas, ſcilicet, ex precio habere, & gratis habere: ſicut homo, & equus ſpecie differunt, quia rationale, & irrationale ſunt differentię eſſentiales ſpecie differentes, & quodammodo contrariæ; nō tamen propriè ſunt contrariæ: vt ex præhabitis non eſt obſcurum intelligere.

LIBER

LIBER SECVNDVS Praxis Theologicæ, de Contractibus, & Reſtitutionibus.

¶ CAPVT PRIMVM DE CONTRActu venditionis, & emptionis.

DIXIMVS Hactenus, ſi rectè memini, duos eſſe generatim contractus; alium quidē, in quo eſt iuſtitię debitum, aliū verò gratioſum. Et ſub primo tanquam ſub genere collocabam venditionem, permutationem, locationem, mutuum. At verò ſub ſecundo collocantur donationes omnes, vt donatio, quæ eſt ex religione, vt qui donat bona ſua eccleſijs, aut monaſterijs, & donatio, quæ eſt ex miſericordia, vt qui eleemoſynam porrigit pauperibus: aut quæ eſt donatio remuneratoria, vt qui donat bona alteri, propter obſequia: aut donatio, quæ eſt ex amicitia, vt qui donat amico, quia amicus: aut quæ eſt propter nuptias, aut ſi quæ aliæ ſunt donationes. Si tamen iſtæ differunt ſpeciē, ſunt differentes ſpecies ſub ſuo genere conſtitutæ, nempe ſub donatione. Porrò, quia donationes rarius veniunt in vſum, & frequentius venditiones, & alij contractus, qui ad iuſtitiam commutatiuam ſpectant, idcircò de venditionibus primò diſſeremus, & alijs ſibi ſubiectis contractibus.

Quid venditio & emptio

Eſt autem venditio tranſlatio actiua dominij, ex precio numerato, emptio verò tranſlatio paſsiua dominij ex eodem precio, ſiue quod idem eſt, ex pecunia. Diximus autem ſupra in venditione cōcurrere quatuor, videlicet, duo extrema vendens, & emens, & res quæ venditur, & emitur, & item precium numeratum: quod numiſma eſt. Eſt namque eſſentiale venditioni, quod numiſmate celebretur. Namque ſi numiſma non interſit, non eſt vendiſio, ſed erit alius contractus. Etenim in permutatione itē tranſlatio eſt dominij perpetua rei, quæ permutatur; at vero quia hæc tranſlatio non celebratur ex pecunia æquante valorem rei, ſed celebratur per rem, quæ permutatur, ideò non eſt venditio. Non me latet veterem fuiſſe dubitationem, an permutatio, & venditio ſint diuerſi contractus? Agitata fuit quæſtio inter Proculum inſignem iuriſconſultum, & inter alios, ſcilicet, Caſsium, & Sabinū etiam anteſignanos iuriſconſultos. Proculus contēdebat, non eſſe vnum contractum, ſed ſicut nomine, ità & re differebānt. Caſsius verò, & Sabinus, eſſe re eundem, nomine tenus diſcrepantes. Ille ergo colligebat non eſſe idem quia numiſma, quod eſt venditionis precium, eſt determinatum; ideoque ſit venditio ex determinato precio: at verò permutatio nihil habet determinatum, ſed eſt ad arbitrium permutātium. Indicat quoque carmina Homeri in Iliade referētis permutationem, quā fecit Glaucus cum Diomede. Carmina ſunt, Proquenouem centum, pro ferro tradidit ausum &c. vbi non eſt vſus vocabulo venditionis, ſed potius permutationis. At verò Caſsius, & Sabinus contra colligunt eſſe eundem contractum. Namque in venditione res traditur, vel venditur pro pecunia, vt domus pro cētum aureis: ibi igitur eſt permutatio rei venditæ pro illis centum aureis. Nam ſi pro domo exhiberem equum valentem centum aureos, eſſet permutatio manifeſta; nihil autem refert, ſi cētum aureos tribuam, vel id, quod valet centū aureos. Suffragatur huic ſententiæ lex par. l. 2. tit. 17. li. 9. Recopila. vbi traditur permutationes, & venditiones eſſe idem. Nam ſic habet, Los truecos y ventas ſe deuen de juzgar por vua coſa. A1 Proculo fauet ius commune, item communis ſententia

Vetus quæſtio an venditio, & permutatio ſunt vnus contractus.

5. Ethico. ca. 9. citantur ab Ariſto.

tia iudicans non eſſe idem re huiuſmodi contractus. ¶ Porrò autem non eſt tam promptum dogma hoc, quam ſit iam iuriſconſultis. Lego namque in Ariſto. lib. 1. Magnorum moralium cap. 34. venditionem eſſe permutationem. Subſcribā verba. At quoniam (inquit) ædificator ſuo opere, plura meretur, quam calceolarius præſtet, difficile quoque eſt rependi contra à calceolario aduerſus ædificatorem. Neque enim pro calceis par fuerit domum capere. Hinc iam cenſuerūt, quo hæc omnia venalia ſint, argento vii, quod numiſma vocant: vt pro dignitate cuiuſlibet, fiat inter ipſos inuicem contrahentes permutatio, quæ ciuilem commutationē cōtineat. Hęc ille. Vbi apertè ait, cōmutationem ciuilem, ſeu venditionem eſſe permutationem, & pecuniā eſſe inuentam, vt ęqualis eſſet rerum permutatio, quæ aliàs non fieret pro dignitate. quia calceus non eſt æqualis domui. ¶ Item. 1. politic. capi. 6. ait, permutationes rerum eſſe adhuc apud Barbarorum nationes, alia pro alijs dantes, recipienteſq;. Vtilia enim pro vtilibus tradunt: vltra enim nihil, ceu vinum pro tritico, & cæteris talibus. ¶ Huiuſmodi ergo permutatio neque præter naturam eſt, neq; numulariæ ſpecies vlla eſt; cum ſit ſupplementum indigentiæ ſecundum naturam. Ex hac tamen illa non abre proceſſit. Nam cum à remotioribus quæreretur auxilium, importando illa, quibus indigebant, & exportando illa, quibus abūdabant, neceſſario nummi introductus eſt vſus. Non enim facilè deferri poſſunt ſingula eorū, quæ ſunt ſecundum naturā neceſſaria: quare ad permutationes faciēdas tale aliquid compoſuerūt inter ſe dare, & accipere: quod vtilium quippiam exiſtens haberet vſum commutandi facilem ad vitam, ceu ferrum, & argentum, & ſiquid aliud tale ¶ Primò ſimpliciter diffinitum quantitate, & pondere: poſt modum verò ſigno impreſſum, quod à menſura liberi eſſent; nam ſignum poſitum eſt ad quantitatem demonſtrandā. ¶ Ex quibus verbis non eſt obſcurum ſecundum Ariſtotelem decernere, nummum eſſe inuentum ad facilem habendam permutationem, vt ex verbis colligitur illis, Quare ad permutationem &c? Itaque, quia difficile erat in longinquū deferre res ad permutandum pro rebus, vt deferre vinum ad afferendum frumētum, inuentus eſt nummus, qui facile in longinquum deferri poteſt.

Quod venditio ſit permutatio contra communem iuriſconſultorum ſententiam.

¶ Dixerim igitur, Ariſtoteli hærendo, duplicem eſſe permutationem, aliam ſecundum naturam, aliam ex arte, & non ſecundum naturam. Prior eſt permutatio rei pro re; vt vinum, verbi cauſa, pro frumento, aut aliquid ſimile. vel tale pro tali. Et hæc fuit in primo vſu hominum, natura ad hanc permutationem inclinā te: quia quæ quibuſdam ſuppetunt alij deſiderant, ideo permutationem docuit vſus neceſsitas. Et apud Barbaras nationes eſt in vſu, vt docuit Ariſtoteles, & eſt vetum item modo, quia apud Indos hęc erat permutatio rerum, priuſquā à noſtris numus apud illos, iam ſubiectos Hiſpanis cuderetur. ¶ Alia vero eſt permutatio ſecundū artem, & hæc eſt permutatio rei pro pecunia. Namq;, vt dixit Ariſtoteles, ex permutatione ſecundum naturam, quę eſt rei pro re, proceſsit numularia, ſiue permutatio rei pro pecunia.

Duplex permutatio.

¶ Hæc autem permutatio ſecundum artem eſt duplex, alia ex pecunia ſignata, vt eſt modo in vſu, alia verò ex argento, vel auro non ſignato, ſed librato ad certū pondus, quæ nunc extat permutatio apud eos, qui reguntur imperio Ioannis Presbyteri, imperatoris Æthiopū maioris Æthiopiæ. Hæc autem permutatio quæ fit ex argento non ſignato, vel auro, vel alio metallo, eſt veluti media inter permutationem ex pecunia, & permutationem rei pro re, vt liquet: ſiquidem nō eſt permutatio rei pro re, neq; permutatio pecuniæ pro re, ſed permutatio metalli librati ad certum pondus, pro re.

Numularia ars proceſsit ex permutatione ſecundum naturā.

¶ Quocircà non eſſet difficile iuxta hāc deciſionem quæſtionis diffinire venditionē aliter, quam in principio à me diffiniebatur. Eſt igitur venditio permutatio pecuniæ pro re; & emptio, permutatio rei pro pecunia. Permutatio autē eſt genus ad permutationem ſecundum naturam, & ad permutationem ſecundum artem: intelligas de permutatione perpetua. Namque venditio eſt permutatio perpetua, quia perpetuò transfert dominium rei vēditę. Quod verò ſequitur, pecuniæ pro re, ponitur loco differentię: ſiquidem ex hac differentia differt à permuta-

Permutatio media inter permutationem ſecundū naturam & ſecundum artē.

mutatione, quæ eſt ſecundum naturam, rei pro re. Et ex eadem differt ab alijs contractibus, ſiquidem in locatione non eſt permutatio pecuniæ pro re, ibi enim nulla eſt permutatio; vt neque in commodatione neque in mutuo. Et rurſus vendens, pro pecunia, quam accipit ſuam tradit rem alteri. At quid iſtud eſt niſi permutare? Non poſſumus inficiari igitur venditionem eſſe permutationē, ſecundum artem tamen, vt prædictum eſt. ¶ Proculus igitur negans venditionē eſſe permutationem, rectè dixit, ſi intellexit de permutatione ſecundum naturam. At Caſsius, & Sabinus tradentes venditionem non eſſe diuerſam à permutatione, recte docuerunt, ſi intellexerunt nō eſſe permutationem ſecundum naturam. Et re vera, vt videtur, aliter nō intellexerunt: quia, vt dicebam, vendens pro pecunia alterius, tradit rem ſuam, & hoc quid obſecro eſt aliud, niſi permutare rem pro pecunia, aut pecuniam pro re, vt in emptione?

Concordia iuriſconſultorum.

¶ Porro, ſi libet alias prætactas, vt exponamus diffinitiones, faciles ſunt explicatu. Venditio enim definita eſt per tranſlationem dominij actiuam: quoniam in venditione transfertur dominium perpetuo, niſi venditio ſit ſecundum quid, vt eſt venditio, cū pacto de retro vendēdo. At verò venditio ſimpliciter eſt tranſlatio dominij, quod habet vēdens in ſuam rem, & definitio hæc eſt de venditione ſimpliciter & abſoluta citra omnem conditionem. ¶ Per hanc autem particulam differit venditio à locatione, à commodato; quoniam hæc ſunt ad tempus, & nō perpetui contractus. At verò permutatio ſecundum naturā, eſt perpetua, quia ſi eſſet temporalis, eſſet alius contractus, & non permutatio: verum non vocatur venditio, etiamſi transferat dominium, quia illa permutatio non fit ex pecunia vel ære. ¶ Mutuum autem, etſi transferat dominium, non tamen propter pecuniam, vt prædictum eſt, ideo non eſt vēditio. Qui autem transfert dominium numorum mutuando & hoc, propter pecuniam, vt vſu venit vſurarijs, ille facit contra artem, quę excogitauit pecuniā, non vt eſſet mēſura ſui, ſed aliarum rerū. Vnde dixit. 5. Ethi. cap. 5. Ariſtoteles, numū eſſe vt menſuram, res ipſas ad æqualitatem redigentem. In vſura autem numus non poteſt redigere res ad æqualitatem: imo ipſe numus, qui eſt vt menſura in vſura nihil metitur: nam ſolum numus eſt inductus ad commutationem; in vſura autem nulla fit commutatio. Ideo dixit Ariſto. 1. poli. cap. 7. Male vtitur numo qui numum acquirit fœnore, vbi numus numū parit, de qua re poſt hæc erit diſertior diſputatio. Dixi autē venditionem eſſe tranſlationem actiuā dominij, & emptionem tranſlationem paſsiuam, quia vendens ſe habet actiue tradendo rem ſuam in poteſtatem ementis, & emens hanc tranſlationem dominij in ſe recepit; & recipere vocamus pati in præſentia. In donatione autem fit etiam trāſlatio dominij, at perpetua; at vero, non ex pecunia, ideo non eſt venditio.

Vēditio ſimpliciter, venditio ſecundum quid.

Pecunia eſt vt mēſura rerum quę commutantur ad æqualitatem reducens.

¶ Iam verò, quia venditio non poteſt examinari ſi iuſta, an iniuſta, ſit, niſi examinetur quod ſit precium iuſtum; ſiquidē ea iuſta eſt, quæ iuſto precio fruitur, & contra quæ iniuſto laborat precio, ideo opportunum eſt, de iuſto precio differere in primis: nam inde reſultabit prompta notitia de iuſtitia huiuſmodi contractus. At quia iuſtum eſt quod eſt æquale, vt Ariſto. meminit capit. 34. magno. Moralium, ſi generale documentum ad cognoſcendum iuſtum precium ſat fuiſſet, ad manum eſſet illum proferre. nempe precium eſſe iuſtum, quod eſt æquale valori rei. Cæterum quia valor rei duplex eſt, alter, qui eſt ſecundum naturā rei, & alter, qui eſt ſecundum humanam vtilitatem, & prior valor non eſt obſeruandus, namque in venditione non obſeruatur naturalis rei perfectio, nam ſi hæc obſeruanda eſſet ſemper quæ nobiliori ſunt dotata natura eſſent pluris vendenda, & mus eſſet pluris pendendus, quam panis, & vinum, quia ille vita potitur, & viuentia naturaliter ſunt digniora non viuentibus: at vero non hic valor obſeruatur in venditionibus, & contractibus alijs. Quippe hæc perfectio naturalis apud philoſophos naturales eſt pendenda, quippe qui naturas rerum inueſtigant; at apud contrahentes, is valor penditur, qui eſt ſecundum vtilitatē contrahentiū: & ea pluris fiunt, quæ vtiliora & neceſſariora ducuntur vſibus humanis. ¶ Porrò hæc vtilitas hæcque neceſsi-

Venditio iuſta & iniuſta.

Viuētia ſunt digniora nō viuentibus.

ceſsitas admodum varia eſt: quia tempo
rà, loci, perſonæ, & occaſiones diuerſæ
eā variāt. Namq; quod cuidam eſt vtile,
alij nocet, & quod nunc eſt neceſſarium,
craſtina die eſt ſuperfluum &c. ideo ne
ceſſe eſt precium quoque ſuam iuſtifica-
tionem variare. ℂ Quo circa difficilis &
ardua eſt hæc conſideratio de iuſto pre-
cio. Eodem accedat, quia ſi omne pre-
cium eſſet lege taxatum, non fuiſſet ar-
duum iuſtum dignoſcere precium, aut ſi
ex natura fuiſſet præſcriptum; at natura
non præſcripſit precia rebus. Vnde. 5.
Ethi. capitu. 5. numus, qui Græce eſt
νομίσμα, ſic dictus eſt, quia à νόμο, ideſt le
ge ciuili eſt introductus. Non ergo è na-
tura eſt taxatum precium rerum, ſed à le
gibus. Cęterum, vt aiebam, ſi à legibus
omnia taxarentur precia, non eſſet res
difficilis admodum dignoſcere iuſtum
precium. Dixi, admodum, quia neque
tum certum eſſet quod eſſet iuſtum pre-
cium: quippe leges etiam variantur iux-
ta temporum lapſus, & varietates. Quid
quod neque ipſi legiſlatores poſſunt ad
purum excoquere hanc iuſtificationem
precij: quia non ſunt verſati in omni ma
teria venalium, & facile decipi valent
ab alijs, vnde diſcunt venalium valorem
rerum. Quidquod corrumpi poſſunt, vel
precib9, vel muneribus, ab ipſis inſtitori-
bus, & mercatoribus, vt taxationē faciāt
non iuſtam, neque æqualē valori rerū,
vt quotidie accidere fama eſt in rebuſpu
blicis, à prætoribus precia imponi corru-
1 ptis ex munere. ℂ Porrò autē Cōradus tra
ctatu. 3. q. 56. de contractibus, concluſio-
ne. 3. quindecim demonſtrat eſſe docen-
tia iuſtum eſſe precium. Primum eſt, Il-
lud bene capitur in iuſtum precium, ſi
quando qui primo fuit emptor rei, po-
ſtea tanti eam vendit quanti ſibi conſti-
tit: vt ſi emit domum centum aureis, tan
tundem iuſte exigit eam vendendo.
At verò documentum hoc fallere po-
teſt, ſi is, qui emit, non emit iuſto precio,
ſed exceſsiuo, vel quia deceptus eſt, aut
aliâs. Item fallit, ſi res peius ſe habet mo-
do, quando venditur, quam priùs ſe ha-
bebat quando fuit empta, aut ſi melius
ſe habet, quia tunc variatur precium.
2 ℂ Secundum documentum eſt, expenſa
rum conſideratio, quæ in adducēdis mer
cibus, & transferendis ex loco in locum

Difficile eſt dignoſcere iuſtum precium venaliū rerum.

Documenta 15. ad diſcernendum iuſtum preciū.

ſunt conſumptæ, aut in conſeruatione
mercium. Hoc autem fallere etiam po-
teſt documentum: puta ſi expenſæ factę
ſunt ſine cauſa, aut imprudenter: quia ſci
licet mercator non eſt induſtrius in tran
ſportandis mercibus, & qui poterat mi-
nimis expenſis tranſportare, temerè mul
tas inſumpſit. Aut ſi fortuitus caſus ac-
ceſsit, non eſt imponendus precio: videli
cet, ſi iumenta deferentia merces, mortuá
ſunt in itinere, aut, ſi graſſatores agaſonis
expilauerunt crumenam &c. Item ſi ex-
penſę etiam ceſſerūt in cōmodum tran-
ſportantis: vt, videlicet, ſi ſibi quædam
adducebat, non ad vendendum, ſed pro
ſuis vſibus neceſſaria. ℂ Tertium docu- 3
mentum eſt, ad iuſtum precium, etiam la
bores deducēdi ſunt quos aliquis eſt paſ-
ſus in adducendo, vel tranſportando rē.
Namque nemo tenetur alij inſeruire gra
tis, neque perſonæ particulari, neque rei
publicæ. 1. Cor. 9. Quis militat proprijs
ſtipendijs, & Lucæ. 10. dignus eſt opera
rius mercede ſua. Et hoc verum eſt, quan
do non plures labores impendit, quam
eſſent neceſſarij ad traducendum mer-
ces de loco ad locum. Nam ſi ſuperfluá
operam dedit ſuperfluitas hæc non eſt
deducenda in iuſtum precium. Nam ſi
ſat erat proficiſci ad decem paraſangas ſi
ipſe pro ſuo libito profectus eſt in vigin
ti, iſtæ decem non ſunt neceſſariæ.
ℂ Quartum documētum; Item eſt habē 4
da ratio curæ, & ſolicitudinis in conſerua
tione mercium: vt ſi ad cuſtodiam mer-
cium deputauit cuſtodem, aut ſi magno
ſtudio expurgabat eas, ne putreſcerēt,
aut ſi frequēter ad vētum exponebat, &
hoc genus alia. Item hoc verum eſt de cu
ra neceſſaria, quia ſuperflua cura non eſt
deducenda in iuſtum precium.
ℂ Quod ſi dixeris, vendens non poterit
hoc ſcire, quæ cura fuerit ſuperflua; imo
poterit probabiliter dignoſcere. ℂ Quin 5
tum eſt induſtria in parandis mercibus,
viliori precio. Nam ſunt induſtrij quę-
dam mercatores qui ſubtiliter iudicant
quando merces vilius parabuntur. Hæc
induſtria igitur poterit deduci in iuſtum
precium: quia hæc induſtria conducit
reipublicæ: ideo ex illa ſi mercator au-
geat precium iuſtè facit. Vt ſimiliter
qui eſt valde induſtrius in cognoſcendis
optimis equis poterit augere precium,
equo-

equorum, quos vendit, vt carius vendat eos, quam emerit: quia hoc incrementum precij eſt in vtilitatem emptoris, qui certo ſcit optimum ſe emere equũ, à venditore, equorum gnariſsimo: nam vtilius eſt emptori carius emere, quem ſcit eſſe bonum equum, quam vilius emere quem ignorat.

6 ¶ Sextum eſt, ſuſceptio periculorum. Nam qui propter merces deuehendas, pericliatus eſt mercator, & læſus vel in perſona, vel in rebus ſuis, hoc item poteſt deducere in rationem precij: quia nõ tenetur ſe ſubdere periculis mercator gratis. Vnde qui per regna aliena, ad noſtra deferunt merces, carius poſſunt eas vendere, propter periculum, quod imminet in itinere per regna extranea.

Nemo propter alterum tenetur gratis ſe exponere periculo.

¶ Aliquando autem mercator non læditur tranſportando merces, ſiue per mare, ſiuè per terram alienam; aliquando autẽ lęditur vel in ſe, vel in rebus ſuis. Vtcunque verò res accidat, quia ſe ſubiecit periculis, gratia portandarum mercium, poteſt carius vendere, quam illi conſtiterunt; & poterit ob hoc ſolum augere precium, & non ſolum ob rationes alias ſupra relatas. ¶ Verum ſi læſus eſt, vtcunque multò amplius poterit iure augere precium. Hoc autem intelligitur quando citra culpã ſuam læſus eſt in perſona, vel rebus, ſecus ſi ipſe ſuæ læſionis fuiſſet in culpa: vt quia temerè ſe ſubiecit tẽpeſtati maris, aut ſe fecit obuium piratis, aut, quia ex negligentia ſua ignis incendia deuiſſerũt merces, aut quia ſicarios, & graſſatores audiens occurſuros ei, temerè ſe conjecit in pericula. ¶ Hinc quæ ex India ad nos adferuntur carius multo vẽduntur, & iuſtè, quam empta fuerint: item quæ noſtri deuehunt ad Indos, ob eandem cauſam pluris iuſtè venduntur, quam apud nos conſtant. Hinc etiam in contractu, qui vocatur cambio, fas eſt, Ioanni, verbi cauſa, qui traditurus eſt centum Romæ Petro accipiat in Hiſpania, pro hac delatione cẽtum & decem: quia decem Ioannes ſuſcipit, non pro centũ, quæ eſt traditurus Romæ, ſed quia ſuſcipit in ſe periculum deportandi centum in Romam, quæ eſt alienum regnum,

Qua ratione licitum eſt cãbium.

7 ¶ Septimum eſt ſi minutatim vendit, pluris poteſt vẽdere, quam ſi totam mercem ſimul venderet. Etenim minutim vendens, diutius remoratur, & maiores expenſas facit: aut ſi nõ remoratur, quia vendit, in proprio ſibi loco, maiorem diligentiam adhibet in conſeruandis mercibus. Et hoc verum eſt, niſi mercator agens apud alios vendendo merces ſuas, in proprijs quoque alijs agendis negocijs eſſet alioqui remorandus, vt forte in agenda lite, aut in ducenda vxore, vel
aliâs. ¶ Octauo quò merces ſunt magis 8
vtiles, magiſque neceſſariæ reipublicę eò dignum eſt, maius ex eis reportare lucrum: quoniam qui has deferunt merces, vtiliter agunt bonum publicum, ſiue cõſulunt bono publico, dum ea reportant, quæ ſi non reportarentur ab eis, ab ipſa republica maioribus expẽſis eſſent deuehenda. Et hoc verum eſt modò aliâs non ſit à lege, vel pragmatica ſanctione taxatum harum mercium & ſuarum expenſarum precium, vt modo taxatum eſt frumentorum precium ex pragmatica regis Philippi: & item expenſarum ratio ſubducta eſt vt pro qualibet paraſanga deportationis ſint conſtituti ſex thiruncij, aut marauedis.

¶ Nonum eſt, dignitas perſonę venden- 9
tis. At verò hoc documẽtum falſum quilibet indicabit; quippe nihil refert dignitas vendentis ad valorem mercium; ſiue enim nobilis ſit, ſiue ruſticus qui vendit domum, domus non ob hoc auget rationẽ precij, vel minuit. ¶ Niſi intelligatur ſub hac ratione, ſcilicet, ſi nobilis laborauit in deportandis mercibus, labor ille maioris æſtimandus eſt precij, quam ſi eſſet ruſticus. Quo enim dignior eſt perſona eò digniores ſunt eius labores, & ideo pluris faciendi: quare inde poterit augere rationem precij ex laboribus hauſtis in deferendo reipublicæ merces. Vnde reſpublica, ſi quenquam ſuorum tribunorum aliò deſtinat ad deportanda frumenta, ſtipendium maius illi conſignat, quam ſi ruſticum, vel popularem deſtinaret perſonam: ſemper tamen ſubaudi, vbi labores eſſent æquales. ¶ Et eſt huic rei ſimile, ſi vir valde nobilis in defendẽda pugnaret republica, itemq; parẽ adhiberet laborem ruſticus in eadem propugnanda, maiori pręmio donaretur nobilis, quam ruſticus, aut quilibet alius in-
fimæ notæ homo. ¶ Decimum eſt, Me 10
lioratio mercium auget rationem precij, ſicut

Labores dignioris perſonę pluris ſunt faciẽdi, quam indignioris cæteris paribus.

ſicut & deterioratio minuit. Mutatio enim mercium, mutat rationem precij. Melioratur autem res, vel in ſubſtantia, vel in qualitate, aut in quantitate. ¶ In ſubſtantia ſanè, vt ſi emiſti ouem macilentam, & effecta eſt pinguis, pluris vendenda eſt, quia meliorata eſt in ſubſtantia. In qualitate verò ſi emiſti ouem infirmam, & ſanata eſt, pluris eam vendere poteris: quia meliorata eſt in qualitate. In quãtitate denique, vt emiſti ouem ſimplicem, id eſt, non prægnantem: ſub tua tamen poteſtate prægnans eſt, & iam duplex eſt, pluris eam vendere poteris, quia prægnans eſt: aut ſi emiſti eam detonſam, iam verò eſt lanigera. ¶ Item, ſi emiſti vuam, & feciſti vuam eſſe vinũ, iam melioraſti rem tuam ſecundum ſubſtantiam. Aut ſi emiſti muſtum, iam verò eſt apud te defęcatum vinum, pluris vendere poteris, quia vinum melius iam eſt effectum, ſecũdum qualitatem. Aut ſi emiſti turbidum, & clareſcit iam, ex arte emientis, aut ex ſua natura melioratũ eſt ſecundum qualitatem: itidẽ ſi emiſti nouum, & apud te inueterauit. ¶ At verò ſi emiſti vinum, & apud te eſt verſum in acetum, deterius ſe habet in ſubſtantia: item ſi emiſti purum vinum, & miſcuiſti illi aquam, peius ſe habet in qualitate: aut ſi emiſti vinũ egregium, & miſcuiſti vinum vile, vt ſolet fieri apud caupones. At ſi menſurã vini defraudaſti, deterioraſti vini quantitatem. Hanc autem meliorationem realem, aliquãdo donat rebus indigentia, ſeu inopia earum: nonnunquã verò ipſa reputatio, ex qua reputãtur meliora eſſe, ex loco, vel ex tẽpore, vel alia re.

Melius ſe habet res venalis tripliciter in ſubſtãtia, qualitate & quantitate, item & peius.

¶ Hoc eſt vndecimum documentũ. Accidit enim ſæpe re immutata ſecundum ſubſtantiã, qualitatem & quãtitatẽ, meliorem nihilominus reputari eſſe, quam ſolebat reputari. Id quod in librorum venundatione, quotidie experimur. Nam plerumque libri, qui parui fiebant, vel quia ducebãtur prolixi, aut obſcuri, vel alias ſæpe accidit, tamen poſteà multi fieri: & qui vili venũdabantur, deinde multi venundentur, quia iam multos habent emptores: & idem in alijs venalibus rebus plerunq; contingit. Ex maiori enim hominum reputatione, accreſcit rebus venalibus melioratio, aut ex minori, deterioratio; etiam ſi nulla fuerit immutatio in re ipſa, ſed ſolum ab extrinſeco, accedit hæc melioratio, aut deterioratio: vel quia ſunt voluptati, quæ prius non erãt, aut quia reputantur vtilia, quæ prius inutilia eſſe ducebantur. Itemque ex loco, & ex tempore, re immutata, accidit hæc melioratio ab extrinſeco, quippè quo merces ſunt viciniores emptoribus, eo melius ſe habẽt vt emantur, quia emptores expenſas, & operam excuſant lõgius euagandi, emendarum mercium cauſa. Itẽ tempus ſterile frumentorũ auget precium: nam raritas annonæ, eam facit cariorem, vt etiam aliorum neceſſariorum vitæ ducẽdæ, vt vini, & olei, & ſalis, &c. ¶ Rurſus tẽpore belli arma cariora ſunt, & equi, & alia ad bellum præparamenta. Indigentia enim rerũ, eſt cauſa, quod ſint plures emptores, & pluralitas emptorum, cariores facit merces. Indigentia autem duplex eſt, & ſingularis, & communis. Illa non reddit cariores merces. Etenim pauper vendens veſtem, nõ ideò carius poteſt vendere, quia ipſe indigens eſt. Nam hæc indigentia particularis, nõ multiplicat emptores, ſed indigẽtia communis. ¶ Sicut autem bonis mobilibus accidit melioratio, & deterioratio: ita etiã & immobilibus. Vnde, ſi emiſti agrum infœcundum, & ſub tua poteſtate feracior eſt redditus, augere poteris rationẽ precij. Aut ſi tributarius erat, & ſub tua poteſtate liberatus à tributo, etiam auget in venundatione rationẽ precij, quia melioratus eſt ex qualitate. Aut ſi ab interluente fluuio, exedebatur, & fluuius alio diuertit ſub tua poteſtate, melior factus eſt. Item ſi emiſti domum ex lateribus conſtructam, & tu eam fabricaſti ex quadris lapidibus, meliorem eam feciſti in ſubſtãtia. Aut ſi penſioni ſubiacebat, & eam redemiſti meliorem iam habet qualitatem. Aut ſi anguſta erat, & tu eã ampliaſti, in quantitate iam melius ſe habet. Si verò contra hæc ſe habeat domus deterior facta eſt, vt facile eſt explicatu. ¶ Quod ſi dixeris multa eſſe cariſsimi precij, quibus alioqui homines communiter non indigemus, vt ſunt aromata, tapetes, ſericũ, carmeſinum, &c. reſpondebis, indigentiam eſſe variam, quandam quæ ſimpliciter poteſt appellari indigẽtia, quæ eſt indigentia eorum, quæ ad

Melioratio & deterioratio ab extrinſeco.

Inopia & indigentia rerum duplex.

vitam fouendam ſunt neceſſaria, qualia
ſunt frumenta, vinum, oleum, ſal, ignis,
veſtes, domus, &c. Alia verò eſt indigen-
tia ſecundum quid quæ eſt indigentia,
ratione temporis, vel loci, vel quarundã
perſonarum: vt quæ eſt indigentia, in tẽ-
pore peſtis medicamentorum ad peſtem
neceſſariorum, vel in tempore belli ar-
morum, in loco generali ſtudiorum li-
Indigentia varia. brorum poteſt contingere indigẽtia. Vt
diuites etiam indigent tapetibus, & au-
læis, ad ornamentum ſui ſtatus: vt fœ-
minæ ad pulchritudinem indigent cẽru-
ſa & minio, & torquibus, annulis, armil-
lis, & inauribus & hoc genus alijs. Quæ
indigentiæ omnes præter primã ſunt in-
digentiæ ſecundum quid. Nihilominus
iſtæ indigentiæ, augent etiam apud indi
gẽtes rationem precij: vt verum ſit quod
Ariſtoteles 5. Ethicorum dixit, indigen-
tiam rerum eſſe menſuram valoris ea-
rundem.

12 ¶ Duodecimum documentum eſt, lu-
crum ceſſans, aut damnũ emergens: hæc
enim duo poſſunt augere rationem pre-
cij. Puta, ſi quia modo Petrus rogatus à
Ioanne vendit, damnificatur; quia carius
ſi remoraretur venundationem, venun-
daret, aut ſi poſtea vendidiſſet, maius lu-
crum reportaſſet. Aut ſi erat iturus lon-
giùs, & venditurus maiori precio, quam
vbi conſiſtit vendere poteſt, & inſtans
emens, vt nihilominus ſibi vendat, pote-
rit vendere maiori precio, quam valet in
hoc loco vbi ipſe exiſtit. Deductis tamẽ
Lib.1.tit.4. expenſis, quas non facit, & laboribus in
An ex lucro ceſſante rationem precij augere fas ſit. profectionem, quos non patitur. ¶ Hoc
autem documẽtum cuidam non arridet
libr.1. de cont. titul.4. quia etſi damnum
emergens, ſit computandum, at verò lu-
crum ceſſans, non videtur deducendum
ad augmentum precij. Enimverò, vel lu
crum quod ex merce ſperatur, reportan-
dum eſt certum, & tum priuatio illius
certi lucri, damnum reſultans eſt, & non
ſolùm lucrum ceſſans. Aut eſt incertum
lucrum, & tum priuatio illius non eſt
priuatio, quia priuatio non eſt non en-
tis, ſed entis, quare non dici poteſt ceſſa-
re lucrum quod neſcitur futurũ. ¶ Quo-
circa augere certum precium pro lucro
incerto, iniuſtum eſt: quippè eſt reporta
re certum lucrum, ex incerto euentu; &
iſtud non habet iuſtitiæ æqualitatem.

Verum contra eſt, quoniam ſufficit cer-
titudo lucri moralis, & nõ neceſſaria eſt
euidentiæ certitudo. Namque ex capit.
Nauiganti. de vſuris docemur fas eſſe ca-
rius vẽdere quam tunc valeát, vendituro
ſua frumenta pro menſe Maio, & non
pro menſe Ianuario, aut Februario, &c.
ſi modo exigitur vt vendat, quod men-
ſe Maio erat venditurus, quando fru-
menta augent ſuum precium, quia tunc
ſunt rariora, quippè iam conſumpta ferè
ſunt. Etenim nõ erat venditurus modo, *Albornoz refellitur.*
ſed tunc ideoque ne damnum patiatur
vendendo modo precio currenti, fas eſt
vendere pro precio, quod tunc veriſimi-
le eſt valitura frumẽta. At verò etſi apud
hunc authorem hoc vocetur damnum,
ſcilicet, ceſſare à lucro certo: verum quia
aliud eſt nõ lucrari quod videtur prom-
ptum habere lucrum, aliud eſt rem ſuam
quẽquam perdere. ¶ Lucrum igitur ceſ-
ſans ſpectat ea, quæ proximè ex negocia
tione ſunt acquirenda, & damnũ emer-
gens ea, quæ ſunt iam acquiſita. Nam re
ſpectu horum dicitur damnum emer-
gens: & aliud eſt dimittere lucrum, aliud
perdere lucrata. De qua tamen re latius
infra 3. libro, capitu. 3. & 4. Porrò, quia
apud Hiſpanos tam taxata ſunt precia
frumentorum, ideò quoad frumenta ra-
tio huius præcitati capituli non habet lo
cum, ſed benè quoad alias merces quarũ
precia non ſunt lege diffinita: verum de
illis ſub hæc erit vberior ſermo.

¶ Decimumtertium documentum eſt, 13
taxatio precij, à Rege vel à rectoribus ci-
uitatis. Nam qui iuxta hanc taxationem
vendit, iuſtam facit venundationẽ. Niſi
vẽditori conſtet, corruptos fuiſſe taxato
res, vel precibus, vel muneribus, vt exceſſi
uam facerẽt taxationem. Namque ſi ven
ditoribus iſtud eſſet euidens, non liceret
eis iuxta taxationem in foro conſcientię
vendere, etſi in foro exteriori fas eſſet.

¶ Decimumquartum eſt, raritas mercis. 14
Quippè quæ rariora ſunt, cariora cen-
ſentur. Vnde fructus arborum in hye-
me conſeruati, quia ſunt rariores, id tem
poris: tunc enim pene omnes ſunt ferè
conſumpti, qui tamen ſuperſunt, carius
vendũtur, vt vuæ penſiles, melones, py- 15
ra, &c. Placibilitas mercis auget rationẽ
precij, nam merces, quæ placidiores &
gratiores habentur in oculis emptorum,

carius

carius emuntur. Quoniam quilibet emptor, quod ſibi placet magis, curat emere potius, etſi carius emat. Vt ſi equus eſt gratus multis, & multi ob hoc eũ habere curant, carius ob hoc vendi poteſt. Quãdo enim multis placet, in opinione eorum res melior euadit: & ideò, quia melius ab extrinſeco afficitur, carius eſt venalis.

Pretium mercium non ſaeu precium.

Modo tamen intelligas, hæc placiditas non contingat ex ignorantia, quia videlicet decipiuntur ſæpe emptores, ex fuco rei, illis obiecto à venditore. Nam ſępè merces vt appareant quod nõ ſunt ſophiſticantur, & fucantur. Vt fœminis accidit, quæ vt turpitudinem vultus abſcondant, cæruſa & minio eas obliniunt. Et rurſus proxenetæ, ſæpè quos corredores Hiſpana lingua appellamus, corrupti à venditoribus, præclara mentiuntur de mercibus, quibus decepti emptores, illas multi ducunt, minima tamen.

Proxenetæ ſæpè imponunt emptoribus.

Hæc ſunt documenta, quæ rectè expoſita, vt expoſuimus, ſunt benè tradita. Quamuis illa omnia non ſufficiunt exactæ notitiæ habendæ de precio, cui vt diximus ex tẽpore, ex loco, ex perſonis multa accidit varietas. l. Precia rerum. §. Nonnulla. ff. ad. l. falcid. vnde præter omnia documẽta venaliũ eſt id, quod vẽditur in publica ſubhaſtatione, id eſt, *en almoneda publica*. Etenim ibidem, nihil documentorum prædictorum obſeruatur. Siquidem ibidem, precium iuſtum, eſt quod vltimo exhibetur poſt licitationem: ibique res tantum valet, quantum vendi poteſt. l. 1. §. ſi hæres. ff. ad Trebel. l. ſi ſeruus. ff. de condi. furt. l. ſi quis vxori. §. finali. ff. de furt. Et quidem pręſtantiſsimum omnium documẽtum eſt, illud eſſe iuſtum precium quod à rectoribus Reipublicæ, vel à Rege conſtituitur. Nam vt Ariſtoteles ait. 1. Rhetorico. cap. 1. leges, quæ rectè poſitæ ſunt cuncta determinare debent, & minimum relinquere iudicibus. Quod ſi iudicibus minimum relinquẽdum eſt, minimum pro ſuo arbitrio iudicandum. Quippè homines ſunt, & facilè ab affectu ſuo, vel à muneribus corrumpuntur, ne ius dicant. Multo igitur minus relinquendum eſt mercatoribus, qui ad ſuas affecti merces, eas pluris pendunt ſæpè quã valeant. At verò lex ipſa, quæ eſt mens ſine appetitu. 3. Politic. capitu. 12. Ideò ſanctius, & ſyncerius poterit taxare precia rerum.

Subhaſtatio publica habet ſpecialẽ conditionem venalium rerum.

Lex eſt mens ſine affectu.

Porrò autem, quia leges, etſi vniuerſales ſint, non poſſunt omnia complecti, quæ circa particularia contingere poſſunt. 5. Ethicorum, capitu. 10. ideò neceſſe eſt, aliquando ad alia recurrere documenta, quando lex non taxat precium. Ideoque rectores ciuitatum in hoc incumbunt: quorum intereſt hæc intercurrentia conſiderare particularia. Vnde dixit Ariſtoteles. 6. Politico. cap. 8. vendendis, & emendis rebus vnus magiſtratus præfici debet, qui intendat, circa contractuum honeſtatem.

Cæterum dicet aliquis, magiſtratus nõ poteſt ſcire rerum omnium precia. Eſt ſanè verum, cæterum à peritis in arte illud diſcere poteſt: vnde ad taxandum precium domus, quę venditur, vocantur domificatores, & fabri lignarij. Vt etiã ad taxandum precium tabellarum depictarũ ex imaginibus ſanctorũ aſciſcuntur pictores, & ita de ſingulis alijs officialibus: etenim vnicuique perito in ſua arte credendum eſt. Quod ſi obieceris, hos ſæpè corrumpi precio, vt malè taxent precia: vtique verum eſt, at ob hoc ſub iureiurando ſunt cogendi, vt precia taxẽt iuſta, quãtum ipſi exuti munere, & affectu arbitrantur; & tunc præſumatur iuſtum eſſe precium. Neq; alia certitudo ex quirenda, niſi hæc moralis. Quod ſi euidenter conſtat eos fuiſſe deceptos, venditio eſt nulla in foro conſcientię, vbi ſola veritas eſt iudex nõ humana præſumptio.

In foro conſcientia ſola veritas eſt iudex, non ſalſa præſumptio.

At verò victualia taxant rectores ciuitatum, vt carnes quæ veneunt in macello, aut piſces qui venduntur in platea pollicitationibus oblatis, quas vocãt Hiſpani, *Prometidos*, quæ fiunt ijs, qui viliori precio has merces vendere obligantur Reipublicæ. Et hoc modo taxatur preciũ carnium vaccinarum, vel arietinarum, vel aliarum pecudum, & iſta taxatio iuſta eſt.

Porrò pharmacopolis etiam taxantur precia ſyruporum, & aquarum diſtillatarum, quia potionum nõ poſſunt prorſus taxari precia. Hæc autem taxatio facta eſt ab ipſis pharmacopolis, quippè magiſtratus, ſyruporum valorem ignorat, verum poterit examinare valorem conferẽdo valorẽ ſyruporũ, & aquarum

ſtillatarum, cum alijs alterius ciuitatis pharmacopolis, & cum medicis ipſis iuramēto obſtrictis, vt ferant rectum iudicium: oleum autem, aut vinum etiam taxāt ſecundum abundantiam, vel inopiā frugum: & ſi menſurarum paruarum precia taxant, quod Hiſpanè dicimus, *Quartillos, medios quartillos, açumbre*, At canthari olei precium nō taxant, neque vini, ſed relinquitur taxatio arbitrio contrahentium. Et mirum eſt cur pragmaticæ Regiæ non taxant precium canthari vini, vel olei, & taxant precia menſuræ frumentorum. Niſi quia maior eſt neceſſitas frumentorum, quam vini & olei. Et multo maiores fraudes & nocumenta Reipublicæ accidere poſſunt ex non taxatis frumentis, quam ex non taxatis vino, oleo, ſale, &c. Aromata quoque & liquores precioſi, nō taxantur ob eandem cauſam vt cinnamomū piper gariophyli, ambra, muſcus, balſamum, myrrha, & hoc genus alia, quæ non ſunt ad ſuſtentationem humanæ vitæ: ideóque paucos habēt emptores, vnde neq; Reſpublica in taxatione harum rerum ſolicita eſt.

¶ At dicet aliquis, etiā ſi à legibus taxentur venalium rerum precia, non ſatis illud eſt ad dijudicandum iuſtum preciū. Probatur, quia leges volunt, venditionē eſſe iuſtam, modo non ſit vltra dimidiū iuſti precij: iam verò, ſi ex lege res vendi poteſt vltra dimidium iuſti precij: quorſum taxat iuſtū precium? Primum verò docetur. l. 1. tit. 11. lib. 5. Recop. l. 6. tit. 5. part. 5. vbi traditur, quod qui vendit minus rem ſuam, quam pro dimidio iuſti precij: vt ſi rem valentem decem, vendit minus quam pro quinq;, aut is qui emit vltra dimidium iuſti precij, vidèlicet, ſi rem valentem decem, emit pro ſex, venditori ſupplendum eſſe defectū precij, aut reſcindendum eſſe contractum, item emptori: vnde videtur hos contractus excedentes iuſtum precium leges & ius commune. l. ſi voluntate. C. de reſcindenda venditione. probatos habere. Quorſum ergo eſt iuſtum inueſtigandum, ſi iniuſto precio res venundatæ, modo non excedant dimidium, &c. ratam habent venundationem? verbi cauſa, lex taxat frumenta ad certam numorum quantitatem, vt menſuram tritici, ad numum aureum: fac quod quis vendiderit vltra numum aureum, videlicet, ad duodecim, vel tredecim regalia, infra dimidium iuſti precij, hanc venditionē lex non irritat, quia non eſt vltra dimidium iuſti precij, igitur vana eſt taxatio iuſti precij: neque pœna violanti taxationem efficit aliquid, ſi rata eſt vēditio, non excedens dimidium, &c.

Notandū dubium.

¶ Reſpondetur, quod quando lex, aut pragmatica ſanctio, præſcribit precia vel frumentorum, vel aliarum rerum, tunc ſanè, venditio excedens taxationē, etiam ſi ſubſideat infra dimidium iuſti precij, non valet venditio, neque in foro conſcientiæ, neque in foro contentioſo, aliâs vana eſſet taxatio ex lege. ¶ Ceterū quod leges allegatæ ſtatuunt, eſt verum, quando à lege iuſtum non eſt taxatum precium. Et tunc quidem dolus in contractu à iudice non tollitur, neque competit actio decepto, niſi excedat dimidiū iuſti contractus: obijcies adhuc, etiam ſi lex non tollat dolum infra dimidium iuſti precij, nihilominus vtilis eſt lex taxans precium iuſtum, quia hæc taxatio obligat ciues in foro conſcientiæ. Eſt vtique confitendū ligare in foro conſcientiæ, vt ſeruetur iuſtū precium: at verò legū ciuilium ſcopus non eſt forū conſciētiæ, vel ſic obligare ſpiritualiter, ſed forū exterius eſt, quod directè ſpectāt. Vnde ait Ariſto. legumlatores prius debere habere curam corporis, quam animæ, & appetitus, quam mentis: quia prius eſt appetitus, quam mens, & corpus, quam anima. Corporis autem cura debet eſſe propter animam, & appetitus propter mentem. 1. Politicorum, cap. 15. Leges igitur ciuiles, quę pertinent ad forum corporale, & viſibile ſeu ſenſibile, curare debent in primis, etſi finis legum debet eſſe vt ciues quieta pace viuentes, incumbere in virtutē valeant. Quocirca lex præſcribens precia frumentis, in foro exteriori habet directam efficaciam: quia directè gratia huius fori fuit ſtabilita, quia ſpiritualia curare debent eccleſiæ leges, non ciuiles: ergo lex quæ præſcribit precia frumentis, in foro exteriori habet vigorem: ideò iudex per illā poteſt reſcindere ad petitionem emptoris contractū venditionis, non ſolùm vltra dimidium iuſti precij, ſed quomodocunq; excedat numum aureum. Quod ſi quæris, quid ergo

ergo, ſi ius commune, & leges ciuiles pro
bant contractum venditionis, modo nõ
excedat dimidium iuſti precij, igitur ven
dere iniuſto precio, modo non excedat
dimidium iuſti precij licebit: non ergo
quærendum eſt iuſtum precium, vt ven
ditio celebretur ex iuſto precio, ſed vt
ſciatur exceſſus à dimidio iuſti precij, ci-
tra dimidium, igitur fas erit vendere, &c.
¶ Sunt qui hoc autument iuriſconſul-
ti ducti ex verbis iuris, & quia in l. ſi pre
cium. §. finã. ff. locati. & l. in cauſæ. §. ff.
de minori. traditur licere contrahentibus
ſe decipere, & circumuenire. Item ex cap.
cũ dilecti de emptione. ¶ Rurſus ſecũdò
præſcriptio eſt iuris autoritate introdu-
cta, ex qua aliquis fit dominus alienorũ
bonorum iure præſcriptionis, ergo itidẽ
autoritate iuris, is qui vendit citra dimi-
dium iuſti precij, fit dominus exceſſus à
iuſto precio.

Argumẽta iuriſconſultorum probãtium iuſtam eſſe venditionem, modo non ſit vltra dimidiũ iuſti precij.

¶ Tertiò, quia officiales, qui exorbitan-
tia lucra extorquent à litigantibus, non
damnãtur à iure, imò potius ij, qui ea re-
petunt ab eis. 4. q. 5. c. Nõ ſanè magis in-
quã reprehẽdimus, qui talia inuſitate re
petierunt, quam qui ea de more ſumpſe-
runt. ¶ Accedit eodem, quia res tantum
valet, quantum vendi poteſt. ff. ad Treb.
l. 1. §. ſi hæres. & . ff. ad. l. falcid. quærēba-
tur. & . ff. de fur. ſi quis vxori. §. vltimo.
Igitur non ſolùm valet venditio vltra di
midium iuſti precij, ſed etiam vltra, ſi tã-
tundem vendi poteſt. ¶ Præterea, quia
volenti, & ſcienti nulla fit iniuria, at ve-
rò emens excedens iuſtũ precium ſponte
emit, igitur ei nõ fit iniuria, quia ſuppo-
nitur, quod nõ coactus, ſed eligens emit,
qui hac ratione emit. ¶ Ad hæc, ſi quis
vendiderit frumenta, corroſa, aut valdè
immunda, aut fœtentia, ad taxationem,
(quippè vrgente fame, omnia huiuſmo-
di frumẽta ſunt venalia) iniuſta videtur
venditio, quod tanti venduntur frumen
ta vicioſa, quanti electa. At verò in diuer
ſum videtur, quia taxatio nõ excipit ni-
ſi frumẽta fuerint corrupta. Ergo ſi quiſ-
piam vendiderit frumẽta electa vltra di-
midium iuſti precij, iuſtè vendit, quippè
iuſtius eſt vendere electa frumenta vltra
iuſtum precium, quam corroſa frumen-
ta, ſecundùm taxationem iuſti precij.
¶ Hæc autẽ argumenta non conuincunt
quod prætendunt, ſiquidem vt primum

Solutio argumentorum.

abſoluas dices, leges non præbere cuiquã
facultatem decipiendi, aut fallendi, aut
circunueniendi alterum. Namque circũ-
uenire, non fit ſine mendacio, mendaciũ
autem ex iure naturali eſt malũ, & ideò
leges, hoc non poſſunt præcipere. Siqui-
dem humana lex, non eſſet lex, ſi iuri na
turali, vel diuino poſitiuo repugnaret.
Quo fit, vt potius dent actionẽ emptori
decepto, exceſſu dimidij ſupra iuſtũ pre
cium, & huiuſmodi dolũ reuocãt. ¶ Per-
mittit autem lex humana dolum, quan-
do non excedit dimidium iuſti precij:
Quippè dolus hic nõ eſt notabilis, & eſt
iuſta permiſſio, ne continuo exoriantur
lites, & iurgia ex venditionibus inter ci-
ues ſanctius eſſe ducens, huiuſmodi do-
los permittere, quam litibus multis pate
facere ianuam. ¶ Quod ergo iura tra-
dunt, fas eſſe contrahentibus ſe circunue
nire, non eſt accipiendum ad enumeratio-
nem quod iura hoc moneant, eſſet nam-
que admonitio hæc iniuſta, quippè quæ
eſſet contra diuinũ ius: quod Paulus ex- *1. ad Theſ. 4*
plicat, dicens: Ne quis in negocio circun
ueniat fratrem ſuum, ſed accipiendũ eſt
permiſſiuè. Nempè quod iura dolum
prædictũ non diſſoluunt, neque puniũt,
ex cauſa commemorata. ¶ Capitulũ ve-
rò cum dilecti citatum, de emptione ſolũ
docet, quod cõtractus emptionis, qui eſt
citra dimidium iuſti precij, non fit ipſo
iure nullus, non tamen ſequitur quod ſit
iuſtus contractus in foro animæ. ¶ Non
ergo eſt ipſo iure nullus, quia eſt in arbi-
trio emptoris, aut reſcindere emptionẽ,
quia fuit citra dimidium iuſti precij, aut
petere ſupplementum precij vſq; ad cõ-
plementũ iuſti precij. Vnde videtur ex
eodem capitulo, quod ſit iniuſtus contra
ctus, quandoquidem datur actio vẽdito-
ri decepto, ad reſcindendum venditionẽ,
oblato precio accepto ab emptore, aut
quod emptor teneatur ſupplere precij di
minutionem à iuſto.
¶ Eſt autem aduertendum, quod dolus
eſt multiplex: alter qui dat cauſam con-
tractui; vt ſi vendens dolo, induxit ad em-
ptionem; aut emptorem ad venditionem:
& hic dolus ſemper irritat contractum,
ſiue ſit dolus in precio, ſiue non. ff. de do-
lo, gloſſa indicante. Aut dolus eſt ſuper
re, quæ contrahitur, quia videlicet, ven-
ditur vltra iuſtum precium, & hic dolus

non ſoluitur à iudice, niſi ſit vltra dimidium. Aut vt facilius rem habeas, ſcito in huiuſmodi contractibus, aut dolus eſt ex induſtria contrahentium, putà, quia venditor induxit doloſe ad emendũ emptorem, aut emptor venditorẽ. Aut quia venditor alioqui erat venditurus, cæterũ fuit deceptus, quia minoris vendit quam par fuiſſet vendere, aut emptor ſimiliter fuit deceptus à venditore, quia & emit pluris quam iuſtum fuiſſet. ¶ Aut dolus poteſt contingere non ex induſtria, ſed bona fide. Et hoc dupliciter, aut quia vẽditor credebat ſe vendere. a. & vendidit b. aut quia rectè ſciebat, quod vendebat, & ex ignorantia vendidit pluris quam iuſtũ erat: & hæc ignorantia potuit eſſe inuincibilis, aut craſſa, ſiue affectata. Ac ſic ex ignorantia pluris vendẽs, bifariam potuit ſe habere, aut vendendo pluris vltra dimidium precium, aut non vltra, at excedens iuſtum precium, & hoc modo adhuc bifariam, aut notabiliter excedẽs, aut modicè excedens. Iuxta has diſtinctiones primo dixerim, omnẽ dolũ, qui ex induſtria ſeu data opera accidit contrahẽtibus, ſiue ante contractũ, vt in primo membro, quando vel venditor ex dolo inducit emptorem vel emptor venditorem, ſoluendum eſſe à iudice; quia dolus & fraus nulli patrocinari debent. ¶ Et quamuis res quæ ſic vendita eſt ex dolo prædicto, vendatur ex iuſto precio: tamẽ ſi deceptus alter contrahentium petit à iudice ſolutionẽ contractus, quippè qui ex dolo habuit originem, ſoluendus eſt. In foro item conſcientiæ contractus eſt nullus, & tenetur decipiens ſoluere dolum, etiam ſi decepto non conſtet dolus, ſed ſolùm decipienti. ¶ Etſi in foro iudiciali probandus eſt dolus. ¶ Item in ſecũdo membro, idem eſt dicendum: nam ſi venditor ſuadelis falſis, probauit emptori rem quæ valebat decem, valere. 12. & vendit pro. 12. probato dolo ſoluendus eſt contractus à iudice, & in foro cõſcientiæ; ſine probatione doli, retegendus eſt decepto dolus, aut reſtituendum eſt decepto, quod excedebat iuſtum precium, videlicet duo.

Omnis doli ex induſtria in contractibus accidens ex parte contrahentium ſoluẽdus eſt à iudice ſi pe tatur à decepto & probetur.

¶ In tertio membro autem, ſi credebat bona fide venditor ſe vendere. a. & vendidit. b. ſoluendus eſt contractus, poſtquam retecta eſt fallẽtia. Siquidem omnis contractus eſt volũtarius, vbi autem eſt dolus vel ignorantia non eſt voluntarium: ſi verò non fuit dolus niſi in precio, ſi ex ignorantia inuincibili proceſſit: & etiam ſi vendidiſſet vltra dimidiũ iuſti precij, non peccauit, at poſtquam reſciuit, ſi non ſoluat dolum peccat criminaliter, & ſimiliter is qui emit citra dimidium. Nam ſicut in venditione poteſt eſſe dolus vendendo vltra dimidium, itaque poteſt accidere in emptione, emẽdo citra dimidium.

¶ In primo autem caſu decipitur emens à venditore: in ſecundò autem, decipitur venditor ab ipſo emptore: vtrobique tamen tenet contractus, donec reſcindatur. ¶ Porrò de ſecundo caſu extat capitulum cum dilecti, ex. de emptione: docens illam emptionem conſiſtere, quouſque, vel venditor detrectet ſtare contractui, aut velit in ſupplementum precij. ¶ De primo verò in cap. cum in cauſa eodem titu. & idem tradit Ioan. vel quod emptor qui eſt deceptus, velit ſibi reſtitui ſuperabundantiam, quam ipſe dedit ad iuſtum precium, vt ſi rem valentem 10. ipſe emit, pro. 16. quod ſibi reſtituantur. 6. aut quod reſcindatur contractus: interim tamen quod hæc non fiant, contractus conſiſtit vltra dimidium preciũ rei emptæ: vnde capitulum cum dilecti, fauet venditori decepto; & capitulum cum in cauſa, fauet emptori.

¶ Hinc collige aliud eſſe contractum iniuſtum, aliud eſſe nullum. Nam memorati dudum contractus ſunt iniuſti, at ſecundum ius nõ ſunt nulli. Et in foro conſcientiæ ad eadem tenentur iniuſti contrahentes, vel ad reſcindendum contractũ, vel ad reſtituendum defectum precij iuſti, vel exceſſum eiuſdem iuſti precij reddendum, & datur opera decepto; quando, ſcilicet, venditio excedit dimidium iuſti precij, vt dictum eſt. ¶ Vbi cernis ex iure Canonico, iuſta precia eſſe obſeruandą. Siquidem exceſſus, vel defectus mãdatur reſtitui, contrahẽti decepto, vnde vides, vt obligantur clerici & monachi, obſeruare taxationes ſecularũ principum, quia horum eſt venalium taxare precia. ¶ Actio autem quæ competit decepto, durat vſque in quadriennium, quandiu res eſt ſuperſtes. Namque hoc quadriennium donat lex, reſcindendæ vendi-

Aliud eſt eſſe contractũ iniuſtum, aliud eſſe nullum.

vēditioni, vltra, vel emptioni citra dimidium iuſti precij. Secus autē eſt ſi res nō ſupereſt. vt habetur. l. 6. tit. 5. par. 5. cuius verba Latinè verſa ſunt. Actio competit à die cōtractus, vſque in annos quatuor: & intelligatur venditio manente ſub eo tempore, re vendita, viua & non peius habēte. Quoniam ſi aliter ſe habet, non poteſt exigi. Idē. c. de in integ. reſti. l. vltima. & l. 1. tit. 11. lib. 5 Recopila. & alias l. ton noui eodem. num. vnde elapſo quadriennio, ſopitur actio ad reſcindendum contractū: ſed contractus conſiſtit, quando ſub quadriēnio nihil exegit deceptus. ℭ Porrò in foro conſciētiæ tenebitur decipiens ſemper, vel ſupplere, quod deerat iuſti precij, vel demere quod ſupererat, & reſtituere læſo, iuxta arbitrium vel optionem læſi. ℭ Lex vero ciuilis, ſolùm præfixit quadriennium ad reſcindēdos huiuſmodi contractus, ne ſemper pateret oſtium litibus texendis ex contractibus, ſi tamen res non extat, quæ diuendita dānum reſarciendū erit pecunia, vel æquipollenti, aut ſi res deterius habet, & iā nō vult eam recipere deceptus. ℭ Et iſtud verum, ſi læſus vult rem ſuam, re non extāte, reparanda læſio eſt ex pecunia, ſi contentus autem ſit, vt ſibi fiat reſtitutio, ſat erit. ℭ Hinc collige, quod quandiu non reſ inditur venditio huiuſmodi emens re, eſt dominus rei, etſi obnoxius ſit ſemper reſtitutioni, patet, quia eſt vera vēditio, etſi iniuſta: igitur transfert dominiū. Obijcies in præſcriptione elapſo decennio, inter præſentes, & viceſimo inter abſentes, fit dominus rei præſcribens, ſine obligatione ad reſtituendū, ergo modo eodem modo elapſo quatriennio, decipiens erit dominus, ſine obligatione ad reſtituendum. ℭ Reſpondebis in præſcriptione, vel vſucapione, contractum eſſe celebratum ſine dolo: nam ſi dolus eſſet præſcriptio, aut vſucapio non eſſet. Et ideò tranſacto tempore, nullà reſtat obligatio ad reſtituendum, ſecus in venditione vbi eſt manifeſtarius dolus, aut in notabili exceſſu precij, aut in notabili defectu: ideò lex huic dolo noluit ſubuenire, ſed potius eum diſsipādum inſtituit. ℭ Quod ſi quæſieris, ecquid ſi bona fide ſe deceperunt contrahentes, ducentes iuſtum eſſe precium, quod erat, alioqui iniuſtum? Vtique ſi non ex animo ſe deceperunt inculpatus eſt dolus. Nihilominus, & ſi quis decipit, & nō ex animo nō faciat iniuriā, vnde neq; peccat. 5. Ethic. cap. 9. Cæterum dolus inculpatus, dolus eſt, ex quo fit, quod retectus ſit diſſoluendus. ℭ Porrò in præſcriptione dolus non eſt: namque bono titulo poſsidentis qui præſcripſit. ℭ Si verò fuerit ex ignorātia craſſa, vel affectata, decipit contrahens, peccatum eſt mortale ex genere ſuo, hęc deceptio. Quilibet enim venditor, tenetur ſcire precia rerum, quas ipſe habet expoſitas venditioni: iſtud enim concernit officium ſuum, ex affectata tamen ignorantia, decipiens peccat magis. Quanuis multo grauius ſit decipere ex induſtria, vt liquet. ℭ At multorum fert ſententia, quod excedens iuſtum precium, modo non notabiliter, nō eſt iniuſtus: id quod verum videtur, quādo non eſt taxatum precium. Namq; tunc non licet illo modo excedere. ℭ Tertio argumento reſpōdebis, capitulum illud eſſe intelligendū à gloſſa, de officialibus, quibus non ſunt ſtatuta ſalaria. At verò cæteri officiales nequeūt etiam excedere iuſtum preciū: at priores ſolùm illud exigere poſſunt, quod ſibi conſuetum eſt porrigi pro officio, & ideò colligit nihil. ℭ Quartò dices, Syluestrum limitaſſe verbū illud, quod eſt quaſi proloquium vulgatum ex tribus conditionibus, verbo emptio. §. 9.

Excedere nō licet preciū taxatum, neque ex modico, vt vendere menſurā frumenti ad 31. regalia & quadrante, non in multis menſuris eſſet magnus exceſſus.

ℭ Prima eſt, ſi emptor non defraudetur.
ℭ Secunda, quod emptor non cogatur.
ℭ Tertia, quod non ſit ignorans, tunc licitè vendit rem ſuam quantum poteſt. Et verum eſt prouerbium, tantum res valet, quantum vendi poteſt. ℭ At vero ſi hæc tria concurrunt, quę Syluester expoſuit, & eiſdem concurrentibus, nihilominus venditor vendit rem pluris quam valet, exceſſus iuſti precij, tunc donatur ab emptore, ſiquidem vt ſupponitur, non eſt ignarus precij, vnde quia ſpontaneus emit, fas erit venditori vendere quantum poteſt, eritque proinde atque contractus mixtus ex venditione, & donatione. Cæterum lex nō loquitur de donatione, ſed de venditione. Quandoquidem tantum ait, res tantum valet, quantum vendi poteſt. ℭ Alij autem exponūt legem hanc, quando non eſt taxatum precium: quoniam ſi taxatio adeſt, non valet res amplius, quam taxata eſt. ℭ Porrò, neque

Expoſitio legis res tan. valet quantū vendi poteſt.

hic ſe[illegible]us eſt aptus textui, etſi in publica ſubhaſtatione, res tantũ valet, quantũ vẽdi poteſt in illo foro, omni fraude ceſſante. ¶ Cæterũ, res quæuis venalis, ſine taxa ta ſiue non taxata habet iuſtum preciũ, vltra quod vendi nequit in foro conſciẽtiæ, quia aliter ageretur contra iuſtitiam commutatiuã, vt paulò infra clarius pate bit. ¶ Ideóq; dicendũ erit, quod res tantũ valet, quantum vendi poteſt, ſecundum taxationem eorum, qui ex vſu nouerunt venalium taxare precia quod perinde eſt, ac ſi dicatur, tantum valet, quantum vendi poteſt intra latitudinem iuſti precij: habet enim precium venalium rerũ latitudinem, quia aliud eſt minimum, aliud mediũ, aliud maximum: intra hãc latitudinem res tantum valet, quantum vendi poteſt, vt ſequenti capitulo apertius docebitur. ¶ Quinto dices, non eſſe ſpontaneũ quod ignoratur: ideò, ſi emẽs nouit precium iuſtum, & nihilominus exhibet vltra ſecundũ quod exigit venditor, videtur donaſſe. ¶ Porrò, quia plerunque emptores hoc ignorant, quippè venditoris eſt noſſe precium quod debet petere, magis quam emptoris: ideò videtur, quod ſi vltra porrigit, quam ſit iuſtum precium quod nõ donat. ¶ Imò emptores hoc deſiderant emere res, quãto vilius poſſent, vt venditores cupiunt vẽdere quo carius poſſunt: vnde niſi conſtet donatio exceſſus à iuſto precio, tenetur venditor emptori exceſſum reſtituere. Maximè quando precium eſt taxatũ à lege vel rectoribus ciuitatis. Verbi gratia, menſura tritici, taxata eſt ad numum aureum, nihil vltra recipi poteſt: & ita in cæteris taxatum habentibus precium. Et quamuis emens profiteatur ſe donare, præſumitur coactio, quando videlicet, eſt raritas frumentorum, vel aliarum mercium. At ſi emptori venditor reſtituit, quod amplius tulit ex menſura, verbi cauſa, frumenti, vt ſi pro numo aureo retulit. 16. regalia, atſi venditor. 5. regalia tribuit emptori, ſi emptor poſtquam ad manum habent exceſſum venditori donat nulla creditur coactio.

Quomodo ſit habenda lex dicens, res tã tũ valet quã tum vẽdi poteſt.

¶ At dicet aliqu[illegible], quid ſi pro frumento quod refert, emptor non pecuniam, ſed vinum, [illegible] oleum, aut ſalem, aut alia permutat: tunc enim non eſt emptio, ſed permutatio rei pro re? Videtur enim tũc fas eſſe, referre aliquid amplius pro frumento, quam ſit numus aureus. Siquidem taxatio eſt ſolum pro venditione: ſed hoc caſu non eſt venditio, ſed ſola permutatio. Igitur etſi olei menſura plus valeat quam ſit numus aureus, aut vini menſura, vt ſi valeat. 12. regalia, non erit iniuſta commutatio. ¶ Adde, quia Rex taxauit frumentum, & ideò ſcitur precium eius, at non taxauit menſurã olei, vel vini; ſed horum venditores taxant pro ſuo arbitrio: igitur cum taxent ſua, præſumitur iniquos eſſe taxatores, quia omnes pluris ſua faciunt, quam debuiſſent facere, igitur non videtur iniquum, ſi pro cantharo olei valenti. 14. regalia, detur menſura tritici valens numum aureum: quia fortè non valet amplius ſi à Rege taxaretur cantharus olei, ſiquidem taxatio facta à venditore ſuſpecta eſt de iniuſto precio. Quid quod frumentum meum, verbi cauſa, quod iſti referunt permutantes pro oleo, vel vino, &c. illud abducentes, longius vendunt, pro duobus numis aureis; quid ergo non licebit menſuram tritici valentem numũ aureũ permutare, pro cantharo olei valẽte. 16. regalia, quãdoquidẽ hic qui permutat oleum pro tritico venditurus eſt triticũ, quod reportat ex permutatione, verbi cauſa, pro duobus numis aureis?

Commutatio verò pro frumento.

¶ Reſpondetur, quod huiuſmodi taxatio, quæ eſt à domino rei venditore, duplex eſt, alia eſt quæ intra proprios lares, ſeu priuatos parietes ſit: alia quæ celebratur in foro. Prior eſt ſuſpecta, ſiquidem vt vltroneæ merces putent, ita exquiſitæ merces olent. Et vt illæ viliores ſiunt, ita iſtę precioſiores ducuntur. Vnde prouerbio Hiſpano celebratur: *Vender en caſa, y comprar en plaça.* At vero quã do taxationem factam à venditore forum approbat, iam tum non eſt ſuſpecta, ſed probabilis: quia ab emptoribus ſic ementibus probatur. Verum iſta taxatio non eſt indiuiſibilis, ſed ſemper habet latitudinem, maximi, & minimi & mediocris precij, verbi cauſa, inter. 12. & 14. Vnde accidit quod eodem die, oleum vel aliæ merces, quæ primo vendebantur ad. 14. ad veſperam vendantur ad. 12. quia in exordio venditionis multi acceſſerunt emptores, vt ex mercibus ſupplerent ſuam indigentiam, at ſuppleta indigen-

Taxatio duplex.

Vltraneæ putent, & exquiſita olent.

digentia ad veſperam, non tot accedunt: ideò precium iam tunc deiectum eſt.

Permutatio eſt venditio virtualis.

¶ Quocirca in permutatione hæc ratio habenda, vt fiat permutatio, ſecundum rationem venditionis Nam etſi permutatio rerũ, non ſit venditio formaliter: eſt tamen venditio virtualiter: quia etſi frumẽtum oleum, vinũ, non ſint formaliter pecunia; ſunt tamen virtualiter pecunia, quatenus æſtimantur pecunia: quia menſura, exempli cauſa: tritici valet numum aureũ, cantharus olei, valet vel numũ aureum, vel amplius, &c. Qui ergo permutat triticum pro oleo, vel quauis alia, poterit mẽſuram tritici permutare, cum cantharo olei, non ſecũdum maximum precium, quo venditur in foro, ſed pro minimo vt dictum eſt.

Soluitur q. vetus an permutatio ſit venditio.

¶ Ad primum obiectum dices, permutationem non eſſe formaliter venditionem, vnde ſacra loca, vel vaſa poſſunt permutari, non tamen vendi. At verò eſt venditio virtualis; id quod ſupra diſſeruimus: & ideò taxatio regia ad permutationem etiam extendi poteſt.

¶ Secundum argumentum ſatis patet.

¶ Tertio dices, quod induſtria & labor, & expenſæ emptoris, non augent precium rei apud venditorem, niſi ex huiuſmodi induſtria res ipſa melioraretur. Si ergo duplo, vel ſeſquialtero, vel quauis alia proportione carius vẽdiderit emptor frumenti quam emit, propter diligentiam, laborem, expenſaſque, quas fecit tranſportando panem, vbi erat magna indigentia eius, illud ſibi computat emolumenti, non tamen ob id venditor poterit carius vendere, quam ſit, vel taxatum precium, vel non taxatum; tamen iuſtu precium. Quippè labor hic, & expenſæ, &c. non emptor ſuſtinet, non venditor.

Taxatio duplex.

vltramus p̃ tent, & quiſita dent

¶ Sexto argumento principali reſpondebis taxationem piè intelligendam, de frumentis non notabiliter corruptis, id eſt, corroſis, ſiue fœtentibus, aut alias vicioſis. Nam hæc quæ extra tempus raritatis, huiuſmodi frumenta ſuibus eſſent impartienda: nam & homines contemnerent illa, ideò non habent tantum precium ſub tempore defectus annonæ, vt tantũ valeant quãtum frumẽta electa, & eſt contra rationem, vt tantum valeat bonum frumentum, quantum malum, ſatis eſt quod ex raritate frumentorum frumentum, quod aliâs valebat propè nihil aliquid valeat vt. 4. Regum. 6. quarta pars cabi ſtercoris columbarũ quinq; argenteis venundabatur, ex ſumma fame & caput aſini octoginta argenteis.

An frumenta vicioſa eodem modo liceat vendere quo non vicioſa tempore famis.

¶ Cęterum ſi defectus frumentorum manifeſtus eſt emptori, ita vt non ex deceptione emat, imò ſic defectuoſa emere cupit, quia alia electiora non extant, qui ad taxationem electorum illa vendiderit, non faceret contra iuſtitiam. Quippè lex taxans non expreſsit ſolùm electa frumenta eſſe vendenda ſecundum rationem taxationis, ſed abſolutè loquitur, etſi vt videtur æquitas monet, vt taxatio electis ſit conſtituta.

¶ Ideòque magis videtur contra charitatem proximi defectuoſa valdè frumenta, vendere eo precio quo integra & mũda, quam contra iuſtitiam. Item qui abſconderet id temporis frumenta electa & immunda, corroſa, & fœtentia exponeret venundationi, item faceret contra charitatem: at vendens illa pro taxatione aliorum, ceſſante omni fraude non faceret contra iuſtitiam, neque teneretur reſtituere, quia ad taxatum precium vendit: nihil enim diſtinguit de frumentis, quæ lex non diſtinguit. Sed ais, imò non facit cõtra charitatem, quia melius eſt ſic vendendo pro taxatione, vitæ fratris conſulere, quam ſi nullatenus vendidiſſet, quippè ex frumento etiam corroſo, poteſt vitæ ſubuenire proximi, quando aliud non vicioſum non extat, &c. Sanè hoc verum eſt, at verò non eſſe facienda mala vt veniant bona ex Paulo docemur: vendere autem frumenta defectuoſa, æquali precio, quo non defectuoſa, nõ videtur æquabile. Et ſcriptura nõ approbat geſtũ quod venderetur caput aſini pro octoginta argẽteis, ſed ſolùm illud refert, vt palam faciat, quantũ tunc Samaritas fames vrgebat. Imò vt hoc addã, ſi pauperes eſſent emptores, & non haberent preciũ taxationis teneretur dominus frumenti, citra taxationem exhibere, ſi eos videret fame laborare, & non habere aliàs vnde ſibi poſſent ſubuenire emendo ex taxato. Imo ego ſi rector fuiſſem ciuitatis, vrgente fame, quãdo frumẽta etiam vicioſa venundantur, cogerem habentes ta

lia frumenta vt porrigerent pauperibus, minori precio, quam pro taxatione electa venduntur. Neque dominus frumenti huiuſmodi ſit iniuria; quia bene conſulitur eis, ſi poſsint vendere aliquo precio, id quod precium aliâs non habebat.

CAPVT SECVNDVM.

¶ *De iuſto precio.*

QVoniam venditionis contractus celebrari non poteſt ſine precio, & iuſta venditio, iuſtũ deſiderat precium, operæ precium eſt de ipſo precio iuſto, nonnihil attingere: & quæſtio quæ agitari poteſt, ea eſt, ſi res vna immutata ſubſiſtens, poſsit mutare precia. Namq; illud notius eſt, quã quod ſit in quæſtionem vocandũ, rem mutatam, aut ſecundum ſubſtantiã, aut qualitatem, aut quãtitatem, aut ſecundũ tempus, aut ſecundum locum, precia mutare. Quippè iam res altera eſt, aut diuerſificata: ideò diuerſum amare precium conſentaneum eſt, ſiue creſcendo preciũ prius, ſiue minuendo. ¶ Et quod in quæſtionem ducẽdum eſt; hoc aliud eſt, videlicet, an res vendibilis immutata, multa ſortiatur iuſta precia. Quoniam vulgatũ eſt doctoribus Iuriſconſultis, atque Theologis, tria eſſe precia iuſta, & minimum, & medium, & maximum, quod rigoroſum vocitant. ¶ Porrò obſtant quædam huic dogmati. Primum eſt, quod precium iuſtũ æquale, oportet eſſe valori rei, quia iuſtum eſt quod eſt æquale. 5. magnorum moraliũ, cap. 34. docente Ariſtotel. At verò quod eſt æquale, eſt in indiuiſibili æquale. Nã que ſiue modicum excedat, aut excedatur, iam non eſt æquale: igitur preciũ iuſtum in indiuiſibili conſiſtit, aliâs non eſſet æquale. ¶ Secundò, quia vna res vẽdibilis ſi haberet multa iuſta precia; itẽ vnum precium iuſtũ poſſet habere duas res vendibiles: at vero hoc fieri non poteſt: quoniam precium eſt correlatiuum rei vendibilis, & ideo vni precio vna res opponitur, & vni rei, vnum precium: quia vnum correlatiuum, nõ habet duo correlatiua.

Argumenta probantia non eſſe tria iuſta precia rei vendibilis.

¶ Tertiò, quia in lege Partitarum. l. 9. titu. 5. partit. 5. traditur eſſe eſſentiale venditionis contractui, quod ſit precium certum: itaque ſi non eſt certum, nulla eſt venditio: ſi autem multa ſunt precia, nullum eſt certum. Verba ſunt: *De la ſubſtancia de la venta es, y ſe requiere, que aya precio cierto, y por eſſo non valdra quando ſe dexaſſe en la voluntad del comprador o vẽdedor, &c.* Et quidem Iuriſcõſultus Albornoz l. 2. de contractibus, tit. 16. *Del precio y comprador,* Omnino putat, errorem, (vt cætera omnia, quæ ſibi non arridẽt) aſſerere, quod res immutata ſortiatur tria precia: imò credit, re immutata, vnicum eſſe precium indiuiſibile. ¶ Et innititur argumento ſecundo quod credit rem demonſtrare. Eſt enim huic autori familiare, putare ſua argumenta rem totam euincere. ¶ Porrò diuerſum eſt, atque ipſe putat. Imò quod omnes Theologi, & Iuriſconſulti decantãt tria eſſe precia iuſta, ſi rectè intelligatur, eſt quã veriſsimũ. Enim vero, etſi quæ lex taxat, vnicum habent precium, & quia hoc taxatum eſt, ideòque non habet latitudinem. Neque fas eſt hoc excedere, vel in modico, vel in maximo: vnde, ſiue notabiliter, ſiue non notabiliter taxatum precium excedatur, non eſt iuſta venditio. Siquidem lex ideò taxauit, vt ab illo non excederetur. ¶ Quod autem vulgo traditur excedere iuſtum precium, modo nõ ſit notabilis exceſſus, non eſſe criminandum: hoc verum eſt quando preciũ non eſt taxatũ à lege: qualis taxatio eſt frumentorũ, aut ſi quæ ſunt alia. Nã qui plus vendit propter expenſas, & laborem, &c. Quando de longe frumenta tranſuelut, hic non excedit taxatum precium; quoniam, quod plus habet, nõ eſt precij pars, ſed laboris, & expẽſarum eſt recompenſatio. ¶ Sunt porro pleraque alia, quæ non habent taxatum pre-

Precium aliquod iuſtum non habet latitudinem.

cium,

cium, ſed à loco, tempore, vel foro eorũ taxatur preciũ; & illud eſt preciũ quod habet latitudinẽ. Siquidem ab ipſa æſtimatione hominum cum taxatur: at hæc eſt varia, & nulla lege determinata. Propoſita ergo re vendibili, & non immutata, quidam æſtimant eam minoris, alij pluris, alij medium tenent, & hinc proceſsit diſtinctio preciorum. Et ſi ipſos appreciatores voces, rogites de precio non ſibi conueniunt, ſed quidam æſtimant pluris, alij minoris. Et quidem iuſtitia commutatiua, cum ſit humana virtus, non habet medium indiuiſibile; vt neq; aliæ morales virtutes. 2. Ethic. cap. 6. ſed medium virtutis habet latitudinem. Vnde dixit Ariſtote. ſtudioſum ſat eſſe ſi nõ collimauerit cum ipſo medio indiuiſibiliter, quod parum ab eo diſtet. Exemplũ eius eſt de ſagitario, qui etſi non collimauerit cum ſcopo, ſi modicum aberrat, non ideò male iaculatur: vnde qui modicum diſcedit à medio temperantiæ, non eſt intemperatus, &c. Quia ergo venaliũ rerum precia, non ſumuntur ſecundum naturam earum, ſed ſolùm ſecundum valorem, quem habent ſecundum hominũ æſtimationem. Hæc autem æſtimatio de eadem re varia eſt, quia velle ſuum vnicuique eſt, neque voto viuitur vno, ideò eſt neceſſarium rem ſortiri varia precia, ſecũdum variam æſtimationem. Et quã ſit de re minuta varia hominum ementium æſtimatio, ipſa publica ſubhaſtatio aperte teſtatur; ſub qua quidam minimum exhibent precium alij mediocre, alij maximum. Ideò ius ciuile inquit rerum precia, non ex affectione, & vtilitate ſingulorum, ſed ex communi æſtimatione pẽſanda eſſe. In. l. precia rerum ad l. falci. Communis autem hæc æſtimatio non eſt certa & indiuiſibilis: ſiquidem communis æſtimatio latitudinem credit eſſe in precio iuſto. Namque 5. Ethico. c. 7. iuſtum aliud eſt ſecundum naturam, aliud ſecundũ legem, ſub qua comprehendit, vel conſuetudinem, vel æſtimationem peritorum: hoc autem ſecundum iuſtũ variabile eſt. Vnde dixit Ariſto. 2. Ethi. c. 6. Mediũ eſſe duplex, aliud ex parte naturæ, aliud ex parte noſtrà. Primum horũ eſt in indiuiſibile, & æqualitas eius non recipit latitudinem; quia eſt eadem apud omnes, vt medium in linea. Secundum verò eſt, diuiſibile, & eſt æquale hoc, non idem apud omnes, quocirca eſt latitudinem habẽs. ¶ Non ergo precium iuſtum, quod eſt medium adæquans rem emptam & venditam, eſt medium ſecundum naturam, quia non eſt indiuiſibile, ſed eſt medium ex parte noſtræ æſtimationis. Nam vt diximus, valor rei capitur ex hominum æſtimatione & nõ ex rei natura. ¶ At hominũ etiam peritorum æſtimatio nõ taxat rem in indiuiſibili, ſed paulò plus, minuſve valet tantum, vel quãtum. Quoniam ſi Deus eſſet taxator, vel Angelus Dei, vtiq; eſſet taxatio ſecundum indiuiſibile: at verò homines latet iſta precij punctualitas, ideò latum eſt precium. ¶ Fac vt rem cernas apertius, fabros lignarios, taxare precia vnius domus, quidam eorum dicet ad minimũ valet centum, alter ad minimũ, centum & decem, &c. Si ergo peritis in arte preciũ habet latitudinem, cur hic autor inficiatur nõ habere latitudinem, ſed eſſe indiuiſibile? ¶ Primo ergo argumẽto dices, æquale ſecundum naturam eſſe indiuiſibile, vt punctum mediũ in linea: vt æquale ex parte noſtra nõ eſſe indiuiſibile. ¶ Secũdo dices, concedẽdo eſſe correlatiua precium & vẽditum: at vero res vendita, etſi vna ſit, habet tamen multas relationes, ad multa precia: ſi enim venditur pro precio minimo, eſt, quędã venditio, & relatio ad precium illud minimum: ſi pro precio mediocri, eſt altera relatio ad illud, &c. Itaque ad vnum preciũ tantum habet vnam relationem, ſed ad multa, multas: vt pater ad vnum filium, vnam paternitatem, ad multos, multas: & virtus vna habet duas oppoſitiones ad duo vicia contraria. Neque valet, nõ poſſunt duæ res vẽdi vno precio, ergo neq; vna multis. Nã primũ eſt verũ, quia ſunt duæ res vẽditæ, duæ ſunt vẽditiones, vnde & duo precia. Et ſimiliter concedam, quod vna res nõ poteſt habere duo precia extra latitudinẽ vnius precij iuſti, verum intra latitudinẽ poteſt: hoc eſt, vna res nõ poteſt habere duo minima precia, ipſa immutata, vt ſemper ſermo verſatur: neque poteſt habere duo mediocria precia, &c. Siquidẽ ſi vna res vẽditur pro minimo precio, vna eſt venditio, pro minimo, & ideò tantum vnicum precium. At ſi venditur pro mediocri ſimiliter, atque

Quedã precia habẽt latitudinem.

Virtutis medium nõ eſt indiuiſibile.

Precium ... quod iuſtum non habet latitudinem.

Medium duplex, ex parte rei & ex parte noſtra

Reſponſio argumentorũ.

Non poteſt res vna vendi pro multis precijs obſeruata ratione precij minimi, vel mediocris, vel maximi precij.

atque pro maximo. Cæterum vna res quæ venditur, poteſt vendi pro quouis trium preciorum, contentorum ſub latitudine vnius iuſti precij.

¶ Itaque poteſt vendi pro quolibet triũ, at non vna vẽditione, ſed pluribus. Nam vnaquæque venditio, habet relationẽ ad ſuũ precium. ¶ Tertio dices, verba legis indicatæ nõ docere, quod vnicum ſit indiuiſibile precium, ſiquidem hoc indiuiſibile precium homines latet: nam ſi Angeli eſſent mercatores, ipſi hoc vterentur indiuiſibili, homines verò hoc indiuiſibile ignorant, etſi eo eſſet vtendum, ceſſarent omnes negociationes. ¶ Verũ quod lex docet, venditionem nullã poſſe iniri inter contrahentes, niſi expreſsè definiatur tantum, aut tantum preciũ in particulari. Vnde tradit, ſi relinquatur exprimendum precium ab altero contrahentium, venditionem eſſe nullam: item ſi precium conſtituatur in arbitrio alterius tertij, quouſque ille exprimat precium, adhuc non eſt venditio: & vera lex in vẽditionibus, ita abſolutis vt cõditionatis.

In venditione precium oportet eſſe iuſtum.

¶ At dices nonnũquam quod venditur eſt incertũ, vt qui vendit partum ancillę ſuæ, aut fructus agri nondũ natos: igitur poterit eſſe precium incertũ. ¶ Reſpõdebis, quod etſi actu non ſint, quę venduntur hoc modo, ſunt tamen in potentia naturæ: & ideò ſi potentia nõ reducantur, ad actum nulla eſt venditio. Quippè nihil venditũ eſt ſi ancilla abortit, aut ager ferax nõ eſt, & in iſtis venditionibus conditionatis, res quę vẽditur incerta eſt, ſed precium certũ ſub conditione, vel dicito quod tunc venditur aliquid præſens, ſcilicet, ius in rem venturam, at hoc ius eſt etiam incertum, ſi nihil eſt venturũ: ideò melior eſt prior ſolutio.

Venditio conditionata habet precium ſub conditione tamen quod res erit

Obſeruanda quæſtio.

¶ At forſan te ſolicitat quæſtio, quando iura dicunt contractum poſſe reſcindi, ſi vendatur aliquid vltra dimidium iuſti precij, vel emitur aliquid citra dimidiũ, de quo iuſto precio fantur? Etenim ſi ſit ſermo de minimo, & ſi res quę iuſto precio æſtimatur valere. 12. ad minimũ, ſeu ad pium precium, ſi vendatur pro. 19. exceditur dimidium iuſti precij, ſi obſeruetur minimum, ſi verò mediocre preciũ, ſcilicet. 13. iam ſi vendatur pro. 19. & dimidio, exceditur dimidium iuſti precij, quod eſt ſex cum dimidio. Nam minimum eſt. 12. mediocre eſt. 13. vt maximũ precium vti ſupponimus, eſt. 14. Si verò hoc obſeruetur, iam dimidium iuſti precij eſt ſeptem, & qui vendit pro. 22. excedit dimidium iuſti precij, obſeruato maximo precio, quod ſi hoc maximum eſt obſeruandum & ſolùm eſſet ſubueniendum ex iure decepto, in exceſſu à iuſto precio ſecundum maximum, vtique iura permitterent dolum in contractu venditionis, ſecundum magnum exceſſum, & ſatis notabilem, vt videtur per miſſum. l. 5. titulo. 10. libro. 3. fori: vbi cõſtituitur, quod dolus ſoluendus à lege, ſit ſupra duplum, id quod eſt magnus exceſſus. Et iuxta hanc rationem obſeruatur exceſſus, à lege hac vltra dimidium ſecundum maximum, quia hic exceſſus ferè eſt ad duplum. Enimverò retento caſu priore, qui rem valentem ad minimũ. 12. vendit, etiam ſi vendat, pro. 21. huic dolo, non ſubuenit ius, quia non eſt vltra dimidium iuſti maximi precij. Siquidem ſi iuſtum precium, ſummum, eſt 14. huius dimidium. 7. ſunt: & ideò qui vendit pro. 21. nondum medium excedit iuſti precij: ſi verò pro. 22. iam excedit, & ſit ferè duplum. At notabilis eſt hic exceſſus, vt quod valet ad ſummum iuſti precij. 14. vendatur pro. 22. Et ideò videtur lex fori, correcta per leges ſupra inductas.

Lex fori corrigitur per alias leges.

¶ Quare cum iuris inſtitutum ſit, ſubuenire deceptis, ex contractu, quando deceptio eſt magna. At iſte exceſſus, qui eſt ferè in duplum, quando vltra dimidium maximi iuſti precij eſt, eſt magnus exceſſus, quia ferè eſt in duplo, ex quo emptor valdè læditur: vnde videtur, quod cum ius conſtituit huiuſmodi contractum venditionis, vltra dimidium poſſe reſcindi, intelligendum, de iuſto precio, ſecundum minimum, & non ſecundum mediocre, aut maximum precium, verbi cauſa, qui rem valentem. 12. vendit pro. 19. iam hic excedit dimidiũ iuſti precij, ſi obſeruatur minimi ratio, quod erat vt dicebamus. 12.

¶ Quod ſi percunteris, cum tria ſint precia iuſta, cur iura potius de minimo, quã de mediocri, aut maximo ſunt ſubaudienda? ¶ Reſpondetur, quod ex. de rerum permutatione. c. vniuerſorum, iura non decipientibus, ſed deceptis curãt ſubuenire id quod iuriſconſultus ex [illegible]

quando eſt ſumma deceptio.

¶ At verò grandis eſt deceptio, quando exceditur à iuſto minimo precij, ideò huic ſubueniūt, quod ſi huic ſubueniūt, multo fortius cęteris, quæ ſunt multo maiores deceptiones: ſiquidem ſunt maiores exceſſus, in alijs duobus precijs, verū prior dolus ſat eſt.

¶ Quocirca ſi iura permitterent venditionem fieri excedēdo precium mediocre, aut maximum, inique permitteretur dolus, modo non ſuperaret dimidiū mediocris, vel maximi precij, vtique permitteretur dolus in magno exceſſu, & eſſet magna læſio emptorum: etſi maximi obſeruaretur ratio, quod eſſet vltra dimidium maximi, iam ferè in duplo eſſet deceptio: ſiquidē retento caſu iam. 22. ſunt vltra dimidium 14. & 22, parum diſtant à. 24. quod eſt duplum ad minimum precium, vt diximus. Idē dicito de emptione, quæ fit citra dimidiū iuſti precij. Nā ita in emptione habenda eſt ratio iuſti precij ſecūdum minimum iuſtum, vt in venditione; nā vtriuſque æqua eſt ratio.

¶ Porrò autem, vt res hæc patentior ſit, ſcito iniuſtum eſſe precium, vel ex parte precii, aut ex parte ſoluētis precium: ex parte quidem precij ſi ſit vicioſum numiſma, deficiens in pondere, aut in valore. Poteſt autem eſſe vicioſum numiſma ex multis cauſis, vel in ſubſtantia, quia videtur conſtare, ex auro, vel argento vero, & alioqui nō conſtat, ſed ex ſophiſticato per alchimiā. Alchimiſtæ enim quidam hoc nouerunt, ſophiſticare cuprū & alia metalla, vt imponant videntibus, putantibus eſſe aurū, quod non eſt. ¶ Et experti ex ipſis tradūt, quod ex arte alchimiæ, poteſt fieri, apparentia auri durans vſque in decennium, etſi item poteſt fieri alijs vijs deceptio in ſubſtantia, monetæ. ¶ Aut poteſt eſſe deceptio, in quantitate, verbi gratia, ſi moneta careat legitimo pondere, vt ſunt multa regalia, & aurei numi circunciſi, aut perforati.

Vicium multiplex monetarum.

¶ Aut poteſt eſſe vicium in qualitate, ſi non ſit regia inſcriptio, & imago principis, cuius authoritate moneta cuditur. ¶ Nam in vno quoq; regno eſt propria inſcriptio, propriuſque character monetarius: vnde trāſuecta moneta ex regno Hiſpaniæ, verbi gratia, in Conſtātinopolim, non habet ibi valorem monetæ, ſed ſolùm valorem ex pondere. Quo fit, vt ſi moneta vicioſa aliquid ematur, eſt iniuſtum precium, ſi vicium illud tollat ab eo ſuum valorem, quem exigit habendum res, quæ emitur. ¶ Quod dixerim, quia aliqua eſt perforatio, quæ non detrahit valorem, ſicut etiam ſi rubigine ſit obductum numiſma, aut muſco, item non tollit valorem, niſi rubigo aut muſcus, ſua antiquitate exederet quantitatem monetæ, aut ex magna abſterſione ex aceto, vel alias minueretur pōdus monetæ. ¶ Secundò verò poteſt eſſe iniuſtū precium ex parte ementis, vt ſi non tantum refunderet precij, quantum res quæ emitur poſcebat refundendum.

Precium iniuſtum alio modo.

¶ His prælibatis, primam, ſi placet accipe concluſionem, nūquam fas eſt tranſgredi iuſtum precium, ſiue vendas, ſiue emas. Hæc eſt prompta, quia tunc contractus eſt iuſtus, quando inter contrahētes ſeruatur æqualitas: itaque nullus eorum ex contractu plus habet, ſed vterq; contrahentium habet, quod ſibi eſt debitum. 5. Ethicorum, capit. 7. verum ſi iuſtum eſt precium, tunc vendens non plus habet, neque emens minus. Tunc enim nihil reportat lucri vendens, quia ſolùm habet quod debuit habere, & emens ſimiliter vtique; quia ſi ille recipit precium, tradit æquiualens tradendo ſuam rem: & hic ſi dat precium, recipit ęquiualens, recipiendo rem à venditore: & ideò aptè diximus ſupra huiuſmodi contractus eſſe onerosos, & non lucratiuos, propter hanc quam tradebam cauſam. ¶ Probatur etiam concluſio, Leuit. 19. Nolite facere aliquod iniquum in iudicio, in regula, in pondere, in menſura: ſtatera iuſta, & æqua ſint pondera, &c.

¶ Secūda concluſio; ſi res mutet ſtatum, aut qualitatem ſuam, iuſtum precium eius etiam mutatur. Namque iuſtū precium ſequitur rem. Immutata igitur re, nō mutatur preciū, illa verò mutata, etiā iuſtū preciū tranſgredi nō eſt nefas. ¶ Et ſunt multi caſus, quādo variatio iuſti precij fit ſine trāſgreſsione. Primus eſt, quādo inuincibiliter ignoratur iuſtū preciū, & ideò tranſgreditur iuſtum precium, ſiue à venditore vendendo, ſiue deficiendo à iuſto precio, vt ab emptore emendo. Namque ignorantia hæc facit inuoluntarium, ideoque excuſat, ſiue venditorem,

torem, ſiue emptorem à culpa venditionis, aut emptionis iniuſtæ.

¶ Quamuis enim ſit de ſe peccatũ, tranſgredi iuſtum precium, vel deficere ab eo quod eſt iuſtum, in hoc loco, & ſub hoc tempore, &c. quia eſt contra iuſtitiam commutatiuam: at verò excuſat hunc contractum à culpa ignorantia inuincibilis: vt excuſaret quoque ſi eſſet preciũ vicioſum, ſcilicet, ſi monetam falſam, quis offerret emendo venditori, ignorãs inuincibiliter eſſe falſam, aut ignorans monetam non habere iuſtum pondus, aut legitimam imaginem, &c. Cum autem concluſio dixit aliquando eſſe fas tranſgredi iuſtũ, vel deficere à iuſto precio, ne intelligas licere propter ignorantiam inuincibilem tranſgredi, quia ſemper eſt peccatum ex ſuo genere mortale; ſed ſolum tum non eſt nefas, quia excuſatur contrahens. De huiuſmodi autem caſu, ſuperiori ſermone, capitu.6. non nihil diſſeruimus.

Caſus capituli Nauigãti.

¶ Eſt ſecundus caſus, quando ex dubio exceditur à iuſto quod putatur preciũ. Et eſt caſus in capit. Nauiganti. extra de vſuris: vbi traditur, quod is qui emit decem ſolidis vinum, vel oleum, vel frumẽtum, hæc relaturus tempore quo hæc colliguntur: & ſi decem ſolidi æſtimentur excedere valorem iuſti precij pro tẽpore, ſub quo dantur domino vendenti oleum, vel frumentum, &c. ſi tamen ſperatur probabiliter vinum, vel oleum, vel frumentum, quod ipſe emit, tempore quo recepturus eſt ea, pluris fienda, quam decem ſolidis, qui nunc vendenti exhibentur propter dubiũ hoc, ex probabilitate maioris precij, poteſt vendens excedere iuſtũ, quod tunc currebat precium; ſuppoſito, quod venditor, non erat illa venditurus modo, ſed tunc quando erat collecturus. Itaque hoc caſu exceditur iuſtum preciũ ſuo modo, & ſuo modo non exceditur. Sane precium iuſtum quod currebat, quando venditor accepit decẽ ſolidos, exceditur. At verò, etſi modo erat iuſtum precium, pro tempore, in quod venditor ſeruabat ſuas merces, dubium erat probabile ſi erat iuſtum precium, & opinio erat, tunc non fore iuſtũ precium. Ideoque propter hanc dubitationem probabilem, licebit excedere iuſtum, quod tempore acceptionis pecuniæ exiſtimatur eſſe iuſtum preciũ. Quale ſupponit capitulum prænotatum eſſe decẽ ſolidos. Sed ait aliquis, ſed quid ſi tempore redditionis fructuũ valẽt minus decẽ ſolidis, nonne fit iniuria emptori? quippè plus dedit quã valebãt, nã valebãt nouẽ, verbi cauſa, & dedit decem? At iterũ obijciam, ecquid ſi valeant tunc plus, nõne fit iniuria vẽditori, qui quod valet tempore redditionis fructuum, verbi cauſa, vndecim ſolidos, ipſe vendidit pro decem? Quamobrem cum ſit æqualitas inter contrahentes iſtos ex caſu dubij, quia ſi valebũt minus, reportat damnum emptor, qui dedit plus: ſi verò valebũt pluris, reportat damnum venditor. Contractus hic reputatur iuſtus, quia iuſtum eſt vt vẽditor, & emptor, æquales ſint quo ad iacturam, vel vtilitatem ex re empta & vendita.

Contrahẽtes æquales debent eſſe ex iactura & vtilitate mercium.

¶ Obijcies forſan, imò videtur cõtractus iſte vſurarius, ſiquidem ſi valebunt merces pluris quã modo valent, quando venditor recipit pecuniam decem ſolidorũ; iam perinde eſt, atque ſi emptor mutuo dediſſet decem ſolidos venditori, & dein reportaſſet ex mutuo vndecim, ſuppoſito quod valebunt vndecim ſolidos frumenta empta, aut vinũ, vel oleum; & ita pro decem ſolidis quos dedit venditori, emptor reportat vndecim propter dilationem temporis: ſiquidem emptor emebat merces futuras, non præſentes.

De re vendita, quid ſit venditio ex l.1.part.

¶ Secundò argumẽtabitur aliquis, in vẽditione oportet eſſe precium certum, vt ſupra dicebamus, & ex definitione venditionis, patet quæ eſt hæc. l.1. tit.5. part.5. *Vendida es pleyto hecho entre los hombres, cõ conſentimiento de partes, por precio cierto, en que ſe auienen el comprador, y el vendedor.* Id eſt, venditio eſt, pactum initum inter homines, ex conſenſu contrahentiũ, ex precio certo, in quo conueniunt emptor & venditor. Si ergo preciũ oportet eſſe certum, ita & rem oportet eſſe certam, quæ emitur, & venditur: at verò hic, qui dat decem ſolidos, pro frugibus venturis, nõ habet rem certam, quia incertum eſt ſi erunt fruges: aliquando enim ſterilis annus fruges non impartit.

¶ Item ſi ex capitulo indicato dubium ſufficit, vt contractus ſit iuſtus hic: igitur ſola dubitatio ementis, ſufficiet; vt deficiat à precio iuſto. Namque

ſi au-

ſi dubium vendentis ſat eſt, vt excedatur à precio iuſto, item & dubium emptoris, ſat erit, vt quod modo valet decē minoris emat, quia dubitatur ab emptore, an tempore redditionis mercis valebit minus, igitur poterit ob ſolum hanc dubitationem ſuam emere minoris, quam modo frumenta, vel oleum, vel aliæ fruges valeant. Et eſſet occaſio, ſi hoc donamus, ad iniuſtitiam fouēdam, quia facilè eſſet vel venditori volēti exceſſum iuſti precij, dubitare de maiori valore frugū tempore collectæ, aut emptori deficere volēti à iuſto precio, itidem dubitare, quod tunc minoris valebunt: & hoc prætextu palliatas exercerēt vſuras. Rurſus, etiā ſi dubiū vrgeat, de maiori valore frugū tēpore collectę, quam ſit preciū modo currēs, ſi vēditor erat venditurus modo, non poteſt augere preciū, ſed vendere ſecundum precium quod modo currit. Siquidem preciū quod modo currit verbi cauſa, ſi ſit decem, currit, pro omnibus qui modo vendent ſuas fruges præſentium enim mercium, quæ modo, & hîc ſunt vendendę, precium eſt non futurum, ſed præſens. Nam preciū conſequitur valorem mercium præſentium. Præter hæc ex lege. 11. titu. 5. par. 5. didicimus, quod vendi poteſt, quod eſt, & quod non eſt. At ſi venditur quod non eſt, vt ſi venditur partus ancillæ, aut fructus nondum monſtrati, alicuius hæreditatis. Vnde ait, in ſecundo caſu quando vēditur res quæ non eſt, valet contractus ſi emptor acceperit in ſuam iacturam ſuccedētem in re empta. Verba ſunt: *La vendida general puede ſer, de lo que es, y de lo que no es, como ſi vende lo que pariere vna ſierua, o el fructo por moſtrar de alguna heredad vale el contracto, ſi el comprador toma ſobre ſi el rieſgo, mas ſi no lo tomo, y deſpues no viniere fructo, la venta ſeria ninguna.* ¶ At verò in caſu capituli Nauiganti. venditur quod nō eſt, & venditor non accipit iacturam in ſe rei venditæ, vt ex capitulo cōſtat; igitur contractus eſt nullus. ¶ Pręterea precium oportet eſſe æquale valori rei quæ emitur, & venditur, vt contractus ſit iuſtus: at verò in contractu huius capituli precium eſt præſens, & certum, quia ſunt decem ſolidi, & inālteratum habet valorem, quia pecuniæ valor non variatur: at verò frumenta vel aliæ fruges nō ſunt præſentia, non ſunt certa, poſſunt facilè alterari. Igitur cum id quod eſt, nō poteſt eſſe æquale ei quod non eſt: nam æqualitas eſt relatio inter entia, & non inter ens, & non ens. Eſt enim æqualitas inter ea, quæ eādem obtinent quantitatem: quod autem non eſt, non habet vel valorem, vel quātitatē. Igitur cōtractus eſt iniuſtus, quia non habet æqualitatem. ¶ Rurſus, quia frumenta quæ non ſunt, non poteſt ſcire emptor qualia ſunt, neq; venditor, ſi bona ſi mala, ſi multa, ſi pauca: quomodo igitur erit cōtractus certus, de re incerta? ¶ Hæc ſunt argumenta quæ volui proponere, ad dilucidandum capitulum Nauiganti. præmemoratum. Primò tamen dices non eſſe contractum vſurarium, vt capitulum docet, & ex hypotheſi, quod fruges valeant vndecim ſolidos, & reportet vnum ſolidum amplius emptor, qui ſolùm dedit decem, nō reportat propter mutuum virtuale, quod argumentū prætendit, ſed reportat, propter dubiū, ſi valebunt fruges, plus, minuſve. Et ſicut accidit caſus, quo excederent valorem decem ſolidorum, poterat accidere caſus, quo ab illo caderent precio. ¶ Secundò dices, quod dubium de quo capitulum facit mentionem, non eſt dubium priuatum, apud venditorem ſolum, vel emptorem, ſed eſt dubium commune agricolis, ibi degētibus vbi ſit cōtractus. Namque ſi cęlum eſt pluuium, vel impluuiū, docet anni diſpoſitionem ſecundum vbertatem fructuum, aut ſterilitatē. Huiuſmodi igitur dubium, quando probabile eſt, quod carius valebūt fruges, quā nunc valent augere poteſt precium, ſicut dubiū de vbertate debet diminuere precium ſi velit vendere fruges vēturas. At venditor ſi timet vilitatem frugum venturam, non ſperabit poſtea vendere, ſed modo vendet, quando carius vendūtur, quia rariores ſunt. At ſi caſus eſſet, quod nihilominus voluiſſet euentum ſperare futurū, & vendere precio præſenti merces frugum venturas, debet minuere precium, & non augere, & emptor, tunc poterit emere minori precio, quam modo venduntur. ¶ Tertiò dices, capitulū eſſe intelligendum, poſſe excedere precium vendentem, modo non ſit modo venditurus, vt etiam capitulum explicat. Nam ſi erat modo venditurus, vendere debet,

ſe

Precium vt ſit iuſtum debet ſequi ſtatum merciū.

De re vendita.

Vendi poteſt quod eſt, & quod nō eſt.

Reſponſio argumentorū.

ſecundum valorem quem modo habent fruges, & non ſecundum valorem, quem expectant maiorem. ℭ Quartò dices, quod eſt, & quod non eſt actu; eſt tamen in potentia proxima vt ſit, vendi poſſe. Eſt tamen aduertendum, quod cũ venditur quod non eſt, ſi emitur cum periculo ſuo, cõtractus eſt abſolutus, & emptor fit ſtatim dominus rei, & ſibi aut ſtabit, aut cadet. At verò ſi emptor non ſuſcipit in ſuam iacturã, rei, quæ non eſt, quã emit, tunc eſt venditio conditionata, videlicet, ſi partus ancillę extiterit, aut fructus terræ prouenerint: & hoc eſt, quod lex tradit Parti. Si non ſuſcipit in ſe iacturam, ſi partus non extat, aut fructus non prouenerint, nulla eſt venditio. Niſi quod huic legi, eſt alia aduerſaria, ſcilicet. 12. eodem titulo de re vendita, quæ tradit. Quando venditur partus equæ, vel ancillæ ſterilis, vel fructus vineæ, vel arboris, non feracium, venditio eſt valida, at venditor tenetur exhibere emptori, quod valet partus, vel fructus quem vendidit, item iacturas, & damna quæ incurrit, non recipiens fructus. Hæc lex videtur euertere proximè citatam, quia hoc loco emptor non ſuſcipit in ſe iacturam, nihilominus, tenetur ad ſolutionẽ partus, & fructuum, & intereſſe ſuccedẽtis. ℭ Porro ſi velis has leges ad concordiam redigere, dices hanc decernere legẽ pœnam fraudulentę venditionis, vt venditor ob fraudem, teneatur reddere ſolutionem eius quod valere poterant, partus & fructus. Ideò non diſtinxit ſi emptor ſuſcepit in ſe iacturam: quippè non poterat ſuſcipere iacturam, quæ neutiquam poterat prouenire, ex ſterili equa, & ancilla, & arboribus non feracibus: vbi enim nullus poteſt eſſe prouentus, nulla poteſt eſſe iactura. At verò in lege ſuperiori, venditio quæ exponitur non fuit fraudulenta, ſed bona fide facta; ideò eſt alia ratio huius, atq; illius legis. ℭ Porrò etiamnum obijcies, vbi eſt fraus, conſenſus non eſt: quia nemo conſentit in fraudem: quomodo igitur iſta venditio tenet, quæ fuit fraudulenta. Reſpondebis, quod emptor ignarus re vera conſenſit in venditionem ſibi factam, non tamẽ in fraudem. At lex hoc ſupplet conſenſus, quod illi deerat, vt fraudem puniat, quare cenſuit contractum eſſe validum, neque cenſuit pecuniam acceptã ab emptore, reddendam emptori ex contractu reſciſſo, ſed potius ex valido contractu, cenſuit valorem partus, & fructuũ eſſe exhibendum emptori. ℭ Quintò dices, æqualitatẽ eſſe duplicẽ, & actualẽ & potentialem. Item duplicẽ venditionem, & actualẽ eſt citra conditionem, purã enim venditionem voco actualem, & potentialem, quæ celebratur cũ conditione. Hãc voco potentialem, quia eſt in potentia, vt ſit actualis venditio, extante conditione. Venditio igitur actualis, habet æqualitatem actualem, inter rei valorem, & ipſum precium, quia vtrumq; eſt præſens, & ſubſiſtens actu. At verò venditio potentialis, nõ potitur hac ęqualitate actuali, quandoquidem non eſt ipſa actualis, ſed qualis ipſa eſt, tali æqualitate potitur, ſcilicet, potentiali. ℭ At, vt diximus, quando venditur quod non eſt ad ſenſum dudum expoſitum, eſt vẽditio conditionalis, ſcilicet, hanc comprehendens virtualiter conditionem, ſi ſubſtiterit, quod venditur & emitur: quocirca inter precium præſens, & mercem venturam eſt æqualitas potentialis, quippè eſt in potentia ad æqualitatem: quoniam tale eſt precium præſens, non pro valore mercis, quem modo habet, ſed quem habebit tempore quo repræſentabuntur fruges emptori, intellige ſemper deductis expenſis, &c. Hoc argumẽtum torſit inique Albornozium lib. 2. de contractib⁹, titulo. 16. de re vendita. Quia non intellexit noſtram diſtinctionem, vnde infert, quod ſi Petrus vendit Martino lanas vẽturas detondendas ex ouibus, à recepto precio in. 3. vel. 4. verbi gratia menſes, emens lanas, pro precio, quod tempore receptionis lanarum creduntur valituræ putat hunc contractum eſſe vſurariũ, & vt faciat eum eſſe vſurariũ, multa commentatur citra verum fundamentum. Et gloriatur quaſi trophæa referens ex cõmento ſuo, quia eſt contra ſententiam plurimorum doctorum & palmariũ argumentum eſſe credit, quod nos latius deduximus, quam ipſe, & eſt quod dudũ ſoluebam. ℭ At verò hic autor quid reſpondebit capitulo Nauiganti, quod iunctis quod aiunt vmbonibus, dimicat contra ipſum? Siquidem ſi tollis vinum, & oleum, &c. quæ exponit capitulum,

& illis

Quod nõ eſt dupliciter vendi poteſt.

Concordantur duæ leges.

Lex aliquando ſupplet ex cauſa conſenſum in cõtrahente.

Quãdo vẽditur res quæ non eſt, virtualiter eſt conditionalis contract⁹, niſi emẽs ſuſcipiat in ſe periculum rei quã emit.

Albornoz refellitur.

& illis ſubrogas lanas, eſt idem caſus capituli quẽ probat ipſe textus, & caſus lanarũ, quẽ iſte iuris conſultus reprobat. ¶Et quid reſpondebit legibus indicatis, docentibus poſſe vendi, quod non eſt? Dices, ſi emptor ſumit in ſe rei emptæ iacturam, id quod in caſu lanarũ, nõ refertur. At neq; in caſu frugum à textu capituli refertur. Et vt diximus iſta receptio iacturæ hoc operatur, vt ſiue fructus colligũtur, ſiue fructus non extent, nihilominus contractus ſit firmus cæterum ſi non recipitur iactura ab emptore, ſi nihil, ſi partus ancillę, vel fructus frugum non extiterint, emptor liber eſt à contractu emptionis, vnde in caſu lanarum, idẽ dicere oportebit, ſi emptor lanarum ſuſcepit in ſe iacturam, ſiue periculum rei emptæ, quod Hiſpanè dicimus el rieſgo, ſi lanæ nõ prouenerint iacturã ſibi imputet, & non vẽditori, ſi verò non ſuſcepit in ſe periculum, vtiq; ſi non prouenerint lanę, vẽditoris eſt iactura nõ emptoris & cõtract⁹ eſt null⁹, vt ex. l. Par. oſtendimus. Verũ ſi emptor capit in ſe iacturã rei emptæ minoris pretij æſtimabit lanas, quia recepit in ſe iacturã, ſi vero non recipit iacturam, tũ eadẽ ratio eſt, de hoc contractu, atq; de contractu capituli ſępè indicati. Si quidem poterit ſuccedere vbertas lanarum, quæ præuideri poterit ex anni quã præfert fœlicitate. Namq; opimus paſt⁹, procedit ex anni fęlicitate. Et opimus paſtus opimat oues, & facit eas eſſe bene lanigeras: vt ſterilis paſtus facit eſſe non admodũ lanigeras, ideò ob hoc vẽditor poterit augere pretiũ venturæ lanæ: etſi lanæ præſentes vilius vendantur: ex dubio enim ſterilitatis poterit pretium excreſcere ſupra pretium præſentis lanæ, quia exiſtimatur lanas detondendas eſſe rariores futuras & pauciores, vt poterat minui ab emptore ſi exiſtimatur valde futuras lanigeras oues. ¶Vltimo dices emptorem neſcire euidenter quales erunt fruges, vel lanæ, ſi de lanis agatur, at poterit probabiliter ex anni diſpoſitione, coniectare, qualia ſunt hæc futura, coniectare vt quotidie coniectant agricolæ, & qui ſignis cæli diſcendis incumbunt, & hoc ſat eſt ad contractum, qui virtualiter eſt cõditionatus, quia ſi non eſſent fruges, aut lanæ contractus eſſet nullus. Aut ſi non eſſet quantitas lanarum, aut frugum quæ emitur, eſſet reſtituẽdũ quod ſupereſt pretij. ¶Hinc colligitur doctrina illa cõmunis, quod ratione damni

Opimus paſtus opimat oues.

emergentis poteſt venditor augere pretiũ ſupra præſens iuſtum pretiũ, ſicut enim fas eſt, propter expenſas laborẽ, ingeniũque ſuum, quod impendit in colenda merce augere pretiũ, ſi alias non ſit taxatum vel impoſitũ pretiũ, ita & propter damnũ ſibi proueniens. Namq; quilibet licite poterit ſe ſeruare indemnem. Quod vero de expẽſis, audis, intellige, de expenſis, quas facit venditor gratia mercifi duntaxat quod Hiſpanè dicitur, vender en lo que eſta, de qua re poſt hæc erit mentio. ¶Verũ non ſolũ traditur fas eſſe excedere iuſtum pretium præſens, propter damnum, & periculum, quod ſuſcepit venditor propter merces deferendas, aut quod poterit veriſimiliter incurrere ſed etiã tradunt Theologi nõ pauci ſectantes Scoti placita, quod item propter lucrum ceſſans excedi poteſt iuſtũ pretiũ exponunt lucrum ceſſans, probabile, quod erat venditor reportaturus, verbi gratia, ſi fert inſtitor oleũ, quod in vrbe Ciuitatenſi venditur ad numũ aureũ: at inſtitor olei, nõ eſt venditurus in ciuitate Ciuitatenſi, ſed eſt tranſuecturus in Salmãticam, aut in aliã ciuitatem, vbi carius venditur. Cęterum inſtatur inſtitor à Ciuitatẽſibus, quod vendat oleum apud eos: ſi ob inſtantiam, ſi carius vendat Ciuitatenſibus, qui probabiliter exiſtimabat, ſe idem carius venditurũ Salmanticæ (deductis tamen labore, & expenſis, quas non facit, vendens in ciuitate Ciuitatenſi, & longius non proficiſcens,) rectè facit, propter lucrum ceſſans, quod debuiſſet reportare longius tranſuehens merces ſuas. ¶At vero, ego non hæſito, quod ſi lucrum ceſſans eſt idem quod damnum quod incurrit, inſtitor ex eo quod hic vendit merces, venditurus alibi, quo ipſe properabat, quod tunc propter lucrum ceſſans licebit excedere alias iuſtũ pretium. At vero ſi ſeparantur hæc duo, non video, vt liceat propter lucrum ceſſans excedere pretium, quod alias fuiſſet iuſtum, ſi ratio ceſſantis lucri aliud non admoneret.

Lucrũ ceſſans an augeat pretiũ quod alias erat iuſtũ.

Damnũ & lucrũ ceſſãs quãdo ſunt idẽ augent rationẽ pretij.

¶Bene video, quod aliquãdo poteſt eſſe dãnũ quod patitur inſtitor, citra lucrum aliquod vt ſi forte deuſta eſt mercium bona pars, aut ipſe graue tulit ob cuſtodiam mercis in perſona nocumentum id quod eſt damnum præteritum. Itemque & damnum eſt futurum, ſi quia ad tuam inſtantiam vendo nunc merces meas, quas

D diſpo-

diſpoſuerā modo nō vēdere, neq; hic vēde
re, ſed poſtea, & alibi ego patior detrimētū,
in vēdēdo merces vili⁹ quā eſſem vēditur⁹.
Tūc ſanè ob hoc dānū, ſiue quod ſuſtinuit
inſtitor, aut ſuſtēturū ſe formidat pōt exce
dere iuſtū pretiū, quod aliàs ſubnoto damno
iſto, ſiue præterito, ſiue futuro, fuiſſet iuſtū
pretiū. ¶ At verò hic nō eſt lucrū ceſſās pu
rū, ſed eſt dānū, vel quia perdidit aliqua ob
merces, aut ob eaſdem perdere formidat.
Quod verò, ꝓpter purū lucrū ceſſans, liceat
aliquid amplius pretij, referre, quod vulga
tū eſt, ego nō video: imo huic dogmati pla
nè refragor. Imò cenſeo omnē venditionē
lucratiuā, eſſe iniuſtam, & obnoxiā reſtitu
tioni. Itemq; omnē emptionem lucratiuā.
¶ Enimuerò, vt dicebam⁹ in exordio quā
do de cōtractibus generatim agebatur, vē-
ditionis cōtract⁹ nō eſt lucratiuus, ſed one
roſus. Imo omnis cōtractus qui eſt proprie
cōtractus, voco proprie cōtractū, vt ſupra
qui vltro, citroq; eſt obligatorius: Donatio
aūt nō eſt obligatoria. Nā qui recepit do-
nū, donatarius, ſcilicet, nō obligatur obliga
tione ciuili, ſed ſolū obligatione naturali,
ad ſuū donantē videlicet, vt illi gratias ha-
beat, agat, & referat, ſic ergo donatio eſt cō
tractus lucratiuus, qa obligationē ciuilē nō
inducit vtrinq;. At verò in vēditione iuſta,
vt admonebā loco indicato, non eſt lucrū,
vt neq; in emptione iuſta. Enim verò, aut
qui vēdit vēdit iuſto pretio, aut nō: ſi nō, lu
crū eſt, totū id quod reportat vltra iuſtū p̄-
tiū, & quāto magis vltra reportat, tāto ma-
gis lucratur. Itē emēs, emēdo minuēdo iu-
ſtū preciū. At verò huiuſmodi contractus
ſunt iniuſti: quia lucrū eſt exceſſus, aut di-
minutio à iuſto pretio, ergo, ſi nō eſt exceſ
ſus à iuſto pretio, aut diminutio, nullū eſt
lucrū, quia tūc eſt æqualitas, & vbi eſt ęqua
litas, neq; exceſſus, efficit, neq; diminutio.
Etenim ſi vēditor vēdit domū ſuā pro iuſto
precio, nihil lucri reportat, quia ſi cētū acci
pit in preciū iuſtū, tātū exhibet, quātū erat
pretij valor, ſcilicet, nā domū ſuā æquiualē
tem exhibet nihil ergo lucratur: quia ęqua
le eſt, quod recipit, ei qđ dat: & ſi refert pe
cuniā, priuatur domo. Vnde nō fit ditior,
quā erat, vt neq; emptor pauperior exhi-
bens pecuniam Vnde dixit Ariſtoteles. 5.
Ethi. cap. 7. quod is qui facit iniuriā, eſt qui
reportat lucrū, qui vero patitur ſuſtinet dā
nū, vnde quia inter facientē iniuriā, & patiē
tē eſt inæqualitas, cōuenitur iudex qui eſt,

Omnis vēditio lucratiua & emptio lucratiua eſt obnoxia reſtitutioni.

In vēditionis iuſtę cōtractu nullū poteſt eſſe lucrū, ſicut neq; dānū.

ceu quoddā mediū ęquās partes inęquales,
quia recōpēſando iniuriā, tollit lucrū à lu-
crante, & reſarcit damnū patientis. Ita pro
pemodū, qui vendit vltra iuſtū pretiū facit
iniuriā emptori & plus ideo habet, quia ex
cedit à tramite iuſtitiæ, & emptor tunc ſu
ſtinet dānū, quippe qui minus habet, quā
debuiſſet ſecundū iuſtū pretiū habere. Et
rurſus ſi emptor diminuit à pretio iuſto, ip
ſe eſt plus habēs, quā debuiſſet habere, ideo
que tūc lucrū eſt penes ipſum, qui facit in-
iuriā, & dānū eſt penes vēditorē. Quocirca,
ſi vltra dimidiū, vel citra dānum hoc cōtin
git vel lucrū, iudex ſubuenit huic iniuriæ,
& reſcindit cōtractū, ſi à recipiēte iniuriā re
quiratur, vt ſuprà dictum eſt, vel reducit ad
æqualitatē, cōtractū ſupplēdo qđ deeſt, dā
ni aut tollēdo quod ſupereſt lucri. Aut ſi nō
ſit cōtractus vltra, vel dimidiū iuſti pretij,
cōſcientiæ eſt opus, reducere cōtractū ad
æqualitatē, reſtituendo lucrū, patiēti dam-
nū. Ex his ni fallor probatū euadere arbi-
tror vēditionē nō poſſe eſſe lucratiuā, neq;
emptionē, ſi iuſtæ eę fuerint. Quomodo er
go vendētes propter lucrū ceſſans poſſunt
aliquid vltra iuſtū pretiū referre nō video,
niſi ſit iniuſta vēditio. Sed de re hac cū Chri
ſto duce de vſuris agetur vberi⁹ diſſeretur.
¶ Eſt tertius caſus, capituli in ciuitate extra
de vſuris, videlicet quod is qui erat ſeruatu
rus ſuas fruges, in tempus, quo ſolent rario
res eſſe, & ideò cariores, ſi exigatur vt mo-
do vēdat modo quādo ſuppetunt, & viilio-
res ſunt, poterit vendere præſentes fruges,
precio venturo. Hic caſus diuerſus eſt à ca-
ſu capituli nauigāti. Namq; caſus cap. Na-
uiganti cōtinet pretiū præſens, & mercem
futurā, at hic caſus, cōtra pretiū cōtinet fu-
turū, & mercē pręſentē. At verò vtrobiq;
eadē eſt ratio, videlicet excedendi à pretio
iuſto, non propter dilationem tēporis, quia
tunc eſſet vendere in diē, vel credita pecu-
nia, qđ Hiſpanè dicitur, *Vender al fiado*. Et eſ
ſet cōtractus vſurarius ex cap. cōſuluit, eod.
titulo. At verò in iſtis duobus caſibus, exce
ditur à iuſto pretio, propter dubiū, ſcilicet,
quia venditor venditurus erat frumenta
ſua tempore Maij, quando ſolent rariora
eſſe & precioſiora, quia iam pręcedentis an
ni frumenta fere ſunt conſumpta, at nihi-
lominus ſollicitatur ab emptore vt vendat
mēſe Ianuario, vel Decembri, &c. propter
dubium maioris valoris in mēſe Maio ex
cedere poteſt vēditor iuſtū pretiū, ex quo
meuſe

Collatio duorū capitulorū Nauigāti & in ciuitate.

mẽſe Ianuario vẽdunt publico foro fru-
menta.¶At verò obijciet quiſpiã pretiũ
oportet eſſe certũ qa vt ſupra diximꝰ vẽ
ditio eſt cõtractꝰ ex certo pretio præſen
ti initus, at verò futurũ pretiũ eſt incer
tũ qa dubiũ eſt pretiũ futurũ.¶Reſpõde
bis,ꝙ pretiũ hoc,quãdo quis vendit fru-
mẽta præſentia ꝓ pretio vẽturo ſub Ma
io menſe eſt preſens, etſi moderatũ ad
rationẽ vẽturi.Etenim paulò plus,paulò
minus ſubducta ratione,quo modo tunc
ſperãtur valitura frumẽta, põt modo cõ
ſtitui pręſẽs preciũ,vt ſi ſperant valitura
frumẽta ad taxationẽ,taxatũ adeſt pre-
tiũ.Aut ſi paulo minus, iuxta hãc ratio-
nẽ põt certũ eſſe pretiũ.Neq; tamẽ ſem- **Emptio frumentorum anticipata.**
per opus eſt vt pretiũ certò cõſtitutũ ſit
in omni vẽditione.Etenim,qui emit anti
cipato pretio frumẽta vẽtura.nõ põt cer
tũ conſtituere pretiũ,ſed ſolũ cõſtituere
pretiú ſecũdũ rationẽ valoris,pro tẽpore
collectionis frumẽtorũ,vt ſancitur.l.17.
tit.11.lib.5.Recop.in hęc fere verba.*El q̃
cõprare pã adelãtado, no lo pueda cõprar à me-
nos precio,ã como valiere en la cabeça del lugar
dõde ſe cõprare,quinze dias antes, o deſpues de
nr̃a Señora de Setiẽbre,y en otra manera no ſo
pueda cõprar.*Itaq; moderãdũ eſt pretiũ ſe
cũdũ rationẽ futuri p̃tij,In emptione fru
mẽti anticipata. Quare ſi emptor exhi-
buit.11.& tẽpore collectę frumẽtorũ va
lẽt.10.vẽditor illi reſtituet vnũ.At ſi va-
lebũt.11.& emptor ſolũ exhibuit decẽ,
vẽditori tribuet emptor,ꝙ deerat pretij.
Quocirca nõ oportet ad vẽditionẽ p̃ciũ
pręſens eſſe ita certũ.ꝙ ſit fixũ & immu-
tabile,ſed ſatis eſt,ꝙ ſit expreſsũ preciũ,
ſecũdũ rationẽ futuri, quãdo vẽditio fit
ſecũdũ rationẽ futurã,& nõ pręſẽtẽ. Sũt
aũt leges multę ſtatuẽtes,ꝙ in omni ven
ditione oportet eſſe certũ pretium,vnde
præter aſsignatos,eſt alia lex.11.titu.5.
par.5.Quæ ſic habet.*La incertidumbre del
precio,aunq̃ no lo aya en la coſa vẽdida, como ſi
dixeſſe el cõprador q̃ ſe cõcerto por diez,y el ven
dedor por doze,haze q̃ la vẽta ſea en ſi ninguna.
Mas ſi dixeſſe el vẽdedor menos precio q̃ el cõpra
dor vale la vẽta.* ¶Itaq; ſicut incertitudo,
rei,quę vendit,irritat vẽditionẽ, ita & in
certitudo pretij,verũ lex exponit, quan
do eſt incertũ.i.minus pretiũ ex parte vẽ
ditoris, plus aũt ex parte emptoris eſſe
vẽditionẽ.Quoniã ſi emptor ait ſe emiſſe
ꝓ.12.& vẽditor vẽdidiſſe pro decẽ valet
vẽditio,qa in.12.ꝙ teſtatur emptor cõ-
prehẽdunt decẽ,quæ profitetur vẽditor
nõ autẽ in.10.duodecim. Hæc tamẽ in-
tellige ſi in foro cõſciẽtiæ res agat, ſi de- **Pretiũ quomodo debet eſſe certum.**
cẽ,& duodecim nõ excedũt latitudinem
iuſti pretij.Quia tũc ſi emptor dicit ſe e-
miſſe ꝓ.12.vẽditor vero pro.10.valet vẽ
ditio, ſi verò excederẽt duodecim latitu
dinẽ iuſti pretij, etſi in foro cõtẽtioſo eſt
valida vẽditio,nõ tamẽ in foro cõſciẽtię.
¶Leges ergo quæ ſtatuunt certũ debere
eſſe pretiũ,hoc ſolũ volũt, quod expri-
mat pretiũ nõ tamẽ inficiant, ꝙ p̃tiũ nõ
poſsit cõſtitui aliquãdo ſecundũ rationẽ
futuri p̃tij, ſi merces videlicet emunt fu-
turæ vt prædictũ eſt.¶Imo vt hoc addã, **Quantitas pretij nõ requiritur explicari vt ſit vẽditio valida.**
neq; requirit vt vẽditio valeat, ꝙ in par-
ticulari exprimat quãta ſit pretij quãti-
tas,videlicet.9.vel decẽ,vel.12.&c. Suffi-
cit enim ꝙ confuſe ſignificetur pretiũ vt
traditur.l.10 tit.5.par.5. in hæc fere ver
ba.*Acordãdoſe la vẽdida,entre el vẽdedor, y el
cõprador,por el precio q̃ ſe hallaſſe en el ſaco,ar-
ca,o maleta q̃ ſeñalaſſẽ, por poco q̃ ſe hallaſſe ſi
ſe hallo algo ſeria la vẽta firme. Mas ſi ningũ di
nero hallarõ no valdra la vẽdida porq̃ no puede
auer precio cierto,dõde no ay precio. Por la miſ
ma razõ ſi ſo cõcertaſſen,por lo q̃ coſto a el vẽde
dor,y deſpues ſe hallaſſe q̃ auia heredado, o lo
auian dado aq̃lla coſa q̃ vẽdia,no valdra la ven
ta,porq̃ no ay precio.* ¶Porrò, prior pars
huius legis dubiã ſatis affert intelligẽtiã.ſ.
ſi pactũ initũ eſt inter vẽditorẽ,& empto
rẽ ꝓ p̃tio ꝙ in ſaculo, vel in arca eſt, vel
alibi eſt repoſitũ,& emptor nouit,q̃d ſit
in ſaco,& vẽditor ignorat, videt iã decep
tio vẽditoris.Nã fac ꝙ Petrus vult emere
à Paulo veſtẽ oloſericã carmeſinã,vel au
reã,& ait Petrus Paulo ſi tibi placet ꝓ p̃-
tio tuæ veſtis offerã tibi, ꝙ habeo in hac
pera,vt emã tuã veſtem, Petrus optimè
ſcit,ꝙ habet in ſaco terũciũ, & ꝙ pretiũ
excedit à valore veſtis,at Paulus ignorat
cęterũ ex ſua leuitate annuit Petro, vide
tur nihilominus cõtractꝰ iniuſtus, qa nõ
vendit ex iuſto pretio,imo valde infra di
midiũ iuſti pretij.Nã nihil fere eſt terũtiꝰ
ad veſtẽ oloſericã,vel carmeſinã,&c. At
lex dicit,ſi aliquid reperitur in ſaco valet
vẽditio:at terũciꝰ aliquid eſt. Et quidẽ ſi **Expẽditur lex partitę.**
ambos latuiſſet quod erat in ſaco, vel pe
ra,vel arca,vel alio quouis numario repo
ſitorio,vtiq; iuſta eſſet vẽditio,ſiq̃dẽ am
bo cedebãt iuri ſuo,& nullꝰ alterũ d̄cipie

bat,verū ſi ambos nō latet, ſed alterū eorū duntaxat,videtur deceptio invēditione,ſed re vera ſi ſciēs quod habet in ſaco eſſe exiguū,vt trientē vel quadrantē,vel aliud exiguū numiſma,& quod res quæ vēditur ab altero,eſſe maioris pretij multo, & aſtute inducit emptor vēditorē vt credat, quod id quod habet in ſaco, eſſe pretiū magnū,& ſuadelis illi imponit vt emat pro eo ꝙ eſt in ſaco,vēditio nō valet,quia emptor decepit venditorē data opera.Ideoq; in hoc caſu nō hæc lex eſt audiēda. ¶At verò ſi emptor verbi cauſa nō ſuaſit vēditori,vt venderet, ſed ſolū dixit ſi vis vēdere mihi veſtē hanc tuā, pro eo quod eſt in hoc ſaco,vel illo cōditū,ſiue ſit parū,ſiue multū emā,venditor ſi annuit videtur venditio in vtroq; foro valida quoniā nō decepit venditorē,dicens magnū eſt pretium,&c.ſed arbitrio venditoris reliquit,& ideo venditor ſuo iuri ceſsit,& viſus eſt donare emptori,ꝙ plus ęſtimabatur veſtis.

Regreſſus ad priora.

¶Vt aūt ad priora vnde diſceſsit remeet oratio,ex iſtis ſatis liquet,quod certitudo pretij.quæ neceſſaria eſt in contractu vēditionis, non obſtat quominus merces futuræ vendātur iuxta pretiū futurū, quod ſperatur. Itemq; merces præſentes,quæ in futurū aſſeruabātur iuxta aſſeruationis tēpus: vt duo capitula cōmemorata tradiderūt, vnde colligitur quod ſicut propter dilationē tēporis, nihil vltra iuſtū pretiū eſt referendū:ita quoq; propter anticipationē tēporis, nihil demēdū fore à iuſto precio.

Propter tēporis dilationem aut anticipationē nihil vltra iuſtum pretiū eſt referendū.

At verò ſicut propter dubiū poterit vēditor merces venturas,carius vendere, ita quoq; propter dubiū poterit emptor vilius emere,quādo anticipat emptionē. Anticipatio igitur tēporis ſola, vel tēporis dilatio ſi minuūt aut augēt mercium pretiū,vſurariā faciunt cōmutationē. Vt verbi cauſa,ſi vēditor, ſolū quoniā dilatat ſolutionē pecunię emptori,illi vendēdo in diē, auget venditarū merciū pretiū,quia vēdidit al fiado,vt Hiſpanè profertur.Aut etiā ſi emptor,quia anticipauit pecuniā ſoluēs vēditori ante tēpus recipiendę mercis, minus ſoluit, quā eſſet iuſtū pretiū vſuraria eſt cōmutatio.Nāq; perinde eſt acſi vēditor Petrus recepiſſet mutuo decē verbi gratia,à Paulo,& poſtmodū Petrus reddidiſſet nouē.Nāq; ſupponimus, quod quia in diē vendidit pro merce quæ valebat. 9. dedit Petro Paulus. 10. Itemq; quia Paulus verbi cauſa anticipauit pecuniā,ideò pro merce,quę valebat decem,dedit.9.id quod contractus eſt vſurarius.

Porrò aūt,quia iuxta iura præfata,fas eſt propter dubium probabile,de pluris valitura merce,quā modo ęſtimatur,amplius recipere,eū qui modo nō erat vēditurus: itē fas erit, eū qui modo emit mercem,quæ creditur minus valitura,propter dubiū, nō quia anticipat emptionē, vilius eā emere,quā modo ęſtimat.Itaq; non dilatio,ſolutionis in poſterū,aut anticipatio ſunt cauſa excreſcentiæ, aut decreſcentiæ in pretio, ſed dubiū quod vel pluris,vel minoris æſtimabitur merx. ¶At ſcio mihi obijcies legē paulo ante prolatam, quod in anticipata emptione frumētorū,nō liceat minoris emere, niſi ad pretiū quod valebunt fruges ad feſtū natiuitatis deiparę.Quomodo ergo nos tradimus,quod licet propter dubium,de minori æſtimatione merciū, quā modo ęſtimantur,minori pretio emere fruges venturas,quā modo appreciātur. Item qua ratione diximꝰ fas eſſe cariꝰ vēdere, ꝓpter dubiū de pluris vendendo,&c.At lex ſupra indicata ſancit,ꝙ nō licet in anticipata emptione minoris emere,ꝗ pro feſto natalis.S.Virginis valebūt.15.diebus ante,vel poſtea,ſed lex hæc eſt in fauorē vēditorū.Etenim ꝓximè ante natalia virginis ,aut ꝓximè poſt natalia eſt, quādo vilius vēdūtur frumēta,quia tēpꝰ illud eſt collectionis frugū,& ideo eſt maior abūdātia frugū, indeq; vilitas maior pretij,ideo lex ſtatuit,in anticipata emptione,nō minoris eſſe emēdas fruges quā tūc vēdunt,quia id tēporis viliori pretio vēdunt.ꝗ alijs tēporibus anni. Adde etiā cū familiare ſit anticipātibꝰ pecuniā, vel le ꝓpter anticipationē,multo viliori pretio res emere,ꝗ ipſæ valeāt , aut valebūt, ideo lex ſubueniēs huic mori anticipātiū,cōſtituit,ne viliꝰ emerēt,iſti anticipātes pecuniā,quam ſub natalibus virginis propter cauſam cōmemoratam.¶At verò his nō obſtātibus,ſi veriſimile eſſet,vt aliquādo cōtingit,quod etiā ſub eodem tempore frumēta forent carius valitura, ꝗ valēt,quippe nōnunquā ſterilitas anni hoc efficit,ſi qs voluiſſet tūc ꝓpter anticipatā pecuniam vilius parare ſibi, eſſet vſura-

vſurari⁹. Quoniã vt dixim⁹ perinde eſſet acſi decem mutuo dediſſet venditori, & ipſe tempore frugũ. i. retuliſſet. ¶Porrò ſi dubium eſſet minus valitura tũc q̃ valent, q ꝓpter hoc dubium anticipando emptionẽ, minoris ſibi parare voluiſſet frumẽta vẽtura, q̃ valẽt nõ eſſet vſurarius qa ex capitulo indicato nauigãti, ꝓpter dubiũ, de pluris valẽdo, fas eſt excedere pretiũ currẽs: igit̃ ꝓpter dubiũ de minoris valẽdo, fas itẽ erit minuere currẽs pretiũ. ¶Obſeruãdũ aũt eſt, ꝙ vt præmonebamus iuſtũ pretiũ habet latitudinẽ, inter minimũ, & maximũ pretiũ, quo circa ſi quis dilatando debitã ſolutionẽ, exigit ſibi valorẽ maximũ, aliâs ſi nõ dilataret ſolutionẽ cõtẽtus fuiſſet vel minimo iuſto pretio, hũc cẽſeo nõ eſſe vſurariũ, ſiquidẽ, nõ excedit ꝓpter dilationẽ, latitudinẽ iuſti pretij. Itẽ ſiquis anticipãdo pecuniã, minoris emit, q̃ emiſſet quia emit ꝓ minimo precio, q ſi nõ anticiparet emiſſet pro maximo, itidem nõ eſt vſurarius. ¶Etenim iſti ꝓpter dilationẽ, aut anticipationẽ, nõ digrediunt̃ à latitudine iuſti pretij, etſi q dilatat ſolutionẽ, ob hoc qa differt̃ ſolutio, vult gaudere maximo pretio, & alter qui anticipat, vult ob hoc qa anticipat, frui minimo. ¶Quod verò capitulũ cõſuluit, & cętera q̃ diximus, decernũt ꝓpter dilationẽ tẽporis pluris vẽdere q̃ eſſet vẽdẽdũ, eſſe vſurariã cõmutationẽ, verè decernũt, qa pluris vẽdere, eſt vẽdere extra latitudinẽ iuſti pretij, id ꝙ in caſib⁹ præfatis nõ cõtingit. Quid ꝙ verè nõ fit ꝓpter dilationẽ tẽporis, ꝙ ſine dilatione tẽporis fieri põt. At vero, vẽdere merces ad maximũ pretiũ fas eſt, etiã in cõtinẽti vẽdere, igit̃ ſi in cõtinẽti vẽdi põt ad maximũ pretiũ, dilatio tẽporis nõ eſt cauſa per ſe ꝙ ſic vẽdat: ſed eſt cauſa ꝑ accidẽs: qa forſan venditor ſi ſtatim retuliſſet pecuniã venderet ꝓ minimo, vel mediocri, at quia nõ refert vẽdere amat, ꝓ maximo, & vtit̃ iure ſuo, & hęc ſunt vera, quãdo à lege nõ eſt taxatũ pretiũ, qa poſt q̃ eſt taxatũ nõ habet latitudinem.

Quãdo licet ob dilationẽ, vel anticipationẽ plus pretij reportare, aut minus.

¶Quart⁹ caſus eſt, ſi quis ſciẽter vẽdit rẽ ſua citra dimidiũ iuſti pretij, aut ſcienter emptor emit vltra dimidiũ iuſti pretij. Enim vero ſciẽs ęquiparat̃ renũtiãti iuri ſuo præſertim quado ſciẽs nõ coactè, ſed ſpõte vẽdit aut emit. Eſt textus in iure ciuili. ff. de ędil. edi. l. quęritur. §. ſi. vnde vẽdẽs rẽ ſuã ſciẽter citra dimidiũ iuſti pretij, ſciebat enim ꝙ res ſua valebat decẽ, & nihilominus vẽdere voluit ꝓ quatuor, ꝙ ſibi deficit ad iuſtũ abſoluendũ pretiũ donare emptori cẽſet̃ in foro exteriori. Itẽ qui emit, rẽ valentẽ decẽ, ꝓ. 6. & hoc ipſe ſcit q emit, & non coactè emit, videt̃ donare venditori, ꝙ exũdat ſuprà iuſtũ pretiũ. ¶Et hoc in foro animæ maximè verũ exiſtimãdũ eſt, ſi vel vẽditor ſolicitat emptorẽ vt emat, alioqui renuẽtẽ emptionẽ, vel emptor venditorẽ, quoniã ſi vẽditor dicat, eme rẽ hãc meã, & da mihi quatuor pro ea, ſcio tamẽ alioqui valere decẽ, cęterũ ego tibi remitto. 6. iuſta eſt vẽditio, citra dimidiũ, qa, illi miſcet̃ donatio. Itẽ de emptore vnde in foro cõſcientiæ tutus eſt ſic emẽs citra dimidiũ, & vẽdens vltra dimidiũ. At in foro exteriori iudicabit̃ iuſta vẽditio, ſi vẽdẽs nouit ſe vẽdere citra dimidiũ, & ſpõte vẽdit. Item de emẽte, etiã ſi cætera quæ diximus nõ exponãt. Moderant̃ aũt iuriſcõſulti caſum hũc, niſi vẽditoris ſimplicitas, aut ruſticitas ea ſit, ex qua præſumere liceat, vẽdidiſſe rẽ ex facilitate, & nõ ex liberalitate. Itaq; etſi ſciebat ꝙ valebat, at verò ex facilitate animi, vẽdidit citra dimidiũ &c. vt. ff. de proba. l. cũ de indebito. §. 1. At verò ruſticitas, & ſimplicitas ignorãtiã præferũt, qui ergo ſcit ꝙ vẽdit, nõ eſt ſimplex, neq; ruſticus vẽdẽdo, citra dimidiũ, aut emẽdo vltra dimidiũ, quoniã potius præſumit̃ vel prodigus, vel liberalis ꝙ ſi liberaliter facit, ſtudioſe facit, ſi aũt ꝓdigaliter, etſi peccat, at nõ criminaliter neq; ob id inualida eſt vẽditio, ſi is qui vẽdit, eſt dñs rei quã vẽdit. ¶Quintus caſus eſt, quãdo quis ſpõte exponit venũdationi rẽ ſuã, & tradit eã ꝓxenetis, qui vernacula noſtra lingua, *Son corredores, o corredoras*, vt vendant, tunc ſolum eſt iuſtum pretiũ quod vltimo pro re reperitur ſiue ſit vltra id quod alibi videbatur iuſtum pretium, ſed citra nihil ad rem, in vtroq; enim foro illud eſt tunc iuſtũ pretiũ, quod à proxenetis circunferentibus res venales per ciuitatem, vel vicũ vltimo reperitur per. l. pretia rerum, ad. l. fal. & tenet Barb. inc. cũ dilecti de emp. Et vend. Et ratio eſt ꝓmpta, quia vẽdens ad hoc cõmittit rẽ ſuã proxenetis, & exponit eã venũdationi, vt illud ferant ꝙ potuerint pretij, ꝙ ſi noluerit venundans

Quartus caſus excedẽdi, vel minuendi iuſtũ pretiũ.

5. Caſus.

in foro animæ non eſt violandum,& vio
lator non ſolum irretitur crimine,ſed ob
noxius eſt reſtitutioni. Itaq; poſtquam
conſtiterit, eſſe merciũ hoc vel illud iu-
ſtum pretium, ſiue ex pragmaticis ſan-
ctionibus regum, ſiue per conſuetudi-
nem,ſiue ex circunſtantia loci, vel tém-
poris publicum ſit aliquod pretium in
foro,vel extra forum,illud qui violat, ſa
luti ſuæ animæ non conſulit.

¶Fuerunt aũt pragmaticę ſanctiones in
regno Caſtellæ pretium frumentorum
taxantes,variæ. Nã ſecundum temporũ
varietatem variantur etiã pragmaticæ:
non ſolum de pretio venalium, ſed etiã
Anno. de rebus alijs. Sub rege igitur Ferdinãdo
181. fuit taxatũ pretiũ frumentorũ. Putà triti
182. ci tunc fuit conſtitutum vt menſura,ſeu
Hiſpanè hanega tritici,nõ excederet cẽ-
tũ & decem teruncios, ſeu marauedis&
ordei menſura. 60. teruncios non exce
Anno. deret:olyrę verò,vel centeni,nõ plus vẽ
1558. deretur quam pro. 70. terũcijs. At ve-
rò ſub Philippo rege creuit pretiũ huius
conſtitutionis, quippe menſura tritici,
conſtitutum habuit pretium. 300. terũ
cijs ordei vero. 140. teruncijs ſiue mara
uedis,&c. olyrę verò. 200. & iubetur vt
hæc pretia nullatenus excedantur. fari-
næ verò menſura conſtituitur quod ex-
cedat, menſuram tritici in grano trigin-
ta teruncijs. Panis verò cocti habeatur
ratio,quando vẽditur, vt ſubducta ratio
ne expẽſarũ molendini,ſalis,ignis,aquæ
& operę quam impendunt in pinſendo,
panificę,& panifici, deferatur modera-
tum lucrum,habita tamen ratione quãti
conſtitit granum in grano, & iuxta illã
rationẽ,addere vel minuere pretiũ panis
cocti. ¶Cauet aũt pragmatica hæc vt, ex
ceptis panificis, quarũ intereſt panes fa
cere,vt prouideant reipublicę, nullus al
ter neq; per ſe,neq; per interpoſitã perſo
nã,poſsit panẽ coctum vendere excedẽ-
do taxationem regiam. At verò iam mo
do nonus agitur annus, taxatio fuit pro
uectior,vt tritici mẽſura haberet cõſtitu
tũ pretium numũ,ſcilicet, aureũ, & men
ſura ordei,dimidium aurei nummi, olyræ
verò quæ prius fuerat à Philippo rege
conſtituta,ſcilicet. 200. dipondijs. ¶At
verò hoc anno. 1582. aucta fuit taxatio
ab eodẽ rege,ſcilicet, mẽſura ſeu hanega
tritici. 14. argẽteos,olyrę ſeu cẽteni ad o-
cto argenteos numos ordei vero,ad. 6. ar
gẽteos numos. Hęc aũt auctio pretij. etſi
innouat pretium,cætera quæ continen-
tur in taxatione priori frumentorum
non innouantur,ſed vt pragmatica hæc
vltima præſcribit, omnia in ſuo vigore
remanent,& ſub grauioribus pęnis,hæc
taxatio noua,innouationẽ pretij,reſtitu
tionẽ exceſſus à taxatione,inuiolabiliter
iubet obſeruari,vnũ aũt videtur latius ſã
cire quã prius erat ſancitum,videlicet, ꝙ
non ſolũ agaſonibus, ſed alijs fas ſit pro
delatis alio frumentis taxatum pro dela
tione,referre pretium. Nos aũt in ſequẽ-
tibus non facimus mentionẽ huius no-
uę pragmaticæ quia iam erãt hæc ſcrip-
ta,quãdo illa fuit euulgata, ideo dicta in
ferius, mutabis pro vndecim. 14. ita de
alijs. Qui ergo huiuſmodi taxationẽ vio
lauerit, crimen incurrit & obnoxius eſt
reſtitutioni: quippe poſtquam iam con
ſtitutum eſt à rege pretiũ,non eſt,quęre
re latitudinẽ pretij, ſcilicet, minimi, me-
dioeris, & maximi; ſed conſiſtit indiuiſi
biliter in maximo precio, id quod nulli
licet tranſilire, neq; latũ vnguẽ ab eo diſ
cedere. Quia etſi in menſura vna tritici,
trientẽ excedere à taxatione regia ſit par
uus exceſſus,at vero in multis eſſet ma-
gnus exceſſus. Ideo quilibet exceſſus à
taxato pretio, eſt ex ſe illicitus, etſi ex
materiæ paruitate,eſſet veniale peccatũ.

¶Et hæc concluſio eſt patẽtiſsima, quia
quod eſt inæquale pretiũ facit venditio
nem,& emptionem iniuſtam, & obno-
xiam reſtitutioni. Namq; reſtitutio re- Reſtitutio
ducit ad æqualitatem, contractum in- reducit ad
æqualem,at verò qui vendit vltra taxa- æqualitatẽ
tum pretium, inæqualem facit contra- contractus
ctum,qui pluris rem vendit, quam eſſet inæquales.
vendenda:igitur crimẽ admittit, quia in
iuriã facit proximo,& ideo hanc iniuriã
tenetur reſarcire,reſtituendo: quia tunc
exceſſum tollit, & æqualitatem facit in
contractu, vendere autem minori pre-
tio,quam ſit taxatum, non prohibetur
à taxatione,quę in fauorẽ emptorum in
troducta eſt. Poterit autem eſſe ignoran
tia inuincibilis excuſans crimen, ven-
dẽdi pluris,vt ſuprà docuimus, at depul
ſa ignorantia,reſtitutionis obligatio cõ-
tinuo ſe prodit, quæ ſub ignorantia la-
tuerat.

¶Vnde cõſequitur,rectores ciuitatis nõ

Rectores ciuitatum admonentur ne taxationé violent, quã ipſi primi debent obſeruare.

poſſe vendere frumẽta, quę aſſeruata habẽt ex regis mandato in horrea publica excedẽdo hoc iuſtũ pretium taxationis ſanè poſſunt habere rationẽ expenſarũ omnium, & ſumptuum, quos in congregandis, & emendis frumentis & in cuſtodia horreorum, & in reparatione faciũt, aut fecerunt, verum ſi ſubducta ratione omniũ expenſarum frumenti menſura non excedit. 12. argenteos ampliori pretio non eſt vendendum ciuibus. Et aliter facientes iniuriam faciũt ciuibus, & pragmaticę regię ſunt violatores & reſtituere tenentur. Et profitẽtes ſe velle cõſulere publico bono, illud euertunt. Aiunt enim ſe vendere multo pluris, quã cõſtitit ex taxato pretio etiam ſubducta omni ratione expenſarum. Nam menſurã, quæ ad ſummum ſubducta ratione expenſarum, æſtimãda venit. 12. argẽteis, ipſi vendũt pro. 16. aut. 17. & amplius argẽteis, hoc aũt faciunt, vt aiũt, vt ciuitas ex hoc lucro, reportet ſibi hoc cõmodũ videlicet habendi depoſitã pecuniæ magnam quãtitatẽ, ex qua liceat emere frumenta, nõ vendendo vt ſolebãt, magnã ſummã numorum, ad cẽſus redimibiles, vnde ſoluebãt reddituum, non mediocrem quantitatem. Atqui liberabuntur ab iſtis ſoluendis redditibus, ſi habeant repoſitam pecuniam partã ex lucro habito, ſupra taxationẽ. ¶ Ego vero, cũ hoc aduerterẽ, in hoc oppido Ciuitatẽſi prę concione, reprehendi hoc geſtum aſſerens eſſe in fraudem taxationis regiæ. Et in magnũ detrimentũ pauperũ. Namq; in fauorẽ horum excogitata eſt taxatio frumentorũ, vt ſcilicet, nõ cariſsimo precio, quod non habent pane veſcãtur. At vero ſi quod valet. 12. ipſi vẽdũt pro. 16. imo aliquando pluris, vtiq; eſt in detrimentum graue pauperũ. Nã quid faciẽt miſeri pauperes, quibus eſt vxor filij & familia quibus alendis vix ſufficiũt, etiã ſi panis ex taxatione ęſtimetur, quid ꝙ ſi multo pluris ęſtimetur? Scio vt teſtis oculatus vendere hos miſeros, ſua ſupellectilia, vt poſsint veſci pane. Non enim habent vnde tantã ſummã numorum reportent, alendis filijs & vxoribus: quibus alẽdis nõ ſat ſunt tres, neq; quatuor panes; hos autem, ſi moderato pretio exponerent rectores ciuitatis venales, id eſt, ſecũdum taxationem, ſubducta etiã ratione expenſarũ, moderatas haberẽt, anguſtias, at cum duos argenteos & amplius oporteat eos expendere pro panibus, vt alãt ſe & vxores, & liberos, expoſtulant vehementer & iure optimo contra rectores ciuitatis & intolerabiles ducunt anguſtias. Quaſi vero non ſit ſatis eos onerare, vt ſi forte, frumenta ex Dei munere, abundant, quod frumenta repoſita in horreo publico, vendantur pro ratione ſui pretij, quod cõciliarunt ex ſumptibus pauperum impendio. Itaq; ſi nõ eſſent horrea publica propter abundantiam ſuccedentem frumentorum, pauperes veſcerentur pane viliori pretio, quã pro taxatione, verũ quia frumenta ſunt collecta ſub raritate non obſtante fertilitate frumenti accidente, tamen ex maiori pretio pauperes ciues veſcuntur, & impendia ipſi ſoluunt emẽtes panem, pro ratione ſumptus. Cur ergo, tam male agitur cum pauperibus? Si raritas eſt frumẽtorum veſcuntur pane ſupra taxatũ pretium, ſupraque factos ſumptus, etſi abũdantia eſt veſcuntur, nihilominus pro ſumptibus, & pro taxato pretio. Nonne hoc eſt manifeſtaria iniuria? nonne aperta inæqualitas? Nam de malis datur ciuibus pauperibus, quod plus eſt, & de bonis, quod minus eſt. ¶ Aiunt igitur rectores ſe rem gerere hoc modo vtiliter, quia habentes pecuniã depoſitam, ex huiuſmodi lucro non vendent numos ad cenſus redimibiles, & tunc ex proprio pœnu ement frumẽta, & habebitur ratio taxati pretij, & expenſarũ neq; illas excedent. Et quid nunquid ſunt facienda mala vt veniãt bona? Nũquid pauperes qui mudo ſunt, affligendi ſunt iniuſto precio panis, vt pauperes venturi, ſine afflictione degant? Nũquid, vt venturis ſit remiſsio præſentibus erit tribulatio? Nunquid rex hoc in ſua taxatione aduertit, vt liceat? Excepit à ſua taxatione Galleciã, & Cantabriam, *Las merindades*, *las encartaciones*, portuſque marinos, &c. Cęteros verò omnes taxato pretio ſubiecit, quis ergo, aut quo autore, iſti rectores, audẽt taxatũ regis violare pretiũ frumẽtorũ? Quid quod permittũt educere frumẽtorum magnã copiã, id quod vocatur, *La ſaca del pan*, vt ciuitate deſtituta pane ipſi poſsint augere pro libito pretiũ frumentorum quę ſunt in horreis publicis.

Quaſi

Quaſi vero horrea iſta inſtituta ſint, vt ciuitas habeat theſaurum ex lucro paratum iniuſto? Quaſi vero inſtituta ſint vt lædant pauperes, cum contra ſit, quod ad eorum releuandam miſeriam vtcunq; ſunt inſtituta. Nunc vero, verſa eſt eorum inſtitutio, ad aggrauandam potius eorum infelicitatẽ. Quod ſi ſumptus eſſent ex proprijs ciuitatis ſoluendi, nihil mirum fuiſſet, ſi rectores volẽtes ciuitate ab iſtis aſſerere ſumptibus, huiuſmodi lucrum excogitaſsẽt, at vero ſumptus frumẽtorum colligẽdorum in horreum, non aſcribũtur proprijs ciuitatis, ſed ex ipſis frumentis ſoluuntur. Quorſũ ergo iſti rectores præſẽtes pauperes premunt iniuſto precio ſupra ſumptus, & taxam cogẽtes emere panem, vt poſteri remiſsiori precio panẽ ſibi parẽt? Agunt vtique iſti contra charitatẽ quia pręſentiũ pauperum miſerias deſpiciũt & item contra iuſtitiam pugnant, qoia frumenta vendunt iniuſto precio, vnde & peccant criminaliter, & reſtituere lucra hęc pauperibus tenẽtur. Reſtituẽt autem, ſi quod habẽt collectarum pecuniarum ex lucro hoc iniuſto, in fauorẽ, ciuium pauperum diſtribuãt. Sed quis leget, & credet hæc? nemo hercule, nemo. Conſultus fui de re hac à cõſiſtorio huius ciuitatis Ciuitat. reſpondi, non eſſe fas, imo nefas, quod ipſi factitabant, illis perſuaſi, at modico tẽpore hæc perſtitit perſuaſio. Et quod benè cœperũt, meo cõſilio, peſsime cõſumarunt ſua deceptione. Si apud alios rectores hoc vſu venit, neſcio, apud rectores Ciuitatẽſes huius eſt in vſu peſsimo. Dixi illis vt peterẽt regiã ſuper hoc facultatẽ, ſiue prouiſionem, ſi volebãt habere depoſitam pecuniam ex pretio iniuſto ipſi noluerũt; quia videbãt regem non fore admiſſurum lucrum hoc iniuſtum, & taxationis per eum ſtabilitę apertam diſsipationem. Nam quid prodeſt taxare precium panis, ex parte vna & ex parte altera vẽdere panẽ ſine taxatione? Itẽque in venditione panis cocti pragmatica ſanctio, concredidit correctoribus taxationem expenſarum & laboris, quem habent piſtores, & piſtrices in molendo, & ſubigendo, ſeu pinſendo, vt conficiãt panẽ; at verò ipſi ad vtramque aurem dormiunt. Taxant enim panem coctum nõ ſub ducta ratione prædicta, ſed ad fauorem piſtorum, eorum affectui condeſcendẽdo vt in hoc oppido Ciuitatenſi ad. 16, &. 17. imo ad. 20. dipondia taxantur vt plurimum panis cocti libræ duæ. Quę ſi exacte res numeratur, non excedũt, 12. dipondia ſeu marauedis, aliquando vero permittunt vt vendant pro arbitrio piſtores, aut piſtrices ſiue panificæ & ipſæ ſũt taxatrices panis cocti & vendunt vt libet. At vero ſi hoc eſt permittendum ocioſa eſſet frumentorum taxatio. Nãque frumentá eo taxantur quò panis coctus, legitimam, iuſtãue ſubeat taxationem, frumenta enim in grano non comeduntur, ſed ex pane cocto veſcimur. ¶ Quo circa panis cocti præcipuè eſt habenda ratio, vt apte taxetur, & taxationẽ huiuſmodi ſeruet. Ex huiuſmodi enim exceſſu taxationis iuſtæ ciues, & oppidani valde læduntur, ij præſertim qui ex pane venali aluntur. Namque ſi magnus eſt exceſsus à iuſto, totã ſubſtãtiã ſuam pauperes, in pane emendo inſumunt & coguntur ſua etiam vendere vt panes alendis vxoribus & liberis, emant. ¶ Vnde fit iſtis magna iniuria, quia, valde excedentes ciuitatum vel oppidorum rectores, taxationis ęqualitatẽ redigunt hos, ad maiorem paupertatẽ. ¶ Quo circa videtur huiuſmodi rectores teneri hanc iniuriam refacere meliori modo quo potuerint. Ad hãc videlicet rationem, vt ſi panis coctus habita ratione expẽſarum omnium, eſſet taxandus ad. 12. dipondia pro duabus panis libris, quid quid exceſſerunt refũdãt in vſũ eorũdem, ideſt pręſtare operã vt ex acquiſita ex hac re pecunia emẽtes noua frumenta, quod exceſſerunt prius in taxatione panis cocti moderẽtur poſterius. ¶ Etenim ſi propter pecuniam repoſitam ex hoc exceſsu comparatã, iam nõ eſt neceſſe cẽſus redimibiles emere quia iam habet ciuitas, vel oppidum aſſeruatam pecuniam vnde emant. Aut ſi ſunt adhuc neceſſarij pauciores ſunt neceſſarij. ¶ Vnde quia iam minori ſũptu conduntur apud illos frumenta in horreis publicis, ideo, & panis coctus vilius tunc eſt taxandus, in fauorem ciuiũ. Bene video quod ſi illi, qui prius fuerũt grauati, iam non ſunt, vel deceſſerunt ab oppido, quod eis nõ fit reſtitutio graua

D 5 minis,

minis, at ſat eſt reſtituere meliori modo poſsibili. ¶Quod ſi interim, horrea publica, egẽt refectiõe, ex huiuſmodi exceſſu poſſunt iuſtè refici, quia horrea, neceſſaria ſunt, aſſeruandis iſtis frumentis.

¶Non ergo fas erit in frumẽtorum venditione, excedere regiam taxationem. Sed habita ratione ſumptuum, in condendis, deuehendis, aſſeruandiſque frumentis pro bono publico pretium moderari: & tũc ſi, verbigratia, vendatur menſura frumenti, hanega Hiſpane, pro. 12. aut. 13. &c. regalibus non excedìtur taxatio. Quia quod exceditur, ſumptus eſt, non pretiũ. ¶ Panis autẽ cocti, pragmatica edita anno. 1568. prę fectis ciuitatis concredidit taxationem. Pragmatica autem eis imponit, vt habita ratione laboris, ſubactionis, furni, ſalis, & aquæ, &c. quæ à panificis impenduntur conficiendis panibus, moderẽtur pretium, vt aliquid moderatum panificis accedat lucri. Vnde ſi præfecti excedunt hos limites, iniuſtè faciunt, & tenentur de damno ciuibus. Panificę autem, ſequentes taxationem hãc, nõ peccant neque de damno tenebuntur, quippe quibus non incumbebat, taxare coctum panem. Sunt porrò panificę ab ipſo oppido conſtitutę, aliæ non conſtitutæ, ſed quę ſe ingerunt, & de primis nõ eſt dubitatio, ſed neque de ſecundis apud me nulla eſt dubitatio, ſcilicet, quod huiuſmodi panificæ vẽdentes panem, iuxta taxationem editam à præfectis, neque peccant, neque tenentur reſtituere. ¶ Et horum duorum ſecundum eſt omnibus in cõfeſſo. Primum vero à quibuſdam in dubium vertitur, ab alijs vero inficiatur. Cum quia pragmatica prohibet, ne ſe ingerant in piſtoriũ officium, ſed ſolum eę ſubigant, & coquant vẽdendos panes, quibus concreditũ eſt à republica iſtud muneris. Tũ quia vſurpare officiũ alienum eſt peccatũ. ¶Porrò pragmatica prohibet quia fundatur in pręſumptione hac, videlicet, quod ſe ingerẽtes quando eſt raritas annonę, ad conficiendos vt vendant panes, eo ſe ingerunt vt prætereuntes taxationem, diteſcant, & quidem qui ſic ſe ingerunt in confeſſo eſt peccare, & teneri ad reſtitutionem etiam, ſi ipſi non ſubigant panes ſed alijs tradant frumenta hęc, pro panib⁹. 34. vẽdẽdo ſinguli quorũ pendũt libras duas Hiſpanè quartales. Nam hoc facere, eſt virtualiter vẽdere vltra taxationẽ. Quia benè ſciũt vendẽtes iſti, q. 34. panes huiuſmodi, venduntur in foro pro. 14. argẽteis, aut amplius, in hoc tẽpore, quando eſt raritas frumentorum, Vnde vendere hoc pacto, en tibi menſuram tritici vel fanecam, dabis mihi. 34. panes prædictos, vt venduntur in foro, venditos, cætera tolle tibi, eſt vendere menſuram frumenti, pro. 14. regalibus. ¶Porrò ſi ſe ingerentes panificæ vendunt ſuos panes in foro publico iuxta formam taxationis, vtique ſine crimine ſunt ſiquidem nulli ſic vendendo faciũt iniuriam, imo re vera conſulunt bono publico: quia, quo plures ſunt vẽdentes, ex magna copia venalis panis, vileſcit pretium eius vt experimur quotidie. Quod ſi dixeris fit iniuria alijs ordinarijs panificis, quia ex copia panis coguntur vilius vendere, ſane hæc non eſt iniuria, quia eſt in fauorem boni publici. Et item quia huiuſmodi panificæ non prohibentur vendere in foro publico, imò inuitantur vt veniant venditum, ab ipſis præfectis. Cur igitur peccant, nunquid inuitantur à præfectis vt peccent? Vſurpatio igitur iſthęc non eſt culpabilis, imò eſt valde fauorabilis, bono publico vt viſum eſt. ¶Porrò, dicet aliquis, & quid ſi agricola, colens terram non admodum feracem teſtatur ſe in qualibet menſura tritici, quam collegit inſumpſiſſe. 14. aut. 15. aut amplius regalia, quia agricultura illi fuit multi ſumptus, & ager pauci fructus, num licebit huic agricolę, vendere menſurã frumenti iuxta rationem ſumptuum? Nam ſi obſeruãda eſſet ei taxatio, magnũ detrimentum pateretur, & cogeretur, agri culturam deſerere, & non haberet vnde victitaret. Reſpondetur, quod pragmatica loquitur vniuerſaliter, qui mos eſt legum, ad ea ſpectare, quæ frequentiùs accidũt. Vnde, quia videbatur taxationẽ hanc ſufficere pro ſumptibus agricolarum, taxatum eſt triticũ ad ducatum, pro quauis menſura, & reliqua frumenta, pro ſua ratione. Atſi caſus contingat particularis iam propoſitus, tunc forte dicet aliquis habere locum ipſum æquum, & bonum, quod Ariſtoteles. epi-

Intelligẽtia pragmaticę de taxatione panis.

Dubitatio de agricolis.

gore legis, in foro conſcientiæ, ſi ita teſtaretur agricola in confeſsione, quod non eſſet onerandus reſtitutione, etiam ſi vendidiſſet vltra taxationem modo cōſiſteret ſolum in ſumptibus ſuis, quos ſine vitio ſuo, ſed neceſſario fecit. Verū de re hac ſub hęc diſſeretur. Sec⁹ autē iudico de arrendatarijs, qui cum iacturam patiantur, in ſuis quas vocant arrendationibus, ex nimia ſterilitate anni non colligendo frumenta, aiunt, ſe poſſe vendere exigua quæ collegerunt frumenta vltra taxationem. Quia vendendo pro taxatione, perdunt de ſuis facultatibus, non modicum. ¶ At iſtis reſpondetur, quod eis non licet, & ſufficiat eis ſæpe multum lucrum corraſiſſe, ex huiuſmodi contractibus, & ideo modo ſuſtineant damnum ſi quod patiuntur.

Caſus accidentes ex taxatione ſoluuntur.

¶ Forſan hæſitas, & quid ſi præfecti, panem coctum taxant, minoris, quam deberent, & piſtores, & piſtrices perdunt laborē, & expenſas. Nunquid tūc licebit taxationem tranſilire? Reſpondetur negatiue, quia eis non incumbit taxare pretium, ſed poſſunt agere contra præfectos, oſtendendo ſuum damnum eſſe notabile, & ſi ipſi noluerint reparare damnū, rectores ciuitatis reparabunt. ¶ Sed quid ſi pręfecti, excedunt in taxatione, num panificæ erunt tutæ ſic vendentes, aut ipſę moderabuntur pretium. ¶ Reſpondetur à quodam, ipſas teneri moderari pretium, ſed decipitur. Quia eis, non eſt concreditum munus hoc taxandi pretium, ſed pręfecti viderint: quia illis incumbit, ſi male ergo taxauerint, peccabunt, & tenebuntur de damno. ¶ Porrò autem ex præhabitis alia reſultat dubitatio, ſi expenſarum & laboris habenda eſt ratio in pane cocto venali, igitur in venalibus omnibus erit horum habenda ratio. Quod ſi annuis, igitur ſi eſt mihi equus in quo alēdo mihi multum fuit laboris, & ſumptus, in vēdendo habebo rationem horum. Hoc autem falſum eſt, quia non poſſum vendere equū niſi pro ſuo iuſto valore, quidquid ſit de expenſis. ¶ Similiter ad caſum prętactum reſpondebis, quando de agricola quærebatur, qui ſi vendit menſuram tritici, pro ducato, perdit laborē, & expenſas, ¶ Etenim, ſi perdit laborem, & expēſas, ex anni vnius ſterilitate, eaſdem reſarciet, proximo venturo anno ex eius vbertate, aut iam lucratus eſt ſufficienter ex alijs vbertatibus, ideo recōpenſabit iacturā vnius anni, cum lucris aliorum. Quo circa vt dudum aiebam, de arrendatarijs, non poſſunt vendere vltra taxationem, & ſi vendiderint reſtituere tenebuntur exceſſum. ¶ Porrò ſi expenſę fiant ad vtilitatem publicam, vel ex ciuiū autoritate, tunc expenſarū, habetur ratio. Vnde frumēta ex horreis publicis venduntur pro ratione expenſarum: vnde, ſi mercatores cōcedunt vltro Siciliam, deuecturi frumenta Hiſpalim, ſi forte quando ipſi appulerint Hiſpalim, iam panis valor vilior eſt factus, non poſſunt vendere frumenta iuxta nauigationis expenſas, etſi in diem vendant, niſi iuxta valorem præſentem frumentorum qui Hiſpali currit, ſiquidē ipſi vltro, ſuis expenſis, huic periculo perdendi, ſe ſubiecerunt, nullo imperante, ideo reſarciēdi damni tenetur nullus, ſicut enim nullus alius ab ipſis reportaret commodum ſi forte opportune cōuexiſſent frumenta, ita & damna ipſi ſoli ſuſtinebūt. Eſt ſane verum, quod ſi ipſi iuſsi feciſſent vt ab Hiſpalenſi conuentu rectorum, hoc illis præciperetur, damna quæ ſuſtinuiſſent, aut expenſę quas feciſſent, eſſent aſcribendę Hiſpalenſibus præcipientibus tranſuectionē frumentorum, ad alimoniam ciuium. At qui ſi ipſi vltro fecerunt, ſibi imputabūt damna, vt lucra ducerent eſſe ſua.

Qui fructus lucris damna reportet

Porro ſi pretium non eſt pręſcriptum mercium, tum vēditori fas erit, laboris & expenſarum & damni, ſi quod ſuſtinuit citra ſuam culpam gratia tamen ferendarum, aut conſeruandarum mercium habere rationem. Quales ſunt ij, qui ex Indis ad noſtros portant ſaccarum, ſpeciesque aromaticas, &c. Iſti enim poſſunt vendendo, augere mercium pretiū, ex ingenti labore, atque periculo impēdenti, ex tam prolixa nauigatione, & ita de alijs dicito inſtitoribus, quib⁹ permittitur mercibus ſuis pretiū ſtatuere. Quales quoque ſunt ij, qui frumēta conuehunt ad loca excepta à taxatione, vt ad Aſtures, Gallecos, Gaditanos, & alios maritimos, & nō maritimos ſuos, quos late explicat ipſa regis pragmatica, etenim huiuſmodi loca excepta ſunt, quia ſunt

Non omnis eſt taxatū iuſtū pretiū ſed potiſsimè neceſſariorum.

ſunt ſterilia, & egent pane aduentitio, quo circa cum aliunde ſint prouidendi, quia ſibi non ſufficiunt, nulla indicitur vectoribus taxatio, ſed indulgetur vt tranſuectores frumẽtorum, ibidem vendant, vt potuerint. Item excipit pragmatica frumenta, quæ per mare trãsferuntur ex alienis regnis in noſtra, iſtis enim marinis tranſuectoribus permittitur libertas vendendi ſua frumẽta, vt beneillis viſum fuerit. Id quod intelligas, oportet quod cum aliunde ex regno, ſcilicet, alieno, frumenta ad noſtra transferũtur, ſi noſtra valent tunc ad pretium taxatum, aliena non tenentur hac taxatione. Quia poſſunt vendi vltra taxationem. Nam tunc poteſt haberi ratio expenſarum, & laboris. Quorum ſubducta ratione, poteſt vltra taxatũ pretiũ referri. Ita tamẽ, vt expenſis omnibus, ſcilicet, taxatione expenſis laboribus ipſi ſtatuant conſentaneum pretium, & vltra non exigant, quia aliter eſſet iniuſtum pretium, & obnoxium reſtitutioni. Sed quid ſiquãdo adueniunt frumẽta ex regno extraneo, iam frumenta apud noſtrates, vilius venduntur, quam pro taxatione, quia forte iam cælum, abundantius rigauit arua? Eſt qui dicat, quod tunc huiuſmodi frumenta foranea, poſſe vendi, pluſquam pro pretio currenti: puta ſi pretium currit pro. 6. regalibus, non ſolum hac ratione eſſe vendenda, ſed pluris idquod pragmatica videtur præferre. Verba ſunt. *Item es nueſtra voluntad, que la dicha taſſa, no ſe entienda en el pan, que viniere por mar de fuera deſtos reynos. Antes los que traxeren lo puedan libremente vender, como ſe cõcertaren, ſin que ſean obligados a guardar los dichos precios y taſſas.* Si ergo poſſunt libere vendere & non tenentur ex taxationibus, videtur, quod poſſint iſtiuſmodi inſtitores excedere pretium currens; vnde videtur, quod quia nullus pecunia numerata emet huiuſmodi frumẽta maiori pretio, quam ſit currẽs, quod iſti inſtitores poterunt ſaltem in diem vendere, maiori pretio, quam ſit currens, ſed re vera hoc nõ videtur conſentaneum dogma, quippe, faciamus ita eſſe, quod dum quidam non ex regno extraneo, ſed ex proprio credens quod frumenta, verbi cauſa in hac Ciuitatẽ ſi oppido, æſtimãtur ad taxatum pretium,

Quando non obligat taxatio iuſti pretij dictamẽ rectũ ſtatuet iuſtum pretium.

numi argentei, venit huc venditurus frumenta ſua, quæ in proprio loco, non tanti venduntur quanti Ciuitatẽ ſi oppido. At veniẽs huc reperit, pretium taxationis non extare ſed viliori precio frumẽta in foro proſtant, nunquid hic poteſt frui pragmaticali conceſsione, quod huiuſmodi tranſuectores poſſunt ferre pro qualibet paraſanga. 6. dipondia, ſi fuerit triticum quod vehunt, ſi vero ordeum. 5. duntaxat? Sic enim habet. *Los que truxeren a vender trigo de fuera puedam lleuar mas del dicho precio ſeys marauedis por cada legua que lo truxeren, y en la ceuada à cinco trayendo teſtimonio del lugar do lo cõpraró.* Et eſt pragmatica hæc edita à Rege noſtro Philippo anno. 1568. vtique non poterit vendere in diem ducẽs in pretium etiã paraſangarũ, valorẽ ſiquidẽ pragmatica ſanctio, inquit, *Que puedan lleuar mas del dicho pretio*, ideſt, poſsint ferre, pluſquam taxatum eſt, ergo ſi iam non eſt taxatio vigens quia, directa eſt taxatio, quandoquidem vt ſupponimus minoris iam æſtimatur, quam pro taxatione, ſequitur, quod ſolum iſti qui de foris reportant frumenta, poſſunt exigere in pretium valorem paraſangarum, vel leucarum, quando taxatio viget. Quocirca hac ceſſante, ceſſabit paraſangarũ exactio. Ad eũdem ſanè modum in priori caſu dices etenim. Quod pragmatica ſancit, quod hi qui per maria ex regnis alienigenis traducunt frumenta ad noſtrates, libere poſſunt vendere, vt conuenerint cum emptoribus, eſt intelligendum vigente taxatione, non alias, tunc enim pro beneficio, quod refert reſpublica ex huiuſmodi traductione frumẽtorum. Quippe cum taxatio viget, raritas eſt frumentorũ, & beneficum ſe exhibet reipublicæ, qui eo traducit frumẽta, ideo propter hoc beneficium rex inſtituit, quod tunc libere poſsint vẽdere, ideſt, poſsint excedere taxationem conſtitutam per pragmaticam regiam. Idẽque raciocinandum eſt de ijs, qui cum ſint indigenç regni, portãt in alias eiuſdem regni partes frumenta, quod reportent pro qualibet paraſanga ſtipẽdium. Vtique, quando tranſportatio fuerit vtilis reipublicæ, vt eſt quando raritas premit annonæ & taxatio viget.

Quando paraſangarum valor ducẽdus eſt in pretium.

Pragmatic. cadiſſerit.

Hinc ad motum ſupra dubium facilis

Ils eſt reſponſio, cur frumenta horreorum publicorum venduntur, habita expenſarum, & intereſſe ratione, itemque & panis coctus venditur, at vero cætera frumenta, quæ aliunde reportantur, nõ ſubeunt hanc rationem ſemper: ſed ſolum in ſactis dudum relatis, vel alijs conſimilibus. Enimuero hæc eſt cauſa. Quia frumenta quæ congregantur in horrea publica, qui ea congregant, vt ſunt Ciuitatum, aut vicorum rectores, non ad ſuam vtilitatem, ſed ad vtilitatem ciuiũ vel populariũ congregant. Quocirca cũ reſpublica ex hac coaceruatione frumẽtorum, eſt quæ reportat commodum, ipſa quoque ſuſtinebit damnum, ſeu intereſſe, ſoluet & expenſarũ, vt prouerbio Hiſpano dicitur. *Quien come las maduras, que lleue las duras.* ¶Porrò, quando inſtitores tranſportant frumenta, ſiue ex regno alienigenarum, ſiue ex proprio Caſtellæ regno, reportant frumenta propter ſuam vtilitatem hanc enim habent maximè in ſcopum, nam vtilitatem reipublicæ per accidens ſpectãt. Quamobrem, ſi tranſuectio frumentorum per ipſos facta aliquando fuerit in bonũ reipublicę, etiam ſi ab ipſis non ſit per ſe intẽtum, tunc regis facultate, poſſunt excedere taxationem, & ducere in pretium expenſas, & damna quæ ſuſtinuerunt, at vero quando vtilis non fuerit, videlicet quando taxatio non viget expenſæ, & damna illis aſcribentur, non ciuibus, aut popularibus. ¶ At forſan inſultat quiſpiã, etiam quando rectores cõgregant frumenta, in horrea publica nõ ſemper vergit in bonũ, ſed in damnum reipublicæ. Accidit enim interdum anni magna vbertas, ex qua taxatio ceſſat, at ipſi nihilominus frumenta vendũt inuitis ciuibus, & popularibus pro taxatione, & expenſis. ¶Reſpõdetur, hoc eſſe per accidens, videlicet, quia forte ſuccesſit inſperata fertilitas, & quę per accidens ſunt ab arte reijciuntur. At vero ſcito rectores huiuſmodi eſſe ſæpe culpandos, quippe cum potuiſſent ſæpe frumẽta colligere in horreum publicum, quando frumẽta vilius valent, ſcilicet, ſub collectione frugũ, prǫſtolãtur tẽpora cariora dũ tamẽ teneãtur prouidere reipublicę, minori impẽdio, quo potuiſſent. Cęterum inertes ſunt frequenter in tanto negocio, quia non de ſua re, ſed de republicę negocio agitur. Et ſeui tẽputãt, quod impendia maiora, aſcribenda ſunt ciuibus, nun ipſis. At vero quando iurant ſe conſulturos bono publico, hoc iurãt, ſe inuigilaturos, vt bonis publicis conſulant meliori modo, quo poterunt.

Rectores reip. conſulere debent bono publi co meliori modo quo poſſunt.

¶At quæret aliquis, nunquid ſi alicubi, etiam eſt ſterilitas frumentorum, quia locus eſt ineptus frumentorum ſationi, vt ſunt montana, verbi gratia, Ciuitatẽſia Hiſpanè, *la ſierra de Ciudad Rodrigo,* Si his locis vendantur frumenta non pro taxatione, quando viget raritas, num erit peccatum vendentium, illò conuehẽtium frumenta ex alia parte? Nanque de ementibus nõ eſſe vertendum in dubium eos non peccare, quia ſibi conſulunt ne fame pereãt, non eſt, qui hæſitet, at de traductoribus frumentorum ibi vẽdentibus frumẽta ſuprà taxationem, & paraſangas vertet quiſpiam in dubium, id quod ſæpe fit apud huius diœceſis incolas: ferunt enim frumẽta in vicũ, verbi cauſa in robledillo, & in vicos alios montanos, & vendunt quamlibet mẽſuram tritici, ad. 15. vel. 16. numos argenteos, & ſępe pluris. ¶Forte dicet aliquis hoc eſſe culpabile geſtum. Siquidem hæc oppida non excipiuntur à pragmatica regia. Et rurſus quia ad hęc loca poteſt deferri frumentum, ſoluendo valorẽ paraſangarũ: ſed equidẽ trãſuectores pro valore paraſangarũ illo nõ trãſueherẽt frumenta. Et populares ſi hoc ſoluto pretio ſupra taxationẽ potuiſſent potiri frumẽto, non ſolmiſſent quicquam ſupra taxationem & paraſangas, vt ſoluunt, at quia non poſſunt hac ratione potiri frumento ſufficiẽter, ideo permittunt rectores, & populares, imo gratiſsimũ habent, quod frumenta illò referantur vt ſupra taxationem, & leucarum valorem venũ dentur. Et iſtud eſt adeo publice geſtum, adeoque frequenter geritur apud illos, vt videatur quod huius geſti notitia non lateat regem, ipſo igitur diſſimulãte, videtur tacite conſentire. Neque quia non excipiuntur hæc, & ſimilia loca, ideo includuntur. Quia loca quæ litera includit, ratio excipit cum de ſimilib⁹ idem ſit iudiciũ. Enimuero, ſi Gallecia, & alia loca excipiuntur, quippe quæ ſunt ſterilia, & non feracia

Diſpoſitio de quibuſdam locis quos pragmatica non excipit.

racia frumentorum, quæ eodem morbo laborant inſimulati: excepta. Non eſt autē facta horū vicorū mentio ſpecialis, quia inſignia nō erāt, & demū ſi ratio legis eſt anima legis, vbi ratio legis nō militat neq; lex premere videt. Adde quia neceſsitas reipublicæ auget valorē rerū venalium, cur non augebit frumentorū? ¶Cæterum, quia in pragmatica ſanctione, nouiſsime edita Matriti ad extenſionem antiquioris pragmaticæ, conſtituitur, quod nulla perſona, ſiue ſecularis, ſiue eccleſiaſtica, ob aliquam cauſam, ſiue neceſsitatis, ſiue defectus annonæ, ſiue, ſterilitatis, ſiue ob aliquem quemuis aliū modum, ſiue directum, ſiue indirectum, ſeu ex pecunia numerata, ſeu credita, valeat pluris vendere frumenta quam pro taxatione nouiſsima, & pluris vendentes ad reſtitutionem obligat excreceſcētiæ, & poſt condemnationem ſubaudi perditionē frumenti, pluris venditi, & pro qualibet menſura ſic vēdita præſcribit pœnam. 500. dipondiorum, &c. Propterea non obſtantibus prædictis argumētis, mihi videor, nullatenus poſſe pluris vendi frumentum quam pro taxatione & quod nullus prætextus neceſsitatis, aut ſterilitatis excuſabit peccatum, & reſtitutionē. ¶ Neque iuuabit, quod permutatur pro oleo, vel melle, vel vino, &c. Quia quāuis permutatio nō ſit venditio formaliter eſt æquipollenter. ¶Vnde & hæc permutatio prohibetur in pragmatica Pinciæ edita, quam ſuppeditabit, tibi liber Recopil. 5. tit. 25. ad finem.

Pragma. anni. 1558.

Verum eſt tamē, quod ſi permutatio fieret ad æquilibrium, non eſſet iniuſta permutatio. Vt ſi valet cantharus olei, duos ducatos, exhibere pro illo duas menſuras tritici, non eſſet iniuſtum. Aut ſi cantharus olei, ad ſummum valet. 25. regalia, & ad minimum. 22. pro minimo iuſto pretio permutare, nō eſſet iniuſtum, quod tamen, quia raro fit lex prohibet vniuerſaliter. At nihil habet iniuſtitiæ huiuſmodi permutatio. ¶Ad primum argumētum dices, quod etſi rectores, & iudices diſsimulent, non ideo, licebit excedere taxationem. Imo rex Philippus expoſtulat cū rectoribus, & iudicibus quod diſsimulant, & graues illis præſcribit pœnas ſi deinceps diſsimulent. ¶Ad ſecundū reſpondetur quod non ſunt ſimilia, montana Ciuitatenſia, vel alia hoc genus, & Galecia aut incartationes Cantabriç, &c. de quibus pragmatica loquitur. Quia ad has regiones, deuehitur ſępe per mare frumētum. Ideo exceptę ſunt ſecus in alijs. ¶Tertio dices quod neceſsitas auget pretia venalium, quando taxatio regia non obſtit erit. Vt modo accidit. ¶Porrò redeamus ad id vnde digreſsi ſumus. Duplex genus panificarum tradebamus eſſe, alias quibus incumbit ex iniuncto munere panes conficere venales, exponereque eos in publico foro, alias vero, quibus hoc munus non eſt iniunctum, ſed ipſę ſponte, & vltro intendentes lucellū, ſe ac cingunt ad opus, id quod non præſtant, niſi ſub panis raritate, quia tunc ſperant ex piſto ab eis pane reportare lucrum. Atq; de iſtis, iam eſt præſens dubitatio, an eis liceat iſtud tunc vſurpare munus? Siquidem regia pragmatica prorſus videtur prohibere. Cōſtituit quod nullus piſtorum vel piſtricium vſurpet officiū, vel per ſe panes ſubigens, aut per alium, neque pacta ineant, cum alijs tertijs perſonis directe, vel indirecte, ad huiuſmodi opus panificum, ſed ſolum vigente taxatione hoc opus præſtare queant, quibus incumbit ex iniuncto officio facere, quę Hiſpanè dicuntur, *Panaderas coſſarias*. Eſt autem ratio quæ exhibetur à pragmatica Matritenſi hęc, quia ſi hoc permitteretur vt omnes tunc, quando eſt raritas annonæ, darent operam pinſendo pani eſſet damnum reipublicæ. Si quidem quia ex pane piſto, plus reportatur commodi piſtoribus, quam ex vēditione frumenti, non ſupereſſent frumēta quę vendantur, volentibus emere frumenta. Si quidem omnes amarent potius coctos vendere panes quam frumēta. Vnde venientes empturi frumenta non inuenirent granum quod emerent frumentorum, quoniā omnia coctioni dantur. ¶ Vnde quidam ita cēſent eſſe crimē, ſi alij vel aliæ à piſtoribus, vel piſtricibus ordinarijs pinſendi officio incumbant, præſertim, quando eſt raritas annonæ. ¶Quod dixerim, quia quando raritas non premit nullus eſt, qui pinſendi officio vacet, eorum qui huic muneri obeundo non ſunt deputati. Quippe lucri nihil tunc ſperatur. ¶Porrò autem, eſt

Reſponſio argumētorū priorū.

Frater Mercado in ſuo opuſculo Hiſpana lingua edito, de tract. & contract.

eſt obiectio aduerſum hos,ſiquidem faciamus,eſſe fœminas vel viros bonæ notæ alioqui,pauperes qui vt parent ſibi victum (quia re vera penuria rei familiaris laborant) emunt frumenta ex publico foro,aut ex horreo publico ſub taxatione vel pluris, vt æſtimatur facta ratione laboris & ſumptus, &c. Si ergo, iſti, qui aliâs non ſunt deputati pinſendi officio panis ducti ſtudio lucrandi aliquid modicum,piſtoriã artem exercent,& coctos panes,ea ratione vendunt, qua vẽduntur in publico foro.Nũquid iſti peccabunt?non arbitror,ſiquidem, nihil dãni inferunt reipublicæ,nam frumẽta ipſi,vel ipſę emunt. ¶Et rurſus, quia lucrũ eſt exiguum , quia præter furfures, & cibarios tres vel quatuor panes hogaças Hiſpanè nihil aliud reportant cæterum cum ſint pauperes,hoc modicũ pro alendis paruulis & gallinis, & ſuibus , maximi ducunt.¶Adde,& quid ſi habent frumenta ex proprio cenſu,modica tamen, quia pauperes ſunt, & illa pinſunt & ſubigunt,& coquũt,vt in foro publico,pro taxatione panis cocti vendãt, vt ſuæ vitæ, ſuæque inopiæ præſidia inueniant nunquid hos damnabis? Nunquid magis tenentur ſeruare modica frumenta extraneis, quã ſuæ indigentiæ ſubuenire? Et quid tenebũtur toto anno ſeruare frumẽta extraneis? Et quid nũquid hoc eſt fraus taxationis?Nulla ſanè.Quid qđ pragmatica damnat ſolum eos, qui cum non ſint deputati ad piſtoriam moti ex cupiditate, propter magnum lucrum, quod ſperant illam exercent.At in prædictis caſibus,neceſsitas mouet,non cupiditas, vnde mihi videtur hos non peccare. Si vero ſint diuites peccare non tamen teneri ad reſtitutionem. Iſti enim ſunt in quos inuehitur pragmatica, quia ex cupiditate faciunt & nõ vt ſubueniant ſuæ inopiæ:vnde damnandi.

Vafricies ad defraudandũ pragmaticam de pretio frumentorum. ¶Sunt etiam, qui hac vafricie vtuntur contra pragmaticã, exhibent enim frumenta ſua mulierculis pauperibus hoc inito pacto,vt reddant illis.34.panes, ſcilicet, Hiſpanè quartales eo pretio, quo in foro vendantur panes cocti. Et quia venduntur ſinguli duę libręe panis pro. 16. dipondijs, vel vltra. Mulier autem ſoluit pretium illud reſeruans ſolum ſibi furfures, & cibarios panes, pro ſuo pinſendi,ſubigendi, & coquendi labore. Et hoc manifeſtũ eſt peccatum. Quia perinde eſt ac ſi venderet apertè contra taxationem. Nam huiuſmodi bene norunt tunc, quod panis coctus pluris valet, quam frumentum & tenetur exhibens frumentum pretij excreſcentiam, ijs quibus vẽdidit. Sed ais,panes cocti vẽduntur in foro pro taxatione, nam ſupponamus ad hanc rationem, ſcilicet, dipondiorum. 16. eſſe taxatos, igitur fas erit ſic vendere, vtique panem coctum vendere pretio foreſi non eſt iniquum, verum frumenta vendere ad rationem panis cocti, eſt defraudare taxationem, & ideo iniuſtũ,fit tamen quotidie,& peſſime his temporibus raritatis apud noſtrates. Panis enim coctus vendi poteſt pro pane cocto, & farina pro farina, & frumentum, pro frumento, & non miſcere horum pretia quæ ſunt immiſcibilia. Eadem fraus fit in ordeo,datur diuerſorij curatori,ſiue hoſpiti, vt vendat pro ratione ſibi pręſcripta, in tabella diuerſorij,& tamẽ,venditor hoc pacto,vendit hordeũ,vt inde ſibi corradat aliquid,(etſi iniuſte) amplius, quam ſit taxatio. Item eadem fraus fit in permutatione iniuſta,frumentorum,vel hordei, vel frumenti, vel olyræ, ſiue centeni pro oleo, vino & alijs hoc genus, quam fraudem ſupra nos tetigimus.

¶At dicet aliquis, nũquid panificæ quę ſecundo modo ſunt panificæ, poterunt vendere pro taxatione ex qua vendũt, aliæ panificæ, primo ordine recenſitæ? Hæc eſt poſterior dubitatio agitanda. Namque videtur,illis, non tantum licere , quantum iſtis. Namque priores emunt frumenta ex horreo publico, quæ nonnunquam ſupra taxationem & ſumptus venduntur, vt ſupra dictum eſt, poſteriores vero panificæ ex proprijs frumentis,aut iuxta taxationem ſibi paratis,panes cõficiunt venales, ideo que videtur, cum iſtis non tanti cõſtent panes, quantum prioribus , quod debent minori pretio eos venundare.In diuerſum eſt , quia, ſi pretium forenſe ſectãtur non malè vendunt, ideſt, non eſt iniuſta venditio . In hac tamen re opus eſt diſtinctione.Namque vel corrector, cui panis cocti taxatio concredita eſt,nihil diſtinguit in ſua taxatione,panẽ priorum

rum panificarum, à pane poſteriorum, ſed omnem panem venalem eidem ſubdit taxationi, vel ſecernit hunc ab illo, vt ſæpe accidit. Iubent enim, quod panis ex horreo publico, proſtet pro. 15. verbi cauſa panis vero alius, proſtet pro. 14. Et quidem ſi hoc acciderit dubij plana eſt ſolutio, non licere pluris quam pro taxatione facta à correctore vendere. Sin vero primum, ſunt qui dicant quod huiuſmodi panificę, id temporis non poſſunt ſuos panes vendere, niſi ſolum habita ratione, quanti conſtitit ſibi frumentum, pro rationeque laboris, & ſumptus, & quia frumenta minoris conſtiterūt, ideo vilius oportet eas panes vendere, quam priores panificæ. Iſtis autem ego nō ſuffragor ſiquidem taxatio pretij panis cocti, non committitur panificis, ſed correctori, ſi ergo corrector omnes venales panes, eidem ſupponit pretio, omnes panificæ, vel piſtores, in forum vehentes ſuū panem, vendendo pro pretio forenſi nō peccant. Quoniam non ſua intereſt, hoc diſcutere, ſi taxatio eſt excedens. aut deficiens. Neque reſpublica ex hoc iacturam patitur, imo emolumentum, aſſequitur ex abundantia venalium panum. At forte cōquerentur panificę priores, & merito, verū correctoris intereſt, iuſtam facere taxationem, expenſis libratiſque ad amuſim omnibus, & ſi iuſte fecerit, ceſſabit omnis expoſtulatio. ¶Nō me latet, aliquando, ſupra modum taxare cocti panis pretiū correctores, idquod cum reprehendiſſē in hac Ciuitate Ciuitatenſi excuſarunt rectores ſe ideo feciſſe, vt non eſſet facultas emendi illos à circūiacentibus vicis. Nā ſi ſola haberetur ratio laboris & ſumptus, & nō exceſſiuè taxarētur panes à ruſticis foraneis, coaceruatim emerentur, vt in ſuis vicis carius venderent. At vero vt ſæpe aiebam, non ſunt faciēda mala, vt inde proueniāt bona. Excedere igitur à iuſta taxatione iniuſtum eſt, adeo neutiquam admittendum. Ruſticos hoſce autē punire licebit, ſi ſpoliant panibus forum, vt ſuis carius vendant quod minori pretio in oppido quod eſt caput ſibi pararūt. ¶Forſan hęſitabit alius, nunquid, in diem vendere quod Hiſpanè dicitur, *Al fiado*, Fas erit pro taxatione? Sit caſus, nunc verbi cauſa nō viget taxatio, ſed valet minus quā pro taxatione frumentum, eſt aliquis, qui cupit emere frumenta, in diem exigit à me, verbi gratia, vt vendam fas ne erit dicere vendam, cæterum quia in diem vendo ſolues pro taxatione. Videtur enim fas eſſe, quia in diem vendere, pro iuſto pretio fas eſt; at hic venditor in diem vendit, pro taxatione quæ eſt iuſtum pretium. ¶Præterea, qui vendit merces ſuas in diem, ad maximum tamē pretium, licitè vendit, quia intra latitudinem iuſti pretij, in diem vendit, igitur itidem in præſentia. ¶Reſpondetur non licere ſiquidem taxatio eſt iuſtum pretiū quādo ipſa viget, ſub panis raritate, hac ceſſante non eſt iuſtum pretium. Solum enim fuit inſtituta ad refrænandam inſolētiam pretij, quæ poterat accidere, ſi ipſa non infrenaſſet dominos frumentorum ſub raritate annonę. Hac igitur ceſſante, non eſt ipſa iuſtum pretium, ſed pretium currens in foro. Ideo qui in diē vendit in caſu expoſito, non poteſt vendere pro taxatione. Niſi ſperaretur, valde probabiliter, quod tempore ſolutionis frumentorum, erant valitura pro taxatione, tunc enim ratione huius probabilitatis licebit, vt ſupra abundè eſt à me diſſertum. Secundo dices, ea quę taxantur, non gaudere latitudine pretij, ideoque alia eſt ratio mercium venaliū quæ non ſunt taxatæ, & alia frumentorum. Sēper ſermo habetur in foro conſcientiæ, an tamen in foro exteriori eſſet probandus contractus, iudicent quorum intereſt diiudicare.

An pro taxatione liceat in diē vendere, quando taxatio nō viget.

Taxatio nō eſt iuſtū pretiū niſi ſub frumentorū raritate.

Rurſus quæret aliquis, quid decernendum, eſt de frumētis ex alio in noſtrates traiectis, nō tamē per maria, ſed per terrā traductis quale eſt quod ex Portugalia defertur hoc anno, in hāc Ciuitatē Ciuitatenſem & ratio dubitādi eſt, quoniam, Pragmatica commemorata ſolum loquitur de frumētis delatis ex alijs regnis, per maria. Reſpōdebis eandem ſubire rationē delata per mare, perque terrs, Ideo, non aliam ſubit hæc quæſtio ſolutionem, quam prior, de delatis per maria frumentis, quam tamen ſupra dilucidabimus. Sub tempore enim vigentis taxationis, poſſunt ducere in pretium, & expenſas, & laborem, &c. Quia poſſunt vēdere ſoluti ab ipſa taxatione, at vero, nō vigente taxatione, ſubdentur currenti pretio

De traiectis frumētis ex alio regno per terrā ſolum.

pretio

ratio nō iuſtū pre niſi ſub mento - aritate.

pretio, & expenſæ, &c. non referent in pretiū. ¶ At occines, nemo tenet̄ ſuis expēſis ſeruire reipublicę igit̄ iſti mercatores, poſſūt referre expenſas in pretiū. Reſpōdeb/s, quādo ſeruiūt, ita eſt, tūc autē ſeruiūt, quādo raritas premit frumētorū, & ipſi deferūt frumēta in pręſidiū, at vero quādo nō adēſt raritas, nō ſeruiūt. Ex quib⁹ omnib⁹ tu collige rē eſſe vēdendā, non ſecundum quod habuit valorem, aut valebit, ſed ſecundum quod in pręſenti valet. Vnde vēditio ſolum reſpicit pretium pręſens, & ſi hoc pręſens, nonnunquā taxari poteſt ſecundum rationē futuram vt ſuperius commonſtratum eſt. Valere autem de præſenti contingit bifariam aut ſecundum realem, valorem rei, quem haberet ſi ad forum deduceretur vendenda, aut ſecundum æſtimationem, quam habet ex deſiderio emptoris aut ſecundum indigentiam eiuſdem rei, quam habet venditor. Exemplum primi, quando emptor rem multū deſiderat, & cupit rē habere: exēplum ſecundi, quādo res quę vēditur eſt valde vtilis vēditori, & detrectat eam vendere, quia ea admodum eget. Verbi cauſa habet ſeruum, qui eſt ſibi lucratiuus admodum. Vt cumque modo horum res pluris æſtimatur, nam in. 1. exemplo, res propter deſiderium emptoris, & inſtantiam ad emendum creſcit in pretio. Nam rogata venditio, cariorem facit venditionem, vt vltronea, viliorem. Item in. 2. caſu, res pluris valet. Nam dominus ſerui, vendens ſeruum, ad inſtantiam emptoris damnum patitur; quia priuat̄ lucro ex ſeruo ſibi prōpto, ideo hoc damnū poteſt ducere in pretiū. At ſi venderet in foro, nō tanti eſſet vendēdus ſeruus, quia quæ in foro vendūtur vltro venduntur, & nō exrogatu vendūtur. Vnde in foro non poſſet ducere dānum ſuum in pretium dominus ſerui, & ſi perdit lucrum ex vendito ſeruo. Quia in foro vltro exponitur vēditioni ſeru⁹. ¶ Sed adhuc forſan aliquis dubitabit, ſi quiſpiam ſcit verbi cauſa taxationem præſcriptam, ad numum aureū, eſſe ſubmittendam à rege ad. 9. regalia, & ſcit pendere eſſe ſubmittēdam, quia iam in curia regis decretū eſt, & expedita eſt regis prouiſio, ſuper ea, vt nemo deinceps vendat frumentum, niſi pretio. 9. regalium. Num huic qui ſcit hoc perendie eſſe agendum, licebit ignorantibus vendere ad numū aureū? Videtur enim qđ nō, quia emptores decipit in re graui. Itē quia iam reuocata eſt pragmatica prior, de vendēdo ad numum aureum igitur numus aureus, nō eſt iam iuſtum pretium, vendit ergo iniuſto pretio. ¶ Reſpon. Quod ſi reuocata eſt pragmatica, & reuocatio eſt promulgata in capite loci, vbi venditur ad numum aureum, vt verbi cauſa ſi promulgata eſt reuocatio in capite diœceſis, vel epiſcopatus tunc ex hac reuocatione promulgata, in loco vnde omnes eam facile ſcire poſſunt imo pręſumitur ex iure omnes diœceſanos, iam non latere, reuocationem, qui vendiderit iuxta priorem pragmaticam reuocatam decipit, emptorē, ſi forſan neſcit, & tenetur refundere, quod ſupereſt pretij iuxta nouā pragmaticam. Si vero nondum promulgata eſt reuocatio in capite diœceſis, tūc non eſt deceptio, ſiquidem, quouſque promulgetur reuocatio non habet vigorem pragmatica circa eos, quibus non innotuit. ¶ Sexta concluſio. Pragmaticæ iſtę taxātes venalibus rebus pretia obligāt in vtroq; foro, & omnes perſonas indiſcriminatim, ita clericos, vt monachos, vt laicos, qui degūt in regno decernētis huiuſmodi pragmaticā. Hęc cōcluſio eſt perſpicua. Siquidē cōſtituere pretia venalibus rebus, quę vendūtur in regno alīquo, ſpectat regē illius regni. Nāq; papā hoc nō ſpectat, qui quāuis pręſit toti eccleſię, & omnib⁹ fideliū regnis, & principatibus, hęc pręſidētia eſt ſpiritualis, ad ſpiritualē autē pręſidētiā nō ſpectat pretia taxare rerū venaliū, quia iſtęc taxatio eſt tēporale quoddā, & nō ſpirituale. Vnde papa in terris ſibi ſubiectis tēporaliter & nō ſolū ſpiritualiter iſtud quidē facere poteſt, nō propter ſpiritualē ſed propter poteſtatē tēporalē, quā exercet in eas. In cęteris autē regnis vbi nihil tēporalis poteſtatis habet, nō pōt idē obire munus. ¶ Quocirca ſi regis iſtud eſt munus iuſta ꝓ ſuo arbitrio cōſtituere pretia venaliū, illud ab omnib⁹ ſui regni perſonis iudicādum eſt eſſe iuſtū pretiū, qđ ipſe cōſtituit, qui ſol⁹ ad hoc faciēdū potit̄ poteſtate ſuprema. Qui ergo cōtra pragmaticā facit, vēdēs excedēdo aut defraudādo prag-

Res ęſtimatur nō ſecūdū quod valuit aut valebit ſed ſecūdū quod valet.

Rogata vēditio rē facit cariorē vt vltronea viliorē.

6. Conclu.

Cuius eſt cōſtituere pretia venalibus reb⁹.

pragmaticam, delictum committit, vẽ-
dendo contra iuſtum pretium; & tene-
tur, damnum ex iniuſta venditione,
quod intulit, reſarcire. Hac autem po-
teſtate vſus eſt rex Ferdinandus taxans
pretia frumentorum, & eiuſdem nepo-
tes Carolus Quintus Imperator, &
Philippus rex Secundus vt ex prædictis
apertum eſt & rectè: nam principum eſt
ſuorum ſubditorum vtilitati conſulere.
ff. de officijs prçſidis. l. 1. in. §. cura car-
nis. ff. de officio prçfecti vrbis. l. 1. eſt au-
tẽ magna vtilitas taxatio frumẽtorum.
¶Itẽ ꝙ pragmatica huiuſmodi obligat
clericos colligitur, quia non officit liber
tati eccleſiaſticæ, neque immunitati, aut
iuriſdictioni eccleſiarum igitur, tenẽtur
clerici illi parere. ¶Adde, quia clerici
etiam ſunt ciues, huius vel illius Ciuita-
tis, igitur, & tenebũtur ſeruare quæ per-
tinent ad cõſeruationem ciuilis conuer-
ſationis, & cum ſint membra reipublicę,
debẽt ſe illi attemperare, in his in quibus
eccleſiaſtico honori nihil derogatur.
¶Porrò obijcies forſan, imo pragmati-
cas huiuſmodi, derogare eccleſiaſticę di
gnitati, quippe eccleſiaſtici cenſus ex il-
lis, diminuuntur Enimuero ſi pragmati
ca, non ſiſteret pretia frumentorum, cẽ-
ſus eccleſię valde pingueſcerent, at vero
modo ſtagnant, ex pragmatica. Quoniã
arrendatarij ſciunt, quod non poſſunt
frumenta augere pretium valde, detenti
ex pragmatica ſanctione. ¶Quod ſi di-
xeris ferant hoc damnum clerici ſiqui-
dem fert illud rex. Namque cẽſus regij,
etiam nõ poſſunt valde augeri impediẽ-
te pragmatica. At eueſtigio reſponde-
bit alius, ſi cenſus regij frumentorum
ex pragmatica ſua diminuuntur, ſunt
multa alia ex quibus rex ſi volet, vt vult
auget ſuum ærarium. Vt ex decimis, &
ex alijs, quæ ſibi conſtituit pendẽdis tri-
butis. At clericorum cenſibus detentis
ex pragmatica, impeditiſq; ne augeſcãt
nõ eſt aliunde vnde clerici ſuos poſsint
augere cenſus. ¶Cæterum non tibi hoc
imponat argumentum, vt pragmaticas
haſce, credas eſſe iniuſtas, & contra bo-
num eccleſiæ. Quippe, leges non bonũ
huius vel illius ſpectant in primis, ſed
bonum vniuerſale. Et quod hoc bonum
auget & ſeruat, etiam ſi ſit cum detrimẽ
to particularis boni, illud maximè ſpe-

Leges bonũ vniuerſale qd eſt mul torũ nõ hu ius vel illi' præcipuè ſpectant.

ctat. Bonum enim totius præferendum
eſt bono partis. Vnde ob hoc, vt toti ho-
mini conſulatur, ne totus pereat, mem-
brum morbidum, quod paratum eſt in-
ficere totum, ne inficiat abſcinditur.
¶Quamobrem cum pragmatica ſanctio
decernat, id quod eſt vtile reipublicæ
in generali, quale eſt pretia frumentorũ
ſtatuere, etiam ſi cenſus, vel nobilium, di
uitum, vel clericorum nonnihil iacturæ
patiantur, optimè ſtatuitur. Quia melius
eſt conſulere bono totius, quam bono
partis quãdo vtrique ſubueniri non po
teſt. Etenim ſi pragmatica non eſſet ſi-
ſtẽs pretia frumentorũ, domini frumẽto
rũ diteſcerẽt vehementer, & cęteri ciues
nõ habẽtes frumẽtarios cẽſus pauperio-
res fierẽt, imo & fame perirẽt. Ne igitur
pauperes fame pereãt, optimũ eſt, quod
diuites ad maximas non proueh antur
diuitias. Et quidẽ cõtra huiuſmodi ſanci
tas pragmaticas, eſt locus ille vnuſquiſ-
que in rebus ſuis eſt moderator, & arbi-
ter. l. in re mãdata. C. mãdati, igitͤ quilibet
poteſt vẽdere ſua pro ſuo arbitrio. ¶Se-
cũdo quia pretia rerũ, ex rerũ inopia mẽ
ſuratur, igitur non ex regis voluntate.
¶Tertio quia pragmaticæ eſtæ ſunt le-
ges pœnales, igitur ante condemnatio
nem non obligant ex. c. fraternitas ad-
mota gloſſa. 12. q. 2. ¶Porrò hæc ſolues,
ſi aduertis, quod ſupra diximus regi hoc
incũbere huiuſmodi edere pragmaticas,
concernentes publicũ bonum, cuius
ipſe ex regia facultate eſt promotor, &
propugnator. ¶Vnde primo dices, il-
lud eſſe verũ, quando à rege non impedi
tur. ¶Secũdo reſpõdebis, regẽ, hanc in-
opiã expendere, quando ſuas inſtituit
pragmaticas. Vnde ipſe variat ob eã cau
ſam pretia frumentorum, pro temporũ
varietate. Vnde ſub Ferdinãdo rege exi
gua erat taxatio collata ad taxationes
prçſentes. Deinde creuit ad. 9. regalia, tã
dẽ ad aureũ nummum ſub Philippo rege.
¶Tertio dices nõ eſſe purè legẽ pœnalẽ,
ſed eſſe legẽ conſtituẽtẽ iuſta pretia fru-
mẽtorũ, ideo vendẽs excedẽdo iuſtũ pre
tiũ taxatũ, vendit iniuſtè, & tenetur ex
ceſſum reſtituere. ¶Porrò autẽ in huiuſ-
modi pragmaticis ſanctionib' maxima
eſt habẽda ratio agricolarũ: ſiquidẽ ho-
rũ opera nobis fruges terrę proueniunt.
Ideoq; pragmaticę ad eã rationẽ tẽperã
dæ

Pragmaticæ in foro conſciẽtię.

de vt agricolis nõ ſint noxię, ſed vtiles, vt ex eis, ſcilicet, poti⁹ emolumẽtũ quã nocumentũ afficiat eos. ¶ Cęterũ forsã obſiſtet aliquis prędictis, probando, ꝙ clerici, nõ ſubdãtur pragmaticis iſtis, ſiquidẽ violatores ſi ſint nõ poſſunt à iudice ſęculari puniri, aut mulctari. Reſpondetur quod ſi hoc poteſt laicus iudex poterit, & eccleſiaſticus.

Pragmaticæ obligãt clericos, & monachos.

Conclu. 7.

¶ Septima cõcluſio eadẽ eſt ratio habẽda aliarũ pragmaticarũ, quę ꝓtia venaliũ rerũ taxãt, quę habetur ꝺ pragmatica frumẽtorũ. Quales ſũt pragmaticę taxãtes ꝓtia librorũ venaliũ, & aliarũ rerũ. Vnde etſi cõſtet, plures expẽſas factas fuiſſe in impreſsione librorũ quã pro taxatione, nihilomin⁹ ſtandũ erit taxationi vt etiã agricola, ſi in agricultura maiores expẽſas fecit, quã ſit taxatio, adeo, quod ſi taxatio fieret ad expenſas, excederet multo taxatio nõ pręſcriptam, nihilominus, gerendus eſt mos taxationi lex enim nõ ad rarò contingẽtia, ſed ad ea quę in plurimũ contingunt ſpectat. Quo circa cum leges huiuſmodi conſtituãt iuſtũ rebus venalibus pretiũ, illud transgredi eſſet iniuſtũ, & ideo crimẽ niſi materię leuitas excuſaret. ¶ Cõcluſiones iſtę, habent ſuum fulcrum in vulgata Theologorum doctrina, illa videlicet, quod leges regię obligant in ſoro conſcientię, id quod vt ſit habẽdum ſupra docuimus. ¶ Ex prædictis infertur, quod quamuis principes ſeculares non poſsint ſoluere crimina facta contra ſuas leges, poſſunt tamen ligare ad crimina. Siquidem ligant indirectè, & non directè. Non enim eſt animus principis condentis pragmaticam ligare ad crimen violatores, non enim hoc per ſe & primo intendit, ſed conſtituere iuſtum pretium rebus venalibus. Vnde tamen ſequitur, quod violator violat iuſtitiam, indeque eum peccatum admittere. Quia ergo principes ſeculares, poſſũt facere aliquid ex ſe indifferens, eſſe materiam iuſtitię, inde poſſunt ligare ad crimen, non tamen ſoluere corã deo, quia non habent claues regni cœlorũ. Quod ſi quęrat aliquis an transferẽs frumenta in regnum aliud vt ex Caſtella in Luſitaniam, aut contra teneatur reſtituere dãnum quod reſultat ex huiuſmodi trãſlatione regni vnde trãsfertur. Nam ſi verbi cauſa ex Ciuitatẽſi oppido transferãtur frumenta in Luſitaniam, Ciuitatenſes, damnum patientur in re frumentaria ſiquidem, totum quod transfertur demitur à Ciuitatenſibus, & rariora fiunt frumenta apud illos, & quò rariora, eo cariora, & huius caritatis, ſunt cauſa traiectores. ¶ Item quilibet plus tenetur prouidere ſuę reipublicę, cuius eſt membrum, quam alienæ, igitur non prouidens cum poſsit, imo potius deſtituens damnum infert, & tenebitur reſarcire.

Vnde reges obligare poſſunt ad crimẽ ſicut & iudices iudicãdo iuſtè.

An trãsferentes frumenta ſine regis autoritate in alterũ regnũ teneantur reſtituere.

¶ Sunt qui opinantur, hoc ipſum, quod hæc argumenta prętendunt moti iſtis rationibus aut aliis æquipollentibus. Porro videtur diuerſum dogma eſſe verum, huiuſmodi traiectores, crimen quidem admittere transferentes, frumenta in regnum alterum, at vero non teneri ob hoc ad reſtitutionem. Et primo incontrouerſum eſt ſi abundantia ſit verbi cauſa apud Ciuitatenſes, & raritas apud Luſitanos, quod qui in Luſitaniam transfert ſua frumenta, vt carius vendat, tum non teneri ad reſtitutionem. Siquidem non infertur damnum quod argumenta prætendunt, quod ob translationem frumenta carius vendẽtur apud noſtrates, quia ſupponimus eſſe apud noſtrates abundantiam frumentorum, vt ſibi & aliis extraneis ſufficere poſsint.

¶ Erit quidem peccatum trãsferre, quia contra legẽ ſatis neceſſariã agit qui illã violat, at vero reſtitutionis nulla inde reſultat obligatio. Nã qui trãsferũt ſi ſunt domini frumentorum, ſua vẽdunt & nõ aliena, & ſuo periculo transferunt perdẽdi frumenta, &c. Adde, quia pragmaticę regis Hẽrici. 4. & Ferdinandi, &c. nihil loquũtur de reſtitutione, ſed grauiſsimas ſolũ imponunt pęnas iſtis trãſlatoribus. Quod ſi obieceris, imo nullũ videt crimẽ, ſed opus charitatis ſubminiſtrare frumẽta indigẽtibus, vtiq; ſi gratis facerẽt iſti traiectores, charitatis eſſet exim ię, at nõ ex charitate faciũt, ſed ex auaritia, vt maiores euadant. At dicet alius, nonne lex iniuſta eſt id temporis, quando premit raritas annonæ regnum vnum, quod non poſsit ſubueniri ex alio? Reſpondetur, quod lex fertur vniuerſaliter, neque poteſt ſpectare particulares omnes caſus, qui tamen relinquuntur

Frumentorũ in aliud regnũ propria autoritate eſt crimen tranſlatio.

conſiderandi, & diſpenſandi à legiſlatore, & non à particularibus perſonis. Et ideo in caſu præfato rex eſſet conſulendus, & ipſe ſi volet diſpenſabit, vt fas ſit id temporis frumenta transferre & ſępe diſpenſauit annis iſtis, quos premit raritas annonæ. ¶Sed quid ſi non ſit abundantia, nunquid transferēs, erit obnoxius reſtitutioni, propter damnum quod ab eo infertur? Non vtique, quia in ſingulis vrbibus, & oppidis ſunt iā horrea publica ex quibus ſuppletur loci indigentia, ideoque non infertur damnum, ſiquidem ciues habent vnde ſibi ſufficiant non obſtante tranſlatione. Quia rectores Ciuitatis hoc curant ſedulo ſub Auguſto, quando eſt frumētorum collectio horrea implere, vt populo ſufficiant.

Multi enarrātur caſus quibus ferentes frumenta non tenentur reſtituere.

¶Adde quia taxata ſunt frumentorum pretia, ideoque quamlibet ex Ciuitaten ſi verbi cauſa Ciuitate, vel aliūde traijciātur frumenta in Luſitaniam, non poteſt augeri frumentorum pretium ſupra taxationem, niſi ſit frumentum horrei publici, quod excedit taxationem propter expenſas. Ideoque ceſſat damnum quod alias inferri poterat, aut eſt ſatis exiguum, ſed quid ſi non eſſet taxatio neque horreum publicum, neque frugum abundantia, adhuc dicerē non eſſe obnoxios reſtitutioni huiuſmodi traiectores, ſiquidem ipſis non incumbit, prouidere reipublicæ de frumentis, ſed præfectis, & moderatoribus reipublicę, ſi ergo iſti ſilent, illi nō tenētur de damno ſi quod infertur, quia illis ſilentibus fas eſt concipere, non eſſe neceſſaria frumenta huius, vel illius particularis prouidendę ciuitati, vel oppido. ¶Sed quid ſi præfectus mandat, ſub pœnis pragmaticis regijs contentis, ſcilicet, perditionis frumentorum, aut ſub alijs grauioribus pœnis, ibidem comprehenſis vt nullus traijciat frumenta ſua in Luſitaniam ex Caſtella, vel aliunde. Sed nec tunc hic, aut ille transferens obnoxij erunt reſtitutioni transferēdo, etiam obnoxij erunt pœnę. Si tamē probabiliter credunt quod tranſlatio ſuorū frumentorū, non erit admodum noxia ſuæ reipublicæ, & ita eſt. ¶Sed quid ſi non obſtante hac probabilitate eſt valde noxia, vtique videtur eos teneri de damno illato. Non ergo tum tenebuntur ad reſtitutionē quia vendunt ſua: ſed quia vendendo ſua inferunt damnum reipublicę vendēdo illa extraneis, & nō indigenis, quando penuria monebat eſſe ſolū vendenda indigenis. Ideoque non totum quod reportant frumentorum ſuorum pretium eſt reſtituendum, ſed ſolum, quantum attinet ad recompenſandū damnū. Sed dicet aliquis, impoſſibile eſt exacte diiudicare damnū hoc. Et ſi multi tranſtulerunt frumenta in Luſitaniam, ex quibus quidam multum alij paucum, qua ratione ſciri poterit, quæ portio reſtitutionis, vnum quemque traiectorum cōtingit, niſi dixeris, quod hæc reſtitutio dimittenda venit ad arbitrium boni viri. Sed quid ſi iam ſunt defuncti, qui damnum receperūt? Quid de aduenis, qui etiam damnum receperunt, idem autem eſt dicendum, quod pauperibus ad arbitrium confeſſoris eſt donandum, id quod probabile eſt eſſe damni contingentis vnunquemque recompenſationem. Aut in bonum publicum eſt inſumendum. Vnde ſi in membris non habet locū recompēſatio, habebit in toto, quādo illud exhibebitur vel ad reſtaurationem turrium, vel pontiū, vel ſtratarum viarum. Verum caſus hic rebus ſic ſtantibus, vt modo ſtant, non accidet reſtitutionē exigēs: quippe ſunt horrea publica, eſtque taxatio iuſti pretij vt dudum aiebam. ¶ Vt etiam caſus reuenditorum, qui ſub auguſto emebāt magnam vim frumentorum, ſub hæc reuendituri, multo carius: quam emiſſent, quia penes ipſos ſolos erat maxima pars frumentorum qui voce Hiſpana appellantur recatones. Iſti namque erant hoſtes publici boni, quia anni fœcunditatem vertebant in ſterilitatem. Quos coercuit Imperatoria maieſtas Carolus Quintus ex ſua pragmatica ſanctione prohibens, ne in poſterum fieret. Ideo iam non accidet caſus hic, qui ſolebat accidere, de huiuſmodi autem reuendiarijs, quę rebatur an tenerētur ad reſtitutionem? Et quidem quia ſua vendebant, & non erat taxatum pretium, non tenebantur ob hanc rationem ſi alia non extaret nempe quia damnum inferebant reipublicæ inferentes ſterilitatem, & vt ipſi

Reuenditores an teneātur reſtituere.

vt ipſi numarentur, ciues depauperabantur. Viſum fuit quibuſdam & non improbabiliter, obnoxios fuiſſe reſtitutioni ob cauſam commemoratam.

Ioſ. Methina. q. 16. de reſti.

¶Mihi tamen, non idẽ probatur abſolute ſi fiat ſermo, ſed hac ratione, videlicet, ſi iſti reuenditores, ex pacto communi inter ipſos inito ſtatuerẽt pretium frumẽtis, & nulli vendere niſi ex eo pretio condicerent. Tunc enim tenebantur reſtituere; quia erat contractus hic monopolij, & cogebant venditores, ipſos emptores emere frumenta, ad voluntatem venditorum, id quod eſt iniuſtum. Nam omnis qui emit debet ſponte, & non coacte emere. Et qui cogit ad emendum iniuriam infert, & ipſo iure, & ipſo facto ſimpliciter loquendo nullus eſt contractus. Quo circa tum venditores iſti tenebantur reſtituere acceptam pecuniam, & frumenta ſua rehabere. Porro ſi non eſſet hæc conuentio, ſed vnuſquiſque eorum vendebat ſua frumenta vt conueniebat ſibi cum emptore nulla erat reſtitutionis reſultans obligatio libera enim erat emptio, vt venditio. Neque obſtat, quod huiuſmodi reuenditores noxij aſſeruntur reipublicæ. Etenim cum iſti eſſent perſonæ priuatæ, illis non incumbebat preuidere damna reipublicæ, id quod incumbit præfectis vrbium & locorum. Quare ſi à præfectis non prohibebantur, probabile ducebant, ſe ex facto ſuo emendi frumenta, non eſſe noxios reipublicæ, imo proficuos aliquando illi aſſeruantes frumenta, in tempus grauioris raritatis. Neque tamen ſemper emolumentum ſibi parabant, ex hac aſſeruatione frumentorum, quia aliquando, quando vberes annus dabat fruges, detrimentum patiebantur quia ex multa aſſeruatione corrodebantur frumenta aut fętebant.

Pragmatica de nó reuendendo.

¶ Iam vero poſtquam pragmatica ſanctione eſt prohibitum, ſub pœna perditionis frumentorum, & ſub pœna reſtituendarum pecuniarum, emptoribus, qui huiuſmodi compararet frumenta, vt ea reuenderet, teneretur ad reſtitutionem, ſiue multa, ſiue pauca emeret, reuenditurus.

¶An vero pragmatica hæc item in foro conſcientię obliget dubitabit aliquis. Et quod obliget ad crimen, dubitari nequit. An vero ad pœnas ſubeundas ab ipſa ſancitas, non abre vertet quiſpiam in dubium. Et quidem quantum ad id quod ait, *Que ninguna perſona de qualquier qualidad, y condicion que ſea, no ſea oſado de comprar, ni compre pan, trigo, ceuada, centeno, ni auena, ni en poca, ni en mucha quantidad para lo tornar à vender: ſo pena de perdido*. At quo ad hoc manifeſtum eſt eſſe legẽ hanc pœnalem, vnde neque ante ſententiam latam à iudice ligare. Non enim tenetur huiuſmodi reuenditor ſe prodere aut ſe punire ex perdito pane, quouſque iudicis ſententia condemnetur, tanquam violator pragmaticæ. Sed ſubdit, *Y mandamos que las perſonas, que ouieren vendido el dicho pan, tornen los dineros que ouieren reſcibido ſin embargo, de qualeſquier tratos, o ventas que ouieren hecho*. Sed neque hoc videtur alienum eſſe à lege pœnali, quæ non ligat ante iudiciariam ſententiam ex capit. fraternitatis ſupra à me indicato. 12. quæſtio. 2. Vnde quouſque iudex ex ſententia pronunciet, reuenditor non tenetur pecunias acceptas ex venditione ſuorũ frumẽtorũ emptori reddere in foro conſcientiæ. Siquidem hæc pragmatica oſtendit contractum eſſe iniuſtum, at non annullat ipſum, ipſo facto, ſed demonſtrat eſſe quaſſandum per iudicem. Vt contractus venditionis vltra dimidium iuſti pretij, Niſi quod hic in foro conſcientiæ, eſt nullus ante iudicis condemnationem. Et ſimiliter qui emeret vt venderet ſi reuendit vltra taxationem tenetur in foro conſcientiæ reſtituere exceſſum. At vero ſi hic reuenditor non reuendit vltra taxationem non tenebitur in foro conſcientiæ exceſſum reſtituere. Quid quod neque ipſam pecuniam. Enimuero cum apud emptorem ſint frumenta, quæ ratio fert, vt etiam illi reddantur pecuniæ, vt ſit dominus frumentorum, & pecuniarum venditoris? Verum poſt latã ſententiam tenebitur ſtare iudicis condemnationi, ſi lata fuerit iuxta leges & pragmaticas.

Pragmatica de reuendit oribꝰ quo modo eſt lex pęnalis.

¶ Porrò pragmatica hæc ſolum prohi-

prohibet reuenditionem frumentorum omnibus, exceptis traiectoribus, qui traijciunt, frumenta vltro, citroque quos Hiſpani vocant tragineros. Verum emere ꝯtera alia, ad reuendendum, vt oleum, vinum, fructus alios terræ, ſericum, pannos, &c. non prohibetur. Quia in reuenditione horum, non imminet reipublicæ tanta noxa, quanta ex reuenditione frumentorum propter cauſam expoſitam.

Qui prohibetur reuẽdere.

¶ Verum vt ad priora regrediamur, de transferentibus frumenta in regnum alterum, hoc anno quidam ex noſtratibus Ciuitatenſibus excogitauerunt commentum quoddam lucratiuum, quod ego nunc exponam. Apud Luſitanos hoc anno eſt vbertas frumentorum & apud noſtros raritas, obſerua igitur quid excogitarunt, quidam ex Ciuitatenſibus habentes frumenta, quæ quia apud ſuos ea vendentes non poſſunt excedere taxationem, illa transferunt in Luſitanos, exque Luſitania iterum eadem traducunt eadem ad noſtros vt iam tanquam trãſlata ex regno altero, carius illa vendant, vt vendunt. Nam frumenta ex Luſitania venduntur ſupra taxationem apud noſtrates, propter raritatem noſtris hoc anno contingentem. Conſultus ſui de huiuſmodi commento quod re vera eſt ſophiſticum commentum, & laruatum inuentum ad accumulandas pecunias iniuſtè. Siquidem re vera frumenta quæ ex Luſitania iſti transferunt, non ſunt alterius regni, non ſunt Luſitaniæ, ſed Caſtellæ frumenta. Quæ enim nata ſunt Caſtellæ, non ſunt Luſitana frumenta, vnde decreui iſtos non poſſe vendere hęc frumenta tanquam frumenta Luſitana, quia ſi fueſunt tranſlata in Luſitaniam, non propter tranſlationem parant ſibi naturam Luſitanorum frumentorũ, & ideo quod amplius pretij retulerunt, ſupra taxationem, reſtituere tenentur, neque expenſas tranſlationis poſſunt ducere in pretium, ſed illas ſibi ipſis imputent excogitantibus ſophiſtica commenta, ad decipiendum emptores. ¶ At vero dicet aliquis, ſicut venditor transferens frumenta in Luſitaniã eſt noxiꝰ noſtratibus, ita & emptor emẽs eſt noxius. At verò nullus eſt qui dicat emptorem teneri ad reſtitutionem quia frumẽta emit in ſuum locum tranſlata. Quod vero emptor inferat damnum idem patet, quia venditio refertur ad emptionem, vt emptio ad vẽditionem: & ſi nullus emeret venderet nullus cur ergo potius diximus ſub circunſtantijs memoratis, teneri venditorem de damno illato ex tranſlatione frumentorum, & non emptorem? ¶ Reſpõ. quod qui emit in Luſitania frumentum illò tranſlatum vel alibi, vbi libet transferatur ſub raritate annonæ accidentis apud noſtros non peccat emendo. Siqui dem emptor, ſolum curare debet ſibi parare alimenta neceſſaria de damno autẽ quod alijs cõtingit ipſe nõ tenetur, quia ipſe non eſt autor damni, non enim emptor eſt agens, ſed patiens. Oblata igitur frumenta, vt ſibi cõuenientia emit, ſi vero hęc emptio eſt alijs noxia nõ eſt eius conſiderare ideo ipſe non tenetur huic nocumento ſubuenire ſiquidem nõ eſt ex noſtratibus ſed ex alienis ideo ſibi ſolum & ſuis conſulere debet, non noſtratibus. At vero qui ex noſtratibus illis defert frumenta eſt cui imputandum eſt damnum. Verum ſanè eſt quod nõ eſſet damnum ſi nullus emeret, & ad noſtrates rurſus reducerentur tranſlata frumenta. At quantum erat ex animo venditoris ex trãſlatione iam damnum erat paratum, nihilominus, ſi non vendidit non eſt illatum damnum, neque ad reſtitutionẽ tenebitur. ¶ At obijcies, quid ergo ſi donauit, & non vendidit, ſed in eleemoſynam Luſitanis erogauit, quia forte ibi habebat conſanguineos, & amicos pauperes, & ipſe transferens erat diues, & voluit illo transferre, non vt diteſceret, ſed vt opem indigentibus ſubminiſtraret? Num hic tenebitur de damno illato, quia tametſi in eleemoſynam eroget, quod extraneis erogat, noſtratibus detrahit?

Commentũ ſophiſticum mercatorũ.

Vẽditio poteſt eſſe culpabilis & emptio inculpata.

¶ Reſpondetur, quod id quod in eleemoſynam erogaretur ex caſu, non tantum eſſet, quantum ſufficeret, ad valde nocendum noſtratibus, & ſuppoſito quod eſſet magna quantitas, arbitror non eſſe obnoxium huiuſmodi reſtitutioni, quippe nihil lucri inde corraſit: vnde ergo reſtituet, quia nihil ſibi retinuit? Sed quid ſi non in

Qui trãsfert frumẽta in regnum aliꝰ terum eleemoſynæ gratia reſtituere non tenetur ſi quod damnum euenerit.

in regnum alterum, ſed in aliam regionem eiuſdē regni, vel in oppida eiuſdē diœceſis, verbi gratia, quia in montanis Ciuitatenſibus pluris fit menſura frumēti, ſi Ciuitatenſis quiſpiam illò detulit ſua frumenta venditurus pluris. Vnde reſultat damnum Ciuitatenſibus, quia quod alijs infertur, iſtis aufertur. Reſpondetur ſimilimodo vt ad priora reſponſum eſt excepto quod tranſlatio ad iſtos non eſt lege prohibita, vt ad regnum alterum.

Vēditio poteſt eſſe culpabilis & emptio inculpata.

CAP. TERTIVM.

De qualitate vendentium & ementium.

DIximus hactenus, quid nam ſit iuſtum pretium, & iniuſtū, & cuius erat pretia venalium rerum taxare. Et quod omnis contractus excedens iuſtum pretium eſt iniuſtus in foro conſcientiæ, at in foro exteriori, is eſt iniuſtus, quem iudicis autoritas reſcindere poteſt, vt eſt is qui excedit dimidium iuſti pretij vel deficit à dimidio iuſti pretij. Nunc vero de qualitate vendentium, & ementium, oportet diſſerere. Quales inquam debent eſſe, vt venditionis contractus rat⁹ ſit. Et quidē oportere eos eſſe diſtinctos, notius eſt quam quod ſit diſſerendum. Non enim quiſpiam à ſe ipſo poteſt emere, aut ſibi vendere quicquam. Imo in omni contractu exigitur contrahentes eſſe realiter diuerſos. Vt habetur. l. 18. titul. 5. Partit. 5. de rebus venditis. Namque cum venditio ſit contractus inter homines ex conſenſu ipſorum, ex certo pretio in quo conueniunt emptor, & venditor neceſſe eſt, alium eſſe emptorem, à venditore. Vnde contractus ille, non poteſt celebrari inter eos quos iura reputant eſſe perſonam vnam vt inter patrē & filium nō poteſt celebrari hic contractus venditionis. Namque vt ſupra dicebamus reputantur perſona vna. Ideo dicebat Ariſtotel. in 5. Ethic. capit. 6. iuſtum paternum, non eſſe iuſtum ſimpliciter, ſed ſecundū quid. Quia inter patrem & filium propter vnitatem, non poteſt eſſe

Vēditionis contractus non poteſt celebrari inter patrem & filiumfamilias inter virum & vxorē inter dominū & ſeruum.

proprie iuſtitia, quæ eſt æqualitas quædam, at omnis æqualitas eſt diuerſorū. Vnde. l. 2. vbi ſupra illi, poſſunt emere, & vendere, qui poſſunt inuicem obligari. Vnde non poteſt eſſe contractus huiuſmodi inter patrem, & filiumfamiliâs, quia inuicem nō poſſunt obligari: quia reputantur vna perſona. Niſi eſſet de bonis caſtrenſibus, aut quaſi caſtrenſibus hęc ibi. Itaque dum filius eſt ſub patris poteſtate, quandiu, ſcilicet, non eſt emancipatus, non poteſt cum patre celebrare contractum venditionis, niſi de bonis caſtrenſibus. &c. quæ bona ſunt, quæ habentur ex regis dono, aut ex officio regis, vel quæ literarum facultate ſunt conquiſita vt quæ cathedrarij ex cathedrarum adminiſtratione ſibi parant, aut quæ ex laboribus bellicis ſibi filij conquiſierunt. l. 5. titul. 9. lib. 5. Recopil. Idem ſequitur dicendum, inter virum, & vxorem, & inter dominum & ſeruum huiuſmodi contractum non poſſe celebrari, quia iſtę perſonæ, reputātur in iure vna. At emptorem & venditorem non vnam eſſe ſed plures oportet eſſe perſonas. Si vero coniuges non ex matrimonio ſed alias habent ſibi propria bona ex gratia regis vel viro vel vxori conceſſa, ex quo ad hæc reputantur plures perſonę. Ideo de iſtis inter eos poteſt venditio celebrari. Rurſus, quia ſeruus nō habet bona ſibi propria, quia omnia ſunt domini ſui, ideo non poteſt venditio celebrari inter dominum, & ſeruum. Vnde ſi ſeruus ex propria pecunia ſe fecerit emi neſciēte hero venditio eſt nulla quia propria vēditoris pecunia ſoluta non præſtat emptori liberationē. l. ſi ſeruos. C. de act. emptio. & venditio. etenim ſicut ſeruus eſt heri, ita & pecunia ſerui eſt domini. l. 11. ti. 10. lib. 3. for. *De las vēdidas y cōpras.* ¶ Itē vēdētes, & emētes oportet eſſe ſui iuris. Vnde filiusfamilias, vxor ſeru⁹ monach⁹, q̃a nō ſunt ſui iuris ſed alteri⁹ iuris nā filiusfamilias eſt ſub patria poteſtate, vt vxor ſub viri poteſtate vt ſeru⁹, ſub heri dominio, & monachus ſub ſui ſuperioris obediētia, ideo iſti inhabiles ſunt ad cōtrahendū, ex propria autoritate, niſi interueniat, ſuperiorū autoritas. ¶ Pręter hęc qui nō ſūt doli capaces, vt ſunt pueri, & qui mēte capti ſūt. Iſti enim nō ſunt liberi arbitrij cōpotes

priores

priores, quia nondum tempus maturum acceſſit, poſteriores quia ex caſu vſum liberi amiſerunt, ex morbo, ſcilicet, aut ex natiuitate: iſti enim non poſſunt eſſe vendentes aut ementes, quia non ſunt ſpontanei. Siquidem vbi eſt ignorantia, non eſt voluntarium: quippe ignorantia facit inuoluntarium. Huiuſmodi autem omnes reputantur ignorantes, vel quia ſi habent rationem, habēt eam ſuperfectam, vt pueri, vel ea orbantur omnino vt ſunt amentes. Qui vero ex morbo lapſi ſunt in amentiam, ſi ceſſante morbo, ſunt ſui compotes habiles ſunt ad contrahendum. ¶ Preterea quando decipiuntur contrahentes, ipſa deceptio quaſſat contractum. Eſt autem deceptio multiplex, quędā, quæ eſt cauſa contractus pręciſa, alia quæ eſt cauſa cōtractus, nō pręciſa ex toto, ſed ex parte alia, quæ nullatenus eſt cauſa contractus, ſed nihilominus efficit contractum. Eſt prior, vt ſi quis fallacibus verbis, alium inducit vt vendat domum, vel equum. Quem tamen non erat dominus illorum venditurus, cæterum deceptus ab emptore, vel ab aliqua tertia perſona, quam vocant iura aduerſarium vendit. Eſt poſterior deceptio, quando erat dominus equi venditurus alioqui, at vero non erat venditurus, vili pretio, vt vendit deceptus fallacibus ſuadelis ab emptore, qui forte ait, ſe emiſſe ſimilem equū vili pretio, & mentitur, aut iureiurando mendoſe illud affirmat. Vnde venditor ex fallacia verborum emptoris perſuaſus minoris vendit, quam eſſet venditurus. Poſtrema denique deceptio afficit contractum ſiquidem, ſolum eſt deceptio, non ex ſuadelis fallacibus, ſed ſolum ex pretio quia, ſcilicet, venditur vltra dimidium iuſti pretij, aut emitur citra dimidum. Itaque aut venditor decipit emptorem, vt emat, quod non erat empturus, aut minoris emat, quā eſſet empturus. Aut contra emptor decipit venditorem, vt vendat quod non erat venditurus, aut minoris vendat, quam eſſet venditurus. Aut neque hic illum, neque ille hunc decipit, ſed ſolum eſt deceptio in pretio. ¶ Si ergo vel venditor emptorem, vel emptor venditorem decepit contrahentiū deceptio

In cōtractu deceptio multiplex accidere poteſt.

dirimit contractum in vtroque foro. Siquidem quando eſt deceptio, non eſt voluntarium. Qui enim ex deceptione agit nihil agit, niſi diſſoluta deceptione ratū habeat nō deceptus, quod deceptus egerat. Contractus igitur omnis procedens ex huiuſmodo deceptione contrahentium ex qua alter alterum decipit irritus eſt: quia ex deceptione originem ducit. Et dolus & fraus nulli patrocinari debent, decipientibus enim iura non ſubueniūt de rerum permutatione, cum vniuerſorum. Quod autem ſit nullus huiuſmodi contractus traditur. Eleganter in princip. ff. de dolo. Etſi iuriſconſulti dicant, huiuſmodi contractum valere, quia habet omnia ſibi eſſentialia: neque extrinſecam cauſam deceptionē, ſcilicet, ipſum annullare poſſe. Et ad. l. indicatam, reſpondent, quod eſt nullus ipſo iure, quia ad petitionem decepti, à iudice venit quaſſandus. ¶ At vero, gloſſa. ca. cum dilecti extra, de emptione, & l. indicata diuerſum pręferunt. Aliâs quod diſcrimen eſſet inter dolum pręſtantem cauſam cōtractui, & inter dolum non præſtātem cauſam contractui. Si iſti contractus omnes tenēt. Et. l. 4. titul. 10. lib. 3. fori. *De las vendidas, y compras.* Expreſſè traditur, quod huiuſmodi venditio, vel emptio procedēs vel quia decepit vēditor emptorem vel emptor vēditorē, ſit nulla, Vnde ait, *Quienquier que alguna coſa comprare, ſi el vendedor non fuere raygado, reſciba buen fiador: & vela la vendida fuera ſi fuere fecha por engaño, que haga el comprador, porque haga vender la coſa que no quiere vender ſu dueño. &c.* Quale quale hoc fuerit iuriſconſulti diſſerāti quia quod medicorum eſt promittunt medici, tractēt fabrilia fabri. In foro autem conſcientiæ venditio, huiuſmodi, vel emptio, eſt nulla ſiquidem contractum omnem oportet eſſe volūtarium, ſiquidem ex eo appellatur contractus quia partes conueniunt in idem ſponte: ſi vero ex deceptione conueniunt, re vera non conueniunt. Siquidem conuenire ex deceptione nō eſt cōuenire, & præterea cōtract⁹ propriè loquēdo decōtractu, eſt obligatio vltro, citroq;, at qui ex deceptione obligat, vere nō obligat. Nā deceptio tollit obligationē volūtariā, vt patet vnde eſſe volūtariū cōtractū eſt de eſſen-

Contractus ex dolo factus an valeat.

Contractus quidā ex dolo procedētes ſunt irriti.

eſſentia eius. & nõ extrinſecum. Porrò ſunt contractus, qui ex dolo procedentes, firmos eſſe tradont iura, quando ſcilicet, deceptio vertitur in bonum decepti, vt ſiquis deceptionibus ſuaſerit alium vt profiteatur monaſticam vitam, ex profeſsione verbi cauſa ſpondens profeſſo epiſcopatum, aut aliud huiuſmodi etiam ſi ſpondens fallat, profeſſio tenet. vt etiam ſi quis mulieri ſpoponderit, ſi nuptias celebrauerit cum Petro verbi cauſa, centum aureos, ſponſionem ſi fefellerit, & nihil exhibuerit, nihilominus ratæ ſunt nuptiæ, etiamſi ex dolo originem habuerint. Quia ſupponimus neq; monachatum primũ ſuſcepturum, neq; nuptias fœminã inituram, niſi ex cauſa falſa fuiſſent impulſi. In ſpiritualibus enĩ contractibus dolus aduerſarij, nõ viciat contractum. in cap. Ex parte tua. de conuerſione cõiugatorum. Et gloſſa ad cap. Dudum eodẽ tit. exquirit huius rei cauſam, & exponit, quia talis dolus, bonus dolus eſt, & bonus dolus non prohibetur. ff. de dolo. l. 1. Dolus enim eſt calliditas ad decipiendũ: at per talẽ dolum nemo decipitur, quia neq; ad malum inducitur, qui teſtatur alioqui ſe eſſe deceptum, imò conditionem ſuam facit meliorem. Porrò modo loquimur non in contractibus hoc genus, ſed in contractibus bonæ fidei in quibus dolus non facit meliorem cõditionem decepti: ſed quia minus habet ex dolo, peiorem dolus reddit illius conditionem, ideo huiuſmodi dolus viciat contractum ſi det cauſam vel ex toto, vel ex parte contractui, vt ſupra admonebam.

Contractus ex dolo factus an valeat.

Quid ſit dolus. ff. de dolo. l. 1.

In cõtractibus bonæ fidei dolus reddit peiorem conditionem decepti.

¶Porro autem eſt alius dolus poſtremo receoſitus, qui eſt ſolum dolus in precio, & nullatenus eſt cauſa contractus. Et hic eſt duplex, alter, qui excedit adeo iuſtũ pretium, vt ſit vltra dimidium iuſti pretij, aut deficit multum à iuſto, quia eſt citra dimidium iuſti pretij. Alter vero eſt, in exceſſu, vel defectu à iuſto pretiò, nõ tamen vltra, vel citra.

¶Et in foro quidem conſcientiæ, vterq; dolus viciat, quia peccat excedens, vel deficiens à iuſto pretio vt cap. 6. expoſuimus tunc eſſe peccatum quando exceditur à tota latitudine iuſti pretij, quæ verſatur inter minimum, & medium & maximum. Et hanc latitudinem tradebamus habere precia, quando non ſunt taxata: nam ſi taxata latitudinem non habent. ¶Quod ſi dixeris, imo habent, quia venditor poterit minoris vendere, eſt ſanè verum, nam taxatio, eſt in fauorem emptorum, ne pluris emant, quam pro iuſto pretio. At eatenus taxata diximus orbari latitudine, quia non habent, illam amplitudinem trium pretiorum, ſed vltra taxatum tranſilire nequeunt. Porro dolus huiuſmodi quando non excedit dimidium iuſti pretij, à iure non reſcinditur ad partis deceptę conqueſtum vt cap. 6. diſſertum eſt.

Contractus quidã ex dolo procedẽtes ſunt firmi.

Præter has vendentium, & emẽtium imo generaliter contrahentium neceſſarias qualitates reſtant aliæ, videlicet, quod vendentes, & ementes non ſint coacti vel ex violentia ipſis illata, aut ex metu rationabili correpti, ad vendendũ vel ad emendum, huiuſmodi enim violentia, vel metus, contractum vitiat in vtroq; foro. Si quidem coactus ad vendendum, ſponte non vendit, ideo cenſetur non vendere. Itemq; coacte emens. Non enim eſt rata venditio per metum facta, quippe quæ non eſt voluntaria vt in l. 1. C. de reſcin. vendi. Et. l. interpoſitas. C. de tranſact. vnde. l. 3. tit. 10. lib. 3. fori, *De las vendidas y compras*, ſic habetur, *y eſto ſi la vendida non fuere hecha por miedo, o por fuerça, non deua valer, ni vala*, Vnde colligit gloſſator, quod huiuſmodi venditio, ex metu facta, non eſt irrita ipſo iure, ſed irritanda. ff. de dolo. l. elegantèr. Et de in integ. reſti. l. nemo, verum vt aiebã, quando ex dolo fit, quia eſt cauſa contract⁹, & ex dolo in pretio, quia eſt vltra dimidium contractus illi differunt, non ob aliud, niſi quia prior eſt irritus ex ſe, poſterior vero irritandus. Accedit eodem, quia quando dolus eſt cauſa contractus, tunc contrahentes inuicem ſe decipiunt ideo eſt inuoluntarius contractus: igitur irritus. At vero quando eſt violentia, vel metus, item eſt inuoluntarius contractus, vnde videtur quod ſit irritus, & non ſolum irritandus. Vnde. l. 3. & 5. tit. 5. part. 5. ita habetur, *La vendida hecha por fuerça o por premia no vale: aũque ſea por eſcrito. porque nadie puede ſer compellido a comprar lo que no quiere, o vender lo que tiene.* Excipit autem dicens, *Sino es el ſieruo comun quando vno de los ſeñores le quiere*

De las vendidas y cõpras.

re libertar, puede compeller a los demas, que en el tiene parte que las vendan por ſu iuſto valor.
Et idem. C. de communi ſeruo manu. in ſine traditur. *O quando el ſeñor maltrata al ſieruo le puede el juez compeler que lo venda a otro.* §. fin. inſti. de his, qui ſunt ſui.

¶ Ex qua lege habetur quod venditio coacta non valet exceptis caſibus quos lex & iura exprimunt. ¶ Eſt autem obſeruandum, coactionem duplicem eſſe, aliam iuſtam, aliam iniuſtam: iuſta eſt, quæ procedit ex iuſta cauſa: Iniuſta vero, quæ ex iniuſta, vt iuſta cauſa eſt, libertatis fauor, ideo ait lex quod qui habet ſeruum communem cum alijs, poteſt cōpellere alios dominos, vt vendant ſeruū ex iuſto pretio. Et ſunt aliæ cauſæ vt poſt hæc dicemus: quę igitur non habet cauſam iuſtā, iniuſta coactio eſt. ¶ Hoc autem poteſt accidere in venditionibus, & emptionib⁹ de quibus loquimur multifariam. Aut quia quis cogitur vt vendat quæ habet iuſto tamen pretio, vel cogitur vt vendat minoris, quam ſit iuſtum pretium. Et hæc iniuſtior eſt coactio quam prior. Idem de emptione dicere poteris.

Coactio iuſta & iniuſta virtualis & formalis.

¶ Præter hæc coactionum huiuſmodi, quædam eſt formalis, & expreſſa vt ſi pręcipitur alicui ſub pœna mortis vt vēdat domum vel agrum, aut ſub alijs pęnis vt. 3. Regum. 21. Legimus Iezabelem feciſſe ad parandam ſibi vineam Nabotheam, quam Naboth renuerat vendere Achab regi Iſrael, vel pręcipitur ſub excommunicationis pœna, vt quis vendat quæ habet, aut emat, quæ non habet.

¶ Alia verò eſt coactio virtualis, vt quādo mercator aliquis, emit omnes merces Indicas, puta omnem ſacarum quod ex inſulis Fortunatis huc ad noſtrates deportatur, aut omnes ſpecies aromaticas, quæ ex India Orientali ad noſtros deferūtur, vt ſunt piper, gariophylum, zinziber, cardamomū, cinamomū, &c. Aut emit ſolus quæ apud noſtros ſunt, vt fecit Tales ille Mileſius, qui ex aſtronomica diſcens ſcientia futurum annum oleo orbandum, emit à Mileſijs, omnem fructum oliuarum, & ipſe ſolus confecit oleum, & ipſe ſolus vendidit. Et quia ſolus erat, vendebat pro arbitrio: vnde locupletatus eſt. Ita etiam apud noſtros, quidam emunt omnes merces lintheorum, alij ſericorum, alij vina omnia, alij frumēta, vt ſoli habentes pro placito vendant. Et nonnunquam quidam ſibi conueniunt, qui habentes apud ſe merces ſoli, paciſcuntur de vendendo pro tali pretio, & non minori pretio. Et huiuſmodi eſt coactio virtualis, quia etſi nihil pęnæ inferant, huiuſmodi venditores emptoribus cæterum emptores, quibus neceſſe eſt emere merces, & quia eas vnus ſolus habet, coguntur ab illo emere, pro pretio venditori placito. Aut ſi ſunt plures ex pacto vendentes apud quos ſolos ſunt merces, idem accidit, vnde fit iniuria emptoribus, quia velint nolint carius quam debuiſſent emunt.

Philoſophus locupletatus ex oleo.

¶ Et huiuſmodi pacta, mercatorum Hiſpana voce appellātur eſtancos, & recte, vt enim aquam ſtagnare dicimus, quando curſum ſuum ſiſtit. Ita quia ex pacto iſtorum, aut quia ſolus vnus apud ſe merces habet, negociatio illarum non currit, id quod debet eſſe familiare negociationibus curſum habere ex vno, in alterum: ideo recte ſtagnant tunc commercia, & mercaturæ, quia ſolum reſident apud vnum, vt aqua quæ in ſuo ſtagno, ſola quieſcit. Idem quoq; fit in emptoribus, apud quos aliquando conuentum eſt, vt merces aduenientes nullus emat, niſi minoris, quam valent, vt ſi inferuntur in vrbem piſces, cum vident aduectores, quod nullus mercatorum quos Hiſpane appellamus merchanes, porrigit illis iuſtum pretiū, ſed ex cōdicto, minus quam ſit iuſtum pretium, coguntur aduectores vēdere, pro minori pretio, quia eas recludere eſſet multi impendij vnde fit eis iniuria. Item huiuſmodi conuentiones Hiſpana lingua, appellantur. *Atraueſſar la mercaderia.* Hoc eſt impedire curſum eius: Eſt autem annotandum, quod huiuſmodi mercium apud vnum ſolum reſidentia, & inuentio nonnunquam fit ex publica autoritate, ſunt enim in vrbibus, & oppidis alijs, quidam qui appellātur Hiſpano ſermone, *Obligados de la carne, o del peſcado, o del vino, o velas, &c.* qui ſoli debent vendere vel carnes, vel piſces, vel vinum, vel candelas, &c. Verum ne iſti inſoleſcerent in pretijs rerum quarum venditio penes ipſos ſolos reſidet, taxatum eſt illis pretium, ſiue carnium, ſiue piſcium, &c. Sicut etiam, concedun

Eſtancos.

Atraueſſar la mercaderia.

tur

tur priuilegia de venditione librorum, vt is ſolus qui compoſuit, vel alter ex autoris facultate à rege conceſſa ex priuilegio, vendat tales, vel tales libros, taxato tamen pretio, propter eandem cauſam.

¶ Et huiuſmodi ſoli vendentes non cogunt emptores, ſi quidem taxatum habent iam pretium, & non poſſunt facere iniuriam pluris vendendo, quam ſit iuſtum pretium. Neq; huiuſmodi pertinent ad monopolion, quia etſi ſoli vendunt, non tamen propria, ſed publica autoritate: monopolium autē eſt, quando quidam ſibi ſolis ipſi tribuunt, venditionem mercium, ementes merces, vt ſolū inueniantur apud eos, ſtudentes ob eam cauſam vēdere eas, pro ſuo beneplacito.

Qui regis autoritate vēdunt ſoli merces vel alias publica autoritate non committunt crimen monopolij de ſoli vendendo.

Eſtancos.

¶ Item ex publica autoritate, contingunt, & aliæ coactiones ad venditionem, vt ſi quando ſtrictæ ſunt plateæ, ex domibus ciuium occupatæ regis autoritate prouidetur, vt domini illarum domorum illas vendant ciuitati, diſſipandas, vt plateæ ſint ampliores, & ſpacioſæ magis. Itaq; gratia boni publici coactio hęc videtur iuſta.

¶ At dices ſi coactio eſt, contractus non eſt voluntarius, & ſi non eſt voluntarius, non eſt contractus.

¶ Reſpondeō, quod ſi quando boni publici exigit autoritas, dominus rei vendendæ, ſi renuit, vendere irrationabiliter eſt inuitus, cum deberet eſſe ſpōtaneus. Quandoquidem boni publici incrementum, præferendum eſt priuato bono. Neq; iniuſtum eſt, quod priuatum bonum cedat bono publico.

Boni publici magna eſt autoritas abſorbens bonū priuatum.

Atraueſſar la mercaderia.

¶ Ex qua autoritate proceſſit etiam, vt præeminentiæ domorum, quas Hiſpana vox appellat valeones diſſipati ſunt, vt calles eſſent clariores. Item ex eadē proceſſit, vt omnis qui de nouo ædificat, tenetur retrahere ſe ad maiores anguſtias domus, quam erant priores, ſiquidem inſtitutum eſt vt retrahāt ſe interius ad vnum pedem, quando domus ſunt conſtitutæ in callibus principalibus, anguſtis tamen vt ex hac retractione calles ſint latiores, & amplum iter præbeant ambulantibus per eas.

Ex eadem quoque radice procedit, quod pro ædificandis eccleſijs Cathedralibus, & non cathedralibus, pro ædificandis prętorijs, & collegijs, & ſcholis literarijs, iuſtè rex prębet facultatem, vt cogantur vicini habentes domos in locis vbi talibus publicis locis conſtruendis videtur aptus ſitus vendere domos ſuas. Hæc ſane coactio eſt ex iuſta cauſa originem ducens, vtiq; ſi eſſent alij loci aptiores pro ædificandis locis publicis, ſed ad odium quorundam ciuium, ibidē commorātium fieret coactio, hæc iniuſta eſſet coactio. Porro ſi pro commoditate locorum publicorum, non alia poſitio aptior extat tunc nulla fit iniuria ſi priuata loca cedant publicis. Et commorantes ſi ſunt inuiti citra rationem ſunt inuiti cum deberent eſſe ſpontanei.

Ad vēdēdū domus priuatas fas eſt cogere gratia boni publici.

¶ At dicet aliquis, ſi ita res ſe habet, cur Achab volens vineam Naboth emere ad decorandam domum ſuam, ex illa faciens hortum virentium olerum, non coegit Naboth, vt ſibi venderet vineam, ſi quidem, erat ad bonum regis? Imo rex precibus voluit obtinere, vt venderet, aut permutaret pro meliori. Et rurſus cur Dauid oblatam aream Areunæ Iebuſęi, noluit oblatam, ſed pretio emit. 2. Regum. 24. Et rurſus iniuſtum videtur, quod monaſteria amplientur ſæpe plus quam oportet, & vicinis fiat grauamen dimittēdi coactè domos patrias, id quod dicebat Naboth, ſe nolle vendere vineā ſuorum maiorum memoriam.

¶ Accedit eodem quia cum poſſent monachi apta ſibi habere loca, extra viciniam, vbi poſſent ſe pro libito dilatare, nemine expoſtulante cū ipſis vicinorū, nihilominus vicinis ſe inſerunt, & vicinorum domos adepta regis prouiſione, etiam inuitorum ſibi vſurpant.

¶ Et quidem ſunt quibus ob has, & alias cauſas hoc non ſit gratum, & reputetur eſſe iniuſtum. Mihi tamen rationi conſentaneum videtur, vt monachi iuxta diſpoſitionem concilij Tridenti. non ſibi comparent locum in vicinia vel extra, citra epiſcopi diœceſani copiam. Nā huius eſt expendere vicinorum ſi quæ impendunt grauamina, & ſi honeſtus eſt pro fratribus commorandi locus. At epiſcopo decernente nullum eſſe commodiorem, vel pro eccleſia, vel pro monaſterio, vel pro hoſpitali fabricando locum, id tēporis cedere oportet vicinos, & regis mandato de vēdendis domibus parere

pareie ſponte. Nam ſi pro platea ampl'ianda, vbi forenſia tractantur, & commercia aguntur fas eſt, multo fortius, ad ampliationẽ diuini cultus, idem fas erit. Et quid ſi neceſſe fuerit, ſe ipſos tradere ciues pro bono publico ſeruando, perdendos, morti ſe exponendo tenentur, & non tenebuntur domorum ſuarum ſi neceſſe fuerit, aut valde expediens, eas diuendere pro bono publico, cõſentire?

¶Accedit eodem, quod hac lege priuati ciues ędificant domos, non vt lędant bonum publicũ, aut ſint illi impedimento ſed potius, vt quando opus ſuerit ſeruiãt bono publico eſt ergo iuſta huiuſmodi coactio, & qui inuiti ſunt, temere ſunt inuiti.

Reſpondetur ad argumenta.

¶Ad argumentum verò ex ſacra hiſtoria deſumptum. Reſpondebis, Naboth, inurbane ſe geſsiſſe cum Achab rege ſuo præſertim cum iuſtum offerebat ei pretium pro vinea ſua, aut vineam longe meliorem. Neq; memoriale eſſe maiorum vineam illam, erat iuſta cauſa, vt excuſaret ſe à regis placito abſoluendo. Quippe memorialia huiuſmodi, nõ ſunt tam ſancta apud poſteros, quod ea ſępe non vendantur, & in alios nõ transferantur.

¶Et quod Naboth non faceret, proles eius forte ex indigentia faceret, ideoque melius feciſſet, ſi regi annuiſſet. At Achab, noluit eum cogere, cum potuiſſet, & optime quidem ſe Achab geſſerat cum Naboth, nolẽs eum cogere, quia pietate maiorum motus detrectabat venditionem, niſi impia Iezabel noxia innoxio cruore gratis vineam emiſſet.

Iezabel innoxio noxia cruore emit vineã Naboth.

¶Argumentum ſecundum, nullius eſt apparentiæ. Nam rex Dauid, ſi noluiſſet Areuna poſſet cogere eũdem, vt venderet aream ſuam in locum Deo dicandũ, at verò quia ſponte offerebat aream ſuã etiam gratis, nihil opus facto, vt cogeret ipſum ad venditionem.

¶Quod vero traditur in. l. ſicut. C. de actio. contractus in principio eſſe voluntatis, & ex poſt facto neceſsitatis & in. l. in cõmod. in. §. ſicut. ff. de commod. Et rurſus contractus non redduntur in inuitum in. l. nec emere. C. de iure deli. in. l. inuitũ. C. de cõtrah. empti. ex quibus vẽdẽtem, & ementem non debere eſſe inuitos, vel coactos, oportet intelligere, de coactione iniuſta, & quod non debent eſſe inuiti ex cauſa rationabili, ſi autẽ ex libidine ſua ſunt inuiti, non propterea contractus erit nullus.

¶Et diximus ſupra cum de contrahentibus generaliter ageretur, eſſe caſus ſpeciales, quibus coacta venditio valet vide licet in odium dominorum, ſæuientium in ſuos ſeruos vt ius commune. Par. l. pri dem docuit: vnde ait ſi intolerabilis videatur ſæuitia dominorum cogantur ſeruos ſuos bonis conditionibus vendere, & in fauorẽ libertatis ex eadem lege, & in fauorem vltimæ voluntatis. Et ex cauſa religionis, vt quis cogitur vendere viam ad ſepulchrum. ff. de religi. & ſumptibus funerum. In quam rationem reducitur quod diximus de cogendis ciuibus ad vendendas domos ad eccleſias, & monaſteria ædificanda. Item ex cauſa boni publici vt dictum eſt. Ex quo patet poſſe præfectos vrbis cogere habentes collecta frumenta plura quam pro ſua indigentia cogere vt vendant iuſto pretio tẽpore careſtiæ. l. 1. §. cura carnis. ff. de officio præfecti vrbis. Et iſtud eſt ex publica vtilitate. Item poteſt cogi ne plus emat, quam quę ſunt ſibi neceſſaria frumenta ob eandem cauſam, & ita conſueuerunt facere iudices Hiſpani. Quod ſi obieceris contra hæc ex. l. cum precario. ff. de precario. vbi traditur. Factum contra naturam, vel ſubſtantiam actus, non valet. At verò, hæc coactio eſt contra naturam, vel ſubſtantiam contractus, quippe omnis contractus, debet eſſe ſpontaneus.

Caſus quibus coactus contractus valet. §. fin. inſti. de his qui ſunt ſui C. de cõmu. ſeruo. manumittendo fine.

¶Reſpondetur, quod in huiuſmodi contractibus, contrahentes debent præſtare conſenſum, vt prædiximus, quod ſi repugnauerint, lex ſupplet eorum conſenſum, quem debuiſſent contrahentes præſtare ſi rectẽ egiſſent.

Lex aliquando ſupplet conſenſum in cõtractu.

¶Iam verò, de alia quam expoſuimus coactione ſermonem proſequamur. Et quidem, coactio illa eſt iniuſta coactio, quod vnus, vel plures propria autoritate, merces omnes huius vel illius ſpeciei emant, vt illas ſoli ipſi vendere poſsint. Et ideo tenẽtur reſtituere quod excedũt à iuſto pretio & peccãt mortaliter. Quoniam faciunt contra commutatiuam iuſtitiam. Etenim ex eo ſoli ſtudent vendere, vt vẽdant merces, quotocũq; libuerit pretio, hoc eſt vt vendant iniuſto pretio: &

tio:& iſtud manifeſte eſt cõtra cõmutatiuam iuſtitiam, quæ æqualitatem in rebus vendendis, & emendis præcipit.

¶At vero ſi fortè aliquis non hoc animo iſtud fecerit, vt vendat iniuſto pretio, ſed potius vt hac lætetur præeminẽtia, quod ſolus habet, has vel illas merces, & nihilominus iuſto pretio vendiderit, non eſt arguendus de vicio monopolij, vt neque is, qui eas habet ſolus ex publica autoritate, vt prædicebam: verum hoc ratum eſt, mercatores enim ſi monopolia diligunt, eòq; diligunt, vt ſuæ auaritiæ ſtudeant vendendo pluris quam iuſtum fuiſſet vendere.

¶Eſt autem aduertendum, merciũ quaſdam eſſe neceſſarias, victui, & conuictui humano, vt merces ex vino, oleo, frumẽto, ex pãnis, & lintheis & hoc genus alijs.
Merciũ varia genera. Aliç vero ſunt, quæ non neceſſariæ ſunt ſed ſolum ſunt excogitatę ad voluptatem hominum alliciendam, vt eſt merces ex chartis luſorijs, quas vulgatus Hiſpanorum ſermo, *Naypes*, appellat: & hoc genus ſunt merces multæ.

¶Eſt ergo placitum Magiſtri Mercado in lib. ſuo Hiſpana voce conſcripto, *de tratos y contratos*, cap. 19. mercatores dicẽs primi generis mercium, ſi ſoli vſurpant merces, crimen admittere, non tamen ſecundi generis. Siquidem nõ ſunt merces neceſſariæ, ſed ſolum voluptificæ. Ego vero huic placito refragor. Siquidem, tam in mercibus vendendis neceſſarijs quam non neceſſarijs, ſeruanda eſt iuſtitia commutatiua. Namq; nihil refert, eſſe neceſſarias, vel non neceſſarias, modo vendantur, & emantur. Namque omnis venditio, eſt celebranda iuſto pretio. Et ideo ſi excedit iuſtum pretium, iniuſta eſt, & eſt actio doli in mercibus omnibus ſiue neceſſarijs, ſiue non neceſſarijs contra vendentem vltra dimidium iuſti pretij.

Mercado refellitur.

Emptores quoq; ſub hoc vicio monopolij comprehenduntur qui ſibi conueniunt, non empturos niſi minori quam res valet coguntq; venditores, tanti vendere, quanti ipſi volunt. Et tenentur reſtituere, quidquid propter monopoliũ pretium decreuit à iuſto. Item & hoc idẽ accidit in ſubhaſtationibus publicis ve auctionibus vbi ſępe emptores qui aſtãt conueniunt, non promouere pretium rei, quæ in auctione venditur, Hiſpanè dicitur de no pujar. Et iſti item tenentur reſtituere, quod minus valuit res, propter eorum iniuſtum pactum. Nã auctionis forum eſt, iam promoueri, iam deijci pretium, & ſicut contingit deijci, quando pauci ſunt emptores, ita cõtingit promoueri, ſi multi ſint, qui promoueant. Præſumitur autem iuſtum eſſe pretium quod in ſubhaſtatione datur vt ſupra diximus, at iſtud eſt verum ceſſante fraude.

¶In iure abominabile eſt hoc vicium. C. de monopolijs. l. vnica. Et tit. 7. *De los mercaderes*. part. 5. itidem damnatur in hæc verba. *Cotos, y poſturas ponen los mercaderes entre ſi haziendo juros, y cofradrias que ſe ayuden vnos a otros poniendo precio entre ſi por quanto venden la vara. Por quanto dẽ otro ſi el peſo, y medida de las otras coſas. Otroſi los meneſtrales ponen coto entre ſi por quanto precio den cada vna de las coſas que hazen de ſu meneſter. Otroſi hazen poſturas que ninguno labre de ſus meneſteres, ſino aquellos que viuen en ſus compañias, &c.* Et ſubdit *y porque ſe ſiguen algunos males donde defendemos, que tales cofradrias, poſturas, y cotos, como eſtos ni otros ſemejantes a ellos no ſean pueſtos, &c.*

Pretiũ quod in ſubhaſtatione pro re datur prȩſumitur iuſtũ l. 1. C. de prȩdijs decurio nũ hoc verũ eſt ceſſante omni fraude.

¶Similiter etiam accidit quod ſi volo ædificare eccleſiam, verbi gratia, & acerſo fabros lignarios, & latomos vt cõueniam cum illis de pretio ædificij, ſæpè ipſi inter ſe paciſcuntur, pretium ſtatuẽtes exceſſiuum, & quod nullus eorum demet de huiuſmodi pretio, id quod cogit me verbi cauſa, vt pactum de pretio illo, etiam inuitus recuſare non queam. Quia omnes illi conuenerunt aduerſum dominum operis & tenentur reſtituere exceſſum quẽ dominus operis cogitur ſoluere pretij. Et iſte contractus vocatur eſtanco, vt in mercimonijs & coto antiqua Hiſpana lingua, et ſi iam coto, non vocetur, niſi quod autoritate publica prohibetur ab alijs vſurpari. Et huiuſmodi omnes contractus reducuntur ad monopoliõ. Eſt autem monopolion Græca vox, à μονοπωλεῖν. ideſt ſoli vendere. Et qui hoc habent à rege dicuntur habere ius monopolij, verum trahitur etiam ad alios ſimiles contractus, vt qui ſoli emere contẽdunt, vel ad relatos ex lege par tit. modo relata. At dicet quiſpiam, nũquid ſi venditores ſibi conueniunt de ven-

vendẽdo ſuas merces ex ſolo tali pretio, emptores erunt in culpa ſi inuicem con ueniant,de non emendo niſi ex tali pretio? Dixerim nõ eſſe in culpa,quia ſe opponunt,& ſe aſſerere volunt ab iniuria venditorum.Et venditores qui primi cęperunt,ſunt inculpa, quia ex ſuo monopolio,iniuriam inferebant emptoribus, emptores autem ſe defendentes in vicio nõ ſunt.Et idem eſſet, ſi emptores primi cœpiſſent.Porrò ſi rogitas,quid faciendũ foret in hoc caſu? Vtiq; dimittendi eſſent,donec inuicem conuenirent de pretio,quia iuſtum eſſet quod ex cõcordia venditorum,& emptorũ eſſet ſtabilitũ.

CAP. QVARTVM.

De ipſa re quæ venditur,quam qualemque eã eſſe ſi oporteat retegere.

EXpreſsimus hactenus, quod ſit iuſtum pretiũ,qualiterq; ſe debent inuicem gerere,vẽdẽtes,& ementes,nunc iam dere ipſa quæ venit in contractũ venditionis opportunus erit tractatus,oportet autẽ, quod non lateat emptorem,qualis ſit ea res quæ ab eo emenda eſt. Nam ſi latet eum rei viciũ, emptio item vicioſa erit. Enumerãtur autem vulgo à doctoribus plura rerum venalium vicia, alia ſcilicet, eſſe ſecundum ſubſtantiam rei, quando vnum pro altero vẽditur,vt acetum pro vino,aut aurum,pro aurichalco, aut aurum alchimicũ, pro vero metallari auro etſi Cõradus quæſt.54.de contractibus huic exẽplo poſtremo calculum ſuum non admouet credit enim aurum alchimicũ,& aurũ metallare ſola qualitate,nõ ſubſtãtia differre. Quippe aurũ metallicũ habet efficaciã maiorẽ,ad lætificãdũ cor quam aurum alchimicum, alioqui idem ſunt ſpecie,vt ſerpentes,quos diuina effecit operatio per Moſis miniſterium,& quos diabolica per ſuos magos effinxit ars.¶Porrò diuerſum arbitror eſſe cenſendum,vtrumq; aurum ſubſtantia differre. Aurumq; alchimicum, eſſe apparens aurum, non tamen eſſe verum aurum.Enim verò ſi ſerpentes ſolum ex ſemine prodirent, vtiq; ſerpentes illi magici non fuiſſent veri ſerpentes. Quoniã per generationem naturalem,quam ſubminiſtrat coitus maſculi & fœminæ nõ prodierunt. At verò,quia etiam ſerpentes ex putri procreantur materia, diabolica,operatione potuit fieri, applicando actiua paſsiuis, vt illi prodirent veri ſerpentes. Aurum porrò habet decretam generationem in viſceribus terræ,ex terræ ſuceo ars vero alchimica,hũc ſuccum præſtare nequit, quando ex ſuccis herbarum,metalla fucat,&ideo fucus eſt auri veri,non aurum verum. Sũt alchimici qui doceant, hunc fucum, perſeuerare poſſe vſq; ad annos decem, & non amplius.¶Eſt itẽ aliud vicium in qualitate, vt qui medicinas antiquas vendit pro nouis.Nam herbæ medicinales vſq; in annum porrigunt ſuam efficaciam,& ideo euoluto anno ſunt inefficaces, eſt viciũ alterum in quantitate,vt qui pro amphora exhibet ſemiamphoram vini, & qui pro libra olei ſemilibrã. Hæc igitur ſunt vicia generatim de vicijs loquendo. Sed præter hæc eſt alia diuiſio, quod viciorum quibus afficiuntur venalia,alia ſunt noxia emptoribus, vt quando venditur domus propediem ruitura, vel quia male eſt fundata, aut vicioſè fabricata. Nam hoc vicium eſt noxium emptori, valde,aut ſi venditur equus pro domito, cum ſit indomitus, & præceps.

¶Alia ſunt vicia, quæ nõ ſunt noxia emptoribus,at verò ſunt inutilia,vt quando ad medicamentum parandum venduntur herbæ veteres, quæ ſunt inefficaces concinnãdis antidotis,aut ſi quis prætẽdit emereequũ agilem ad curſum,& pro agili venditur ei iners, & torpens.

¶Eſt autem obſeruandũ.3.quod huiuſmodi vicia ſuæ quã vendit rei venditor, bifariã abſcondere poterit,aut trifariam primo quidẽ ex data opera, ſciens enim ſuę rei vicia,illa tacet,ne vilius vẽdat,quã pro ſuo voto.Secũdo modo occultare illa põt,ex arte fraudulẽta,verbi cauſa pro mẽs equi,quẽ verbi cauſa vendit,ea, quę nõ habet vicia,dicẽs,ſcilicet, equũ ſuũ eſſe cęcum,mancum, inertem, & ſimul exponit verum vicium videlicet,eſſe inertẽ.Exponit tamen verũ vicium cũ falſis vicijs callida vtẽs arte, vt enumeratũ verũ cũ falſis ab emptore,credatur item falſum viciũ. Tertio modo ex ignorãtia celat.¶Et hac ſanè ratione trifariã, aut ex ignorantia

Triain genere venaliũ vicia rerum.

Conradus nonprobat.

Aurum alchimicũ nõ eſt verũ aurum.

Vicia noxia emptori. & inutilia.

ignorantia inculpata, quia bona fide putat ſeruum quem vendit non eſſe latronem, cum alioqui ſit latro, aut ex ignorantia affectata, aut ex craſſa.

1. Concluſ. ¶Sit ergo prima indubitata concluſio, celans vitia rei quam vendit quia illa inculpate neſcit, non peccat vendendo, & decipiendo emptorem: at vero, ſi poſt reſciuerit vicium, ſi non patefecerit emptori, vt ſi velit reſcindat contractum, redhibendo rem quam emit; & recipiendo pretium quod ipſe porrexit, peccat mortaliter, & obnoxi⁹ eſt reſtitutioni. Prior pars eſt promptiſſima; quia ignorantia inculpata excuſat prorſus à culpa, ſecunda patet. l. 1. per totum. ff. de ædilitio edicto tex. in l. ſciendum. §. tempus eodem titu. vnde habetur, quod ſi quiſpiam vendiderit ſeruũ vicioſum, aut animal morbiculoſum, aut quodhis aliud defectuoſum, emptore ignaro defectus, emptor poſtquam reſciuerit vicium rei emptæ, poterit reſcindere contractum, & rem emptam redhibere, actione prætoria; quæ vocatur actio redhibitoria.

Actio pretoria & actio redhibitoria actio propria. ¶Aut ſi mauult ſtare contractui & agere ad diminutionem pretij propter vicium rei emptæ ab ipſo ignoratum, poterit hoc agere actione propria, quæ vocatur quanto minoris. Idem traditur. l. 65. tit. 5. par. 5. in hæc verba ſi latinitate ſermonis donentur. Qui vendiderit, quoduis iumentum, cum vicio, vel morbo, ſi gnarus eorum, nõ patefecerit, emptor intra ſpacium ſex menſium, poſut reddere illud venditori quod emerat & ipſe venditor tenetur reddere pretium, etiã ſi inuitus reddat.

¶Verum tranſacto ſemeſtri ſpatio, venditio rata manet. Etiam in annuo ſpacio, poterit emptor exigere, quod minus valebat, ex vicio, vel morbo.

¶Item. l. 64. titu. 5. par. 5. de venditione ſeruorum agens, idem ferè conſtituit. Qui vendit ait ſeruum fugitiuum, vel habentem vicium vel morbum, quæ nota ſunt venditori, debet ea patefacere emptori. Quod ſi obtexerit, vẽditio eſt nulla. Et debet venditor reſtituere pretium & damna, ſi quæ ſecuta ſunt reſarcire.

¶Cæterum ſi venditorem latebat quod ſeruus erat fugitiuus; aut ebrioſus, aut fur, aut morbiculoſus & id genus alia, vẽditio firma eſt: at venditor reſtituere debet emptori, quod minus valebat, ob defectus præmemoratos.

¶Porro autem lex hæc videtur iniuſta, quod quiſpiam cogatur emptioni ſtare rei ſibi noxiæ, aut inutilis, id quod ex hac lege conſequitur. Diſcutitur lex parti.

¶Namq; ſi emptor emit domum, alioqui ſibi noxiam, quia ex parte aliqua ruinam minatur, id quod etiam latebat venditorem, aut latebat venditorem, agrum quem vendit malis eſſe refertum herbis, vnde gregi emptoris mors imminet, aut morbus, aut ſi emit, id quod ſibi inutile eſt iniuſtum videt ob hoc ſolum, quod ignoranter fuit venditum, quod valeat venditio. Iam enim tunc cogitur emptor ad ferendum inuitus mala, quæ diximus, etiam citra culpam ſuam.

¶Et reuera noxia, & inutilia, nullo pretio ſunt comparãda, vnde videbatur hoc relinquendum arbitrio emptoris, poſtquam reſciuerit vicia, vel defectus rei emptæ, ſi gratam haberet emptionem diminuto habere pretio.

¶Propterea videtur dicendum, quod quãdo ex induſtria tacet venditor pretium, iuſtas eſſe commemoratas leges, & conſonas iuri communi ex quo item ſpacium ſemeſtre conceditur emptori, vt ſub eo tempore, dijudicet, defectũ rei emptæ, vt ſit locus redhibitioni. Porro quando venditor eſt ignarus, aliter videtur dicendum, videlicet, quod lex hæc non eſt habenda, quãdo venditor neſciebat rem eſſe noxiã, vel inutilem, quam vendit, ſed quando venditor putabat nõ eſſe noxiam emptori, vel inutilem, at ex vicio ignoto, non erat talis, qualis putabatur. Etenim lex ſupponit, quod nocumentum notabile aut inutilitas, non poſſunt latere venditorem, & ita loquitur de ſeruis. Clarius loquitur lex. 2. li. 3. fori. tit. 10. *De las vendidas y compras*, dicens, ſi forte ſeruus venditus, fecerat damnum aliquod, vel iniquũ qui emit ignarus, reddat illum hero ſuo, & recipiat ſuum pretium, vnde venditio non valet, quia emit quod neſciebat, ſi ergo ignorantia emptoris ſoluit emptionem, cur ignorantia venditoris vendentis rem noxiam, non erit ſufficiens ad reſcindendam venditionem? Verum eſt, quod ſi ipſe inculpate neſciebat, noxam venturam emptori, ex re quam vendit, quę tunc quando vẽdebatur

Lex fori.

debatur noxam ſuam, occultabat, non
tenebitur venditor noxæ, vt poſt hæc
patebit, & idem ſi ex vicio reddebatur
omnino inutilis emptori non manife-
ſtando vicium, quia latebat vendentem
venditio reſcindenda venit.

2.Concluſ. ¶Secunda concluſio, qui ex ignorantia
craſſa, vel affectata occultat vicia, rei
quam vendit, peccat vendendo, & reſti-
tuere tenetur patefaciendo emptori vi-
cium, & tunc erit in optione emptoris
vel reſcindere contractum, per actio-
nem redhibitionis, vel agere de imminu
tione pretij. Primum patet, quia ignorā-
tiæ prædictæ non excuſant. Secundum
item patet, ex prædictis.

3.Concluſ. ¶Tertia concluſio, vicia omnia venaliū
rerum, quæ ſi retecta redderent rem
non vendibilem, ſunt neceſſario retegē
da niſi ipſa ſint conſpicua, & retectione
non indigeant. In cuius gratiam ſcito,
quod vicia quæ ſunt noxia vel emptori,
vel ſuis rebus, illa reddunt rem inuendi-
bilem ſi quidem noxia, vtroq; modo nō
ſunt vendibilia. Nemo enim emit ſui, vel
ſuorum nocumenta. Quamobrem, qui
celat huiuſmodi nocumenta, valde deci
pit proximum ſuum, & illi irrogat iniu
riam, & ideo venditio eſt nulla. Et obno
xia eſt reſtitutioni vt prædiximus. Dixi
niſi vicia conſpicua ſint, quia tunc non
eſt opus quod retegantur, ſiquidem ip-
ſa ſunt retecta vt habet. l. 1. §. ſi intelliga-
tur. ff. de ædiliti. edict. ait enim ſi intelli-
gatur vicium, morbus ve mancipij, vt
plerumq; ſignis quibuſdam demonſtra
ri ſolent vicia, poteſt dici edictum ceſſa
re, hoc enim intuendum eſt ne emptor
decipiatur. At verò, cum ſigna ſunt mor
bi vel vicij, emptor ex illis poterit conie
ctare morbum, vel vicium, ideo ſi emerit
credi poteſt, quod non fallitur ab vendi
tore, ſed à ſe ipſo falletur, ſi fallacia eſt,
qui non aduertit quod facile potuiſſet
aduertere, vt ſi cæcus homo veniebat
aut cicatricem euidentem habebat aut
equus claudicans. Demum ad paria iu-
dicantur vel quod vicium emptori ma-
nifeſtetur à venditore verbo, aut quod
ex ſignis patentibus poſsit tale vicium
intelligi, vt habetur. l. 1. verſi. 1. ff. de ædi
liti. edict. vnde ait. Aiunt ędiles, qui man
cipia vendunt, certiores faciāt empto-
res, quid morbi, vicij ve cuiq; ſit. Cum er
go occultum eſt vicium verbo eſt dete-
gendum à venditore niſi probabiliter vē
ditor credat, emptorem non latere, vt
quia vēdit, textor ſerici, alteri textori Hiſ
panè tertiopelero vendit ſericum vicio-
ſum, poterit venditor credere illum non
latere.

Vicia habē tia ſigna manifeſta non eſt neceſſe ea verbo propalare.

¶Quarta concluſio, qui vendit vel iu- 4.Concluſ.
mentum, vel mancipium, &c. exponēs
ſine dolo vicia rei quam vendit & dicēs
ſe vendere illud cum omnibus, ſi forte
poſtea aliqua vicia patuerint emptori,
quæ ſub venditionis contractu latebant
nihilominus venditio eſt iuſta, & vendi
tor non tenebitur redhibere rem quam
vendit, neq; pretium acceptum reſtitue
re. Hæc eſt patens, ſiquidem, qui manife
ſtat ſine fraude vicia rei quā vendit, &
pro occultis, ſi forte quæ ſunt quę lateāt
venditorem, dicit, ſe vendere cum omni
bus vicijs, ſibi notis hic iuſtam facit ven
ditionem, ſi alias pro pretio iuſto ven-
dat. Siquidem ad aliud non tenetur, niſi
ad ſynceram manifeſtationem vicij oc-
culti, vel viciorum rei, quam exponit ad
vendendum. Vnde. l. 66. tit. 5. part. 5. ſic
habetur, *Quando el vendedor expreſſamente
dize al comprador la tacha o enfermedad que
tiene el ſieruo, o beſtia que vende, o le vende con
todas las tachas que tuuiere, no ay recurſo con-
tra el: aunque deſpues ſe le deſcubran algunas.
Mas ſi dize que tiene tachas y cuenta las verda
deras con otras, ſin expreſſar las que tiene (de
manera que el comprador no ſe puede aperce-
bir) en tal caſo la vendida no vale.*

¶Eſt autem non clarus ſenſus huius le-
gis, quæ videtur inuoluta. Nam ſi vendi
tor expreſsit vera vicia, quomodo ait, ſi
ne expreſsione viciorum quæ habebat.
Nā ſi vera vicia expreſsit, igitur expreſ-
ſit quæ habebat, cæterum ſenſus eſt, ex-
preſsit vera vicia, cum multis mendaci-
bus vicijs, quæ venditor confinxit, vt ve
ra vicia falſa putarentur, vnde expreſsit
vera vicia, & non expreſsit, quia doloſe
expreſsit, cum falſis vera inuoluens vt
omnia falſa putarētur eſſe ab emptore.

¶Quod ſi quęſieris num ſat eſt, ſi propo
nat generaliter vt Hiſpanè dicitur, *Vendo
la con ſus tachas buenas y malas*? Etenim lex
indicata inquit, quod ſi venditor dixerit
vendo tibi iumentum, vel ſeruum cum
omnibus vicijs ſuis, validam eſſe vendi-
tionem, etſi poſt celebratam venditio-
nem,

nem, vicia quędã ſe prodant quæ prius
latuerant. ¶At verò qui generaliter lo-
quitur, nihil ſpecialiter exprimit, & ad
huc poſt generalẽ ſermonem vicia ma-
nent occulta quia cõfuſa notitia, adhuc
eſt occulta, quia non manifeſtat in ſpe-
cie quæ ſint vicia. Et quidem quod Hiſ-
pane dici cõſueuit, nihil iuſtificat vendi- Conclus.
tionẽ. Si quidem nihil eſt dictu, *Con ſus ta*
chas buenas y malas, cum ſit repugnantia,
quod ſit vicium, & ſit bonum, ideo ſi vi-
ciũ, vel tacha eſt, bona nõ eſt. Et eſt idem
ac cũ vero vicio miſcere vicia mẽdacia,
Exponitur lex. ff. vt verũ vitiũ eſſe ſalſum crederetur vn-
de in. l ea quę cõmendandi. verſi. fina. ff.
de cõtract. emptionis, ad propoſitum ſa
tis apte traditur in hæc verba. Dolũ ma-
lum à ſe abeſſe præſtare venditor debet
qui non tantũ in eo eſt, qui ſallendi cau-
ſa obſcurè loquitur, ſed etiã in eo qui in-
ſidioſe obſcure diſsimulat tex. in. l. 1. §. ſi
venditor verſi. ſed & ſi proponas. ff. de
acti. empti. ¶Qui ergo generaliter tantũ
dicit vendo cum omnibus vicijs ſuis hic
obſcure loquitur, volens ſallere empto-
rem qui verò exprimit ſalſa, cum veris,
vt vniuerſa credantur ſalſa, hic inſidioſè
ſecundum legem indicatam diſsimulat
vicia rei quam vendit. Quo circa, ſi quis
vendit domũ tributariam, & ſolum dice
ret vendo tibi domũ cum ſuis omnibus
vicijs, non ſat erit vt venditio valeat in
vtroq; ſoro, niſi expreſſerit, quale eſt hoc
tributum, qualisve ſit queuis domus il-
lius ſeruitus. Ita diſponitur. l. 63. titul. 5.
par. 5. *El vendedor*, ait, *de caſa torre, o de qual-*
quiera otra heredad, q̃ eſſe atributada, o deua
ſeruidũbre a otro, eſta obligado a le auiſar de-
llo al comprador, y ſi no lo haze la vẽdida es nin-
guna, y ſi vende campo, que tenga yerua, o paſto,
dañoſo, y ſabiendolo no lo auiſa eſta obligado a,
boluer el precio, y los daños. Mas ſi no lo ſabe es
obligado al precio ſolo. ¶Ex quibus verbis
liquidum eſt, venditorem teneri, ad rete
genda vicia rei quæ vendit, quæ ipſe no-
uit, non ſolum genericè, ſed etiã ſpecifi-
cè, ſiue ſpeciatim ea exprimere. Et quod
ſi neſciens defectum noxium, intellige in-
culpabiliter, vendit rem noxiam vendi-
tio eſt nulla, etſi ſine culpa fecit contra-
ctum. At verò ſi ſciens viciũ eſſe noxiũ
emptori vel ſubſtantię eius, nihilominus
celato vicio vendidit peccat vendens cri
minaliter, & venditio eſt nulla. Et omnẽ

noxam quam ſubiuit emptor, ex re vẽdi
ta, venditor tenetur reſarcire verba autẽ
legis. 66. paulo antè indicata quod ſuffi- Lex par. 66
cit, dicere venditori, vendo tibi hoc iu- ex lege. 63
mentum, vel ſeruum cũ omnibus vicijs capi. intelli
ſuis, vnde videtur, generalem ſufficere gentiam.
expreſsionem viciorũ, oportet intellige
re, quod ſufficit dicere vẽdo tibi hoc, vel
illud cũ omnibus vicijs ſuis, exprimen-
do illa ſpeciatim vt ex lege. 63. in propa
tulo eſt: & ex ipſo iure communi dedu-
ximus. Et ratio idem exigit. Quippe ma
nifeſtatio viciorum eſt, ne ſallatur emp-
tor, emens quod neſcit, & porrigens pre
tium, quod non debuiſſet, porrigere ven
ditori. Tunc enim venditio eſt iniuſta,
quia eſt inęquale pretium valori rei: igi-
tur vt ſit æqualitas neceſſe eſt manifeſta
re, qualitatem rei venalis. At vero, ſi ſolũ
generatim manifeſtarentur vicia, adhuc
patet via ad deceptionem, & ſiquidem
res quæ venditur eſt particularis, & pre
cium particulare, quia ex generali pre-
tio, non fit venditio, niſi dicatur, hoc, vel
illo pretio, ideo etiam neceſſe eſt, vt vicia
manifeſtentur in particulari, vnde tolle-
tur omnis occaſio fallentiæ in emptore.
¶Quinta concluſio in duobus caſibus, 5. Conclus.
non tenetur venditor manifeſtare viciũ
eius rei, quam vendit, aut quando ipſa
ſunt manifeſta, aut facile eſt emptori, il-
la intelligere, aut, quando ſi vſus rei non
competit venditori, poteſt tamen com-
petere alijs, & propter huiuſmodi viciũ
detrahit de pretio, quantũ oportet tunc
non tenetur ad manifeſtandum vicium
rei. Quia forte propter huiuſmodi viciũ
emptor vellet plus ſibi ſubtrahi de pre-
tio, quam eſſet ſubtrahendum vnde po-
teſt venditor indemnitati ſuæ licitè
conſulere, vicium rei ſubticendo. Hæc,
concluſio eſt S. Thom. 2. 2. quæſt. 77. Differtur
art. 3. cui quoq; ſubſcripſit Ioannes Ger ſententia
ſonus in regulis moralibus, in hęc verba, Thomæ &
defectus rerum vendendarum, quos Gerſonis.
quilibet ad extra præſumitur cognoſ-
cere de facili ſicut neque abſcondendi
ſunt, fallacibus cautelis, ſic neque eos di
ci neceſſe eſt. Præſertim quo ad fori ex-
trinſeci iudicium, & quo ad Deum, ſi
quantitas pretij proportionabiliter di-
minuatur. Quod item Thom. in quodli-
be. 2. artic. 10. affirmat, dicens non eſ-
ſe neceſſarium retegere vicium rei

F quæ

quę vẽditur, quãdo pretiũ diminuit, ſecũdũ vicij exigentiã. Etenim tunc videtur quod venditio ſit iuſta, quia ęquale eſt pretiũ rei quæ venditur cum ſuo vicio. ¶ Atqui ſi hoc placitum verum eſt, conſequens eſt nunquã neceſſe eſſe retegere vicia rerum quæ venduntur, ſi pretiũ minuatur. Etenim vel ipſa facile poſſunt intelligi ab emptore, & hæc nõ eſt opus propalare, aut ſunt occulta verũ diminuitur de pretio, proportione habita ad vicium, & neq; hæc oportet manifeſtare, ſed ſolum erit neceſſe retegere vicia quãdo pretiũ nõ diminuitur collatũ ad viciũ rei quæ venditur. Vnde ſequitur etiã, ꝙ ſi quis vendit domũ, tributariã, vel hæreditatẽ habentẽ aliquã ſeruitutẽ ſecundũ caſum legis. 63. dudũ cõmemoratæ, ſi vẽditor ſubticuerit, tributum, vel ſeruitutẽ ſuæ rei quã vendit, & diminuit de pretio proportione habita, ad valorẽ rei ſubditæ tributo quod nihilominus vẽditio valebit, id quod lex omnino reprobat.

¶ At dices lex nõ loquit, quãdo res venditur imminuto pretio, verũ eſt, ꝙ iſtud non explicat, qa vniuerſaliter loquit & ideo vniuerſaliter eſt intelligẽda, venditionẽ eſſe nullã, ſi non patefecit venditor viciũ domus ſuæ, &c. Quid enim ſi emptor ex nullo pretio emeret domũ ſubiectã ſeruituti alterius, aut tributo, vt ſunt multi, qui omnino detrectãt huiuſmodi emptiones? ¶ Accedit eodẽ qa contract⁹ huiuſmodi eſt inuoluntarius, quãdo emptor emit quod neſcit, & nõ emiſſet ſi viciũ rei tale primo didiciſſet, igit̃ venditio huiuſmodi eſt illicita, & obnoxia reſtitutioni dũ nõ cõſentit emptor. ¶ Præterea omnia iura quæ nos indicauimus in. 1. concluſione, omnino tradũt, quãdo vicia nõ poſſunt facile ab emptore intelligi eſſe manifeſtanda. Et loquuntur generaliter, & cauſam aſsignant, ne detur occaſio venditori fallendi emptorẽ. At verò ſi emptor putat bona fide, ſe emere rẽ ſine vicio, & nihilominus vicioſa eſt, & celatur vicium à venditore, venditor decipit emptorẽ, at Apoſtolus. 1. ad Theſſ. 3. iubet ne quis in negocijs circunueniat ſeu decipiat fratrem ſuũ, hic aũt decipit. Quod ſi dixeris ius eſſe intelligendũ, eſſe propalanda vicia occulta, quando ex occultatione eorũ ſequetur emptori dãnum vel periculũ, vt ſupra expoſui exẽpla de domo, quã venditor ſcit, eſſe falſo innixã fundamento, & de agro, quẽ venditor ſcit, noxias gregi procreare herbas: cæterum, ſi nullũ reſultat dãnũ emptori, ex occultatione vicij, neq; periculũ, tunc ſciens venditor ſibi eſſe dãnoſum viciũ retegere, quia retegens, nõ aſſequetur iuſtum pretium ꝙ ipſe exiget, habita ratione vicij, ſed multo minus videtur quod licite vendit, vt ſibi cõſulat, & ſe indemnẽ ſeruet, vt Tho. opinatur. ¶ At vero hoc verum eſſet, ſi venditor putaret probabiliter emptorẽ velle rem illã habere, etiã eum vicio, verũ quia multo minori precio, quã digna eſt res quæ vendatur etiã cum ſuo vicio, ideo fas eſſet celare, verbi gratia, eſt Petro mula, quæ furens eſt timida, & ſe erigens ſupra ſuos pedes, & hoc latet Ioannem emptorẽ, at nihilominus, ſi nõ laterẽt vicia putat Petrus Ioannem empturum mulã, at multo minori pretio, quã ipſa valeat, quia furit, timet, & calcitrat, & ſeſe erigit in altum ſupra ſuos pedes. Hoc ſanè caſu verum eſt, venditori fas eſſe, occultare vicium vt ſe ſeruet indemnem, ſi quidem nõ decipit emptorem, ſi quidem etiam cum vicio retecto, nouit Petrus, Ioannem empturum mulam. ¶ Item & alio caſu, puta ſi venditor putat, emptorem non latere vitium rei, quam ipſe vendit. Namq; non eſt neceſſe emptori vicium manifeſtare, quod creditur probabiliter ipſum ſcire emptorem. ¶ At verò Thom. non videtur intellexiſſe ſuum placitum ad has rationes. Namq;, nihil exprimit, quod & cognito vicio erat emptor nihilominus empturus, ſed multo viliori. Sed omnino abſolutè loquitur iuſtitiam venditionis huiuſmodi, quando occulitur vicium, non ſtatuens in eo, quod emptor putatur empturus, etſi retectum fuiſſet ei vicium, ſed in alio fulcro fundans iuſtum eſſe contractum, quia res venditur pro æquali ſibi precio. Nam ratione vicij, pretio detrahitur & quia niſi ſic faceret venditor, damnum non vendendi rem ſuam ſubiret, quod enitare poterit, emptori non faciendo iniuriam vt modo non facit.

Vicia rei vẽdẽdę propalanda, quãdo ex occultatione periculũ vel noxa emptori vel rebus emptoris reſultat.

Caſus duo quibus licet celare rei vendendæ vicium.

Tho. expẽditur.

¶ Sequitur placitum hoc Sylueſter in verbo, emptio, quæſt. 20. docens, quãdo damnum ſolum ſequitur, nõ eſſe propalandum vicium ſed ſatis eſt, diminuere

preciũ

pretiũ,vt qui emit pannũ,putãs eſſe ſine
vicio,& eſt alioqui viciũ habens, damni
ficatur in panoo, at recõpenſatur in pre
tio,ſiverò ſequatur periculum emptoris
ex vicio occulto,vt quia venditur equus
furioſus,pro manſueto,vnde poteſt peri
clitari emptor, vt ſi emit equum furio-
ſum,pro manſueto tunc propalãda ſunt
ſi verò vicia ſint quæ nullã noxam poſ-
ſunt afferre emptori,tunc ſi publica ſint
nõ eſt neceſſe illa manifeſtare,ſed ſat eſt
diminuere de pretio, itẽ ſi occulta ſint,
non eſt neceſſe patefacere, ſat eſt detra-
here pretiũ. ¶At verò Ioãnes Maior.in
4.diſt.15.q.40.probabilius loquitur vi-
delicet,ſi venditor ſcit emptorẽ non fo-
re empturum mulã verbi cauſa,vel equũ
ſi nouiſſet viciũ, tunc tenetur venditor
palã facere vicia,vel viciũ rei quã vendit,
& nõ ſufficit ſubtrahere pretiũ. Siquidẽ
decipit fratrẽ occultando viciũ, quod ſi
emptor intelligeret, ꝓ nullo pretio eme
ret,& hoc verũ eſt,vt patefeci exẽplo ꝓ
poſito de domo tributaria. Itẽ quia hoc
caſu,quãdo emptor non eſſet empturus
ſi vicium opinaretẽ, videtur quod dolus
det cauſam contractui, ideo contractus
eſt nullus in foro cõſciẽtiæ, imo exterio
ri.¶Accedit eodẽ,quia ſi emptor neſciẽs
viciũ,emit ex minori pretio,putabit ſe tẽ
vilius emiſſe,quã par fuiſſet,& reuẽdens
illam,reuendet maiori pretio,& dabitur
occaſio decipiẽdi alterũ. Neq; abſoluit
ꝙ Caietanus cõmentatur,in hoc caſu te
neri venditorẽ aduertere emptorẽ, de vi
cio quod illi dũ venderet occultauit.Et-
enim vnde emptor habebit ad manum
Theologũ, qui hoc venditorem doceat
eſſe faciendum? Adhæc emptor vnde te
nebitur cõtinuo aſſentire venditori pro
palanti vicium occultum, quod emptor
non intuetur? Imo dicet,vẽditorẽ, illud
cõfingere ex ſuo cerebro ad inuidiã, ne
emptor lucretur in pretio,quod ipſe ne-
ſciuit lucrari. ¶Porrò ſi emptor erat em
pturus rem cum ſuo vicio, etſi minoris
quã valeat,& hoc nõ latet venditorem,
poterit tunc occultare vicium,& ſeruare
ſe indemnem. Nãq; hoc caſu nõ decepit
alterum, quem putat empturum rem
etiã vicioſam,at quia nouit,quod propa
lato vicio, nõ emet niſi vilius quam pro
merito, ideo conſulens ſuæ indemnitati
ſubticere poteſt vicium.

¶Verumquãtum ex litera cõijci cõcedi
tur S.Tho.neq; in hoc caſu,neq; in prius
à me relato,verba fecit, ſed abſolute lo-
quitur,etiã ſi emptor non fuiſſet emptu
rus,ſi vicium manifeſtaretur vt ex dictis
patet ¶Conradus item lib. de cõtracti
bus.q.54.tract.3.refragatur Thomę,& Corol.1.ad 2.Concluſ.
ſi alia via incedit,quã nos.¶At hęſitabit
aliquis,ecquid ſi venditor, putat empto
rem nõ latere vicium rei quã rem vendit,
& nihilominus vult illã vendere,pro pre
cio,quo digna fuiſſet ſi vicioſa nõ eſſet?
num teneretur tunc vicium manifeſtare
quia non diminuit pretium, propter vi-
cium?Reſpõ. quod ſi vicium creditur pa
tere emptori, & quod nihilominus pro
pretio maiori quã digna eſt propter vi-
cium,ſibi vult parare licebit nõ retegere,
quia ſic faciens quod excedit pretium iu
ſtum donare videtur emptor.

¶Hæſitabit aliquis forſan, quid vocant
doctores,ſi vicia fuerint manifeſta, qua-
le eſt hoc manifeſtum? Nunquid quod
ad oculũ patet,qualis eſt cæcitas oculo-
rũ, aut claudicatio pedũ an nõ ſolũ hoc
ſed etiã id quod facile intelligi poſsit.etſi
oculis nõ pateat, vt hectica, ſeu tertiana,
ſiue quartana febris,ex macie faciei,vul-
tuſq; pallore.Quod ſi hoc ſufficit vt dica
tur manifeſtum,poterit fieri emptorem
hæc non aduertere & eſſe ſibi ignota vi-
cia huiuſmodi. Quid ergo tunc ne tene-
bitur venditor hæc retegere,quæ empto
ri alioqui ſunt ignota? Et rurſus, quid
ſi venditor putat emptorem non aduer-
tere vicia,quę ſunt manifeſta,altero duo
rum modorum,num tum tenebitur, illa
manifeſtare?

¶Conradus,itemq; Ioãnes Maior, locis
indicatis,confeſſum habent, quod ſi em
ptor non aduertit ad vicia quamlibet ſi-
bi manifeſta,perinde eſſe ac ſi ſibi eſſent
occulta:& id temporis teneri vẽditorem
ea propalare, ſi tamen venditor exiſti-
mat,emptorem, ea non obſeruare. Ita-
que nõ ſat eſt ioxta horum ſententiam
vicia eſſe manifeſta de ſe,& apta quæ vi-
deantur ab emptore, ſed etiam eſt neceſ
ſarium,quod ſi venditor putat, empto-
rem illa non obſeruare,quod eadem re-
tegat.

¶Diuerſum placitum ſectantur iuriſcõ
ſulti,vt ſupra expreſsimꝰ indicãtes iura,
itemq;.S.Tho.& vulgo Theologi.Itaq;

 ſi alte-

ſi alterutro modo relatorum ſint manifeſta ſufficit, vt venditor non patefaciēs non ſit de dolo culpandus. Et rectè tradunt, ſi quidem, quando vicia ſunt illis modis, aut alijs manifeſta de ſe ſi emptor non obſeruauerit, ſibi imputet. Neq; ſibi competit actio redhibitoria, aut quanto minoris, ſtultus enim eſt huiuſmodi emptor, qui vadens emptum, non obſeruat, quæ facile poterat obſeruare, & debuiſſet obſeruare, ne emendo ſe deciperet. Venditor enim tunc non decepit, qui rē vendendam propoſuit in propatulo ſine fuco aliquo, & ſine mendacio. Paratus patefacere ſi quæ vicia eſſent occulta, ſed quia erant manifeſta ſubticuit. Quidquod pretium quod exigit vt ſupponimus eſt, habita ratione vitiorū manifeſtorum. Nam ſi non haberet rationem viciorum, tunc decipiebat in pretio, & erat actio contra venditorem, de quanto minoris. Porrò ius ſubuenit, deceptis, non ſtultis. ff. de iuris, & fact. ignorantia. l. vlti. § ſi quis ius. Huiuſmodi autem emptor, qui negligens eſt obſeruare, quæ ad ſe ſpectant obſeruanda ſtultus eſt, ideo ius illi non ſubuenit, quod alioqui deceptis ſuppetias fert de rerum permutatione, ca. cum vniuerſorum, & extra de donationib⁹ cap. inter dilectos. Sunt porro vicia, vt morbi, quæ egent multa indagine, vt dignoſcantur quippe quæ non facile ſe produnt, & huiuſmodi ſi venditori conſtent tenetur ea manifeſtare, ſi verò illi non conſtāt, nō tenetur, quia ſibi occulta ſunt. Quod ſi quęſieris, quid ergo ſi ſeruum quē vēdidi, habebat huiuſmodi morbum occultum, & emptoris ſub manu conſtitutus, perit ferè continuo ab ipſa vēditione, vt verbi gratia ſi habebat morbum caducum mancipium, aut epilepticum, quem ignorabat hęrus, at tertio die ab emptione, moritur ex illo morbo mancipium. Nunquid vēditor tenebitur reſtituere mācipij quod accepit pretium? Non videtur ſanè, quia morbus latebat eum vt ſupponimus & etiā emptorem, vtiq; ſi venditor induxit emptorē ad emendum mācipium illud, quod alias emptor nō fuiſſet empturus, venditio eſt nulla etiā ſi venditor credebat ſe ſanū vendere ſeruum. Verum fuit cauſa quod emptor emeret, aliàs nō empturus, ideò venditor tenetur pretiū reſtituere, at verò ſi emptor non inductus, ſed vltro emit, venditor nō tenetur reſtituere pretiū, ſed emptor ſuo aſcribat infortunio huiuſmodi emptionē, idēq; dicere poteris ſi emptor induxit (neſciens morbū mācipij) vēditorem vt vēderet.

¶Porrò aūt ad maiorem claritatē prædictorū obiter exponamus. l. 57. tit. 5. par. 5. vbi ſic traditur virtualiter. *Quando el vēdedor no ſabe lo q̄ vēde, porq̄ no lo haviſto, y no q̄riēdo vēder el cōprador q̄ lo ſabe, le perſuade a q̄ venda, aunq̄ no aya engaño la vēdida es ninguna. Mas ſi tenia gana de vēder, aunq̄ no ſupieſſe lo q̄ era, y el cōprador lo ſupieſſe, aunq̄ le encubrieſſe algunas coſas dello vale vēdida, mas eſta obligado el cōprador emendar el engaño q̄ hizo.* Quomodo hęc erit intelligēda lex nō abre quęritabit aliquis. Nā ſi in primo caſu nulla erat deceptio, cur cōtractus eſt nullus, etſi in ſecūdo caſu legis huius eſt deceptio, cur cōtractus venditionis probatē à lege? Porro vt legē hanc promptius habeamus fac Petrū habere ancillā in patria ſua & ipſum latet, qualis ſit hæc ancilla, quia abeſt à natalibus ſuis, tamē Ioānes nouit ancillā & eius qualitatē, Ideò exigit à Petro, vt vēdat ancillā ſuā, & Inducit ad ancillę veditionem. Lex hæc diſponere videtur, nullā eſſe venditionem etſi nulla fuerit deceptio? ¶Sed quid dicet ſi emptor auxit pretiū propter bonā conditionē quā occultauit venditori, nūquid nō valebit venditio? Iuſta enim videtur tunc venditio. ¶Reſpōdebis, quod huiuſmodi lex, ipſa ſe explicat dicens, ꝙ quando emptor ſuadelis falſis induxit venditorem, vt venderet, quod venditor neſciebat, neq; viderat tunc etſi nō ſit deceptio in pretio, ſed iuſtū ſit, nō valet vēditio, quippe dolus dedit cauſam cōtractui, ideo ipſo iure eſt nullus. At vero in ſecundo caſu venditor ancillā, quam nō viderat, quia forte erat ancilla patris ſui, & hoc defuncto filius qui erat extra natalia voluit vēdere quā nō viderat ancillā, at emptor qui illā viderat, decepit venditorē. Verbi cauſa dicēs, illā eſſe infirmā, aut ſenem eū alioqui eſſet iuuenis ſana, & prægnans, cenſuit lex hæc hāc venditionē valere, etſi emptor occultauit ancillæ cōditiones bonas vt diminueret de pretio iuſto, cęterū quia venditor voluit vendere vēditio eſt firma, niſi quod emptor tenetur refundere, quod defuit à iuſto

ſto pretio id quod pendiſſet, ſi ancillę cõditionē verè narraſſet. ¶ At verò etſi lex hęc videtur cõſona iuri. l. Iulian⁹. §. ſi venditor. Et. §. idē Iulian⁹. ff. de act. emp. nihilominus videt̄ iuri etiã nõ cõſona. Si quidē hæc lex, ad hanc rationē decreuit, de caſu præfato, & alijs ſimilibus, quia emptor in hoc caſu. a. non dedit ex dolo ſuo causam contractui, ſed ſolũ fuit dolus in pretio rei emptæ. At tunc exquirã, nunquid hoc pretiũ fuit citra dimidiũ iuſti pretij, an non citra dimidiũ? Si primũ, igitur erit optio decepti venditoris, ſcilicet, vel reſcindere contractũ vel pretij incrementũ eligere, ſi aũt fuit iniuſtũ pretiũ, cæterũ non citra dimidiũ, quomodo lex iubet reſtitutionē quãdoquidē ius non ſubuenit niſi deceptis vel citra, vel vltra dimidiũ? Niſi dicat, quod lex hæc ſubuenit decepto, etiãſi deceptio nõ fuerit citra dimidiũ, in pęnã emptoris decipiẽtis falſis ſuaſionibus venditorē, quē viderat ſpõtaneũ ad vendendũ. Itidē quæret aliquis, ecquid ſi emptor induxit vẽditorē vt venderet, etſi falſa narrauit de ancilla, vel occultauit conditionē, quę debuiſſet augere pretiũ, at nihilominus tanto pretio emit, quanto emenda erat, nunquid hæc emptio erit iniuſta? Nam videtur eſſe iuſta, nã ſi ſecundum Theologorum quorundã placitũ, fas eſt occultare vicia venditori, modo diminuat pretiũ quãtũ oportet, cur emptori nefas erit occultare meliorē cõditione rei emendæ modo augeat pretiũ? Reſpõ. quãtũlibet augeat pretiũ, cõtractus eſt inanis, ſi quidē dol⁹ dedit originē cõtractui ideò rectè dixit lex cõmemorata, cõtractũ eſſe hũc nullũ, ſiue ex iuſto, ſiue ex iniuſto celebretur pretio, vnde etiã ſi vera eſſet ſententia S. Tho. fas eſſe venditori, occultare vicium rei quã vẽdit quãdo diminuit pretiũ habita ratione ad viciũ, oportet tamē intelligere, modo vẽditor nõ induxerit falſis ſuaſionibus emptorē ad emẽdũ. Namq́; tunc dubio procul neq́ue in foro exteriori, neq; interiori vẽditio eſt iuſta, quippe dolus dedit cauſam cõtractui. Quinimo vt diximus huiuſmodi vẽditio nõ valet in foro cõſcientiæ etiãſi dolus nõ præbuerit cauſam cõtractui vt pridē dicebamus. ¶ Sed quid ſi emptor cognito valore rei, quē ignorat venditor, auget pretiũ rei quã emit, occultando valorē, vt ſi venditor vẽdit adamantem, pro cryſtallo, & emptor ſciens eſſe adamantē, auget preciũ ęquale valori adamãtis, occultat tamen eſſe adamantē? Vtiq; vulgata eſt reſpõſio eſſe iuſtã vẽditionē. At verò ſi emptor induxit venditorē, vt vẽderet, quod alias ipſe vendere nolebat, ſed ſuaſus per ſuaſionibus fallacibus vẽdidit, equidē cõtract⁹ eſt nullus, quia dolus dedit cauſam contractui, & nihil ad rē quod iuſtũ exhibuerit pretiũ, vt ſæpè diximus. ¶ Ceterũ, quando nõ induxit venditorē, ſed ipſe venditor ſponte voluit vendere recte traditur eſſe iuſtam vẽditionē. ¶ Forſan dubitabis, ecquid ſi emptor nouit fundũ quem venditor vult vendere, habere venas auri, vel argenti, & hoc latet venditorē, & emit nõ pro valore occultarũ venarũ, ſed pro valore fundi, nunquid iuſtus erit cõtractus? Sane iuſtus eſt, quia valor ille eſt valde caſualis, & accidẽtarius fundo, quem habet ex venis occultis auriferis. Et ſufficit ſoluere iuſtũ pretiũ ſecũdũ cõmunē quã habet fundus æſtimationē. At quod auriferis venis ornetur, quæ eſt occulta fundi nobilitas, nõ pertinet ad ei⁹ cõmunē æſtimationē, vt ſi quis nouit ouũ quem emit, duob⁹ vitellis cõſtare ſiue duo habere lutea & venditor neſcit ſi offerat pro ouo, quod cõmuniter pro ouis offertur rectè emit, nã habere duos vitellos, rarũ eſt in ouis, ideo non facit ad eius æſtimationē, valor igitur rei æſtimãdus ſecũdũ vſualē cõditionē rei, at vero quod rarum eſt, nõ eſt in vſu, & ideoq nouit illud poterit ſine peccato celare, ſecus de valore vſuali vt diximus, de adamãte, putato à vẽditore eſſe cryſtallũ. Nã adamas inſignē habet valorē, quia omnes ſciũt eſſe gẽmã multi pretij, quippe maximi ſit ab hominibus. ¶ Sexta cõcluſio, nõ licet mẽdaci ſermone, aut fallaci opere occultare vicia rei quæ vẽdit, aut valorē rei, quæ emitur. Hæc patet, quia mẽtiri, eſt ſemper peccatũ, obſeruabis porrò, quod occultare ſiue viciũ ſiue valorē rei venalis, bifariã cõtingit, aut mẽtiẽdo verbo, vel opere, vt ſi vẽditor dicat mercẽ eſſe optimã, ſ. mãcipiũ quod venũdat, eſſe ſanũ, fidele, nõ vinolẽtũ, cũ tamē mẽtiat. Aut opere, ſi ex arte, viciũ rei venalis abſcõdit, vt faciũt reueſtiarij, ſcalpẽtes veſtes, vt ex raſis, videant piloſę. Rurſus emptor, mẽdaciter ſi occultat valorē ſeu virtutē rei quã emit, quã ipſe nouit,

Expenditur Lex nar.

An emptor augẽdo pretium poteſt occultare bonas cõditiones rei quam emit.

Si dolus dat originē cõtractui, ſiue ſit iuſtũ ſiue iniuſtũ pretiũ cõtract⁹ eſt nullus, quia alter cõtrahẽtiũ eſt decept⁹.

6. Concluſ.

Duplex occultatio vicij vel virtutis rei venalis.

nouit, & venditori eſt incognita item peccat ob eandem cauſam. At eſt alius modus occultandi vel vicium vel virtutem rei venalis,tacendo, & non exponẽdo veritatem; & hoc genus occultationis,non eſt ſemper in vicio, quia nonnũquam licet ſic occultare vt ex quinta cõcluſione perſpicuum eſt.

7.Concluſ. ¶Septima concluſio,occultare viciũ rei venalis,etiã nõ licet in ſubhaſtationibus publicis.Itaq; ſi quis licetur rẽ vicioſam tãdem illam ſibi comparat ex auctione publica, Hiſpanê remate, venditio eſt nulla:neq; proderit allegare,eam ex auctione publica eſſe venditam. Namque ſubhaſtatio non præbet autoritatem tantam rebus ſub ea venditis, vt fas ſit in ea vicia celare rerum ex ea venditarum.

De ſubhaſtationibus & fraudibus in ea cõtingentibus.

¶Et hoc verum eſt in foro conſcientiæ quippe,occultatio vitij,eſt deceptio emẽtis,quem nunquam licet fallere.Niſi probabile eſſet, quod emens ſcit viciũ illud, vt dictum eſt in quinta concluſione.

¶Eſt autem obſeruandum quod non ſatis eſt vt homo abſoluat conſcientiam ſuam,dicere ſe emiſſe rẽ ex auctioue publica.Namq; in auctionibus iſtis,cootingunt non minimæ fraudes.

¶Accidit enim, quod ij qui licentur ibi rem venalem, ex condicto conueniant, non tanti licere,quanti res æſtimanda venit. Aut etiam ex induſtria aliquis licitatorum ſubornatur,vt promoueat pretiũ plus iuſto, vt & alij ex hoc prouocati,ad hũc excedant amplius iuſtum pretium.

¶Itidẽ nonnũquam eo tempore fit ſubhaſtatio data opera,quo tempore, pauci accedunt licitatores,vnde res ſubhaſtata,à ſuo valore cadit.In quibus omnibus caſibus, qui rem emit etiam ſi emat ex auctione,ſi eſt multo minus, quam ſit iuſtum pretium,quia decepit emptorem pretium tenetur reſarcire : aut venditor ſi ob fraudes plus vendidit multo quàm eſſet iuſtum pretium tenetur reſtituere, male receptum pretij exceſſum.

¶Rurſus in foro exteriori, deceptus vltra, vel citra dimidium pretij habet remedium ex iure communi ſubuenienti huiuſmodi deceptis etiamſi ſit ex auctione publica vt ſupra diximus, & lex 2.titul.11.lib.2.Recopil.ad hanc rationem conſtituit.Poſt quam enim ſancierat venditionem vltra iuſtum, vel citra dimidium eſſe reſcindendam, aut ſupplendam, ſubdit. *Lo qual aya lugar en los contractos de arrendamiento y trueco,y en todos los contractos ſemejantes aunque ſe haga en almoneda publica.* Vnde colligere licet, ſi ſecundum leges ciuiles, ſubueoitur dolo facto in auctione publica quando ſit vltra,vel citra dimidium iuſti pretij, iuxta legem diuinam abolendus etiam eſt dolus factus in plus quam ſit iuſtum pretium, quippe iuſtiores ſunt leges diuinæ, quàm humanæ, Deus namque intuetur cor,homines vero ſolum ea quæ foris patent.

Dol. in pretio,etiam ſi ſit in ſubhaſtatione obnoxi' eſt reſtitutioni.

¶At dicet aliquis,ad quam regulam eſt temperandum igitur iuſtum pretiom in ſubhaſtatione, ſiue mobilium bonorum, ſiue immobilium? Et quid ſi autoritate iudicis fiat ſubhaſtatio, nonne quodlibet erit tunc iuſtum pretium.

¶Et rurſus vulgatum eſt apud homines, non angi ex ſcrupulis iniuſti pretij, eorum,quæ ex auctionibus retulerunt. Nam ibi videtur verum eſſe, quod ius proclamat, res tantum valet quantum vendi.

¶Et non deſunt, qui hoc autument, at vero lex indicata modo, & ius ſuprà indicatum reclamant, & ſi apud leges humanas pretium etiam in ſubhaſtatione habet terminum ſecundum legem euangelicam, quæ incomparabiliter eſt iuſtior, itẽ oportet dicere, quod habet terminum.

L. ſi quos. C de reſcin. vẽdi.cũ gloſ ſa ordina.

¶Quamobrem ſciendum eſt, quod in ſubhaſtationibus, non eſt taxatio pretij, & hæc eſt conditio ſubhaſtationis, quod non habent taxationem quæ in ibi ſunt vendenda, Ideo pretium gaudet ſua latitudine, minimi, mediocris, & maximi. Quocirca quando pretium vel non exceſſerit hanc latitudioem, vel ab ea non defecerit, eſt iuſtum pretium.

¶Præterea ſcito quod hæc latitudo pretij, quando habet forum ſubhaſtationis diuerſum ab alijs foris, eſt amplior latitudo, quàm ſi non eſſet illius fori.

¶Itaque ſi extra ſubhaſtationem erat tota latitudo, inter decem & duo-

Pretia in ſubhaſtatione habẽt maiorẽ latitudinem quam extra.

duodecim, erit in ſubhaſtatione, inter 9. & 13. At verò quantitatem horum diſcernere, & decernere pretiorũ, nõ incũbit Theologo, ſed illis relinquẽdũ eſt, qui ꝑ more aſtãt iſtis ſubhaſtationib⁹, & ex longa conſuetudine exercitatos habent ſenſus, vt iudicent qualibus mercibus, qualia congruunt pretia, ex quibus habeto quod ſi extra ſubhaſtationem, res aliqua ad ſummũ valet decẽ, & excedere ab hoc ſummo eſſet iniuſtũ pretium, & obnoxiũ reſtitutioni, in ſubhaſtatione, illud nõ erit ſummũ, ſed habebit ibi pretium, vt dicebã, maiorem amplitudinem ideò referre. 11. non eſſet iniuſtũ pretiũ, neq; eſſet obnoxiũ reſtitutioni. Et item ſi extra ſubhaſtationẽ minimũ pretium eſſet octo, deficere ab hoc pretio in ſubhaſtatione, non eſſet iniuſtum pretium, vt qui offerret ſeptem. Et ratio eſt, quia pretia ſequuntur forũ, quando non ſunt taxata, & forum hoc ſubhaſtationis, habet ſuam propriã latitudinẽ, quia eſt ab alijs diuerſum, vnde qui res ſuas ſubhaſtationi exponunt, nouerunt optimè, quod nonnunquam reportabunt maius pretium, quam res valeret ſi nõ fuiſſet ſubhaſtata & aliquando, minus quam ipſa valet, ſi venderetur ſine ſubhaſtatione vnde minus quod referunt, rependitur cum maiore, quod aliquando reportant etiã ſi hoc rarius accidat, quam illud. Argumẽto primo dices, quod ſententia iudicis, ſi euidenter eſt contra ius eſt nulla, ideo ſi iudex tulerit ſententiã, quod res vendita vltra dimidiũ, vel citra dimidiũ empta in ſubhaſtatione, ſit rectè venundata, ſententia eſt nulla, neq; ob hoc, liberat hominẽ à reſtitutione. Imo ſi ea cauſa aduocatur ad iudicẽ ſuperiorẽ, eam reuocabit, vt ſępè fit, quando de huiuſmodi dolo deceptus prouocat ad iudicẽ ſuperiorẽ.

Dol⁹ in ſubhaſtatione etiã à iudice permiſſus à iudice ſuperiore reuocari poteſt.

¶ Secundo dices, quod ſi non angũtur huiuſmodi ſcrupulis venditores, vel emptores, vtiq; carẽre huiuſmodi anxietate, non demõſtrat contractum eſſe bonum, ſed non eſſe intellectam eius malitiã, quam poſt quam aſſequuti fuerint anxiabunt fortaſsis, qui fuerint timorati.

¶ Tertio dices, quod ius illud dicens, tantũ res valet, quantũ vẽdi poteſt, intelligitur quãdo citra dolũ vẽditio celebratur, vnde Ambroſius li. de officijs, in cõtractibus ait, vicia eorũ quæ veneunt prodi iubentur. At niſi intimauerit venditor, quamuis in ius emptoris tranſeant doli actione euacuãtur.

Diogenes Babylonic⁹ peſsime philoſophatur de vẽditione.

¶ Vnde iniuſtam deprompſit ſententiã Diogenes ille Babylonicus, quẽ indicat Cicero lib. 3. Officiorũ dicẽs, quid ſtultius, quod vẽditor eius rei, quã vẽdit, vicia narret? Quid aũt tam abſurdum, quã ſi domini iuſſu, ita præco prædicet, domum peſtilentem vendo.

¶ Imo equidẽ nihil ſtultius hac ſtultiſsima ſententia, cũ ius naturę doceat, quod tibi non vis, alteri ne feceris. At verò ſi Diogeni iſti quicquam venderetur, vtiq; nollet, vt vicia non retegerentur, ſed doloſe occultarentur: cur ergo vocat ſtultum, quod ipſe ſibi fieri deſideraret? Quã obrem, vicia ſunt retegenda ne ſit dolus in contractu vt ſupra edoctum eſt.

Quædã vicia natiua mercibus.

Non me latet eſſe vicia, quędam mercibus natiua, quæ etſi retegantur non detrahunt pretiũ, neq; ſi occultentur augent pretium: & hæc non eſt opus facto prodere, vt verbi cauſa Æthiopes, qui venundantur, omnes fętores ſpirant, quos Hiſpana lingua vocat ſobachina.

Quædã vicia amata ab emptoribus quibuſdam.

Huiuſmodi viciũ, eſt natiuũ huic merci, vt quod perdices fœteant nonnihil, ſi heſternæ ſunt à multis amantur, neq; ob hoc detrahunt pretium apud amatores, quare neque iſtis detegere eſt neceſſe.

¶ Octaua concluſio vicia cõtracta poſt venditionẽ, non ſunt de obligatione venditoris, neq; tum emptor poteſt agere, vel actione redhibitoria, vel actione, quãto minoris. Hæc patet, quia poſtquam tranſiuit res in dominium emptoris, vt emolumentũ eius eſt emptoris, ita viciũ in nocumentum eſt eiuſdem. Ideo tunc ad nihil obligatur venditor, neq; in foro conſcientiæ, neq; exteriori vt patet in. l. 1. §. ſi quid autem. ff. de ædiliti. edict. In gratiam iſtius concluſionis, libuit inſerere ad verbum verba legis. 17. titul. 10. lib. 3. fori. vbi ait. *Si algun home vendiere caſa o cauallo, o otra coſa qualquier. E ſi deſpues que la vendida fuere cumplida, la caſa ardiere, o el cauallo ſe muriere, o otro daño qualquier le viniere, antes que lo aya reſcebido el comprador, el daño ſea de aquel que la compro, y el pro. Otroſi ſi en alguna coſa meiorare la coſa vẽdida. ¶ Y eſto ſea ſi el vendedor non alongo, de dar la coſa vendida, o ſi no ſe perdio por ſu culpa o ſino ſizo pleyto, q̃ ſi ſe perdieſſe, o ſi ſe dañaſſe, q̃ el daño fueſſe ſuyo, y no del cõprador, ca eſtas tres coſas*

el ven-

el vendedor deue auer el daño, y no el comprador, pero ſi algun pro viniere, ſea del cõprador.

¶Ex hac lege perſpicuum eſt id, quod docet noſtra concluſio, quod in foro exteriori, quin etiã in foro cõſcientiæ, poſtquam venditionis contractus eſt abſolutus, ſeu perfectus, damna & emolumenta, quæ rei venditæ accidunt, etiam tantiſperdum res ipſa perſiſtit apud venditorem aſcribenda ſunt emptori, & non venditori.

Quãdo eſt venditor in mora.

¶Niſi in tribus caſibus à lege hac expreſsis, vel ſi venditor fuit in mora non tradendi rem ſuo domino, qui erat emptor, vt ſi emptor petiuit rem ſuam diſtulit tamen venditor traditionem rei. Nã ſi eſt venditor in mora damnum eſt venditoris, eſt autem in mora, ſi non dat quãdo tenetur dare, vt ſi emi veſtem, & peto veſtem meam venditor tamen non tradit eam, interimq; quis furatur veſtẽ, venditori eſt aſcribendum damnum, & reſtituet, quod acceperat pretium.

¶Secundus caſus, ſi res iam vendita, culpa venditoris fuit perdita, antequã traderetur emptori, vt ſi vẽditor rẽ quam vendidit habens illam apud ſe non requiſito emptore, quod eam caperet, proijceret eã in viam publicam, aut in foribus ſuæ domus illam exponeret, vnde fur ſuſtuliſſet, aut ſi incenderet domum quã vendidit, aut equum percuteret quẽ vendidit, vnde moritur.

¶Tertius caſus, ſi facta fuit conuentio, inter venditorẽ, & emptorem, quod antequam emptor, reportaret eam in domũ ſuam vel alibi, quod damnũ ſi quod accideret, eſſet venditoris.

Quãdo eſt perfecta vẽditio.

¶Lex aũt hæc conſonat cũ iure communi. l. 1. C. de peri. & cõm. rei vendi. Et. l. ſecundum naturam. ff. de regu. iuris. Tum autẽ eſt perfecta venditio, quando eſt pure, hoc eſt ſine conditione contracta. Si ergo contrahentes conuenerunt citra conditionẽ vendens, ſcilicet, de exhibendo rẽ ex tanto ſignato pretio, & emptor de exhibẽdo pretio, tũc vẽditio eſt perfecta, etiãſi ſine ſcriptis fiat. Niſi cõtrahẽtes cõueniant quod venditio fiat per ſcripturã, tũ ex conuentione venditio non eſt perfecta, niſi adhibeatur tabellarius cõcinnans ſcripturã. Et tantiſperdũ non cõcinnatur, dãna ſunt venditoris, & item emolumenta, quia vẽditio non eſt perfecta, quia deeſt inſtrumentũ publicũ, non quod hoc ſit neceſſariũ ſimpliciter, quia vt diximus etiã antequã inſtrumẽtũ publicũ cõcinnetur venditio eſt perfecta, & inſtrumentũ publicũ adhibetur ad memoriã, & teſtimoniũ, ſiue probationẽ, nõ ad ſubſtantiã contractus. Niſi vt diximꝰ ex cõuentione contrahentiũ adhibenda ſit ſcriptura, tunc enim antequã adhibeatur, venditio in pendulo maneꝰ, quia ſolui poteſt. ¶Iſtud autẽ eſt per accidens, quia cõtrahentes, ad eã rationẽ cõuenere, nõ quod venditionis cõtractus aduocet in ſuã eſſentiam ſcripturã, vt traditur l. 6. tit. 5. par. 5. vbi docetur, bifariã poſſe celebrari cõtractũ vẽditionis, & per ſcripta, & ſine ſcriptis. Per ſcripta aũt, poſſumus intelligere, aut ſcripturã publicã, cuius meminit. l. contractꝰ. C. de fide inſtrument. & hanc ſcripturã condunt tabelliones, aut poteſt fieri per priuatam ſchedulam. Lex aũt tertia fori lib. 3. titul. 10. quæ videtur innuere venditionem celebratã per ſcripturã valere, nõ derogat legi Par. quæ tradit etiãſine ſcriptis valere niſi quãdo ex ſcriptura tantũ cõueniũt.

Duplex ſcriptura in cõtractibus.

Quia tũc neceſſaria eſt ſcriptura, ſiuè publica ſiue priuata ab ipſis cõtrahentibus firmata, ideſt contrahentiũ ſubſcriptionibus ſubſignata. ¶Sicut aũt non exigitur ſcriptura ad eſſentiam contractus, ita neq; exigitur arrabo, eſt autem arrabo, ſiue arrha, Greca vox, Latinis vſurpata quod Hiſpanè dicimꝰ la ſeñal, ſępe enim emptor in ſignũ venditionis, exhibet arrabonẽ. At verò arrabo hic, nonnunquã eſt accidẽs contractus, quando ſolũ eſt ſignũ venditionis vẽturæ, aliquando vero eſt pars, & eſſentiale cõtractui, nempe quando exhibetur non ſolũ in ſignũ ſed in pretij partẽ, & quia pretium eſt de eſſentia venditionis, ſi vnquã exhibeatur in pretij partẽ, iã tũc venditio firma eſt, neq; cõtrahẽtibus pęnitẽtia ſoluẽdo cõtractui ſuffragabit. Quoniã velint nolint cõtractus eſt ſtabilis, ſicut etiã ſi nõ in arrabonẽ, ſed ſolũ in partẽ pretij, quod fidẽ faciat totius ſummæ ſoluẽdæ, quis ſoluiſſet rei quã emit, iã venditio firma eſt, & damna, & emolumẽta ſunt emptoris, & nõ venditoris niſi in caſibus præfatis. Prolato autem arrabone in ſymbolum, non in pretij partẽ, ad huc vẽditio nõ eſt firma ſiquidẽ emptor, pænitere poterit, amiſſo

De arra & arrabone quę in venditionibus interponuntur.

amiſſo tamen arrabone qui tunc tranſit in dominium venditoris, propter pœnitentiã emptoris. At vero videntur ob uiam inuicẽ ire leges regni in re hac. Nã lex. 2. fori. li. 3. titu. 10. arrabone ſuſceptо à venditore non poteſt ab initio cõtractu reſilire, at vero lex. Par. 7. par. 5. titulo. 5. venditori etiam reſiliendi concedit facultatẽ, modo duplũ, ad acceptam arrã perſoluat. Vt ſi accepit in arram regale duobus ſolutis regalibus abſoluitur, vt Inſti. de emptio. & vendi. §. in his autem. &. C. de fide inſtrum. l. contractus. in fin. Verumtamen quia de iure arra, non eſt de eſſentia contractus, ſed futuri tantum argumentum, & ſymbolum, ideo optimè ex iure ſancitum eſt, quod vterque tam venditor, quam emptor, poſsint reſilire. Niſi quod venditor ſoluit duplicatas arras, quia per ipſũ ſtetit, quo minus contractus firmaretur. Nam ſi ipſe arram accepiſſet nõ ſolum in ſignum, ſed in pretium contractus firmus euadebat. ¶Quia igitur contrahentes oportet in contrahẽdo æqualitatem obſeruare, ſi emptor poterit reſilire, cur nõ venditor, cum arra vt dicebam ſolum eſt argumentum, & non de eſſentia contractus vt lege quod ſæpe, in principio. ff. eod. tit. & ideo iuſtior eſt lex. Par. quam fori vt videtur.

Legum conclusio, & cui ſtandum eſt.

¶Cæterũ, quod emptor poteſt emptionis pœnitere, eſt intelligendũ, antequã ſibi compareт rem, nam re iam ſibi tradita, pœnitentiæ non eſt locus, neque venditori, neq; emptori, quia tunc conſummatum eſt.

¶Porrò nõnunquam emptor poteſt reſilire à contractu, & non perdit arras. Vt ſi bona fide emit, quæ non ſunt venalia, putans eſſe venalia, vt liberum hominem emens credens eſſe ſeruum, aut locum publicum, &c. Tunc ſanè quia vẽditio eſt ipſo iure nulla qui bona fide emit, ſoluto contractu, arras ſibi parabit.

¶Item ſi ſoluatur contractus propter vicium quod debuiſſet promere venditor, & non deprompſit. Tunc ſanè non ſolum arram ſibi acquiret emptor, ſed damna quæ ſequuntur ſunt venditoris, & non emptoris. Quia etſi videatur vẽditio perfecta puta quia pretium eſt ſolutum, vel habita eſt fides de pretio, aut quia res tradita in poteſtatem emptoris, nihilominus cõtractus eſt nullus, & ideo dãna ſunt venditoris. l. vltima. C. de peri. & commo. rei venditæ.

Si venditio fit nulla arã non perdit emptor.

¶Vt contra ſi emptor ſubticuit virtutẽ occultam rei, quam emit, quam debuiſſet alioqui propalare, emolumẽta illius rei ſunt venditoris, ob eandem cauſam. Quoniam etſi videatur perfecta venditio, eſt tamen nulla, vt patet ex. 5. &. 6. concluſionibus. ¶Obſerua interim in venditionis contractu nonnunquã pretium anticipare rẽ, aliquãdo res anticipat ipſum pretium. Quippe in venditionibus anticipatis quam Hiſpana vox vocat, *Vender adelantado*, pretium præcedit rem vt qui ex accepto pretio vendit frumenta, quæ colliget ſub Auguſto, iã vero res præcedit pretium vt emit vlnã panni in diem, quã accipit daturus pretium hinc ad. 2. menſes. Rurſus obſerua, quod ſecundum Gloſſam. C. de per. & com. rei vendit. l. 1. venditio eſt perfecta trifariam vel quando pretium eſt ſolutum, vel habita fides de ſoluendo, aut, 3. ſi res eſt iam tradita in poteſtatem emptoris. At vero adhuc vt hæc tibi ſint promptiora, accipe cõcluſionem nonã.

Nona concluſio, in his mercibus, quæ prælibantur, antequam emantur, vt ſunt vinum, mel, oleum, acetum, ſapa, piper, zinziber, canela, gariophilum, & hoc gen' alia deguſtabilia, etiã ſi ſit aliàs perfecta venditio, ex pretio ſoluto, vel ex fide habita ſoluendi, nunquã tamen detrimenta, quæ iſtis mercibus fortaſsis affecerint, vel furti, vel deuſtionis, vel aciditatis, &c. aſcribentur emptori, ſed ſemper venditor illa ſuſtinebit, quouſq; ab emptore ſint deguſtata & probata. 9. Conclu.

¶Quoniam alijs præmiſsis guſtus approbatio conſummat contractũ. Qua propterpoſt deguſtationem, ſi àlias erat perfecta venditio, ſi emptor illa probat dãna quæ acciderint ſua eſſe ducet, & non venditoris.

Merces quę pẽdent ex guſtu niſi guſtẽtur nõ abſoluunt ſuam venditionem.

¶Porrò ſi condictum eſt tempus, & ſtatum, ſub quo dixit emptor ſe deguſtaturum merces, & ſub illo nõ guſtauit merces nihilominus erunt eius, & damna earum ſibi annumerabit, quia iam per ipſum ſtetit, quominus guſtarentur.

¶Quod ſi forſan quando celebrabatur contractus non fuit decretum tempus ad guſtandas merces huiuſmodi, vendi-

tor in præſentia teſtium requirat oportet emptorem, vt veniat guſtatum menſuratum, vel penſum quod ſi non fecerit, intra cõdictum tempus, pericula merciũ ſibi annumerer, & non venditori.

¶Quo circa ſi emptor neglexerit detrimenta mercium ſibi computabit, hæc habeto exceptis caſibus ſupra dictis. Nõ ergo veniente emptore ad guſtandum, menſurandum, pendendum ve merces ad condictum diẽ, venditor poterit vendere alteri merces, ſupra dictas, & ſi quæ interim detrimenta merces ex dilatione emptoris fuerunt ſubſecuta, vẽditor exiget ab emptore, & emptor in vtroque foro tenetur reſtituere. Quippe qui cauſam damni dat, damnũ dediſſe videtur, hic autem emptor fuit in mora in emptione, ideo ſi propter eius moram, merces diſpendium tulerunt, diſpendij tenetur emptor, & venditor poterit alteri vendere.

¶Vnde infertur, quod ſi venditor ſtante caſu priore, qd emptor eſt in mora, eguiſſet vaſis ſuis quibus contentæ erãt merces præhabitæ, ſiue ad locandũ alijs vaſa, vel ad implendum ea ex nouis fructibus, vel ad alium quempiã vſum, poterit effundere vel vina, vel acetum, &c. in viam publicam vt vaſis ſuis pro ſua indigentia vtatur, coram teſtibus tantum effundens, quantum vendiderat. Hæc concluſio patet. l. ſi vina. ff. de pericu. & comm. rei vend. & l. 1. & 2. ff. vbi dudũ & l. 24. Part. 5. titul. 5. vbi ad literam ſermone Hiſpano traditur. Et ratio legis eſt, quia contractus vt ſit iuſtus, alienus debet eſſe ab omni deceptione. Vnde qui vendit balſamum adulteratum pro vero, aut ſtorax liquidum pro balſamo vero, aut qui vendit vinum vt duraturũ quod ſcit mox viciandum, &c. ex deceptione irritat ſuam venditionem. verum hoc genus mercium, quod diximus ex colore, vel odore, facile decipere poteſt emptorem. Sunt enim vina rectè olẽtia, & pulchri coloris, nihilominus guſtata ſe produnt, & niſi guſtarẽ ur deciperẽt emptorem. Vt item ſpecies aromaticæ ex colore facile imponerent, at deguſtata docent qualia ſunt. Vt ſi deguſtas canelam, ſi pungit guſtum, illam probas itemque & piper, & gariophilum. Quocirca vt venditio huiuſmodi mercium omnino ſit expers fallaciæ ſanctum eſt, vt nihil reputetur contractus, donec delibentur ſiue guſtẽtur & menſurentur. Iuſta quoque eſt lex docens vẽditorem (ſi emptor ſit in mora) vt ſuæ indemnitati conſulat ſi habet aliàs muſtum vel vinum, & aufundendum in vaſis, quę occupant merces alienæ, poſſe illa coram teſtibus effundere in callem. Non enim iniurius erit emptori hoc factitans, ſiquidem conuentum fuit in diẽ venturum eſſe emptorem, vt ſuas deguſtaret merces aut ſi non fuit conuentũ requiſitus tamen eſt coram teſtibus vt veniret merces guſtatum: ſi vero nõ emptor eſt in mora, ſed venditor, detrimenta mercium ſua eſſe ducat oportet, quia ipſe fuit in mora. Et ſi quod damnum acciderit emptori, quia ſuas tempore ſtato non accepit merces, venditor reſarciet, & reſtituere tenebitur.

(Marginal note: Merces quæ niſi guſtentur decipere poſſunt emptorem.)

¶Si vero vterque fuit in mora is, qui poſterius fuit in mora, ſuſtinebit mercium dãna, ſi quæ acciderint poſteriori enim aſcribuntur. l. illud de peri. & comm. rei venditæ. niſi tamen poſterior fuerit in cauſa, quod prior fuerit in mora. Nam id temporis, poſteriori non nocebit in l. ſi perempto. ff. de empti. & vendi. iuncta gloſſa.

¶Quod ſi rogitas cuius erũt fructus rei venditæ, reſpondebis quandiu venditio non eſt perfecta, ſemper ſunt venditoris, at quando venditio eſt perfecta, ſunt emptoris. Namque tantiſperdum venditio non eſt perfecta, nondum transfertur rei venditæ dominium in emptorẽ: quo circa nõdum facit fructus ſuos. Vẽditione autẽ conſummata, eſt dominus rei, ideoque fructuum quoque rei ſicut & damna tunc, & emolumẽta emptoris incipiunt eſſe vt viſum eſt in octaua cõcluſione.

(Marginal note: Fructus rei venditæ cõſũmata venditione ſũt emptoris.)

10. Conclu.

Decima concluſio, ſunt merces, quæ non exigunt guſtum, ſed menſuram, aut librationem, & huiuſmodi, donec menſurentur nõ cõſummant ſui venditionẽ. Hæc concluſio eſt lex Partit. quæ ſupra fuit expoſita. Sunt autem vt eam explanemus quædam merces, quæ non egent deguſtatione, vt priores, ſed earum venditio conſiſtit in menſuratione, vel ponderatione. Nam primum genus merciũ conſiſtebat in vtroque, & ideo vtrumq; exige-

exigebat,& menſurationem, & deguſtationem,hoc autē menſura,& pōdere eſt contentū. Et ſicut primum non conſummabat venditionem, niſi vtrumque cōplecteretur, & interim damna erant venditoris vt.9.patefecit cōcluſio,ita & hoc quandiu non menſuratur, ſeu ponderatur damna ſi quę tulerit,venditor patietur, & non emptor. Sunt autem huiuſmodi merces frumenta, & metalla. Hæc enim in menſuratione, & ponderatione,conſummatam habent ſuam venditionem. Quocirca ſi quis mihi emit centum coros tritici, & pretium anticipat, dum triticum eſt mihi in horreo meo , & non menſuratur emptori, ſi viciatur interim,aut ſi furto rapitur vēditoris erit iactura non emptoris. Cæterum ſi mihi emptor ſoluit pro ſingulo coro.9.regalia,& ſoluto pretio deijcitur pretium hoc damnum erit emptoris, vt emolumentum ſibi computabit. Vt ſi forte promouetur pretium in numum aureum, vel amplius non tenebitur amplius ſoluere, quam fuerit in principio ſolutum vel præſtita fides ſoluendi.

¶Itaque damna,vel emolumenta in pretio emptor ſuſtinet,aut fruetur, at damna rei venditor patietur,& ſi quę accidesint emolumēta vēditoris interim erūt. Et cauſa eſt quia venditor apud ſe habet tunc rem,at emptor iam contulit pretiū. Itaque emptor fecit totum quod ſuū erat offerendi pretium ,& quantum ex hac parte eſt venditio perfecta eſt , ideo, ſiue carius, ſiue vilius poſtmodum vendatur factam venditionem non auget neque minuet.

¶ Pręcipuus modus perfectæ venditionis eſt quādo res tradit̄ emptori.

¶Ex his colliges etſi trifariā dixim⁹ dici poſſe venditionē, perfectā at pręcipuus modus eſt vltimus. Videlicet, quando res, quæ venditur tradita eſt in poteſtatem emptoris.Tunc nanque ſiue damna ſiue emolumenta emptor ſua eſſe computabit. At vero etſi pretiū ſit ſolutum, aut fides præſtita de ſoluendo, etſi quo ad pretium ſit iam perfecta venditio, cæterū non quo ad omnia eſt conſummata ſi quidem damna, adhuc ſunt venditoris,ſicut & emolumenta, quandiu res nō eſt tradita emptori. Enimuero,vt liquet ex. 8.9. &.10.concluſionibus, etiā ſi pretium ſit ſolutum pro mercibus guſtādis primum & menſurandis,ſiue mēſurandis, quouſque vel guſtentur & mēſurentur , vel menſurentur vt frumenta, vel ponderentur , vt aurum , argentum ferrū, &c. conſummata nō eſt venditio. Qui ergo pretium ſoluit fabro argentario pro decem libris auri,vel argenti,&c. ſi interim antequam ponderentur furto ſublatæ ſunt, iacturam furti faber argentarius vendens ſuſtinebit , & non emptor.

11. Conclu.

¶Vndecima cōcluſio, ſi venditor eſt in mora tradendi rem venditam emptori, damna quæ acciderint erunt venditoris omniſque rei venditę iacturam ſibi aſcribet. Verum ſi poſtmodum venditor rem, antequam lædatur, aut iacturā ſuſtineat illam offert emptori, & emptor eſt in mora non recipiendo eam cuius moræ non eſt cauſa venditor, ſed ſolus emptor emptoris erunt iactura, & periculū rei illius,& non venditoris. Hanc concluſionē propoſui, vt palam facerem,quod in. 9. concluſione tradidi ſi venditor, & emptor ambo fuerint in mora,poſteriori qui fuit in mora aſcribētur periculum & damnum rei venditæ. Nam ex hac cōcluſione perſpicua euadit. Et hanc concluſionē fere ad literam firmat lex. 27. Partit.5.titu.5.

Vēditor in mora ſimul & emptor in mora.

12. Conclu.

¶Duodecima concluſio,ſi venditor cōuenit cum emptore, quod ipſe vult ſuſtinere rei quam vendit periculum, & damnum donec emptor rē venditam in ſuā receperit,etſi perfecta ſit venditio , venditor nihilominus ex pacto, damna ſuſtinebit quandiu emptor nō acceperit rē vēditam ſibi. Item ſi venditor vendidiſſet vinum dicens , quod illud vendebat tanquam vinum , quod diu durare poteſt , & emptor hoc vinum emebat , vt diu manſurum, ſi interim viciaretur , vicium eſſet in damnum venditoris , non emptoris. Nam decipiebat emptorem,& ideo venditio erat vitioſa. Hæc item cōcluſio patet l. 35. eodem titul. Part.5. & ratio eſt , quia etſi venditione perfecta, vicia rei venditæ annumerātur emptori, & non venditori, vt ſupradictum eſt, cæterū , hoc eatenus verum eſt , quatenus pactum non interueniat aliud ſuadens vt modo accidit , quia ex conuentione,quamuis venditio ſit perfecta , cēſentur damna venditoris.

Pactum aliquādo mutat naturā cōtractus.

¶Decimatertia concluſio, Si venditio

ſub

ſub conditione celebretur, quouſque cõ ditio ſit impleta, & cõtractus purus euadat, damna & periculum rei venditæ, ſunt venditori computãda, cæterum abſoluta cõditione, iactura erit penes emptorem, verum ſi ante abſolutionem cõditionis, res perderetur, venditor ſibi iacturam imputabit, item hæc eſt aperta concluſio, quia venditio ſub conditione non eſt perfecta, ſed expectat cõplementum conditionis, ſi autem venditio eſt imperfecta, adhuc reſidet res vẽdita ſub dominio vẽditoris ideo ſiue cõmoda, ſiue incommoda eiuſdem rei ſibi imputabit. Et eſt concluſio excepta ex lege. 26. Part. 5. titul. 5.

CAP. QVINTVM.

De qualitate rerum venalium.

QVALITAS rei, vt venalis ſit multiplex eſt: enimuero, neceſſaria eſt qualitas hæc, ſcilicet, quod ſit propria vendentis, aliena enim vendere nemo poteſt, itẽ quod ſit priuata res, quippe publica non ſunt venalia. Item quod ſint profana, quia ſacra non ſunt venalia rurſus, quod ſint corporalia, quia ſpiritualia non poſſunt venumdari, rurſus quod ſint alieni iuris quia quæ ſunt ſui iuris vt homo liber venumdari nequit vel alias lege prohibita.

¶Quæ omnia vt proſequamur, quia hęc differere ſpectant ad obiectum venditionis, ideo ſcire oportet, quod ſit venditionis ſubiectum, ſeu materia circa quã verſari poteſt venditio. ¶Et primum videamus, de primo an res aliena vendi poſsit, etſi de facto quis vẽdat rem alienam, an contractus teneat. Et quidem leges regni, de hac re videntur diſcrepantes. Etenim. l. 6. titul. 10. lib. 3. fori expreſſe traditur, contractum eſſe nullũ. Vnde ait, in ſententia, *El vendedor que vendio coſa agena, al comprador que no ſabe, que lo es, el vendedor le torne el precio que por ella reſcibio, y pague la pena que en el contracto puſieron, y lo que en ella ouiere meiorado, y le ſanee toda el daño q̃ le viniere por ſacarſela, y al ſeñor de la coſa, ſe la reſtituya con otro tanto de lo ſuyo. Mas ſi el cõprador, q̃ la coſa agena lo ſupo, ſea obligado, à reſtituyrla al ſeñor cuya es cõ otro tãto de lo ſuyo.* *Colliſio legum.*

¶Et in. l. 9. ibidem idem traditur expreſſius, videlicet. *Ningun hombre venda mueble, ni rayz, ſin voluntad del ſeñor de ello, y ſi lo hiziere non vala la vendida, y el vendedor y el cõprador que lo comprare a ſabiendas, cayã en la pena de la ley, y ſi fuere ſieruo el vendido ſu ſeñor le aya con todo lo que gano, deſpues que probare, que es ſuyo y ſi en eſte medio tuuiere hijos ſeã del ſeñor. Todo lo qual ſe entiende, quando no ſe prouare al ſeñor de la coſa, que la mando vender.* Ex quibus legibus videtur apertum eſſe, quod venditio rei alienæ, non valet & qui ſcienter vendidit venditor tenetur pretium quod acceperat ab emptore reſtituere, & meliorationem, & item damna reſtituet quod ſi venditio valeret, vtiq; melioratio, & deterioratio erũt emptoris, non venditoris vt lex hæc cõſtituit. *L. poſt perfectum, & l. fructus & l. pen. C. de act. emp. & vendi.* Item expreſſe ait, in. l. 9. contractum nõ valere, ſiue ſit de mobilibus, ſiue de immobilibus. Et hic procedimus in hac diſputatione, exceptis caſibus excipiendis. Quando vel ratione pacti vel officij, vel adminiſtrationis quis poteſt vendere aliena, quia tunc tenet contractus vt ſi creditor vendit pignus quod habet debitoris ex pacto, quod ſi ſtato die non ſoluiſſet, quod illud venundaret pro debito. *Pacto vel adminiſtratio officium.* Item tutor, qui vendit quando expedit ſuo pupillo, vel domũ, vel agrum pupilli aut capitulũ quod vendit bona eccleſiæ, quæ adminiſtrat. &c. conſule Azo. in ſumma. C. de re. alien. nõ alie nã. circa princ. Vnde iudex poteſt etiã ex officio iudiciario vendere aliena, ad abſoloendam ſuam ſententiam, vt factores, quos vocant regis, ad recuperandum cenſus regios idem præſtare poſſunt vnde in ſenten. ſic habet lex regni. *El juez para cumplir ſu ſentencia, ò el cogedor de rentas reales para la cobrãça puedẽ vẽder ò ſu officio la coſa agena, y paſſa el ſeñorio della al cõprador. Mas tal vẽta ha de hazerſe en publica almoneda, &c.* ¶Et huiuſmodi vẽditio vocatur à iuriſcõſultis vẽdito iudicialis. Vbi vides quomodo ratione officij ſas eſt vendere aliena, vel propter iudicis ſententiã, damnãtem bona alicui' in vẽditionẽ, aut propter regis recolligẽdos cẽſus. Itidẽ & rex poteſt vendere aliena, ex regio officio quomodo autem hoc fiat lex regni docet. Porro autem de huiuſmodi venditionibus, quæ fiunt autoritate publica, *Alicui venditio valida eſt ſi fiat ex authoritate publica pro ſtructe bona alicuius.*

non

Véditio ex authoritate publica alia ex autoritate priuata.

nõ eſt ſermo modo, ſed ſolum de ijs, quę
fiunt priuata autoritate, quæ ſunt diuer
ſæ admodũ, à prioribus. Nam quę fiunt
autoritate publica, non ſunt in bonum
vendentis, ſed in bonum alterius. Vt
quæ vendit tutor iſtud eſt ob indigen-
tiam maximam pupilli. Vt traditur. l. 4.
titu. 5. Par. 5. Quod qui ſunt tutores pu-
pillorum, qui nondum peruenerunt ad
14. annum, non valeant vendere res pu-
pillorum, niſi ex magna compellẽte ne-
ceſsitate, & eum facultate iudicis, &c. Itẽ
quæ vendit iudex autoritate iudiciaria,
eſt in bonum publicum, vel in bonum
creditoris, cui debitor non eſt ſoluendo,
iudex præcipit vendi debitoris bona,
vti ſoluat.

¶De his igitur vẽditionibus, nõ eſt diſ-
ſerendũ modo, quia certa eſt reſponſio,
quod hac obſeruata ratione poſſunt vẽ-
di aliena bona,

¶De venditione igitur priuata autorita
te celebrata, differitur duntaxat. At ve-
ro legibus ex fori libro deprõptis, vt di-
cere cœperam obuiat lex. 19. Part. 5. tit.
5. diuerſum enim videtur conſtituere, à
cõſtitutionibus prioribus, ex illis enim
venditionem rei alienæ eſſe nullam, ſa-
tis promptum eſt. At vero. l. 19. ſic ha-
bet in ſententia. *La vendida de coſa agena va*
le, y ſi el comprador ſabia no ſer del vendedor,
aunque deſpues ſela ſaquen, no eſta obligado el
vendedor boluelle el precio, que por ella reſcibio
ſi expreſſamente non ſe obligo à ello. Mas ſi el
comprador no lo ſupo eſta obligado à boluerſe-
le con todos los daños, y menoſcabos, q̃ ſe le ouie-
ron ſeguido. Hìc clarè vides, legem hanc
docentem venditionem alieni, eſſe vali-
dam, ſiue emptor ſciat eſſe alienam, ſiue
ignoret. Niſi quod cum emptor ſciebat
eſſe alienam, perdit pretium quod exhi-
buit pro ea, niſi aliter conuentum fuerit
inter contrahentes. Vnde non ſolum
inter leges has diſcordia videtur, ſed etiã
inter Theologos non eſt conuentum
de re hac.

¶Indicat enim Conradus libro. ſuo de
contracti. q. 70. Hẽricum de Oitha, opu-
ſculo de contractibus aſſerentem, vendi
tionem huiuſmodi, non eſſe rectam, ſed

Argumenta fauentia.

1 vicioſam, & ipſo iure nullã. ¶Primo quia
vendere rem alienam, videtur eſſe furtũ,
vt Inſt. de vſucapion. traditur. Qui ſciẽs
vendit rem alienam, furtum committit.

¶Secundo, Nam qui rem vẽdit alienam, 2
vel hoc fictè facit, aut verè facit intendẽ
do vendere. Si primum mentitur ſaltem
opere quia mendoſe & ſimulatoriè ven
dit, & hoc non licet ſi verè intendit ven-
dere, ergo intendit tradere rem alienam
nõ ſuo ſed alieno domino, hæc autem in
tentio praua eſt, quia eſt intendere in-
iuriam facere domino rei. ¶Tertio, Qui 3
ſcit vicioſam eſſe rem quam vendit, & vi
cium celat peccat, ergo qui ſcit rem eſſe
alienam, rem quam vendit, & celat, itẽ
peccat. Probo conſequentiam, quia ma
ior defectus eſt eſſe alienum quam vicio
ſum aliàs. ¶Quarto, Qui decipit contra 4
hentem, peccat, & facit ex ſua deceptio
ne contractum eſſe nullum. Quia dolus
& fraus nulli patrocinantur. ¶Quinto, 5
Omnii venditio transfert dominum rei
venditæ in emptorem, at qui vendit alie
num non poteſt transferre dominium,
quia nemo dat, quod non habet. ¶Sex- 6
to, Si fuiſſet vera venditio, damna & pe-
ricula quæ rem venditam ſequerentur,
eſſent emptoris id quod fit per omnem
vẽditionem perfectam, at vero emptor,
qui emit rem alienam, ignoranter, non
tenetur de damnis ſequentibus rem vẽ-
ditam, ſed ſunt in foro vtroque vendito-
ris. ¶Septimo, Donatio & venditio hoc 7
ſolo diſcrepant nomine, quod illa gratis
dat ſine interuentu pretij, hæc vero dat
ex pretio, qui autem non eſt dominus
rei, aut de eius conſenſu, non poteſt do-
nare rem, ſine pretio, ergo neque dare
propter pretium, quia qui non eſt domi
nus nullo modo poteſt dare, igitur ne-
que dare ſine pretio, aut cum pretio. Si-
quidem nemo dat quod non eſt ſuum.
¶Octauo, Contractus eſt obligatio quę 8
dam vltro citroque inita ex contrahen
tium conſenſu in. l. Labeo. §. contract. ff.
de verb. ſignifica. At vero in hoc con-
tractu, emptor quia ignarus emit, obli-
gatur ad ſoluendum pretium, at vero vẽ
ditor, non poteſt ſe obligare ad traden-
dam emptori rem, ſiquidem traderet rem
alienam in poteſtatem alterius, qui non
eſt dominus rei, ipſo domino repugnan
te, eſt peccatum, at nemo ſe poteſt obli-
gare ad peccãdum. ¶Nono, Fac rem hu- 9
iuſmodi perire apud emptorem, vtique
quod pereat, nõ erit malo emptoris, ſed
venditoris poſtquam conſtiterit igno-
ranter

ranter emiſſe emptorem rem alienã Igi-
tur nulla fuit venditio. Quoniam ſi vera
fuiſſet, perire rem eſſet emptoris maio
10 non venditoris. ¶ Decimo, Quia ex hu-
iuſmodi venditionibus excitat ſæpe li-
tes, & iurgia. Namq; cũ patuerit empto
ri rẽ eſſe alienã, & domino vero rem ſuã
venditam fuiſſe citra eius iuſſum litiga-
bit cum venditore, & emptor cum eodẽ.
¶ Cõradus vero ab hoc placito abhor-
ret, diuerſum autumans. Verã eſſe vendi
tionem, & licitam, ſi venditor vendat ſe-
cundum quod de iure poteſt, ideſt, ſub
conditione vera vel præſumpta quod
rei dominus gratam habebit venditio-
nem, aut ſi non habuerit gratã venditio
nem, quod ipſe ſatisfaciet, & tenebitur
de euictione. ¶ Supponit autem quędã
pro ſuo placito exponendo. Primum
quod vendere, non eſt dare, aut tradere
rem, aut transferre rei dominium, ſed ſo
lum ſe obligare ad tradendum. Secun-
dũ quod vẽdere nõ eſt actus exterior, &
vt neq; emere, ſed ſunt actus interiores:
quib[9] vẽditor ſe obligat ad tradendũ rẽ
alteri ſiue ſimpliciter ſiue ex cõditione,
& emere eſt velle alteri tradere pretiũ ex
re empta, id qđ eſt ſe obligare. Inde con
cludit, quod aliquis poteſt vẽdere rẽ alie
nam. Verbi cauſa, qui habet apud ſe rem
alienam, in pignus, aut in depoſitum, ſi
vendat pignus, credens quod dominus
pignoris aut depoſiti, gratũ habebit qđ
ipſe facit. Aut ſi nõ habuerit ratũ, ſed qđ
petet ſibi reſtitui ſuum pignus, vel depo
ſitum, obligans ſe ſatisfacere emptori,
de damno illato, ſi quod acciderit ipſi.
Argumen. Conradi.
¶ Probat ex. l. rem alienã. ff. de cõtrahen.
emptio. & venditio. Quæ ait rem alienã
diſtrahere, nulla dubitatio eſt, nam em-
tio eſt, & venditio. vbi gloſſa expoſuit,
contractum huiuſmodi tenere in preiu-
dicium vendentis. ¶ Secunda. l. ſi quis. ff.
de actio. emptio. & vendi. quæ ait, ſi
quis rem alienam vendiderit, & medio
tempore hæres fuerit domino rei, coge-
tur vendens, implere venditionem, &
gloſſa implere, ideſt, tradere rẽ, & ea face
re, quæ vẽditoris ſunt facere. Non enim
tradiderat, ſed excuſabat rẽ eſſe alienã.
¶ Tertiũ. l. ſi emptio. ff. de contrahen. em
ptio. & vendi. §. Item ſi emptor. Vbi ha-
betur, Item ſi emptor, & vẽditor ſcit, fur-
tiuũ eſſe quod venit, à neutra parte obli
gatio contrahitur ſi emptor ſolus ſcit, nõ
obligabitur venditor, neque tamen ex
vendito, quicquã conſequitur, niſi vltra
quam conueniret præſtetur. Quod ſi
emptor neſcit, & venditor ſcit, vtriuſq;
obligatio contrahitur. Si igitur furtiuo-
rum venditionem ius docet eſſe vendi-
tionem ignorante emptore, multo for-
tius de alijs rebus, non furtim ſublatis, vt
ſunt pignora, depoſita, commodata,
&c. Quod vero non ſemper vendi-
tio transferat dominium, videtur colle
ctum iri ex. l. ſi ita. ff. de contrahen. em-
tio. & vendi. vbi dicitur. Qui vendit, ne-
ceſſe non habet fundum emptoris face-
re, vt cogitur qui fundũ ſtipulanti ſpo-
põdit. Itaq; iuxta hoc placitum, quãdo
venditor eſt dominus rei, tunc venditio
transfert dominium, ſecus autem ſi non
ſit dominus rei. Suffragatur Ioannes à
Medina Codice de reſtitutio. q. 37. Et
quamuis ipſe ſe arbitrum cõſtituit inter
Henricum, & Conradum veruntamen,
arbitrium quæſtionis, quod ſibi tribuit,
eſt Conradi & nihil ex ſuo deprompſit.
Córadus nó probatur.
¶ Porrò autem ſi meam deſideras de re
hac ſententiam, primum dixerim falſum
eſſe quod Conradus contendit vendere,
& emere eſſe actus animi interiores. Nã
que vendere, & emere vt ſupra aiebam,
quando de contractibus generatim ſer-
monem texerem ſunt correlatiua. Verũ
actus iſte interior volõ me obligare ad
tradendum hanc rem alteri ex pretio,
non neceſſe eſt quod habeat actum aliũ
correſpondentem in mente alterius. Nã
actus interior me[9], nihil operatur in mẽ-
tem alterius. Niſi velit aliquis deſipere,
ex delirio quod tribuitur Auicennæ,
quod per meã imaginationẽ poſſum im
Vendere, & emere ſunt actus exteriores.
mutare corpus alterius. Quocirca vende
re, eſt actus exterior pẽdens ab interiori
conſenſu, quo quis vult ſe obligare actu
ad tradendum rem ex pretio. Vt emere
eſt itẽ actus exterior ex quo quiſpiam ſe
obligat, ad ſoluendũ pretium ex re em-
pta. Vnde venditio eſt contractus exte-
rior non interior vt ſupra diſſertum eſt.
Et ex finitione iuris liquet eſt obligatio
vltro citroq;, &c. Vt dudum referebam.
¶ Præterea non ſubſcribo Conrado di-
centi, non eſſe neceſſe venditionem trãs
ferre dominium rei venditæ, ſiquidem
hoc ipſe dixit vt ſuo dogmati conſule-
ret

ret quod venditio rei alienæ valida eſt. At vero venditio rei alienæ vt ipſe etiã fatetur, eſt conditionalis ſub diſiunctione, ſi domino grata fuerit, igitur ſicut hanc exigit conditionem, ita ſub conditione transfert dominium. Quippe ſi dominus ratum habuerit ſuæ rei venditionem, tunc transfertur dominium, quãdo ratam eam habuerit, & tunc demum erit purus contractus venditionis, quando trãsfertur dominium, & non prius. Nam quod venditor ſe obligat ad faciẽdum ſatis emptori ſi dominus ratum nõ habuerit, iſtud eſt cautio venditionis, & ad ſanitatem venditoris tuendam Hiſpanè, *Para ſanear la venta*, Non tamen eſt cõtractus venditionis, obligatur enim venditor ad euictionem vt diſponunt leges ciuiles. Vnde in. l. 32. ti. 5. Part. 5. decernitur ꝙ vẽditor teneat ſanã facere vẽditionẽ ipſi emptori, modo emptor mota lite ſuper re empta, notã faciat litẽ motã, emptori ſuper re quã emit. Quod ſi notã nõ fecerit litẽ motã vẽditori, vẽditor nõ tenetur de euictione, hoc eſt non tenetur reddere pretium quod accepit, etiam ſi ſuccumbat in lite, verum ſi notificauit litem tenetur venditor de euictione, ſi ſuccumbit in lite, & res vendita auffertur. ab emptore per iudicis ſentẽtiam, vnde tunc reddet pretium venditor, idem traditur. l. 7. tit. 10. lib. 3. for l idem ex iure communi. C. de euict. & l. ſi in venditi. ff. eod. titul. etſi mota lite non ſtatim agitur per emptorem de pretio, ſed ad defendendam rem venditam. ff. de euictio. l. ſi plus. 4. mota quæſt.

Vẽditor tenetur d euictione, ſi in lite de re vẽdita vincitur.

¶Porro euictio non eſt contractus venditionis, ſed eſt ad defenſionẽ cõtractus vt patet. ¶ Accedit eodem, quia emptor ? vel habet ius dominij in rem emptam, vel non, ſi non, quod ergo ius habet, quia aliud non extat, ſi non habet ius dominij, nihil emit, ſi dixeris quod habet ius dominij, igitur per venditionẽ in ipſum tranſlatũ eſt hoc ius, ſimpliciter quidem ſi à domino vendatur, at ſub conditione, ſi ab alieno.

¶Et præterea quod ait, quod vendere, non eſt dare, vel tradere rem, ſed ſe obligare ad traditionem rei eſt ſanè verum, quod poterit eſſe venditio ſine traditione rei, & ſine datione. Cæterum tradere contingit bifariam, aut mittẽdo, in poſſeſſionem, aut conferendo ius dominij. Vtique in venditione non eſt neceſſaria traditio rei quippe etiam non tradita re, venditio poteſt eſſe perfecta. Namque ſi emptor habet dominium in rem venditam, etiamſi non ſibi tradatur, ſed ſit apud venditorem, venditio eſt perfecta. Vt ſi emi centum coros tritici, & ſunt iã menſurati in domo venditoris, etſi illos nõ conduxi in domum meã, ſed, adhuc ſunt menſurati apud venditorem, venditio eſt perfecta ſiquidẽ periculũ, & damnum eorum non imputatur iam venditori, ſed emptori. Itaque ſi tradere rem ſignificat transferre ius dominij in rem, hoc eſt neceſſarium in venditione ſi autẽ tradere eſt introducere in poſſeſſionem rei, ſed tenetur nõ impedire, at hoc non eſt de eſſentia vẽditionis. Non enim venditor ad hoc tenetur, ſed emptoris eſt accipere poſſeſſionem rei emptæ & hac ratione eſt intelligendum ius quod dudum referebam non eſt neceſſe, venditorem fundum emptoris facere, non enim loquitur de dominio, vel iure dominij, ſed de traditione poſſeſſionis: ius autem dominij, eſt neceſſarium transferre in emptorem. Vnde Bald. l. dolũ. C. de peri. & com. rei vendi. inquit, quod emptor ex contractu principaliter habet actionem, vt à venditore habeat rei traditionem, vt non patiatur deceptionem, vt habeat dominium rei, vel vſucapiendi conditionem. Et quod res vendita vicio careat. Et quod propter euictionem emptor damnum non ſuſtineat.

Tradere rẽ venditã bifariam accipi poteſt.

Tranſlatio dominij eſt neceſſaria in vẽditione

¶Habet igitur emptor actionem contra venditorem, detrectãtem tradere rem vẽditam. Sed vt hęc omnia plenius habeas obſeruato in re quæ venditur tria poſſe conſiderari, & proprietas eius, & facultas vtẽdi illa, & vſus actualis eius. Per vẽditionem igitur transfertur neceſſario rei proprietas in emptorem, & facultas vtendi illa. Vſus autẽ eius actualis Id eſt, actualẽ habere vſum rei non neceſſario conſequitur venditionem aut emptionem. Quoniam emptor poſtquam ex emptione habet iam rei propiietatem, & vtendi facultatem, pro ſuo libito, poterit adhuc non ea vti, ſed dimittere eã apud emptorẽ, videlicet, vel non habitare emptam domum neque concedere alteri inhabitationem, vel ſi emit alias merces,

In re quæ vendit̃ tria conſiderantur proprietas facultas vtendi ea & vſus eius.

merces, dimittere eas interim apud venditorem. Neque iſtud ad venditorē ſpectat neceſſario quod emptor vtatur actu re ſua, ſed hoc iacet in arbitrio emptoris. Cęterum emptor ſtato tempore, ſi non ſuſtulerit rē ſuā, iam eſt in mora, & dāna rei erunt aſcribenda emptori, vt ſupra à me eſt explanatum. ¶ Hoc igitur eſt quod dicebam dudum, quod venditioni eſt neceſſario transferre ius dominij in emptorem, id eſt, proprietatem, & facultatem vtendi rei venditæ, non tamen eſſe neceſſarium venditioni, quod emptor actu vtatur, ſiue poſſideat rem quam emit. Quippe poteſt eſſe perfecte empta, & nōdum poſſeſſa. Quod ergo diximus ſupra traditionem facere perfectam venditionem, & modo dicebat Baldus emptorem habere actionem vt à venditore habeat traditionem, non ſignificat ſermo hic, quod vſus rei venditæ, ſit neceſſarius ad venditionem perfectam, ſed quod facultas ea libere vtendi ſit neceſſaria ad venditionem perfectam. Vnde ſi venditor hāc facultatē vtendi impediat, habet emptor actionem contra ipſum.

¶Quod ſi obieceris in venditione cū pacto de retro vēdendo nō transfertur dominium, reſpondebis, huiuſmodi venditionē eſſe licitam iuxta Innocen. Ioan. Andreā, Hoſtiēſem Panormitanum eſſe tamen conditionalem, quocirca, ſi ab ſoluto condicto tempore ad retrahendam venditionem, non fuit retrouendita, tunc venditio transfert dominium perfecte, & eſt perfecta venditio anteà vero dominium erat imperfectum, quia pendebat à conditione: nihilominus durāte tempore pacti emptor facit fructus ſuos, ſed quia non poteſt illam rem diſtrahere tunc ideo imperfectū dixit eſſe dominium. Porro autem, ad decidendā hāc quęſtionem ſcito in primis, quędam eſſe aliena, quæ nullatenus poſſunt alienari, quia non transferunt neq; poſſunt transferre venditores dominiū harum rerum, vt ſunt loca publica, & loca religioſa, venena mortifera, quę nihil medicamenti cōtinent vt toxicū, arma defenſiua vel offenſiua, quę infidelibus vēduntur hæreticorum libri, &c. Vt habes ex.l.15.ti.5. Par.5.&.l.17.ibidē, &.l.22. Item qui vendit hęreditatem quā ſperat habere, ſi ſignet cuius ſit hæreditas, vt ſi quiſpiam heres venturus dicat alteri, vēdo tibi agrum, quē hæreditate ſum habiturus à patre meo. Item hęc venditio eſt nulla, & lege prohibetur. L.13.ibidē. Siquidem hæc venditio erat incentiuū optandi mortem eius vnde ſperatur hęreditas vendita. ¶Prętérhęc, eandē ſubeunt conditionem vniuerſa, quæ vel per teſtatorem vel per donatorem, ſiue etiā pacto contrahentium prohibibita ſunt alienari, hæc nō poſſunt alienari, & ſi de facto alienentur vēditio eſt ipſo iure nulla vt ſunt primogeniturę & alia hoc genus, quoniam in iſtis, neque transfertur dominium neque poteſtas vſucapiēdi, ſi alienentur. Vt.l.Sancimus.C.de rebus alie.non alienan. Et.l.2.ff.de vſucapione pro empto.&.l.ea lege.C.de condi.ob cauſam. de iſtis ergo alienis certā primam accipe concluſionem. Hęc aliena non ſunt alienabilia niſi per accidēs, nam loca publica, quando venditur a rege vel domino oppidum ſimul venduntur quæ ſunt in oppido vt iuriſconſulti tradunt de qua re nihil ad pręſens. 1. Concluſ.

¶Sūt autē alia aliena, quæ habent dominum particularem, vt quæ ſunt furtim ſublata, aut in pignus, vel depoſitum, vel commodatum data, de iſtis eſt quæſtio in primis quæ vertitur. ¶Et ſit ſecunda concluſio, ſi venditor, & emptor ſciunt eſſe aliena, venditio eſt nulla. Tertia concluſio, ſi vēditor neſciat, & emptor ſciat item nulla eſt venditio. ¶Quarta, Si emptor neſciat, ignorātia craſſa, vel affectata, venditio eſt nulla. ¶Quinta, Si ignoret emptor ignorantia inuincibili, tenet contractus. Etenim habet emptor tunc actionē contra venditorem ſi ignoranter ſoluit pretium pro re aliena, vt ſibi rē concedat Hiſpane, *Le entregue lo que le vēdio*, has concluſio. ſuccinxi, quia ex prioribus ſatis liquent. 2. Concluſ. 3. Conclu. 4. Conclu. 5. Conclu.

¶Sexta, Si emptor interim nouerit eſſe alienum, quod emit, & petit à venditore, quod reſtituat pretium acceptum & ſoluat contractum, venditor reſtituere tenetur pretium, ſi credit probabiliter, quod dominus rei non habebit ratum venditionis contractum. Nam tunc venditor tenetur concedere emptori quod exigit. Hæc patet, quia ſi nouit venditor dominum rei, non habiturum ratum. 6. Concluſ.

ratum, quod ipſe facit tunc ipſe ſi contrariũ fecerit, nõ poteſt alienare rẽ alienã quippe inuito domino res aliena, alienari nequit. Secus ſi probabile erat dominum rei ratam habiturum venditionem factam per alium, etſi non fiat nomine domini. Quod ſi forſan te angit dubitatio, nunquid huiuſmodi venditor teneatur, palã facere emptori, rẽ quã vẽdit, nõ eſſe ſuam. Videtur enim, quod ſi tenetur palã facere vicia rei vẽdendæ, quod multo fortius, tenebitur prodere rẽ eſſe alienã. ¶Sunt qui opinentur, non teneri, & diſcrimen inter propoſita conſtituunt, dicentes, vitia eſſe propalanda, quia hæc propalata, faciunt rem non eſſe venalem, aut vilius venalem, at vero eſſe alienum, pretium non minuit.

¶At iſtis obſtat, quia etſi non diminuat pretium, tollit alioqui vendendi authoritatem, vnde vendi non poteſt, citra domini arbitrium, ideo plus officit venditioni quam vicium occultare. Etſi aliquibus placet, non eſſe neceſſarium vicium manifeſtare, quando venditor, illud occultans, pretium minuit, ſecundum quod vicium poſcit, eſſe minuendum, vt ſupra eſt commemoratum.

Plus officit venditioni ocultatio alieni quam vicij.

¶Dixerim autem, quod ſi venditor qui alienum vendit, non habita facultate à domino, probabiliter credit dominum rei probatam habiturum venditionem, id temporis non eſſe neceſſe, manifeſtare, venditum eſſe alienum. ¶Si vero diuerſum putat venditor, tenetur pateſacere, rẽ alienã ſe vẽdidiſſe, vt emptor re aliena reſtituta, exhibiti pretij ſit cõpos. ¶Sed quid ſi furto ſubripuit, nunquid tenebitur ſe prodere? Non ſane, ſed tenebitur rem furtiuam, domino reſtituere, quia ſemper præſumitur dominum rei, nõ eſſe probaturum, quod fur, furto ſublata vendat, quod ſi diuẽdita eſt, admonere emptorẽ, illud eſſe alienum, & pretium exhibere acceptũ, etſi non tenebitur dicere eſſe furto ſublatum ne ſe prodat. Secus eſſet ſi res eſſet data in pignus vel in depoſitũ. Quãquã ſi emptor ignorat eſſe rem furto ſubreptam, habebit actionem contra venditorem, cæterum venditor nihilominus, non tenebitur rem tradere, quam vendidit, quam ex furto ſubripuit, & hoc in foro conſcientiæ. At in foro exteriori iudex venditorem obligabit, vt tradat, quod vẽdit, quandiu eſſe alienum, non conſtiterit ei. ¶Quod ſi res huiuſmodi, iam nõ extat, quia conſumpta eſt, ad æqualẽs tenebitur. ¶Imo Chryſoſt. homilia. 52. in Matthæum, cẽſuit, rapta, eſſe reſtituenda, ad decuplum, & furto ſublata, ad quadruplum. Quia Lucæ. 19. Zachæus ait, ſi quem defraudaui, quadruplum reſtituo, & Exodi. 22. Quem furto tollens, ad quadruplum obligatur reſtituere.

Rapta ex Chryſoſtomo eſſe ad decuplum reſtituenda eſt intelligendum.

¶Cæterum hoc verum eſt ſi ex rapina, vel furto, damna magna ſubſecuta ſunt, tunc nõ eſt ſatis ſimplum reſtituere, ſed omne damnũ ſubſecutũ reſarcire. ¶Zachæus autem non tenebatur ex lege ad quadruplum, quia huiuſmodi reſtitutio ſolum, obligabat fures ouium, ipſe autem cum eſſet diues valde, nõ erat fur ouium vnde fecit opus ſupererogationis. ¶Sed quid ſi ab emptore, dominus rei exigit eam, quam apud emptorem reperit, eſſe poſſeſſam? De re hac. l. 3. Part. 5. tit. 5. diſponit: quod dominus rei alienæ, quam alter vendidit, ipſo neſciente, poterit exigere ab emptore, & poſſeſſore rẽ ipſam, quã poſsidet. Quod ſi poſſeſſor petit à venditore, quod rem quam vendidit certam faciat, at venditor profitetur ſe velle contendere iudicio, cum domino rei, & pariturũ ſe iudici, ſuper re illa, tunc dominus rei, non poteſt petere, illã, à poſſeſſore, antiſperdũ nõ reſoluitur ex iudicio, ſi iuſtè rẽ ſibi vendicauit, vel ſi erat aliena, aut non aliena. Cæterũ ſi venditor detrectat litem, & non volt facere rem certã, quam vẽdidit, tunc dominus rei poterit ab eo exigere, vt à poſſeſſore; poſſeſſori vero reſtat actio contra venditorẽ, vt ſibi faciat rem certam, quã vendidit, aut pretiũ reſtituat. ¶Imo etiã ſi quę dãna ex emptiõe ſubſecuta ſũt vẽditor tenetur emptori reſarcire, quando emptor inculpatè putãs inuincibili ignorãtia eſſe quod emebat vẽdentis. Tũc enim emptor eſt poſſeſſor bonę fidei.

Zachęus reſtituendo quadruplũ opus fecit conſilij.

¶In foro autem conſcientiæ, tunc venditio valet iſthęc, quando venditori probabile eſt, dominum rei, ratam eam habiturum. ¶Porrò ſi credebat eſſe dominum inuitum, venditio caſſa eſt quia nõ transfertur ius dominij inuito domino. Et tenetur ſic credens vendendo rẽ alienam, patefacere eſſe alienam, & tunc

emptor, non erit ignarus quod ſi non patefecerit, non vendere. Vnde contractus erit caſſus & euictio non eſt hic ¶Nam quod teneatur ad euictionem emptori venditor, tunc eſt, quando, contractus vigebat, propter ignorãtiam inuincibilem emptoris. Domino igitur inuito, nõ trãſfertur dominium, neque ſimpliciter, neque ſub tacita cõditione ſi dominus voluerit vt prædiximus. Porro autem. l. 54. titul. 5. Partit. 5. diſponit, quod qui vendit rem alienam, nomine alterius, vt verbi cauſa diſpenſator, nomine domini ſui, inſcio tamen domino, & nulla facta ab eo copia vendendi. Si tamen dominus, probatam illam habuerit poſtea, validam eſſe. ¶Cæterum ſi emptor eſt malę fidei, quia ſciebat rem eſſe alienã, non valet venditio. ¶Et quamuis res empta ſit conſumpta, poterit nihilominus verus dominus rei, ratam habere emptionem, & pretium rei ſibi vendicare. ¶Hæc autem ratificatio introducitur à lege ſolum in fauorem domini rei, non vt contractus, qui erat nullus conualeſcat.

Iura ſuffragantur ſupplendo conſenſũ in fauorem bonæ fidei.

¶Quod ſi ais, ecquid, ſi emptor eſt ignorans inuincibiliter, non conſentit, igitur contractus eſt nullus. ¶Reſpondebis iura illi ſuffragari, ſupplendo aſſenſum, quia fuit emptor bonæ fidei. ¶Idem cẽſeto, ſi venditor eſt bonæ fidei, atqui tũc venditor, non tenebitur de euictione, ſi rem quam vendidit bona fide credebat eſſe ſuam. ¶Sed quid ſi venditor putabat dominũ rei ratam habiturum venditionem, & poſtea diuerſum contingit? ¶ Reſpondetur tunc venditor tenetur de euictione quod Hiſpanè dicitur, *Sacar de la compra à paz, y à ſaluo.* ¶Hæſitas forte, ecquid, ſi venditor rei alienæ, fit vel ex hæreditate, vel ex donatione, aut aliàs, dominus eiuſdem rei, & obtẽdens priorem venditionem eſſe nullam quia erat rei alienæ, iterum vendit eandem rem? Loco citato lex diſponit, priorem venditionem eſſe ratam. At hoc verum eſt ſi illa fuit valida venditio, nempe, ſi emptor erat bonę fidei, nam ſi malę erat fidei, ſecunda rata eſt, vt ex dictis patet. ¶At forſan quiſpiam adhuc, vt rem capiat vberius, perget ſubdubitare ecquid ſi pretium accepit ab ambobus venditor temporibus tamen diſtinctis, ſecundo tamen conceſsit rei poſſeſsionem poſtquam ipſe factus eſt dominus rei? Namque videtur poſtremus prę̨ferẽdus, quippe qui habet poſſeſsionẽ, & primus non habuit, ſed ſolum contulit primo pretiũ. Et quidem ſi conſulis. l. 7. Part. 7. tit. 7. Videtur primus prę̨ferendus. Siquidem ſic habet fere, & referam eà ſuo idiomate, quippe quæ breuis eſt. *El que vende à ſabiendas vna coſa dos vezes, haze falſedad, tomando precio de entrambos. Ha de boluer al ſegundo comprador el precio que del reſcibio, y la coſa vendida ſe ha de entregar, al primer cõprador.* ¶At vero hæc lex loquitur de vẽditore, qui ex induſtria vendit duobus, at in caſu noſtro, non vendit duobus venditor, data opera, ſed quia putat, ſe prius non potuiſſe vendere rem, quia aliena erat, modo vero quia factus eſt dominus, vendit alteri, quia iam dominus eſt. Rurſus in. l. 50. titu. 5. Partit. 5. ſic habetur.

¶*Quando vno vende vna miſma coſa, que es propria ſuya, à dos compradores differentes, y en tiempos departidos, el que dellos paga primero, y toma la tenencia de la coſa es preferido al otro, y el vendedor es obligado à eſte que queda ſin la coſa vendida voluelle el precio que del ouiere reſcibido, y las coſtas, y menoſcabos, que por eſta razon le vinseron. Mas ſi la coſa vendida era agena el que tiene la poſſeſsion de ella, es preferido aunque no aya pagado el precio, y al verdadero ſeñor de ella le queda ſu derecho à ſaluo contra el.*

¶Hæc lex videtur decidere caſum propoſitum. Nam habet, quod qui emerit rem alienam, ſi habet rei poſſeſsionem, etiam non ſoluto precio præferendus eſt illi qui non accepta poſſeſsione ſoluit pretium.

¶ Sed re vera nõ decidit, quia in caſu, iã facta eſt res venditoris ex hæreditate, vel donatione, vel ex alia cauſa, quocirca lex hæc non decidit caſum propoſitũ. ¶Et rurſus, aduerſatur huic legi, quia vt aiebam, poſſeſsio non eſt tam neceſſaria venditionis contractui, quam proprietas de re & facultas libera vtendę rei venditæ. Hæc autẽ transferuntur in emptorẽ ex pretio ſoluto, vel fide prę̨ſtita de ſoluendo: igitur, qui pretium ſoluit, præferendus erit ei, qui nudam habet poſſeſsionem. Ad hæc, nulla eſt venditio ſine interuentu pretij, ſiue pro-

Intelligentia legis.

proprium vendas, ſiue alienum, ergo ex ſola poſſeſsione nullus eſt dicendus emptor. Quocirca ego verba huius legis intellecta volo, eum qui habet poſſeſsionem rei alienæ venditæ præferendum eſſe non habenti, etiam ſi ſoluerit pretium, & poſſeſſor non ſoluerit (ſubaudi) modo præſtiterit fidem de ſoluendo. Quando quidem ſine pretio ſoluto, aut fide præſtita de ſoluendo, nulla eſt venditio. Et videtur apta hæc noſtra legis intelligentia, quia lex non loquitur de fide pręſtita ſoluendi pretij, ſed ſolum de non ſoluto pretio actu. Ait enim. *Aun que no aya pagado el precio.*

Caſus deciſio.

¶ Porro autem, aliunde petendam eſſe caſus propoſiti ſolutionem exiſtimo. Dixerim enim, vel in caſu propoſito, is qui primo ſoluit pretium, & non habet poſſeſsionem fuit in mora, ne acciperet poſſeſsionem, & id temporis præferendus eſt poſterior, ſiquidem ſi primus emptor fuit in mora ſibi imputabit quod non præferatur, hoc enim ex ſua culpa ſibi tribuat: verum ſi non fuit in mora emptor primus, ſed venditor, tunc primus eſt præferendus, etiamſi ſecundus ſit poſſeſſor. Siquidē primus emptor, qui ſoluit primo pretium, ſi non habuit poſſeſsionem, non ſtetit per ipſum, ſed per venditorē, ideoque non eſt orbandus poſſeſsione, ſed potius auferenda res eſt ab vltimo poſſeſsore, & dāda primo, qui primo ſibi parauerat ius de acquirenda poſſeſsione, & nihil commiſit vnde illa orbaretur. Et in hoc caſu videtur lex commemorata. 51. titul. 5. Partit. habenda. Aut in caſu, quo is qui vendebat rem alienam, antequam eſſet dominus eius, tradidiſſet emptori primo rem, at non ſoluto pretio accepit ſponſionem de ſoluendo pretio, ſecundus vero emptor, ſoluit pretium ſolum tunc is, qui iam gaudet poſſeſsione, etſi non ſoluit pretium, habet dignius ius, quia ſat illi quod fidem præſtiterit de ſoluendo, vt prædiximus.

¶ Quod ſi etiamnum hęſitas, & quid ſi dicens, ſi eſt apud Petrum res aliena vel in pignus, vel in depoſitum, &c. & vendit eam, & poſtmodū dominus rei illam alteri vendit, cui venditioni harum ſtandum eſt. Enimuero leges ſibi videntur aduerſę, ideo videtur difficilis ſolutio. Namque lex. 51. tit. 5. Part. 5. expreſſe decidit caſum, ſtabiliens pręferendam eſſe domini proprij venditionem. At vero. l. 50. Part. 5. titu. 5. ſtabilit diuerſum, quod is, qui emit rem alienam, ſi habet poſſeſsionē, etiam nō ſoluto pretio, pręferendus ſit ei, qui ſoluit pretium vt pręדictum eſt: fac ergo, quod is qui rem vendidit quam habebat in pignus, tradiderit eam emptori, etiam non ſoluto pretio, ex lege habetur, quod huiuſmodi venditio valet. & pręfertur alijs etiam ſoluto pretio, ergo tunc ſi dominus rei vēdiderit, nihil valebit venditio, id quod videtur abſurdum, meliorem, ſcilicet, eſſe conditionem alieni in vendendo, quam proprij domini. ¶ Verumtamen, quia ſupra diſſerebamus, quando venditur res aliena, ſemper ſubintelligitur conditio, ſi dominus rei ratā eam habuerit, & manifeſtum eſt vendente domino rem propriam, aliam eiuſdem rei vēditionem factam à non domino, neque domini procuratore, ratam non habere, ideo in caſu propoſito, venditio domini pręfertur alterius vēditioni, vt lex pręfata rectè ſtabilit. lex vero. 50. indicata intelligenda eſt, quando dominus eandē rem non vēdiderit poſt modum, nam hoc caſu venditio rei alienę prior locum non habet.

Ll. Colliſio ſoluitur.

Concordia. ll.

Hinc ſolues etiā diſſonātiam. ll. quas retuli, in exordio diſputationis. Siquidē lex fori, nullā conſtituēs eſſe venditionē rei alienæ, intelligit, quādo probabile eſt dominū rei nō probaturū vēditionē ſuæ rei, quę erat apud aliū. l. autem. Par. conſtituens validā eam eſſe, intelligendā cēſui ex ſenſu cōtrario, ſcilicet, quādo probabiliter creditur à venditore dominum rei probaturū venditionē, vt abundè niſi fallor, pręfata te docebunt.

Alber. ll. 2. contract. titul. 8.

¶ Alius autem conciliat has leges aliter dicens legem fori ſubaudiendam reſpectu domini, at legem Part. reſpectu contrahentium: cui ego non aſtipulor. Siquidem ſi dominus probatam habet venditionem venditio eſt valida, ergo reſpectu domini, non ſemper venditio rei alienæ eſt inualida. Et item ſi contrahentes ſunt malę fidei, non valet venditio, vt abunde diſſertum eſt, igitur reſpectu contrahentium non ſemper eſt venditio valida.

Ex. l. 14. tit. 5. Partit. 5.

¶ Ex iſtis exploratum ſatis relinquitur, qua nam ratione valeat venditio rei alienæ. At vero venditio rei propriæ nonnunquam etiam eſt inualida: hoc autem per accidens contingit. Vt ſi vēditor vendit agrum, vel hortum credendo, quod arbores eius, vel eiuſdem fruteta omnia, &c. ſtant, vt ſtabant, at vero nō ſtant iā, ſed collapſa ſunt. Quia vel arbores ſunt euulſæ, aut domus quam vēdit eſt cōbuſta, & ita d reliquis vēditio nō valet, ſiquidem nihil tum vēditur, & tenetur precium acceptum venditor reſtituere emptori. Verum, ſi minor pars rei venditæ perijt, maxima vero pars, vel domus, vel arborum, &c. ſtat tunc vēditio valida eſt, cæterum taxanda eſt rei æſtimatio venditæ, detrahendo ex pretio dato id, quod minus valet, ex defectu partis illius minoris. ¶ At vero ſi vēditor ſciebat domum quam vendebat ex parte eſſe combuſtam, & olіueta eſſe euulſa aut deuſta ex parte etiam minori, & vendidit ceu integram domum, aut vt penitus ſanum oliuetum venditio itē eſt nulla. Et ſi quæ damna acciderūt emptori ex emptione venditor tenetur reſarcire. Nam vēditor tū fefellit emptorē vendens pro integro & ſano quod ſciebat, eſſe mutilum, ideo inualida venditio modo deſit maior pars, nam ſi minor deſit, vt in proximo caſu venditio valet. Niſi quod in priori caſu emptorem venditor non fallebat, quippe credebat eſſe integrū quod vendebat, ideo in. 1. caſu venditor nō peccauit, in. 2. autem peccauit fallendo emptorem quippe qui vendidit pro integro, qđ defectuoſum erat, & ideo etſi in vtroq; caſu vēditio valet, & teneatur vendens demere de pretio, qđ exigit rei defect9, cæterū quia fefellit in 2. caſu vēditor emptorem, ideo tenetur etiā ad reſarcienda damna, ſi quæ acciderint emptori, ex huiuſmodi defectu in re quā emit. Et hac ratione recte habebis l. 14. tit. 5. Par. 5. hæc quæ diximus conſtituentem.

¶ Porrò inſultabit forſan aliquis, qui vendit rem vicioſam, tenetur prodere vicia, & ſi non prodiderit venditio infirmatur. Ergo hic qui ſciebat defectū vel olіueti, vel domus ſuæ quam vendebat, ſi non prodidit defectum, nulla erit venditio.

¶ Reſpondebis quod in foro conſcientiæ, ita eſt quod ſi non proditur venditio eſt iniuſta quia deceptio eſt in cōtractu, vt ſupra dicebam. Ideoque lex hæc eſt intelligenda, quando venditor huiuſmodi credebat probabiliter emptorem alioqui empturum etiam cum defectu. Et quando propter defectum detrahit quod oportet de pretio, vt verbi cauſa vendit oliuetum, tanquam conſitum centum oliuis, & bene ſcit venditor, quod non conſtat niſi ex. 90. oliuis, ſi detrahit de precio, quod exigit defectus. 10. oliuarūm in foro conſcientiæ nihil reſtituere tenetur, neque peccatum tunc admittet criminale. Porro in foro exteriori, ſi ipſe precium non diminuit ob defectum, iudicis ſententia compelletur diminuere. At vero vt hæc plenius aſſequaris diſtinguas oportet, vel hic venditor ſciens defectum huiuſmodi, induxit emptorem, vt emeret eum decipiens verbis ſuis fallacibus, alias non empturum, & tunc etiam in foro exteriori non valet contractus vt ſupra tradebat lex. 57. Partit. 5. titul. 5. quando agebatur de viciorum rei venditæ manifeſtatione. Namque lex illa diſponit, qđ ſi vēditor neſciebat qđ vēdebat & emptor fallaciter eū induxit vt vēderet rem dicēs eſſe defectuoſam, vel alias, quod tunc venditio non valet. Sed æqua ratio eſt de venditore, atque emptore. Ergo ſi venditor ſciens defectum rei, quam vendit quem emptor neſcit, at fallaciter eum inducit vt emat, referens nihil habere defectus, vel vineam, vel quod vendit oliuetum, vel quoduis aliud: vtique venditio erit nulla in foro exteriori, nedum in foro conſcientiæ, lex autem quam verſamus modo non diſponit quicquam in hoc caſu, ſed quando venditor pro integro vendit, quod aliās ſcit eſſe defectuoſum emptore ignorante. Tunc que ſtatuit, ſi defectus ſit ex parte minori, venditio tenet, at reſtituendum, quod plus accepit de pretio venditor. — Legum collatio.

¶ Porrò quæret aliquis, an non hic venditor fallit emptorem, cur ergo venditio valet? Namque lex prænotata. 57. ideo ſtabilit, nullum eſſe contractum, quē prædiximus, quia fefellit emptor ven- — Reſolutio caſuum quorundā in vēditione cōtingentiū.

venditorem, at vero etiam nunc vendi-
tor fallit emptorẽ, vendẽs pro integro
quod non eſt integrum. ¶Reſpondebis
quod in hoc caſu vẽditor fallacibus ver-
bis non induxit emptorem vt emeret, a-
liâs non empturum, nam ſi induxiſſet,
non eſſet valida venditio. At vero ſolum
fefellit dicens ſe vendere pro integro,
quod alloqui non erat. Quare lex con-
ſtituit vt rem faciat integram, quam vẽ-
debat pro integra aut diminuat pretiũ.
¶Accedit eodem, quia ſi fefellit, fuit in
minori parte, quia ſi eſſet in maxima par
te, contractus eſſet nullus. Et præterea
quia ſi fefellit etiã in modica parte fun-
di, vel domus, &c. tenetur reſarcire dã-
na ex illius modici defectu prouenien-
tia emptori: & detrahere pretio, quod
res vendita minus habet. ¶ Adhuc hæ-
ſitabis fortaſsis, ius commune, & .ll. ciui
les, non dãt actionem, niſi contra do-
lum vltra dimidiũ iuſti pretij, fac igitur
vt in hoc caſu venditor non vendidit
vltra dimidium iuſti pretij, id quod ven-
didit quomodo igitur præſtatur ex hac.
l. actio emptori? Vtique præſtatur actio,
non propter dolum ex pretio, ſed pro-
pter dolum de vendendo pro integro,
quod aliâs erat defectuoſum.
¶Sed quid ſi emptor ſciens oliuetum
verbi cauſa habere mille oliuas, & hoc
venditorẽ latebat, quia neſciebat, & ni-
hilominus emptor emit pro iuſto pre-
tio, num valet venditio hæc? Reſpon. ſi
emptor fallaci ſermone induxit ad ven-
dendum, id quod venditor nolebat ven-
dere, tunc ſanè etiam ſi non ſit dolus in
pretio, at vero quia dolus præſtitit cau-
ſam contractui, ideo contractus hic nul-
lus eſt. Porrò ſi dolus nõ præſtitit cau-
ſam contractui, & venditor alioqui ven-
dere volebat, ſi emptor iuſtum pretium
exhibuit ad nihil tenebitur. Si vero non
ſoluit pretium pro mille oliuis ſed, pro
900. centum reſiduas ſoluere tenebitur.
Et ſi ſoluens pro toto olıueto non ſub-
ſtitit infra dimidium iuſti pretij, vendi
tio valet, in foro iudiciali, etſi in foro con
ſcientiæ iuſtum pretium tenetur refun-
dere, ſi autem totum pretium eſt citra
dimidium iuſti pretij, iam dolus erit in
optione vendentis, vel quod ſibi reſar-
ciatur, aut, quod contractus ſoluatur.
Eadem igitur ratio eſt vtriuſque caſus,

aut ſi venditor ſuæ rei defectum no ma
nifeſtat, aut quod emptor valorẽ maio-
rẽ rei, quã emit ſileat, ſi ſibi nota eſt, & vẽ
ditori occulta. Reſtat adhuc & alia dubi
tatio, quid ſi vẽdere pro integro, quod
lex commemorata tradit, *Vender por en-
tero?* ¶Reſpondebis biſariam verbi cau
ſa quis poteſt vendere oliuetum ſuum:
altero modo, ſi dixeris en tibi vendo hoc
oliuetum conſitum ex mille arboribus
oliuarum, dabis mihi mille vel bis mille
argenteos pro ſingula oliua argenteũ
vnũ vel duos. Aut en tibi vẽdo ſundum
hunc habentem centum iugera, pro ſin
gulo iugerum, dabis mihi quinque au-
reos numos. Itaque pretium determi-
natur, iuxta quantitatem vel oliuarum,
vel iugerum. Alio modo vendo tibi, Quid [illegible] vẽdere pro integro.
oliuetum meum habens mille oliuas, da
bis tantum pretium. Et quidem ſi ven-
ditio primo modo fiat tunc venditur
pro integro, quia integritas olıueti,
aut fundi explicatur & pretiũ pręſcribi-
tur, iuxta quantitatem, vel oliuarum,
vel iugerum. Et iuxta hanc diſtinctio-
nem ſunt duæ propoſitiones iuriſcon-
ſultorum.
¶ Prima eſt ſi ſecundo modo fiat ven-
ditio, ſimpliciter vendo tibi oliuetum
habens mille oliuas, ſi pauciores inuen-
tę fuerint oliuæ, non tenetur vendi-
tor vel conuentum detrahere pretium,
vel quod minus oliuetum oliuarum ha-
bet ſupplere. Siquidem venditio non
fuit relata ad integrum numerum oli-
uarum aut ad numerum iugerum, ſed
ad ipſum oliuetum vel ad ipſum fun-
dum, & ſuper corporibus iſtis fuit con-
uenta venditio, & conuentum pre-
tium. Ideo ſi paucioribus conſtet, non
ſpectat ad venditorem vel ſupplere,
quod deeſt rei, vel minuere quod ſu-
pereſt precij propter defectum argu-
ment. text. in. l. æde ſacra. verſic. 1. ff.
de contrahen. emptione. Secundo, quia
quamuis venditor dicat, ſeu demon-
ſtret oliuetum dicens habere mille oli-
uas, aut fundum habere centum iu-
gera, talis aſſertio, vel demonſtratio
falſa, non cenſetur finalis inter con-
trahentes, vt viciet contractum. Argu-
ment. text. cum materia in. l. demon-
ſtratio falſa de conditio. & demonſtra-
tion.

¶Secūda, Propoſitio, in primo vero caſu, quādo res vēditur pro integro quia refertur tunc venditio, ad integritatē fundi, &c. Tunc ſi inuentus ſit fundus non tot iugeris cooſtare, vel oliuetum non tot oliuis eſſe conſitum, venditor tenetur vel detrahere pretium, vel ſupplere defectum. Quia intentio partium eſt tūc ſe referre principaliter, ad ipſam menſuram vel numerum, & non ad ipſum corpus vel ſpeciem. Perſpicue autem iuriſconſulti ſubaudiūt, quod nos ipſum ſuppoſitum, & ideo ſecundum numerum debet fieri ſolutio pretij. At aſsignatio rei, neque auget, neque minuit, diſpoſitionem contractus. Argu. text. in. l. quidam teſtam. ff. de legatis. 1. & in. l. ſi fundum ſub conditione. §. ſi libertus eodem. titul. & expreſſe propoſitio hæc probatur in. l. qui fundum. §. qui agrum. ff. de contrahe. emptione.

Iſtę autem duę propoſitiones procedūt, quādo vēditor ad oculū demōſtrat emptori fundū quē vēdit, aut oliuetum, &c. At vero. l. 14. Par. 5. tit. 5. iā indicata, loquitur, quando fit venditio fundi, vel domus, &c. nō demonſtrando ad oculū ſed quæ non vidētur. Nā ait, vt Hiſpanè ferè ad verbum illā referamus. *La vendida de la coſa que el vendedor cree que eſta en pie, y ha perecido la mayor parte della, como caſa ſi ſe quemo, o arboleda cuyos arboles, ſe han arrancado, aunque el no lo ſepa la vendida es ninguna. Mas ſi la menor parte ſe perdio vale la vendida, y han de taſſar lo que menos vale la falta, y ſacar lo del precio. Pero ſi vendio por entero lo que ſabia eſtar quemado. ò arrancado, ſi falta la mayor parte, la vendida es ninguna, y eſta obligado a los daños, ſi falta la menor parte vale la vendida, y eſta obligado al comprador a los daños. Mas ſi el comprador lo ſabia, y no el vendedor o ſi la vendio tal qual eſtuuieſſe vale la vendida, y el comprador eſta obligado à pagar la por entero.*

¶Vbi cernis, aliter vſurpari in. l. hac vendere pro integro, quam in propoſitionibus prædictis ſiquidem in. l. hac qui vendit pro integro quod eſt defectuoſum, ſi maior pars ſubſiſtit valet venditio, etiamſi non vendatur ſecundum numerum, aut menſuram, Et tenetur nihilominus ad venditionem pro integro, vel ſupplendo defectum, vel detrahendo precium. Quando quidem ius loquitur, in alio caſu, videlicet quādo venditio fit fundi ad oculum, at. l. pręfata, quando venditor non videt, quod vendit, & putat eſſe integrum, &c. quod non eſt integrum.

¶Porrò quantum ad propoſitiones cōmemoratas dixerim, quidquid in foro iudiciali in foro tamen conſcientiæ, ſi is qui ait demonſtando fundum, en tibi vendo fundum hunc habentem centum iugera vel. 10. &c. Si vendit iuſto pretio, quod eſt vſuale pretium ſimilis fundi ad nihil amplius teneri, ſin vero, non eſt iuſtum pretium, ſiquidem ſi fundus habet tantum. 90. iugera, & ipſe accipit pretium pro fundo habente centum, vtique eſt iniuſtum precium, & reſtituere tenebitur quod plus accepit. Niſi venditor dixerit vendo tibi fundum centum habentem iugera modico, plus vel modico minus, non aſſerendo de quantitate diſcreta iugerum. Neque videtur ſufficere quod iuriſconſulti dicunt tunc partes contrahentes, ſcilicet, non ſe referre ad menſuram, vel numerum, ſed ſolum ad ipſum corpus fundi, etenim etſi formaliter non ſe referant, at virtualis eſt relatio ſi venditor ait, vendo tibi hunc fundum habentem centum iugera, & emptor talem emit, vel emere ſe putat. Quidquod poterit fieri, quod venditor credens fundum ſuum, non tot iugera habere, mentiatur dicens habere totidem & decipit emptorem an non in foro conſcientiæ tenebitur de huiuſmodi deceptione? vtique tenebitur. Dices, ſibi imputet, quod poſtquam illi oſtenditur fundus, non dat operam vt ſciat ſi verum eſt, quod venditor ait. Benè, ſed quid ſi venditor creditur fide dignus, & nihilominus decipit? Dixerim porro fundum, bifariam vendi poſſe. aut ad ſeminandum, vel ad cenſus annuos frumentarios, aut ad ædificandum in eo eccleſiam, vel monaſterium, vel ad aliud huiuſmodi opus ſi prioribus modis, manifeſtum eſt quod emptor emit habita ratione iugerum. Etſi nonnunquam exprimitur, quod Hiſpane dicitur, *Vendo te cada hanegada de ſembradura deſſa heredad por tanto.* Tunc enim relatio fit ad nume-

numerum de las hanegadas, & ad menſuram agri continentis totidem. Et tunc apertum eſt præciſam eſſe venditionem. At vero, etſi non exprimatur, videtur in foro conſcientiæ, dicere emptori, vendo tibi agrum meum habentem tot iugera, etenim emptor intendit emere agrum ad ſeminationem, & ideo ratio habetur quantitatis & menſuræ. Etiam ſi non dicatur, *Cada hanegada por tanto*

Annexū & affixū acceſſoriū rei quę venditur.

Porro ſi non venditur ad culturam agri, ſed ad alia, vt diximus tunc videtur quod nulla erat apud emptorem, & venditorem numeri vel menſuræ, ſed ſolum terræ quæ vendebatur ad alia. Quocirca id temporis, ſi iugera pauciora extiterint quam dixerat venditor, videtur locum habere, quod in præfata propoſitione tradebatur.

Porro placet adhuc in hac materia de re propria quæ vēditur figere paulisper ſtylum, quærendo, an qui vendit rē aliquam, vendat ne etiam quidquid illi eſt affixum, vel annexum? Item num qui vēdit aſinam, vendit pullum eius, num qui vendit anciliam, vendit infantem eius & demum qui ouē vendit, agnū filium eius, &c. In l. 28. titu. 5. Part. 5. diſtinguitur inter annexum rei, & illi affixum. Annexum enim vocat, quod nō poteſt auelli à re, ſine detrimento rei, vt eſt puteus, domus, canales, aquæductus, lapides, qui fuerant domus, & ligna contignationis, ſi extant ex aliqua ruina eius quæ venditur domus. Affixa vero ſunt, quæ domui infiguntur, ceu partes eius, vt ſunt portæ oſtiorum & feneſtrarum ferę earundem, locus vaſorum Hiſpanè, *Vaſar, o balhazenas*. Acceſſorium vero eſt, quod cum ſit in re quæ venditur, nō eſt annexum, neque illi affixum, ſed ab eo ſeparatum, vt ſunt lapides & ligna quæ in domo aliqua quę venditur ſunt congeſta, quæ nunquam ſeruierunt illi domui. Suntque domus tapetes & vtēſilia alia hoc genus quæ à domo ſunt diſtincta. ¶At vero hydriæ ſi quæ ſunt in cella vinaria reponendo vino, vel oleo, parietibus infixæ, aut in pauimēto infixæ, illæ ſunt affixa etiam domui.

¶Primam igitur accipe concluſionem, quando res vēditur ſimul videntur vēdi omnia illi annexa, & affixa. ¶Secunda concluſio, quando res venditur, non cēſentur vendi ea quæ illi ſunt acceſſoria. Primā probat. l. 28. ſupra indicata. Etenim annexa, & affixa iudicātur eſſe vnū cum domo ceu partes integrātes domū. Vnde ob eandē rationē, qui vendit ancillā vendit, quoq; infantem latitantē in vtero eius ſi prægnās eſt, & non ſolū latitātem ſed etiam lactentem, & rurſus, qui vendit aſinam vendere videtur pullum eius, vel in vtero conditum, vel lactentē itidem dices de oue, capra, agno hędo, &c. Enimuero infans dum eſt in vtero, eſt velut pars matris, & alitur ex eodē alimento, vnde mater. Item quando lactat eum mater ſua, adhuc eſt veluti quid connexum matri, & ab ea pēdens dum vita pueri, à matris vita pendet.

Proles eſt tanquā pars matris dū eſt in vtero aut dum ab vbere pendet.

¶Itidem qui vendit arborem, videtur vendere fructum quem actu habet, quia vita fructus eſt ab arbore, dum ab eo pēdet. At vero poſtquā excuſſus fuerit ab arbore, iā non eſt arbori connexus, ideo habet diſtinctam venditionem. Neque tunc qui vendit arborem, ideo videtur fructum ſeparatum, qui eſt in pauimento ſub arbore vendere. Item qui vendit vineam, vendit vites, & ſi habent fructum pendentem à ſuis palmitibus videtur ſimul vendere cum vitibus palmites, & fructus. At ſi iam fructus & palmites ſunt abſciſſi à vitibus, quāuis ſint in vinea, non videntur ideo cum vitibus vendi. Quia iam non ſunt partes vineæ, ſed ſunt ſeparata à vinea.

¶Sed dices, ſicut ligna, & lapides qui fuerunt domus quæ venditur ſi extent in domo, vendi videntur cum domo, quia fuerunt partes eius, ergo itidem, & fructus etſi ſint ſeparati quia fuerunt partes vel arboris, vel vitium, videntur ſimul vendi cum illis. Reſponde tigna, & lapides ſunt neceſſaria ad reſtaurationem collapſi cubiculi, vel ruinæ domus, at fructus non ſunt neceſſarij ad reſtaurandā arborem, vel ad reſtaurandā vineā palmites, at vero nō eſt ſic infans, pars matris, vt partes dom⁹ nō enim infās exigit ad matris ſubſiſtētiā, ideo, etſi dū erat in vtero aut lactabat cēſebatpars nō tamen vere eſt pars matris eo modo, quo ligna vel lapides domus. Item ſepta, torcular vineæ, ſunt connexa vineæ, itemq; fons ſi quē habet vinea, torcular

autem eſt connexum vineæ, ſi tamen in eo conduntur vineæ fructus, aut vineæ ſeruit. ¶At quæret aliquis, quid ſi ancilla non nutrit ſuum infantem. Sed dedit nutrici alendum? Et quid ſi habet alterum lactentem, & alterum in vtero? Et quid ſi puer, & lactatur à matre, & item cibatur ſolido cibo. Reſpondetur, quod ſi à nutrice alitur iudicādus eſt ſeparatus à matre, quippe qui iam ab ea non pendet ſi vero habet lactentem alterū, alterū in vtero, idē iudicandum eſt, atque ſi vnum ſiquidem omnes illi à matre ſunt pendentes, & reputantur partes eius etiam ſi ſint plures, vt cum ſus eſt, quæ venditur à domino quæ habet plures nefrendiculos, ſi venditur ſus omnes nefrendiculi videntur vendi.

Reſolutio caſuum.

¶Quod ſi puer iam cibatur ſolido cibo etiamſi lacteturinterim à matre, iam iudicatur ſeparatus, & ideo ſub venditione ancillæ, huiuſmodi puer nō cōprehēditur. Sūt enim huiuſmodi pueri, qui etſi poſsint vti cibo ſolido, interim tamē lactantur à matribus. ¶Huiuſmodi autem concluſio, colligitur ex iure in. l. ſed ad- eſt. §. ſi quis mulierem. ff. locati. Vbi dicit textus. Quod ſi quis mulierem conduxit vehendam, non debet habere pretium vel penſionem, pro infante exiſtēte in vtero, nequeiam nato, quia vectura eius cenſetur modica. Item quia quouſque lactatur puer, cenſetur vnum corpus cum matre, & nondum exiſſe, de vtero, cum eodem liquore alimentetur, quo incluſus viuebat, item in. l. in rem actio. §. item quęcunque. ff. de rei vendi. Vbi traditur quod quando aliqua res alicui accedit, & cohæret, iudicatur vna, & eadem res, & non debet ab ea ſeparari in. l. Plerunque. ff. de ędili. edicto. & in. l. ſi vt certo. §. Vſque adeo. ff. commod. vbi commodata equa. videtur commodatus eius pullus editus. Et qui commodato accepit tenetur in vtroque cuſtodiam præſtare. Vnde. ſi per contractum precarij conceditur alicui ancilla, conceditur partus eius in. l. cum aurum. ff. de auro & argento lega. ¶At vero in. l. 28. Part. 5. tit. 5. habetur, Ad rem venditam ſequitur, quidquid eſt illi cōnexum, vel affixum. Quod debet intelligi, quod non poteſt auelli ſine detrimento rei. Annexum vero eſt, putei, canales, aquæductus domus caſtellum, &c. & omnia materialia, quę ſeruicrunt illis, etiamſi amota ſint. Et in. l. 29. Affixum ait, domui eſt, vt horreum frumentarium, hydriæ infixæ ſiue in terram, ſiue affixæ parietibus. Cæterum quidquid aliud quod poteſt auelli, ſine lęſione domus, eſt mobile, & eſt venditoris, & non emptoris. Vnde. l. 30. ibidem ſic habetur piſces, qui extiterint in fonte, vel ſtagno rei quæ venditur, ſunt diſtincti ab hæreditate ſicut gallinæ, & aues, quæ ſunt in auiario, vel in ſtabulo, & omnia hæc ſunt venditoris, & non conſequuntur rem venditam. ¶Hæ igitur. ll. putant eſſe acceſſoria ad rem venditam, quę non reputātur vnum cum illa: qualia ſunt quæ vel ſunt affixa, vel infixa, vel connexa cum re vēdita. Namque ſicut tradit Ariſto. lib. de gene. & corru. partes non generantur, ſed totum, partes vero dicuntur congenerari. Non enim naſcitur caput vel manus, vel pes, ſed naſcitur homo, vel animal. Quibus natis, cætera connaſcuntur: Siquidem partes conſequuntur totum ad eūdem modum totum eſt quod venditur, ſiue domus, ſiue ager, &c. Partes vero non venduntur, ſed vt ita dixerim conuendantur. ¶Quocirca etiāſi vacca fœta pluris ęſtimetur, quam nō fœta, & ancilla pręgnans, vel habens lactentem filium, pluris vendatur, cæterum, quod venditur eſt principale quod ſe habet vt totum, cætera conuenduntur etſi connexa augeant pretium principalis.

Ad rem vēditam cōſequit quod illi accedit vel cohęret

Partes, id eſt, annexa, & affixa rei venditæ non venduntur, ſed conuenduntur cum eo cui nectūtur aut iūguntur.

¶Ex his habeto, quod qui vendit mulam, vel equum, aut iumentum; non ideo vendit præparamenta eorum, ſcilicet, vel ſellam, vel fręnum, vel epiphia alia. Siquidē hæc non ſunt connexa vel affixa iumentis, ſed ab eis ſeparata vt vides. Similiter qui vendit ſeruum, non ideo vendit veſtes eius. Niſi præſentis ſit venditio, tunc enim ſi vēditur equus epiphia habens, videntur cū equo epiphia vendi, id eſt, equi ornamenta quæ tunc equus habet, & qui vendit ſeruum præſentem, vendere videtur, & veſtes omnes quas tunc habet. Nam tunc contrahentes ſe referunt ad rem venditam cum omnibus, quæ tunc coram habet. Habes textum in. l. ędiles

les la.2.verſi.1.ff.de ædili.edicto.vbi habetur vtiq; ſi optimè ornata vendendi cauſa fuerint,ita emptoribus tradantur. Ni ſi intelligas aliud fuerit de conſuetudine loci.Porro de acceſſorio ad rem vẽditam extat.l.31.tit.5.par.5.tradens, acceſſoriam non conſequi rem venditam: niſi exprimatur, in contractu venditionis. *Aſsi como ſi ſe vende campo, o heredad, en que aya lagar xabariz,o molino de azeyte eſtas coſas ſon diſtinctas ſino fueſſe para coger, y aliñar el fructo y por eſto no entran en la compra general, que de la coſa ſe haze. Aſsi miſmo ſi tiene palos para rodrigonar las vides.ſi nunca han ſeruido ſon diſtinctos de la heredad,&c.* Itaq; ſi quis vẽdit agrum,qui eſt aptus ſationi frumentorum,quia huic agro eſt impertinens torcular, aut olei molendinum, &c.Ideo vendens agrum ſi ibi habet forte torcular, aut olei molendinum non ideo videtur illa vendidiſſe. At vero ſi ager non ſolum ſeruit ſationi frumentorum,ſed etiam in eo eſt vinea, aut oliuetum,id quod ſæpe accidit, quia vineæ eſt connexum torcular exprimendis, & condendis vuis,& oliueto, eſt connexũ molendinum olei, ſi illud habet, ideo tunc qui vendit agrum,illa cenſetur vendidiſſe.

Quid euictio & quãdo obliget.

¶Iam verò quæret aliquis poſtquam vẽditor rectè vendidit rem ſuam, quid ſupereſt,in eo obligationis? Et quidem tenetur ad euictionem, id quod Hiſpanè dicitur, *Eſta obligado al ſaneamiento de la coſa vendida.* Vt.l.7.lib.3.tit. 10.fori traditur &.l.32.tit.5.par.5. Et non ſolum in contractu venditionis, ſed in omnibus contractibus onerosis debetur euictio vt in.l.libera.C.de ſente.& interlo omn.iu. In contractu autem empt. & venditio. debetur euictio ſi res ſit euicta ab emptore,eſt tex.in.l.1.& quaſi per totum.ff.de euicti.Et in.l.emptor.fundi.C.eodem titu.& huiuſmodi venditor re euicta, tenetur ad pretium, & ad intereſſe,& non ſolum quando emitur res in particulari, ſed ſi emptio ſit vniuerſitatis rerum, vt ſi quis emit multa ſimul venditor tenetur ad euictionem de ſingulis vt.l.35.tit.5.part.5.tradit dicens. *Quando ſe vende caſa,o cabaña de ganados,con todo lo que a ella pertenesciere, qualquier coſa que deſto le ſaquẽ a el comprador es obligado el vendedor, a hazer la ſana la tal coſa, como ſi le vendieſſen ſobre todo lo que ſe hazia la vendida.* Nos de hac re ſupra nonnihil tetigimus.

Caſus in quibus nõ obligat euictio.

Sunt autem multi caſus,in quibus nõ habet locum euictio,è quorum numero tres referũtur ext. de emptione & vend. cap.5.venditori,quorum primus ſi poſt motam litem contra emptorem,emptor non denuntiauerit venditori, vt venditam rem defendat.vt.C. de euicti. emptor fundi.2.vel contumaciter abſuit tẽpore ſententiæ promulgatę, eſt autem contumax,ſi citatus non venit ad ſentẽtiam,& ideo ſibi imputet ſi lata fuerit cõtra ipſum.ff.de euict.ſi ideo.tertius caſus ſi per iniuriam ſententia lata fuit. C. de euictio.emptor fundi. iniuria enim emptori facta, non contingit venditorem. Porro pręter hos caſus enarrantur & alij l.36.tit.5.par.5.videlicet ſi lis fuit ad arbitrium compromiſſa ab ipſis contrahentibus,& fuit lata ſententia contra emptorem. Item ſi emptor amiſit poſſeſſionem rei venditæ ex culpa ſua contra ipſum. Si ipſe deſeruit rẽ,& perdidit eam. Si erat ancilla vendita,& proſtituit eam. Si potens ſe defendere propter præſcriptionem non allegauit. Si non appellauit à ſententia, ſed illam relinquit tanquam deſertam ex ſua culpa. Si rem perdidit ex ludo alearum vel taxillorum, vel rem vendidit in ludo. Si emptor conſenſit partem rei vendicari, in domum ſacram,vel religioſam. Item ſi ex licentia regis quis vẽdit oppidum, & poſtmodum rex oppidum venditum ſibi capit, vel iubet vt alteri vendatur non tenetur emptor de euictio.l.37.ibidem. De quibus omnibus non eſt à me producendus ſermo amplior, quia quod medicorum eſt promittunt medici tractent fabrilia fabri,ideo hos caſus,& plures alios,quod iuriſconſulti differunt,ſi iuuat ſcire, iuriſconſultos volue,ipſi enim affatim ſuppeditant,ius autem canonicum tres expreſſit vt paulo ante dicebam, quia illi tres forſan ſunt magis ordinarij.

ff.de eui.l.ſi victũ.§.ſi cõpromiſero. l.ſi victũ.§. ſicut poteſt ſi dictum ſi cum poſſet.ff.de euicti.

Hæſitas forte ecquid, ſi quiſpiam ex pecunia aliena emit aliquid facit ne ſibi illud quod emit proprium,an erit potius illius cuius eſt pecunia? De dubio hoc exigua texenda eſt diſputatio; quoniã .l.regni ſancita eſt eius reſponſio ireque communi. Namque ſi nomine proprio quis emit,& non alteri ſed ſibi, etſi

39 5.Part.

aliena emat,pecunla facit quod emit ſibi proprium. Vnde ſic habet iex, qui emit proprio nomine,aliquam rem ex pecunia aliena facit iliam rem ſuam. Exceptis caſibus iſtis, ſi pecunia eſt equitis qui In curia regis reſidet,vel eſt pecunia pupilli, quam tutor pupilli habet in tutelam,vei eſt eccleſiæ,& emit illius prælatus, vel eſt dotalis pecunia & maritus emit aſſenſu vxoris. Quibus caſibus datur optio prædictorum cuilibet,vel rem emptam ab alio,ſibi vendicare, vel pecuniam ſuam accipere. Exceptis igitur iſtis quos lex recipit caſibus,emptor ex pecunia aliena facit rem quam emit ſuam, at tenetur reſtituere pecuniam, vt tenebatur reſtituere, etſi non emiſſet, modo emat ſibi, & non alteri vt patet. Et iure cõmuni,idem eſt cõſtitutũ pro.2. enim caſu eſt. l.ſi ex ea'. C.de rei vendi. Et.l.2. ff. Quoniam ex facto tutoris. Et pro.1. caſu. C.de rei vendi. l. ſi vt proponis. Et pro.3.caſu extra de peculio cleri.cap. inueſtigandum,& in ca. Presbyter.vbi docetur, quod ſi clericus emerit prædium, qui nihil alias habebat patrimonij,quod prædium eſt eccleſiæ. Et gloſſa expoſuit, quia tunc præſumitur, quod emit de bonis eccleſię,at contra hanc pręſumptionem admittitur probatio. Idem traditur. 12. quæſt.3.cap 1.&.2.&. 12.q.5. cap.fixum. quæ omnia ſi ad præſentia moderẽtur ſunt intelligenda quando ex pecunia eccleſiæ emiſſet,ſi erat prelatus eccleſiæ, vt lex commemorata docet. Nam ſi presbyter hoc tepore emiſſet ex pecunia eccleſiæ,non nomine eccleſiæ, ſed nomine ſuo pręedium eſt presbyteri, & non eccleſiæ. Et ſi allud vnquam fuit receptum vt eſſet tale pręedium eccleſię, quod presbyter nomine vel ſuo eccleſię emeret,iã non eſt in conſuetudine, quid quid fuerit olim ex lure. Et capitulum inueſtigandum & cap. Presbyter, &c. ſolum loquunturde presbytero,non habẽte patrimonium quando promotus eſt ad eccleſiaſticum ordinẽ, at verò etiam ſunt alij non presbyteri, qui ex beneficijs eccleſiæ aluntur vt ſunt canonici diaconi,& ſubdiaconi,& portionarij, & alij qui præſtimonia habent, qui omnes vel pręedia emunt, vel faciunt ex prouentibus eccleſiæ, & hæc non ſunt eccleſiæ, cui adminiſtrant, quippe quæ relinquunt, ſuis hæredibus conſanguineis, aut pauperibus,aut alijs pro ſuo arbitrio quos ſibi volunt eſſe hæredes ex teſtamento.

Quod emit clericus ex pecunia eccleſię at nomine ſuo, ſuum eſt.

¶ At ſi Syluester verbo, emptio. §. 22. propter capitula commemorata, diuerſum aſſerit,quæ tamen Intelligenda puto,olim habuiſſe vigorem,aut ſi nunc vigent, erit quando ex pecunia eccleſiæ, nomine eccleſiæ,ab ipſis prædium emitur.

¶ Verũ hæc quæſtio vt exactius loquar ex alia ſolutionẽ ſuam petit,an videlicet clerici poſsint cõdere teſtamenta,& diſponere de bonis ratione eccleſiæ cõqueſitis pro ſua voluntate. ¶ Et quęſtio non eſt de bonis patrimonialibus, vel de illis quæ nõ ex officio,& miniſterio eccleſiaſtico quod geſſerunt,ſed aliunde ſibi parauerũt. Nãq; de iſtis nulla eſt dubitatio, horũ eſſe dominos clericos,vt laicos ſuorũ,vt traditur. 12.q.1.ca.epiſcopi. Et huiuſmodi ſi malè profuderint reſtituere nõ tenentur,etſi prodigalitatis vitio profundendo fædentur. ¶ At vero de illis ſolũ vertitẽ quęſtio bonis quę appellantẽ eccleſiaſtica bona: quæ.ſ. ex eccleſiaſtico titulo & miniſterio ſibi parauerunt.

An clerici poſsint de bonis eccleſiaſticis.

¶ Enimuero. 12. quæſt.1.cap. res eccleſiæ,& cap. Epiſcopi ibidem & cap. expedit&.ca.ſcimus, &. 12. quæſt. 2.cap. Qui Chriſti, & in multis alijs capitulis traditur clericos eſſe vſufructuarios ſuorum bonorum, quo ad vixerint, & procuratores bonorum eccleſiaſticorũ, vnde fit eos nõ eſſe proprietarios,neq; poſſe de huiuſmodi bonis teſtamentũ cõdere,vnde ſi emerũt vineas,vel domos,&c. ex huiuſmodi bonis,horũ nõ eſſe dominos, vt poſsint de huiuſmodi teſtari, ex cap. Ad hæc, &.c.cum in officijs,de teſtament. & in.c.relatum.2.de teſtam. Et hoc credit Nauarrus in ſuo manuali eſſe ius commune. cap. 25.num. 129. addit. iuxta Panorm.tamen ex conſuetudine poſſe teſtari clericos de bonis mobilibus modici valoris ad legata pia, & ad remunerationem ſeruitiorum. Cæterum ait conſuetudo, ex qua clerici teſtantur de bonis eccleſiaſticis perinde atque de bonis patrimonialibus, nullum habere vigorem ,& non excuſat à crimine ſic teſtantes clericos ſaltem in foro conſcientiæ. Gloſſa autem ad cap.

Præſenti de officio ordinarij in ſexto libro, diſtinguit clericosquoſdam eſſe ſimpliciter & perſonaliter beneficiatos, alios vero eſſe habentes adminiſtrationem & hoc ſecūdi generis, ait ſolū eſſe vſuarios ſuorum bonorum quos ex eccleſiæ vel beneficij titulo, & miniſterio conquiſierunt, ideoq; hos non poſſe teſtamentū condere, priores vero eſſe dominos & eccleſiaſticorum horum bonorum teſtari poſſe. Gloſſa verò ad.cap.1. de præbendis indiſtinctè credit bona habita intuitu eccleſiæ & non perſonæ neque ex teſtamento neq; abinteſtato, tranſire poſſe ad conſanguineos clericorum ſed eſſe eccleſiæ clericis defunctis. At Sylueſter verbo clericus.4.§.1.&.2.3.&.4. rem hanc differit, & indicat Innocen. in. c. cū in officijs de teſtamen. & in cap. Adhæc & in cap. relatum el.2. in eandem ſententiam. Etſi alicubi conſuetudinem eſſe clericos de iſtis bonis eccleſiaſticis teſtari, ſi mobilia ſunt, & conſuetudinem non eſſe improbandam docet iuxta Panor. limitationem, ſi non ſit in multa quantitate. At de diſtributionibus quotidianis conquiſita eſſe teſtabilia à clericis, fatetur, quia quo ſecundum hæc ſunt ſimpliciter, & perſonaliter beneficiati, quia dātur eis in perſonale ſtipendium. Et ſimiliter quæ recipiunt clerici qui Hiſpanè dicuntur. *Clerezia de los cabildos de la villa.* Teſtabilia ſunt, quia illa ſunt perſonalia ſtipendia, quæ ſingulis eorum tribuuntur pro miſsis quas celebrant iuxta dotationem defunctorum, idem docet de capellanijs. At verò S. Thom. 2.2. q. 125. art.7. epiſcopi inquit ſi diſtinctam habent ſibi debitam portionem, illa vti poſſunt, vt de bonis proprijs, quod ſi illam prodigerēt nulli eſſent reſtitutioni obnoxij, quia bona propria reputantur portio bonorum eccleſiaſticorum ſibi ad ſuam alimoniam propter miniſterium deputata, ſin vero portiones alias, quæ fabricæ, & clericis miniſtrantibus, & pauperibus deputantur, aliquid vſurpauerit quod eſſet notabilis quantitatis, eſſet diſpenſator malę fidei, & reſtituere tenebitur, quia aliena inuadit.

¶In gratiam cuius tu ſcito. 12.q.2. cap. quatuor ex Gelaſio, & ex cap. de redditibus ex Simplicio Papa, olim ex oblationibus & redditibus eccleſiarum quatuor ſolitas fuiſſe diduci portiones. Erat, prima quam ſibi vendicabat epiſcopus, alterā vero clerici miniſtrantes, altera autem eccleſiæ dabatur fabrica ad ornamenta, lucernas, & ędificia, alia vero pauperibus diſpenſabatur alendis, & hoſpitalibus donabatur.

¶Iam verò, iſta diductio portionum abolita eſt. Et videmus epiſcopos ſuā habere menſam epiſcopalem diſtinctam, à vectigalibus fabricarum, & item clericos, ſiue canonicos, ſiue parochiales clericos habere propria vectigalia proprioſque cenſus, vnde alantur, itemq; hoſpitalia. Pauperibus autem alendis nihil deputatum modo videtur. Diuiſio portionū quadriſida abolita eſt.

¶Sunt qui cenſeant, portionem pauperum confuſam fuiſſe cum portione epiſcoporum. Et forte in aliquibus verū hoc eſt, at vero reges dotauerunt epiſcopos quoſdam, maximè in Hiſpania, vt Granatenſem Archiepiſcopatum reges Catholici dotauerunt, & modicis, vt fertur redditibus, item & canonicos, at fabrica illius eccleſię, eſt diues ex redditibus qui olim dabantur Muſihetæ Saracenorum vocati Arabice habizes.

¶Et quanquam modica fuerunt hæc in principio, at vero paulatim temporum ſucceſſu creuerunt, nō ex cōfuſione portionis deputatę pauperibus, quia nulla legitur deputata tunc illis, ſed temporum lapſu, vt quædam minuuntur, alia valde ſuccreſcunt. ¶Vnde quod cenſet Caietanus, ſi cenſus epiſcopales ſint admodū pingues teneri epiſcopos duas quartas ſuorum bonorum ad alimoniā pauperum, diſtribuere & reparandæ fabricæ, quia non poteſt in animum ſapiētis cadere, quod tam pingues cenſus inſtituti ſunt ad alendum epiſcopum ego non probo. ¶Vtique tam pingues non ſunt inſtituti, at vero temporum, decurſu vectigalia epiſcopalia, & fabricarum, & cathedralium, & collegatarum eccleſiarum, vt & laicorum redditus ſunt aucta, vt iam expoſuimus: redditus enim omnes, iam augentur, Iam ex temporū lapſu minuuntur: ideo argumentum Caie. non conuincit. Archiepiſcopatus ſanè Toletanus, quondam non erat opulētus vt modo eſt, & item & alij pontificatus. De epiſcopatu Caurieſi memorię ꝓditum eſt, olim non exceſsiſſe ad triginta millia

tamillia

ta millia dipondiorum, & nunc excedit 24. millia ducatorũ, vnde videtur quod huiuſmodi pontificatus, cenſus quos habent eſſe propria portio ipſorum, & de illis Theologizandum eſt, vt Thomas docebat paulo antè, etenim ſi cenſus quibus fruuntur ſunt portio illis debita pro epiſcopali functione cenſenda eſt, perinde atq; ſi eſſet proprium bonum ipſorũ, & peccabunt quidem malè vtentes, non tenebuntur tamen ad reſtitutionem. Et idem videtur dicendum de cæteris clericis, etenim canonicis item ſignata eſt portio, nam quilibet eorum ſua præbenda fruitur & beneficiati etiam parochiales, & alij ſimplices beneficiati.

¶Quondam autem canonici ex communi viuebant, indeq; traxerunt nomẽ canonicorum, id eſt regularium, tuncq; ſolam habebant adminiſtrationem bonorum eccleſiaſticorum, & vſumfructũ quia non habebant ſignatas ſibi portiones, quippe quoad hoc erant vt monachi, & non erant beneficiati perſonaliter vt loquitur gloſſa. c. præſenti ſupra commemorata, quia non erãt diuiſę portiones perſonatim vt ita dixerim eccleſiaſticorum bonorum.

¶Iam verò, iſta communitas vitæ abolita eſt, & habent præbendarij ſibi diuiſas portiones, & ſignatas, vt & cæteri beneficiati: quo circa videtur eos eſſe proprietarios, & verè dominos horum bonorum, & non ſolum adminiſtratores bonorum eccleſiaſticorum ad ſe pertinentium. ¶Etſi capitula eccleſiarum Cathedralium, ſimul cum epiſcopis, ſolam habent adminiſtrationem bonorum eccleſiaſticorum, quæ ſunt ſignata, & decreta eccleſijs ornandis, & reparandis, & ad diuinum cultum obeundum. Quorũ bonorũ clerici non poſſunt teſtari, quia horum ſolum habent adminiſtrationẽ, vt prædictum eſt.

Clerici teſtari poſſũt de bonis eccleſiaſticis.

¶Porrò de cæteris ſibi pertinentibus teſtari poſſunt. Et quidem primo iſtud probatur, quia clerici portionis ſibi decretæ ſunt verè domini, vt dudum colligebam ex S. Thom. at verò hæc bona, ſunt eorum portio, vt ex prædictis perſpicuum eſt, igitur, &c.

¶Secundo, quia non poſſe teſtari, eſt cõditio ſeruilis, at vero clericos non decet hæc ſeruilis conditio. Enimuero, ſi monachi hac conditione ſunt affecti ſane non eſt indecorum eis, ſed valde honorificũ, quia ſponte ſe ſubdiderunt huic ſeruituti vouẽdo paupertatem ob Chriſti amorem, & ſeruire Deo regnare eſt, at clerici non nuncupauerunt Deo votum paupertatis, igitur hac ſeruitute non ſunt premendi.

¶Tertio, ex concilio Trident. ſeſsio. 21. Cap. 3. tertia pars fructuum & prouẽtuum, eſt diſtribuenda in quotidianas diſtributiones, igitur iuxta Syluestrum, & alios canoniſtas diſtributionum clerici ſunt veri domini, ſaltem igitur de iſtis poſſunt teſtari. Imo quia præbendæ omnes iam ſunt annexæ ſeruiẽtibus perſonaliter, & in multis eccleſijs omnes prouentus & fructus diducuntur in quotidianas diſtributiones igitur de huiuſmodi item integrè poſſunt canonici, & alij præbendarij teſtari.

¶Quarto, ſi ſunt bona pauperum bona eccleſiaſtica, & ideo inteſtabilia, iniuſtè ſummi pontifices regibus Hiſpanię conferunt in ſubſidium quartam partem bonorum eccleſiaſticorũ, vel alias: etenim ſi ſunt bona pauperum, ſunt aliena bona, & ideò qui ea donat alijs male facit, & item qui ea ſibi petit male ſibi petit. At verò quis audebit dicere, vel quod ſummi pontifices male illa concedunt regibus Hiſpaniæ, aut quod reges Hiſpaniæ male & iniuſtè petunt bona pauperum, quia ſi ſunt pauperum, vſurpantur bona ipſorum.

¶Imo vt dicit gloſſa, ad cap. expedit. 12. q. 1. bona clericorum eatenus dicuntur bona pauperum, quatenus ex illis aluntur pauperes. Et equidem, ſi rectè ratio ſubducitur clerici impenſius prouident pauperibus, quam laici & eos magis decet eleemoſynarum elargitio, quam laicos, etſi omnes premat obligatio eos alẽdi. Non ergo ſunt bona pauperum eccleſiaſtica bona, quia pauperes ſunt horum bonorum domini, nam ęqua ratione dicerem eſſe dominos bonorum pertinentium ad fabricas eccleſiæ, quia etiã ſunt bona eccleſiaſtica. Porro horum non ſunt domini, quia ſunt debita fabricis eccleſiarum pro Dei cultu, &c. ita neq; aliorum, quia debita ſunt clericis pro miniſterio perſonali. Imo magis debita ſunt clericis, miniſtrantibus Deo, quia fabrica

Cur dicuntur bona clericorũ bona pauperũ

canon miniſtrat. ¶Quinto, ſi milites terreni ſtipendia ſuæ militię faciunt ſua, & ſunt ſuorum ſtipendiorum veri domini, cur milites cæleſtes, qui à iure nuncupantur clerici, (quippe qui ſunt de ſorte domini) ſtipendia ſui miniſterij, non faciẽt ſua & erunt proprietarij horum? Præbẽdę autem fructus omnes, & prouentus ſunt ſtipendia ſui miniſterij?

Cap. 3.

Clerici de bonis acquiſitis ratione eccleſiæ teſtari poſſũt vt de patrimonialib.

¶Sexto operarij, vt cerdones, cęmentarij, calcearij & id genus mercedem ſui laboris faciunt ſuam, & ſunt domini eius, cur igitur clerici qui ſunt operarij diuini, erunt peioris conditionis, cum Euangelium nos doceat dignum eſſe operarium mercede ſua?

L. 13. tit. 8. lib. 5. reco.

¶Septimo, quia quidquid fit de alijs nationibus Hiſpaniæ, ſaltem hæc eſt antiquiſsima, & probatiſsima conſuetudo, quod clerici de bonis eccleſiæ ratione habitis teſtantur perinde atq; de patrimonialibus, & ipſis inteſtatis ſuccedunt conſanguinei, & hanc conſuetudinem Carol. V. Imperator, & filius eius rex Philippus, pro ſua regia magnificentia probauerunt lege ſancita, vt illa ſeruetur vt eſt videre in lib. recopila.

¶Quid quod ſi habent ſpurios filios ex lege regni Caſtellæ, quinta pars bonorũ parentis illis tribuitur, ſi aliunde non habent vnde alantur, quæ quinta pars item in fauorem animarum diſtribui poteſt. ¶Quamobrem, ego non video, cur Doctor Nauarro, ſequens alios, dixerit in cõſcientiæ foro peccare teſtantes clericos, ſiquidem ipſe nouit conſuetudinem in iure humano ſummum habere momentũ, ideo iura ſi quæ ſunt, illa abolita ſunt ex antiquiſsima Hiſpaniæ conſuetudine, quam Carolus V. Imperator & rex Philippus probandã duxerunt. Et quod ipſe ait eſſe ex iure diuino, nunquam probauit, neq; probabit, ecquid ſi de iure diuino eſt, igitur lex regni, contra ius diuinum eſt: quod ipſe inficiabitur. Quid quod, iura iſta & ſancti, loquentes de re hac referendi ſunt ad tempora prima, quando clerici ex communi viuebant, vt prædictum eſt. Non me latet quoſdã etiam canoniſtas, idem ſapere, quod ego quorum codices ego hactenus non vidi, ſed mihi relatum eſt ab oculatis teſtibus, verum de iſtis hactenus, ſat ſit dixiſſe ex iure naturæ, atq; diuino quemlibet

L. 13. tit. 8. lib. reco. 5. & l. 7. tit. 8. li. 5. recop. & l. 8. ibi.

Cur dicantur bona clericorũ bona pauperũ

eſſe dominum ſuæ iuſtæ mercedis, nam ſi eſt dominus donati ſibi, cur non erit dominus ſibi ob laborem ſoluti? Iam vero de miniſtris venditionis operæpretiũ eſt nonnihil differere: vocantur autem miniſtri iſti præcones, aut proxenetæ quos Hiſpana lingua corredores vernaculo ſermone nuncupat. Pręcones porro vociferando pro foro res venales exponunt venundationi, vt quotidie fieri videmus in auctionibus forenſibus. Proxenetę autem, etiam citra clamores procedentes per publicos calles priuataſq; domos, vendunt ſibi commiſſa venalia. ¶Quidam autem horum vernaculus noſter ſermo appellat, corredores de cambios. De quibus in præſentia nihil agemus, quouſq; opitulante Chriſto, de contractu mutui opportuna ſeſe ingerat diſputatio. ¶Iam igitur ſe pandit dubitatio, num ſi proxenetæ iſti vendunt res ſibi ad vendendum concreditas, pluſquã eiſdem vendendas iniungitur à domino talium rerum, an quod amplius venundãt, ſibi reſeruare ſine lęſione conſcientiæ poterũt? verbi cauſa ſi dominus rei, ait proxenetæ, vendes hanc veſtem pro decem regalibus, at vero proxeneta, pro ſua induſtria vendit pro. 12. an hic exceſſus ſit proxenetę, aut pręconis, an potius domino ſit exhibendus?

De miniſtris contractus emptionis & venditionis.

¶Et quidem etſi de re hac varia ſint quę referre piget placita dixerim ſub breuiloquio, aut hic proxeneta, ſeu pręco excedit ex ſua induſtria in vendendo latitudinem iuſti pretij, & tunc ex mala induſtria mercedem non poteſt referre bonã: peccat etenim iniuſtè vendendo: & tenebitur, quod male retulit, bene refundere reſtituendo, non domino, ſed emptori quod iniuſtè ab illo abſtulit. Aut non eſt ſupergreſſus latitudinem iuſti pretij ſed intra illam ſe ſe cohibuit vendendo. Verbi cauſa, vendens pro maximo pretio cui alioqui iniunctum fuerat vt venderet pro mediocri. Puta ſi veſtis valebat ad maximum. 12. at dominus veſtis proxenetæ aut pręconi dixit vendes pro decem: at proxeneta ex ſua induſtria, parauit amplius, videlicet duo, promit ſe iam dubium, num hæc duo poterit proxeneta ſibi reſeruare? & arriſit quibuſdã affirmatiua pars, etenim iſtud eſt pręmium ſuæ induſtriæ.

¶Iam

¶Iam verò de miniſtris venditionis, nō nihil diſſeramus, vocãtur autem miniſtri iſtiuſmodi pręcones, aut proxenetę, quos Hiſpanè corredores appellamus. Præcones autem vociferando publicè res venales exponunt venundationi, vt quotidie fit in auctionibus publicis. Proxenetæ verò, etiam ſine clamoribus diſcurrentes per publicos calles priuataſq; domos, vendunt venalia ſibi commiſſa vt venundent. Quidam porrò horum dicuntur corredores de cambios, de quibus in præſentia nihil agemus, quouſq; opitulante Chriſto, de contractu mutui, opportuna ſeſe ingerat diſputatio.

¶Iam igitur vertitur in dubium, num ſi iſti proxenetæ, vendunt res ſibi ad vendendum concreditas, pluſquam illis iniungitur vendendas, verbi gratia ſi dominus rei, inquit vendes hanc veſtem, pro decem regalibus, at verò proxeneta ex ſua induſtria vendidit pro. 12. an hic exceſſus ſit vel pręconis, vel proxenetæ, an potius domini. Et quidem, & ſi varia ſint placita, quæ referre piget, dixerim ſub breuiloquio, aut hic proxeneta excedit pro ſua induſtria vendendo latitudinem iuſti pretij, & tunc ex mala induſtria, mercedem bonam non poteſt referre, quia peccat iniuſtè vendendo, & tenetur quod malè reportauit, bene refundere reſtituendo emptori quod amplius retulit. Aut non exceſsit latitudinem iuſti pretij, ſed intra illam ſe cohibuit. Putavē dens pro maximo, cui tamen commiſſum eſt vt venderet pro mediocri, vt ſi valebat veſtis. 12. ad maximum, & dominus dixit vendes pro. 10. & ipſe proxeneta ex ſua induſtria parauit duo, amplius num hæc duo poterit proxeneta ſibi reſeruare? Et placuit quibuſdam pars affirmatiua, ſi quidem hoc eſt pręmium ſuæ induſtriæ. Et ſupponitur in quæſtione hac quod dominus rei non eſt deceptus in pretio rei, quia bene ſcit duodecim eſſe maximum pretium, etiam ſi eſſet decem credens eſſe maximum nihil dubij, duo ei eſſe reſtituenda.

¶At reuera, qui habet laboris ſui condignã, non eſt cur nouã exoptet mercedē, vtiq; ſi proxeneta non haberet conuentam mercedem, quod illam ex pretio detraheret rei venditæ per ipſum, ſi aliâs illam ſibi parare non poſſet, iniuſtum nō eſſet, at verò, ſi conſtitutam mercedem reportat, aliam ſi paret ex induſtria iniuſtum eſſe puto. Namque etſi dominus rei dicat vende pro. 10. intelligit, ſi pluris non poteris. Nam nullus eſt, qui non cupit ex re qua venum exponit, reportare maximum quo res digna eſt pretium. At verò, quia cum vltro merces offeruntur deprimitur earum valor atque pretium, id quod fit quando per hos proxenetas traditur vendenda, ideo dominus rei mediocri, vel minimo pretio contentus eſt, quando aliud non datur.

¶Porrò ſi proxeneta maximam adhibuit deligentiã, vt pro maximo venderetur, vtique habenda eſt ei gratia à venditore, verum totum pretium non eſt alterius quàm domini.

¶Dices fortaſsis proxeneta non tenebatur maximam adhibere diligentiam, igitur pręmium ſibi poteſt reportare ex illa. Reſpondebis verum eſſe non teneri niſi ad ſufficientem, quam alij proxenetæ præſtant, cæterum ſi ipſe voluit illam exhibere, quod ex illa amplius retulit domini eſt, non ſuum. Si quidem ex valore rei illud accepit, quæ domini eſt. Vt ſi ego conduco foſſorem ad defodiendam vineam meam, ad certam quantitatem, at foſſor vltra illam exhibuit vltro, verbi cauſa decem pedes, ego non teneor illi ob hanc ſuperabundantiam, quicquam ex iuſtitia exhibere, niſi velim donationem aliquam remuneratoriam illi pręſtare, verum eſt tamen quod ſi proxeneta ex ſua induſtria rem meliorem fecit, ob hanc meliorationem, poterit nonnihil, quod melioratio exigebat ſibi accipere. Apud Deum ſane quid quid ſupererogatur, habet condignam retributionem Lucæ. 10. Quodcunque ſupererogaueris, ego cum rediero, reddam tibi, apud homines non item: quia ex ſupererogatione non exoritur ciuilis obligatio, ſi ergo dominus rei, ob maiorem induſtriam proxenetæ, ad nihil tenetur, qua ratione proxeneta propter illam poterit quicquam referre?

CAP.

CAP. SEXTVM.

Proſequitur idē quod.5. de his quæ vendi non poſſunt.

CAp.5. multa denarrauimus quæ venalia non ſunt videlicet publica, ſacra, ſpiritualia, & quæcunq; alia ex lege prohibitam habent venditionem, ſub publicis autem intelliguntur bona reipublicæ, ſiue ędes publicæ vt prætoriū, ſiue plateæ & calles, ſiue macellum, ſiue fontes & aquæductus ſeruientes reipublicę, & hoc genus alia, quæ quia ſeruiūt reipublicæ, non poſſunt alienari, quia eſſet magna lęſio reipublicæ, ſi alienarentur: publica autem bona, quia huiuſmodi bona, ſunt præferenda omnibus priuatis bonis, vnde in.l.15.ti.5.par.5. habetur. *Coſa ſagrada, publica ni religioſa no ſe pueda vender*, vt ſupra indicabam. At verò dicet aliquis, cur ergo officia publica, quotidie à rege venduntur? vt ſunt officia regiminis, quæ Hiſpanè dicuntur, *regimientos, o veyntiquatrias*. Item & officia tabellionum Hiſpanè ſcriuanias, quotidie itidē à rege venduntur, & officia procuratorū &c. ſi enim publicæ domus, aut fontes, aut loca quęuis alia publica non ſunt venalia, quia venalitas horum eſſet læſiua reipublicæ, ſimiliter eſt admodum læſiua reipublicæ venditio horum publicorum officiorum.

An liceat vēdere officia publica diſputatur.

¶Enimuero pro officio vno regiminis, quod habet exiguos prouentus, datur magna pecunia in precium, vnde emptor vt pecuniam ſuam redimat, bona publica vſurpat, quantum ex ſua fraude poteſt, & putat ſe iuſtum exhibere opus, vt pecuniam datam paulatim ex bonis publicis corradat: & ſiquidem prouentus regiminis ſunt exigui repetendam putat ſuam pecuniam, ex publicis bonis, quæ ſunt ampliſsima. Idem operatur ſcriba fraudibus extorquere & violentijs, à pauperibus, pecuniam quam ipſe regi pro officio obtulit: & ita de alijs.

¶Et quanuis illis ſunt pręſcripti prouentus, Hiſpanè, *Sus derechos eſtan taſſados*. Verum quid illis cum hac taxatione, ſi ſemel eam ſeruant, & publicè illam profitentur, clanculum, quādo ſine arbitris id fieri conceditur, centies illam violant. Neq; ſat eſt, quod cenſor à rege deſtinetur, vt has exorbitantias puniat, ſiquidē ſi punit decē, decem millia ſuperſunt impunitæ, vel quia teſtes deſiderantur, vel quia iudex ſubornatur, Hiſpanè, *El peſquiſidor*. ¶Rurſus hæc officia regiminis ſunt officia multi honoris, & honores publici, non pro pecunijs ſunt diſtribuēdi ſed pro meritis. Nā non numati ſunt eligēdi, ſed virtutis ſtudioſiores. Eſt enī iſtud iuſtitiæ diſtributiuę opus. 5. Ethi. officia publica ſecundum proportionē meritorum diſtribuere, ſeruata proportione geometrica, at vero ſi pro numis venduntur, vbi eſt iuſtitia hæc diſtributiua? vtiq; nulla, ſed verſa eſt in commutatiuam. Siquidem officia publica redacta ſunt in commercia, & mercationes. Et quod debuiſſet eſſe pręmium virtutis factum eſt præmium nummorum. Hæc & alia ſunt argumenta, ſi nihil aliud obſtaret, vtiq; egregia ērant, quę regibus perſuaderent, ne functiones publicas, verterēt in mercimonia. At verò vetus eſt hęc querela. Reges autem excuſant ſuas grauiſsimas indigentias, ideo dicunt ſe coactos vendere publica regiminis officia, vt muneri regio, cui incumbūt moderādo ſufficiant. Neq; ſolum inſtituta vendere; in prædictæ neceſsitatis præſidiū, ſed cogi noua etiam creare.

¶Hanc autem excuſationem, ſi eam nō fingit auri execrata fames, ſed ſola regia indigentia, eam inducit, ego facile probauerim, ſin verò, ex ſola auaritia procedit, ipſi viderint, qui ſuprema moderamina regnorum tenent: nam reddituri ſunt regum regi, & domino dominorum, rationem ſtrictiſsimam de malo regimine, regni. ¶Et quidem, vt bonum publicum ſanctè, & ſine auaritia adminiſtrare, eſt optimi meriti coram Deo, quippe bonū publicum eſt diuinum bonum, vnde, qui bonum publicum iuſtè adminiſtrat in fauorem eiuſdem, & non in proprium bonum, diuinum bonum, vt par eſt, adminiſtrat, diuitis, ideoq; vt ita dixerim fulget meritis, ita quoq; contra, qui hoc bonum peſſundat tyrannicè illud adminiſtrans, peſsimè meretur, & ſummum admittit peccatum, quia bonum diuinū lædit. ¶Feront hiſtoriographi, Romanorum Imperatorum, primum Heliogabalum,

Regia indigētia cauſa poteſt eſſe vendēdi publica officia

lum,hanc induxiſſe officiorum publico
rum venalitatē. Ante quē probro daba-
tur, non leui, vel illa emere, vel vendere.
Sed qui illa appetebant, candidis veſti-
bus, obtectis capitibus, prætendebant ꝓ
ſitentes ex facto huiuſmodi functiones
publicas, non numis eſſe ſed optimis me
ritis debitas. ¶ Porrò autē, iſtud eſſe ſan-
ctiſsimum, ſtolidus eſt, qui inficiatur. Nā
que ſi ita res modo ageretur, officialium
horum, auaritia, non in tantam, ſe auge-
ret ſūmam, vt videmus augeri.

Mos antiquus cādidatorum, qui publica appetebāt munia.

¶ Enimuero, ſi quidem emunt officia, iu
ſtum ſibi ducunt eſſe, precia ex officijs,
per fas, vel nefas extorquere. Et hęc ex
torſio pecuniarum ex officio, non habe
ret occaſionem, ſi gratis officia publica,
benè meritis concederentur. ¶ Nunc au
tem, ſoluentibus precium dantur, & exi
gua habetur ratio, qualis ſit perſona pro
mouenda, vnde iuuenibus cōceduntur,
qui nihil nouerunt regiminis: qui ſe ip-
ſos regere cum neſciant, alios quomodo
regent? Quanto ſanctius fuiſſet ſenes, ti-
moratos, & prudentes gratis promoue-
re, qui non ſtuderent quomodo redime
rent ſuas pecunias, quas pro adminiſtra
tione dederunt, ſed ſolum incumberent
in bonum publicum ſeruandum, & pro
mouendum. ¶ At ementes ſanctum eſſe
putant, ſibi potius conſulere, & ſuas vn-
de emerunt redimere pecunias. Et datur
occaſio violādi iuramēti, ex quo ſe aſtrin
xerunt, ſanctè ſe recturos rempublicam.
¶ Porrò adeo ſæuit, auri cupiditas, vt etiā
ante Heliogabalū. 2. Mach. 4. legamus Ia
ſonē Iudæū emiſſe ſacerdotium ab An-
tiocho rege. Et aduertit Auguſti. ignem
qui diu perſeuerauerat ardens ſub capti
uitate Babylonica, id tēporis fuiſſe extin
ctū, propter ſimoniā. Et redacta republi-
ca Iudæorū in Romanā poteſtatem, hoc
idem viciū irrepſit. Siquidē ſub Domini
aduentu, pōtificatus Iudæorū, itemq; ſe
culares principatus venales erant, Roma
nis principibus eos vendentibus. ¶ Por-
rò ſi regū ea eſt indigentia, quæ hoc fa-
ciendū admoneat, curandum eſſet pro-
batorū hominū, & qui apti eſſent regimi
ni obeūdo, rationē habere, & iſtis officia
vēdere, & nō adoleſcētulis, aut vanis ho
minibus, quod ſi ſecus factū fuerit, male
agetur cū republica, ſęuiſsimè quoq; ſi
animaduertendū foret, in male admini-

2. Macha. 4.

ſtrātes offitia ſibi cōcredita, antidotū eſ-
ſet, vt eiuſq; venalitatis, idē ſapit. S. Tho. in
opuſculo ad Duciſſam Brauāiæ, & Pa-
lud. in. 4. d. 25. q. 4. Quod ſi Duciſſa Bra-
uantię ſecundū Thomā poterat vēdere
officia ſui Ducatus, quid quod rex pote
rit. Et qui hanc Duciſſā, diceret vices ha-
buiſſe regias, non temere diceret ſiquidē
ſoli regi, hoc eſt permittēdū vendere of-
ficia publica, cui inclinatur totum regnū
regendū & adminiſtrandum: nō tamen
Ducibus, aut Marchionibus, aut Comiti-
bus, niſi ex regio obtineant priuilegio.
¶ Eſt quidā iuriſcōſultus, qui inconſulto
iure, rē hanc tractans, dixit B. Petrū po-
tuiſſe eligere Mathiā, vel aliū Apoſtolū,
ſed noluiſſe, ſed nominandū reliquit ſuis
coapoſtolis, & eligendū ab Spiritu ſan-
cto, vt planè inſinuaret quāti referat, po-
pulorū rectores, officialeſq; creare publi
cos. Et addit idē, ꝙ ſi epiſcopi vendāt ta-
bellionatus officiū vt ſic dixerim, eſſe ſi-
moniacos. Quia etſi officiū ſit ſeculare,
at ius eligendi tabellionē eſt ſpirituale
in epiſcopo: quippe eſt ius epiſcopale.
¶ At verò in vtroq; hic autor valde hallu
cinatur. In primo ſanè, quia Petrus, neq;
vſus eſt, neq; habuit poteſtatem creandi
apoſtolum aliquē, ſed ſolū Chriſtus hoc
potuit vnde ait, nōne duodecim vos ego
elegi? Apoſtoli enim omnes erant pares
Petro, in officio Apoſtolat' ſiquidē om
nibus ait, eūtes in vniuerſum mundū prę
dicate euangeliū, &c. Erat aūt diſcrimen,
quia Petri poteſtas, nō fuit extincta cū
Petro, quia data eſt ſibi, & ſucceſſoribus
ſuis, ideò illi ſingulariter dicit Paſce oues
meas, &c. at verò aliorum Apoſtolorum
apoſtolica poteſtas, nō erat ordinaria vt
Petri, ſed veluti delegata, ideoq; extin-
cto Ioāne Epheſino epiſcopo, ſucceſſor,
nō erat apoſtolus vel apoſtolicā functio
nē habens in toto orbe ſed ſolū Epheſi-
nus erat epiſcopus. Poterat ſanè Petrus
creare epiſcopos, vt Paulus creauit, & cę
teri apoſtoli, at nō apoſtolum alium, etſi
ſucceſſorē in ſede nominauerit, ſed hoc
nō eſt creare apoſtolū. ¶ Secūdū quoq;
falſum eſt, ſimoniacos eſſe epiſcopos vē
dentes ſcribarū ſuorū officiū, vetus enim
fuit conſuetudo vendēdi hæc officia. At
in ſynodo Cōpoſtellana, cui ego interfui
decretum eſt ne deinceps venderentur.
Nō propter ſimoniā, ſed ne ſcribę epiſco
porum,

porũ exactionibus incũberẽt, vt ſuas redimerent pecunias. Et quidẽ ius creandi hos ſcribas, nõ vẽditur, vt iſte putat, ſed officiũ vt quãdo locat fructus ſui epiſcopatus ex iure percipiendi locat, nõ ideo ius locat. Et alia ratio eſt de iure patronatus, quod eſt ius præſentandi ad beneficia. Hæc aũt præſentatio eſt ſpiritualis, ideo vẽdi nequit ſine ſimonia. Quid qđ ius patronatus cũ alijs vẽdi poteſt, ideo friuolũ eſt argumentũ, ex iure patronatus, quod ex iure habetur, quod non poteſt vendi extra de iure patronatus cap. Quia clerici, niſi cũ vniuerſitate aliarũ rerũ, quia tunc vendi poteſt. t. eodẽ. cap. ex literis, ad officiũ tabellionum epiſcopi.

Vendibile per ſe & nõ vendibile per accidẽs.

¶ Deniq; vt ſemel dicamus, huiuſmodi officia quæ diximus, quia profana ſunt vendibilia per ſe ſunt, id eſt, ex ſua natura venalitatem admittunt, cæterũ per accidens, non debent vendi, propter incõmoda, quæ ex venalitate eorũ accidunt reipublicę. Vnde dixit apoſtolus multa ſibi licere, quę aliàs facere nõ expediebat 1. Cor. 6. verum quia varia eſt rerum humanarum conditio, caſus accidere poteſt, vel quod expediat vẽdere publica, ſiue officia, ſiue alia quæuis prædia publica. ¶ Autor vero ſupra indicatus etiã opinatur regẽ non poſſe facultatem cõcedere dominis particularibus, quos Hiſpana vox appellat, *Señores de ſalua*, vt in ſuis oppidis vẽdant officia regiminis. Et quidem ficulneo ductus argumẽto, quia ſcilicet, ſi illud faceret, eſſet illis concedere poteſtatẽ regiã. Ego tamen ſcio quod cũ illis conceſſit dominationem, nõnihil regię dignitatis etiã conceſsit, videlicet, quod ſcilicet, ſint iudices ſuorũ inferiorũ & eos excepit à ſua regia iuſtitia, niſi per prouocationẽ, quia hoc nullis poteſt concedere. quod ſi grauentur vaſſalli, ſi dominis ſuis, non liceat eis, prouocare ad regẽ, ſimiliter igitur rex poterit prębere facultatẽ, vt ipſi vendere poſsint huiuſmodi regimina, & facere eos participes etiã in hoc nonnihil regię dignitatis, neq; tamẽ ideo facit eos eſſe reges, aliud enim eſt participare aliqua ratione regiã dignitatẽ, aliud eſſe ſimpliciter regẽ, verũ eſt tamẽ, regem non debere huiuſmodi priuilegia cõcedere, iſtis dominis tẽporalibus. Eſſet enim peſſundare regimẽ dominationũ, & iuſtitiã peruertere & auaritiam dominorum augere, illiq; ſubminiſtrare fomenta vnde admodũm creſceret, ſed de iſtis hactenus.

CAP. SEPTIMVM,

De eodem, de his quæ vendi non poſſunt.

PRoximo cap. de publicis bonis (quæ Hiſpanè vocantur, *Los proprios de la ciudad, o bienes cõcegiles*) Egimus, nunc verò de reliquis quæ vendi nequeunt, vt ſunt ſacra, & ſpiritualia proſequamur.

¶ Sunt autem ſpiritualia, multifariã, quędã intrinſece ſpiritualia, alia vero extrinſece. Et adhuc primo modo bifariam, ſunt enim quædam ſubſtantiæ, vt Deus, angeli, anima rationalis, hæc enim ab intrinſeco ſunt ſpiritualia, quippe quę ſunt ſubſtãtiæ incorporeę, alia vero ſunt accidẽtia ſpiritualia, & hæc dupliciter conſiderantur. Aut enim ſunt accidentia ſpiritualia naturaliter, vt ſunt virtutes intellectuales, & morales, quas quilibet proprio ſibi parare poteſt marte. Aut ſunt ſupernaturalia, vt fides infuſa, charitas, ſpes, & dona alia ſupernaturalia, virtutes autem morales infuſæ, etiamſi ex modo ſint ſupernaturales, quia cœlitus comparantur, at vero ſpecie non differunt ab alijs moralibus. Nam iuſtitia infuſa ſpecie non differt, à iuſtitia non infuſa, ſed humanis viribus conquiſita, & ita de reliquis. Extrinſecè autem ſpiritualia, ſunt multifariam, aut quia ſunt cauſa ſpiritualium, vt ſeptem ſacramenta, quia omnia ſeptem ſacramenta, ſunt efficacia gratiæ, niſi obex obſtiterit, aut quia ſunt effecta gratiæ, vt merita omnia ſunt hac ratione ſpiritualia, quia à Dei charitate procedunt. Aut demum ratione finis, quia ordinantur ad Dei verum cultum, quia cum Deus ſit, ſupremus ſpiritus. Ioann. 4. quæ ad verum cultum eius ordinantur, hac ratione ſunt ſpiritualia, vt templum Dei, quod eſt domus orationis, & altare Dei, vbi ſacroſanctum offertur Deo ſacrificium, & orna-

Spiritualia ſunt multifariam.

Extrinſecè ſpiritualia ſunt multifariã.

ornamenta, quibus hæc celebrãtur hac ratione ſunt ſpiritualia. Itemq; beneficis ſiue ſimplicia, ſiue curata, hæc namq; ordinantur ad paſtum animarũ, ad celebrãdũ pro viuis, & defunctis, ad orandũ pro eiſdem, & ad hæc vltima beneficia ordinantur ſimplicia, quippe quibus non incũbit paſtus animarũ, quia horũ non eſt vel adminiſtrare ſacramenta, vel paſcere verbo fideles. Itẽ præſtimonia, ſunt ſpiritualia ſi nõ ob eandẽ rationẽ certè, quia ordinantur ad pios vſus. Itẽ quia præſtimonia decerpta ſunt à beneficijs curatis & quædã eorũ, annexa ſunt beneficijs, ſimplicibus, vt canonicatibus, alia verò annexa nõ ſunt ad pios tamẽ vſus exercendos donantẽ præſtimoniarijs. Quos quidã ob hanc cauſam obligãt ad preces canonicas, Deo ſundẽdas de qua re nos in. 4. Sen. abũde diſſeruimus. Sicut etiã & pẽſiones beneficiorũ ab ipſis beneficijs extrahunt, iſtæ autẽ ſunt redimibiles. Si quidẽ pẽſio eſt obligatio quædã à papa impoſita pẽſionario, ad ſoluẽdã certam partẽ fructuũ beneficij quo fruitur, vnde nihil habet ſpiritualitatis, ideoq; redimi poteſt, eſt nãq; obligatio pure ciuilis vt liquet.

1. Concluſ. Primã igitur accipe cõcluſionẽ, vendere ſpiritualia, naturalia ſi vẽdi poſſent nõ eſſet ſimoniacũ, vt vẽdere ſciẽtiã, aut artẽ, ſi eſſent vẽdibilia, nõ eſſet ſimoniacũ.

2. Concluſ. ¶Secũda cõcluſio vẽdere ſpiritualia, quę ſunt ab extrinſeco ſpiritualia, & per accidẽs ſolũ, qualia ſunt tẽpla, atq; vaſa ſacra, veſtes ſacræ, & id genus alia, quæ ſolum ſunt ſpiritualia, quia ab eccleſia dedicantur ſacris vſibus, & abſtrahuntur à profanis vſibus vẽdere huiuſmodi pluris, propter benedictionẽ, aut cõſecrationẽ, eſt ſimoniacũ. Probatur, quia vẽdit ſpirituale, quod alioqui eſt inuendibile. ¶Oportet aũt priuſquam progrediamur vlterius exponere, quid ſit ſimonia. Et eſt vulgata finitio, eſt ſtudioſa voluntas, emendi, aut vendendi ſpiritualia, vel iſtis annexum tẽporale. Maior. verò in. 4. d. 15. q. 1. aliter finit, dicens, eſt volitio vel formaliter, vel virtualiter vendendi vel emendi ſpirituale, vel ſpirituali annexum, vocat

Finitur ſimonia. volitionem virtualem, vt ſi dixero nolo dare ſpirituale, niſi pro pretio, ſi quidem iſtud nolle, eſt velle virtualiter. Neutra autem finitio probata videtur, etſi prima à canoniſtis commendetur. Ratio autem cur prior nõ probetur eſt, quia ſimonia, non eſt ipſa voluntas, quæ eſt potentia animæ, hæc enim non eſt vicium, & illa eſt vicium. Præterea ipſa venditio ſpiritualis, non eſt actus voluntatis vllo modo quia actus voluntatis eſt animæ intima operatio, venditio vero eſt operatio exterior.

¶Præter hæc ſimonia eſt contractus vẽdendi vel emendi ſpiritualia, at voluntas aut actus voluntatis, non eſt contractus. ¶Accedit eodem, quia ſimonia, non ſolum admittitur in venditione, ſed etiam in permutatione ſpiritualis, pro temporali, vt ſi quis permutaret beneficiũ, pro domo, vel fundo, etiam nulla interueniẽte pecunia, eſſet ſimonia, at verò id temporis non eſſet venditio, aut emptio, quandoquidem hæc ſine pecunia, non fiunt, niſi dixeris, permutationem eſſe reducibilem ad venditionẽ. At planius fini eſſi dixeris ſimoniam eſſe commutationem ſpiritualis, pro temporali: cõmutatio enim eſt genus ad vẽditionẽ, & permutationẽ & fit ſine pecunia, & ex pecunia. Voluntas igitur vendẽdi ſpiritualia pro tẽporalibus, aut commutandi, non eſt ſimonia, ſed eſt voluntas ſimoniaca. Nãq; ſolum contractus vendendi, aut cõmutãdi ſpirituale, pro temporali, eſt ſimonia, vt contractus venditionis, non eſt voluntas vendendi, vt ſupra diximus. Cæterũ vt voluntas fornicandi, non eſt fornicatio, ſed eſt voluntas fornicaria, ita in propoſito, voluntas commutandi ſpirituale, pro aliquo temporali, nõ eſt ſimonia, ſed ſolum ex ſuo obiecto, appellatur voluntas ſimoniaca, vnde voluntas ſi ſola ſit, commutandi ſpirituale pro temporali, non ſubditur cenſuris eccleſiæ. Non enim epiſcopus qui in votis haberet vendere ordines, tamen actu nõ exequeretur, excommunicationis ſubit cenſuram, vt colligitur extra de ſimonia cap. vltimo. & eſt textus Grego. Noni. Non enim voluntas eũ ſit occulta & Deo ſoli patens, iudicio eccleſiæ quod eſt humanum ſubditur etſi culpata ſit ſicut neq; hæreſis mentalis. Vnde non omnino exacte traditur, quod voluntas huiuſmodi ſit ſimonia mentalis, cum vt diximus voluntatis actus non eſt ſimonia, ſed eſt ſimoniacus actus, ſi exactè

Noua diffinitio ſimoniæ exponitur.

Volũtas ſola ſimoniaca cenſuris non eſt ſubiecta.

ſi exacte,& ad perpendiculú,ſit exigendus ſermo,vt philoſophos decet.¶Neq́; adieci ſpirituali annexū,ſiquidē in ſpirituali, ſubaudiuntur ſibi annexa.Nā quāuis templa Deo,& diuis dicata,& vaſa ſacra,& ornamenta,non ſint ſpiritualia intrinſece,at extrinſece, ex ſua declinatione,vel cōſeruatione hauriūt ſpiritualitatem. Ideoq́; cū ſpirituale in diffinitione præhabita cōprehendat ſpirituale, ſiue extrinſece,ſiue intrinſecè, ideo quid op' eſt addere vel ſpirituali annexū.Cū oporteat diffinitiones magiſtrales eſſe quo ad licuerit,quā breuiſsimas.¶Secundò obſeruandum eſt ſpiritualia omnia, quatenus talia,eſſe inuendibilia. Etenim venditio,& emptio,vt iuſtæ ſint neceſſe eſt vt ſit ęquale pretium valori rei, quæ vēdit. Namq́; ſi valor,quam pro pretio eſt maior,aut pretiū maius quā pro valore rei iniuſta eſt venditio, idē de permutatione,ſi in rebus permutatis, non ſeruetur æqualitas.Quocirca, eum ſpiritualia longe latèque excedant omnia corporalia, ſintq́ue multo nobilioris generis, nihil corporale poteſt ęquari ſpiritualibus rebus,ideo non poſſunt eſſe venalia, vnde dixit ſapiens de ſapientia, omne aurum in comparatione ſapientiæ eſſe tanquā arenam exiguā,ſignificare volens eſſe inuēdibilē.Quia omnia corporalia nō poſſunt ſapientiæ æquari,vnde per venditionē transfertur res vendita in dominiū emptoris eademq́; res numero,& nō ſolū ſpecie, vt qui vendit equum eūdem numero dat quē habet. Verū nullus poteſt transferre ſuam ſcientiā, numero eādem,vel virtutem in alium,ideo vēdi nequit. Nam tametſi per doctrinā,vtcūq; transferatur, non tamen eadem ſcientia eſt numero magiſtri,quæ diſcipuli.Et diſcipulus ſoluens ſtipendiū magiſtro vt doceat,non emit ſcientiam Magiſtri,ſed magiſtrum cōducit vt ea quæ ipſe ſcit inſtillet in mentem diſcipuli vocaliter, vel ſcriptis docendo,& ſi poſſet vendi diuites emerent ſcientiam, vt ſine labore eſſent ſapientes.¶Quod ſi ſpiritualia,quæ ſunt naturalia non poſſunt eſſe venalia, imo illis repugnat venalitas, quid quod ſpiritualia ſupernaturalia? Quæ ſanè,& ratione generali quæ communis eſt omnibus ſpiritualibus,vt cum illis repugnet venalitas,& item ratione particulari vēdi nequeunt. Enimuerò cum ſint ſupernaturalia, & iſtis omnia naturalia æquabilia non poſſunt eſſe, ideo neutiquam vendi poſſunt. Vnde dixit Petrus Simoni Mago,qui huic vicio ſimonię nomen dedit,vt vicio ſodomiæ,Sodomæi, Pecunia tua tecū ſit in perditionē,quia exiſtimaſti,donū Dei pecunia poſsidere Act. 8. Quaſi dixiſſet grāde ſcelus admiſiſti, dona Dei ſupernaturalia, rebus naturalibus,quæ ſunt valde vilia eorum collatione,coæquans.Nam qui dona Dei pretijs æquat mundanis vilia ea eſſe facit,id quod eſt immane ſcelus pretioſa Dei cęleſtia dona,quæ ſuperant omnem naturæ facultatem,vilia eſſe ducere, & deducibilia in cōmercia,vt mūdanæ ſunt merces.¶Ex iſtis liquent. 1. concluſio,itemq́ue ſecunda. ¶Nam templa, ſacra vaſa, ornamenta ſacra & hoc genus alia Deo dicata iuxta ſuam naturam per ſe vendibilia ſunt,quia corporalia ſunt.Quare ſacra vaſa vendi poſſunt alijs eccleſijs,ſi neceſsitas exegerit,& item laicis vendi poſſunt ſed confracta ſunt vendenda. 12.q. 2.ca.apoſtolicos, vbi pro redemptione captiuorum ea venumdare licitum eſſe traditur ſi confracta venundentur idem habetur. 10.q.2.c.Hoc ius,&.l.ſancimus la.1.C.de ſacroſanctis eccleſijs.& de conſec.diſt.1.ligna.Et idem eſſet dicendum de veſtibus ſacris,vt de vaſis ſacris, quæ confracta vēdi poſſunt laicis,ita & ſacræ veſtes diſſutæ vendibiles ſunt laicis,integræ verò alijs eccleſijs,vrgente neceſsitate.Itidem patronus qui ędificauit eccleſiam,& dotauit,ſi volet poterit vendere eccleſiam,quam ipſe ſuis expenſis fabricari iuſsit,& ſimul tunc venditur ius patronatus. Modo non referat plus propter hoc ius patronatus. Et hoc quod ſupra ex.ca.ex literis dicebamus,ius patronatus poſſe vendi,non per ſe,ſed cū alijs. Eſt enim magis ſpirituale ius patronatus quam ipſum corpus eccleſiæ, ſiquidem eſt ius ad præſentandum,clericos ad beneficia illius eccleſiæ obtinenda. Itaque non omnia hæc ſpiritualia eundē obtinent gradū ſpiritualitatis, hæc inquam quę extrinſecè ſunt ſpiritualia, imo quę intrinſece ſunt ſpiritualia, non ex æquo ſunt ſpiritualia.Namq́; ſubſtantiæ ſpirituales,maiorem gradum obtinent ſpiritualitatis, quam accidentia ſpiritualia:

H a quia

Sap. 7.

Spiritualia omnia à toto genere non ſunt venalia.

Vaſa ſacra & veſtes & templa de ſe ſunt vendibilia non tamen quatenus Deo dicata.

Non omnia ſpiritualia habent eundem gradū ſpiritualitatis.

quia horum eſſe eſt ineſſe. Ius igitur patronatus ſpiritualius eſt, quam ipſum tēplū & vaſa ſacra, &c. ideoq; nnn poteſt perſe vendi, ſed per accidens, cū alijs venditis. Neq; alia propter ipſum ſunt pluris vendenda, quia eſt ſpirituale, & ideo eſſet eius venditio ſimoniaca. ¶Similiter qui vendit ſeruum, vendit animam eius rationalem, quæ alioqui inuēdibilis eſt, & ſi ſeruus eſt artifex, aut ſapiens, vendit artem, & ſapientiā eius. Imò ſi eſt ſacerdos ſeruus qui venditur, vt infideles ſępè vendunt, & emūt ſacerdotes fideles, tūc vēditur ſacerdotium, ſeu character ſacer, hæc autem omnia venduntur per accidens, ad vēditionem totius, in quo ſunt. Quæ alioqui per ſe ſunt inuendibilia, vt ſupra aiebā. Addens tamen, ꝙ etſi eſſent vendibilia, illa vendere non eſſet ſimoniacum, id quod vt preſsius intelligas, ſcito controuerſiam eſſe inter autores, an aduocatus, pro patrocinio clientuli, & conſilians pro conſilio, & docens pro doctrina, & artifex, pro artificio docendo, poſſint numos accipere, & illa vendere. Etenim Altiſsio. 3. par. q. penul. de ſimonia, tradit eſſe ſimoniacum, pro doctrina, vel conſilio. &c. quicquā pretij capere, benè aūt pro labore docendi, vel patrocinandi in aduocatis, & ita de reliquis. ¶Et probat proferens Exodi locum. 31. Et impleuit Beſeleel, ſpiritu Dei, ſapientia, & ſciētia in omni opere ad excogitādum quid quid fabrefieri poterit. ¶Secundo, ex. de Magiſtris cap. 1. &. 2. vbi prohibetur, ne quis exigat pro licentia docendi pretiū, at acceptum reſtituat: quia gratis accepta, gratis ſunt donanda. Reſpondebis vtique verū eſſe ſciētiam, & artes, & hoc genus ſpiritualia de ſe eſſe non venalia. Et enim vt diximus pridē, quod venditur eſt numero vnū, & non ſpecie vt qui vēdit equum hunc equū vendit, & hunc equum tradit emptori. At verò ſcientia vna numero non poteſt transferri à vendente, in ementem, neq; ars vna numero &c. ideo hæc abhorrent ab omni contractu emptionis, & permutationis. Cæterum ſi donemus ſcientiam vnam transferri poſſe numero eandem, vtiq; huiuſmodi vendi poſſent. Namq; quamuis à toto genere ſpiritualibus non poſſunt comparari corporalia, cæterum aliquid poteſt eſſe ſpirituale, cui comparari poteſt aliquod corporale vt etſi viuentia à toto genere excedant non viuentia, cæterum fieri poteſt, vt aliquod non viuens excedat ipſum viuens, non ſimpliciter, ſed ſecundum hominum æſtimationem vt vnicum regale, pluris fit, quam mures quam muſcæ, & quam formicæ. Etenim humana æſtimatio pendit res, non ſecūdum earum naturam, ſed ſecundū, quod ſibi magis, aut minus conducunt. ¶Quocirca ſi eſſet transferibilis vel ſcientia, vel ars, vtiq; pauper philoſophus aut Theologus, pro pecunijs transferrēt: quia pauperi melius eſt ditari, quam philoſophari, & faber, qui iam ſenex eſſet, & laboris inpatiens, item vēderet pro pecunia ſuā artem ex hypotheſi iam habita, & iuuenis emeret, vt ſine labore ſciret fabre facere. Nunc autem quia hoc impoſsibile eſt, ideo non ſunt huiuſmodi vendibilia. ¶Cæterum, quia magiſter conducitur ad docendum, & faber ad operandū & aduocatus adferendum patrocinium &c. in omnibus enim iſtis eſt quaſi contractus locationis, vel conductionis, ideo ob hanc obligationem, quæ eſt in cōducto, ex conductione accipiunt pretium vnde non eſt ibi venditio, vel emptio vt iſti male cenſent, ſed eſt quaſi contractus locationis. ¶Itemq; in ſacerdote, celebrāte, pro ſtipendio, item in capellanis quibus incumbit facere ſacra ex capellania item in obligatis ad anniuerſaria pro defunctis quotānis faciēda. Qui omnes nō vendunt ſacra, neq; inſtituentes emunt ſacra ſed inſtituentes conducunt huiuſmodi ſacerdotes ad ſacra pro illis abſoluenda ex certa pecunia illis ob conductionem perſoluenda. Et ipſi ſacerdotes quia ſunt conductitij, ideoq; obligati ad illa celebranda, ideo iuſte ſine venditione percipiunt cenſus, aut pecunias illis decretas, vnde falſum eſt, quod quidā autumant ſacerdotem propter laborem recipere ſtipendium. Quoniam ſi hæc eſſet cauſa pręciſa, cum quidam celebrādo, alijs minus laborent vt iuuenes ſenibus, & ſani infirmis minus eſſet ſtipendium exhibendum minus laborantibus cum tamē idem ſit ſtipēdiū, & eſt ſermo de labore, nō qui eſt extra miſſam, vt qui facit iter in oppidū vt ibi celebret, nā hic labor ꝓtio eſt emibilis: ſed labor ex miſſa eſt ſacer labor, ideo pro hoc labore qui

Venduntur ſpiritualia per accidēs

Aliquod tēporale eſt cōparabile ſpirituali.

Quaſi contract⁹ inter aduocatos artifices ſacerdotes & eos cōducētes.

qui intēdit aliquid pretij reportare vtiq; pro ipſa miſſa reportat: id quod ſimoniacū eſt, vnde nō ab re Durād. & Palud. inficiati ſunt laborē miſſę eſſe cōmutabilē. Etſi Maior. loco indicato diuerſū aſtruat, cū Bonauē. indicans illud. Num. 18. filijs Leui dedi omnes decimas Iſraelis in poſſeſsionē, p miniſterio, quo ſeruiunt mihi in tabernaculo fęderis: quod videt pretiū fuiſſe pro miniſterio, quo ſeruiunt in tabernaculo fęderis. ¶ At verò illa miniſteria nō habebāt aliquid ſpirituale, vt neq; ſacrificia illa, quippe quæ erāt purè corporalia, & gratiam nō cauſabāt, neq; ad illa ex opere operato diſponebant. ¶ At miſſę ſacrificiū, eſt itē ſacramētū cauſans gratiā. Et miniſteriū miſſę, eſt ipſa miſſa, ideoq; lata inter hęc eſt differentia. Quid quod illas decimas Leuitę ſuſcipiebāt ex Dei autoritate, & legis diuinę ſanctione, ideo nihil poterat eſſe in earū receptione ſimonię. ¶ Indicat etiā gloſſam in. ca. ſignificatū, deprębē. dicētē, quod licet ſacerdoti locare operas ad certum tempus & recipere mercedem pro ſuo labore, ſi aliâs ratione beneficij ad hoc non teneatur. ¶ Et ego itē fateor, quod fas eſt ſacerdotibus ſe obligare ad miniſtrandas, vel exercendas capellanias, vel ad anniuerſaria celebranda, vel in quolibet die, aut quibuſdam diebus ſtatis, aut quotannis; & pro obligatione, ad hunc ferendum laborem, referre ſuum ſtipendium, vt etiā Leuitę obligati erant ad ſacrificiorum ritum abſoluendum, & pro hac obligatione ad hæc miniſteria abſoluēnda, erant quaſi conducti à populo Deo iubente pro ſtipendio decimarum. Porro quod nos dicimus eſt, quod non eſt cauſa hæc præciſa, cur ſacerdos refert pecuniā; ſcilicet, propter laborem, quippe dicere, propter laborem eſt dicere, propter ſacrum quod celebrat vt dicebam. ¶ Sicut neq; ſuſtentatio eſt cauſa pręciſa, cur celebrans referat pecuniā ex celebratione. Enimuero, ſi eſſet hæc cauſa, diues clericus, qui non eget ſuſtentari à iubente illi celebrare miſſam, non poſſet referre pecuniā ex celebratione, id quod falſū eſt. Siquidē pecunia illius ſtipēdiū eſt quaſi conductionis; dico quaſi conductionis, quia hæc cōductio nō eſt ad ſeruilia opera, ſi ergo diues conducitur, & obligatur ad celebrandū, illi debetur cōductionis ſtipendiū, idq; non eſt eleemoſyna, ſed obligationis cōductitiæ ſtipēdiū, cui per accidēs eſt, quod ſit diues qui cōducitur, aut pauper; & in cap. Apoſtolicā de ſimonia, tradit, quod laici poſſunt cogi ab epiſcopo, vt ſtipendia hæc ſoluant. Qui conducitur, inquā vel quaſi cōducitur, vt dudū adnotabā. Quia vulgo ſolū reputat conductio ad ſeruilia opera. Et ſi Deu. 23. etiā conducere vſurpatur ad nō ſeruilia opera. Cōduxerūt inquit aduerſus te Balaā, vt ſcilicet, malediceret, quæ maledictio apud Moabitas erat prôphetica. Quocirca licet pauperi ſacerdoti iuxta & diuiti, paciſci de huiuſmodi ſtipendio, ſiquidē, qui ſe obligat ad laborē, pactum inire poteſt de præmio ſui laboris. Nam Luc. 10. dignus eſt operarius mercede ſua & 1. Cor. 9. nemo militat ſtipendijs proprijs. Itēq; prædicator ſe obligās prædicare in eccleſia ſtatis diebus, ob eādē cauſam referre poteſt ſtipendiū ſine labe ſimoniæ. ¶ Et quidē quādo precia, ſiue ſtipēdia harū obligationū ſunt taxata, vel ab epiſcopo, vel ex cōſuetudine, vel à capitulis Cathedraliū eccleſiarū nulla eſt ſuſpicio illa exigere & referre ſimoniæ. Quoniā miniſtri eccleſiæ referūt ſtipendiū quod illis vel epiſcopus, vel dotator capellanię, aut anniuerſarij, vel cōſuetudo pręſcripſit reportādū. Quod ſi illis deneget poſſunt cōuenire iudicē eccleſiaſticū, vt illis cōcedatur, quod ſuū eſt ex ca. Ad apoſtolicā ex. de ſimonia. Quoniam vt dicebā ſtipēdiū, hoc eſt obligationis, nō eleemoſyna miſerationis. ¶ Verū ſi ſacerdos aliquis habēs iā taxatū ab epiſcopo ſtipēdiū ſuæ obligationis ad celebrādū miſſā vnā. ſ. argē: eū nummū vnum, ipſe vltra exegiſſet, ſe ſimoniaca labe eſſe inſectū demōſtrabat. Excepto, ſi iter illi eſſet faciēdū, aut expectāda hora onerosa videlicet quod eſſet celebraturus iā prope duodecimā, & adhāc horā obligaret ſe qui miſſam inſtituēs ſibi celebrari ex illa hora amabat vel propter alias cōſimiles cauſas, quæ eſſent ſufficiētes, vt ſupra taxatū ſtipēdiū nōnihil celebraturus ſacerdos reportaret. Quippe tunc nō erat ſola celebrationis miſſæ obligatio, ſed & alia addebantur. ¶ Fortè obijciet mihi quiſpiā: ſpiritualia nō ſunt taxabilia, quippe quæ nō habēt precū, igit etſi aliarū rerum pręfectus ciuitatis, vel rex poteſt taxare pretia, vt ſupra demon-

Maior non probatur.

Sacerdos taxatū ſibi ſtipendiū pro diuinis celebrandis petere poteſt corā iudice

demõſtratum eſt, at ſpiritualium nemo poteſt taxare pretiũ.c. Qui ſtudet.1.q.1. qui ſtudet ait donum Dei pretio mercari, in ſacro ordine nulla ratione poterit de cætero permanere. Et.l. inter ſtipulantẽ. §.ſacrã.ff.de verb.obliga. Vnde dicunt iuriſconſulti, quod non entis non ſunt qualitates.l.ſi ſeruũ.§.1.ff.de actio.emp. vnde quidã ait, quod epiſcopus non poteſt nec alius quiuis taxare precia celebrantiũ, aut ſi taxare poteſt nõ ea ratione, quod obliget ſacerdotes vt nihil minus recipiant, quam pro taxatione, ſed ſolum quod nihil amplius, verbi gratia, ꝙ non excedant, regale vnum verũ non poterit compellere vt ſi velint minus recipere, quod nõ recipiant. Namq; ſat eſt taxare, inſtar aliorum taxantium, qui taxant ne creſcat pretiũ, non tamen quod nõ minuat ſi vẽditor volet. Et multi doctores cõſenſũ habent, ob allegata, quod datur pro miſſæ celebratione non eſt ſtipendium; ſed donatio pro ſuſtentatione. Et in eã ſentẽ. citatur Nauarro, vbi dudum, & Soto de Iuſt. & iure lib.9.q.6. ar.1. & Anto. Cordub. in horum it ſententiã, etſi dicat doctores alios credere ſtipẽdium eſſe.q.27.ſui libelli. ¶ At equidem vt ſæpe eſt dictum, non taxatur miſſa quę intaxabilis eſt, at obligatio huiuſmodi cũ ſit inſtar ciuilis obligationis, qua ſi clericus ſe aſtrinxerit, ex ea compelli poteſt à iudice ſuo, vt illam impleat, aut vt beneficium, ſeu capellaniã reponat, ideo hui⁹ obligationis à pręlato taxari debet ſtipendium, vt & aliarum ciuilium obligationum, à proprijs iudicibus, taxari ſolet, ſi in controuerſiam taxatio venerit. Qua propter.c. ſtuduit, & cætera præindicata; nihil conducunt ſtabiliendę huic opinioni. Quoniã illa loquuntur, de diuinis donis, quę nos fatemur eſſe intaxabilia. ¶ At quod iuriſcõſulti tradunt, nõ entis, non eſſe qualitates, nihil ad rem iſtã prodeſt, ſiquidẽ ſpiritualia, quãuis inuiſibilia, nihilominus entia ſunt imò maxime entia, & ideo non habent pretiũ, neq; taxationẽ. Nõ quia ſunt non entia, vt ipſi putãt, ſed quia ſunt maximè entia. Nõ tamen diffiteor epiſcopum inconſulte acturũ ſi obligaret ſuos ſacerdotes, vt nihil minus reciperent, quã pro taxatione. Siquidẽ obligare ſacerdotes, vel alios eccleſiæ miniſtros, ne gratis ſi volent ſacra adminiſtrent iniuſtũ videt. Quod ſi gratis poſſunt ſi volunt, ſacra adminiſtrare, cur nõ minoris, quam ſit taxatũ pretiũ? vt ſi miſſa habet taxatũ argẽteũ numũ, pro ſuo miniſterio peragendo, qui volet pro dimidio ſacrũ celebrare, non iniuſte ageret. Et nulli facit iniuriã, aliorũ ſacerdotũ, cedens iuri ſuo, vt nõ faceret ſi gratis celebraret omnino. ¶ Porrò epiſcopo incũbit pro varietate tẽporũ, taxationẽ variare, vt noſtro hoc æuo actũ cernim⁹. Nãq; olim ſacrifici, ꝓ ſemiregali cõducebant ad ſacra celebrãda priuata, iã vero, duplicata eſt taxatio. ¶ Attamẽ, in huiuſmodi taxatione, ea ratio eſt habẽda, quę nec auertat ſacerdotes à ſacrificãdo, ꝗa vilẽ detrectãt taxationẽ, neq; magnitudinę laicos deterreat pauperes, ne iubeãt plures pro ſeipſis, aut pro defũctis miſſas celebrare, qa exceſſiua eſt taxatio. Quippe huiuſmodi exceſſus auerteret nõ ſolum pauperes, imo & diuites à petendis Miſſæ ſacrificijs, et ſacerdotibus eſſet occaſio, ſi infima eſſet taxatio, dicẽdi miſſam vnam pro pluribus ſtipendijs, quia prætexerent, ſe nõ habere, ex infima taxatione vnde victitarent. ¶ Capitula aũt eccleſiarũ Cathedraliũ, aut collegiatarũ, anniuerſaria, à ſe dicenda, pro laicis, vel ſacerdotibus, ab ipſis taxant, vt etiã funeraliũ põpã pro tumulandis laicis ex veteri cõſuetudine, taxare penes ipſa capitula eſt, ſaltẽ apud noſtrates Ciuitatẽſes. Nõ tamẽ me latet Caieta.2.2.q.100.ar.3. dictitaſſe ſacerdotẽ, cui ꝓ ſufficiẽti victu nõ ſufficit ſtipẽdiũ vnius miſſę fas eſſe capere duo, vel tot quot ſibi & ſuis conſanguineis ſi quos pauperes habet, & famulis ſat ſit. Quippe nõ debet mẽdicato viuere ſacerdos. ¶ Cui tamẽ placito ego refragor. Etenim miſſa nõ eſt inſtituta à Chriſto, in alimoniã ſacerdotũ pauperũ, neq; Apoſtoli ex celebratione miſſæ victitabant, ſed potius ex euangelio teſtante Paulo.1. Cor.9. Dominus ordinauit his qui annuntiant euangelium, de euangelio viuere. Et Lucæ.10. hæc victitandi ex euangelio poteſtas apoſtolis traditur & latè Paulus commemorato loco, illam diſſerit. ¶ Sed potius miſſa inſtituta eſt vt eſſet ſacramentum in præſidium viuorum, & ſacrificium in expiationem viuorum, & mortuorum, qui in fide & charitate Chriſti, diẽ clauſerunt extremum.

Nauarrus in manuali ca.23. à nu.99. vſq; ad nu.109.

Spiritualia quia ſũt digniſsima ideo abhorrẽt à pretio. lege 3. cõcluſio, infra.

Epiſcopis incũbit taxare ſtipendia pro ſacris faciendis.

Soto de Iuſt. & iu. li.9.q.3.ar.1. Caietanus refellitur.

Cur apoſtoli legantur ſolũ ex euangelio victitaſſe non ex celebrationibus miſſarum.

Non

Non tamen inde hęreticus collectum iri putet, non licere victitare ex celebrationibus Miſſarũ, vt Waldenſes obgániũt, dicentes ſacerdotes pauperes eſſe debere ſola contentos eleemoſyna. Et Wiclephiſtæ cõcinnant tradẽtes, Omnes eſſe ſimoniacos qui ſe obligant, orare pro alijs eis in tẽporalibus ſubuenientibus. Et eſt articulus expreſſus Wiclephi in concilio Cõſtantienſi relatus, id quod ſancta eccleſia Dei reprobat vt hæreticum, etſi Luther⁹ dira Wiclephi propago, maluit ſubſcribere peſsimo Anglico hæretico, quã eccleſiæ ſanctæ Dei. Apoſtolis aũt nihilominus licitum erat, itẽ victitare ex ſacris officijs, quę peragebãt at vero nulli ſe obligabant ad celebrandum pro eis, vt pro obligatione quicquã pretij referrent, ſed gratis celebrabãt pro viuis & defunctis. Quippe fideles abũdè ſuppeditabant, illis victui neceſſaria propter euãgelicã prædicationem. Et fideles adhuc plurimi tunc erant imbecilles in fide, & ſubtracta fuit eis occaſio credẽdi apoſtolos celebrare ſacra propter pretiũ, quæ illis fuiſſet offendiculo, ad ſynceritatẽ profitendã fidei. ¶ At verò hoc ipſum alij probant ex alio capite, videlicet, ꝙ miſſa nõ fuerit inſtituta ad ſuſtentãdũ clericos, ſiquidẽ eccleſia inſtituit nõ ordinãdos expertes patrimonij, ex ca. licet, & ca. epiſcopus, & ca. tuis & cũ ſecundũ de præbẽdis, igit ſi oportet eos eſſe patrimonio p̃ditos, nõ eſt miſſa inſtituta ad alẽdos eos & clarius in cõci. Tri. ſeſ. 21. c. 2. ¶ At hęc ratio facile infringeret̃ ab aliquo dicẽte, ꝙ ſacerdos nõ ſemp habet paratã miſſã vnde viuat, & hoc aduertens eccleſia prouidit eis, vt ex ſuo patrimonio viuerent, quale quale hoc fuerit, miſſa dubio procul nõ eſt inſtituta ad alẽdos ſacerdotes corporaliter, etſi dignitati miſſæ hoc nihil detrahit, ſi ex illa alãtur. ¶ Obſeruandũ igitur eſt quod ſtipendiũ miſſæ, ſiue ex taxatione, ſiue ex cõſuetudine præſcriptum, ſpectat valorẽ obligationis ex qua ſe obligat ſacerdos ad laborem celebrandi & nõ ſpectat ad alimẽtum cõſanguineorum, parentum. ſ. vel cõſobrinorũ, aut patrueliũ vt putat Caietan⁹. Nãq; per accidẽs hęc ſe habẽt ad ſtipẽdiũ. Sed per ſe reſpicit valorẽ obligationis, valor aũt iſtius obligationis nõ eſt pẽdendus ex laboreq́ ſuſtinet à celebrãte miſsã vnã Nãq; hic labor aut cõſiderat̃, vt eſt humanus labor, at hac cõſideratione cũ ſit exiguus labor exigui itidẽ valoris eſſet obligatio huiuſcemodi. Aut ratione alia cõſiderat̃, quatenus ſ. eſt ſacer labor. Atqui ſi ſic pẽdit̃ nullã habet recõpẽſationẽ, quocirca aliud erit cõſiderãdũ, quãdo taxanda venit hęc obligatio. Nẽpe, ꝙ taxatio pretij, nõ ſit admodũ tenuis. Nãq; ſacerdotes, tenuitatẽ illã cõtẽnentes, vacẽt à celebrãdis miſsis in fauorẽ laicorũ: id qđ eſſet admodũ noxiũ laicis & ſacerdotibus nõ fuiſſet vtile. Torperẽt nãq; ocio ſacerdotes ſimplices, nãq; pauci ſunt eorũ qui ex ſola deuotione ſacrorũ celebrẽt niſi ex ſtipẽdio inſtigent̃ ad celebrãdũ. Et mallent ſuã ferre paupertatẽ, qui pauperes ſunt ex eis, quã pro minimo vel tenuiſsimo ſtipẽdio celebrare. Quinimo niſi ſtipẽdiũ taxet̃ mediocre, alij quoq; ſacerdotes nõ mercenarij nõ adeo frequẽtarẽt ſacra: ſiquidẽ nõ ſemper aſtringunt̃ ad ſacra faciẽda. aliquot enĩ dieb⁹ beneficiarij, etiã parœci vacant ab hac obligatione. Atqui cũ vacãt allecti ex mediocri ſtipẽdio celebrãt ꝓ defunctis, aut viuis, ꝓ quibus alioq̃ nõ tenerent̃ Quãobrẽ, ſi taxatio ſtipẽdij ad ſuperiorẽ rationẽ fuerit librata, poterit accidere, eã ſufficere victui celebrãtis aut nõ ſufficere, vt reuera ſi per victũ ſubaudiamus, omnia quę Caietan⁹ voluit intelligẽda, nõ ſufficit apud noſtrates Hiſpanos modo. Siquidẽ regale vnũ nõ eſt ſufficiẽs hoc euo celebrãti, & ſuæ familię puta parẽtib⁹ & cognatis, ſi hos habuerit. Imo vix ſibi ſoli, & famulę alẽdę ſufficiet, quãdoquidẽ, alimẽta iã magno pretio proſtãt. Vnde vt ſibi ſufficiãt, aliunde parãt iſti mercenarij ex artificio, vel ex obſequlo, quia ſeruiunt alijs pinguioribus: & ideo euadunt mendicitatẽ, quod ſi quidã mendicato viuunt, ideo eſt, quia placet illis errones eſſe per orbem, vt plerumq́; accidit Gallis ſacerdotibus, qui ad noſtra cõcedunt. Quod ſi obieceris, qui altari ſeruit de altari viuere debet. 1. Corin. 9. Respond. verbum eſſe verum, quia iuxta qualitatem ſeruitij altaris, item debet eſſe qualitas victus ſeruienti exhibendi. Iuſtũm namq́; eſt, vt is qui multum ſeruit altari, multum item habeat vnde viuat, & qui minus ſeruit minus habeat, vt iuxta qualitatem ſeruitij victus ſit quoq; moderatio

Epiſcopis incũbit taxare ſtipendia pro ſacris faciendis.

Soto li. [illegible]

Cur apoſtoli legantur ſolũ ex euangelio victitaſſe non ex celebratione miſſarum.

vnde iuſtum eſt beneficiarios ſe obligãtes perpetuo adſeruiendũ eccleſię quod habeant ſufficientem victum qoo ad vixerint. Et quod neceſſaria omnia ſuæ du cẽdę vitę indeparent, ideo conci. Tri. ſeſſ. 24. c. 13. introduxit vniones beneficiorũ tenuium, vt vnita ſufficiant ad vitę neceſſaria, quę ſoluta non ſufficiebant. At vero quod ſacerdoti, qui ſolum ſe addixit vni celebrandæ miſſæ, propter hoc ſolũ, quia vno die ſacrum fecit, ideo ſit illi omnino prouidendum ad ratione̅ eorũ quę ſibi ſunt neceſſaria illo die nulla fert ratio. Siquidem ſiue celebret ſacrum eo die voce ſubmiſſa, ſiue alta voce cantando adhuc multum ſupereſt diei vt ſibi paret alia quæ ſibi deficiunt ſubſidia vitæ. Et hos horarios ſacrificos pares facere ijs qui ſe miniſterijs eccleſiarum perpetuo addixerunt, vt, ſcilicet, tantum referant victui, pro ſua ratione, quantum iſti, videtur iniuſtum. Quapropter huiuſmodi ſtipendiarij ſacerdotes ſolũ poſſunt ferre taxatum ſtipendium diurnũ ſiue pro ſus ſufficiat, ſiue non ſufficiat neceſſarijs vitæ parandis, ſiue illud taxatũ fuerit ab epiſcopo loci, ſeu à cõſuetudine vel aliàs. Siquidem ſacrificans, non debet taxare ſtipendium ſibi debitum aut ſi taxauerit ex eaſu, oportebit iuſtam facere taxationem, vt accidit ijs, qui ſacra facturi ſunt extra oppidum vbi cõmorantur. Nam tunc ex labore accedente itineris, quod creſcat ſtipendium non eſt iniuſtum. Et quando ſacerdotes ſe addicunt alicui eccleſiæ, vt ibi triginta dies clauſi maneãt, pro celebrãdo tricenario Miſſarũ, quod Hiſpani vocãt treyntanario, id quod cõſuetum erat apud quoſdam item ad celebrandas miſſas cõſolationis, quas vocãt & reuelationis, pro clauſura illa ſi amplius retuliſſent iniquum non erat. Quanquã neſcio ſi iſtæ miſſæ ſunt illæ quas conci. Triden. ſeſſio. 22. c. de celebratione miſſarum vocat miſſas nouas, & videtur ex cogitatæ ad fomentũ auaritiæ quorundam ſacerdotum, etſi vt audio abolitæ, iam ſunt miſſæ iſtæ, verum de iſtis alibi. Neq; interim te turbet quod vocauimus eſſe ſtipendiũ, quod datur pro miſsis celebrandis. Nã quibuſdã donatio ſuſtentationis eſt, nõ ſtipendiũ. At vero ſi dominus Apoſtolis ait dignos eſſe mercede, quia operarij ſunt cum ſacerdotis ſacrificantis nõ erit merces pecunia quę illi datur. Ex iſtis habeto canonicos & alios eccleſiarũ beneficiarios citra labem ſimonię intendere diſtributiones habere quotidianas. Dignus eſt enim operarius mercede ſua. Et qui altario ſeruit de altari viuere debet & nemo militat ſtipẽdijs proprijs. Et qui paſcit grege̅ lacte illius fruitur. Et ſi ſpiritualia ſeminant, corporalia metere oportet, vnde victitent, vnde ſi intenderent nõ ſe conferre in eccleſiã ad huiuſmodi eccleſiaſtica celebranda ſubmotis diſtributionibus, fructibus & prouentibus prębẽdarũ nõ peccarent. Enim vero inter eccleſiam & miniſtros eſt quidã quaſi contractus, videlicet quod eccleſia eos alet ex fructibus & prouentibus, & quod ipſi iſtis tẽporalibus præſidijs muniti miniſtrabunt eccleſiæ vnuſquiſq; in ſuo ordine, igitur ſi non alũtur ceſſat obligatio ſeruiẽdi. ¶Secundo infertur, quod ſtipendiũ huiuſmodi poteſt deduci in pactum, priuſquã miniſteriũ exhibeatur. Etſi quibuſdã hoc non arridet credẽtibus, ꝙ prius gratis eſt exhibẽdũ eccleſiaſticũ miniſteriũ, dein exigẽdum ſtipendiũ conſuetũ, id quod Tho. videtur ſiſſe. 2. 2. q. 100. ar. 3. in corpore, id ꝙ verũ eſt, quando non ſunt taxata ſtipendia. Quando autem ſunt taxata, videtur licere ante miniſterij exhibitione̅, paciſci de ſtipendio taxato ſoluendo, & vole̅ti ſoluere nõ impendere. Imo non ſolũ hoc verũ eſt, ſed etiã qui ſe obligat, ad aliquod ſpirituale exhibendũ, poterit deducere in pactũ ſuã obligatione̅. Nã ipſa obligatio eſt quaſi cõtract⁹ quidam, omnis nãq; cõtractus oneroſus eſt quædã pactio mutua, vnde obligatio mutua exoritur. Hæc autem obligatio ſacerdotũ eſt etiã oneroſa, quia ſuſcipiunt onus vel celebrãdi, vel adminiſtrãdi ſacra. Quod aũt. S. Tho. dixit eſt verũ ſi ſubaudiamus quęſas eſt paciſci pretiũ ſacrorũ quippe quæ ſunt gratis exhibẽda, quãuis, eõſueta, quæ exhibita ſunt ſtipẽdia, poſſunt exigi. ¶At Ioã. Maio. in. 4. d. 25. q. 4. credit nefas eſſe paciſci de pretio vẽturo, antequã celebrent diuioa officia, verũ poſt quã ſunt iã celebrata fas eſſe cõſueta exigere ſtipẽdia. ¶Porrò aũt, ſi ſimoniacũ nõ eſt, cõſueta ſtipẽdia exigere, & cũ cõſuetudo honeſta, eſt ius non ſcriptũ, igitſacerdotes ex iure habent hæc ſtipẽdia, & ha-

& habent ius in illis,igitur cōpellere poſſunt laicos epiſcopi opera vt cōſueta exhibeāt ſi forte ea exhibere laici ſubterfugiant vt liquet ex.c.ad Apoſtolicā, ext. de ſimonia.

¶Quapropter,ſi etiā antequā celebrent diuina paciſcantur de pretio venturo ſibi conſueto exhiberi, non videtur propterea eos de ſimonia notandos.Quando petunt, vel paciſcuntur,de re in qua habent vel ex conſuetudine,vel ex taxatione epiſcopi,vel aliàs, ius habent. Aut oportet dicere, eos nihil iuris habere in iſtis, qđ eſt falſū. ¶Quidquod etiāſi nō paciſcantur expreſſe,de conſuetis habēdis ſtipendijs, ſemper tamē eſt tacita pactio,& quaſi quidā contractus.Vnde nō videtur hoc ſimoniā ſapere, niſi auaritia ſacerdotum ea ſit, vt intendant paciſci, pretium habere ſacrorū, aut venalia, ea credere. Verum hoc per accidens eſt ad contractum commemoratum.

¶Quo fit vt diuerſa ſint hæc duo aut paciſci de pretio referēdo ex ſpiritualibus, aut paciſci de obſeruanda conſuetudine, aut iure ſuper oblationum ſtipendijs. Primum namque eſt ſimoniacum. Secundum vero, caret labe ſimoniæ. Etſi honeſtius eſſet,ab huiuſmodi contractu cauere,quia ſpeciem habet non bonam, & ex Pauli conſilio docemur. Ab omni ſpecie mala eſſe cauendum. 1. Theſſa.5.

¶Tertiū ex prædictis liquet quid vocent canoniſtæ ſimoniam realem,& cōuentionalē.Namque mentalis,quæ ſolo animo cōcipitur,quæ eſt tertium membrū, facile habet ācōmemoratis diſtinctionem quia conuentionalis, & realis ſunt in actu exteriori, illa vero ſolum in interiori.Conuentionalis igitur quæ ſolum ſiſtit in conuentione de vendendo ſpirituali, vel annexo ei etiam ſi actus vēditionis non ſubſequatur. Realis autem eſt quando effectus adeſt venditionis, aut permutationis, &c. Etſi re vera iſtæ ambæ legitima ratione appellitari poſſunt reales vt ſecernuntur à mentali quę tamen omnes ſunt crimē. Acto.8. Pecunia ſit tibi in perditionem, quia exiſtimaſti donū dei pecunia poſſidere. Et ſi ſimonia illa Simonis fuit mētalis,ſub hac ratione, quia nulla fuit conuentio, aut effectus etſi habuit actum exteriorem,ſimonia autem Giezi fuit realis, & lepra fuit punita. 4. Reg.5.&.c. Qui ſtudet. 1. q. 1. damnatio huius criminis docetur, & ratio probat quia vendere alienum eſt crimen,at ſpiritualia ſunt Dei,& non noſtra, &. 1. q. 1. ſimoniacos deteſtabiliores eſſe traditur, quam hæretici Macedoniani. Quippe iſti docebāt Spiritū ſanctum eſſe ſeruum patris, & filij, at ſimoniaci Spiritum ſanctum vēdunt quaſi eſſet ſeruus eorum. Ideo.1.q.1.c.Quicunque,&.ca. Cum liqueat, ſimonia vocatur hæreſis. Etſi, re vera non eſt hæreſis. Namque hęreſis eſt error in fidem, at error eſt in intellectu, non autem in voluntate,vbi tamē eſt ſimoniæ vitium qđ ſanè poteſt accidere, citra errorē in fide. Liquet igitur ſimoniam eſſe crimē contra ius naturę,& ius diuinū poſitiuū. Nam Matth. 10. Gratis inquit Domin⁹ accepiſtis gratis date,& eſt ſermo de gratia miraculorum.

¶Obiter quæret forte aliquis cur hoc ſimoniæ vicium pluſquam alia appelletur hæreſis à iure? Reſpondetur cauſam eſſe non quod ſit neceſſe ſimoniacū eſſe hæreticū,quippe fieri poteſt, quod non ſit hæreticus. *Cur ſimoniæ appelletur hæreſis.* Quippe etſi vendat, vel emat ſpiritualia, nihilominus iudicat,non eſſe vendenda,& ſe nefas admittere. Verum quia Simō ille magus, qui nomen dedit huic vicio fuit hæreticus, quia ille iudicauit donum Dei pecunia poſsidere, vt Petrus ait, & hoc iudicium erat hęreticum, ideo qui illum imitantur ex facto etſi non imitentur in prauo intellectu hæretici appellantur in iure, qui alioqui non ſunt hæretici quia ſimoniaci.

¶Tertia concluſio, admiſſo quod vendantur ſpiritualia, naturalia, qui venderet illa non eſſet ſimoniacus. *3. Concluſ.* Hæc concluſio eſt pro declaratione primæ concluſionis ſupra indicatæ:& eſt cōtra Aleſio. præcitatum. Et probatur irrefragabili argumento. Si quis vendit ſeruum ſapientem in arte aliqua, vel artificem, pluris vendit propter artem,quam ſi arte eſſet orbatus, & hæc vēditio iuſta eſt, & vacat ab omni reprehenſione. Si autem ſpiritualia naturalia eſſent prorſus inuendibilia, vtique ars ſpiritualis cum ſit, non faceret ſeruum pluris vendibilē vt neque calix,vel ara conſecrata, ex cō

ſecratione ſunt pluris vendibilia. Nam qui venderet, eſſet ſimoniacus, & quod pluris vendidit reſtituere tenetur.

¶Quam obrem etſi ſpiritualia, huiuſmodi, vt ſæpe iã me traditum eſt non inſtar corporalium ſunt vendibilia, at vero augere nihilominus poſſunt pretia vendibilium, vt exemplo iam patuit.

¶Verũ ſpiritualia ſupernaturalia, neq; ſunt venalia, neque venaliũ quibus iunguntur augere poſſunt pretium. Et hoc genus ſpiritualia ſunt, quæ ſi venduntur vel emuntur faciunt ſimoniam. Et iſtud facile eſt probatu ex verbo Petri illo. Quia exiſtimaſti donum Dei pecunia poſsidere. Neceſſe igitur vel vendere, vel emere dona Dei, vt ſimoniæ labes concedatur.

Quæ dicãt dona Dei

¶Porro dona dei propriè loquendo ſolum modo ſunt ſupernaturalia. Nam quamuis vniuerſa Deus gratis diſpenſat, cæterum ea ſola Theologi appellant dona, quæ ſunt ſupra naturam, vt ſunt dona Spiritus ſancti, gratiæ gratis datæ, & virtutes infuſę: & ſacramenta, nunc ſub dono Dei comprehendimus. Vnde Paulus ſine pęnitentia (dixit) eſſe dona Dei. Roman. 11. Quia Deus per baptiſmũ, citra ſatisfactiones pænitentiales hominẽ iuſtificat. Hæc ſunt dona illa, quæ Iacobus commemorans dicit, omne datum optimum, & omne donũ perfectum eſſe deſurſum, &c. Quia tamet ſi vniuerſa quę Deus largitur hominibus ſint dona Dei, at ſola illa, quæ beatam vitam ſpectant ſunt dona perfecta, & data optima, quippe quę ordinantur ad finem obtiuendum optimum, ſcilicet, vitam beatam.

¶At ſcio te mihi obiecturum nunquid beneficia eccleſiaſtica ſunt ſupernaturalia? Vtiq; nõ ſunt ſed humana quædam, nũquid conſecratio calicis, aræ, &c. ſunt ſupernaturalia? Vtique hęc ius humanũ excogitauit, iam enim ex iure humano ſunt non ex diuino, igitur hæc vendere aut emere non eſt ſimoniacum.

¶Reſpondetur quod in beneficio ſunt conſideranda duo, & facultas percipiendi fructus, vt decimas, & primitias, & finis, ſcilicet, ad paſcendum fidelium mentes, ad celebranda eccleſiæ ſacramenta, & miniſtranda fidelibus. Nam propter hunc finem conceduntur decimæ, &c. Si ergo ſola facultas penſetur, non habet quicquã ſpirituale, cũ rex Hiſpaniarũ Philippus etiam gaudet ex papali priuilegio hac facultate, & poſſet ſi vellet illam vendere, pro tempore, quo ipſe illa fruitur, & hoc ſine ſimonię vicio. Item & laici alij poſſunt gaudere de facto hac eadem facultate ſi papa volet. ¶Porrò facultas hæc propter finem, propter confectionẽ & adminiſtrationem, ſcilicet ſacramentorum, iam fit ſpiritualis. Quia nulli cõceditur ſacrorum adminiſtratio, niſi ſit ſacerdos, & ideo ſolum ſacerdotũ eſt huiuſmodi facultas, aut aliorum qui ex ſacris ordinibus quos habent, poſſunt ſolenniter vel cantare epiſtolam aut euangelia, &c.

Arę calicis, &c. cõſecratio eſt humani iuris.

¶Quia ergo character ſacerdotalis eſt poteſtas ſupernaturalis ad adminiſtranda, & conficienda ſacramenta, ideo facultas colligendi eccleſiaſticos fructus propter, huiuſmodi, adminiſtrationem, cũ ſit annexa charactęri, prædicto, ideo ius beneficiatorũ ad fructus eccleſiaſticos eſt quodãmodo ſupernaturale. ¶Quocirca, etſi decimas, & primitias vẽdere liceat, qa nihil habẽt ſpiritualitatis, at vero ius percipiendi illas, nõ poteſt vendi ſine vicio ſimoniæ. Vnde regis Philippi, vel aliorum laicorũ facultas ad hęc colligenda, non eſt ius, ſed priuilegium. Ideoque venale eſt, quia nihil habet ſpiritualitatis. ¶Ex iſtis non erit operoſũ reſpondere obiectis ab Altiſio. Primo dices, quod Bezeel ars, nõ erat propriè donum, quia ſuapte natura non indigebat Dei infuſione, vt fides, charitas, ſpes & reliqua hoegen⁹, cõ ſecrationes vero altariũ, vel ſacrorum vaſorum, vel veſtium, &c. non ſunt ſupernaturales, neq; ſunt qualitates ſenſibiles, vel inſenſibiles, ſed ſolum conſecratio ſignificat applicationem alicuius rei ad Dei cultum ſolum factam ab habente autoritatem. Hæc autem applicatio ſolum indicat quendam reſpectum ad diuina; verum, etſi non ſit ſupernaturalis fit tamen ex charactere epiſcopali, character autem eſt qualitas ſupernaturalis vt nos diximus in. 4. ſenten.

Ius ad colligendũ fructus eccleſiaſticos eſt ſolũ clericorũ. facultas illa etiã colligendi ex priuilegio poteſt eſſe laicorum.

¶Rurſus hæc conſecratio eſt propter ipſa ſupernaturalia, ad conficienda, ſcilicet, vel celebranda ſacramenta in loco ſacro, vel in vaſe ſacro ideoque habet conſecratio connexionem cum donis ſuper natu-

Conſecratio non eſt qualitas ſed reſpectus quidã ad diuina.

naturalib⁹? Vnde eſt invendibilis. Iuris tamẽ cõſulti vt ſupra relatũ eſt à me vocitãt hęc ſpiritualia nõ entia, quia nõ ſũt ſẽſibilia, & ideo cẽſẽt illa nõ eſſe venalia. ¶Secundo reſpondebis, quod capitula illa ſolum prohibent venalem eſſe licentiam docendi. Quoniam ſi ex pecunijs eſt doctor, non doctus, ſed numatus erit doctor. At functiones publicę ſecundum iuſtitiam diſtributiuam pro meritis ſunt diſtribuendę, non pro numis. Neque ſi quis venderet eſſet de ſimonia, ſed de iniuſtitia arguendus. Niſi eſſet licentia ad prędicandum Dei verbum.

Docẽdi mun⁹ non pro pecunijs ſed meritis eſt iniungẽdum.

¶At vero licentiam dans, ſiue propter numos vẽdens illam grammatico, vt doceret grammaticã clericos, aut Hebręã, aut Græcam linguam, &c. imo vt doceret ſacram ſcripturam, vel Theologiam, non prædicando populo, ſed docendo diſcipulos non eſſet ſimoniacus, neque etiam emens, vt ex prædictis patet. Etenim prædicatoris munus eſt apoſtolicum munus, & ideo valde ſpirituale quippe qđ eſt ad conuertendũ corda in Deũ, idquod eſt ſupernaturale. At vero lectoris mun⁹ etiãſi ſit diuinę ſcripturę, aut ſacrę Theologię, eſt ad erudiendã mẽtẽ, vt & aliorũ doctorũ aliarũ ſciẽtiarũ. Prędicator igit laborat affectũ accendere in Deũ: at lector intellectũ illuminare. At obijcies, qa pplicẽtia docẽdi in vniuerſitatib⁹ pretiũ recipit: etenim bachalauri vt promoueantur, pretia ſoluunt & bachalaureatus eſt licentia docendi publicè. Reſpon. ad Bachalaureatum neminem promoueri niſi præuio examine, & pro meriti imparti tur non pro pecunia. Pecunia autem quę ſoluitur, ex ſtatuto & conſuetudine, pro labore magiſtrorum, & expenſis vniuerſitatis.

Prędicatoris mun⁹ eſt valde ſpirituale.

4. Conclu. ¶Quarta concluſio, quæ ſunt ſpiritualia intrinſece, aut extrinſece, quia cauſa ſunt ſpiritualium, aut effectus eorum non ſunt venalia, qui vero ea venalia fecerit ſimoniacus eſt. Hæc cõcluſio, quoad priorem partem, eſt prompta, namque fides ſpes, charitas, dona Dei. 7. & meritoria opera venalia non ſunt. Nemo enim poteſt vendere gratiam quam habet, infuſam, aut fidẽ, &c. At vero forſan de meritorijs operibus vertet quiſpiam in dubium. Enimuero religionum generales, expediunt ſæpè quaſdam Bullas confraternitatis quas vocant, per quas dantes religioni certam pecuniæ quantitatem admittuntur ad participandum omnia merita religionis. ¶Adde quia etiam à papa expediuntur Bullę defunctorum, quas viui accipientes ſoluta pecunia, ſuffragia & merita ſanctorũ cõmunicãtur defunctis fidelibus, qui in Chriſti amore vitã clauſerunt. ¶Reſpondebis merita gratiæ, & gloriæ, nemo alteri communicare poteſt, ſolus Chriſtus ſuis mẽbris de condigno illa impartit, quæ ſua ſunt merita. At verò cætera etſi poſſunt de cõgruo alijs promereri primam gratiam, vt Stephanus Paulo, at non ex condigno.

Bullæ religionũ confraternitatis.

¶At vero promereri nõ eſt vendere, ſed gratis communicare ſuum meritum. Religio igitur poterit communicare ſuas ſatisfactiones eis, quos recipiunt in ſuam confraternitatem, non tamen ſua merita gratiæ & gloriæ. Verum hæc communicatio ſatisfactionum, non eſt venditio, quippe nõ datur pro pretio, ſed pro eleemoſyna; ſatisfactioni enim nullum aurũ vel argentum cõparari poteſt.

Satisfactiones ſanctorũ, & piorũ cõmunicari poſſunt acceptis bullis nõ tamẽ vẽdi aut emi.

¶Neque religioſi intendunt vendere, quia eſſet ſimoniacum, ſed ſolum pios homines, qui ſuis eleemoſynis religionis paupertatem leuant, ſuis quoque ſatisfactorijs operibus iuuare, illa eis communicãdo, vt in purgatorio igne minus extet quod purgandum veniat. Et ego vidi huiuſmodi Bullas ſæpe generalium erant Carmelitarum, & Minimorum fratrum. Itidem qui pro defunctis ſuis, accipit bullam papalem, exhibens duo regalia, hæc non exhibet in pretium, quia ſatisfactio excedit omne pretium. Et qui intenderet emere eſſet ſimoniacus, at exhibetur in eleemoſynam pro ſubſidio, vel præſidio fidelium defunctorum, aut pro alia pia neceſsitate ſubleuanda.

¶Secunda vero pars concluſionis, Indiget maiori excuſſione, quoniam in ſacramentis non eſt totum ſpirituale, ſed eſt etiam temporale. Namque materia ſacramentorum corporea atque ſenſibilis eſt. Vt aqua baptiſmi, oleum confirmationis, & extremę vnctionis, & panis Euchariſtiæ, &c. Quocirca maiorem offerunt diſſerẽdi difficultatem. Eſt igitur aduertendum materias ſacramentorum trifariam expendi poſſe, videlicet; primo conſiderando aquã, vt aquam, oleũ, vt

Triplex cõſideratio de materia ſacramẽtorũ.

vt oleum,& panem,vt panem. Alio mo-
do conſiderando aquam ſecūdum quod
benedictione myſtica ſacratur in bap-
tiſterio ad baptiſmum,& oleum vt ſacra
tur ab epiſcopo,ad confirmationem,or-
dinem preſbyterij,& epiſcopatus,& pa-
nem ſecundum quod conſecratur à ſa-
cerdote ad corpus Chriſti ex illo confi-
ciendum.
¶Tertio modo, ſecundum quod aqua
aſſumitur actu ad baptiſmum,& actu fit
eius materia. Namque etſi ſit benedicta,
ſi nemo baptizatur ex ea non eſt actu
materia baptiſmi, donec baptizetur ex
ea aliquis. Item oleum conſecratum in
chriſma, non actu eſt materia confirma
tionis, donec aliquis inungatur ex illo.
Namque illa vnctio frontis facta ab epi-
ſcopo,eſt confirmatio, non tamen oleū
ipſum etſi ſacratū exiſtat; ſed tūc eſt ma
teria actualis ſacramenti,quæ prius quā-
do conſecrabatur, ſiue erat conſecrata
erat materia ſolum in potentia. Secus au
tem eſt in ſacramēto Euchariſtico. Quip
pe hoc ſacramentum non conſiſtit in
actione,vt alia ſacramēta, quę ſunt actio
Euchariſtia nō eſt communio.
nes quædam tranſeuntes, quia ſolum ha
bent eſſe in fieri, Euchariſtia vero in fa-
cto eſſe. Quippe Euchariſtia ſeruata in
pyxide verum eſt ſacramētum, quia eſt
ſacramentum habens eſſe permanens
ideo ſimulatque cōſecratur materia, eſt
actu materia ſacramenti continens ve-
rum Chriſti corpus, verumque eius ſan-
guinem, & ride Lutheranos dicentes cō
munionem eſſe ſacramentum & ceſſan
te communione iam non eſſe Euchari-
ſtiam vt in 4. ſent. diſſerimus. Eſt ergo
certum, quod qui materias ſacramento-
rum vendit prima conſideratione, me-
moratarum, vt qui vendit aquam ad ba-
ptiſmum, oleum ad confirmationem, pa
nem ad Euchariſtiam celebrandā, nihil ſi
moniacę labis, ex hac diuenditione ſibi cō
ciliat, magis quam, is, qui vendit cereos,
benedicendos in diem purificationis B.
Marię aut is, qui vendit ramos in Domi-
nicam benedicēdos Palmarum.
Namque huiuſmodi materiæ primo mo
do, nihil habent, quod earū venalitatē
excludat. Neque enim ſunt benedictæ,
aut conſecratæ quandoquidē præter id
quod eis eſt natiuum, aliud non habent,
hoc autem eſſe venale, dubitat nemo.

¶Secundum autem aliam conſideratio-
nē, ex qua cōſideratur vel ibi cauſa aqua
benedicta nō vt eſt pars ſacramēti actu,
qualiter eſt, quando quiſpiam ex ea actu
baptizatur, ſed ſolum vt eſt in baptiſte-
rio, ſi dixerimus eſſe venalem, modo nō
accreſcat pretium propter benedictionē
fortaſsis, non ineptiemus. Sicut etiam ca
lix ſacratus, aut ara ſacrata ſub limitatio
ne prędicta venalia ſunt.
¶Vnde ſi clericus opus haberet aqua ad
baptiſmum,& nulla adeſſet niſi benedi-
cta,& clericus illam habens in ſuo bap-
tiſterio, renueret eam concedere alteri,
niſi vendendo eam, habita æſtimatione
elementi,& non benedictionis, qui eme
ret inculpatus eſſet, quia hac ratione in-
fanti ſubueniebat, aut baptizādo alicui
Materia ſacramētorū conſideratur dupliciter aut vt eſt actu materia aut vt eſt in potentia materia.
alteri. Idemque eſſet ſi laicus illa egeret,
ſed de hoc caſu paulo infra. ¶Idem cen-
ſeo de oleo ſacro quod poterit alteri ec-
cleſię vendi ſi illo eguiſſet, confirmatio-
ni adminiſtrandæ, aut extremæ vnctio-
ni, dum tale oleum eſt in pyxide, & non
eſt actu pars ſacramenti, nulla tamen ha
bita ratione conſecrationis, vt propter
eam pluris fiat.
¶Vendere autem hæc, etſi tunc culpabi
le eſſet, quando ſcandaloſum eſſet, at vi-
tium ſimoniæ non video, ſi vendatur
iuxta rationem prę habitam. Siquidem
non videtur vendi ſpirituale ſed ſolum
corporale, vt de calice ſacro, & veſtibus
ſacris dictum eſt. Quod ſi obieceris aqua
benedicta, eſt materia baptiſmi, & oleū
ſacrum eſt materia confirmationis, &c.
igitur non ſunt vendibilia. ¶Reſponde-
tur, aquam etiam non benedictam, eſſe
materiam baptiſmi, quamuis ex inſtitu-
to eccleſiæ eſt benedicenda, oleum au-
tem, niſi ſit ſacrum non eſt materia ſa-
cramenti; quocirca de oleo alia ratio
eſt, quam de aqua, oleū vero, vt eſt actu
pars ſacramenti eſt non venale, verum
vt eſt in pyxide eſt venale ſecundum ſe,
etſi non eſt venale propter conſecratio-
nem vt ſępe dictum eſt, idem de aqua be
nedicta dicito.
¶Secundo reſpondebis, illam connexio
nem eſſe accidentariam, & ideo ſepara-
bilem, quare ſi non pluris fiant, ob bene
dictionem, ſeu conſecrationem, non vi-
detur ſimoniacum, ſi talia vendantur.
Quanquam huiuſmodi vel emere, vel vē
de-

dere, innoxium non eſt, niſi neceſsitas admoneret. ¶ Vnde ſi ædituus, vel ſacriſta, eſſet adeo auarus, quod cernẽs, nullã aliam eſſe aquam, vnde ſitibundus aliquis, leuaret ſitim ſuam, niſi ex aqua benedicta, quam ille habet, ideoque ſitibũdo nollet aquam porrigere benedictam niſi oblato pretio, nõ tamen benedictionis habita ratione non eſſet ſimoniacus, etſi alioqui culpandus, quippe ex auaritia, modicam aquam nolebat porrigere ſine pretio. Qui autem emeret, innoxius eſſet, quippe aliãs, non poterat ſuæ ſiti ſubuenire. Vt etiam excuſandus eſſet, qui non habens aliunde quomodo baptizaret ſuum paruulum: niſi emẽdo baptiſmũ ab iniquo ſacerdote emit. Etſi adultus, eo caſu quo non poſſet baptizari, niſi emendo baptiſmum, eſſet culpandus, ſiquidem hic poteſt ſibi ſubuenire ex baptiſmo flaminis: nã tũc perinde eſſet, ac ſi non eſſet copia baptiſmi.

¶ Tunc autem adulto, ſufficit ſibi baptiſmi deſiderium efficax, cum contritione ſuorum peccatorum, vt ſalutem aſſequatur, ſi tunc moreretur, quia lex Dei neminẽ ad impoſsibilia obligat, & blaſphemꝰ ſeu anathema eſſet, q affirmaret Euãgeliũ ad impoſsibile obligare vt blaſphemauit Machometus dicens, Euangeliũ, eſſe ſanctum, at impoſsibile factu. ¶ De infantibus vero ſunt qui putent, quod ſi quiſpiam aliter non poſſet ſubuenire ſuo paruulo iam iã morituro, niſi emẽdo baptiſmum, ſi emeret ille, non intendendo emere, ſed paruuli redimere vexationem, non potentis aliter ſaluari emptionem hanc affirmant, non eſſe ſimoniacam, etſi venditio ſimoniaca: verum de venditione nulla prorſus eſt dubitatio. Quod vero emptio id temporis, non ſit ſimoniaca videtur, quia temporalia ſpõte oblata, pro ſpiritualibus, ſine labe ſimoniæ offeruntur. Igitur nõ ſponte, ſed coactè oblata itidem cenſebuntur. Antecedens patet ex. c. Tua nos. ex. de ſimonia, & conſequentia probatur, quia contrariorum eadem eſt diſciplina. Huius placiti eſt gloſſa. 1. q. 1. c. Baptizandis, contra eos, qui dicunt tunc paruulũ eſſe dimittendum mori ſine baptiſmo, ſi nulla patet via, ad baptiſmum, niſi hũc emẽdo. Quibus videtur ſuffragari Paulus dicens non eſſe facienda mala, vt veniant bona, at ſimonia huiuſmodi eſt intrinſecè mala, igitur nullo modo poteſt benè fieri. Niſi dicatur, quod tunc non eſt emptio quia offerens pretium, non intendit emere, ſed ſolum redimere paruuli vexationem, & eum aſſerere ab iniuria nolentis eum baptizare, niſi ex pretio.

Ad eandem item rationem Theologi excuſant Iacob patriarcham, qui emit primogenituram à fratre ſuo Eſau. Geneſ. 25.
¶ In gratiam cuius tu aduerte ſub lege naturæ primogenitos hac prærogatiua fulſiſſe, ſcilicet, quod ipſi erant ſacerdotes, eratque primogenituræ tunc ſacerdotium annexum, ſacerdotium autem illud ſpirituale reputabatur. Et ſi nõ erat ſpirituale vt modo. Quippe, non administrabat Dei ſacramenta conferentia gratiam, cæterum reputabatur ſacrũ, ideoque Paulus ad Hebræos. 12. vocat Eſau profanum quia vendidit primogenita propter vnam eſcam. Tale erat ſacerdotium Melchiſedech, qui fuit ſub lege naturæ, vt Iſaac, Iacob, Eſau, &c. Vnde videtur, quod Iacob, emens primogenituram, emebat ſacerdotium, & quod fuerit ſimoniacus. Geneſ. 14. Ad Heb. 7.

¶ At excuſatur, quia ipſe non intendebat emere ſacerdotium, ſed reuendicare ſibi, quod ſuum erat. Namque ex Dei diſpoſitione, Iacob gaudebat primogenitura. Mala. 1. Iacob, dilexi, Eſau autem odio habui, & ad Roman. 9. Prius quam naſcerentur, ait, dictum eſſe, maior ſeruiet minori. Quocirca Iacob nacta occaſione ex fame Eſau, edulio rubro reuendicauit ſibi primogenita ſua. Nam ſibi debebantur ex Dei diſpoſitione, quam Rebecca mater nouerat. Quod ſi dixeris excuſari, quia modicum erat precium, & reputatur pro nihilo, vtique, modicũ erat: at Eſau multifecit illud. Etſi Iacob intendiſſet emere, etiã ex modico edulio cõmitteret ſimoniam: verũ non intendebat, ſed potius redimere ſuam vexationem. Vnde in. ca. dilectus, ext. de ſimonia, ab hoc excuſatur quidã, qui archiepiſcopo Eborac. multã pecuniam dedit redimendæ vexationis gratia.

¶ Porrò etſi gloſſa commemorata, ſic autumat, quod ſi non eſt, qui velit baptizare infantem, niſi pro pecunia : am qui vult, non poteſt, ex impedimento, cæteri autem, qui poſſunt nolunt, tunc ait,

Ego

Ego potius porrigerem pecuniam,& nõ ſinerem mori infantem ſine baptiſmo. ¶Porrò Sylueſt. verbo ſimonia.§. 8.& ante eum Palu.in.4.diſtinct.5.quæſt.3. Pluresque alij diuerſum ſapiunt, ſimoniacam, eſſe hanc emptionem ſiquidem redemptio vexationis, locum ſolum habet, quando quis repellitur de iuſta poſſeſsione id quod hic caſus deſiderat, iſtis tamen probatur, aquam in baptiſterio benedictam emere, ſi alias non patet via ad baptiſmum infantis imo etiam pluris emere, aquam propter benedictionem, ſi aliter infantem baptizare non conceditur. Porro ſubit miratio ex Palud. placito, aſſerit enim ſacerdote nolente, morituro porrigere Euchariſtiam, niſi vendendo, fas eſſe morituro emere, non intendendo emere, cur ergo idem de baptiſmo aſſerere detrectat? ¶Quapropter priorem ſententiam puto veriorem, ſed quid ſi caſus eſſet, quod baptizaturus, diceret gerulo infantis, niſi intenderis emere, ego non baptizabo. Tunc enim vel exprimit verè, ſe intendere, aut falſè ſi primum malefacit, & ſi ſecundum, itidẽ, quia mentitur. Tunc igitur, licebit infantem iam prolutum relinquere. Neque argumentum Silueſtri, eſt validum ſiquidem, verũ eſt nõ eſſe faciẽda mala, vt veniant bona, at baptizare infantem, vt prior ſententia autumat, quando aliter non datur non eſt malum ſiquidem nõ intenditur emere baptiſma, ſed ſolum auferre ſalutis impedimentum infanti ex prauitate baptizantis obiectum. Et quã uis non ſit propriè redimere vexationem, eſt tamen ſuo modo redemptio vexationis. Maior quoque it in hanc ſententiam in.4.di.44.q.vnica.

¶Quod ſi obieceris cõtra prædicta prophetas ob actum propheticum ſuſcepiſſe munera, nam Samueli detulit Saul ſtateris.4.partem. Et Eliſeo rex Syriæ cõſultaturus eum ſuper ſuo morbo, retulit munera per legatum ſuum. 4. Reg. 8. & cap.5. Naaman multa obtulit Eliſeo, cęterum reſpon. quod prophetam Samuelem ſuſcepiſſe hæc munera ſcriptura nõ docet, & Eliſeum reieciſſe docet. Quod ſi vnquam ſuſceperunt, non ſanè in pretium prophetię, ſed vt dona. Neque te moueat, quod Abrahã emit ſepulchrũ, quod eſt ſacer locus apud gentes. Siquidem re vera nõ erat ſacrũ ſepulchrum gentium, ſed profanus, & hoc rectè pater fidei Abraham callebat. Vt etiã Balac Num.22. fuit ſimoniacus ex opinione ſua putãs maledictionẽ Balaã eſſe propheticam etſi reuera nulla erat ſimoniaquia Balaam erat pſeudopropheta.

¶Turgẽtius vrget, quia à catholicis mutuo pretio emuntur ſepulchra, quæ vocãtur dotata, quæ emuntur pro tota progenie ſepelienda item non dotata quæ ſunt communia pretio comparantur, ſicut & funeralia pretio conſtant. Et capitula cathedralium eccleſiarum, non deducunt funus, niſi magno conducti pretio. Mitto cymbaliſtas, qui non pulſant campanas, niſi ex pretio, quia horũ officium eſt mere corporale. Nam vocare fideles ad eccleſiam, item pręco ſi faceret voce viua pretio faciens, nõ eſt ſimonia. Vnde à merè laicis iſthęc poſſũt munera obiri vt etiam officium cantorum ſacriſtarum, & organiſtarum, & tibicinum, & qui ſunt à ſecretis capituli, aut villici eccleſiæ ex pretio ſi factitent ducto pacto, non ſunt ſimoniaci. Niſi quando præbendæ ſunt aſsignatę huiuſmodi officijs obeũdis vt in quibuſdã eccleſijs eſt conſuetum cantoribus, & organiſtis portiones, aut canonicatus aſſignare, tunc enim annexa hæc ſunt ſpiritualibus & ſacriſtia etiam nonnunquam aſsignatur, vel annectitur beneficijs ſimplicibus, & tunc ex connexione, fit ſpirituale officium, quod aliàs eſſet merè temporale. Quoniam officium ſacriſtæ, eſt ad corporalia, ſcilicet, obeunda vt cuſtodiat videlicet, ſacriſtiã & altaria, ornet, atq; eccleſiã mundet, & luminaria accẽdat vt patet ex.de offi. ſacriſt.

Porrò de ſepulturis eſt maior difficultas, propter conſuetudinem approbatam in eccleſijs, quam ſupra retulimus: eſt autem aduertendum in hac de ſepulturis diſputatione, vt clarius innoteſcat. 5. eſſe conſideranda. Primo locus ſepulturę. 2. benedictio loci. 3. determinatio ſiue electio loci. 4. officiũ ſepulturę, ſcilicet, defunctorũ officiũ. 5. loci proprietas & quidem locus ipſe ſepulturæ, cum terra ſit nihil habet ſpiritualitatis, vnde nõ ſit commutabilis, vt & cæterã corporalia, quę nihil affecta ſũt ex ſpirituali. ¶Si vero conſideretur, vt eſt benedictus locus

5. Sunt cõſiderãda in ſepulturis fidelium.

cus, qualis eſt eccleſię locus, ſeu cœmeterium, quod vocant: iam tunc eandem rationem ſubit quam vaſa ſacra, ſiquidem plus habet corporeitatis quam ſpiritualitatis, ideoque vt calix ſacer vendi poteſt, vt calix eſt, non vt conſecratus, neque habita ratione conſecrationis, ita & terræ benedictæ non repugnat venditio nulla habita ratione benedictionis, neque ſi ſic vendatur eſſet ſimoniacum, ſi abſolutè ſit ſermo. Vnde ſi exigeret neceſsitas vendendi eccleſiam, alteri eccleſiæ, tunc etiam venduntur loca ſepulturarum vt patet.

Ex iure naturali cadauera ſũt humanda.

¶Si vero quartum obſeruetur. vtlq; qui tenentur ad huiuſmodi officia funeralia, vt parochi ſuis ſubditis nihil poſſunt exigere, ſed ſolum oblata ſponte, vt ſunt panis, vinum, & cerei, & alia quæ conſueuerunt offerri in die depoſitionis defuncti, aut in anniuerſaria memoria defuncti ¶Si autem quartum conſideretur, eſt profundior inquiſitio, quam vt expediã, ſcito, ius eſſe naturale, viuos ſepelire debere mortuos. Namq; ex iure naturali debetur ſepultura mortuis. Quocirca pauperes, quibus non eſt pretium quod exhibeant vt parent ſibi ſepulchrum, non ſolum iure canonico, debetur gratis ſepulchrum concedi, quinetiam iure naturali. Hoc enim natura docet cadauera humana, ſepulchris mandare, quia immane eſt illa inſepulta relinquere, vt relinquuntur cadauera brutorum. Vnde ſi clerici nollent huiuſmodi corpora defunctorum ſepulchro cõmittere quia nõ ſoluitur illis defunctorum officium, eſſent re vera ſimoniaci. Quia tenentur, huiuſmodi pauperibus gratis ſepulturæ officium impendere. Vnde ob hanc cauſam ſunt pauperibus deputata In eccleſijs cęmeteria, quibus ſepeliãtur. Et olim hæc etiam erat conſuetudo vt pro peregrinis pauperibus eſſet locus quidam communis, quo ſine impendio ſepelirẽtur. Vnde ex pretio illo quo dominus fuit traditus Iudæis, emptus eſt ager quidam, dictus acheldemach, ideſt, ager ſanguinis, in ſepulturam peregrinorum Matth. 27. Qui ritus, atque obſeruatio, etiam apud gentes omnes obſeruatur. Quia barbariſsimę ſunt gentes, apud quas non ſit ſepulturæ ritus, quales ſunt remotiſsimi Indi, qui cadauera non humant, ſed quidam eorum, ex eis veſcũtur aſsis, alij vero igni tradunt, al j culcitris quibuſdam ea inuoluebãt, alij extrabibus exiccata cadauera ſuſpendunt, vnde iſtis nõ eſt neceſſaria ſepultura. ¶Porrò apud omnes alias nationes ritus eſt ſepulturæ: vnde dominus: ſine mortuos, ait, vt ſepeliant mortuos ſuos. Matth. 8. & apud has eſt locus communis pauperibus humandis.

Ex iure naturali debetur gratis ſepultura pauperibus.

Apud aliquas nationes non eſt vſus ſepulchrorũ.

¶Porrò ſi tertium membrum conſideramus, vtique clerici, vel monachi non tenentur determinata loca vt capellas, ſeu ſacella gratis concedere alicui in ſepulchrum proprium. Enimuero etiamſi ad ſepeliendum mortuos teneantur gratis, quando ſunt pauperes, & pretio deſtitu ti vnde ſibi parẽt ſepulchrum at vero electa, & determinata loca eccleſiæ transferre in ius defuncti, gratis non tenẽtur. Vnde conſuetum eſt vendere huiuſmodi capellas, & emere, & hoc abhorret ſatis à vicio ſimonię: quia, etſi habeat ſpirituale, non venditur pluris, propter ſpirituale. Sed quia multi conſtituit fabrica capellarum iſtarum monaſterium à ſe illam abdicans, & item eccleſia quæ ois pretium accipit in recompenſationem pretij & ſumptus. Denique ſi, 5. cõſideras, idem dicere oportebit, vnde ſepulturas has dotatas, cum vendit eccleſia abdicat à ſe harum ſepulturarũ proprietatem, & transfert totũ quod habet ſepulturæ illius ius in ementẽ pro ſe & pro ſuc ceſſoribus ſuis, & prolis omnibus, quos volet in ſuum ſepulchrum admittere.

Eccleſiæ & monaſteria ſine vicio ſimoniæ vendũt loca determinata in ſepulturam.

¶At huiuſmodi tranſlationẽ iuris, & abdicationem proprietatis, non tenetur vel eccleſia, vel monaſterium gratis impendere. Vt neque capitula cathedralia, vel collegiata tenentur funebrem exhibere pompam laicis, ideoque ſi propter hoc ſi exigit pretium, non agunt ſimoniacè. Item ſi pro reſponſis defunctorum quæ in ſua eccleſia ſepeliuntur capitulares, aliquid referunt pretij, non eſt ſimoniacum, quia ad hoc nõ tenetur, quã doquidem non ſunt beneficiati curam gerẽtes animarum. ¶Hinc ſatis arbitror intellectum iri textum illum ext. de ſepulturis, cap. Abolendæ & cap. ſuam vbi interdicitur clericis, ne pretia exigãt pro ſepulturis aut pro officio defunctorum, vel exequijs ipſorum, vel benedictionibus

Eccleſię vel monaſteria nõ tenẽtur gratis à ſe abdicare ſepulturę ius & proprietatem.

bus nubentium. ¶Adhuc inſtabit aliquis, dicens in concilio Triden. ſeſſ. 24. capit. 18. decerni, examinatores beneficiorum nihil occaſione examinis eſſe recepturos ne incurrant ſimoniam, & in ſeſſ. 24. cap. 13. eodem concilio. & extra de ſimo. cap. Iacobus recipiendos in canonicos, nihil pro receptione collaturos ſancitur. Et in cap. Quoniam ext. de ſimonia, traditur pro receptione in monaſterium, nihil recipiendum, quia ſimoniacum eſſet. At vero contraria eſt horum omnium conſuetudo, ſiquidem examinatores, quia accedunt examinaturi candidatos ad beneficia emolumentum pecuniæ ex examine reportant. Eis enim ſuum ſoluitur ſtipendium & canonici cum recipiunt aliquem in canonicū, pro receptione pecuniam accipiunt. Neque ſolum canonici, ſed etiam & alij clerici, qui dicuntur vernaculo Hiſpano ſermone, *Cabildo de la villa, o la clerezia de la villa*, ſi quem admittunt in ſuam ſocietatem, pro admiſsione, pecuniam, vel æquiualens recipiunt & ſanctimoniales, item ſi quam fœminam in monacham recipiunt, non recipiunt ſine dote competenti, & non contētæ dote, de entradas vt Hiſpanè traditur ſoluunt cereos quoſdam & prandium, quæ vniuerſa nihil abhorrere à vicio ſimoniæ videntur. Porrò, quantum ad primū ſpectat, examinatores, referentes pretia pro examine, non ſunt ſimoniaci. Namque aliud eſt examen aliud electio ad beneficium, ſæpe enim examinatur is, qui repudiatur pro electione: igitur, quicquam accipere pretij, ſiue numerati, ſiue non numerati ſimonia eſt, vt cap. Non ſatis, & ſequen. ext. de ſimonia eſt conſtitutum. Nam per electionem peruenitur ad collationem beneficij. Et ideo quiſquis pro electione quicquā capit, ſimoniacus eſt. Vt etiā ſi quis vt eligeretur à rege in epiſcopum, munera offerret regi vel regis amicis, eſſet ſimoniacus, etiamſi nihil papę conferret pro conſecratione, quia electio eſt, per quam peruenitur ad conſecrationem, & ideo etſi electio in epiſcopum fiat ab homine laico, videlicet, à rege, nihilominus eſt ſpiritualis, quia eſt ad conſecrationem, vt etiam præſentatio ad eccleſiæ beneficium, quę fit ab habente ius patronatus, eſt ſpiritualis ob eandem cauſam. Nam ius regis Hiſpaniarum eligendi epiſcopatus, non eſt aliud quam ius patronatus ex quo præſentat papę quem vult ad epiſcopatum. Porrò vt aiebam examen nō eſt electio, aut præſentatio, imo ſepe eſt repudium: quocirca propter laborem examinis, nō nihil reportare mercedis ſimoniacum non eſt. Neque concilium ait, accipere aliquid propter examen eſſe ſimoniacū, ſed occaſione examinis, ſed quid eſt occaſione examinis, niſi prætextu examinis? Si enim examinator accipit propter electionem, & ait, ſe illud accepiſſe propter examen, hoc eſt occaſione examinis, aliquid accipere propter electionem.

Rex Hiſpaniç habet ius patronatus in epiſcopatus Hiſpaniç.

¶At vero ad id, quod. 2. loco obijcitur dicendum, quod dubio procul ſi quid exhiberetur canonicis antequam reciperetur aliquis in canonicum, eſſet ſimoniacum. Niſi eſſet ſecundum caſum capit. Tua nos, extra de ſimonia. Vbi traditur, quod ſi ante receptionem fuit pactio de exhibendo aliquo, ſimoniaca eſſet receptio, ſecus quando gratis offertur. Quāuis huiuſmodi caſus erat de eo, qui gratis offerebat bona ſua eccleſię, vt reciperetur in numero canonicorum modo retineret ſibi ſua in præbendam ex licentia capituli, id quod modo, apud noſtrates non accidit. Quippe præbendæ ſunt bona eccleſiæ, & non canonici. Quocirca quidquid daretur canonicis pro receptione, eſſet ſimoniacum, quia erat commutatio ſpiritualis, pro tēporali & colligitur ex capit. Nemo. extra de ſimonia. Porrò iſtud non eſt conſuetum capitulis canonicorum, ſed poſt receptionem, ab eo qui iam receptus eſt, & habet beneficij collationem exigitur nonnihil pecunię diſtribuendæ, inter canonicos. De primo igitur liquet eſſe ſimoniacū opus ext. de ſimonia cap. Veniens, & quod pecunia huiuſmodi ſit reſtituenda, & eſt. ar. gu. ex. c. Nemo, vbi xenium recipere ad celandum peccatum epiſcopo iudicatur eſſe ſimoniacum, ergo multo vehementius propter beneficium. At in. 2. caſu, nō videtur eſſe ſimoniacum, ſiquidē tunc id quod datur non datur pro receptione, quippe is qui dat, iā eſt receptus in canonicum. Et eſt fere caſus hic expreſſus in capi. Iacobus eodem titulo vbi

Canonicis nefas eſt recipere aliquid propter receptionem.

ubi dicitur, quod quidã Iacobus canonicus Eſculanus, poſtquã inſtitut⁹ fuerat in canonicum, ei negabatur certa pars fructuum, ſui canonicatus, à cæteris canonicis aſſerentibus ſibi fuiſſe conſuetum, portionem præbendæ ſibi retinere noui canonici, vt ex illa portione ſibi parét prandium. Papa vero Grego. Nonus reſpondet, quod tali conſuetudine non obſtante, portio quæ Iacobum contingebat, integre eidem tribuatur.

¶ Papa vero non dixit talem conſuetudinem eſſe ſimoniacam, ſed quod illa conſuetudo prandij nõ obligabat nouum canonicum ad prandium illud exhibendum. At vero gloſſa huius capit. hãc credit conſuetudinẽ eſſe ſimoniacã, ego vero non video vnde ſit ſimoniaca. Siquidem non datur pro receptione ſunt enim tria diſtinguenda in beneficijs, vel præbendis huiuſmodi. Electio, ſcilicet, ad beneficium, collatio beneficij, & poſſeſsio in beneficio. Qui ergo vel pro electione, vel collatione, vel poſſeſsione tẽporali tribuit ſimoniacus eſt.

Tria in beneficijs diſtinguenda electio collatio poſſeſſio.

¶ At vero in caſu præſente receptus in canonicum, vel in beneficiarium, iam eſt electus iam collationem, & poſſeſsionem habet beneficij, vt ſupponimus, igitur ſi quid tribuit non pro ſpirituali tribuit, vt is qui pro aliquo trium prędictorum quicquam cõtribuit, quippe iudicantur ſpiritualia hæc quæ retulimus ſiquidem qui ad eam rationem recipitur, ad ſacra peragenda recipitur, loco eccleſiã vbi recipitur. At qui iam canonicus inſtitutus, prandium dat, aut pecuniam diſtribuendam in alios canonicos nihil dat pro ſpirituali, vt patet, Sed dat vt obſeruet conſuetudinem ad promerendam beneuolentiam, aliorum canonicorum. Namque item conſuetum eſt canonicis in die poſſeſsionis, multam in choro diſtribuere pecuniam colligendam ab aſtantibus, itemque prælatis neque quis dixerit eſſe ſimoniacum.

Cõſuetudo ſpergendi pecuniam in choro in poſſeſsionis hora ca nonicatus vel epiſcopatus,

¶ Dixerim igitur diſtinguendum eſſe inter turpem quæſtum, & ſimoniam. Nãque etſi omnis ſimonia eſt turpis quæſtus, nõn tamen contra. Vnde inter hæc diſtinguit duo Concilium Triden. ſeſsio. 22. agens de celeb. Miſſarum, dicens quę pro nouis Miſsis dantur à ſimoniaca là-be, vel certe à turpi quæſtu non longè abſunt. Quamobrem huiuſmodi prandia, vel pecuniæ, quæ poſt inſtitutum canonicũ, vel beneficiarium exhibentur, nõ ſunt ſimoniæ peccatum, verum ſunt turpis quæſtus, ſiquidem ex auaritia ſacerdotum, hæc introducta eſt conſuetudo. Adde, quod etſi non ſint ſimoniaca, tamen referunt ſimilitudinem ſimoniæ. Et quidem nõ video cur huiuſmodi ſint reſtituenda, nam tametſi turpis ſit quæſtus, non omnis tamen turpis quæſtus obnoxius eſt reſtitutioni, vt de meretricio quæſtu promptum eſt: quidquod papa caſum quem decidit, eſt quod canoni ci illi retinebant partem præbendæ ad prandium, & iubet vt non retineant, ſed libere dimittãt nouum canonicum frui ſua præbenda. Et hoc non eſt, quod reſtituant ablata, ſed quod malè retenta non retineant canonici præmemorati.

¶ Quare ſi ſine retentione præbendę, Iacobus iſtę perſoluiſſet conſuetum prandium, alius caſus eſſet, quem papa modo decidit. Vnde videtur, quod etſi pecuniam exhibere diſtribuẽdam in alios canonicos in die poſſeſsionis noui canonicatus, ſapiat turpem quęſtum vt prędicebam; at prandiũ exhibere moderatum, non video culpabile eſſe ſi conſuetum eſt, vt eſt conſuetum apud clericos; quos appellant, *De la clerizia*, vt dudum memorabar, & apud ſanctimoniales, in die profeſsionis nouę monachæ, vt Salmanticę nouus ſcholaſticus ſocijs prandium cõcedit quod vocatur. Hiſp. la patente. Hoc enim fit ad conciliandam gratiam nouorum fratrum, vel ſororum in Chriſto. ¶ Cæterum obiter non ſubticebo, ex hoc quem indicaui textu non eſſe rationabilem conſuetudinem, quarundam eccleſiarum, canónico nouo, non exhibere integros fructus præbẽdæ, ſed antiquos canonicos eis frui, quos vocant groſſa præbendæ, Hiſpanè *La gruesſa de la prebenda*. Nouis ſanè canonicis an no primo ſolum manualia concedun tur. Et quidem Gregor. modo mandat vt nouo canonico præbẽda integre prouideatur & eſt conſentaneũ rationi non defraudare nouos ſuo iure anno primo Habẽt tamẽ ius cõtinuo ab inſtitutione in omnes fruct⁹ præbendę. Siquidẽ, canonici omnes, iure hoc ſunt ęquales, cõtra

Expéditur textus Gregorij. 9.

Canoniciſ noue receptis debetur ex integro & groſſa præbendæ & quotidianę diſtributiones ſicut & antiquis.

ius igitur fit defraudando eos ſuo iure integrè percipiendi ſuam præbendam, quandoquidem ex integro ſeruiunt, vt antiquiores.

¶Et quidem hęc conſtitutio eſt Ciuitatenſis noſtræ eccleſiæ, quæ mihi nunquam grata fuit. Reſpondent tamen canonici quod ſi anno primo ſui canonicatus noui canonici orbantur groſſa, poſt murtem eorum illis conceditur ſi reſederint in ſua eccleſia in die S. Michaelis. Sed quid ſi non reſederint, & moriantur ſine illius diei reſidētia, vt ſæpe accidit? quid ſi canonicus Ciuitatē. promoueatur ad aliam, maiorem dignitatem, an nō orbatur ſuo iure, & in morte & in vita? Quid quod non ſunt facienda mala, vt veniant bona, ideo non eſt orbandus hic canonicus ſuo iure in vita, vt eo fruatur in morte, quia cōtinget, neque eo frui in morte vt neque in vita. Etſi in re alia benefaciant Ciuitaten. canonici quia pecuniā quam recipiūt ex nouo canonico in die poſſeſsionis, conuertunt in pios vſus, quia cedit in bonum eccleſię ſuę fabricę. Et hunc morem probat Concilium Trident. ſeſſ. 24. capit. 13. Approbat enim huiuſmodi pecuniam conuertendam in pios vſus. Qua propter pecuniæ huiuſmodi largitio, in receptionibus iſtis eccleſiaſticis, non eſt ſimoniaca, quando quidem ſi eſſet ſimoniaca, non poſſet conuerti in pios vſus, ſed eſſet reſtituenda largienti vt capitulum extra de ſimonia. veniens. docet.

¶ Sanctimoniales vero, non recipiunt dotem nouæ monachæ, propter receptionem in monaſterium, ſed dos illa eſt ad alimoniam ſanctimonialium, & ad expenſas alias monaſterij, videlicet, pro fabrica, ſacris veſtibus, & vaſis, & dos illa cedit in bonum totius conuentus, & non eſt proprium alicuius ſanctimonialis bonum. Quod vero conſtituit capitul. Quoniam. extra de ſimonia, quod ſanctimoniales, quæ alias recipiunt in ſorores ex pretio prætexentes paupertatem, ſint expellendæ à monaſterio verè ſtatuitur, ſi pretium capiunt propter receptionem, quæ ſpiritualis iudicatur, quia eſt ad obſeruantiam trium votorum regularem, ſecundum papæ approbationem. At vero ſi non propter receptionem, ſed ad ſupplementum ſuæ indigentię, & ad reparandū ruinas monaſterij, ſi quę ſunt aut fuerint, & ad alia vtenſilia ad diuinum cultum, vtique iſtæ longè abſunt à ſimoniaca prauitate. Quippe monachæ profeſſę iam, nouam noue venientem non tenentur alere gratis, ideoque non eſt iniuſtū, vt noua deuehat ſecum vnde alatur. Vt mulier affert dotem ſecum ad ſuſtentanda matrimonij onera.

Sanctimoniales quæ ſuis dotib⁹ alāturin monaſterio iuſtum eſt.

¶Monachi etiam paciſcuntur ſępe cum parentibus monachandi ſuper hęreditatis legitima parte ei obuentura, & hoc itidem ſinè vicio fit ſimoniæ.

¶Aut forte concilium tam acri percellit ſanctimoniales illas pœna, quia pecuniam receptam propter receptionē nouę monachæ in proprios quælibet vſus conuertebat, ad quod erat ſimoniacum, vt reprobatur in capitul. Veniens. in eodem titulo vbi traditur pecuniam pro receptione noui monachi, Abbatem, & monachos inter ſeipſos diſtribuiſſe, ideo que mandatur huiuſmodi pecuniam reſtituēdam largitori quia ſimoniaca erat. Et ego arbitror eundem eſſe caſum eiuſdem capituli niſi quod capit. Veniens, de monachis, facit mentionem, capitulum vero. Quoniam. de ſanctimonialibus loquitur. Per hæc ni fallor, multa dubia circa materiam ſimoniæ accidentia reſoluta manent ex iſtiſque intelliges extrauagātem Vrba. 4. de ſimonia, quę incipit ſanè. ex communicantē exigētes paſtus vel iocalia pro religionis ingreſſu.

Pro receptione in monaſteriū nihil eſt recipiendum.

5. Conclu.

¶Quinta concluſio, ſimoniaca labes nō ſolum inficit ex venditione, & emptione ſpiritualiū pro temporalibus, ſed etiā inficit, ex quacunque commutatione ſpiritualis pro temporali. Hæc probatur ex diffinitione ſimoniæ à nobis ſuperius præſcripta, eſſe, ſcilicet, commutationem ſpiritualis pro temporali. Dicebam autem ſub commutatione ſubaudiri vēditionem & aliam quā volueris permutationem.

¶ Eſt igitur ſimonia expreſſa ex pretio pecuniario, aut vendere, aut emere ſpiritualia. ¶At vero humana induſtria excogitauit ſimoniam, quibuſdam honeſtis obtegere inuolucris, vt ſic laruata, non cognoſceretur ab inſpicientibus.

¶Etenim, qui propter laudes aucupandas

das

das & famam dilatandam, alteri confert beneficium, & qui ob obſequia impẽſa, aut exhibitum famulatum famulo, vel amico confert beneficium, quia hæc pecunia non ſunt, Ideo abſcõdunt ſuam labem, ſuumque intimè recondunt venenum. Et cum alioqui vera ſint ſimonia, at quia laruam cuiuſdam honeſtatis aſſumpſit, ſuam obtegit cernentibus fœditatem.

¶Porrò ex decreto Grego. papæ triplicem agnoſcimus eſſe ſimoniam, vel ex munere linguæ, vel ex munere obſequij, vel ex munere pecuniæ.

Triplex ſimonia. ¶At vt dicebam, dudum quãdo ex munere ſit pecuniæ, ſtatim ſe prodit, aliæ vero duæ, non ſunt perſpicuę ſimoniæ. ¶Sunt autem qui quartam addant ſimoniæ veluti ſpeciem, ex munere, ſcilicet, conſanguinitatis, vt Ioan. Maio. in. 4. diſtin. 15. q. 3. & ſumma Armilla verbo ſimonia, num. 11.

Quibus ego non ſubſcribo. Siquidem ſimonia cõſiſtit, in quadam commutatione ſpiritualis pro temporali. At vero epiſcopus qui confert ſuo cõſanguineo beneficium, ob hoc ſolum, quia ſanguine coniunctus, & non vt bene faciat alijs conſanguineis, quia tunc eſſet ſimonia, eſſet enim dare ſpirituale, pro temporali. At vero in caſu propoſitio, nulla eſt commutatio ſpiritualis, pro tẽporali, id quod videtur placitum. S. Th. 2. 2. art. 5. q. 100. Alias etiam poſſet addere Maioris, multas alias ſpecies ſimoniæ. Vt cõferre beneficium indigno, quia amicus eſt: aut conferre iuueni, quia elegans eſt, aut quia bonus curſor, aut velox ſcriba, & ob alia hoc genus quæ quiuis coaceruare poterit: quæ tamen videtur à ratione abhorrere. ¶At forte obijcies mihi. c. Nemo. ex. de ſimonia. Vbi traditur, qd qui reſpectu cuiuſque perſonæ, vel conſanguinitatis, ſeu affinitatis, detentus nõ denuntiat peccatum admiſſum, epiſcopo, ſimonia eſt affectus. ¶Porrò hoc habet ſanè ſpeciem ſimoniæ, non tamẽ eſt ſimonia. Quippe, nõ denuntiat peccatũ, amici, vel conſaguinei, vel affinis, veritus ne amicitiam, &c. offendat, non vendit ſpirituale, pro temporali vt liquet. Aut intellige, ſi non denuntiat peccatum ſimonię, quia tunc videtur fauere ſimonia eo vt habetur extra de ſimonia. ca. cum

Cõferre beneficiũ indignori ob conſanguinitatẽ, vel ob amicitiã, nõ eſt verè ſimonia

deteſtabile. Verum ex eo habere dicebam, ſpeciem ſimoniæ, quia dimittit ſpiritualem profectum proximi, pro reſpectibus temporalibus. ¶ Conſiſtendum igitur eſt in diuiſione ſimoniæ Gregorij. 1. q. 1. capit. Sunt nonnulli. Vbi ait, aliud eſt munus à manu, aliud ab obſequio, aliud à lingua, explicans autẽ quid ſit munus à manu ait, eſſe pecuniam, verum munus à lingua eſſe fauorem, denique munus ab obſequio eſſe ſeruitutem indebitè impenſam. Per quæ verba non intelligit officia inhoneſta impenſa prę lato propter beneficiũ, ſed obſequium quamuis honeſtum, ſi fiat ex conuentione ad beneficium, iam eſt indebitè impenſum, item Greg. 4. c. ordinationes ibi dem, ordinationes ait, quæ interueniente pretio, vel precibus, vel obſequio, alicui perſonę, ea intentione impenſo, &c. & paulo poſt qui taliter ordinantur, nõ per oſtium, hoc eſt per Chriſtum, intrãt, ſed vt ipſa veritas teſtatur fures ſunt, & latrones. ¶Primo igitẽ hi ſunt ſimoniaci manifeſta ſimonia, qui pretio pecuniario vel conferũt ſpiritualia, vel ea ſibi parant, ſiue pretiũ hoc actu exhibeatur, ſiue retineatur, videlicet, erat apud epiſcopum pecunia ordinandi vel erat debitor illius ante ordinationem, ſi propter ordinationem, retinetur pecunia ſiue remittitur ab ordinando, vel à beneficiando, ſimonia eſt, quia remittere, eſt dare pecuniã. Quod ſi neque actu exhibetur, neque remittitur, ſed promittitur pecunia, ex ſola promiſsione incurritur ſimonia. Siue ergo pecunia detur, ſiue retineatur. ſiuè promittatur ſimonia cõcilia tur. Niſi quod ex promiſsione conciliatur ſimonia conuentionalis. Et ſi iuriſconſulti, conuentionalem vocant quando pretium eſt datum, vel de dando in poſterum tractatus interceſſerit. Vnde apud illos, ſiue datum ſit pretium ſiue remiſſum, ſiue promiſſum ſimoniã realem conuẽtionalem tradunt eſſe, diſtinguẽtes contra mentalẽ, quę ex ſola animi intentione vendendi aut emendi ſpiritualia committitur. ¶Poſt hãc autem ſimoniæ ſpeciem, eſt altera ſimoniæ ſpecies, quæ eſt ex laude, vel prece. Eſt autẽ laus duplex idemq; de prece dicito, quædã quę carnalis, & ſordida laⁿappellat. 1. q. 1. c. ſi quis. Alię autem laudes ſpirituales,

C. de tranſactio. ex. & teſt. veniẽs gloſſa ad. c. ordinationes 1. q. 1.

& mũdę laudes. Sunt primę laudes, quã do quis pro indigno intercedit. Nam ſi pro digno quis intercedat, citra iniuriã dignioris, non ſunt carnales laudes, ſed ſpirituales. Vnde cap.latorem.1.q.1.Papa quendam ordinauit in acolythum, propter epiſcopi cuiuſdam preces. Vnde ait latorem pręſentium, per interceſſionem veſtræ ſanctitatis, acolythum fecimus, quem ad obſequia veſtra tranſmiſimus: vt ſi in lucrandis animabus amplius ſeruierit, proficere amplius poſſit. Et in capit. Vniuerſis. Gregor. Neq; gratiam alicuius ait, neque ſupplicatione, aliquos ad ſacros ordines audeat promouere, niſi eum quem vitæ meritum, & actionis qualitas ad hoc eſſe dignum monſtrauerit. Pro huiuſmodi igitur dignis, preces offerre, & ſupplicare, non eſt ſimoniacum. Tunc enim etſi preces ſint motiuæ cauſæ, ad ordinandum, vel conferendum beneficium, non tamen ſunt terminus commutationis vel fundamentum. Id namque temporis, non fit commutatio ſpiritualis pro temporali. Non enim propter preces, ſed propter merita, etſi ad preces motus collator, vel ordinator ordinat, vel confert beneficium. Item ſi epiſcopus habet famulum, cuius merita nouit accedunt duo forte candidati ad beneficium meritis pares, ſed famulatu epiſcopi impares, epiſcopus confert beneficium famulo, vtique nihil ſimoniacum admiſit. Quia obſequium, & famulatus, etſi fuerunt cauſa motiua, ſiue ſine qua non, at vero non fuerunt terminus commutationis. Quia epiſcopus, vt ſupponimus non contulit beneficium, in recompenſationem famulatus, neque, vt commutaret beneficium pro obſequio, quia tunc obſequium eſſet terminus commutationis, commutatio enim eſt relatio quædam, & ſi habet pro fundamento ſpirituale, & pro termino temporale, aut contra, ſemper eſt ſimoniaca. Tunc autem planè intelligemus, commutationem hanc iniri, quando ex pactione, tacita, vel expreſſa proceſſerit. Namque vbi eſt pactio, ibi eſt contractus, at ceſſante pactione nullus eſt contractus, ac ſubinde nulla erit commutatio neque vlla ex cõtractu obligatio, & demũ nulla ſimonia. Vt colligit ex. c. Tua nos de ſimonia.

Preces carnales, & ſpirituales & laudes carnales ſeu ſordidæ, & laudes mundæ & ſpirituales.

Commutatio eſt relatio quæ ſi habet pro fundamento ſpirituale & pro termino tẽpo rale aut cõtra ſimonia ca eſt.

¶ Poterit ſanè fieri quod ſit ſimonia mentalis, deo nota: at eccleſiæ vt ſit nota, non poteſt eſſe ſine contractu vel tacito, vel expreſſo. Vnde ſi epiſcopus ab aliquo petit vt laudet eum coram rege, aut quod precetur aliquid regem, ſcilicet, promotionem ad pinguiorem epiſcopatum, ea conuentione, quod rependet officium laudis vel precum, vel ordinum collatione, ordinando laudatorem, aut conſanguineos eius, aut quod conferet beneficium aliquod eccleſiaſticum eſt ſimonia, ſiquidem, etſi non interueniat, pro ordine. vel beneficio pecunia, & ideo non eſt venditio, neque emptio, at vero eſt repenſio, vel commutatio ſpiritualis pro temporali. Et temporale hoc, ſcilicet, perſuadere regi vel officialibus regis laudando, vel precando ad hoc, quod promoueatur epiſcopus ad pinguiorem ſedem, eſt virtualiter pecunia. Quia huiuſmodi laudes, aut preces pecunia æſtimabiles ſunt, & ſæpe æſtimantur, igitur perinde eſt acſi epiſcopus æſtimationem & valorem harum precum ex ſpirituali ſoluiſſet. Vnde fit ſpirituale pretium temporalis, aut contra. Vt ſi quis ait epiſcopo, conferas mihi hoc beneficium, & fauebo tibi coram rege, vt ad maiora eccleſiæ munera proueharis. Tunc fauore emit ſpiritualia, huiuſmodi hic epiſcopi fautor. Et quamuis pactio non fiat ſcriptis, ſufficit verbo, aut inſinuatione, vt ſimonia iudicetur. Qui verò ſine pactiõe vel obligatione laudauit epiſcopũ coram rege, quia nullus præceſsit cõtractus, vnde laudãs ſe ex obligatione laudare putet epiſcopum, ſed merè gratis laudat ex amicitia, non ex contractu, tunc ſi epiſcopus hoc ſciens, hunc laudatorem, etiam indignum, vel ordinat, vel promouet ad beneficium, non ex contractu, vel quaſi ex obligatione aliqua faciens, ſed ſolum gratis impulſus tamen ex alterius laudibus, quas vel regi, vel alijs in epiſcopi fauorem gratis porrexit, non eſt hic ſimoniacus. Siquidem ordinem, aut beneficiũ nõ dedit pro laudibus, volẽs commutare vnũ pro alio, ſiquidem nullus fuit contra-

ctus

ctus, igitur nulla eſt commutatio: à negatione ſuperioris ad negationem inferioris.

¶Eſt autē peccatū, huiuſmodi, contra iuſtitiā diſtributiuā, quæ præcepit, indignos arcere ab officijs eccleſiaſticis, & dignos pro ratione meritorum promouere ad eccleſiæ munera obeunda.

¶Quam obrem ante oculos hoc documentum ex capit. Tua nos, præcitato eſt ſtatuendum, ſi velimus diſcernere an ſit ſimonia, an non, præcogitare, videlicet, ſi in caſu, qui nobis proponitur eſt contractus tacitus, vel expreſſus, quod ſi nulla eſt vel ſuſpicio contractus, neque ſuſpicio erit ſimoniæ, quamuis, crimen extare poteſt, quia facta eſt ordinatio, vel collatio beneficij contra iuſtitiam diſtributiuam.

Documentū ad dijudicādas ſimonias.

¶ Et quod de laudibus & precibus diximus, idem dicito de obſequijs. Porrò conſiderare oportet eſſe quędam obſequia ſpiritualia quæ ſunt annexa præbendis. Et propter hæc obſequia conferre beneficia, iuſtum eſt, & alienum ab omni ſimonia. Vt canonicatus magiſtralis non exhibetur niſi propter obſequium prædicationis, & doctoralis, propter obſequium eccleſiaſtici patrocinij. Et capellaniæ propter obſequium altaris, imo omnes præbendæ habent ſibi connexa quædam obſequia ſpiritualia, vel quaſi.

¶At vero ſciſcitaberis forſan, quid ergo de capellanis quibuſdam dicemus, quos patroni capellanię, non eligunt, aut præſentant, niſi prius ſe obligauerint ad obſequia temporalia, videlicet, ad comitatum ſuum, vel ſuarum vxorum? Vtique hoc iudicarim eſſe ſimoniacum, & quotidie vſu venit. Namque hic eſt contractus dandi ſpirituale, pro temporali. Nempe capellaniæ, pro obſequio comitandi vxorem patroni aut ipſam patronam. Idem etiam eſt ſi dixiſſet epiſcopus, prouidebo tibi canonicatum, modo mihi famulatum exhibeas, vel celebres pro me, quotidie, aut ſtatis diebus aut modo ores pro me. &c. Quia quamuis celebratio miſſæ, aut oratio ſpiritualia ſint, cæterum ſimoniaca eſſet huiuſmodi canonicatus, aut cuiuſuis alterius beneficij eccleſiaſtici collatio.

Simonia patronorū laicorum.

Non quia ſpirituale eſt in cauſa ſimoniæ, ſed quia obligatio ad celebrandum, aut orandum eſt æſtimabilis pecunia, ideo etſi videatur, quod ſit commutatio ſpiritualis ſpirituali, at non ita eſt, ſed eſt commutatio ſpiritualis, pro temporali nempe pro obligatione. vel ad celebrandum, vel ad orandum. Imo neque præbendam pro prębenda permutare poſſumus propria authoritate, niſi authoritate ſuperioris id fiat capitul. Maioribus, extra de præbendis.

¶ Porrò autem obijciet aliquis, ex diuinis literis, non conſtat eſſe ſimoniam, niſi ex pecunia Petro dicente Acto. octauo. Pecunia tua, &c. Vnde habebimus, quod ex laude, aut ex obſequio parare ſpiritualia eſſet ſimoniacum, Gregorius enim capitul. Sunt nonnulli, prima, quæſtione prima, ex illo loco. 33. Eſaiæ vbi quærit quis habitabit ex vobis cum ardoribus ſempiternis? Reſpondet, Qui loquitur veritatem, & excutit manus ſuas ab omni munere probat eſſe ſimoniacum cui cōcinit Pſal. 14. Qui non accipit munera ſuper innocentem. Verum iſti loci non probant eſſe ſimoniacum, quod intendimus propter preces, vel laudes eccleſiaſtica conferre quia loquuntur de iudicijs.

Nō eſt aliēnū ab ſcriptura laudes vocare munera.

¶ Verum quia laudes, & preces ſunt virtualiter pecunia, quia multi conducti ob pecuniam laudāt, & preces porrigūt pro alijs, ideo nō ab re appellantur linguæ munera. Vt etiam vituli labiorum ſacrificium labiorum dicuntur, id eſt, diluię laudes Oſe. 14. Quia ergo ſunt ęſtimabilia pecunia, ideo cōmutatio ſi interueniat vt pro ſpiritualibus cōmutentur, reputantur & iuſtę ſimoniacę commutationes. ¶Poſſunt igitur cōmutari laudes pro pecunijs vt ſi mihi faueris verbo tuo, tibi dabo argēteos centū vel domū, vel agrum, ſi regi perſuaſeris vt me hoc bono dono donet aut ab hac ęrūna eripiat. Qui ergo ſimiliter cōmutāda duxerit ſpiritualia pro temporalibus, iniuriam facit ſpiritualibus, illa ęquans tēporalibus, ideoq; crimē ſimoniæ ex hac cōmutatione incurrit: idē dicito de eo qui porrigit pro ſeipſo preces, vel laudes vt aſſequatur vel ordinem, vel beneficium,

Simoniæ differunt quædam accidentaliter.

Hinc expēdere poteris, ſimonias quaſdā differre ſolū accidētaria differentia, alias vero eſſentiali. Accidentaliter ſanè differūt ſimonia realis, cōuentionalis, & mentalis, ſi de eodē ſint obiecto. Namq; qđ in effectu cōmutatur accidentaliter differt ab eodem, quod ex promiſsione ſolum: & hoc ab eo, quod mente tantum cōcipitur. Fornicatio namque exterior, & interior accidente ſolum differunt, & effectus atque promiſsio eiuſdem effectus. Feci tria membra differentiæ accidentalis in ſimonijs, vt clarius agerem, & vt diſtinguerem ſimoniam ex effectu præſenti ab ea quę eſt ex effectu futuro, qualis eſt quæ eſt ex promiſsione. Etſi iuriſconſulti, duo tantum conſtituant membra, nam conuentionalem dicunt eſſe etiam realem, vt eam diſtinguant contra mentalem, id quod ſupra eſt etiā annotatum.

Simoniæ differūt ſpecie.

¶Eſt porrò alia diſtinctio eſſentialis, ſimoniarum, videlicet, ex munere à lingua, ex munere ab obſequio, & ex pretio pecuniario. Enimuero, vt venditiones non omnes ſunt eiuſdem ſpeciei, quia alia eſt venditio mobilium, à venditione immobilium, & horum, & illorum varia eſt ſpecies, iuxta variam rerum venditarum ſpeciem, ita quoque & commutationum varia eſt ſpecies, pro diuerſitate eorum, quæ commutantur. Vnde commutatio ſpiritualium, pro temporali, ſpecie diuerſa eſt, à commutatione, rerum temporalium pro alijs temporalibus. Et rurſum commutationes ipſę illicitæ, ſpiritualium, ſunt variæ pro varietate rerum commutatarum. Vnde ſpecie differt ſimonia, vna ab altera vt liquet.

6. Conclu. ¶ Sexta concluſio. In ſimonia, quæ ex iure humano ſimoniæ rationem habet, diſpenſabilis eſt à papa: quæ vero ratione habet ſimonię propter ius diuinū, eſt indiſpenſabilis à papa. ¶Hęc concluſio eſt confeſſa à iuris pontificij peritis. Vnde gloſſa ad cap. Ex parte de officio iudicis delegati, inquit, quædam eſſe ſimoniaca, quia prohibita ſunt, alia vero ex eo prohibita, quia ſimoniaca. Priora dicit eſſe dare paſtum poſt receptum in canonicum, aut renunciare canonicatum, vt detur patrueli vel conſobrino, alias non reſignandum. Poſteriora ſunt, quæ in veteri, & nouo teſtamento ſunt prohibita ne vendantur. ¶Primi generis ſunt non ex natura ſua ſpiritualia, ſed ſolum ex eccleſiæ inſtitutione: ſecūdi generis ſunt ex ſua natura ſpiritualia, & ideo prohibentur vendi ex iure diuino.

Differitur gloſſa ad c. ex parte de officio iudi. dele.

¶Porro hęc doctrina multa eget diſputatione. Quippe in nouo teſtamento, non eſt aperta venditio ſpiritualium prohibita: niſi de quibuſdā gratijs, gratis datis. Vt eſt gratia miraculorum vt patet Matth. 10. Vbi dominus ait, euntes autem, prædicate dicentes, quia appropinquabit regnū cęlorū, infirmos curate, mortuos ſuſcitate, leproſos mūdate dęmones eijcite, gratis accepiſtis, gratis date. Per quę verba ſolū docere videntur miraculorum gratiam, & prædicationis Euangelicæ munus non eſſe vendenda. Et acto. 8. itidem fit mentio de aduentu Spiritus ſancti ſuper baptizatos: & hanc gratiam cupiens Simon ſibi ex pecunia parare dixit. Date mihi hanc poteſtatem. At vero quod ſacramenta non poſſunt vendi non eſt expreſſum in Euangelio aut in teſtamēto veteri, & tamen ſunt inuendibilia.

Argumēta contra gloſſam Bernar di.

¶Secundo, Quia in teſtamento veteri ſacerdotium non habebat naturam ſpiritualem, ſed neque leuiticus ordo. Siquidem non imprimebant characterem, neque conferebant gratiam ex opere operato ſuſcipientibus, quidquid dicat Durandus vt in. 4. à me eſt diſputatum contra eum.

¶Ad hæc ſacrificia illa vetera, non erāt ſpiritualia ob eandem cauſam. Præterea in nouo teſtamento, non exprimitur inſtitutio cardinalium, neque patriarcharum, neque decanorum, neque archidiaconorum, &c. neque canonicorum, ſed hæc omnia ſunt ex iure humano inſtituta, igitur hæc poterit vendere papa, quia ſolum ſunt ſimoniaca, quia à papa prohibita, papa igitur cum non ſubdatur ſuo iuri vendere poterit, quod eſt abſurdum.

¶ Accedit eodem, quia ait gloſſa, quod illa, quæ ſunt prohibita, quia ſimoniaca, habent naturam ſpiritualem, hoc falſum eſt, quia ſacramenta ſunt prohibita vendi, quia ſimoniaca, at non habent naturam ſpiritualem. Siquidem baptiſmus cum

ſit ablutio facta ſub præſcripta verborum furma, eſt naturæ corporalis, itemque omnia ſacramenta habent naturam ſenſibilem, quippe quæ ſunt ſenſibilia ſigna, igitur non habent naturam ſpiritualem, imo ſunt ſpiritualia, extrinſecè, quoniam cauſant effectum ſpiritualem, vt ſupra diximus.

¶ Adde quod exemplum de paſtu, non eſt probãdum, quia paſtus ille poſt electionem, collationem, & poſſeſsionem beneficij, non eſt ſimoniacus. Siquidem non datur beneficium propter paſtum, ideo cum non ſit commutatio, non eſt ſimonia, vt ſupra à me vberius fuit commemoratum.

An papa poteſt facere de nõ ſimoniaco, ſimoniacum.

¶ Præter hæc argumenta quæ obieci gloſſæ, ſunt alia aliorum argumenta quibus nituntur colligere, nihil eſſe ſimoniacum quia prohibitũ. Primo quia papa non poteſt mutare naturas rerum, ergo, quod non eſt de ſe ſimoniacum, non poteſt papa facere ſimoniacum.

¶Secundo, Quia quod non eſt per ſe malum, ſed eſt de ſe indifferens, ſi lege prohibeatur, ſolum conſtituit peccatum ſimplicis inobedientiæ. Vt qui comedit in die ieiuniorum, peccat peccato ſimplicis inobedientiæ. Vnde inferunt, quod vẽdere quę ius humanũ vẽdere phibet nõ eſt ſimonia verè, ſed quia punit tãquã vera ſimonia, ideo vocatur.

Porrò hæc opinio nulla fulcitur idonea ratione. Etenim legiſlator vt ſupra tradebam, (quando de contractibus generaliter diſſerebam) ſi non poteſt mutare actuum naturam, certe facere poteſt ex non bonis, bonos, & ex indifferentibus neceſſarios: ideo lex ſi non mutat naturam rerum, mutat mores actuum. Vnde actus qui ante legem ſancitam, non erat temperantiæ, lege ſancita ſit temperantiæ. Et qui non erat iuſtitiæ, ſcilicet, vendere frumenta ad taxationẽ, ſuppoſita lege taxante, iam fit iuſtitiæ, & illi contrarius eſt vicioſus, & contra iuſtitiam, excedere, ſcilicet, taxationem.

¶Quocirca, papa lege ſua poteſt facere, quod quæ prius non erant ſpiritualia, reputentur iam ſpiritualia vt per conſecrationem eccleſię, aut calicis, aut veſtium ſacrarum, &c. reputantur enim hæc ſpiritualia. Non quia calix, vel eccleſiæ paries, vel veſtis, nouam ſibi conciliet naturam, imo eadem natura perſeuerat, quæ erat prius. Conſecratio enim non eſt qualitas hærens rei conſecratę, ſed ſolum eſt reſpectus quidam rationis, quia res poſt conſecrationem, reputatur ſacra, & Deo dicata, & à profanis vſibus ſubmota. Vnde ſequitur, quod venditio horum, etſi non mutat naturam, mutat tamen in genere moris. Quoniam antequam ſacrarentur illa vendere, erat alterius moris, quam modo poſt conſecrationem. Quia prius non reputabantur ſpiritualia, neque hãc ſibi conciliarant nobilitatem, quam conciliant poſtea, ideo actus venditionis mutatur non in ratione naturę, ſed moris, quia priùs erat actus iuſtitię vendere illa ex iuſto pretio, nunc eſt actus contra legem, prohibentem ne vendantur, & ideo eſt actus iniuſtitiæ, quia eſt vendere quod non eſt ex lege vendibile etiamſi ſuapte natura ſit vendibile.

Cõſecratio importat reſpectũ quẽdã rationis ad diuina.

¶Quo fit vt non ſit ſola inobedientia hæc vendere imo verè eſt ſimonia, quia eſt vendere ea quæ ſunt ex lege ſpiritualia, aut ex conſecratione. Neque eſt neceſſe quod ſint ſpiritualia per naturam, vt ſunt angeli, & anima rationalis, &c. Sed ſatis eſt quod ſint ſua ratione ex lege, videlicet, ſpiritualia. Per hæc argumenta propoſita euirantur, & nullius ſunt roboris. Papa igitur poteſt facere ſuis legibus, ex non ſpiritualibus, ſuo modo, ſecundũ reputationem legis ſpiritualia, imo ſequitur contra hos, ſi canonicatus, & cardinalatus, & alia quæ memorauimus, ſunt ſolum ex iure humano, ſpiritualia vt gloſſa commemorata tradit archidiaconatum eſſe ſpiritualem ſolum ex iure humano prohibente eius venditionem, quod ſi ita eſt, igitur papa vendendo huiuſmodi, non peccaret, neque qui emeret peccaret, aut excommunicationem ſubiret. Et ita fatentur quidam iuriſconſulti. Quod huiuſmodi canonicatus, vel perſonatus, quibus non eſt annexa animarum cura, aut ſacerdotalis ordo, ſi papa vendidiſſet, non peccaret, & vendendo diſpenſabat cum emente. Et quia præſtimonia, item non habent annexam animarum

 curam,

Argumẽta ꝓbantia papã poſſe vẽdere beneficia eccleſię quãtum ad temporalia quæ includunt.

curam, neque ſacerdotalem poſcunt characterem multo facilius de iſtis concederent.

¶ Et hoc probant ex multis, quæ fuſe Paluda. proſequitur diſt. 25. Quarti libri ſenten. q. 4. quæ tamen ego ſub breuiloquio ſuccingam. Et addam alias rationes, vt clari⁹ innoteſcat veritas. ¶ Prima igitur eſt, quia huiuſmodi canonicatus, vel perſonatus, ſolum ſunt ſpiritualia, ex iure humano & ideo eſt ſimoniaca venditio iure humano prohibente, ne vendatur, ergo qui eſt ſupra ius humanum, poterit illa vendere, ſed papa eſt huiuſmodi, igitur. Probatur minor. Nam ſicut imperator eſt ſupra ſuas leges, ita papa ſupra ſuas. ff. de le. l. Princeps. & 9. q. 3. cap. cuncta.

¶ Secundo, Quia ſolum eſt ſimonia quãdo ſacra venduntur, aut emuntur: at vero ſimplex canonicatus cui non eſt annexum ſpirituale officium, vt cura animarum aut officiũ prędicandi, aut ordo ſacer, non eſt ſacrum, igitur poterit à papa vendi ſine peccato.

¶ Tertio, Quia calicem ſacrum licet vendere, modo non pluris vẽdatur propter conſecrationem, igitur admiſſo quod canonicatus aut beneficium includat ſpirituale, & temporale, ſi vẽdatur à papa, & non pluris propter ſpirituale, licite poterit facere.

¶ Quarto, Ex caſu cap. Relatum de præbendis, & dig. ſit aliquis canonicus inſtitut⁹ ab epiſcopo, qui habeat totũ ius ſpirituale, ſcilicet, officiãdi, in eccleſia & habeat vocem in capitulo, & ſedem in choro, non tamen habet præbendam, ſed illi promiſſa eſt primo vacans, hoc caſu ſecreta ſunt hæc duo ius ſpirituale, & ipſa præbenda, igitur ſi vendatur tunc prębẽda à papa qa eſt purè tẽporale nõ erit illicitum. ¶ Et in noſtra Ciuitatenſi eccleſia vicarius generalis epiſcopi, nunc eſt ad hanc rationem inſtitutus in canonicatu pœnitentiario, habet enim ius canonicatus, & non habet præbẽdam, ſed expectat primo vacantem.

¶ Quinto, In hac item eccleſia, archidiaconatus Ciuitatenſis, qui non habet vocem in capitulo, neque reſidentiã neceſſariam in choro quia nõ fruitur diſtributionibus quotidianis, neque potitur groſſa, ſolum habet fructus quoſdã colligere, quos vocant baptiſteria, neq; iniunctũ habet officiũ celebrãdi, aut ordinem ſacrum annexum, ſi papa hunc perſonatum vendidiſſet videtur, quod licitè faceret & ſunt perſonatus huiuſmodi in alijs eccleſijs.

¶ Sexto, Quia ſpirituale, & corporale ſunt inter genere diuerſa, ſi ergo authoritate papę coniunguntur in beneficijs eccleſiaſticis, authoritate etiam papę, poterunt ſecerni, & diſiũgi: igitur poterit vẽdere papa temporale ſine ſpirituali.

¶ Septimo, Papa eſt qui inſtituit canonicatus, & perſonatus dignitates eccleſiæ, & alios miniſtros in eccleſia Dei. Nam etſi epiſcopatum, ſacerdotium, diaconi, &c. ſint diuini iuris, itemque particulares eccleſiarum paſtores, qui dicuntur parœci, qui ſunt adiutores principaliũ paſtorũ, id eſt, epiſcoporum, at vero canonicorum decanorũ, quæſtorum pręcentorum ſcholaſticorum & aliorũ perſonatuum, qui in eccleſia Dei ſunt, papa eſt inſtitutor, vnde & ipſe huiuſmodi, poteſt augere, vel minuere, vel extinguere vt extinxit Paulus quartus canonicatum vnum in qualibet eccleſia Hiſpanię, & in officium inquiſitorum inſumendum, ſi ergo papa hæc inſtituit, quęramus, quid eſt quod inſtituet: num fructus temporales? non hos ſanè. Nam fundatores eccleſiarum. Sunt vnde eccleſia habet fructus temporales, & alij viri, & fœminę deuotę quæ eccleſias ſuis oppibus ditarunt vnde fructus eccleſiarũ nõ ſunt à papa igitur quando inſtituit canonicos, & perſonatus, ſeu dignitates eccleſiaſticas, habentes iuriſdictionem ius inſtituit canonicorum. & perſonatuũ, &c. Si ergo ius iſtorum vt percipiãt fructus eccleſiæ, eſt à papa, eſt iuris humani hoc ius igitur ſubditur papali diſpoſitioni, vt iura à rege inſtituta officiorum temporalium, ergo papa poteſt licite ea vendere, quia ſuæ diſpoſitioni ſubdũtur. Nam ſi ſpirituale eſt, huiuſmodi ius percipiendi fructus eſt ex iure papali conſtituẽte ne huiuſmodi vendatur ius, aut ematur. Hæc ſunt argumenta, quæ videntur ſubdere beneficia diſpoſitioni papali, quo ad vendititionem iuris in ipſis incluſorum. Et fouentur deniqueomnia hæc ex gloſſa ſæpe indicata, & vt aiebã iuriſconſultorum, ita fert ſententia papã non

non eſſe ſimonia: cum hæc vendentem, neque ementem inuri excommunicatio nis ſententia, quia vendente Papa huiuſ modi ſpiritualia, quę ex ſua diſpoſitione ſunt ſpiritualia, diſpenſat in ſua diſpoſitione, & ideo vt vendens papa non peccat, ita neq; emens peccat, neq; vlla percellitur cenſura. Porrò hæc res non eſt mihi confeſſa. Enimuero, quod papa nō afficiatur excōmunicatione, ſiue vende ret ſacramenta, ſiue beneficia, ſiue ſimonia ſit, quia prohibita, aut ꝓhibita, quia ſimonia, ego non verto in dubium. Siquidem excommunicatio eſt pęna, quę infligitur à canone, non diuino, ſed humano eſt enim canon papalis. At verò par, non habet in parem imperium, ideo excommunicatio, quæ eſt à papa, non poteſt ligare papam, vt neq; excommunicatio epiſcopi, alium epiſcopum ſucceſſorem ligat. At vero de peccato, res eſt confeſſa, quod ſi vendat ſacramenta, quorum venditio, eſt ipſo iure Dei prohibita, papam culpam committere, & enormem, multo quidem grauiorem, quam inferiores. Siquidem ius diuinum obligat omnes fideles ad ſui obſeruantiam, & papalis dignitas non abſoluit papam ab hac obligatione, imo ligat vehementius, propter tanti officij ſibi concrediti ſanctitatem. Nam qui vices agit Chriſti in terris, cęteris omnibus puriorem ſe in Chriſti mandatis obſeruandis cuſtodire debet.

An papa peccaret ſi vēderet beneficia eccleſiæ.

¶Verum de his, quæ ſimoniaca ſunt, quia iure papali ſunt prohibita, an ipſe peccet, ſi vendiderit res magis dubia eſt, quippe peccatum contingit ex prohibitione humana papali, quæ papam non ligat. ¶Rurſus ſi peccat maximè peccato ſimonię, ſed hoc non videtur, quia ceſſante prohibitione, vel eneruato canone quem papa eneruat vendendo beneficium, iam nulla eſt ſimonia.

¶Præterea, is qui emit à papa non peccat, quia vendente papa, ipſo facto diſpē ſare videtur in iure prohibente venditionem, maxime ſi emptor, non ſollicitauit papam, ad venditionem, igitur neq; papa peccat. Et ita confeſſum eſt multis, & Syluester verb. ſimonia. §. 4. eſſe placitū Petri de Palude, & aliorum credit, addūt que contrahentem cum papa in huiuſmodi contractu, non conciliare ſibi excommunicationis cenſuram, quia papa videtur ex contractu, quem ſcienter cū eo contrahit diſpenſare.

Maior & Ioānes Andreas

¶Quibus tamen Maior. diſt. 15. 4. q. 3. reſragatur, credit enim huiuſmodi contrahentem conciliare ex huiuſmodi contractu cum papa, excommunicationis pęnam. Enimuero, in clementina de ſententia excommunicationis cap. Si ſummus Pontifex, ſcienter etiam excommunicato participet literis, verbo, vel oſculo, vel alio quouis modo, ipſum per hoc abſoluere nulla ratione cenſetur. Niſi velle forſitan exprimat, illum ex hoc pro abſoluto haberi, vnde colligit Maior, quod ſi papa expreſſerit eum abſoluere ab excommunicationis cenſura, verùtamen locus hic nō colligit peremptoriè, quod ipſe amat placitum, quod & dixit eſſe Ioannis Andreæ.

Caſus capituli, ſi ſummus Pōtifex explicatur.

¶Etenim caſus capituli indicati, ſi ſummus Pontifex, eſt longe diuerſus, ab eo quem modo verſamus. Quandoquidem papa quando communicat vel verbo, vel literis, &c. cum excommunicato, nō communicat in facto, propter quod fulminata eſt excōmunicatio: id quod accidit, in præſenti quod verſamus caſu. Nāque Papa ſi vēdit beneficium, & Petrus verbi cauſa emit ipſa venditio, & emptio, eſt ipſum opus, ob quod lata eſt excommunicatio, vnde videtur, quod communicans in facto abſoluit papa ſimul facientem, vt quando Saul conſuluit Pythoniſſam, eam abſoluit à pœna, quam indixerat magis & ariolis. 1. Reg. 28. Et rurſus, ſi papa non peccat vendendo, neque emens peccat emendo, ſi non peccat, igitur excommunicationis non ſubit cenſurā, aliàs ſine culpa, quis grauiſsimam ferret pœnam, qualis eſt excommunicatio. Neceſſe eſt igitur dicere, ſi emens peccat emendo à papa beneficiū, & vendentem papam peccare, quod ſi papa peccat, at non contra ius humanū à quo papa non ligatur, ergo contra ius diuinum, ergo iuris diuini eſt non vendere beneficia, contra gloſſam ſupra indicatam & iuriſconſultos, qui eam ſectantur.

In beneficijs eccleſiaſticis obſeruanda diſtinctio.

¶Eſt autem obſeruandum vt hæc quæſtio ſua luce donetur, in beneficijs eccleſiaſticis, quædam eſſe inſtituta à papa, quorum,

quorum inſtitutio principalis eſt ad officia corporalia. Nam papa quoſdam canonicatus, & quaſdam portiones inſtituit pro cantoribus, & pro organiſtis & ſi quæ ſunt pro ſacriſtis. Et in Legionenſi eccleſia, ſunt quidam canonicatus ab antiquo inſtituti pro cuſtodia epiſcoporum & alij pro cuſtodia cuiuſdam turris. Huiuſmodi igitur vendere papa ſi volet, non ageret contra ius naturale, vel diuinum & huiuſmodi emens, ſine labe ſimoniæ erit, imo ſine aliqua culpa, ſi papa venderet.

¶ Enimuero huiuſmodi relata officia, aut ſi quæ ſunt iſtis ſimilia corporalia ſunt, vt eſſe magiſtrum cantus, quem vocant magiſtrum capellæ, vel docere pueros eccleſiæ cantum, aut pulſare organa vel tibias, &c. Neq; aliter ſe haberet vendendo hæc quam ſi venderet calices ſacratos, aut veſtes aut ſepulturas, &c. Quia vendendo hæc tollebat papa conſecrationem, quæ eſt iuris humani ſi vēderet inquam laicis & pluris propter cōſecrationem, deputabatque illa nihilominus ad vſus profanos, & tollebat deputationem ad diuina per ipſam venditionem. Et quanquam canonici qui ſunt inſtituti ad cantum, &c. habeant miniſterium in choro, non tamen ob hoc cēſetur eorū inſtitutio principalis, quippe non principaliter, ad hæc ſpiritualia ſunt inſtituta ſed principalis Inſtitutio fuit, ad corporalia obeunda.

¶ Sunt porro alia beneficia quorum inſtitutio eſt à papa ad miniſteriū in choro, in altari in capitulo, quæ omnia miniſteria ſunt ſpiritualia, vnde ex inſtitutione ad miniſteria, reſultat ius ad præbendam percipiendam. Et quamuis inſtitutio horum ſit ex humano iure, quia papa huiuſmodi inſtituit, at ius quod reſultat ex inſtitutione percipiendi præbendam, non eſt à papa, ſed ex iure naturali competit miniſtro huiuſmodi miniſteria miniſtranti. Namque ius naturæ eſt 2. Tim. 2. vt laborans agricola ex labore ſuo percipiat fructus. 1. Cor. 9. domino item diſponente in ſudore vultus tui veſceris pane tuo, id quod ſupra ſatis expreſsimus, quia dignus eſt operarius mercede ſua Luc. 10.

Beneficiorū alterum genus.

¶ Quocirca ſi papa poſſet vēdere hanc inſtitutionem, vendere poſſet iſtud ius quod eſt ſpirituale ius, at vero hoc ius nō poteſt vendere papa, quia eſt ius ſpirituale, & ex iure diuino competit miniſtris à papa inſtitutis.

¶ Et in hoc fuit deceptio differentium hanc materiam, quia non diſtinxerunt inter inſtitutionem canonicatuum, &c. & ius quod reſultat ex inſtitutione. Et quia non diſtinxerunt pronuntiarunt indiſtinctè beneficia poſſe vendi à papa id quod verum eſt de prioris generis, nō poſterioris generis beneficijs.

¶ Verum ſicut ſi accepero quempiam in famulum, accipere in famulum, eſt ſane mei arbitrij, at ex famulatu neceſſario reſultat ius naturæ de ſoluendo illi famulatui. Poſſum ſane reijcere famulū, interim tamen dum ſuſtineo eū in meo miniſterio ius naturæ poſcit, vt eidem miniſterium rependam. Poteſt quoq; papa reuocare inſtitutiones canonicatuū, &c. Verum perſeuerante Inſtitutione, ius naturæ poſcit, vt qui altari ſeruit, de altari viuat. 1. Cor. 9. & hoc ius eſt ſpirituale, & ideo non venale. Et vt colligebam dudum, ſi papa venderet canonicatum venderet ius ſpirituale, quod eſt illi intrinſecum, ſed hoc non poteſt vendere, ſine labe ſimoniæ, igitur neq; canonicatum, à tota conditionali, ex deſtructione conſequentis, ad deſtructionem antecedentis. Eſt ſane verum, quod ſi papa vēderet, liber eſſet à pœnis iuris, ſcilicet, à depoſitione, ſuſpenſione, & cenſuris etiam, at non à culpa ſimoniæ, quia venderet ius ſpirituale, quod tamen ſi pendeat ab humana voluntate, non propterea non eſt ſpirituale, quippe competit ex miniſterio, quod non ex papali conſtitutione, haurit ſuam ſpiritualitatem, ſed ex ſe eſt ſpirituale, vtique miniſtrare altari, choro, capitulo, & alia huiuſmodi miniſteria ſunt de ſe ſpiritualia, quippe quæ ex ſe ordinantur in cultum ſummi ſpiritus qui Deus eſt.

Beneficiorū diſtinguere oportet inſtitutionē à iure reſultāte ex inſtitutione.

¶ Porro calices, veſtes libri & hoc genus eccleſiarum vtenſilia, & templa ipſa ex ſe ſunt corporalia, at per accidens ex aduentitia vel benedictione, vel conſecratione, fiunt ſpiritualia. ¶ Quamobrē, ſi ex caſu capituli relatum, indicati, inſtitutus ſit canonicus, ad præbendam primo vacantem, tunc præbenda illa, non poſſet vendi à papa. Quippe eſſet ſimoniacum,

niacum,& vendebat alienum. Quoniam eius eſt iam vacatura præbenda,qui iam eſt inſtitutus canonicus, ſiue inſtitutio fiat ex iure,vt præbenda quæ pœnitentiarijs afficienda præcipitur à concilio Trident.ſiue papa eam inſtituat,aut probet inſtitutam ab epiſcopo, autoritate concilij Trident. Quamuis ergo inſtitutio ſit papæ,at ius,ad præbendam poſſidēdam ,non eſt Papæ, ſed inſtituti canonici,vnde ſi papa venderet præbendam huiuſmodi venturam, iam vendebat ipſum ius,quo gaudebat, inſtitutus canonicus, ad percipiendum vēturos fructus propter miniſterium.

¶Quod ſi dixeris tunc præbenda erit ſeparata à iure prædicto ad præbendam igitur poterit vendi, reſpondebis,quod re vera,neq; eſt ſeparata, neq; coniūcta, quia quod non eſt, neq; eſt ſeparatum, neque coniūctum. Et ideo ſi papa illam vēderet,vēderet ꝙ non eſt,aut venderet ipſum ius, quod eſt ſpirituale,ideoq; ſimoniaca eſſet venditio.

¶Idem dicito, de capellanijs collatiuis, quas vel papa vel epiſcopus inſtituit. Quippe quę ex collatione fiūt immobiles,& ideo reputantur beneficia eccleſiaſtica,ſecus de non collatiuis, quæ ob eā cauſam , non obligant ad officium precum canonicarum perſoluendum.

¶Supereſt argumenta diluere, quæ ſuffragantur gloſſę.c.ex parte.& Anto. de Butrio.& Panor.c.1.de ſimonia,& Cardi.ibidem.

¶Et primo dices ſolum eſſe verū, quod ius canonicū ſubditur papæ,quātum ad inſtitutiones , & extinctiones & multiplicationes,aut diminutiones canonicatuum,perſonatuum& dignitatum eccleſiaſticarum. Namq; hæc papæ arbitrio ſubiecta ſunt vt paucis abhinc annis extinxit Paulus quartus in ſingulis eccleſijs Hiſpaniæ præbendam vnam , & illam fruendam dedit officio inquiſitorio contra hæreticam prauitatem, verum et ſi inſtitutio præbēdæ,ſit papalis, at poſtquam eſt inſtituta ad Dei cultum, non ſubeſt Papæ eam vendere quoniam ex inſtitutione reſultat ius ſpirituale percipiendi fructus, id quod eſt inuendibile, vt etiam arbitrij eſt humani ducere in vxorem Catharinam, vel Agnetem,at poſtquam ducta fuerit vxor,iuris eſt diuini naturalis,& poſitiui, eidem reddere debitum,quod Papæ non ſubeſt.

¶Obijcies, quia in eccleſia Legionenſi eſt canonicatus pro cuſtodia epiſcopi, id quod videtur temporale omnino, verum de huiuſmodi id dicendū , quod de præbendis, quæ ſunt ad pulſandum organa,vel ad docendum cantum, de quibus ſupra diximus.

¶Secundò reſpondebis,quod etiam canonicatus ſit beneficium ſimplex, & nō habeat annexam animarum curā, & nō habeat ordinem ſacrum neceſſario annexum, nihilominus eſt in eo inſtitutio ad ſpirituale miniſteriū ſiue in choro , ſiue in capitulo &c.

¶Tertiò dices,aliud eſſe de calice ſacrato,aliud de huiuſmodi præbendis. Nam calici conſecrato , vt cæteris omnibus conſecratis,forinſeca eſt conſecratio , & omnino aduentitia,quia vt dicebam reſpectus quidā rationis adueniens ab extrinſeco,videlicet,à potente conſecrare.

¶At verò ius percipiendi temporalia,eſt intrinſecum beneficio eccleſiaſtico , & non poteſt vllatenus ab eo ſeparari tantiſperdum durat eius inſtitutio ad miniſterium exequendum ſpirituale, qua tamen abrogata ius quoque perit illud, quod miniſter inſtitutus ad illud miniſterium,& ad præbendam habebat. Et ideo ſi ſeruatur inſtitutio, ſeruatur neceſſario ius, quod ſi præbenda nōn conferatur, ſed alteri venderetur, alienū venderetur,aut ſi eidem habenti ius vēderetur vēderetur illi quod eſt ſuū. Et vtrūq; eſt contra iuſtitiam commutatiuam. Et demum quando huius generis beneficia venderentur,vtique Papa peccaret grauiter,non ſolum propter rationem præmemoratam, ſed etiam,quia ageret contra iuſtitiam diſtributiuam.

¶Hæc enim præcipit,vt beneficia conferantur pro meritis , quod ſi pro meritis,ergo non pro pecunia, nam pecunia non eſt meritum. Et eſſet imitari idolorum profanos ſacerdotes,quos inſtituebat Ieroboā,pro pretio numario,vel pro muneribus.3.Reg.13. & ideo viliſſimos quoſque eligebat in ſacerdotes,vt ibi traditur quod fecit de nouiſſimis populi ſacerdotes excelſorum. Et quanquam reges vt ſuo loco ſupra tradebam,vrgentibus regijs neceſsitatibus poſsint vende

An papa peccaret ſi vēderet beneficia.

re

re publica officia, at vero papa non item, quippe beneficia ſunt ad cultum Dei,& regimen ſpirituale animarum, in ſtituta. Et omnia ſuſdeque peruertentur,ſi paterent huiuſmodi venalitati, continuo enim ſerperet virus hoc in ſacramenta eccleſię Dei & in epiſcopatus, & vniuerſa eccleſiaſtica profanarentur. Sed quid numquid peccaret emens beneficia vel beneficium ſi Papa venderet.Forſan quidam canoniſtæ quibus in confeſſo eſt in beneficijs non committi ſimoniam niſi ex humano iure, reſponderēt non eſſe tunc peccatum ſimonię,quia beneficia non ſunt ſacramenta, & tūc papa vēdendo diſpenſaret. At vero diſplicet hoc placitum, ideo aliter dicendum papa vendente beneficia, etſi vendidiſſet digniſsimis, ementes peccare, & Papam item vendendo peccare. Enimuero papa ex officio tenetur dignis conferre beneficia eccleſiæ,quia non eſt illi poteſtas ad diſsipandum eccleſiā, ſed ad fulciendam,eſſet autem diſsipatio fidelium ſi indignis eccleſiaſtica beneficia conferrentur.Nam ſalus fidelium pē det ex idoneis miniſtris,imo ſi habita copia digníoris digno conferretur eſſet in culpa qui neglecto digniori, dignum illi præferret.Siquidem & ſi tunc non timetur diſsipatio fidelium,at vero fit iniuria eccleſię,ſi illi non confertur digniſsimus miniſter,ſi adeſt.

An ſit ſimonia emere beneficia à ſummo Pōtifice,

¶Sed quid ſi electus eſt aliquis à papa ad beneficium obtinendum, at vero tanta eſſet calamitas,quę abſit,quod papa nollet conferre beneficium, niſi ex numo. Caietanus opuſculo de ſimonia cap.3. mouet dubium, nū ſi accidiſſet quod res eccleſiæ turbatæ eſſent,& cardinales intenderent eligere in ſummum Pontificem indignum,tunc ne is qui dignus eſt, poſſet pretio aut munere ſubornare electores,vt ſe eligerent,ſciens, quod aliter non eſſet eligendus dignus quia indigni ſubornant etiam electores?

¶Reſpondet & recte meo iudicio labem conciliari ſimoniæ, ſi dignus ſuam promotionem ea via tentaſſet. Quia re vera non redimit tunc ſuam vexationem, nō enim habet ius in pontificatu,neque ad pontificatum, ideo non eſt redemptio vexationis ſed emptio pontificatus, ſecus ait eſſe ſi dignus non pro ſe nec pro alio, ſed ſolum conſulēs bono eccleſiæ obtuliſſet electoribus munera, non vt ſe vel alium particularem, & nominatum eligerent, ſed ſolum obtuliſſet munera, vt benè,& ſecundum Deum eligerent: quia corruptos eos videt vt male eligerent.Quo caſu cenſet non eſſe ſimoniacum munera offerre quia redimitur vexatio eccleſiæ cuius eſt ius vt bonis gaudeat miniſtris. Itaque tunc non eſt emptio,quia dignus,non ſibi alteri ve petit, neq; hoc intendit vt ſupponitur ſed ſolum eccleſiæ bono conſulit.

¶Vnde ſequitur, quod ſi electores dignum elegiſſent in ſummum Pontificem, at corrupti nolent eum coronare & adorare,expectantes munera, quia tunc electus habet ius in Pontificatum,ideo poterit quando aliàs nihil eſſet remedij, vt coronaretur offerre munera pro ſua coronatione,tunc enim eſt redemptio ſuę vexationis,id namque temporis vere lęditur ius eius,& vexatur,& ideo vt ſe immunem ſeruet fas eſſet ei eo modo ſe eripere à vexatione.Et idem videtur dicendum de electo digno ad quoduis beneficium,aut præbendam,quod poterit ſimili modo,ſine labe ſimoniæ redimere ſuā vexationem,ſecus de non electo etſi digniſsimo, quia hic tunc non habet ius in re,neq; ad rem. Abrogata Inſtitutione, hac tamen illęſa, ius illæ ſum ad fructus percipiendos perſeuerat. Et qui ius habet ad percipiendum fructus,habet item ad vendendum eoſdem quippe ſuos ex impenſo miniſterio facit. Qui vero ius non habet ad miniſterium, neque vendere poteſt,aut ſeparare partem fructuū ad pios vſus vt facit in præſtimonijs. Papa enim non eſt dominus præbendarū, ipſe enim non dotauit eccleſias, neque exercet miniſteria eccleſiarum particularium ob quæ ſunt præbendæ aſsignatæ,ſed ſolum diſpenſator eſt eccleſiæ,nō vt ſuorum bonorum, ſed bonorum eccleſiæ, ceu œconomus generalis eccleſiæ vniuerſalis, cui Chriſtus commiſit generalem adminiſtrationem omnium bonorum eccleſiaſticorum, ad vtilitatem totius eccleſię, & fidelium, non ad diſſipationem,eſſet autem diſſipare,vendere bona eccleſiaſtica,vt dudum colligebam.Et hoc probat argumentum ſeptimum, quod papa propter generalem admi-

Papa eſt œconomus generalis totius eccleſiæ generalis

adminiſtrationem poterit inſtituere beneficia, & diuiſa vnire, & vnita diuidere, vel augere vel minuere, vel extinguere ad commodiorem vſum vel partem ſeparare fructuum, magna vrgente neceſſitate ad defenſionem fidei concedere illā regibus fidelibus, vt de tertijs, & quartis & decimis conceſsis regi Hiſpaniæ à papa videmus. Quod ſi fortè obiecerit mihi quiſpiā ſi papa, quia ex officio tenetur prouidere de beneficijs, nihil pretij poteſt ex illis propter collationem referre, itemq; epiſcopus, cur ergo epiſcopis mandatur media pars oblationum earum, quæ ad altare offeruntur. 10. q. 1. cap. Antiquos, & in cap. decernimus, de omnibus redditibus epiſcopo traditur tertiam reddendam partem, &. 10. q. 3. cap. Placuit. duos ſolidos in honorem cathedræ ſuæ tollere epiſcopum ab eccleſijs ſuis in concilio Bracharenſi ſancitur. Idemq; Pelagius ſtatuit ibidem cap. illud & iſtud vocatur cathedraticum in hoc. c. & cap. Nec numerus. §. cathedraticum. Et præter hæc referunt aliam portionem ex defunctis parochis, quam vocant luctuoſam, ſaltem mos hic referendi luctuoſam eſt apud Ciuitatenſem diœceſim. Quæ re vera meliori iure appellaretur gaudioſa: ſiquidem optimā ſupellectilem defūcti ſiue ſit mulla, ſiue ſeruus, ſiue vas aureum, ſiue argētcum, &c. ſimul atque defungitur vita parochus ſuæ diœceſis epiſcopus ſibi capit. Eſt ſa ſane luctuoſa conſanguineis pauperibus, quibus magis neceſſaria erat, quā epiſcopo diuiti, cæterum hoc non obſtante citra appellationem, eam ſibi vendicant. Præterea & referunt capellum quod vocant. Hoc enim eſt pecuniæ certa penſio tribuenda epiſcopo non quotanis, ſed ſemel quando primum venerit in ſuum epiſcopatum & reſederit in cathedra ſui Pontificatus, cathedraticum verò eſt item pecuniaria penſio quotannis tamen exhibenda à parochis, & beneficiatis item alijs parochiarum, & à portionarijs, ſi ibi ſunt inſtituti, capellū vero parochi ſolum pendunt, ſecundum praxim huius Ciuitaten diœceſis. At cathedraticum eſſe iuris canonici ſupra expoſuimus, & taxationem eius eſſe duos ſolidos, verum taxatio hæc variata eſt ad temporum variationem, de capellis vero iſtis, & luctuoſis, non facile conſtat ius ſcriptum, verum multas vires obtinet conſuetudo. Hæc igitur accipere quæ vel conceditius, vel cōſuetudo probata, non eſt ſimoniacum, vt neque procurationes accipere viſitationum. 1. q. 1. relata. quamuis in concilio Trident. ſeſſ. 24. cap. 3. decernit, ſola victualia, eſſe recipienda ab epiſcopis pro viſitationibus aut ſi maluerint habita ratione pretij victualium, pecuniæ pretium æquipollēs recipere, vbi tamen conſuetum eſt, hæc victualia ſubminiſtrare, nam vbi conſuetum non eſt, non licet ea recipere. Alia vero ab iſtis recipere ſiue pecuniam, ſiue munera eſt ſimoniacum. Iam vero vrget argumentum: epiſcopus tenetur viſitare, igitur nihil poteſt recipere pro viſitatione ſiue victum ſiue pecuniam, ſiue quoduis aliud munus.

Cathedraticū exhibendū epiſcopis

¶Reſpondebis, quod nihil poteſt recipere, ex propria autoritate, verum vt cathedraticum ſuſcipit, ex autoritate iuris, itidem capellum & luctuoſam ex probata conſuetudine, ita & victuaiia ſibi & famulis, & iumentis, ex iuris autoritate.

Quod tēporale recipitur pro ſpirituali autoritate iuris vel ex probata cōſuetudine nō eſt ſimoniacum.

¶Et forte ius introduxit hoc, quia olim erant epiſcopi pauperes, in leuamē ſuæ indigentiæ, ſic etiā vt diximus, cōſtituit vt quod ex oblationibus, & redditibus, ſacerdotum, portionem deferrent epiſcopi, vt ex indicatis capitulis conſtat, quę tamen omnia ſunt iam diſſuetudine abrogata, quippe iam epiſcopi ſaltem Hiſpani habent pinguiſsimos cenſus, & ideo non egent ex oblationibus ſacerdotum partem accipere ſuam. Verū, quantum ad victualia ex viſitationibus, eis ſubminiſtranda ſeruatur conſuetudo, et ſi concilium decernat, quod viſitent epiſcopi modico ſtipati comitatu, & vecti equitatu non multo, ne grauentur oues ex viſitatione paſtori: & rurſum, ſi alicubi non eſt conſuetum ſubminiſtrare, quod non petantur. Adhuc obijcies, papam multam accipere pecuniam, propter diplomatum ſuorum expeditionem, quod videtur ſimoniacum. Præter hæc epiſcopi, nonnunquam dignis conferūt beneficia ſub ea conuentione, vt ſi pinguius eis obuenerit, adeptū teneantur reſignare in fauorem alterius digni ex beneplacito epiſcopi, hic interuenit pactum, & nulla videtur ſimonia, quippe non

Viſitēt epiſcopi ſuas diœceſes modico apparatu.

non ſit commutatio ſpiritualis, pro tem porali.

¶Et vt hunc excutiam in primis caſum, ſunt qui putant, hunc caſum commemoratum, abeſſe à labe ſimoniç, vt frater Antonius Cordubenſis, in ſuo libello Hiſpanè, de quibuſdam caſibus conſcientiæ, decernēte. Et ratio eſt, præf. ta. & quia hoc videtur eſſe conſuctum.

¶Porro opinor diuerſum, ſiquidem, pactū illud interueniens. quid temporale eſt, & obligatio ex eo reſultās, vnde quia propter illam obligationem, conceditur beneficiū vt patet ex caſu, ideo ſimoniacus videtur. Quidquod etſi pinguius accedat beneficium, poterit eſſe, quod inuitus reſignet quod habebat beneficiatus, ſiquidem, poterit eſſe, quod malit ille beneficium quod habet, vel quia habet illud in natali loco, aut in oppido ſalubriori, vel ob alias cauſas, vnde fiet, vt coactus reſignet, quod eſt ei iniurium. Ad argumenta vero, vt reſpondeamus, primo dicendum eſt, quod papa tenetur, & ordines, & beneficia, & ſacramenta gratis conferre, porro diplomata, quæ ſunt inſtrumenta, perquę conſtat collatio beneficiorum, aut diſpēſationum papaliū gratia, aut epiſcopatuū cōfirmatio, &c. papa non tenetur ſcribere, ideo mandat ſuis officialibus ſcribenda, & huiuſmodi diplomata, non ſunt ſacramenta, neq; ſacramentale, neq; annexa ſpiritualibus, ideo officiales ſui laboris pretiū accipiētes. non ſunt ſimoniaci. Nā cum horum officium ſit neceſſarium reipublicę, neceſſum eſt, vt ex ſuo labore victitent. Nō enim tenētur gratis ſeruire. Quidquod miniſtrantes ſacramenta ex ſuo labore, item viuunt, & hoc ſine ſimonia, & multo fortius, qui ea non adminiſtrant quales ſunt iſti officiales papæ.

¶Dices lex Iulia. ambitus, ceſſat in vrbe Roma, eo quod ibi magiſtrat⁹ princeps creat. ff. ad. l. Iuliā. ambitus. l. vnica ergo ſicut imperator inculpatè poteſt vendere magiſtratus, ita & papa qui eſt ſummus fideliū monarcha, poterit, ſine turpitudine vendere præbendas. Reſpondetur eſſe latum diſcrimen: papa enim eſt monarcha in ſpiritualibus, at ſpiritualia commutari nequeunt, quia nulla pro eis eſt digna ponderatio.

Vertes forſan in dubiū, & quid ſi quiſpiā emere paciſcitur beneficiū, & pactā pecuniā non ſoluit adepto beneficio? Et quid ſi papa, vel epiſcopus vendere paciſcitur beneficiū, & adepta pecunia, non cōfert beneficium? nū iſti ſunt ſimoniaci, nū excommunicationis cenſuram ſubibunt? videtur enim in primo caſu nō fuiſſe ſimoniam. Siquidem non fuit venditio ſpiritualis, igitur neq; emptio, ſunt nāq; correlatiua. Patet primū quia pecunia non ſoluta, non eſt emptio. In ſecundo vero & ſi pecunia fuerit ſoluta, at res empta non fuit tradita in ius emptoris & quandiu non transfertur, venditio eſt nulla, videlicet, ſi per emptorem non ſtetit, quominus transferretur. At in caſu hoc, non ſtat per emptorem petentem ſuum beneficium, vt ſupponimus.

¶Caie. 2. q. de ſimonia, credit primū contractum ſubdi cenſuræ eccleſiaſticæ, & non ſecundum. Probat quia ibi eſt contractus exterior ſimoniæ. Quamuis faciamus, quod emens, eo animo contraxiſſet, quo non ſolueret pecuniam, ſed ſicte emebat, quia eccleſia de occultis non iudicat, ni per manifeſta, at hic emens pepigit ſe daturum pecuniam, vnde eccleſia iudicat emendi fuiſſe ei animum.

¶Rurſus quia ex. de ſimonia ca. Nobis, propter ſolum pactū cenſetur contractus ſimoniacus, eius inquit electio tanquā ſimoniaca prauitate præſumpta penitus reprobāda eſt. Et eſt caſus capituli de electione quadā, quæ facta fuit propter pecuniā electoribus promiſſam. ¶Tertiò, quia ibidē. c. Tua nos à gloſſa indicatur. Tacite. dicēs ex ſola pactione fieri ſimoniacū contractū, & cōtrahentē fieri ſimoniacū. ¶At verò in. 2. caſu, etſi hęſitat Caie. de veritate, opinatē tamē, nō eſſe ſimoniacos cōtrahētes, ſiquidē id quod principale eſt in cōtractu hoc eſt ſpirituale, & ſpirituale nō eſt vēditū. Et hoc eſſe diſcrimē inter vtrūq; caſum affirmat: in. 1. enim ſpirituale propter pactū de redādo temporali fuit exhibitum in. 2. verò nō.

¶Porro iuriſconſulti, quibus ſubſcribit Nauarrus in ſuo manuali. cap. 25. num. 112. Curię Rom. conſuetudinem eſſe lōge diuerſam ab hoc placito oſtendūt ex Caſsiodoro in deciſion. 5. de cōſtitu. modernis. Et ex Ludouico Gometio, in reg. de trienn. poſſeſs. q. 12. cum quibus facit Felinus de ſenten. & re iudi.

¶At

Iuriſtarũ opinio ſimoniã cõuẽtionalẽ aſſerunt ac ceſſura eccleſiæ.

¶At ſi iuris obſeruamus verba, ego dicerem, contra Nauarrum, tam in. 1. quam in. 2. caſu eſſe contractum ſimoniacum, ſiquidem contractus ſimoniacus fit ex ſolo pacto, vnde tria membra diſtingũt iuriſconſulti ſimoniæ, realem conuentionalem, & mentalem, etſi duobus tantum membris alij ſint contenti, vt ſupra dictum eſt. Apud omnes tamen, eſt quædam ſimonia conuentionalis. Neq; hæc alia eſt, præter eam quæ contrahitur ex promiſſa pecunia propter ſpirituale. Namque quando numus exhibetur iam realis eſt. Et in cap. Tua nos eodem titulo expreſſe ex pacto iudicatur contractus ſimoniacus, & ex negatione pacti, cenſetur non ſimoniacus. Et quid ſit, quid de intentione, ſi pactum adeſt, eſt contractus præſumptus, ab eccleſia ſimoniacus vt liquet ex cap. Nobis nuper indicato. Et ratio iuuat, quia contractus vt patet ex præhabitis, eſt vltro citroque obligatio. At vero quando pactum eſt vltro citroque obligatio. Namque etſi pactio in huiuſmodi non obliget, quia ad peccatũ non poteſt eſſe obligatio. At vero quantum eſt ex natura pacti, hanc conciliat contrahentibus obligationem. Niſi quod ſpiritualium excellentia obligationem hanc impedit, at ex natura pactionis eſt parare hanc obligationem, cum ergo tam in. 1. quam in. 2. caſu ſit pactum de venditione ſpiritualium, vtrobique eſt eadem ratio, vnde ſi primum caſum concedimus, obnoxiũ eſſe cenſuræ eccleſiaſticæ, ſecundum eidem cenſuræ eſſe ſubiectum non eſt inficiandum. Neque obſtat quod Caietan9 euadit, refugiendo, ad ſpiritualium principalitatem, quia iſta principalitas eſt in cauſa, quod contractus, ſit nullus & primus, & ſecundus. Quippe ſpiritualia non ſunt venalia. Cæterum de facto non tollũt pactum, quia de facto vtrobique eſt eadem pactio. Niſi quod in. 1. emens, non ſoluit pecuniam, ex qua contrahentes conuenere, in. 2. vero ſoluta pecunia vendens, non impleuit pactum de dando ſpirituali. Cæterum vtrobique niſi impediretur ab excellentia ſpirituali, vltro citroque reſultabat obligatio ex natura pactionis.

Contractus ſimoniacus ex iuris præſumptione.

¶Quidquid igitur de conſuetudine ſit Romanæ curiæ ius hoc ſtatuit quod diximus. Et vterque caſus eſt ſubditus iuris cenſuris, ſi iuris tamen textus obſeruantur prænotati, verum quia conſuetudo eſt optima legum interpres, ſi hæc eſt conſuetudo, quam commemorati conſtituunt, eidem eſſet ſtandum. Vnde ſecundum hoc ſola ſimonia realis, obnoxia eſt cenſuræ eccleſiæ, non tamen mẽtalis, & conuentionalis.

¶Porro nulla ratione hoc videtur poſſe conſtitui. Enimuero quod mentalis ſe aſſerat à cenſuris eccleſiæ, eo eſt, quo ipſa ſoli Deo nota eſt, & eccleſiæ non poteſt patere. At conuentionalis, quæ eccleſiæ poteſt patere, quod hæc non ſit magis plectenda, neque peiorẽ conditionem ſubeat quam mentalis, videre non poſſum.

¶Accedit eodẽ, quod ſimonia vocatur hæreſis in iure. At vero hæreſis vtcũq; ſe prodat, iã ſe ſubdit eccleſię cẽſuræ, cur ergo ſimonia cũ ſe prodat ex pactione, nõ ſe ſubdet eidẽ? Scio dices, nõ eſt ꝓpriè hæreſis, & ego fateor, cæterum, in hac re imitatur hæreſim, verum vt dicebam, ſi curia alium morem habet, hic mos erit obſeruandus.

¶Verum vt tandem rem hanc abſoluã, dupliciter arbitror poſſe fieri huiuſmodi pactũ, aut ſimulatè, verbi cauſa, quia qui paciſcitur dare temporale, pro ſpirituali, aut contra, non intẽdit dare, ſed ſolum decipere contrahentem alterum ex pacto. Aut intendit ſeruare pactum quã do primo paciſcitur, verum poſtea, non obſeruat, ſed accepto beneficio, pecuniã non vult ſoluere, aut accepta pecunia, beneficium non exhibet venditor.

¶Et quidem in caſu. 1. exiſtimo non eſſe ſimoniacum contractum, ſiquidem ex vulgata diffinitione ſimoniæ, ex Hoſtiẽſi tradita, ſimonia eſt ſtudioſa voluntas, verum huiuſmodi, non eſt ſtudioſa voluntas vendendi, ſed ſolum ſimulata voluntas decipiendi. Neque enim intendit qui huiuſmodi ſimulatum emitpactum, ſiue ſit qui accepta pecunia, negat ſpirituale, de quo pactum initum erat, vel qui accepto temporali, ſpirituale negat, vel vendere, vel emere ſed ſolum contrahentem decipere ex contractu. Et quidem quod grauiter peccet, quis inficias ibit? at vero non videtur cenſuris eccleſiæ ſubeſſe hoc pactum, quia re vera nõ

eſt

eſt pactum ſimoniacum, ſed ſolum fictũ pactum eſt, & quod fictum eſt verè non eſt vt homo pictus, nõ eſt homo. Ideoq; arbitror in foro animæ nõ eſſe huiuſmodi pacta cenſenda ſub excommunicationis cenſura. Imo etſi indubitatum eſſet pactum ſat eſſe ad excommunicationem ſi cũ dici in ſoro exteriori, ſimulatio conſtaret, non pronunciaret eũ eſſe excommunicatum hac ratione decipientẽ, etſi tantiſperdum non conſtiterit, reputabit eſſe vere pactum, & obnoxium excommunicationi quod ſi de huiuſmodi iuriſconſulti intelligunt ſuum placitum, ego illis annuo, huiuſmodi conuentionalem ſimoniam, non eſſe obnoxiam excommunicationi.

Pacta ficta in cõmutationibus ſpiritualiũ non ſunt obnoxia excõmunicationi.

¶Porro ſi vere paciſcuntur de vẽdendo aut emendo ſpirituale, etiam ſi vendens poſtmodum non tradat ſpirituale, aut emens, non tradat corporale, videtur mihi (ſalua ſemper conſuetudine Rom. eccleſiæ) huiuſmodi eſſe obnoxia excommunicationi. Namq; huiuſmodi pacta, ſunt propter emptionem, & venditionẽ & ſubeunt earundem naturam, eſt enim venditio, & emptio finis horum pactorum. At de medijs, iudicandum per finẽ, ſi ergo finis, ſcilicet, venditio, vel emptio ſpiritualis pro temporali, aut contra obnoxia ſunt cenſuræ, & ipſa etiam pacta, eandem pœnã ſubibunt, quia vera ſunt pacta, & non ſimulata.

Pacta circa cõmutationẽ tẽporaliũ pro ſpirituali ſi vera ſũt obnoxia ſũt cenſuræ & ſi nõ ſequatur effectus pactionis.

¶Quo fit vt finitio ſimoniæ à me ſuperius expreſſa, eſt commutatio ſpiritualis pro temporali, ſit intelligenda, eſt commutatio, vel pactum commutationis, verum hoc non eſt addere neceſſarium, quia non omnes conuenlunt in re hac vt dudum diſſerebamus. Iã ſupereſt diſſerere, quibus cenſuris ſubduntur huiuſmodi qui vel eligunt, vel poſtulant, vel confirmant, vel prouident, vel diſponũt de beneficijs eccleſiaſticis, propter pecuniam, vel propter alia temporalia. Et omnes qui ſunt mediatores vel procuratores, ut prædicta fiant propter temporalia. Et primo ſtatuitur, in cap. 3. extrauagan. communium de ſimonia quod huiuſmodi ſimoniacè promoti, non faciãt fructus beneficij ſuos, ſed quod tenentur hos fructus reſtituere ſubaudi eccleſiæ, vnde fructus acceperunt, vnde beneficiũ huiuſmodi reſignare tenẽtur, & ſubduntur excommunicationi apoſtolicæ quã ſolus papa abſoluere poteſt, aut ex priuilegio papali. ¶Tu intellige hęc quę dicũtur de ſimoniaca electione, modo nõ fiat ſimoniaca electio in diſpendium electi, iuxta cap. Nobis de ſimonia. Nãſi corrũpere ſatagunt electores aliqui maligni pecunia, vt electi prouiſio quaſſetur, nõ eſt ęquũ ex hac fraude quod ipſi reportent, commodum aut quod hæc malicioſa fraus noceat innocenti. ¶Cęterũ hoc ceſſante ſi electio fuit ſimoniaca etiã ignorante electo, nihilominus quaſſanda venit. Et in. c. de hoc eodem titulo, traditur, quod ſi manifeſta eſt ſimonia, ex iure, ſcilicet, manifeſta, videlicet, ſi confeſſus eſt ſuam ſimoniam, qui beneficium fuit adeptus ſimoniacè, aut ſi nõ eſt confeſſus, eſt tamen legitimis & idoneis cõuictus teſtibus, deponendus eſt huiuſmodi, ſecus autem ſi eſt manifeſtum vulgariter, quippe qui publica laborat infamia, tũc enim canonica eis indicitur purgatio, vt ibidem habetur. Quod verò teneantur reſtituere fructus receptos beneficij eccleſiæ vbi miniſtrabant, ibidẽ etiam docetur. ¶Imo non ſolum qui eligunt propter pecuniam, ſed etiam qui contradicit eligendo, ſi ex pecunia deſiſtit à contradictione eligendi, conſcio eligendo, item ſimoniacus eſt & electio eſt nulla, & beneficio renũtiare tenetur, ca. Matthæus extra eodem. Et hoc iuriſtæ intelligunt ſiue iuſta, ſiue iniuſta fuerit cõtradictio. Sed quid ſi etiam ſi illi contradicerent, electio canonica fieret, vt eſt caſus huius capituli, quippe à maiorẽ parte capituli erat electus, non ergo fuit ſimoniaca electio, quia nihilominus nõ obſtante contradictione erat eligendus. Cæterum hoc non obſtante pronuntiatur electionem hanc fuiſſe labe ſimoniæ contaminatam. Nempe, quia etſi pauci erant iſti, & eorum contradictio, erat nullius valoris, quia tamen ius habebant eligendi ſicut & cæteri & ius hoc erat ſpirituale, ideo non ſolum emere hoc ius eſt ſimoniacum, ſed etiam ceſſare ab hoc iure, & illud non exequi propter pecuniam, eſt ſimoniacum. Imo neque pro abſoluendo excommunicato, pretium recipiendum eſt ex pacto, quia ſimoniacum eſt, Quoniam abſolutio huiuſmodi procedit ex autoritate clauium etſi hæc

Manifeſtum ex iure, & manifeſtum ſecundũ famam.

Emere ius ſpirituale aut non vti iure ſpirituali propter pecuniã, eſt ſimonia.

abſolutio non ſit ſacramentum, eſt tamen ſæpè præuia ad ſacramentum pœnitentiæ. eſt tibi locus de hac re cap. ad aures ex. eodem.

Neq; tamen abſoluendus eſt ſimoniacus huiuſmodi quouſq; renunciet beneficium, & reſtituat fructus malo titulo perceptos. At obijcies, ecquid ſi ſimonia fuit occulta? nam ſi reſignat, & reſtituit, iam ſe prodet, at vero nullus tenetur ſe prodere. Nam ſi alium prodere eſt crimen. c. Plerumq;. 2. q. 7. multo magis ſe ipſum. Reſpondebis quod eo caſu ne ſe prodat abſolutionem petet à papa, vt faciat eum capacem beneficij, & ſe componet cum papa, de fructibus perceptis. Et non ſolum huiuſmodi pœnæ ſunt ſtatutæ in extrauagante indicata, ſed etiam in concilio Conſtantienſi ſeſſ. 43. decernuntur eędē, & eſt conſtitutio, quæ incipit. Multæ. vbi Martinus. 5. ſic decernit. Nos ſacro approbante concilio declaramus, quod ordinati ſimoniacè, ab executione ſuorum ordinum ſunt ipſo iure ſuſpenſi. Electiones autem, & poſtulationes, confirmationes, & quęuis prouiſiones ſimoniacæ eccleſiarum, monaſteriorum, dignitatum, perſonatuum, officiorum, & beneficiorum quorumcunq; deinceps factæ, nullę ſint ipſo iure: nullumq; ius per ipſas acquiratur. Nec promoti, confirmati, aut prouiſi faciant fructus ſuos, ſed ad reſtitutionem tanquam iniuſtè ablatorum teneantur, ſtatuentes inſuper quod dantes, & recipientes ipſo facto ſententiam excommunicationis incurrant, etiamſi pontificali, aut cardinalatus honore præfulgeant, hæc ille. Cæterum etſi ab executione ordinum ſint ſuſpenſi veruntamen verè ordinis characterem ſuſcipiunt huiuſmodi ſimoniacè ordinati, & errat gloſſa. 1. q. 1. c. ordinationes, dicens non imprimi characterē. Quod ſi in iure. 1. q. 1. ſæpè traditur huiuſmodi non ſuſcipere ordinem, intelligas legitimè, & ſecundum ius.

Tenemur fratres nō prodere.

Canō Martini. 5. cōtra ſimoniacè ordinatos & beneficia & officia eccleſiæ vſurpantes.

Error gloſſæ.

¶ Adde quod ſi ſimoniaca promotio eſt occulta, ſunt iſti ſuſpenſi quo ad Deum, non tamen quo ad homines: dicitur autem modo occulta, vel quia non eſt euidens ex facto, vel non eſt aperta ex confeſsione ſimoniaci, vel non eſt comprobata & conuicta ex teſtibus, aut per iudicis competētis ſententiam damnatus.

Occultè & notoriè ſimoniacus quis dicendus.

¶ Huiuſmodi igitur ſimoniacus, peccat mortaliter, quę ordinis ſunt exercens, vt ſi audit confeſsiones, vel alia quæ ordinis ſunt adminiſtrans. Cæterum factum tenet, quouſq; ſuſpendatur ab eccleſia. lege gloſſam. 2. q. 1. cap. Manifeſta, vbi multa de hac re diſſerit, quid ſit dicendū occultum, quid ve notorium, quid ve manifeſtum, ſuſpenſio verò horum quo ad ſe, traditur. 2. q. 1. c. reperiuntur. & cap. qui ſtudet, vbi dicit gloſſa, quod occultus ſimoniacus ſeparatus eſt ſubaudi à communione ſacramentorum, non enim eſt ſeparatus à communicatione fidelium, & probat extra. de ſimonia. c. tanta vbi traditur. Quilibet peccator miſſam cantare poteſt, præter ſimoniacum id quod videtur difficilē præferre intelligentiā, quippe ait, omnis peccator Miſſam cantare poteſt, cum tamen nullus peccator rite poteſt, de quo eſt ſermo: quia qui manducat, & bibit indigne iudicium ſibi manducat, & bibit. 1. Cor. 11. gloſſa multū laborat in excutiendo vero ſenſu huius canonis, & tandē inquit, omnis peccator nō præciſus, vel excōmunicatus, aut ſuſpenſus, poſt cōdignā pœnitentiā miſſam celebrare poteſt, at ſimoniacus etiā occultus, poſt cōdignā pœnitentiā nō pōt, quia ipſo facto excōmunicatus eſt quālibet ſit occultus, vt homicida occultus, & hęreticus occultus, &c. niſi prius recōcilietur eccleſiæ, at vero hoc itē eſt, de quolibet excommunicato, forte verba textus ad exaggerationē ſunt capiēda. ¶ Porrò aūt circa prędicta inſultaret aliquis, quia diximus electionē ſimoniacā eſſe, quādo interuenit pecunia data, vel promiſſa. Nāq; ſi ob hanc pecuniā electores nō ſunt moti ad eligendū, nihilominus enim erant electuri, etiāſi nulla interueniret pecunia, nūquid erit vitioſa electio? Etenim gloſ. c. Nobis ſuper illo verbo, qui huiuſmodi promiſsione interueniente, inquit, Innuitur ex hac litera, quod licet pecunia promiſſa, vel data interueniat, ſi propter hoc ad eū eligendū nō fuerūt moti, nō ꝓpter hoc electio eſt vicioſa. ¶ Porrò huic gloſſemati obſtare videt, quod in. c. Matthæus eodē. ſcribitur, quod ſi de volūtate eligendi pecunia, contradicētibus, exoluitur, etſi aliàs, nō obſtante contradictione erat eligendus, quia [illegible] à minori parte capituli, cæte-

Exponitur textus tanta de ſimonia.

Si pecunia promiſſa vel ſoluta nō eſt principalis cauſa electionis electio nō eſt ſimoniaca.

cæterum electio eſt ſimoniaca, ergo ſimiliter, etſi alias electores non ex pecunia erant electuri, nihilominus ſi interuenit pecunia videtur electio ſimoniaca. ¶ Verum ſcito, quod caſus capituli. Nobis, eſt eligendo ignorante, & caſus cap. Matthæus, eſt eligendo conſcio, & ſpontaneo, ideoq; prior electio valet, quando electores, alias electuri, erant & non ſunt moti principaliter ex pecunia, quia nullum interfuit pactum, vnde. 1. q. 6. §. ſi autem ſiſt ſancitur, ſi autem pecunia promiſſa fuerit, vel ſoluta, electo vel ordinato penitus ignorante, nec eo modo, ad electionem, vel ordinationem peruenerit, ei nullatenus obeſſe videtur, nec ad reatum criminis pertinet, cuius cōſcientiam non habuit. Neq; ad electionis, vel ordinationis caſſationem pertinet, ad quam aliàs nō per prauam illorum cupiditatem perueniſſe docetur. Itaq; etſi pecunia interueniat, ſi non propter illā, ſed etiam aliàs erant electuri ignorante tamē eligendo, non eſt ſimoniaca electio. Hinc collige ſolam promiſsionem poſſe facere ſimoniam. Rurſus hoc itidem colligendum videtur ex. c. etſi quæſtiones. eo. vbi traditur quod ordinatio, vel conſecratio non cenſetur ſimoniaca, etſi ordinatori vel conſecratori aliquid donatum fuerit, non ex pacto. Quod perinde eſt ac ſi diceret, quando ordinatio nō fuit facta principaliter pro pecunia. Nā emptionis cōtractus eſſentialē ſibi habet pecuniā. Nāq; quod ſine pecunia parat, vel nō propter pecuniā, nō emitur, neq; vēditur. Quo circa ſi pecunia nō fuit cauſa præcipua, vt fieret electio, vel ordinatio, &c. non eſt ſimonia, quia contractus non eſt, ſed potius donatio quædam.

In dādo aliquid vel recipiēdo pro ſpirituali tria cōſideranda.

¶ In accipiendis, autem & dandis muneribus capitulum prænotatum tria eſſe expendenda docet, & perſona, & temporis articulus, & muneris quantitas. Puta quis, cui dat, ſi diues pauperi, aut contra aut diues diuiti iſtud quidem pertinet ad perſonam ad tempus vero ſi vrgente neceſsitate donatur, ad muneris deniq; quantitatem, ſi magnum eſt, quod donatur, an paruum, reſpectu donantis, vnde ſi vir magnus ordinatori, vrgente neceſsitate ad ſubuentionem donat aliquod munus, quod exiguum eſt, habita ratione donantis, non cenſetur ſimoniaca, vt ibidem traditur. Quod frater cuiuſdam nobilis, qui erat inſigniendus pallio Archiepiſcopi, dedit Cardinali conſecratori equum, verum tamen fieri poteſt, quod ſit paruum munus, at vero habita ratione accipientis eſſet magnum. Et tunc ſi pactum adeſſet ſimonia eſſet cenſenda.

Hæc autem quæ prædiximus omnia de electione, habenda ſunt ſi ante electionem, eſſet conuentum de pecunia ſoluenda propter electionem. Nam ſi abſoluta electione, electo moleſtia, & vexatio fieret ad impediendam eius confirmationem, tunc ſanè, ſi offerret pecuniam, vt ſeſe aſſereret ab hac vexatione, non eſſet ſimonia. Quoniam tunc iam habet ius quæſitum ſuper beneficio poſſidendo, & ad defenſam ſui iuris, fas eſt illi pecuniam exoluere nihil enim tunc intendit emere ſpirituale, propter temporale ſed ſuum aſſerere ius, iam ſibi ex electione comparatum, quod vulgo dicitur redimere ſuam vexationem, nā vt traditur cap. dilectus el. ij. eodem. non eſt ſimonia, huiuſmodi redēptio. Quippe ex iure naturæ poterit quilibet ſe ſeruare indemnem, ſeruato moderamine. Etſi vim vi repellere licet, & inuaſorem occidere, vt inuaſus ſe defendat, multo potius vim vexantis, licebit repellere pecunia non intendendo emere vel confirmationem, vel poſſeſsionem, ſed impedimentum ſui iuris ſubmouere. Tu intellige quando electio fuit ſecundum ius, nam ſi eſſet contra ius redemptioni non eſt locus, quia nullum eſt ius conquiſitum. Putat autem Panor. quod qui non de facili poſſet conſequi poſſeſſionem à ſuperiori, quod id temporis licebit aliquid temporale dare, vt poſſeſſionem conſequatur lege Syl. ueſtr. verbo ſimonia. quæſt. 3. etſi accipiens pecuniam hoc caſu eſſet ſimoniacus.

Qui pecuniā dat pro redimenda vexatione nō eſt ſimoniacus, ſecus qui accipit nam quidat poſſeſsionē beneficij propter pecuniam eſt ſimoniacus

¶ Septima concluſio, omnino eſt obſeruanda eadem ratio in expectatiuis, & alijs hoc genus Papalibus literis & renūtiationibus, quam obſeruandam docuimus, in beneficijs, vt enim beneficia gratis ſunt conferenda, ita non ſolum ipſa, ſed antecedentia ad ipſa, vt eſt electio, ordinatio, &c. eiſdem connexa, vt ſunt præbendæ, id eſt, fructus illis competentes ad alimoniam

poſi-

poſsidẽtiũ.Hæc enim omnia ſunt gratis dãda,& gratis accipiẽda.1.q.3. in principio:quia non ſolũ qui ſpiritualia,ſed etiã qui temporalia eis annexa ,pretio accipiunt vel tribuunt ſimoniaci iudicãtur. Et hoc præter alia quæ ſupra diximus, colligere non eſt operoſum ex illo quod extat apud Mala.vatẽ.cap.1. In hæc verba,quis eſt inquit in vobis, qui claudat oſtia,& incendat altare meum gratuito? non eſt mihi voluntas in vobis dicit dominus exercituum. At oſtia claudere,nõ eſt ſacri muneris officiũ, ſed eſt illi annexum, quæ ſunt Gratiani verba.

Expectatiuæ gratis ſunt renunciandæ.

¶ Per quę tamen verba non ſubtrahit Deus ſuis miniſtris vt alantur ex exercitio ſui muneris,ſed hoc ſolum intendit, retundere auaritiam miniſtrorum Dei, qui ſolum mouentur ad miniſterium ex pretio,vnde ſunt qui exiſtimant canonicos adeuntes eccleſiam ſolum propter diſtributiones quotidianas fruẽdas, aut propter præbendas, eſſe ſimoniacos ,id quod nos ſupra ſatis enucleauimus.

¶Sicut ergo beneficia gratis ſunt tribuẽda,ita & expectatiuæ beneficiorum. Nã qui expectatiuam ex pecunia pararet perinde eſſet,atq; ſi beneficium emeret. Quia expectatiua beneficij,& beneficiũ ſolum differunt ſecundum rationem futuri,& præſentis,quæ differentię temporis non variant rei eſſentiam. Item ſunt qui putant iuriſtæ , quod ſi quis pararet ſibi per renuntiationem alterius expectatiuam promittens penſionem ſuper adipiſcendo beneficio eſſe ſimoniacum, vt Innocen.Hoſtien.Felinus,& communis opinio canoniſtarum fert,in.c.ad audientiam.2.de reſcriptis. Et hæc opinio videtur textui conſona. Quippe hãc renuntiationem expectatiuę,propter penſionem,vel aliud beneficium,textus appellat venditionem. Fraternitati inquit, tuæ mandamus,eos qui poſt literas taliter venditas,&c.etiamſi gloſſa credat cõtrarium , videlicet non eſſe contractum hunc ſimoniacum.Quia quod fit autoritate iuris,non eſt ſimonia. At renuntiare literis,qui vult habere alterius beneficium,eſt ex iure.Et hoc verum eſt,at renuntiare literis apoſtolicis ex pacto habendi penſionem,vel pecuniam vel beneficium,non eſt ex iure,imo contra ius; idẽ dicito de renuntiatione beneficiorũ, quæ ſiue pacto ſunt itẽ celebrandæ,gratis,& non ex pacto alterius renuntiationis,vt paciſcuntur duo,alter de renunciãdo in Petri fauorẽ,ſi alter renuntiat in fauorem Ioannis:quamuis nõ ſit ſimoniacum,renuntiare beneficium reſeruando ſibi certã quantitatem fructuum beneficij,tunc enim non accipit alienũ,ſed ſuũ donans partem ſibi reſeruat,ſunt qui putant eum qui renuntiaret in fauorem alterius beneficium reſeruando penſionẽ, ſi deinde is in cuius fauorem facta eſt renuntiatio redimit penſionem non eſſe ſimoniacum. At vero mihi diſtinguendũ eſſe videtur nam ſi ex pacto hoc factum eſt,dixerim eſſe ſimoniam, ſi vero is in cuius fauorem facta eſt renuntiatio non ex pacto, ſed ſine vllo pacto ipſe vult redimere penſionem,ſimonia non eſt. Nã penſio,redimibilis eſt,citra vicium ſimoniæ,etſi gratis à papa ſit concedenda.

Nauar.in ſuo manual.c.25.nu.116.

8.Concluſ.

¶Octaua cõcluſio, eadem ratio quæ exacta eſt in beneficiorum electione & prouiſione,eſt vigens in ordinũ collatione, & ſuſceptione. Et multo vehementior, patet concluſio,nam collatio ordinum, & ſuſceptio ſunt ſpiritualia , ergo gratis ſunt tribuenda.Secunda pars patet,quia ordines ſunt multo ſpiritualiores,quam beneficia, imo beneficia ſpiritualitatem contrahunt ab ipſis ordinibus , quibus ſunt connexa . Et.2. quia ordines ſunt à Deo inſtituti beneficia vero ab eccleſia, ſi ergo ſimoniam admittit,qui beneficia vel vendit,vel emit,multo grauiorem admittit,qui in ordinibus conferendis, aut ſuſcipiendis, ſimile ſcelus non veretur committere.Poteſt autem ſimonia in ordinibus,cõmitti multifariã,vt in beneficijs,vel ab ipſo epiſcopo ordinante,vel à mediatoribus vel ab ipſo ordinando.Itẽ epiſcopo ignorante,poteſt ſimonia cõmitti,vt ſi miniſtri,vel amici eius conducti precio epiſcopo neſcio,perſuadent illi vt ordinet hunc vel illum.Rurſus in ordinis ſuſceptione poteſt ſimonia cõmitti neſcio ordinando , epiſcopo tamen ſciente ſuaſo ex pecunia mediatorum ſoluta illi , vt ordinet ſi ergo epiſcopus vendiderit ordines, deponendus eſt , & ſuſpendendus.1.q.1.c.epiſcopus.Et.24. diſt . quando. itemque & mediatores ſi clerici ſunt.24.d.Quãdo.ſi vero laici ſũt excõmunicati ipſo facto,idẽ habes ex.c.

Grauius peccatũ eſt vendere ordines aut emere quã beneficia.

ordinationes. 1.q.1.& ibidem.1.q.1. Et ſi quis epiſcopus, vbi idem traditur, ſunt quoq; infames. 1.q.3.§.vltimo. Et nō admittitur in teſtem extr. de teſtibus. veniens. etſi in.c. citatis ſolum dicitur quod huiuſmodi excommunicetur, verum in extrauagāti.2. de ſimonia, traditur quod ipſo facto ſit excommunicatus. Qui vero ipſo inſcio ordinat ab epiſcopo aliàs ſimoniaco, vt ſi alios non hos ordines priores contulit ſimoniacè, cæterum quia ipſo ignorante ordinando ordinatus eſt, ideo nō eſt ſimoniacus, ex. codē. De ſimoniacè. vbi gloſſa inquit quod cū huiuſmodi poterit epiſcopus diſpenſare, ſuper beneficio ſi alias illud obtinebant, & idem. 1.q.5.c. præſentium. Poſtquā ſciuerint ſe à ſimoniaco adeptos fuiſſe ordines, vel beneficia tenētur renūtiare, ex eo.ca. de regularibus. Itemq́; cap. De ſimoniacè ordinatis, ipſis ignorantibus tradit eos poſſe remanere, ideſt non eſſe deponendos, aut ab ordine ſuſcepto deijciendos. Cæterum ſi beneficia habuerint, quia non ſunt ſimoniaci poſſunt recipi ad ſua beneficia diſpenſatiuè poſtquam eadem reſignauerint.

¶Si vero vt quis ordinetur detur aliquid epiſcopo, vel alicui alteri nomine epiſcopi non ab ordinando ſed ab alio, vel ſi non datur promittitur dandum, ordinando tamē ignaro aut ſi ſciens erat erat non tamen volens, ſed potius contradicens, huiuſmodi ſi hac ratione ordinetur non eſt ſimoniacus, etiam ſi ſimoniacè ordinatus. ¶Si autem habet hic ordinis executionem, ſunt controuerſiæ autorū quibuſdā aſſerentibus alijs inficiantibus. Et quidem in fauorem aſſerentium eſt. ca. de ſimoniacę indicatum, vbi traditur, quod huiuſmodi poterit in ſuo ordine remanere, igitur poterit exequi ſine crimine.

An ordinatus ab epiſcopo ſimoniaco habeat ordinis executionē

¶Secundo hic non eſt excommunicatus, neq́; ob hoc excommunicandus, quia ipſe innocens eſt, igitur neq; priuatur ordinis executione. In hanc ſententiam eſt Bellamera, quem ſequitur cardinalis in. ca. ſtatuimus, &c. o. ſiquis à ſimoniacis. 1.q.1. ¶In contrarium vero eſt, quia ſi epiſcopus eſt ſimoniacus ipſe nō habet executionem ſuorum ordinum; igitur neq; alij poteſt conferre, quod ipſe non habet. Itaq; ordinatus, huiuſcemodi, non ex culpa ſua, ſed ex culpa ordinantis orbatur executione quouſq; papa diſpenſet. ¶Verum dixerim ſi occultus eſt ſimoniacus epiſcopus, etſi ſuſpenſus ſit quo ad ſe, non tamē quo ad alios, quandiu igitur ipſum tolerat eccleſia et ſi peccet ordinādo, at vero tribuit ordinis executionem ordinato ignaro, aut contradicente, ſi vero manifeſtus eſt vel per papę ſententiam, aut aliàs competentis iudicis, vel ex facti euidentia qui ab ipſo etſi ignoranter ordinetur, non habet ordinis executionem, quia ordinator etiam non habebat. Quod ſi epiſcopus nō eſt ſimoniacus, ſed eius miniſtri corrupti pretia induxerunt vt ordinaret, Petrum verbi cauſa, ſiue dignum, ſiue indignū, Petro tamen vel ignaro, vel non conſentiente, tunc quippe ordinatur ab epiſcopo, non ſimoniaco, etſi ſimoniaca eſt ordinatio, tūc ordinatus habet ordinis executionē, in quā ſententiam indicat Syluester Inno. in.c. Tanta extra eodem. Addēs etiā ſi non ordinaretur, ſi pecunia nō eſſet ſoluta, vel promiſſa. Demum qui ordinatur à ſimoniaco ſcienter, etiamſi nihil dederit ipſe, vel alij nomine ipſius pro ordinatione, ſuſpenſionē, à ſuſcepto ordine exequendo incurrit. Modo tamen ſit ordinator, publicus ſimoniacus, vel ex facti euidentia, vel ex iudiciaria ſententia, vel eiuſdem confeſsione. Iuxta iā prænotata ex.c. Manifeſta.1.q.2. & huiuſmodi ſimoniacos concil. Baſilien. ſeſſ. 20. etiā vocat publicos. ¶Porrò autē, ſi ſit ſimoniacus occultus, & ordinandus, neq́; dedit, neq; promiſit aliquid propter ordinationem, neq́; alius nomine ipſius, aut eius cauſa, ſiue ordinandū lateat ſimonia ordinatoris aut non lateat, non tenetur hanc latentem ordinandus ſimoniā deuitare, in ſuſcipiendis ordinibus, neq́; ob id, ſuſpenſos ab executione ſuſcipiet ordines, idem dicito de beneficijs. ¶Quoniā iuxta canonē Cōſtantiē. cōcil. euulgatū in Baſil. ſeſſ. 20. huiuſmodi excōmunicatos, iam non tenemur in ſacris deuitare. ¶Cæterum ſi huic occulto ſimoniaco, vel detur, vel promittatur, aliquid ignaro tamē, vel contradicente ordinando tunc nihilominus beneficiū iā collatum reſignare tenetur, ſi ordinē ſuſcepit propter oblatā pecuniam, in eo administrare nō pōt poſtquā conſtiterit ordinem collatū ex pecunia. ¶Quòd ſi benefi-

beneficium fuerit curatum, quod vocatur prælationis,poſt reſignationem, nõ poteſt,eidem ab epiſcopo rurſus conferri,pro prima vice,ſed bene poſtquam alteri fuerit prouiſum, & vacare contigerit.¶At vero ſi ſimplex fuerit beneficiũ poſt reſignationẽ, ſubeſt epiſcopali diſpenſationi, eidem rurſus conferre quod ſemel reſignarat beneficium, ex. de electio.c.penul.idemq́; dicito ſi ordinator, non eſſet ſimoniacus.Namq́; quo ad huiuſmodi collationem eadem ratio eſt de occulto ſimoniaco,& de nõ ſimoniaco. Excepto quod occultus crimen admittit ſe in ſacrorũ miniſteriũ ingerẽdo.Non ſimoniacus vero,expers in miniſtrãdo eſt culpę,niſi aliunde ſit infectus. Nã ſemp oportet eſſe ordinatores Deo gratos,vt ordinationes ſacras digne celebrẽt.¶Aduertendũ eſt aũt cẽſuras, & pœnas latas in iure.ſ.excõmunicationis,ſuſpẽſionis, depoſitionis,irregularitatis,&c.in ſimoniacos ordinatores,& ſuſceptores vel ordinũ vel beneficiorũ eſſe latas. In alia verò ſimoniæ genera,vt pote,in vẽdẽtes ſacras veſtes,vel vaſa pluris quam valor ſit earum,propter conſecrationem,nõ ſunt latæ huiuſmodi cenſuræ,vel pęnæ. Quoniam ex concilio Conſtantienſi,de duobus ſimoniæ modis, iam relatis, ſcilicet, in dando,vel in recipiendo, ob pecuniã ſacros ordines vel beneficia eccleſiaſtica ſolum fit mentio.¶At quamuis epiſcopus diſpenſare poſsit in beneficio ſimplici,adepto ſimoniacè,at nõ in ordinatione ſimoniaca, ſecus autem in ordinatione prius ritè ſuſcepta, ſeu in beneficio prius ritè adepto. In quibus poſt eiuſdẽ beneficij reſignationem, diſpenſare poterit,vt Petrus de Palu.autumat, in.4.d.25.q.5. ex Raymundo in ſumma colligens.At in.c.Præſentium.1.q.6.traditur quod ſi fortaſſe vtilitas eccleſiæ exegerit vt curam regiminis aſſumat ex confeſsione ſui epiſcopi, liceat ſacerdotali officio fungi & eſt caſus capituli, quando ordinante,aut conferente,& ordinando aut beneficiando inſcijs, ſimonia cõmittitur,per alias interuenientes perſonas.Vnde tunc epiſcopus diſpenſare poterit in beneficio curato,ſi fuit fortè ritè obtẽtũ ab huiuſmodi ,de quo prior erat ſermo ordinato. Aliàs enim diſcriminis eſſet nihil,inter beneficiũ ritè adeptũ,& non ritè,quantum videlicet ad epiſcopalem diſpenſationem, de qua modo diſſeritur,quippe de papali non eſt, ꝙ in dubium vertatur.¶Nona concluſio, ſimonia mentalis,nõ cogit,ad reſignandũ beneficiũ ex ea ſuſceptũ,neq; ſuſpẽdit executionem ordinum ſub ea ſuſceptorum. ¶Hæc probatur ex.c.vlt.extra cod. vbi apertè traditur.Porrò ſimonia mẽtalis bifariam conſiderari poteſt. Aut quæ eſt prorſus intus cõcepta,ſine actione exteriori.Vt qui laboraret deſiderio habẽdi beneficiũ ex pecunia. Hoc nãq; deſideriũ,eſt ſimoniacũ, vt cõcupiſcentia mulieris alienæ,eſt mœchia mentalis.At verò eſt alia,quæ ſe prodendo, ſe occultat, vt qui noſcens ingeniũ epiſcopi, eſſe ex oblatis allici,ad conferenda,vel ordines, vel beneficia,& ideo offert illi munera, nihil tamẽ exprimens,directè,vel indirectè,neq; paciſcens,de ordine aut beneficio, nihilominus,nihil daturus,niſi ſperaret ex munere ſe aſſequuturũ ſpirituale; Et quãuis epiſcopus ſuum animũ nõ proferat at eo eſt affectus animo, quod niſi propter temporalia,non conferret ſpiritualia. ¶Hanc aũt vocant iuriſconſulti mentalẽ ſimoniã,quia non eſt cõuentionalis.Namq́; pactio nulla intercedit,aut cõuentio ſimoniaca vt ex caſu ſupponit. *Simonia mẽtalis quę nõ eſt cõuentionalis.* Cæterum epiſcopus, & ordinandus,ipſi ſuas de re hac intẽtiones inuicẽ intelligunt. ¶Non tamen crediderim, eſſe ſimoniam mentalem, reſignare beneficiũ in alterius fauorem,ſpe habendi fructuũ portiones,ſubmoto omni pacto, ſi vero ſperaret,ex obligatione ciuili, etiam ſubmota diſpenſatione papali, tunc eſſet ſimonia mentalis,& obtinens, non tenetur ex hac obligatione,fructus beneficij, ſibi reſignati, communicare reſignanti. Obligatio autem naturalis,poterit inducere eum ad cõmunicandũ fructus.Nãque potiꝰ beneficij ex reſignatione,obligatur,obligatione naturali,ad ſe exhibẽdũ gratum reſignanti,at hæc obligatio, nõ eſt cauſa ſimonię.¶De ſimonia,porro mẽtali ſecũdo modo, nõ ſunt leues iuriſcõſultorũ pugnę, q̃a de primo modo nihil eſt cõtrouerſiæ.Nãq; prior,pręter crimen nihil obligationis inducit.At de ſecunda controuertitur,inter Ioanẽ Andre.Pano.& Hoſt.nũ,illa obnoxia ſit ad reſignationẽ,quos latè refert Ioã Maio.

Panor. in c. tua nos. in. 4. diſt. 27. q. 7. & Adrianus in quodli.
q. 9. Ego tamen ſub cõpedio dixerim hãc
ſimoniam mentalem, eccleſiaſticis cẽſu-
ris, non ſubdi, ita neq; reſignationi aut
reſtitutioni. Ratio eſt, quia eccleſia nõpu
nit occulta, hæc autem eſt occulta, ſiqui
dem nulla interuenit pactio, vnde eccle-
ſia iudicat gratis eſſe datum, quod ſine
vlla pactione eſt conceſſum, vnde iudi-
tat, nõ eſſe ſimoniã, ſed liberalẽ dationẽ.
Contradicit Maior, quia eſſet occaſio, ad
palliandas vſuras. ¶ Item. 2. ex. c. pręſen-
tium. 1. q. 6. vbi traditur, quod ſi epiſco-
po, & ordinando ignaro, ſolum procurã
tibus hanc ordinationem cõſiliarijs, aut
mediatoribus alijs, huiuſmodi beneficiũ
hac ratione adeptũ, & reſignandum, igi
tur multo fortius ſimoniacus mentalis,
ſcienter ordinatus ex ſimonia. ¶ Tertiò,
vſura mentalis eſt obnoxia reſtitutioni,
igitur & ſimonia mẽtalis reſignationi be
neficij. ¶ Porro hæc argumenta non tan
ti ſunt facienda, quanti ipſe autor vt ſuã
protegat ſententiam facit, vt autẽ videas
hęc habere planam ſolutionem, dices. 1.
quod eccleſia, nullã dat cauſam palliãdę
ſimoniæ. Enimuero mentalem, docet eſ-
ſe crimẽ. Etſi gloſſa ad. c. vlti. de ſimonia,
inficietur ſimoniam mẽtalem, eſſe ſimo
niam, quã tu intelliges non eſſe ſimoniã
inquam eccleſia ſuis animaduertat cen-
ſuris. ¶ Secundo dices, latum eſſe diſcri-
mẽ inter caſum propoſitum ex argumẽ
to, & mentalem ſimoniam, quippe in ca
ſu prædicto, eſt pactum, ideoq; ſubditur
cenſuræ eccleſiæ. At in caſu noſtro, nul-
lum eſt pactum, quocirca eccleſia præſu
mit eſſe donationem. Nãq; dubia in me-
liorem partem ſunt interpretanda. Imo
vt ibi inſinuatur, poterit ab epiſcopo diſ
penſari vt beneficium retineat. ¶ Dices
tertio, vſurã ex iure naturæ ſecũ trahere
obligationem, ad reſtituẽdum, ſecumq;
trahit ſuam pœnam, quamlibet ſit men
talis. At vero ſimonia mentalis, eſt ſanè
crimen, dignum pœna æterna, verum cẽ
ſuræ quibus punitur exterior ex iure hu
mano, & non diuino ſunt, quia autem ius
humanum, nõ ſe extendit ad mentalia,
ideo mentalis libera eſt ab iſtis cenſuris.
Itemq; vſura mentalis non punitur cẽſu
ris, aut pęnis exterioribus, Similiter, reſ-
pondendum argumento Richar. cuius
item eſt hoc placitum præmemoratum,
item & Armaca. lib. 10. de quæ. Arme. q.
33. colligunt enim huiuſmodi ſimonia-
cos eſſe fures, Ioã. 10. quippe iſti per pec
catum promouentur, & ideo non intrãt
per oſtium, verum dicendum hoc ſolum
probare, hos non intrare per oſtium co-
ram Deo, quia mentalis ſimonia crimen
eſt, verum coram eccleſia intrant per
oſtium vt dictum eſt, ſiquidem ipſa non
iudicat de occultis. ¶ Eſt autem notan
dum vſuram eſſe duplicem, quędam quę
in ſolo animi deſiderio collocatur, vt ſi-
quis deſideraret pecunias, vt eas colloca
ret ad fœnus. Alia eſt quæ eſt animi
dandi ad vſuram, quamuis pactum nul-
lum interuenit. & tamen, is qui recepit,
animum dantis optimè callet. Et primo
modo vſura, non eſt obnoxia reſtitutio-
ni. Verum. 2. modo ſubditur reſtitutio-
ni. Porrò ſimonia, ſiue ſit mentalis pri-
mo modo vt vſura prædicta, ſiue. 2. mo-
do, nam eandem ſubit diſtinctionem,
non ſubditur reſtitutioni, quia in eã non
animaduertit eccleſia vt dictum eſt,
¶ Plura eſſẽ dicturus de ſimoniaca praui
tate, ſed ſupprimam ea ſiquidem, iam hæc
beſtia, non graſſatur, adeo in eccleſiam
Dei, vt olim. Quippe ex beneficio conci
lij Triden. eccleſię beneficia, iam ex me-
ritis diſpenſantur.
¶ Reſtabat diſputare, ſi epiſcopus, vẽdẽs
ordinem ſubdiaconatus, ſit arguendus
de ſimonia contra diuinũ ius, an ſolũ cõ-
tra humanum. Quandoquidem. c. Mira
mur, de ſeruis nõ ordinandis, ordo præ-
dictus ex iure humano cenſetur ſacer: ve
rum ſi hoc verũ eſt, reſtat quærere, quì
imprimit characterẽ. Dixerim modo eſ
ſe ſimoniã contra ius diuinũ, quia impri
mit characterẽ: tu cõſule noſtra in. 4. ſen.
diſt. 25. diſputata, vnde qui venderet for
tè ſubdiaconũ, vt contingit non raro, &
legimus ſacerdotes, epiſcopos & cardi-
nales diuẽditos fuiſſe, ſub Romana cala Calamitas
mitate poſtrema ſi igitur vẽderetur ſub- Romana il-
diaconus, & pluris propter ordinẽ ſacrũ, lata ab Hiſ-
ſimoniã eſſe ius diuinũ facile dixerim, & panis ſub
ſi minus grauis eſſet, quam ſacerdotẽ, vel Carolo. V.
epiſcopũ pluris vẽdere, propter ordinẽ.
Quãuis, cũ hoc cõtigerit, nõ habet ratio
ordinis, ſed pſonæ, ſi diues eſt, & nobilis
vt redimi ex magno ſũptu poſſit. An aũt
ſic vẽdere eſſet ſimoniacũ, ex diſertis puto
patere. ¶ Tãdẽ, q̃ſtiũcula eſt, an ſit cõtra
ctus

ctus ſimoniacus hic,celebra pro me.11. Miſſas,& dabo tibi librũ valẽtẽ ducatũ. Et reuera, nihil dubij hic eſt. Nihil enim ad rẽ,quod celebrem.11.Miſſas pro ducato,aut pro æquipollẽti libro vel quouis alio. Neq; venditur, aut permutatur ſpirituale pro temporali, ſed ſolum illa obligatio,qua ſacerdos ad celebrandum ſe obligat eſt, quæ commutatur, & illa obligatio ciuilis eſt, vt ſæpè annotatum eſt.

CAP. DECIMVM,

De alijs ab ſpiritualibus, quæ non ſunt vendibilia.

DIſcuſsis,iam prioribus tractatibus,ſupereſt, de his quæ cũ alioqui non ſunt ſpiritualia, venalia tamen non ſunt, non nihil diſſerere. ¶ Et quæ primo diſſerenda,ſe offert,eſt libertas,de qua cecinit ille,non bene pro toto libertas venditur auro.

¶ Vnde per ſe loquendo, eſt non venalis:omnes namque homines ſuapte natura liberi ſunt,qa liberi ſunt cõditi à Deo factus enim eſt homo ad imaginẽ, & ſimilitudinem Dei,Deus autẽ eſt ſummæ & infinitę libertatis.Quippe qui om-

Ad Ro.9. Eſa.46.

nia quæcumq; voluit fecit,in cœlo,& in terra,& nemo eſt qui voluntati illius poſſit reſiſtere.Quamobrẽ, ſi perſiſteret homo,in integritate naturæ,in qua fuit cõditus,nulla eſſet ſeruitus hominis ad hominem, ſed perfecta libertate frueretur.

Homo ſuapte natura de liber eſt.

¶ Cæterum deiecit ſe ex peccato,& ſplẽdorem ſuæ naturæ obſcurauit,& inde in pœnam ſuæ deiectionis,incidit in ſeruitutem,vt homo ſit ſeruus alterius hominis,imo & diaboli,quæ eſt peſsima ſeruitus. Namque qui facit peccatum ſeruus eſt peccati.

Ioan.8. Gen.9.

¶ Vnde Chanaã,ex maledictione patris ſui Noe, propter impietatem ad patrem ſuum factus fuit ſeruus fratrum ſuorum.

¶ Porrò Ariſtot.1. Poli. cap.4. tradens quoſdam eſſe ſeruos ex natura ſua, alios vero dominos, non eo dixit,quod ſeruitus ſit naturalis hominibus. Namq; etſi filius ancillæ,naſcatur ſeruus, quia partus ſequitur ventrẽ. non ideo ex natura ſua filius ancillæ eſt ſeruus, ſed ſolum ex iure gentium. Siquidem natura humana eadem eſt in omnibus hominibus,quæ ex ſe non eſt ſerua niſi Dei altiſsimi,à quo condita eſt.

Domini ex natura & ſerui.

¶ At vero, quia ſunt quidam homines ſuapte natura prudentiores,alij vero hebetiores. Qui prudentiores ſunt nati ſunt, vt ſint domini aliorum hebetiorum: quippe eos poſſunt gubernare, alijs impotentibus, ideo dicuntur illi natura domini, iſti vero natura ſerui, verum nõ de hac libertate eſt ſermo modo,ſed de illa ex qua homo, eſt ſui iuris, vt faciat quæ vult,& ſibi viuat, & non alteri homini,vt ſerui viuunt dominis ſuis.

¶ Hãc libertatem homines ſummo amore amant, & ardentiſsimè cupiũt habere,qui illa orbantur:vnde dixit Plautus in captiuis,omnes homines libentius liberi ſumus quam ſeruimus, & Pau. 1. Corin.7. ſi potes inquit fieri liber magis vtere. Cõtra hanc libertatem opponitur ſeruitus quam vocat Ariſto. loco citato legalem quia ex iure gentium ex iure belli iuſti eſt introducta,videlicet, quod victus, tranſeat in ſeruitutem victoris, vnde Petrus.1.c.2. Idem inſinuat dicens à quo quis ſuperatur eius eſt ſeruus, & ob id dominus Ioan. 8. ait: qui facit peccatum,eſt ſeruus peccati, vnde dixit Ariſtot.1.poli.cap.4. Nam lex conſenſio quędam eſt,per quam bello capta illorum dicuntur,qui ceperunt, vnde quidam male crediderunt placitum fuiſſe Ariſtot. bello captos,ſecundum Ariſto. eſſe ſeruos victorum cum tamen Ariſt. hanc diffinitionem, non ex ſuo promſit arbitrio,ſed aliorum referens ſententiam, vnde credit ipſe diffinitionem eſſe moderandam bello capta, videlicet iuſto bello.Nam quæ bello iniuſto ſunt capta,non protinus ſunt capientium. Iniuſtum enim eſt innocentes ſeruos eſſe nocentium. Et.7.Poli.cap.14.inquit,bellica exercitatio non ob id eſt meditanda, vt in ſeruitutem redigantur immerentes; ſed ne ipſi adigantur in ſeruitutem. Secundo vt imperiũ quærant gratia vtilitatis ſubditorũ. Tertio vt eis dominentur, qui ſeruire digni ſunt. Nulla igitũ ratione,qui indigni ſunt ſeruire alijs, ex iure belli ſunt redigẽdi in ſeruitutem.

Praua intelligẽtia verborũ Ariſt. reprobatur

Non enim bellum ſi eſt iuſtum eò eſt vt
Bellũ iuſtum quale. fiat cuiquam iniuria, ſed ad depellẽdam
potius iniuriam, ideo ait, ex bello non eſ
ſe redigendos in ſeruitutem immerẽtes,
ſeu innocẽtes, ſed iuſtum bellum adhoc
potius meditandum, vt innocentium li-
bertas à violatoribus aſſeratur. Quod ſi-
ſecus fiat, bellum eſt iniuſtum, & ſerui-
tus eſt iniuſta. Quoniam erit ſeruitus
parata ex potentia, & violentia, non ex
belli iuſtitia. Eſt item bellum iniuſtum,
bellum gerere cõtra illos, à quibus nihil
mali accepimus. Nam ſimile eſt iuſto, nõ
nocere illis, qui nos non læſerunt, vt di-
xit Ariſt. Rheto. ad Alexandrum. 1. vn-
de conſequitur quod quicũq; captiuant,
in ſeruitutem homines, qui nihil nos,
aut noſtra lęſerunt, captiuitatem huiuſ-
modi eſſe iniuſtam, & ſeruitus hæc eſt aſ
ſerenda libertati priſtinæ. Et ad hanc ra-
tionem ſpectat moderatio praxis Æthio
pum an iuſta ſit eorum ſeruitus. Quam
rem ante me diſſeruit Frater Thom. à
Mercato, in ſuo libello de contractibus
quibuſdam, & item doctor Albornozius
in ſuo tractatu de contra. lib. 3. tit. 3. Qui
damnant horum ſeruitutem ſub quibuſ
dam diſtinctionibus, vt ego latius diſpu
tabo. Et Sylueſter, verb. bellũ. 1. §. 10. ge-
neraliter loquens. Qui partibus belli iniu
ſti, cũ eſſent milites aut famuli regis, vel
alterius iniuſtè bellantis non præſtarũt
conſilium, vel auxilium, vel fauorem di-
rectè, vel indirectè, nõ ſunt ſpoliãdi à ge
rentibus bellum iuſtũ, vel puniendi. Vn
de infertur quod ſi quidam ſunt Æthio
pes infideles, qui nihil nocuerunt fideli-
bus, quod iniuſta eſt eorũ captiuitas. Et
Caie. in. 2. 2. q. 63. ar. 8. diſtinguit infide-
les, quoſdam dicens eſſe qui etſi de facto
non ſubſunt fidelibus, at de iure ſubſunt,
quia occuparunt terras fidelium, vt ver-
bi cauſa ſunt Turcæ, & Saraceni &c.
Alij vero ſunt infideles qui neq; de iure
neq; de facto ſubſunt fidelibus, vel vt ip
ſe inquit Romano imperio, & iſti obſuã
infidelitatẽ, non ſunt priuandi dominio
temporalium. Nam hoc dominiũ eſt ex
iure poſitiuo & infidelitas ex iure diui-
no, quod non tollitius poſitiuũ, contra
hos, ait nullus rex, nullus Imperator, ne
que eccleſia Romana poteſt mouere bel
lũ, ad occupandas eorũ terras, aut ad ſub
ijciendos eos nulla enim cauſa eſt iuſti
belli, vnde cũ Æthiopes de quibus mox
erit ſermo ſupponamus eſſe huiuſmodi
videtur ſecundũ Caie. placitum non eſſe
captiuãdos. Itemq; de Indis idẽ videtur
aſſerendum. At præcipua quæſtio eſt, ſu
per ſeruitute Æthiopũ. Quoniã Indi qui
erant redacti in ſeruitutẽ ex bello regis
noſtri Caſtellæ, & Legionis, ſunt donati
libertate: quia perſuaſum eſt regi nefas
eſſe hos redigere in ſeruitutem.

¶ At vero, me latet, cur non eadem per-
ſuaſio idem effecit, ne Æthiopes redige-
rentur in ſeruitutẽ apud regẽ Luſitaniæ.
Namq; æqua ratio eſt de Indis Occiden
talibus, qui ſunt iam ſubditi regi Caſtel-
læ, & de Æthiopibus, ſubditis regi Luſi-
taniæ. Niſi quis dixerit eſſe diuerſam ra-
tionẽ, quoniam Indi ſunt nobilioris in-
genij, & vberiori potiũtur mente, quam
Æthiopes, qui ſunt beſtiales, vnde vide-
tur hos eſſe digniores ſeruitute. Nã dixit
Ariſt. vt ſupra commemorabã bellũ eſſe
iuſtum, quando ij rediguntur in ſeruitu-
tem, qui digni ſunt ea: verum ego nõ ad
hanc rationẽ Ariſtotelẽ intellectum ve-
lim, ſed eos vocat dignos ſeruitute, qui in
iuriam fecerunt inſontibus. Ad quã re-
pellendam, iuſtum eſt iniurios capere in
ſeruitutẽ vt infideles Saraceni, ſiue Ma
hometani, digni ſunt qui à Chriſtianis re
digantur in ſeruitutem, & captiui ducan
tur, ex bello. Siquidem Mahometani
ſunt iniurij fidelibus, & multas ab illis ac
cepimus iniurias, & nunquam non ac-
cipimus.

¶ At vero, etſi beſtiales ſunt Æthiopes, ve
rum nihil fidelibus nocent. Et eſt ſimile
iuſti, non lędere, non lædentem vt dixit
Ariſt. cur igitur lædimus hos Æthiopes
eos redigendo in ſeruitutem, quę eſt ma
xima læſio, cum ipſi nihil nos læſerint,
neq; noſtra? Verum vt exactius in hac
re procedatur, ſcito Aethiopes quoſdam
eſſe incolas Aethiopiæ maioris, qui
degunt ſub imperio Maximi Imperato
ris Preteiani, ideſt excellentis Ioannis. Et
iſti omnes ſunt fideles, quos corrupta
voce Hiſpana lingua vocat. *Los del pre-
ſte Iuan de las Indias*. Alij ſunt Aethiopes,
qui Aethiopiam minorem incolunt, &
horũ quidam ſunt infideles idololatræ,
alij verò fideles. Namq; ſub rege Ema- Manicongi Æthiopes fideles.
nuele Portugaliæ, Manicõgi Aethiopes
iugũ Chriſti ſuſceperũt. Alij deniq; ſunt
Aethiopes

Æthiopes qui in Siciliam à mercatoribus deducuntur, ex Tripoli Barbariæ, & ex Cyrenaica, & Teiera, & ex alijs locis Æthiopię quæ eſt in confinio Africæ. Et iſti non ſunt nigri omnino, ſed fuſci. Et iſti ſunt infideles etiam, quoniam ſectam Mahometanã, paucis ab hinc annis, ſectantur.

¶Atque de iſtis poſtremis, exigua verti poteſt diſputatio, imo nulla eſt diſputatio. Siquidem iuſtum eſt in ſeruitutem eos redigere, ſiquidem ſunt hoſtes Chriſtiani nominis, & fideles, quibus poſſunt, technis, & violentijs, ducunt in captiuitatem. Et æquum eſt, imo & iuſtiſsimum eſt, bellum contra hos, & eos redigere in ſeruitutem, quippe fideles tentãt, & oppido curãt redigere in ſeruitutem. Et ne nos reducant in ſeruitutem ideo, iuſtum eſt eos præuenire ſeruitute.

¶Rurſus item apertẽ videtur, multiſque confeſſum, ſi regis authoritate, negociatores ſe conferunt Luſitani in Æthiopiã & emunt Æthiopes, quod iuſtus hic cõtractus. Et quidem præſumitur iuſtus, quia regali fulcitur authoritate, & maximè regis catholici, qualis eſt rex Luſitanię. Cæterum ſi ſcrutamur originẽ forſan non indubitatæ eſt contractus hic iuſtitiæ. Siquidem cum iſti Æthiopes nihil lęſerint Chriſtianum nomen, neque nobis, aut noſtris nocuerint vllo pacto; qualis ſit iuſtitia lędere, non lędentem, me latet. Nam ſi iuſtum eſt ſecundum Ariſto. non lędere non lędentem, iniuſtum eſt lędere non lędentem. Nam ius naturæ hoc eſt neminem lędere, vt eſt ius naturę vim vi repellere. Cũ ergo ſeruitutis lęſio ſit maxima, vnde nullus eſt qui libertatẽ non ſummè appetat, vt dixit Paulus. 1. Corinthio. 7. Si potes fieri liber magis vtere. Et aues detẽtę ligneis ergaſtulis hoc idem teſtantur, etenim nimio adniſu vltro, citroque reuolant; vt natiua fruantur libertate. Vnde Plautus in captiuis. Omnes profecto liberi libentius ſumus quam ſeruimus. Quod vero beſtiales ſunt Æthiopes, non eſt cauſa ſeruitutis ſufficiens, vtique hoc naturæ eorum dandum eſt. Ideo ob hoc non ſunt illi redigẽdi in ſeruitutem. Naturaliter enim ſunt hominum nationes, quæ ſunt acrioris ingenij alijs. Nunquid ob natalium ruditatem, quæ huic nationi eſt congenita, ſunt afficiendi ſeruitutis pœna? Quidquod leges habent, & reges, ſub quibus degunt & politica fruuntur gubernatione. Vnde non ſunt irrationales, ſed rationales quamuis nõ tanta pollent ratione, quanta, & occidentales, & orientales homines. Et legi epiſtolam Emanueli Portugaliæ regi ſcriptam à rege Æthiopum Manicongorũ Hiſpanè de Manicõgo. Et itẽ aliam quã idem ſcripſit, papę, quas refert, relatio quædam de rebus Africæ typis excuſa. Et quidem epiſtolæ ſunt hominis, & nõ beſtiæ, & hominis ſanę mentis, & non ſtulti.

¶At vero ſi ipſi rudes ſunt, apti ſunt nihilominus, vt inſtruantur. Vnde ruditatem deponant. Nam legimus etiam Hiſpanos olim rudes fuiſſe, & alias nationes, quas literarum diſciplina, & magiſtrorum opera fecit dociliores. Quocirca cum Æthiopes huiuſmodi orbentur, ideo ruditate premuntur, quibus tamen ſi compotes eſſent, dociles euaderent, vt Indorum gens rudiſsima erat, verum Hiſpanorũ cura, facti ſunt aptiores. Quinimo & Tartari, & Africanorum plęræq; nationes, ſunt ad modum rudes & cultu, & ſtudijs, at quis dicet, ob hoc eſſe redigẽdas in ſeruitutem? ¶Porrò hęc eſt auri & argẽti execrata fames, hæc eſt imperandi, tyrannica libido, vt opibus abũdet, & imperio, titulos inanes excogitat debellandi, vt ſub prętextu iuſti belli, tyrannidem exerceat, & fimbrias imperij dilatet, & theſaurorum aceruos extẽdat.

An reges Portugallę ſyncero titulo redigãt Æthiopes in ſuam ſeruitutẽ.

¶Forte igitur huiuſmodi Æthiopes, reputati fuerunt beſtias eſſe camporum, vt quidam olim opinatus fuit iuſtiſsimũ eſſe belligerare contra Indos, quia tanquam venatitia animalia, reputabat eos eſſe, vt inde nacta occaſione, eos debellarent Hiſpani, & redigerent eos in ſeruitutem. ¶Quod ſi hic prætextus nõ fuit, quis alius fuerit, ipſi viderint ſiue reges ij fuerint, ſiue eorum cõſiliarij. Quãdoquidem, quod idola colebãt, non eſt titulus iuſtus debellandi eos ſi Chriſtianæ religioni nihil nocent.

40. Diſt. ca. Qui ſyncere.

¶ Sine equidem bello eos docere cultũ idolorum eſſe vanum, vtique eſt ſanctiſſimum, at vero ſanguine agere qui con-

tenderet eſſe ſanctum, contendat, non tamen me authore vt alibi differendum erit. ¶Non autem legimus prophetas iudæis conſuluiſſe bella contra gentes, vt
1.Reg. 11. abducerent eos ab idololatria. Et ſi legamus ex Dei præcepto belligeratum eſſe
Exod.13. contra Paleſtinos ad demoliendos eos,
1.Reg. 15. qui reſiſtebãt ingreſſui Hebræorum in Paleſtinam. Et item cõtra Amalechitas, in vitionem iniuriæ quam intulerunt Hebræis, præcepit enim Deus Sauli, vt eos
1.Reg. 18. deuaſtaret & ſolo æquaret. At vero; quod ſolum ob cultum idolorũ, vt eum relinquerent gentes, non recolo bellum Deum præcepiſſe. Niſi quod Helias trucidauit ſacerdotes Baal, at iſti tenebantur ex profeſsione Iudaica vnum Deum colere. Vtinam iſti obſeruarent quod Paulus. 2. Corinth. 12. aiebat, non quærimus veſtra, ſed vos. At iſti milites non quærebant animas ſaluas facere infidelium, ſed eos amara premere ſeruitute, & miſera eos affligere paupertate. Quod ſi reges Portugaliæ alium iuſtiorem titulum habuerunt, vt iam liceat AEthiopes in publico foro, ex authoritate legis, & emere, & vendere neſcio, ſaltem relati nõ ſufficiunt: niſi quis deſipiat dicens ſatis eſſe eos eſſe nigros. Neque probabo ſi dixeris bene actum eſſe eum Æthiopibus iſtis ſeruis, quia traducũtur ad fidem colendam: quandoquidem Paulus clamat non eſſe facienda mala, vt veniant bona. Si amant eos fideles facere, dimittãt eos ſua frui libertate, dimittant eos ſuis gaudere opibus, non eos premant infelici ſeruitute. Cur captiuos faciunt ſine culpa homines liberos? cur opulentos pauperes reddunt? Num aliquis adeo inſaniet vt Iudæ probet proditionẽ, quippe ex illa ſalus mundi prouenit? Poſteriores ſcio reges ſecutos veſtigia maiorum ſuorum, probare, quod priores fecerunt. Et quidem ratio hæc eſt, quæ poteſt perſuadere, maximè cupidis auri & argenti, regnandique ambitioſis: ſed me fugit, ſi coram Domino Chriſto iudice ſynceriſsimo hic prætextus maiorum, ſat erit, ad euadendum gehennæ pœnas. Nam ſi dixerint, ſe bona fide facere, quia eorum maiores ſui catholici erant, ego quidem fateor eos fuiſſe catholicos: at catholici multa peccata ſub fide catholica committunt. Vnde tenentur damna, quæ inferunt reſtituere. Catholicus enim eſt, qui ſynceritatem fidei, hæreſis corruptela non maculat, verum proh, quot ſunt qui ſynceram habentes fidem, corrupta habẽt opera.

¶Non me latet, habere reges Luſitanos viros egregiè literatos, & admodum catholicos, quorum conſilio principes Luſitaniæ in rebus conſcientiam ſpectantibus reguntur. At vero neque etiam me fugit ſæpe ſancta reges horum conſilia refugere, & quærere, doctores prurientes auribus, quæ dicunt placentia, cæteros vero, qui vera docẽt ſpernere. Vt legimus. 3. Regum. 22. de Achab, rege contemnente Michæam Dei vatem, & probante Sedechiam diaboli vatem.

¶Hæc tamen, nõ eo dixerim, quia certũ mihi eſt reges Luſitaniæ, malo titulo, poſsidere Æthiopum cõtractationem, quia originem neſcio vnde ſeruitus hæc proceſsit, & ideo aſſeueranter rem hanc damnare, eſſet ſtultum. Nihilominus oppido vellem ſcire, quo titulo hæc nunc fiant, & facta olim fuerint, quia tituli qui mihi ſe ſe obiiciunt, nõ abſoluũt meũ animum, vt credã, bellum cõtra hos Æthiopes, vnde redacti ſunt in ſeruitutem, fuiſſe iuſtum in foro animæ. Quia ad forum ciuile iuſtificandum regia authoritas ſufficit, at forum animæ, ſola Dei verit as iuſtificat. Porrò dimiſſa regis authoritate; quæ vt dicebam in foro exteriori ſufficit, ad iuſtificandam iſtam venditionem Æthiopum, dixerim in foro conſcientiæ, ſi quis ex ſola regis authoritate, debellaret Æthiopes, & debellatos in ſeruos adduceret, & diuenderet, non auderem eum condemnare neque obligarem eum ad reſtitutionẽ libertatis, modo non exceſsiſſet regis mandatum. Nã miles non tenetur exequtere regis mandatum, niſi euidenter eſſet iniuſtum. Et quamuis hoc videatur iniuſtum debella re non lædentes in aliquo, at vero hæc euidentia obſcuratur falſigraphis quibuſdam ſuadelis, quas milites, non tenentur diſcutere, ideo huiuſmodi, qui ex authoritate regia hoc explent opus, non cenſerem damnandos ob hoc geſtum, niſi ſeruos Æthiopes libertate donarent, ſi quidem regis authoritas tunc Æthiopes captiuat, non militum. Regis ergo intereſt, vt ſecuram gerat conſcientiam

hoc

hoc ſedulo diſcutere, quia illi incumbit hoc negocium donare libertatem, eis ſi forte eos ex iniuſto bello captiuandos duxit, aut in ſuam redegit ditionem, vnde ſeruitutem præſentem patiuntur.

Sedulo debét curare reges diſcernere ſi ea quæ decernunt ſecundū Deū recta ſunt.

¶Quo fit, vt ſi qui ſunt mercatores qui propria hoc tentauerint authoritate, vt multos eſſe publica teſtatur fama, qui propria ducti authoritate, in AEthiopiam ſe conferunt, & fraudibus quibuſdam alliciunt miſeros AEthiopes, videlicet, pileis rubeis, & tintinnabulis, quibuſdam, & alijs ludicris, eos demulcentes quouſque eos in nauim conijciant, quibus coniectis, ſublatis anchoris, ſe nauigationi & illos committunt, & quos ludicris emerunt, ex optimis pecunijs vendunt. Hos autem, quis erit pœnitentiarius tam demens, quod eos non obliget ad reſtituendam libertatem eis quos iniuſtiſsimè duxerunt captiuos? Quod ſi defuncti ſunt iam vita iſti ſerui, neque apparet cui ſit facienda reſtitutio, ad arbitrium pœnitentiarij vel pauperibus, vel ſacrificijs impendere oportet pecuniā vt faciāt ſatis iſti tanto malo, quantū fecerunt captiuantes inſontes.

¶Quod ſi forte dixerint ſe eos ex alijs AEthiopibus emiſſe, ideo ſi vendunt, vēdunt, quod emerunt, bene quidem, ſed ſi male emerunt, peius vendent, id quod clarius lucebit, ex poſt modum dicēdis. In preſētia ſatis ſit dixiſſe ipſos AEthiopes mercatores, ſæpe malè vendere, quia male emunt ab his, qui vendere nō poſſunt. Etenim, apud AEthiopes adeo creſcit auara numorum cupido, vt facinoribus committendis, non parcant, & nihil mirū eſt, ſi apud infideles & rudes AEthiopes item regnet auaritia ſi apud fideles tanta eſt. Vnde AEthiopes vt ferunt, dolo & aſtu vtentes, alij alios venantur vt feras & venationem huiuſmodi vendunt Hiſpanis. Quod ſi Hiſpani illo non ſe deferrent, ceſſaret hæc pluſquam tyrannica AEthiopum venatio, ex qua ſe ipſos venantur, vt Hiſpanis vendantur. Quapropter mercatores hoc ſciētes, nō poſſunt emere hos AEthiopes, quos opinantur dolo eſſe venatos, vt venderentur Hiſpanienſibus mercatoribus. Verumtamen, poſtquam in noſtra conceſſerunt huiuſmodi AEthiopes, & publico foro venduntur qui eos emunt, ſi opinātur etiā hos furto, & fraude eſſe ex propria patria ſublatos ad vendendum eos, non poſſunt eos emere, & emptos donare tenentur libertate. Et venditor tenetur emptori pecuniam acceptam, ex vēditione reſtituere.

¶Exiſtimo autem, quod emptores, niſi aliūde ſcierint fraudes & technas huiuſmodi, ſi bona fide emant, ad ampliorem inquiſitionem non teneri. Siquidē ſi publicè vēduntur, opinandum eſt, licitum eſſe eos vendere, vnde & emere etiamſi fieri poteſt, venditorem peccare vendēdo, & emptorē non peccare emendo: fac enim huiuſmodi AEthiopes, furto ſublatos eſſe, à ſuis, vt venderentur noſtris, nihilominus tamen, ex publica authoritate, diuendi, ſcilicet, quia magiſtratus vel ſunt decepti, aut corrupti muneribus ab iſtis mercatoribus, emptor tunc, qui huiuſmodi nō tenetur indagare, licitè emit, & venditor malè vendit. Hactenus igitur de ſeruitute ex lege, quæ eſt ex bello iuſto procedens diſſertum eſt, ſupereſt, autem de reliquis duabus, quæ etiam ex lege ſunt ſeruitutes, diſcutere. Eſt enim & alia ſeruitus legalis, ex qua parentes poſſunt pro ſua extrema indigentia diuēdere filios, vt extat lex Romana, hoc ſtatuens. l. 2. C. de patribus, qui filios diſtrax. Et non ſolum vt ſubueniat extremę indigentiæ, ſed etiam (vt aliqui opinantur) vt pater ſe aſſerat, à captiuitate eorum, qui eum occidere volunt citra ordinem iuſtitiæ. Vt Salicetus ibidem exiſtimat. Et apud AEthiopes, hæc lex vt fertur, ab ijs qui illo conceſſerunt ſeruatur hodie. Nam parentes vendunt filios ob ſuam indigentiam extremam. Apud noſtrates vero Hiſpanos hæc lex non habet vim, imo contraria eſt lex fori. titul. 10. l. 8. Vbi ſancitur ad hanc formam, *Emaguer que el padre aya gran poder ſobre los hijos, no queremos, que los pueda vender, ni empeñar, ni dar. E quien contra eſto, los comprare, o los reſcibiere en peños pierda el precio, è los hijos ayan ningun daño, è ſi fuere dado, el donadio no valga.* Itaque pater non poteſt vel vendere, vel commutare, vel donare filios ſuos, & venditio, commutatio, vel donatio eſt ex lege hac apud Hiſpanos nulla. Plutarchus. lib. 6. de Vit. Numam Pompilium apud Romanos detraxiſſe hanc legem ſcribit, & apud Athe-

Fieri poteſt vēditio ex peccato, & emptio ſine peccato, vt etiā cōtra.

Lex Hiſpana honore donat filios ampliori quam Romana.

nienſes,

nienſes Solonem. Ferunt apud Tvrcis morem eſſe, parentes vendere filias in matrimonium, non tamen ob hoc vil earum ſunt domini earum, quia nō poſſunt eas reuēdere, & filij nati ex eis ſunt liberi. Maritis autem, non eſt fas vendere vxores, quia vxores non acceperunt eſſe à viris ſuis, ſed à Deo cōceſſę ſunt in adiutorium Gene. 2. ſed neque matribus fuit vnquam conceſſum vendere filias, ad ſupplementum extremę indigentiæ, vt patribus fuit conceſſum ex lege. Nam ſecundum. Ariſto. lib. de hiſt. animaliū, filij à patribus, habent animam animalem, à matribus vero corpus, & ideo maiorem poteſtatem vendicant in prolem patres, quam matres.

Qui emunt Æthiopes à parentibus vel à republica iuſtè emunt.

¶Eſt denique alia ex lege ſeruitus, apud AEthiopes lata, ſcilicet, pro delictorū caſtigatione. Sicut enim apud alias nationes, pro facinoribus, vt pro furto, homicidio, &c. morti luendæ adiudicantur facinoroſi, ſic apud illos infligitur ſeruitutis pœna. Vnde ſi conſtaret mercatoribus, quod parentes venderēt filios ſuos propter extremam indigentiā, aut quod vēdebat eos reſpublica AEthiopum, videlicet, rex vel magiſtratus, qui eos emerēt, ab Æthiopibus iuſte emerēt, & iuſtè noſtratib⁹ poſſent vēdere. Siquidē, qui hac ratione vendūtur, ſerui ſunt ex lege. Niſi quod ferūt parētes, ſæpe ex inſania poti⁹, & furore in filios, vel filias, eos vendere, & nō inopia coactos, itēq; reges, nō ꝓpter delicta, ſed ad explendū ſuū odiū in ſubditos, prętextu delicti, eos adiudicāt ſeruituti. Cæterū hęc exquirere, non tenētur mercatores, illo cōmigrātes, ſed ſat eſt, ſi à parentibus, aut à magiſtratibus emant, modo euidens non ſit parentes, vel magiſtratus, aut regis procuratores, temere, vendere AEthiopes, id quod ex clamoribus publicis dignoſcere, non eſt multi negotij.

Seruit⁹ alia ex priuata autoritate.

Expeditis tribus ſeruitutibus, ex lege, expedire reſtat, aliam qua quilibet homo liber in extrema neceſsitate conſtitutus vt ſibi ſubueniat, poteſt ſe ipſum vendere. Et hæc ſeruitus non eſt ex poſitiua lege, ſed neque eſt contra legem, ferūt autem, in inſulis appellatis del Braſil, paganos, ibi commorantes, emere fideles ab alijs paganis, emunt autem, vt Lginatos eos occidāt in edulium atque id temporis; ſi huiuſmodi, qui hanc tibi et tyrannidem; ſe vendiderit vt ab ea ſe aſſerat oblato pretio tyranno, aut ſe permittere vēdendū nō peccat, quippe pluris ſit vita quā libertas itidem ſi fame periclitatur quiſpiā, & nullus eſt qui ve lit ſuppeditare alimentum, niſi ſe vendat in pretium, fas itidem erit ſe vēdere.

¶At vero qui noluiſſet ſubminiſtrare alimētum ne periret hic eſuriēs niſi oblato pretio ex venditione, aut niſi porrigenti panem ſe venderet in pretium, tyrannice ageret. Siquidem in neceſsitatis articulo omnia ſunt communia, & vt dixit Ambroſius; Eſurientium panis eſt, quem tu retines, &c. Ideoque ſi hac ratione, ſubminiſtrat panem, vt ſi forte venerit eſuriens, ad pinguiorem fortunam quod reſtituet ratio eſt probanda fortaſſis: verum, quod nolit ſubminiſtrare panem, niſi eſuriens ſe vendens pretium offerat, aut quod ſit panis recepti pretium ſe vendendo porrigenti crimen eſt, quia contra fratris eſt charitatem, quid quid dicant ſummiſtæ.

Vrgente neceſsitate ſe vendere poteſt liber homo

¶Imo ſi ex modico porrecto pane poteſt periculum famis ab eſuriente depellere, eſſet auaritiæ dandum deducere in pactum, pinguiorem fortunam. Secus, ſi multis diebus eſſet paſcendus eſuriens, ne periret. Iſti ſunt caſus quibus homini licebit ſe ipſum vendere ex propriaque authoritate ſe ſua orbare libertate.

An citra neceſsitatē ſe vendere poteſt homo.

¶At vero, dicet aliquis, & quid ſi ceſſantibus iſtis, homo ex propria ductus voluntate nihil vrgente eum, ſe vendiderit? num erit crimen? Namque fortaſſe exiſtimabit aliquis, eſſe crimen: quippe homo vt nō eſt dominus proprię vitę, quia non poteſt, ſe interimere, neque eſt dominus propriorum membrorum quia non poteſt, ſe mutilare ita videtur quod neque propriæ, ſit dominus libertatis, Nam quod ex iure cauetur, ne vendatur liber homo. l. 4. & l. ſi in emptione. §. hominem liberum. ff. de contrahen. emptione. & l. 15. Par. 5. titul. de venditionib. & emptio. hoc verum eſt, quod ab altero, non poteſt vendi homo liber. Vnde crimen ingens eſt furari homines ad vendendum eos, Vt vſu venit piratis fidelibus quibuſdam ex aliorum fidelium rapina viuētibus. Nam quod iſtud exerceat infidelis, furto ſubripere fideles,

vt

vt eos vendat, ex diuerſitate religionis odium conceptum in cauſa eſt: at vero quod fideles furto ſubripiant fideles, vt eos vendant, etiam infidelibus, vt ſæpe accidit, immane eſſe ſcelus quis ambiget? Quod ſi eſſe abigeos, vel abactores ingẽs eſſe crimẽ ducitur, quia greges ſuffurantur ex paſcuis, quantum ducis eſſe furari homines, liberos, & fideles? Videtur autẽ, quod ſi quis ſe vẽdiderit, etiam citra neceſsitatem, quod ex legibus ciuilibus non fit irrita venditio. Namque in l. 7. iã indicata fori traditur quod ſi quis ſe fecerit vendi ab aliquo alio, vt ipſe partem habeat pretij, is qui eum vendiderit, non poſsit ſoluere venditionem, alius vero, nomine ipſius, vel ipſemet, qui ſe fecit vendi, ſi voluerit reddere pretium emptori, teneatur emptor recipere pretiũ, quo reddito, ipſe qui ſe fecerat vendi, ſua priſtina libertate potiatur. ¶Quod ſi quis liberum vẽdiderit hominem, ignorante tamen ipſo libero homine, qui venditur, ipſe venditor teneatur tribuere cõtum dipondia illi, qui vẽditus eſt. Quod ſi non fuerit ſoluendo, ſit adiudicatus in empti ſeruitutem, ipſe vẽditor. Emptor autem ſit innoxius ſi neſciebat ſe liberũ emiſſe.

Abiget.

¶Ex qua lege tu habeto, omnes huiuſmodi, qui ſe vendunt liberum habere ſe ſe redimere oblato pretio, ex quo fuerũt empti, & etiam inuitis dominis poſſunt ſe aſſerere in priſtinam libertatem. Et qui eos habent in ſeruos, tenentur reddito pretio manumittere. Neque ſunt dicendi liberti aut libertini, quia ſe tradiderunt cogente neceſsitate captiuitatis.

Qui ſunt dicendi libertini poſt manumiſsionẽ ſerui.

¶Idem dices de omnibus illis liberis hominibus, qui fraude, furto ve ſublati vẽditi ſunt, vt de puella illa Hebræa refert ſcriptura. 4. Reg. 5. quæ à latrunculis Syriæ rapta, fuit vendita Naaman Syro. Iſti enim ſe ſe poſſunt aſſerere ſimili modo in libertatem, & domini qui bona fide eos emerũt, poſtquam compertum habuerint liberos fuiſſe, & iniuſto titulo fuiſſe vẽditos, tenentur eos donare libertate & etiam non reddito pretio, ſi emptor nouerat liberum hominem ſe emere, ex prauitate piratarum, vel latrunculorum, quod ſi tunc amiſerit pretium ſibi imputet qui ſcienter emebat alienum. ¶Rurſus ſi filius vẽderetur à patre, oblato pretio eſſet reſtituendus libertati, neque eſt ob id conditionis ſeruilis reputandus, qui non à domino, ſed à patre venditur. Secus autem quando ob delictum venderetur aliquis, vt eſt mos Æthiopũ, aut ex bello iuſto, nam id temporis, non eſt liberum ſe redimere, ſed eſt in poteſtate domini hoc ſeruo præſtare ſuo. Et iſti habent ſtatum, & conditionem ſeruilẽ & ſi manumittuntur, libertini iudicantur.

Qui ſũt qui reputantur ſeruilẽ habere conditionem.

¶Iam ad propoſitum dubium dixerim, ſi citra neceſsitatem extremam, verum ob cauſam rationalem quiſpiã ſe faceret vendere, non peccaret, verbi cauſa vt filiam traderet nuptui, aut propter aliud ſimile, opinor non eſſe crimen, ſecus ſi ob cauſam turpem ſeruitus vero ex bello iuſto ſolum debet afficere noxios, nõ innoxios. Vnde infantes ſeu paruuli, & puellæ, cum ſint innoxij, & nihil mali commeruerint, non debent torqueri ſeruitute, ideo dixit Ariſto. 7. Poli. cap. 14. bellica meditatio, non ad id eſt exercitanda, vt ad ſeruitutem adigantur immerentes. Quod ſi eos in ſeruitutem adigere crimen eſt, quantum obſecro erit crimẽ, eos trucidare, vt ſæpe faciũt in bello milites? Deus autem qui eſt vitæ, & mortis dominus, poteſt iubere trucidare pueros, & puellas, vt aliquando legimus factum. Num. 31. Interficite inquit, quicquid eſt generis maſculini, etiam in paruulis. Et 1. Reg. 15. Interfice, ait Samuel ex Dei perſona Sauli, & paruulum, & lactentem. Iſti enim paruuli nati erant in originali, ſiue priores recenſiti, qui erant Madianitæ, ſiue poſteriores, qui erant Amalechitæ, & ideo coram deo noxij, & digni morte: cæterum coram hominibus non ſunt digni morte, quia nõ ſunt nocentes, niſi ex fide reuelante, omnes paruulos nõ luſtratos ex baptiſmi aqua eſſe culpatos. Quæ tamen culpa ab hominibus non poteſt puniri, ſed à ſolo Deo. Ideoque quantumuis ſit bellum iuſtum, crimen eſt hos paruulos adigere in ſeruitutem, ideo adactos, donandi ſunt libertate. Vt etiam in factionibus, & ſeditionibus, quæ ſæpe emergunt inter ciues, ij ſolum ſunt afficiendi pœna, qui ſunt authores factionis, aut cooperatores, innocentes autem non ſunt inuoluendi cum nocentibus. Vnde ſub ſeditione Granatenſi

tenſi anno Domini. 1566. ex quarecẽs ex Saraceniſmo conuerſi ad fidem, exci tarunt factionem contra regem Philippum, redacti ſunt multi in ſeruitutem, iſtorum recens conuerſorum, qui poſt modum regis authoritate, ſunt reſtituti priſtinæ libertati, quia innocentia eorũ patuit. Et ratio eſt, quia iſti non mouerunt bellum contra regem Philippum directè aut indirectè, ideo non erant puniendi, quia nullatenus fuerunt authores culpę. Quod vero diximus de pueris, non eſſe redigendos in ſeruitutẽ ex bello iuſto tu intellige per ſe, nam per accidens, quando aliter non poteſt ſumi vindicta iuſta de hoſtibus niſi captis illis vel trucidatis, factum erit eos, & alios innocentes punire.

CAP. NONVM.

De his quæ vendi non poſſunt, quia lege ſunt prohibita.

PRæterea plurima, quæ hacte nus recenſuimus, quæ non erant venalia, ſunt & alia quę nõ ſunt venalia, ex lege prohibente eorum venditionem, lex autem prohibet multa ne vendantur, quia ſunt noxia qualia ſunt venena. Hæc autem ſunt varij generis, ſunt enim quædam, quę venenum deponunt, alijs ſalubrib⁹ cõmixta reb⁹ vt ſcamonęa, & colloquintida eleborus & hoc genus alia. Hæc nã que malis cidonijs aut alijs temperata ſalutaribus vel herbis, vel fructibus venenum vertunt in medicamen. Vt etiam vipera, ex qua fit theriaca. Similiter ſunt & alia venena, quę non ſunt apta potionibus, ſunt tamen accommodata emplaſtris exterius membris humanis apponendis vt auripigmẽtum, ſublimatum, & argentum viuum cantharides, & argirium, & cæterã hoc genus. Huiuſmodi igitur quæ habent omnia vſum medicinalem, ſiue in potione, ſiue in malagmate, leges non prohibent vendere, imo eorum vſum concedunt. Et ſi ſublimatum vendere ancillis, aut ſeruis eſt prohibitũ, & peccaret vendẽs quoniã poterit vẽdẽs opinari ſeruos, hoc ſublimatum emere, ad propriã parũdã internecionẽ. Et ſimile eſt de omnibus alijs, quę opinari poteſt vẽdens, emi ad peccatũ patrãdũ, ex qualitate ſeu cõditione ementis. Vt ſi meretrix, emit minium vel ceruſam, aut ſi puella prægnans, & nõ nupta emit herbas noxias, vt abortiat, vt etiam ſi vocat flebotomum, vt venam tali ſcindat, ad procurandum aborſum, vt ſępe eis accidit. Si hoc opinetur flebotomus, aut facile fuerit illi opinari, peccat mortaliter venam ſcindendo puellæ, quia eſt cooperarius homicidij, ſi tamen fœtus iã eſt animatus. Et pharmacopola, idem opinans, quod puella, vel alius pro ea emit herbas facientes aborſum, peccat, criminaliter eas vendendo. Vt is peccaret, qui gladium porrigeret furioſo, vt ſe occideret. Secus autem, ſi emptoris conditio hanc arcet ſuſpicionem. Quippe tunc et ſi malum ſequatur ex vẽditione, non eſt in culpa venditor. Quippe non tenebatur diuinare futurum malũ, vt ſi homo quietus, emit gladiũ, & aſtutè celabat occidendi animum, vendens non tenetur ex futuro homicidio, quia Deus ſol⁹ animum penetrat. Sat equidem eſt venditori, quantum humanitus poteſt conjectari ex ſignis externis, concipere bonum de emptore vt ſine crimine vendat.

¶Sed quid dicet aliquis, ergo neque me retrix, ſi velit emere veſtem, aut calceos, aut vittas aut panem, &c. non poteſt vẽditor hæc illi vendere? Probabis antecedẽs, quia omnibus iſtis illa vtitur ad peccati exercitium.

¶Reſpondebis, hęc neceſſaria eſſe ad ducendã vitã, & ex ſua natura inſtituta, ad ſuſtentationem humanæ vitæ. Quod vero iſtis abutatur meretrix, illud quidem eſt per accidens, ideoque ſi venditor nõ intendit ea vẽdere ad malum inculpata eſt horum venditio. Secus autem de ceruſa, & minio, & alijs hoc genus rebus, quæ meretrix emit, non ad neceſſitatem ſed ad luxuriã. Sunt porro alia venena, quæ non poſſunt habere vſum bonum, ſed ſemper ſunt noxia vtentibus, vt eſt aſpis, ſcorpio, & alia hoc genus non pauca. Et huiuſmodi vendere eſt iure communi prohibitum. Vt in l. quod ſæpe. ff. de contrahen. emptione. Et l. 17. titul. 5. Part. 5. idem habetur in hũc modum. *Las ponçoñas, o yeruas de veneno que en ſi ſon mortales,*

les, ninguno las puede contractar, ſino fuere las que tuuieren con el veneno, parte de medicina, como la eſcamonea, o otras coſas tales. Et ſub hac ratione etiam comprehenduntur omnes libri hæretici, quos eccleſia damnauit & reprobauit, & à lectione fideliũ ſubtraxit. 15. diſt. ſancta Romana & in Concilij Triden. catalogo, libri enim iſti ſunt venena animæ, quę ſunt peiora quã venena corporis. Quo circa iuſta ratione ſunt ab eccleſia prohibiti hoc genus libri. Præter hæc lege prohibentur vendere infidelibus, armorum quoduis genus, ſiue defenſiuorum, ſiue offenſiuorũ. Et ſi ſecundum ſe arma vẽdere non eſt malum, imò eſt vtile reipublicæ, at verò hoſtibus fidei vendere malum eſt. Vnde in bulla de Cœna Domini excommunicantur huiuſmodi, idemque eſt prohibitum alimenta eiſdem vendere, ſub tempore belli: ſiquidem armare hoſtes contra nos eſt nefarium, & eos nutrire aduerſus nos item eſt iniquum. Vnde hæc prohibitio cõſtituta eſt. l. 22. tit. 5. Par. 5. Non tamen prohibetur ibi, imo conceditur, quod legatis infidelium venientibus in curiam regis, victualia miniſtrentur. ¶ Rurſus eſt quoddam genus veſtimentorum ſericorum & auratorũ quod pragmaticis regijs prohibetur, præcipitur enim ne illo induatur quiſpiam, exceptis quibuſdam, & ne illa ſartores, aut alij officiales faciant, vt traditur in libr. Recopil. 7. titul. 12. *De los trages y veſtidos.* part. 2. Et quidem illis indui eſſet crimẽ, & illa conſuere vel facere eſſet crimen. Enimuero peccatum contra legem admiſſum ex legis qualitate eſt pendendũ. Etenim ſi lex editur per modum ſtatuti ſimplicis ſine pœna, aut cum pœna leui, tunc non eſſet criminalis tranſgreſſio. Nam pœnæ leuitas explicat tranſgreſſionem non eſſe mortiferam. At vero hoc intellige, ceſſante contemptu. Siquidem ſi ex contẽptu violatur patet tranſgreſſionem eſſe criminalem. Cęterum ſi pœna appoſita grauis eſt vt mors vel exilium graue, aut flagellatio publica vel excommunicatio maior, vel alia hoc genus, quæ ſunt graues pœnæ facile eſt tunc intelligere legem latam, & euulgatam obligare ad ſuam obſeruantiam criminaliter, vt ſunt leges iſtæ prohibentes vſum, & compoſitionem veſtimẽtorum quorũdam, vnde earum tranſgreſsio eſt criminalis, quandiu robur habuerint legis. At dices, tranſgreſsio pragmaticæ frumenta taxantis ad certum pretium eſſe vendenda, habet pœnam leuem, videlicet perdere frumentum vltra taxationem diuenditum, & 500. dipondia, ſanè ex leuitate materię quia modicũ eſt, quod venditur fieri poteſt venialis, vt ſi quis diuendat exiguam menſuram frumenti vltra taxationem. At vero ſimpliciter eſt mortalis. De vendentibus autẽ huiuſmodi veſtimẽta prohibita, & emẽtibus nihil ſtatuerunt pragmaticæ, in lo co allegato. At quæret aliquis fœminæ aliquãdo vtuntur ornamentis non prohibitis, at vero ex ſua elegantia aut forma inducentibus ſpectantes ad ſalacitatem. Dico, ornamenta de ſe non prouocant ad ſalacitatem niſi eſſent ea quæ ex ſua ſubtilitate patefacerent pudenda, & hæc veſtiri eſſet crimen. Tu lege S. Tho. in. 2. 2. q. 169. art. 2. vbi idẽ docet, & plura alia hanc materiam concernentia, ipſe & ſuus commentator rectè tradiderunt. Vnde Petrus. 1. c. 2. etiam ornamẽta pretioſa, & apparatum ſuperfluum muliebrẽ prohibuit, verumtamen ex eo prohibuit, quo fideles fœminæ, malum non præberent exemplum infidelibus, inter quas verſabantur, quoniam in primitiua eccleſia, commixti erant fideles infidelibus. Aut prohibuit, ne inanis gloria exquiſito ornatu excitaretur, aut denique, ne aſpicientes allicerentur ad ſalacitatem. Cæterum, quando omnia hæc ceſſant, ſed fœmina ſi extrinſecam ducet capillaturam, vt moris eſt Hiſpanis mulieribus, & circundatum gerit aurum, & alios habet exquiſitos ornamentorum cultus, vel quia eſt patriæ conſuetudo, ne ipſę videantur viliores cæteris, aut ſi nupta eſt, quia vir præcipit ſtibio oculos pingere, & cęruſa, & minio, gemmas & torquem immittere collo, atque monilia, &c. aut ſi puella eſt, vt multi fiat & ditiorem virum ſibi paret, vtique peccatum non eſt. Aut ſi ceſſantibus cauſis commemoratis, fœmina cultu huiuſmo di veſtium, & ornamentorum vtitur, vt oſtendat ſe eſſe nobilem, & diuitem, & quia turpe exiſtimat, incedere eo cultu quo aliæ ignobiles, aut minus nobiles, vel demum ſi non ob malum finem, ſed ſolum

An exquiſitus cultus fœminarũ ſit peccatũ.

ſolum quia ſibi ipſa gratior eſt, ex ornatu cultiori, non erit criminale.

¶ At vero fortaſsis obijcies mihi illuſtrē illam fœminam Iudith ſe vario excultiſſimoque ſe ornaſſe veſtium apparatu, vt Holophernem excitaret ad amorem ſuum, vnde ipſum poſſet trahere in ſuā ſentētiam reſpon. Iudith, non eo animo ſe ornaſſe, vt Holophernē ad ſuum ſolicitaret amorem, ſed potius vt ingreſſus illi pateret ad colloquium cum Holopherne, vnde poſſet ipſa liberare populum ab impendēte calamitate. Et Iudith Deo inſpirante hoc fecit, & ideo nulla ex Iudith occaſio exhibetur fœminis ſe nimio colendi apparatu. Nanque ad bonum finem ſe exornare, nimio cultu, nō eſt peccatum, vt fecit Iudith, ſecus ad luxum, vel ſalacitatem.

¶ Non ergo ſemper crimen eſſe fœminas, ſe exornare vario cultu, imò aliquando, meritum eſſe cenſebis bonum, aliquā do vero malum, non tamen ſemper criminale, ſed nonnunquam veniale vt ea quæ non ex malo animo, ſed ex leuitate animi, hoc præſtant vt Hiſpano ſermone dicitur, *Porque ſon galanas de coraçon.* Sed obijcies forſitan, quid ſi pulchram habet faciē, & ſine alio allectiuo, ex pulchritudine allicit videntes, num tenetur fœmina abſcondere vultum ſuum, ne aſpiciētes viri, in amorem eius inardeſcāt, poſtquam aduerterit ex vultus ſui aſpectu, viros prouocari, nam ſi non aduertit, non eſt quæſtio.

¶ Reſpondetur, ſimpliciter loquendo non teneri fœminam abſcondere vultū ſuum, quem Deus illi dedit. Quanuis enim nouum inducere ex fucis, & capillorum tincturis vultum, ſit peccatū iam mortale, iam veniale, ex animo, quo ſe fucat, fœmina & pingit, iam vero meritū, ſi ad bonum finem ſe comit, & colit, vt dudum dicebamus.

Vultus natiuus, & vultus fucatus & fictus. ¶ At vultum natiuum, citra fucum demonſtrare, non eſt peccatum. Nā quod alius offendatur ex vultu illud per accidens eſt, & præter intentionem fœminæ vt ſupponimus. Et is qui ex vultu offenditur obligatur auertere oculos ſuos ne videat, quod ipſum male allicit, vt Iob aiebat. Pepigi fœdus cū oculis meis, ne aſpicerem virginem. Aliâs obligaremus pulchras fœminas quando concedont eccleſias, audiendi ſacri gratia, quod occultis procederent vultibus, ne alij prouocarentur ex viſu id quod non duxerim eſſe verum. Maxime quando ad ſibi neceſſaria officia vadunt, nam vagātes citra cauſam, hoc videntur optare ſuos cunctis oſtentare rutilos vultus, id quod ſaltem veniale erit, ſi animus non adeſt pelliciendi aſpectus virorum ad libidinem. Quam fœminā deſcribit Prou. cap. 7. loquens de muliere garrula, & vaga.

¶ Porro autem, vt ad alia quæ reſtāt referamus ſtylum, hæc interim dimittamus, ſunt ergo quædam quorum venditio virtualiter prohibetur, & non formaliter, vt priora, quæ hactenus ſumus proſecuti videlicet, quando ex regis pragmatica prohibetur venatio, & piſcatura in certis menſibus, quando ſcilicet eſt tempus partus vel auium, vel piſcium. Hæc autem prohibitio venationis, aut piſcationis, aut ſciſsionis lignorum ex locis quibuſdā prohibitis, Hiſpanè cotos, eſt virtualis prohibitio venditionis, & emptionis. Nanque qui venari, aut piſcari prohibetur, aut ligna ſcindere, vtique ſi venatur, aut piſcatur, aut ſcindit capit, quod non eſt ſuum ideoq; illud vendere non poteſt.

Opinio dicens prohibere venationem eſſe illicitam. ¶ Sciēdum eſt autem, quod de huiuſmodi prohibitionibus ſunt variæ ſententię: quibuſdam inficiantibus eas iuſtas, imò planè aſſerentibus eas eſſe iniuſtas, vt eſt placitum Alberti Trotij Ferrarienſis in libello de perfecto clerico cap. 37. lib. 2. vbi docet duo, primum eſt qui venatur, aut piſcatur in huiuſmodi locis prohibitis, non teneri ex aucupio, vel venatione vel piſcatione ad reſtitutionē, & indicat gloſſam in. l. Diuus. ff. de ſer. ruſt. prędio. & in. l. 3. §. planè. per gloſſam. ff. de acquirendo rerum domin. & per Ioan. Andr. c. 1. de clerico venatore. ſecūdū quos, qui venatione capit, vel piſcatione in alieno fundo facit ſuū quod capit, & non tenetur reſtituere. §. feræ. Inſtit. de rer. diui.

¶ Secundo inquit has prohibitiones eſſe illicitas, ſiquidem huiuſmodi ex iure naturæ ſunt communia. Et quia prohibentes agunt contra ius naturale, ideo non poſſunt iuſtè prohibere, vnde infertur primum, quod qui contra huiuſmodi prohibitionem venantur, aut aucupantur, aut piſcantur, non committunt furtum,

tum, neque tenentur reſtituere & Indicat Anto. In hanc ſententiam in cap. Nõ eſt in poteſtate. de deci. Proptereaque inuehitur contra dominos populorum, qui huiuſmodi prohibitiones faciunt, quas iniuſtas eſſe in foro conſcientiæ etiã ſi proclamatę ſint autumant. Quanuis ingredi in loca ait, prohibita, vbi ſunt feræ, quæ venantur, ſit malum, & peccatum quando inuito domino ſit ingreſſus, & ingrediens poteſt conueniri de actione iniuriarum.

¶Porrò autem hæc doctrina eſt ſatis indigeſta. Primum enim, quis inficiari poterit aucupia, aut piſcationem ex cauſa rationabili, principẽ poſſe prohibere & venationem, vel in certis anni temporibus, videlicet quando aues nidificant, & ouant, itemque quando piſcium eſt partus. Hæc enim pragmatica iuſta eſt. Nẽpe vt ſic abundantia ſit auium venalium, & piſcium. Quia ablatis parentibus perit proles. Quod ſi princeps poteſt prohibere generaliter, autoritate etiam principis idem poterunt domini particulares in terris ſibi ſubiectis.

Opinio negans iuſtè prohiberi poſſe venationem refellitur.

¶Dicet fortaſsis, hoc verum eſſe ex cauſa rationabili, quia tunc reſpublica conſentit, quia huiuſmodi prohibitio bonũ ſpectat publicum. At vero prohibitiones quæ fiunt à dominis particularibus, in ſuis terris non in bonum vergunt publicum, ſed ſæpe in malum ſolumque fiunt propter voluptatem dominorum. Quippe cum venatio ceſſet apri, & cerui, & ceruæ, & pulli ceruorum, lepores, cunieuli, &c. creſcunt in magna quantitate, & ſe immiſcent in vineis, & hæreditatibus fructuoſis populariũ, & fructus terræ deuaſtãt, magno malo populariũ. Quod ſi dixeris ſat eſſe ſi domini terrarũ harum rependant damnum, vtique & ſi dicant ſe repenſuros, malè & vix rependunt, & pro centum ablatis non reſtituunt decem. Et populares nihilominus, non audent dominis obloqui, aut cum illis lite contendere, quia in litibus gerendis, plus inſumẽt, quam in amiſsione fructuum.

¶Quid quod & alio malo afficiunt ſuos ſubditos domini iſti, pœnas imponentes, & ſæpe iniuſtas, imò iniuſtiſsimas, venatoribus. Quid quæſo iniuſtius, quam pro vna ſola venatione cuniculi, centum infligere plagas? Neque audiendus eſt quidam Iuriſconſultus, qui cõtendit eſſe iuſtiſsimam pœnam, has infligere plagas, etiam pro re minima & theologicam deprompſit rationem, amat enim videri theologus. Deus inquit, eſum pomi illius mortis puniuit pœna, & tamen res minima erat pomi vnius eſitatio. At vero propter contemptum puniuit, & ne eſitaret pręcepit Deus ſub mortis pœna. Quia inquit, non ipſe eſus, vel quęuis res alia minima, perpendenda eſt, ſed contemptus præcepti, qui eſt maximus. Ad hanc rationem philoſophatur, aut potius malè theologizat Albornozius libro. 3. de contractib. titulo. 6. de quaſi contractibus.

¶At vero, toto cœlo errat, & ipſe non obſeruabat eſſe latiſsimum diſcrimen inter vnum, & alterum. Enimuero eſus illius pomi fuit vetitus ad exercitium obedientiæ Adami erga Deum, & vt recognoſceret Adam ſe ſubditum eſſe Deo. Etenim poſitiuum aliud præceptum, nullum fuerat illi promulgatum, niſi hoc ſolum. Et huius præcepti obedientia erat, vnde pendebat ſalus totius orbis. Nanque illo violato, genus humanum ſe fecit ſubiectum tyrannidi diaboli, ſubtrahens ſe ab obedientia naturalis domini, ſcilicet Dei. At obſecro, quanti refert non venari cuniculum vnum? vtique nihili, obſecro, quantum bonum ſpectat orbis, ſi non venetur? nullum: ſolum non venari iſthæc, eſt ad voluptatem, præcipientis. Non ergo tanta eſt culpa, quanta ſit digna tanto ſupplicio. An non ſatis eſt, ſi ſemel venetur, quod tantum refundat pecuniæ, & ſi ſecundo, duplum, & ſi tertio triplum? Neque huiuſmodi venationes reputantur furta, quæ infamiam inducant, qualia ſunt furta domeſtica. Et ſi donemus, quod in ſola vna venatione ſit contemptus legis, aut mandati, non omnis contemptus, eſt criminalis, quando enim eſt de re leui, & leuis quoque eſt contemptus. Quid quod ſemel venari cuniculum, nõ eſt contemptus ſignum, donec addatur tranſgreſsio tranſgreſsioni. ¶Et demum, cur iſte confert mandata hominum, cum diuino mandato? contemptus enim diuini mandati, & non ſolum mandati,

ſed etiam conſilij, mortiferus eſt: ſecus autem de mandatis humanis, aut conſilijs ſi mandata maximè ſunt de re leui. Quamobrem, non iuſta eſt pœna, ſi pro ſola vna venatione vnius cuniculi, centum flagella imponãtur, imo ſi mihi creditur, huiuſmodi venatio ex loco prohibito, nũquam tot flagellis eſſet plectẽda. Niſi forte ſit aliquis, qui non habet bona vnde ſoluat pœnã, hic ſi luat in corpore, non videtur iniuſtum.

¶At dices, ſed quid ſi pœna non eſt ad reſtituendum ſimplum, vel duplum, vel triplum, ſed venanti ex loco prohibito continuo ex prima venatione conſtituitur flagellorũ pœna: vtiq; ſi hæc pœna cõſtituitur à dominis particularibus, vt à Ducibus, vel Marchionibus, &c. iniuſtiſſima eſt pœna ſi à Rege, nõ eſt digna Rege, quem clemẽtia ſummopere decet, at vero ſi ipſe eam inflixerit, ipſe viderit.

Pœna ſi ex cedit delictum eſt iniuſta.

¶Vt autem ad priora regrediamur, ſi ad malum popularium ſpectat huiuſmodi prohibitio, iniuſta eſt prohibitio, & dominus prohibens populis ſibi ſubiectis, debet non prohibere, aut efficere, quod prohibitio, non ſit notabiliter noxia plebi ſubiectæ. Siquidem ſubditi non ſunt ſerui aſcriptitij dominorũ, ſed ſunt liberi, & ſi habent dominos ex regis autoritate, non habent vt exerceant tyrannidem erga ſubditos, ſed potius vt exerceant iuſtitiam, & pacem conſeruent inter eos.

¶Neque ſuffragatur iſtis dominis, quod forte dicere poterunt ſubditis, ſi vobis non eſt grata huiuſmodi venationis prohibitio, abite ex mea terra, & pergite quo libuerit, ſiquidem, dominus niſi ex delicto, hanc ſuis non poteſt infligere pœnam, quod ſcilicet relinquant patriam ſuam, & cogantur diuendere bona ſua. Nam exceptis caſibus ſupra memoratis, nemo poteſt cogi ad vendendũ bona ſua.

Aliquando prohibita venatio eſt iniuſta.

¶Porrò ſi hæc prohibitio venationis eſt in bonum populi, vel ſaltem non eſt in malum populi quia detrimẽtum eſt exiguum, quod ex prohibitione poteſt popularibus prouenire, & hoc detrimentum reſarcitur à domino, tunc ſanè huiuſcemodi prohibitio ferri poteſt.

¶Porrò autem eſt obſeruandum, huiuſmodi prohibitionem vel venationis, vel piſcaturæ, vel ſciſsionis lignorum, vel arborum contingere bifariam poſſe, vel quod fiat generaliter, vt Rex facit ex pragmaticis ſuis, prohibens, quod quibuſdam menſibus non fiat aucupium perdicum, aut piſcium piſcatio, &c. aut fieri poteſt particularis, videlicet, quod ex tali loco, non fiat venatio aucupium, aut piſcatio, aut ſciſsio. Habent enim populi certa prohibita nemora, aut cæduas ſyluas, Hiſpanè deheſas, vnde cæduntur ligna in vſum popularium, vel fructus videlicet caſtaneæ, vel glandes itidem in vſum eorundem. Hæcque dicuntur Hiſpanè, *Bienes concegiles*, quæ prohibentur ab ipſa communitate, Hiſpanè, *Los acotas*, vt nemo niſi facultate publica, poſsit vel venari in huiuſmodi locis, vel cędere ligna, vel decerpere fructus. Et domini populorum horum, nouas ſæpe addunt prohibitiones, vt oſtendant ſe eſſe dominos, quæ ſi ſunt in fauorem boni publici, ſanctæ ſunt vt dudum tradebamus.

¶Præter hæc inſtar horum, ſunt cenſenda bona communia eccleſiarum, quia eccleſiæ etiam habent ſyluas huiuſmodi, quæ ſunt capitulorum, & nullus canonicorum, niſi ex facultate capituli, cuius eſt canonicus, poteſt cędere ligna horum locorum, & in propriũ vſum conuertere.

¶Secundò notabis, huiuſmodi prohibitionem fieri dupliciter, aut ſepiendo loca, vbi feræ & beſtiæ ſylueſtres, continentur aut non ſepiendo loca, ſed ea nõ ſepta relinquendo, vnde omnibus patet ad illa ingreſſus. Quales ſunt ſyluæ cæduæ, ſeu nemora, quæ quia ſpatioſa ſunt ſatis, non poſſunt ſæpe circundari. Iam verò vt à notioribus fiat exorſus.

¶Prima ſit concluſio, qui habet feras, vel arbores, &c. ſeptis concluſa in agro, vt domini particulares, ſæpe habent, vt & prata quædam concluſa vnde prouenit gramen in paſtum ſuorum gregum, vt in ciuitate Legionenſi, & alias, iuſtè poteſt prohibere, venationem, eorum quæ ſunt in huiuſmodi, vel piſcationem, ſi forte ibidẽ ſint piſcinę, aut ſtagna, aut torrentes, & cęſionem lignorum, ſi quę ſunt ibi ligna cædua, &c. Hæc patet, quia hęc quę ſunt ſepto cõcluſa, ſunt propria ſepientis, & ex eo illa ſepe concluſit dominus

Prima concluſio.

minus horum, vt nullis inuito eo, pene-
trare licuiſſet. ¶Vnde qui hæc ſuffura-
tur, peccat mortaliter ſi notabile ſit fur-
tum,& tenetur reſtituere. Et perinde eſt
ac ſi vineam,vel hortum alicuius quis pe
netraret, & fructus ſubriperet. Quod ſi
ſæpe furatur modica, ex multis modicis
fit vnũ multum, & tunc obnoxium eſt
reſtitutioni.

Secũda con cluſio.

¶Secũda cõcluſio,ſi quis pe
netraret hæc ſepta iniuſſus & aues volu-
cres,quæ per ſeptũ volitãt ſua induſtria
caperet,vt facit puerorũ ingeniũ, nõ eſt
obligatio ad reſtituẽdũ,neq; enim furtũ
eſt.Nãq; aues illę, volitãtes,per ſeptũ,vel
intra ſpatiũ ſepti ſunt bona communia,
quippe quæ nullius ſunt dñi: ideo ſunt
primo occupantis.Et ſub hac ratione,ve
ra narrabat Albertus ſupra indicatus.

Tertia con cluſio.

¶Tertia concluſio,ſi aues ibidẽ ſunt con
lectæ ex induſtria domini ſepti,vt ibi ni-
dificent, & propagent, vt perdices, vel
turtures,vel gallinæ, vel coturnices, aut
columbę,aut quæuis hoc genus alia, qui
illa ſubripuerit,itẽ crimẽ cõmittit & ob-
noxius eſt reſtitutioni, ſecus autẽ ſi non
ex induſtria domini, ſed caſu volucres
ibi in ſepto nidificant vt paſſerculi, aut
Aquilæ,&c.Prior pars patet ex. 1.cõclu-
ſione. Poſterior item eſt aperta, quoniã
huiuſmodi ſunt aduentitia,& non perti-
nent ad ſeptum,ideoque qui huiuſmodi
venaretur,non teneretur reſtituere.Pec-
caret ſanè ingrediens ſeptũ iniuſſus,ideſt
domino inuito, quia huiuſmodi ingreſ-
ſus clandeſtinus,ſuſpicionẽ inducit furti,
at re vera, ſi alia non furaretur, præter
prædicta, non eſt furtũ. Niſi forte tanta
eſſet manſio auium harum ibidem quod
ex induſtria domini, ibi nutricarentur,
præbendo ex ſuo illis alimenta.

Quarta cõ cluſio.

¶Quarta concluſio, qui venatur contra
pragmaticas,iam ſupra relatas, aut piſca
tur piſces,non tenetur reſtituere.Hęc pa
tet,quia huiuſmodi pragmaticę,nõ pro-
hibent certum locum ad venandum,vel
piſcandum,ideo qui venatur,tunc vena-
tur, quæ ſunt communia, ideo fiunt ve-
nantis. ¶Eſt autem commune bonum,
dupliciter,aut negatiuè, quia nullius eſt
bonum,aut quia non habet ſingularem
dominum,bene tamen habet plures do-
minos vt communitatem,quia eſt pecu-
lium,vel ciuitatis,vel populi alicuius, vn
de etſi hoc genus bona ſunt communia

Pragmaticæ prohibẽtes venationẽ ſunt pœnales.

bona, referendo ad particulares perſo-
nas, referendo tamen ad totam commu
nitatem, ſunt propria communitatis, vt
ſyluæ vel nemora,&c. ſupra commemo
rata: vnde,quia ex huiuſmodi pragmati-
cis non fit appropriatio loci, ſed ſolum
vetantur venatio,aut piſcatura, ideo,qui
venatur,aut piſcatur,quia venatur quod
eſt commune primo modo,non tenetur
reſtituere,quia non venatur alienum ſed
commune, cuius conditio eſt, quod ſit
primo occupantis, id quod non accidit
bonis communibus ſecundo modo. Hu
iuſmodi autem pragmaticæ, ſunt ſolum
pœnales, & ideo qui venatur cõtra pra-
gmaticas huiuſcemodi, aut piſcatur,de
prehenſus ſoluet pœnam à pragmatica
ſtatutam,aut ſi conuictus fuerit,quia an-
te damnationem illam ſoluere non tene
tur.

Quinta cõ cluſio.

¶Quinta cõcluſio,qui ex ſyluis, aut
nemoribus, aut alijs locis prohibitis qui
ſeptis non ſunt obmuniti,quos vernacu
la lingua noſtra dehefas appellitat, volu
cres per hæc loca volitantes,aut gradien
tes, aut arboribus conſidẽtes aucupãtur
non ſunt obnoxij culpę, & ſubinde ne-
que reſtitutioni: quippe qui de furto iſti
non ſunt carpendi. Hęc patet ex tertia
pręlibata concluſione: quoniã hęc ſunt
communia bona. etſi loca ſeu fundi per
quos tranſeunt habeant dominos parti-
culares.

¶Porrò prędicta magis clareſcunt ex In
ſtit.lib.2.tit.de rerum diuiſione, & domi
nio ipſarum adquirendo.§.ferę. vbi tra-
ditur,ferę igitur beſtię,& volucres & pi-
ſces, & omnia animalia, quę mari,cœlo
& terra naſcuntur ſimul atque capta fue
rint ab aliquo iure gentium ſtatim illius
eſſe incipiunt, proprietas igitur fundi,
non obſtat quominus huiuſmodi volu-
cres per illũ volitãtes, nõ ſint aucupãtis.
¶Obſtat autẽ ne quis herbas agri illius
quis ſecet,quia herbę fundi,ſunt domini
fundi ad paſcua gregum, ideo qui eas in
magna quantitate ſecaret, inuito domi-
no teneretur de damno illato domino
fundi. Qui vero volucres aucuparetur
nihil damni inferret,itẽ qui feras ſi forte
per fundum illum tranſeũtes venaretur.
¶De feris autẽ,& iſtiuſmodi animalibus
Inſt.vbi ſupra ita traditur,qui alienũ fun
dũ ingreditur aucupãdi, aut venãdi gra-
tia poteſt à dño ſi is pręuiderit prohiberi

ne ingrediatur. Quidquid autẽ horũ ceperit, eo tuum eſſe intelligitur donec tua cuſtodia coerceatur, cũ vero tuã euaſerit cuſtodiã, & in libertatem naturalẽ ſe receperit, tuũ eſſe deſinet, vnde ſi apri vel cerui ſunt in fundo meo, aut lepores, aut cuniculi, aut apes ſunt incluſę in ſuis alueis in fundo meo, ſi muratus eſt fund⁹, quãdiu ſunt hæc ſub muri cuſtodia ſunt domini fundi, & tenebitur qui abſtulerit inuito domino furti quia mea ſunt tãtiſperdũ ſunt ſub mea detinẽtur cuſtodia. ¶At vero ſi forte exierint cuſtodiã, vt ſi murũ tranſgrediũtur cerui, vel apri, cuniculi aut examẽ apũ, aut perdices, &c. iam nõ deſinunt eſſe mea, & reddũtur cõmunia. Niſi adeo cicures eſſent cerui, vt haberẽt cõſuetudinẽ reuertẽdi in fundum vnde exierint, tũc enim reputantur eſſe domeſtica animalia, quia regrediũtur in locũ domini. Tũc autẽ niſi hanc amitterent cõſuetudinẽ regrediendi, etſi egrediãtur cuſtodiã adhuc reputãtur eſſe domini fundi, vt habetur loco præcitato. §. Aplũ, vbi apes, & colũbas ſub ferarũ nomine lex ſupra indicata cõprehendit, vnde tradit quod ſi examen apum exit ex fundo meo, & conſidet in arbore alieni fundi examẽ illud erit primo illud includẽtis in alueum. Quod ſi mellificãt ibidẽ fauos mellis, quilibet eximere poteſt. Apes enim nõ cicurãtur vt cerui, & alia animalia, ſed ſemper agreſtes ſunt, etſi reuolent in alueũ: columbæ autẽ itẽ habẽt feritatem naturæ, etſi quędã ſunt domeſticæ, & reuolãtes videamus in colũbaria ſua, verum idẽ dicendũ de iſtis atq; de ceruis lex cõmemorata inſtituit, vt de perdicibus idẽ. Cęterũ ſi ferę egreſſę ex fundo meo, valde nocent fundo alterius, etſi conſuetudinẽ habeant regrediẽdi, nihilominus fundũ meum lędentes licebit venari: quia me & mea iure naturæ ſeruare poſſum indemnia. ¶Porrò ferę ſi non ſunt coercita ſepti cuſtodia, qui illa venatur, aut aucupatur pœnæ, ſiqua eſt impoſita venantibus, aut aucupantibus, condẽnatus à iudice ſubdetur, nõ tamen videtur furti arguendus, ſiquidẽ feræ illę non incluſę ſunt velut communia bona, quia habent liberam vagationem. ¶At vero de gallinis, & anſerib⁹ inſtitutio dudũ citata, aliã rationẽ ingerit, hęc enim etſi exeant ſepta vbi tenebãtur cõcluſa, vbiq; ſunt domini ſui ſiue habeãt animũ reuertendi, ſiue nõ habeant, id eſt ſiue cõſueſcant regredi, ſiue non conſueſcant: quia hæc non ſunt aues feræ ſed cicures vt ibidẽ traditur, idemq; eſt de iumentis ſi quæ ſunt in ſeptis locis à dominis concluſa, & exeant, ſi illa quiſpiã ſuſtulerit, niſi domino reddiderit, tenebitur furti. Et perinde eſt hæc eſſe ſeptis cõcluſa, atque liberè vagari, ſemper enim ſunt dominorũ ſuorum, quia nõ ſunt feræ aſini, vel equi, vel boues, vel oues, vel capræ, &c. ¶Eſt porrò obſeruandũ Ariſtot. 10. ſectione problematum, proble. 45. tradidiſſe domeſticis omnibus animalibus in eadẽ ſpecie correſpõdere fera, vt ſunt domeſtici homines itidẽ & feri, & agreſtes, quales reperiũtur apud Indos qui veſcũtur carnibus humanis, vitã agentes agreſtem, & crudelibus moribus furentes, itẽ ſunt aſini, & equi, & capreæ ſylueſtres vt ſunt domeſticæ. Et demum omnibus domeſticis, correſpõdent alia eiuſdem ſpeciei fera & ſylueſtria. ¶Et ſi nõ è cõtrario omnibus feris, correſpõdent in eadẽ ſpecie domeſtica. Nã nullæ ſunt apes cicures, nullæ viperæ, nullę veſpę, nulli tabani, nulli lacerti, &c. vnde infertur, quod eſt reperire gallinas agreſtes & feras, itẽque & anſeres, vt etiã Inſtitutio indicata docet. ¶Quippe ex Ariſto. documento domeſticis omnibus, in eadẽ ſpecie correſpõdent alia fera, vnde ſi cõſtaret gallinas, vel anſeres te habere feras in fundo tuo, eadẽ ratio de illis eſſet habenda quæ de apibus, & de alijs feris auibus inſtitutio relata cõſtituit. ¶Cur autẽ ſi rogitas, domeſticis omnibus correſpondẽt fera, nõ tamẽ feris omnibus domeſtica, ratio eſt, ex Ariſto. ibidẽ, quia natura animaliũ imo etiã omniũ corruptibilium magis properat ad defectũ quam ad perfectionẽ. At vero eſſe domeſticum perfectio eſt, eſſe autẽ ferum eſt defectũ, ideo facilius eſt labi ad feritatem quã prouehi ad mãſuetudinẽ, verũ de iſtis alibi: regrediamur ad inſtitutũ. Poſt quã igit de aucupio, & venatione ferarũ diſertũ eſt, ad cętera referamus ſtylũ diſcutiẽda: an videlicet cęſores lignorũ, inuitis dominis ex alienis ſyluis, furti teneant, an ſolũ ad pœnã ſoluẽdã poſt iudiciariã cõdẽnationẽ obligent. Et ſanè illud exigua eget diſputatione, ſi ſylua ſit vni⁹ dñi ſingularis nam

Cerui, apri, cuniculi, lepores, apri vel ſi fera animalia.

Apes & columbę ferę aues ſunt.

Omnibus domeſticis animalibus correſpondẽt fera in eadem ſpecie, at non è cõtrario.

Cur facili⁹ prolabũtur animalia mãſueta in feritatem, quam feræ in manſuetudinẽ prouehantur.

nam tunc qui domino inuito, ex illa cæ-
dit ligna, ſi notabilis tamē ſit cæſio, furti
eſt arguēdus huiuſmodi cęſor, vel ligno-
rum huiuſmodi trāſportator, etenim, qui
tollit alienum inuito domino furtū ad-
mittit, talis eſt huiuſmodi. Hæc habes
cap. mandati. l. Diuus. Non eſt rationabi
le ait, nolentibus dominis vos in alienis
agris aucupari. ff. de ſeruit. ruſt. prædio.
Titul. 28. Part. 3. &. l. 16. & l. 17. *Beſtias ſaluajes.* Part. 3. titu.
28. Quas leges habeto iuxta. 3. conclu-
ſio. ſupra indicatam. Porrò autem quæ
magis vrget difficultas eſt, de cæſoribus
lignorū, aut tranſportatoribus ex ſyluis
cæduis, quæ nō ſunt alicuius domini ſin
gularis, ſed potius ſunt communitatis eu
iuſdam, vt ciuitatis, vel oppidi, vel vici,
aut eccleſiæ, aut monaſterij &c. Nanque
ciuitates habent huiuſmodi ſyluas cæ-
duas, vſibus publicis neceſſarias, itemq;
& oppida, & vici, & ſæpe eccleſiæ, & mo-
naſteria pro ſuis vſibus, huiuſmodi ſyl-
uas cæduas poſsident. ¶ At vero vnum
ante omnia præmittendum duxi, domi-
nos oppidorum, vel vicorum huiuſmo-
di non eſſe dominos, harum ſyluarum
cęduarum, magis quā populus ipſe cui
ipſi præſunt, qui Hiſpana voce, *Señores de
vaſſallos*, appellantur. ¶ Vt neque recto-
res ciuitatū ſunt domini huiuſmodi ſyl-
uarum cæduarum, magis quam ærarij
publici dicuntur autem cæduæ ſyluę, vn
de ſcilicet cæduntur ligna, ſed ſolū ſunt
adminiſtratores bonorum publicorum,
ideoque ſi malè adminiſtrauerint crimē
admittunt, & ſi ex mala adminiſtratione
reſultat cæduarum ſyluarum, ſiue mon-
tium ſeu nemorum vnde ligna cædun-
tur publicis vſibus, magna læſio boni pu
blici, quantum læſerunt tantundem in
foro conſcientiæ reſarcire reipublicæ te-
nētur. De dominis autem prædictis vaſ-
Sexta concluſio. ſallorum ſit ſexta concluſio. ¶ Huiuſmo
di dominis non licet ſyluas huiuſmodi
ſuorū ſubditorū populorū vſurpare, vel
cædendo ligna, vel paſcēdo ſyluarū ha-
rū gramina gregibus ſuis, vel decerpēdo
fructus arborū, ſi quæ ſunt pomiferę, aut
aliâs fructiferæ in talibus ſyluis, cōmuni-
tatis, ſeu vt Hiſpanè efferam concegiles,
itēq; in fluuio cōmuni populi non licet
illis expiſcari piſces, &c. Quā cōcluſionē
tu intelligito, ſi magnā inferat læſionem
bonis iſtis cōmunibus, nam ſi illis bonis
vtitur dominus, vt alius quiuis popula-
ris, aut ſaltē vt duo, nō eſt vſurpator ap-
pellādus bonorū cōmunium. Si vero ex-
cedat metā hanc tenebitur reſarcire dam
num in foro cōſciētiæ ſuis ſubditis, quos
valde læſit vſurpans vt propria, quę alio
qui erant cōmunia. ¶ Primò autē verita-
tē concluſionis huius inde habebis, quia
dominus emens à rege huiuſmodi oppi-
da, non emit hæc cōmunia oppidi bona:
ſed ſolū iuriſdictionē, & tributa quę regi
debebātur emendo à rege fecit ſua: ergo
ſi nō eſt dominus horū bonorum, ſi ea lę
ſerit valde illa vſurpat, & tenebitur furti
in foro cōſcientię, concluſioni etiam Ga
briel conſentit in. 4. diſt. 15. q. 5. Et Sylue
ſter verbo, Reſtitutio. 2. §. 16. & alij idem
cōmemorantur doctores. ¶ At verius. 2.
probatur ex. l. 1. titul. 8. lib. 7. Recop. vbi
omnino prohibetur ne huiuſmodi ſyluę
vendātur, vel lędātur, vel à popularibus,
vel à domino populi & mihi relatū eſt,
nuper incolas vici de Retortillo diœceſis
Ciuitatēſis obtinuiſſe poſt lōgā litē fina-
lē ſententiā cōtra dominum ſuū, ex qua
præcipitur, vt domino illi non liceat frui
bonis publicis ſiue pro paſtu pecorū ſuo
rū, ſiue pro alijs vtilitatibus, niſi quantū
duo ex popularibus fruūtur, vt igitur po
pularibus pro ſua neceſsitate, dūtaxat fas
eſt vti illis bonis, ita & dominis licebit, &
in foro conſcientiæ, propter huiuſmodi
vſum, ad nihil tenentur. ¶ Solet quoque
quotānis cōmunis cōcedi facultas popu
laribus cędēdi ligna, & fruendi certo die
iſtis bonis publicis, & id tēporis itē licere
perſpicuū eſt Hiſpanè dicitur, *Deſacotar
los mōtes.* Porrò hac nō extante facultate
in foro cōſciētiæ etiā nō licet huiuſmodi
publica bona trahere ad vſum propriū,
ſemper intelligo, quādo fit eorū magna
læſio, nā ſi modica ſit, quod modicū eſt
pro nihilo cōputatur. Verū quidem eſt,
quod deprehēſus à cuſtode montiū, qui
etiam modica ſuſtulerit, pœna mulctabi
tur, verū in foro cōſcientiæ, nō eſt de cri
mine furti carpēdus, neq; reſtituere tene
bitur, cæterum cuſtodes, ſuum implent
munus, & rectè faciunt ipſi pœnam im-
poſitā exequantur, ipſi enim non tenen
tur diſcutere, ſi qui cędit ligna, illis opus
habet, aut ſi modicū eſt, vel magnū, mo-
do læſio cōtineatur ſub impoſita pœna.
¶ Quod ſi obieceris, mēbrū cōmunitatis

cur, peccabit vtẽs bonis illis cõmunibus, ſiquidẽ cõmunia ſunt omnibus mẽbris illius communitatis. Reſpon. ex eo peccat, quia ſibi vſurpat communia, vtens illis quaſi proprijs, & ideo ſi læſio ſit magna tenetur de damno illato in foro conſcientiæ: etiam ſine iudicis condemnatione. Alia enim ratio eſt de damno illato, alia de pœna inferenda, hæc non eſt ſoluenda, donec iudicio declaretur ſoluẽda, illud vero, ſimulatq; illatum eſt, ad reſtitutionem obligat ſine iudicis ſentẽtia. Quia qui damnũ infert crimen admittit contra ius naturæ quod ſemper clamat. Neminẽ eſſe lędendũ, & ius vniculq; eſſe tribuẽdũ. ¶Quod ſi adhuc inſultas iure naturę omnia, quę ſunt ſyluarũ, eſſe cõmunia. Verum equidem eſt ius naturæ poſſeſsiones nihil diſtinxiſſe, at vero iure gentiũ ſunt diſtinctæ ſyluæ, & fundi ſeu poſſeſsiones, & hac facta diuiſione, reſultauit hoc eſſe meũ, & illud eſſe tuum, ideo lędens poſſeſsionem alterius tenebitur, & criminis pœnitere, & læſionem reſarcire.

CAP. DECIMVM.

Qua ratione contractus emptionis, & venditionis ex circunſtantijs vitietur.

Et quidẽ cõtractus huiuſmodi vitiatur multifariã ex circunſtãtia perſonę, loci, temporis, aut deniq; ex modo cõtrahẽdi cõtractui huiuſmodi extrinſeco. Hactenus autẽ diſertũ eſt de vitio cõtractus iſtiuſmodi ex parte rei quæ emitur: non tamẽ de vitio ex circũnſtãtijs accidẽtę. Circunſtantia igitur perſonæ vitiat con tractũ, vt ſi cõtrahẽtes ſunt monachi, aut clerici, cõtractus vitium ſibi cõcillat. Niſi quod non omnis vẽditio, & emptio, iſtis interdicta eſt. Poſſunt nãq; & vẽdere, & emere, quę neceſſaria ſibi ſunt & familiæ ſuæ. Nãq; Apoſtoli Ioan. 4. Cõceſſerunt Samariã, vt emerẽt ſibi neceſſaria. Et Iudas loculos habebat vbi reponebat allatas pecunias vt emeret Chriſto, & Apoſtolis neceſſaria. ¶Vnde traditur, triplicẽ eſſe negotiationẽ, & œconomicam, & politicã, & lucratiuam. Prior eſt ex qua quilibet paterfamilias emit, & vẽdit, ſibi & ſuis victui neceſſaria. Et ideo vocatur negotiatio domeſtica, & omnibus hæc negotiatio eſt licita. Et re vera non eſt negotiatio vt vulgus vſurpat negotiationis vocabulũ. Nãq; qui ſolum domeſtiea curat, & ſolũ ſibi prouidere & ſuis ſatagit, & ibi ſiſtit, nõ appellatur negotiator, ſed ij ſolum hoc nomine donãtur, quorũ officiũ eſt, emere vt vendant & vendere vt emãt: iſti enim alio nomine dicũtur mercatores. ¶Iſti ſunt qui vadunt ad nũdinas, tranant maria & flumina emẽdi gratia, & vendẽdi ad lucrũ, nõ ſolum ad ſibi neceſſaria quippe, qui vadit ad nũdinas, vt vitæ neceſſaria prouideat nõ eſt mercator, quia illo nõ tendit, gratia quęſtus, ſed gratia prouidendi ſibi, quod neceſſariũ eſt. ¶Vnde clerici in nundinas tẽdentes, propter hunc finem, non propterea ſunt mercatores. Sępe enim cõtẽdunt, & clerici, & monachi vt prouideant ſuis domibus cõgruẽtia. ¶Itẽ vt ſibi parẽt mulas, vel equos, vel pãnos, &c. Et quidem ſi clericus in nundinas pergat, vt emat mulã, vel mulas, & has reddit pingues, & vẽdit carius quã emerat, ſi hoc non habeat in officium ſed raro illi accidat, nõ eſt ob hoc dicendus mercator, quia vna hirundo non facit ver, ſimiliter, ſi vineas habeat, vnde colligit vinũ, aut cẽſus habuerit ex frumẽto, vino, oleo, &c. hæc vẽdere, vt emat ſibi neceſſaria, nõ eſt eſſe negotiatorẽ, idem dices de monachis. ¶Sũt qui putent cũ Conrado. q. 51. de cõtract. clericos etiã pinguis cenſus, poſſe negotiari per alios, videlicet, habere cõtractũ, ſocietatis cũ alijs, modo ipſi non vadant in nundinas, vel diſcurrãt in forenſes cõtractus, ſed quod ipſi pecuniã exhibeant & alij laborem, & induſtriã, ſiquidẽ hac ratione negotiari clericis fas eſt, ſiquidẽ iura ſolũ vetãt negotiationẽ perſonalem & indicat Clem. 1. de vita & hone. cleri. vbi traditur, quod perſonaliter, nõ poſſint clerici, vel tabernarij officiũ vel macellarij facere. ¶At vero loc⁹ hic, ex Clement. vnica. allatus probat nihil. Etenim macellarij officium, & tabernarij agi poteſt, citra negotiationẽ. Siquidẽ fieri poteſt, vt quiſpiã habeat armenta, vel pecudes, ex propria ſubſtãtia, & hęc occidat ipſe, & excoriet, atq; dilaniet, & vẽdat. Et iſtud fit ſine negotiatione, vt modo eſt ſermo ſiquidẽ hic macellarius, non emit, Cõtra Ioã. Medina co. dice de re. ſtit. titu. de rebus per mercatio nem acqui ſitis.

vt vendat, ſed ſua vendit itidem & tabernarij officium ad eundem modũ. Quandoquidem poteſt tabernarius in taberna ſua meritoria vinũ, vel panes, vel carnes, poteſt vendere ſua, quæ ipſe habet ex proprio peculio. Cæterũ, quia huiuſmodi officia ſunt vilia, & ſordida, & talia eſſe ducuntur, ideo clericis, Clement. citata prohibentur, non propter negotiationem. Vnde hunc locũ trahere, ad ſuã concluſionem, ſcilicet, quod clericis fas ſit per alios negotiari eſt quidem impertinẽs. ¶Sed age, ſi licet clericis per alios negotiari, nunquid per famulos ſuos, quos vocant factores, an per ſocios ſuos, id quod fit ex cõtractu ſocietatis? Quod ſi primum dixeris, fas igitur erit clericis, habere Hiſpali, vel Granatæ, vel Antuerpiæ, &c. factores per quos vendant merces & emant. Et fas erit contractum ſocietatis inire cum mercatoribus. ¶At vero quid eſt hoc niſi negotiari inſtar laicorum? laici enim mercatores pinguis ſubſtantiæ, per ſuos factores negotiantur, & ex contractu ſocietatis. Et quidem quæ per alios facimus, per nos cenſemur facere, ideo clerici ſi per alios negotiantur, ipſi reputantur negotiatores.

Officia vilia & ſordida clericis prohibita.

¶Porro. 88. diſt. cap. fornicari. clericis interdicitur negotiatio lucratiua, & ſiue fiat per ſe, ſiue per alium lucratiua eſt & lucrum ſolummodo ſpectat. Non quod omne lucrum parare, clericis interdicatur, quippe ex proprio lucrum parare, non vetatur, vt ex frumento oleo, vino, & alijs cenſibus, redditibus, vel poſſeſsionibus, ſi quas habent clerici, vt etiam illis non interdicitur vendere, & emere cenſus redimibiles, vnde lucrum etiam paratur, igitur vniuerſa hæc, quæ diximus ſunt intelligenda iuxta gloſſam ad cap. negotiatores. 88. diſt. dicentem clericis licitas eſſe negotiationes neceſſarias & honeſtas. Inhoneſtæ igitur de quibus loquimur & ſuperfluæ neque per ſe neque per alium licebit agere, vt tradit Syluester in verbo clerici. 3. §. 6. quod ſi per alium hæc vilia clerici faciant ceſſat pœna, ſed non culpa ex gloſſa ad Clemen. indicatam de vita & honeſtate clericorum. capit. 1. cui ego ſubſcribo. Et ſi credideris non eſſe ſemper criminalem culpam quãdo per alios hæc clerici exercent, de quibus diſſerimus. Tradunt autem quidam Iuriſconſulti, & ſcitè, triplicem eſſe negotiationem, quædam enim eſt negotiatio, quæ conſiſtit principaliter in artificio vt quando, quis emit lignum, & inde conſtituit imaginem, aut aurum, vel argẽtum, & inde fabricat annulum, vel vaſculum. Alia verò eſt negotiatio, quæ ſolum conſiſtit in emendo, & vendendo, non mutãdo vel formam, vel materiam eorum quæ venduntur, & hæc eſt propriè negotiatio, vt ſupra à me eſt annotatum. Poſtrema denique quæ non conſiſtit principaliter in emendo, vel vendendo, nec etiam principaliter in artificio, ſed ex vtroque temperatur, verbi cauſa, emit quiſpiam fundũ, vt ex illo percipiat fructus, quos vendere poſsit.

Triplex negotiatio apud Iuriſconſultos.

¶Prima igitur harum permiſſa eſt clericis, etiam in ordine ſacro conſtitutis, vt apparet ex cap. fina. de vita & honeſtate clericorum. Niſi eſſet officiũ aliquod vile & ſordidum, quale eſt macellarij, vel tabernarij, vel excoriarij, vel mangonizandi, &c. quæ ſunt prohibita clericis, vt dudum commemorabam ex Clemẽ. ¶Quanuis officium vile ſi non ſit ſordidum, eſt illis permiſſum, quale eſt officium contexendi retia. Nanque officium texendi tentoria, non erat admodum pretioſum, & à Paulo exercebatur Acto. 18. verum ſordida & vilia ſunt vetita clericis. l. 2. C. de epiſcopis & clericis. & dicta. l. munerum. §. fina. ff. de muner. & hono.

¶Secundò tamen negotiatio clericis negatur, ſubaudi clericis conſtitutis in ſacris aut beneficiatis, quia cæteris etſi macellarios, vel tabernarios, &c. eſſe ſint eis prohibita, no tamẽ negotiatio, vnde etiã cernere poteris, quod male inducitur, ab ijs, quos indicabam pridem, ad probandum clericis fas eſſe per alios negotiari. Quod vero clericis in minoribus liceat negotiari teſtatur Abbas Siculus, in capit. fornicari. & capit. negotiatorem. 88. diſtinct. vt colligit etiam ex capit. ſed neque. extra ne cleri. vel monachi. Negatur autem negotiatio hæc ſecunda clericis, eatenus, quatenus, non ſint in neceſsitate conſtituti. Nanque ſi neceſsitatis leuandæ cauſa, eam exerceant non agunt contra ius, citra neceſsitatẽ autem, ſed ſolum ex cupiditate lucrandi, prohibetur illis huiuſmodi

negotiatio, emendi, & vendendi. Et lucrum ex huiuſmodi turpe iudicatur in clerico vt prædictũ eſt, vnde ſi per alios negotiantur ex cupiditate etiam illis erit lucrum turpe. ¶Tertio autẽ negotiatio item conceſſa eſt clericis. Siquidem non eſt propriè negotiatio vt Anton. teſtatur capit. finali præhabito, & ſectatur Ioannes de Lignarij arg. capit. ſacris de ſepulturis, vnde credit hic autor & verè credit ſi clericus habuerit in peculium, tabernam, vel macellum, poſſe hæc locare alijs, vt inde ex locatione redditum recipiat, & allegat, quæ notantur in prædicta. l. 2. C. de epiſcop. & clericis. & in. l. Ancillarum. ff. de peti. hære. & cap. ſignificante. de appellationibus. Et ratio prompta eſt, quippe locare domum ad macellum, non eſt magis negotiatio, quã locare ad habitandum. Ego tamen intelligo huiuſmodi doctrinã, modo non per famulum ſuum macellationis exerceat officium. Nam hæc non eſſet locatio, ſed eſſet exercitium macellationis factæ per alium, nomine tamen ipſius. Quod ſanè liceret, ſi ad hoc faciendum non cupiditas, ſed indigentia compelleret.

¶Negotiatio igitur lucratiua, quæ reportat lucra ex commercijs, clericis negatur & negotiatio politica, ideſt ciuilis, ſcilicet tractandi negotia forenſia vel ciuilia. ¶At habẽt hęc iura prohibentia negotiationem clericis originem ex verbo Pauli. 2. Timoth. 2. Nemo militans Deo implicat ſe negotijs ſecularibus. Quoniã hæc negotia vix aguntur citra peccati rubiginem, Eccleſiaſt. 21. Non iuſtificabitur caupo à peccato labiorũ, & quod de caupone, ait de cæteris, qui incumbũt vendendis & emendis mercibus intelligi nemo vetat. Et idem experientia docet quotidiana. ¶At occines, ſi per alios negotiaretur clericus, non ſe immiſcet occaſioni peccandi, vt mentiendi, & peierandi. Benè quidem ſi non ſe immiſcet, huiuſmodi, diſtrahitur nihilominus curis ex mercium venditione, ſi lucratur ex illa, an iacturam patietur, & alijs neceſſe eſt eum diſtendi curis ex mercimonijs reſultantibus: etiam ſi per alium faciat. ¶Ius autem vetat huiuſmodi negotiationem, ſub comminatione anathematis. c. ſecundum inſtituta ex. ne cleri. vel monachi. vbi traditur, ne cauſa lucri negotientur, vnde infertur quod neceſsitatis cauſa non prohibentur, ſub intermminatione anathematis, non ergo ipſo iure incurrunt negotiatores clerici anathema, ſed poſtquam moniti fuerint, ſi contumaces extiterint, ſunt anathematizandi. ¶Vnde videtur non eſſe peccatum mortiferum clerico negotiari, ſi aliunde non trahat rationem culpæ, aut propter ſcandalum, aut propter mendacia, aut periuria, quæ in ea miſcentur. Etenim ſi ante eſt admonendus, igitur tunc peccat quando admonitus non ceſſat à negotiando. ¶Vt etiam perdit priuilegium clericale, ſi admonitus tertio non ceſſat à negotiando, ex cap. fina. de vita & honeſt. cleric. vbi traditur, quod clerici incumbentes in negotiationes ſeculares, ſi tertio admoniti non deſtiterint, ipſo facto perdant clericale priuilegium.

De vita & honeſt. cleri. c. clerici. &. c. vlt.

Duę pœnę canonicæ contra negotiatores.

¶Quocirca, cum præcedere debeat admonitio trina, vt infligatur anathema, antequam hæc præuenerit, non videtur quod ex negotiatione crimen admittãt clerici, ſed tunc demum, quando contumaces extiterint. Nam contumacia eſt quam ferit anathematis mucro, non ipſam negotiationem. At in hanc ſententiam reperies item Caiet. in ſumma. verbo clericus. Ioannes vero à Medina, credit negotiari ſimpliciter eſſe crimen, & probat, quia graui excommunicationis pœna percellitur. Et bene colegiſſet, ſi in ipſo facto, pœna hæc incurreretur, at non ipſo facto incurritur, ſed contumacibus indicitur infligenda, vt viſum iam eſt. ¶Eſt autem circunſtantia ementis, huic relatæ oppoſita, nanque etiam emptio vicioſa fit ex parte ementis, vt ex parte vendentis. Enimuero, ſi emens eſt abuſurus ad peccatum re quam emit, & hoc conſtat venditori, vt emens male emit, quia ad peccatum emit, vendens quoque malè vendit, quia peccato cooperatur ementis.

Ioan. à Medina non probatur.

¶De hac autem re ſupra non nihil attigimus, quando de ornamẽtis muliebribus agebatur & chartis luſorijs, iuxta ſentẽtiã Antoni. 2. par. ti. 1. c. 23. §. 13. & Caiet. in 2. 2. q. 169. art. 2. vnde qui Iudæis vendit ramos frondoſos arborum, vt ſub Septẽbri faciant feſtum tabernaculorum, aut ſub Martio agnum, vt Phaſe celebrent, videtur crimẽ admittere, quia hæc emuntur

Idem Nauar. in manuali. cap. 23. nu. 89.

tur

tur ad ſuperſtitionem Iudaicam colendam. Et ideo qui ſcienter tunc venderet peccaret mortaliter, quia huiuſmodi etſi per ſe non ordinantur ad malum at ex intentione vendentis poſſunt ordinari ad malum, vt ſi qui vendit intẽdit quod emens illis abutatur vel ſi certo intelligit ementem abuſurum agno illo vel ramis, vt qui linthea, vel ſericum, vel alia indifferẽtia, quæ nõ ſpectãt ſuperſtitionis Iudaicæ, vel Saracenicæ abuſũ, Iudęis vendiderit, vel Saracenis, non intendens quod iſti iſtis abutantur, etiamſi ipſi di-uenditis abutantur, non erit crimen. Porro qui ligna, vel calcem, vel lapides ſynagogæ, vel Meſquitæ ædificandæ, vel reparandæ, ſcienter vendidiſſet, crimen admitteret: quia huiuſmodi loca patenter inſtituta ſunt ad cultum Iudaicum, vel Mahometicum celebrandum. Cæterum qui venderet lapides pretioſos, niſi certo opinaretur Saracenum emere, vt ornet ſepulchrũ, vel oſſa Mahometi, ſi tamẽ nõ vendit eo animo, vt ornet ſed vt vendat, quod habet, non videtur peccare, quod ſi opinatur abuſum, deponat opinionẽ, & vendet ſine ſcrupulo, lapides enim huiuſmodi non ordinantur ex ſua natura, vel ex lege, vel ex conſuetudine, ad ſuperſtitionem, ideo ſecũdum genus ſuum hæc vendere eſt inculpatum, etſi emens eis abutatur, in quam ſententiã leges Thom. 2.2.q.169.art.3.reſp.ad.4. & ſequacem eiuſdem Caie. in lib. reſponſio. reſpon. 13. verum tu intellige hæc ſecundum ea quæ à me iam ſunt diſſerta.

Vendere in differentia quibus eſt abuſurus emens non eſt peccatũ.

Sed obijcies, quid ergo ſi vendere indifferentia non eſt peccatum, etiam ſi eis abuſurum ementem, venditor nouerit, qui ergo vendit cæruſam, ſtibium, miniũ &c. meretricibus, non erit peccatum, cõtra tamen ſupra eſt diſſertum. Reſpond. quod meretrices omnes, abutuntur iſtis, ideò ſimpliciter ſunt ſane indifferentia, at ex conſuetudine meretricum compertum eſt, eiſdem abuti, hęc enim ad ſalacitatem emuntur, ideo ſecũdum quid ſiunt non indifferentia, ſed decreta ad malum, vocantur igitur modo indifferentia, quorum vſus ex maiori, vel æquali parte eſt, ad bonum, vel non ad malũ, aut, ſi non ex maiori parte, ſaltem non ex minima parte eſt ad bonum, vnde vẽdere arma, & ſagitas, & ſcuta, &c. non eſt peccatum, quia hęc potius inſtituta ſunt ad defenſam, & repulſam iniuriæ, quam ad offenſam iniuſtam. Tametſi nonnunquam, imo ſæpè abutantur huiuſmodi ementes, verum huiuſmodi abuſus, non eſt imputandus vendenti, qui non tenetur hæc indagare. Niſi tamen confeſſum venditori eſſet, quod emens huiuſmodi eſſet abuſurus, vt ſupra diximus.

¶Ideoque ſi bellum paratur à principe, & iubet conſtruere arma quæ vendantur, quamuis eſſet ad bellum iniuſtum, non peccat vendens, cuius non intereſt exquirere belli iuſtitiam. Niſi tamen eſſet euidens quod eſſet bellum iniuſtum, quale eſſet bellum hæreticorum, ad debellandam fidem Ieſu Chriſti, item venditores chartarum ex quibus fit ludus, non peccant, etſi Conradus acerbior iuſto eſt contra huiuſmodi ludum. Quandoquidem, etiamſi multi abutantur iſtis luſorijs chartis, multo plures bene vtuntur, ſcilicet, ad relaxãdum animos. Quid ſi pauci blaſphemant ludendo, aut fraudulenter ludunt, aut bonas horas malè inſumunt, nunquid ob id negandus eſt luſus cæteris alijs, qui ſyncere ludunt?

Vendẽs nõ tenetur indagare emẽtis animum

¶Vendẽs autem vt aiebam hæc ſcrutari non tenetur, ſi rectè, aut male vtentur chartis iſtis ementes, ſibi ſat eſt, non eo animo vendere, vt emens abutatur, & vẽdere id quodquidem non eſt de ſe in malum vſum, imo ad bonum fuit excogitatum, ſecus eſſet ſi venderet idola, quorũ vſus eſt neceſſario malus, aut venderet venena, aut vẽderet hæreticorum libros, qui tanquam venena animarum ſunt reputandi vt diximus. Et vt ſemel dixerim ſi propter abuſum aliquarum rerum, nõ eſſet licita earum venditio, nihil ſub cœlo eſt, quo non poſſunt abuti peruerſi homines, ideoque damnãdum eſſet omnium mercium mercimonium, quod eſt ſtultum concedere.

¶Demum ſi emens eſt excommunicatus maiori excommunicatione, vicioſa eſt venditio vt in. 4. lib. Sentent. à me eſt vberius expoſitum.

¶Redditur etiam iſte contractus venditionis vicioſus, ex circunſtãtia loci. Enim uerò in loco ſacro non permittitur celebrari. Namque locus Deo dicatus, profanatur ex ſecularibus commercijs, vt eſt tex. de immunita. eccle. ca. Decet. vbi ſtatuitur

Venditio vi tioſa ex loco

tuitur vt in eccleſijs,& earum cœmeterijs non fiant negociationes,& præcipue nũ dinarum.Imo proceſſus ſeculares,ibi nõ debent fieri, neque iudicia profana, ibi celebrari. Et ſententiæ ibi latæ à iudice ſeculari ſunt nullæ.Et credit gloſſa contrahere in eccleſia etiam matrimonia, eſſe peccatum mortale, & itidem de alijs contractibus,tametſi contractus ſunt va lidi,ſiue venditionis ſiue quiuis alij.

¶Originem deducunt hæc iura ex verbo Domini Ioan.2.& Matt.21.quando enim eiecit ementes,& vendentes de tẽplo,ait, domus mea domus orationis vocabitur,& vos feciſtis eam ſpeluncam latronum, & bis flagellauit contrahentes huiuſmodi in templo.Quod ſi templum illud vmbratile,tanti fecit Chriſtus, quãti voluit flagello ex funiculis ſua manu confecto,propria etiam manu,ex illo flagellis cędere ementes,& vendentes, multo magis credendum eſt, honorandum eſſe templum Chriſti, vbi ſacrum illius conſecratur corpus,& ſacramẽta condũtur,& peccata remittuntur, & homines fideles ſanctificantur.Quidquod, ementes,& vendentes illi,erant ſolum in atrio templi, non intra Sanctaſanctorum, vt expendere liceat, ſi atria templi tantæ ſunt obſeruationis,& reuerentiæ digna, vt venditio eorum quæ ad ſacrificia ſpectabant quæ ob id videbãtur neceſſaria, non eſt ibi à Chriſto permiſſa, quid tu putas facturum eſſe Chriſtum ſi vendentes & ementes inueniret in templi penetralibus? vnde ob hanc cauſam eccleſia cenſuit,neq; in cœmeterijs celebrãdas eſſe venditiones & emptiones, quæ ſunt veluti atria templi.

Circũſtãria loci ſacri quãdo indu cit nouam culpam.

¶Ioannes à Medina reprehendit Caietan.in opuſculis dicentem, locum ſacrũ non inducere nouam culpam. At reuera Caiet.in opuſculo reſpon. reſponſione.12.hoc ſibi eſſe falſo impoſitum demonſtrat. dicens circunſtantia loci ſacri inducere nouam culpam, quando id quod fit in loco ſacro, eſt directe contra loci ſanctitatem, ad quam ſanctificatus eſt locus ſacer.

¶Vnde ſequitur, quod qui exhumaret humata ibi corpora eſſet ſacrilegus,quia locus ſacer eſt ſanctificatus ad ſepulturam fidelium.Et qui cacaret, vel mingeret ex induſtria, profanabat locum ſacrum,quia eſt inſtitutus ad Dei cultum, & non ad excipiendas ſordes, & qui furaretur quęin eccleſia ſunt repoſita ſacri legus eſſet,quia eccleſia ſacratur ad ſepulturam, & ad cultum exteriorẽ Deo impendendum, & ad immunitatem illo cõfugientium,& ad cuſtodiam eorũ, quæ ibi reponuntur. Quamobrem, qui contra hæc agit directe ſacrilegiũ cõmittit, vt ſi extrahitur à loco ſacro,qui ibi confugit,exceptis caſibus excipiendis, aut exhumaſſet ſepulta ibi corpora, aut qui in eccleſia Deum blaſphemaſſet, aut qui hæretica publicè doceret, aut ſacramẽta profanaſſet, aut effringeret ſacras ædes vel ſanguine humano violẽter percutiẽdo inquinaſſet. Neq; tamẽ duo tũc ſunt peccata,vt putat Medina,ſed vnum duntaxat,quod eſt ſacrilegium,videlicet furari in loco ſacro.

Qui dicẽdi ſacrilegi. peccãtes in loco ſacro.

¶At vero, vt ad propoſitum propius accedamus, iuxta capitulum commemoratum, qui nundinas agit in eccleſia etiam ſacrilegus eſt tametſi non indicitur huiuſmodi nundinas agentibus, in eccleſia excommunicatio, ſed ſolum prohibentur,colligitur autem eſſe peccatum mortale,quia dominus huiuſmodi homines eiecit ex templo,vt diximus,ſimiliter ſi quis macellum faceret in eccleſia Dei,aut tabernam,aut forum ad vendendum.

¶Porrò dicet aliquis, hoc verum eſſe, quia nundinæ, & tabernæ, & macellum ſunt tumultuaria, & ideo impedientia Dei cultum: quia igitur hæc ſunt contra Dei cultũ exteriorem,qui requirit ſilentium,& quietem, propterea eſſe crimen. At verò ſi officium diuinum, iam eſt celebratum, & nihil impedimenti illi adferatur, num vendere, & emere in eccleſia eſſet ſacrilegium? videtur enim quod non, quia decanus, & capitulum, poſtquam ceſſatum eſt à diuinis officijs, fundas eccleſiæ, vel hæreditates, ſecularibus locãt in eccleſia Dei conſiſtentes, & voce alta decanus, licetur, & hoc fit vt videtur, ſine peccato: ſiquidem eſt conſuetudo eccleſiarum.

¶Præterea,quia capitulum pręcitatum, ſolum videtur oculũ direxiſſe ad nundinarum prohibitionem in loco ſacro, nõ tamen ad alios contractus, quippe prohibet

hibet negociationes ſeculares omnes, præcipue nundinarum, & non dixit temere præcipue nundinarum, quia huiuſmodi ſunt tumultuariæ magis. Et dominus has prohibuit.

¶ Videtur autem Ioan. à Medina, omnes negociationes, etiam ſi verbo ſolo fiant in loco ſacro eſſe culpabiles. Et reprehendendam conſuetudinem, capitulorum, locantium fructus eccleſiaſticos ibi in eccleſia. Et Conradum, cuius in ſuo indicato opere eſt rapſodus, non ſectatur, dicentem non eſſe peccatum, ſi quis in loco ſacro paciſcitur de vendenda domo, vel veſtibus, &c.

¶ Porrò nullam rationem affert, vt ſuã conſtituat ſententiam, ideo probatum mihi magis eſt Conrad. placitum. Vnde arbitror non eſſe ſacrilegium paciſci in eccleſia de vendendis, aut emẽdis rebus, vt ſi duo conuenietes in templo Dei paciſcuntur, de vendenda & emenda domo, vel veſte, vel quauis re alia, excipitur ſi propter pactum huiuſmodi diſtrahuntur ab audiendo ſacro, &c. Eninuero, propter hoc pactum, non fit domus Dei, domus negociationis, id quod reprehendit Chriſtus, dicens, feciſtis eam domum negociationis.

Nó omnis negociatio in loco ſacro eſt ſacrilega.

¶ Pacta enim huiuſmodi, non fiunt tumultuoſe, neq; directè ſunt contra cultum in eccleſia Deo exhibendum: aut cõtra libertatem, vel reuerentiam loci: quia non ſunt completa negociatio, ſed initium negociationis. Imo ſi quis ſcholaſticus verbi gratia agens in eccleſia Dei, venderet actu librũ quem habet, & alter emeret, id quod caſu accidere poteſt, vel quod clericus venderet actu codicem precum alteri clerico, nõ arbitror, quod eſſet ſacrilegium. Non enim vẽdunt, vel emunt, vt eccleſiam reddant locum negociatorium ſed ſolum, quod caſu accidit, conueniſſe ad vendendum. Itidem ſi quis contraheret ſponſalia de futuro, nunc in loco ſacro, non eſſet ſacrilegus. Siquidem textus præcitatus de negociationibus ſecularibus loquitur, ſponſalia autem non ſunt negociationes, vt modo loquimur, & ſuperius expoſuimus.

¶ Et gloſſa negans fas eſſe, non probat, an enim matrimonium contrahere in loco ſacro eſſe peccatum mortale, nihilo minus eſſe ratum matrimonium, itemq; alia

putat de alijs contractibus. Nulla tamen ratione, neque ex textu hoc firmare poteſt. Textus enim de ſententia iudicis loquitur, & proceſsibus, & negociationibus, verum vſurpat negociationem proprie, quæ eſt in nundinis, aut in forenſibus commercijs, quæ fiunt cum tumultu. Vnde neq; credo eſſe ſacrilegum qui in loco ſacro exiſtens concupiſcit rem alienam, aut vxorem alienã. (Modo, nõ habeat locum ſacrum pro obiecto, vt ſi quis in eccleſia deſideraſſet rem repoſitam in loco ſacro ſubripere. Quoniam tunc etiam ſi non eſſet in loco ſacro iſte deſiderans, eſſet ſacrilegus) huiuſmodi enim peccata non ſunt directè contra locum ſacrum, ideo non conſtituunt ſacrilegium, ideo etſi fiant in loco ſacro nõ variant ſpeciem moris: vnde neq; eſt neceſſe, deducere in confeſsionem huiuſmodi circunſtantiam, vt eſt neceſſe, quãdo directe agitur contra locum ſacrum, vt ſupra docebamus. Neq; verbi cauſa etiãſi quis obmurmurat in eccleſia Dei contra proximum ſuum, aut illi detrahit, aut quæuis alia ſimilia loquitur, non agitur directe contra locum ſacrum. Nã etiamſi domus ſacra nõ eſt ad huiuſmodi inſtituta, cæterum nõ ideo omne peccatum quod committitur in eccleſia eſt ſacrilegium, niſi ſolum, quod derogat, vel contrarium eſt directe, vel vt aptius dixerim ſoluit ſanctitatem loci ſacri, aut tollit illius immunitatem, &c. id quod non facit, vel detractio, vel obmurmuratio. Huiuſmodi enim non dehoneſtant locum ſacrum, aut exteriorem Dei cultum impediunt. Neq; crediderim eſſe verum, quod prędictus autor ait, decanum & capitulum peccare, quando in eccleſia Dei locãt fructus eccleſiaſticos. Enimuero capitulum præinductum prohibẽs negociationes adiecit, ſeculares. vbi gloſſa ait, eo dixiſſe ſeculares, quin eccleſiaſticæ, non prohibentur. At veræ locationes prædictæ, ſunt eccleſiaſticæ, ideo etſi vendant in eccleſia, eccleſiæ poſſeſsiones, vel emant, vel locent, vel permutent huiuſmodi ſunt negocia eccleſiaſtica: quare à culpa vacant, & reprehenſioni non ſubduntur canonici, huiuſmodi tractantes negocia in eccleſia Dei.

Circũſtantia loci ſacri quãdo non obligat.

Medina ab probatur.

¶ Præterea redditur cõtractus iſte vẽditionis vicioſus ex circunſtantia temporis

Viciũ cõtra ex parte tẽporis loci

ris ſacri. Siquidē nundinæ prohibentur diebus dominicis celebrari ex. de ferijs ca. 1. Itemq; 3. cap. diebus feſtiuis ab eccleſia inſtitutis. Quibus decreuit ab opere ſeruili ceſſandum. Atq; ſolum ſeruilia opera, ſed etiam iudiciales cauſas, tunc tractari prohibet eccleſia, vt olim apud Hebræos, ex domini mandato, in die ſabbatino feriandum erat, ab omni ſeruili opere. Exod. 20.

¶ Cæterum quia conſuetudo eſt optima humanarum legum interpres, ideo conſuetudini iam receptæ ſtandum eſt, ſiquidem in Ciuitatenſi oppido, nundinæ fiunt ſæpè diebus feſtiuis, & valde celebribus, quibus tenentur fideles ſacris aſsiſtere. Et nihilominus, etiam antequā diuinis aſsiſtant, celebrant nundinas. Namque in qualibet hebdomada feria. 3. fiunt nundinæ, quas ipſi vocant mercado franco. At ſæpè accidit feriam tertiam, eſſe diem feſtiuum obligantem ad audiendam miſſam, vnde etſi qui tunc non audit miſſam peccet, cæterum nundinas agens non peccat: quintos etiam Salmanticæ eſt, in ferijs quintis. Præterea in diebus dominicis venduntur in macello carnes, in tabernis vinarijs vina, vt in alijs tabernis meritorijs victualia item venduntur in foro fructus, & omnia alia victui congruētia. Etſi in quibuſdam Ciuitatibus, obſeruētur religioſius, nam ante ſacra maiora, ſiue miſſas maiores nihil venditur horum, vel emitur niſi ea quæ pertinent ad medicamēta, quæ vendunt Pharmacopolæ.

¶ Rurſus conſuetudo eſt in diebus dominicis, & alijs feſtiuis, bona defunctorum ſubhaſtare, ſiquidem in diebus alijs non feſtiuis, ſi fieret ſubhaſtatio, horum bonorum non eſſent emptores, quia ſunt detenti ex proprijs officijs.

Cōſuetudo humano iuri detrahit.

¶ Præterea in cap. conqueſtus de ferijs, multa recenſentur feſta, quorum requiē abrogauit conſuetudo. Namque dies dominicæ paſsionis, cū ſeptem ſequentibus & dies dominicæ reſurrectionis cū ſeptem ſequentibus ferianda traditur, id quod iā cōſuetudo eccleſiæ non recipit.

Cōſuetudo non obſeruandi feſta ſecundū iuris diſpoſitionē aliquā eſt, quæ inculpatā habuit originem.

¶ Forſan quæritat aliquis num primiuio latores horum feſtorum, fuerint in culpa, etſi illi culpandi fuerunt, cur ſequentes ſunt innoxij? Porro puto ſæpè huiuſmodi iura infringi, ſine peccato, quia aliquando conſuetudo vendendi, vel emēdi, aut ſeruilia faciendi ex pietate, aut ex neceſsitate inducta eſt. Et pietas, & neceſſitas, legi non ſubduntur, vt ex. cap. conqueſtus Indicato gloſſa colligit.

¶ Vnde, quod nundinæ fiant diebus feſtiuis in hoc oppido Ciuitatenſi, vbi hæc ſcribo, ex euidenti vtilitate, proceſsit, ſiquidem Carolus. V. conceſsit huic oppido priuilegium, quod Ciuitatenſes emerunt, vt in qualibet anni hebdomada, ſit priuilegiatus dies vnus, ſcilicet, feria. 3. vt ſine tributo, quod Hiſpanè appellatur, alcauala fiat omnium venalium venditio. Etenim erat neceſſaria prouiſio populi huius in aliquo die, vnde ſibi ſufficerent per totam hebdomadam, & quia libere tūc venditur multa conuehuntur huc venalia ex frumento, oleo, vino, aceto, &c. vt ciues ſibi prouideant quocirca ſine peccato fiunt diebus feſtiuis nundinę propter populi euidentem neceſsitatē, & ita eſt conſuetum modo facere, quæ conſuetudo originem habuit inculpatam, ideoque, qui hanc ducunt modo conſuetudinem, inculpatè ducunt, ſimiliter dicito de ſubhaſtationibus, ſiue Hiſpanè, almonedas, de bonis defunctorū, quia diebus feſtiuis vrget neceſsitas hāc ſubhaſtationem facere propter cauſam commemoratam. Quod ſi donemus aliquam originem fuiſſe culpatam, vtique primis violatoribus vicio dandum erat, at verò poſteriores inculpatè faciunt, quia conſuetum eſt ſic facere, prælatis tolerantibus.

¶ Prior igitur violatio ſi culpata fuit, erat illi repugnandum à prælato, at vero ſi hoc diſsimulante abijt in conſuetudinē, violatio nulla iam eſt., quia dies feſtus deſijt eſſe, qui olim feſtus erat, ideo non tenebuntur fideles ad huiuſmodi obſeruantiam.

¶ Quod ſi quærit aliquis, num epiſcopus ſolus poteſt præcipere huiuſmodi dies feſtos obſeruari, non eſt autem ſermo de diebus feſtis, qui ex iure ſunt in catalogo feſtorum, quia de huiuſmodi nihil premit dubij, quia non ipſe præcipit, ſed ius, ſed ſolum eſt ſermo de diebus alijs, quos ius non præſcribit. Et quidem ſi epiſcopus ſolus poſſet facere dies feſtos, pro ſuo arbitrio, poſſet præcipere celebrari, & obſeruari, quos volet, at hoc

eſſet

eſſet in grauamen magnum populi, ſiquidem ſunt pauperes multi qui ex officio ſuo, & labore victitant, & ſi multiplicaret epiſcopus feſta, iam ipſi grauarentur, quippe non haberent, vnde ſibi ſufficientem pararent victum.

Epiſcopus ſi repugnante clero & populo poterit præcipere obſeruari feſta quę nō ſunt de iure.

¶Adde quia in cap. conqueſtus præcitato ſic habetur, cæteris feriādum ſolennitatibus, quas epiſcopi, in ſuis diœceſibus, cum clero, & populo, duxerint ſolenniter venerandas, igitur epiſcopus ad indicenda feſta ſolus non habet autoritatem, ſed ipſe cum clero, hoc eſt conſentiente ſuo capitulo, & annuente populo, ſcilicet, populi rectoribus, debet ſtatuere huiuſmodi feſta celebrari.

¶Vnde videtur, quod ſi contra tenorem huius capituli fecerit, non teneri populum ad obſeruationem feſtorum, ſed quid ſi fulminat excommunicationis fulmen. Reſpond. facile eſt tunc prouocare ad metropolitanum, aut ſi hic inſtituit propria ſolum autoritate, feſta huiuſcemodi ad papam cauſam deferre cuius iudicio ſemper ſtandum eſt, verum de iſtis alibi erit commodior ſermo, nunc enim per tranſennam, res hæc diſputata eſt.

¶Iam vero, vt colophonem apponamus huic materiæ viciosa etiam redditur venditio, ex modo, ſi malo fine, ſi periurijs, ſi mendacijs, &c. tractetur. Eſt autem obſeruandum, quoddam eſſe vicium, quod ſoluit contractum, vt vendatur vnum pro alio, aut ſi vendatur res aliena, aut res defectuoſa, aut ſi fraus ſit in pretio, aut ſi vendatur ſpirituale, aut ſpirituali annexum, vt ſupra ſatis ſuperque eſt diſſertum, & huiuſmodi vicia quaſſant contractum. Eſt porro aliud vicium, quod eſt accidentarium contractui, quia tenet ex parte contrahentium, quale eſt, quod hactenus enarratum eſt, ex loco, ex tempore ex vendente, ex emente. Et hæc de contractu iſto ſufficiant.

LIBER

LIBER TERTIVS Praxis Theologicæ, de Contractibus, & Reſtitutionibus.

CAPVT PRIMVM DE PERmutationis contractu.

Veterem eſſe quæſtionem ſuperiori libro indicabā, an permutatio ſit dicenda vēditio, & emptio, erat autem dubitandi ratio, quia permutatio, eſt contractui venditioni admodum ſimilis. Propterea mihi viſum eſt, propter affinitatem horum contractuū, poſt tractatum de venditionibus & emptionibus de permutatione diſſerere, vnde in. l. 1. fori. tit. 11. lib. 3. *De los cambios, y troques.* Traditur quod vix intelligitur differentia inter venditionem, & permutationem, idem. l. 2. tit. 17. lib. 9. Reco. & habetur in iure quod permutatio vicina eſt venditioni, & quod vicem emptionis continet. l. fina. ff. de. re. permutatio. & l. 2. C. eo. tit. Et eſt conuenientia inter hos contractus, vt tradunt iuriſconſulti, quia vterque eſt bonæ fidei, vt in. §. actio. Inſt. de actio. Item. 2. conueniūt, quia ex vtraq; parte cauſa eſt vſucapiendi vt. ff. de vſucap. l. ſequitur. §. de illo. Et iuxta eoſdem differunt, quia venditio fit conſenſu, permutatio rei traditione. vt. l. ex placito. C. eodem titu.

Et. l. 1. t. 6. par. 5.

¶Secundo conueniunt, quia in venditione, differunt nomina contrahentiū: alius enim eſt venditor, & alius emptor, at in permutatione, extrema contractus, non idem nomen ſortiuntur, nam ambo dicuntur permutantes vt. l. 1. ff. eod. tit.

¶Tertiò, differunt vt habetur in. l. fori commemorata, quia venditio non fit ſine numo, at permutatio contrahitur ſine numis.

Obſeruat autem Conradus, in. q. 98. permutationem trifariam capi, & generaliter, vt ſit idem quod commutatio, vnde hac ratione permutatio eſt generale nomen ad omnem contractum onerosum. Siquidem in venditione, in locatione, in mutuo, &c. eſt commutatio quædam. Secundo modo ſpecialius, vt comprehendat, permutationem rerum, idest rei, pro re, & numiſmatis pro numiſmate Id quod vulgo dicitur cambium, vt quando aureus numus, commutatur in. 11. regalia. Quamuis Hiſpana lingua in Il. fori, & in partitis, cambio, ſignificat omnem permutationem. Nam qui dat oleum, vt accipiat frumentum cambire dicebatur apud antiquos, & contractus vocatur cambium. Etſi cambire, in alia ſignificatione vſurpabatur antiquitus, pro iter inchoare, indeque campſo, pro iter flectere, verum modo Hiſpanus ſermo, vocat permutationem pecuniarum cambium, verum commutationem rei pro re, vocat, trueco, vel troque. Cæterum vt dicebam, in legibus fori, & parti. cambio vocatur trueque rei, pro re. vt, olei, pro vino, &c. etſi etiā vox hęc trueque, vel trueco, etiam Hiſpanus ſermo, refert ad numiſma, vnde dicimus, *Trueco de vn ducado, de vn real*. Et campſores qui in hoc opus ex officio incumbunt Hiſpane, *Cambiadores, o cambios*.

Cambire quid & campſere.

¶Verum Latinis permutatio ſolum ſignificat, rei pro re permutationem, & hæc eſt tertia acceptio permutationis, quæ propria eſt. Adiecit autem Conradus, quæ. commemorata & quæſt. 17. hoc nomen eſſe generale, & ideo contractum huiuſmodi, non habere nomen ſpeciale, vt cæteri habent contractus venditionis locationis, mutui, &c. vnde credit hunc contractum permutationis eſſe innominatum, & allegat gloſſam, ad rubricam de ferijs.

¶Porrò

Cõradus nõ probatur.

¶Porro, non cenſeo illi ſubſcribendum in re hac. Enimuero oportet meminiſſe ex.li.2. nos dixiſſe ex Ariſt. placito eſſe duplicem permutationem, aliam ex natura, quam, ſcilicet, natura ſuggeſsit, non ars: & hæc eſt permutatio, rei pro re. Nã q́ue, natura hunc inſtillauit cõtractum. Siquidem quidam quidem abundabat oleo, alius autem deficiebat frumento, & cõtra, vnde adegit homines, huiuſmodi defectus vnius, & abundantia alterius, vt permutarent ſuas res, vt inde ſuam leuarent indigentiam.

Permutatio ex natura permutatio ex arte.

¶Vnde huiuſmodi rei pro re permutatio, eſt multo antiquior, quam permutatio rei pro pecunia. Hęc autem permutatio rei pro pecunia eſt permutatio ex arte, quæ excogitauit cudere numos, vt facilius, homines ſua permutarent. Quocirca prior permutatio, habet nomen ſpeciale, quia vocanda eſt permutatio ex natura, vt Ariſto. eam vocat: cæterę autem permutationes, vbi interuenit pecunia ſortiuntur, præter ſpecialia, generale nomen, ſcilicet, permutationes ex arte. Permutatio igitur ex arte, quædam eſt rei, vel vſus rei, pro pecunia, & hoc modo venditio, & locatio ſunt permutationes ex arte, ſi vero eſſet permutatio vſus rei, pro vſu rei, vt da mihi equum tuum, vt equitem, & tibi dabo mulam meam ad equitandum eſt quidem permutatio ex natura, at ſecundum quid, non tamẽ ſimpliciter, quippe non transfertur dominium in huiuſmodi permutatione vſus rei, pro alterius rei vſu, at permutatio ſimpliciter transfert, dominium rerũ quæ permutantur. Eſt porrò alia permutatio ex arte, ſcilicet, pecuniæ pro pecunia alterius ſpeciei, vel formę, quam diximus vulgo appellari cambium, de qua poſthæc dicemus, quando de cambijs, & campſoribus, & cãpſuarijs ſermo tradetur.

¶Eſt autem notandum ex.l.1.ti.6.part.5. trifariam accidere poſſe permutationem, videlicet, ſi agitur ſolum ſimplici verbo, dabo tibi oleum, ſi dederis frumentum, & hic fit contractus ſimplici verbo, & celebrari poteſt, rebus etiam abſentibus.

Trifariã cõtingere poteſt permutatio.

¶Secundo modo, quando actu, do rẽ meam, & accipio rem alterius vt do frumentum, & accipio vinum.

¶Tertiò modo, quando quod verbo ſimplici contractatum erat, opere ſubſecuto conſtituitur. Prima harum permutationum, non eſt permutatio verè, ſed pactum de permutatione futura, ideo tunc vere eſt permutatio, quando eſt traditio rei pro re, vt in. 1.&.2. acceptione.

¶Cæterum quia pactum de permutando, eſt ceu medium ad finem, ſcilicet, permutationis, & medium vſurpat nomen à fine, ideo pactum de permutando, vocatur permutationis modus.

¶Cæterum huiuſmodi pactum fieri poteſt dupliciter, altero quidem modo, verbo ſimplici tenus, ſine vlla promiſsione, de implendo pacto, aut cum promiſsione. vnde.l.3.tit.6.part.5. habetur, quod quando permutatio eſt facta inter aliquos, cum promiſsione implendi, ſi quiſpiam contrahentium, ſe voluerit eximere à contractu, alter poterit exigere coram iudice, vt alter impleat promiſſum, vel vt ſoluat, damna emergentia, quę fuerunt ſubſecuta, quia alter promiſsis non ſtetit.

¶Porro, ſi contractus iſte permutationis fuit ſolum initus per verba ſimplicia, & nondum ad effectum eſt deductus, ab aliquo contrahentium, quilibet contrahentium poterit ſe eximere à contractu, citra pœnam. Cæterum ſi alter contrahentium, cępit deducere in effectum contractum, tradendo rem penes ipſum erit, vel reciperer em quam iam dederat permutandam, & ſoluere contractum, aut recipere ſatisfactionem ex damnis accidentibus, idemq́; traditur in.l.4. fori. tit.11.lib.3. addens niſi pœna fuerit interpoſita non impleti contractum: quia tunc retrahens ſe tenebitur ad ſoluendã pœnam, vel ſtabit contractui, itaq́; permutationis contractus, ſeu nudum pactum veſtitur, vel rei traditione, ſed etiã ſi ſtipulatio pœnalis ſit ſubiecta, vnde inſertur, quod nudum pactum de permutando, nõ producit actionem, niſi fuerit veſtitum rei traditione, vt eſt ex prædictis legibus oſtenſum, itẽ ex.l. placito. C. eo.ti. Et.l. iuris gentiũ.§. ſed cũ nulla &.§. ſi malũ.ff. de pactis, verũ ſecundũ iuriſcõſultos, ex pacto, & rei, quæ permutanda venit, traditione oritur actio. Nã ſolũ pactum, aut ſola rei traditio ſine pacto, nõ produ-

producunt actionem, petendi à iudice ſtabilitatem contractus, item etiam pœna interpoſita producere poteſt actionem, contra volentem retractare contractum, cæterum de iſtis iuriſconſultos cõſulito.

¶Iſtis prælibatis primam accipe concluſionem, contractus permutationis ſecundum naturam, diuerſus ab omnibus eſt contractibus, quæ ſanè concluſio peruia eſt, volenti conſiderare naturam ſingulorum contractuum. Siquidem à venditione, quæ eſt contractus permutationis ex arte liquidò differt, ſiquidem in permutatione ſecundum naturam, non interuenit pecunia, in permutatione autem ſecundum artem interuenit, vnde etiam differt, à contractu cambij, ob eã dem cauſam.

Diſcrimen inter permutationem & cæteros contractus.

¶Rurſus à mutuo, itidem differt, quippe in mutuo, tenetur mutuatarius, reſtituere quod mutuo accepit, verum compermutans non tenetur reſtituere quod ad permutandum accepit, ſed exhibere, id pro quo permutatio facta eſt, ſane, ſi quis dedit oleum, pro frumento, is qui accepit oleum, non tenetur reſtituere oleum, ſed exhibere frumentum: quod ſi nolit exhibere frumentum, tunc tenetur idem oleum numero quod accepit reſtituere id quod non eſt neceſſarium in mutuo. Siquidem mutuatarius non tenetur ad idem numero ſed ſat eſt, ſi idem reddiderit in ſpecie. Præter hæc ab alijs diſcrimẽ aliud docetur, videlicet quod mutuũ eſt in rebus vſu conſumptibilibus, at vero permutatio, & producit ad non vſu conſumptibilia, vt qui permutat equum pro mula non eſt peremptorium.

¶Verum apertius eſt diſcrimen, videlicet, quod in mutuo, non eſt neceſſe, mutuatarium confeſtim reſtituere, mutuo acceptũ, at vt ſit perfecta permutatio, neceſſe eſt, quod is qui accepit aliquid ad permutandũ, quod exhibeat rem, pro qua res quam accepit, permutanda venit, conuenit autem permutatio cũ iſtis relatis contractibus, quia in omnibus iſtis transfertur dominium, vt in permutatione, vt patet. Rurſus ſecernitur, permutatio à locatione. Nam hæc dominiũ rei locatę in conductorem non transmittit, vt qui locat domum, vel vineam, vel equum, ſed ſolum vſus harum rerum datur conductori facultas, verum in permutatione, transfertur dominium rei permutatæ. Et hac ratione etiam locatio differt, à cæteris commemoratis contractibus. Nam in venditione transfertur dominium rei venditæ & in cambio transfertur dominium pecuniæ cambiatæ. Præterea in permutatione non interuenit pecunia, at in locatione interuenit pecunia, vt qui locat domũ ſuam, vt illi certa numorum quantitas, tribuatur, item differt à commodatione, quia in commodatione, item non transfertur dominium rei commodatæ, vt neque in locatione, at in permutatione transfertur. Rurſus, quia is qui commodato accepit, tenetur idem numero reddere commodanti, vt ſi accepit veſtem, vel librum: at in permutatione, non tenetur idem reddere, vel numero vel ſpecie vt in mutuo, ſed neceſſe eſt, quod aliud æquale reddat, vt ſi domum permutat, pro ſeruo, vel vineam pro gemma, ob eandem rationem diuerſa eſt permutatio à ſocietatis contractu. Quoniam ſocietas non transfert dominium in ſocios, at permutatio transfert, in compermutantem. A donatione autem compertum eſt diſcrimen, quia etiamſi conueniant, quia vterque contractus eſt tranſlatiuus dominij, cæterum donatio eſt contractus gratioſus, vnde non eſt propriè contractus: verum permutatio eſt contractus oneroſus, vt ex dictis patet, vnde cui fit donatio ad nihil tenetur ex ciuili obligatione at compermutans, tenetur, ad reddendum id, pro quo fit permutatio, quæ vniuerſa clarius luceſcent, poſtquam ſingulorum contractuum, naturas expreſſerimus. Quod vero non ſit depoſitum, neque pignoratio patet, quia in iſtis contractibus non transfertur dominium, in permutatione verò transfertur. De alijs etiam contractibus facile eſt diſcernere.

¶Secunda concluſio, ad dijudicandum de permutatione ſi iuſta, an iniuſta ſit, non aliud habendum fere iudicium eſt, quam hactenus in. 2. libro de contractu venditionis decretum eſt. Hanc concluſionem probat. l. 2. titul. 17. lib. 9. Recopilatio. vbi traditur quod permutationes, & venditiones ſunt iudicandæ, pro eodem 2. Concluſ.

eodem, vnde ſubditur. *Aßi como de la venta ſe deue alcauala, aßi del trueco.* Hoc enim adiecit, vt doceret, ſecundum quam rationem ad paria iudicantur permutatio, & venditio. Rurſus quia omnia venalia ſunt permutabilia, etiamſi aliqua ſunt permutabilia, quæ non ſunt venalia. Siquidem quæ ſunt ſpiritualia, vel ſpiritualibus annexa qualia ſunt beneficia, ſunt permutabilia, etſi ſit neceſſaria autoritas ſuperioris vt permutentur extra de rerum permutationibus. c. cum olim Item ſicut ſpiritualia pro temporalibus vendi non poſſunt, ita etiam neq; permutari, extra eodem. cap. exhibita, &. c. ad quæſtiones.

Permutatio cur à. ll. ad paria iudicantur.

¶Cæterum cum alio ſpirituali benè poſſunt permutari vt ex. cap. ad quęſtiones colligitur. Ait enim de parochialibus eccleſijs poteſt commutatio celebrari: etſi hoc debet fieri autoritate ſuperioris, vt prædiximus, &. 10. quæſtio. 2. cap. hoc ius.

¶Et hæc eſt alia differentia inter permutationem, & venditionem, quia permutatio habet locum in ſpiritualibus non tamen venditio. Quoniam venditio non fit ſine pretio, vt Inſti. de emptió. §. item pretium, ſumitur autem pretium, pro eo quod in numerata pecunia conſiſtit. C. de actio. empt. & vendi. empti fides quod non requiritur in permutatione. ff. de rerum permutat. l. 1. vnde in permutatione, vterque contrahentium, etſi reputetur tanquam emptor, & venditor, at nullus eſt emptor, & venditor, quia numerata pecunia non intercedit.

¶Reputatur autem emptor, & venditor vterque permutans, quando eſt permutatio in corporalibus, ſiquidem, qui permutat oleum, pro frumento, qui dat oleum, eſt tanquam venditor olei, at vt recipit frumentum eſt, tanquam emptor, quia emit rem. Et rurſus, qui dat frumentum, videtur venditor rei, & quatenus recipit oleum, videtur emptor, quia recipit rem vt ſupra expoſuimus.

Cótractuũ mixtio.

¶Eſt porro obſeruandum, nonnunquam contractum permutationis eſſe permixtum cum alio contractu. Puta, ſi quis dat oleum, pro frumento, verum ſit ita quod quantitas frumenti non æquiualet quantitati olei, & is qui accipit oleum, quod deeſt ad implendã æquiualentiam, nummis ſupplet. Hic contractus eſt principaliter permutationis, & acceſſoriè venditionis, ſi pauca eſt pecunia, quæ adijcitur, & ſuperatur à re, quæ permutatur, ſi vero res ſit exigua, quæ venit permutanda, & in ſupplementum ſuæ modicitatis, pecunia excedens addatur, iam contractus eſt principaliter venditionis, & minus principaliter permutationis. Et de huiuſmodi contractu fit mentio. c. ad quæſtiones præcitati tituli. Traditurq; fas eſſe quando ſpiritualibus annexa permutantur, vt parochialium eccleſiarum poſſeſsiones, & altera eſt pinguior altera, quæ tenuiores habet fructus, pecunia ſupplere tenuitatem, vnde ait. Refuſa certa pecuniæ quantitate, poterit contractus permutationis iniri, verum addit, ſic tamen, quod contractus illi inuicem nequaquam miſceantur id quod non facilem præbet intelligentiam. Siquidem videtur neceſſario miſceri in caſu capituli, duos contractus, & permutationis, & venditionis, quia interuenit pecunia ex altera parte. Tu igitur ſcito ex Ariſtot. 1. de generati. & corrup. quod gutta aquæ iniecta in amphoram vini, non miſcetur, imo transfertur in vinum. Mixtio enim eſt inuicem alteratorum vnio, at vero quod modicum eſt, non poteſt alterare, quod magnum eſt, vnde, ſi ſit modica pecunia, & res ſuperat, contractus eſt permutationis, quia acceſſorium tranſit in naturam principalis, & ideo tunc non eſt mixtio contractuum, ſi exactus ſit ſermo. Item ſi res ſuperetur à pecunia, contractus eſt venditionis, quia modicum eſt quod permutatur, & multum eſt, quod ſuppletur à pecunia, ſi verò tantundem eſt rei, quantum eſt pecuniæ, tunc eſt mixtio contractuum venditionis, & permutationis. Quocirca, videtur textus inſinuare, quod ſi permutatio ſpiritualium fiat, ſi quid deeſt ad æquiualentiam permutationis, ſupplendum eſſe pecunia. modo non ſit tanta pecunia neceſſaria ad æquiualentiam, quanta res ipſa, quę permutatur. Itaq; ſit mixtio rei, & pecuniæ. Nam tunc eſt cõtractus vẽditionis, quẽ re ſugiunt omnia

Textus canonicus expenditur.

ſpiritualia. At vero, ſi modicũ eſt quod deeſt, ad ęquiualentiam permutationis; ſi illud ſuppleatur pecunia, nulla eſt venditio, vt ſæpè dictum eſt, nullaque eſt mixtio contractuum. Quod ſi dixeris, etſi multum ſit pecuniæ, & modica ſit res permutanda, cum maiori re, item non eſt permixtio contractuum, ergo tum licebit? Sanè non licebit, quia etſi non ſit mixtio, at vero tunc reputatur pura venditio, verum ſpiritualia venalia non ſunt, conſonat iuri canonico. l. 2. titul. 6. part. 5. vbi traditur, quod ſpiritualia poſſunt permutari, vt eccleſia pro eccleſia, canonicatus pro canonicatu & decimæ, pro decimis, modo interueniat prælati autoritas, idẽ traditur de ornamentis. l. 4. titulo. 11. lib. 3. fori. ornamenta autem, & calices, aliam ſubeunt rationem, quam beneficia eccleſiaſtica, quia hæc non ſunt vendibilia, ſed permutabilia, vt ſæpè dictum eſt, verum ſacræ veſtes, ſacraque vaſa, vendibilia ſunt, & non ſolum permutabilia, modo non pluris vendantur, propter conſecrationem, vt. 2. lib. expoſitum eſt.

Conſonãtia ll. cũ iure canonico. c. Maioribus ex. de præbendis & c. Diaconi. 12. q. 2.

¶ Quocirca ſi eccleſia vna, permutaret calicem ſuum verbi cauſa, cum calice alterius eccleſiæ. Et calix alter, valeret centum aureos, & alter quinquaginta, poterit ex pecunia refundi valor quinquaginta aureorum, ſiquidem ſi totus poterat vendi calix, cur non pars eius? Cum temporalibus vero ſpiritualia non poſſunt commutari, niſi vrgente fidelium neceſsitate, quia tunc quædam ſpiritualia, quæ non ſunt maximè ſpiritualia, vendi poſſunt, vt de calicibus ſupra diximus, qui fracti vendi poſſunt. Et demum quia Deo dicata non poſſunt conuerti in profanos vſus. vt cap. fina. tituli præcitati. &. c. Mancipia eodem titulo. & cap. Nulli liceat. 12. quęſt. 2. & ſæpè aliâs: ideò ſpiritualia pro temporalibus permutanda non veniunt. Temporalia autem eccleſiæ, bene poſſunt permutari pro temporalibus alterius eccleſiæ, vt decimæ, pro decimis, primitiæ pro primitijs, &c. vt notatur in. c. ſuper eo, extra de tranſactio.

¶ In quinta porro lege fori vbi ſupra ſancitur, quod ſi rex eguerit aliquo temporali alicuius eccleſiæ, eccleſia tenetur, illud permutare, cum alio temporali regis: modo illud temporale, quod rex offert, ſit in vtilitatem, & non in detrimentum eccleſiæ cum qua ſit permutatio. Et modo fiat hæc permutatio in fauorem regis, & non alterius, vnde ex hac lege quæ eſt lex 5. fori, quæ ſequitur ad. 4. legem præfatam, ſi rex accipit temporalia alicuius eccleſiæ, aut eccleſiarum, tenetur tantundem refundere, quod ſit in vtilitatem eccleſiæ, vnde accepit & pro ſe tantum, non pro alijs poteſt permutare. Quia quæ ſunt bona eccleſiæ, alienari non poſſunt niſi meliora proſpiciat, vt. c. ſine exceptione. 21. quæſt. &. cap. cum apoſtolica extra de his, quæ fiunt à prælat.

Bonorũ eccleſię alienatio meliora debet ſemper proſpicere.

¶ Ex iſtis habeto, quod ſi quis pro ſpiritualibus, petit temporalia, tanquam in pretium ſpiritualium, etiamſi non ſint numi, ſed res aliæ eſſent, eſſet ſimoniacum, vt ſi quis diceret, niſi dederis mihi gallinam, vel caponem, &c. non te baptizabo, aut non baptizabo filium tuum, & ita de reliquis. Etenim, etſi non interueniat pecunia, vnde non eſt venditio, eſt tamen permutatio rei ſpiritualis, pro temporali, qui contractus virtualiter eſt venditionis: quia permutatio eſt, confinis emptioni. l. fin. ff. eodem titulo.

In permutãdo etiã contingit ſimonia.

¶ Porrò ſi recipitur ob conſuetudinem, non ex illicita pactione tunc caret vicio ſimoniæ, vt ſolet fieri, quando adducunt infantem baptizandum, afferunt candelam egregiam, & in ea infiguntur aurei numi, & afferunt tortam ex ſacaro conditam ſi nobiles ſunt, & diuites, cæteri vero pro ſua portione, deferunt, quod eſt conſuetum, ſuæ conditionis hominibus deferre. Itemque & albam veſtem, qua puer baptizatus induitur, baptizanti traditur.

¶ Hæc & ſimilia, quæ conſueta ſunt accipere baptizantes, non eſt ex permutatione, quia nullus eſt ibi contractus, ſed ſolum ex conſuetudine & deuotione fidelium, ideoque ſimoniacam labem non habent, item ſi ego dixero, ora pro me, & orabo pro te, aut celebra pro me, & celebrabo pro te, &c. non hæc pertinent ad permutationem, hæc enim ſunt ſpiritualia & huiuſmodi ſpiritualia non ſunt permutabilia, quia in permutatione

ne transfertur dominium, at ſpiritualius Deus ſolus eſt dominus.

¶Sunt qui exiſtimant, votum pertinere ad contractum permutationis, ſed temere. Enimuero ſi votum eſſet permutatio, iam tum liceret ſpiritualia permutare, pro temporalibus, ſit enim aliquis, qui vt Deus elargiatur ei ſalutem, vel vt eum eripiat à maris tempeſtate, votum Deo nuncupet religionis, votum ſanè ſpirituale eſt, at vero res pro qua permutatur, eſt temporalis, videlicet, vel ſalus corporis, vel ereptio, à marina tempeſtate, item & liceret temporalia, permutare pro ſpiritualibus, vt qui dare eleemoſynã, voueret, vt Deus, caſtitatẽ ei donet. Quia quamuis votum ſit quoddam ſpirituale, eleemoſyna eſt quoddam temporale. Præterea permutatio completa eſt, de rebus præſentibus do, vt des, ſi ergo quiſpiam dat oleum, & accepit tunc frumentum pro oleo, cõpleta eſt, permutatio.

Votũ nõ reducitur ad permutationem.

¶At vero votum eſt de re futura ſemper, & hoc habet votum in eſſentia ſua, quod ſit de re futura, eſt enim votum promiſsio Deo facta de re honeſta, igitur votum non poteſt pertinere ad permutationem, quandoquidem huius perfectio, ſcilicet, quod fiat traditio rerum permutatarum, eſt contra voti eſſentiam.

¶Malè igitur Albornozius theologizat de voto, cuius eſt placitum commemoratum votum eſſe contractum dicẽs permutationis in ſuo libr. de contractibus titul. de los truecos y cambios. Adde, quia in permutatione, qui accepit verbi cauſa oleum, pro frumento, tenetur tradere frumentum, Deus autem cui eſt acceptum votum, non tenetur ex voto meo, vel alterius exhibere quicquam vouenti, ſed de voto hactenus, de quo potius dicerem pertinere ad donationem, vnde & quidam monachi laici dicti, dicuntur donati, quia ſe donauerunt Deo, monachatui ſeſe mancipantes. Quod equidem nomen eſt omnibus monachis accõmodum, cæterum vſurpatur ſolum ad monachos, quos vocant laicos monachos, quia non habent ordinem clericalem.

Donados de fraylẽs.

¶Porrò, vt ad cæpta redeamus, ne ſit opus longam texere narrationem de permutatiuo contractu, idem dicito, de permutabilibus, quod de vendibilibus accepiſti in. 2. lib. vnde vt res aliena non poteſt vendi, niſi ex autoritate domini, ita & non poteſt permutari. Et rurſus quæ diximus, de prohibitis vendere ex circunſtantia perſonæ, loci, temporis, & modi, idem dicito de permutatione, finis item circunſtantiam eſſe rectam, oportet, in omni contractu, vnde traditur vulgo à doctoribus, quod in contractibus non eſt intendendum lucrum: quod ſi intendatur, contractus eſt culpabilis, ex praua intentione.

¶At vero, ſcito vt hoc ſit verum documentum, eſſe moderandum ſecundum peripateticam doctrinam. Namque. 5. Ethico. vt ſupra lib. 1. referebam, omnis contractus, vbi alter contrahentium, plus habet, & alter minus habet, eſt iniuſtus contractus. Et non ſolum in contractibus, ſed etiam in qoaſi contractibus, idem obſeruandum eſſe docet, vnde qui alium percuſsit, quia plus habet, & percuſſus minus, ideo iniuſta fuit percuſsio. Hoc autem plus habere, cum iactura alterius contrahentis, qui ſibi id habet minus, quia alter plus iuſto habet, vocat Ariſtot. lucrum.

Iniuſtus eſt tractus quis ſecundum Ariſt. ſit eſ ſendus.

¶Vnde qui iuſto pretio vendit, non lucratur, quia non plus habet, & qui iuſto pretio emit itidem. Similiter in permutatione idem eſt, atque in alijs contractibus. Qui ergo intendit lucrum ex contractu hic eſt, qui intendit plus habere, quam par fuiſſet habere. Etſi ipſe intendit plus habere, alter contrahentium habet minus, & qui hoc intendit, peccat contrahendo, ſi autem lucrum ſumatur pro iuſta rei acquiſitione; iſtum finem intendere innoxium eſt.

CAP. SECVNDVM.

De cambijs in generali.

QVoniam proximo. c. diximus duplicem eſſe permutationem, aliam quidẽ ſecũdũ naturam, aliã vero ſecũdũ arte, & hãc diſtinximus in duas alterã, ex qua res permutatur, pro pecunia

quæ nuncupatur venditio. Quod ſi dixeris, & quid pecunia non eſt res? cur igitur diſtinguitur modo res à pecunia? Scito pecuniam eſſe rem artificialem, quia ars pecunias introduxit, non natura, & ideo cum audis eſſe venditionem permutationem rei, pro pecunia, intelligere oportet rei naturalis, pro pecunia, quæ nunc non appellatur res quia non eſt ex natura, ſed ex arte. Etſi reuera materia pecuniæ eſt, res naturalis, quia eſt metallum, vnde etiam contingere poteſt, quod permutatio pecuniæ, pro pecunia, fit permutatio ſecundum naturam, ſi permutetur, tanquam metallum, non tanquam pecunia.

¶ Alteram porro diximus eſſe permutationem ſecundum artem, ſcilicet, pecuniæ, pro pecunia. Et hanc permutationem, vulgato ſermone nominant cambium, & ad hanc rationem permutare, vocant cambire. Et ars hæc præſtans vocatur campſoria. Et qui illi incumbit ex officio publico, appellabatur campſor, & qui huius artis opem petebat campſuarius.

¶ Erat enim olim in Hiſpania, huius artis vſus frequentiſsimus, quando regna erant diuiſa Hiſpaniæ, videlicet Aragonum Regnũ, & Nauarræ, & Caſtellæ, ſiquidem pro diuerſitate regnorum, erant numiſmata varia. Nam quilibet rex, proprium imprimebat characterem, in pecunia, vnde cum eſſent commercia inter hæc regna, neceſſe erat, eſſe aliquos deputatos huic muneri cambiandi pecunias, vt extranei à regno, ſuas deferentes pecunias haberent ad merces emendas, qui cambiaret monetas Aragonias, verbi gratia, in monetas Caſtellanas, & ita de alijs.

¶ Porrò poſtquam Dei gratia Hiſpaniæ regna omnia conuenerunt in vnum regem, excepto Luſitano regno, ceſſauit frequens vſus, huius campſoriæ artis. Quia iam non ſunt diuerſi characteres monetarum in Hiſpania, ſed vnicus tantum character Regni Caſtellæ. At huiuſmodi campſores licitè reportabant ſui laboris pretium. Siquidem ſtudebant in acquirendis varijs monetis, & conſeruandis, quas ſanè, neque ſine ingenti ſollicitudine parabant, neque ſine periculo aſſeruabant: quocirca pro ſua ſolicitudine reportare lucrum taxatum à lege, nihil noxæ habebat. Non enim illud lucrum erat pro pecunia, ſed pro ſuo labore, & induſtria. De huiuſmodi cambio extant multæ leges, vt traditur. l. 5. libro. 5. titul. 15. Recopilationis, & pragmatica. 129. Iſti autem campſores, appendebant pecunias varias, in bilance, vt explorarent, ſi legitimum habebant valorem, quod ſi eas minus habentes, vel granum vnum, vel diuidium, &c. exploratum haberent ex appenſione, illud demebant ex permutatione. Memini me, cum puer eſſem in patria mea, quæ eſt Granata conceſsiſſe ſæpè ad locum huiuſmodi, campſoris, qui dicebatur contraſte, qui erat etiam campſor, & illi detuliſſe, aureos numos duplicatos, vt permutaret in regalia quos vocamus Hiſpano idiomate dobloues, & ille appendebat, eos & ſi granum aliquod deerat auri, illud demebat mihi ex permutatione. Et inſuper illi ſoluebam duo dipondia, ſeu marauedis Hiſpanè, pro ſuo labore, & officio mihi impenſo, iam vero, quia neque aurei numi ſimplices, appellati ducati, neque duplicati, neque numi aurei dicti, Caſtellanos, imo neque veteres coronæ aureæ extant, quia alienigeoæ, ſecum detulerunt in ſua, & ſuas regiones, noſtris aureis ditauerunt, & oruarunt, ideò campſores, iam non ſe occupabunt in permutandis iſtis numiſmatibus. Vnde aurei iſti duplicati iam ſunt rariſsimi, neque iam ſunt pretium venalium rerum, vt ſolebant, ſed effecti ſunt merx venalis, ideòque iam defecerunt à valore pecuniario, quia pecunia iam non ſunt, quia vix reperias vnum, aut alterum. Quocirca nihil iniuſtum eſt, ſi quiſpiam hos numos vendat maiori pretio quam erat antiquus eorum valor. Erat namque valor eorum. 22. regalia, & duo dipondia nunc vero, iã excedũt hunc valorem, quia venduntur, pro, 25. imo

Campſores appẽdunt monetas vt exploratum habeant ſi legitimũ habent põdus etſi hoc officiũ erat officialis qui dicebatur cõtraſte.

Aurũ eſt mediciale.

imo &.26.regalibus. Emuntur enim ad deurandas ſanctorum imagines, & vaſa argentea, & ad medicamenta, quia aquæ infunduntur coquendi, vt infirmorum auferatur robur. Et item emuntur ad liquandos eos ex arte, & potandos, pro vitæ diuturnitate, iuuentutiſque vigore ſeruando. Namque aurum huiuſmodi numiſmatum, eſt excellens, ſiquidem molle eſt, & facile complicatur, id quod eſt optimi auri nota, quod obryzum vocamus. Impurum autem aurum, non eſt molle, ſed durum, ideoque non complicatur, vnde neque medicinale eſt, neque ſeruiri poteſt de aurandis imaginibus, vel vaſculis, vel alijs hoc genus rebus. vnde ſicut numi ſeruiunt, ſolum ad menſuranda rerum pretia, quando non excedunt numorũ officium, excedũt autem ſi emantur ad ornandum mulierum guttura, & pectora.

Monetę ſeruiũt aliquãdo in monilia fęminarum Arabũ.

¶ Cæterum campſor, hos numos permutans, in monetas minutiores, vel pro monetis minutioribus, poterit reportare lucrum non propter pecuniam, ſed propter ſui officij induſtriam vt dictum eſt. Rogitat quiſpiam, num is cui non incumbit ex officio permutare pecunias, quia non eſt campſor, poſsit propter permutationem, aliquid lucri reportare? Contingit enim ſæpè, in locis vbi deſiderantur campſores, eſſe neceſſe permutare pecunias, aut groſſas, in minutas, ad expendẽdũ pro emptione venalium, aut minutiores, in groſsiores ad deuehendum in longinquum minori labore, & impendio. Nam mille aurei, in auro, facilius deuehuntur, quam in argento: quid ergo nunquid qui campſor non eſt, poterit lucellum ex huiuſmodi monetarum cambio, ſeu permutatione deferre?

Frater Mercado refellitur.

¶ Nauarr. in comm. de cambijs, num. 19. & ante omnes, Conradus. quæſt. 99. con. 5. Frater Mercado in opuſculo, de tratos, y contractos libr. 4. de cambios annuit etiam, hoc licere, modo ſit exiguum lucellum. Et indicat pro ſua ſententia Anton. 2. par. titulo. 1. cap. 7. pa. 47. Et Caietan. in tracta. de cambijs, & Syluestrum verbo vſura. 4. §. 3. quamuis Sylueſter, non loquitur ibi de permutatione monetarum, ſed de venditione: quærit enim, an fas ſit vendere, vel emere numiſma maiore, vel minori pretio, quam ſit legale, & ſoluit fas eſſe. Et eſt ſermo quãdo venditur, nõ tanquam res artificialis, ſcilicet, vt numus, ſed vt res naturalis, ſcilicet, vt eſt aurum vel argentum. Et nos dicebamus item ſupra fas eſſe, quia non venditur vt numus, ſed vt metallum. Et tunc merx eſt, quia metalla venduntur vt auri maſſa, vel argenti, vel ferri, vel plumbi, ſi igitur numus aureus, vel argenteus, &c. amittat rationem numi, vetat nihil, quod tanquam metalla vendantur, ſed neque Caietan. quem ipſe citat, ſapit quod iſte autor illi impoſuit. Siquidem in libr. de cambijs in principio teſtatur campſoris eſſe ſolius reportare lucrum propter pecuniæ permutationem, ſiquidem illi hoc præſtare incumbit ex publico officio, ideo propter ſuum ſtudium, & laborem, illius eſt lucrum reportare ex officio, in quod incumbit, ſeruiendo reipublicæ. At in cap. 6. inquit, quod ij qui non ſunt campſores, poſſunt quidem ex permutatione, referre lucrum, ſi verbi gratia, moneta, quam permutant, eſt aurea, & permutanti valde commoda ad ſua negocia gerenda, tunc ſi quiſpiam illam contendat ſibi habere, poterit qui eſt dominus monetarum aurearum vendere ſuam neceſsitatem, vel commodum, vnde non propter permutationem, ſed quia orbatur ſua commoditate, poterit permutare ſuum aurum pro argento, vel alia moneta, & reportare lucrum. At vero ſi eſſet commoda huiuſmodi moneta compermutare eam volenti pro argento, & habenti monetam non eſſet neceſſaria ſed indifferens, tunc ait, non videtur, quod poſſit carius permutare propter commodum alterius. Quia commoditas alterius in venditionibus non auget pretium rei venditę. vbi vides Caietan. non prompſiſſe nudè ſententiam, vt hic autor deprompſit. Adhæc ego exigo, num referre lucellum ex permutatione eum, qui non eſt campſor, eſt ne ex ſuo genere malum, an bonum an indifferens, ſi ex genere eſt malum, igitur refert nihil, quod referat modicum, vt Cõradus ait & cęteri ſubſcribunt, ꝙ modicũ lucra-

lucrari non eſt peccatum, vel magnum, vel paruum. Etenim ita furtum modicum eſt intrinſecè malum, vt magnum, ſi vero ex genere bonum non ſolum modicum non erit malum lucrum ſed neque magnum. Indifferens autem non eſt, ſiquidem neceſſe eſt, aut quod ſit ſecundum iuſtitiam, ſi iuſtum eſt huiuſmodi lucrum, aut quod ſit contra iuſtitiam ſi iniuſtum, quia materiæ eſt iuſtitiæ. Præterea ſi referre dipōdium ex permutatione vnius auri eſt iuſtum nō campſori, ergo propter mille aureos, referre millia dipondiorum non erit iniuſtum, hoc autem non eſt modicum. Igitur Conradus, Nauarrus, Soto in lib. 6. q. 1. art. 2. de Iuſti. & Iure, & prædictus frater, fas eſſe putāt nō campſoribus, modicum tamen, credit Conradus referendū, Caietanus autem, quem ſupra indicaui contrariam duxit ſententiam: niſi pecunia quam habet is, qui non eſt campſor ſit illi commoda, vt relatum eſt.

¶ Et quidem in re hac, ſi meam exoptas ſententiam, in primis vnum arbitror eſſe confitendum omnibus, videlicet ſi verbi cauſa mercator eſt, cui neceſſum eſt, deferre pecunias longius mercibus emendis, & ideo pecuniæ groſsiores, ſunt illi vtiliores ad delationem, ſi alter eum ſollicitat, vt groſsiores quas habet, commutet, pro minutioribus, quod licebit tunc pro permutatione, non ſolum modicum, ſed pro arbitrio prudentiū, quod iuſtum fuerit reportare, etiamſi non ſit campſor.

¶ Alterum eſt huic ſimile, ſi aliquis etiā non mercator, acquiſiuit pecunias ex auro, & hoc pretio numario acquiſiuit, videlicet, parauit ſibi mille ducatos in auro, vel argento, in regalibus quadruplis, Hiſpane, de a quatro, aut octuplis, de a ocho. Vt hanc autem monetam ſibi pararet, obtulit, triginta regalia, verbi gratia. Nam tanti conſtitit ſibi permutatio, minutarum pecuniarum in groſſiores quas habet ex auro, vel argento, vtique, ſi quod ſibi conſtitit, hoc refundi poſcat fas eſſe nemo dubitabit.

¶ Rurſus ceſſantibus iſtis cauſis, ſi quis gaudet magis videre in arca ſua ſplendentes numos aureos, quam triſtes monetas minutiores, & alter inſtat, vt illos cōmutet, in monetas minutiores, quod id temporis poſsit referre pretium. propter hoc eſt mihi manifeſtum. Quia non tenetur ſe ſuo orbare gaudio, vel ſua ſe priuare voluptate gratis, & illam alteri concedere.

¶ Præter hæc quia minutiores monetæ, in quas eſt permutanda moneta groſsior, paratiores ſunt, vt deſinant eſſe monetæ, & orbentur valore ſuo legali, quam groſsiores, ideo quia exponit ſe periculo huic ille, qui permutat aureas monetas, pro cupreis ob hanc etiam cauſam, quod plus referat, non puto noxium. Nam compertum eſt cuilibet, quod in Hiſpania monetæ, quæ dicebantur *Tarjas, ardites, cornados*, *quartos de Iaen abrochados*. Et hoc genus alia iam non eſſe monetas, ſed æs, tantum regalibus tamen perſeuerantibus, & aureis numis niſi, quod iſti non extant. Ad hæc ſi poſſeſſor aureorum, amat eos, quia illos vult impendere in deaurandis ſacris imaginibus, aut ad deaurandum ſuum ſacellum, aut vaſa, & alter inſtat, vt permutet in regalia vel aliam minutiorem monetam, certum quoque eſt, poſſe referre, quod iuſtum videbitur pro permutatione. Et in omnibus iſtis & ſimilibus caſibus, non refertur plus ob laborem numerandi, quippe hoc accidentale eſt, nam qui accipit permutationem minutarum pecuniarum, poterit ſecum deferre ſupputatorem pro ſe & pro alio qui permutat aurea pro argenteis, aut cupreis numis, etſi non diffiteor, quod ſi magna ſit pecuniæ ſumma permutanda, quod ſi permutans laborem impenderit, in numerando, quod gratis hunc ſubire laborem non tenetur, in fauorem alterius, etſi Caieta. inficietur dicens, ſupputationem gratis impendi ſed contra, quia ex pretio poteſt impendi, & ſæpè impenditur.

¶ Vnde ſi labor adeſt, & cæteræ circunſtantiæ commemoratæ adſunt, non videtur modicum, ſolum referri poſſe, huiuſmodi permutator, vt credit Conradus, imo etiam magnum, modo ſit æquale, & labori, & circunſtantijs commemoratis.

¶ Verūtamen dicet aliquis, ecquid ſi ceſſarent vniuerſa hæc, nūquid ob materiæ pretioſitatē, qua præpollet materia vni⁹.

numiſ-

numiſmatis aurei, alijs numiſmatibus alterius materiæ, licebit ne referre quicquam? quia Nauarrus loco prænindicato fas eſſe inſinuat. At vero numus aureus conſiderandus venit bifariam, aut ratione materię ſolum, aut quatenus numus eſt. Et quidem ratione materiæ non venit in permutationem, ſed ratione numi: nam ſecundum valorem ſuũ legalem permutatur. Et ſi amplius accedit, hoc non eſt propter numi valorem, ſed ob alias circunſtantias iam relatas. Ratione autem materiæ, ſic vendibilis eſt, & emibilis, etiam durante valore legali. In permutatione autem, non venditur, aut emitur numus ſed permutatur, & permutatio non eſt venditio, vt ſupra docuimus. Quocirca, in permutatione, non eſt habenda ratio materiæ, ſed ſolum valoris legalis numi. In venditione autem eius, non valoris legalis, ſed materiæ: quoniam materia eſt ſubiecta venditioni, non numus, quippe qui eſt ratio venditionis.

Aureus numus bifariã conſideratur.

¶ Non me latet Ioannes à Methina in codi. de reſti. tracta. de cambijs in eaq; an pecunia vendi poſsit, huic doctrinæ obluctatur credens obnixè pecuniam vendi non poſſe amplius, etiam ratione materiæ quam pro ſuo valore legali, quã diu tamen viget valor legalis. Quia ſi abrogatus eſt valor, quià, ſcilicet, iam pecunia non eſt pecunia, tunc poterit vendi pro ratione materiæ. Aut ſi pecunia ex conſuetudine loci, iam auget, iam minuit ſuum valorem, vt cætera venalia, vt fertur fieri apud exteras nationes, ſcilicet, Italos, apud quos pecunia iam habet multum valorem, ſi habet multos emptores, iam vero diminuit, ſi paucos. Aut ſi ex periculo contingat, eam minoris vendi, vt ſub maris tempeſtate, qui emit multas pecunias in naui repoſitas, ex parua pecunia propter iactũram, quam timet poſſeſſori imminentem ſibi, tunc licet minoris emere, quam ſit valor legalis, quia periclitatur pecunia, vt etiam qui habet debita veluti perdita, quę vix aut tarde recuperare poterit, ſi vendiderit centum quę habet in debitis huiuſmodi, pro paucis, licet, quia incerta eſt, & difficilis recuperatio. Aut qui habens debitorem Hiſpali, cum ſit ipſe Granatæ, debentem centum aureos, vt excuſet expenſas, & laborem, vendit pro. 90. verbi cauſa, licebit, propter laborem, & incertitudinem debiti. Cæterum cauſis iſtis accidentalibus ceſſantibus, pecunia non poteſt per ſe pluris ratione materiæ vẽdi, niſi pro valore legali, quandiu durat valor legalis, qui eſt valor pecuniarius ſtatutus à lege, vel à principe.

¶ Conſentiunt porro omnes, in ſententia vna, quod pecunia quatenus pecunia, non poteſt pluris vendi per ſe, quam pro valore legali, at differunt in altera ſententia, quod pecunia ratione materiæ ſuæ, etiam durante ſuo valore legali, poteſt pluris vendi, quam ſit valor legalis, cui refragatur vt dudum aiebam opinioni Methina in quam ego eo, vt veriorem, vnde numus aureus duplicatus, ſi huc vſque perſiſterent numi huiuſmodi, vt eſſet eorum vſus ad mercimonia, poſſet vendi pluris ratione materiæ. Tunc enim etiamſi ſit numus, cæterum non tractatur, vt numus, ſiquidem non emitur, ad mercium emptionem, vel venditionem, ſed ad alios effectus, quos habet ratione materiæ ſingularis, ſiquidem eſſe numum non tollit materiæ dignitatem, vt verbi cauſa eſt alicui opus facto deaurare imagines ſacras multas, cui edendo operi, ſunt ſibi neceſſarij mille ducati, eſt alius qui hos habet in duplicatis aureis, vel in cruciatis numis Portugalenſibus, hic ſi eos vendiderit, pluſquam valor eſt eorum numarius non eſt vſurarius, quia non vendit numos hos, pro ſuo officio numario, quod eſt pro commutatione in mercimonijs, ſed potius eſt pro altero effectu, quem haberet aurea pecunia, etiamſi non eſſet pecunia, ſed ſolum eſſet aurum, vel argentum, vt ſi quis emeret regalia multa, vt fuſis illis apud argentarium, ex illis conderet vaſa argentea pro ſuis vſibus. Hoc enim non eſt contra iuſtitiam quia tunc regalia non emuntur tanquã pecuniæ, etiamſi habeant valorem legalem, cæterum ille valor eſt impertinens, pro prædicto effectu, ad quẽ emũtur: quia perinde emuntur, atque ſi non eſſent pecuniæ.

Methina nõ probatur.

Cruzados de Portugal

¶ At vero obijcit Methina, quod rex inſtituens valorem monetæ aureæ, vel argenteæ, cõſiderauit omnẽ effectũ, quẽ

Argumẽta Methinæ. poſſet habere. Et iuxta tales effectus, inſtituit, vt moneta aurea, decuplo plus valeret, quam moneta argentea eiuſdẽ ponderis,& hæc plus valeret,quã ærea eiuſdem ponderis, igitur ad quemcunq; effectum ematur pecunia,non poteſt excedere valorem legalem,quia habita ratione illius effectus fuit illi tributus tantus valor à lege.

¶Secundò,quia etſi monetæ groſsiores, habent ſuas commoditates, item & minutiores,habent alias commoditates. Si quidem ex minutioribus homines ſibi ſubueniũt pauperes,qui ſunt plures quã diuites,imo & diuites illis egent ad merces minutiores ſibi parandas,quæ pertinent,ſcilicet,ad victum,& ad alia vtenſilia.

¶Tertio,quæ æquantur vni tertio,æquantur inter ſe,at decem ducati in auro,& decem in argento, aut in viliori moneta, ſunt æqualia certe quantitati tritici, aut olei, igitur æquantur inter ſe, ergo tunc erit iuſta permutatio, quando pro decẽ ducatis in auro,exhibentur decem ducati in argento, & pro decem in argento, decem ex pecunia minutiori, etſi plus aut minus referatur permutatio erit iniuſta,igitur cambium cum ſit permutatio,huic legi ſubiacebit, non ergo campſores, quia moneta eſt ex precioſiori materia,poſſunt quicquam corradere.

¶Quarto,quia valor numiſmatum groſſiorum,eſt impoſitus per minutiores monetas vt aureus duplicatus valebat.22. regalia,& duo dipondia, & aureus ſimplex.11.regalia & dipondium vnum vt regale vnum. 34. dipondia, igitur cũ ſit permutatio horum,valor legalis excedi non poteſt,ſi alias non ſit habenda ratio laboris,periculi,aut intereſſe. Hæc ſunt potiora argumenta huius placiti.Et quidẽ ſi de permutatione agitur,quãdo permutatur numiſma,pro numiſmate aliud quando ſit venditio numiſmatis, & non permutatio.Namque diximus ſupra diuerſum eſſe contractum permutationis, à contractu venditionis.Quandoquidẽ, venditio eſt commutatio rei,pro numiſmate,at permutatio eſt commutatio rei pro re,& hæc eſt naturalis vbi commutatur res naturalis,pro re naturali, vt oleũ pro frumento,artificialis verò,vt ſi commutatur pecunia, pro pecunia, vt aureus pro argenteis numis, aut argentei pro minutioribus monetis. Aut quia commutatur pecunia vnius regni, pro pecunia alterius regni, vt Hiſpana moneta, pro Gallicana, aut contra.

¶Quando ergo moneta vnius regni, commutatur pro moneta alterius, tunc ſane moneta conſideratur tunc non ſecundum,quod moneta eſt, quia moneta vnius regni in altero non æſtimatur ſecundum valorem legalem ſuum,quem habet ex ſuo charactere, ſed æſtimatur, ſecundum rationem ſuæ materiæ. Et contingit, quod ſit aurum vnius regni, multo purius,quam alterius regni, item que argentum, vnde contingit, quod aureus numus pluris æſtimetur ibidem quam ſit valor legalis ſuus, itemque argentum,vt apud Flandros, vel Germanos pluris ſiunt aurei numi noſtri, quã apud nos.Et hæc cauſa eſt, quod ſpoliata ſit Hiſpania aureis numis antiquis, quia Germani,& Flandri illos transportabant in Germaniam, & ingenti commodo ſuo,& non mediocri damno Hiſpanorum, id factum eſt. Quippe Hiſpania, quæ optimo numiſmate aureo fruebatur iam non fruitur ſed quod habet, impurum habet aurum mixtum ære,quod vocant habere ligam, vnde noſtri numi argentei apud Conſtantinopolitanos, valet.38.dipondia, vt apud Canariam ſeu inſulas fortunatas, & apud noſtrates ſolum valet.34. apud Luſitanos.36.quia argentum Hiſpaniæ eſt precioſius, quam Conſtantinopolis, itemque quam Luſitaniæ. Idemque accidit in numis aureis. Nam ducatus Romæ valet. 13.regalia & apud Mexicanos, ſiue in noua Hiſpania valet. 6.regalia, qui apud noſtrates ſolum. 11.regalia valet.

¶Iam ergo,quando huiuſmodi permutatio fit, non eſt habenda ratio valoris legalis, quia hæc ceſſat, in altero regno, vbi deſinit eſſe numiſma. Imo tunc eſt permutatio veluti naturalis, rei pro re. Quocirca tunc iuſta erit, quando æqualitas in permutatis ſeruatur, quare nefas eſſet permutare centum ducatos nouæ Hiſpaniæ, pro centum noſtræ Hiſpaniæ. In permutationibus autem quæ fiunt ex monetis eiuſdem principis, verbi gratia regis Hiſ-

paniæ

pantæ, quia omnes habent characterem regni Caſtellæ, tunc ſanè numiſmá commutatur, vt numiſma, & neceſſe eſt vt ſeruet ſuum valorem, & valor vnius, commutetur pro valore legali alterius. Neque tunc habenda eſt ratio excellentioris materiæ. Quia excellentia hæc, videlicet quę eſt in vno aureo, quia permutatur pro multis dignoſcitur argenteis. Aut quę eſt in argenteo numo, quia permutatur pro multis minutioribus cognoſcitur. Nam permutatur vnum pro multis, propter excellentiam vnius.

¶Cæterum hoc verum eſt, quando ſiſtimus in natura permutationis, vel cãbij. Cæterum ſi in vẽditionem tranſilimus, iam tum ipſum numiſma, reputatur res vendibilis, & ideo, iuxta naturam ſuam, non ſecundum artem monetariam eſt conſiderandũ, quo fit, vt iam tunc nõ ſit habenda ratio eius ſecundum valorem legalem, ſed ſecundum valorem naturalem, quem habet ex ſua natura, vnde fit vt quia aurum habet multo plures, & præclariores operationes ex ſua natura, quam argentum, ideo pluris fiat moneta auri puri, quam argenti. Quamobrem ſi faciamus campſorem habentem mille aureos, eſt autem nobilis quidam, qui illis opus habet deaurandis ſacris imaginibus, aut ſacello ſuo, aut in medicamenta vitæ, &c. Poſtulatque ideo eos à campſore vt ſibi vendat eos, campſor vendens, iam tranſit à munere campſoris, in munus vẽditoris. Et numi aurei, qui erãt apud campſorem ad permutationes celebrandas, tranſeunt in alium contractũ venditionis. Et ideo iam non conſiderantur vt numi habentes certum valorem legalem, ſed vt res vẽdibilis, quæ ſanè quia vt talis res ſcilicet, aurum habet ſingularem commoditatem, ad multa, ad quę cætera metalla non habent, idcirco venditor pluris eam vendere poteſt quam ſi eam permutaret, aut cambiret.

¶Primo igitur dices, argumento principem cudendo numum, non obſeruaſſe auri, vel argenti omnes commoditates, ſed ſolum, quæ veniunt ſub rationem numiſmatis. Nam ipſe numiſma condebat, non medicamentum, aut ornamentum, quod vero decuplo plus valeat auri numus, quam argenti, eiuſdem ponderis, ideo eſt, quia libra auri plus ponderat, quam decem libræ argenti, & quia excellentiſſimum metallum eſt aurũ, quia mollius ſplendidius, & ponderoſius argento. Quo fit vt quando aliæ commoditates auri obſeruantur, & non numiſmatis, poteſt excedere valorem legalem vt prædiximus.

Solutio argumentorũ Methinæ.

¶Secundò dices, monetas minutiores, habent commoditates, quæ pertinent ad rationem numiſmatis, ſolum ideo diuerſa eſt ratio.

¶Tertiò dices concedendo eſſe æqualia ſub ratione numiſmatis, non ſub rationibus alijs. Et quartum reſponſum eſt ex prioribus.

CAP. TERTIVM
De cambijs in ſpeciali.

Cambium ſuperioribus ſermonibus, non aliud eſſe diximus, quam permutationem numorum, quam excogitauit, non natura, ſed ars, vnde dixit Ariſto. 1. Polit. cap. 6. artem numulariã, non eſſe ſecundum naturam, ſed inuentum eſſe humanæ artis. Diſciplinã enim rei familiaris, quam ipſe œconomicen, ideſt domeſticam appellat eſſe teſtatur ſecundum naturam. Nanque hæc vt ſibi paret victum, ex natura poteſt, ſine numo. Quippe ex piſcatione, & agricultura, & venatione parabat quondam, ante quam numularia eſſet excogitata. Hæc autem excogitata fuit, vt facilius homines ſibi victum, & neceſſaria pararent. Nanque multi negotij eſſet, res permutandas pro victu & neceſſarijs, aut alio exportare, aut importare aliunde, ideoque primitus, rude & non ſignatum æs, vel argentum erat in vſu, quod facile deferebatur, pro permutandis neceſſarijs vitæ humanæ id quod etiam apud barbaras nationes, etiam num eſt in vſu. Dein vero excuſa eſt expolitior moneta, ſub ſuo charactere, vt ex charactere pateret numi valor, & non eſſet neceſſe pendere fragmenta æris vel argenti, vt olim pẽdebatur ad emptiones celebrandas. ¶Eſt igitur numularia, à numo deriuatione nominis capiens. Numus autem duplicem habet vſum, ſibi propriũ: quippe competit ſibi vterque vſus ſecũdum

Ars numularia nõ eſt ſecundũ naturam.

Numularia dicta à numo.

dum quod numus eſt, videlicet, quia eſt eius vſus, ad emendum, & vendendum. Itemque & ad permutationem numi pro numo. Tametſi horum duorũ vſuũ, prior eſt magis proprius numo quam ſecundus. Quoniam primus cum fuit excogitatus, fuit pro commutationibus rerum facilius celebrandis. Poſtmodum autem, ſecundus vſus fuit ex priori veluti deriuatus. Quippe neceſſe habuerunt homines pro ſuis commutationibus rerum pro numo faciendis, groſsiores monetas in minutiores commutare, aut contra, vt leuarent ponderis laborem, in ferendis minutioribus. Et ſicut calcei duplex eſt vſus, & vterque competit calceo ſecundũ ſe, &ſi diſsimiliter. Etenim calceus à calceario venditur, & hic eſt alter vſus eius, ceterũ nõ eſt principalis vſus eius, ſed calceatio, ad hoc enim inuentus eſt calceus, ita propemodum ſecundum Ariſto. numus inuentus eſt, vt eſſet menſura quædam communis rerum venaliũ, & hic eſt proprius & præcipuus finis eius, at nihilominus habet & aliũ vſum, ſcilicet permutare pecuniã pro pecunia.

Pecuniæ multi vſus.

¶Sunt quoque alij vſus pecuniæ, vt quãdo locatur ad ornamentum, & ad oſtentationem vel vt ſit in medicamentum, verum iſti vſus non ſunt pecuniæ ſecundum quod pecunia eſt, ſed ſecundum alias rationes.

¶Numo igitur reperto, numularia ars eſt excogitata, per quam permutantur pecuniæ aureæ, pro argenteis, aut argenteæ pro minutioribus, aut contra. Et hæc permutatio vocatur cambium minutum, vel manuale. Verum inquit Ariſto. quod huiuſmodi ars primum cœpit ſimpliciter, ideſt ſine fraude & dolo, quia exigui erat quæſtus, deinde ait, per experientiam facta eſt artificioſior, quia facta eſt ad quæſtum magnum per eam acquirendum.

¶Et quamuis non nominet, quæ ſit hæc numularia artificioſior, & hæc eſt hæc ars, mala quidem campſoria quam vocant cambium ſiccum de qua mox agetur. Inquit autem. Numularia maximè circa quæſtum numorum verſari videtur. Et illius eſſe opus, poſſe diſcernere, vnde proueniat multitudo pecuniarũ. Diuitiarum enim, & pecuniarum effectiua eſt, & cap. 7. maximè execratur hanc artem, acquirẽdi numos, ex numis, quia huius artis principiũ, eſt numus & finis numus, quippe ex numo, multiplicatur numus. Quia autem cambia quædã ſunt iuſta, vt poſt hæc diſſeretur, & quod iuſtum eſt non eſt execrandum, idem per artem hanc numulariam artificioſam, quam dicit Ariſto. merito improbandã, intellexit Ariſtot. artem fœneratoriam, ſiue vſurariam, quæ numum trahit violenter ad alium vſum, quam fuerit inſtitutus. Nanque fuit inſtitutus ad commutationes, & vſurarius eo vtitur vt ſine commutatione ex ſolo numo lucretur numus. Quia autem quædam ſunt cambia, quæ vere ſunt vſuræ, & cambia dicũtur nomine tenus, etiam de iſtis verum eſt, quod dixit Ariſtot. vnde male vulgo imponunt Ariſtoteli ipſum damnaſſe numulariam, non enim damnauit numulariã ſimpliciter, ſed artificioſam numulariam, cuius finis, & principium numus ſiue quęſtus ex numo eſt, qualis eſt fœneratoria, quæ omnino eſt execranda, quia eſt prorſus contra rationem naturalem vt hic docet Ariſtoteles.

Vſurariæ artis principiũ eſt numus, & finis eſt numus.

¶Porrò autem vt iam in ſpecie de cambijs diſſeratur, ſcito eſſe cambiorum diductionem multiplicem apud autores: verum, vt illas interim miſſas faciamus, ſat erit in præſentia diſtinguere duplex eſſe cambium, aliud falſum ſiue fictum, aliud verum, illud vocant cãbium ſiccũ, hoc reale. Siccum ſanè, quia nihil cambij habet, præter appellationem, cum ſit verè vſura, & ideo cum nihil habeat veri cõtractus excepto nomine, dicitur ſiccum: etſi verius appellaueris illud fictum vel falſum cambium.

Duplex cãbium, & verum, & falſum.

¶Reale autem cambium, dicitur quia eſt vera pecuniarum permutatio, ſiue iuſta ſit, ſiue iniuſta vt poſt hæc dicemus. Falſum autem cambium, neq; iuſtum cambium, neque iniuſtum eſt, quia cambiũ non eſt, vt homo pictus, neq; eſt iuſtus, nec peccator quia homo non eſt. Vnde reale cambium, aliud quidẽ eſt ſimplex cambium, quod minutum, ſiue manuale cognominatur. Quoniam eſt permutatio groſsiorum numorum, per minutiores numos, quale erat olim in Hiſpania, quando diuiſa erant regna Hiſpaniarum diuiſoſque reges ſortiebantur, vt regnũ Caſtellæ, Aragoniæ, Nauarræ, &c. item

Reale cambiũ duplex & ſimplex, & artificioſum.

vocatur

vocatur manuale, quia permutatio fit manualiter ex vna manu, in alterã permutando monetam, pro moneta. hoc autem cambium, quia eſt exigui quæſtus, ideo iam defecit ab vſu frequentiſsimo, quem habere ſolebat. Eſt aliud cambiũ reale artificioſius, ex quo permutantur pecuniæ ex regno in regnũ, aut ex loco diſtãti eiuſdẽ regni, in locũ diſtãtẽ vt ex Hiſpali in Antuerpiã, aut cõtra. Aut ex Vlixipoli in Flandriam, & contra. Aut ex Hiſpali, in Methinam Campenſem, aut in Methinam Fluminis ſicci, aut in Villalonem, &c. quæ cambia dicuntur cambia feriarum, & hæc ſunt modo vſitatiſsima: ſub cambio autem iſto cõprehenduntur cãbia, quę Hiſpano, imo potius Italico, dicuntur Vancos. Eſt enim Italicus ſermo, vocare cambia, vancos, & qui iſtis incumbunt vocare vanqueros, horũ autem eſt, accipere in vno loco, vt exhibeat in altero, vt el vãquero qui eſt in curia Regis, accipit ab aliquo centum & decem aureos, vt Romæ exhibeat per ſchedulam ſuam quam mittit ſuo factori, aut ſuis ſocijs, cum quibus habet hanc cambiendi ſocietatem, centum, itaque pro centum & decem exhibet centũ Romæ. Quia decem pertinent ad intereſſe cambij, propterea quod is, qui recepit centum & decem, ſuſcepit in ſe periculum, aſſecurans centum Romæ exhibenda, & obligatur ſub certo tempore, centum aureos Romæ exhibere poſtquam notificata fuerit ſua ſchedula Hiſpanè, la police, ſuo factori. Propter igitur obligationem, & aſſecurationem, recipit pluſquam dat. Sunt multi horum officialiũ modi, quidam enim ſunt Hiſpalenſes, in quos reponũtur quæ ex India deuehuntur, & alij feriarum alij coriæ, &c. Horum quidam vt primi non referunt intereſſe, alij referunt de quibus nihil in præſentia. ¶Sunt qui putant, huiuſmodi officialium contractum non eſſe cambire, vel permutare ſed eſſe locationem, & ad locationem reducunt horum officialium contractum, ſeu vancum. Etenim ſe locat huiuſmodi campſor pro intereſſe reportandi decem ſupra centum, quæ exhibebit Romæ, ſeque conducit certo exhibere, centum aureos Romæ, quorum ſuſcepit in ſe aſſecurationem, & obligationem, exhibendi eos Romæ per ſchedulam ſuam, poſt notificationem. ¶At vero, hæc ſententia fallax videtur. Etenim in contractu locationis, non transfertur dominium, neque requiritur diſtãtia loci, ad locandum, quia ſæpe locamus præſentia. At vero in contractu præhabito, de los vanqueros, transfertur dominium. Siquidem ſi ego, huiuſmodi vanquero, exhibeo in vancum centum & decem ducatos, horum ego transfero dominium, & rurſus exigitur diſtantia loci videlicet, quod in vno loco exhibeã, & in altero accipiam vt videlicet in curia, iſte vanquero, recipiat centum, & decem, & Romæ, verbi cauſa refundat centum. Aliud igitur de locatione, aliud de huiuſmodi cambio, vt ſatis liquet. Quocirca quærendum ſupereſt, qualis huiuſmodi contractus, & vniuerſaliter, de cãbijs realibus iſtis artificioſis, vocatur in dubium quales ſint contractus.

Cambia feriarum.

Vanco y vãqueros.

¶Sunt enim qui autumant eſſe vſuraria cambia omnia, quia ſunt merum mutuum, palliatum nomine cambij. Et iſti probãt, quia vſurarium eſt mutuare ſub pacto, habendi aliquid vltra ſortem, at vero, in cambijs, iſtud extat. Recipitur enim intereſſe, vltra principale propter pecuniam datam.

An cambia ſint mutua.

¶Secundò quia in mutuo trãsfertur dominiũ, & ſola interuenit pecunia, & nulla res eſt quæ commutatur, ſed ſola pecunia, igitur cum pecunia ſit inuendibilis, ibi non eſt venditio, quare ſi quicquã accipitur, vltra principale, erit vſurariũ mutuum. At vero in cambijs idem accidit, quia ibi ſola interuenit pecunia, quia datur pecunia ad cambium & recipitur pecunia pro data pecunia, & eſt tranſlatio dominij, igitur omne cambium eſt vſurarium. Huic placito ſuffragantur, quidam antiqui Iuriſconſulti, vt Goffri. & Hoſtien. in ſumma de vſuris, & Archi. Florent. 2. & 3. par. ſummæ dicens hanc ſententiam fouiſſe viros doctos, & bene timoratos.

¶Alij vero iſtis conſentientes, in ratione contractus, quia fatentur eſſe contractum mutui, diſſentiunt tamen in qualitate contractus quia inficiantur eſſe vſurarium. Et rationẽ afferunt, quippe tunc ſolum eſt vſurarium mutuum, quando recipitur intereſſe vltra capitalem pecuniam, propter mutuum, ſi vero, propter damnum

damnum emergens ex mutuo, vel quia recipitur periculum mutui, vel propter operas locatas, non eſt vſurarium mutuum. At vero ſic eſt in negotio campſorum, ſiquidem campſor, accipiens mutuo Hiſpali mille & centum aureos, vt Romæ per ſchedulam ſuam dentur campſuario mille aurei, centum quod vltra accepit, non accepit propter mutuũ, ſed quia mille aurei Romæ, plus valent, quã mille in Hiſpali, igitur, ſi teneretur Romæ refundere, totum quod accepit, iam plus teneretur exhibere, quam accepiſſet, & hoc eſſet in damnum campſoris.

¶Præterea mille aureorum quos tenetur ſuo Romæ exhibere campſuario ipſe campſor ſuſcipit in ſe periculum, quia ſecuros Romæ eos facit & certos. Pręterea, campſor hoc habet in officium habere pecunias paratas, & ad huiuſmodi hominum indigentias, & ſeruat pecunias, pro huiuſmodi expediendis negotijs, & non tenetur ſeruire reipublicæ gratis.

¶Accedit eodẽ, quod hic campſor poſſet has pecunias, in negotiationes rerum venaliũ expendere, vnde ſibi pararet lucrum, igitur ſi ex mille ducatis expenſis in huiuſmodi venalibus ſibi deductis expenſis conciliabat lucri centum, perderet hæc, niſi hæc vltra capitale referret. Neq; hîc tantũ eſt lucrum ceſſans, neq; propter hoc ſolum poterit referre centum, ſed eſt damnum emergens, quod procedit ex lucro ceſſante.

¶Hæc & iſtis ſimilia argumenta videntur aſtipulari huic placito. Et ſanè, non eſt abnuendum eſſe cambia quædã, quæ ſunt contractus mutui, ſiquidem, ſi duo conueniunt, videlicet campſor, vel vancarius, & campſuarius, ille dat in cambiũ mille ducatos, eo pacto, vt reddat Romę mille & centum. Hic ſanè contractus iuxta quẽdam eſt vſurarius, ſiquidem etſi quando campſor recipit mille & cẽtum, vt Romæ exhibeat mille ſuo campſuario, non fit vſura neque ibi eſt mutuum, vt poſt hæc patebit. Etenim centum quę refert amplius, eo refert quo ſe obligat, ad reddendum mille aureos Romæ ſecuros, & certos. Verum quando campſor dat mille, Hiſpali verbi cauſa, vt Romæ campſuarius reddat mille & centũ, tunc campſor ad nihil ſe obligat quia cãpſuarij intereſt, mille acceptos aureos reſtituere ſuo impendio campſori. Et diſtantia loci in hoc contractu eſt ſolum ad palliandum diſtantiam temporis. Quia re vera propoſita eſt diſtantia loci, ad dilatandum tempus, & virtualiter eſt diſtantia temporis. Vnde campſor recepit centum aureos vltra capitale, propter dilationem temporis ſolum. Et quia hęc dilatio temporis, vendi non poteſt, aut commutari, ſequitur iuxta hunc autorẽ eſſe huiuſmodi cambium, purum mutuum: hic autem caſus eſt vſurarius, quãdo campſori eſt neceſſe pecuniam quam dat Hiſpali, habere Romæ.

Cãbia ſunt mutuum.

Lege.4. cã infra de huiuſmodi caſu.

¶Præter hæc cambia quæ vocantur ficca, ſunt mutuũ, v.g. eſt campſor, qui campſuario dat ad cambium, pro Roma vel Antuerpia mille aureos, & campſor dat literas ad ſuum factorem, vt vocant, vel ſocium, & campſuarius, ſecuritatem ſolutionis exhibet, dicens ſe habere Romę, vel Antuerpiæ factorem, & fidem, quod vocant, *Tener credito*, ad ſoluendum cui quoque ſuam ſchedulam mittendam ait ſuo more. Et tamen re vera non habet campſor factorem Romæ, neque campſuarius habet reſponſalem, neque expediuntur ſchedulæ, ſed omnia ficta ſunt. Cæterum ad ſtatum inter eos tẽpus ſoluendi ſi campſuarius ſoluit centũ ſupra mille, quorum centum pendit pro intereſſe cambij, cum tamen nullum fuerit cambium.

Cãbia ficca ſunt vſuraria mutua.

¶Contingit autem quod campſor habeat Romæ factorem, quem vocant, aut ſocium, cæterum campſuarius, non habeat reſponſalem, neque fideiuſſorem, tuncque campſor, de huiuſmodi pecunijs, literas fictas mittit ſuo factori, vel ſocio, ſeu reſponſali, vt vel ſic vſuram diſſimulet, factor autem præhabitus (ſiquidẽ campſuarius, caret reſponſali, cui tamen ex cambio ficto datæ ſunt pecuniæ, ad cambium) ſimulatè gerit ſuas, quas ipſi aliâs ſoluit proteſtationes, & quia nullus cõparebat, qui ſolueret mille prædictos aureos, quos campſor porrexerat campſuario, ad fictum cambium, cum ſuo intereſſe, quod erant centum. Factor cum eodem cambio, mittit eadem ſoluenda à cãpſuario verbi cauſa, in Hiſpali: id quod vocant recamblare.

Cambia arida ſeu ficta.

¶Vnde reſultat, quod campſor ex huiuſmodi recambio, obtineat, iam ducen-

ta

ta ſupra mille, & aliquando multo plura: quia ſolet eſſe intereſſe. 25. pro centũ.

¶Nonnunquam vero, vt honeſtius vſura tegatur, factor huiuſmodi, quia campſuarius, deſiderat reſponſalem, câpſor nominat ſua autoritate, quempiã ex amicis ſuis, qui gerat perſonam reſponſalis campſuarij, & hic recipit quantitatẽ pecuniæ ſibi deſtinatã ad cambiũ, v.g. Romæ, ſoluitque cum ſuo cambio factori campſoris. & cum deberent eſſe duę perſonæ ad minimum pro contractu celebrando, ſcilicet, factor campſoris, & campſuarij, eſt vnica: vnica autem nõ poteſt contractum inire, amicus enim campſoris, ab ipſo nominatus ficta perſona, & non vera eſt, pro huiuſmodi cambio.

Omnia câbia ſicca ſunt côtra iuſtitiam & charitatẽ.

¶Quamobrem, hoc genus cambia, omnia ſunt vana, & nullo ſuffulta fundamẽto. Quare ſunt nulla, quippe ſunt cambia nomine tenus & vere ſunt mutua laruata ex cambio. Porrò principes preſsi numorum indigentia hæc ſolent inire ſicca cambia. Et quidem verè ſunt cambia ſicca campſuarijs: quia ſiccantur valde eorum facultates, tametſi campſoribus, ſunt pinguia, quippe citra impẽdium, efficiuntur ex eis numatiſsimi.

¶Cæterum verè etiã iſtis ſunt ſicca, quia charitatis humorem cœleſtem exiccãt. Quocirca quia cambia hoc genus, ſunt contra iuſtitiam, & non ſolum côtra charitatem, lucra ex eis prouenientia ſunt reſtituenda, quoniã ſunt iniuſta, & quamuis contendas, non eſſe vſuraria lucra, ſunt alioqui iniuſta, & reſtitutio non ſolum eſt facienda, ex vſura, ſed etiam ex contractu alio quouis iniuſto. Nã vſura eſt inferior ad iniuſtitiam.

¶Verumtamen iſti relinquunt aliquando hæredibus ſuis hæc reſtituenda, hęredes autem ad vtramque aurem dormiunt, vt veniat ſuper illos iniquitas parentum ſuorum.

¶Cambia autem realia, ſi ſunt mutui, cõtractus non eſt in propatulo. Nanq; etſi de cambijs minutis promptum ſit quod huiuſmodi cambia, non ſunt mutuum. Siquidem in mutuo vt ex iure ciuili patet exigitur identitas ſpecifica, in reddendo, quod mutuo acceptum eſt, vt ſi mutuo accepi cẽtum aureos numos, numos quoque cẽtum aureos, redditurus ſum. Niſi mutuans ſatisfactum ſibi putet, ſi

ff. de ſolu. l. Paulus.

dedero non in auro, ſed in argento ſcilicet, cẽtum ſupra mille regalia, aut in alia moneta. Porrò in cambio minuto, non hoc ſed diuerſum reperitur. Quandoquidem aurei permutantur pro argenteis & argentei, pro alijs minutioribus numis eiuſdem æſtimationis, & illud eſt de eſſentia huius cambij.

Cambiũ nõ exigit diſtantiam tẽporis nec mutuũ imo neque diſtantiã loci in quo conuenit cum mutuo.

¶Adhæc in mutuo eſt dilatio temporis ad ſoluendum, at vero in cambio minuto, non eſt huiuſmodi dilatio neceſſaria vt neque loci. Quia ad manum fit permutatio, fieri quidem poteſt, quod campſor campſuarius dent nunc aureos numos, pro argenteis, at argentei non continuo permutentur ſed poſtea. Nihilominus, etſi tunc accidat dilatio, nõ eſt tamẽ neceſſaria temporis dilatio, vel diſtantia ad câbium iſtud, ſed ſola diuerſitas monetarum, ſiue ſub vno charactere, ideſt vnius regis, aut diuerſorum, vt quando permutantur Hiſpaniæ numi, pro numis Conſtantinopolitanis, aut pro numis Africanis, vel Gallicanis, &c.

¶In cambio autem reali, quod celebratur per literas maioris negotij eſt, nam diſcernere hoc cambium à mutuo non eſt perſpicuũ. Quoniam in hoc cambio interuenit pecunia ſola, & interuenit dilatio temporis, vt in mutuo, itemq; adeſt lucrum ſupra capitale, quæ omnia videntur mutui vſurarij ſpeciem gerere.

Cambium reale per literas exigit diſtantiam loci.

¶Cæterum, in mutuo, ſi eſt dilatio temporis, non eſt neceſſaria diſtantia loci, id quod eſt neceſſarium in cambio hoc reali per literas. Nam quamuis mutuum poteſt accidere, diſtantia interueniente loci, cæterum erit ſibi accidentalis, non tamen neceſſaria. Poterit ſanè, Ciuitatẽſis, aliquis, qui forte adeſt Salmanticæ, alteri Ciuitatenſi, coexiſtenti, mutuo dare pecunias Salmanticæ, ſoluendas Ciuitatẽſi oppido, vbi ſanè mutuum ſit cum diſtantia loci, nihilominus hæc diſtantia impertinens eſt, contractui mutui, quæ tamen neceſſaria eſt contractui cambij.

Diſtãtia loci duo efficit.

¶Eſt autem obſeruandum, quod diſtantia hæc loci duo poteſt operari, iam quidem maiorem æſtimationem monetæ, iam vero laborem in transferenda pecunia ex loco in locum, atque periculum in tranſlatione, & impenſam. Qui ergo exiſtens Hiſpaniæ, indiget pecunijs Romæ, & alter illas offert illi exhibẽdas Ro

mæ,

mæ, excuſat eum ab iſtis commemoratis, videlicet à labore, à periculo, & ſumptibus in transferenda pecunia.

¶Diſtantia autem loci, quædam eſt, quę efficit diuerſam æſtimationem pecunię, & hæc plurimum accidit ex diuerſitate regnorum. Per diuerſitatē autē regnorū non intelligo regna habentia diuerſos reges ſolum, ſiquidem ſub vno rege etiā accidit hæc diuerſitas, vt In noua Hiſpania, & in regno Peru, Indorum Occidentalium minoris æſtimatur aureus nummus, vel argenteus, quam in noſtra Hiſpania, ſicut contra oleum, & vinum, & corium, & hoc genus alia, multo pretioſiora ſunt apud illos quam apud nos, & cauſa prompta eſt, quoniam raritas venalium rerum auget eorum æſtimationem, vt abundantia Illam diminuit, vt annotatum eſt in. a. libro experientia quotidiana conteſtante.

¶Quocirca illud idem, quod accidit In venalibus, accidit pecuniæ, ſiquidem cū apud Indos commemoratos ſit abundātia auri & argenti, minoris æſtimatur pecunia huiuſmodi apud illos, quam apud nos, apud quos quia carior, ideo pretioſior.

Æſtimatio numi maior & minor vnde procedit.

¶Neque tamen per æſtimationem maiorem tu ſubaudias, quod valor legalis monetæ augetur. Non enim ducatus valet plus apud noſtrates, quam apud Indos præfatos, ſed hic, & illic eundem valorem legalem habet ſcilicet 365. dipondia, cæterum hic idem valor legalis, creſcit ex raritate pecuniæ, & diminuitur ex abundantia. Itaque quando raritas eſt, qui habet 4000. ducatorum valde diues eſt, quia pluris fiunt tunc, at ſi abundantia ſuppetit, non eſt valde diues, vt olim diues erat valde, qui habebat in cēſum dipondiorū centūmilia, at modo, parui ſit huiuſmodi cenſus. Siquidem, rerum pretia venalium, vt frumenti, vini, & olei, & veſtium, &c. erant id temporis multo viliora quam modo. Nam Indorum regio ſpoliat Hiſpanias iſtis venalibus, quia illo deferuntur hæc, vbi maioris ſunt pretij.

Cariſtia venalium vnde proceſſit in Hiſpania.

Antequam autem paterēt Hiſpanis Indorum regna, in Hiſpania ſolum hæc vendebantur, & erat abundantia horum, ideoque viliora erant, vnde ditior erat tunc habens centum ducatos in cenſum, quam modo, qui tercentum, & tamen legalis valor numi idem perſeuerat. At vero hanc maiorem ęſtimationem vel minorem habent numi, etiam in noſtro orbe, vt interim Indos miſſos faciamus. Nanque Neapoll pluris fiunt pecuniæ, quam Hiſpali, & Romæ item propter cauſam relatam, quia apud illos rarior eſt pecunia, quam apud noſtrates. Quinimo non ſola diſtantia loci, aut diuerſitas regni hanc efficit variationē, ſed etiam ſub eodem regno, accidit idem ex qualitate locorū ſunt enim loca, quæ ſunt empória, ſeu loca celebria, mercimoniorum ex regia autoritate conſtituta, vt Methinæ Campi, Hiſpanè Medina del Campo, y Medina de Rio ſeco, y Villalon. Ad hæc loca vt ad celebria mercimoniorum loca, eſt confluxus diuerſarum nationum, & ideo ſæpe eſt apud illa raritas pecuniæ, vt aliquando abundantia.

¶Hoc autē accidit dupliciter, allquando ex iniquitate mercatorū, qui pleni auaritia, corradunt ex ſua induſtria per medios proxenetas, omnem pecuniam, etiā ſumentes ad cābia vt poſtmodū, promoueant ſua lucra, Hiſpanè, *Alcen la plaça.* Quippe cū apud ipſos ſolum ſit pecunia pro ſuo arbitrio excedunt lucra cābiorū ordinaria, Aliquādo vero rex Hiſpaniarū hoc idē efficit, etſi diſsimili animo, nā nō ex auaritia, ſed cogēte neceſsitate, ſibi colligit omnes pecunias, qui ſunt in iſtis locis, quæ dicuntur Hiſpanè ferias, vt ſupra diximus. ¶At quando raritas accidit, ex regis opera maior æſtimatio pecuniæ, & cābiorū exceſſus inculpata ſunt, ſi tamē librata ratione celebrētur. Quando vero ex auaritia mercatorū, tūc æſtimatio illa maior ex iniuſta cauſa procedit.

Exceſſus cābiorū iniuſtos mercatores autores exceſſus tenētur reſtituere.

Enimuero cogunt reliquos tractantes, ſumere cambia, non ſecundum ęquitatem cambiorum, ſed ſecundū auaritiā mercatorū. Cogere autem quemquā ad cōtractū incundū iniquū eſt, vt diximus lib. 2. vnde iſti tenentur reſtituere, quid quid exceſſerint cambia ex ſua auaritia, quia exceſſus ille eſt iniuſtus, & induſtria horum auarorum fabrefactus.

Corollariū ad prædicta.

¶Ex Iſtis patet non eſſe mutuum cambium reale, contra ambas opiniones dudum commemoratas. Et facile percipias hoc eſſe verum ſi dicta hactenus obſeruaſti, & rurſus quia hoc cambium fit,

hac

hac ratione eſt Petrus habens pecunias
Romæ, in Hiſpania degens campſor, eſt
item Ioannes habens pecunias in Hiſpa
nia, vbi adeſt, egens tamen pecunijs Ro-
mæ, ad ſua negotia, abſoluenda, Ioannes
petit à Petro vt ſibi concedat pecunias
quas ipſe habet, & quibus eget Romæ
Ioannes, & dat Petro pro pecunijs illis,
in Hiſpania totidem, vt ſi Ioannes cen-
tum aureis eget Romæ, vt eos habeat Ro-
mæ, dat Petro centum in Hiſpania en ti-
bi permutationem. Pro pecunijs quas
Petrus dat Romæ, recepit pecunias in
Hiſpania.

¶ At vero permutatio hæc niſi aliud ad-
deretur eſſet iniuſta, quia pecuniæ Ro-
mæ, pluris fiunt quam Hiſpaniæ, vel ha-
bent maiorem æſtimationem, ideo cen-
tum Romæ, plus valent quam centum
in Hiſpania.

¶ Adde quod Petrus, non tenetur Ioan-
ni ſeruire gratis, eſt autem ſeruitium ſine
labore, & periculo, centũ exhibere Ioan-
ni Romæ propterea ſi aliquid vltra retu
lerit, iuſta erit permutatio.

¶ Hoc autem quod vltra debet recipere
taxatum eſt lege, ſcilicet, decem pro cen
tum vt habetur. l. 9. titu. 18. lib. 5. Recop.
vbi traditur, quod ob nullam rationem,
in omnibus contractibus etiam permiſ-
ſis, & ſi ſortiantur nomen cambij, refera-
tur amplius quam ad decem, pro centũ.
Quamuis lex Portugaliæ, ſub rege Seba
ſtiano edita, nihil referendum præcipit
ſub titulo cambij. Quia omnia cambia,
tam realia quam ſicca execratur, & ſub
grauiſsimis pœnis, illa ſuis interdicit.
Niſi extra regnum Portugaliæ fiant. Ex
qua lege facile habetur quod extra re-
gnum ſunt licita cambia, non tamen in-
tra id: quod legibus regni Caſtellę ſanci-
tum itidem eſt. l. 8. tit. 15. l. 5. Recopi. vbi
traditur quod nullus ſiue indigena, ſiue
alienigena, cuiuſcunque conditionis, vel
ſtatus fuerit poſsit exhibere pecunias
ſub nomine cambij, ex feria vna, in alte-
ram feriam, earum quæ intra regnum ce
lebrantur. Neque quidvis aliud, neq; in-
tereſſe, ſiue publicum ſiue ſecretũ. Quod
ſi exhibuerit, reputetur tanquam vſura.
Et tales pecuniæ, perdantur, vt bona vſu
raria, ſecũdum leges huius regni, de qua
tamen re ſub hęc mentionem faciemus.
Vt autem ad nos redeamus, ex prędictis
facile conſtat, quod dudum dicebam cã-
bium reale eſſe permutationem, quia re-
cipitur hîc, vt alibi detur, id quod in re-
bus peruiũ eſt, atque perſpicuũ eſſe hoc
permutationem, videlicet, do tibi mea,
vt des mihi tua, vel accipio tua, vt dem ti
bi mea. Verum idem eſt in pecunijs, acci
pio tuas pecunias Hiſpaniæ, vt dem tibi
meas Romæ, vel contra, do tibi meas Hi-
ſpaniæ, vt accipiam tuas Romæ.

¶ Sed quid ſi campſor Petrus Hiſpaniæ,
dat Ioanni centum, vt totidem recipiat
Romæ, & decem amplius? Diximus ſu-
pra eſſe contractũ vſurarium, ſub quadã
tamen limitatione contra quendã qui
ſimpliciter eum damnat.

¶ Quoniam Petrus ex nullo iuſto titulo
refert decem ſupra centum, cum pericu-
lum horum centum, ſit penes Ioannem,
& non incumbat Petro, vnde eſt mutuũ
laruatum perſona cambij.

¶ In mutuis enim hoc eſt cõmune, quod
mutuatæ pecuniæ periculum, non eſt pe
nes mutuantem, ſed eſt tale periculum
cenſendum mutuatario, vt modo acci-
dit. De re tamen hac cap. 4. diſſeremus.

¶ Demum in permutatione pecuniæ pe- Quomodo conueniũt permutatio rerum & pecuniarum.
riculum, ſi quod accidat pecuniæ cam-
pſoris eſt, & non campſuarij. Qua in re
non differt permutatio pecuniarũ, à per
mutatione rerum. Nanque in rerum per
mutatione, ſimul atque permutatio cele
brata fuerit, rei periculum poſſeſſori re-
putabitur, ita in permutatione pecuniæ
poſtquam eius dominium iam tranſlatũ
eſt, periculum, & iactura pecuniæ, cam-
pſori imputabitur.

¶ Supererat, argumenta ſoluere, quæ fa-
cta ſunt ad iuſtificandum cambia, etiam
ſi mutua eſſe admitterentur. Cæterum
viſum mihi eſt, vt aptiùs omnia lector
aſſequatur primum, quaſdam conſtitue-
re concluſiones, quibus conſtituendis
caput ſequens libuit aſcribere.

CAP. QVARTVM.

De cauſis iuſtificantibus cambia.

ET quidem, cambiorum minu
torum, tam patens eſt iuſtifi-
catio, quam patens culpa, &
ſordes cambiorum ſiccorum,
vt ex præſtitutis liquido conſtare legẽti
arbi-

Cauſa iuſtificans cambia minuta

arbitror. ¶Illorum enim iuſtificatio, ſolum in vno collocatur puncto, videlicet, quod monetæ quæ permutantur, ſint vſuales, & æquipollentes. Non ſint falſæ aut fractæ, aut aliàs vitioſæ, vnde valorẽ ſuum deponant, ſi vero, non quatenus ſunt monetę, fiat permutatio, ſed quatenus ſunt res, iuſtificatio permutationis, inde petẽda, quod ęquiualeat res rei quę permutatur. Puta, quod æquiponderẽt, & æquiualeant, aurũ vnius, vel argentũ, cum auro alterius, vel argento. &c.

¶Porrò inuenire cauſas iuſtificantes realia cambia, nõ eſt promptum, ſiquidem vt aiebam multorum extat opinio eſſe vſuraria mutua, imo qui credunt eſſe per mutationem cambia monetæ, pro moneta, dicunt eſſe permutationem nõ puram, ſed commixtam mutuo, vſurario.

Argumẽta contra cambia realia.

¶Primò quia campſores, prætendẽtes lucrum, prætexunt, ſe cambire, cum re vera, non cambiunt, ſed nolentes gratis mutuo dare, ſub prætextu cambij corradunt vſuraria lucra.

¶Secundò, quia quòd aiunt ſe ratione periculi, lucrari vltra ſortem, ideſt quod ex eo campſor recipit intereſſe vltra capitale, quia ſuſcipit in ſe periculum, nugantur, quoniam pericula ſunt attendenda, ſecundum id quod in plurimum euenit, at vero in plurimum, huiuſmodi cambia fiunt ſine periculo, quia fiunt per literas.

¶Tertiò, quia vſurarium eſt quicquam recipere ex dilato tempore, at vero huiuſmodi campſores, quo longiorẽ prorogant pecuniæ ſibi debitæ ſolutionem, eo maius lucrum reportant.

¶Quartò, ſi fas eſſet campſoribus huiuſmodi vltra capitale referre lucrum, eſſet vt in venditionẽ, vbi ſi quis vult ſeruare frumenta ſua vſque in menſem Maij, poterit vendere modo, ſi ad id ſolicitatur pretio ampliori, quam ſit pretiũ currẽs: vt patet ex cap. Nauiganti. extra de vſuris. aut ſi vult ſuas longius deferre merces, vbi credit ſe eas pluris eſſe venditurum, id temporis etiam poterit carius vẽdere, quam valent in loco, vbi cogitur, precibus vel aliàs vt eas vendat. Hæc autem omnia non habent locum in campſoribus. Nam ob nullam harum cauſarum, lucrũ referũt vltra ſortem. ¶Porrò autem huiuſmodi obiectiones, non ſunt

Solutio argumẽtorũ.

tanti faciendę, quanti autores earum eas faciunt. Nanque vt ſępe dictum eſt quędam cãbia ſunt laruata mutua, quæ ſunt cambia ſicca, & hæc neque lex, neque ratio, ſed ſola auaritia probat. Alia vero ſunt quæ nihil habent cum mutuo, quæ ſunt realia cambia.

¶Et ideo primò dices, quod campſores, qui iuſtè ſuum adminiſtrant munus, nõ mutuo dant, ſed ad permutationem, & non ex mutuo referunt lucrum, ſed ex permutatione, quę ſi iuſta eſt, lucrum iuſtum eſt.

¶Secundò dices, campſuarium, ſe ſe eripere à periculo, & excuſari à labore & ſumptu deferendi pecunias pro ſuis abſoluendis negotijs, ſiue Romæ, ſiue Neapoli, &c. quando induſtria campſoris id fit. Si autem campſor propter ſuam induſtriam, nullum ſuſcipit propter periculum, quia per literas hoc præſtat, quas deſtinat ſuo factori, vel ſocio, nihil ad rẽ. Siquidem ſatis eſt, quod ex induſtria alterius, campſuarius excuſatur à labore, & periculo, & hanc induſtriam non tenetur campſor gratis exhibere, & hæc induſtria vendibilis eſt, & licitè vẽdi poteſt, & hæc permutatur, quo circa ſi ob hanc ſuſcepit lucrum vltra capitale, vide licet quinque vltra centum, & ex permutatione quia pecunia Romæ pluris æſtimatur, quam Hiſpanię iuſta eſt permutatio. Aut ſi taxatio legis præfatæ abolita eſt, ſi refert in lucrum ea, quę conſuetum eſt referre communiter, iuſta erit permutatio.

¶Quartò dices, cambium non eſſe venditionis contractum, ſed eſſe permutationem ſecundum artem ſcilicet pecuniæ, pro pecunia, & ideo nihil opus facto eſt, quod moderetur ſecundum canones venditionis: verum eſt tamen, quod ſi quis eſſet mercator, qui pecunijs ſuis vtitur ad negotiandum in venalibus rebus, & ad huiuſmodi negotia ſeruabat pecunias ſuas, vt inde ad duos vel tres menſes, quando opportunitas ſe obtuliſſet, pro mercibus emendis, has emeret, vt conſueta ſibi reportaret lucra, at alius interim petit has pecunias ad cambium ſiue intra regnum, ſiue extra regnũ, tunc poſſet reportare lucrum, quod ſolebat ex mercibus emptis ex illa pecunia reportare ſubductis tamen expenſis. Siquidem

Cambium non eſt venditio pecuniæ.

dem ſi non reportaſſet damnum patere tur,perdendo,quod lucrari ſolebat. Dixi notanter, quod lucrari ſolebat, nam etiam ſi poterat lucrari, ſi non lucrabatur, ex more ordinario quia vt plurimũ lucrabatur,non enim neceſſe eſt ſemper lucrari,nõ poteſt illud lucrũ deducere in pactũ cãbij. ¶Et quidem ſi caſus hic acci dat, lucrũ hoc non erit ratione cãbij, ſed ratione dãni, quod incurreret,ſi illo ordi nario ſuo lucro orbaretur, vnde ſi lucrũ illud eſſet excedens ordinariũ lucrũ cam biorum, non eſſet iniuſtum ſecus eſt de illo, cuius negotiatio tota collocata eſt in cambijs, nam hic non poteſt excedere lucrum cambiorum ordinarium, ſiue ex conſuetudine taxatum,ſiue regia pragmatica. ¶Hac igitur reiecta ſententia,primam accipe concluſionem,cambia realia non ſufficienter iuſtificantur,ſi dixeris eò eſſe iuſta, quia datur pecunia præſens pro abſenti, in cuius gratiam ſcito, dixiſſe ex theologis quoſdam, quod Caiet. probat,hanc eſſe iuſtificationem cãbiorum,quam concluſio hæc negat. Hęc autem concluſio eſt perſpicua. Etenim qui pecuniam dat præſentem,eſt qui minus habet, & qui habet abſentem in cãbijs iſtis,eſt qui plus habet, ſeu quod idẽ eſt, qui dat pecuniam præſentem ad cãbium ſiue extra regnum, ſiue intra regnum,ſemper perdit, & qui habet abſentem lucratur,ſeruata antiqua forma cãbiendi. Nã ſi facias,quod qui in Hiſpania habet pecunias,mille ſcilicet ducatos, & eget illis Romę,dat hæc campſori in Hiſpania,vt det illas Romæ,mille ſcilicet & 70. aureos, pro quibuſlibet centum, ſeptem,paulo plus minuſuè,& demum in nullam partem dabitur pecunia ad cambium,niſi cũ iactura dantis ſemper enim qui habet pecuniam præſentem, quam dat ad cambiũ,perdit ſeptem, vel ſex, in quouis centenario. Et idem eſt, de cambijs intra regnum, vbi plerumq; idẽ accidit,quod qui dat ex Hiſpali,in Methinã, perdit etſi nõnunquam lucratur,aliquãdo vero,neque perdit neque lucratur.

Prima concluſio.

Opuſcu. de cambijs. capit. 7.

¶Imo neceſſe fuiſſet perdere ſemper, ſi cambium fuiſſet ſemper ſyncerum, & iuſtum,vt quondam erat. Nanq; hoc erat cambium antiquum, erant mihi mille Hiſpali, egebam illis Methinæ, ad mea negocia, tradebam meam pecuniam alicui,qui Methinæ, habebat fidelitatẽ, ſeu quod Hiſpanè dicitur credito,& huic ſol uebam pro correſpondentia numorum, certam pecuniæ quantitatem:& ibi ſiſtebatur:& iſtud ſemper fas fuit,& eſt.Quia perinde erat ac ſi ille,meas in Methinam detuliſſet pecunias, de quibus hactenus locuti ſumus. ¶Iam vero cambia huius qui ab hac ſynceritate deſciuerunt, & ab illa abſunt quam longiſsimè. Siquidem nulla ratio delationis pecuniæ, quæ eſt, aut debuiſſet eſſe habetur modo, ſed ſi quis habet verbigratia 2000 ducatorũ Antuerpiæ quæritat ſi vult illam ſummam pecuniæ habere Hiſpali, ſi quiſpiã alius vult hæc accipere exhibenda tamẽ Hiſpali ſanè,cum hic debuiſſet referre lucrum ex delatione vera, vel imaginaria. Nihilominus,contra eſt,quippe delator iſte, pro cambio ſoluit ſex, vel ſeptem pro centum,ſecundum quod forum huius negotiationis progreditur.Quod Hiſpanè dicitur, *Segun anda la lonja.* ¶Et iuxta hãc formã cambiorũ nouam,pecunia præſens plus valet quã abſens & verum eſt quod præſens pluris ſit, quã abſens, etſi diuerſum eſt ſecundũ formã cãbiorũ antiquiorẽ, vt prædiximus. ¶Cæterum etſi ſecundũ formã recentiorẽ ſit pecunia præſens pluris valẽs,quã abſẽns,non tamen hæc eſt ratio iuſtificans cãbia recentiora.Quoniã ſi iuſtificatio hæc eſſet cãbiorũ pateret aditus ad vſuras cõmittendas ampliſsimus.Nã qui propter mutuatã pecuniã refert aliquid vltra capitale,iuſtificaret ſuã vſurã dicẽs, ſe vltra ſortẽ retuliſſe aliquid,quia pecunia quã ipſe mutuo dabat,erat præſens,& citra periculũ amittendi,at vero mutuo data eſt abſens, & ſubiecta amiſsionis periculo. Nã ſępe mutuo data, nõ reſtituunt. ¶At quale quale hoc ſit; mercatoribus, meliꝰ cõſulitur,ſi pecuniã habeãt abſentẽ,quã pręſentẽ. Et maius lucrũ reportãt ex abſente,quã ex præſente,quã cõditã habẽt in arca. Quia ex hac nihil emolumenti ſibi cõciliãt,ex abſenti vero,ſiue data in cãbium,ſiue in mercimonia expẽſa, magnum ſibi ſæpe parãt emolumẽtũ, vnde ſummopere ſtudent pecuniã,quã habẽt in alia impẽdere, vt lucrẽtur. Vtiq; verũ eſt,quadam tenus ratione pecuniã præſentẽ eſſe meliorem,abſente.Nã qui volt emere cibaria, vel veſtes, vel vtenſilia

Cambia antiqua erant ſynceriora quam præſentia.

Quomodo pecunia præſens eſt melior quã abſẽs, & eſt pluris valens.

N melius

melius emit pecunia præſenti, quam abſenti. Et ideo quo ad negotiationẽ œconomicam, aut politicam vtilior eſt præſens, quam abſens. Nam res venales, viliori pretio emuntur pecunia præſenti, quam in diem. Cæterum quo ad negotiationem lucratiuam, quam exercent mercatores, & campſores longe vtilior eſt præſenti, abſens, ideo iſti pecunias quas habent, cõtinuo collocãt, in commutationibus Hiſpanè, *Traen las en tratos.*

Secunda cõcluſio.

¶Secunda concluſio, neque eſt cauſa iuſtificans cambia iſta realia, quod in huiuſmodi cambijs, pecunia non conſideratur vt pecunia, ſed vt res eſt. ¶Reuoco to in memoriam, quod ſuperius ſæpe diximus, cap. 1. & 2. de cambijs, pecunia bifariam intelligi poſſe, aut quatenus habet ſuum valorem legalem, aut ſecundũ quod eſt ens quoddam naturale, ſcilicet vel aurum, vel argentum, vel aliud metallum, vnde ex hoc fundamento colligunt alij theologi cambia eſſe iuſta, quia pecuniam tractant, ſecundum quod eſt metalium vendibile, & emibile. Et quia venalia, ſecundum varietatem locorum, mutant ſuum valorem, ideo, ſi Hiſpali valet minus pecunia, quam Romæ, campſor in Hiſpania vendit pecuniam quã habet Romæ, pro maiori pretio, quam vendidiſſet alibi, vbi minus valeret. Indeque qui Flandriæ habet 2000 ducatorum, etiam ſi offerat illa, volenti totidem exhibere Hiſpali, poterit lucrari. 6. vel. 7. pro çentum, quia vendit pecuniã ſuam pro loco habẽdam, vbi minus valet, quã vbi eam exhibet. Addit tamen hæc opinio, quod cum pecunia ſe habeat in cambijs vt res venalis, ſubit naturam venalium. At in venalibus, ſi ſub temporis dilatione ex quo defertur ſolutio pretij rei emptæ, contingat rem carius valituram, tunc qui habet rem vendendam in tempus maioris cariſtiæ, poterit ſi modo ſolicitatur vt vendat, carius vendere, quam modo vendatur, iuxta capit. nauiganti. ex. de vſuris. ſimiliter igitur campſor, ſi ex dilatione ſolutionis ſuæ pecuniæ, quia in longum tempus producit ſolutionem, ſibi accidit damnũ, quod nõ poterit vendere ſuam pecuniam forte in proximis nundinis, indeque patietur detrimentum, tunc ex dilato tempore poterit ſine vſura reportare lucrum. Non ob dilatum tempus, ſed ob detrimentum quod patietur ex dilato tempore.

¶Hæc autem ſententia abhorret à veritate quoad primum, ſiquidem venditio, eſt commutatio rei pro pecunia, vt iu. 2. lib. diffinitum eſt, at vero in cambijs, nõ commutatur res pro pecunia ſed pro pecunia pecunia, vt ſæpe eſt commemoratum.

¶Adhæc, ſcimus, quod pecunia poteſt vendi vt res venalis, vt modo venduntur aurei duplices, dicti doblones, at vero, hoc ideo eſt, quia deſierunt eſſe pecunię, ideoque depoſuerunt ſuum legalem valorem, & retinent ſuum valorem naturalem quem habẽt ex materiæ ſuæ dignitate, vt ſupra edoctum eſt. Si autem pecunia retinet ſuum legalem valorem, vtiq; non eſt venalis res, ſed quo fiunt cõmutationes, venditiones ſcilicet, & emptiones, cum ergo in cambijs iſtis realibus pecuniæ retineant ſuum legalem valorem, etiam ſi ex loci diſtantia creſcãt, aut minuantur ſecundum æſtimationẽ, retento tamen ſuo legali valore fit hoc incrementum, aut hæc imminutio, ideo neceſſum eſt dicere, quod in cambijs pecunia conſideratur vt pecunia, & nõ vt res venalis. Neque obſtat, quod ſapit venalitatem, incrementum, aut imminutio æſtimationis ex loci qualitate, vel diſtantia vt ſupra cap. 3. dicebamus, quoniam hæc accidunt pecuniæ manente pecunia. Nam ducatus, qui venit in cambiũ, videlicet qui datur, vel accipitur in cambium, non mutuat rationem monetæ, vnde neque nomen.

Cambium non eſt venditio, vel emptio pecuniæ.

¶Quod ſi obieceris dicens, Imo nonnunquam in cambijs fit mutatio monetæ. Nanque aliquando fit conuentio quod fiat ſolutio in moneta, quæ in altero regno vſualis eſt, pro moneta alterius regni. Et hoc ſanè verum eſt, cæterum ſi ſolutio fiat in moneta alterius rationis, iam tunc eſt verè permutatio, & ideo verum cambium, & nõ eſt venditionis contractus vt liquet. ¶Solet autem vt hæc planius habeas, reale cambiũ dupliciter fieri, aut ſub pacto, diuerſæ ſoluẽdæ monetæ, aut ſoluendæ eiuſdẽ ſpeciei. Primum eſſe verã permutationem, verumq; cambiũ in aperto eſt. At vero ſecũdũ eſſe mutuum Cõrado, & Methinæ eſt cõfeſſum.

Quippe

Quippe ſit ſolutio pecuniæ Hiſpaniæ verbi cauſa acceptæ, ex pecuniæ ſimilis ſpecie Romæ ſolutæ, quando verbi gratia cambium fit ad Romam. ¶Quibus tamē ſubſcribendū non eſſe in hac re cēſeo. Siquidē, hoc eſt ab omnibus confeſſum, in mutuo mutuantē nō ſuſcipere, in ſe periculum pecuniæ mutuatæ, imo hoc periculum collocari in mutuatario. At vero ſecus eſſe in cambijs, perſpicuū eſt. Quādoquidem, vel is qui officiū habet campſoris, dat ſuam pecuniam alteri ad cambium, vel ipſe recipit, à campſuario, ſi dat vtique, tunc eſt, mutuans iuxta hoc placitum, & tamen penes ipſum non eſt periculum numorum vt patet, ſed penes mutuatariū accipiētē, igitur cum in hoc caſu ſit verum cābium, & nō ſit mutuum, in cambio reali huiuſmodi quod fit per literas, non eſt mutuum ſi tamen recepit pecuniam, tunc quidē ſpeciē habere mutui ſiquidē ipſe campſor, tūc eſt ceu mutuatarius: & in ſe recipit periculum mutuatæ pecuniæ. At vero neq; tum eſt verè mutuum ſiquidem, mutuatarius ex vi mutui, non tenetur niſi ad reddendam pecuniā eandem in ſpecie æquiualētem, pecuniæ mutuatæ. At vero campſor hic tenetur ad multo plura ex vi cambij, ad exhibendā ſcilicet pecuniā acceptā, ſecūdum æſtimationē eius loci, in quē fiebat cābium, vt ſi ad Romā ex Hiſpali fiebat, & quia Romæ plus valet, quā Hiſpali, tenetur exhibere iuxta Romanam æſtimationē pecuniæ. Aut ſi ad nouā Hiſpaniā factum eſt cābium ſimiliter, vt ſi accepit Hiſpali centū & ſeptē, vt redderet Romę centū, iuxta æſtimationē quā id tēporis habet Romæ moneta. Ad hæc etſi hoc caſu eſt penes campſorē periculū, at vero, hanc ſuſceptionē periculi, ſoluat eam pſuarius. Nāq; totū hoc impēdiū cāpſuario tribuitur, & cāpſori ſoluitur ex lucro quod recipit. Porrò mutuatario, nō ſoluit mutuās periculum ſi quod habet ex pecunia mutuata, ſed illud ſibi imputat; nō mutuanti, igitur campſor, nō eſt mutuatarius ſuſcipiēdo pecuniā, à campſuario, etſi videtur mutui ſpeciē gerere, quia ſuſcepit in ſe periculū, ſoluiturq; ob hoc ipſum intereſſe à campſuario. Non ergo eſt mutuū cambium reale, neq; venditio pecunię, vt p̄fatis viſum eſt autoribus, ſed permutatio quædā eſt, pecuniæ pro pecunia, ſiue ſimili, ſeu diſſimili, in locū diſtātē ſoluēdæ vt ex prædictis, facilè cōſtat. ¶Sit tertia concluſio, iuſtificatio cābiorum huius generis, non eſt præciſa ſemper ex eo quod campſor ſuſcepit in ſe onus, & obligationem ſoluendæ pecuniæ, in locū vbi campſuarius vult ſoluendam, & ſi aliquando ſit cauſa. Hæc cōcluſio eſt cōtra vulgatiorē theologorū ſententiam, etenim vulgò ita traditur, quod ſemper propter illud onus campſor, poterit referre aliquid vltra capitale, quod ipſe dat. Pręterea, quia campſor collocat ſuas operas, incumbendo in hoc munus ſedulo quærendo pecunias ad cambiendum. Rurſus, quia habet in locis diſtantibus factores, correſpōſuros ſuis ſchedulis, vt ſoluant pecuniā, quā dominus eorū conſignat in eis ſoluendam. Et iſti factores habent ſtipendia à campſore, vt huic operi, quod vocant Hiſpani factoria incumbant, ideo propter hæc omnia fas eſt iuſtam mercedē accipere, quia nemo militat ſtipendijs proprijs. 1. Cor. 9. item fas eſt ſi campſor damnum ex cābij dilatione timet, aut quod vis diſpēdiū, ſi in longū tempus differatur ſolutio, illud quoque intereſſe deducere in pactū vt ſe ſeruet cāpſor indemnē. ¶Porrò autem etſi in cābijs iuxta formā antiquiorem hoc verū erat, cæterū pro cābijs præſentibus, nō eſt omnino hoc obſeruandū in regulā. Siquidē cū ſit idē iter ex Hiſpali v.g. in Romā, idē periculū vel è diuerſo, idē onus, idem obſequiū earundē operarū collocatio, nihilominus lucrum cābij illis eodē modo ſtātibus variatur ſæpiſſimè. Nanq; ex Hiſpali in Methinam, qui dant ſuā pecuniā ad cābium, iam lucrantur, iā perdūt. Secundò, quia ſæpe ex Flādria in Hiſpalim, fit cambiū, lucratiuum ad ſeptem pro centum, vt ſi Gādaui, dat campſor mille ducatos, recipit Hiſpali mille & ſeptuaginta. Et quidē ſi ſuſceptio periculi eſſet obſeruanda ad lucrū reportādū ex cābio, is qui dat ad cābiū, nō debuiſſet reportare lucrū, quia nihil periculi ex datione in ſe ſuſcepit, ſed ſolū qui recipit pecuniā ad cābiū, & tamē cōtra fit. Quia ille qui dat mille, reportat pro mille, mille & ſeptuaginta vt prædiximus. Idē eſt ſi quis Antuerpię habet 2000. ducatorum, & deſiderat ea habere Hiſpali, quærit, qui ea velit exhibere illi Hiſpali

Contrà dictos & Methin. non probātur.

Cambium reale nō eſt mutuum.

inuenit, alium mercatorē, & hic accipit hanc ſummam pecuniæ ad cambium, & pro quolibet centenario exhibet vel. 8. vel nouem, iuxta qualitatem fori. Is ergo qui dat lucratur cum ipſe nihil periculi ſuſcipiat, ſed potius recipiens, & hic eſt qui perdit in quolibet centenario octo, vel. 9. qui ſuſcipit alioqui onus ſoluendi, & transferendi pecuniam in Hiſpalim.

Diſcutitur contractus c. 3. dimiſſus in hoc cap. 4.

¶Forte dices huiuſmodi contractus, vel cābia eſſe iniuſta quia is, qui recipit onus ſoluendi pecuniam Hiſpali, hic eſt qui non lucratur, ſed perdit. Et præterea ſi is qui ex Gandauo, vel ex Antuerpia dat pecuniam ſuam habendam Hiſpali tenetur aliàs illam habere Hiſpali, ad ſoluendum quod forte ibi debet propter merces inde allatas, videtur vſurarium cambium, quia reportat lucrum ex eo quod ipſe tenetur aliàs facere, ſine lucro, imo impendio proprio, ſcilicet, habere pecuniam Hiſpali, ad ſoluendum quod ibi debet, vnde videtur quod fit magna iniuria mercatori, accipienti hanc ſummam pecuniæ ſuo impendio & damno, & lucro campſoris, cum aliâs contra debuiſſet eſſe. Dilucidando dubio hoc oportebat aduertere quod vel campſor huiuſmodi, qui erat vel Gandaui, vel Antuerpiæ, quærit alium mercatorem, cui det pecunias, quas vult ipſe habere Hiſpali, vel quæritur à mercatore alio: ſi primum vel quærit, quia hoc eſt ſibi neceſſarium, ad ſoluendam Hiſpali pecuniam, quam debet certo die ſoluere, aut quærit non ob hoc, ſed cauſa lucri tantum habendi. ¶Quod ſi quærit, quia ſibi eſt neceſſe habere Hiſpali pecuniam ad ſoluendum debitum ſtato die, certum eſt, quod tunc iniuſtum eſſet lucrum cambij, ſi quod reportaret ex mercatore, qui exhiberet Hiſpali pecunias campſoris, liquidum equidem hoc videtur, quia cum ſit ſibi neceſſariū, non alieno impēdio, ſed ſuo; debet habere pecunias Hiſpali, ideo iniuſtum eſſet lucrum, ſi quod reportaſſet, & reſtitutioni obnoxiū ſi vero quærit aliū mercatorē, non quod ſibi neceſſe ſit, ſed ſolum gratia lucri, tum videtur non eſſe iniuſtū contractū, ſi nō excedatur à moderamine, in lucro illo tenendo, ſed fori conſuetudo ſeruetur. Nā quanuis, hoc lucrū, huiuſmodi campſori non debeatur ex ſuſceptione oneris, quod nullū eſt, in præſentia, at vero, ſi conſideramus huius cāpſoris collocatas operas pro functione ſui muneris, & obſequium quod exhibet reipublicæ, in parandis ſuo muneri obeundo, & conſeruandis pecunijs, hic videtur titulus iuſtus ad reportandū nō nihil lucri, etiam ſi ceſſet ratio ſuſcipiendi in ſe onus, ſiue periculum vt diximus.

Cāpſor propter officij induſtriam poteſt referre lucrū

Albornoz refellitur.

Quocirca Albor. lib. cōmemorato, hunc contractū proclamans eſſe vſurariū non rationabiliter proclamat. Quia etſi ratio oneris iniuſti ceſſet, prominet altera ratio ſcilicet obſequij, ſeu muneris cui campſor ſubſeruit, ex quo viuere debet.

¶Forte obijcis, igitur, ſi quiſpiā haberet in munus mutuare alijs pecunias, poſſet, ob hoc munus referre ex mutuo pretiū. Nanq; ſimilis vrget ratio, ſi campſor potest propter operas, quas collocat in obeundo munere, poteſt referre pretiū ſiue lucrum, cur nō qui munus haberet aggregandi pecunias, & cōſeruandi, vt mutuo daret indigentibus. ¶Et ſanè dubiū, hoc problematicum videtur, multis aſſerētibus alijs inficiantibus. Aſſerit Scotus in 4. diſt. 15. q. 2. dicēs, quod reſpublica poteſt inſtituere officialē publicū, qui huic operi incumbat, ſcilicet ad mutuandum indigentibus & in hoc inſudet, vt pecunias cōferat, ad ſuū munus obeundū: qui ob laborē & ſtudium ſuū poterit referre pretiū. Quod ſi reſpublica poteſt, officiū hoc iuſtū eſt, cui & Duran. in. 3. diſt. 37. q. 2. etſi non omnino aſſeuerāter ſubſcribit, itemq; Methina in ſuo codice, de rebus reſtituēdis, quibus aſtipulantur multa. Siquidē dignus eſt operarius mercede ſua, Lucæ. 9. & nemo militat ſtipēdijs proprijs. 1. Cor. 9. ſi ergo hic inſeruit bono aliorū, non debet gratis inſeruire. Præterea ſi propter mutuū mutuans patitur dānū, fas eſt ſe ſeruare indemnē, referens aliquid vltra ſortem. At vero, qui ſeruit huic muneri mutuādi, collocat ſuas operas, & forte dimittit alia negotia, ex quibus viuere potuiſſet, igitur ſi nihil referret amplius, eſſet officiū in detrimentum ſuū, vt ergo leuet hoc detrimentū iuſtū eſt, non poteſt autē ſeſe ſeruare indemnem, niſi reportet nōnihil lucri. ¶Suffragatur quoque huic ſententiæ, quia miniſtri mōtis pietatis poſſunt propter miniſterium referre aliquid ex mutuo, vt eſt decretum à Leone X. Cōcil. Later. ſeſſ. 10. vbi

Dubium quod videtur problematicum.

vbi probat montem pietatis: & non eſſe
vſurarios huiuſmodi qui huic monti de
ſeruiunt decernit. Quia qui ſentit onus,
commodum quoque debet ſentire, cū
ergo miniſtri huius montis, ſentiāt onus,
quia habent diſtribuendas pecunias pau
peribus, & debent ſeruare pignora pau-
perum,& ſubducere rationem, recipien-
tium, mutuum & eorum quæ reddūtur
ab ipſis, oportet etiam eoſdem ſentire
commodum. ¶ Porro autē huic mōti pie
tatis multi refragantur, montē eſſe vſu-
rariū decernētes. Et breuiter tibi ſuccin-
gam, aut deſcribā hunc quē vocāt pieta-
tis montē. Eſt cōmunitas, vel reſpublica
quædā verbi cauſa, quæ cōſulens ſuis ci-
uibus, ne deuorētur à voragine vſurariū,
inſtituit, certā quantitatē pecuniæ ex re-
publica, vel aliâs iuſtè paratam, totam
diſtribuendam mutuo ciuibus pauperi-
bus. Et ſeligitur dom⁹ priuata huic exer-
cendo negotio. Deliguntur item mini-
ſtri, penes quos ſit adminiſtratio huius
pecuniç mutuandæ. ¶ Fit autem mutuū,
hac ratione, vt pro ratione mutuatæ pe-
cuniæ, mutuatarius det. v. g. denariū, pro
numo aureo mutuato, & vnicuiq; diſpē
ſetur mutuū pro ſua indigētia. Depoſito
tamen pignore pro ſecuritate mutui vſ-
que in diē ſolutionis, infra annum præſi-
gnatum. Quod ſi tempus illud trāſierit,
non reddito mutuo, & illi annexis dena-
rijs, requiritur mutuatarius, vt ſoluat
aliâs fit ſubhaſtatio pignoris depoſiti
apud cuſtodes, vel pignorum, quod ſi
excesserint pecuniæ ex venditis pignori
bus, principale & annexū, exceſſus exhi
bebatur mutuatario, ſi vero deficiebat,
ſequenti anno ſi mutuum dabatur ex il-
lo mutuo, reſarciebatur, quod prius de-
fuerat. Sunt & alia capitula huius mon
tis, quæ prolixè perſequitur frater Ber-
nardinus de Buſto, tracta. de monte pie-
tatis. tract. 1. cap. 1. cæterum hæc dixiſſe
ſufficiat. Hunc montem, Caieta. in opu-
ſculo, de hoc monte, non credit eſſe mon
tē Dei, montem pinguē, ſed montē Gel-
boe, montem maledictionis vbi pereunt
conſcientiæ fidelium, quia indicat eſſe
contractum vſurarium, vt multi docto-
res ante eum cenſuerunt, idem quos ipſe
ſectatur. Et ſunt ſane argumenta nō pau
ca, quæ huic ſuffragantur placito, quæ re
feruntur à prædicto fratre Bernardino,

An contractus montis pietatis ſit impius.

Controuerſiæ de monte pietatis.

quæ libet paucis exponere, quippe non
habent modicum ad reſerandam mate-
riam vſurarum momentum.

1. ¶ Primū ergo argumentū, quo ad deua-
ſtandum montem iſtum pietatis vtūtur
eſt hoc videlicet, omnis contractus, qui
eſt contra finē contractus, eſt malus con
tractus, at cōtractus montis iſtius eſt hu-
iuſmodi igitur malus. Maior de ſe nota
eſt, quia ratio eorū quç ſunt ad finē, ſumi
tur ex fine. 1. Polit. &. 1. Ethi. &. 2. Phyſi.
minor probatur, quia contractus huius
montis eſt contractus mutui, at vero mu
tui cōtractus qui agitur in hoc mōte eſt
contra finem mutui. Minorē colligunt,
quia finis mutui eſt ſubleuare indigētiā
proximi, & hoc videtur manifeſtum ex
iure diuino, & naturali. Minorem pro-
bant, quia hic finis ex hoc monte peruer
titur, ſiquidem mutuatarij fiunt ex hoc
pauperiores. Nanque quolibet menſe,
debent denarium, pro aureo numo, qui
illis mutuo datur, & multiplicatis pecu-
nijs multiplicatur debitum denariorum.
Nam qui plures mutuo pecunias acce-
pit plures denarios infra annum exhibe
re tenetur, & item multiplicatis menſi-
bus, item multiplicatur horum denario-
rum debitum: iſtud autem eſt mutuata-
rios indigentiores facere.

2. ¶ Secundò, omnis contractus ſi celebra-
tur contra ſuam naturam eſt malus, vt ſi
venditio celebretur de re quæ non po-
teſt eſſe, at vero contractus montis cele-
bratur contra naturā mutui, igitur eſt illi
citū mutuum. Minor videtur vera. Quia
cōtractus mutui, debet eſſe gratioſus, Lu
cæ. 6. mutuū date, nihil inde ſperantes, &
l. 2. §. mutui datio &. l. rogaſti. §. ſi tibi. ff.
ſi certū peta. & in. c. conſuluit. de vſuris.
& cap. conqueſtus. ibidē. At vero in con
tractu mōtis pietatis, mutuū datur nō ta
mē gratis, quia propter ſingulos aureos
numos, vltra ſortem exigitur denarius.
Neque proficit euaſio dicentiū, mutuātē
ex hoc mutuo nihil recipere, ſed mini-
ſtros montis. Quoniā nihil licet recipere
vltra ſortē, non ſolū mutuanti pro ſe, ſed
neque pro alio vt videlicet ad dandam
eleemoſynā, vel ad redemptionem capti
uorum. Nanq; ſub prætextu pietatis, nō
eſt impietas cōmittenda. 1. q. 1. Non eſt
putanda, &. 30. q. 1. c. noſſe. &. 14. q. 1. c.
forte. &. c. ſuper eo. de vſuris. vbi habetur

quod non eſt licitum mentiri pro quacunque vtilitate, igitur nefas erit aliquid vltra ſortem recipere, pro redemptione captiuorum, aut ad erogandum eleemoſynam, igitur pro commodo ciuitatis ſeruando, nefas eſt vſuram admittere.
3. ¶Tertiò, omnis contractus qui eſt cōtra iuſtitiam eſt iniuſtus: at contractus iſte mutui qui exercetur in monte pietatis, eſt huiuſmodi, igitur eſt iniuſtus. Maior patet, quia contractus omnis ſi eſt contra iuſtitiam, tunc alter contrahentium plus habet, & alter minus. 5. Ethic. cap. 6. vnde oportet vt ſit æqualitas inter contrahentes, vt ſit iuſtus contractus. Minorem probant, quia in hoc contractu mutuans, plus habet, quam mutuatarius. Quia vltra nummum aureum, quem dedit
Confirmatio. mutuans, accepit denarium. ¶Et confirmatur, quia ille qui mutuū dat, & exigit aliquid vltra ſortē, fœnerator eſt. c. ſi fœnerauerit. 14. q. 3. & in. c. vſura. ibidem. dicitur vſura eſt, cum plus accipitur, quā datur, vt in cap. in ciuitate. &. c. nauiganti. de vſuris. at vero in præſentia plus accipitur quam datur, & hoc non gratis, ſed ex pacto igitur eſt vſurarius contra-
4. ctus. ¶Quarto, contractus iſte eſt contra præceptum Dei, quia Leuit. 25. traditur, non accipies à fratre tuo vſuras, nec amplius quam dediſti, vt frugum ſuperabūdantiā non exiges, id quod fit in hoc cō-
5. tractu. ¶Quintò hic cōtractus eſt cōtra charitatē proximi, quē tenemur diligere ex præcepto Dei, Diliges proximum tuum, ſiquidē pro quolibet ducato ſubtrahitur denarius vnus, & tandē in multis ducatis reſultat, multa ſumma denariorum. At vero, ſubtrahere ſubſtantiā à fratre eſt ſimile homicidij peccato, vnde Tullius. 2. de officijs, refert, quod cum interrogatus fuiſſet Cato, quid eſſet fœnerari reſpondit, quid eſt occidere? &. 3. officio. ait Tullius detrahere aliquid alteri, & hominem, hominis incommodo, cōmodum ſuum augere, magis eſt contra
6. naturam quam mors. ¶Sextò, cōtractus dicitur vſurarius, quia ex illo pecunia parit pecuniam, at vero idem fit in monte
7. pietatis, igitur eſt nefarius. ¶Septimò, cōtractus iſte eſt ſimilis vſurarijs contractibus, & cum de ſimilibus ſit idem iudiciū, cap. venerabilibus. de ſenten. excommu. lib. 6. & in cap. cauſa. de re iudicata, igitur erit cenſendus vſurarius. Antecedens patet, quia eſt ſimilis contractibus Iudæorum, qui ſemper habent fœnebrem menſam paratam volentibus vſuras accipere, & habent ſuos officiales huic operi deputatos, recipiuntque pignora, in libris qui notant debitores, &c.
¶Octauò, contractus accipit ex inten- 8.
tione contrahentis rationem, igitur qui dat mutuum animo recipiendi vltra mutuum, excreſcentiam, vſurarius eſt, talis eſt contractus montis huius, quippe nō daretur mutuum pauperibus, niſi intenderetur vltra mutuum aliquid recipere, vt eſt conſuetum, & pactum celebratum in hoc monte, ſiquidem aliter non mutuarent officiales iſtius montis, in ſignū cuius non mutuant, niſi accepto pignore, pro capitali ſoluendo, atque excreſcē-
ti. ¶Nonò, diffinitio vſuræ eſt hæc ex 9.
Ambroſio. 14. q. 3. c. Plerique. vſura eſt, quodcunque accedit ſorti. At vero in cōtractu iſto, aliquid accedit ſorti igitur eſt
vſurarius contractus. ¶Decimò. Pro eo 10.
quod quis præſtare gratis tenetur, nihil ſuſcipere poteſt, at communitas tenetur ſubuenire ſuis ciuibus, igitur ſubueniendo ex mutuo, nihil corradere amplius poteſt. Antecedens patet, quia in caſu neceſsitatis quilibet tenetur gratis proximo mutuo dare tunc enim mutuū redditur pręceptum. Sicut ergo epiſcopus qui tenetur gratis ordines ſacros celebrare, ſi corradit pecunias propter ordinationes iniuſtitiam committit vſurariā. 1. q. 2. cap. quam pio. Item iudex iniuſtitię vitio innodatur, ſi propter iudicium pecunias exigit. cap. cum ab omni ſpecie mali. de vita & honeſtate clerico. & cap. nō ſanè. 14. q. 5. & l. venales. c. quando prouo. & ff. de conditio. ob turpem cauſam.
l. 1. per totum. ¶Vndecimò, ſunt certi ca- 11.
ſus, quibus fas eſt, quicquam exigere vltra ſortē, qui tradūtur per gloſſam ordi. c. cō queſtus, at nullus horū caſuū cōpre-
hēdit cōtractū mōtis iſtius. ¶Duodeci- 12.
mo, admiſſo cōtractu iſto, paratur via, & offertur occaſio, ad vſuras exercēdas: at via ad malitias hominum protelandas, obſtruenda eſt. c. ſedes. de reſcrip. & cap. quanto. & c. ſignificante. de diuor.
¶Decimotertio. Quando aliquid prohi- 13.
betur, etiam prohibetur via per quam peruenitur ad illud. l. 2. ff. de iuriſd. omn. iudi.

iudi.&.c.cum quid prohibetur. de regu-
lis iuris.lib.6.cum ergo vſura ſit prohibi
ta,& per montem iſtum,perueniatur,ad
palliandas vſuras ſub ſpecie pietatis mõs
hic,etiam prohibetur.
14. ¶Decimoquarto. Qui per aliũ facit,per
ſe Ipſum facere videtur. l. quod iuſſu. ff.
de regu.iuris. &.c.qui facit per alium.eo.
tit.in.6.Imo grauius peccat,qui mandat,
quam qui obtemperat in facinore perpe
trando. 22.q.5.in principio. igitur præ-
ſidẽtes huic monti,etiamſi nõ mutuent,
propria manu, ſufficit ad crimen vſuræ
committendum,quod per miniſtros de-
15. putatos mutuẽt.¶Decimoquinto.Quia
vniuerſitas poteſt mutuo dare,& pignus
accipere,ergo & vſuram admittere.Pro-
batur antecedens,ex cap.conqueſtus.de
vſuris.Quanuis enim vniuerſitas non ha
beat animam, vt in.c.Romana.§. in vni-
uerſitatem.de ſenten.excom.lib.6. at ve
ro dicitur habere animam fictam, tãquã
perſona repræſentata, ex quo eundem
effectum producit, vt habetur ex dictis
16. iuribus.¶Decimoſexto. Reipublicæ in-
tereſt,quod ſui ciues ſint locupletes. In-
ſtitu.de his qui ſunt ſui, vel alieni iuris.§.
ſed & maior,vnde communitas ſentit lu
crum, ex lucro ſuorum ciuium.l.1.ff. ſo-
ſu.matri.Igitur cum ex ſuo mutuo hoc
reportet lucrum, non oportet aliquid
17. aliud accipere vltra fortem.¶Decimoſe-
ptimo,ex pecunia data mutuo, nomine
alterius nihil poteſt referri vltra ſortem.
l.ex mandato.ff.mandati.&.l.2.§.appel-
lata. ff. ſi certa pecunia. igitur cum offi-
ciales huius montis ſint tanquam procu
ratores communitatis,& nomine reipu-
blicæ,mutuo dent, ſicut res publica cu-
ius mandato ſit datio mutui,nihil poteſt
referre accedens mutuo,ita neque mini-
18. ſtri.¶Decimooctauo tempus vendi nõ
poteſt,in contractibus, vt notat Innocẽ.
cap.in ciuitate de vſuris.& Bal.in rubri-
ca. cap.eodem, vnde qui vendit tempus
vſuram admittit. At vero hoc contingit,
in hoc contractu montis. Probatur mi-
nor,ſiquidem non ſolum qui multam pe
cuniam accipit mutuo, ſoluit plus vltra
ſortem,ſed etiam,qui ad longiorem mo-
ram temporis,propter temporis maiorẽ
dilationem.Hoc autem vſurarium eſt vt
notat Bar.l.3 §.fi.ff. de annu.lega.& iu.l.
a.ff. de his quę pœnæ no.Nanque vſura
eſt, quæ commẽſuratur tempori.l. lecta.
poſt principium.&.l.rogaſti.§.ſi tibi.ff ſi
certa pecu. ¶Decimonono,contractum 19.
oportet ſeruare ęqualitatem, quia nõ po
teſt claudicare.l Iulianus. §. ſi quis à pu-
pillo. vbi gloſſa. ff. de actio. empti. At
cõtractus iſte eſt inæqualis, non ſolũ ra-
tionibus cõmemoratis, ſed etiã quia qui
plus laboris impendit,minus lucri repor
tat.Siquidem ſi quis dederit pignori vaſa
argentea, vt recipiat centum & alius de-
derit pignori veſtes, vt accipiat mutuo
30. vtique hic ſecundus maiorem operã
adhibebit in cuſtodiendis veſtibus, ne ti
nea exedantur,expandendo illas ad au-
ram,& virga excutiẽdo illas, quas is qui
vaſa argentea habet,qui poſtquam con-
cluſerit illa ſub optima clauſura nihil
aliud opus facto eſt, nihilominus prior
maiorem mercedem habebit.
¶Vigeſimo,creditor poſt moram debi- 20.
toris,vltra ſortem exigere poteſt ſuum
intereſſe, ſcilicet, quanti ſua interfuit,
propter illã moram,ratione ſcilicet dam
ni emergentis,vt in.c.dilecti. de foro cõ-
petenti. & cap. conqueſtus. de vſuris. &
cap.ſacro.de ſenten.excom. quæ damni
exactio,ſeu damni recompenſatio, arbi-
trio iudicis eſt facienda, vt ibidem com-
memorat gloſſa : igitur petere aliquid
vltra ſortem priuſquã debitor ſit in mo-
ra,eſt vſurarium. Hoc autem fit in hoc
contractu pietatis: quanuis enim ante-
quam debitor ſit in mora, interſit agen-
tis,at reſpectu talis intereſſe non poteſt
agere,ſicut quãdo interceſsit mora. Por-
ro in monte iſto, etiam ante terminum
ſoluendi,exactum mutuatarij,debitores
ſunt intereſſe,ergo eſt vſurarium.
¶Vigeſimoprimo,hic contractus mon- 21.
tis pietatis eſt valde controuerſus & ſcru
puloſus, igitur ſecurior pars eſt eligen-
da. Nempe quæ docet montem hunc
eſſe vſurarium. Nanque in dubijs tutior
pars eſt eligenda,capit.ſignificaſti.& ca-
pit. ad audientiam. de homicidio. & ca-
pit. iuuenis.de ſponſa.& capit.ſi quis. de
pœnitentia. diſtinctio. 7. in ſimili tradit
Auguſt.
¶Et cõfirmãtur hæc omnia, quia cõmu- Confirmatio.
nitas poterit deputare, ex proprijs ſibi
vel agrũ, vel cẽſum cõmunitatis, alendis
miniſtris hui⁹ mõtis,& ſoluẽdis eorũ ſti-
pẽdijs,propter collocatas in hoc monte,

operas, igitur hoc debet facere. Quia concurrentibus duabus cauſis, altera nocente, altera proficiente, Inſpicienda eſt, quæ prodeſt, vt notat Bar. in. l. ſi vir. ff. de vſu cap. pro dote. igitur cum ſit periculoſa ſolutio operarum ex mutuo Ipſo, & ſit proficua, ex proprijs communitatis, hęc eſt eligenda via & alia aſpernenda.

22. ¶ Vigeſimoſecundo ab omni ſcandaloſo contractu eſt abſtinendū, talis eſt hic cōtractus ergo, antecedens patet, quia à multis doctiſsimis creditur vſurarius.

23. ¶ Vigeſimotertio, Deus mandat Exod. 22. ſi mutuo acceperis à proximo tuo veſtimentum, ante ſolis occaſum, reddes ei ipſum enim eſt ſolum indumentum carnis eius, nec habet aliud quo dormiat: at vero mons iſte nō ſolum reddit pignus, ſed per annum detinet, & tandē ſubhaſta vendit vt patet ex deſcriptione montis ſupra poſita.

24. ¶ Vigeſimoquarto. Qui occaſionē damni dat, damnū dediſſe videtur. ca. ſi culpa & dam. da. extra de Iniurijs. At ex hoc mōte cōſequitur occaſio malorū, ſiquidē officiales eius, prædabūtur eum, mutuo dando amicis diuitibus vt ditiores fiant, & pauperibus negabunt mutuum. Item pignora vendent viliori pretio quam valeant, vt ipſi efficiātur domini pignorū.

25. ¶ Vigeſimoquinto. Anima ſeparata, nō eſt homo, neque corpus Inanime eſt homo, ſed coniūctum ex vtroque: igitur cū mutuum, item ex duobus conſtet, ex pecunia, vt materia, & datione & numeratione pro forma Si ergo mutuās ratione pecuniæ, nihil poteſt exigere vltra ſortem, ergo nequeratione dationis ſeu numerationis, quia vtrunque ſimul mutuū eſt, & ſimili modo, neque pro labore ſcribendi, quia hoc eſt voluntarium & in fauorem mutuantis.

Confirmatio. ¶ Item confirmatur, quia hic labor eſt acceſſorius ad mutuum, ergo debet conſequi naturam ſui principalis, vnde conficitur, quod oportet eſſe gratuitū. cap. acceſſorium. de regulis iuris. lib. 6. & l. cū principalis. ff. eod. tit.

26. ¶ Vigeſimoſexto, Innocen. in. c. Nauiganti. de vſuris quærit, an pecuniæ baiulus poſsit pro ſuo labore pecuniam recipere. Et diſtinguit, aut eſt merus portator vt agaſones, qui trāsferunt pecunias ex loco, in locum. Aut, eſt portator, ad hoc quod ipſe mutuo det, ſi primum ſias eſt pro delatione mercedem accipere, id quod faciunt agaſones, pro regali tranſportando vno, dipondia duo ex Hiſpali, in Salmanticam, ſi ſecundū iudicat eſſe vſurarium. At vero tales ſunt iſti officiales montis pietatis, qui portant pecuniā vt mutuent.

¶ Vigeſimoſeptimo, factores mercatorum ſi eis ſeruiunt In licitis & honeſtis poſſunt reportare mercedem, at ſi ſeruiunt ad vſuram dantes nullam mercedem merētur, vt Alexan. Alenſis in ſuo tractatu de vſuris tradit, quem ſequitur Petrus Paluda. in 4 diſt. 15. q. 2. art. 2. & Floren. 2. par. ſuæ ſummæ. tit. 1. ſi igitur iſti factores, qui quod lucrantur non ſibi ſed ſuo principali lucrantur, nō poſſunt referre mercedem, igitur multo minus, qui ipſi ſibi parant mercedē ex mutuo. 27.

¶ Et confirmatur, quia ſi propter operas quas collocant, iſti miniſtri referre teſtātur mercedem ex mutuo, poſſent ſe eripere ab hoc labore petēdo fideiuſſores, qui debita certa facerent: & tunc mutuū eſſet gratis datum. Quia ſub hac fideiuſſione benè tutus eſſet mons pietatis, & ceſſaret extorſio pignorum & ſubhaſtatio eorundem. Confirmatur.

¶ Et confirmatur ſecundò, quia huiuſmodi pignora ſunt in fauorem ipſorum miniſtrorum, & ad ſecuritatem ſui ſtipēdij reportandi. Quæ igitur ratio fert, vt ſtipendium referant pro conſeruatione pignorum, quę tota eſt In fauorem ipſorum conſeruantium. Nam adhoc extorquēt pignora, vt ex pignore, certum habeant ſuum ſtipēdium, eſt enim pignus, tanquam fideiuſſor quidam. 2. Cōfirmatur.

¶ Vigeſimooctauo, miniſtri hoſpitaliū, ſeruientes hoſpitalibus, nihil referunt de pertinentibus ad pauperes, igitur neque miniſtri montis, quicquā debēt referre. 28.

¶ Vigeſimonono. Quia fundamentum aſſertorum montis huius, quod principum autoritate & epiſcoporum mons iſte fulcitur, ruit, ſiquidem autoritas humana non poteſt probatas habere vſuras, quas diuina refellit autoritas. 29.

¶ Trigeſimo. Qui ex mutuo, habet excreſcentiam eſt vſurarius, at verò miniſtri montis ex mutuo habent excreſcentiam. Quia præſidentes diſtribuentes mercedem officialibus montis, 30.

ex-

ex mutuo reportant illam excreſcentiã, quam illis diſtribuunt. Nam nemo dat quod non habet. l. Nemo. ff. de regul. iuris.

31 ¶Trigeſimoprimo, non licet transferre ex vi mutui, dominium rei alienæ neq; in me, neq; in alium, quia nefas eſſet paciſci cũ alio, cui ego mutuũ dedi, ad hãc rationem da mihi ſortem, & excreſcentiam da pauperibus pro quo faciant notata in. c. nullus, de regul. iuris in. 6. ergo neque licebit in contractu montis pietatis, paciſci quod detur aliquid vltra ſortem miniſtris.

Mõs pietatis fundatur in apoſtolica autoritate. ¶Hæc ſunt principalia argumenta, quæ ab hoſtibus montis huius pietatis ſunt excogitata, vt hunc montem peſſundarent, verum firmas habens radices, & in fundamento veritatis conſtitutus, etſi tot arietibus, & machinis ſit argumentorum impetitus, nihilominus non fuit demolitus.

¶Habet autem in fundamentum, apoſtolicam autoritatem Leonis X. ſupra indicati. Habet item concilium Tridenti. ſeſsio. 22. cap. 8. 9. & 11. vbi ſatis inſinuatur, probatum habuiſſe concilium hunc montem dum eidem curando & viſitando, vt hoſpitalibus epiſcopos delegat.

¶Et rurſus quia hoſtes huius montis, ſe fulciunt inani fulcro, videlicet, quod miniſtri huius montis, referunt mercedem ſeu ſtipendia ſua, propter mutuum, cum hoc ſit falſum. Quoniam vt perſpicuum eſt ex capitulis eiuſdem montis eos nõ referre ſtipendia propter mutuum, ſed quia locati ſunt, & conducti ad hoc miniſterium, ad prouidendum, ſcilicet, de mutuis pauperibus. Et quidẽ iſti agunt cauſam pauperum, & ſunt velut procuratores eorum, & ideo nihil mirum quod ex ſubſtantia pauperum illis de mercede prouideatur.

Quatuor ſunt cõtractus imbibiti in contractu montis pietatis. ¶Eſt autem obſeruandum, in contractu huius montis eſſe quatuor contractus, quos non ſpectantes aduerſarij, ſeducti ſunt eum condemnantes. Eſt ſanè contractus mutui, quippè miniſtri montis mutuo dant indigentibus ciuibus pecuniam quam concreditam habent ipſi ab ipſa republica ad hoc miniſterium. Eſt item contractus locationis: quoniam diſpenſatio huius mutui non poteſt ritè diſpenſari, niſi deputarentur, & conducantur viri diligentes, & bonę fidei, qui ſint diſpẽſatores fideles horum mutuorum, eſt item contractus pignorationis. Nam quę indigentes petituri mutuum, pignora tribuunt, in ſecuritatem ſtipẽdij aſsignati à republica, iſtis officialibus huius montis. Quibus incumbit, huiuſmodi pignora ſub ſua cuſtodia illęſa tenere, & illa ſcriptis mandare, cum pignorantibus, & ſcribere pecuniam mutuatam, & diem menſem & annum in veritatis teſtimonium exhibendum, tempore ſolutionis mutui, item eſt contractus alter mandati ſeu commiſsionis. Siquidem reipublicę rectores, iſtos miniſtros deligunt huic muneri obeundo: & illis conſcribunt ſtipendia ſecundum quod aduerterint, pro ratione laboris eiſdem cõuenire, ſunt ergo duo horum contractuũ celebrati, inter rempublicam, & ipſos miniſtros, videlicet locationis & mandati: & alij duo, initi inter miniſtros, & ciues indigentes, videlicet mutuum, & pignoratio, ſunt porro alij contractus, qui conſequuntur ad contractum montis videlicet venditio pignorum, quando non ſunt ſoluendo, pignorantes, & ſolutio mutuorum. Iſti autem omnes cõtractus ſunt liciti ex iure naturæ dimanantes, & ex iure gentium, & iure ciuili, ergo contractus montis ſi nullum includit contractum nefarium, ſed omnes quos includit lex naturæ, probat, & nulla humana reprobat, qua ratione, audent iſti aduerſarij contendere eſſe vſurarium? Cõtrahẽtes in cõtractu montis qui ſunt.

¶Et quidem ſi eſſet vir pinguiſsimæ ſubſtantiæ, qui non habens hæredes, vellet quinquaginta millia ducatorum deponere in ærario publico aſſeruanda, in ſubleuamen indigentiæ pauperum. Et aduertens, quod ſi hęc ſumma pecuniæ donaretur pauperibus cito abſumeretur, volens eam perpetuo ſeruire indigentijs leuandis pauperum, conſtituit vt mutuo illis detur. Cæterum, quia vt mutua hæc fideliter diſpenſentur & vnicuique pro ratione ſuæ indigentiæ, neceſſum eſt, quod fideles viri huic obeundo deligantur muneri, qui quia non debent huic ſeruire operi gratis, operę pretium eſt, vt referant lui laboris ſtipendium, & quia pauperibus iſti ſeruiunt, iuſtum eſt quod à pauperibus etiam ſua mercede donentur. Hic contractus, incolquina-

tus,& ſanctus eſt,ſi quidam vir hic depo nens pecuniam ſuam,ad mutuum ad per petuum bonum pauperum,eſt mutuãs, & nihil refert ex mutuo niſi perpetuam gloriam,ex tanta magnificentia erga in digentes. Miniſtri autem referont quidem ex mutui diſpenſatione ſtipendia, at non propter mutuum, ſed propter ſuum laborem, & miniſterium in quod ſunt deputati.Et ſolum referunt quod ſi bi vel ab ipſo diuite,vel ab ipſa republica eſt præſcriptum,vbi igitur in contractu iſto vſura? vtique nuſlibi. Talis autẽ eſt contractus montis pietatis, ſi igitur ille eſt probandus,cur hic reprobandus?

Aliquando mutuũ eſt cauſa ſine qua nõ refertur aliquid vltra, fortẽ & ſine vſura

¶Præterea fac, quod Petrus mutuo petat,à Ioanne centum coros tritici, quos Ioannes habet, Ioannes reſpondet Petro, ſe habere illos remotè,ideoq; ſi Petrus eos mutuo vult habere, neceſſum eſt, quod Ioannes quærat baiulos tritici,ſi tunc paciſcatur Ioannes cum Petro, de pretio baiulorum, & menſuarlorum, & hæc referret, vltra coros tritici, nunquid eſſet vſura?non ſanè:quia non propter mutuum hæc refert, ſed propter tranſlationem & menſuram frumentorum.

¶Eſt igitur mutuum cauſa ſine qua non miniſtri prædicti referrent ſui laboris ſtipendium vltra ſortem mutui,non tamen eſt cauſa per ſe efficiens:quia vt aiebam,etiamſi ex mutuo,nõ tamen propter mutuum,miniſtri ſtipendium ferunt ſed propter laborem ſuum. Quod ſi dixeris imo eſt cauſa neceſſaria, quia non mutuo darent,non referrent ſtipendiũ, concedimus eſſe cauſam neceſſariam,verũ.. non eſt ob id cauſa per ſe:quia multæ ſunt cauſæ neceſſariæ, quæ non ſunt cauſæ per ſe,vt apertio feneſtræ eſt cauſa neceſſaria ad illuſtrationem cubiculi, non tamen eſt cauſa per ſe, quia apertio feneſtræ,eſt ſolum remotio impedimenti,non tamen eſt efficiens lucem. Quia noctu ſi aperias,nulla lux ſolis per apertionem infundetur. Ita propemodum mutuum in hoc præhabito contractu, eſt cauſa non efficiens lucrum quod reportatur vltra ſortem,ſed ſolum ſine qua non con tingeret huiuſmodi lucrum, ex hypotheſi, non tamen ſimpliciter, quia mutuum,poteſt miri ſine locatione, etſi in contractu montis non eſt ſine locatione.

Mutuũ põr eſſe cauſa neceſſaria ſine vſura aliter ſus lucri ex mutuo vltra ſortẽ nõ tamen poteſt eſſe cauſa efficiens.

¶Vnde etiam ſequitur in ſimili caſu ſi Petrus habet remotè centum aureos, petuntur mutuo à Ioanne. Ait Petrus mihi ſunt centum aurei, quos mutuo à me petis, at vero non habeo hic apud me,ſed ſunt mihi verbi cauſa Cordubę, ſi vis mutuo tibi ex hiberi,eſt neceſſariũ, vt famulus meus illo tendat,relaturus, ſi famulus ergo Cordubam conceſſerit, & retulerit aureos numos,& Petrus eos mutuo dederit Ioanni ſi impendia facta in itinere exegerit,nihil vſuræ ob eandem cauſam admittit.

¶Accedit eiſdem,quod vulgatum eſt in ter optimam theologorum claſſem,cambiſori fas eſſe,propter operas quas collocat in adminiſtrando cambio, lucri reportare nonnihil. Aut quod eſt taxatũ ſecundum conſuetudinem fori cambiorum,quod Hiſpanè dicitur, ſegun anda la lonja,aut ſecundùm taxationem principum,ergo cur iſti miniſtri nefas admitent vſuræ,ſi propter adminiſtrationem huius montis lucrum nonnullum reportauerint? Quamobrem,in diſputatione hac nulla iam texenda eſt dubitatio, quam decreuit ſummus Pontifex Leo X.& ipſe indicat loco prænotato, alios Pontifices, idẽ annuiſſe: quam quoque decernit ipſa ratio naturalis, vt ſæpè admonuimus.

Alius caſus notandus.

¶Ex iſtis non erit obſcurum reſpondere dubio propoſito, ex cuius occaſione venit in mentionem montis pietatis contractus videlicet an faſeſſet reipublicę inſtituere officialem,ad mutuandas pecunias,indigentibus,qui ex ærario publico, ſui laboris reportaret mercedem.Nã que fas eſſe exploratum eſt,iam ex præcedenti diſputatione. Et non ſolum ex ærario publico,etſi hoc eſſet optimum, ſed ex ipſa pecunia mutuata,ſi non propter illam reportaret mercedem.Modo hęc taxata illi eſſet,à republica:ne ex immoderato ſtipendio, quod ipſe ſibi mutuãs vſurparet plus grauaret pauperes, quam ex mutuo ſubleuaret.

ſolutio Primi dubij

¶Porro petet aliquis, & quid ſi quis ex priuata autoritate,hoc faceret videlicet, petendi ab alijs pecunias, vt alijs mutuo daret?Et in negocio iſto,ſedulus eſſet, & operam non mediocrem ſuam nauaret huic officio exercendo,ſcilicet laborando,vt pecunias pararet,vt alijs ex mutuo

ſubue-

ſubueniret, vtiq; ſimpliciter loquendo, idem habet reſpõſum, quod priora. At ſi ex propria fiat autoritate, à ſuſpicione vſuræ huiuſmodi non vacaret, ſiquidem ſe intromittebat in mutuando, ex aliorum paratis pecunijs & ipſe ſibi taxans pretium, quis dubio verteret, quod ſibi plus taxaret, quam par eſſet & ideo ad palliandas vſuras, huiuſmodi homo, hoc ſibi officium arrogare quilibet ſuſpicabitur. ¶Porro ſi accidiſſet, quod purè & ſyncerè laboraret, & impenſe ſtuderet parare pecunias, vt indigentibus opem ferret ex mutuo, quod tunc propter laborem ſuum nonnihil moderati lucri vſurpet, non eſſe vſurarium ex dictis promptum eſt: verum multa mihi licent dicebat B. Paulus. 1. Cor. 6. non omnia expediunt. Quoniam multa ex genere ſunt licita, quæ ex circunſtantia redduntur illicita.

Suſpicio vſuræ.

¶Iam reliquum eſt, vt argumenta propoſita abſoluamus. Primo igitur dices contractum præfatum, non reddere pauperiores mutuatarios, imo ditiores. Quãdoquidem eripit eos à faucibus Satanicæ voracitatis vſuræ enim facile deglutiunt ſubſtantiam eorum, qui accipiunt pecunias ad vſuram. In contractu autem montis, indigentes accipiunt mutuum, & quod illis datur mutuo, ipſi tenentur refundere, & ſolum ab illis demitur quod ipſi tenentur erogare, miniſtris montis, non quia mutuo dederunt ſed quia pauperibus inſeruiunt retinentes eorum pignora & obligantes ſe, eadem eiſdem illæſa reſtituere.

Reſponſio argumen.

¶Secũdo dices, quod vt præmonuimus inter differendum in contractu montis miſcentur alij contractus. Namq; ibi eſt contractus locationis, & conductionis. Hic autem contractus, non eſt gratioſus ſed oneroſus. Quippe qui conducitur ex precio conducitur, & qui ſuas locat operas ex pretio locat iuxta illud euangelicum Matth. 20. Nonne conueniſti mecum ex denario diurno: quocirca, mutuantes in hoc contractu ſiue miniſtri, ſiue cõmunitas, quatenus mutuãtes, nihil lucri reportant verum miniſtri, quod reportant lucri, non quia mutuo dederunt, quia hoc gratis dederunt. Neque enim pacti ſunt de pretio propter mutuum, ſed propter operam quam nauant in adminiſtrando monte pietatis, cui nauandæ ſunt conducti. Quod ſi obieceris, pauperes pepigiſſe cum republica, de exhibendo aliquid vltra ſortem miniſtris, & hoc pactum non eſt gratioſum, at mutuum gratis omnino debet fieri, neq; exhibendum eſt aliquid vltra ſortem, vel mutuandi, vel alicui tertio in fauorem mutuantis.

¶Reſpondetur hoc eſſe fatendum, ſi datur tertio aliquid vltra ſortem, ratione mutui, ſiue propter ipſum mutui contractum. Nunc autem ſi exhibetur aliquid tertio, ex locatione ſiue ex conductione exhibetur. Siquidem miniſtris, quod datur vltra ſortem, eſt operę ſuæ pretium, non mutui.

Mutuũ gratis dandũ & nihil debet recipi à mutuãte vel à tertio in fauoré mutuãtis.

¶Itaq; quod accedit ſorti, non eſt ad vtilitatem, vel fauorem mutuantis, aut cuiuſpiam alterius nomine ipſius mutuantis. Imo datur tertio ratione conductionis, vt dictum eſt. Imo ſi res bene expenditur, in vſura eſt lucrum ex mutuo, quia mutuans plus habet propter mutuum. Et plus habere eſt excedere iuſtitiam contractus, vnde hoc vocat Ariſto. 5. Ethi. cap. 6. lucrum, quod fit cum iniuria contrahentis, vbi ergo in contractu nulla eſt iniuria, neq; etiam eſt lucrum, quod vero miniſtri referant vltra ſortẽ, ſibi taxatum ſtipendium, non faciunt iniuriã pauperibus, quia reportant quod ſuum eſt, & quod partum eſt ex ſuo labore iuſto, & ideo ex mutuo nullum reportant lucrum, quia quod ſuum eſt reportare, non eſt lucrum, eſſet autem dãnum non reportare. At vero mutuans iuſtè poterit ſeruare ſe indemnem ex ſuo mutuo, vt notatur à docto. cap. 1. de vſuris, & ca. Dilecti de foro competenti, quod ſi adhuc obieceris contractum locationis viciare contractum mutui. Reſpond. inficiando. Non enim viciat, quippe ſunt iſti duo contractus, ſecundùm eſſentiam diſtincti, quia vnus non intrinſecè includit alium. Nunc verò per accidens connectuntur in monte pietatis. Quia mutuantes conducuntur ad hoc vt mutua fideliter diſpenſent. Et quia ſicut qui altari ſeruit de altari viuere debet, ita qui ſeruit monti, de monte viuere debet. Et monti nihil ſoluitur propter mutuum vt ſæpè dictum eſt, ſed ſolũ miniſtris montis, quatenus ſunt ceu pau-

Quid vocet Ariſtot. lucrum.

1. Co. 9.

3. pauperum procuratores. ¶ Tertiò dices, quod in contractu hoc montis eſt æqualitas iuſtitiæ commutatiuæ. Tantum enim accipitur quantum redditur. Nam denarius qui datur ex quolibet aureo numo verbi cauſa non datur à mutuatarijs vt mutuatarij ſunt ſed vt exorãtes propter mutuum, neq; recipitur propter mutuum, ſed ob cauſam ſæpè relatam. Deniq; quod mons vltra recipit, quam dederit, non vt mutuans, ſed vt laborans accipit in adminiſtratione neceſſaria ad cõſeruationem tanti boni publici, ſi mutuo igitur datur aureus, aureus quoq; ſoluitur denarius vero vltra recipitur non propter mutuum.

4. ¶ Vnde etiam patet ſolutio ad quartũ contractum huiuſmodi non eſſe contra Dei præceptum. Namq; Dei præceptum eſt, nihil recipiendum eſſe vltra ſortem propter mutuum. Non tamen eſt contra Dei præceptum, quod quilibet veſcatur ex ſudore vultus ſui cum dignus ſit operarius mercede ſua Lucæ. 10. Imo indigentes ex hoc mutuo, maiorem vtilitatem percipiunt, quam mons mutuando. Namq; illi ſe aſſerunt à baratro vſurarum, in quod labuntur ſepiſſime indigentes. Et poſtquam in illud inciderint, conſumpti iacent, infixi in limo profundæ paupertatis, & miſeriæ. Et iſtud eis præſtare, ne demergantur in hoc baratrũ eſt ſummi beneficij, & hoc beneficiũ mons impartitur illis, & quod in remunerationem tribuunt pauperes eſt ſolum mercedem reddere operarijs, id quod iuſtitia commutatiua docet. Nãque mutuantes non tam gratis tenentur mutuare, vt ſint donantes. Non enim ſunt donantes, ſed mutuantes, vnde in mutuatario infigitur obligatio ſoluendi, quod mutuo accepit. Neq; hoc ſolũ, ſed ſoluendi damnum ſi quod propter mutuum reſultat, ſeu intereſſe, vt Tho. in. 2. 2. quæſtio. 77. ar. 2. ad. 1. & Theologi in. 4. diſt. 15. tradunt, vnde infertur, quod mutuatarij ex hoc monte, non grauantur, cum potius plurimum releuentur, ſicut non grauantur donatarij, ſi domo accipientes poſſeſſiones aliquas, colentibus illas poſſeſſiones, ſuum ſoluant ſtipendium.

In mutuatario infixa eſt obligatio ſoluẽdi mutuo acceptũ cũ dãno & intereſſe reſultãte.

5. ¶ Vnde etiam patet reſponſio ad quintum argumentum falſum namque eſt hunc montem eſſe contra charitatẽ proximi, cum ſit in fauorem charitatis proximi inſtitutum.

¶ Sexto, vero dices falſum quoque eſſe quod ex contractu huius montis pecunia pariat pecuniam. Namque pecunia quæ recipitur, vltra ſortem, non eſt propter pecuniam mutuatam, ſed propter laborem & operam, vnde labor eſt qui parit pecuniam non pecunia mutuantis: vt namque eſt mutuans in hoc monte nihil recipit, ſicut neque mutuatarius aliquid vltra dat vt mutuatarius, ſed vt pignorans, vel dans cuſtodienda mõti ſua pignora vt prædictum eſt. 6.

¶ Septimo dices maximum interuallum eſſe inter montem pietatis fidelium, & montẽ impietatis Iudæorum. Quoniam iſti propter mutuum accipiunt vltra ſortem, & ob hanc cauſam, vt ſecurum ſit fœnus, accipiunt pignora, in monte pietatis non item, vnde Iudæi non à republica habent taxatum ſtipendium pro ſecuritate pignorum, neq; ipſi inſtituuntur à republica huic muneri obeundo, vt in monte pietatis, ſed quilibet pro ſua auaritia vſurarias corradit, & expilat, quos poteſt pauperes. 7.

¶ Quod ſi inſultas, quia mutuum in monte pietatis eſt cauſa per ſe, excreſcentiæ, quæ reportatur à miniſtris, vt in mutuis Iudæis. Reſpondetur, mutuum non eſſe cauſam per ſe niſi quando ex intentione mutuantis propter mutuum ſuſcipitur excreſcentia. At vero in monte pietatis, non eſt hæc mutuãtis intentio propter mutuum ſuſcipere vltra ſortem, ſed propter miniſterium.

¶ Eſt ergo mutuum in monte per accidens cauſa excreſcentiæ, & non per ſe. Nam cauſa per accidens, eſt remotiua impedimenti, & non eſt influxiua effectus, vnde ſi obieceris cauſam per accidens nihil operari, at mutuum in monte iſto operatur excreſcentiam, ſcito cauſam per accidens eſſe operatiuam, quia remouet impedimentum, aut eſt cauſa ſine qua non erit effectus, non tamen eſt influxiua, vt ſupra dicebamus. Mutuum igitur, quod operatur excreſcentiam in monte hoc non eſt ex contratu mutui ſed

Cauſa per accidẽs operatur ſed nõ influendo.

ſed ex accidenti ſibi contractu locatio-
nis. Adhuc inſultat forſan, augmentata
In cauſis per ſe ſemper aucta cauſa auget effectus intellige niſi impediatur.
cauſa per ſe, augetur effectus, qua dimi-
nuta diminuitur: ſiquidem quantò ma-
ior eſt lux, tanto maior eſt illuſtratio.
At ſi mutuum ſit maius, etiam excreſcē-
tia erit maior, igitur mutuum eſt cauſa
per ſe huius excreſcentię cuius fit in prę
ſentia mentio.

¶Reſpondet, quod tam in cauſa per ſe,
quam per accidens, hoc inuenitur, quod
aucta cauſa augetur, & effectus. Nam
quanto magis reſeratur feneſtra, tanto
magis illuſtratur cubiculum. Etiamſi in
cauſis per accidens non ſemper eſt hoc
neceſſarium. Quandoquidem qui fodiēs
ſcrobem reperit theſaurum, vtiq; fodiēs
cauſa per accidens eſt repertionis theſau
ri, non tamen ex maiori foſsione creſcit
theſaurus, ſicut ergo foſsio, & theſaurus
coniūgūtur per accidens. Accidit enim,
quod fodienti in loco foſsionis, latitet
theſaurus, ita propemodū, contractui
mutui accidit contractus locationis, ex
quo recipitur aliquid vltra ſortem. Ideo
In cauſis per accidēs nō ſemper aucta cauſa augetur effectus.
que mutuū cauſa eſt per accidens, quod
aliquid referatur vltra ſortem. Et quia
creſcente mutuo, pignora locupletiora
ſunt tradenda in cuſtodiam & ad locu-
pletiora pignora neceſſario augenda ve
nit diligentia, & cuſtodia ſolertior adhi-
benda, inde prouenit, quod tunc locatio
nis opus, ſit laborioſius, vnde & ſtipen-
diū maius ideo per accidens ad mutui
augmentum, ſequitur excreſcentia ſtipē
dij. Quæ alioqui per ſe ex contractu loca
tionis prouenit. Cæterum quia hoc ſti-
pendium eſt præſcribendum à præſidē-
tibus montis, quorum intereſt poſt ſo-
lutionem mutuorum ex collectis huiuſ
modi pecunijs, tribuere officialibus, ſtu-
dij ſui, & laboris pretium, & quod reli-
quum eſt, mutuatarijs perſoluere: vt ſu-
pra tradebamus, ideo poterit accidere
quod creſcente mutuo, mutuatarijs mi-
nus contingat penſionis ſoluendæ offi-
cialibus: Quia ex magno augmento mu
tuorum penſio itē creuit, ex cuius incre-
mento, reſultabit ſtipendium excipien-
dum, pro officialibus; & ſuperfuit quod
eſt impartiendum mutuatarijs etiamſi
cum prorogatione temporis facta fue-
rint mutua.

Hoc obſerua.
¶Hincq; diſces facile, longe abeſſe hūc
contractum ab vſuraria labe. Quando-
quidem in vſuris, non hoc accidit, quod
creſcente mutuo, decreſcat vſura, imo di
uerſum.

¶ Octauo reſpondebis, montis pieta- 8
tis contractum, neq; ex intentione con-
trahentium, neq; ſecundum formam ſuā
eſſe vſurarium. Enimuero, ſi intendunt
officiales & pręſidentes quod detur mō
ti aliquid vltra ſortem, non intendunt
propter mutuum, ſed ob cauſas ſæpè cō
memoratas, & vt diximus ſæpè, mons
iſte, nullum ex mutuo lucrum reportat.
Neq; enim ex maiori mutuo, quod dat
fit ditior, neq; ex minori pauperior, quia
quod ſorti accedit, non auget ipſam ſor-
tem, quæ eſt ſubſtantia montis, ſed ſolū
à præſidentibus monti huic diſtribuitur
in ſtipendium officialibus. Id quod ipſi
taxant habita ratione laboris.

¶Et ne creſcat ſors ipſa, quod ſupereſt
ſolutis ſtipendijs, ſibi non reſeruat mōs,
ſed mutuatarijs diſtribuit, pro ratione da
ti, & accepti mut[illegible].

¶ Solum ergo intendit mons iſte ſuam
ſortem habere ſemper ſaluam, vt indè
perpetuo habeat vnde mutuo det pau-
peribus, vſurarij vero ſiue Iudęi, ſiue qui
uis alij, qui ex hoc vſuræ contaminan-
tur vicio, ſortem quam mutuo dant in-
tendunt ex lucro augere, & non abſol-
uit eos ſolum eam habere ſaluam, quod
debuiſſet illis ſufficere vt euaderent vſu
ram, quod mutuo, ſcilicet, dant ſaluum
habere, ſine ampliori lucro, imo inten-
dunt capitale augere, quantum poſſunt
ex ſuperexcreſcentijs.

¶Contrarium vero fit in monte, quia ſo
lum intenditur ſaluam habere ſortem,
neq; enim volunt vberiorem eum facere
contenti quod ipſa integra ſine diminu
tione perſeueret.

¶Vnde palam conſtat in monte hoc nō
eſſe vſurariam peſtem, quidquid Caieta.
& alij ante eum obloquantur contra mō
tem iſtum, vnde ſi eſſent qui vellent ex
propria pecunia labori officialium ſatiſ-
facere & pauperes releuare, à ſoluendo,
non ob id mons fieret ditior, vel pauspe-
rior, quam eſt, ſoluendo ſalaria impen-
dio mutuatariorum.

¶ Nono dices, finitionem illam vſuræ, 9
non congruere monti, quia eſt intelli-
genda eſſe vſuram, quando aliquid acce
dit

dit ſorti, ex vi mutui. Modo autẽ quod accedit ſorti, nõ eſt ad augendã ſortem, ſed adſoluẽda ſtipendia officialium, pro diſtribuenda ſorte, & ideo monti nihil accedit, ſi exacte rem pendis, vltra ſortẽ: quia ex hoc acceſſu, nõ fit pinguior ſubſtantia montis, ſed neq; mutuantes fiũt ditiores vt prædiximus.

¶ Vnde ſolues quoq; replicantis obiectionem, quod videlicet in contractu vſurario, capitale & lucrum eſt ſemper ſaluum. Siquidem in monte iſto ſolum capitale eſt ſaluum, at vero vt dicebam pridem lucrum nullum eſt, ſtipendium enim quod debetur lucrum non eſt.

10. ¶ Decimo reſpondebis, quædam eſſe gratis concedenda, ſed non omnia. Nãque ſpiritualia, vt. 2. li. diximus, & illis cõnexa, gratis ſunt impartienda, iuxta domini verbum gratis accepiſtis gratis date, vt in. c. Baptizandis. &. c. Quia quidquid, &. c. Quibuſdam, &. c. gratia. 1. q. 1. &. c. 1. de ſimonia. &. ca. in eccleſiaſtico. 13. q. 2. item in iure ciuili, quædam dicũtur fieri gratis, vt in. l. furti. §. pactus. ff. de his. qui no. infa. & de poſtula. l. 1. §. Deniq;. Et huiuſmodi, qui tenentur ſpiritualia impartire, ſi ex pretio impartiantur ſunt ſimoniaci, quia vendunt ſpiritualia, quæ ſuapte natura ſunt inuendibilia. Et item ſecularia, qui tenẽtur præſtare, iniuſtum committunt, ſi ea vendant, & ob noxij ſunt reſtitutioni, vt iudex vendẽs ſententiam ſuam, aut teſtes vendens teſtimonium veritatis, quod tenetur gratis teſtari. l. 2. in fine. ff. de condition. ob turpem cauſam.

Spiritualia qui vendit ſimoniacus eſt.

¶ Sunt porro alia quæ non tenemur gratis exhibere, vt qui locat ſe ad opus aliquod faciendum vt ad ędificandum, vel colendum agros, &c. poteſt mercedem ſuam exigere. 1. Cor. 9. Nemo militat ſtipendijs proprijs & Lucæ. 10. dignus eſt operarius mercede ſua, vt. 13. quæſt. 1. §. His itaq;. &. 28. q. 1. c. iam nunc in fine &. c. cum ex officij de præſcrip.

Qui tenetur ad officiũ iniuſte facit, ſi pretio conductus facit

¶ Cæterum etiamſi teſtis verbi gratia, teneatur gratis teſtari verum, ſi iter faciendum eſt illi, vt teſtetur ſuper aliqua cauſa veritatem expenſas poteſt exigere, vt habetur. c. 1. &. 2. de vſuris. &. c. cum ab omni de vita, & honeſtate cleri. Nemo enim tenetur pati damnum, etiam pro eo quod gratis facere tenetur. Lex mandato. ff. Man. &. c. cum ſit Romana extra de ſimonia.

¶ Quocirca, etſi propter mutuum, nihil ſit referendum verum miniſtri non tenentur proprijs expenſis, locare domum miniſterio huic aptam, & libros emere, & conſcribere, &c.

¶ Neque verum eſt, quod reſpublica tenetur neceſsitatibus ciuium ſubuenire ex proprio ærario gratis, ſufficit enim, eis ſubuenire, neq; expenſas quas facit ad ſubueniendum, proprias eſſe eſt neceſſe. Namq; ſi aduertit reſpublica, ſcilicet rectores Ciuitatis, venturam ſterilitatem, ſat eſt ſi operam dent colligendis in horreum frumentis, cæterum non tenẽtur frumenta hæc gratis impartire ciuibus, ſed expenſis ciuium colligenda ſunt frumenta. Niſi tanta eſſet aliquorũ penuria, quæ cogeret eos fame periclitari, quia extremam patiuntur neceſsitatem, id quod non accidit in propoſito monte. Nam ſi accideret, etiam ſine penſione dandum eſſet mutuum ad emendum panem. Imo etiam ſine mutuo, ſi non ſperatur ſolutio, maximè ſi res quæ gratis conceditur modica eſt. Non autem grauandum eſt reipublicæ ærariũ, quod eſt ad bonum publicum aſſeruatum, ſcilicet, ad defenſionem ciuium tẽpore belli, ad fontes conſtruendos, & põtes, & ſtratas reparandas vias & ad alia hoc genus, munia pubica, vt leuetur indigentia horum vel illorum particularium, niſi in caſu extremæ indigentiæ, vbi bonum publicum ſit extremè indigentis, ſolum quantum ſuæ ſubuentioni extremæ eſt neceſſarium. Quin imo niſi modica res eſſet, ex magna ſubuenire non tenetur gratis reſpublica. In neceſsitatibus autem alijs non tenetur reſpublica, neque in magno, neque in minimo ſubuenire tenetur ciuibus gratis. Imo prius debet bono publico conſulere, deinde priuatis, vnde dixit Seneca lib. 2. de beneficijs, dabo egenti, non vt ipſe egeã. Nullus enim tenetur pro alio anguſtias pati, & alijs facere ſatis, & ſe perdere. l. ſi quando. C. de teſta. & l. Nuper in fine, & ca, ſi Romanorum. 19. diſt. Neq; tenetur quis ſuo dãno, negocijs amici conſulere. Per textum. l. Poſtulante in fine. ff. ad Trebel.

Bono publico prius cõſulẽdũ, quã bonis priuatis.

¶ Vndecimo primo reſpondebis, quod 11.

caſus

caſus montis pietatis includitur in caſibus enumeratis, quando fas eſt aliquid recipere vltra ſortem. Namque gloſſa ad c. conqueſtus de vſuris excipit caſum dãni euitandi, & ſub hoc comprehenditur caſus de quo in præſentia diſſeritur. Et idem recenſetur in. c. quoniam multi. 14 q. 4. Et quamuis caſus non ſit expreſſus formaliter, neq; exceptus, eſt ſimilis exceptis, vnde & eandem ſubit iuſtitiæ rationem ex. c. cum dilecta, de confirma. vtili, vel inutili. Nunc autem recompenſare laborem officialium, eſt illis debitũ, & non recompenſare, eſſet eiſdem noxium, & damnum afferens.

Nemo tenetſuo damno alijs cõſulere.

12. ¶ Duodecimo dices, diuerſum eſſe, ſiquidem mons iſte fuit excogitatus, vt obſtrueret fauces vſurariorum, & fraudibus eorum obuiaretur.

13. ¶ Decimotertio dices, quod per montem impeditur via ad vſuras faciendas, & ideo plurimum abhorret, vt ſit via ad vſuras: vt ex præhabitis liquidum eſt. Et ideo quidam ſunt præſidentes in hoc monte, & alij miniſtrantes, illorum inter eſt rationem exigere, & horum rationẽ reddere, de rebus pertinentibus ad montem & præſidentes ſunt vel prælati, vel rectores ciuitatis, ideoque nulla eſt via probabilis ad vſuras patrandas.

14. ¶ Decimoquarto, reſpondetur, quod huiuſmodi præſidentes, ſi mutuant per miniſtros, non mutuant, vt ipſi ditiores fiãt aut vt aliquod lucrum ex fœnore reportent, quia quod amplius datur, non eſt, vt augeat ſubſtantiam mõtis, ſed ob cauſas ſæpè conſignatas.

15. ¶ Decimoquinto reſpondebis, quod etſi communitas poteſt de facto, non ex iure, & mutuum dare, & aliquid vltra ſortem accipere propter mutuum in præſenti caſu, non facit.

16. ¶ Decimoſexto reſpond. quod etſi intereſt reipublicæ quod ſint ſui ciues diuites, non tamen intereſt, quod damno rei publicæ, diteſcant.

17. ¶ Decimoſeptimo dicito, quod nihil poteſt referri ex mutuo, neque à mutuante nomine ſuo, aut in fauorem alterius, quando id quod refertur eſt propter mutuum, ſed ſi non eſt propter mutuum, ſed vt mutuans non patiatur damnum ſi proprijs expenſis ſeruiret mutuatarijs tunc fas eſt.

¶ Decimooctauò reſpondebis, quod in contractu vſurario dilatio temporis eſt, propter quam fit vſura, at vero in contractu montis etiamſi interueniat dilatio temporis, & qui diutius moratur, non ſoluens, ille plus ſoluit, at vero quod ſoluit plus vltra ſortem non eſt lucrum mutuantis, ſed eſt ſtipendium laborantis: ideo temporis dilatio in hoc contractu non parit vſuram. Quoniam non propter ſolam temporis dilationem ſoluitur vltra ſortem, ſed propter contingentem adminiſtrationem montis ſub illa dilatione, quæ quanto maior eſt, maiorem expoſcit mercedem. Et ſi oculatius rem ſpectamus, ex dilatione temporis refertur aliquid vltra ſortem, non propter cõtractum mutui, ſed propter locationem, & iſtud fas eſſe, nemo inficiatur. Quidquod etiam ſi ſolus eſſet mutui contractus, propter damnum emergens licebat, vt ſatis perſpicuum eſt obſeruanti diſerta, vnde ſupra diximus campſoribus, ſi ex dilata ſolutione damnum incurrerint fas eſſe illis plus reportare intereſſe. Et quod ſcias hoc etiam argumento vſus eſt Caietan. contra montem iſtum, ſed ab re, vt vidiſti. 18.

Dilatio temporis nõ ſemper parit vſuram.

¶ Ad decimũnonũ reſpondebis, quod etſi maior labor adhibetur in cuſtodienda veſte, quam in vaſe argenteo cuſtodiendo, cæterum maioris eſt periculi cuſtodire vas argenteum, vel aureum, quã veſtem, vnde periculum vnius recompẽſat laborem alterius: quocirca nulla eſt inæqualitas. Et hoc eſt alterum argumẽtorum quod vſurpat Caieta. ad opinionem ſuam conſtituendam contra montem pietatis, quod tamen ſoluitur modo prædicto. 19.

¶ Et rurſus admiſſa inæqualitate eſt quidem inæqualitas in minimo, & ideo non curanda: quoniam huiuſmodi inæqualitas, non facit iniuſtitiam vt viſum eſt in. 2. lib. quoniam in huiuſmodi minimis præſumitur donatio, & nullus creditur dolus, vt Theologi tradunt in. 4. diſt. 15. & Tho. 2. 2. q. 77.

¶ Et demum non ſolum pro cuſtodia pignorum recipitur aliquid vltra ſortem, ſed propter domum conductam, propter obligationem aſſiſtendi in domo pro ſcripturis & libris rationum, pro ſubducendis item rationibus. At vero

hæc

hæc æqualia. Nam miniſtri ex æquo tenentur omnibus indigentibus ad ſuum impendendum eis miniſterium. Et domus eſt æqualiter pro omnibus conducta, & libri. Et æqualiter tenentur de reddenda ratione ſiue eis qui multam pecuniam mutuo acceperunt, ſiue ijs qui paucam.

20. ¶ Vigeſimo reſpondebis, in contractu montis, non eſſe conſiderandam morã, ſiquidem in hoc contractu nihil vltra ſortem refertur propter mutuum, vnde etſi in mutuis tenetur debitor ad intereſſe creditori quando fuit in mora in montis tamen contractu non hæc conſideratur mora propter rationem præhabitã. Quia autem in hoc contractu mõtis eſt contractus locationis, & miniſtri qui ſunt conducti ad miniſterium, quotidie miniſtrant, & ſeruiunt monti, aduſus indigentium, ideo quotidie illis debita eſt merces, vnde non expectatur mora debitoris, quia quotidianum miniſterium temporis moram non expectat.

¶ Vel ſecundo reſpondebis debitorem teneri ad intereſſe, quando eſt in mora. Et creditor habet actionem ſed intereſſe exigendum ſolum quando debitor eſt, in mora, & non prius. Hoc autem verũ eſt ceſſante omni pacto. Porro ſi ex pacto aliter conueniatur inter contrahentes, mutuantem ſcilicet, & mutuatarium, etiam ante moram poterit teneri debitor ad intereſſe, vt ſi mutuans cõueniat cum mutuatario, quod ſi quod intereſſe patiatur propter mutuum, quod mutuatarius, ad ſoluendum teneatur, etiam antequam ſit in mora. Nunc vero, hoc pactum eſt, & hæc eſt conuentio inter pręſidentes, & miniſtros montis, & plebem & quaſi contractus, quod indigentes accipientes mutuum continuo teneantur ad expenſas, quas miniſtri faciunt, in adminiſtrando monte, quilibet ſcilicet, mutuatariorum pro ſua rata.

Ex pacto mutuatarius tenetur ad intereſſe mutuantis etiã antequã ſit in mora.

¶ At vero contra ſolutionem obijciunt, aduerſarij quia etſi genero fas ſit lucrari fructus fundi, ſibi in pignus dotis dati, quandiu dos non ſoluitur, quippe fert onera matrimonij, & pro leuamine oneris matrimonialis, fructus pignoratæ vineæ, vel fundi facit ſuos, vt traditur. c. ſalubriter de vſuris, tamen genero non licet paciſci cum ſocero, quod certum aliquid ei præſtet donec ſoluerit dotem, quam dare ei eſt pollicitus ſub præſignato tempore vt teſtatur Ioannes Andreas in dicto. c. Reſpon. hoc placitum Ioannis Andreæ, non eſſe probatum modernioribus doctoribus, quibus confeſſum eſt, fas eſſe paciſci, quia ſi fas eſt parare ſibi fructus pignorati fundi, tantiſperdum nõ ſoluitur ei promiſſa dos à ſocero, cur non licebit propter eadem onera matrimonij ſubleuanda, paciſci de pecunia ferenda, quandiu dos promiſſa non ſoluitur?

Gener facit fructus fundi pignorati ſuos, quãdiu nõ ſoluitur illi promiſſa dos.

¶ Eſt ergo hoc confeſſum doctoribus iuriſconſultis ſuper ca. ſalubriter de vſuris, & in. l. inſulam. §. vſuras. ff. ſolu. matrim. vnde conſequitur, quod ſicut pro onere matrimonij fas eſt ſuſcipere aliquid vltra dotem promiſſam, tantiſperdum nõ ſoluitur: ita pro onere expenſarum fas erit, nõnihil in ſtipẽdium ſuſcipere à mutuatarijs inter quos, & præſidentes, & officiales montis eſt quaſi contractus, de ſoluendis expenſis.

¶ Vigeſimoprimo, reſpon. nihil eſſe ſcrupuli in monte hoc, ſi contractus, qui in eo ſunt rectè intelligantur, & ideo, non eſt ſpernendus tanquam periculoſus ſed amplectendus, tanquam valde vtilis. 21.

¶ Vigeſimoſecundo reſpond. melius cõſulitur indigentibus ex plebe, ſi mons pietatis habeat maſſam, vel ſubſtantiam montis vnde prouidendum eſt ex mutuis ciuibus, ſi tota ſit in pecunia numerata collocata, quam ſi in fundis, aut bonis alijs immobilibus, quę vocãtur bona radicalia. Ratio huius eſt, quia iſta bona radicalia Hiſpanè hazienda rayz, etſi vẽdita plurimi æſtimentur, at verò redditus quos reddunt ſuis dominis collatione ad ſuam æſtimationem ſunt exigui. Namque domus, quæ valet mille ducatos, habet in prouentum. 20. quotãnis. Et rurſus, quia hæc bona pro ſui reparatione egent expenſis. Et præterea quia ſæpè non habent conductorem, & ſi vineæ ſint, aut agrorum poſſeſsiones, accidit ſæpe ſterilitas, vnde ex omnibus iſtis conditionibus bonorum immobilium, non benè conſulitur monti, quia nõ poterit prouidere ciuibus tot ſi ex bonis immobilibus haberet facultates, quot prouidere poterit ſi in pecunia numerata, habet omnem ſubſtantiam ſuam ideoq; 22.

ſi fundi

ſi fundi illi donarentur monti , eſſe
conſultiſsimum illos diuendere , vt poſ.
ſet mons pluribus mutuum dare vt con-
ſtat.Neq; verum eſt,quod in hoc monte
concurrunt duæ cauſæ , alia noxia , alia
vtilis:imo nulla eſt noxia. Quia nihil pe
riculi habet ſoluere ſtipendia miniſtris,
pro ſuis collocatis operis . Et deniq; etſi
videretur alicui expedientius eſſe, quod
iſti miniſtri gratis ſeruirent , vtiq; eſſet
nocentius , quia qui gratis ſeruiunt non
perpetuo ſeruiunt , & deſidioſè ſeruiunt
quinimo quadamtenus ratione ipſis mu
tuatarijs expedibilius eſt , quod cum
onere expenſarum excipiant mutuum.
Namque cum hoc onere accipientes,nō
ſe extendent, vel non audebont multa
mutua accipere,ad ſuperfluos ſumptus,
ſed potius ſe coarctabunt ad neceſſaria,
& huius moderationis cauſa eſt onus ex
penſarum.

22. ¶Vigeſimoſecundo, reſpondetur,hunc
contractum non eſſe ſcandaloſum,quia
nullam occaſionem præbet offenſæ,ſed
potius præbet charitatis erga fratres
argumentum.Quod ſi qui ex illo capiūt
occaſionem offenſæ ſcandalum eſt acce
ptum,& non datum. At huiuſmodi ſcan
dalum,neq; Chriſtus caput vitauit,neq;
Chriſtiani membra fugere obligantur.
¶Aliter enim,ſi huiuſmodi ſcandala eſ-
ſent vitanda,facile eſſet malignis, vt im-
pedirentur ſancta opera ſcandala in ple-
be excitare,vnde dominus Apoſtolis di
Matth. 15. centibus,ſcis quod Phariſæi audito hoc
verbo ſcandalizantur, continuo ſubie-
cit,omnis plantatio , quam non planta-
uit pater meus eradicabitur ſinite, cæci
ſunt,& duces cæcorum.Scandala igitur,
quæ à cæcis ex ſua malignitate,& à duci
bus cæcorum horum excitantur contē-
nenda ſunt.

¶Quare apoſtoli clara voce reſonarunt
euangelium ſcientes turbandos eſſe ſcri
bas,& Phariſæos imo totuum orbem.

¶Item Paulus huiuſmodi malignorum
ſcandala,inſinuat eſſe ſpernenda.2.Cor.
2.dicens Chriſti bonus odor ſumus,
Deo his,qui ſalui fiunt,& his qui pereūt.
Alijs quidem odor mortis, in mortem,
alijs odor vitæ in vitam , transferuntur
verba.c.vnico.§. ad exhibendum de ſa-
cra vnctione,&.cap. Nabuchodonoſor.
24.quæſt.4.

¶Et quidem,ſi aduerſarij montis ſcanda
lizantur,approbantes montes ędificen-
tur.Neq; eſt rationi cōſentaneum,quod
plus fidei habeant aduerſarij , & hoſtes,
quam amici & beneuoli,cum alioqui vi-
ri,& doctrina illuſtres, & religione inſig
nes probatum habuerint montem hunc
vt patet ex eorum ſcriptis memorię pro
ditis.

¶Et quale quale illud fuerit quod Caiet.
in ſuo opuſculo de monte pietatis cen-
ſuerit de approbatione apoſtolica dicēs
c1.vlt.quod bulla papæ fuit truncatè im
preſſa:ſed in originali haberi,ea capitula
approbari huius montis,quę ſacris cano
nibus non ſunt contraria,non poſſumus
tamen diffiteri conciliū Trident.loco ſu
pra prænotato,approbaſſe hunc montē
vt iam oppilentur, & obſtruantur om-
nia aduerſariorum ora. ¶Vigeſimoter- 23.
tio dices,locum indicatum non eſſe pro
poſito huic deſeruiēs,quia textus loqui-
tur,quando is qui rem ſuam alteri dedit
in pign⁹,ſummè eget illa id quod in præ
ſentia non habet locum. Siquidem mōs
nō eſt inſtitutus prouidētibus extremis
neceſsitatibus,vt patet ex prioribus.

¶Ad Vigeſimū quartū,reſpon.montem 24.
iſtum nulli præſtare cauſam damni. Si.
quidem præſidentes prouident illi,offi-
ciales fideles,qui prætextu montis nulli
iniuriam faciant.Quod ſi contrarium fie Mons pieta
ri aduerterint,illos ſubmouebūt,& alios tis non eſt
ſubrogabunt. Et demum nihil tam ſan- ad prouidē
ctum,quod hominum peruerſitate,non dum extre-
poſsit inquinari,non tamen,quia oculus mè indigen
cataractis laborat , ideo eruēdus,ſed po tibus.
tius curandus vt non laboret . Itaq; non
quia aliquando officiales huius montis
ſiniſtrè adminiſtrent rem ſibi concredi-
tam huius montis,ideo mons eſt demo-
liendus,imo correcta prauitate admini
ſtrantium,purgandus.

¶Vigeſimoquinto dices, quod propter 25.
dationem pecuniæ mutuatæ , nō poteſt
vllo pacto,quicquam referri vltra datam
pecuniam.At vero aliud eſt dare admu-
tuū,&aliud ſe obligare ad dandū mutuū.
Enimuero obligare ſe ad hoc opus, ſcili-
cet vt mutuet alijs , diſtinctū eſt ab ipſo
mutuo.Quocirca,qui ſe obligant ad hoc
opus preſtādū alijs,ꝓpter hāc obligatio
nē quā ſibi iniūgit vel ab alijs,iniūgit,lici
te poſsūt ſibi cōciliare aliquid vltra ſortē

¶Vnde ſupra dicebam, quod ſi quiſpiã ex ciuibus citra omnem fraudem vſurariam, ſe conſtitueret in officio publico ad mutuandum ciuibus gratis, vtiq; ſi cõciliaret ſibi ob hoc obligationem, aliquid vltra capitale, quod mutuat, non eſſet vſurarius & ſi reclamat Caietan. in opuſculo de cambijs, ſed citra cauſam idoneam: vt ſupra tradidimus. Etſi fatendum eſt, huiuſmodi factum, quia ſcandaloſum, non eſſe permittendum niſi ex autoritate publica fieret, vt ſuſpicioni concipiendæ malæ non eſſet locus.

Aliud eſt mutuare & obligare ſe ad mutuãdũ

¶Confirmationi reſpondebis, quod ſicut propter mutuum nihil eſt parandũ, ita neq; propter laborem dandi, vel numerandi, quia hæc ſunt intrinſece incluſa in mutuo, cæterum, obligatio ad dandum mutuum, non eſt intrinſeca mutuo ſed omnino extra eius naturam: officiales igitur montis, quia ſe obligant ad diſtribuendam fideliter mutuatam pecunia, & ad cuſtodiendam illam, tempore opportuno petentibus concedendam mutuo ideo nihil contrahunt vſuræ, referentes aliquid ob hoc vltra capitale.

26. ¶Vigeſimoſextò, reſpondetur Innocentium & Cardinalem, quos aduerſarij indicant ſuper. c. Nauiganti de vſuris non dixiſſe, non licere mutuantem, ſi transfert pecuniam mutuandam, ex loco vbi ipſe reſidet, in locum vbi eſt mutuatarius propter laborem tranſportandi pecuniam, quicquam referre, propter laborem quem ſuſtinet in tranſportando.

¶Eſt enim iuſtiſsimum vt labori illius mutuatarius faciat ſatis. Neq; enim tunc agitur de mutuo, ſed de labore delationis. At vero Innocentius ſolum loquitur ſecundum caſum quem commemorat capitulum Nauiganti. videlicet, quod ſi quis mutuet nauigaturo pecuniam, & ſuſcipit in ſe periculum maris, quod hic mutuans propter aſſecurationem quam vocant, non poteſt vltra ſortem quicquam exigere, quoniam eſſet vſurariũ. Addit autem Innocentius, quod etſi propter aſſecurationẽ non liceat, verũ propter tranſuectionẽ pecuniæ licebit, pretium exigere.

¶Videlicet, ſi mutuans deuehit pecuniam mutuandam, in locum, vbi mutuatarius eſſet nauigaturus. Porro, ſi non petit pretium, vel mercedem pro ipſa tranſuectione, ſed peteret lucrũ ex negociatione, quam ipſe mutuatarius, vel eius nomine alius faceret hoc damnat tanquam vſurarium. Quia eſſet petere lucrum, ex mutuo.

¶Namq; quod mutuatarius ex ſua negociatione, ſibi parat, non tribuendum eſt pecuniæ mutuatæ, ſed ſuæ induſtriæ & labori. Quia pecunia ſola, non poteſt parere lucrum: quocirca petens lucrum ex pecunia mutuata ex qua alius negociatur vſurarius eſt. Siquidem pecunia poſtquam mutuata eſt, iam non eſt mutuantis, ſed mutuatarij, & velle referre lucrum, ex non ſua pecunia eſt vſurarium: quia eſt lucrari ex vſu rei alienæ. Quamobrem ſi portator pecuniæ, petit mercedem ex ſimplici deportatione, nihil eſt vſuræ, ſi vero pecuniam portat, vt ipſe pręter mercedem laboris lucretur ex mutuo, vel alius illius nomine lucretur ex mutuo eſt vſura non tamen, ſi aliquid accipit pro labore ſuo, ſed ſi aliquid accipit vltra ſortem ex lucro pecuniæ mutuatæ, vel ex negociatione alterius ex pecunia mutuata. Ad quam rationem, ſi tu intelligas. c. Nauiganti, videbitur forte rectè te intellexiſſe. Nãq; mercedem propter ſecuritatem, quam facit aliquis, petere non eſt iniuſtum, at vero ille qui proponitur in. ca. relato. aſſecurabat pecuniam quam mutuo dabat, at quia volens ex negociatione quam mutuatarius faciebat, referre etiam lucrum, & hoc erat vſurarium, ideo cenſuit capitulum præfatum, eſſe vſurarium eũ qui ſuſcepit in ſe periculum, &c. verum etſi ſenſus hic verus eſt, tamen capituli non eſt verus ſenſus. Quippe capitulum non loquitur de eo, qui ex negociatione mutuatæ pecuniæ corradit lucrum. Etſi loquatur de eunte ad nundinas videlicet, ad negociandum, ſed ſolum loquitur, de eo qui nauigaturo, vel eunti ad nundinas mutuat & eo quod ſuſcepit in ſe periculum maris, reportat aliquid vltra ſortem. Et quoniam ſe offert locus exponẽdi locum hũc breuiter eum diſſeramus, qui alioqui eſt valde difficilis intellectu.

Diſſeritur. c. vltimũ de vſuris.

¶Quoniã videtur damnare omnes ſuſcipiẽtes in ſe periculũ merciũ, id quod & iure ciuili eſt ſancitum. l. periculi pretiũ. ff. de nauti. fœnore. Et apud fideles oẽs eſt

in frequentiſsimo vſu. Et maximè videtur eſſe iuſtiſsimum in aſſecurationibus nauticis. Namq; vt ſapiens ait, qui nauigant mare narrant pericula eius in mari enim ſunt frequẽtiſsima pericula, quia mare infidum eſt nauigantibus.

¶Capitulum vero, omnes aſſecurationes conuellit, ſiue nauticas, ſiue terreſtres. Et videntur ex. c. iſto damnandos omnes campſores, qui ſuſcipiunt mercedem propter aſſecurationem extra regnum, vt campſor Hiſpali ſuſcipit centum & decem redditurus Romæ, centum ſolum, decem autem ſuſcipit amplius, quia ſuſcipit in ſe periculum, quod accidere potuiſſet eunti in Romam.

¶Doctor Nauarrus in commentario reſolutorio de cambijs ſuper. cap. vltim. de vſuris, multa voluit, atq; reuoluit, ſuper cap. hoc: & comminiſcitur plurium autorum, quæ apud illum videre poteris. Ego vero vt breuiſsimè rem iſtam expediam, non curans multiloquium, & verborum ambitioſam pompam deuitans dixerim quod capitulum ad hanc rationem ſubdendam eſſe intelligendum videlicet, ſi mutuans cogit mutuatarium, vt ille recipiat in ſe periculum. Itaq; non vult mutuare, Petrus, verbi gratia, Ioanni, niſi Ioannes recipiat mutuum, cum aſſecuratione ſuſcipiendæ ab ipſo Petro. Hoc ſaue ſiue per mare, ſiue per terrã fiat, vſura eſt. Namque mutuanti non incumbit conſulere periculo mutui accepti à mutuatario, quia iam in ipſum transtulit dominium ſuæ mutuatæ pecuniæ, & ideo ipſe viderit, vt ſibi conſulet de periculo euitando. Quando igitur mutuans non vult mutuare, niſi ſub conditione aſſecurationis factæ ab ipſomet: quoniam hæc obligatio eſt iniuſta, & æſtimabilis pecunia, ſi autem mutuatarius præcauens ſibi in futurum vel nauigationis, vel itineris periculum, petit à mutuante vt ſuſcipiat in ſe periculum, & ipſe pro hac ſuſceptione dabit aliquid vltra ſortem, mutuans tunc ſuſcipiens in ſe periculum non eſt vſurarius, reportans aliquid vltra ſortem.

¶Capitulum igitur dicẽs, quod mutuans nauigaturo, vel ituro ad nundinas, & ſuſcipiens aliquid vltra ſortem eo quod in ſe ſuſcipit periculum, vel ſuſcepit, quæ refert nihil, ſic vel aliter legere, intelligendum venit. Eo quod ſuſcepit in ſe periculum, ſubaudi nolens aliter mutuare, niſi mutuatarius, transferat in ipſum mutuantem ſuſceptionem, periculi: aut aſſecurationem pecuniæ mutuatæ, tunc enim rectè iudicatur eſſe vſurarium mutuum. Namque mutuans intendens quod mutuatarius transferat in ipſum aſſecurationem alias non mutuaturus manifeſtè demonſtrat ſe hoc intendere; vt quod non poterat citra vſuræ notam, reportare ſub forma mutui, reportet ſub prætextu aſſecurationis. Et lucide oſtendit hic mutuans aſſecurationem profitendo, non quia intendit aſſecurationem, propter ipſam aſſecurationem, ſed vt ſub larua eius ex mutuo vltra ſortem ſibi aliquid lucretur.

Germanus & lucidiſſimus ſenſus c. Nauiganti. de vſuris.

¶Verum quando mutuatario petente, mutuans annuit aſſecurationem, alioqui paratus mutuo dare, citra aſſecurationem, tunc non eſt vſura. Quoniam mutuans tunc non cogit mutuatarium, vt transferat in ipſum mutuantem aſſecurationem imo paratus eſt libere, ſine conditione mutuo dare: ſed ad petitionem mutuatarij ſi faciat, iam tunc non propter mutuum, ſed propter aſſecurationem, reportat aliquid vltra ſortem, verum de iſtis ſatis modo, remittentes horum exactiorem diſcuſsionem in lib. vbi de mutuis diſſerendum erit, ideo ad priora remeet oratio.

¶Vigeſimo ſeptimo dices, quod miniſtri montis in licitis, & honeſtis ſeruiunt ideo poſſunt reportare mercedem ſuam iuxta illud euangelicum, voca operarios & redde illis mercedem ſuam.

¶Confirmát. dices, ſecuriora eſſe opima pigniora, quæ fugere nequeunt, quam fidei iuſſores, qui fugam arripere poſſunt. Quid quod iſti ſæpè efficiuntur pauperes, & non ſunt ſoluendo, & quod in carcere compedibus ligati deliteſcant, nullius eſt emolumenti. Et ſecurius, & melius eſt in pignus incumbere, quam in perſonam agere vt decernit textus in. §. furti autem. inſti. de obliga. quæ ex delict. naſcuntur. Et in debito conſequendo præfertur habens pignus habenti perſonalem actionem. l. 1. C. Qui poſt. in pig. ha.

¶Quocirca monti eſt neceſſe, vt ſe

aſſerat à litibus habere pignora, nam vt prouerbio dicitur, qui vult non frangere caput, oportet vt ſciat vbi teneat pedem. Et non ſolum quæuis pignora, ſed optima & quæ duplo, vel triplo, ſuperent acceptum mutuum expedit monti habere. Quia hac ratione ſecuram habet ſortem, & quod vltra ſortem in ſtipendium eſt exhibendum.

¶ Præterea fideiuſſores pauperes non inueniunt, & ſi vnus inuenit, pleriq; multi non inueniunt. Etſi inueniunt, non erũt idonei, qui placeant creditoribus, vnde Imperator in authen. de dep. §. fin. fideiuſſorem omnino idoneum dare non facile, neq; poſsibile paſsim eſt.

Fidei iuſſor idoneus nõ eſt facilis inuentu.

¶ Et demum pauperes plus grauarentur ex fidei iuſsione, quam ex pignore, cum deberent ſoluere inſtrumentum fideiiuſsionis, & ipſis fidei iuſſoribus non nulla erogare dona, vt ſubire pro ipſis vellent hoc munus, & officialibus montis item eſſent multæ lites texendæ, cum ipſis fidei iuſſoribus, & quia huiuſmodi litium impendia eſſent regerenda in pauperes, nam montis expenſis, non eſſent texendæ huiuſmodi lites, ideo pauperibus congruentius eſt, quod pignora tradant quam fidei iuſſores.

Ad. 2. cõfir.

¶ Ad ſecundam confirmationem reſpõdetur, quam accepit Caietan. tanquam opimum argumentum cõuellendo pietatis monti: ſed reuera argumentũ eſt inane. Enimuero ſi vera colligit, nullus cuſtos pignoris vel depoſiti, poteſt pro ſua cuſtodia mercedem exigere. Enimuero (vt iſti aiunt) cuſtodiendo pignus rem ſuam agunt, quia tenentur de amiſſione pignoris id quod eſt ridiculum. Tenetur ſanè cuſtos, qui conductus mercede, ſe conduxit ad cuſtodiam, de leuiſsima culpa, verum nihilominus illi debetur cuſtodiæ merces. l. 1. §. ſæpe ver. ſed etſi. ff. dep. Non ergo quia cuſtos de periculo rei, quam accepit in cuſtodiam tenetur, ideo ſuæ operæ quam locauit in cuſtodiendo, non poteſt exigere mercedem. Quid quod non ſolum huiuſmodi miniſtri impendunt ſuas operas in cuſtodiendis pignoribus, ſed etiam in cuſtodienda pecunia, & domo, in ſcribendo, & ſubducendo rationem quam daturi ſunt præſidentibus, de ſua adminiſtratione. Quod ſi obieceris fructus iſtorum pignorum eſt computandus in ſortem, ergo non poteſt cedere in fauorem miniſtrorum vt ſcilicet, ſit operarum ſuarum pretium.

¶ Reſpondetur, quod ſalarium, non eſt fructus pignoris, ſed fructus cuſtodiæ impenſæ pignori, vas enim argenteum, vel veſtis, oppignorata, non fructificat verum ſi res fructificans, vt bos, vel ouis, vel vinea, &c. eſſent pignori tradita, fructus horum eſſet ducendus in ſalarium taxatum miniſtris. Quod vero excederet ſalarium, eſſet computandum in ſortem deductis tamen expenſis factis circa ipſum animal, vel vineam, &c. pignorata. Nam quæ impenſa ſunt ad victum, vel medicamentum animalium huiuſmodi, vel ad culturam agri, vel vineæ, hæc non ſunt computanda in ſortem ſed ſubducenda. Itemque ſi animal mortuum eſt exigi poſſunt prædictæ expenſæ. l. ſi neceſſarias. ff. de pigno. act. vnde etiam vſurarius, pro induſtria, & labore impenſo rei ſibi pro vſura hypothecata ſunt qui credant, & non teinere, poſſe aliquid ſibi retinere. Hoc namque non retinet ratione vſurę quia iſtud nequit retinere, ſed pro labore impenſo conſeruando rem ſibi pro vſura hypothecatam.

Quædã pignora fructificãt, alia nõ fructificant.

Vſurarius poteſt pro ſtudio impenſo rei hypothecatæ pro vſura, aliquid ſibi retinere ex ſe nore.

¶ Vigeſimooctauò dices, latum eſſe diſcrimen inter miniſtros montis, & hoſpitalium. Namq; miniſtri hoſpitalium, cõducuntur ab ipſis confratribus hoſpitalis: quibus incumbit cura hoſpitalis, quã ipſi gratis ſibi iniunxerunt ex charitate Dei, & proximi, vnde quia cõfratres gratis ſibi iniunxerunt hoc onus, ipſi prouident officialibus hoſpitalis.

¶ At vero miniſtri montis, quia ſunt ad aliud opus conducti, ab ipſis præſidentibus, qui nomine communitatis, quæ interpretatur cõſentire præſidentibus agẽtibus communitatis vtilitatem, iuxta notata in. l. quod maior. ff. ad muni. & in l. aliud. §. refertur. ff. de regul. iuris & in l. Nulli. ff. Quod cuiuſque vni. Et in. l. Nominationum. cap. de decurion. lib. 10. cum ergo montis iſtius inſtitutio per præſidentes, ſit in fauorem indigentium, quod præſidentes faciunt communitas interpretatiue facere videtur.

Quod pręfecti reipu. faciunt ad vtilitatẽ ciuiũ, interpretatiuè communitas ciuiũ facit.

¶ Quocirca cum à præſidentibus conducun-

ducuntur miniſtri, ab ipſis mutnatarijs interpretantur conducti ad habendum ſtipendium pro ſuo labore. Quare obſequium miniſtrorum montis non eſt gratuitum, ſed obſequium confratrum hoſpitalium eſt gratuitum. Nam iſti gratis moderantur negocia hoſpitalium. Quãuis non omnes qui ſeruiunt hoſpitalibus, gratis ſeruiunt. Namq; ſacerdotes, celebrantes in hoſpitalibus, quos vocãt capellanos ſtipendium ſuæ ſeruitutis ex eleemoſynis factis hoſpitali ant ex vectigalibus ſi ſuppetunt referunt, itemq; hoſpitalaria, illis ſeruiens, & alij miniſtri inferiores, qui baculi ſunt eorum quæ pauperibus victui, & medicamentis ſunt cõuenientia.

Nõ omnes miniſtri hoſpitaliũ gratis ſeruiunt

¶ Verùm confratres gratis ſeruiunt. Etenim pauperes hoſpitalis, non conduxerunt confratres ad præſtandum illis obſequia, imo contra confratres adduxerunt pauperes in ſuum hoſpitale, vt reciperent ab eis curationis, & ſepulturæ beneficium, ſi forte mors illos in hoſpitali inuaſerit, ſecus antem eſt in monte, quia pauperes, de plebe, tacito conſenſu, qui eſt quaſi contractus, pro ſuis indigentijs ſubleuandis, conduxerunt officiales, aut præſidentes, nomine plebis, ideoq; tanquam conducti à plebe, plebs tenetur illis prouidere, de iuſto ſtipendio. Aliâs ſi gratis facerent, die vno, vel menſe, continuo deſiſterent à labore, quærentes alia miniſteria, vnde victum ſibi pararent.

¶ Vnde mons vt mutuans, non commiſcetur cum miniſtris quoniam excreſcẽtia, non accedit monti, ſed miniſtris.

29. ¶ Vigeſimonono dices, quod non eſt infirmum huius montis præſidium autoritas pontificum, quibus probatus fuit. Nam vt Leo X. ait loco præcitato probatus fuit mons hic à Fe. 2. & Paulo II, & Sixto IIII. Innocentio VIII. Alexandro VI. & Iulio II. Quibus acceſſit Leonis decimi nouiſsima approbatio.

¶ Neq; eſt probabile quod Caie. capitu. ti. opuſculi prænominati ait, Bullam Leonis à chalcographo fuiſſe mutilatam, quia originalis bulla continebat Leonem ſolum probaſſe montem, quantum ad ea capitula quæ ſacris canonibus non obſtabant.

¶ Sed quid, nunquid aliorum pontificum diplomata etiam detruncata erãt? Et equidem ſic approbare, vt Caiet. putat eſt nihil approbare. Namq; hoc eſt, quod petebatur à papa, ſi mons ſacris canonibus conueniebat. Quid quod vt diximus ſupra ſacrum concilium Triden. probandum duxit. Neq; Pontifices probaſſent, ſi vſurarium eſſe montem cogitaſſent.

30. ¶ Trigeſimo dices, quod mõs ex mutuo, non habet excreſcentiam, quia mons non augetur per illam excreſcentiam, ſed excreſcentia illa eſt miniſtrorũ vt ſæpè diffinitum eſt, ideo argumentum ruit.

31. ¶ Trigeſimoprimò, reſpond. verum eſſe mutuantem non poſſe inire pactum de recipienda excreſcentia, in propria perſona, vel in aliena. Porrò falſum eſt, quod ſubſumit, hoc accidere in monte pietatis. Mons enim non init pactum cũ pauperibus de recipienda excreſcentia propter mutuum, per miniſtros ſuos. Mons enim nõ debet aliquid miniſtris, quia non ſeruiunt ei, ſed ipſe mons & miniſtri ſeruiunt pauperibus. Quamobrẽ hanc excreſcentiã pauperes plebis dant miniſtris non propter mutuum, quod accipiunt à monte, ſiquidem hoc gratis datur, ſed propter eas, quas collocant operas in miniſterium pauperum. Itaq; ex contractu locationis recipiunt excreſcentiam miniſtri, non ex contractu mutui vt iſti falſo rentur.

¶ Etſi noueris diſtinguere cõtractus nullis machinis arietabitur dogma hoc de monte pietatis. In quo elucidãdo paulo amplius, quã cogitarã immoratus ſum, quia prædictorum argumentorum ſolutiones admodũ pateſaciunt materiã de vſuris, & ideo ſunt valde obſeruandæ.

¶ Iam verò vt ad priſtinũ chaos regrediamur, quartam accipe concluſionem, raritas pecuniæ vnde procedit eiuſdem æſtimatio maior, etiam eſt cauſa, quod campſoribus fas ſit, aliquid recipere vltra ſortem. Hanc concluſionem nõ probant multi, ſuaſi quod pecunia non eſt venalis, & ideo raritas eius, vel abundantia non auget, vel minuit eius æſtimationem. ¶ Porro manifeſtum eſt, quod quibuſdam locis nemus aureus, pluris æſtimatur quã alijs. Et non ſolum variatio loci, auget vel minuit æſtimationem pecuniæ vt ſupra dicebamus, quia pluris ſiunt Romæ pecuniæ, quam Hiſpali. Quia Romæ eſt raritas maior, & Hiſpali

4. Concluſ.

maior abundantia, verum etiam variatio temporis facit iſtam maiorem æſtimationem. Nam quondam in Hiſpania, qui centum aureos numos habebat in cẽſum ditior erat, quam is qui modo habet tercentum. Et cauſa eſt, quia olim, erat maior raritas pecuniæ quam modo, ideoq; venalia minoris vendebãtur. Memini me legiſſe in hiſtoria Hiſpaniæ, ſub Henrico. 4. equum fuiſſe diuenditum cẽtum dipondijs, & taxatio menſuræ frumenti ſub Ferdinando rege fuiſſe ad. 3. regalia, & ordei ad. 60. dipondia, &c. Quamuis igitur pecuniæ non ſunt venales, quatenus pecuniæ at nonnihil aliquando ſapiunt venalium rerum naturam. Pecunia ſanè vt pecunia quatenus talis vendi non poteſt. Quandoquidem vt ſæpè ex Ariſtot. tradebamus, pecunia vt talis eſt, menſura rerum venalium, menſura autem vt talis non eſt menſurabilis. Nam ratio menſuræ eſt, menſurare, non menſurari vt ergo quod eſt mẽſura, quatenus res eſt quædam menſurabilis eſt, ſcilicet, vt eſt lignum, vel ferrum &c. at vt menſura excludit à ſe menſurabilitatem. Ad eandem rationem pecunia vt eſt pecunia eſt menſura pretij rerum venalium, & ſub hac ratione vendi nequit, aut emi. Cæterum vt res quædam eſt, ſcilicet, metallum hac ratione vendi poteſt, & emi. Quia traditur. l. 2. titul. 6. part. 5. quidquid permutari poteſt, item & vendi poteſt, & contra.

Pecunia quatenus talis cur vẽdi nõ poteſt.

¶ Porro adhuc ſeruata ratione pecuniæ, ſubit nonnihil venalium rerum conditionem. Quatenus ex diſtãtia locorum, contingit, pecuniæ æſtimationem augeri, vel minui, vt etiam res venales ex eadem diſtantia augent, vel minuunt ſuam æſtimationem. Namque vinum & oleũ, apud Indos, maioris æſtimationis eſt, quam apud noſtrates, ſiquidem cantharus olei, apud Indos, tanti fit, quanti apud noſtrates Hiſpanos, maximè Bethicos, decem fiunt. Et item amphora vini tanti æſtimatur apud Indos, quanti apud Bethicos decem amphoræ, vnde iuſta eſſet commutatio, ſi quis reciperet amphoram vini, apud Indos, vt Hiſpali daret decem itidem de vino aut contra. ¶ Ita de pecuniarum permutatione cenſeto. Namque in curia regis Hiſpani, verbi gratia, ſeptuaginta aurei numi tanti æſtimantur, quanti apud Indos, qui ſunt verbi gratia, in ciuitate regia quæ dicitur Lima centum, vnde qui in curia regis exhiberet ſeptuaginta ducatos recepturus in Lima centum, aut contra iuſtum faceret cambium. Niſi quod diſcrimen eſt inter venalia, & pecuniã: quod venalia ex diſtantia loci, mutant valorem, vnde & pretium. At vero pecunia non mutato valore pecuniæ, mutat æſtimationem. Siquidem eundem valorem habet ducatus in curia, & in Lima vrbe Indorum, verbi gratia, at in Lima, quia abundat ciuitas auro, & argento, non tanti fit huiuſmodi valor legalis ducati, quanti apud curiam regis Hiſpani. Cęterum eſt pecunia ſimilis venalibus rebus, ad hanc rationem, quod ſicut in venalibus rebus, quæ propter loci diſtantiam, mutant valorem, fit iuſta permutatio, quando inæqualitas valoris æquatur in æqualitate quantitatis permutatorum, vt pro amphora vini in Mexicana vrbe tradantur Hiſpali decem, ita quoque iuſtum fit cambium ſi pro aureis ſeptuaginta, exhibitis, vel acceptis Hiſpali, tradantur in Lima centum, idem eſt, ſi centum ducati in Hiſpali permutentur pro. 95. in Antuerpia.

Valor nũmi legalis ex lege æſtimatio ex indigẽtia fit vniuerſali.

¶ Vnde infertur quod quia hanc diuerſam æſtimationem pecuniæ frequenter parit longinquitas ſeu diſtantia locorum, hanc eſſe neceſſariam, ad cambium iuſtum quando iuſtificatio eius ſolum pendet ab hac cauſa, item eſt neceſſarium, quod æſtimatio pecuniæ ex loci diſtantia fit inæqualis. Nam ſi diſtantia loci non facit variam æſtimationem pecuniæ, non propter variam æſtimationem, erit cambium iuſtum, ſed ob alias cauſas, videlicet, vel propter periculũm, quod in ſe ſuſcipit campſor, vel propter laborem, quem ſibi iniunxit campſor obligans ſe ad tradendum alibi pecuniam, quam recipit hic ſeu contra, aut propter expenſas quas habet in adminiſtratione officij vt ſupra eſt commemoratum.

¶ Exigitur igitur loci diſtantia, æſtimatio inæqualis pecuniæ & quod illa æſtimationis inæqualitas, reducatur ad æqualitatem, per inæqualem quantitatem pecuniæ permutatæ, vt dudum diſſerebamus. Tu interim intellige prędicta

de

de æſtimatione pecuniæ, apud omnes prouinciæ vel loci, non de particulari huius vel illius.

Tria in cambio realiq̃ fit propter inæqualem æſtimationé

¶Eſt autem recolendum, id quod ſupra exponebamus, videlicet hanc variationem æſtimationis, quæ ex raritate, & abundantia pecuniæ ortum habet, nonnunquam quidem accidere ex cauſa iuſta, nonnunquam vero ex cauſa iniuſta.

¶Enimuero, ſi princeps eget pecunijs, ad bella, ſcilicet, gerenda, & corradit omnem pecuniam nundinarum, vnde nundinæ ſpoliatæ pecunijs, augent pecuniæ æſtimationem, adea vt regale vnicum æſtimetur pro.40.dipondijs, hæc cauſa iuſta eſt æſtimationis maioris pecuniarum, & eſt cauſa accidentalis.

Multæ cauſæ variationis in æſtimatione pecuniæ.

¶Rurſus, & regionis qualitas eſt, item cauſa iuſta: quia quæ ex ſe non abundat auro vel argento. Quæ cauſa eſt intrinſeca & iuſta, vt in Antuerpia Flandria, &c. eſt porro cauſa alia iniuſta auaritia, ſcilicet, campſorum. Nam ſolet contingere, vt ſi tres vel quatuor pingues campſores trahant ad ſe, ſua arte omnem pecuniam quam poſſunt, vt faciũt, qui trahunt ad ſe alias merces, vt frumenta, &c. vt ſoli facti compotes frumentorum ea vendant pro ſuo libito. Quandoquidem ſolum apud eos eſt inuenire frumenta.

Monopoliũ cãpſorum.

¶Iſtud ſane eſt iniuſtiſsimum, quod pertinet ad monopolij iniquitatem. Quia cogunt iſti mercatores, emptores emere id quod eſt contra rationem contractus, quem oportet liberum, & non coactum: vt primo libro dictum eſt. Ad quam itẽ rationem iſti campſores peccant, quia cogunt alios mercatores recipere pecunias ad cambia cum exceſsiuo lucro cãpſorum prędictorum, & magna illorum iactura.

¶Quamobrem eſt iniuſtum hoc cambium, quia eſt coactum ſiue violentum. Et omnem exceſſum iuſti aliàs lucri, quod recepturi erant ex cambio non violento, tenentur reſtituere. Et vniuerſa quæ diximus. 2. libro. contra eos qui ad vendendum, vel emendum cogunt alios, huc poſſunt vocari. Nam tam liberum debet eſſe cambium, quam venditio.

¶Imo cambia oportet eſſe liberiora, in quibus de pecunia ex qua vniuerſa frumenta, & reliqua neceſſaria humano victui emuntur. Eſt autem quædam Pij V. ſunt qui dicant, decretalis noua contra iſtos coactores, quæ ſic habet. Eos vero qui conſpirationes fecerint, vel congeſtam vndique pecuniam, ita ad ſe redegerint, vt quaſi monopolium facere videantur, pœnis quæ à iure contra facientes monopolium ſunt conſtitutæ teneri ſancimus, verum quia ſupra. lib. 2. de monopolijs ſatis egimus, in iſtis nõ oportet amplius immorari.

Cãbia oportet eſſe non coacta.

¶Quinta concluſio cambia ſiue extra regnum, ſiue intra regnum trifariam exerceri ſolent. Primo ad nundinas, Hiſpanè para feria. Secundo ad litteras viſas, vel lectas, Hiſpane, a letra viſta, o ley da. Tertio ad terminum ſignatum ex placito contrahentium. Quod vero dicitur ad nundinas intelligitur ad ſolutiones, quæ in ea celebrantur Hiſpanè a los pagamentos della. Quod autem dicitur ad litteras viſas, id eſt continuo, vt ſchedulæ tradantur in manu campſoris continuo ſoluendum eſt, vel ſaltem inde ad. 8. vel. 12. dies, ad terminum verò ſi fiat cambium, ſoluendum eſt inde ad 4. menſes, vel ad proximè ſequentes hos. 4. menſes nundinas, & vocantur Hiſpanè, dilatada feria ò intercalada. Cambium igitur ad literam viſam eſt, cambium ad numeratam pecuniam, cambia vero reliqua ſunt cambia ad pecuniam, creditam, ſiue cambia in diem vt ergo venalia aliquando venduntur pecunia numerata, aliquando autem in diem, ita & cambia hanc ſubeunt rationem, vnde ſicut venalia, non poſſunt pluris vendi, numerata pecunia, quam in diem, ſed ſi verbi gratia, venalis res vt frumentum, vel oleum, numerata pecunia ad ſummum non poteſt iuſto pretio vendi, niſi pro decem, in diem ſi vendantur, non poteſt, hoc excedi pretium iuſtum. Eodem modo, & cambium, ad litteram viſam, ſi campſor cambit centum, & duo amplius pro intereſſe cambij, quod totum intereſſe, verbi gratia, quod iuſtè poteſt referri, totidem & non amplius poteſt habere, ſi cambium ſit in diem, ſcilicet, ad nundinas, vel ad termi-

5. Concluſ.

Cãbiorũ triplex forma.

Nundinę intercalatæ id eſt interpoſitæ ſiue dilatæ.

Propter intercalationẽ feriæ nihil intereſſe poteſt exigi

nam conuentum. ¶Enimuero eãdem ratio, quæ hoc monet in contractibus venditionis, eadem monet idem, in contractu permutationis, quod eſt cambium. Ratio autem, quæ docet hoc in contractu venditionis eſt, quia dilatio temporis vendi non poteſt. Nam tempus non eſt contraheatium, ſed Dei, & ideo nemo poteſt vendere, quod alienum eſt. Quamobrem, propterea quod non ſtatim ſoluitur, ſed in diem differtur ſolutio non amplius eſt referendum, quam ſi cõtinuo ſolueretur ſecundum ſummum iuſtum pretium. Porrò ſi ad pecuniam numeratam non ſummum exigitur, quod poteſt iuſtè exigi, ſed infra ſummum, nõ eſt iniuſtum, ſi in diem differatur ſolutio, quod ſummum exigatur. Namq; id temporis, non propter dilationem temporis ſolam, ſed quia eſt iuſtum pretium exigitur. Itaq; dilatio non eſt tunc cauſa præciſa referendi amplius, ſed eſt cauſa concomitans, aut cauſa ſine qua non peteretur tantum pretium: & ideo hoc licet, ſicut etiam quando ex dilatione reſultat damnum mutuanti, aut vendenti, in die. Ita propemodum dicẽdum eſt in cambijs. Namq; ſi cambium ſupponimus quod fiat, ad litterã viſam & haberet pro intereſſe duo, pro centũ nihilominus cãpſor noluit referre niſi vnũ, ex amicitia vel aliâs tũc quando cãbiũ eſt ad diẽ poterit accipere intereſſe totum, ſcilicet, duo. Nã hoc nõ eſt propter dilationẽ tẽporis, niſi per accidẽs, ſed eſt quia eſt intereſſe iuſtum ſupremum vt ſupponimus erat duo. At vero vltra hoc, non poteſt intereſſe referre cambij in diem, quia eſſet vſurariũ. Namq; vẽderetur tempus, aut potius propter dilationem temporis, quæ non ſubeſt campſori, refertur intereſſe, ſiue igitur ſit in terminum, ſiue ad nundinas cambium, non poteſt exigi intereſſe cambij maius, quam ad litteras viſas. ¶Itaq; ſi ab vrbe Valentia, vſque ad Vlixipolim currit cãbium, duo pro centum, ſiue ſint ad nundinas immediatas, vel mediatas, prorogatum intereſſe cambij, non poteſt vltra referri. Namque in mercimonijs rerum venalium, nõ poteſt vltra iuſtum pretium referri, quia in diem venditur multo minus in cambijs pecuniarum quæ de ſe non ſunt frugiferæ vt alia venalia.

Cambiũ ad litteras viſas menſurat intereſſe cambij in diem.

¶Quod ſi dixerit aliquis, propter lucrũ ceſſans poterit intereſſe maius referri, ex cambio in diem quam ex cambio ad litteras viſas. Reſpondetur lucrum ceſſans eſſe dupliciter conſiderandum, aut ſecundum, quod ceſſatur à lucro quod potuiſſet accidere campſori, ſi non cambiret in diem aut ſecundum quod ceſſatur à lucro, quod in promptu erat campſori, vel mercatori. Quia ſcilicet, iam in procinctu erat impendere pecunias, in mercimonia, vnde ſolebat certum ipſe referre lucrum.

Lucrũ ceſſans dupliciter intelligi poteſt.

¶Hoc igitur lucrum eſt actuale, vel quaſi actuale lucrum, illud verò eſt potentiale lucrum. Potentialis autem lucri non eſt habenda ratio, quippe lucrum in potentia, etiam eſt perditio in potẽtia: quocirca, ſi lucrum certum referatur, ex eo quod poteſt eſſe perditio, eſt iniuſtum lucrum, quia fit certum quod erat valde ambiguum, & ex incerto contractu, reportat certum lucrum, quod eſt iniuſtũ, vnde eſt inæqualitas in hoc contractu. Quia accipiens cambium ſoluit intereſſe certum, quod eſt valde ambiguum. Siquidem campſor non habebat certum lucrum ex pecunia, ſi non in diem cambiret, lucri vero quaſi actualis habenda eſt ratio, quia ceſſatio ab hoc lucro, quod appellitatur lucrum ceſſans, etſi vulgus, idem vocat damnum, ſiquidem amittere lucrum, quod erat haberi prõptum erat, damni habet etiam rationem vnde hac obſeruata ratione damnum eſſe ſi dixeris, non errabis, idemq; eſſe vtrũque. ¶At primum lucrum quod dicebamus eſſe in potentia ſolum, non eſt damnum, quia eſt in potentia lucrum, & non lucrum. ¶Theologi vero, damnũ emergens, vocant amiſsionem boni iam acquiſiti. Porro lucrum ceſſans amiſsionẽ lucri, prompti ad acquiſitionem, quod videlicet in plurimũ non deficit. Nam regulæ morales, ad ea quę vt plurimũ accidunt ſpectant. Tametſi iſtud vt aiebam pridẽ, ſi dixeris eſſe damnũ emergẽs, nõ errabis ſiquidem quod proxime eſt vt fiat, reputatur factum. ¶Porro campſor non habet certum lucrum, eo quod non in diem cambiat. Quia eſt valde ambiguum, num cambiendo ad literas viſas magis lucrabitur, quam cambiendo in diem: quia vtrumq; forte accidere poterit,

Regulæ morales ad id quod frequẽtius accidit aptantur.

poterit, & qood minos, & qood magis lucretur, vnde quod caſuale eſt, certum ex contractu facere, iniuſtum eſt.

Quod caſuale eſt certum facere ex cõtractu eſt iniuſtũ.

¶Præter hæc officium campſorum eſt, vtroque cambire modo, & in diem, & ad literas viſas. Quocirca, cum hoc eis ex officio incumbat, quippe eis ſic cõgruit, ad hãc rationem ſuum obire munus, iniuſtum eſt plos referre intereſſe, ex cambio in diem, qoam ex cambio, ad literas. Sed ſolum fas eſt illod idẽ intereſſe, quod ſibi repoouot campſores, ex cambio ad literas, propter miniſterium ſui officij, nempe, quia campſores ſuot veluti conducti, à mercatoribus, pro ſupplemento, indigentiæ horum, ad tractanda ſua mercimonia. Et quia non habent ſtipendiũ, pro hoĩs muneris adminiſtratiooe, à republica inſtitutum, æquum eſt, vt ab ipſis mercatoribus quorum intereſt, huius campſoriæ artis, miniſteriõ, referant ſtipendium, qood eſt ipſum intereſſe cambiorum: vt dicebamus ſupra de miniſtris montis pietatis.

¶At equidem, non maius, neqoe laborioſius miniſteriũ eſt, ſi ad literas viſas celebretur cambium, quã ſi in diem. Quãobrem iuſtum eſt, vt ex vtroqoe æquale reportetur intereſſe.

¶Et melius ſanè ſibi conſulerent campſores, ſi quando in diem, celebrant ſoa cambia, noo protelarent, in longum tempus ſolutionem, ſed contraheret potius eam ad anguſtiora tempora, vt deuitarent lapſum, in barathrum vſurarum, id quod frequenter admittunt, quia ad longiora tempora, ſolutionem cambiatę pecuniæ, prorogant.

Cambia in diẽ duplicia

¶Eſt porrò cõſideraoda alia diſtioctio, cambiorum in diem, quædam enim à nũdinis fiunt, in nundinas eiuſdem loci vt à nundinis, Methioæ campeſtris ad nundinas eiuſdem oppidi, alia vero, ad nundioas diuerſorum locorum, vt ex Neapoli, in Genoam. At vero qoantum interſit inter hæc ſi noſſe cupis, dixerim tãtum intereſſe, quantum inter mutuum vſurarium, & iuſtum cambium, id quod ex mox ſubdenda concluſiooe diſces.

Sexta concluſio.

¶Sexta cõcluſio campſoriæ artis gemina eſt functio, quoad cambia realia, vel recipiendi, ſcilicet, vt det, aut dandi vt recipiat. Et vtraque functio ſuas habet iuſtificationes. Hæc patet, quoad priorem partem. Nanque campſor aliquando accipit hic, vt det alibi. Aliquando vero dat hic, vt recipiat alibi. Et vtrunque eſt muoos campſorię artis, vt ſatis liquet ex præhabitis.

¶Poſterior autem pars, ſolum indiget declaratione. Prima igitur functio campſoriæ artis, cuius meminimus, tres habet cauſas iuſtificantes, prior eſt, quod qui hic ſcilicet Hiſpali accipit, vt det Romę, quia excuſat campſuarium ab onere, & periculo, deferẽdi ſuas pecunias in Romam, ideo Hiſpali, accepit centum & decem, vt Romæ det centum. Quamuis enim iam campſores non transferunt pecunias, neque ſubeunt periculum, aut laborem, quia cambiom hoc fit per literas, ſufficit tamen vt poſsit referre intereſſe, qood campſuarium eripit ab hoc onere.

Gemina fũctio artis cãpſoriæ quo ad cambia realia.

¶Secunda cauſa eſt, æſtimatio maior pecunię, vbi danda eſt, quam vbi recipitur, ideo intereſſe cambij quod accedit ſorti, æquat iſtam maiorem ęſtimationem, vt inde ſit iuſtum cambium.

¶Tertia cauſa eſt quod campſor ex munere, hoc habet exercere, videlicet prouidere bono publico, quod indiget huiuſmodi cambio pecuniarum propter negotia emergeotia, ex regno in regnum, ex prouincia in prouinciam, ex priucipatu in principatum, &c.

¶Ex iſtis ſequitur, qood hoiuſmodi cãbium, poſcit loci diſtantiam, vnde ſi hic recipitur pecunia, vt hic quoque detur, v.g. intra anni ſpatium, aut hic recipitur vt detur Antuerpiæ, nomioe tantum, nõ re, quia Antuerpiæ nihil eſt exhibendũ, id quod eſt cambium ſiccum, ideoq; nõ eſt cambium verum, ſed falſum, & mutuum verè vſurarium. Similiter, ſi à nundinis Methinæ io nundinas Methinæ verbi gratia, non eſt cambium niſi nomine tenus & nulla cauſarum iuſtificantiũ, in huiuſmodi cootractu extat. Nõ enim eſt diſtantia loci, quia Methina non diſtat à ſe ipſa, oeque miniſteriũ, quia nullus eſt officialis in republica ioſtitutus, ad mutuandum alijs, quia hoc miniſterium, etſi ex genere ſit licitum, vt miniſterium cambiendi, at vero eſſet ſcandaloſum, & quia crederetor eſſe in vſurarũ tegmen, & in vmbraculum, ſub quo Satanas latitaret, ſub pietatis prætextu vt

ſupra tradebamus, cum de monte pietatis ageretur.

¶Cum ergo huiuſmodi cambium eiuſdem loci, ad eundem locum, ſit verè mutuum, & non ſit cambium, pro miniſterio campſorio intereſſe nullum reportari poterit. Quia tale miniſterium non eſt campſorium, ſed mutuarium, & hoc in republica non extat, vt diximus.

¶Sed neque etiam varia æſtimatio pecuniæ, quia in eodem loco ęſtimatio pecuniæ ad ſeipſum non poteſt adeò variari, à nundinis videlicet Methinæ ad ſequentes eiuſdem loci, vt propter hanc variationem liceat decerpere intereſſe.

¶Quod ſi accidat variatio erit rariſsimè, & quæ rara ſunt, non deducenda ſunt in conſequentiam. ¶Porrò autem, ſi de ſecunda functione agatur, non ſanè habet tot cauſas iuſtificantes, quot prima, ſiquidem, prima illa cauſa, videlicet, excuſandi ab onere campſuarium, non habet locum, in hac ſecūda functione campſorię artis ſi qui campſor dat pecuniam, & nō recepit, dando autē ſe aſſerit ab onere vt vides. Quo ſit vt ex alijs duabus cauſis veniat iuſtificanda hæc ſecūda functio, videlicet propter miniſterium artis campſoriæ, quod eſt vtile admodū reipublicę, ſi rectè adminiſtretur, nā ſi obliqua ſit adminiſtratio, nihil peſtilentius, vt & cętera quoque reipublicæ munia, quę quo ſublimiora, & neceſſariora ſunt, eò ſunt nocentiora, ſi corruptè adminiſtrentur. Et item propter loci diſtantiam, vnde reſultat varia pecuniæ æſtimatio. Quod ſi ex loci diſtantia, non reſultat huiuſmodi pecuniæ varia æſtimatio, obſeruanda eſt prior cauſa, ſcilicet, miniſterium campſoriæ artis. Porrò in huiuſmodi cauſa poteſt fallentia accidere, non modica, ſiquidem hoc miniſterium obiectant ſæpe, & in perniciem ſuam. Nanq; hoc titulo falſo decepti, intereſſe augent, quādo non debuiſſent augere. Etenim, ſi verum cambiū eſſet, à nundinis, in nundinas diuerſorum locorum, vt ad nūdinas intercalatas, ſufficeret ad intereſſe cambij, illud referre quod refertur ad literas viſas. Et iſtud eſſet in ſtipendium ſui miniſterij ſufficiens. Vt in plurimum autem nō eſt verè cambium ſed mutuum palliatū, quia à nundinis æquè celebribus etiam diuerſorum locorum, eadem eſt ęſtimatio pecuniæ, quia in iſtis nundinis ferè ſemper vrget eadem pecunię neceſsitas, maximè ſi nundinæ ſint ex æquo celebres, & frequentatiſsimè. Si igitur in huiuſmodi nundinis, æſtimatio pecuniæ, ferè eſt eadem, ſi intereſſe cābij adeſt, vtique videtur hoc intereſſe, eſſe vſurariū, quoniam non eſt intereſſe cambij, ſed intereſſe mutui, propter dilatum tēpus vnde male faciunt campſores, plus intereſſe reportantes ex dilatione ſolutionis in nundinas mediatas, pluſquam in proximas, & immediatas. Quia manifeſtum eſt eſſe hoc vſurarium, quia nullus titulus eſt, niſi dilatio temporis, & hic titulus nihil iuuat iuſtificando contractū imo illum coinquinat vſuraria macula, niſi æquale, pro æquali detur vt centum, videlicet pro centum.

Miniſteriū cāpſoriæ artis dignum eſt mercede non miniſteriū vſurarię nequitiæ.

Cābia nundinarum celebrium.

¶Porrò, ſi cambium fiat, nō ex nundinis ad nundinas alterius loci, ſed à nundinis ad locum aliquem vbi non celebrantur nundinæ, vel ſi celebrantur, non pro tempore ſolutionis, quia tunc æſtimatio pecuniæ non erit æqualis, quippe in nundinis augetur ęſtimatio quia ſunt plures ea egentes, & maior raritas eſt eius, vbi autem non ſunt nundinæ, vel ſi ſunt quando in eo non celebratur, æſtimatio pecuniæ erit minor, ideo ob hanc variationem, poterit, referre intereſſe in huiuſmodi cambijs.

Cambia ex nūdinis ad loca ſine nūdinis.

¶Cambia igitur, ex nundinis vnius loci, ad nundinas eiuſdem loci, ſiquidem perinde eſt, ac ſi quis daret mutuo mille Methinæ, vt inde ad quatuor menſes, redderentur centum ſupra mille. Et cum non ſit diſtantia loci, ſed temporis, quis ignorabit hoc eſſe vſurarium. Quoniam omnis contractus mutui, ex quo propter ſolam dilationem temporis, nonnihil accedit ſorti, eſt vſurarius. Neque eſt dicere, quod propter miniſterium, quia vt dicebam, hoc miniſterium non eſt campſoriæ artis, ſed vſurariæ nequitiæ.

Cābia eiuſdem loci ad eundē ſunt vſuraria.

¶Septima concluſio, cambia omnia realia ex genere ſuo ſi ſcilicet, quod nomine præ ſe ferunt intus contineant, ſunt licita, ſiue extra regnum celebrentur, ſiue intra. Solum mala poſſunt eſſe, quia prohibita, non tamen ex eo prohibita quia mala.

Septima cōcluſio.

¶Hęc cōcluſ. patebit recolēti, ſuperiores conclu-

concluſiones, quibus conſtitutum eſt. Cambia realia, oportere eſſe vera, & non ficta, oportere item eſſe ſpontanea, & non coacta, item oportere eſſe moderata, & non exceſſiua. Et hæc dicimus eſſe bona ex ſuo genere, ſiquidem permutationis contractus ex ſuo genere eſt bonus, vt & venditionis, &c. Cum ergo cõtractus iſte cambij; ſit verè cõtractus per mutationis pecuniæ ſecundum artẽ, qui eſt æmulus contractus permutationis rerum ſecundum naturam, neceſſe eſt quod ſit bonus ex ſuo genere, ſi tamen, quod nomine vt aiebam, pollicetur, re ipſa compleatur. Siquidem cambiũ reale non eſt chimericum cambium, qualia ſunt cambia ſicca, & cambia coacta, non ſunt cambia, quia cambiũ eſt contractus & omnis cõtractus, eſt ſpontaneus, quia celebratur ex mutuo conſenſu contrahentium, igitur ſi ſpontanea non ſunt, non ſunt realia cambia. Quia permutatio, non debet eſſe coacta, vt neque cæteri contractus: vt in. 1. libr. dictum ſupra eſt, & item in. 2. Si autem ſunt iniuſta, vt quando ſupra modum augetur cambij intereſſe, perinde eſt atque in venditionibus, quando aliquid venditur vltra iuſtum pretium. Nam etſi vera eſt venditio, at iniuſta eſt venditio. Quod ſi excedat medietatem iuſti pretij, ſoluenda eſt venditio, aut reſtituendum, quod exceſſit. ¶Dixi autem ſiue fiat ex regno in regnum, ſiue in eodem regno. Quia quãuis priori clauſulæ, ab omnibus præſtetur aſſenſus, poſteriori refragantur nonnulli. Inficiantes cambia poſſe eſſe iuſta in eodem regno celebrata, vt ab Hiſpali in Barchinonem, aut in Methinam, &c. Et ſupra quando de cambijs in generali ageretur indicabam legem regni Caſtellæ, prohibentem. l. 8. tit. 15. lib. 5. Recop. Cęterum mea concluſio, ſolum loquitur ex genere ſuo cambia eſſe licita, ſiue de regno in regnum, ſiue ex principatu in principatum, vel in eodem regno, vt à regno Caſtellæ in regnum Portugaliæ, & ab Hiſpania in Italiam, vel in Venetias, aut Liguriam, vel Genuam, aut Flandriã, ſiue celebrentur etiam intra terminos eiuſdem regni, vt ab Hiſpali, vel Granata in Methinam, &c. In cuius rei manifeſtationem, memoria repete, quod pauló ante commemorabam, videlicet campſo-

Cambiorũ realiũ conditiones.

Cãbia ſicca, cambia non ſpontanea verè nõ ſunt cãbia, cambia immoderata ſunt cãbia vera, ſed iniuſta.

riæ artis duas eſſe functiones, aut recipiendi hîc, vt det alibi, vel dandi hîc, vt reddat alibi.

¶Et quidẽ, quo ad priorem functionẽ iuſta eſſe cambia intra limites vnius regni, inficiari non poſſumus, ſicut & extra regnum. Quando quidem, ſi iuſta ſunt ex regno ad regnũ, ex hac functione, ideo eſt, quia campſuarius liberatur ab onere, deferendi pecunias quibus eget, in alterum regnum, vel principatũ, & hoc onus in ſe ſuſcipit campſor, ideo iuſtum eſt vt referat mercedem oneris ſibi iniuncti, ad quod non tenebatur. At verò hæc eadẽ iuſtificatio eſt, in eodem regno vbi cum loca inuicem, ſint longe ſita vt Hiſpalis aut Granata, & Methina, aut Barchinonenſis ciuitas, qui liberat alterum ab onere deuehẽdi pecunias, ſed ipſe quas recipit Hiſpali, verbi gratia, reddit alteri à quo accepit Methinæ, omnino videtur non eſſe fraudandum ſua mercede, vel ſuo vt aiunt intereſſe cambij.

Realia cambia intra limites regni vnius ex ſuo genere ſunt licita.

¶Niſi quod, cum maius ſit onus à quo liberatur, qui in altero regno, recipit ſuas pecunias, quam qui in eodem, quia maiora intercurrunt pericula, in tranſitu ex regno ad regnum, quã ſi in eodẽ regno agatur, ideo maiori mercede gaudebit. Cæterũ nihilominus, excuſatur ab onere & periculo, quod poterat accidere, qui alterius ſtudio, pecunias quibus eget in loco diſtanti eiuſdem regni ibi habet, vbi eas optat habere pro ſuis indigẽtijs. Et refert nihil, ſiue campſor per literas, ſine labore ſuo, aut periculo tranſuehat, vt ita dixerim ſine tranſuectione pecunias, ſatis enim eſt, vt ſit dignus mercede, quod campſuarius habet ſuas pecunias, ſtudio alterius, ſine onere, & citra periculum ſuum.

Maiori merito maius correſpondet meritum.

¶Porrò ſecundam ſi obſeruamus functionem, quæ eſt, quæ magis abijt in campſorum vſum, quia maioris lucri eſt maiorem itemque offert difficultatem, quã ſi conſideramus exactius, oportebit dicere, hanc functionem intra limites eiuſdem regni eſſe illicitam, niſi iuſtificetur ex varia æſtimatione pecuniæ, quæ quia familiarior eſt diuerſitati regnorum quã eidem regno, ideo ſolent magis probari cambia extra, quam intra, vnde legibus huius regni ſunt prohibita, vt paulo ante indicabam, vnde ibidem contra exercentes

centes huiuſmodi cambia intra limites regni conſtituetur, vt procedatur cōtra eos, ſicut cōtra vſurarios. Et quod quidquid exhibeatur pro intereſſe cambij, reputetur vſura, & perditioni ſubiaceat. Quanuis enim ex genere ſuo cambia realia ſunt licita, vt concluſio admonuit. At vero aduertit Paulus multa eſſe licita, nō tamen omnia expedire. 1. Corin. 6. Quia ergo huiuſmodi, accipiuntur ab auaris, ad palliandum vſuras, ideo lege prohibentur.

¶ At re vera etiā eodē incommodo laborant, quæ fiunt ad exteras aliarū regnorum nationes, vnde & debuiſſent prohiberi etiam lege.

Alia ratio eſt de cambijs celebratis intra vel extra regnum.

¶ Porrò quia ſi impedirentur, bonum publicum maximè læderetur, quia neceſſe eſt, regnis in regnis alijs habere cōmercia, vt ſibi ipſis prouideāt, ideo propter bonum reſultans, non ſit prohibitio. ¶ Porrò, huiuſmodi bonum publicū non pendet ex cambijs celebratis intra regnum, imò forte maior pernicies ex illis reſultat, quam bonum prodeat, ideo legitima fuit prohibitio, quæ ſi non eſt abrogata per diſſuetudinem obligat in foro conſcientiæ, quia magnum bonum publicum ſpectat. Et vtique ſi perſeueraſſet, ceſſarent cābia ex nundinis vnius loci, ad nundinas eiuſdem, vel alterius loci, quæ vt plurimum non ſunt cambia, ſed vſura ſila mutua. Quanuis vt dicebam ex nundinis, ad loca expertia nundinarum, vel pro tempore, quo nundinæ nō celebrantur, ex ſuo genere non ſunt illicita cambia, vt ex dictis patet.

Quid ſit diuerſitas regnorum.

¶ Quæritas, quid vocamus in præſentia diuerſum regnum? vtique diuerſitas regni bifariam aduerti poteſt, aut formaliter, aut materialiter: illa regna ſunt diuerſa formaliter, quę habent diuerſos reges, & diuerſas leges, ſiue politicas gubernationes, vt regni Caſtellæ, & Portugaliæ, & Francię, &c. materialiter vero illa ſunt diuerſa regna, quæ ex diuerſis nationibus conſtituuntur, etſi ſub vno degant principe, cuius legibus moderantur, vt ſub Turca ſunt innumeræ, & longe diuerſas moderatur nationes, ſcilicet Græcorum, Arabum, Armeniorum, &c. Quę tamen ſunt vnius imperij Turcici. Et Rex Philippus Hiſpaniæ, item in lōgum latumque terrarum orbem, ſuum produxit principatum. Nanque vſque ad Indos occidentales ſuum extendit calceamentum, Indorum autem horum regnum, etſi formaliter, ſit Hiſpaniæ regnum, non tamen materialiter. Quippe eſt regnum alterius orbis, quem antictonorum appellant, & olim in Hiſpania regnantibus Arabibus, erant. 12. vel. 13. regna. Nam venienti ex Africa Miramamolino referente hiſtoria Africana exierunt obuiam ei. 13. Hiſpaniæ reges Arabes. Atque id temporis, etſi omnia hæc regna erant vnum materialiter, quia ſolum erat vnius Hiſpanienſis nationis, verum formaliter erant diuerſa. Quilibet enim ſuam habebat ex ſuo charactere pecuniam, ſuaſque leges ciuiles, moderando ſuo regno accōmodas, vt rex Granatæ, rex Cordubæ, rex Hiſpalis, &c. regnātib' autē poſtea Chriſticolis, quinque erant regna, modo duo ſolum. Et tunc ſanè parua erat diſtātia regni ad regnum, vt Granatæ regni in regnum Cordubæ, nihilominus, quia illa parua diſtantia, erat cum diuerſitate regni, ſat erat vt eſſet locus cambijs. Siquidem diuerſitas regni, & habet pecuniarum diuerſitatē, & prohibitionem pecuniæ. Ne, ſcilicet, ex regno vno deuehatur in alterum regnum, vt & modo accidit inter duo regna Caſtellæ, & Portugaliæ, cæterū etſi nulla ſit prohibitio tranſuehendi pecuniam, ex Hiſpania, ad Indos occidentales, qui ſubſunt regi Hiſpaniarum, cæterum quia ex nimia diſtantia loci, ex diuerſitate materiali regni accidit varia inde pecunię æſtimatio, ideo eſt locus ex Hiſpania ad Indos cambijs, etſi formaliter eſt vnum regnū, ſed de his hactenus.

Duplex eſt regni diuerſitas formalis, & materialis.

Diuerſitas regnorū in Hiſpania ſub Arabibus.

Octaua cōcluſio contra recābia.

¶ Octaua concluſio, etſi cambia realia, vt præſcripſit concluſio proxima ſint licita, at vero recambia ſunt nefaria. Hanc probo, etenim vt paulo ante dicebam, duplex eſt functio artis campſoriæ, vel hìc recipere, vt alibi det, aut hìc dare, vt alibi recipiat: at vero recambiū ſub nullo horum membrorum comprehenditur, ſiquidem recambium, non eſt hìc recipere, vt alibi det, aut contra, ſed quia non recipitur illic, quod ibi erat dandum, hìc geminatur cambij intereſſe, quod non fuit ſolutum, quando erat ſoluendum, vt verbi gratia, dedit campſor Hiſpali, ad cambium mille ſoluenda Romæ non

ſoluun-

ſoluuntur Romæ viſa litera, vel non viſa, & quia nõ ſoluuntur grauatur cãpſuarius nouo cambij intereſſe, ſupra illud quod iam debebat Romæ.

¶Hæc igitur grauatio noui intereſſe, eſt Iniuſta. Hæc nanque vel exigitur iure cãbij, & hoc non, quia ad nullam cambij veri functionem ſpectat. Et rurſus cãbiũ eſt permutatio, igitur recambium eſt re permutatio: at vero nihil in hoc contractu repermutatur igitur verè non eſt re cambium, cum non ſit cambium. At vero vocatur recambium, ex auaritia campſorum, vt ſub nomine honeſto tegant vſuræ turpitudinem, referendo nouum intereſſe ex iure ficto cambij, cum vt diximus, nulla ſit ibi permutatio, neq; cãpſoriæ artis functio, ſed ſi ius aliquod eſt, erit vel ratione pœnæ, quia quod ſoluendum erat tempore condicto, non fuit ſolutum. Et hæc eſt pœna conuentionalis cuius fit mentio. l. 34. titu. 11. Part. 5. &. l. 10. tit. 5. lib. 4. fori. vel erit ratione lucri ceſſantis, vel damni emergentis, quia videlicet campſor mille aureos, quos dedit campſuario erat expenſurus in mercibus, ex quibus lucrum erat promptũ vel eadem mille quæ dedit ad tẽpus certum ſoluenda, quibus tamen non ſolutis tempore condicto, reſultauit detrimentum campſoris, quia cum non eſſet ſoluendo, confiſcata ſunt à ſuo creditore illius bona & ſubhaſtata, & vendita, id quod fuit damnum campſoris.

Pœna conuẽtionalis.

¶Hæc ſanè iura ſunt honeſta, at vero campſor, recambiens nullũ horũ ainat, ſed ius cambij, quod non habet. Etenim exigit totum intereſſe recambiẽs, quod primo ex cambio etiam ſibi debebatur, vnde non reportat hoc nouum recambij intereſſe ex pœna.

¶Quod vt facilius diſcas ſcito ex iure canonico ex. de arbitris. c. Dilecti. tripliciter diſtinxiſſe gloſſam pœnã. Eſt enim pœna propter contumaciam non ſoluendi, tẽpore cõdicto. Et hæc pœna eſt ex conſenſu contrahentium, ad puniendam cõtumaciam, non ſoluentis ſuo tempore obligationem. Alia eſt pœna, quæ incidit cum intereſſe, quia eſt pœna pro intereſſe, id eſt pro lucro ceſſante, aut damno emergente. Alia eſt pœna in fraudẽ vſurarũ. Et de priori pœna traditur extra de pœnis. c. ſuam. Quod qui tempore condicto partem debiti ſoluerit, à pœna interpoſita ſit immunis, campſuarius autem totum intereſſe ex cãbio reportet. Non ergo eſt pœna ex contumacia.

Pœna ex cõtumacia.

Pœna ex intereſſe.

Pœna in fraudẽ vſurarum.

¶Præter hæc pœna ex contumacia, nõ infligitur ad totum intereſſe, imo ſi eſt indeterminata, non poteſt creſcere niſi ad duplum vt Inſti. de actio. quæ naſcũtur ex delict. & in. l. iam citata lib. 4. fori. vt ſi quis ſe obligat ſoluere centum, ad præfixum diem, quod ſi tunc non ſoluerit, pro quolibet die qui amplius effluxerit, obligat ſe ad ſoluendum decem ſolidos.

¶At campſoribus hoc eſt ingenium, ſic contrahere ſi non ſolueris ad. 3. menſes, ſolues intereſſe recambij, & ſi inde ad alios. 3. non ſolueris, item eſt intereſſe nouum recãmbij, id quod procedit ſine termino vnde videtur pœna indeterminata, qua ergo ratione excedit terminos legis? Quippe non ſolum erit ad duplum, imo ad millecuplum pœna, vnde per recambia iſta expilant iſti campſores nobilium virorum ſubſtantiam, & eos redigunt in miſeram paupertatem.

Recambia expilant ſubſtãtias virorũ nobilium.

¶Hæc igitur pœna eſt indeterminata ſi pœna eſt dicenda quia ſit per verba multiplicatiua. Inſt. de inutili ſtipula. §. alteri.

¶Prçterea, quia pœna cõuentionalis, ex conſenſu contrahentium infligitur, vel pronuntiatur infligenda. At vero huiuſmodi recambiorum intereſſe, nõn ex cõſenſu fit contrahentium. Quinimo, ſæpe campſuarius eſt inuoluntarius, imo ſemper. Quoniam etſi videatur conſentire, non aliter conſentit, quam qui capit pecuniam ad vſuram: qui coactus neceſsitate, mutuatur pecuniam ad vſuram, vnde cenſetur non conſentire. Et ideo mutuatarius tunc non peccat, vt neq; accipiẽs pecuniam, vt ſoluat, recambium, ſi non ſoluerit principale præſcripto die.

¶Ad hæc hæc pœna cõtumaciæ, nõ interponitur propter intereſſe ſed propter contumaciam, at vero in recambiu ſpectatur intereſſe recambij.

¶Eſt igitur, fortè dices, pœna propter intereſſe. Et hoc allegãt iſti campſores, & horum fautores. Porrò, intereſſe, aut ex lucro eſt ceſſante, quod Hiſpanè dicitur menoſcabo, aut ex damno emergente. Vtcunque dixeris, intereſſe recãbij neutrum horum eſt. Quoniam etſi campſor

dixerit,

dixerit, ſe pecuniam illam, quam dedit ad cambium, ſe expenſurum in emendis mercibus, vnde reportaret lucrum, vel damnum ſibi contigiſſe, dando ad cambium, adhuc non eſt recambij intereſſe dicendum vel lucrum ceſſans, vel damnum reſultans. Quoniam lucrum hoc, vel damnum, incerta ſunt, pēdent enim ex futuro contingenti, at vero intereſſe recambij, eſt certum campſori, & non ſolum certum, ſed ſi multa ſorte fiant recābia poterit ſuperare, & lucrum ceſſans, & damnum emergens. Si ergo voluiſſet campſor, de pœna intereſſe agere, ſatis eſt obligare contrahentem ad ſoluendū lucrum ceſſans, deductis deducendis, ſcilicet expenſis, labore, & periculo, &c. itēque damnum ſi contigerit, quod ille reſarciet qui accipit pecuniam. At nihil horum amat campſor, ſed lucrum certum ex recambio parare, nullamque habere rationem deducendorum.

¶Reſtat igitur, quod huiuſmodi pœna ſit dicenda interponi in fraudem vſurariam, & ideo non poſſe reportari. Quia non obligat ad ſolutionem, & qui illam executioni mandat, vt poſtulatur illa tenetur reſtituere, vnde habetur in l. 40. titu. 11. Part. 5. ſi pœna eſt de re certa, & contractus bonus, ſi is qui interpoſuit pœnam, eſt vſurarius, non poteſt eam exigere ab alio, qui ſe ad illam ſoluendam obligauit. At vt plurimū iſti campſores ſunt vſurarij.

Decretalis Pij V. cuius prius meminimus.

¶Obſeruandum eſt autem, circa hæc Pium V. decretalem nouam edidiſſe, de cambijs vbi prohibere videtur etſi non exponat, quod nullum pactū fiat à campſoribus, ſuper lucro ceſſante, & ſuper damno emergente quæ poſſunt ſuccedere, ex non ſoluta pecunia cambij, ante ipſum euentum lucri ceſſantis vel damni emergentis. Et hoc prohibet, ne ſub hoc prætextu vſura intromittatur in pacto. ¶Vnde ait, & ad auferendas diuino fauore omnes occaſiones ad peccandū, & vſurariorum fraudes, ſtatuimus, quod deinceps, nemo audeat paciſci in exordio, vel poſtea, quod ſibi detur aliquod certum intereſſe, etiam in caſu quod deſit ſolutio, vnde videtur, non prohiberi huiuſmodi pactum quia in ſe eſt illicitū. Quoniam ſi ex eo quod campſor dat pecuniam ſuam ad cambium, morali certitudine ceſſat ſibi lucrum de ſe non eſt malum deductis deducendis, hoc deducere in pactum pro lucro ceſſante, quod ex cōmuni æſtimatione ex ſimili cōmercio, quale erat, quod campſor volebat inire, ſolet eſſe deductis omnibus, vt ſi cētum verbi gratia ſint in lucrum ex mille, hoc certum lucrum deducere non ex ſe malum eſt, at quia occaſio poteſt eſſe tegendi vſuras, ideo decretalis prohibet. Et licet clarè non meminerit lucri ceſſantis, aut damni emergentis, at vero dicens, quod non fiat pactū de aliquo intereſſe, ſubaudit de lucro ceſſante, aut damno emergente, hæc enim cenſentur eſſe intereſſe, & non loquitur de intereſſe cambij, quia hoc deducere non prohibetur, niſi ipſa realia cambia prohiberentur, quæ tamen à Papa nō prohibentur, imo probātur, ſi rectè fiant. Et obſerua, quod indifferenter loquitur decretalis, de omnibus realibus cambijs, ſiue fiant intra regnum, ſiue extra, nihil excipit propter hanc cauſam, vnde rectè diximus ſupra omnia realia cambia ex ſuo genere eſſe licita.

Quedā prohibētur nō quia de ſe mala, ſed quia occaſio ſunt malorum.

Nulla cambia realia ſiue intra regnū, ſiue extra reprobātur à Papa.

¶Quanuis autem lucrū ceſſans, aut damnum emergēs, campſoribus prohibetur deducere in pactum certum, ſiue in principio contractus, ſiue poſtea, non tamen prohibetur in decretali hac in contractu mutui, etſi vbique videatur par ratio vt tale pactum nō ſit licitum, ſaltem primo aſpectu, ita videtur vt in ſequenti libro fuſius trademus. Et hoc diſcrimen eſt, quia vtrobiq; non eſt occaſio ita in mutuis, ad vſuras vt in cambijs.

¶Verum de damno, ſi quis paciſceretur certum pretium, manifeſtior eſt iniuſtitia. Quoniam damnum maiorem vt plurimum habet contingentiam quam lucrum ceſſans. Porrò liceret ſub conditione ſolum paciſci, vt tibi hanc mutuo pecuniam ea ratione, quod ſi propter mutuum tibi datum, damnum mihi acciderit, tenearis reſarcire. Et hoc idem ſi campſor paciſcatur, nō prohibet Papa ſiquidem ſolum prohibet pacta de certo pretio, non de incertis, ſiquidem etiam ſine pacto mutuatarius, & campſuarius, tenētur de lucro ceſſante, & de damno emergente, quod illorum cauſa acciderit, intellige, quando iſti fuerint in mora, ſcilicet mutuatarius, non ſoluens termino præſcripto inter ſe & mutuantem, vt traditur

Decretalis Pij pacta inita ſub certitudine pretij ſolū prohibet.

ditur.l.10.tit.1.Par.5.& idẽ de campſo-
re. Sed quid ſi campſori ſoluitur ad ter-
minum condictum?num poterit in caſu
etiam agi de lucro ceſſante, vt ſi pecuniã
ſcilicet quam modo debuiſſet expende-
re in mercimonia lucratiua, ad inſtantiã
campſuarij, dat ad cambium,idemq; de
damno emergenti,ſi ad inſtantiam cam-
pſuarij,dat pecuniam ex quo veriſimile
ſibi damnum etiam ante tempus ſolutio-
nis timet,vt perdendi fidelitatẽ Hiſpanè
Perder ſu credito, aut detrimentum aliud
in bonis ſuis.Exemplum proponã.Quo
niam moralia nullo magis illuſtrantur,
quã exemplis. Fac ergo eſſe mercatorẽ,
ſed inſtitorem,cui familiare eſt quotãnis
ex quadam negotiatione deductis ex-
penſis, laboribus & periculis reportare
verbi gratia centum vel mille in lucrum.
Eſt tamen alius,qui petit, pecuniam hãc
qua iſte inſtitor negotiabatur. At inſti-
tor reſpondet, ego quotannis deductis
omnibus, refero mille in lucrum, quod
Hiſpanè dicitur, *Salgo con borros mil duca-
dos*, ſi tu vis paciſci mecum vt hoc lucrũ
ceſſans, mihi ſis daturus, itaque nõ ſit pa
ctum, ſi non ſolueris termino inter nos
præfixo,ſed ſiue ſoluas,tunc ſiue nõ,ela-
pſis tribus menſibus, vel quatuor, tene-
beris ad iſtud lucrum mihi ſoluendum.
Tibique ſub hoc placito exhibeo pecu-
niam meam ad cambium, ſoluendã ta-
men mihi intra annum. Quod ſi damnũ
reſultauerit;elapſo anno, teneberis tunc
etiam de damno, quia fuiſti in mora nõ
ſoluendo. Cæterum lucrum quod mihi
certum eſt, nolo expectare annum, ſed
ante annum mihi ſoluere teneberis. Nũ
ergo hic contractus iuſtus eſt? Alicui for
ſan non videtur iuſtum eſſe contractum
hunc, ſiquidem lucrum præfatũ, eſt qui-
dem moroſum, & annuale, ſcilicet quia
intra annum reportat commemoratum
lucrum inſtitor præfatus: iniuſtũ igitur
videtur, ſi quod moroſe, & ſub annali
curſu ipſe lucratur, velit totum ſimul an
te annum habere. Niſi voluiſſet lucrum
hoc diſtribuere, ſecundũ rationem lucrã
di, vt ſi ſingulis menſibus verbi gratia lu
crabatur centum, hæc centum ſoluenda
voluiſſet per menſtrua ſpacia ſingulis
menſibus, videlicet ſingula centum, ſed
neque hoc dicet aliquis, etſi minoris eſt
iniuſtitię, plenã habet iuſtitiam. Siquidẽ
& ſi inſtitori familiare eſt lucrum cõme-
moratum, verum non eſt tam certum
quod non poſſit deficere vt experimẽto
comprobatur. Quæ enim ſæpe fuerũt lu
cro, aliquãdo ſunt perditioni, & vt prouer
bio dicitur multa contingunt, inter os, &
offam, ideo forte videtur non eſſe iu-
ſtum pactum de lucro certo exhibẽdo,
ſub tanta contingentię fallentia.

¶Porrò quid reſpondebimus.c.nauigan
ti.ex.de vſuris. vbi traditur, quod ſerua-
turus frumenta ad menſem Maium po-
terit ea vendere ad rationem illius mẽſis
petenti ab illo vt vendat, vbi etſi non ſit
neceſſarium, quod Maius menſis augeat
valorem frumentorum, quia aliquando
contra accidit, cæterum quia eſt proba-
bile, quia vt plurimũ ita accidit, ideo fas
eſſe capitulum decernit, ergo ſimili mo-
do in pręſentia ſatis erit probabilitas lu-
cri ceſſantis, vt deducatur in pactum.

Iudiciũ de rebus ferẽdum eſt vt in plurimũ contingũt.

¶Ad hæc, aut debetur hoc lucrum, aut
non, ſi non, nulla quæſtio, ſi autem debe
tur, quando debetur? dices, quãdo fuerit
in mora debitor mutui, vel cambij, & in
lucro ceſſante, non ſemper oportet attẽ-
dere moram ſi expecto ſolutionem meę
pecuniæ verbi gratia, vt ex illa poſtquã
fuit debitor in mora, negotierer ex illa. At
non de hoc lucro nunc agitur, ſed de lu-
cro, quod inſtitor, iam paratus erat con-
ſequi emendo ex pecunia merces & vẽ-
dendo. Quia nunc quando dat mutuo,
vel ad cambiũ, erat ſibi negotiandi op-
portunum tempus, ideoq; ad hanc ratio
nem, quid facit mora nõ ſoluendi? vtiq;
ad damni reſtaurationem expectãda eſt
huiuſmodi mora. Quia ſi antequã debi-
tor fuiſſet in mora, detrimentum patitur
creditor ex mutuo, vel ex cambio, ſibi
imputet, quod non præuiderit, idcirco
de damno hoc non tenetur debitor. Nã
nullus paratum habens damnum, ſi mu
tuo dat ſuam pecuniam, aut ad cambiũ,
dabit illam, & ſe ſubdet damno, vt alteri
conſulat, ſecus eſt de lucro, quia paratũ
habens lucrum, poterit ceſſare ab hoc lu
cro, ad inſtãtiam alterius, vnde videtur,
quod ſi ita acciderit hoc ceſſans lucrum,
etiam antequam debitor ſit in mora, po-
teſt deduci in pactum certum. Neq; hoc
eſt contra decretalem, præcitatam, quæ
ſolum loquitur de cãbijs, in quibus ob-
ſeruandum vult, vt lucrum ceſſans vel
damnum

Lucrũ ceſſans bifariã accidere poteſt.

Ad damnũ emergens expectãda eſt ſolutionis mora.

damnum emergens, ante terminum ſo-
lutionis non deducatur in pactum cer-
tum,ſed ſine hoc pacto, ſoluatur credito
ri,poſtquam debitor fuerit in mora. Si-
quidem ex hac deductione in pactū cer
tum maior eſt tegumentum vſurarū in
cambijs, quam in mutuis. Siquidem ſub
vmbra huius lucri ceſſantis, & damni re
ſultantis, recambia exoriuntur, & licita
eſſe putabuntur, id quod non accidet in
mutuo.

¶Sunt ergo tria conſideranda, & inte-
reſſe cambij,& lucrum ceſſans & damnū
emergens. Intereſſe autem cambij de ſe
iuſtum eſt,ſi reale ſit cambiū,& non co-
actum,& moderatum referat item & lu-
crum,ceſſans exigere iuſtum eſt,vt age-
re de damno emergenti,modo hæc non
ſint vſuræ prætextus.Sunt autem ſi non
ſoluto intereſſe cambij ad diem condi-
ctum campſor, cambium cum ſuo inte-
reſſe,ſi non ſoluatur,rurſus ad certū tem
pus recambit, quia nouum intereſſe ad-
dit,& ite progreditur recambiens,& ad-
dendo intereſſe ad intereſſe,quouſq; ca-

Lucrū ceſſans nō eſt intereſſe cābij.

pitale ſoluatur,cū ſuis intereſſe. At hoc
ſanè neque poteſt excuſari ex lucro ceſ-
ſante,neque ex damno emergenti,vt ſu-
pra exponebamus.Oportet igitur dice-
re quod intereſſe cambij, neq; eſt lucrū
ceſſans,neque damnum emergens. Sed
eſt aliud intereſſe,ſcilicet cambij,& ſi iu-
ſtum eſt cambium iuſtum eſt intereſſe,
ſi iniuſtum,iniuſtum. Vnde quauis nul-
lum ſit lucrum ceſſans,aut damnū emer
gens, campſor ex reali & iuſto cambio
iuſtè reportat ſuum intereſſe, quod taxa
tum eſt vel ex lege,vel ex conſuetudine.
At lucrum ceſſans,non eſt taxatum,ne-
que poteſt taxari,vt neq; damnū emer-
gens,ideo hæc valde differunt.

Nona concluſio.

¶Nona concluſio omnia cambia ſicca
ſunt vſuraria.Hæc item patet ex præha-
bitis expoſuit autem Pius V. tres diffe-

Tres differentiæ cambiorū ſiccorum.

rentias horum cambiorum,quarum etiā
nos ſupra meminimus.Prima eſt,quādo
campſor fingit, ſe dare ad cambium, ad
quaſdam nundinas, quò recipiens pe-
cunias,deſtinat literas ſuas,cęterum hu-
iuſmodi literæ verè non mittuntur, ſed
manent,apud recipientem pecunias, vel
dantem.

¶Secundò modo,fit mittendo literas,ve
rum non mandantur ibi executioni,ſed
mandantur executioni, in eodem lo-
co,vbi cambium celebratū eſt, vt ſi Me-
thinæ celebratum eſt cambium, ibi lite-
ræ exequuntur, quia Methinæ etiam
ſoluitur cum ſuo intereſſe. ¶Tertiò mo-
do,ſine receptis literis,datur pecunia,ce
lebraturque cambium, & ſoluitur in eo-
dem loco. Et hoc modo dedit campſor
ad cambium, vt ibidem ſolueretur vbi
dabatur,etiam ſine literis medijs. Siqui-
dem etſi ad nundinas verbi gratia An-
tuerpinas,deſtinabatur cambium, at ibi
nullus erat qui reſponderet. Huiuſmodi
vniuerſa cambia damnat ſedes apoſtoli-
ca in decretali ſupra commemorata, vt
etiam ſi differatur terminus ſolutionis,
propter intereſſe aliquod,quod da
tur,vel promittitur,eſt ſiqui-
dem vſurarum vendere
tempus.

LIBER

LIBER QVARTVS Praxis Theologicæ, de Contractibus, & Reſtitutionibus.

CAPVT PRIMVM DE Natura mutui.

Recapitulatio prædictorum.

PRIMVS liber huiuſmodi theologicę praxis, cõtractuum rationem generalẽ monſtrauit. Secundus vero contractus venditionis, & emptionis ſpeciatim expoſuit. Tertius autem permutationibus incubuit. Quartus autem Chriſto duce, ad mutui tractatum aciem ſuam diriget. Et rectè collocatur hic liber poſt præcedentes, quia mutuum ſimilitudinem gerit, cum diſſertis contractibus. Enimuero, in venditione, & permutatione transfertur rei vẽditæ proprietas, & poſſeſsio in emptorem, & rei permutatę in compermutantem, ita quoque in mutuo, rei mutuatæ transfertur proprietas, atque poſſeſsio in mutuatarium. Et ſicut in præfatis contractibus, huiuſmodi tranſlatio eſt oneroſa, ſiquidem in venditione tranſit res vendita in emptorem, cum onere, exhibendi pretium pecuniarium pro ea. Et in permutatione cum onere, reddendi rem æquiualentem rei quę permutatur. Ad eundem modum, in mutuo, res quæ mutuo datur trãſit cum onere ſuo, ſcilicet reddendi æquiualentem vel pecuniam eandem ſpecie cum accepta, vel quidquid quod mutuatur.

Conueniẽtia quorundam cõtractuum cum mutuo.

¶Eſt autem mutuum bifariam, aut de pecunia, aut de rebus naturalibus, vt olei, vini, frumenti, &c. & omnia hæc mutua conueniunt, ſunt ñanque de rebus vſu conſumptibilibus, ideſt quæ ipſo vſu conſumuntur. Ideoque qui concedit vſum, concedit quoque rei proprietatem. Nanque pecunia, ipſo vſu conſumitur. Quoniam conceſſo eius vſu, ipſa quoque conceditur, & vtendo ea, abdicatur ab vtente, eius proprietas, vt qui emit aliquid emẽdo amittit pecuniam, quam pro emptione erogauit. Item oleum, vinum, &c. ipſo vſu conſumuntur, vt patet. Eſt autem diſcrimen, inter hæc & pecuniam. Quoniam hæc pereunt ex ipſo vſu, vt vinum cum bibitur, & oleum, cum ex eo inũgimur, aut in lucernas infundimus, aut in condimenta inijcimus. Verum pecunia perſiſtit in ſua ſubſtantia, quantumlibet ea vtamur. Niſi quod vſus eius cõſumit proprietatem quam habet dominus eius in eam, atque poſſeſsionem.

¶Eſt autem obſeruanda horum contractuum differentia, expedit enim eorum naturam exploratam habere, ex ſua cõuenientia, qua ſibi cõſentiunt & ex differentia, qua inuicem diſſentiunt, conuenientiam autem expoſuimus, differentiam patefaciamus. ¶In vẽditione ergo idem prorſus numero eſt quod vẽditur, & quod emitur. Quod ſi aliud eſſet à cõtractu venditionis abhorreret, vt ſi vendo equum, idem ipſe numero emitur. Et in hoc contractu contrahẽtium nomina ſunt diſtincta, & actio vnius contrahentis, & quaſi paſsio alterius item proprijs ſecernuntur nominibus vt venditio, & emptio. ¶Porrò in mutuo, non idem numero, ſed ſpecie, eſt quod mutuo datur, & quod reddendum eſt. Nam ſatis eſt quod ſit idem ſpecie, etſi idem numero eſt, quod mutuo datur, & mutuo recipitur: at redditur non idem numero, ſed ſpecie, vt ſi dedi mutuo ducatos centum, in auro, item in auro, ſunt mihi reddendi, habentes eandem ſpeciẽ, idem pondus & valorem. Non enim ſufficit identitas ſpeciei, ſed neceſſaria eſt, ſimilitudo in omnibus. Nanque ducatus vnus eiuſdem ſpeciei eſt, cum centum, cæterum, qui mutuo accepit centum

Differẽtia inter venditionem mutuum & permutationem.

non ſatis eſſet ſi redderet vnũ ducatum. Sed oportet, vt reddat æquiualẽs omnino, idem ſpecie ſcilicet, & æquiualens in valore. Quocirca, ſi forte accideret, vt quando Petrus dat Ioanni mutuo centũ ducatos, valor erat currens. 36 ſ. dipondiorum, at vero ſperatur quod tempore ſolutionis ex varietate tẽporis quia maior tunc erit ratio pecuniæ propter nũdinas, aut quia Rex, prouehet valorẽ ducatorum, ideoq; tunc valebit, ad primas ſcilicet nundinas. 12. regalia, mutuans non poteſt exigere, quod det cẽtum ducatos pro valore, quem habebit ducatos, tempore ſolutionis, eſſet nanque vſurarium, ſed mutuatarius ſolum tenetur ad exhibendum æquiualens centum ſcilicet ducatos, ſecundum valorem, quem habebat ducatus tempore initi contractus, demendo ſcilicet, à quolibet ducato, regale vnum, ſecundum æſtimationẽ valoris tempore ſolutionis. Quod ſi mutuans ſciens, valorem eſſe augendũ tempore condicto ſolutionis, deduxit in pactum vt ſolueret mutuatarius, ſecũdum æſtimationem maiorem tunc futuram vſura eſſet, vt mox patebit. Quoniam ſi mutuans ex mutuo, plus capit, quam dederit, cõtractus eſt inæqualis, & ideo vſurarius, itidem cum mutuo dantur vel frumenta, vel oleum, vel vinum, idem expoſcitur identitas ſpecifica, & menſuræ æqualitas, & valor idem, non tamen exigitur numerica idẽtitas, imo ſi hæc adeſſet non eſſet mutuum.

In omni cõtractu vt ſit iuſt⁹ exigitur æqualitas contrahentium.

¶ Quocirca ſi mutuo dedi menſuram tritici noui valentis tempore initi contractus decem verbi gratia, eandem menſuram, valentem idem tempore ſolutionis tenetur reddere mutuatarius, itaque in ſpecie requiritur identitas, & rurſus in quantitate æqualitas, & qualitate, ſimilitudo, vt nouum pro nouo, vetus, pro vetere. & purũ, pro puro, & nobile pro nobili vino. Nã qui mutuo dedit vinum generoſum, exigere poteſt generoſum vinũ ſimili generoſitate. ¶ In hoc autẽ cõtractu, nomina contrahentiũ, ſunt diuerſis nominibus prædita, vt mutuans, qui eſt veluti agens, & mutuatarius, qui eſt velut recipiens. At vero nomina abſtracta, ſignificantia contractũ vltro citroq; celebratũ non ſunt diſtincta, quia ſolum extat hoc nomen mutuatio. Niſi dixeris vt ſecernas vtrũque, mutuatio actiua, & mutuatio paſſiua. ¶ In contractu denique permutationis, non requiritur vel numerica vel ſpecifica identitas, imo diuerſitatem permutatio amat in ſpecie, vt quando permutamus vinũ pro oleo, vel oleũ pro frumento, ſed exigit æquiualens.

In mutuo non eſt idẽtitas numerica.

¶ Rurſus in hoc contractu nomina contrahentiũ, nõ ſunt diſtincta, ambo enim appellantur permutantes, ſed neque nomina abſtracta ſunt diuerſa quoniam ſolum in vſu extat hoc nomẽ permutatio. Gratia tamẽ diſtinctionis, vocatur alter contrahentium permutans, alius cõpermutans, de qua re ſupra vberiorem perſecuti ſumus tractatum libro. 3. ¶ Miſſis igitur alijs, mutuũ iam diſſeramus. Hunc autem contractum diſcutiens. l. 1. tit. 16. *De las coſas empreſtadas*. lib. 3. fori. Diſtinguit mutuum bifariam poſſe celebrari, aut primo in his rebus, quæ cõſiſtunt in numero, pondere, & menſura. Quæ ſunt pecuniæ quæ numerantur, & aurum, vel argentum, vel plumbum, vel alia metalla, quæ ponderantur, aut ſont quæ pertinent ad victum, vt oleum frumẽta, & vinum quæ menſurantur, ſub quo mẽbro etiam fruges, & fructus terræ comprehẽduntur. In his autem decernit lex mutuum trãsferre dominium rei mutuatę, in mutuatarium, cum onere tamen reddendi aliam eadem ſpecie, cũ accepta, & æqualem, & æquè bonam, idem Part. 5. titu. eo. l. 1. Eſt porrò aliud mutuum rerum, quę ex ipſo non conſumuntur vſu vt equus, iumẽtum, liber, enſis, &c. Hæc ſanè longo diſtant tramite, à prioribus. Priora nanque, cui conceditur vſus, item & proprietas, vt ſi concedis alteri vſum tuæ pecuniæ, vel olei, vel frumenti, &c. In iſtis enim non ſecernitur vſus, à rei dominio, ideo tranſlato in alium vſu, item transfertur dominium. In poſterioribus vero, latè diſtant, & vſus rei, & proprietas ei. Aliud enim eſt vſus iumenti, à dominio ſuper eum & vſus libri, à dominio, & ita de ſingulis. ¶ Quocirca inquit lex præfata, quod qui alteri mutuo dat equum, ſolũ concedit vſum & non cõcedit proprietatem, imo dominium manet penes mutuantẽ. Hoc autẽ, quod lex vocat mutuum, ſcilicet, empreſtido, Latina lingua vocat cõmodatũ, & non mutuũ. Dicitur autem cõmodatum, quia eſt ad commo-

Duplex mutuum ſecundum legem fori.

Quędã habent diſtinctũ vſum, à dominio alia vero nõ.

Mutuũ, cõmodatum qualiter differunt.

commodum accipiẽtis datũ, vt.c.vnico. extra eodem titulo. Cæterum etſi vſus cedat in commodum vtẽtis, proprietas & dominium, eſt penes commodãtem, vt.ff.eo.tit.l.rei commodatæ. Hiſpani recentiores etiam diſtingunt voces mutuum, & commodatum ſignificantes. Nam mutuum, vocant empreſtido, voce elegantiore, aut empreſtijo voce antiquiore, ſed hæc eſt barbara, prior vero elegans. ſignificat enim empreſtido, lo que ſe da preſtado. Præſtamo vero, vocant quod Latini cõmodatum, etſi hæc vox ſit ambigua, quia præſtimonia clericorum, item dicuntur preſtamos.

¶ At vero lex cõmemorata, ſiue mutuũ, ſiue commodatum vocat empreſtido, etſi recentiores Hiſpani, excogitarunt, vocare commodatum præſtamo. Quidquid ſit de voce, ſi vtrunq; dicatur empreſtido Hiſpana voce, eſt æquiuoca vox, nam aliud eſt mutuare, aliud commodare, etſi vt dicebam, lex, vtrunq; vocat mutuum, ſcilicet, empreſtido. Mutuum enim vt ex.l.patet. exigit identitatem ſpecificam, at commodatum exigit identitatem numericam ſi commodaui tibi librum eundem mihi reddes numero. ¶ Rurſus mutuum transfert dominiũ commodatum autẽ ſolum ad tẽpus rei

Et toto tit. ff.cõmoda.

commodatæ vſum. Porrò conueniunt commodatum enim debet fieri gratis, iuxta gloſſam de commo.c.vnico. vt gratis debet etiam fieri mutuum, niſi velis eſſe vſurarium mutuum. Item differunt mutuũ eſt in rebus ex vſu conſumptibilibus, cõmodatum non poteſt eſſe in huiuſmodi rebus. Niſi forte quis cõmodatò ea ſumat ad pompã, & ad oſtentationẽ diuitiarũ. vt.l.2.§.fin.&.l.2.§.commo. vt paulo ante tradebamus. Cæterũ non iſtud habet perpetuam obſeruationem, quia etiam res vſu conſumptibiles dicũtur commodari, Lucæ. 11. cõmoda mihi tres panes, panes autẽ ſunt ipſo vſu conſumptibiles, vnde & lex præfata, itẽ vocat ipſum commodare, præſtare ſiue mutuare. At vero Iuriſcõſulti, atq; Theologi, vt certa præſcriberẽt de ſingulis contractibus aptè diſtinxerunt, vt hactenus diſtinximus. ¶ Sunt porrò qui deriuant

Etymon mutui.

Etymõ hui⁹ vocis mutuũ, quia ex meo, fit tuũ, vt Vlpianus.l.1.§. appellata. ff. de reb.cred. Et hoc verũ eſt, quia mutuũ transfert dominiũ rei mutuatę, in mutuatarium vt ſæpe monſtrabimus. ¶ Iam vero ſupereſt, poſtquam ſubſtantiam huius contractus explorauimus, de eius iuſtitia ediſſerere. Eſt autem iuſtitia ęqualitas quædam Ethi. 5. vt ergo contractus mutui ſit iuſtus, neceſſe eſt eũ eſſe ęqualem. Tunc autem erit æqualis, quãdo mutuans non plus accipit, quam mutuatario dedit, ſi enim mutuans dedit mutuo centum, & mutuatarius reddit cẽtum & decem, iam inęqualitas eſt, quia plus accipit mutuãs, quã dedit. ¶ Porrò contingit mutuãtẽ plus recipere quam dederit, & ſine inæqualitate, vt ſi ob lucrum ceſſans aut propter dãnũ emergens, cõtingat, at vero tunc non recipit plus vt mutuans, ſed ad reſarciẽdũ dãnũ ſuũ, vel ad recõpenſandum lucrũ ſuũ quod amiſit mutuando. Verum vt mutuans nihil poteſt amplius accipere, quam dedit. Quando ergo tantundem ſibi redditur quantundem mutuo dedit, tunc iuſtus eſt cõtractus mutui, ſecus autem ſi acciderit, non eſt mutuum ſyncerũ, ſed eſt vſurariũ.

Mutuũ ſyncerũ æqualitatem habet inter cõtrahẽtes.

¶ Vſurã igitur oportebit definire, vt tibi clarius eluceat, quid ſit vſurariũ mutuũ. Iuris autẽ conſulti variè definiũt eã, itemq; Theologi & omnes cũ varietate verborum, ſenſus retinent vnitatẽ. S. ergo Ambroſ. 14.q.3.c.plerique. finit eam dicens vſurã eſſe quidquid accedit ſorti. Monaldus vero in ſumma. tit. de vſuris. & Raymũdus itẽ in ſua ſumma eodẽ tit. vſura eſt (dicũt) lucrum ex mutuo, pacto debitũ, vel exactũ. Goffredus vero finit, dicẽs vſura eſt, quidquid ſorti accedit intẽtione pręcedẽte, vel pacto. Sallce. aliter in rubr.c.eo.ti. finit, vſura ait, eſt, quę propter vſum pecunię datur. Archiepiſcop⁹ vero Florẽ. 2.par. ſummæ ſuæ. tit. 1. hanc putat eſſe finitionẽ Theologorũ, vſura eſt mutuũ ex lucro principaliter intẽtũ. Et hãc finitionem attribuit Theologis. Oſtienſ. vero in ſua ſumma tit. de vſuris. §. quid ſit vſura. longam excogitauit diffinitionem dicẽs, vſura eſt quod ſolutioni pecuniæ mutuatæ accedit ipſius rei vſus gratia, pactione interpoſita, vel hac intẽtione habita in contractu, vel exactione ex poſt facto. Cæterũ qa oportet eſſe diffinitiones, quã breuiſsimas, aliter breuius & exacti⁹ forte diffiniemus. Præmittimus autẽ vſuram Latinis, duo ſigni

Quid ſit vſura.

 ficare,

ficare,primo quidẽ vſum cuiuſlibet rei,
id quod Græcis dicitur χρῆσις. Et Cicer.
7.verr. cur inquam ciuibus Romanis,
quos piratæ ceperant,ſecuri ſtatim per-
cuſsis,ipſis piratis lucis vſuram,tam diu
Vſura eſt vſus rei. turnaui dediſti?ideſt cur lucis vſum de-
diſti,ideſt vitam conceſsiſti? & hinc tra-
ctum eſt ad ſignificandum acceſsionem
vel incrementum,quod ex vſu ipſo fit.
Quocirca ipſum fœnus,quod accedit ex
ipſa pecunia, ſine illa excreſcentia pe-
cuniæ ex pecuniæ vſu, vocatur vſura
Græcis τόκος,ideſt partus,vnde Cice 5.
verr.vt cum ſenatus publicanos vſura ſæ
pe iuuiſſet,magiſtratus à publicanis pe-
cuniam pro vſuris auderet auferre,idem
oſtendit Gellius,ex lib. 3. Varro. de lin-
gua Latina. ¶Hanc autem quæ propriè
vſura eſt,diſtingunt Iuriſtæ,ſcilicet Bal,
Diuiſio vſuræ in varia membra. Sali.Paul.& alij in.l.vſuras.C.de vſuris in
vſuram lucratoriã,ex qua reportatur lu-
crum vel eſt ipſum lucrum propter mu-
tui officium,& in vſuram recompenſa-
toriam,quæ eſt propter iuſtum intereſ-
ſe,videlicet non propter mutui officiũ,
ſed propter lucrum ceſſans,aut damnũ
mutuantis ex mutuo reſultans,& in pu-
nitoriam,quando ſcilicet pœna imponi
tur à mutuante,ipſi mutuatario,hoc an-
nuẽte,vt ſi non ſoluerit ſub condicto ter
mino teneatur ſoluere certam pecuniæ
Lucratoria vſura recõpenſatoria vſura, punitoria vſura quantitatem. ¶Præter hanc diſtinctio-
nem,alias apponunt,tradentes alias eſſe
vſuras licitas,ſeu legales, alias vero illici-
tas,alias eſſe negotiatorias,alias vero in-
cidentes.Cęterum iſtę poſteriores diſtin
ctiones coincidunt,cum priore diuiſio-
ne,quia incidentes ſunt recompenſato-
riæ.
¶At vero illa prior non eſt exacta di-
uiſio,ſiquidem diuiſum,non prædica-
tur niſi æquiuocè de membris diuidenti
bus.Quandoquidem vſura propriè,quæ
eſt lucratoria,cum ſit de ſe mala,& pec-
catum,non poteſt prædicari,de mem-
bris diuidentibus,ſcilicet de vſura recõ-
penſatoria,aut de vſura punitoria,quæ
nomine tenus,non re ipſa ſunt vſuræ,vt
neque canis voiuocè prædicatur de cane
cæleſti,& terreſtri,aut ſcorpio,ſeu can-
cer,ſeu aries.Quia igitur diuiſum in exa-
cta diuiſione vniuoce prædicatur de mẽ
bris diuidentibus,vt animal de oue,&
boue,& homine,ideo cũ æquiuoce præ-
dicetur vſura de iſtis,nõ eſt propria hęc
diuiſio,vſura enim capta crimẽ eſt. Alię
vero quæ æquiuocè dicũtur vſuræ,non
ſunt crimina,ſed vt actus virtutis vt po-
ſterius patebit,vnde vſura materialiter,
eſt ipſum lucrum vltra ſortem.Qua pro- Tracta. de vſuris.
pter definitio vſuræ,quam valde cõmen
dat Caro.Moli.ex Philip. Melancthone
hęretico,non eſt formalis,ſed materialis,
quam mox ſubdemus,ait enim vſuram
eſſe lucrum vltra ſortem exactum ſolũ
propter officium mutui. Hanc enim
definitionem Carolus prędictus,inquit
eſſe Melancthonis. ¶At vero me latet
cur hanc diffinitionem impensè lauda-
uerit.Quãdoquidem nihil habet eximia
laude dignum.Etenim hæc diffinitio eſt
data per materiam,& non per formam.
Vnde ex hac definitione vſura menta-
lis,non eſſet vſura,ſiquidem,non eſt ani
mus lucrandi,lucrum,vt patet.
¶Quamobrem,etſi lucrum huiuſmodi Diffinitio Melancthon. de vſura nõ eſt bona.
ſit materia,& obiectum vſuræ,non ta-
men eſt formalis vſura. Eſt enim forma-
lis vſura animus ipſe,ſeu volũtatis actus
habendi aliquid vltra ſortẽ propter mu-
tuum.
¶Et hic animus,eſt crimen,at ve-
ro ipſum lucrum non eſt crimen,quan-
do pecunia,non eſt peccatum. ¶Voca-
tur autem ſors ipſum principale,ſeu ca-
pitale quod mutuo datur,quod Hiſpa-
na voce,el caudal appellitatur,ipſum ve-
ro lucrum vltra ſortem,Hiſpanè logro
vocatur,quæ vox ſapit latinam vocem,
lucrum. ¶Lucrum igitur qui intẽdit,vel
accipere,vel exigere,vltra principale,
vſuram admittit.
¶Cõtingit autem eſſe lucrum vltra ſor-
tem,ſed non exactum neque intentum
ex aliquo pacto,vel tacito,vel expreſſo,
& tunc non eſt vſura,aliquid recipere lu
cri vltra ſortem,vt ſi mutuans liberaliter
dat mutuo,at mutuatarius rependens
eidem mutui officium,aliquid offert vl-
tra ſortem,non tanquam exactus,ſed ſo
lum ex liberali dono,tunc recipere il-
lud donum non eſſet vſura,quia non re-
cipit vt ſibi debitum ex mutui officio,
ſed tanquã ſibi donatũ ex amicitiæ offi-
cio. Et hac ratione ſperare aliquid vltra
ſortẽ ex amicitiæ,& gratitudinis officio
ſolum,non eſt vſura,quia non ſperatur
vt debitum ex obligatione ciuili,ſeu

ex

ex pacto aliquo, tacito vel manifeſto, ſed ſolum ex debito naturali, ex quo homines ſolent ſibi præſtita rependere officia.

¶Itidem qui propter damnum emergens, aut lucrum ceſſans aliquid accipit vltra ſortem, & hoc idem accipere intendens, non eſt vſurarius, quoniam, nihil lucratur vltra ſortem, quoniam, tunc mutuanti rependitur, quod ſibi debetur. Quippe mutuans ſaluo ſuo capitali mutuat, at ſi lucrum ceſſat, aut damnum patitur ex dilatione ſolutionis mutui, iam lęditur in ſua ſubſtantia.

¶Porrò S. Tho. q. de malo. q. 13. ar. 4. & 2.2. q. 78. arti. 1. aliter finiuit vſuram dicens, eſſe pretium pecuniæ mutuatæ, vel cuiuſcunq; rei quæ vſu conſumitur, etſi q. de malo indicata. ar. 1. dicat eſſe pretiũ vſus rei mutuatæ. ¶At vero, fieri poteſt, quod quis mutuet eo animo, vt ſibi detur aliquid vltra ſortem, non propter vſum pecuniæ, ſed propter beneficium mutui, iam tunc eſt vſura, at vero, nõ eſt pretiũ vſus rei mutuatæ. ¶Et rurſus pretium non eſt vſura, quia pretium eſt pecunia, vel æquipollens, at vero pecunia non eſt peccatum, cum pecunia ſit bona, & peccatum ſit malum, vnde videtur, quod huiuſmodi diffinitio explicat materiam vſuræ, non tamen formam, vt ſupra dicebam⁹. ¶Vſurã porrò Hebræi vocant morſum à verbo, Iaſar, momordit. Amos. 5. & nu. 21. vnde tranſlatum eſt nomen ad ſignificandum fænus ſiue vſuram ſiquidem vſurarius, eſt ceu mordens coluber & mutuatarius eſt tanquã demorſus, quia corraditur ex vſura eius ſubſtantia, & vſuraria iniuria, eſt veluti demorſio Ezech. a 8. & Exodi. a a. Et aptiſsimè vſura appellatur metaphoricè morſus. Nanque morſus eſt læſio, & detractio, cuiuſdam à demorſo, & ad eundem modum vſuraria exactio eſt detractio iniuſta, ab ipſo mutuatario. Siquidẽ illam debet, quã ſoluit & ſatis concinnè ſancti, morſui aſpidis conferunt vſurariã exactionem, ſiquidem morſi ab aſpide, ridẽdo exhalant animam, ita & oppreſſi vſuris, ridendo, ſuas facultates amittunt. Putant enim ſatis ſibi eſſe, ſubuenire ſuis indigentijs præſentibus ex vſura vnde lętantur in præſentia, poſtea flent, quando ſe exhauſtos ſentiunt. Et item vt tere do, paulatim corrodens lignum, ipſum comminuit ita vſuraria exactio. ¶Accepit autem vſura nomina varia, apud Romanos. Nanque illis aliæ erant vſuræ ſemiſſes, aliæ trientales, aliæ beſſes, aliæ quadrantales, aliæ centeſimæ. Aduertas autem, morem fuiſſe Romanis, ſuas ad menſem conſtituere vſuras vt nobis eſt mos, annuos conſtituere cenſus, & Romanorum ſupputatio erat ad. 12. quippe eſt numer⁹ perfectus, diuiſibilis enim eſt in partes aliquotas, vt in quatuor partes reddentes totum, & in tres partes, idem facientes & in duas itidem. Nam quater tria, & ter quatuor, & bis ſex. 12. conſtituunt. Quare, vſura erat ſemiſsis quando ſingulo quoque menſe, pro centum aureis datis, ſoluebatur dimidius ducatus. Habita tamen ratione vnius ducati ad. 12. regalia noſtra. Quia tunc valet ſex regalia vnde in anno integro, qui accipiebat cẽtũ aureos, tenebat ſoluere. 6. aureos, vnde ferè tranſactis. 16. annis vſurabatur capitale. Quod ſi dabantur ducenti ducati ad ſemiſſem vſuram, eadem ratio obſeruabatur. Siquidem ſemper erat ad dimidium pro centum, ſi, centum erant mutuo data, aut ad dimidium pro ducentis, &c. Quia cum erant ducẽti tunc duplicis ducati habebatur ratio, ſcilicet, vt ſingulis quoque menſibus dimidium duorum ducatorum penderetur in ſolutionem, videlicet. 12. regalia.

¶Vſura vero trientalis appellabatur, quæ tertiam partem ducati exigebat pro ſingulis menſibus & hæc non erat ad dimidium pro centum, ſed ad tertiam partem pro centum & proportionabiliter, ſi augeretur mutuum, vnde quia tertia pars, ſunt quatuor, duodecim, quatuor regalia erant vſura trientalis. Quod ſi ducenti ducati dabantur ad hanc vſuram trientalem, duorum ducatorum tertia pars dabatur ſingulo quoque mẽſe videlicet octo regalia. Quadrantalis vero, ſoluebat pro centum ſingulo quoque menſe quartam partem ducati, videlicet regalia tria. Vſura vero beſsis, ſoluebat pro centum duas partes ducati, ſcilicet octo regalia.

Vſura triẽtalis.

Vſura quadrantalis, vſura beſſis, vſura cẽteſima.

¶Demũ, cẽteſima vſura, ſoluebat, pro cẽtũ ducatis, ſingulis quoq; mẽſibus ducatum integrum, ſcilicet duodecim regalia,

lia, vnde fiebat, vt in centum menſibus, fœnus æquaret ſortem. Iſtæ autem vſuræ centeſimæ, erant grauiſsimæ omniũ, leuiſsimæ erant quadrantales, proximè poſt centeſimas erant beſſales à beſſe, quod ſignificat, ſecundum Feſtum bis triens, ideſt octo, vnde Cicero ad Atticũ, fænus ex triente erat beſsibus, ideſt ex duabus trientibus, quæ erant beſses. 12.

Vſuræ nauticæ.

Erant quoque vſuræ dictæ nauticæ. l. 1. C. de nau. fæno. aut. de vſu. nau. §. 1. & l. 1. ff. de nau. fæno. & l. pericu. ff. eo. dabatur enim vſura quædam, continuo atq; nauis ſalua appelleret in portũ, ſiue moroſa, ſiue cita eſſet appulſio. Alia vero erat vſura nautica ex appulſione, ſaluoque regreſſu, vnde diſceſſerat. Iſtæ autem erant differentiæ accidentariæ, & non ſunt eſſentiales differentiæ vſuræ, qualis eſt differentia, vſuræ propriæ, ab vſuris recompenſatorijs, vel punitorijs.

CAP. SECVNDVM.

An vſura accepta proprie, ſit ex ſe mala.

Quædã mala quia prohibita quædã quia male prohibita.

Peccatorum diſtinctiõnẽ, omnes norunt eſſe, quod videlicet quædã ex ſe ſunt mala & ideo prohibita, quia mala, vt mendacium, adulterium, furtum. alia vero, non eſſe ex ſe mala, ſed ex lege prohibente poſitiua, vt intempeſta nocte deferre arma, ¶ Quæ ſunt primi generis à naturali iure prohibentur. Quippe quæ ex natura ſua ſunt mala, quæ vero ſunt ſecundi generis non ſunt ex natura mala, ſed vel ex lege diuina poſitiua vel humana contrahunt malitiã, quia prohibita ſunt, vt non baptizari, non habet ex natura ſua malitiam, at ex lege euangelica quia iuſſum eſt, vt omnes baptizentur, eſt malum. Item veſci carnibus, non eſt ex natura ſua malum, at ex lege canonica fit quadrageſimæ malum. ¶ Hęc igitur iam dubitatio eſt, ſi vſura ex natura ſua habet malitiam moralem, an ſolũ ex lege poſitiua, vel diuina, vel humana. Et quidem Ariſto. 1. Polit. c. 7. vſurã eſſe ex natura ſua malam teſtatur clarè ſub nomine numulariæ eam ſignificans. Artẽ nanque corradendi vſuras, numulariam appellat ibidem. Vnde ait, duplicem eſſe artem acquiſitiuam, aliam numulariam, aliam diſciplinam rei familiaris, & hæc quidem neceſſaria, & laudabilis, illa vero tranſlatitia, & merito improbanda: quia non ſecũdum naturã, ſed ab hominibus acquirit: rationabiliter habetur odio ipſa numularia. Quoniã à numo ipſa facit acquiſitionẽ, & non ad quod ipſe inductus eſt. Commutationis enim cauſa numus inductus eſt, fænus autem ſe ipſum maius facit, vnde & nomen venit. Quoniam illa quæ pariuntur, ſimilia gignentibus ſunt. In fænore autẽ, numus numũ parit. Quare maximè præter naturã eſt hic acquirendi modus, hactenus Ariſto.

Prima ratio probans vſuras eſſe cõtra legẽ naturæ.

Fænus dicitur à fœtu, quia fænus eſt part' pecuniæ vt hic inſinuat Ariſtot.

¶ Vbi perſpicuum eſt, ſenſiſſe artẽ fæneratoriam, ſiue modum vſurariũ, eſſe non artẽ, niſi tranſlatitiè, quia potius eſt aſtutia quædã, ad expilandum aliorũ pecunias quam vera ars, & item non eſſe hũc fæneratoriũ modũ ſecundum naturam, ſed pręter naturã. Numi enim natura, nõ eſt quod pariat numum, ſed quod mediãte illo, fiat rerum venalium cõmutatio.

Secunda ratio.

¶ Eſt item & alia ratio probans idẽ: quia in rebus vſu conſumptibilibus, vſus rei, nõ diſtinguitur à rei proprietate, & poſſeſsione, vnde, qui alteri cõcedit olei, vel pecuniæ ſuæ vſum, concedit ipſo facto, & proprietatẽ, & poſſeſsionem, igitur cũ per mutuum concedatur alteri pecuniæ mutuatæ vſus, illi etiã cõceditur proprietas & poſſeſsio. Qui ergo ſupra ſortẽ accipit lucrum propter mutuũ hic ſecernit vſum, à proprietate in huiuſmodi rebus. Et ideo mutuãs vſurarius pecunię tranſferẽs dominiũ in alterũ vſum pecunię videtur locare, vt qui vſum iumẽti ſui alteri locat pro quodam pretio. At vero iſti duo contractus inuicẽ pugnant locatio, & mutuum. Nanque locatio non tranſfert neque proprietatem, neque poſſeſſionem rei locatæ, ſed tantum concedit vſum ad tẽpus, & hoc propter pretiũ, at mutuũ, trãsfert, & proprietatẽ, & poſſeſſionẽ rei mutuatæ, igitur ſi mutuans propter mutuatæ vſum pecuniæ refert lucrũ, refert lucrũ ex locatione, at locatio expellit mutuũ, igitur, non eſt mutuans, ſed locans, at nõ eſt locans quia eſt mutuãs, igitur eſt mutuans, & nõ mutuans.

¶ Tertiò, augetur hoc idem quia quis nõ videt eſſe contra rationem naturalem aper-

Tertia ratio.

apertiſsimè, quod quis pro re cuius ha-
bet plenam proprietatem, & poſſeſsio-
nem, & vſum, alteri pendat tributum? vt
ſi quis det mutuo olei, vel vini metretam
alteri, ſed hac interueniente pactione,
quod pro vſu olei mutuati, vel potu vini
quod eſt bibiturus, exhibeat pretium, an
non qui ſic mutuo daret alteri vel vinũ,
vel oleum, vel quodlibet aliud diceretur
inſanus, aut iniuſtiſsimus? vtiq;. Etenim,
qui oleum mutuo dat, vel vinum, earun-
dem rerũ dat vſum, nam ad hoc dat mu-
tuo vt eis vtantur pro ſuo arbitrio, nem-
pe re ſua. Talis autem eſt vſurarius, dans
mutuo pecuniam, & pro vſu eius vltra
ſortem exigens lucrum. ¶Quartò, nul-
lus pro vſu ſuæ rei, quicquam debet

Quarta ratio.

alteri, ergo cum mutuatarius pecuniam
mutuatã, habeat in ſuam, pro vſu illius,
nihil debet mutuanti. ¶Conſentiunt do
ctores Theologi, eſſe vſuram contra ius
naturale, vt eſt videre apud Thom. 2.2.
quæſt. 78. ar. 1. & Scotum diſt. 15. 4. q. 1.
& apud cæteros in. 4. diſtin. commemo-
rata. & in. 3. ſenten. diſtin. 37.

¶In lege autem illa vetuſta Dei Exod.
22. idem traditur eſſe iniquam vſuram.
Vſura, inquit, non opprimes eum. &
25. Nec accipies vſuram ab eo. Et apud
Neemiam. 5. vſuram ne ſinguli à fratri-
bus veſtris exigatis. Et Pſal. 24. Qui non
dedit pecuniam ſuam ad vſuram. &. 54.
Non defecit de plateis eius vſura & do-
lus, & Ezech. 28. &. 22. vbi vſura vocatur
ſuperabundantia. Hæc autem præcepta
cum non erant iudicialia, aut cęremonia
lia, videntur eſſe naturalia, ergo vſura eſt
contra naturam. Quod ſi obieceris Mat-
thæi. 25. Veniens ego recepiſſem quod
meum eſt cum vſuris. Et Luc. 19. Quare
non dediſti pecuniam meam ad men-
ſam, ego veniens vtique cum vſuris exe-
giſſem illud vnde videtur probatas eſſe

In ſancta ſcriptura mala nónunquam bona ſignificant.

ex euangelicis literis vſuras. Reſponde-
tur, in diuinis literis ſępe mala trahuntur
ad ſignificationem bonorum, vt adulte-
rium Betſabee, ſignificabat coniunctio-
nem gentium, cum Chriſto, vnde ex vſu
ra pecuniæ, Chriſtus demonſtrat aliam
vſuram non pecunię, ſed ſanctorum ope
rum, quæ eſt vſura ſpiritualis, ex vſura
igitur culpabili, trahit nos, ad vſuram bo
nam, vt ſicut mercatores, propter pecu-
niæ lucellum, fænerantur diligentiſsimè
ita & nos propter regnum cœlorum ne-
gotiemur ſolicitè in ſpiritualibus rebus
habere incremẽta, quæ ſunt fænus ſpiri-
tuale. Nanque vt hoc eſt ſtudium vſura-

Vſura ſpiritualis.

riorum pecunias ſuas ex pecunijs auge-
re, ità noſtrum oportet eſſe ex gratia
Dei, gratiam Dei augere & ſancta opera,
nouis ſuperadditis cumulare, id quod
vſura eſt ſpiritualis. ¶In euangelicis au-
tem literis, damnatur etiam vſura apud
Lucam. 6. Mutuum date, nihil inde ſperã
tes. ¶Porrò autem, aduerſus dogma hoc
catholicum, egregius Iuriſconſultus Ca-
rolus Molinæus in ſuo tractatu de vſu-
ris & commercijs. numer. 15. &. 12. mul
ta commentatur, quæ à catholico dog-
mate videntur abhorrere. ¶Enimuero,

Error Caroli Molinæi.

vſuram propriè captam, nõ eſſe ſemper
malam teſtatur, ſed aliquam eſſe merito
riam vſuram. Diſtinguit enim vſuram
propriè captam, quandam aſſerens eſſe
contra charitatem, aliam vero ſecũdum
charitatem proximi. Priorem autẽ eſſe
malam, poſteriorem vero bonam, nõ for
midat aſſerere. Et quamuis prius dixerit,
vſuram eſſe ex natura ſua malã, & ideo
prohibitam, & nõ contra eò malam, quo
prohibitã, ſubinde moderatur falſo mo-
deramine, quod vero prius dixerat dicta
mine. Quippe, vſurã ſoluentem proximi
charitatẽ, hanc putat eſſe ex natura ſua
malã non ſoluentẽ, minimè. Et exemplũ
proponit bonę vſurę. Sit aliquis, qui mu
tuet pecuniam ſuam alicui mercatori vt
emat merces, in quibus negotietur hoc
pacto tamẽ, quod ſi ſuperlucretur in ne-
gotiationẽ, modicã portionẽ ex lucro,
rependat mutuãti. Hanc cõmendat vſu-
rã Carolus hic quia credit mutuantẽ, nõ
ſoluere, imo augere officiũ charitatis dãs
mutuo ſuam pecuniã homini pauperi,
vt ſi ſuperlucretur, modicum referat mu
tuãs quia dedit pecuniã, ex qua. v. g. mul
tũ mutuatarius lucrũ reportauit, igitur, ſi
propter hoc beneficiũ, cõſeqnẽs ad mu-
tuatã pecuniã pactũ ſit, de impartienda
modica portione, nõ eſt cõtra charitatẽ.
Magis enim eſſet cõtra charitatem, huic
pauperi nõ mutuare, vnde tãtũ lucrum
eſſet reportaturus. Et adducit in ſuffra-
giũ ſui placiti, autores Iuriſcõſultos exi-
mios, vt fidẽ faciat nobis. ¶At vero, quia
illi à tergo impendit verbũ domini. Mu-
tuũ date, nihil inde ſperãtes, ideo conatũ

eludere ſenſum catholicum horum verborum, & nouũ excogitat ſenſum dicẽs, dominũ verbis iſtis non intendere quicquã de vſuris, ſed ſenſum eſſe hunc. Nihil vos moretur, ab officio exhibẽdo mutui quod deſperetis vobis reſtituendũ, imo tunc indigentibus mutuum date, quia ſi ab ipſis fuerit non repenſum mutuum, à Deo rependetur vobis, diuitibus autẽ dandum eſt mutuũ, ſperando reſtitutionẽ. Quia hoc non tollit verbum domini, quin ſperemus reſtitutionẽ, à potẽtibus reſtituere non potentibus vero, dãdum docet, nihil inde ſperando. ¶ Quod ſi hic eſſet germanus ſenſus, vtiq; nõ haberemus ex euangelicis literis, vnde damnaretur vſura. At vero ex hoc loco, extra de vſuris. c. cõſuluit, Vrbanus Papa vſuram damnat, & vſurarium obligat ad reſtitutionem. Et in. c. quia. &. c. ſuper eo. perſpicuè traditur ex vtraq; teſtamenti pagina, damnatam eſſe vſuram. Et alius in euangelicis literis non extat locus, niſi præcitatus, ſi ergo hunc locum peruertimus, & eius ſenſum legitimũ violamus, vnde colligemus euangelium vſurã damnare? certè nullibi.

Refellitur Carol. Molinæus.

¶ Adhæc, quia ſi damus mutuo, nihil inde reſtitutionis ſperando, quia extremè miſeris, mutuamus, vtique iſtud non eſt mutuum, ſed eleemoſyna, at vero ſi de eleemoſyna dominus texere ſermonem voluiſſet, vtiq; non ex verbo mutui voluiſſet eã ſignificare, cũ aliud ſit mutuũ, aliud eleemoſyna, eleemoſyna enim eſt gratuita donatio, mutuũ autẽ etſi gratis detur, at cũ onere reſtituẽdi, datur. Quid quod alibi iam monuerat, eleemoſynam debere eſſe gratuitam, Luc. 14. dicens, cũ facis prandium, vel cœnam, noli vocare amicos tuos, neq; fratres tuos, neq; cognatos, neq; vicinos, neq; diuites, ne forte te ipſi reinuitẽt, & fiat tibi retributio. Sed cum facis conuiuium voca pauperes, debiles, claudos, & cæcos, & beatus eris. Quia non habent retribuere tibi, retribuetur enim tibi in retributione iuſtorum. ¶ Porrò autem, quia Iudæi erant propenſiſsimi ad vſuras, dominus etiam & huius vitij reprehenſionem, non debuiſſet prætermittere, vt non prætermiſit: quia verè textus præinductus, mutua eſſe facienda præcipit, ſine ſpe retributionis.

Eleemoſyna Deo grata eſt quæ elargit̃ pauperib⁹ ſine ſpe retributionis.

¶ Eſt autem in gratiam huius rei notandum, quod reſtitutio pecuniæ, vel rei alterius mutuatæ, non eſt retributio, reſtituere enim debitum, non eſt retribuere quicquam creditori. Retribuere enim eſt de noſtro, quicquam officij alteri exhibere, cui ex alio officio obligamur: at reſtituere, eſt alienum ſuo domino conferre. Quocirca dominus dicens, Nihil inde ſperantes non loquitur de ſpe reſtitutionis. Nam quod quis ſperet ſibi reddẽdum, quod ſuum eſt, ratio naturalis, perſuadet, ſed ſermo eſt de ſpe retributionis. Quia ſperans retributionem, non ſperat ſuum, ſed alienum ſibi exhibendum. Hanc autem retributionis propter mutuũ ſpem, prohibet dominus. Quod ſi obieceris ecquid num dominus etiam vetat, quod mutuans mutuando nõ opinetur ſibi retribuendum? Nempe, quia mutuat, homini timorato, & probo, qui gratum ſe exhibet, ſibi beneficis, vtique dominus non prohibet ſub hac opinione mutuare. Aliud nanque eſt ſperare retributionem ex mutuo, aliud vero opinari ſiquidem ſpes, eſt expectatio certa de ventura retributione propter mutuum, opinio vero de retributione huiuſmodi, incerta eſt, ſpem igitur certam dominus in primis vetat dicens, Nihil inde ſperãtes ſcilicet retributionis. Enim uero huiuſmodi ſpei certitudo, non poteſt accidere, niſi ex pacto de habenda retributione, ſiue pactum ſit tacitum, ſiue expreſſum. Ex huiuſmodi enim pacto concipitur ſpes certa. Hoc autem ſubmoto penitus pacto, opinio aut coniectura, quod mutuanti retribuetur, non eſt certa ſed incerta ſatis, quippe non pendet ex aliqua conuentione, ſiue expreſſa, ſiue tacita, ſed ſolum ex arbitrio ſpontaneo mutuatarij. Igitur ſpei certitudo in huiuſmodi exoritur ex pacto, ex quo naſcitur obligatio ciuilis, at opinio retributionis, ſolum pendet ex obligatione naturali, ex qua recipiens beneficium, tenetur ad donationem remuneratoriam, quam vocãt antidora. Verum quia hæc obligatio ſolum reſultat ex virtute animi, ſuſcipientis beneficium non ex aliquo pacto, ideo incerta eſt opinio, quæ ex illa pendet ſiquidem nonnunquam accidit huiuſmodi, eſſe gratos ſuis benefactoribus, & plerũq; eſſe ingratiſsimos.

Vſura ex ſpe mutuanti certa de retributione.

Quo-

Quocirca qui mutuat, ſperando retributionem ex mutuo, vſurarius eſt. Neque enim poteſt habere ſpem quæ certa ſibi ſit ſpes, niſi fundetur in pacto claro, vel ſubintellecto, quia hoc modo erit certa ſibi ſpes, quia certitudinem ſibi conciliat ex pacto. Verũ ſi habet opinionem ſolum de retributione, & nullo pacto ſiue tacito, ſiue expreſſo interueniente, adhuc diſtinguendum eſt, quia ſi ſic opinãdo mutuat, ita opinatur retributionem, quod ſi non opinaretur, non mutuaret, aut ſic opinatur retributionem, quod etiam citra illam opinionem mutuaret. Et ſignum prioris opinionis, eſt quia exigit retributionem, etiamſi non deduxit in pactũ, ſi autẽ nihil exigit, neq; intẽdit exigere, quod ſibi retributionis offertur libenter ſuſcipit, ſignum certum videtur, quod etſi mutuans, opinionem conceptam tenebat de retributione, non tamen, opinio huiuſmodi ab eo concepta erat cauſa mutui, ideoq; hic non eſt cenſendus vſurarius, igitur ſi propter ſolam intentionem lucri, quam homo habet ex mutuo, eſt iudicandus vſurarius in foro cõſcientiæ ex. de vſur. ca. conſuluit, quia mutuat, ex mutuo intendens lucrum, aliàs non mutuaturus, quomodo Carolus hic dicit, quod paciſci de lucro, ex mutuo habendo, modo modicum ſit non eſſe vſuram? ſi ſola intentio coinquinat, opus nonne etiam coinquinabit?

Vſura ex ſola opinione de retributione.

De re hac ca. 3. videatur.

¶Præterea Carolus ingenue fatetur vſuram malam eſſe, quia pecunia non poteſt parere pecuniam, at vero in caſu ſuo, pecunia parit pecuniam. Siquidem, mutuanti exhibetur pecunia, propter ſuam pecuniam.

¶Quod ſi dixerit, tunc in caſu ſuo pecuniam non dari mutuanti, propter pecuniam mutuatam, ſed propter lucrum, quod conſecutus fuit mutuatarius ex pecunia mutuata, vnde ſi nihil lucri eſt conſecutus, nihil ab eo exigetur. Neq; ille tenebitur pro mutuo quicquam amplius retribuere, quam reſtituere capitale. Et hoc eſt coluuien Caroli, vnde ſibi fabricanit ſuum placitum. Et addit, quod quia mutuans fuit cauſa lucri, cauſa, ſcilicet, efficiens, quam vocant inquit, cauſam ſine qua non, ideo nihil criminis committit, ſi portionem modicam exigat lucri ſupra ſortem.

¶At vero, vt pridem tradebam, vſura etiam committitur, ſi forti quicquam accedat, etiam propter mutui beneficium receptum, etiamſi non exigatur propter vſum pecuniæ, vſurarij enim nihil interest, referre lucrum ſiue propter vſum pecuniæ, ſiue propter beneficium mutui, modo ipſe corradat lucrum, veniat vndecumq; ſua non intereſt. Et dominus ait, Date mutuum nihil inde ſperantes, inde retributionem, id eſt, ex mutuo, qui autem ſperat quicquam propter beneficium mutui, iam ex mutuo aliquid ſperat. igitur agit contra domini præceptũ ſiue ſperet pecuniam, ſiue munuſcula, ſiue beneficia eccleſiaſtica, ſiue fauorem, vel alia hoc genus, quæ vel pecuniam includunt vt beneficia, aut pecunia ſunt æſtimabilia, vt reliqua, vniuerſa autem hæc Dei verbum excludit, dicens, Date mutuum nihil inde ſperantes. Lucæ. 6.

Vſura eſt ſi accedit aliquid vltra ſortem ſiue propter vſũ pecuniæ mutuatæ ſiue propter beneficiũ mutui.

Accedit etiã iſtis, quia diuiſio illa vſuræ, propriè ſumptæ, in vſuram contra charitatem, & ſecundum charitatem eſt futilis, & inepta ſatis diuiſio. Primo quidem, quia contractus ex iuſtitia eſt librandus, & non ex charitate, contractus enim ſi iuſti ſunt librantur ex ſua æqualitate, quia ſi ſit æqualitas pronuntiamus eſſe iuſtos ſi autem ſint inæquales pronuntiamus eſſe iniuſtos, vt ex. 1. lib. & 2. ſatis dilucidum eſt, cum ergo vſura vtcumque ſi propriè ſumatur, ſemper eſt contractus inæqualis igitur ſemper eſt iniuſtus. Et hoc patet, quia in caſu propoſito à Carolo, mutuatarius dat portionem lucri, mutuanti ex pacto, hoc autem pactum eſt iniuſtum, quia eſt de reportando alieno, ſiquidem lucrum totum eſt mutuatarij, cur ergo obligandus eſt, vt impartiatur mutuanti? Neque iuuat, quod ipſe ait, reprehendens Conradum, quod mutuando fuit cauſa lucri, imo nõ fuit cauſa efficiens lucri mutuum, ſed induſtria & diligentia mutuatarij. Nam pecunia illa mutuata, ſi ſola eſſet, non pareret aut efficeret lucrum. Nam ſi eſſet bona induſtria, mutuum non pareret lucrum, quia ſæpe contingit perditio, ſi ergo nihil mutuans demit, ſi iactura contigerit mutui, cur ergo, ſibi exigit aliquid ex lucro accedere? an non hæc eſt inæqualitas contrahentium, vt mutuãs tutum habeat lucrum, & mutuans, non

Diuiſio vſuræ refellitur excogitatæ à Carolo.

tutum,nam ſi accidat iactura,totam ſibi imputabit, & principale ſolidum reſtituet,mutuanti.

¶Præterea ſi mutuans caſu retento,maiorem partem lucri ſibi aſcriberet eſſe vſuram,aperte fateretur Carolus,cur ergo ſi modicum exigit inficiatur eſſe vſuram,quandoquidem multum, & paucũ non variant ſpeciem.Dicat igitur ſi modicum exigit luerum,eſſe modicam vſuram,& ſi magnum, magnam vt furtum oboli furtum ex ſuo genere eſt,& malũ. Rurſus, & caſu retento modicam lucri portionem exigere eſt contra charitatẽ proximi,namq; mutuatarius,cogitur dare,quod non debet mutuanti. Nam lucrum totum eſt ſuum, & ſuæ induſtriæ imputandum,quanuis mutuum eſt cauſa ſine qua non at non eſt effieiens lucrum, vt reſeratio feneſtræ eſt cauſa ſine qua non lux illuminaret cubiculum, non tamen eſt cauſa efficiens lumẽ,quia poterunt eſſe diu reſeratæ, ſine illuſtratione cubiculi, vt noctu accidit,contra charitatem igitur proximi eſt frui ſudoribus alienis. Et quamuis mutuatarius profiteatur ſe potiri beneficio, ex mutuo,at coactus hoc beneficium ſuſcipit, quia aliàs ſuam indigentiam leuare nequit,vt is qui proijcit merces in mare, vt vitæ ſuæ illis proiectis conſulat, vnde et ſi videtur officium charitatis, eſt nihilominus tegumentum iniquitatis. Quid quod hic autor in poſteriora dirigit oculum, & non ad primam cauſam erigit mentem. Siquidem debuiſſet expendere contractum ſi eſt contra legem Dei, & non ſolum conſiderare,ſi beneficium præſtat proximo. Quid enim ſi beneficium confert proximo, vt hoc illi interim donaremus,ſi iſtud beneficium confert contra legem Dei prohibentem omnem vſuram propriè dictam.

Omnis vſura propria eſt contra iuſtitiam & contra Dei & proximi charitatem.

¶Dixerim ergo contractum à Carolo approbatum eſſe contra iuſtitiam quia non ſeruat in contrahentibus æqualitatem,& eſſe contra charitatem proximi, quia beneficium mutui,illi confert,cum onere ſoluendi,quod alioqui ſoluere nõ tenetur,niſi ad ſoluendum ex pacto teneretur iniquo, ideoq; ſoluere cogitur, quod non debet.Et eſt contra Dei charitatem,quia qui non ſeruat Dei mandata,agit contra charitatem,vos inquit,Saluator orbis Ioan.15.amici mei eſtis, ſi feceritis omnia quæ præcipio vobis,& rurſus Matth.7. Non omnis qui mihi dicit Domine, Domine introibit in regnum cœlorum, ſed qui facit voluntatem patris mei,qui in cœlis eſt. Cum ergo diuina lex naturalis,veteri lege expoſita, & in noua non ſuppreſſa, reprobet vſuras,qui eas admittit facit contra Dei charitatem.

CAP. TERTIVM.

Naturã vſuræ, & eius prohibitionem rurſus inculcans.

Vſura vocatur ſuã ratione ſuper abundantiã temporalis boni.

VSuram formalem eſſe intendere accipere excreſcentiam aliquam vel acceſsionem temporalem,vltra ſortem, ſuperius tradidimus. Adiecimus autem eſſe neceſſarium hanc acceſsionem intendere propter mutui officium vt ſit formalis vſura.Eſt item neceſſum vt hæc acceſſio,ſeu commodum ſit temporale, ſiue ſit prorſus temporale,ſiue annexum habeat temporale. Namq; ſi quis mutuat, quia conſilij eſt euangelici mutuo dare Matthæ.5. volenti mutuari à te da ei & Lucæ.9.Mutuum date, nihil inde ſperãtes, vnde eſt meritorium opus, quippe promeretur mutuans gloriæ ſempiternę incrementum.Et ideo qui hoc animo mutuat & incrementa ſpiritualis lucri intendit,vſurarius quidem eſt,non infernalis, vt pecuniarij vſurarij, ſed potius cœleſtis. Siquidem cum Deo fœneratur,non cum hominibus. Deus autem quæ eſt eius infinita liberalitas,imo infinita magnificentia,ad has vſuras exercendas ſuos fideles hortatur, Matth.25. vt alias pecuniarias abominandas præcipit. Intendere igitur acceſsionem boni ſpiritualis,non eſt vſura propriè, ſed metaphoricè ſpiritualia enim non ſunt pretio comparabilia.

¶At obijcies forſan,ecquid ergo, ſi mutuat Petrus Ioanni ſacerdoti, centum argenteos, modo pro Petro celebret.20. miſſas vltra ſortem hoc accepturus,non ne hoc vſura eſt, etiamſi ſit acceſsio ex bono ſpirituali,nam miſſa ſpirituale bonum

Spiritualia quę habent annexa téporalia non poſſunt deduci in pactũ habendi ea vltra ſortem.

num eſt? Vtiq; vſurarins hic contractui eſt. Siquidem etiamſi miſſa ſecundum ſe eſt bonũ ſpirituale, cæterum obligatio ad celebrandum miſſam eſt, æſtimabilis pecunia, ideo hæc obligatio eſt temporalis, & acceſsionem hnius deducere in pactum vſuræ vicio dandum eſt.

¶Similiter, autem & mntuare epiſcopo centum aureos, aut mille, vt inde aſſequatur mutuans beneficium vſura eſt. Nam que beneficium, habet annexa temporalia. Atq; mutuare, vt ex mutuo quiſpiã conciliet ſibi fauores apud principes, vel alios magnates, pro aſſequendis præfecturis, vel officijs publicis, &c. item vſuſarium eſt. Qnoniam præfecturæ iſtæ & officia bona temporalia ſunt, quæ à rege venduntur ſæpè, vt modo videmus vendi: Ideoq; huiuſmodi ſub pecunia cõprehenduntur.

Beneuolentia quomodo noninducat vſuram.

¶Cæterum, ſi ſola beneuolentia mutuatarij intendatur, & amicitia eius, tũc mutuans hoc intendens non eſt vſurarius ſiquidem amicitia ſola, non repntatur ex pecunia. Quia non eſt vendibilis, aut emibilis interna beneuolentia quæ bonum ſpirituale eſt, verum qnia officia amicitiæ ſunt promouere amicos in bonis, ideo ſi ob hoc mutuans mutuat vt officia amicitię demereatur, apud amicum ſuum, ſcilicet, vt loquatur regi, vel principi pro præfectura obtinenda eſt alia conſideratio texenda, ſi hoc ſcilicet, deducitur in pactum, expreſſum, vel inſinuatum, vel ſolum ſperatur ex liberalitate mutuatarij vt ſub hæc dicemus.

¶Eſt igitur vt clarius sem agamus, vt prędicebamus, vſura quædam materialis, alia vero formalis. Materialis eſt ipſa actio exterior recipiendi lucrum vltra ſortem formalis vero, intentio recipiendi huiuſmodi lucrum.

Aliud eſt deſiderũ aliud intentio lucri vltra ſortem.

Porro aliud eſt deſiderium recipiendi hoc lucrum, aliud intentio. Siquidem poteſt deſiderinm afficere, ſine intentione. Multa namq; deſideramus, quæ non intendimus, vt pote qui deſiderat epiſcopatum, ant diuitias, quas non intendit, quia ſibi nõ futura aduertit. Deſiderium igitur lucri vltra ſortem vſura eſt mentalis, ſicut enim qni videt mulierem alienam ad concupiſcendum eam iam eſt męchatns in corde ſuo ita ſimiliter, qui lucrum vſurarium habere concupiſcit eſt vſurarius, mentaliter, etſi huiuſmodi, non ſit obnoxius reſtitutioni, quippe nihil vſuræ cepit.

Intétio lucri vltra ſortem duplex

¶Intendere autem lucrum vltra ſortem bifariam accidit, ant efficaciter, aut inefficaciter, Inefficaciter ille intẽdit, qui volẽs tale lucrũ, non apponit tamen media neceſſaria, lucro huiuſmodi aſſequendo, ſunt porro media, pactum interueniens, ſiue tacitũ ſiue expreſſum, aut ſi hoc non interueniat, exactio lucri adeſt ſiquidem ſi nullo pacto interueniente, mutuans mutuet, at vero poſtmodum exegerit lucrum ſignum eſt, ſe voluiſſe efficaciterque intendiſſe hoc lucrum, is namque efficaciter intendit, qui conſequendo fini, media proſeqnitur neceſſaria aliâs inefficax eſt intentio, vt qui vult potiri beatitudine, alioqui deſes, in Dei mandatis.

Debitũ ex iuſtitia & ex liberalitate.

¶Rurſus intendere huiuſmodi lucrum bifariam accidere poteſt, aut intendendo illud tanquam debitum, quaſi ex iuſtitia, ſiue quod idem eſt quaſi ex obligatione ciuili, ant tanquam debitum nõ quaſi ex iuſtitia, ſed ex pura donantis liberalitate.

¶Iam igitur iuxta has diſtinctiones, ſit 1. concluſio, deſiderium vſurarij lucri vſura eſt mentis libera ab omni reſtitutione qualis etiam eſt ſimonia mentalis, hæc ex paulo ante dictis ſe prodit. 1. Concluſ.

¶Secunda concluſio, intentio ineffieax lucri vſurarij item poteſt appellari vſura mentalis, non tamen adeo propriè, vt prædicta. Namque hæc habere poteſt actum exteriorem, & non in ſolis nudis affectibus reſidet. Etenim ſi accipit lucrum vltra ſortem accipit, iam ſe prodit in actum exteriorem, quia tamen poteſt ſepulta in corde iacere, quia cum nullum proſequatur medium ad habendnm lucrum vltra ſortem, non enim paciſcitur vllatenus, non exigit, ſed ſolum expectat liberalitatem mutuatarij, ſi hæc ſe prompſerit, recipit lucrum, ſi non ſe prõpſerit ſecum contenta conquieſcit. 2. Concluſ.

¶Tertia concluſio, huiuſmodi intentio lucri vltra ſortem non eſt vſuraria. Probatur, quia eſt intentio inefficax, & ideo ſine medio aliquo iniuſto, ſperat non propter mutuum, ſed propter liberalitatem, & gratitudinem mutuatarij lucrum vltra ſortem, neque exiget aut per ſe, aut per alium: vnde infero, quod etſi ſic ineffcaciter 3. Concluſ.

ficaciter

ficaciter intendens lucrum huiuſmodi, ita intenderet, quod ſi non intendiſſet lucrum, non mutuaret, quod non eſſet vſurarius, propter rationem prædictam, quia huiuſmodi mutuans inefficaciter intendit, & illud ideo lucrum quod intendit, non intendit, tanquam ſibi debitum ciuiliter ſed ſolum vt debitum naturaliter. Quod ſanè debitum exigi non poteſt, quippe ſubiacet arbitrio dantis. Et hęc videtur fuiſſe ſententia S. Thom. opuſculo. 73. c. 3. vbi ait, illa ſuperabundantia quæ ex collatione gratuita accidit, non habet vicium & Almain in. 4. d. 15. q. 2. vbi indicat Tho. 17. q. alias. q. 13. art. 3. de malo dicentem, quod ſpes etiã principalis aliquid recipiendi vltra ſortem, non ex vi mutui, ſed ex beneuolentia mutuatarij, itaq; ſi nõ ſperaret, quod gratanter & liberaliter aliquid daretur, non mutuaret non facit vſuram. Et ſunt rationes, quæ videntur hanc ſuadere ſententiam.

S. Th. opuſ. de mal. q. 13. ar. 3.

1. Ratio. ¶ Prima quia cum mutuum debeat eſſe gratuitum, quidquid nõ tollit hoc, quod eſt eſſe gratuitum, non inficit mutuum vſuraria labe, at vero ſic ſperare ex beneuolò mutuatarij affectu, gratiæ acceptæ relationem, ita quod ſubmota hac ſpe, non mutuaret mutuans, non tollit rationem gratuiti, ergo non eſt vſuraria illa ſpes principalis ſeu intentio. Probatur minor, quia maior prompta eſt. Enimuero, nulla eſt exactio, nullumq; pactum ſed relatio acceptæ gratiæ, in arbitrio eſt mutuatarij ſita.

2. Ratio. ¶ Secunda, licitum eſt mutuanti, quando mutuat principaliter ſperare beneuolentiam, & gratum affectum mutuatarij, ad eam rationem, quod nũquam mutuaret, niſi ſic ſperaret, ergo fas erit mutuanti ſperare principaliter gratuitam aliquam collationem rei temporalis ab ipſo mutuatario. Probo conſequentiã, quia ex affectu beneuolo procedit, relatio gratiæ, igitur ſi licet primum, cur nõ ſecundum.

3. Ratio. ¶ Tertia, mutuatarius naturaliter obligatur, ad ãntidor, ideſt, ad referendum gratiam benefactori, igitur ſi mutuatarius ad hoc obligatur naturaliter, cur non licebit mutuanti ſperare principaliter, illud ad quod mutuatarius, naturaliter obligatus eſt? Etenim, qui ſic expectat gratioſam collationem, non expectat aliquid vltra debitum, ſed expectat ſortem, & ſibi debitam gratificationem. Et confirmatur, quia ſi Petro debentur ex mutuo centum, quæ ſibi acquirere nequit, niſi mutuando etiam alia decem, vt ſibi reſtituantur cẽtum manifeſtum eſt, quod nulla in huiuſmodi contractibus eſt vſura. Quoniam etſi mutuator recipit aliquid vltra ſortem eſt illud ſibi debitum ciuiliter, ex alio mutuo. Quippe hic ſunt duo mutua, decem igitur, quæ recipit vltra centum, non ſunt intereſſe mutui prioris, ſed ſunt obligatio mutui poſterioris. Et iuſte, qui non poterat recipere mutuata primo, rurſus mutuat, alia vt vtrumq; recipiat. Et tam debitum eſt ciuile, reſtituere, primum quam ſecundum, ſi igitur recipere vltra centum decem, quia recipitur debitum, non eſt vſura, recipere vltra ſortem debitum naturale ſeu debitum amicitiæ, & hoc intẽdere non erit vſura.

¶ Sunt qui hoc quod diximus de duobus mutuis limitẽt, vt Ioan. à Methi. in tractatu de vſuris, quod primi cõtractus ſunt liciti ſi expreſſe dicat mutuans, tibi mutuabo decem, modo mihi ſimul reſtituas vtrumq;, ſcilicet, centum & decem, itaq; non putat fas eſſe, niſi exprimatur iſtæc conuentio. At vero, in foro conſcientiæ vbi veritas exigitur, nihil opus facto, hoc exprimere, ſed ſufficit, quod ita ſit.

¶ Adhuc confirmãtur quæ dicebamus, finge duos eſſe contendentes mutuum à Petro, videlicet Ioannes & Paulus, ſcit que Petrus Ioanni quod ſi mutuo det, quod Ioannes erit ſibi gratus, id quod de Paulo, non credit, num ſi Petrus mutuo dederit ob eam cauſam, & negauerit Paulo dices ne vſurarium eſſe Petrũ? & ſupponamus, quod non poteſt ſubuenire vtrique. Equidem nulla ratio cogit, vt ita aſſeramus, ſed potius Petrum rectè facere, & quod potius eſt dandum mutuum, creditori grato, quam non grato. Imo ſi addas, quod non exhiberet mutuum, niſi crederet mutuatarium gratũ futurum. In eandem ſententiam reperio Gabrielem in. 4. diſt. 15. q. 11. non longè à principio vbi idem teſtatur fas eſſe mutuare alteri ſperando eius gratitudinem, aliâs non mutuaturus. Et vocat in

Cõfirmatio priorum.

eandem

eandem ſententiam Panorm. ſuper. c. cõſuluit de vſuris. Et S. Thom. in. 2. 2. q. 78. art. 2. reſpon. ad. 2. & 3. & 4. affirmat. Quod licet recompenſationem propter beneficium mutui datum alteri, ſperare, & exigere & expetere, cui ſubſcripſit Caie. ibidem & in opuſculo de vſuris. q. 2. Quippe recipiẽs beneficium, tenetur ex. 5. ethi. ad recompenſandum beneficium, obligatione videlicet naturali, non tamen ciuili, vnde quia hæc obligatio ciuilis procedit ex pacto vel manifeſto, vel inſinuato, ideo hanc recompenſationẽ, nefas eſt deducere in pactum. Quia iam tunc mutuatarius teneretur ciuiliter, ad recompenſandum quod eſt contra iuſtitiam. Nam illa obligatio ciuilis eſt pecunia æſtimabilis, & ideo ſi deducitur in pactum recompenſatio, tunc mutuatarius ad aliquid obligatur ſoluendum quod ſecundum iuſtitiam ſoluere non debet.

Fas eſt mutuanti ſperare recompenſationẽ mutui.

Forſan obijcies mihi Thomam, ſolum dixiſſe fas eſſe ſperare recompenſationẽ mutui, non tamen dixiſſe, hoc fas eſſe, quãdo ſpes recompenſationis eſt, cauſa mutui, ſed eum intelligendum, quando ſpes huiuſmodi non eſt cauſa, vt pote, quando illa non extante nihilominus mutuator mutuaret.

¶At vero Tho. abſolutè loquitur, & nihil expreſsit ſiue ſit cauſa, ſiue nõ cauſa, ſed ſolũ excluſit, quãdo ſpes hæc deducitur in pactum, vnde exoritur ciuilis obligatio. Porro, etiamſi ſpes hæc recompẽſationis ſit cauſa mutui, poteſt eſſe etiam num ſine ciuili obligatione.

Spes recõpẽſationis poteſt eſſe cauſa mutui, ſi ne aliqua ciuili obligatione.

¶Forte quæret aliquis, cur Thom. dixit fas etiam eſſe exigere recompenſationem, cum neget fas eſſe deducere illam in pactum? Quandoquidem exactio ex pacto ſortitur ortum vt ſupra dicebam Reſpond. Thom. non vſurpaſſe exactionem ad ſenſum iuriſconſultorum, quæ eſt exactio coram iudice, vnde qui non habet actionem contra alium, neq; exactionem, ſed mutuans non habet actionem ceſſante pacto, vnde neque exactio nem.

¶Verum accepit exigere pro eo quod eſt amicabiliter petere recompenſationem, vt ſi mutuans eget aliqua opera mutuatarij, poterit illi dicere ego leuaui mea opera tuam indigentiam, leua modo meam, &c. ¶Porro autem, vt non ſuperſit ſcrupulus, contra ea quæ dixi ſubrepens, aperiam amplius quæ dixi de intentione lucri inefficaci Quia continuo inſultabit forſan aliquis dicens, illa intẽtio eſt cauſa mutui, vt ſupponimus, quia de re hac eſt tota quæſtio. quia quando non eſt cauſa lucri vltra ſortem, ceſſat omnis ambiguitas, ſi ergo eſt cauſa, quo modo eſt inefficax? Præterea intentio etiam inefficax adulterij, &c. eſt crimen ergo intentio inefficax lucri huius etiã erit culpanda.

Exigere pro petere quid ſit

Declaratio doctrinæ antehabitæ.

¶Reſpondetur primo, quod huiuſmodi intentio relata ad mutuum eſt, cauſa eius efficax, quia per illam mutuans mutuat in caſu propoſito. At vero eſt ineffi cax cauſa lucri ſiquidem mutuans, per hanc intentionem, nihil habet actionis contra mutuatarium vt aliquid propter mutuum ſoluat: neq; ab eo propriè poteſt aliquid exigere, ſiquidem id temporis recompenſatio, quam lucrum modo nominamus, pendet ex voluntate mutuatarij, ſi volet recompenſabit, & ſi nolet nihil eum coget.

¶Secundo reſpond. quod voluntas inefficax ad peccandum eſt peccatum vnde voluntas etiam inefficax habendi lucrum extra ſortem, ex vi mutui eſt, vſuræ peccatum.

¶Cęterum quando dicebamus intentionem habendi lucrum extra ſortem, non eſſe culpam, habendum eſt, dictum noſtrum, de intentione habendi lucrum, non ex vi mutui, ſed aliunde, vt pote ex voluntate ſpontanea mutuatarij, vel ex alia iuſta cauſa.

¶Vocaui autem intentionem huiuſmodi inefficacem, quia mutuans ex hac intentione, nullam inducit in mutuatario ciuilem obligationem, ex aliquo pacto, tacito, vel expreſſo, vel ex actione propria quæ ſunt media ad conſequendum lucrum ex vi mutui.

¶Eſt igitur inefficax, non relata ad mutuum ſed collata ad lucrum ex vi mutui.

¶Vnde. 14. q. 3. c. vſura traditur. Quidquid vltra ſortem exigitur eſt vſura, igitur exactio ſola acceſsionis ad ſortem, eſt vſuraria. Non ergo, ſi acceſsio, ſit dono data vbi nulla eſt exactio. Etiamſi D. Ambro. ibidem. c. Plerique, videatur dãnare de vſura, quidquid accedit ſorti, etiamſi

etiamſi gratis accedat, vnde Guido Papa
tractatu de vſuris, ſic cenſuit, etiam gra
tioſam donationem, vltra ſortem, eſſe
vſuram, propter verba Ambroſij, dudū
relata.

¶At vero, quod ait, Ambroſius. 14.q.
Exponitur Ambroſius. 3.c. Plerique, vſurarium eſſe, quidquid
accedit vltra ſortem, etſi gratis detur
quia ait, ſi quis inſtaurandum conuiuiū
putat, ad negociatorem mittat, vt abſin-
thiaci cupellam deferat, ſibi gratis. Ad
cauponem dirigit, vt Picenum vinum,
aut Tyriacū requirat, &c. vnde videtur,
quod nihil ſit vltra ſortem recipiendum
etſi gratis donetur, verum oportet intel
ligere, pactū ibi fuiſſe, ſiue expreſſum ſeu
tacitum, vt gloſſa intellexit. Et quod ait,
gratis intellige quod negociator, ſine
pretio ſibi parat, vltra ſortem, ſiue vinū,
ſiue quoduis aliud, non tamen ſine pa-
cto, id quod vſurarium eſt. ¶Huic autem
Recipere vltra ſortē aliquando nō vſatur habe ſura. ſententiæ, quam duco eſſe veram, recla-
mant, non pauci ex theologis, & iuriſcō-
ſultis. Etenim Conradus. q. 23. de contra
ctib. conclu. 2. ei refragatur. Et Maior in
4. diſt. 15. q. 29. reſpondens. 1. arg. & qui
dam alij, vt Ioan. à Methina. tract. de vſu.
c. 1. & Nauarrus, in comm. reſolu. de vſu.
nu. 12. qui putat eſſe receptum ab omni
bus vſuram mentalem, obligare, mutuā-
tem ad reſtitutionem. At per mentalem
intellexit, quando mutuans habet inten
tionem principalem ad lucrum, quod à
mutuatario ſperat. ¶Verum non expo-
nit ibidem, quid ſubaudias per intentio-
nem principalem, niſi quod res eſt pa-
tens. Autores enim vocant intentionem
principalem, quando ipſa eſt cauſa mu-
tui: quaque ſubducta, mutuo non da-
retur.

¶Hancq; intentionem, non ſociatam pa
cto aliquo, vel claro vel inſinuato, appel
litant mentalem vſuram. Et ille obno-
xiam credit eſſe reſtitutioni, omnem re-
ceptionem lucri vltra ſortem. ¶Et vide-
tur conniuere huic placito ex. de vſuris.
c. conſuluit vbi Vrbanus docet, intentio
nem principalem lucri, etiam ceſſante
omni conuentione, obnoxium reddere
vſurariū reſtitutioni. Et Syluester in ver
bo vſura. 6. q. 3. varias de re hac vltro,
citroque indicat ſententias, & tandem
hæret Archidi. qui credit, quod ſi mutua
tarius, porrigit, aliquid vltra ſortem, non
exactus, ſed quia credit, quod mutuans
liberali mutuauit animo, & ideo vt repē
dat vicem gratuiti mutui, ille porrigit ali
quid vltra ſortem, mutuans, liber eſt à re
ſtituēdo accepta acceſsione, ſecus ſi mu
tuans, quod mutuatarius porrigit lucrū,
ceu exactus & non liberaliter credit ex
ſignis quibuſdam, vel ex relatione alio-
rum reſtituere mutuatario ſuperabun-
dantiam, quam recepit propter mutuū,
cæterū hæc doctrina maiori indiget elu
cidatione, intentionem enim principali-
ter habere ad lucrum bifariam cōtingit.
Aut quod ſit principalis lucri habēdi in Hæc diligenter obſerua de vſura mētali.
tentio, non ex vi mutui, ſed ex voluntate
mutuatarij libera, & ſpontanea, & nulla-
tenus coacta, vel quod ſit intentio princi
palis ad lucrum, ex vi mutui, vt verbi gra
tia ſi fingamus mutuantem, citra pactū
aliquod mutuaſſe, quia tenebatur hac ig
norantia, quod mutuatarius etiam ſine
vllo pacto, tenebatur obligatione ciuili
ad exhibendum aliquid vltra ſortem,
aut quia putabat, quod mutuatarius ci-
tra vllum pactum erat propter mutuū,
ita facturus.

¶Si igitur primo modo intelligamus
principalem eſſe intentionem ad lucrū,
nulla eſt obligatio reſtituendi, etiamſi
mutuatarius conferret aliquid vltra ſor-
tē, quia errore deceptus credebat quod
ſibi non fuit datum mutuum liberaliter.
Etenim hæc deceptio, non obligat inno
xium, mutuantem, ad reſtituendum, qui
alioqui liberaliter mutuauit. Quod ſi di-
xeris, deceptio hęc facit inuoluntarium,
igitur, non tranſtulit ſponte dominium
lucri in mutuantem. Dicendum mutua-
tarium, teneri ex obligatione naturali,
recompenſationem beneficij facere,
ideoq; tenebatur transferre dominium
ex hac obligatione, & circa hoc, non
erat deceptus. Si autem fuit deceptus,
quantum ad hoc quod putabat ſe tene-
ri ciuiliter, non fuit deceptus ſimplici-
ter, quia circa obligationem naturalem
non fuit deceptus. Et ideo tenetur depo
nere aliam deceptionem, cui mutuans
nullam obiecit occaſionem. Quocirca
tranſlatio dominij rata eſt, & mutuator
reſtituere non tenetur, talem excreſ-
centiam, quæ alioqui ſibi debita erat. Et
qui potitur ſibi debito, reſtituere illud
non tenetur.

¶At

¶ At vero, ſi principalis lucri huiuſmodi intentio erat ex vi mutui, quia animus mutuantis, etiamſi non ſe pandebat, aliquatenus erat tamen corradendi quicquam ex vi mutui, tunc ſane tenetur ad reſtitutionem.

Senſus germanus. c. cōſuluit de vſuris.

¶ Et cauſa hæc eſt, quia tunc non gratis mutuabat, quocirca mutuatarius, non tenebatur vllatenus ad recompenſationē. Siquidem vbi nulla eſt gratia, nulla eſt expetenda gratiæ recompenſatio, recōpenſatio enim eſt retributio gratiæ factæ. Porro mutuans animo prędicto, nullam exhibuit gratiam mutuatario, ideoque mutuatarius, ad recompenſam non tenetur vel naturaliter, vel ciuiliter, cum igitur non teneatur, exhibere, ſi exhibuerit, mutuans tenetur reſtituere, ſiquidē nullo modo eſt ſibi debitum, quod recipit, & recipit nihilominus tanquam debitum, ſed quid ſi mutuatarius credens mutuantem liberali affectu dediſſe mutuum, recompenſationem liberaliter illi exhibuit? vtiq; etiamnum mutuans reſtituere tenetur. Siquidem ignorantia mutuatarij inuoluntariam fecit recompenſationem, ſiquidem ſi illi conſtitiſſet deprauatus mutuantis animus, nunquā illi recompenſationem porrexiſſet, quā ob animi illius deprauationem non debebat, ſi verò deprauatio hæc prius corrigatur, quam mutuatarius recompenſat liberaliter, iam tunc fas erit recompēſationem accipere. Ex iſtis perſpicuus eſt locus ille. c. finalis. de vſuris qui alioqui videtur difficilis.

Ioannes à Methina diſſerit & refellitur.

¶ Contra tamen huiuſmodi deciſionem Ioannes à Methina. tracta. de vſuris. c. 1. diſſerit quædam dicens, nunquam poſſe dari mutuum, recompenſationem intendendo ex mutuatario etiamſi intendat ex amicitia, vel ex beneuolentia. Diſtinguit autem inter ſperatum lucrum, & intentum. Quia cenſet ſperare non eſſe intendere. Quippe multa ſperamus, quæ non intendimus, vnde intendere lucrum, nunquam licet ex mutuo, bene tamē ſperare propter amicitiam. Diſtinguit rurſus lucrum, poſſe bifariam conſiderari, aut quatenus eſt cauſa finalis, aut quatenus eſt cauſa impulſiua. Nam hæc diſtingui valent, vt liquet de canonico, concedenti in eccleſiam propter diſtributiones quotidianas. Cuius alioqui finis non eſt diſtributio illa, ſed eſt cauſa illum mouens, & cauſa ſine qua non.

¶ Ait igitur, ſi lucrum eſt finalis cauſa mutuandi, ſemper eſt vſuraria mutuatio ſi vero non eſt cauſa finalis, quia non intendit mutuans lucrum, ſed intēdit amicitiam, vel beneuolentiam, & hæc ſunt finis nihilominus eſt cauſa impulſiua, quia non mutuaret, niſi ſperaret aliquid temporale ex lucro, tunc non eſſe vſurā teſtatur.

¶ Vnde infertur. 1. quod qui concedit hanc, fas eſt mutuanti ſperare lucrum, ex gratitudine mutuatarij, cogitur concedere iſtam, fas eſt mutuanti ſperare lucrum ex mutuo. Quia illa particula, Ex, cauſam lucri importat. Modo lucrum quod eſt cauſa gratitudinis conſequenter eſt cauſa lucri ex gratitudine ſperati. Infert. 2. ſolam ſpem lucri ſecluſis omnibus alijs, ſcilicet, pacto exteriori, & exactione ſufficere ad viciandam mutuationem: & eam vſurariam reddendam iuxta. c. conſuluit de vſuris, & iuxta verbū Chriſti Lucæ. 6. mutuum date nihil inde ſperantes. Infert. 3. fas eſſe clerico ſuæ operæ ſacrę ſtipendium ſperare, at nefas eſt mutuatario ſui mutui recompenſationem ſperare.

At vero, hæc ſententia non legitimis ſe fulcit munimnibus. Et primo quidem falſum eſt, quod qui ſperat nō intēdit, & ideo aliud eſſe cōtetur intendere, aliud ſperare lucrum. Siquidem ſpes ſiue ſignificet paſsionem, ſiue virtutem, ſiue virtutis actum eſt de fine obtinendo principaliter, vt ſperat ſpes Chriſtiana vitam æternam. Et omnes qui ſperant intendunt, aſſequi quod ſperant, vnde ſpes etiam eſt de obtinendis medijs ad finem adipiſcendum: Quoniam ſpes Theologica primo figit ſuam aciem in vitam æternam, & ſub hæc in gratiam Dei, ſe profert vt medium ad vitam æternam obtinendam neceſſarium, ſane deſiderium non eſt intentio, quia multa deſideramus, quæ non intendimus, vnde dixit Ariſtot. voluntatem eſſe impoſsibilium, at impoſsibilia nemo aut intendit, aut ſperat.

Spes eſt de fine principaliter, & de medijs ſecūdario.

¶ Quocirca ſi ſecundum hunc autorem fas eſt ſperare lucrum, ſed non intendere, vtiq; ipſa propoſitio ſeſe iugulat: nam ſi fas eſt ſperare, cum ſperare ſit intendere, vtiq;

re, vtiq; fas eſt intendere lucrum, aut ſi hoc neſas illud non erit fas. Ad hæc paulò poſt ſubnectit aliam propoſitionem aduerſariam modo conceſſæ, videlicet. Qui concedit licere ſperare lucrum ex gratitudine, debet concedere licere ſperare lucrum ex mutuo. At ipſe primum conceſsit paulò antè, dicens non licere intendere, ſed licere ſperare lucrum ex gratitudine mutui vnde quod ait, lucrũ non poſſe eſſe cauſam finalem mutui ſine vicio vſuræ, bene tamen poteſt lucrũ ſperatum eſſe cauſam mutui impulſiuam, ruit ex prioribus, quæ colligebam, aduerſus eum. Siquidem ſi poteſt ſperari lucrum per ſe, igitur intendi. Quia etiam finis eſt cauſa impulſiua. Ex fine enim impellimur ad quærẽda media Conradus vero, ſibi habuit perſuaſum licere intendere lucrum, cum ſit mutuũ non tanquam ex cauſa principali, ſed ſicut ex cauſa minus principali. Nam ſi cauſa principalis ſit amicitia, quę mouet ad mutuum tũc ceu ex cauſa minus principali poteſt ſperare lucrum, vt ſupra tãgebam, ſed equidem, etſi amicitia moueat principaliter ad mutuum & non lucri ſpes, poterit eſſe vſuraria mutuatio. Nam ſicut qui non erat venditurus domũ, vel quodcumq; aliud niſi ex amicitia alterius, & precibus cogeretur, nihilominus vendit domum pro ſuo pretio ita fieri poteſt, quod non eſſet mutuaturus Petrus Ioanni, niſi vrgeret amicitia, & rogatio, nihilominus, ſi eum obligat, opere, vel affectu ad recompenſam vſura eſt. Methina verò induxit ca. conſuluit pro ſua ſententia, quem pridem ego dilucidaui, & minimè illi ſuffragatur inducit quoq; euãgelicum oraculum. Mutuum date, &c. verum oblitus ſui iſtum locum indicat, ſiquidem, ipſe dixerat, non licet intendere lucrum ex mutuo, at licet ſperare gratitudinem mutui. Quocirca licebit aduertere dominum verba illa protuliſſe, contra Iudæos, & in perſona eorum illa produxit contra omnes vſurarios. Quorum ſanè mos eſt, qui erat & eſt Iudæorum, ſcilicet, ſperare ex mutuo lucrum ex vi mutui, ideſt, quod credebant mutuatarios obligatos eſſe ciuiliter ad ſoluendum vſuras. Hæc autem obligatio fiebat vel ſcriptis, aut verbis, aut aliàs vnde dominus per Eſaiam, hunc peſsimũ morem inſinuans, & carpens, cap. 58. ſolue, ait, faſciculos deprimentes, id quod aiebat dominus, quia Iudęi ex nimia auaritia ſcriptis obligabant & deprimebant alios Iudæos vt vſuras eis ſoluerent.

Methina ſibi obuius.

Iudæi ſcripturis vſurarijs deprimebãt alios Iudeos, quæ ab Eſa. vocãtur faſciculi deprimẽtes Hiſpane legajos de ſcripturas.

¶ Porro ęquitas & gratia mutui, non violatur ſi ſperatur recompenſatio, non ex vi mutui, ſed ex liberalitate mutuatarij. Neq; hanc recompenſationem ſperare, non ex obligatione ciuili ſed ex obligatione naturali viciat mutui contractum. Neq; Chriſt⁹, hoc intendit ſermone ſuo, vt homines non referant gratiã, facientibus ſibi gratiã, cum hoc ſit virtutis moralis. Quod ſilicet, referre gratiã cur nõ licet ſperare referendã? ſed ſolum voluit ne ſperemus ex vi mutui, id quod mutuũ viciat, ſcilicet, recõpenſationem ex ciuili obligatione. Quoniã qui hoc ſperat, nõ gratis mutuat, & ideo ſibi nihil recompẽſationis debetur quã ſi acceperit, reſtituere tenetur vt dudũ admonebã. ¶ Et probantur amplius hæc omnia, quia licet, vnicuiq; debiti ſibi ſolutionem ſperare, vnuſquiq; ſecundũ rationẽ ſibi debiti, vt ſi debetur aliquid ex iuſtitia, ſperare ex iuſtitia, iuſtum eſt, vt operarius qui ſperat ex ſuo labore iuſtitiæ mercedem, iuſte ſperat dignus eſt enim operarius mercede ſua. Quia operi ex iuſtitia, correſpõdet merces ex iuſtitia, ergo ſimiliter qui gratiam alteri cõfert, ſperare poterit aliã gratiã ſibi debitã, non ſecũdũ iuſtitiã ſed ſecundũ naturalẽ ęquitatẽ & gratioſam remunerationẽ. Nã ęqua ꝓportio eſt horum debitorum. Quamobrem, non ſolũ minus principaliter, imo principali intẽtione licebit mutuanti intendere recõpẽſationem, vt ſibi ex naturali æquitate debitam, quia actus hic obiectum habet, quod eſt ſibi debitum, cur ergo vicioſus erit? Dixi tamen ſupra hanc intẽtionem debere eſſe inefficacẽ, ſiquidẽ ex ea non debet mutuans intendere, iudicialiter petere, aut pactũ inire verbo, vel ſcripto vel nutibus, quia hæc eſſent vſuraria. Etſi S. Tho. teſtetur poſſe mutuantẽ exigere & expetere hoc debitũ vt ſupra ex. 2. 2. q. 78. ar. 1. cõmonefaciebã, verũ, vt annotabã, hæc exactio, non eſt propria. Neq; illatio illa eſt perẽptoria, fas eſt ſperare recõpenſationem ex gratitudine mutui igitur fas eſt ſperare lucrũ ex mutuo ſeu recõpenſationẽ (promiſcue enim vtimur

Vnuſquiſq; poteſt ſperare ex intentione principali recipere quod ſibi debetur.

vtraq;

vtraq; voce modò. Siquidem propoſitio hæc licet ſperare lucrũ ex mutuo, multiplex eſt, aut enim denotat præpoſitio, ex, vim mutui ſeu obligationem ciuilẽ, aut naturalem. Si primo modo intelligatur, eſt falſa propoſitio, & ideo neganda illatio, nam ex gratia infert debitum ciuile, ſi vero ſecundo modo intelligatur vera eſt, & ſufficiens eſt illatio vt patet ex dictis.

4. Concluſ. ¶Quarta concluſio, quãuis verum ſit fas eſſe ſperare ex gratitudine mutuatarij recõpenſationẽ, at nefas eſt hanc recõpenſationem deducere in pactũ. Hæc concluſio eſt contra Ioannẽ à Methina vbi dudũ, qui credit argumentũ eſſe euidens, ſcilicet ſperare ex gratitudine, ergo licebit hoc deducere in pactum. Et item contra Ioannẽ Maiorẽ di. 15. q. 4. iã præcitata. Qui credit fas eſſe recõpenſationẽ iſtam deducere in pactum, non amplius obligando mutuatarium, quam ex debito naturali obligatus tenebatur.

Methina, & Ioã. Maior. nõ probat. ¶Sed re vera, eſſet hoc pactum palliatio vſurarum. Et præterea quia pactum inducit ciuilem obligationem, etſi hanc nõ induceret, non eſt pactum. Nam iuſtitia hoc præcipit vt pactis iuſtis ſtemus, vnde hoc pactum ſuperueniens, ſolueret naturam gratioſæ remunerationis, & faceret contractum vſurarium, vnde ſi pactum ſuperadderetur, pactum eſſet nomine tenus pactũ, itidem nomine tenus gratioſa diceretur remuneratio, etſi ex ſe promitteretur quod Maior ait. Quandoquidem præcedens ex pacto, non eſt gratioſa ideo collectio Methinę eſt inſufficiens, & opinio Maior. non probanda, etſi Maior, non aſſeueranter opinetur.

5. Concluſ. ¶Quinta concluſio corollaria priorum, omnis mutui contractus mutuo, vbi efficaciter intenditur recompenſatio ſunt vſurarij & obnoxij reſtitutioni. Hæc prompta eſt, quia per efficaciter intendere, intelleximus, ex actione, vel pacto, vel ſaltem nutibus intendere remunerationem.

¶At vero animo ſolo intendere, ex vi mutui habere recompenſationem, etſi non ſit efficaciter intendere recompenſationem, quia media exteriora non proſequuntur; at vero eſt vſurarius nihilominus animus iſte, ideo & ſi dicatur vſura mentalis, obnoxia tamen eſt reſtitutioni, ſi hoc animo mutuans perſiſtens, recipit recompenſationem, teſtiq; tenetur id quod ſi dicta patet, et incipit priora, vnde infertur aliud eſſe efficaciter intendere, aliud principaliter intendere. Nõ q; vſurarius vſura hac prædicta, quã vocãt mentalem, non efficaciter intendit lucrum, nihilominus principaliter intendit, collectio igitur firma eſt, efficaciter intendit, igitur principaliter intendit, non tamen contra, quia hæc duo non dicuntur ad conuertentiam.

¶Sexta concluſio, qui principaliter intendit remunerationem, non ex vi mutui, ſed ex gratia mutuatarij ſoluendam, ſi id Dei charitate fit, meretur ex mutuo, niſi aliunde merito obſtetur. Hæc eſt 6. Concluſ.
contra Gabrielem loco iam prænotato: Qui credit huiuſmodi mutuantem, non peccare, neque etiam mereri. Nam dominus ait, Lucæ. 6. Etſi mutuũ dederitis his à quibus ſperatis recipere, quę gratia eſt vobis? nam & peccatores, peccatoribus fœnerantur. Gabriel refellitur.

¶Porro locus hic ſolum agit, vt diximus ſupra contra fœneratores, quibus mos eſt ſceleris recipere à mutuatarijs ex obligatione ciuili, & non ex gratia mutuatarij. Siquidem fœneratores, nolebant tunc, neque modo volunt verſari in incerto, vti verſantur, qui gratiam alterius expectant. Siquidem bona pars mutuatariorum, non correſpondet gratiæ mutuantis, imo deludunt illam ſæpiſſime.

¶Quare vſurarij, certa amantes lucra, & non incerta teneri ſpe, intendunt obligare mutuatarios, vnde Prouerb. 22. Qui recipit mutuum ſeruus eſt. Et quidem hoc eſt intentum vſurarij premere mutuatarium hac ſeruitute reddendi fœnus. Et qui liber eſt ab hac intentione inferendæ ſeruitutis, quando mutuat non eſt vſurarius. Quippe qui gratis mutuat, & gratiam expectat, non ciuile debitum. At quis dicet non eſſe actum bonum ex genere ſuo gratis mutuare, & gratiam pro gratia expectare? Si ergo ex ſe bonus eſt moraliter, ſi charitate formetur erit meritorius. Eſt autem obſeruandum, quod nonnunquam mutuare eſt neceſſariæ virtutis, vt patienti extremam indigentiam, & tum non oportet expectare gratiã, pro gratia, ſed paratum habere animũ, quod etſi nulla

Mutuũ dare aliquãdo tenemur non tamen ſemper.

correſpondeat gratia, ad mutuãdum. At
vero aliquando eſt conſilij Matth.5. vo-
lenti mutuare à te da ei, & tunc, non vi-
ciat cõtractum, ſi gratia expectetur pro
gratia, etiam alias nõ eſſet mutuans mu
tuaturus.

7. Conclus. ¶Septima concluſio, vſuræ crimen non
eſt grauiſsimum. Hæc eſt contra quoſdã
qui cenſent eſſe grauiſsimum tum gra-
uius ſit hęreſeos, aut odij in Deum, aut deſ
perationis, aut homicidij, &c. crimẽ, imo
& furtum ex genere ſuo eſt grauius vſu-
ris, cæteris enim paribus grauius peccat,
fur, quam vſurarius, ideoq; à tota ſpecie
grauius peccatum eſt furtum, quã vſura.
¶Ratio eſt prompta quoniam, fur fura-
tur prorſus inuito domino rei, quam fu- Vſura eſt lẽ
ratur: at vero vſurarius, capit vſuram, quod uior furto.
prorſus inuito domino, ſiquidẽ hic ſim-
pliciter vult fœnus porrigere propter
mutuum, tametſi eſt inuoluntarius ſecũ
dum quid, qui eſt alioqui voluntarius
ſimpliciter: vt is qui proijcit merces in
mare, vnde furtum ſuſpendio punitur,
non tamen vſurarius. Etſi vſurarius eſt,
quidam fur occultus, ſpoliãs dominum
pecuniæ ſuauiter, & citra ſenſum. Etſi
ſimpliciter vſuræ crimen non eſt fur-
tum propter prætactam rationem. Et
prætcrea furtum habet patentiorem ma
liciam, quam vſura. Namq; furtum ha-
bet per ſe notam cunctis ſapientibus, &
inſipientibus maliciam, non item vſura.
Nam ſi eius iniquitas fuiſſet ſub crimine
naturali, non tamen omnibus ſed ſapien
tiſsimis quibuſq;: vt Philoſophis, atque
poetis, vt Ariſt. 1. poli. & Luca. li. 1. bel. ci
ui. Hinc vſura vorax auidũq; in tempore
fœnus. Idem Auſo. in eclog. de ambig. vi
tæ elig. ſi turpia lucra fœnoris, & velox
inopes vſura trucidat.

¶Nihilominus concedebatur in iure ci-
uili vſuræ ſublatio ſeu fœnus, modo non
exceſsiſſet centeſimam. Nã vſura vſura-
rum ſemper fuit prohibita. Quam vt in-
telligas ſcito vſuram fuiſſe antiquis du-
plicem, & terreſtrem, & nauticam, de qui-
bus ſupra mentionem fecimus, nunc ve-
ro vberius paulo proſequemur terreſtris
erat menſtrua, quia ſingulo quoq; men-
ſe fœnus exhibebatur. Et in. 12. ſpecies
ſecundum duodecim aſsis, ſiue libræ
partes diuidebatur. Habet enim libra
duodecim vncias. Et triens eſt tertia pars
ideſt. 4. vnciæ & quadrãs eſt, quarta pars,
ideſt tres vnciæ, & ſemis eſt dimidia pars
libræ, & beſsis, duæ tertiæ partes, id eſt,
octo vnciæ, &c. ſecundum igitur omnes
partes libræ diuidebantur olim vſuræ,
vnde quædam trientalis, &c. vt ſupra di
cebam. Nam ſi computes ducatum ad
rationẽ libræ, videlicet ad valorem duo-
decim regalium, facile eſt videre, nomi-
na harum vſurarum. Nam quæ ſoluebat
pro centum ducatis ſingulis menſibus
tres argenteos, erat quadrantalis vſura,
quæ vero. 4. argẽteos erat trientalis, &c.
quę vero ducatum integrum, centeſima,
quia centeſimis calendis, ideſt centeſi-
mo menſe, hoc poſt. 8. annos, & 4. men-
ſes æquabat acceſsio vſuræ ſortem, itidẽ
poterat nuncupari dodrantalis vſura,
quia. 9. partes ſcilicet, regalia ſingulis mẽ
ſibus ſoluebat. Et hæc vſura erat nauti- De vſura cẽ
ca, non terreſtris: huius nauticę vſurę me teſima.
minit. l. ſi dies. ff. Quãdo dies legati cedit
& in. l. centeſimis. ff. de verbo. obligatio-
nibus. Accurſius autem voluit eam eſſe
centeſimã vſuram, quæ anno vno æqua
bat ſortẽ vt ſi dediſti mutuo duodecim
ducatos, pro vſura menſtrua vnius duca
ti. Quam ſententiam ſuppreſſo autore
ſectatur Conradus. q. 22. concluſio. 9. &
ante eum S. Tho. opuſcu. 73. c. 2. de vſu-
ris. At vero, quid hoc ad centeſimam vſu
ram? ideo rectius intellexerunt Budeus
de aſſe, & Hermolaus Barbarus in caſti-
gationibus ad Plinium. Similiter & in cę
teris vſurarum relatis modis ab ſcopo ve
ritatis deuiat.

¶Hæc autem centeſima vſura, & ſi con
ceſſarum à iure erat grauiſsima, cæterũ
cõcedebatur propter maris ingẽtia, & in
opinata pericula, & infęliciſsimos caſus
& rurſus quia mutuãs ſuſcipiebat in ſe pe
riculũ mutuatæ pecuniæ liquet ex infra
dicẽdis de Amphoteroplo, & hæc vſura
erat ex pecunia traiectitia ideſt quæ vl-
tra mare vehitur, & menſtrua nõ erat, vt
terreſtris. Et hæc duplex erat, vt ſupra cõ
memorabã. Altera quidẽ quæ in alterã
tantũ nauigationẽ ſtatuebatur, vt ſi mu
tuo Petro Rhodum nauigaturo aureos
mille, ſtatim vt perueniſſet Petrus Rho-
dum ſoſpes, debebatur mihi vſura cen-
teſima, neq; vlterius prorogabatur con
ditio. l. 1. C. de nautico fœnore. In
authen. de vſu nautico. §. 1. alijſque
multis

multis in locis,ideoq; Græcis dicebatur
etereoplus, quaſi in alterã nauigationẽ
taxata. Alia vero vſura nautica ſiue ma-
rina,ita contrahebatur,vt nõ aliter debe
retur neq; ipſa,neq; ſors eius, quã ſi na-
uis cũ mercibus domum ſoſpes,rediſſet,
cuius mentionẽ facit.Modeſtinus lib.
de nautico fœnore.Hæc Græcis amplio-
teroplus,quaſi in cõmeatum remeatũq;
taxata idem habetur ad.l.periculi. ff. de
nautico fœnore. Et hactenus de nautica
vſura.¶Terreſtris vero,erat duplex alte
ra,quæ duodenis annis ducebatur: alia
vero cũ anniuerſario vſuræ additamẽto
renouabatur, vt mutuabat aliquis alteri
centũ aureos in annum vſq; cũ vſura de
cẽ,ea tamen conditione quod ſi nõ ſol-
uiſſet cẽtũ & decẽ,ad diẽ præſcriptũ, ſol
ueret centũ,&.12.& ita deinceps,& hęc
vocatur vſura vſurarũ à iuriſcõſultis.Ci-

Quid Antitociſmos Ciceroni.

cero vero hãc vocat antitociſmon, ideſt
anniuerſariã vſuræ renouationẽ. Et hãc
vſurã ius ciuile non probauit,vt in.l. eos
C.de vſuris, item vſurã excedentẽ cente
ſimã,ꝓhibet vnde ait,ſuper vſurarũ vero
quãtitate generalẽ cautionẽ facere, ne-
ceſſariũ eſſe duximus,veterẽ,& grauiſſi
mã earum molẽ,ad mediocritatẽ reducẽ
tes,ideo ſancimus,&c.& infra ſubdit,lo-
quens de centeſima eã vero quantitatẽ
vſurarum, etiã in alijs omnibus caſibus
nullomodo ampliari,in quibus etiã citra
ſtipulationẽ vſuræ exigi ſolẽt.Neq; etiã
iudici liceat memoratã augere taxatio-
nem,occaſione conſuetudinis in regio-

Ius cõmune nõ ſolũ permittebat ſed & cõcedebat vſuras.

ne obtinentis.Si quis aũt cõtra modũ cõ
ſtitutionis,aliquid fecerit,nullã penitus,
de ſuperfluo habeat actionem: ſed ſi ac-
cepit, hoc in ſortẽ imputare cõpellitur.
¶Ex quibus verbis patet contra Altiſsi.

Altiſſi. non probatur.

lib.3.tract.26.q.3.vſuras quaſdã eſſe nõ
ſolum permiſſas, ſed ex iure conceſſas.
ſiquidem ex iure cõpetebat actio vſura-
rio,contra debitorem vſurarum. Etſi in
vſura vſurarum,& in vſura ſupra cente-
ſimam,nõ cõpetebat actio.¶Item tu ob
ſeruabis, vſuras ius ciuile commemora-
tum,non reputaſſe eſſe malas ex genere
ſuo,ſed ſolum eas expendebat, ſecundũ
exceſſum ſuperexcreſcentiæ, vnde,quę
nimium excedebant prohibebat: cæte-
ras vero,quę mitiores erant, vt trientalẽ,
quadrantalem, ſemiſſem, centeſimam,
&c.concedebat. Vnde ſatis conſpicuum
eſt,quod paulo ante aduertebã malitiã
vſurarum,non eſſe omnibus per ſe notã
vt eſt furti iniquitas, quippe non pertur

Ius ciuile nõ reputat vſuras malas ex ſuo genere, ſed ex excedẽti intereſſe.

bat vſura pacem,& tranquillitatem ciuiũ
ſicut iniquitas furti,aut rapinæ.
¶Porrò,conſultius ius canonicũ animad
uertit in vſurarios omnes,docens vſuram
eſſe ex ſuo genere malã, vt ſunt furtum,
& homicidium & alia hoc genus crimi-
na.Et equidem ſecundum veram philo-
ſophiam moralem ex ſuo genere eſſe
malam vſuram ſupra concluſum eſt.
¶Iura autem canonica plurimum gra-
uant vſurarios pœnis,& cenſuris,vt tra-
ditur.14.q.4.c.1.2.&.4.&.7.&.47.diſt.
c.2.1.4.vbi ſtatuitur depoſitionis pœna
contra vſurarios clericos, itemque ex-
communicationis cenſuram contra eos
dicernit eſſe fulminandam.Et.46.diſt.c.
nullus,&.c.Nec hoc.Et extra de vſuris.c.
Quia in omnibus &.c.conſuluit.Item in
lib.6.titulo de vſuris contra ſeculares cõ
ſtituitur pœna,vt in.c.Quia in omnibus

Pœnæ & cẽſuræ cõtra clericos vſurarios.

puniendos vſurarios hoſce decernitur
triplici pœna,ſcilicet,ne in ſacram com-
munionem admittantur,ne ſepultura ec
cleſiaſtica donentur, & ne eorum obla-
tio ad altare recipiatur, iſtæ autem gra-
uiſsimæ pœnæ ſtatuuntur, vt quod ex
ratione naturali inſipientibus nõ eſt per
ſe notum,ex pœnarum acerbitate graue
eſſe crimen vſuram diſcant,& ab ea lon-
giſsimè arceantur exercenda. Et fuit
ſanè oppòrtunum tantis grauare,& cle-
ricos, & profanos pœnis,quia ius ciui-
le concedebat eas, vnde niſi ius canoni-
cum vetaret quis non exerceret vſuras?
Maximè, cum pacem ciuium non per-
turbent,neq; repugnantibus contrahẽ-
tibus ideſt mutuatarijs corradãtur, ideo
ius canonicum hærens diuino iuri,eas in
terdixit fidelibus omnibus.
¶Octaua concluſio,mutui contractus,ſi
non formaliter,certe virtualiter ſe immiſ
cet, alijs contractibus, vnde & in alijs
contractibus eſt virtualem reperiri vſu-
ram.
¶Hæc prompta eſt. Quandoquidem in 8.Concluſ.
contractu emptionis & venditionis,ſe in-
ſinuat ſæpe vſura. Nãq; nonnunquam
vendens in dieto, ob temporis dilationẽ
vendit cum vſura, quippe ob dilatum
ſolutionis tempus, pluris vendit ex-
cedens latitudinem iuſti pretij, quam

ſi ex

ſi ex pecunia numerata vendidiſſet. Et tunc eſt quædam virtualis vſura. Quandoquidem vſuræ eſt vicium vendere tẽpus. Et perindę eſt atque ſi mutuo dediſſet frumentum, vel aliud quoduis & ob moram temporis, vſuram retuliſſet. Et itidem, qui anticipata pecunia emit multo vilius quam ſit latitudo iuſti pretij. Quippe tum etiam eſt vſura virtualis: quoniam perinde eſt atque ſi mutuo dediſſet pecuniam, & ob datam pecuniam, acceſsionẽ exigeret tempore ſolutionis. ¶ Verũ neceſſum, vt ſit vſura eſt, quod dilatio ſit cauſa acceſsionis, aut anticipatio. Quippe ſi hæc non ſunt cauſa, non erit vſura, ſiquidem ſi tempore ſolutionis probabile eſt frumenta valitura amplius, quam tempore quo venduntur, & erant alioqui vendenda, ſub tempore quo ducitur pluris valitura, qui in diem tunc vendit, & pluris vendit, non eſt vſurarius iuxta deciſionem cap. Nauiganti extra de vſuris. Similiter ſi ex dilatione ſolutionis, timetur damnum, vel ſubtrahitur lucrum, ſi vendit pluris, non eſt vſura. Tunc ſane non venditur pluris, ex dilatione, ſed ſub dilatione, quia dubium eſt, an pluris valebit frumẽtum, vel oleũ &c. aut, vt vendens ſeruet ſe indemnem. Itidem ſi anticipatur pecunia, etenim ſi ex anticipata venditione, vilius emitur frumentum, quia ſperatur tempore exhibitionis frumenti, vilius valiturum nõ eſt vſuræ vicio dandum. Namq; tunc non ratione anticipationis, ſed ratione dubij, vilius emitur. Æqua enim ratio eſt venditoris, & emptoris, vt enim ille: quia dubitat, quod valebit frumẽtũ, aut quæuis alia merces, carius tempore ſoluendę pecuniæ, poterit in diem, ratione huius dubij carius vendere, quam modo valeant, ita & qui emit, anticipando pecuniam propter idem dubium, poterit vilius emere, ſi tempore rei tradendę abvẽditore, ſperatur, aut dubitatur vilius valituram, oportet enim eſſe æqualitatem in contractibus, vnde gloſſa extra de vſuris, ſuper verbo, textus Nauiganti. Dubitatur, inquit, an emptor, quam venditor, commodum, vel incommodum ex dilatione expectare debet, & idem dicere poterat ex anticipatione. Dubius igitur debet eſſe euentus pretij vẽturi neque magis ſtare debet vẽditori, quã emptori, vt vendendo in diem, vendatur carius, aut emendo anticipata pecunia, emat vilius.

Dilationem vendere aut anticipationem vſurarium eſt.

Dilatio & anticipatio in venditionibus vt iuſtificent cõtractum.

¶ Corollarium accipe ad hanc cõcluſionem, ſemper nefas eſt vendere carius, in diem quam ex pecunia numerata. Et patet, quia ſi fas eſſet, quod tunc vſura non eſſet crimen, quę eſt acceſsio ſupra ſortẽ ex mora ſolutionis, ſunt autem argumẽta quæ videtur impetere hoc corollariũ. ¶ Primum, quia merces in diem venditę ex communi conſuetudine carius venduntur, at in venditionibus conſuetudo eſt ſectanda. ¶ Secundo, paucitas emptorum, facit rem viliorem venalem, vt multitudo emptorum, promouet rerum venalium pretia, at vero, ſi venalia numerata pecunia venduntur pauciores habent emptores, quam ſi in diem vendantur. ¶ Tertio res venalis ſtatim tradita emptori pluris ſit, quã ſi eius traditio in diem differatur, ergo à contrario pecunia ſtatim tradita, magis valebit, & ideo res venalis pecunia numerata, minori pretio eſt vendenda, quam ſi in diem vendatur. Siquidem pecunia præſens, plus valet, quam futura. Præſentia enim pluriſ fiunt, quia ſunt certiſsima, quam futura quæ incertitudine ſemper laborant. Et fulcrum mercatorũ excuſantium ſecum vendunt carius in diem, quam ad ſtatim eſt præmiſſum. ¶ Porrò aũt, ſi hæc vera eſſet excuſatio vſuris obeundis latiſsimus pateret campus. Nam hoc ſe argumento, armarent vſurarij, quod ſcilicet, pecunia præſens, quia certa eſt, pluris eſt faciẽda quã futura, cæterũ hæc & cõſimilia ſi velis ſoluere argumenta, recollito id quod ſupra memoratũ eſt, venalia habere pretij latitudinẽ, ſcilicet, ex infimo, mediocri, & ſupremo, vnde argumẽta hæc ſolũ colligunt, res venales in diẽ poſſe vendi carius, quã ſi numerata vendantur pecunia. Cæterũ nõ excedendo totã latitudinẽ iuſti pretij. Poterunt itẽ emi vilius ex anticipata pecunia, itẽ ſubſiſtẽdo intra latitudinẽ iuſti pretij. ¶ Porro pecunia cũ ipſa ſit pretium, ideo quãdo mutuatur, nõ põt propter morã, mutuãs, quicquã lucri reportare. Siquidẽ ipſa pretiũ eſt, & pretij nõ eſt pretiũ, ſecus tamen ſi deponeret ratiõnẽ pretij & indueret rationẽ venalis rei, tunc enim perinde de illa cenſeto, quod de alijs venalibus rebus. ¶ Venalia igitur quia in diem vendun-

Corollariũ.

Rationes mercatorum vendentium in diẽ cari⁹, quã numerata pecunia

Cur venalia in diẽ diuendita augent pretiũ, at pecunia mutuata nõ auget.

venduntur, id, quod eſt quędã tacita mutuatio, poſſunt augere pretiũ. non tranſgrediendo iuſtum rigidũ, ſed ſub illo cõſiſtendo. Et hoc probant rationes formatæ, quia præſentia pluris fiunt, &c. Cęterũ pecunia mutuata, non põt augere pretium, propter ſolã ſoluendi morã, quia ipſa eſt pretiũ, & pretij non eſt pretium. Quod ſi obieceris certiorẽ eſſe præſentẽ pecuniam futura fateor, verũ obid mutuãs beneficiũ cõfert mutuatario. Et hoc beneficiũ mutuj, quia gratis eſt exhibẽdũ, ideo eſt beneficiũ, vnde ſi mutuãs ſibi timet de infidelitate mutuatarij facile eſt ei nõ mutuare, niſi tẽpus neceſsitatis ad id præſtandũ contingat. Tunc nãq; infidelitas nõ eſt timẽda, ſed neceſsitas, præcepti implenda. Aut mutuãs petat ſibi ſufficiens pignus, aut certũ fideiuſſorem. Quod ſi ſibi nõ cauerit, & amiſerit mutuũ, ſibi imputet ¶ Secundũ corollariũ, præter dicta, etiã aliâs, emere ex anticipatã pecunia, vilius, quã ex numerata contingere põt, ſine vicio vſuræ. Hæc patet quia ſicut quãdo vẽdit in diẽ fieri põt vẽditio ſub cariore pretio, ſine vicio vſuræ videlicet, vel ex damno reſultãte, vel ex lucro ceſſante, vt dictũ eſt, ita etiã fieri põt quãdo anticipatur emptio. Nãq; contingere põt, quod qui anticipat pecuniã, rogatus à venditore, vt emat, anticipãdo, ex anticipatione pecuniæ, patiatur dãnũ, quia aliâs erat tũc ſoluturus ſua debita, vel aliâs ſoluturus filiæ dotẽ, &c. Aut erat expenſurus huiuſmodi pecuniã in merces aliâs ſibi tunc cõmodiores. At vero, quãdo hęc cõtingũt, vẽditor rogat anticipationẽ, non emptor. Et quãdo emptor offert anticipationẽ, vſurariũ eſſe opus animũ, facile eſt iudicatu, itẽ etiã cõtingere põt, quod ſi a venditor emptori huiuſmodi anticipanti, donet quod pluris valebat. Et hoc fieri põt, quãdo venditor, & emptor ſunt conſanguinei vel amici, & venditor eſt opulentior; quando emptor & ſcit venditor, quod pluris valet res quam vendit, quam ſibi erogetur ex anticipatã pecunia, nihilominus, vel ob conſanguinitatem, vel quia intercedit [illegible], &c. diminutum pretium recipit, ſciens, & volens. Aut quia venditor aliâs eſt debitor emptoris, & vult recompenſare, donando diminuendo iuſtũ pretiũ, vt debitũ ſuũ ſoluat, q debebat emptori ceſſantibus aũt iſtis, aut cõſimilibus cauſis, anticipatio ſolutionis, ex diminuto pretio, vſurã eſſe iudicabis. Nã perinde ſe habet anticipãs, ſicut mutuãs, decẽ, & poſtmodũ recipiẽs vndecim. Tunc enim recipit pluſquã dedit, quãdo res à venditore tradit ſiue fruges ſint, ſiue frumenta, ſiue quę malueris alia. ¶ Vnde fit, vt cõtractus mox ſubdẽdus ſit vſurari⁹. Eſt mercator lanarũ, qui à dño gregis, emit anticipata pecunia lanas ſub tẽpore detõſionis lanarũ ſibi tradẽdas. Et hic, qa anticipat, diminuit à iuſto pretio. v.g. ex quouis pondere regale vnũ vel duo ſcit tamẽ tẽpore traditionis lanarũ valituras ad regalia. 14. Verũ qa anticipatur pecunia, vẽduntur ad. 12. vel 13. regalia pro quouis põdere tunc exhibendo, quod Hiſpanè dicitur Arroua. Et fit contractus, quod ſi forte, pro tempore detonſionis, non extabunt tot põdera lanarum, quot emuntur, in ſequentem annum, perſiſtat obligatio, abſoluẽdi huiuſcemodi pondera. ¶ Et hic eſt cõtractus vſurarius, niſi obſtent prædicta. Quoniã, perinde eſt ac ſi mutuo tũc dediſſet centũ aureos, pro cẽtũ põderibus lanarũ, dño lanarũ, & poſtmodũ, recepiſſet, cũ tradunt lanę, totidẽ ducatos, & amplios bis centũ regalia, id quod vſurariũ eſt. Quãdoquidẽ propter ſolã temporis morã, plus recipit, quã dedit, & ideo inæqualitas eſt in cõtractu, vnde iniuſt⁹ eſt. Quod ſi dixeris, hic contractus iuuat dominum lanarum, quia habet promptas pecunias vnde ſuos poſsit, paſcere paſtores & greges & ideo ipſi dñi gregũ nõ deteſtãt huiuſmodi anticipationes imò deſiderãt. Dicito, etiã pecuniã ad vſurã capiẽtes, capere deſiderãt quãdo aliter ſibi ſubuenire nequeũt. Malũt enim pati iacturã ex vſura quã ſoluũt, quã maioribus ſuis nõ ſubuenire indigẽtijs ita quoq; de dñis gregũ, dicito verũ multo velliẽt magis ſua vẽdere iuſto pretio, & mutuũ habere gratis ſine vſuris: hęc eſt õnis ſententia. ¶ Eſt porro quidã iuriſconſult⁹, qui li. 3. de cõtract. tit. 16. *Del precio y cõprador*, q huiuſmodi cõtractũ nõ ſolũ dicit eſſe iniuſtum, ſed proſſus nullum, quo propter, etiam ſi exornetur circunſtantijs præfatis, quæ ipſum poſſe iuſtificare conceſsimus, nihilominus, ipſe obluctatur placito ferè omnium theologorum,

2. Corol.

Anticipatio quãdo ſit ſine vicio vſuræ.

& iuriſconſultorum, contendens non eſſe contractum, niſi nomine tenus. ¶ Argumentum primum, quia maximè eſſet contractus venditionis, at hoc minimè. Quando quidẽ in hoc contractu, aliquid eſt, quod emitur, verũ, qui emit lanas naſcituras emit, quod nõ eſt: vt etiã qui vẽdit frumenta nondũ nata, nihil vendit igitur non eſt vel emptio, vel venditio. ¶ Secundo, quia preciũ ſe accõmodare debet qualitati rei, at vero quod non eſt non habet qualitatem.

¶ Tertio, quia ſi res non eſt præſens, latebit eius valor. ¶ Sed qua ratione iſte autor reſpondebit legi illi. 17. titul. 11. part. 5. qui emit ait, frumentum anticipate, non poteſt emere, minori pretio, quã valeat, in capite loci, vbi emitur. 15. diebus antea, vel poſt natalia virginis, vbi emitur id quod non eſt, ſed proximum eſt quod fit. Et. l. 15. tit. 5. par. 5. Quando venditur partus equæ, aut ancillę ſterilium, vel fructus vineæ vel arboris, nõ feracium venditio valet, cæterum venditor tenetur, emptori exhibere valorem partus vel fructus, &c. igitur contractus venditionis de re quæ non eſt ratus eſt, & non eſt nullus vt hic autor contendit quam rem nos fuſè in. 2. lib. diſſeruimus, idcirco modò breui calamo eam tranſcurrimus. ¶ Argumenta aũt eius prõptã habẽt ſolutionẽ. ¶ Primo dices, ꝙ nõ venditur quod nihil eſt omnino, ſed quod actu nihil eſt, at in potentia naturæ eſt, & ius quod habet dominus in illa quæ naſcentur, illud vendit emptori.

Vendi põt res quæ nõ eſt.

¶ Secundo dices, quod pretium correſpondere debet qualitati rei quæ eſt in potentia, & ex alijs natis frumentis, quale hoc erit frumẽtũ probabiliter ſcitur. Quidquod ſi frumenta non prouenient venditor reſtituere obligatur, quod accepit de naſcituris vt. l. parti. docuit. ¶ Tertio dices, quod valor rei futuræ, ex alijs quæ fuerunt præſentes vtcunq; cõiectatur; & hoc ſufficit ad contractum, vnde in. c. Nauigãti extra de vſuris expreſſe contractus anticipatæ emptionis approbatur ratione dubij, ſi fuerit, ſcilicet; quod res quæ modo emitur ſoluta pecunia; tempore traditionis; plus vel minus valebit, vnde ait, ille qui dat decẽ ſolidos, vt alio tempore totidem ſibi, grani, vini, vel olei, menſuræ reddantur,

Anticipatio emptionis ex minori pretio iuſtificatur ex veriſimili dubio.

quæ licet tunc plus valeant, vtrum plus, vel minus ſolutionis tempore, fuerint valituræ veriſimiliter dubitatur, non debet ex hoc vſurarius reputari. En tibi vt anticipata emptio ratione dubij, iuſta eſt, ſi minoris ematur, quam valeat tunc quando emitur, en tibi etiam vt id quod non eſt, emi poteſt. Quomodo igitur hic audet inficiari, quod ſedes Apoſtolica ſua decretali epiſtola probat. Et quidem ſi anticipare emptionem non licet, neq; venditionem anticipare licebit. Porro in. c. in ciuitate, item approbatur cõtractus, anticipatæ venditionis, quando venditor in diem vendit, pluris, quam tunc valeat, quãdo ipſe vendit, & approbatio eſt, ſi dubium eſt, merces huiuſmodi, tempore ſolutionis pecuniæ, plus minus eſſe valituras.

Anticipatio venditionis iuſtificatur ex eodẽ veriſimili dubio.

Hoc exploſo placito, etiamnum ſupereſt; nonnihil differere communem præfatam ſententiam de anticipata venditione lanarum, quoniam autor libelli de caſibus conſcientiæ Hiſpano ſermone conſcripti, qui hunc contractum probat, & iuſtũ eſſe credit emere lanas ex anticipata pecunia vilius, quam ſunt valituræ tẽpore traditionis lanarum ſuo tẽpore videlicet, Iunio menſe. Nam emuntur ſub feſto diui Michaelis, & ſub carniſprivio & traduntur menſe Iunio. Et probat iuſtũ eſſe cõtractũ, ſi verbi gratia; ſub tẽporibus cõmemoratis emantur pro. 10. argẽteis quodlibet lanæ pondus, ꝙ valet 14. aut. 15. ſub Iunio. Probat primo, quia ſemper fere eſt exiguus exceſſus ſub tẽpore traditionis; ad valorẽ earundẽ ſub tẽpore emptionis. ¶ Secundo, quia res abſens minoris venditur, quã præſens, vnde qui emit fructus terræ nõdũ extantes, minoris emit, quippe, adhuc ſubſunt periculo ſiderationis, & brucho, & locuſtæ obnoxij ſunt, & labor adeſt in colligendo, &c. ergo ſimiliter dicẽdũ erit de lanis. ¶ Tertio quia hæc anticipata emptio, eſt neceſſaria, & emptoribus & vẽditoribus, emptoribus quidẽ, quia niſi anticipaſſent pecuniã nõ poſſent dñi gregũ illis exhibere lanas ſub menſe Iunio, lotas mũdas, & bene præparatas in ſuis ſacculis, Quoniã dñi lanarũ nõ empta nõ præparaſſent ita ſedulo, vt quę iã empta ſunt, & tradẽda ſuo tẽpore, Hiſpanè Dolquil votatur. venditoribus aũt ita eſt neceſſe hac

Communis ſententia de venditione lanarũ anticipata amplius differtur.

hac frui anticipatione pecuniæ. Namq; hac ratione poterunt ſibi bene conſulere,& ſuis. Siquidem compotes pecuniæ, officiales contentos habebunt, ſoluendo illis penſum ſuum. Et bona ſua aliàs cogẽtur diſtrahere, vt inde parẽt pecunias. ¶Rurſus quarto, quia ſic diminuendo pretium, propter pecuniæ anticipationẽ habebunt emptores multos, quod ſi nõ diminuiſſent, non poſſent vendere ſuas lanas, niſi tarde,& magno ſuorum diſpẽdio. ¶Quinto, quia ſæpè iſti anticipãtes pecuniam, patiuntur in merce tradenda illis in ſuo tempore fraudem, quia nõ traditur illis integra, neq; talis, qualis erat tradenda. Et vt cogant emptores ad reſtituendum dominis lanarũ quod debẽt, ex non traditis lanis, integrè, vt tenebãtur emergunt lites,& expenſę fiunt multæ, Igitur propter hæc omnia videtur, nõ eſſe iniuſtum, pretiũ iuſtum diminuere. ¶Sextò, quia domini lanarum vidẽtur conſentire, prorſus in hac diminutione pretij. Quia optime, cum illis agitur, quia ſi ad iuſtum vendere curarent, non haberent emptores, nec poſſent lanas ſuo tẽpore emptoribus exhibere. ¶ Septimò, quia huiuſmodi contractus eſt vtilis reipublicæ,& contractus huiuſmodi, non ſunt facile damnandi, quãdo non ſe prodit eorũ iniquitas, vt S. Tho. ait. 9. quodli. ar. 15. Et Ioannes Gerſo. de vita ſpiritualiCorol. 11.&. 13. igitur iſte contractus non eſt damnandus, quem eccleſia non reprobat. ¶Et ſi Tho. in quodli. præcitato non loquatur, de contractu, ſed de peccati mortalis quæſtione, quam dicit eſſe difficilem diffinitu.

Refellitur Frater Ant. Cordubẽſis ¶Hæc ſunt argumenta, quæ ego collegi pro fulcro huius placiti vnde autor ipſe, quatuor abſoluit quæſtiunculas. Prima an fas ſit, emere lanas anticipata pecunia minoris, quam valeant, tempore traditionis,& hanc abſoluit aſſerendo.

¶ Secũda eſt, an fas ipſis ſit emptoribus, quas emerunt venditurị in Italiam, vel Flandriam, vendere illas carius in diem, quam numerata pecunia. Et hanc abſoluit, valde inclinans in aſſertionem,& tantum non videtur affirmare fas eſſe vendere in diem pluris, quam numerata pecunia. Quandoquidem vendere in diem eſt valde reipublicæ vtile. Nam vendendo in diem, multi numerantur emptores, at multis extantibus emptoribus merces proueniunt abundantiores, vnde fit, vt vileſcant eorum pretia, id quod eſt ad fauorem populariũ, quod potiatur mercibus multis,& vili pretio.

¶Si fas eſt has lanas ex anticipata pecunia emptas, rurſus vendere maiori pretio, quam fuerint emptæ,& hæc facilem habet ſolutionem, quia ſi maius pretium eſt iuſtum pretium nihil-eas ibi, vel alibi vendere maiori pretio. Quartam mitto, quia nihil ad rem. Ego vero vt rem facile ediſſeram iſtam, annotandum duxi in primis, venditionem anticipatam, eſſe diuerſam ab emptione anticipata ſiquidem venditio huiuſmodi, habet quidem rem præſentem,& pecuniam abſentem, vt qui in diem vendit ſua frumenta, tradit frumenta,& expectat pecuniam. At vero in emptione anticipata contra eſt, quippe pecunia eſt præſens,& res eſt abſens, vt ex caſu prę habito lanarum, non eſt acclive intelligere. 1. Annotat.

¶Secundo eſt notandum, quod neceſsitas venditoris, non eſt iuſta cauſa diminuendi totum pretiũ iuſtum, neq; neceſſitas emptoris eſt, cauſa augẽdi pretium, verbi gratia, ſi venditor lanarum eget pecunijs ad alendos officiales, non eſt cauſa hęc iuſta emptori ad diminuẽdum totum iuſtum pretium. Siquidem hæc neceſsitas nõ tollit totum iuſtum rei valorem, etſi eſt cauſa vendendi. Itẽ de neceſsitate emptoris, quippe hæc neceſsitas eſt emptoris, ideo nõ poteſt vendi, à venditore. Niſi eſſet cõmunis neceſsitas, quia hæc ꝓcedit ex paucitate merciũ,& ea rõne auget pretiũ, vt: 2. li. prędictũ eſt. 2. Annot.

¶ Verũ eſt tamẽ eſſe aliquãdo rẽ neceſſariam venditori,& tum poterit augere pretium, ſi emptor illam amat habere, quia tunc vendit, non neceſsitatẽ vendẽdi, imo neceſsitatẽ quodã modo nõ vẽdẽdi rẽ ſuã: quippe q̃ ſibi oppido vtilis eſt, & ideo vẽdendo ſuã vtilitatẽ, poterit augere pretium, ſed quando neceſſe habet eã vẽdere, nõ ideo qui ob hoc diminuto,& iniuſto pretio emit, excuſatur peccato quippe tũc vẽditor coactus vẽdit, vnde emptor tenebitur reſtituere, coactio aũt hęc valorẽ rei nõ diminuit ad ſenſũ mox præſcribendum.

¶ Tertio annotãdũ eſt, ꝙ huiuſmodi neceſsitates, ſiue ex parte vendentis, ſiue 3. Annota.

ex parte ementis, poſſunt quadamtenus ratione, vel diminuere, vel augere pretium, puta ſi viderit vendens, emptori eſſe neceſſe emere, poterit augere pretiũ, vſq; ad rigidum pretium ſub latitudine tamen iuſti pretij, item ſi viderit emptor venditorẽ egere, & neceſſe habere vẽdere rem poterit ipſe diminuere pretium, vſq; ad infimum obſeruata ſemper latitudine iuſti pretij vnde in prænotato caſu lanarum, ſi emptores anticipando ad infimum vſq; diminuunt de pretio, ſub iuſto tamen pretio nihil criminis admittunt, venditores autẽ lanarum, diminuẽtes de pretio etiã iuſto, non ſunt arguendi, vt neq; recipientes ad vſurã pecuniã iſti enim veluti coacti hoc faciunt, ſcientes, aliter ſibi non eſſe ſubueniendum.

4. Annotat. ¶Quartò notabis, quod ſuppoſito, quòd tã vendentibus, quam ementibus lanas ſit quaſi neceſſariũ (vt opinator præfatus inquit) anticipata pecunia contractũ fieri, non tamẽ inde ſufficienter colligitur, contractum eſſe iuſtum, minori quam iuſtum eſt emendo pretio. Hoc perſpicuum eſt, quippe ſi æqua eſt neceſsitas, ex vtraq; contrahentium parte, ergo nõ eſt diminuẽdum ob hoc pretium iuſtũ, ſed potius pretium etiam oportet eſſe æquale, ergo & iuſtum. ¶Quinto annotandum eſt, quod vt prædiximus, ex. c.

5. Annota. Casus. c. Nauiganti. Nauiganti anticipatio ſolutionis poteſt diminuere pretium, quando dubium veriſimile adeſt, ſi plus, vel minus valebunt merces, tempore traditionis, vnde ſi mercatores lanarum, ob hanc rationem diminuunt, contractus eſt iuſtus. Et quidẽ accidere hoc poteſt, ſecundum quod ex anni diſpoſitione, aduertitur, vel plures, vel pauciores lanas futuras. Siquidem diſpoſitio anni valde frigida, & ſicca gregibus obſtat, ne velleribus opimis veſtiantur, & etiam valde humida, illis eſt ægra, vt cæteris animalibus. ¶Item accidit plures credere, futuros emptores, aut pauciores, &c. ¶Vnde infertur, quod ceſſante caſu capituli præcitati & alijs cauſis ſu-

Illatio contra autorem præcitatum. pra prænotatis in concluſionibus prioribus, ſi minoris ematur, quam ſit tota latitudo iuſti pretij, contractum eſſe vſurarium. Poteſt autem, vt diximus, emptor lanarum ex anticipata pecunia, diminuere ex latitudine iuſti pretij: non tamen, illam præterire, vt ſi latitudo ſit, inter. 14. &. 16. regalia, ſi emerit ad. 14. nõ eſt vſurarius cõtractus, ſi vero ad. 13. & vel. 12. &c. non excuſatur ab vſura tacitè contracta quia ibi eſt quædam tacita mutuatio vt explanatum fuit ſuperiori ſermone. ¶Vnde autor prænotatus, ſi hoc voluit dicere, docens cõtractum eſſe iuſtũ, cur ſe fatetur declinare, à cõmuni placito? ſi autem nõ hoc, ſed potius, quod propter anticipationem pecuniæ in caſu lanarum, fas eſſe iuſtum præterire pretium diſcedendo, à tota latitudine, vtiq; vſurarium contractum probat. Quod ſi quæſieris quod erit iuſtum pretiũ? conſules, quæ fuſè tradidimus in. 2. lib. Reliquum eſt abſoluere argumenta huius opinionis. Primo enim dices, quod quãdo non eſt notabilis exceſſus, nulla eſt diſputatio, quia modici non habetur ratio.

¶Secondo dices, primo quod ſi argumẽtũ colligeret, bene, poſſem tibi probare, vſuram non eſſe crimen, ſiquidem ſi pecunia præſens, eſt pluris pendẽda, quam abſens, pluris debet fieri pecunia mutuãtis, quippe quæ præſens eſt, quam ipſa quam dabit mutuatarius, quæ eſt abſens, vnde conficeretur, quod propter maiorem valorem pecuniæ mutuantis, poſſet referre vltra ſortem lucrum, quod eſt falſum. ¶Cæterum, magis ex re erit aliter reſpondere, videlicet, quod emptor lanarum; dat quidem pecuniam anticipatam præſentem, pro lanis non quatenus ſunt abſentes, & non ſunt, ſed quatenus ſuo tempore erunt præſentes. Et quidem vẽditio iſtarum lanarum bifariam poterit contingere, aut quod emptor ſuſcipiat in ſe periculum lanarum futurarum. Et hac ratione colligitur benè, quod quia præſens eſt certius quã quod abeſt, ideo fas eſt diminuere de pretio iuſto quãdo emuntur ad prædictã rationem ex anticipata pecunia. Siquidẽ latet emptorem, ſi prouenient lanæ, aut nõ prouenient. Et ideo ſi ſolum dubiũ veriſimile, ſi valebũt plus, vel minus, fas eſt diminuẽdo pretio, emptori, quidquod dubiũ de prouentu, iuſtũ eſt vt valde diminuat de iuſto pretio. Dubius nãq; euentus mercis, mercis ſoluit pretij iuſti leges. ¶Porro aliter poſſũt emi videlicet, quãdo nõ ſuſcepit emẽs periculũ prouẽturę mercis, ſed reſidet apud vẽditorẽ, q obligat, tot põdera lanæ, mũdę, & benè præparatę, ſub mẽſe Iunio,

tradere

tradere emptori. Et tunc ſanè, etſi abſens eſt merx, cæterū tenetur venditor illam facere ſuo tempore præſentem, ideo ſecundum obligationem vendentis præſens eſt.

Ad tertiū. ¶Tertiò dices, quod ſi eſt neceſſaria vtriſque contrahentibus anticipatio, vt argumentum præfert, inde cōſequitur, quod iuſtum eſt ſeruandum, & nihil diminuendum à iuſto, ſiquidem ex vtraque parte, contrahentibus, eſt neceſſarius, ſeu vtilis contractus.

Ad quartū. ¶Quartò dices, quod venditores, ſine periculo animæ, poſſunt diminuere pretium ſuarum rerum, quando ſic facere, ſibi viderint eſſe neceſſarium, & emptores, citra iuſtum ementes, non excuſantur, ſiquidem venditores coactè, ſua vendunt, citra illud iuſtum pretium vt prædiximus. Verum eſt tamen, quod ſi contingat, nullum extare emptorem, qui aliter vellet emere, niſi citra iuſtum pretiū, & hoc accidit ſine fraude monopolij, quod tunc emptores, ſoſpite conſcientia emūt, etſi alias plures æſtimabat merx, cæterum ſufficit, quod pro tempore ſub quo venditur, alio non donetur pretio.

Ad quintū. ¶Quintò dices, quod ſi huiuſmodi emētes ex anticipata pecunia, patiuntur diſpendium, illud tenentur reſtituere venditores. Niſi emptores rem emerint ſuſcipientes in ſe periculum, & hoc caſu, vt ſæpe dictum eſt, poterit emptor diminuere iuſtum pretium. Non tamen propter primum, ſiquidē diſpendia quę patietur emptor, in huiuſmodi emptione, ipſe præuidere debet emptor, & illa deducere in pactum, quod ſi acciderint non ex culpa ſua ſint imputanda venditori & emptor teneatur illa reſarcire, etiā ſine pacto, vt ex c. ſequenti patebit.

Ad ſextū. ¶Sextò dices, quod domini lanarū, nunquam plenè conſentiunt, maximè quādo valde deijcitur pretium à iuſto, verū ferunt diſpendia pretij, coacti ne maiora ſubeant, vendendo ſuam ſubſtantiam, minori pretio, vt ſuis prouideant: & vt ſua officia ſuſtētent: vt ſæpe induximus exemplum Ariſtotelicum, de proijciente merces in mare.

Ad ſeptimum. ¶Septimò dices, quod contractus huiuſmodi, non ſunt pendendi ex vtilitate accidentali prouenientę, vel emptoribus, vel venditoribus, vel reipublicæ, ſed ex natura ipſorum, cum ergo contractus huiuſmodi emendi ex anticipata pecunia, ſit exceptis caſibus, ſupra poſitis & limitatione eccleſiæ, ſcilicet ex dubio veriſimili, ſit contractus æquiualenter vſurarius, ideo damnādus eſt. Quinimo eſt in iniuriam venditoris, qui multo minoris vendit lanas ſuas, ex anticipata pecunia, quā vendidiſſet ex numerata. Quidquod ſæpe emptores, ſibi conueniunt, non emere lanas, niſi ex iniuſto pretio, vnde cogitur venditor vendere, ad arbitrium emptorum id quod eſt monopoliō, & obligationem inducit ad reſtituendum, quod deeſt ad implendum iuſtum pretium. Et demum vt non licet ex anticipata venditione, plus referre, quam ſit iuſtum pretium ſecundum iuſti pretij latitudinem, ex capit. in ciuitate præindicato, ita neque ex anticipatione. Neq; Tho. aliud ſapit, quoniam ipſe, vt annotabam ſupra, ſolum inquit quæſtionem, de peccato mortali eſſe valde difficilem at vero nō eſt valde difficile ſcitu, quod omnes ſciunt, aut tenentur ſcire. At exploratiſsimum eſt, ob ſolam anticipationem temporis, aut dilationem, nihil conſequendum eſſe commodi, quippe iſtud vſurarium eſſe, perſpicuum eſt. Et demū pro colophone, hoc dixerim quod ſi iſti mercatores, non lucrarentur ex hac anticipata emptione, non eam anticiparent. Siquidem, vt ſuo tempore, exhiberentur eis lanæ præparatæ, ſat erat emptionis arrhabonem dominis lanarum tradere. Dices non ſufficit dominis lanarum ſolus arrhabo, vt ſuis prouideant, vtique, ſi hoc non ſufficit, ſuffeciſſet illis cōtenti equidem eſſent, ſi potuiſſent habere iuſtum infimumque pretium ex anticipata pecunia, quod ſi iuſtum hoc pretium, non ſat eſt vēditoribus lanarum, vt ſibi, & ſuis prouideant, minus ſufficiet iniuſtum pretium, quod eſt minus infimo iuſto, quod propter anticipationem illis offerunt emptores lanarum. Quod tamē ipſi coacti non ſpōtanei ſuſcipiunt, quia vel iuſtum infimum, illis non datur ab emptoribus. Nam ſi forte datur, omnis quæſtio de emptione iſta lanarum, abſoluta eſt emptores malunt iniuſtum anticipatumque porrigere pretium, quam arrhabonē pro vel minimo iuſto pretio.

¶Porrò autem, quia illas duas decreta-

les, in ciuitate. & nauiganti. ſupe indoxi-mus, non ab ſe erit, vt maiori luce do-nentur diſerta, eaſdem amplius elucida-re. Enimuero non ſunt admodum prom-ptę. Siquidem Caiet. in Summula, verbo vſura exterior. loquens de vſura implici-ta, docet, ſi quis vendiderit modo verbi gratia menſe Maio piper aut cinnamo-mum, pro octo, quæ alioqui modo non tanti conſtant, & ſperantur, tanti vel plu-ris, vel minoris conſtitura in menſe Se-ptembri, caſum non eſſe vſurarium, ven-dendo pro octo, quæ nunc valent ſex, quia tempore ſolutionis pecunię dubiũ eſt, quod valebunt octo, plus, minuſve excuſatur inquit vendens iſtiuſmodi à decretali in ciuitate. Et rationẽ aſsignat, quia venditio non conſummatur modo in menſe Maio, vſque in menſem Septẽ-brem, tunc enim vtrunque conſumma-tur, quando ſoluẽda venit pecunia. Nũc vero venditio inchoatur, & ſolum in cõ-tractu ſunt, venditio & emptio. At vero huic decreto plurimum videtur obſta-re. c. nauiganti, vbi traditur, quod ſi hu-iuſmodi vendens erat ſeruaturus mer-ces in poſterum vt frumenta pro menſe Maio vendenda, tunc non eſt vſura ven-dere plus quam ſit modo frumentorum precium currens, ergo idem videtur dicẽ-dum, in caſu. c. in ciuitate. cum ſit idem caſus eſſe, ſcilicet, ſubaudiendum ſi erat vendens ſeruaturus ſua aromata vſq; in tempus ſolutionis, quando dubium eſt plus minuſue valitura.

Exponũtur duę decretales in ciuitate. & nauiganti. de vſuris.

¶ Vnde Ioannes à Methina: q. 35. de re-ſti. rebus. cap. de. 5. cauſa carius venden-di, ob hoc reprehendit Caietanum, & equidem ſi cõmemoratum capitulum, docet hunc contractum, de quo eſt ſer-mo, non eſſe ſecundum formam vſura-rium: eſſe nihilominus culpandum, niſi ratione dubij excuſetur. At vtique ſi ſo-lummodo dubium excuſat, cur non ex-cuſabit dubium de futuro euẽtu; caſum capituli nauiganti cum ſint idem? at ve-ro ſolum dubium non excuſat caſum huius cap. à culpa, ſed aſſeruatio mercis in poſterum.

¶ Ad hæc dicit venditionem, & emptio-nem, non eſſe conſummata, ſed eſſe in-choata, etiam ego dicerem in caſu capit. nauiganti. nõ eſſe emptionem conſum-matam.

¶ Id quod vt palam faciam, reducẽdum eſt in memoriam, id quod ſupra aiebam in caſu cap. in ciuitate. videlicet eſſe rem traditam, eſſe pecuniam promiſſam ſol-uendam in ſuo tempore, eſſe venditionẽ huiuſmodi anticipatam: quippe vendi-tur res in diem ſiue ad creditum, & non ſolutam pecuniam.

¶ At vero in caſu. c. nauiganti. oppoſitũ refertur, quandoquidẽ, vbi pecunia ſol-uitur, & res traditur, at traditur, iuxta id quod exiſtimatur res quæ traditur vali-tura tempore Maij, ſecundum quod pre-tium ſoluitur, ideoq; dici poteſt emptio anticipata.

¶ Eſt autem obſeruandum emptionem anticipatam bifariã accidere poſſe. Aut enim ſolum pecunia, traditur & non res, ſiue ſit pecunia tota, ſeu maior pars eius, ammoque emẽdi ſoluitur pecunia. Dif-fertur autem rei emptæ traditio, vſque in certum tempus, vt accidit in emptio-ne lanarum, cuius meminimus ſupra.

Caſus. c. nauiganti. & in ciuitate. explicãtur.

¶ Aut ſecundo dici poteſt anticipata, quando res traditur, & pecunia ſoluitur, habita tamen ratione, dubij euentus, pro tempore, quo res vendenda aſſeruaba-tur, quæ alioqui modo venditur: & hic eſt caſus. c. nauiganti.

¶ Quocirca iuxta Caietanum, oporteblt fateri nullibi in caſibus capitulorum cõ-memoratorum, eſſe contractum con-ſummatum, ſed vtrobique eſſe inchoa-tum. Siquidem, vt in capit. in ciuitate. eſt anticipatio venditionis, ita in. c. nauigan-ti. eſt anticipatio emptionis ſecũdo mo-do iam relato. Nanque fit emptio ex pre-tio anticipato, iuxta rationem futuri qui ſperatur euentus in menſe Maio, in quẽ menſem aſſeruabatur frumentum ven-dendum.

¶ Ex quo fit, quod ſi ratio Caiet. eſt ſuffi-ciens nihil facto opus erat, exprimere, in capit. nauiganti. ſi erat aſſeruaturus, qui modo vendit. Sed ſatis erat huic capitu-lo dicere, non tunc conſummari contra-ctum, pro tempore, pro quo venditio ini-tur primo inter contrahentes, ſed pro tempore ſub quo erat facienda vẽditio. Ideoque pro tempore, pro quo erant vẽ-denda frumenta, vel pro quo eſſet ſol-uenda pecunia, eſſe contractum celebra-tũ, & ſecundũ illud tẽpus, vendendo ca-rius quam modo eſſe licitum contractũ.

Caiet. diffe ritur.

Ego

¶Ego vero dixerim contractus hoſce, eſſe conſummatos, ſecundum eſſentias ſuas, etiam ante tempus Maij, vt in .c. nauiganti. vel traditionis rei, vt in .c. in ciuitate. Siquidem venditio, & emptio, tunc conſummantur, quando vendens à ſe abdicat, dominium rei, quam in ius emptoris, transfert. Nam quamuis non continuo tranſeat in poſſeſsionem emptoris ſufficit, quod ſtatim à venditione, trãſit in illius ius. Quippe tenetur ei rem tradere tunc, quando apud illos cõuentum fuerit. Itemque emptio tunc conſumma tur quando pretium pro re traditur, etſi tunc res non traditur, vt accidit in emptione anticipata, primo modo vt prædictum eſt; cæterum ſi res traditur, in poteſtatem emptoris, ſub præſcripto pretio in diem tradendo, item eſt cõſummata venditio, etſi anticipata. Quia in primo caſu etſi res non tradatur, traditur ius in rem, quę poteſt exigi ab emptore, tanquam ſua ſuccedente termino, at venditor tenetur illam reſtituere emptori, & quandiu detinet inuito domino, eſt tam quam fur arguendus.

¶Et ſimiliter in ſecundo caſu, ſi res traditur, & non pecunia vẽditor termino tranſacto, poterit exigere pecuniam tanquam ſuam, igitur conſummati ſunt cõtractus iſti, ſiquidem ex illis oritur actio plena.

Cõtractus habent duplicẽ perfectionem & eſſentialem & accidentalem.

Dixi tamen obſeruanter ſecundũ eſſentiam; quia accidentalis quædam cõſummatio eſt, quando vel res traditur vt in primo caſu, aut pecunia ſoluitur vt in ſecundo caſu. Porrò de hac re multa habes, diſerta in ſuperiori. a. hu

2. arg. contra Caieta.

¶Sed adhuc ſtrictius colligo contra Caietanum, & vrgentius, quam prius. Siquidem ſi fingamus, quod aromata, de quibus fit mentio in .c. in ciuitate, quæ venduntur tunc pro octo, alioqui non æſtimanda pro tempore quo venduntur, niſi pro .6. in Maio, ſcilicet, cæterum propter dubium, licita eſt venditio, fingamus igitur, quod ſub menſe Septembri non valeant .8. ſed ſolum valet .6. nunquid quia non valent tunc .8. vt veriſimiliter dubitabatur, venditio prior reddetur iniuſta, aut qui propter dubium futuri euentus ea vẽdidit, pro octo, reſtituet .2. quæ excedunt valorem .6. neutiquam, ſiquidẽ, etſi demus quod valeret tunc .9. non tenetur tunc vẽditor reſtituere exceſſum; ſiquidem ratione veriſimilis dubij, iuſtè accepit illa duo excedentia currens aromatum illorum preciũ ſub tẽpore, quo vendebantur in diem, vt etiam, ſi excederent valorem octo, emptor nihil tenebatur reſtituere vẽditori. Nam æqua debet eſſe contrahentium conditio. Quomodo igitur, non eſt conſummatus contractus qui nihil iam habet dependentiæ ad futurum euentum? Habuit quidem

Aliud eſt quod contract⁹ quãdo celebratur, pẽdeat à dubio fu turi euentus, aliud peracta celebratione.

dependentiam, tantiſper dum inijretur, quia iniſtur propter dubium aliter quam iniretur, ſi dubium non eſſet. Nanque habita ratione dubij iuſtè venditur piper, vel cinnamomum, carius menſe Maio verbigratia quam venderetur, ſi dubium non eſſet, quod menſe Septembri, quando ſoluendum eſt pretium, putantur carius valitura. Itaque ad celebrandũ contractum habetur ratio dubij, verum iam celebrato, etiam ſi oppoſitum contingat quam dubitabatur, videlicet, quod merx minoris valet tempore ſolutionis pecuniæ, quam tempore traditionis putabatur, tum conſummatus erat contractus, & non inchoatus, vt credit Caiet.

Nona concluſio.

¶Sit ergo iam nona concluſio, in deciſionem huius dubij, & ad priorum declarationem, omnes contractus, qui [illegible] ſeruant æqualitatem inter contrahentes, ſunt iniuſti, vnde ſequitur, quod dum ex contractu alter contrahentium ſit repoſitus in tuto, & alter verſatur non in tuto, ſed in periculo, ſeu iactura ſuorum bonorum, ſemper eſt iniquitas in contractu hac prompte eſt exhibita.

Caieta. refellitur.

¶Decima concluſio, contractus qui refertur in .c. in ciuitate, & contractus qui deſcribitur cap. nauiganti. ſunt diuerſi, & concluſio contra Methinam patet, quia alter eſt venditio anticipata, alter vero eſt emptio anticipata, ſecundum modo anticipationis iam prænotatum.

Decima cõclusio.

Methina refellitur.

¶Rurſus contractus .c. nauiganti. petit iuſtificationem ex duabus cauſis, ſcilicet, ex dubio euentu valoris futuri mercis, & ex eo quod venditor ceſſat mercem aſſeruaturus in tempus, quo eſt veriſimile, rem pluris æſtimandã, at cum tamen venditionem ipſe anticipat, rogatus. At vero caſus cap. in ciuitate, tantum ſolam ex premit iuſtificantem cauſam, ſcilicet, dubium veriſimile vt ex textu non eſt ambiguum.

¶Præter

¶Præter hæc in cap. in ciuitate. exhibetur res emptori, & non ſoluitur pecuniæ: ſed huius ſolutio differtur. ¶In c. tamen nauiganti. vtrunque fit, & frumenta traduntur verbi cauſa; & pecunia ſoluitur ſolũ eſt anticipatio, in magnitudine pretij, quod ſoluitur, pro ratione venturi tẽporis; ideoque eſt anticipatio ſolum in magnitudine pretij.

Vndecima concluſio.

¶Vndecima concluſio, dubium de futuro valore mercium eſt duplex, vt in cæteris contingentibus rebus ex Ariſt. lib. 1. Periherme. ca. de futuris contingẽtibus. Eſt enim alterum dubium, quod magis certum eſt pro parte vna, quam altera, aliud vero quod eſt dubium veriſimile ad vtrumlibet, vnde, dubium an frumenta verbi cauſa, valebũt pluris menſe Maio, eſt dubium, quod eſt magis determinatum ad partẽ affirmatiuam: quia plerunque, tunc eſt inopia frumentorum, apud regiones noſtras, quia conſumptæ iam ſunt collectæ fruges. At vero quod minoris fient ſub tempore collectionis, ſcilicet, ſub menſe Auguſto, aut Septembri, item eſt magis certum quam oppoſitum. De aromatibus vero quæ exempli gratia venduntur ſub Maio, ſi pluris fient, ſub menſe Septembri poteſt eſſe dubium contingens ad vtrumlibet, ſi plus minuſue valebant tunc, aut poteſt eſſe dubium, magis determinatum, ad id quod pluris valebunt, aut determinatum; ad id quod eſt minus valebunt.

¶Quibus exploratis facile eſt intellectu, quod caſus cap. nauiganti. eget duabus cauſis ibidem expreſsis in ſui iuſtificatione. Etenim cum certũ magis ſit, quod menſe Maio, fruges pluris fient; ſi quis vendidiſſet anticipando Maij pretiũ, & non ſecundum pretium currens ſub Ianuario verbi gratia ſub quo vendit, vtique eſſet contractus iniuſtus; quia ipſe vendens ſe conſtituit in tuto, vendens pluris, anticipando pretij magnitudine; & ementis poteſt eſſe iactura, ſiquidem poterit minoris vendi, & tunc iacturam patietur illius; quod exceſsit pretiũ currens; & implicitè eſt mutuum vſurariũ, hæc anticipata venditio; quia vendens dat quod minus eſt. Scilicet frumentum quod valet 9. exempli cauſa ſub Ianuario; & accipit plus ſcilicet. 12. vt ſub Maio ſolum ob dilationem temporis. Neq; iuuat, quod forte minoris fiet tunc frumentum, quia etſi poſsibile eſt, non tamen eſt vero ſimile, cum non ſit contingens ad vtrumlibet, ſed magis determinatum, ad maiorem valorem.

Contrahentes ex æquo ſe debẽt habere, neq; alter plus, alter min9, ſed æqualiter.

¶Porrò, ſi iſte vendens, non erat venditurus modo, ſed in tempus Maij aſſeruabat, ſub quo eſt certius pluris fienda frumenta, quam Ianuario menſe, tunc æqualitas eſt in contractu quia perinde eſt ac ſi in Maio vendidiſſet. Nam etſi tunc poterit contingere deſcenſio in pretio, eſt tamen rarum.

¶At vero ſi vt caſum capit. in ciuitate. ediſſeramus, ſanè ſi certum eſſet magis; quod aromata de quibus meminit cap. præcitatum erant valitura pluris tempore ſolutionis pecuniæ, quam contrarium, caſus capituli huius eſſet vſurarius, etſi non ſecundum formam, ideſt clarè, hoc enim ſibi vult quod ait, ſecundum formam non vſurarium eſſe tamen implicitè vſurarius eſt caſus. Siquidem vendens, ſe conſtituebat in tuto, & emens verſabatur in dubio. Et demum vendens minus dabat, & plus recipiebat; vt ex præhabitis liquidum eſt. Quã ob rem capitulum iuſtificans contractũ propter dubiũ intellexit, de dubio æquilibri, contingenti ſcilicet ad vtrumlibet. Nanque tunc, vendens non magis agit in tuto, quam emens, aut contra, quia dubius euentus valoris, ſtat vtriq; contrahentium ex æquo, ſiue ad lucrum, ſiue ad damnum, ideoq; non eſt neceſſe ſubintelligere in hoc caſu, cauſam illam ſi erat ſeruaturus aromata, contra ſententiam Methinæ. Neque illam expreſsit.

CAP. QVARTVM.

Quid ſibi velit, habere plus ex vi mutui, & lucro ceſſante, & damno emergente.

MEmini me dixiſſe non ſemel ſuperiori ſermone, habere acceſsionẽ ex vi mutui, eſſe vſurariũ. At vero, ne quis in hoc verbo hæreat, cogitans apud ſe quid ſibi velit vis mutui; ideo nunc breuiter enodabimus; vis autẽ iã ſignificat violentiã, vnde extat titulus decretaliũ epiſtolarũ, de his quæ vi, metuſue cauſa fiunt.

¶Porrò

¶Porrò hæc ſignificantia, non eſt nobis modo neceſſaria, ſed & aliter ſignificat obligationem ciuilem, vnde dicitur communiter verba hæc, vel illa vim habent, aut non habent obligandi, idem igitur eſt ex vi mutui, ideſt ex obligatione cõtracta eſt mutuo, vel propter mutuum. Qui enim aliũ obligat tacitè, vel expreſſe, vel intendit obligare, vt aliquid porrigat vltra mutuatam pecuniam, hic intẽdit ex vi mutui plus habere vltra ſortẽ, quam debet habere, & quod mutuatarius, minus habeat propter mutui vim, quam debuiſſet habere. Et quanuis coram Deo, & ſecundum veritatem nulla exoriatur obligatio ex mutuo ad ſoluẽdum aliquid vltra ſortem propter mutuum, cæterum vſurarius hoc intendit, vel interius vt in vſura mẽtali, aut exterius vt in vſura externa obligare mutuatarium, ad id quod ſecundum Dei legem, & eccleſiæ ſanctiones nequit obligare. Porrò autem quædam nonnunquam veniunt in obligationem, quæ vltra ſortem ſunt debita, & hæc ſoluenda ſunt, & ſoluens, nõ ob id cenſebitur vſurarius. Quippe non ex vi mutui, ſed ob alias cauſas debentur. Vnde vulgo doctores duas primarias enumerant, & dãnum emergens, & lucrum ceſſans. Et hęc ſane duó vocantur intereſſe, diſtinguntur autem, quia damnum emergens, eſt de bonis iam partis, at vero lucrum ceſſans de bonis parandis. Seu quod idem eſt damnum emergens, eſt læſio bonorũ actualium, at lucrum ceſſans, eſt iactura bonorum, quæ ſunt in potentia. Vtrũq; autem vulgus vocat damnum, niſi quod illud eſt actuale damnum, hoc vero damnum eius quod erat acquiſitio lucri. Ariſtot. autem in .5. Ethi. c. 4. damnum vocat, quando aliquis contrahentium minus habet, quam debuiſſet habere, ex opera alterius contrahentis, lucrum vero ceſſans eſt, quãdo quis non lucratur, quod debuiſſet lucrari. Eſt autem duplex ceſſatio lucri, aut cum quis non lucratur, quod potuiſſet lucrari, ſi voluiſſet ex pecunia ſua negotiari, vt qui habet pecuniam in theca reconditam, mauult autem eam aſſeruare, quam negotiationi committere quam alioqui ſi cõmiſiſſet lucrari potuiſſet. Et huiuſmodi lucrum item vocaui ſupra lucrum in potentia, & non eſt propria acceptio hæc, vt poſtmodum aperietur. Aliter autem eſt etiam ceſſatio à lucro quando quis, habens pecuniam ex qua ipſe ſolet negotiari, & lucrari, cæterũ vt ſubueniat proximo, qui pecunijs eget ad ſibi neceſſaria, ceſſat à ſuo lucro, vt proximi neceſſitatibꝰ prouideat. Et iſtud eſt quaſi actuale lucrum, vt opponitur priori modo. Quia prior ceſſatio eſt, à lucro quod ſolum poterat eſſe, hæc vero ab eo, quod promptum erat vt eſſet, & non ſolũ erat pura potentia lucri. Et adhuc iſte ſecundus modus bi partitus eſt, etenim quis poterit ceſſare ab hoc lucro quaſi actuali, aut violentia alterius, qui tollit ab eo pecunias quas habet exponendas in negotiationem lucratiuam, vt ſi rex eas vi tollat, aut communitas, aut quævis perſona alia particularis, vel vi, vel fraude has pecunias ad lucrandum expoſitas extorqueant. Aut poterit accidere citra vim, vel fraudem, ſed precibus, vel ſpontè, vt verbi cauſa, ſi quis rogatus vt mutuet, pecunias quas habet expoſitas ad lucrandum, Hiſpanè, *Que lastrae en trato.* aut ſi etiam non rogatus, ipſe offert mutuare alteri ſuas pecunias, quas habet expoſitas, vel mox exponendas, videns videlicet alterum eis indigere, ad ſuam ſubuentionem, & quod fortè detinetur pudore, ne petat, at præueniens mutuãs ait, tibi mutuo dabo pecunias has, &c. vel etiam non ex pudore detinetur, & nihilominus inuitatur, vt pecunias mutuo ſuſcipiat, ſi vult ad ſubuentionem ſuam.

Lucrũ ceſſans multifariam eſt diſtinguendum.

¶Damnum igitur emergens eſt longe diuerſum ab hoc lucro, nam hoc, nõ eſt de bonis iam conquiſitis, ſed de ijs quæ ſunt in proximo paranda, ex negotiatione, vel ex fructibus agri vel vineæ, vel ex locatione, vel cenſu, &c. At vero illud eſt læſio bonorum iam partorum, vt ſi accepi pecunias ad vſuram vt tibi mutuẽ, tu mutuatarius teneris, etiam ſoluere vſuras mihi, quas ego ſolui gratia tui. Non enim tunc aliquid recipio vltra ſortem, ſed totum quod recipio eſt meum capitale. Similiter, habens neceſſariam pecuniam reparandæ, iam collapſurę domui, ſi tibi mutuo dederim, teneris, domum erigere aut reparare tuo impẽdio, quippe hoc damnum pertulit mutuans propter mutuum, & ideo ſe ſe poteſt aſſerere

Damnum emergẽs longe differt à lucro ceſſante.

ſerere ab hoc damno ex alterius pecunia, ſcilicet, mutuatarij. Et in hanc ſententiam omnes conſentiunt. Vtrumq; autem horum venit intelligendum ſub appellatione intereſſe, vt diſerte exponit Iuriſconſultus in. l. ſi commiſſa. rem ratã habe. ibi in quantum mea intereſt, idest quantum mihi abeſt, quantumq; lucrari potui. Adde textum in. l. 3. in fine. de eo quod cer. loc. l. vnica ad fin. de ſententia, quæ pro eo quod intereſt. l. quidquid. c. arbit. & de vtroque prius cõſtare debet antequam in foro exteriori adiudicetur, vt rectè docent Iuriſconſulti vt habes ex Bal. l. etiam. colla. 2. de executio. rei iudicatæ. Exactior autem ratio habẽda eſt damni incurſi, quam lucri ceſſantis quia lucrum ceſſans non exigit æqualem recompenſationem, ſed ad arbitriũ iudicis, vel arbitri, vel ordinarij, at vero damnum incurſum exigit æqualem recompenſationem, ſecundum iuſtitiam commutatiuam, vt quantum læſionis fuit ſuſceptum, tantundem reſarciatur. Et ideo dicunt Iuriſconſulti, quod regulariter non eſt par habenda ratio, & damni incurſi, & lucri ceſſantis. l. fin. C. de iure deliberan. l. Proculus. in fine.

Lucrũ ceſſans & damnum emergens appellãtur in iure intereſſe.

¶Quia igitur intereſſe, eſt debitum ex iuſta cauſa deſcendẽs, vſura propriè ſi loquaris non eſt intereſſe, ſiquidem vſura non eſt debita niſi ex falſa opinione creditoris fœneratitij, qui ex ſua auaritia opinatur ſibi eſſe debitam cum alioqui non ſit debita, imo vſura eſt plus habere, vel intendere habere, quam ſit debitũ ex vi mutui. At vero lucrum ceſſans, & damnum incurſum ſunt debita verè, & qui exigit hæc à debitore iuſtè exigit, & qui habet horum recompenſationẽ, hæc non habet, pluſquam debet habere, imo habet, quæ debet habere. Aduertendum autem, quod ceſſare à lucro, eſt quieſcere à lucrando, quia autem. 3. Phyſic. omnis quies præſupponit motum, vt priuatio omnis habitum, neceſſe eſt, quod is dicatur ceſſare à lucrando, qui aliàs lucrabatur, & iã non lucratur, vel qui aliàs erat lucraturus, & nõ lucratur. Qui enim nunquam motus fuit, aut non habet in procinctu moueri, non dicitur quieſcere, vt neque cæcus, qui nunquam habuit viſum, neque ex ratione naturę, debebat habere, ideo diximus ſupra, ceſſare à lucro, proprio ſermone, eſſe quieſcere, à lucro quod debuiſſet aliquis habere, ſiue non lucrari, quod paratum vel in promptu erat vt lucraretur, ex pecunia, quam mutuat alteri. Quod ſi quæſieris, quid ergo ſi negotiator habet pecuniam quandam paratam negotiationi lucratiuæ, & habet alteram, ad alios vſus reſeruatam & ex hac altera, fit mutuum, & non ex prima. Nunquid poterit paciſci de hac ſuper lucro ceſſante? vtique ſi hæc pecunia non eſt expoſita, vel mox exponenda, lucro deportando, pactum de ceſſante lucro, eſſet iniuſtum, imo videtur eſſe vſurariũ. Siquidem ex illa pecunia nihil lucrabatur poſsidens eam, cæterũ ſi hæc pecunia proficiebat eidem alijs vſibus, vt alendis gregibus, vel colendis vineis, reparandis domibus, dotandis filiabus, & alijs hoc genus, damnum incurrendũ ex mutuo poteſt deduci in pactum. Sed quid ſi poſsidens hanc pecuniam, illam iam vult traducere ad negotiationem, & ſubmouere à priori ſtatu, tunc clarũ eſt, eſſe pecuniam iam repoſitam in ſtatu lucratiuo verum ſi pecunia, erat recondita, & in nullum vſum deſtinata non poteſt deduci in pactum lucrum ceſſans, ſiquidem lucrum quod nec fuit, nec erit veriſimiliter, non poteſt dici ceſſare propriè.

Intereſſe eſt debitum.

Ceſſare à lucro propriè quid.

¶Iſtis igitur præſtructis, obſeruandum iam duximus, in hac re, eſſe duas diſputationes, altera nanque eſt, ſi damnum incurrendum propter mutuũ, debeat accedere ſorti. Altera eſt, ſi lucrũ ceſſans poteſt, item reportari vltra ſortem. Et in. 1. diſputatione, nullus eſt qui hæreat, ſed omnes doctores agminatim aſſerunt, vt liquet, ex gloſſa ad capit. conqueſtus. de vſuris. & in cap. dilecti. de foro competẽti. damna ſoluenda eſſe iubetur, idem de fideiuſſoribus. c. peruenit. Et ratio prompta eſt ex regula iuris. Nam qui cauſam damni dat, damnum dediſſe videtur. At mutuatarius, qui, quia potitur pecunia mutuantis, cauſa eſt damni mutuantis, ideo damnum intuliſſe videtur, quo circa, hoc quod intulit, reſarcire damnũ tenetur. Item quia officium ſuum nulli debet eſſe damnoſum. ff. de furt. ſi ſeruus communis. §. quod vero. &. 4 q. 3. §. venturis. &. ff. ad Velleianũ. l. 2. §. 1. vnde officium mutui nulli debet eſſe damnoſum,

Concordia de damno incurrẽdo quod ſit intereſſe & diſcordia de lucro ceſſante.

noſum, cum ſit liberale officium. Et e contra nullum debet præmium cõſequi, vnde quiſpiam pœnam meretur. 16. queſt. 1. legi. vnde vſurario; non debetur vſura propter mutuum, quia debetur pœna propter flagitium.

¶Porrò autem, de lucro ceſſante, nõ omnes ſibi conueniunt. ſiquidem pleriq; autores, inficiantur eſſe intereſſe creditoris, lucrum ceſſans. Maximè, vbi, mercator mutuat, non vi, vel fraude cõpulſus, ſed ſponte. Nam ſi vi, vel fraude, vel minis compulſus mutuat. & deſiſtit à ſuo lucro; tunc etiam conueniunt, compellentem teneri ad refundẽdum lucrum prouẽturũ, aut damnum incurſum, vt is, qui iniuſtè detinet irriguum, ne irriget, vel arbores, vel vineas alterius, tenetur pecuniam ſatisfacere fructuum, quia impediuit iniuſtè, ne rigarentur aqua illis debita: ſterilitas igitur illa eſt exoluenda ab impediente. Quod videtur eſſe lucrum ceſſans, etſi Carolus Molin. q. 74 de vſuris. voluit pertinere impedimentum hoc fructuum ad damnum emergens. Cæterum; quia damnum hoc, eſt de iam partis, & fructus non erant parti, ſed ſperabantur prouenturi potius videtur hoc impedimentum referendum ſub damno emergenti. Niſi velis etiam ſterilitatem, qua iam afficiuntur arbores, comprehẽdere ſub damno emergenti, quia hoc damnum iam afficit arbores, ex carentia irrigantiũ aquarum. Et prius eſt hæc mala affectio, quam ſit orbitas fructuum, quia illud eſt cauſa huius.

An fructus & prouẽtus impediti ex alteri⁹ cauſa ſint recẽſendi inter dãna emergentia an inter lucra ceſſantia.

¶Similiter oportet conuenire autores, in ſubdendo dogmate, videlicet, ſi pretia eorum quæ venduntur, ſunt taxata, lucrum ceſſans non poteſt taxationem excedere, nã ſi ſunt taxata, non pluris ſunt vendenda, in diem, quam in numeratam pecuniam; ideoque ſi eſt mercator, qui vendẽs pannos, vel linthea, &c. habet in promptu ementẽ ad numeratã pecuniã, & alius eum ſollicitat, vt det ei mutuo pecunias, & quod ipſe ſatisfaciet, lucrum ceſſans, ſi iam mercator ille volebat expẽdere pecunias prædictas in alios pannos vnde habebat paratum lucrum, vtique lucrum ceſſans non poteſt eſſe, niſi habita ratione taxationis pretij merciũ. Quia excedere non licet hanc taxationem. Et tunc ſi initur ratio expenſarum, & laboris, & periculi, in traiectione mercium, & taxationis pretij, forte erit exiguum lucrum ceſſans.

An lucrum ceſſãs poſſit deduci in pactum.

¶At vero, quod deducitur in controuerſiam eſt, quando mutuo accipiens pecuniam iam expoſitam lucro, non fuit cauſa, quod ſibi mutuo detur; neque cauſa impellens vi, vel metu, vel fraude, vel precibus, itaque nullatenus eſt impediens lucrum alterius ſed ipſe negotiator, ſuaptè voluntate, non ductus alieno vehiculo ipſe ſe profert, ad mutuandum alteri, etiam antequam ſit in mora ſoluendi is qui accipit, cum pacto tamen lucrũ ceſſantis, aut damni emergentis. Et viſum eſt Innocentio. 4. c. fina. de vſuris. nõ eſſe licitum pactum, ſed eſſe vſurarium. Quem eſt imitatus Soto de iuſti. & iure. lib. 6. q. 1. art. 3. Et alij moderni idem ſapiunt qui ſcripſerunt lingua Hiſpana vt Frater Mercado in ſuo opuſc. de tractibus & contractibus. lib. 1. cap. 13. & Frater Antonius Cordubenſis, in ſuo libello de caſibus conſcientiæ. q. 34. iſti enim cenſent, quod citati, videlicet ſi mercator non rogatus, ſed vltro mutuat, nullo impellente ad mutuandum, quod nõ poteſt paciſci de lucro ceſſante, etiam ſi habebat paratam pecuniam ad negotiationem, vnde certa vel probabilis erat lucri ſpes. Et probant, quia tunc ſi hic non lucratus eſt ipſe viderit, quia nullus eſt cauſa impediens, eius lucrum, ideoque ſi nullus eſt cauſa impediens, ſiue ex vi, ſiue ex amicitia, nam preces amicorum, etiã quadamtenus ratione videtur compellere, ipſe ergo mercator, ſi ceſſat à lucro vltro facit, & ideo alter mutuatarius, ſcilicet non tenetur reficere hoc, ſeu reſarcire lucrum, cuius ceſſationis ipſe non fuit cauſa, ſed ſi ceſſat à lucro ipſe ſibi imputet. Et ſuffragatur iſtis, quia videtur hoc placitum antiquum. Nam S. Thom. 2. 2. q. 78. art. 2. ad. 1. ait, ille qui mutuum dat poteſt in pactum deducere, cum eo qui mutuum accepit, recompenſationẽ damni, per quod ſubtrahiẽ ſibi aliquid quod debet habere. Hoc enim nõ eſt vendere vſum pecuniæ, ſed damnum vitare. Et poteſt eſſe quod accipiens mutuum maius damnum euitet, quam dans incurrat, vnde accipiens mutuum cum ſua vtilitate, damnum alterius recompenſat. Recompenſationem vero damni, quod cõſidera-

ſideratur, in hoc quod de pecunia non lucratur, non poteſt in pactum deducere, quia non habet vendere, ad quod nondum habet, & poteſt impediri multipliciter ab habendo.

¶Rurſus Durandus in. 3. ſenten. diſt. 37. quæſt. 2. reſpondens primo argumento, idem docet ferè iiſdem verbis, etſi breuioribus. Et Scotus in. 4. ſent. diſtin. 15. artic. 2. Tripliciter explicat poſſe recipi aliquid vltra ſortem, aut ex pœna conuentionali, quæ impoſita eſt mutuatario, niſi certo die ſoluat mutuum, modo non fiat in fraudem vſurarum. Aut ſecũdo propter intereſſe creditoris debitor enim ex cuius non ſolutione, creditor notabiliter damnificatur, tenetur in foro conſcientiæ etiam ſine pacto, ſuo creditori damnum ſatisfacere, & nihil loquitur de lucro ceſſante, vel. 3. quando capitale, & acceſſio ponuntur in incerto ex cap. nauiganti.

¶Verum vt ab Scoto exordiamur, damnum non ſolum ſignificat, apud Theologos læſionẽ in bonis acquiſitis, ſed vſurpatur etiam abuſiuè vt denotet, ceſſationem à lucro, quod promptè poterat parari, vt dudum dixerat Tho. damnum dicens, quod conſideratur ex hoc quod, ex pecunia non lucratur. Vnde Scotus, hoc damnum etiam comprehendit, ſub illo ſermone debitor ex cuius non ſolutione creditor damnificatur notabiliter, &c. Nã ſicut poteſt eſſe notabile dãnũ, quod à creditore ſubtrahatur ex ſua ſubſtantia, quod non debebat, propter debitorem, ita etiam videtur poſſe notabile eſſe damnum (extendendo vocabulum hoc) quod lucrum creditori non addatur propter debitorem, quod illi tamen erat addendum lucrando.

¶Vel ſecundo reſpondetur Scotum idẽ intellexiſſe, quod placitum commune arbitratur. Siquidem in tertio modo, indicat cap. nauiganti. At vero in hoc cap. expreſſe docetur, eſſe licitum deducere in pactum lucrum ceſſans, id quod communis cenſet opinio. Etenim qui erat ſeruaturus merces in tempus vendendas, quando creditor pluris fiendas, tradit poſſe eas vendere, carius, quam pro pretio currenti. Et hoc, propter lucrũ, quod ſperabat. Hunc igitur caſum volens inſinuare Scotus, induxit. c. nauiganti. Durandus autem ad eam venit intelligẽdus rationem, ad quam Tho. Cæterũ S. Tho. in. 2. 2. quæſt. 62. art. 4. expreſſè quoad aliquid teſtatur, quod cõmunis aſſertio, indubitatum habet, idem eſſe cenſendũ de damno, quod de lucro, vnde verba ſunt. Quicunque damnificat alium videtur ei auferre id in quo eum damnificat. Damnum enim dicitur, ex eo quod aliquis minus habet, quam debet habere, ſecundum Philoſophum. 5. Ethi. Et ideo homo tenetur, ad reſtitutionem eius in quo aliquem damnificauit. Sed aliquis damnificatur dupliciter vno modo, quia aufertur ei, quod actu habet, & tale damnum eſt ſemper reſtituendum, ſecundũ recompenſationem æqualis. Puta ſi aliquis damnificet aliquem, diruendo domũ eius, tenetur ad tantum, quantum valet domus. Alio modo ſi damnificet aliquẽ, impediendo, ne adipiſcatur quod erat, in via habendi. Et tale damnum nõ oportet recompenſare ex æquo, quia minus eſt habere, aliquid in virtute, quam habere actu. Qui autem eſt via adipiſcendi aliquid, habet illud ſolum ſecundum virtutem, vel poteſtatem, & ideo ſi redderetur ei, vt haberet hoc actu reſtitueretur ei, non ſimplum, ſed multiplicatũ, quod non eſt de neceſſitate reſtitutionis. Syl. ueſter verbo vſura. 1. q. 19. S. Tho. putat credere, quod communis opinio, de hac re affirmat. Quod videlicet non ſolum intereſſe damni emergentis, ſed etiã intereſſe lucri ceſſantis, poteſt deduci in pactum, in quam ſenten. Conradus de contracti. q. 30. concluſi. 4. Et Syluester loco prænotato indicant ex Iuriſconſultis nõ paucos doctores. At verbum S. Thom. quod ſupra induximus ex quæſt. 78. ip. ſe exponit ex ſententia Nicolai cuiuſdã, eſſe intelligendum de lucro incerto, non tamen de probabili lucro, de quo aſſeritur vulgo à doctoribus, poſſe deduci in pactũ. ¶Porrò autẽ, ſi res hæc librati⁹ pẽditur S. Thom. in loco proximè citato ſolum inquit eſſe quoddam damnũ, quod cõſideratur quia quis impedit alium ne adipiſcatur, quod erat in via habendi, at qui tunc etſi non ſit neceſſaria recõpenſatio ſecundum æquiualens, at verò eſt neceſſaria alioqui reſtitutio penſatis circunſtantijs, eius lucri, ſecundum quod eſt in via cõſiderat, & non in termino.

¶Hoc

¶Hoc autem dogma eſt commune, non mercatoribus ſolum, quando ſunt in via ad parandum ſibi lucrum ex negotiatione, & impeditur alioqui, ſed etiam omnibus alijs, qui ſunt in via, ad beneficia eccleſiæ, vel officia ſecularia, vel legata ex teſtamentis obtinenda, &c. ¶Eſt autem conſiderandum, impedire alium ne aſſequatur bonum, quod ei eſt promptum aſſequi ſiue quia collator beneficij, illum vult promouere ad beneficium, ſiue rex vult promouere ad regiũ officium, ſiue teſtator vult admittere ad hæreditatem, vel eum donare legato, & alia hoc genus contingit quadrifariam, aut iuſtè, aut maligne, aut iniuſtè, aut non malignè. Iuſtè ſane, vt ſi vera narrat impediens, eſſe indignum beneficio, vel officio, vel legato is qui erat in via vt haberet, aut ſi iudex ex cauſa iuſta mercatorem adornantem viam in nundinas, vt ibi negotiaretur vt moris erat, conijceret in carcerem, vnde impediretur quominus lucrum quod promptum habebat certitudine morali, quæ eſt de vt in plurimum accidẽtibus, iudex non tenebitur, de ceſſatione huius lucri, quippe qui iuſtè impediuit vt ſupponimus. Et idem eſt de omnibus alijs iuſtè impedientibus ne alij promoueantur, ad eccleſiaſtica beneficia, vel profana beneficia. Maligne vero impedit, qui ex odio impedit, nulla tamẽ fraude, aut mendacio, aut violentia, aut iniurijs vtẽs, ſed ſolum blandis ſermonibus, aut perſuaſionibus, ſiue pollicitationibus veris vtens, pellicit alium ne benefaciat alteri, videlicet, ne officium erga alium facturus, faciat & iſtud proſequitur, quia alterum odio habet, & ei non vult bonum, ſed potius malum, vel. 4. ſine malitia, ſed quia fortaſsis mauult vt officia huiuſmodi publica, vel legata, &c. conferantur alteri magis amico, aut forte, quia ſibitimet malum, ſi alter ad huiuſmodi promoueatur, aut ex alio maius bonũ ſperat, ideoque curat non obſtante promouendi dignitate, & capacitate ſupra aliũ quem ipſe vult, ipſum remouere, ab aſſequendo bono, quod ſperabat.

Quadrifariam cõtingit aliũ impedire à bono quod paratum erat iam vt haberet.

Multifariã quis poteſt impedire bonum alterius.

¶Tertio modo iniuſtè is impedit qui dolis, vel minis, vel fraudibus, aut quibus voles alijs iniurijs dignum impedit ne aſſequatur bona quæ diximus. Et clarum eſt hoc vltimum eſſe iniuſtum, cũ qui iam habet vel ius in re, vel ius ad rem, quod eſt ius imperfectum vt primum eſt ius perfectum remouere à ſuo iure, illum cauiloſe & mendoſe impediẽdo. Et huiuſmodi teneri impedientem ad reſtitutionem, nullus eſt qui ambigat: ſiquidem iniuſtitiam committit, remouendo iniuſtè eum qui vtcunq; habet iã ius, à ſuo iure exequendo. Et idẽ dicamus de eo, qui impediret iniuſtè mercatorem, adornantem iam iter, in nundines vt lucraretur, vt ſolebat ex ſua negotiatione, vel eum incarcerando, aut eum lędendo, aut decipiendo, &c. nullus eſt qui in dubium vertat, impedientem teneri, ad reſtitutionem huius ceſſantis lucri, ex iniuſto impedimento.

Omnes impedientes bonũ alterius iniuſtè tenentur ad reſtitutionem.

¶Quandoquidem iſtud commune eſt dogma accommodandum omnibus impedientibus iniuſtè, ius aliorum ſiue perfectum quod eſt in re, aut imperfectum quod eſt ad rem. Quale etiã eſt ius quod habet mercator ad lucrum quod habet ſecundum veriſimilem ſpem ſuam. Et eſt argum. ex l. 1. & 2. C. ſi quis aliquẽ teſta. prohibet. & l. fina. de hære. inſtitu.

¶Quamuis de ſecundo modo impediendi, non omnibus cõuentum eſt, quibuſdam aſſerentibus, alijs inficiantibus impedientẽ obligari ad reſtitutionem. Aſſerit S. Tho. 2. 2. q. 62. art. 2. ad. 4. Quod ſi ex odio, vel in vindictam alterius, quis impedit ne alter aſſequatur bonũ, quod erat aſſecuturus niſi impediretur, cuius ipſe erat dignus, tenetur ad reſtitutionẽ, alij negant, quippe nulla fit iniuſtitia, ſiquidẽ ius quod habebat huiuſmodi ſiue perfectum, ſiue imperfectum, non fuit ablatum, ſiquidem non impediérũt per media iniqua, ſed ſolum precibus blandiſque ſuaſionibus. Et hæc ſententia eſt mihi admodum probabilis.

¶Odium enim ſolum eſt crimen, contra charitatem proximi, nihilominus non inducit reſtitutionem. Quippe odium non eſt contra iuſtitiam, vel diſtributiuam, quæ eſt in partiendis honoribus, iuxta meritorum pondus. Neq; eſt contra iuſtitiam commutatiuam, quę conſiſtit in æqualitate inter contrahẽtes. Etſi ſit cõtra iuſtitiam legalẽ, quia hæc cõprehẽdit omnẽ virtutẽ ciuibus neceſſariã, at vero amicitia, cui opponitur odiũ, eſt neceſſaria ciuib9, vt in pace ciuitates viuant.

Iuſtitia diſtributiua, iuſtitia cõmutatiua, iuſtitia legalis.

¶Preces itē ſolæ non poſſunt inducere obligationem, igitur neque preces ex odio, coniūctæ ſi ſint ſcilicet hæc duo, odium & preces, nō poſſunt afferre obligationem ad reſtituendum.

¶Vnde ſi paratam haberem eleemoſynam porrigēdam Petro inopi, & forſan amicus meus, hoc aduertens, odio habēs Petrum inopem, ex odio precatur, ne illi porrigam eleemoſynam, ſed alteri potius nō tenetur amicus reſtituere Petro, eleemoſynam, quam ſuis precibus perdidit. Siquidem vt ſupponitur, nihil mali obiecit Petro, mentiendo, vt hac fraude, ſeu mendacio, eleemoſynam, non aſſequeretur Petrus, ſed ſolum rogando obtinuit. ¶Vt etiam ſi amore alterius, pauperis æque pauperis faceret, nulla reſultabat obligatio reſtituendi, imo etſi omnino propter preces, nulli porrigeretur eleemoſyna. ¶Vnde ſi Petrus erat futurus beneficiarius, & ego ex odio impedio, ne beneficium aſſequatur, etſi alioqui dignus, item non teneor, ſiquidem precibus tantum obtinui, non mendacio confiɛto, vel fraude.

Impediens aliū ab obtinendo lucro, vel beneficio an teneatur reſtituere.

¶Odium namq; ſolum, vel facere quicquam ex odio, vel impedire ceſſantibus dolis, & fraudibus, non inducit obligationem, ad reſtituendum. Sicut neq; cōtra aliquid facere ex amore tollit obligationem reſtituendi, verbi gratia, quia ſeruus meus, mihi ex amore ſeruit, nō ideo non teneor ei ſtipendium famulatus rependere.

¶Niſi quod obſtare videtur. l. Proculus. ff. de damno infecto. & l. 2. §. denique. ff. de aqua pluuia. arcen. vbi traditur, quod ſi quis vt ſit tedioſus, vicino ſuo, fodit puteum in domo ſua, vt aquæ putei vicini, qui altior eſt, ad ſuum decliuiorē decurrant, vtique inde exhauriatur vicini puteus, id temporis datur facultas vicino, defoſsionem impedire noui putei, quippe qui ex odio, decliuiorē defodiebat puteum. ¶Porrò huiuſmodi leges ſuffragantur nihil, quandoquidem etſi ad impediēdum nouum puteum, datur actio, non tamen ad reſtituendum aquam defluxam ex puteo, ſublimiori, ad decliuiorem. Et rurſus alia ratio eſt de puteo, qui adeſt iam & exhauritur à plenitudine aquæ, alia de beneficio obtinēdo, quod nodū eſt; quod ſolis precib⁹ impeditur.

¶Verum de re hac ſatis, & ad priora recurrat oratio. Dixerim igitur Thomam, non hæſitaſſe, iniuſtè impedientem, alterius lucrum iure reſtitutionis cōſtringi, habita ratione, quod potentia proxima eſt, non tamen actu, vt etiam contra iuſtè impedientes aliorum lucra, vt rex, vel iudex, non tenentur ad reſtitutionem.

¶Verum quod vertitur in dubium, non de iuſtis, aut iniuſtis impedimentis, ſed ſolum, de amicabili impedimento, vt videlicet, ſi mercator ceſſat à ſuo lucro, quod apparabat habere, quia ſuas pecunias rogatus alijs mutuauit, an tum fas erit deducere in pactum lucrum ceſſans, de hac enim re nihil loquitur Tho. ¶Et rurſus quia ſi mercator vltro offerat mutuū, ſed cū pacto de lucro ceſſante. Et recentiores autores credunt, quod ſi vltro mercator mutuo dederit lucrū ceſſans, nō poteſt tūc licitè deduci in pactū, vt ſupra cōmemorabam, hocq; dogma aſcribunt S. Tho. ſed meo iudicio temerè. Nāque Tho. 2. 2. q. 62. art. 4. ſolum ait, quod is qui iniuſtè lucrum impedit alterius, quod eſt in via, teneri ad reſtitutionē lucri huius quod in via, & in procinctu eſt, vt adſit. Et ibidē. q. 78. art. 1. ait, damnum quod cōſideratur, ſecundū quod aliquis non lucratur ex ſua pecunia, non eſſe deducendū in pactum, quia nemo poteſt vendere quod non eſt. ¶Igitur cum duplex ſit lucrum, aliud quod eſt in fieri, aliud quod eſt in facto eſſe, & poteris addere tertiū, quod neq; eſt in fieri, neque in facto eſſe, ſed ſolū in potentia. Diſcernere oportebit, de quo horū lucrorū ſit Tho. intelligendus. Et quidē quantū arbitror de lucro poſsibili, ſolū eſt audiendus. Quandoquidē lucrum huiuſmodi, eſt lucrum, quod nullatenus eſt, & ideo rectè docet S. Tho. hoc lucrū eſſe deducendū in pactū, q̃a nō eſt, ſed quid eſt nō eſt? id eſt neq; eſt fieri, neq; eſt in facto. Nanq; de lucro, quod erat in via, ſupra dixerat, ſi iniuſtè impediatur impediētē teneri ad reſtituendū. Sanè ſi ſolum eſſet lucrū poſsibile, nihil eſſet, quod illud impediret ſiquidem, ſolum eſt poſsibile & impedimentū nō eſt reſpectu poſsibiliū, cæterū lucrum quod eſt in via, quia iam habet aliqualiter eſſe, ideo impediri poteſt ne totaliter habeat ſuū eſſe ad quod habendū, eſt in procinctu. Quamobrē,

Triplex eſt lucrum alterum in actu, aliud quaſi in actu, aliud in potētia.

malè

malè cenſuerunt Tho. familiares quidã credẽdo Tho. placitum eſſe inficians lucrum ceſſans poſſe duci in pactum, vt etiam Almain.in.4. ſentent. cenſuit diſt. 15.q.2.& Adria. in.4.ſent.de reſtit.quę. quæ incipit, quia tactum eſt qui reputat Scotum in.4.diſt.15.q.2.ar.2.negaſſe lucrum ceſſans. ¶Porrò Scotus ait, abſolutè debitorem teneri ad intereſſe ſoluendum, vltra ſortem. Per intereſſe autem in iure, vtrunque ſubauditur, & damnũ emergens, & lucrum ceſſans, vnde videtur, quod Adrianus nõ aptè tribuit Scoto dogma prædictum, videlicet vtrunq; eſſe nefarium, referre vltra ſortem, vel damnum emergens, vel lucrum ceſſans, quippe hoc dogma falſum eſſe duxit Scotus. ¶Porrò autem ſi altius hæc cupis penetrare obſeruato, contractus naturam non ab extrinſecis eſſe petendã, ſed ſolũ ex ſua intrinſeca ratione. Quocirca vendere id quod non eſt in actu perfecto, at vero eſt in fieri, eſt diuerſus contractus, ab ipſo mutuo. Quocirca ſi habet agricola frumenta deputata ſeminationi, ſi fortaſsis quiſpiam illa furatur, non faciet ſatis, ſi totidem reddat, ſed habenda eſt ratio, valoris eorum ſecundum deputationem ſeminationis, vnde quia plus valebunt apud agricolã, ſeminaturum, quam apud me non ſeminaturum, non fieret æqualis ei reſtitutio, niſi damnum ex non ſeminando, ei rependeretur, vnde ſi rogatus ea venderet, poſſet hanc deputationẽ, & ſpem fructus deducere in pactum. Nam tametſi, mea ſi plus valent apud alterum ideſt emptorem nõ ideo pluris ea facere poſſum, at ſi mihi plus valeãt pluris ea facere, pluriſque vendere iuſtitia non vetat. Vnde ſi frumenta agricolæ, quæ iã ſunt deputata ſeminationi emptori minus valeant, quia ex illa fructus ipſe non debet percipere, ſed ſolum illa emit, eſul, cæterum, quia apud agricolam habent ſtatũ fructiferum, quippe ſeminanda ſunt, vnde fructus agricola tollet, ideo pluris ea vendere iuſtè poteſt. Quia tunc non ſolum vendit frumenta, ſecundum ſtatum naturalem quem habent, ſed ſecundum etiam ſtatum quem habent ex ſua induſtria & labore ſeminaturus ea, vt ex ſatis fructum opportunum referat.

Lucrũ ceſſans S.Th. & Scot' ſol uendũ eſſe tractantur cõtra Thomiſtas quoſdam & Scotiſtas.

¶Secundo obſeruabis, quod etſi nonnihil augeat vel minuat valorem mercis, quod rogatus vendas, vel vltro, cæterum ſiue rogatus, ſiue vltroneus vendas, iuſtũ exigere pretium iure poteris.

2. Obſeruatio.

¶Tertio obſeruabis, quod quando mercator ceſſat à lucro, vt mutuet duos extare contractus, alter venditionis, alter mutui venditionis eſt, ex quo mercator vendit ſpem probabilem quam habet lucri, ſiue quod idem eſt ſecundũ quod vendit lucrum ſuum, non quod eſt poſſibile ſolum, ſed quod eſt in via. Hoc enim etſi nondum eſt in actu perfecto, eſt tamen in actu imperfecto, ſecundum quod Ariſto.3.Phyſic.dicit motum eſſe actum entis in potentia, ſecũdum quod eſt in potentia. Quia motus eſt actus imperfectus, ſiquidem eſt ipſum fieri rei. Hunc igitur actum imperfectum, quem habet lucrum vendere fas eſt, & ſine fas eſt vendere eum, tanquam actum perfectum quod eſt actum ſolum imperfectoſiquidem eſt ſolum in fieri. Mutuũ autem, non eſt cõtractus iſte. Siquidem per mutuum mutuatur pecunia, quę habet actum perfectum, & non eſt in fieri, ſed in facto eſſe. Vnde perſpicua eſt differentia horũ contractuum. Vnde quamuis pecunia, quæ mutuatur, fit mercatoris ad lucrandũ inſtrumentum, quia ſiue ipſa nõ accidit lucrum, nihilominus formaliter non eſt ipſum lucrum vt eſt in via vt prædictum eſt. Quia ergo in venditione, accidit, quod rogatus, vel vltroneus quis vendat, vt dudum aiebam, ſequitur, quod ſi mercator vltro offert alteri, ſe ceſſaturum à ſuo lucro in gratiam eius, habita tamen ratione lucri ſecundũ quod eſt in fieri.

3. Obſeruatio.

¶Vnde in mutuo, ſiue quis rogatus, ſiue vltroneus mutuet, gratis debet mutuare. In venditione autem, ſiue rogatus, ſiue vltroneus vendat quiſpiam, ex pretio debet vendere, & hoc exigit eſſentia vnius contractus. Quanuis, qui mutuat non gratis, verè mutuet, etſi male mutuat: ſed qui vendit gratis non vendit, ſed donat, ideoq; venditio debet fieri non gratis, ex quo fit, quod mercator vendens ſuum lucrum quod habet in fieri, rectè facit, & eſt impertinens, ſiue hoc rogatus, ſiue vltroneus faciat: quia iſtud non ſpectat ad iuſtam venditionem. Mutuando tamen, gratis debet mutuare.

Lucrum quod eſt in fieri vendi poteſt.

re. Neque hæc pugnant modo ſiquidem cum contractus iſti ſint diuerſi vt annotauimus dudum quilibet eorum ſuã debet ſeruare naturam.

¶Porrò autem, accidere poteſt, quod vẽditio commemorata ſit ficta, & non vera & tunc celebrabitur in fraudem vſurarum, vt verbi gratia ſi mercator, qui diſponebat iam proficiſci, ad ſuam negotiationem, reuocat apud ſe ſententiã, vel quia forte, ſe languidum aduertit aut, quia timebat hoſtẽ occurſurum in via, vel aliâs, tuncq; vltro offert mutuum alteri, modo ſatisfaciat ceſſationẽ à lucro iam parato? vtique, iſte contractus eſſet vſurarius. Quandoquidem, non in gratiam alterius deſiſtit à lucro, ſed in gratiã ſui quia ſcilicet ſibi timet, tunc ergo perinde eſt, ac ſi lucrum non ſit in fieri. Neceſſum eſt igitur, quod à lucro ceſſetur in gratiã non ceſſantis, ſed in gratiam eius qui accepit mutuum. Tunc enim poteſt deduci in pactum, quia in gratiam alterius non ſui à lucro ceſſatur. Non ergo eſt neceſſe, quod impediatur à lucrando, ab altero. Vt Caiet. in ſummula videtur ſignificare, ſed ſufficit, quod ipſe in gratiam alterius ceſſet à lucro, & non in gratiam ſui. Nanque ſi faber aliquis, ſe vltro offert, in mea obſequia, atque exercenda ipſe nouit ſe eſſe idoneum, offert autem ſe ea ratione, quod ceſſatio à fabrilibus operibus, illi rependatur, vtique ſi ſua obſequia probata habuero, etiam ſi ego nõ fui autor, quod ipſe ceſſaret, quia ſe vltroneum exhibuit, nihilominus, teneor de ceſſatione ita in præſentia.

Ceſſatio à lucro deduci poteſt in pactũ ſi fiat in gratiam mutuatarij

Caiet. non probatur.

¶Vnde non eſt operoſum, diiudicare, quid nam ſit ſentiendum de duabus conditionibus, quas Caiet. in ſummul. verbo vſura. conſtituit neceſſarias deducendo pacto ſuper ceſſatione lucri. Prima eſt, quod ab alio impediatur hoc lucrũ, vnde ſi nõ impeditur, negat deductionẽ pacti. Indeq; infert ſi mercator, habet aliã pecuniam, præter eam, quam mutuat non poſſe deducere in pactum huiuſmodi ceſſationem, quia non impeditur à lucro, ſiquidem poteſt, aliam pecuniam quam non habet expoſitam mutuare.

¶Secunda conditio eſt, quod non perinde lucratur atque ſi iam lucrum fuiſſet conſummatum. Et quidem prior harum conditio non eſt neceſſaria, ſiquidem vt prædiximus, iſtud non eſt neceſſarium, quod lucrum impediatur. Et inde etiã patet non eſſe neceſſariam aliam conditionem, quam Methi. q. 38. & tract. de vſuris. de reſtitutio. & alij adijciunt, quæ eſt eadem cum priore, videlicet quod alter ſcilicet mutuatarius ſit cauſa ceſſationis lucri, vt patet etiam ex prædictis. ¶Eſt ſanè verum, quod cum alius impedit, vel eſt cauſa quod ceſſetur à lucro promptã eſſe iuſtitiam contractus. Mutuatarius nihilominus non oportet quod ſit cauſa efficiens ceſſationis à lucro, ſed eſt neceſſe, quod ſit cauſa finalis, quod ſcilicet in gratiam ejus, & propter bonum eius mercator ceſſet à lucro, & quod mallet, ipſe aut ſaltem ſibi indifferẽs eſt, aut ſuo incumbere lucro, aut ceſſare ab illo, vt mutuo alteri det, cæterũ eo mutuat quo alteri conſulat, aut offerendo mutuum, aut annuens rogatis. ¶Quid quod, etiam nullo extante mutuo, poterit contingere ceſſatio à lucro, fac enim vt rem capias, quod mercator qui habet lucrum in fieri, ſit amicus magnatis alicuius, & habet amicum qui eget opera mercatoris coram hoc magnate. Et hoc aduertit mercator, & ſiue rogatus, ſiue vltroneus fac vt dicat amico, ſcio te egere opera mea coram tali magnate hoc, ſi vis frui illa, præſtabo tibi, verum ſcis me habere lucrum in manibus, non eſt æquum vt officium amicitiæ ſit mihi oneroſum, ſi repẽderis. pro ſua ratione lucrum quod habeo paratum, iuuabo te. Vtiq; pactũ iſtud iuſtum eſt, vbi eſt ſola venditio lucri ſine mutuo, igitur iſti contractus ſunt diuerſi. ¶Secunda porro cõditio eſt certa, quia nihil quod eſt in fieri, tanti æſtimatur, quanti, quod eſt in facto eſſe. Domus enim quando fit, non tanti fit, quãti cõſummata. ¶Cõradus autẽ. q. 30. iam indicata nõ cõtẽtus paucis cõditionib⁹, illas ampliauit, credẽs ſeptẽ vel octo conditiones eſſe neceſſarias, ad hoc vt lucrũ ceſſans, poſſit deduci in pactũ. Verum, quia plures earũ nõ habẽt neceſsitatem vel ex ratione, vel ex iure, ideo nõ op⁹ facto eſt, illas huc vocare. ¶Sufficiat, dixiſſe, quod ſi lucrũ eſt in fieri, & eſt vera & nõ ficta venditio eius, in fauorẽ alterius, ſiue mutuũ interueniat, ſiue nõ ſed propter alias cauſas ceſſetur à lucro: & ſi habeatur ratio vt vendatur illa ſpes lucri,

Ceſſatio à lucro poteſt deduci in pactum, etiam non interueniẽte mutuo.

quate-

Eligibiliora ſunt pauca ſine expenſis laboribus & periculis quã multa cum laborib⁹ expenſis & periculis.

quatenus eſt ſpes lucri, & non quatenus eſt fruitio lucri, tunc ſane lucrum poteſt deduci in pactum, deductis tamẽ expenſis, & laboribus, & periculis. Nam pauca ſine expenſis labore, & periculo eligibiliora ſunt, quã multa cũ laboribus expẽſis, & periculis quod vero hęc ſint deducẽda, habetur ex. l. 1. C. de fructi. & lit. expẽ. & fructus. ff. ſolu. matri. ¶ Additur tamẽ cõditio alia, ſcilicet, modo mutuans, nõ teneatur mutuare. Nã ſi tenetur præſtare officiũ mutui, nihil lucri ceſſantis reportare poteſt. Hæc nãq; conditio eſt generalis omnibus, cõtractibus. Quia is qui tenetur pręſtare officiũ, nõ poteſt reportare pretiũ ex vſu officij, vt teſtis cui incũbit teſtẽ eſſe in cauſa aliqua, non poteſt propter teſtimoniũ referre mercedẽ 14. q. 5. c. non ſanè. itẽ iudex propter ſententiã. ¶ Hãc cõditionẽ probatam habet Conradus. q. præiudicata. Et Syluester verbo vſura. 1. q. 19. & alijs doctoribus etiã probatur. ¶ At meo iudicio conſultius ſcripſere, qui illã expũgũt. Quãdo quidẽ, vel qui indiget mutuo, eſt extremã patiẽs indigentiã, vel nõ hãc patitur, ſed grauiſsimã. Quod ſi priſtinum, maior premit obligatio, potẽtẽ ſubuenire, quã ſit mutuãdi obligatio. Siquidem premit obligatio donãdi, illud ex quo extrema illa leuabitur neceſsitas. Et plus eſt obligari ad donandũ, quã ad mutuandũ. Et hoc eſt perſpicuũ; quia tenemur tũ eleemoſynã porrigere proximo. Eleemoſyna autẽ, eſt donatio, nõ mutuũ. Sin vero, nõ eſt extrema preſſus indigẽtia, tunc id tẽporis ſi teneamur mutuare, id vnde ſibi ſubueniat proximus noſter, at vero non ſubinde ſequitur quod nefas ſit, ratione lucri ceſſantis, aut dãni emergẽtis, paciſci, etiamſi teneamur mutuare. Quòd vt peruium ſit notato quædã eſſe charitatis officia, alia vero iuſtitiæ. Prima ſunt, vt eleemoſynã porrigere, infirmos curare, clientulis patrocinia ferre, cõiectis in carcerẽ opitulari, aut alios defectus proximorũ ſubleuare. Secunda vero ſunt teſtimoniũ ferre veritatis, & ſentẽtiam ferre ęquitatis & hoc gen⁹ alia plura. Ad priora nemo tenetur gratis pręſtãda niſi extrema admoneat patiẽtis indigẽtia. Nãq; neq; medicus tenetur infirmum curare gratis, neq; aduocatus ferre patrocinium gratis neq; alios ſupplere defectus gratis, quia ad hoc nõ obligat charitatis præceptũ, niſi tunc ſolũ quãdo articulus extremè neceſsitatis ſe ſe obtulerit. ¶ Porrò poſteriora officia, quæ iuſtitiæ ſunt, tenemur gratis conferre; ſiquidẽ teſtis teſtimonium veritatis tenetur gratis ferre etiamſi ſi illi laborãdũ eſt, vt illud ferat, aut expẽſæ ſunt faciẽdæ, &c. nõ hæc gratis tenetur pręſtare, itẽ gratis iudex iuſtã ferre ſentẽtiã. Quod ſi iſti nõ gratis hæc pręſtiterint reſtituere tenẽtur, quod propter hæc acceperunt, verum eſt quod teſtis nõ ſemper de iuſtitia tenetur ferre teſtimoniũ, & tunc cõduci poteſt, vt ferat teſtimonium, at vero vt dicat veritatem, nõ poteſt cõduci; quia hoc iuſtitiæ officiũ eſt, item ſacerdos parochus, gratis tenetur celebrare, & adminiſtrare ſacramẽta ſuis ſubditis: quia ſecundum iuſtitiam debet ſuis, qui ad hoc munus exhibendũ, alitur & cõducitur. Mutuare autem eſt inter officia charitatis, connumerandũ. Et quanuis ſit præcepti aliquando, at vero nunquã vim ſuã habet, quando vrget extrema neceſsitas. Quia tunc cedit maiori præcepto, ſcilicet, de donãda eleemoſyna. Cæterũ tum eſt pręceptũ quando grauiſsima aliàs cõſtringit neceſsitas. Et tunc ſanè, tenemur mutuare, at vero ſi ſperatur à mutuãtẽ, quod mutuatarius, poterit cum ſoluerit ſortem, etiam poſſe ſoluere & intereſſe, illud poteſt deduci in pactum, ſecus ſi creditur, futurum inopiam, impedituram eſſe ſolutionem in intereſſe. At de damno emergenti, non eadem ratio videtur. Non enim ſi mihi ex mutuo damnum imminet de mutuo, teneor pati damnum, vt ſubueniam graui neceſsitati fratris. Etiam ſi maior neceſsitas eſſet fratris, quã damnum quod ego poſſem pati, niſi adeo eſſet leue, quod illius nulla ratio eſſet habenda. Verum ſi patiens hãc neceſsitatẽ, accipit mutuum ſoluturus ad terminum, modo tamen, quod ſi interim damnum ingruerit, ipſe ſoluet incurſum damnum, ſi certum habet mutuans, quod erit ſoluendo, & ex cautione, vel fideiuſsione, vel aliàs quod ſoluet, tũc tenebitur mutuare quia nullo malo ſuo, benefacit proximo ſubueniẽs illi⁹ grauiſsimę neceſsitati qualis eſſet, ſi eſſet ſoluẽdus ex captiuitate infidelium, aut ſi grauiſsimã pateretur infirmitatẽ, &c. cum omnibus iſtis ſtat, quod omnis

Charitatis officia & iuſtitiæ officia.

Iudex ſi ſubornat⁹ ferat ſententiam iuſtã, tenetur reſtituere, itẽ teſtis ſi teſtimonium verum.

fratris neceſsitas, cui ego poſſum ſubue-
nire ex ſolo mutuo, non teneor ſubue-
nire ex donatione; vnde non ſemper eſt
neceſſaria illatio, teneor ſubuenire, igi-
tur gratis teneor, vel ſi non gratis, ſaltem
ſine ceſſationis lucri ſolutione, &c. te-
neor: vt ex præhabitis non eſt obſcurũ
intelligere. Et demum ſi non teneor ex-
tra neceſsitatẽ extremam gratis mutua-
re, quia poſſum exigere ſortem, quid ni
poſſum exigere intereſſe, vel ex damno
emergente, vel ex lucro ceſſante? Nam ſi
neceſsitas fratris, non eam incutit obli-
gationem, ex qua gratis illi donem, ſed
ſat eſt ſi mutuem, cur obligabor, ad cedẽ
dum iuri meo de exigendo intereſſe nõ
ex vi mutui ſed propter lucrum ceſſans,
aut damnum emergens, ſi aduerto tamẽ,
quod poterit, mutuatarius aliquãdo mi-
hi de illis ſatisfacere? vt ſi verbi gratia, ex
pectat ille hæreditatẽ ex teſtamẽto, aut
expectat ſibi debitorum ſolutionem vel
alia hoc genus, quæ quotidie contingũt,
quæ prius quam adueniant ſolet preme
re homines grandis indigentia. Dices hu
iuſmodi non patiuntur grauiſsimam in-
digentiam, quia tandem ſibi poterunt
ſubuenire. Bene quidem, verũ tantiſper-
dum non ſibi ſubueniunt, illam patiun-
tur. Quod ſi dixeris adhuc; faciamus hu
iuſmodi, alicunde, nõ poſſe vnquam ſibi
opem ſperare, tunc ſanè ſi neque ſortem
eſt ſoluendo, quidquod neq; intereſſe:
Tunc ſanè ſi mutuãs habet ſuperflua &
naturæ & ſtatui probabile eſt, quod te-
nebitur, nõ mutuare, ſed donare. Adhuc
inſiſtet aliquis, ecquid dicens, ſi pecuniã
habet mercator expoſitam, ad negotia-
tionem, tum non habet ſuperfluũ, ſi qui-
dem ex pecunia negotiatur, & lucratur,
quomodo ergo erit iuſte appellanda ſu-
perflua? Reſpondetur, quod ſi lucrum
quod eſt parandum, eſt neceſſariũ ad ali-
moniam vitæ, vel ad decentiam ſtatus,
non eſt ſuperfluum lucrum. Quibus ta- *Lucrum ſuperfluum, quod.*
mẽ ceſſantibus eſt ſuperfluum lucrũ, &
ſuperuacanea iſthæc negotiatio. Et vide-
tur iniquũ, quod pluris faciat mercator,
lucrũ ſuperfluum prorſus quam grauiſsi
mæ inopię proximi cõſulere gratis, quã
do huiuſmodi inopia impedit ſolutionẽ
ſortis, quid quod & intereſſe. Secus autẽ
ſi lucrũ hoc nõ eſſet ſuperfluum, verũ de
his hactenus, quia cõcernunt materiam
eleemoſynæ, quã in 4. abũdẽ diſſeruim⁹.
¶ Porrò autẽ, vt hęc exactius cõſequaris *Dubia diſſerũtur circa prędicta.*
annectere nõ pigebit, dubia quędã, quo-
rum hoc eſto primũ. Nũquid neceſſe eſt
quod hoc lucrũ ceſſans verè ſit futurum,
expectandumq; ſit tẽpus in quo hoc lu-
crum aderit? Itaq; mutuans mercator ſi
paciſcitur de lucro ceſſante, ea ratione
paciſcatur, ſi lucrum verè fuerit, tali tẽpo
re prouenturũ, quod id tẽporis mutuata
rius ſit obnoxius ſolutioni, verbi gratia,
mercator negotiabatur vẽdẽdo linthea,
vel pannos, vel quas alias voles merces,
vt & alij mercatores in eiſdẽ negotian-
tur, an ſit neceſſarium expectare lucrum
quod reportabunt alij ſimiles mercato-
res, ex ſimili negotiatione, & ex ſimili
pecunia, vt iuxta rationẽ lucri illius veri,
intelligatur, quãto lucro ceſſatum eſt ab
hoc alio mercatore mutuãte, & ſecundũ
illius rationẽ, capere intereſſe lucri ceſ-
ſantis. ¶ Conradus in q. nõ ſemel indica- *Conradus*
ta, annuere videt. Quippe in cõditionũ *explicatur.*
catalogo, iuſtificãtiũ huiuſmodi contra-
ctũ, prior ã cõſtituit, quod à parte rei, mu
tuãs ita ſit quod patiatur illud intereſſe
ratione cui⁹ vltra capitale aliquid exigit.
Et quidẽ ſi de dãno emergenti ſolũ quę-
ſtio verteretur, nõ eſſet abſimile valde à
vero. Quippe, videtur quod nemo tenea
tur, dãnum reſarcire, donec ab ipſo ſit il-
latum, quia damnũ, cuius homo non eſt
autor, cur reſarciet? verũ antequam eue-
niat, non habet autorẽ, quia nõ eſt. At ſi
hoc annuis idẽ de lucro ceſſante, dicere
cogeris. Siquidẽ lucrũ ceſſans eſt etiam
ſua ratione damnũ quoddã, vt ſupra me
moratũ eſt. Et quidẽ in re hac, quoddam
eſt apertũ, quod cõtractus huiuſmodi bi
fariã celebrari valẽt. Aut ſub hac ratione
videlicet, pecunias quas habeo expoſitas
vel mox exponẽdas negotiationi lucrati
uę, tibi, in tui gratiã mutuabo modo, ob-
ſeruetur ratio lucri venturi, quod proue
niet, ab alia ſimili negotiatione. Quod ſi
ſucceſſerit lucrũ, totũ mihi repẽdes, qua-
le ſucceſſerit, ſi multũ, multum, ſi modi-
cũ, modicũ, ſi mediocre, mediocre, ſub-
ducta ſemper ratione laboris expẽſarũ,
&c. Si autẽ nullũ ſucceſſerit de nullo ti-
bi incumbet facere mihi ſatis. Itẽ de dam
no ſi dãnum incurrero, ſatisfacies, ad ple
nũ, quãtum fuerit incurſum, ſi vero nul-
lum affecerit, liber eris à ſatisfactione, ſo
lumq;

lumq; teneberis, capitale mihi ſoluere. ¶Et quidē cōtractus huiuſmodi à macula vſuræ liber eſt, neq; cōditionibus iuſtificātibus eget, quia ipſe ſuā iuſtitiam prodit. Quod ſi hanc mercatores in contractando rationē ſemper ſubire voluiſſent, nō exhibuiſſent tantū doctis hominibus negotiū in extricādis tricis ſuorū contractuū, quantum exhibēt, & quidē tot ſæpe tricis, totque meandris, ſuos inuoluunt mercatores groſsi qui dicuntur, ſuos cōtractus, vt Dedalicis labyrinthis, non ſint abſimiles. ¶Porrò eſt alius modus ineundi contractus, habita ratione dubij, non expectata veri euentus cōtingentia, & profecto, huiuſmodi contractus, ſi damnaremus damnaremus eccleſiæ catholicæ decreta, quod impium eſſet. Quandoquidē vt ſæpe ſupra tradidimus ex c. in ciuitate. & ex cap. nauiganti. contractus iuſtificātur quidā ratione dubij lucri, etiā antequā lucrum verū & certū accedat ſi dubiū eſt tamē veriſimile prouenturum, iuxta rationē dubij certū lucrum recipere, probatur ibidē, vt ſatis ſuperq; ſuperiori ſermone expoſitum eſt.

In cōtracti bus ratio dubij euentus in lucro vel damno obſeruari poteſt.

Vnde etiā qui merces lōgius erat delaturus, vbi veriſimile eſt, plus lucri prouenturū ſi cogitur vēdere alibi, vbi minus valent, vēdere poterit ſecundū rationem lucri, nō præſentis ſed ſperati. Itemq; genero, ſi nō ſoluitur illi pecunia dotalis quā ille erat expenſurus in negotiationē lucratiuā, quandiu nō ſoluitur, poterit, pro incerto lucro, lucrum certū reportare. Si quidē certitudo qua fruitur lucri, eſt propter ſpē lucri, quā impēdit ſocer, nō dando pecuniam dotalem, idem quoq; ſæpe cōtingit, quod ſi Ioānes verbi cauſa aduertit Petrū ex quadā negotiatione relaturū, magnū lucrū, Ioānes accedit ad eū & ait, quāti lucrū totum quod ſperas ex negotiatione mihi vēdes, & ego emā. Petrus cōuenit cum Ioāne, vendā tibi pro decē, aut pro cētum, &c. iuxta qualitatē negotiationis, vtiq; etſi pretiū certū eſt, & lucrū eſt incertū, quippe quod contingēs eſt, nihilominus cōtractus iuſtus eſt. Nō obſtat igitur incertitudo lucri, certitudini pretij exhibēdæ ſtatim, ſiquidem nō venditur, quod nō eſt omnino, ſed id quod actū habet imperfectū, & ſuum eſſe in fieri, & quia Petrus cedit iuri ſuo, iuſtè poterit certum exigere pro ceſſione pretiū. Quāobrē, ſi duo cōtrahāt, ſiue de dāno, ſiue de lucro, mutua mihi pecuniā hāc quā in negotiationē occupas, & dānū quod veriſimile credis & ego credo tibi ex mutuo ſucceſſurū, vel lucrū quod ſperas tibi euēturum ego ſtatim ſatisfaciā, eo modo tamē, quod ſi maius fuerit damnum, ego ad amplius nō tenear, ſed præſenti pecunia ſit tibi ſatisfactū, etiā ſi illa nō ſat fuerit tibi reſarcendo tuo damno quod pro me ſuſtinere te arbitraris, ſin vero minus fuerit damnū, nihil tu tenearis recōpēſare. Hic cōtractus item eſt iuſtus, quia ratione dubij, ſiue in lucro, ſiue in dāno, æquantur cōtrahētes ſiquidē ſi maius dānum fortè erit bene habet ſoluens modo pecuniā, ſi vero minus, bene habebit recipiēs. ¶Ex quibus exploratiſsimum eſt, Cōradi conditionē, ſi ad hāc rationē ſubaudiamus, quod neceſſe ſit expectare realē euentū lucri, vel dāni vt cōtractus iuſtificetur nō eſſe verā. Siquidē, vēditur ius quod habetur in lucro habēte eſſe in fieri, & vēditio, non exigit certitudinē futuri lucri, ſed probabilem ſpē vt ſæpe dictū eſt. Si autē ſubaudiamus, eſſe habēdā rationē futuri lucri, nō vt expectetur futurū lucrū, ſed ad hoc, vt taxetur lucrū quod eſt modo in fieri, iuxta id quod in plurimū accidit in euētu futuri lucri, vt ſi in plurimū reducēdo potentiā lucri, ad actū, eſt magnum lucrū, magna etiā taxetur lucri repēſio, ſi vero parua, parua, &c. hoc igitur pacto, vera eſt cōditio quā Cōradus ſcripſit, & ad hāc quoque libellū ſubaudire oportebit, ſecundā quā attexuit conditionē, videlicet, quod id quod ratione intereſſe vltra ſortē exigitur, non excedat ipſum intereſſe, quia ait, nam ſi excedit, eſſet vſura, vt ſi ipſum intereſſe verè erunt decē, & mutuans exigit pro hoc intereſſe vndecim. Hæc ſanè conditio pendet ex priori. Nanque vt dicebam, ipſum intereſſe, quod futurū eſt, non eſt expectandum, ſed id quod de illo veriſimile creditur futurum taxandū eſt, intereſſe quod exigitur. Nanq; ſi expectandus eſt euentus, nunquā fas eſſet certū aliquid pro intereſſe vēturo exigere, cuius cōtrariū ſæpiſsimè tradidimus. Vnde oportet, quod id quod exigitur pro intereſſe, non debet excedere ipſum lucrū veriſimile ſed iuxta rationem dubij quod habetur rationem præſcribendum eſt.

Varij contractus.

Cōditio. 2. Cōradi examinatur.

eſt. Quod ſi fortè acciderit excedere ipſum intereſſe per accidens eſt, quia etiam forte accidere poterit, quod ſuperabitur exactum, ab ipſo quod erit intereſſe. Et ſufficit hoc, vt æqualitatem obſeruet cõtractus, etſi Conradus tract. 2. conclu. 1. quæſt. 30. non hos ſenſus prætendit vt patebit dubio. 3.

Secundum dubium.

¶Secundum dubium eſt, quem animũ tenetur mutuans, in hoc prædicto cõtractu habere. An ſcilicet teneatur inuitus mutuare quia mallet negotiari? Multi enim ita opinantur. Quoniam ſi mauult, mutuare, & habere ſaluũ ſuum intereſſe; dormiens in lecto ſuo, quam negotiari videtur animus hic inquinatus vſuræ aſpergine, ſcilicet, quia vult ex vl mutui vltra ſortem ſibi nonnihil conciliare.

¶Porrò autem, vt prædiximus exigere aliquid vltra ſortem, etiam accidere poteſt, citra mutuandi officium, & homini non negotiatori, vt qui ceſſat à proprio vnde victitatur munere, in gratiam alterius, & hic ſiue vltroneus ſiue non vltroneus ceſſet, poteſt paciſci, de intereſſe. Similiter arbitror non neceſſarium quod negotiatur veluti inuitus ceſſet à ſuo quod in manibus putat habere lucro, vt referat aliquid vltra ſortẽ, ſed ſat eſt ſi in gratiam alterius hoc præſtet. Siquidem ſi in gratiam alterius ſe damno ſubdit, poterit ſe ſeruare indemnẽ ab hoc dãno.

Tertium dubium.

¶Tertium dubium an poſsit mutuãs huiuſmodi, paciſci de illico ſoluendo damno, vel lucro ceſſante, an potius expectandum ſit tempus veri & realis intereſſe, quod patietur mutuans. Hoc dubiũ mouetur quia Conradus ſeptimam conſtituens conditionem concluſio. 1. tract. 2. q. 30. annuit, in hęc verba, ſeptima cõditio, quod exactio quam tempore mutuationis facit, non fit ad hoc quod mutuatarius teneatur refundere intereſſe, iam illico in ipſa mutuatione, cum mutuator nondũ in ipſa mutuatione patiatur actu intereſſe, quanuis poſtea paſſurus ſit, ante moram mutuatarij hæc ille. Vnde videtur probatum fuiſſe Conrado quod neceſſe ſit expectare tempus actualis intereſſe, quod habebit in ſuo eſſe perfecto. Et hoc idem prætendit, in. 1. cõditione, &. 2. vt nos ſupra dicebamus. Et nos explicauimus vt veritatem huiuſmodi cõditiones habere poſſunt ſi ad ſenſum

Conradus non probatur.

noſtrũ eas habeamus, etſi ad ſenſum Cõradi quem eius verba faciunt falſæ ſunt, quia nõ neceſſariæ. Et argumenta alia exquirere facto non eſt opus præter poſita. Siquidẽ in huiuſmodi contractibus, eſt duplex ratio contractuum, altera eſt mutui, altera eſt venditionis, ex qua venditur vel ius præſens quod habet mutuans ad lucrandum, vel ad euitandum damnũ quod veriſimile ſibi euenturum formidat, hoc autẽ ius, etſi moderandum ſit ſecundũ probabilem rationem euentus ſcilicet lucri vel damni, cæterùm non venditur futurum quod non eſt, ſed ius adfuturum, & ius hoc eſt, vt colligitur ex. l. ſi iactum retis. ff. de acti. emp. & venditi. vbi venditio eſt licita ſolius probabilis ſpei, & idem de partu futuro. l. nec emptio. ff. de contrahen. emptio. vt in. 2. lib. fuſiùs egimus. Hoc autem ius eſt æſtimabile pecunia, & non tenetur mutuãs cedere huic ſuo iuri gratis. ¶Quãobrẽ, cũ ſit vẽditionis cõtract⁹ obſtat nihil quod illico exigatur pecunia, à vendẽte. Habita tamẽ cõſideratione, quod excuſat expẽſas, laborẽ, pericula, & quod lucrũ venturũ, etſi probabilẽ habet ſpẽ, non tamẽ omnino certã, vt ſæpe eſt dictũ, vnde argumentũ Cõradi corruit. Ait enim mutuatarius non tenetur ſoluere intereſſe, pro tẽpore quo nondũ eſt. Reſpõſio eſt prompta quod nõ ſoluit intereſſe quod nondũ eſt, ſed ius ad illud intereſſe habẽdum, iam eſt, & hoc tenetur ſoluere.

Ioan. à Methina nõ refellitur.

¶Et mirũ eſt cur Ioãnes à Methina tracta. de vſuris. credẽs quod verũ eſt conditiones Conradi. 1. &. 2. nõ eſſe neceſſarias, iſtã ſeptimã probatã habuerit, cũ tamen hęc ſeptima eſt corollaria. 1. &. 2. Eſt porro argumẽtũ Methinæ, ex quo ſuffragatẽ ſeptimę cõditioni pręfatę hoc, ſequeretur, ſi illico eſſet ſoluẽdũ, quod mutuatarius cogeretur ſoluere ratione intereſſe minoris, quantũ pro intereſſe maioris. Nã fac, quod mutuãs ex. 15. eſſet lucratur⁹ 5. petit mutuatarius. 15. mutuo, mutuatusq; illa illico ſoluens quinq; quę erant intereſſe lucri ceſſantis. Quare remanent apud mutuatariũ, ſolũ. 10. at vero ratione mutui, nã. 15. mutuo accepit, tenebitur in termino ſoluere. 15. qa totidẽ mutuo accepit, & perinde eſt acſi mutuatari⁹ decẽ acciperet, & ſolueret. 15. vnde ſequitẽ, quod tãtũ intereſſe ſoluit pro. 15. quãtũ

pro

pro decē, Reſpōdetur, falſum eſſe tantū-dem eſſe ſoluens. 5. pro intereſſe acſi acce-piſſet decem, quia ſi accepiſſet, non ſolueret. 5. pro intereſſe. Et quidem mutuās qui eſt lucratutus. 5. ex. 15. quando mutuat. 15. vtiq; mutuando. 15. in valore, exhibet. 20. ſcilicet. 15. quæ actu mutuat, &. 5. quæ vendit lucri ceſſantis vel damni emergentis, & mutuatarius, exhibens. 5. hanc ſpem, vel hoc ius emit. Et ſi accipit. 15. & ex eis dat. 5. eſt quia emit ſpem lucri. Vt ille qui emeret à piſcatore, quos extraxerit ex fluuio piſcēs ex ſemel iacto rete, vt ſupra dictum eſt. Et omnis mutuatarius, qui hanc ſpem emit non emit temerè, ſed quia, per illa. 5. quę dat mutuanti, fit dominus mutuatæ pecuniæ ex qua maius commodum ſibi parare, aut incommodum vitare putat, quam ſit illa pecunia, qua emit ius ad futurum lucrum. Nempe quia ſic ſibi & ſuis maximè conſulere putat, ideo emit, ius alterius ad lucrum, &c. Quapropter ſi ipſe mutuatarius vult mutuo. 15. & ſoluere lucri ius, hoc ideo eſt, quia ex decē ſibi remanentibus pro tempore, quo illis eſt vſurus putat ſibi valde conſultum. At fieri poteſt ſecundum temporis varietatem quod ex decem ſperetur maius lucrum, aut ex. 15. in alio tempore & ideo nihil inconuenit, quod ex minori pecunia, aliquando tantundem intereſſe ſperetur, quantum aliâs ex maiori. At vero cæteris ſeruatis paribus, ex minori minus lucrum eſt ſperandum, quam ex maiori, vnde poteſt accidere quod mutuatarius acciperet mutuo decem, ſoluturus pro mutuo, & intereſſe 15. ſi verbi gratia, ea eſſet diſpoſitio temporis, quod ex decem quis tantum lucraretur, ſcilicet. 5. vt in alio tempore ex. 15 lucraretur alia. 5. verum quia cæteris paribus, hoc non poteſt accidere, ideo, non perinde eſt accipere. 10. mutuo, & ſoluere illorum lucrum ceſſans, & accipere. 15. quia illud lucrum erit minus, quam hoc lucrum, vt prædictum eſt. Secundū etiam argumentum itidem non habet efficaciam, ſi cum. 15. lucraretur Petrus 15. & Ioannes acciperet mutuo. 15. teneretur ad ſoluendum. 15. & ita nihil remaneret apud eum, & teneretur in termino. 15. lucri ceſſantis, & inſuper ipſum mutuum, cum tamen apud ipſum ſortis nihil ſuperſit. At vero, quis tam vęcors eſſet, quod huiuſmodi mutuū reciperet, & ideo hic caſus eſt extra mores hominum, quare nihil efficit argumentum. Et quidem ſi venditio huius lucri veriſimilis eſt iuſta venditio, quia eſt venditio ſpei, ſeu iuris quod habet mutuans ad lucrum etſi hoc ius eſt imperfectum, vtiq; non viciat ipſam, quod illico ematur, neque ob id iuſtificatur, ſi in diē ematur. Etenim ad venditionis eſſentiā impertinens, quod ad præſens ſoluatur pretium iuſtum, ſiue differatur in terminum, modo iuſtum ſit pretium. Imo ſi valorem hæc habent argumenta, eadē incommoda conſequerentur, ſi non illico, vt ſi illico exigeretur pecunia, vt liquet.

Qui emit ſpem lucri, quod alter habet nō facit temere, ſed vt ſibi cōſulat & Maius recipiet commodū ex mutuo quam incōmodū ex ſolutione lucri veriſimilis.

Cæteris paribus ex maiori pecunia maius intereſſe ſperatū.

¶ Quartū dubium eſt, ſi huiuſmodi ſtipulatio de lucro ceſſante, & de damno emergenti locum habeat ſolum poſtquā debitor fuerit in mora, eſt autem debitor in mora, quando remoratur ſolutionem, & tunc demum remoratur ſolutionem, quando non ſoluit, quod debet in termino inter ipſum, & ſuum creditorē conſtituto. vt ſi ad decem dies conuenit inter ipſos, de ſoluendo, tranſactis decē diebus iam tum eſt debitor in mora.

4. dubium.

¶ Hoc dubium ex eo vocatur huc, quia iuriſconſulti, quidam credunt ſtipulationem commemoratam, ſolum habere locum, poſtquam debitor eſt in mora, nō autem antequam ſit in mora. Et Adrianus in. 4. de reſtitutione citat Ioannem Andream in. c. Nauiganti. Et Anto. in c. ſalubriter. extra de vſuris. Imo & Theologos quoſdam vocat in hanc ſententiā nempe. D. Thom. 2. 2. q. 78. art. 1. Et Scotum in. 4. d. 15. ar. 2. itaque ſecundum hos vt Adria. exiſtimat ante moram, nullū eſt intereſſe. Quod ſi creditor, expoſtulat de intereſſe, debitor non tenetur, ſatisfacere. Quia creditor potuiſſet non mutuare, quia ſibi liberum erat, ſi vero mutuauit gratis, ſuſtinebit detrimentū, ad quod ſuſtinendum nullus eum coegit, ideo ſibi imputabit, vel damna, vel lucri ceſſationem, cæterum & ſi nullus cogat ad mutuum, propria coactione, atſi amicus inſtat in mutuet eſt quaſi coactio. Nos autem multa de re hac ſupra induximus. Aſſerebamus enim Thom. non fuiſſe huius placiti, nam lo-

Quid eſt eſſe debitorē in mora.

quitur de lucro poſſibili, & non de quaſi actuali, iuxta neq; Scotum, Quidquid ſit de iuriſconſultis iſtis, multi alij ſunt magnæ autoritatis, vt Petrus de Ancar. in c. ſalubriter de vſuris, & Anto. ibidem. Et Panor. in cap. conqueſtus ibidem, & Syluest. in verb. vſura. 1. §. 19. qui diuerſum ſenſerunt vt ex dictis patet.

Stipulatio de intereſſe in mora & ante moram habet locũ.

¶ Dicamus igitur ſtipulationem de intereſſe, habere locum ſiue poſt moram, ſiue ante moram. Quando enim poſt moram fit, res confeſſa eſt, ſiquidem ſi mora debitoris eſt cauſa damni creditoris, ex iure naturæ tenetur damnum reſarcire. Etiam ſine pacto preuio, vnde ſecte dixit Scotus, in hoc caſu ſi creditor nõ poſſet habere contra debitorem actionem

Vbi ſupra.

In foro exteriori vtpote, quia non ſunt pacta, aut iuramenta, tamen in foro conſcientiæ, debitor tenetur vltra ſortem in foro conſcientiæ. Poſt morã enim inuitus creditor. Poſt moram demum, iã debitor detinet alienum inuito domino, ideoque tenetur moræ ſatisfacereque intereſſe cuius ipſe fuit cauſa. Quia qui cauſam damni dat, damnũ dediſſe videtur. Et hoc ſanè verum eſt, quando mora debitoris fuit cauſa intereſſe, nam ſi non fuit, ipſe, etſi malefaciat detinendo pecuniam inuito domino, tamen non eſt obnoxius ad intereſſe ſoluendum, cuius ipſe non ſoluendo in termino fuit cauſa.

Quando mora . moroſo debitori imputanda & quando nõ.

Nam ſi creditor ex ſua negligentia, vel ex ſua imprudentia, fuit ſibi cauſa damni, aut alius quiuis, & non debitor, iſtud debitoris non eſt vicium, ideoq; ſibi non imputandum. ¶ Indicat Adrianus in. 4. de reſti. Bernardinum de Butrio, ſermone. 42. limitantem, doctrinam hanc, de mora debitoris, Namq;, ſi culpa ſua debitor fuit moroſus, tunc tenetur moræ: at vero ſi egeſtate compulſus nequiuerit ſoluere, ad terminum conuentum, tunc non tenetur moræ: neque tenetur ad intereſſe: ſed ſatis eſt ſi ſortem perſoluat. Et idem dicet, ſi morbo correptus, non potuit officio ſuo fungi, vnde pararet pecunias ad ſoluendum.

Adri. in. 4. de reſti. q. quæ incipit quia tactũ eſt de intereſſe.

¶ Hæc autem limitatio Adriano nõ probatur etſi tãdem in eam deueniat. Quia potior debet inquit, eſſe conditio gratiam præſtantis, quam ſuſcipientis, & ideo nulla ratio ſuſcipientem excuſare poterit, quominus, non teneatur ad ſupportanda damna creditoris, quæ ex mutuo, illi obuenerunt. Niſi ſolum in caſu, quo mutuatarius incideret in eam egeſtatem, ſub qua mutuans teneretur, mutuare gratis, ex diuino iure. Quod ſi ſortem tenetur gratis tunc mutuare, nullũ intereſſe poterit reportare, mutuator.

¶ At vero ſupra alebam, ſi mutuans tenetur ſortem gratis dare, iſtud non eſt mutuare, ſed donare, ſi autem ſortem ex co gratis dicitur mutuare, quia poteſt repetere ſortem, ſine intereſſe tamen, aut recompenſatione damni vel lucri, vtiq; nulla ratio ad hoc cogit, quod ſi poteſt repetere ſortem, non habeat tunc actionem ad intereſſe: niſi caſu quod neque eſt modo: neque erit poſtea ſoluendo.

Aliquando mutuũ vertitur neceſſario in donum, tã quo ad ſortem quã, quo ad intereſſe.

Et id temporis, ſicut aliquando donare tenetur ſortem, extrema debitorem premente inopia, ita tunc ex grauiſſima vrgente neceſſitate, & deſperata eius reparatione, tenebitur donare etiam intereſſe, ex mutuo procedens, ſiquidem ad impoſſibile, nemo obligatur, vnde videtur rationi conſentaneum, quod quidquid impotentem reddit debitorem ad ſoluendum in termino, nõ ex culpa ſua, ſed vel ex aduerſa fortuna, & inopinato euentu, aut ex naturę vicio, vt morbus vehemens, vel aliud huius generis, quod illud etiam abſoluat à peccato moræ, & ab ſtipulatione intereſſe, quia vbi culpa non extat pœnæ nõ eſt locus. C. de pęn. l. ſancimus lege Sylue. in verbo vſura. 1. q. 28. Neq; quia melior debet eſſe conditio gratiam præſtantis, quam ſuſcipientis, ideo neceſſario ſubditur debitor ad ferenda creditoris damna, quæ ex ſuo mutuo reſultarunt ſufficit enim, quod ſubdatur ferendis damnis, quando ipſe verè fuit in culpa, at ſi impotens citra culpam eſt effectus ad ſoluendum in termino, cur de culpa eſt arguendus? at ſi culpa vacat, cur tenebitur ad damna? verum eſt tamen, quod in foro exteriori nõ abſolueretur, niſi conteſtatiſſima eſſet innocẽtia debitoris. At in foro animæ, reo credit, quia cõſcientia eſt pluſquã mille teſtes. Porro vt intereſſe exigere liceat ante morã neceſſe eſt vt pactũ interueniat, nã citra pactũ nõ licebit. Ante morã igit verũ intereſſe in pactũ licebit deducere quia etiã ante morã mutuũ põt eſſe cauſa veri intereſſe mutuãtis vt patet.

¶ Quintum

5. Dubium de prętextibus mercatorum.

¶Quintum dubium, an iuſta ſit excuſatio, quam excuſant mercatores, vendentes in diem, pluris, quam ex numerato, lucrum ceſſans, aut damnum emergẽs. Siquidem iſtis duobus ſe muniunt, aduerſus obloquentes illis, vſuras dicentes eos committere. Etenim aiunt illi ſi ex numerato venderemus eſſet nobis prompta pecunia, ad alias merces emendas, vnde lucrum pararemus nobis, quo lucro orbamur, quippe pecuniam debitam nobis expectamus.

Friuolæ ſũt excuſationes mercatorum ad vendẽdũ in diẽ carius quam ex numerato

¶Ad hæc in recuperatione noſtrorum debitorum, expenſas facimus, & detrimentum patimur itineris, & ſæpè iudiciorum, quæ omnia euaderemus damna ſi in promptu ſuppeditaretur nobis pecunia.

¶Porro autem, vt ſæpè dictum eſt, non ceſſatio lucri poſsibilis eſt obſeruanda, quia hoc lucrum nihil eſt, ſed tantum eſt in potentia remota, ſed ſolum lucri ceſſatio, quod eſt in fieri. Namq; hoc lucrum dicitur ceſſare, quia iam erat in via, vel actu imperfecto, vt eſſet poſsibile autem lucrum non ceſſat, quia nunquam cępit, quod vero non incepit eſſe, quomodo ceſſat vt ſuperius arguebatur. Quamobrem, cum iſti mercatores merces quas habent, re vera habent expoſitas, ad venundationem quacumq; ratione venundari potuerint, ſiue in diem, ſiue ex numerato. Et optimè ſibi conſultum iri putant, ſi in diem venundent, quia certò ſciũt, non aliter poſſe commercia conſeruari, niſi vendendo in diem, & ideo ex maxima parte ad eam vendunt rationẽ, ideo lucrum quod allegant ſe habituros ex numerata ſi daretur eis pecunia eſt lucrum poſsibile, non tamen in actu imperfecto, iam incipiens eſſe, quia rariſsima eſt eis huius lucri ceſſatio ex pecunia numerata, quandoquidem, quod illis eſt familiariſsimum, & conſuetiſsimum eſt vendere in diem vt dictum eſt. Et ſi conſtituerent ſolum vendere ex numerato, merces apud ipſos vetuſtate conficerentur priuſquam venderẽtur, ideo ſufficiat illis, quod vendendo in diem poſſunt vẽdere ad rigidum precium. Damna autẽ, quæ allegant, item ſunt friuola, quia ex maiori parte vendunt in diem, & recuperant ſibi debita nullis expenſis, quia ſi vendunt merces in multa quantitate, illuſtribus vicinis, aut potentibus vendunt, vnde recuperant ſine expẽſis, aut ſi has timent fideiiuſſores idoneos recipiant, aut expenſas petãt in iudicio, & iudex damnabit, debitores ad ſoluendas expenſas huiuſmodi. Et equidem pretium iuſtum excedentes vendendo in diem excedunt etiam expenſas ſi quas facerent in recuperãdo debita, ideo hęc vana excuſatio.

Argumenta elucidantia materiá de vẽdẽdo ex dilatione pluris, quá ex numeratione.

¶Forſan obijcies, fas eſſe vendere carius quando venditur in diem, tum quia pecunia præſens pluris æſtimabilis eſt quã futura, igitur pecunia numerata ſtatim pluris valet quam credita, ergo fas, id quod modo ſi ſolueretur valet. 10. vendere pro vndecim venturis: quia tanti fiunt decem modo, quanti. 11. ventura iuxta vulgatum prouerbium. *Mai vale paxaro en mano que buytre volando.* Aut melius eſt ouum præſens, quam gallina ventura.

¶Præterea, quia ſi nefas hoc eſſet, maximè eſſet, quia tempus non eſſet vendibile, nam ideo traditur, neque dilationem temporis in venditore augere poſſe precium, neq; anticipationem in emptore, at vero hoc videtur falſum fundamẽtum, niſi diſtinguatur, tempus enim, vel vſurpatur, pro menſura primi motus ſecundum prius, & poſterius, & hac ratio ne promptum eſt eſſe inuendibile, at vero eſt alia acceptio temporis, pro mora alicuius rei in particulari, ſecundum pertinet ad vſum particularem, vt dicimus meum tempus, tuum tempus, &c. vt annus equi mihi ſeruientis & mihi accommodati, dicitur meus, &c. ſi ergo huiuſmodi mora particularis, quæ cedit meo vſui, eſt mea, videtur quod ſit à me vendibilis. Hæc diſtinctio eſt Geraldi Oldonen. quem indicat Bernardinus Buſtius, vt eſt videre apud Adrianum in. 4. de reſtitu. q. quæ incipit, occurrit inſuper dubium vnde iſti reſpondent, hunc caſum quem mox ſubdemus, non eſſe iniuſtũ, videlicet. Eſt Petrus qui debet Ioanni, verbi gratia, hinc ad duos menſes, centum ducatos, ait Petrus Ioanni dabo tibi ſtatim. 90. ſi relaxaueris debitum ex centum. Enimuero aiunt iſti, quod Petrus cedit ſuo tempori, quod habet in ſuum vſum, ſcilicet, duobus menſibus cedit, idcoq; propter hanc ceſsionem tẽ

poris,

poris,quod erat ſuum , quia eo vti pote rat,non ſoluendo ſi ergo accipit. 10.v.g. vt priuetur ſuo tempore licebit,vnde in fertur,iuxta hos anticipationem tempo ris vendere non eſſe vſurarium. Siquidē illud tempus eſt ementis vel quaſi emen tis,ideo poteſt illud vendere.Quod ſi an ticipatio eſt vendibilis , item & dilatio propter eandem cauſam. Porro.c.con-queſtus,&.c.conſuluit.&.c. Nauiganti, &.c.in ciuitate ſupra ſunt indicata, quæ omnino hoc decretum infringunt. Et equidem friuola eſt horum diſtiuctio, de tempore, vt eſt menſura motus pri-mi, aut ſecundum quod eſt, appropria-tum,huic vel illi,ſiquidem tempus nul-lus poteſt vocare in ſuum. Quāuis enim hoc die ego vtar ad aliquod munus per-agēdum,quod mihi peragere in hoc die incumbit, cæterum hic dies communis eſt toti orbi. Vt etiam ſi ego vtar ſole,ad me calefaciendum,nō propterea, ſol eſt mihi proprius ſiquidem vſus meus, non diſtrahit ſolem aut tempus ne alij vtan-tur eodem vt perſpicuum eſt: quō fit vt nullatenus fas ſit vendere tempus, ſed qui hoc vendit, pluris rem vendens ex dilatione,aut paucioris emens ex antici patione negociationem vſurariam lar-uatam admittant.Et omnis opinio,con-trarium decernens, eſt aliena à veritate.

Tēpos quia cōmune eſt omnibus,& nullus pōt ſi bi illud vēdi care eſt non venale.

¶Ex cauſa autem prima ſunt qui putāt contractum mox ſubdendum non eſſe vſurarium videlicet eſt Petrus, qui mu-tuauit Ioanni,ad annum centum aureos & Paulus, conuenit cum Petro dicens, da mihi debitum,quod tibi debet ad an num Ioannes, & ego continuo tibi nu-merabo.90.ducatos, ſunt ergo qui exi-ſtimant hunc vt dicebam contractum eſſe immaculatum,ſiquidem in hoc con tractu non eſt mutuum ſunt enim apud hos hic in hoc caſu duo contractus.Pri-mus mutui initus inter Ioannem, & Pe-trum ſecundus verò eſt contractus ini-tus inter Petrum,& Paulum,qui non eſt contractus mutui,ſed eſt contractus vē ditionis. Namque Paulus emit à Petro actionem quam habet in Ioannem, ex mutuo vnde ex contractu hoc fit domi nus actionis Paulus in Ioannem, vterq; autem horum contractus videtur licitus nam contractus mutui licitus eſt, item & alter contractus,quia eſt venditionis, ſi autem dixeris, imo eſſe non iuſtum, quia pretio.90.emit centum, reſpondēt fautores huius contractus allegantes cau ſam commemoratam quod pecunia præ ſens pluris ſit,quam ventura. Et itē quia ſi eſſet maculatus iſte contractus eſſet vel maxime,quia eſt mutuum & non vē ditio. At vero quod nō ſit mutuum pro bant,primo quia mutuum,vel quod mu tuo datur,reuocari poteſt , at vero, poſt quam Paulus dedit Petro.90.reuocatio-ni non eſt locus. Secundo in mutuo eſt actio vigens in mutuante,contra mutua tarium ad exigendam ſortem, at vero Paulus non habebat actionem contra Petrum ad exigendam præfatam ſortē. Tertio,quia in mutuo periculum ſortis eſt penes mutuatarium ſolum, at vero periculum huius ſortis iam non reſidet apud Petrum,ſed apud Paulum, quia ſi Ioannes perit aut viuit,ſine facultate ſol ueni,Paulus eſt,qui non erit compos ſo lutionis debiti,& ſolus ipſe ea fraudabi-tur. Addunt etiam, quia in redditibus cenſualibus, cōtingit ſæpe,quod plus ſol uit,cenſualiſta,quam emens cenſum de dit.Nam ſi in longum tempus differtur redemptio cenſus,accidere poteſt,quod pro.14.fruatur.30.ergo itidem,etſi Pau lus plus recipiat,quia recipiat centum,& minus dederit,quia dedit ſolum.90.non ob hanc cauſam erit iniuſtus contra-ctus.

¶In hac autem re conſiderandum eſt in primis,an mutuans centum Petrus preſ ſus indigentia numorum vel quia corre ptus morbo,non habet pecunias, vt ſibi medeatur, aut quia emere ſibi occurrit mercem , vnde habet paratum lucrum, vel ex alia quauis opportunitate,vel in-digentia, & ideo precatur Ioannē,vt det ſibi.90.quia illis oppido indiget , & nō poteſt,ſine damno ſuo præſtolari termi num conuentum. Quod ſi Ioannes tum annuens,votis Petri,exhibet.90.forte vi debitur non eſſe vſurarium . Siquidem perinde eſt 'ac ſi tum dediſſet centum, quia cum illis 90. Petrus, vel ſibi mede-tur & euitat impendentem mortem,vel lucratur decem vel amplius,ideoq; tunc non videtur iniuſtus contractus,& equi dem non eſt,ſi ipſe Petrus inſtanter pe tens.90. qui eſt dominus debiti, donat decem,aut clare intelligitur donaſſe illa decem,

Deciſio caſus.

decem, quæ vel ex euitatione damni, vel conſecutione tantundem lucri, ex. 90. præſentibus ſibi reſarcit. At vero ſi ſecũdum caſum præſentem Petrus, aduertens quod Ioannes, non vult. 90. exhibere ante terminum præſcriptum, quærit Paulum, vt ſibi ſubueniat, ex pecunia præſenti. 90. quibus in præſentia valde eget. Et Paulus vt ſubueniat, dat ei, vtiq; res eſt extra controuerſiam, ſi Paulus aduertit, futurum eſſe negocium, in ſolutione debiti prædictorum cẽtum, cum Ioãne, quia eſt homo litigioſus, vel eſt homo eiuſmodi conditionis cui non ſuppetit numorum facultas, & propter huiuſmodi incertitudinem ſolutionis dat minus, quia incertũ eſt an recipiet quod dedit, an plus ideo dat. 90. pro centum, eſſe contractum iuſtum, ratione dubij, quia. 90. certa tanti vel pluris fiunt, quã centum ſub lite ſoluenda, aut quæ incertam habent ſolutionem, ſi videlicet erit ſub termino condicto, aut multo poſt, aut forte nunquam ſoluentur. Itidemq; dicito ſi expenſæ ſunt faciendæ vt fruatur Paulus ſolutione centum, ſi vero faciamus, quod Petrus aſſecuret Paulo debitum centum, prædictorum, quia aliàs Paulus ſine huiuſmodi aſſecuratione nõ vult dare. 90. tunc ſane aperta eſt iniquitas contractus, quia minus dat, & plus certo recipit. Neq; eſt dicere quod recipit decem Paulus vltra propter periculum, quia periculum ſuſcipit in ſe Petrus ipſe. Neq; eſt dicere, quod. 90. in præſentia præſtant centum in futuro. Siquidẽ pecunia, ex tempore præſenti, non auget ſuum legalem valorem, neq; ex futuro, illum minuit. Etſi, quia ex præſenti pecunia, præſentaneum eſt nobis ad noſtra curãda remedium ideo dicitur plus valere. Etſi hoc donaremus, quod eſt maioris valoris præſens, quam quæ ſperatur, ampliſsimam rimulam, patefaceremus vſurarijs, ad euadendas accuſationes contra ſuas vſuras vt ſupra diximus.

¶ Sed quid ſi Petrus eget illis. 90. modo, propter lucrum quod ex illis modo paratum habet, & in poſterum elabetur, aut ad euitandum damnum præſens, nunquid ſi tunc auidus pecuniæ, propter vrgentem, & incidentem neceſsitatem, aſſecuraret, debitum, quod illi debet Ioannes, eſſet ne vſura? Forte dices non eſſe vſuram. Siquidem. 90. tunc mutuanti valent centum, & perinde eſt acſi centum recepiſſet, & ideo ſi dat actionẽ ad alia centum, iuſtus videtur contractus. Et Petrus, emit actionem ad cẽtum exhibens in æſtimatione Petri centum etiamſi quæ exhibet realiter ſunt. 90. Et ideo iuſta videtur venditio, & ęqualitas in contractu.

¶ Porro adhuc videtur contractus hic palliata vſura ſiquidem, hic qui exhibet 90. ſubſtituitur à mutuante, in ſuo iure, illique ſubrogatur, & eſt veluti mutuãs, vnde recipiens centum pro. 90. recipit vltra ſortem ex vi mutui, igitur vſura quod ſi reſpõdeatur, quod imo in ęſtimatione ille dedit centum, & ſi ſecundum valorem legalem erant tantum. 90.

¶ Obijciam tibi, quia, ſi Paulus iſtis. 90. quæ exhibet Petro, eguiſſet vel ad lucrum, quod habet in manibus, vel ad dãnum euitandum, vtiq; augerent hæc. 90. æſtimationem ſuam quia dominus eorum eget eis & ideo, non eſſet contractus iniuſtus, imo iuſtus, illa ſcilicet, exhibere, pro centum, etiam manente periculo, apud Petrum, ſiquidem illa decem, quæ ſuſcipiet, non ex vi mutui, ſed propter lucrum ceſſans, aut damnum emergens ſuſcipit. Cęterum, quod lucrum ex caſu non eſt Pauli, vel damnum, ſed ſolum Petri, ideo videtur quod æſtimatio maior Petri horum. 90. non augeat illorum æſtimationem, vt neque neceſsitas ementis, auget pretium rei venalis, quia neceſsitas alterius, non eſt à me vendibilis etſi propria ſit vendibilis, & hæc ideo augeat pretium.

¶ Concludendo igitur dicamus, quod in huiuſmodi caſu, ſunt duo mutua alterũ eſt apertum, ex quo Petrus mutuat Ioanni centum in annum, vel menſem ſoluenda. Alterum eſt mutuum implicitum ſcilicet contractum inter Paulum, & Petrũ. Namq; Paulus exhibens. 90. Petro implicitè illa mutuat, ſub pacto, recipiendi à Ioanne debitore Petri centum. Namq; refert nihil, quod Petrus ſoluat ſub termino centum, aut quod ſoluat Ioannes loco Petri. Etenim nomine Petri ſoluit, & perinde eſt ac ſi Petrus pro. 90. receptis modo, ſoluat centum poſtea id quod eſt vſurarium, etſi habet vſuram opertam mortis caligine. Neque refert, ſiue

Deciſio caſus.

Mutuũ explicitũ & implicitum.

ſiue rogatus Paulus exhibeat ſiue vltroneus, ad iuſtificandum cõtractum. Quia etſi qui vẽdit rogatus, augere poteſt pretium ſeruata latitudioe tamen iuſti pretij, at vero mutuans ſiue rogatus, ſiue rogans nihil poteſt referre ex vi mutui vltra ſortem, vnde non eſt emptio in hoc caſu actionis, etſi videatur quod Petrus vendit ſuam actionem ſed re vera, ſi contendis eſſe venditionem vt videtur, & dudum aiebamus non eſt niſi mutuum occultum, vnde Petrus ex mutuante, reſpectu Ioannis, fit mutuatarius, reſpectu Pauli, vt prædictum eſt. Et equidem Paulus niſi certum haberet lucrum, ſcilicet, decẽ, non exhiberet Petro. 90. ante terminum in numerata pecunia, hoc autẽ lucrum nõn eſt ratione lucri ceſſantis, nec ratione aliorũ vt ſupponimus, cũ ergo ſit ratione mutui, videtur eſſe vſurarium, & turpe fœnus. Quandoquidem pecuniam emere, aut vendere pecuniam pro pecunia eſt ſanè vſurarium. Et hoc eſt quod accidit in caſu propoſito, quia ex nonaginta ducatis ementur in diem centum, ſi contendis adhuc eſſe hunc cõtractum venditionis. At vero cũ pecunia non ſit vendibilis vt pecunia, etſi nomẽ huic contractui indideris venditionis, nihilominus vſura eſt. Neq; iuuat, ſi dixeris, quod vẽditur actio ad centũ, quia actio ad centum, computatur cum ipſa pecunia quæ eſt centum. Nã actio ſequitur rem ad quam eſt actio. Ex quibus nõ erit difficile argumenta diluere, quę probabant huiuſmodi contractum eſſe licitum. Nam ex diſtinctionibus præhabitis, ſatis liquet, eius iuſtitia, aut iniuſtitia.

Pecunia vt pecunia nõ eſt venalis.

¶ Illud aũt argumentum, de redditibus cenſualibus efficit etiam nihil. Namq; liberum eſt ei qui vendit huiuſmodi cenſum, redimere quando ſibi viſum fuerit, ideo ſi contingat, quod intereſſe excedat capitale, illud eſt per accideos. Quippe nullo cogente inſtitutor cenſus ſoluit illud intereſſe cenſualiſtæ. Quid quod ſi exacte res hæc conſideretur horum redditũm, non venditur pecunia pro pecunia vt in caſu ſuperiori, ſed vẽditur actio ad habendam domum, vel agrum, &c. ſuper quibus huiuſmodi redditus cenſualis, fundatur pro hac enim actione, ſoluitur redditus, de qua re Chriſto duce, poſt hæc agetur.

Redditus cẽſualis.

Cenſualiſta cui ſoluitur intereſſe cẽſuale.

CAP. QVINTVM.

De alijs duabus cauſis iuſtificantibus acceſsionem vltra ſortem.

PRæter commemoratas cauſas ex quibus acceſsio ad ſortem iuſta redditur, ſunt & aliæ commemorandæ, quæ item iſtam acceſsionem iuſtificant, & vſuram impediunt videlicet conuentionalis pœna, & item donatio. Eſt aũt pœna triplex vt eſt vulgatiſsima diductio, quantum attinet noſtro propoſito. Quia ſunt & aliæ diuiſiones pęnę, in ęternam corporalem, & ſpiritualẽ, quæ modo non ſunt diſcutienda, eſt ergo pœna conuentionalis vt finitur. l. 34. ti. 11. par. 5. quæ additur in contractu ex partiũ cõſenſu, vt ſi non ſolueris ſtato die cẽtũ, da bis pęnas ex. 5. Ait aũt. l. prædicta quod qui ſe obligauit ad exoluẽdam hanc pœnam, nõ tenetur præſtare, & promiſſum & pęnam, ſed alterutrum horum malue rit, vt ſi tibi promitto donare equum hinc ad menſem, quod ſi non donauero, mihi impono pœnam. 50. ducatorum. In hoc contractu eſt pœna conuentionalis, ex partium conſenſu, quoniam ſi is cui fit promiſsio non approbaſſet pœnam, non eſſet conuentionalis pęna, neque obligatio exoriretur ex hac impoſitione pœnæ, ſi ergo exacto menſe, ego non donauero equum teneor pœnę at liberum eſt mihi, vel equum donare, vel pœnam ſoluere niſi aliud exprimatur in contractu, videlicet toties quoties non impleuero promiſſum, ſoluendæ pœnæ, toties me obligo. Tunc tenetur ſemper, ad alterutrum, quoties promiſſum, non abſoluerit, vt ſi pro te non orauero toties quoties non orauero in hoc menſe, ſit mihi in pœnam ducatus vnus.

Pęna triplex

¶ Eſt quidam iuriſconſultus, qui tradit pœnam bifariam eſſe conſiderandam, aut ſecundum quod eſt intereſſe, aut ſecundum quod pœna tantum eſt. Secundum quod pœna eſt intereſſe ſoluenda venit, at vero quatenus pœna non eſt debita eam poteſt exigere, is in cuius fauorem adiecta eſt, quia ait eſſet pluſquã vſurarium, ita cenſuit Alborno. titul. 5. de

Albornoz refellitur.

de contractib. lib. 3. ſed re vera, hic autor decipitur. Siquidem pœna vt pœna, imponitur propter culpam, non implentis promiſſum aut quia fuit in mora debitor. Namque pœna vt pœna reſpicit culpam, vt autem eſt intereſſe, aut illud includit, non eſt ſemper pœna. Siquidem intereſſe poteſt deduci in pactum, citra aliquam culpam, vt quando deducitur ante moram. Non enim exigitur ratione culpæ, ſed quia, is qui mutuum, verbi gratia, dedit, ex mutuatione, vel timet ſibi damnum, vel lucri ceſſationem, verum ſane eſt aliquando poſſe rationem pœnæ ſubire intereſſe, vt verbi gratia, ſi debitor fuit in mora, tunc ſoluere tenetur intereſſe, ſi quod accidit, mutuanti poſt moram. Tunc ſane debetur intereſſe, quia debitor fuit negligens, ideo id tempore intereſſe induit rationem pœnæ. Cæterum ex ſua natiua ratione, non exigit culpam, vt ſit neceſſario eius pœna. At pœna vt pœna præexigit culpam. Siquidem pœna eſt, caſtigatio culpæ: quo fit vt nulla ſit vſura frui huiuſmodi pœna conuentionali, imò liberat contractum ab vſura, vt mox patebit. Pœna autem iudicialis eſt, quæ eſt impoſita à iudice, vti legalis, quæ à lege, vel ſtatuto. Huiuſmodi autem pœnæ poſſunt ſane eſſe idem ſubiectiue, nam vetat nihil, ſi pœna conuentionalis ſit eadem quę à iudice exequitur, & à lege conſtituntur. At vero differunt ratione, ſiquidem eſt conuentionalis, vt reſpicit contrahentes, ex quorum conſenſu interponitur, & dicetur iudicialis, vt à iudice, executioni mandatur. Et eſt legalis vt à lege conſtituitur: Quia autem, poſſunt in idem conuenire, & partes contrahentes & iudex, & lex, ideo diximus has pœnas eſſe idem ſubiectiue, vt album & dulce, quæ ſimul reperiuntur in lacte, etſi alia ratio ſit albi, alia dulcis.

Intereſſe nõ habet rationem ſemper rationẽ pœnæ.

Non eſt vſurariũ frui pęna cõuentionali.

Vulgatum eſt, autem pœnam conuentionalem, tribus eſſe veſtiendam conditionibus, vt iuſte fruatur illa is in cuius fauorem imponitur. Prima eſt, quod mutuans, mallet ſuam pecuniam habere in termino conſtituto, quam gaudere pœna. Secunda quod ex hac aſſecutione pęnæ, non conſequatur infamia, aut ſcandalum. Tertia, quod aliâs non teneatur mutuans mutuare, quia ſi caſus ſeſe dederit, vbi mutuans tenetur ad mutuũ, nõ poteſt pœna hac gaudere. Nam ſi fortè tũc, tenetur relaxare, multo fortius obligationem ad pœnam.

¶ Prior autem conditio iſtarum, ſi ad purum excoquitur, vtique non eſt neceſſaria. Siquidem non tenetur mutuans imponendo pœnam, expreſſe illum animum habere, quem docet cõditio, nam ſatis eſt, quod ipſe pœnam imponat, vt timore pęnę, mutuatarius ſedulo ſoluat; Neq; animus eius ſit imponere pœnam in fraudem vſurarum, id quod præferet, ſi ex induſtria modicam admodum pœnam impoſuiſſet, hoc intendens quod mutuatarius, illam pili faciens exoluet, vnde ipſe reportabit acceſsionem vltra ſortem. Aut etiam, ſciens quod mutuatarius modicam pœnam ſpernens, ſæpè mutuo ab eo accipiet non ſoluturus, pręfixo die ſortem. Aut ſciens, quod mutuatarius eſt admodum preſſus vrgẽti inopia, & quod quamlibet pœnam acceptabit, vt ſibi ſubueniat ex mutuo, ideo illi imponit grauiorem, quam mora requireret. Aut demum quouis alio modo ſit impoſita in fraudem vſurarum, pœna hæc conuentionalis, tunc eſſet nomine tenus pœna, cum alioqui eſſet vſuraria acceſsio laruam habens pęnę, gloſſa per ros 14. q. 3. ad. c. Plerique aliquid fieri in fraudem legis eſt obſeruatis verbis legis ex cortice, ſenſum legis circumuenire, vt. ff. de leg. fraus. fit autẽ fraus legi quatuor modis. Primo de re, ad rem, vt in negocio vſurarum lex præcipit, propter mutuatam pecuniam, pecuniam non capere, eſt porro qui non capit pecuniam, at capit donaria, vel munuſcula. Hic facit in fraudem legis prohibentis vſuras. Siquidem etſi pecunia non ſit munuſculum, cenſetur tamẽ eſſe pecunia, id quod pecunia eſt æſtimabile, vnde eadem ca. & q. c. Putant ſic habetur. Putant quidã vſuras tantum eſſe in pecunia, quod prouidens diuina ſcriptura, omnis rei aufert ſuperabundantiam, idem habetur. c. Plerique generaliter igitur, quando prohibetur ne propter pecuniam mutuatam, pecunia recipiatur, nomine pecuniæ ſubauditur quidquid poſsidetur, quod eſt pecunia æſtimabile. 1. q. 3. totum, vnde huiuſmodi, qui munuſcula, vel obſequia vel fauores, &c. accipit propter mutuũ, ſi au-

4. Modis fit fraus legi.

Ezech. 18. Deut. 23.

Pecunia eſt generale nomẽ ſignificans quicquid eſt pecunia æſtimabile.

fraudem infert legi prohibenti vſuras.

¶Vnde etiam doctrina hęreticorum eſt in fraudem ſanctarũ ſcripturarum, quarum retinentes mordicus verba ſenſum earum peruertunt ſyncerum.

¶Secundo vero, modo fit de perſona ad perſonam vt ſi quis ſub perſona alterius exercet vſuram vt. 46. diſt, ſicut non ſuo, ſicut ſi quis mutuo daret alicui, ea ratione, vt modicam eleemoſynam daret pauperi. Et hoc modo maritus non poteſt aliquid donare vxori, ſi ſupponit aliam perſonam cui donet, donaturam vxori vt. ff. de donatio. inter virum, & vxorem hæc ratio. §. vltimo. 3. modo de vno contractu, in alium contractum fit fraus, vt in præſentia, qui non poteſt ex mutuo, aliquid vltra ſortem reportare excogitat imponere pœnam mutuatario in fraudem vſurarum, vt quod nõ poteſt ex contractu mutui referre, poſſit ex nouo contractu pœnæ conuentionalis ſubripere, idem præſtant campſores iniqui, palliantes mutuum, ſub cõtractu cambij, vt ex nomine ſecundi cõtract⁹, id ſubripiãt, honeſta forma, quod illis ex mutuo ſubripere eſſet inhoneſtiſſimum, & infame, idem fit, ſi mulier cum non poſſit aliquid donare viro fingit ſe vendere, illud viro, quod donare prætendit vt. ff. de dona. inter virum, & vxorem ſi ſponſus. § circa. contractum igitur donationis fraudant, vertentes illum in cõtractum venditionis.

¶Quarto ex vno contractu, in alium fit fraus alia ratione tamen, quam prędicta vt cum mulier non poſſit fideiubere cõſtituit ſe principalem debitorem, vt. ff. ad Velleia. quamuis. Et. 33. q. 5. Mulierem.

¶Hæc eo dicta puta, quod perſpicuum ſit pœnam huiuſmodi, aliquando imponi ad tegendas vſuras. Tuncq; non eſſe iuſtam ſed iniuſtam pœnã. Quippe quę prætextu mutui non ſoluti in tempore conſtituto imponitur. Hoc eſt prætextu moræ verum non eo animo imponitur, ſed potius, vt mutuans aliquid corradat vltra ſortem. Et exploratus eſſet ſatis huius mutuãtis animus iniquus, ſi interrogatus, vtrum gratius eſſet illi, quod mutuatarius, ſolueret in tẽpore cõuento, vt nudã ſortem obtineret, an potius quod præteriret tempus, vt præter ſortem acceſſione potiretur. Diceret q; primũ affectare magis; ſecus ſi indifferenter ſe geſſerit, & ad vtrumq; ſe habeat. Præſumitur autem ſemper contra hominem aſſuetum vſuris, quod malo animo impoſuit pœnam, & de huiuſmodi intellige quod dudum dicebam, quod exploratus eſſet eius animus, ſi interrogatus, &c. Namq;, non aſſuetus vſuris facile credi poteſt, bono animo impoſuiſſe pęnam; ſecus de aſſueto, nã qui ſemel malus ſemper præſumitur malus.

¶Porro Conradus. q. 31. non ſimpliciter verum affirmauit dicens, eſſe ſignum animi vſurarij, ſi mutuãs quãdo imponit pęnã more mutuatarij mallet corradere pęnã, quam nudã ſortẽ. Porro, nõ hoc dixerim eſſe verum ſimpliciter. Quandoquidem ſi ipſe mauult pœnam, non propter mutuum, ſed propter moram, non hoc eſt animi vſurarij.

¶Addiderim tamen, quod ſi Petrus, mutuando Ioanni imponit illi pœnã, quod ſi non ſoluerit tempore condicto, quod ſoluat vltra ſortem decem, vel. 5. ſcit nihilominus Petrus quod Ioannes tempore condicto, non poterit ſoluere, id temporis, contractum hunc ſapere vſuram.

¶Secundam autem, ſi libet excutere cõditionem, dicere oportebit, ſcandalum paſſiuum, eſſe contemnendum, actiuum autem eſſe deuitandum, vt in. 4. ſen. nos vberius ſumus profecuti. Item infamia ſi ex odio ſparſa eſt, non ob infamiam, à contractu eſt abſtinendum.

¶Imo neq; infamia, neq; ſcãdalum ſub ortum, contractus naturam, poſſunt mutare, vt ex non vſurario, reddatur vſurarius, ſiquidẽ docẽte Ariſt. in lib. Periher. propter noſtrum affirmare, vel negare nihil mutatur in re.

¶Sunt ſanè huiuſmodi circunſtãtiæ obſeruandæ vt deuitentur, quando ex rationabili cauſa prodeunt: & non ex nequitia videntium, aut audientium.

¶Cæterum ſi vſurarius, qui pœnam impoſuit, in fraudem vſurarum, peniteas, quod ſic fecerit, mutat animum, & ſolam moram intendit, & mallet, quod ſors nuda illi daretur, &c. quamlibet alij qui ignorante, eius animum, obmurmurent, non propterea ille eſt vſurarius, neq; in foro conſcientiæ, quicquam tenetur reſtituere.

¶Porro vt ſcandalum fratrum conquieſcat,

cat, & honori ſuo conſulat, ſufficit patefacere animum ſuum ſyncerũ iã eſſe in mutuando. Neq; omnibus hoc tenetur propalare, ſed ſat eſt probabilioribus.

¶ De tertia conditione, multa. c. 4. tradidimus quando, ſcilicet, teneamur mutuare, & quando donare teneamur intereſſe ſi quod acciderit, ideo de ea hactenus.

¶ Iam vero ex iſtis collige tibi aſſertoriã concluſionem pęnam conuentionalem eſſe iuſtam, ſi ea moderata ſit, & non in fraudem vſurarũ impoſita quã probare eſt promptum ſiquidem mutuans iuſtè imponit pœnam detinenti quod ſuum eſt, ipſo inuito, verum cum mutuatarius eſt in mora detinet alienum, inuito mutuante, vnde iuſta eſt interpoſitio pœnę ob iniuſtam detentionem alieni, vnde habetur. ff. de regulis iuris. quod à quodam pœnæ nomine exactum eſt, illud eidem reſtituere nemo cogitur, vnde in foro contentioſo exigi poteſt pœna hæc conuentionalis, modo ſit moderata, quia exceſsiua pœna, quia iniuſta eſt in nullo foro debetur. Nam pœna debet eſſe congruens delicto, ideo ſi non ſoluenti decem in termino, imponitur pœna aliorum decem iniuſta eſt, quia exceſsiua eſt, ideo à iudice moderanda.

¶ Porrò autem ſi in foro conſcientiæ hæc pœna debetur conuentionalis, non eſt prorſus liquidum. Etſi conuentum ſit, poſtquam à iudice adiudicatur, in foro conſcientiæ eſſe ſoluendam. Gloſſa ad. c. quæcunque. 25. quæſt. 2. diſtinxit pęnã, vt nos etiam ſupra tradidimus, aliam eſſe dicens, pœnam ob contumaciam, aliam loco intereſſe, aliam denique in fraudem vſurarum, de priore inquit, ſi reus noluerit ſoluere debitum cum poſſit, iudex eum poteſt compellere, vt rem, & pœnam præſtet. ff. de col. l. 2. §. ſi cum duobus &. ff. de tab. exhib. locum §. condemnatio ſi vero eſt appoſita loco intereſſe, tunc poteſt agere, quanti ſua intereſt. ff. de actio. emptio. Prædia. ſed ſi in fraudem vſurarum non poteſt, vt extra de emptio. & venditio. ad noſtram. Et. ff. de actio. empt. & vendi. Iulianus. §. idẽ Ioann. vnde videtur, ſecundum gloſſam, quod debetur pœna conuentionalis, vel eſſe debitam ſecundum iuſtitiam, quãdoquidem iudex compellere poteſt non ſoluentem hanc pęnam vt ſoluat. Nam ait, ſi noluerit ſoluere debitum cum poſſit, & rem & pœnam pręſtabit, igitur tenetur ſoluere pœnam ob contumaciam, eſt autem contumacia termino præfixo, non ſoluens ſortem, iam enim tunc eſt in mora, & ideo contumax eſt, non ſoluens ſortem ſuo tempore, & ob hanc contumaciam, iuſta eſt illi indicta pœna, ideoq; videtur quod teneatur in foro conſcientiæ illam ſoluere, etiam ante condemnationem iudicis. Etſi gloſſa non faciat mentionem de huiuſmodi pœna conuentionali, ſed de pœna legali. Hæc autem non obligat in foro conſcientiæ, ante condemnationẽ iudicis. Et capitulum præiudicatum, de pœna legali loquitur, quæ imponitur violantibus priuilegia eccleſiaſtica. Porrò, quia de pœna hac non eſt quod vertamus in dubium, an hæc obliget reum eam ſubire, ante iudiciariam condemnationem, ſiquidem omnibus cõfeſſum eſt, neminem teneri pœnam ſubire legalem, priuſquam iudicis ſententia vltima condemnetur, dixi obſeruãter finali ſententia. Namq; condemnatus à iudice inferiore recurſum habet ad ſuperiorem, indeq; ad ſupremũ tribunal. Neq; enim tenetur reus probatam habere pœnam ad quam ſubeundam à iudice inferiore adiudicatur, ſiquidem poteſt vel omnibus remedijs ſibi à iure conceſsis, appellando ſupplicãdo, & recuſando, &c. Quãuis ſit pœna à iure lata, quã incurrat reus ipſo iure, vnde in. l. 10. tit. 10. lib. 5. recopil. traditur, quod ſi alter coniugum lapſus fuerit in quoduis delictum, etiam ſi ſit hæreſeos, reus non perdat bona ſibi competentia ſiue ſint lucra matrimonialia, ſiue quæuis alia, donec iudicis ſententia declaretur reum coniugem, illa bona ex delicto amiſiſſe, etiam ſi delictum ipſum ſit talis conditionis, quod ipſo iure habet pœnam impoſitam, & eſt lex. 77. inter leges Tauri. ¶ Porrò Frater Alfonſus de Caſtro in lib. 2. de lege pęnali. c. 8. immerito, diuerſam conatur ab hac lege defendere ſententiam, videlicet, quod ſi pœna ſit lata ab ipſo iure, in foro conſcientiæ ante condemnationẽ ex iudicis ſententia, hominem reum ligare ad executionem. Adrian. autem quodlib. 11. reſpond. ad. 2. cum alijs Theologis diſcedit ab hoc dogmate, credit enim

[Margin notes: "Pœnæ alia diſtinctio." (beside "foro conſcientiæ eſſe ſoluendam. Gloſſa…"); "Pœna iniuncta in fraudẽ vſurarũ." (beside "vt extra de emptio. & venditio. ad noſtram…"); "Caſtro refellitur." (beside "defendere ſententiam, videlicet…")]

reum ante condemnationem, non tene-
ri ad ſolutionem pœnæ impoſitæ à lege
in foro conſcientię, quia de foro exterio
Pęnæ priuatiuę & poſitiuæ. ri dubitat nemo. Et quia de ſpiritualibus
pęnis, nulla eſt dubitatio, has enim ſubit
reus, ſi ſunt ipſo iure latæ ante condem-
nationem, vt excommunicationem, &
alias iuris cenſuras, & pœnas, ideo de cor
poralibus ſolum res hæc eſt intelligēda;
excommunicatio enim & ſuſpenſio, &c.
ſunt priuatiuæ pęnę, ideo non egent exe
cutore, ſed ipſo iure rei illas incurrunt, vt
etiam lex ciuilis ipſo iure priuat nobilita
te filios hæreticorum, has igitur priuati-
uas pęnas lex ipſa exequitur, & executo
rem non vocat alium at vero pęnas alias
& ſi priuatiuę ſint vt eſt priuatio domi-
nij rerum temporalium, vel poſitiuæ. vt
Lex quæ ipſo iure ligat vtitur verbis de præterito. verberatio, incarceratio, & hoc genus
pleraq; alia ex ſe non ſubit reus in foro
conſcientiæ, ſed eget executore extrinſe
co, quia nullus tenetur ſe verberare, aut
incarcerare, aut ſuſpendere: etſi lex has
imponat pœnas pro varietate delictorū.
Neq; de iſtis Caſtro intellexit vt puto,
quia iſtæ non latę ſunt à iure, ſed ferēdę.
Non enim fur ipſo iure eſt ſuſpenſus in
patibulo, ſed ſuſpendendus, & ita de reli
quis quæ hoc genus à iure ferendę docē
tur pœnæ. Pęnæ enim non cenſentur ip
ſo iure impoſitæ per verba de futuro, vt
ſi dicat, innodetur, ſed per verba de præ
terito ſit innodatus, vel priuatus. At vero
neq; diſputatio iſta eſt de pœnis ſatisfa-
ctorijs, quas pœnitens per ſeipſum exe-
qui tenetur, poſtquam probatas habuit
à ſuo confeſſario iniunctas. Namq; iſtæ
pœnæ non ſunt legales, ſed ſacramenta-
les pœnæ pertinent enim ad ſacramenti
pœnitentię integritatem. Porro. ca. cum
ſecundum leges de hæreticis lib. 6. ſanci-
uit bona hæreticorum ipſo iure eſſe fiſci
verum fiſcus non poteſt illa capere do-
nec ſit declaratus reus tanquam hæreti-
cus, vnde ante condemnationem poteſt
tute vti reus fructibus ſuorum bonorum
ſaltem pro ſua neceſsitate, etſi nequit
ea alienare ex communi ſententia; idem
eſt de homicida cuius bona ipſo facto
ſunt fiſci. Porro nunc de legali pœna iſta
non agitur, ſed de pœna conuentionali,
an videlicet hæc exigat iudicis, vt obli-
get, vt S. Thomas dixit de pœna legali
2. 2. quæſt. 62. ar. 3. in corpore, & eſt vul-
gata Theologorum ſententia, quidquid
ſenſerit prænominatus autor in foro cō
ſcientiæ pęnā à iure latam ligare citra iu
dicis ſententiam, vnde ſecundum eum
hęreticus non poteſt etiam occultus ſe-
cura conſcientia, imo peccat fructibus
ſuorum bonorum pro ſua neceſsitate
vtens, id quod falſum eſt vt ex prędictis
patet.

¶ Et equidem rectè decernit commune
placitum. Siquidem leges vt Ariſt. ſæpè
proclamat feruntur in vniuerſali. Legis
lator enim, cum ſit homo, & non Deus
non potuit præuidere omnes caſus, &
circunſtantias factorum venturorum:
ſed huiuſmodi obſeruare, erit iudicum,
qui ſunt lex viua. Quia accidere poteſt,
quod fur, verbi gratia, quem lex adiudi
cat morti, loquens vniuerſaliter, in parti
culari ex cauſa ſit æquum eum morti nō
adiudicare, ex particularibus circunſtā-
tijs, quas iudici, arbitrādas lex relinquit,
ideo pœna legalis, committitur iudici
exequenda exceptis ijs, quæ dudum di-
cebamus de pœnis priuatiuis, ſpirituali-
bus & corporalibus, & equidem duriſsi-
ma eſſet lex, quæ hæreticum occultum
mercenarium, qui ex mercede ſui labo-
ris dūtaxat viuit priuaret in foro conſciē
tiæ, ne poſſet veſci & vti neceſſarijs ex
ſuo labore, quod ſequitur ad præfatam
opinionem, ſiquidem ſecundum eam hę
reticus iſte occultus nō eſt dominus mer
cedis quam reportat ex ſuo labore, ideo
neq; ipſe neq; familia ſua ex illa poſſunt
victitare, emendo ſibi neceſſaria victui &
veſtitui: & non eſt ſermo de occulto mē
tali, ſed de hæretico, cuius hæreſis nō eſt
deducta ad iudiciū exigitur ergo iudicis
cōdēnatio. ¶ Vnde infero, quod lex illa
5. tit. 9. lib. 5. recopila. Quæ ſic habet mu
lier, quæ relicta viduitate luxurioſè vixe Lex lata cō tra viduas ſalaces.
rit, amittat bona parta ſub matrimonio,
& deuoluantur in hæredes defuncti ma
riti, lex inquam hęc quia pęnalis eſt, &
corporalis, non incurritur ipſo iure ſed
neceſſaria videtur iudicis condemnatio
poſtquā, ſcilicet, probatum ſit, & declara
tum à iudice, ipſam viduam luxurioſè vi
xiſſe. Neque ipſa tenetur exequi legem
hanc contra ſe ipſam. Namq; viuere lu-
xurioſè, poterit eſſe caute, & citra notā
ſuæ perſonæ, aut poteſt eſſe cū nota. Et
iſtud declarare ſpectat ad iudicē, id ꝙ lex
non

non expreſsit. Rurſus, ſi ipſa viuente marito, adulterium admiſit, non orbatur iure dotis ſuæ quouſque à iudice damnetur, cur ergo orbabit ipſa ſeipſam bonis partis ſub matrimonio, quæ ſunt bona ſua, viuens luxurioſe ante iudicis condemnationem? Dices, quia tenetur reſtituere & lex eſt ad reſtitutionem, quid ergo ſua tenetur mulier reſtituere? Imo eſt lex pœnalis, ad correctionem viduarum ſpectans, conſtituens pœnam ſuæ ſalacitatis, quinimo etſi iſtę leges ſancirent ipſo facto, aut ipſo vt prius docebamus erat neceſſaria iudicis finalis ſententia.

Inſtitutiones cōditionales nō obſeruata conditione obligāt in foro cōſciētiæ ante condemnationem.

¶Secus eſt autem de pœnis teſtamentorum, vt verbi gratia, vir inſtituit hæredem mulierem ſuperſtitem, modo vitam caſtè duxerit, aut ſi alteri viro nō nupſerit, vtique huiuſmodi mulieres nō obſeruantes conditiones hæreditariæ inſtitutionis, ſine iudicis condemnatione tenentur reſtituere. Siquidem inſtitutio, hanc habuit conditionem, Ideo potius ſunt inſtitutiones conditionales, quam pœnales, vt dixit Pano. in .c. Raynaldus num. 25. de teſtam. cui ſubſcripſit Caiet. in ſummula. in. c. de pœnis. Non me latet, quendam iuriſconſultum diuerſum docuiſſe, videlicet mulierem viduam luxurioſè viuentem amittere omnia parta ſub matrimonio, & quod lex præfata ipſo iure obligat, verum hæc & alia, quę ipſe fidētiſsimè aſſerit, nullo legitimo videtur probare fundamento.

Albor. ti. 20 li. 2. de arte contra.

¶Iam vero vt ad nos redeamus, pœna conuentionalis apud quoſdam non ad rationem expendenda venit, ad quam legalis pœna. Siquidem conuentionalis, non exigit iudicem executorem, ſed ante damnationem obligat in foro conſcientiæ. Siquidem, ipſe qui voluit hanc iniungi pœnam ipſe ſe obligauit ad executionem eius, ſine iudicis opera, ſicut etiam pœna quæ ſubit rationem intereſſe poſtquam conſtat de intereſſe, non eget iudicio iudicis, ſed obligat ad reparandum intereſſe.

Iuriſcōſultorū de pęna cōuentionali variæ ſententiæ.

¶In hanc ſententiam fuere Felinus. c. 1. de conſtitutio. numer. 43. & Decius, ibidem.

¶At vero contra hos eſt, quia iſtæ pœnæ conuentionales, extant, & ſunt quā frequentiſsimæ in omnibus contractibus, & in ſcripturis, de contractibus ſemper adduntur, & nihilominus, pęnitentes coram confeſſario de non ſoluendis iſtis pœnis, vel de non ſolutis, nunquā dolent, neq; illarum reſtitutio à confeſſarijs iniungitur, ergo indigent condemnatione iudicis, vt debitores earum teneātur illas exoluere. Adde, quia iſtę pœnę non ſunt maioris vigoris in obligando, quam pœna ob contumaciam, at huiuſmodi pœnæ, egent iudice condemnante, vt patuit ex ſuperiori ſermone. Et equidem eſt mihi admodum probabilis hæc opinio, ſi moderatur vt ſub hac moderabitur, & motiuis alterius placiti reſpondetur, quod is qui ſe obligat ad hanc ſoluendam conuentionalē pœnam non ſe obligat ad exequendum, ſi quidem etſi ſponte ſe obligauit, non ſponte exequeretur ipſe contra ſe ipſum. Quinimo pœnitentes vbi res eſt liquidior, qui tenentur ad explendam ſatisfactionem ſibi iniunctā ſecundum veriſimiliorem opinionem, ęgerrimè illam explent, itaque ſat eſt, ſe obligare, vt in foro contentioſo exactius à iudice teneatur exoluere pęnam. Neq; vltra videtur protelanda horum intentio. Niſi adderetur iuramentum, quod ſanè obligaret ad exolutionem pœnę, nullo iudicante ſeu damnante. ¶Secūdo dices, quod intereſſe debetur in foro conſcientiæ, ſimulatq; vel de lucro ceſſante, vel de damno emergente conſtiterit. Eſt enim alia ratio intereſſe, alia vero pœnæ conuentionalis. Intereſſe enim pertinet ad obligationem rei principalem. Siquidem cōtractus eſſet iniuſtus, ſi quod erat in bonum vnius contrahentis, redundaret in damnum alterius, id quod fieret, ſi intereſſe non ſolueretur nullo iudice cōdemnante, eſſet enim in iniuriam eius qui patitur damnum, cuius intereſt, ſe ex contractu ſeruare indemnem.

Intereſſe ſoluendū eſt in foro cōſciētiæ.

¶At vero pœna conuentionalis, quando ipſa non ſubit rationem intereſſe, nō eſt huiuſmodi, quia hæc ſolum imponitur ad debitam ſolutionem ſuo tempore præſtandam. Et vt poſsit compelli à iudice ad implendam pœnam.

¶At obſtabis adhuc, quia pactis eſt ſtandum in foro conſcientiæ, & data fides impienda, in bene promiſsis, at pœna conuentionalis procedit ex hoc pacto, igitur in foro conſcientiæ eſt implendā nullo etiam damnante iudice.

¶Ad hæc hæc pœna conuentionalis bifariam expendi poteſt, aut enim eſt pœna conuentionalis, quia eſt conſtituta pœna inter contrahentes, ad hunc modum, quiuis noſtrũ non ſeruauerit iſtud pactum, vel violauerit, alteri ſoluat non violanti, centum verbi gratia. Alio modo, quando pœna interpoſita, ſolum ligat alterum contrahentium, vt fit in mutuo, aut alijs debitis ciuilibus, ſi non ſolueris, ſcilicet, die condicto, tenearis ſoluere decem ſupra capitale. In primo caſu ambo contrahentes ſeſe obligant ad pœnam, ſi violatio adfuerit. In. 2. vero caſu ſolus eſt vnus, qui ſe obligat ad pœnam, ſi in mora fuerit. Et in hoc caſu. 2. pœna eſt iuſtiſsimè impoſita, quia vt dicebam, qui eſt in mora, ſoluendi vel mutuũ, vel debitum, detinet alienum inuito domino, vnde videtur quod impoſita illi pœna, ob iniuſtam detentionem, obliget in foro conſcientiæ. Eſt enim inſtar furti detinere alienum inuito domino rationabiliter, & ideo pœna ob furtum iuſtè imponitur, & iuſtè ſoluitur. Neq; ratio ſupra ſcripta, modo videtur locum, dicebam enim, quod pœna legalis, quia in vniuerſum fertur, eget conſideratione particularium circunſtantium, vt executioni mãdetur, at vero modo, ipſe qui illam debet in particulari ſibi eam impoſuit, ergo non eſt neceſſaria iudicis compellentis autoritas. In priore vero caſu, non eſt tanta iuſtificatio pœnæ, ideo ni mirum ſi operam deſideret iudicis. Etenim hęc pœna vtrumq; contrahentem obligat, quia interponitur ſuper re faciẽda, aut non facienda vtriq; conuenienti contrahentium, ideo referenda eſt ad iudicem qui ſi condemnet, tenebitur dãnatus iudicatum ſoluere, vnde dixerim, pœnam conuentionalem, iuxta rationem ſecundi caſus ligare in foro conſciẽtiæ, propter rationem aſsignatam, etiam ante iudicis condemnationem, non tamen iuxta priorem caſum.

Duplex cõſideratio pœnæ conuentionalis.

¶Sed quid ſi pœna hæc non exigatur, à creditore, quia indecens reputatur ab hominibus huiuſmodi exigere pœnas, quia ducitur ſatis eſſe, ſi debitum ſoluatur. Dixerim, quod ſi non exigit creditor, quod nõ exigere interpretat eſſe remittere in foro conſcientiæ. Quia ſi non exigit, iſtud ſponte facit, quia indecens ſibi hoc facere eſſe exiſtimat, verumtamen ſi neglecta indecentia exigeret arbitror quod debitor teneretur præſtare in foro conſcientiæ, quia de foro contentioſo nihil eſt ambiguitatis, quod creditor poteſt compellere debitorem, vt pœnam conuentionalem ſoluat. Quod ſi debitor etiam non exactus ſoluerit, creditor non tenetur reſtituere vt ſupra dictum eſt, vnde hanc pœnam, qui vltra ſortem acceperit, non eſt vſurarius, quia non ex contractu mutui ſed ex alio contractu pœnæ conuentionalis ſibi eam adquirit, vt is, qui aliás ſibi debiti ſolutionem mutuando deducit in pactum, non eſt vſurarius, vt ſupra commemoratum eſt.

¶Hactenus de pęna conuentionali, iam de donatione acceſsionis attexendus eſt ſermo. Et quidem in hac re difficultas nulla eſt ſi vera ſit donatio. Siquidem, ſi mutuatarius acceſsionem, mutuanti donat, mutuans non tenetur reſtituere illam mutuatario. Quia ſatisfactum intelligitur, qualitercumq; faciat ſatis. ff qui. mo. pig. vel hypo. ſol. l. item liberatur in princi. ff. de accuſatio. ſi rem. §. ſatisfactum. Quando mutuatarius remittit acceſsionem mutuanti, mutuans non tenetur reſtituere. Quoniam propter liberalem remiſsionem, quæ eſt vt donatio, mutuans intelligitur ſatisfeciſſe. Porro autem eſt ſæpè donatio ficta verbis tantum habens eſſe donationis quæ alioqui non eſt donatio. Nam accidit ſæpè, quod nobiliſsimi quiq; preſsi indigentia, non habentes vnde famulorum, vel militum ſi ſunt principes, vel aliorum ſtipendia ſoluant. Quia verè ſciunt quod ſi mutuo petant à mercatoribus ſoluturi ſine acceſsione, non eis dabitur mutuũ, itemque aduertunt mercatores ſub nomine vſuræ, non eſſe recepturos vltra ſortem acceſsionem, vſuræ vt vitent infamiam, ideoq; hac arte vtuntur, ſcilicet, petendi mutuum, & ſimul donandi acceſsionem vltra ſortem quam ſe ſoluturos, pollicentur. Hæc autem donatio cũ ſit coacta, quia iſti proceres, non ſponte faciunt, ſed ſuperati indigentia propterea iſti mercatores reſtituere tenentur, quidquid acceſsionis vltra ſortem receperint. Et quamuis recipiant tanquam donatum, proceres verè non donant, niſi

Donatio acceſsionis.

Coacta donatio non liberat à reſtitutione.

ver-

verbo, ſed eſt verè vſura, quia ratione mutui, recipiunt vltra ſortem. ¶ Verũ eſt tamen, quod ſi poſtquam mutuum dederunt & acceſsionem, ipſis mercatoribus verè volentibus reſtituere ipſi nolunt recipere acceſsionem, ſed liberaliter remittunt, tunc ſanè præſumitur vera donatio. Siquidem iam non faciunt coacti, vt mutuentur, ſiquidem iam receperunt mutuo, & ideo illis liberum eſt acceſsionem petere, quam dederunt mercatoribus, vt aſſequerentur mutuum, igitur, cum iam non indigeant ſed habeant ius ad petendam acceſsionem vſurariam, ſi ipſi cedunt iuri ſuo liberaliter, & ſponte, neq; cedentes ſuo iuri, vt mercatores habent iterum promptos ad noua mutua, vel ob aliam cauſam, quæ videatur eos vt ſuo cedãt iuri cogere, tunc ſanè eſt donatio vſuræ vera, & liberat à reſtitutione vſurarium, ſed equidem rara erit hæc vera donatio, maximè ſi vſuræ ſunt in magna quantitate.

¶ Ex iſtis facile decidet caſus aliquot, qui poſſunt accidere quærit enim aliquis forte, num caſus ſequens ſit vſuraria reſperſus labe? Eſt quidam, pecunias habens, at vero ſumme egens pane ad vitam, eſt alius, qui panem habens, pecunijs maximè eget, num ſi potens pecunijs, & indigens pane, alteri habenti panem, mutuet pecuniam, vt det ſibi panem, an ſit vſura? Almain. ex ſententia Alexandri, aſſerit diſt. 15. 4. quæſt. 2. non eſſe vſuram. Quippe, quando ratione mutui, datur quod alias eſt debitum, non eſt vſura, ſiquidem mutuans ex hoc mutuo, nihil refert commodi, ſed ſolum acquirit, propter mutuum, quod ſibi aliâr debitum erat. Nunc vero panis iſte eſt debitus ex caſu, propter extremam panis neceſsitatem. Secundus caſus, ad eundem modum apud commemoratum autorem reſoluitur, verbi gratia, eſt molendinarius, qui mutuat piſtori centum argenteos, vt deferat frumenta ſua in molendinum illius, & delator piſtor frumenti ſoluit iuſtum ſtipendium, & non amplius molendinario, num eſt vſurarium? Reſpondet nihil labis vſurariæ admitti in contractu. Siquidem ex hoc mutuo, nihil refert molendinarius acceſsionis, ſed iuſtum ſolum reportat ſtipendium. Idem dicet, ſi furnarius piſtori, mutuet, vt panes quos ſubigit, in ſuum coquendos deferat furnum. Idem dicit, de Magiſtro regenti, ſi mutuat ſcholaſtico, vt illius ferulæ manum ſubducat, modo contentus ſit ſuo ſtipendio magiſter, & aliud ratione mutui non exigat, idem dicet, de eo qui mutuat alicui domino temporali cuius eſt diſpenſare reipublicæ officia, vt ſibi concedat officium aliquod publicum, quia nihil reportat ex mutuo, vnde non videtur vſurarium.

Caſuum reſolutio.

¶ Cæterùm reſolutio hæc non videtur probanda imo potius reijcienda, etſi habet fautores, quia doctor iuriſconſultus à me non ſemel indicatus, illi ſuffragatur, imo non putat ſe ſuffragari, ſed nouam & veram excogitaſſe ſententiã, & ridet commune contra decernens placitum.

Li. 2. de contra. c. 16.

¶ Ait enim fundamentum eſſe obſeruandum in dijudicandis vſuris, ſi enim nullum mutuans refert ex mutuo lucrum, neque mutuatarius damnum, nulla eſt vſura. Et ſane rectè hoc ſi rectè accipiatur, at vero ſubſumit, non rectè, nullum lucrum in caſu molendini, molendinarium referre lucrum. Enimuero ſi nullum retuliſſet lucrum, non obligaſſet mutuatarium piſtorem, ad molendum in ſuo molendino. Quidquod, poterit eſſe, quod alia ſunt molendina, propinquiora, & vbi æque bona, vel melior farina excernitur, quam in ſuo molendino, & obligare piſtorem, vt hunc ſubeat laborem, vel damnum, eſt lucrum molendinarij, & damnum piſtoris. Quod ſi dixeris facias, eſſe molendinum æque propinquum, & æque bonam farinam excernere, vtique neque ſic emundatur vſura. Quia obligatio hæc quando cætera adſunt paria, eſt acceſsio ex mutuo. Siquidem propter mutuum piſtor priuatur ſua libertate concedendi in molendinum, quod ſibi libuerit, & quia huius priuatio libertatis, eſt æſtimabilis pecunia, virtualiter ex mutuo reportat acceſsionem pecuniæ, ideo eſt vſura. Et hæc opinio eſt communis, quam teſtatur Guido Papa, tractatu de vſuris, & Caietan. in ſummula. Syluester autem in verbo vſura. 1. quæſtione. 7. varias de re hac refert opiniones, quibuſ-

dam aſſerentibus, alijs inficiantibus eſſe cōtractum vſurarium, & iſti placitū ſuū muniunt, quibuſdam non concludentibus intentum ſuum rationibus.

¶ Primo, quia nullum lucrum reportat mutuans, ex hoc mutuo, ſed ſolum ſui laboris iuſtam mercedem.

¶ Secundo, quia eſſet facienda huius vſuræ reſtitutio, at nulli videtur facienda. Siquidem mutuatario nihil aufertur, ergo nihil eſt illi reſtituendum.

Varij caſus deciduntur.

¶ Tertio, quoniam in obligatis quos vocant, ad prouidendum reipublicæ victualia Hiſpanè, *Obligados de la carne, del peſcado, &c.* Sępè datur mutuo ab ipſius reipublicæ rectoribus, vt prouideant victualia, Et ipſi mutuatores, citra vſuram hoc faciunt vt patet, quia iſtud eſt familiare ciuitatibus, & oppidis, & vicis id quod non eſſet ſi vſura eſſet.

¶ Quarto quoniam, ſi alicui colono, vel agricolæ iniungo, vt colat agrum meum, & ipſe petit mutuo pecunias ad hoc vt colat, & ego mutuo illi ea ratione vt colat fit ſine vſura, ſi tamen ſoluero illi iuſtam laboris retributionem. Nā que ſi ego mutuo, & ratione mutui, ego demo nonnihil ex iuſta mercede, iam vſurarium eſt, quia hoc refero vltra ſortem. Aut ſi volo locare Hiſpanè arrendar, vineas meas, vel fundos meos, & paciſcor, hac ratione, quod qui meum fundum conduxerit, ſupra quam eſt iuſtum pretium, quod illi mutuabo cētum, &c. item eſt vſura propter eandem rationē, ſiquidem mutuans, quod exceſsit iuſtum pretium, hanc ex mutuo refert in acceſsionem. At vero ſi iuſto pretio tantum locat, & paciſcatur hoc modo, ego tibi mutuo dabo centum, verbi gratia, ſi arrendaueris, vt ità dicam duxeris meum fundum ex iuſto pretio, videtur quod non ſit vſura ergo ſimiliter in caſu noſtro vnde infertur ſecundum hoc placitum, item non eſſe vſurarium, ſi cōduxero operarios, ſub hoc pacto, ſi colueritis vineam meam, vel fundum meū, vel ædificaueritis domum meum, ego vobis mutuo dabo, veſtram mercedem, antequam colatis, quia hic caſus eſt is qui prior.

¶ Porro autem iſti autores aſpexerunt ſolum ad ſuperficialia, non introinſpicientes, rationem vſuræ. Enimuero, ſuperficie tenus, namque ſummopere eſt expendenda obligatio, qua ſe obligat propter mutuum, mutuatarius. Siquidem ſi obligatio hæc includeretur in alio contractu præter mutuum, equidē eſſet æſtimabilis pecunia, verbi gratia, ſi obligo agricolam, vt colat fundum meum aliquanto tempore propter hāc obligationē, cui ipſe ſe ſubiecit, poteſt referre pretium. Et ſimiliter ſi quiuis alius operarius obligatur mihi, ad aliquod faciendum opus obligatio illa eſt emibilis pretio, ſicut etiam concedere alicui officium ſeculare, illa obligatio ad conceſsionem æſtimabilis eſt pecunia, quocirca omnes præhabiti caſus, vel alij ſimiles vbi mutuans vltra ſortem, vel vltra iuſtam ſui laboris mercedem reportat obligationem mutuatarij, ſunt vſurarij, ideoque ſi molendinarius, piſtorem obligat ad ſuum molendinum etiāſi nihil referat vltra iuſtum pretium, hoc tamen amplius refert, obligationem, ſcilicet, piſtoris vt in ſuo molat frumenta molendino, idem de piſtore, & furnario, idem de operario quouis alio obligato, ad ædificandum, vel operandum alicuius opera ex mutuo. Siquidem obligatio eſt priuatio libertatis propriæ & non parui refert, ſe priuare libertate, ideo eſt æſtimabile pecunia.

Reſponſio argument.

¶ Vnde primo argumento reſponde, quod magnum lucrum ex huiuſmodi mutuo reportat mutuans, habens ſine pretio obligatum mutuatarium ad molendum in ſuo molendino, & quo ad plures dies ſe porrexerit obligatio, eo maioris eſt pretij. Et equidem, ſi nihil referret, ſic habere eum obligatum, non obligaſſet ex ſuo mutuo ſanè mutuatarius tenetur, obligatione naturali, referre gratiam mutui, mutuanti, verum quod ciuiliter ex pacto obligetur propter mutuum vſurarium eſt vt prædiximus.

¶ Secundo reſpondebis, quod ei facienda eſt reſtitutio, qui eſt ex contractu minus habens, & hic eſt mutuatarius, ſiquidem mutuans plus habet, ſcilicet, obligationem mutuatarij non debitam ei, & hoc eſt eius lucrum, igitur dāmnum eſt mutuatarij, quod iniuſte fuerit obligatus. Quocirca, eſt hæc obligatio quaſanda, à mutuāte, & pro dāno

obli-

obligationis iniuſtæ, quod eſt perpeſſus ei eſt ſatisfaciendum, aut ex pecunia, aut alias.

¶Tertio reſpondetur, eſſe diſsimilem caſum. Siquidē ijs qui obligant ad victualia non traditur mutuum, à rectoribus popolorum, vt obligentur ad deuehenda victualia, ſed vt implere poſsint ſuam obligationem. Etenim ſi eſt neceſſaria multa ſumma pecuniæ ad deuehendum victualia, quia obligati carent, non eſt iniuſtum, (ſiquidem iam ſunt obligati huic muneri exequendo) mutuo illis dare, vt poſsint hoc præſtare, ad quod ſe conſtrinxerūt, ſi vero mutuum illis daretur, vt ſe obligarent eſſet vſura propter rationem ſæpe commemoratam. Siquidem ſi ex mutuo fit vel acceſsio ex obligatione, vel ex huius relaxatione, vſuraria eſt acceſsio. Exemplum eſt ſecundi ſi quis mutuat communitati eo pacto, vt tantiſperdum ſoluit mutuum communitas, releuetur ipſe à penſione, vel tributo quod vocant Itali Gabellam, & noſtri Alcauala, vel pecho, vtiq; eſt vſurarius hic contractus. Quandoquidem ex vi mutui, mutuans reportat lucrum, ſcilicet, intermiſsionem, vel relaxationem obligationis ad Gabellas ſoluendas, verumtamen ſi quis iam extitit obligatus ad aliquod præſtandum opus, quod illi mutuo detur vt poſsit exequi ſuam obligationem mutuo antiquiorem immunis eſt ab vſura. Exemplum accipe, eſt mihi agricola obligatus ad colendum rura mea, caſus incidit inopiæ, quia non habet pecunias, ex quibus emat boues, & aratra & alia vtenſilia colendis ruribus meis neceſſaria, ſi ego mutuo vt emat vſuram non committo, ſecus autē, ſi ante obligationem, ego mutuarem vt eum obligarem ad colendum rura mea, etiam ex iuſta alioqui conductum mercede, quia eſſet vſura, vt prædiximus, de molendinario, vnde iam patet reſponſio. 4. argumento. Itidem dicendum, de eo qui mutuat alicui domino, vel principi temporali, vt ſibi concedat ſeculare aliquod officium, ſiquidem qui mutuatur, iam tenetur vendere officium ex pacto mutui, aut ſi nō vendit tenetur concedere officium, ideo vſura eſt, quia huiuſmodi obligatio, vt non ſemel diximus eſt æſtimabilis pecunia, Sylueſter tamen verbo vſura. 1. quæſt. 18. diſtinguit ex aliorum quam ipſe probat ſententia, vel iſte mutuans, intendit principaliter lucrum ex officio, vel honorem, ſi primum tunc eſt vſura, ſi vero ſecundum, tunc non eſt vſura, quia principaliter non intendit lucrum. At vero, ſiue intendat principaliter, ſiue non, nihil refert in propoſito, ſiquidem ſatis eſt, quod reportat lucrum ex vi mutui. Quidquid ſi donamus nihil officiū huiuſmodi habere lucri, ſed ſolum honoris prærogatiua fulgere, honos huiuſmodi, item eſt æſtimabilis pecunia. Multi enim vt nobilitentur à rege, multum pecuniæ ſolent expendere. Et aliquando apud noſtrates nobilitas, quæ vocatur Hiſpanè, hidalguia, vendebatur, multa pecuniæ exhauſta ſumma, verumtamen, etſi hic contractus eſt vſurarius, quod iſte promotus ad officium, lucratur ex ſuo officio, nulli eſt obnoxium reſtituendum, quia merces eſt ſuæ adminiſtrationis, vt etiam, quod molendinarius, ex opera ſua parauit molēdo frumenta ſuum fecit. Nobilitas pecunia paratur ideo pecunia eſt æſtimabilis.

¶Cæterum vt obligatio mutuatarij piſtoris, eſt quæ obligat mutuantem, ad reſtitutionem iuxta arbitrium boni viri, ita & obligatio ad concedendum officium ex qua vel dominus particularis, vel princeps, vel reſpublica, fuit obligata ex mutuo, (quia eſt iniuſta obligatio,) reſarcienda eſt eius iniuria, à mutuante, vel pecunia, vel quouis alio aptiore modo, quo viri boni duxerint, aut modo quo ipſe obligatus, ſibi factum ſatis, commodius eſſe duxerit. Quod ſi hæc obligatio perpetua ſtatuatur, ſoluenda eſt eius perpetuitas: cæterum ſi non fuit niſi vt ſemel concedat officiū, non eget ſolutore, quia ſe ſoluit, tranſeundo. Si quæritat aliquis num qui officium vſurariè accepit tenebitur reſignare? Siquidem vſura reſtituenda venit, igitur & officium ex vſura prædicta partum reſignandum. Respond. quod ſi pactum fuit expreſſum, aut tacitum, reſignandum eſt item ſi credit mutuans, quod ſibi datur ex obligatione mutui. Secus ſi ex obligatione naturali.

¶Sed quid ſi quiſpiam mutuat agricolæ vt obligetur ad annum, vel ad biēnium, vel ad aliud tēporis ſpaciū, & ipſe

mutuans etiam ſe obligat, per idem tem
poris ſpacium retinendi eum in ſua agri
cultura? Nunquid iſtud eſt vſura? non ar
bitror. Siquidem æqualitas eſt in contra
ctu iſto. Namq; obligatio eſt vtrumq; &
altera, alteram æquat. Quocirca mutuãs
nihil reportat lucri ex obligatione agri-
colæ, quia ſi hic orbatur libertate ad co-
lendum alia rura vnde forte victitet me-
lius, itẽ & ille orbatur ſua libertate, vt nõ
poſsit, alium agricolam forte meliorem
ſibi parare, aut ceſſare à cultura agri, ſe-
cus longe eſt in alijs caſibus relatis vbi
obligatio ſolum eſt in mutuatario.

¶Et quidem, ſi officiũ eſſet ſacrum, qui
mutuo daret epiſcopo, vt cõcederet etiã
digno beneficium, vel ordinem vtiq; eſ-
ſet ſimonia, vnde videtur in præſentia,
quod item ſit vſurarius contractus præ-
habitus.

Differitur contractus primo propoſitus.

¶Porrò, contractus primo propoſitus
mihi videtur vſurarius, contra Almain
iam citatum, ſiquidem, qui habet panẽ
non tenetur gratis illi dare panẽ, neque
propter mutuum, quia ſufficit ei vende-
re panem habenti pecunias vnde emat,
ad mitigandam ſuam famem. At forſan
alius caſus vrgebit vehementius, videli-
cet. Accepi à Petro, centum mutuo, ſolu
turus horum centum acceſsionem, ſcili-
cet decem, deinde inſtat Paulus, vt illa
centum ſibi etiam mutua dẽ. At ego nõ
mutuabo, niſi eo modo, quo accepi mu-
tuum, vnde dicam Paulo, mutuabo qui-
dem, ſed ſolues illa centum cum ſua vſu-
ra. Siquidem ego ſum ſoluturus, quia eo
pacto accepi, quo vſuram decem eſſem
ſoluturus, caſus hic eſt quibuſdam ſolu-
tu difficilis, at vero mihi videtur non ad
modum dubius. Siquidem reputo hunc
caſum non eſſe vſurarium. Namq; Pau-

Caſus qui re putatur diſ ficilis.

lo ſi ego do mutuo centum, poſſum me
ſeruare incolumem, ſeu indemnem ex
mutuo. Nullus enim tenetur mutuare
ſuo damno. At vero, ſi ego dans mutuo
Paulo centum & ſine vſura, à Petro mi-
hi impoſita, damnum patior, quia ſoluo
vſuram, & non fruor mutuo. Quando-
quidem ſi fruitus fuiſſem mutuo, quod
ſoluerẽ vſuram, eſſet vtcumq; ferendum
quia patior damnum vſuræ, propter ſo-
lamen mutui. Si autem mutuum transfe
ro in Paulum, quod ille ſoluat vſuram,
nullũ grauamen illi infero, quia ea ratio
ne mutuo, qua accepi mutuum. ¶Obij-
cies, igitur qui accepit pecuniam ad vſu-
ram, poterit ſicut accepit, ita dare, vtiq;
non ſequitur, quod ſi accipio ad vſuram
liceat dare ad vſuram, ſed quod ſi eadem
pecunia, quæ à me accepta eſt ad vſurã
alteri mutuetur, poteſt mutuari cum ſuo
onere, quod illi iniunxit mutuans, ſiqui
dem ex hoc contractu nihil lucri repor-
tat mutuans. Nam decem quæ ſunt vſu-
ra, non ego qui mutuo accipio, ſed Pe-
trus, qui mihi mutuo dedit.

¶Porro obſeruandum eſt, quod in con-
tractu hoc nõnihil veneni latere poteſt, *In.4.d.15. q.2.*
vt exiſtimãt Alma. & alij apud Syluest.
ver. vſura.1.q.20. Nãq;, ſi ego Paulo mu-
tuo, obligando eum vt teneatur illa cen-
tum, quæ ego mutuo à Petro accepi, cũ
vſura ſua, det Petro, tunc videtur vſura-
rium, quia ego refero ex vi mutui, obli-
gationem quam impono Paulo reſtituẽ
di mutuum, cum vſura.

¶Cæterum mihi huius veneni latentia
non patet namq; ſtipulatio hæc, vt ait
Archidi. non eſt vt vſurarum, ſed vt dam
num euitet mutuans in. c. vſura. 14.q.3.
ſupponimus enim quod non facit mu-
tuans ex alio reſpectu & ratio eſt, ſiqui-
dem ſi obligationem impono Paulo, ſol
uendi mutuum cum vſura Petro, tollo
ab eodẽ obligationem ſoluẽdi mihi, ideo
ex hoc nihil damni ſuſcipit, quia permu
tatur obligatio: forſan hæſitas, obligatio
mutui dicens, certa eſt, quia mutuatarius
tenetur reddere quod mutuo accepit, at
obligatio ad vſuram eſt iniuſta, igitur
non eſt iniungenda. Reſpon. quod obli-
gatio ad ſoluendum mutuum cum vſura
non eſt iniuſta, quia hoc accipere ad vſu
ram non dare, vnde quia obligatio quæ
imponitur eſt ad ſoluendum, ideo non
eſt iniuſta.

¶Etiamnum hæſitat aliquis, & quid ſi *De mutuo*
mutuat quiſpiam, & in ſecuritatem mu- *ſub pigno-*
tui, quia nihil fidit mutuatario, petit *re.*
pignora & deinde pro cultu pignorum,
& pro conſeruatione, & cuſtodia exi-
git aliquid vltra ſortem? Namque vide-
tur hic contractus abhorrens ab vſura.
Siquidem, non ex vi mutui refert mu-
tuans vltra ſortem, ſed ſolum propter cu
ſtodiam pignorum, & eorum conſerua-
tionẽ, à fure, à tinea, &c. Reſp. diſtinguen
do quædã eſſe pignora non fructifera vt
vaſa

vaſa aurea, vel argentea, vel pretioſæ veſtes, & alia his ſimilia. Alia vero ſunt fructifera, vt vinea, agri, pomiferęque arbores, & alia hoc genus fructus feracia. Et quidem de primis pignoribus mihi eſſe confeſſum videtur, eſſe propoſitum caſum vſurarium. Etenim etſi mutuās profiteatur, non ex vi mutui ſe recipere vltra ſortem, re vera recipit. Quandoquidem, propter cuſtodiam pignorum nihil referre poteſt. Nanque ſibi incumbit ea illæſa aſſeruare. Quia in pignoribus illis conſtituta eſt ſecuritas mutui. Quæ maior eſt ex pignoribus, quam ex fideiuſſoribus vt ſupra indicabam, quando de monte pietatis diſſerabatur. Cum igitur ſibi hoc incumbat, non poterit aliquid referre eo quod ſua intereſt pignora ſeruare Quod ſi obieceris, quid ergo diſſerendo de monte pietatis, diximus, miniſtros montis, propter aſſeruationē pignorum mutuatariorū poſſe aliquid ſtipendij deferre. Dicendum contractū montis eſſe diuerſum ab hoc. Quia illic miniſtri cuſtodientes pignora ſeruiunt non ſibi, ſed bono publico, ideo mercedem referre poſſunt, nunc autem, cuſtodiens ſuam rem agit, non boni publici, ſi vero fructifera ſunt pignora, tunc vulgata eſt diſtinctio, ſi fructus cōputātur in ſortem, & id temporis, non eſt vſura, aut non computantur, ſed mutuans potitur fructibus pignoris, & item ſorte tunc manifeſta eſt vſura, ſiquidem capit fructus vltra ſortem vt liquet ex cap. cōqueſtus. de vſuris. id quod intelligi debet deductis expenſis. Nam ſi mihi pro centum, quos mutuo dedi datur in pignus vinea totum quod expenſum eſt in culturam vineæ deducendum eſt, cuius loco fructus ſunt computandi vltra ſortem, quia iſta computatio eſt ratione expenſarū. Et hac ratione gloſſa intellexit capitulū præfatum conqueſtus. in. l. autem. 5. tit. 6. lib. 8. Recopil. de re hac ita decernitur. Ducatur pro cōtractu vſurario qui emit rem aliquam, pro certo pretio, cum pacto de retro vendendo, ideſt reddendi eandem rem quando idem pretium reddatur hoc enim vocatur pactum de retro vendendo ſub hac tamen conditione, quod rei poſſeſſor tantiſperdū poſſidet fruatur fructibus eius, & quod non poſsit res hæc ſemel empta, auferri intra certum tempus. Cui legi continuo ſe offert obiectio, etenim in. l. 42. tit. 5. Par. 5. pactum retro vendendi probatur, tanquam licitum. Igitur ſi Petrus vendidit Paulo fundum ſuum, ea lege, vt quando reddiderit pretium, redeat quoque fundus in ſuam poſſeſsionem, eſt iuſtus contractus, & oblato pretio, regreditur poſſeſsio in primum dominū, vt olim apud Iudæos erat regreſsio poſſeſsionum diſtractarum in primos dominos ſub anno iubilæi. Si ergo contractus cum pacto de retro vendendo probatur legib[9], & eſt iuſtæ venditionis contractus ſi iuſtum pretium non exceditur conſequēs eſt, fructus huius fundi ſine vſurę vitio decerpendos eſſe à domino ſecundo fundi, quandiu eſt dominus eius, ſiquidem fuit contractus venditionis, & venditio transfert dominium in emptorem, etſi dominus rei eſt, ſi non quo ad directum dominium certè quo ad vtile, igitur fructus facit ſuos, qua igitur ratione, decernit lex primo relata, eſſe vſurarium? Reſpond. Quia caſus primæ legis iudicatæ, etſi videatur contractus de retro vendēdo, non eſt tamen, niſi contractus pignorationis. Et ideo eſt ficta venditio, & emptio. Emptor enim huiuſmodi non intēdit emere rem, ſed potiri fructibus eius, vnde contractus habet, quod emptor quandiu poſsidet, poſsit potiri fructib[9] eius, & quod rei poſſeſsio, non poſsit redimi, niſi vſque ad certum tempus vnde videtur eſſe cōtractus pignorationis verius, quam emptionis contractus. Quocirca contractus huiuſcemodi aptè reprobatur ceu vſurarius, ſiquidē fructus pignoris, recipit emptor vltra capitale. Et in huiuſmodi cōtractibus pignorationis, ſæpe occulitur vſurę vitium, vt verbi gratia, ſi quis recipit mutuo centum, & in pignus dat domum ſuam, valentē centum & decem, at ea ratione ſuſcipitur in pignus à mutuante, quod ſi elapſo anno mutuatarius non ſoluerit receptis fructibus vltra ſortem, domus tranſeat in dominium mutuantis. Qui contractus ſecūdum ſe illicitus eſt. At ſi fructus ſubducuntur cōtractus licitus eſt, quia ex pœna conuentionali decem debentur, ex quibus domus valor, ſuperat mutuum ſupponimus enim domum ſolum valere centum & decem. At vero, poteſt iſte

Cuſtodia pignoris p mutuo non ſemper demereē acceſsionē.

Cōtractus de retro vēdendo probatur.

Leuit. 25.
Num. 36.

ll. quarundam cōcordia.

contractum iniri in fraudem vſurarum. Nanque ſi acciderit, quod mutuans benè nouit quod mutuatarius non erit ſoluendo, ideo hanc impoſuit pœnam, eſt contractus vſurarius. Item contractus eſt vſurarius, ſi fructus domus, non computauit in ſortem vt prædiximus.

Caſus de pignoribꝰ dotalibus.

¶De pignoribus autem dotalibus ampla eſt quæſtio, an ſi ſocer, genero in pignus non ſolutæ dotis, tradit vineã, vel fundum, &c. gener faciat pignoris fructus ſuos, tantiſperdum non ſoluitur illi cõſtituta dos. Etenim cap. ſalubriter. extra de vſuris, licitum eſſe contractum videtur decreuiſſe, tribuẽs rationem, iſtod licere in fauorem matrimonij ad ſuſtentanda onera eius, ſcilicet, ad alendũ vxorem, & familiam: at vero. c. conqueſtus. ibidem fructus pignoris eſſe computandos in ſortem facilè decreuerat, vt dudũ tradebamus extra caſum feudi. Et quidẽ difficile videtur decretum capit. ſalubriter. ſiquidẽ dos aſsignatur propter onera matrimonij. Et generi intereſt, diſcernere, ſi dos ſat eſt pro huiuſmodi ferendis oneribus, an non ſat ſit. Quod ſi non ſat eſt, ipſe tamen fuit contentus & abſolutus, ſibi imputet, quod ſi ſat eſt, quorſum fructus leuabit pignoris ex illo enim videtur nouam velle ſibi parare dotem ſiue geminam ferre dotem, cum tamen vnica dote, non duabus ſit ineundum matrimonium. Dicere autem vt Iuriſconſulti quidam credũt iſtud eſſe priuilegium matrimonij vt ait, Bal. qui in rubrica. C. de vſuris. Dubitans enim, an ſi aliquis, det genero ſummam pecuniæ, quam illi debebat, ſocer & gener det illi pignus dotale quod ex ſocero habebat an ille tertius itidem referre poſsit fructus pignoris, ſicut & gener referebat. Siquidem videtur, quod fruatur ille tertius, eodem priuilegio, quo & gener fruebatur ex fructibus pignoris.

Baldus nõ probatur.

¶Reſpon. inficiando. Quoniam mutata perſona mutatur priuilegium, quoties perſona eſt cauſa imediata priuilegij. l. 1. C. de impo. lucra. deſcri. Porro autẽ, cõtra Baldum eſt, quia ſi referre fructus eſt priuilegium generi, igitur eſt priuilegium generi duplicem referre dotem, ſiquidem ſæpe fructus etiam ſuperant dotem. ¶Præterea, impignoratio eſt contractus, non transferens dominiũ. Quando dominium directum & vtile pignoris ſemper reſidet apud dominũ pignoris. Vnde qui habet rem ſub pignore, ea nõ poteſt vti ad ſuos vſus, vt fauente Chriſto, ſuo loco quando de pignoribus, ſe inſinuet tractatio diſſeretur, cum ergo pignus huiuſmodi, ſit ſoceri, & non generi, neceſſe eſt quod fructus ſint ſoceri, & non generi, ſiquidem fructus rei illius ſunt qui habet dominium ſaltem vtile ſupra rẽ, quid quod ſi vtrunque habet, & directũ & vtile. Præterea Papa in. c. ſalubriter. non videtur ex priuilegio dixiſſe generum facere fructus ſuos pignoris, neque enim ibi de priuilegio agitur, aut priuilegium conceditur. Imo, genero eſſe debitos potius inſinuat, ad ferẽda onera matrimonij, ſi ergo ſunt debiti ꝓpter onera matrimonij, ex iuſtitia debentur, nõ ergo ex priuilegio, vnde neq; probo quod Ioannes à Methina in opuſculo de vſuris ait, quod gener fructus rei pignoratæ facit ſuos, quia præſumitur ſocerum eos donaſſe. Quandoquidem capitulum iudicatum inſinuat hos eſſe debitos propter onera matrimonij, ſi ſunt debiti, ſiquidem vir ex debito tenetur alere vxorem & familiam, non ergo donantur, quia quod debitum eſt ex iuſtitia non eget donatione. Syluester verbo vſura. 3. q. 1. fas eſſe genero fructus referre pignoris concedit, ſi quatuor obſeruentur.

Impignoratio traſfert dominiũ.

Methina refellitur.

¶Primò quod gener ſuſtineat onera matrimonij, quia ſi non ſoſtinet, non alendo vxorem, & familiam, nefas eſt.

cap. ſalubriter. de vſuris. limitatur iuxta cõditiones.

¶Secundò quod promiſſa ſit dos abſolutè. Nanque ſi promittitur ad terminũ certum, manifeſtum eſt, quod ſocer non ſoluendo non eſt in mora. Neque ante terminum debetur ſolutio dotis genero, vnde neque poteſt referre fructus ex pignore, ſi forte illi conceditur habendum, pro tempore ſolutionis, ſi non ſoluatur.

¶Tertiò quod fructus pignoris onera non excedant, quia ſi excedunt vſurariũ eſt, referre huiuſmodi fructus. Siquidem cauſa ceſſante ceſſat effectus, at fructus conceduntur, propter onera, ſi ergo excedunt fructus onera obnoxij ſunt reſtitutioni.

¶Quartò, quod fructus ſint incerti, & ſubditi fortunæ caſibus. Verumtamen Sylue-

Syluester. q. 2. non hanc vltimam probatam habuit conditionem, ſed illam indicat ex Ioanne Andræa, & alijs Iuriſconſultis, quos ibi citat, quibus fuit confeſſum non licere cum ſocero paciſci generum, quandiu non ſoluitur dotis pecunia, vt detur ſibi certa penſio quia dicūt pecuniam eſſe ſterilem, & certum eſſe lucrum hoc penſionis. at vero cap. ſalubriter. de fructibus poſſeſsionum loquitur, qui ſunt dubij, quia multis caſibus ſubduntur. Nam vineæ ſæpe vredine marceſcunt, & agri ſterileſcunt, & domus ruinam patitur, aut diu manet ſine locante habitatore, ideoque propter hoc dubiū ait, præcitatum capitulum, quod fructus non ſufficiunt frequenter ad ferendum matrimonialia onera, de qua re ſub hæc diſſeretur. Adrianus autem. q. de reſtit. in. 4 in cap. illo cui eſt initium, ſed dubiū videtur, item hanc reprehēdit Ioan. Andræ. ſententiam à qua alij Theologi etiā diſcedunt. Veruntamen, ſi ad alias priores conditiones, reducimus ſtylum, vtique eas non eſſe æquabiles reperiemus. Enimuero prior conditio vera eſſet pacta quæ iniri poſſunt, inter ſocerum & generum, de non ferendis fructibus pignoris eſſent iniuſta, quia diceret gener, non eſſe ſtandū pacto, quia fructus ſunt ſibi debiti ad ferenda onera matrimonij, niſi ipſe expreſsè ceſsiſſet ſuo iuri.

¶Rurſus, dos ad hoc aſsignatur videlicet ad alendam vxorem, & prolem, igitur fructus pignoris nō eſt neceſſe quod ad hoc debeantur.

¶Præterea ſi dixeris, quod forte dos nō ſat eſt, obijciam quia vel gener ſciens, & volens dote huiuſmodi fuit contentus, & ita non poterit proferre maius in fructus pignoris ſed ipſe tenebitur ſuo labore ferre onera matrimonij. Quandoquidem ſcienter, & ſpontè voluit dotem nō ſibi ſufficientem. Nanque ſi ſponte acciperet vxorem non dotatam, vt Lacedemonijs erat in vſu. 2, Polit. c. 6. tenebatur eam alere ex ſuo patrimonio, vel labore. Siquidem hoc eſt Ariſtoteli. 2. œcono. cap. 4. iuſtum œconomicum, quod vir paret ſuo labore quæ ſunt neceſſaria domui alendæ, & quod vxor ea ſeruet, & ideo vxori vt ſeruatrici, debentur alimēta, & non ſolum hoc, ſed etiam ex partis à viro bonis medietas. Si vero, dos ſufficiens eſt ad alimenta iniuſtè facit, accipiens fructus pignoris. Quod ſi dixeris benè colligi, ſi continuò daretur dos, at caſus eſt ſi differatur, & tunc vera videtur conditio, vtique vera ſi fructus gener carpens, computat in ſortem: ſiquidem vt diximus pignus eſt ſoceri, ergo illi fructificat, & non genero, niſi expreſsè fructus donaret genero ſocer, quandiu non ſoluitur dos.

¶At obijcies ad huc, ſocer tenetur non ſolum promiſſam ſoluere dotem, ſed eā ſeruare illæſam, & integram exhibere ſuo tempore genero, quando ſcilicet cōuentum eſt inter illos exhibendam genero. Et ad hoc tacitè ſe videtur obligaſſe ſocerum promittendo dotem, at vero ſi fructus computantur in ſortem, tunc tempore ſolutionis dotis, non perueniet ad manus generi, integra promiſſa dos, ſed truncata, ſi ab ea eſt detrahendus valor fructuum perceptorum ex pignore. Hoc eſt argumentum quo fretus Nauarrus cap. ſalubriter. intellexit, ad literam vt præfert. Et omnino credit ceſſante pacto in contrarium quod gener poteſt referre fructus pignoris, & non deducere eos in ſortem, & hunc eſſe vſum tradit, comme. de vſuris. num. 71.

¶Porro, ſi poteſt gener referre fructus pignoris, & non computare eos in capitale, ſcilicet in dotem, hoc ſanè eſſet, quia non ſtatim ſoluitur promiſſa dos ſiquidem hęc ſi continuo ſolueretur, nulla eſſet ratio pignoris aut neceſsitas: at vero faciamus, ſocerū pollicitum eſſe dotem duorum millium ducatorum, & hāc probaſſe generum, vtique ſocer, ad amplius ſoluendum non tenetur fac igitur quod non ſoluit ſtatim, & ideo pro ſecuritate dotis ſoluendæ dat pignus, valens totidem, & amplius quo pignore abſolutus eſt gener, de ſecuritate dotis ſoluendæ, finge iterum, quod huiuſmodi pignus fructiferum, fructificet quotannis, centum aureos. Et quod non ſoluitur dos ſpatio. 20. annorum ſub quo ſpatio gener carpit fructus pignoris, iam ergo ſi fructus non ſunt computandi, ſi finitis 20. annis dos ſoluitur habebit quatuor millia ducatorum in dotem gener: at vero tantum promiſſa eſt dos, duorū millium, igitur non tenetur ad amplius ſocer, quam promiſit, duo millia promiſſit,

..uo millia tenetur dare ſolūmmodo, ..go ſi ad duo millia ſe produxerunt fructus pignoris, iſtis debet eſſe contentus gener. Quod ſi iam conſumpſit, cum teneatur ad reddendam dotem, dabit vxori aliunde ex bonis lucratis ſub matrimonio vel alias & iſti impleti dotem ſatisfacit ſocer. Neque officit, quod tenetur dotem integram ſoluere ſiquidem, integrè ſoluere poteſt computando fructus. Si vero non implent, quod deficit ex fructibus, pignoris, ſupplebit ex crumena. Quod ſi dixeris, ſi duo millia continuo darentur, poſſet gener emere poſſeſsiones fructiferas, aut negotiari, & lucrari, at quia non eſt ſoluta dos accepit pecunias gener, ad vſuram pro ſupplenda indigentia, vnde damnum eſt paſſus, & propterea poterit capere fructus pignoris, & non computare in ſortem, vt ſe indemnem ſeruet. Hoc ſanè verum eſt, & hoc eſt quod communis decernit opinio, ob has cauſas fas eſſe genero facere fructus pignoris ſuos. Quantum tamen exigit ratio lucri, vel damni, & non amplius. Et hoc modo intellectum volunt Theologi. capit. ſalubriter. Quanuis ſi volebat emere poſſeſsiones frugiferas, ſi tantundem ex fructibus reportat pignoris, non fit illi iniuria.

q. 31. de cō tract. d. 15. 4. q. 12. d. 15. 4. q. 2. In. 4. de restitu.

¶Porro autem, etſi videam, hanc eſſe Theologorū Conradi, Gabriel. Almain. Adria. communē intelligentiam, non tamen video, aptè ex hac intelligentia ſatisfactū iri, capiti cōmemorato. Siquidē cum in eod. tit. c. conqueſtus. fructus pignorum eſſe deducendos in ſortem, tradatur, & dein in. c. ſalubriter, cum de matrimonio agitur, non eſſe computandos in ſortem, doceatur quod Hiſpanè dicitur, *Que no ſe han de deſcontar*, videtur ex collatione horum textuum, aliquā ſpecialitatem eſſe in pignoribus fructiferis dotalibus, quæ in alijs pignoribus non extat. Et ratio ſpecialitatis exhibetur in textu, quia frequenter fructus dotis non ſufficiunt ferendis oneribus matrimonij. Quod autem intereſſe, ſit ſoluendum vltra capitale omnibus contractibus eſt commune, ſi intereſſe in illis interueniat. Quid quod ratio textus aliquid ſpeciale docet, ſcilicet, quia frequenter dotis fructus non ſufficiunt, &c. quæ ratio in alijs contractibus, non habet locum, in quibus matrimonij onera non ſunt ferenda. Guido autem Papa tractatu de vſuris numero. 7. loquens de huiuſmodi caſu dicit, quod gener pro dote non ſoluta poteſt referre pignoris fructus, & ſubdit, & ibi debentur fructus pro intereſſe, & non pro vſura, vnde videtur idem ſapere, atque Theologi, quod debentur pro intereſſe. Et iuris ciuilis conſulti, abſolutè dicunt, quod fructus quanticunque ſint debentur, & cedūt lucro mariti, pro oneribus matrimonij. l. pro oneribus. C. de iure dota. At vero Carolus Molineus, hoc verum eſſe credit de fructibus, non tamen vſuris conuentis dotalibus in libro de contract. vſura. & commerciorū. Nu. 372. Diſtinguit enim num. 495. inter vſuram dotalem & fructus, fructus enim procedunt ex corpore, at vſura eſt acceſſoria, quia ſolum procedit ex obligatione, fatetur igitur quod fructus quanticunque debentur, non tamen vſuræ quanticunque conuentæ, ſed ſolum beſſes, verbi gratia, promittitur in dotem alicui mille ducatorum ſumma, nō ſoluitur interim quod eſt in ſoluta, paciſcitur ſocer cum genero, quod dabit, ad rationem octo pro centenario quæ eſt vſura beſsis hāc putat eſſe licitā, quippe quæ cōceſſa eſt, ex lege Romana. At vero, cum ſiue fructus ſiue vſuræ, vt hic doctor loquitur, nō ſunt referenda à genero, niſi pro oneribus matrimonij & onera ſunt differentia, nam tempore quodam, maioris ſumptus ſunt onera, quam alio tempore, & vt ita dixerim ſunt oneroſiora, conſequens eſt, quod ſi aliquando ſatis eſt, ad rationem octo pro centum, ad ferenda onera, alio tempore quando venalia ſunt cariora, non ſufficit vnde videtur, quod pari paſſu currant, & vſuræ iſtæ & fructus, vocat vſuras, impropriè, vt modo eſt in vſu ſolum malas appellitare vſuras, at conſueta eſt locutio Romani ſermonis (vt ſupra diffinitum eſt) etiam quamcunque acceſsionem vſuram appellare. Cæterum vt res hæc tibi ſit promptior primam accipe concluſionem.

Prima concluſio.

¶Prima concluſio, gener pro ratione intereſſe, poteſt referre fructus, & nō computare eos in ſortem, hæc eſt aperta ex præhabitis.

¶Secun-

Secunda cõcluſio.

¶Secunda concluſio, gener ex pœna cõ uentionali, ſi non ſit ſolutum in termino, poteſt præter capitale pignoris referre fructus, vt ſi cõueniant inuicem ſocer, & gener, ſi intra annum non ſoluero dotem tibi, fructus pignoris tuos eſſe facito, quouſque ſoluam, hæc item aperta eſt ex præhabitis.

Tertia concluſio.

¶Tertia cõcluſio, fructus pignoris, poſſunt non computari in ſortem, quando expenſæ factę ſunt in colendis pignoribus fructiferis, item hæc eſt perſpicua. Nam expenſæ huiuſmodi, non debent fieri gratis, ſed ex fructibus pignoris colendum eſt pignus.

Quarta concluſio.

¶Quarta concluſio, item ſi pignus egeat alia quauis adminiſtratione, vt verbi cauſa ſi princeps, tradens nuptui filiam, illã dotauit, magna pecuniæ ſumma, & interim quòd eſt inſoluta, genero dat pro pigniore oppidum aliquod. Si hoc oppidũ iuſtitiæ adminiſtrationem ſortitur à genero fructus oppidi computabit in ſuos, & non deducet eos in ſortem. Nanque propter opus adminiſtrationis, & regiminis curam, tributa dantur principib⁹, & propter defenſam, & tutelam ab hoſtibus fructus igitur oppidi, vel cenſus, ſeu redditus qui conſtituti ſunt propter huiuſmodi regimen, tribuendi rectori, aut principi hæc poterit referre gener, ſi tamen tota adminiſtratio illi incumbit. Si vero pars incumbit, referre pro rata licebit. Nanque hic gener non refert fructus propter dotis dilationem, ſed propter adminiſtrationis laborem. Sicut etiam, ſi mutuauit princeps principi, magnam numorum copiam, & quandiu eſſet inſoluta, eſſet illi in pignus oppidum quoddam ſi adminiſtrat mutuans oppidum huiuſmodi poteſt ſanè referre oppidi redditus conſtitutos pro adminiſtratione, quos ſolebat mutuatarius referre. Et iſte contractus liber eſt ab vſura. Quia fructus non ſunt pretium mutui, ſed laboris. Quod ſi conuentum fuiſſet ad hãc rationem, conſtituto tempore non fuerit inſolutum mutuum, oppidum ſit tuũ itidem poteſt eſſe contractus iuſtus, modo oppidum, non multo exceſſu excedat mutuum. Tunc enim pœna eſſet valde exceſsiua, & ideo iniuſta. Nam ſi mutuo ſunt data centum millia ducatorum, & oppidi valor, eſt trecentum millia, contractus factus eſt in fraudem vſurarum, aut eſt iniuſta venditio vt ex dictis patet.

Pignoris fruct⁹ licet referre, propter pignoris regimẽ ſi illo eget.

Quinta cõcluſio.

¶Quinta concluſio, propter ſolam dilationem ſolutionis dotis, gener referre poteſt nihil. Hæc item eſt promptiſsima quia neque anticipatio temporis, neque dilatio ſola promerentur interuſurium, ideſt, commodum aliquod temporale: eſſet enim hoc interuſurium, vſurarium. Iſtud autem interuſurium ſeu intereſſe, vel acceſsio, quoddam vocant Iuriſconſulti momentaneum, quod nunquam debetur niſi ex mora debitoris, quæ ſit culpabilis mora. Aliud vocant promiſcuũ, & ſucceſsiuum, quod citra moram, & culpam, ſeu dolum debitoris debetur ex pacto, vt quando pactum eſt inter mutuantem, & mutuatarium, vt mutuo dabo tibi, ſi tamen lucrum quod eſt mihi paratum, ceſſaturum ex tua cauſa, ſolueris mihi. Item ex pacto ſoceri, & generi, &c. Primum interuſurium tradunt habere locum in contractibus ſtrictiuris, & bonæ fidei, ſecundum dicunt non habere locum in obligationibus ſtricti iuris, niſi ex pacto.

Interuſuriũ intereſſe ac ceſsio eo modũ temporale.

¶Sexta concluſio, gener poteſt referre fructus pignoris fructuoſi, non deducendo eos in ſortem, quando dotis inſufficientia illud poſtulat, hæc videtur colligi ex cap. ſalubriter. in dicato iam. De cuius intelligentia, magna eſt doctorum diſſenſio, vt eſt videre apud Doctorem Nauarro in comm. ſuis de vſura. pag. 37. numeris multis vſque ad. 77. quę referre piget quia ipſe luculenter proſequitur.

Intelligẽtia textus ſalubriter.

¶Porrò illis miſsis mihi plana capitis prædicti intelligentia hæc eſt, videlicet ſi ſocer tantum ſoluit dotis partem genero ſuo, & pro reſidua ſoluenda, pignus tradit vtendum fructiferum genero ſuo, vt inde ſuppleat dotis defectum, vt poſſit ex parte dotis ſolutæ & ex fructibus pignoris, quandiu reliqua dos non ſoluitur, ſe & vxorem & familiam alere, tunc fructus huiuſmodi, ſupplent vicem dotis ſoluendę, ideo non debent computari in ſortem. Nanque vt fructibus dotis poteſt frui gener ſalua tamẽ dote: quippe quæ integra debet perſeuerare, ita etiam poterit fructibus pignoris frui ſalua dote. Atqui ſi computarentur in ſortem, iam dos non eſſet ſalua, ſed potius dimi-

diminuta. Quia igitur dotem maritus non poteſt diminuere, ſed incolumem obligatur ſeruare: inde eſt, quod fructus huiuſmodi non ſunt extrahendi ex dote. Ideo ait cap. quia frequenter fructus dotis non ſufficiunt ferendis oneribus matrimonij, ideo fructus pignoris computandos in ſortem non credimus. Vnde infertur, quod ſi tota dos conceditur de qua contentus eſt gener pignus non eſſe neceſſarium, vnde ſi primo datum erat pignus fructiferum ex dotis inſufficientia, dein vero ſi ſoluta dote, adhuc gener referat fructus, quos non computat in ſortem, reſtituere tenetur quod plus tulit.

Si ſufficit dos ferẽdis matrimonij oneribꝰ cõputãdi ſunt fructus pignoris.

¶Porrò autem, adhuc eſt obſeruandum dotem nonnunquam conſtitui, in pecunijs, aliquãdo in fundis, iam vero in vtroque. Præterea conſiderandum, huiuſmodi dotes, ſi differantur & non ſoluantur ad tempus placitum, ex dilatione accidit ſæpe deponere ſuum priorem valorem. Nanque ſi fundus, vel domus ſignãtur in dotem, & non exhibentur continuo, aut tempore ſtatuto, ſed dilatatur & prolongatur ſolutio, accidet forte quod tempore ſolutionis, quod valebat mille, valeat minoris multo, idem de pecunijs cenſeto, ſi tempore ſtatuto ſoluerentur ex illis poterat gener negotiari, ſi negotiator eſt, & parare ſibi lucra vnde ſufficienter ſibi & ſuis conſuleret: at vero, quia tempore condicto non ſunt ſolutæ, forte ad vſuram accepit ad negotiationem vt ſibi prouideret, & huiuſmodi intereſſe ex pignoris fructibus poterit referre: quia ſe ſeruare poterit indemnẽ. Aut ſi non hoc accidit, poterit interim ex fructibus pignoris onera ſupportare matrimonij, ſalua tamen ſibi promiſſa dote.

Dãna emergẽtia, & lucra ceſſantia ex dilatione dotis ex fructibꝰ pignoris reſarciri poſſunt.

¶Aut ſi non eſt negotiator gener, ſed otioſus degit, ſi tempore cõdicto aut ſtatim ſoluerentur dotales pecuniæ, poſſet ex eiſdem emere vineas, vel oliueta, aut domos, viliori pretio, quam quando ſoluuntur, vnde damnum ſi quod ſuſtinet ex dilatione ſolutionis dotis, quia ſocer eſt in mora ſoluendi, reſarcire tenetur damnum ſocer ex fructibus pignoris, poterit etiam gener hoc damnum reparare, idem puto de ceſſante lucro. At huiuſmodi damna aliam habent rationẽ, quam matrimonij onera, & ideo non ſolum pro ſupportãdis iſtis fructus pignoris non ſunt computandi in ſortem, ad dotis ſupplementum, ſed etiam pro reparandis illis, ſi aliunde non reparentur. Porrò de damno agi non poteſt, tantiſperdum non in mora eſt ſocer ſoluendæ dotis: at vero de alimentis & oneribus, ſupportandis ſtatim agitur ab initio matrimonio, ideo, ſi pro non ſoluta dote, exhibitum eſt interim fructuoſum pignus ferendis oneribus matrimonij, tũc licebit fructus pignoris non computare in ſortem, quantum ſat fuerit pro oneribus ſupportãdis prædictis. Quibus ſupportandis dos eſt inſtituta. C. de iur. do. pro oneribus. Quod ſi in principio pacta fuit inſufficiens, nihilominus gener vt precibus ſoceri annueret, eam ſuſcepit, etiam tunc poterit leuare gener fructus pignoris, vt quibuſdam arridet, ſiquidẽ dotem habuit inſufficientem, quam nõ ſponte ſuſcepit, ſed ad preces ſoceri, & ad hanc rationem, verba capituli præcitati referri etiam poſſunt, at vero ego nõ video, qualiter hoc verum ſit. Nanque ſi duxit gener eſſe dotem ſufficientẽ, quæ aliàs erat inſufficiens, verum propter preces ſoceri, eam probauit eſſe ſufficientem, nullum igitur fuit datum pignus ad ſupplendam dotis inſufficientiam.

Septima cõcluſio.

¶Septima concluſio, ſi pactum interueniat, quod ob nullam rationẽ gener ex pignore fructus referat, aut ſi retulerit deducat in ſortem ſeruandum eſt pactũ, niſi ex dolo factum fuiſſe cõprobetur. Et quod de genero traditur, intelligas, de quouis marito, qui ab alio dotatur vt vxorem ducat, etſi non ſit pater vxoris. Nam is qui dotat ſit quilibet ad hoc ſe obligat, dotando fœminam, vt exhibeat vnde matrimonialia onera ferãtur.

¶Quod ſi diuortium pronuntiatur ex mariti culpa, quæret forſan aliquis, num ſeparata vxor referet fructus pignoris ad ſupplendam inſufficientiam dotis? vtique referet, ſi tamen maritus tũc non præſtiterit alimenta.

Octaua cõcluſio.

¶Octaua concluſio, ex iſtis apparet ſpecialitas quædam in matrimonij contractu, quæ in alijs contractibus non extat, ſiquidem in alijs nefas eſt, fructus pignoris fructiferi, non deducere in ſortem, ſiquidem eſt vſurarium: verum in matrimonio

monio fas eſt ex dotis inſufficientia.

¶Porrò autem ſi dos ſufficeret, ex verbis cap. præcitati, videtur generum non poſſe fructus facere ſuos præter ſortem, vt etiam Syluester inſinuat verbo vſura. 3. §. 2. Tertia inquit conditio vt poſſunt referri fructus vltra ſortem eſt, modo fructus onera nõ excedant: igitur ſi oneribus ſupportandis ſat ſunt. 50. at fructus ſunt vt. 100. vtique. 50. quæ reſtant non poſſunt referri ex pignore fructiſero. Quapropter ſi gener illa retulerit, vltra refert quam ſit onerũ exigentia, ideo tenebitur ſocero, aut hæredibus eius reſtituere, niſi ſocer expreſsè, aut tacitè genero illa donauerit. Non autem eſt vſura ſi ex dotis inſufficientia, referantur fructus, & non deducantur in ſortem. Quoniam non referuntur ratione mutui, ſed propter onera matrimonij. Verũ ſi generum vellet ſocer alere & filiam, tunc ceſſat ratio referendorum fructuũ ex pignore. ff. de dot. excep. l. pater. in principio. Cæterum ſi ſoluta fuit dos, & reputata fuit ſine dolo, ſufficiẽs, poſt modum vero ex caſu poſt ſolutionem reddita fuit inſufficiens, immunis eſt ſocer vel dotans.

Nona concluſio.

¶Nona cõcluſio ex pacto, vel ex patriæ conſuetudine, aut ſtatuto, mulier etiam defuncto viro, poterit ex pignore referre fructus non computando in ſortem, donec dos ſit illi perſoluta, ſi tamen vidua mallet ſuam dotẽ ſibi perſolui quã interim referre fructus. Hæc eſt contra Ioan. de Lignano indicante Adria. in. 4. de reſtitu. loco prænotato, nam ille credit in Clemen. vnica de vſura. tale ſtatutum eſſe iniuſtum. Nanque vidua defuncto viro, non fert onera matrimonij. Panor. autem in cap. ſalubriter. verum eſſe credit non eſſe tunc referendos fructus, ſi caſu accidat, mulierem tunc alendam fore ab hæredibus mariti defuncti. Et deinum quia ſoluenda eſt dos integrè viduæ, ab hæredibus mariti defuncti ſine liberis, quandiu non fuerit ſoluta fructus poterit non deducere in ſortẽ. Dos enim eſt vxoris, quandiu igitur non perſoluitur integra, aut eſt alenda à ſuis hæredibus, aut ex fructibus pignoris donec ab hæredibus ſoluatur illi conſtituta dos; illud pactum eſt iuſtum, & fas eſt referre fructus, & relatos non cõputare in ſortẽ.

Vſurari⁹ videtur animus viduæ volẽtis magis referre fructus pignoris quã ſuę dotis ſolutionem.

Quod ſi dixerit aliquis, & quid non ſat erunt viduæ vt ſe alat lucra quæ ſibi contigerunt ex matrimonio? igitur nõ debet referre pignoris fructus non deducendo eos in ſortem. Reſpon. lucra ſibi deberi, quia ſunt veluti patrimonium eius. At vero dos item ſibi debetur à marito quo defuncto ſi non fuit dum viueret plenè ſoluta, hæredes viri eã ſoluere tenentur. Quocirca vel hæredes alere eam tenentur, ſi nolunt quod referat fructus pignoris; aut ſoluere dotem integrè. Quod ſi fructus computarentur in ſortem illa cõputatio diminueret dotem quam integrè hæredes perſoluere obligãtur, & fortè nulla ſunt lucra vnde alatur vidua, aut ſi ſunt ex eis non poteſt ali ſufficienter pro ratione ſui ſtatus at ſi ſufficerent, nõ video vt fructus pignoris non eſſe tunc deducendos in ſortem. ad argumentum Ioan. reſpondetur defuncto viro hoc reſtat oneris alendæ viduæ ex ſua dote.

¶Similiter ſi pactum ſit, quod tantiſperdum non fuerit ſoluta dos defuncto marito, quod exigatur ad octo pro cẽtum, vel minus, vel amplius vt conuentũ fuerit, quando dos conſtituta fuit in pecunijs, itidem poteſt exigi, & exactum ſoluendum eſt.

¶Hæc concluſio fulcitur in pœna conuentionali, ex qua in pœnam culpę, quę eſt ex mora debitoris contracta. fas eſt huiuſmodi interuſuria referre, huic concluſioni ſubſcribunt Innocen. & Hoſtiẽ. in. c. ſalubriter. & Theologi idem teſtantur vt Adria. loco indicato, & Maior in 4. d. 15. q. 31. Gabriel. d. 15. 4. q. 11. idem videtur inſinuare.

¶At vero, quia cap. ſalubriter. ſolum loquitur, quando contractus dotis eſt inter generum & ſocerum, inde forſan nõ eſt inutilis dubitatio, & quid ſi aliquis qui non eſt pater, vel auus puellæ dotatæ, dotauerit eam, ſiue ex conſanguinitate, quia patruus eſt, aut ex amicitia, aut ex charitate, pauperem volens fœminã, tradere nuptui? num iſti ſi in præſenti non habent pecunias tradendas marito à tempore conſummationis matrimonij, & ideo illi hypothecãt in pignus ſoluendæ pecuniæ, vel domum, vel agros, num huiuſmodi mariti, qui non ſunt generi ſiquidem non ſunt mariti filiæ, vt ſupponimus, vel neptis ſiquidem, & hęc

recen-

recenſetur in filiam, num itidem referre
fructus poterũt, vltra ſortem in caſu in-
ſufficientiæ dotis prænotato?

¶Sunt Iuriſconſulti vt Fortunius, qui in
ficiantur iunixus verbis capituli, referen
tibus ſolum generum, & ſocerum, ſunt
qui aſſerant, vt Nauarrus loco ſuperius
commemorato. At mihi Fortunij placi-
tum, quod ipſe Nauarrus indicat mihi
eſt plauſibilius. Siquidem ſi quis ex cha-
ritate dotat fœminam ad matrimoniũ,
hoc ſanctæ eſt eleemoſynæ opus neque
tenetur, ad abundantiorem eleemoſynã,
qui etiam ad priorem exhibendam non
tenebatur, vt ſupponimus. Vnde non
quia dotauit, tenetur ad ampliora, ſcili-
cet ad ſupplendam inſufficientiam do-
tis, ex fructibus pignoris, niſi aliud fuiſ-
ſet expreſſum ex pacto.

Decima cõcluſio. ¶Decima concluſio, non ſolum gener
poteſt aliquando iuxta prænotata in. 6.
cõcluſione leuare fruct⁹ hypothecę ſeu
pignoris frugiferi, citra vſuræ labẽ, quin
iuxta vulgatum iuriſconſultorum pla-
citum, dominus directus feudi, ſi recepe
rit in pignus hæreditatem, quam dedit
ſuo vaſſallo in feudum, pro pecunia mu
tuata, interim quod vaſſallus, non ſolue-
rit mutuo acceptum, poteſt dominus di
rectus fructus hæreditatis ſibi parare,
idemque in emphyteoſi.

¶Hæc concluſio poſcit declarationem
horum terminorum, feudum, & emphy
Quid ſit feudum. teoſis. Eſt autem feudum penſio quædã
ex qua hæreditas, vel fundus, &c. onera-
tur in profeſsionem ſubiectionis ex qua
manet ſubiectus, qui huiuſmodi poſſeſ-
ſionem in feudum accepit, vt ſi dixerit
dominus alicuius oppidi vel fundi, alte-
ri, ego hoc tibi concedo & hæredibus
tuis in perpetuam poſſeſsionem, modo
tamen mihi penſionem, vel tributum
quoddã tribuas in recognitionem mei
dominij ſupra tibi traditam poſſeſsionẽ.
Illa igitur penſio perpetua dicitur feu-
dum, & extat titulus quidam de feudis
in decretalibus pontificum epiſtolis.

¶Eſt igitur feudum cenſus quidam, vel
tributum vel penſio perpetua, quę pen-
ditur quotannis, ſiue ex vino, ſiue ex
oleo, ſiue ex frumẽto, ſiue ex quauis alia
re, vt conuentum eſt inter dominũ, poſ-
ſeſsionis, & feudatarium. Ex quo contra
ctu dominus feudi manet dominus prin
cipalis, habens dominium directum in
poſſeſsionem feudo obnoxiam, & feuda
tarius eiuſdem poſſeſsionis habet domi-
nium vtile.

¶Eſt autem hoc dominium facultas per Dominiũ directũ dominiũ vtile.
cipiendi fructus ex huiuſmodi poſſeſsio
ne feudo obnoxia, directum vero domi-
nium, eſt facultas priuandi feudatarium,
dominio vtili ſi intra certum tempus, nõ
pendit tributum, quod domino princi-
pali pendere tenetur. Item ſi feudatarius
non præbet domino principali auxiliũ,
& fauorem, & conſilium quando opus
fuerit, imo obligatio ad hæc ſeruitia, Bal.
lib. de conſue. feu. putat eſſe propriè feu-
dum. Aut ſi aliquid egerit contra domi- Feudum propriũ eſt perſonale ſeruitium.
ni honorem aut dixerit, vt ſi coierit cum
vxore domini, aut filiam coierit aut fa-
mam horum denigrauit, &c. eſt tum fa-
cultas priuandi feudatarium beneficio
ſibi conceſſo, vt extat libro de feudis.
Emphyteuſis vero, idem eſt, quod Implã
tatio, vel potius Inſitio, à verbo ἐμφυτεύω
ideſt inſero. Nanque huiuſmodi contra-
ctus eſt quidã cenſus inſertus rebus im-
mobilibus, ſiue fundis, ſiue domibus, ſiue
hoc genus rebus. Nanque emphyteoſis,
ſemper conſtituitur ſuper immobilia bo
na, & non ſuper mobilia. Eſt igitur em-
phyteoſis, contractus vt finitur. l. a8. tit.
8, Par. 5. Pactum ſuper rebus immobili-
bus, vel re immobili, exhibito ad cẽſum
certum, quotannis per totum ſpatium
vitæ eius qui recipit huiuſmodi rem im-
mobilem, vel etiam pro hæredibus eius,
ſecundũ quod inter dantem ad emphy-
teoſim, & emphyteotã conuentum eſt.
Et demum eſt hic cenſus perpetuus, vel
ad vitam ſolum emphyteotæ, vel perpe-
tuus etiam delatus ad hæredes emphy-
teotæ. Eſt autem emphyteota, cuius eſt Feudatari⁹ quid, & emphyteota quid.
ſoluere cenſum hunc, vel penſionem, vel
tributum, vel aliâs vt malueris appella-
re. Sicut feudatarius eſt, qui ſoluit feudũ.
Differunt valde iſti duo cõtractus, ſiqui-
dem feudi contractus, non pertinet ad
venditionem, quia ſi venditur feudum,
non eſt feudum, oportet enim, eſſe feu-
dum liberum à vẽditione, & emptione.
At emphyteoſis etſi videatur eſſe cõtra Conuenientię, & differẽtiæ inter emphyteoſim, & feudum.
ctus locationis perpetuæ, quia datur fun
dus verbi cauſa ad emphyteoſim, pro
penſione quadã pecunię perpetua quo-
tannis ſoluenda vt ſi loco alicui librum
in

in menſem, pro denario, cæterum, non eſt locatio ſed potius venditio, quia emphyteoſis transfert dominium, ſicut venditio rei quæ venditur: non tamen locatio.

¶Côueniût autê & feudi côtract⁹ & emphyteoſis. Quoniã vtrobiq; dominiũ ſolum vtile reſidet penes feudatarium, & emphyteotã. Dominiũ autem directum reſidet penes dominũ emphyteoſis, & feudi. Siquidẽ in emphyteoſi emphyteota poteſt rẽ quã habet ſub emphyteoſi vendere, vel diſtrahere, modo tamẽ, reſciſcat, hoc idẽ, dominus rei qui eã dedit ad emphyteoſim. Nã hic poſtquã reſciuerit emphyteotã velle diſtrahere rem quã habet ſub emphyteoſi intra bimeſtre ſpatiũ, poterit arbitrari, ſi vult rehabere eandẽ rem, quod ſi noluerit eã iterũ habere, poterit emphyteota illã diſtrahere, modo, perſona cui vẽditur vel diſtrahitur nõ ſit potens, aut exemptus, ita vt dominus principalis ab illo nõ valebit, ſuã recipere penſionem: ſed ſit perſona ex qua facile recipi poteſt. Tunc ex noua ſcriptura venditionis nouum pactũ, inſtituitur, cũ nouo emptore & tenetur emphyteota certam partẽ pecuniæ principali domino tribuere propter nouum pactũ. Hęc ex. l. 29. vbi ſupra. contractus vero feudi nõ eſt venditionis, ſiquidem emptor non tenetur ad ſeruitiũ aliquod perſonale exhibendũ venditori, ratione emptionis ad quod tenetur feudatarius vt diximus ſupra eum teneri, ad auxiliũ & fauorem cum eo eguerit præſtandum ſuo domino principali. Rurſus, contractus emptionis non obligat, ad honorãdum venditorem verbo, & opere, ſed cõtractus feudi ad hoc obligat, vt ſupra dictum eſt: vnde non eſt contractus emptionis. Accedit eodem quod feudatarius, propter ſuam ingratitudinem priuari poteſt à domino principali fundo ſibi conceſſo in feudum porro, in côtractu emptionis, non exigitur gratitudo ſed iuſtum pretium. Indeque hęc omnia deſiderantur in feudo, vbi nullum interuenit pretium, ſed potius ſeruitium perſonale ad quod præſtandum obſtrictus eſt feudatarius quod diximus, eſt propriè feudum. In emphyteoſi vero non perſonale obſequium, ſed reale ſolum ex pecunia certa ſoluenda exigitur, ideoq;

Contractus feudi non eſt contractus venditionis.

Feudum eſt propriè ſeruitium perſonale.

venditio potius eſt emphyteoſis quam locatio, quia etſi vtrobique, & in locatione, & in venditione interueniat pecunia, nihilominus emphyteoſis transfert dominium vtile ſuper rem, & non locatio, vnde emphyteota poteſt vendere rem quam habet ad emphyteoſim, primum requiſito domino, ſi hic noluerit eandem habere rem, at vero conductor non poteſt.

¶Cæterum, contractus feudi, non eſt recenſendus, inter contractus gratioſos, quippequi eſt contractus oneroſus, nanque datur fundus non gratis, quia eſſet donatio, & non eſt donatio, ſiquidem annexum onus obſequij perſonalis, id quod aliquando poteſt pluris fieri quã omnes fructus fundi à feudatario percepti, ſunt qui dicant eſſe contractum innominatum ſcilicet do tibi fundum, vt mihi, & meis auxilium præſtes, & verbo, & opere, &c. Cæterum, eſſe ſimilem locationi perſonali facile dixerim. Eſt enim locatio realis, vt tibi loco equum meum in menſem, pro. 30. argenteis, & eſt locatio perſonalis vt tibi dabo centum argenteos ſi curiam regis concedas, & meam ibi egeris cauſam, & alia hoc genus ſunt innumera exempla. Sic ergo feudatarius, propter fundum ſibi datum agri verbi gratia, conductus eſt ad obſequia quædam perſonalia magni momenti præſtanda. Si vero de feudo propriè ſit ſermo, exoritur obligatio ad quædam obſequia realia, vt prædictum eſt. Cæterum hæc locatio diuerſa eſt à locatione communi, quippe hæc eſt temporalis, illa vero eſt perpetua, & quia feudatarius habet dominium, ſeu poſſeſſionem ciuilem, & naturalem, at locatio non hac fruitur poſſeſſione, item locatio non obligat, ciuiliter ad obſequia perſonalia exhibenda vt feudum. Nam feudatarius non ſolum naturaliter, ſed etiam ciuiliter obligatur ad cõmemorata obſequia exhibenda domino feudi, vt ex dictis patet.

Feudi contractus nõ eſt contractus gratioſus ſed oneroſus.

Feudũ eſt ſimile locationi vt emphyteoſis.

¶Iſtis ergo prælibatis, quæ exigebat concluſio prælibari ad ſui declarationem, ſciendum eſt, quod ſi caſus accidat quod feudatarius fundum quem habet in feudum tradat in pignus propter mutuum domino feudi mutuantis,

T quod

quod huiuſmodi fructus fundi, quē mutuatarius referebat ex fundo, dominus feudi facit ſuos quandiu mutuum non ſoluitur ſecundum Iuriſconſultos, ſi tria tamen conſiderentur obſeruanda.

Tres conditiones obſeruādæ vt domin⁹ feudi poſsit referre fruct⁹ ex pignore.

¶Primum eſt, quod dominus feudi vel emphyteoſis, non referat ſolitam pēſionem, ſibi debitam ex contractu feudi vel emphyteoſis, vel aliorum contractuum ſimilium. Niſi ſponte hanc penſionem, feudatari⁹ aut emphyteota voluerit gratis donare. ¶Secundum eſt, quod huiuſmodi fundus, non melius habeat, quam prius habebat, quando ſibi fuit traditus. Nam ſi melius habuerit, ex induſtria feudatarij, fructus qui ob meliorationē multipliciores proueniunt, ſunt feudatarij, & non domini feudi. Intellige, quantum ad eos fructus, qui proueniunt ex induſtria & opera feudatarij, etſi ad emphyteoſim hoc ſpecto commemorat Syluester verbo feudum. q. 30. Nanque fructus quos referebat prius antequam ſub deretur fundus feudo, illos dominus feudi facit ſuos, ſed quid dicet aliquis, ſi dedit terram dominus feudi incultam in feudum, quam feudatarius ſua opera fecit frugiferam? nunquid iſti fructus erūt domini feudi, quando ſuſceperit hāc terram in pignus? Et mihi videtur, hos fructus nō licere referre domino feudi quādo tranſit in pignus terra hæc, ſed tunc ſolum poterit, ſuam penſionem leuare, propter terræ traditionem.

¶Tertia conditio eſt, quod huiuſmodi fundus, libere conceſſus fuerit feudatario. Nam ſi feudatarius emit, huiuſmodi fundum, fructus ſunt feudatarij. Hęc conditio conſtituitur à Syluestro, verbo feudū. q. 30. ex ſumma angelica & ſectatur Nauarrus in ſuo Manuali cap. 17. nume. a 18. verum ſuperuacanea videtur, ſi proprie loquamur de feudo, quia ſi emitur fundus, non eſt proprio feudo locus, ſiquidem feudum propriē non eſt contractus emptionis, vt ſupra dictum eſt.

¶Probant igitur Iuriſcōſulti fas eſſe ſub prędictis conditionibus pignoris huiuſmodi, leuare fructus, & quod vſura non eſt in huiuſmodi contractu. Quippe dominus feudi, quando recipit in pignus, quod in feudum tradiderat, iam tunc dominus directus ſit dominus altero domini, quo ſe orbauerat propter feudum. Nanque efficitur dominus ex dominio vtili: igitur ſi leuat tunc quod ſuum eſt, leuando fructus non facit feudatario iniuriam. ¶Quod ſi obijciatur illis, quod ſi veritate iſtud conſtaret, conſequens eſſet, quod durante impignoratione, nullus eſſet feudatarius, aut vaſſallus. Siquidem qui habebat feudum, modo ſub pignorationis contractu, non habet fundum, neque fructus eius, neque penſionem ſoluit, aut obſequia præſtat, igitur non eſt feudatarius. ¶Secundo ſequitur, quod non tranſit tūc fundus in pignus. Patet, quia dominus rei ſecundum vtrūque dominium, & vtile, & directum, non habet rem huiuſmodi in pignus. Siquidē habere rē in pignus excludit rei pignoratæ dominium. ¶Hæc argumenta diluūt ex diſtinctione actus & potentiæ. Aſſerunt enim ſecundum actum non eſſe pignus, ſed ſecundū potentiam proximā. Nanque ſoluto mutuo contractus feudi qui erat quaſi ligatus, ſoluitur, & reuertitur eius operatio. Nō eſt autem hoc placitū omnibus Iuriſconſultis probatum. Siquidem Ananiæ in.c. 1. de feudis. non prorſus probatur, neq; Barbatio ibidē, etſi Hoſtien. & Panor. & communis ſententia, contractus commemoratos, vſurarios inficietur eſſe, quādo dominus feudi, aut emphyteoſis referūt fructus præter ſortem vt oſtenſum eſt, quibus Syluester aſtipulatur, verbo feudum. s. q. 29.

¶Porrò autem Theologis non eſt conſeſſum itidem omnibus, eſſe immune ab vſura referre fructus huiuſmodi pignoris, non ſupputando eos in ſortem. Siquidem Gabriel in. 4. diſt. 15. q. 11. ex ſententia Henrici de Oita, inficiatur eſſe iuſtū huiuſmodi leuare fructus non computādo eos in ſortem, ſed potius eſſe meracā vſuram. Niſi quando dominus fundi dedit fundum in feudum, iſtud deduxerit in pactū, quod quando acciderit, talem fundum propter mutuū in pignus tradi, quod ipſe directus dominus, poſsit interim frui fructibus, non oblato interea ſeruitio: iuxta cap. 1. de feudis. In hanc ſententiam eſt Ioannes Maioris in. 4. diſtin. 15. quæſt. 31. & Gabriel loco citato, & Almain. &c. Et ratio eſt, quia pactum hoc iuſtè poteſt imponi, ſiquidem dominus feudi aut emphyteoſis, propter officia feudatarij, vt gratiam referret, illi con-

Theologorum placitū de fructib⁹ pignoris ex feudo.

conceſsit fundum ſub feudo, & quia quilibet propriæ rei eſt moderator & arbiter, concedens fundum vt gratus eſſet illius officijs, potuit etiam addere conditionem hanc, ſi venerit fundus, hic in pignus meum, fructus eius non computabo in ſortem. Quandoquidem ſi poterit, addere conditiones grauiores, videlicet, ſi mihi non præbueris auxilium, ſi me dehoneſtaueris, &c. priuaberis fundo, cur nõ poterit etiam & pactum commemoratum conſtituere? At vero Iuriſconſulti, ſine huiuſmodi pacto teſtãtur fructus huiuſmodi non eſſe computãdos in ſortem, vt dudum tradebamus.

Deciſio.

¶Et quidem docet cap. 1. de vſuris. fructus non eſſe computandos in ſortem, quando laicus detinet iniuſtè beneficiũ ſeu poſſeſsionem beneficij. Vnde ſi huiuſmodi poſſeſsio, cõcedatur in pignus clerico cuius detinetur poſſeſsio propter mutuum, id temporis clericus fructus tales non computabit in ſortẽ, quia percipit quod ſuum eſt. Siquidẽ fructus quos refert ſunt ſuæ poſſeſsionis, ſecus eſſet ſi non eſſet poſſeſsio illius, quia tũc vſura eſſet. Idem de laico eſſet dicendũ cuius ſi poſſeſsio vel fundus iniuſtè ab altero detineretur, quia videlicet tyrãnicè illũ obtinuit, aut malo titulo poſsidet, ſi igitur accidat forte, quod huiuſmodi fundus, ꝓpter cauſam mutuationis pecunię pignoratur, ſuo iuſto domino, tũc poterit referre fructus, præter ſortẽ, ſine vitio vſuræ. Quoniã refert quod ſuũ eſt. ¶In c. autẽ conqueſtus. de vſuris. pignoris fructꝰ nõ eſſe referẽdos excipiẽdꝰ ſortẽ tradit, excipitur autẽ caſus, niſi terra ſit de feudo veſtri monaſterij, vbi gloſſa intellexit fructus nõ eſſe cõputãdos in ſortẽ, modo ſeruitiũ ſeu feudum nõ exigatur. ¶Vnde videtur, quod in capitibus iſtis nõ fiat mẽtio de pactis, aut cõuẽtionibꝰ præcedẽtibꝰ feudũ, imo præſertur quod etiã ſi pactũ non pręcedat iuxta Theologorũ pręcitatorũ ſentẽtiã, modo ſeruitiũ non exigatur, referre fructus huiuſmodi vltra ſortẽ nõ eſſe vſurã.

Pactũ eſſe referendis fructibꝰ ex pignore neceſſariũ ex quorũdam ſententia.

¶Etſi Syluester verbo feudũ. q. 29. indicet etiã quorũdã ſententiã Iuriſconſultorũ, qui itidẽ cenſuerunt nõ cõputare fructus huiuſmodi pignoris in ſortẽ, eſſe vſurariũ, niſi antequã cõtractus feudi celebretur ad eã rationẽ eſſet cõuẽtũ. Cui tamẽ placito ipſe refragatur: quia conuentio nõ poteſt ſoluere vſurã. ¶Nam ſi vſura eſt ex ſua natura, cõuentio, nõ tollit naturam vſuræ, de iure iurando. c. debitores. verũ iſtud argumentũ non eſt multi ponderis. Siquidem ſi donamus quod verum eſt, pacta nõ ſoluere vſuræ naturã, verum non colligit hoc donato, quod intendit ſiquidẽ, referre ex mutui vi, quicquam appretiabile pecunia eſt vſurariũ: at vero referre ex pœna cõuentionali, eſt contractus citra labem vſurę, quia iam eſt nouus cõtractus. ¶Ad quem modũ, item pignoris huiuſmodi referre fructus, vltra ſortem, nulla præcedente conuentione eſt vſura, dicent qui hoc amant placitum, at vero præcedente conuentione hac, quod ſi fundus feudo obnoxius tranſierit in domini pignus, quod ipſe referat fructus vltra ſortem, non eſt vſura, tranſit enim pignus cum hoc onere. Verũ neq; reſponſio hæc abſoluit exactè dubiũ iſtud nec euacuat. Quoniã cõtinuo ſe ſe offert obiectio, ſi fas eſt huiuſmodi pactũ cõſtituere, & propter pactũ fructus facit ſuos dominus feudi, cõſequẽs eſſet, quod etiã fas eſſet deducere in pactum nõ ſolũ fructus vltra ſortẽ, ſed etiam ſeruitiũ. Ego probo conſequentiã. Quia ſi pactũ licet conſtituere, quia quilibet propriæ rei eſt moderator & arbiter, vt allegat Hẽricus præcitatus à Gabriele, igitur licebit ſeruitium etiã referẽdũ, vltra ſortẽ deducere in pactũ ob eandẽ cauſam id quod [illegible] est. Siquidẽ. c. 1. de feudis [illegible] quãdo referuntur fructus negat ſeruitiũ poſſe referri. Eſt ſanè verũ quod quilibet ſuæ rei, eſt moderator, & arbiter, modo tamẽ moderatio non obſtet legi, vt aiebamus ſupra, neminem poſſe frumẽta ſua vendere, vltra taxationem, quam iam lex taxauit, & ipſa taxante pretia, nullus poterit aliam maiorem taxationẽ ſuorũ inuehere.

Ratio Henrici & Gabriele. quaſſatur.

Neque etiã ratio Ioan. Maior. præcitata, ſcilicet, quod ſicut feudi dominus, alia maiora grauamina, poteſt conſtituere, ita & pactũ huiuſmodi deferẽdis fructibus vltra ſortẽ, poterit conſtituere. Eniniuero grauamina illa ſunt, ad deterrẽdũ feudatariũ à delicto, quæ iuſtè patietur, ſi fuerit reus contra dominum ſuum: at vero grauamen pacti non eſt propter delictum, ſed potius videtur ex auaritia vſuraria profectum habere.

Ratio Maio. ſoluitur.

¶Ad hæc quia Iura ſcilicet cap. 1. de feudis. & capit. P. de vſuris. & capit. conqueſtus. ibidem, nunquam meminerunt huius pacti. Neque referre fructus, fas eſſe decernunt, propter pactum aliquod: ſed quia fructus ſuccedunt loco ſeruitij. Et quia feudatarius poſtquam tradit in pignus quod habebat in feudum, liber eſt à ſeruicio, vel penſione in feudo improprio, ideo quia dominus feudi, non potitur ſeruitio, ſibi debito iuſtum eſt, quod fruatur fructibus. Et quidem quod ſola conuentio non iuſtificet huiuſmodi cōtractum, in propatulo eſt etenim ſi quis extra caſus iuris mutuo daret, alicui mille, & in ſecuritatem mutui, daret frugiferum pignus, ſi deduceret in pactum ſe relaturum fructus, vltra ſortem, vtique eſſet vſura: ſola igitur conuentio, non iuſtificat contractum.

Fruct⁹ ſuccedunt loco ſeruitij.

¶Quamobrem conſiderādum eſt, quod dominus feudi accipiens quod dedit in feudum pro pignore, poteſt in primis referre fruct⁹, pro cultura pignoris. Enimuero, ſi vinea vel fundus eſt quilibet, vt ferat fructum eget cultura: & pro cultura, aut pro adminiſtratione ſi oppidum eſt, aut pro cura locandi, & reparādi ruinas ſi domus eſt, &c. referre fructus iuxta rationem miniſterij, & expenſarū nō eſt vſurarium, imo eſt operę pretium.

¶Porro autem, quia plerunque fructus ſolent excedere impenſas operas, ideo, ſerua[illegible]æxrere hunc exceſſum fructuū, vnde poterit leu[illegible]re dominus mutui? Et quidem non ex pacto [illegible]oteſt leuare, ad hunc ſenſum, quod pactum [illegible] tota cauſa iuſtificans contractum vt iam ſupra tradidimus.

¶Imo vt arbitror pręter cauſam relatā cauſa altera iuſtificans eſt., quia non refert ſeruitium, vel conſuetam penſionē à feudatario exhiberi. Siquidem fructus ſuccedunt loco penſionis, vel ſeruitij, vnde gloſſa ad cap. 1. de vſuris. ſi feudū eſt eccleſiæ, ex cap. conqueſtus. fructus non computabit in ſortem, ſed ſeruitia interim à vaſſallo recipere non debet de feudis cap. 1.

¶Itaque ex iſtis commemoratis cauſis duabus dominus feudi referre poteſt fructus pignoris frugiferi quod interim retinet in pignus. Neque obſeruandum cenſeo, ſi fructus excedunt ſeruitium vel penſionem, ſiquidem ſiue excedāt, ſiue non excedant ius non diſtinxit, ſiquidem fructus ſuccedunt loco ſeruitij, & ſi excedunt propterea curabit mutuatarius ſeu feudatarius, ſuum redimere pignus quantocyus potuerit quidquod fructus iſtiuſmodi, non habent certā regulam excedendi. Quandoquidem, ſi aliquando excedunt, ex bona anni diſpoſitione, ſæpe etiam non excedunt ex anni ſterilitate. Quod ſi arguteris dominus feudi refert ex vi mutui aliquid vltra ſortem, igitur eſt vſurarius, ſiquidem refert fructus, & ius percipiendi fructus quia mutuauit.

¶Reſpondetur, quod non eſt præciſa cauſa mutuum, propter quam dominus feudi, refert fructus ex pignore vltra ſortem, ſed quia non illi præſtatur conſueta penſio in feudo improprio, aut ſeruitium perſonale, in feudo proprio ſiquidem obligatio ad huiuſmodi perſonale ſeruitium exhibendum ſopitur tantiſper dum dominus feudi fructibus fruitur pignoris. Neque fas eſt ei, hoc exigere perſonale obſequium, aut ſeruitium, quandiu retinet pro pignore quod dederat in feudum.

¶Vndecima concluſio. 13. ſunt caſus, in quibus ſine labe vſuræ recipere poteſt mutuans quicquam vltra ſortem. Hæc concluſio, eſt velut anacephaleoſis, omnium prædictarum. Et indicantur à gloſſa ad cap. conqueſtus. ſubque carminibus iſtis deprehenduntur feuda, fideiuſſor, pro dote, ſtipendia cleri, venditio fructus, cui velles inre nocere, vendens ſub dubio, pretium poſt tempora ſoluens, ne in fraudem, lex commiſſoria gratis dans ſocijs pompa, plus ſorte datur iſtis. Primus caſus eſt feuda, & ſatis egimus de caſu iſto, vnde ſi eccleſia mutuat ſuo vaſſallo vel feudatario, & accepit in pignus, quod dederat in feudum eccleſia poteſt pignoris retinere fructus vt prædictum eſt. Et æqua ratio eſt, de laicis, ſecundus caſus eſt fideiuſſio. Nam Petrus mutuat Ioanni centum, ſub fidei iuſſione Pauli, quod ſcilicet Ioannes, ſoluet ſtato die, at vero quia Ioannes non ſoluit ſtato die, cogitur Paulus accipere ad vſuram, verbi gratia, tenebitur Ioannes refun-

Vndecima concluſio.

13. caſus referēdi ſine vſura aliquid vltra ſortem.

refundere, quod Paulus ad vſuram accepit. Rurſus nemo tenebitur gratis fideiubere, ideo ſi pro fideiuſsione mutuatari⁹ aliquid dederit, non eſt vſura. Cæterum ſi ipſe qui mutuat ſuſcipit in ſe periculũ mutui, mutuum aſſecurãs, eſt caſus. c. nauiganti. Et ſi aliàs non eſſet mutuaturus niſi ipſe ſuſciperet in ſe periculum, & ad hanc rationem paciſcitur tibi mutuabo, modo pro periculo ſuſcepto à me, dederis vltra mutuum, decẽ verbi gratia vſura eſt. At vero ſi hoc pactum non extat neque implicitum, neq; explicitũ, quin imo mutuatarius, precatur, mutuantẽ, vt ipſe aſſecuret quod in ſe mutuo dat, & quod pro aſſecuratione dabit duo, vel quatuor, vel decem, &c. tunc non eſt vſura vt ſupra dictum eſt.

¶Tertius caſus eſt generi cuius in. 6. concluſione latam fecimus mentionem.

¶Quartus caſus eſt dudum à me in. 10. cõcluſione expreſſus, vt ſi accidat, quod laicus retinet iniuſtè beneficij poſſeſsionem tunc, ſi tranſierit hæc poſſeſsio in beneficiarij pignus, iuſtè retinet fructus.

¶ Quintus caſus ſi quis vendit fructus ex aliquo fundo prouenturos, in decem vel. 14. annos exempli cauſa, tranſactis illis annis, recipit fundum, & pretium fructuum, etſi hic caſus non eſt contractus mutui, ſed venditionis. Non fundi, ſed fructuum & verius eſt locatio fundi, & non venditio.

¶Sextus caſus, quando quiſpiam habet debitorem, à quo non poteſt mutuo illi datum, recipere niſi mutuat rurſus. Hic enim citra labem eſt vſuræ, quia accipit quod ſibi debitum eſt.

¶Septimus, qui merces habet & ſperat tempus, quando pluris fient, ſi eas modo cogitur vendere, ſi pluris eas vendat, quam ſit præſens pretium ſine vitio vendit vſuræ.

¶Octauus, pretium poſt tempora ſoluens, inſinuat ratione intereſſe fas eſſe referre aliquid vltra ſortem.

¶Nonus, pœna ne in fraudem, ex pœna enim conuentionali fas itidem eſt referre vltra ſortem. ¶Decimus, lex cõmiſſoria gratis, vt quando fit venditio cum pacto de retro vendendo. Qui contractus etſi præferat vſuram, at immunis eſt ab hoc vitio ſi purus ſit, dixerim modo ſit contractus purus de retro vendendo. Quia ſit fictus, ad contegendam vſuram, iniuſtus erit, vt verbi gratia, ſi verè non vendit, ſed eſt verè mutuum, vocatur autem venditio cum pacto de retro vendendo, vt ſimuletur mutuum. Et ſignũ erit ſimulationis, quando multo minus venditur, quam par fuiſſet. ¶Secundo requiritur præter hoc, ne accedat huic contractui de retro vẽdendo, alius contractus, quod quando vendens redemerit, det emptori aliquid vltra quam ipſe emptor dedit ex. c. illo vos. de pignoribus. vbi habetur quod ſi vſurarius emit rem, eo pacto quod poſt tempus reſtituat eam venditori, recipiendo aliquid vltra ſortem, fructibus tamen in ea computatis, eſſe contractum vſurarium.

Contract⁹ de retro vẽdendo non eſt vſurari⁹

¶Eſt igitur huiuſmodi contractus licitus, ſi bene celebretur, & emptor interim quod non redimitur facit fructus ſuos: quia vera eſt emptio, etſi cum pacto prędicto, vnde emptor eſt dominus fructuum. Quia huiuſmodi fructus nõ ſunt pignoris ſed proprię rei, & hæc eſt communis ſententia ex. l. ſi fundum. l. ſi à te. ff. de pactis inter empto. & vendito. & vt diximus ſupra extat Leuitic. 25. Alij addunt multa, ad iuſtificandum hunc contractum, quæ nobis præter dicta nõ videntur neceſſaria. ¶Vndecimus caſus eſt ſocietatis, etenim ſocietas hoc habet ſibi familiare, & lucrum habere, cũ damno cõmune. De ſocietatis autẽ cõtractu ſuo loco diſſeretur. ¶Porrò, eſt caſus vnus ſatis controuerſus, an ſit vſurarius, an à labe hac ſit alienus, quem præterire non duxi, ſiquidem de vſuris ſermo eſt inſtitutus. Caſus autem hic eſt, eſt quidã negotiator, qui induſtrius eſt ſatis in arte negotiandi, eſt autem alius non negotiator, cui alioqui ſuppetunt pecuniæ. Cupiens autem eas non inſumere, ſed lucrum ex eis reportare vt ſibi, & ſuis ſubueniat, conciliat ſocietatem cum negotiatore, ad hanc rationem, vt hic operas & induſtriam ſuã collocet in mercimonijs, aut negotiationibus lucratiuis, ille vero pecunias ſuppetat ſecundum legem ſocietatis. Et quidem ſi hic pes figeretur, nihil dubij offerret caſus. Quia lex ſocietatis eſt, vt lucrum, & damnum ſit ſocijs commune, Id quod licet. At vero ſi addatur contractus alius aſſecurationis, ad hanc rationem,

Contractus. In materia vſurarum difficilis.

nem, ſi videlicet dicat negotiator, ego volo ſecurum tibi facere tuum capitale, Hiſpanè, *Aſſegurar te quiero el caudal*, ſi dimiſeris tamen mihi ex. 2. partibus lucri tibi obuenturis ſubmota hac aſſecuratione, iam extante tamen, tibi leuabis tantum, alterã partẽ, itaque quia ſuſcipio in me periculum capitalis, videlicet, quod ſi iacturam paſſus fuero, tuum capitale ſit incolume, iuſtum eſt vt ex tuo lucro diminuam, contractus hic videtur difficilior. Quia prima fronte videtur, iſtum contractum eſſe mutui, quia videlicet, negotiator prædictus eſt tanquam mutuatarius ex hoc ſecundo contractu, ſuſcepit enim in ſe periculum pecuniæ ſibi traditæ, à non negotiatore ſocio. Et ideo videtur, quod is qui non negotiator ſocius, transfert dominium ſuæ pecuniæ in negotiatorem ſocium. Qua propter, cũ negotiator ſocius, fit dominus pecuniæ poſt contractum aſſecurationis videtur quod lucrum quod reportat vltra ſortem, reportat ex vi mutui, & ideo, quod vſuram tacitam ſeu palliatam cõmittit, & eſt argumentum Conradi, quem indicat Maior. & vſus eſt eodẽ Soto. Quod ſi vlterius pergat negotiator & dicat, ne tibi ſubeat cogitatio mala, quod videlicet, non fideliter tibi ex lucro reſpõdeo, ſed potius te defraudo lucro tibi obuenturo, ego volo emere lucrum hoc veriſimile quod tibi obuenlet ſuppoſita aſſecuratione, & conſtituatur iuſtum pretiũ, & emam videlicet tibi propter aſſecurationem, ex decem quæ erãt tuũ lucrum verbi gratia, auferũtur tria vel duo, ideo tibi tantum reſpondebit vt octo. Et quia ego emo hæc octo, quæ ſunt lucrũ reſtans veriſimile dabo tibi. 4. pro iſtis octo, quia incertum ſunt lucrũ, ideo minoris eſt faciendum, ideo ſatis eſt ſi tibi dem. 4. Iam quoq; eadem premit dubitatio an iſte annexus tertius contractus ſit vſurarius. Et quidem hic tertius videtur contractus vſurarius, quia venditio eſt lucri incerti, pro certo, ideo mundus nõ videtur contractus. Quoniam lucrum vt 4. eſt certum quod reportat vltra ſortẽ non negotiator Ideo lucrum vſurarium, videtur ſi ſecundus contractus eſt vſurarius, quoniã iniuſtũ videtur certa lucra, emere ex incerto lucro. Et ſit iniuria venditori, quippe dat pretium certum, pro lucro incerto, ideo cum non ſit æqualitas in hoc contractu, item videtur iniquus.

¶Et quidem varia circunferuntur placita ſuper contractu iſto ſocietatis nõ puro, ſed mixto, ex contractu aſſecurationis, & ex contractu venditionis. Et atteſtatur varietas opinionum, difficultati contractus. Et vt refert Ioannes Maior in. 4. diſt. 15. q. 49. hic contractus, fuit delatus ad ſacram Theologorum Pariſienſium facultatem, decidendus ibi. Et huiuſmodi contractus deciſionem expetiuit Ioannes Ekius, à præfata facultate, quæ alijs interim diſtrictã negotijs conſultationi oraculum non exhibuit, ſunt ergo qui contractum omnino reprobent, & credant non eſſe iuſtum, ſed plane vſurarium. Quanuis enim ſinguli contractus ſi ſingulatim fiant, ſunt boni contractus, & iuſti ſiquidem ſocietas per ſe, recta eſt, itemq; aſſecurationis contractus, vt & venditionis nullibi reprobantur ſi ſinguli ſingulatim fiant, at vero ſi reducantur in vnum contractũ ſocietatis, cum quo alij duo miſceantur, ita vt ipſe qui ſocius eſt, ipſe aſſecurator ſit cõtractum eſſe nequam profitentur, quos indicat Ioann. Maior in. 4. diſt. 15. q. 48. Quia etſi alius quiſpiam poſſet aſſecurare huiuſmodi ſocietatis damnum, at vero ſocius non poteſt. In quam ſententiã eſt frater Dominicus à Soto in lib. de iuſti. & iure. 6. q. 6. artic. 1. Et argumentum eius dudum referebam, ſuppreſſo nomine & autore, ſiquidem illi videbatur, eſſe ex aſſecuratione ſocij, eſſe mutuum. ¶Sunt præterea & alia argumenta quæ huic placito ſuffragantur.

Accurſ. in l. ſi nõ fuerit. ff. pro ſocio & ſequitur Panor. in cap. per veſtras. de dona. inter virũ & vxorem.

¶Et primo quia in capit. nauiganti. de vſuris. recipiens aſſecurationem pro ſuo mutuo, damnatur tanquam vſurarius, id quod videtur accidere in præſenti caſu, ſiquidem negotiator eſt mutuatarius, & recipit à nõ negotiatore aſſecurationis, quam ipſe facit pretium.

¶Secundò, quia contractus ſocietatis, hoc habet ſibi familiare, quod quilibet ſociorum conſulit bonis ſocietatis, & hoc cuilibet ſociorum incumbit, & ad hoc tenentur ex lege ipſius contractus, igitur ſi tenentur, ſi recipiunt pretium pro aſſecuratione, male recipiũt, quippe quilibet ad hoc tenetur.

¶Tertiò

¶ Tertiò, nemo poteſt aſſecurare lucrum alterius, non ſolum, qui ſocietatis contractu eſt obſtrictus, imo neque quiuis alter non ſocius, poterit aſſecurare lucrum ſociorum. Quoniã ſi forte nihil lucrantur, ſocij, aſſecurator qui eſt extra ſocietatem, nihil poteſt referre propter lucri aſſecurationem, ſiquidem nullum eſt lucrum, ſi autem aliquid lucratur, iam tunc, ſi referat aliquid lucri contractus iſte eſt iniuſtus, ſiquidem aſſecurator ex contractu, poteſt lucrari, & nihil poteſt perdere. Nam ſi non lucratur ſocietas, nihil perdit aſſecurator, ſi lucratur, datur pretium aſſecurationis. Iſtis rationibus motus quidam Iuriſconſultus Alborn. libro. 1. de contractib. titul. 14. putat chimericos eſſe cõtractus hos, & eſſe planè vſurarios.

¶ Verum vniuerſa hæc argumenta, ſunt nullius momenti. Primum nanque argumen. Dominici de Soto, ſoluitur facilè ſi dixeris, ibi nullum eſſe mutuum accedente contractu aſſecurationis. Siquidem etſi periculum ſit penes mutuatarium, videlicet negotiatorem Petrum recipientem pecuniam, à non negotiatore Paulo tamen male colligitur, periculum eſt penes Petrum iſtum, igitur tranſlatum eſt dominium in eum pecuniæ datæ illi à Paulo non negotiatore.

Fratr Dominicus de Soto refellitur.

¶ Enimuero, quanuis propter aſſecurationem, quam Petrus facit de pecunia Pauli ſit penes Petrum periculum nihilominus pecunia eſt Pauli & non Petri. Siquidem vt habetur. l. 1. C. de commodatis. & capit. 1. extra de commo. commodatum poteſt fieri cum pacto hoc quod periculum ſit penes commodatarium, item capit. fina. de depoſitis, idem decernitur, accidere poſſe in depoſitis, vt ſi quiſpiam deponit aliquid apud alium eò pacto quod depoſitarius ſuſcipiat in ſe periculum depoſiti. Manifeſtum eſt ergo, in huiuſmodi contractibus periculum eſſe penes eum, qui non eſt dominus, vel rei commodatæ aut rei depoſitæ.

¶ Item ſi in mora eſt reddendi equum, vel veſtem, &c. periculum horum eſt penes moroſum reſtitutorem, & tamen, ſi debet reſtituere, non eſt dominus.

¶ Præterea imperator Inſtitu. de ſoci. §. de illa reprobata opinione Quinti Mutij, approbat opinionem Seruij Sulpitij aſſerentis, quod ſocietas eſt licita, etſi alter ſociorum aſſequatur, duas lucri partes, & alter ſolam vnam partem damni. Quippe poterit eſſe refuſio per æquiualens. Et Imperator ibidem decernit contra eundem Quintum Mutium quod valet pactum ſocietatis, ad eam rationem, vt quiſpiam ſociorum lucrum aſſequatur, & damni ſit expers. Et exponit, hoc fas eſſe quando aliunde damnum recompenſatur. At vero iſta damni recompenſatio, fit optime per aſſecurationem. Nam ſi ſocius non negotiator, vt ſecuritatem ſibi paret dãni fortè venturi dat negotiatori, ex duabus, verbi gratia, partibus lucri ſibi obuenturis, alteram partem, & ſibi ſolum ſupereſt vna. Quia hoc ab induſtrijs mercatoribus, iuſtum eſſe iudicatur pretium pro aſſecuratione, iam tunc damnum quod ex vna parte declinat, ex altera parte incurrere videtur dimittens lucrum ſibi obuenturum, quo ad aliquotam partem eius aut ſoluens pretium alias pro aſſecuratione. Et Petrus negotiator damnum cui ſe exponit aſſecurando, reſarcit, accipiendo aſſecurationis pretium, vnde videtur in contractu hoc eſſe æqualitas.

¶ Quocirca conſiderandum eſt, quod contractus mutui ex ſua natura trãsfert dominium vt ſupra viſum eſt, at vero in contractu iſto ſocietatis non transfertur dominium propter mutuũ, quippe nullum eſt mutuum, ſed ſolum ratione aſſecurationis, transfertur periculum pecuniæ mutuatæ, à Paulo non negotiatore in negotiatorem Petrum.

Soluuntur argumenta inquinãtia cõtractum ſupradictũ.

¶ Præter hæc ſi mutuum eſſet, nullum lucrum eſſet impartiendum ex hac pecunia Paulo, at vero eſt illi debitum lucrum, ſi Petrus lucratur. Et patet antecedens, quia ſi mutuatarius lucratur quicquam lucrum non eſt mutuantis, ſed mutuatarij, at contra eſt in præſenti caſu,

¶ Ad hæc ſi mutuum eſſet poſſet Petrus negotiator pecuniam mutuatam, impẽdere pro ſuo arbitrio, in quam voluiſſet mercem, at vero in præſentia nõ poteſt, ſed ſolum debet pecuniam impendere

ſecundum quod inter ipſum, & Paulum conuentum eſt, ſi enim conuentum eſt, vt Impendatur in emendo vino, vel frumento, &c. In alia non poteſt diſtrahi. Quod ſi diſtraxerit in aliud mercis genus, poteſt compelli à iudice, vt reddat pecuniam Paulo, & quod ſoluatur ſocietas. l. ſi conuenerit. &c. l. ſi ſocius. ff. pro ſocio.

¶ Accedit eodem ſi eſſet mutuum, Petrus poſſet nõ negotiari ex pecunia accepta, at poſſet illam ludere, aut malè aliàs perdere: quia ex vi mutui ſolum tenetur ad reſtitutionem, non ad negotiationẽ. At vero in præſentia, Petrus nõ tenetur niſi ad negotiandum, ſecundum quod conuentum eſt inter eum, & Paulum. Quia igitur periculum pecuniæ eſt apud Petrum, nõ quia eſt mutuatarius aut dominus pecuniæ ſibi datæ à Paulo, ſed ratione noui contractus aſſecurationis, ideo neutiquam aptè collegit Soto, eſſe mutuum.

Ad. 2. arg. ¶ Secundo argumento, Alborn. reſpondebis cap. illud nauiganti. à me fuiſſe nõ ſemel expoſitum, Intelligitur enim quãdo mutuans cogit mutuatarium, ad hoc quod ille aſſecurat mutuum, quod dat, at vero in præſentia, nullum eſt mutuũ, vt diſertum eſt, & ideo argumentũ nullã habet apparentiã. Neque caſus eſt, quod Petrus, nolit eſſe ſocius, niſi ſuſcipiat Ipſe periculum, & quod pro ſuſceptione periculi Paulus det pretium. Et forte neq; ſic eſt vſura, quia nullum eſt mutuum.

Ad tertiũ. ¶ Argumento tertio reſpondetur, quod contractus ſocietatis, nõ ad hoc obligat, vt alter ſociorum, ſuſtineat damnum alterius. Etenim lucrum ſocietatis deducitur in ſocios, & damnum itidem. Vnde ſi damnum aliquod acciderit, vel iactura in negotiatione quilibet, ſociorum ſuam ſuſtinere damni partem tenetur. Quocirca, cum nullus ſociorum teneatur alteriꝰ damnum ſuſtinere, qui volet qua propter ipſorum, alterius damnum ſubire, & ſocium ſeruare indemnem, iuſtè exiget recompenſationem propter hanc alterius indemnitatem, cui ſe ſpõte ſubiecit.

Nullus ſociorum tenetur alterius indemnitatẽ in ſe ſuſcipere.

¶ Quid quod neque collectio firma eſt, tenetur hoc ſubire onus, igitur gratis tenetur, vt diximus quando de mutuis agebatur.

Ad quartũ. ¶ Quartò reſpondetur, quod aſſecuratio nis contractus nõ eſt de lucro, quis enim poterit aſſecurare lucrum? ſed ſolum eſt de damno, de ſeruando ſcilicet Indemni ſocio. Et ſe obligare ad hoc, ſi alius tertius optime poteſt, ſocius cur non poterit? nunquid quia ſocius eſt, non poterit ſe obligare ad ſeruãdum ſocium indemnẽ? imo hoc videtur potius fraternitatis eſſe opus.

¶ Porrò adhuc ſupereſt argumentum multo fortius commemoratis. Etenim eſſentiale videtur ſocietati, habere, vt lucrum, ita & damnum commune, cum ergo in contractu præfato damnum nõ ſit commune, videtur quod non ſit ſocietatis contractus.

¶ Reſpondetur, quod ſicut In rebus naturalibus ſalua ſæpe eſſentia rei accidit alteratio, ex quibuſdã accidentibus, quę etſi puritatem eſſentiæ & perfectionem obſcurent, tamen non detrahunt eſſentiam rei. Exemplum promptum eſt, homo morbo correptus, aut æſtuans valde, aut algens nimium ſuam eſſentiam retinet, at vero habet diſpoſitiones contrarias optimę valetudini eius, vt aqua calens, vtique aqua eſt cæterum calor ſibi hærens ab extrinſeco, alterat ipſam à ſua natiua diſpoſitione, ſeruata tamen eiuſdem eſſentia. Quia calor non diſſoluit eius compoſitionem, niſi eſſet ſummus. Ita dicito quod contractus ſocietatis vt purus ſit & perfectus, habet & damna & lucra communia, vt vinum purum, nihil habet aquæ ita pura ſocietas, nihil habet ex alijs contractibus admixtum. Cæterum vt aqua mixta vino non tollit eſſentiam vini, ſi vera mixtio eſt, etſi alterat, vinum à ſua natiua diſpoſitione, quippe mixtio, temperat vini ardorem: ita quoque contractus aſſecurationis, itemque contractus venditionis, qui miſcentur, cum ſocietatis contractu, non tollunt eſſentiam ſocietatis ſed eam quodammodo alterant, à ſua naturali diſpoſitione. Propria mixtio non tollit naturam mixtorum.

At dices ſi ſocietas pura habet damna, & lucra communia, at aſſecurationis cõtractus, hanc communionem tollit, igitur & eſſentiam ſocietatis, aut oportet explicare, quæ alia ſit ſocietatis eſſentia.

¶ Reſpondetur, quod non eſt huiuſmodi eſſentia ſocietatis, ſed eius perfectio. Sed eſſentia eſt quod pecunia quam dedit Paulus non negotiator, Petro negotiatori, Aliud eſt eſſentia cõtractꝰ aliud eius perfectio.

clatori, manet ſemper Pauli, & illa non poteſt diſtrahi à Petro niſi iuxta conuẽtionem amborum. Et quod Petrus tenetur operam ſuam adhibere ad negociandum ex illa pecunia iuxta quod inter ſe & Paulum conuentum eſt. Hincque ſequeretur lucrum, & damnum commune, niſi impediretur hæc ſequela, ex nouo aſſecurationis contractu vt dictum eſt.

¶Porro reſtat dubium, qualis eſt hęc aſſecuratio? Siquidem aut poteſt eſſe de capitali, verbi gratia, ſi conueniant ſocij, quod propter precium certũ, quod Paulus tradit Petro, quod ſemper pecunia erit ſalua. Aut poteſt eſſe aſſecuratio de intereſſe. Eſt autem intereſſe vt ſæpè diximus, ſiue interuſurium duplex, alterũ ex lucro ceſſante, aliud de damno emergenti. Et quidem prima aſſecuratio eſt facilis intellectu, & eam eſſe licitam, etiã miſcendo eam cum contractu ſocietatis ſupra eſt oſtenſum. Siquidem Paulus vt ſaluam habeat ſuam pecuniã, ſoluit precium Petro. Et damnum, quod poterat ſubire Petrus, non feliciter negociando & inde amittendo partem capitalis, ſcilicet, pecuniæ, hoc recompenſat Paulus tradendo illi pretium pro aſſecuratione pecuniæ. Quod ſi quæſieris, nunquid iuſta erit aſſecuratio, ſi ad hãc rationem celebretur, videlicet, in omnẽ euentum etiam fortuitum. Siquidem quibuſdam doctoribus, hanc aſſecurationem non eſſe æquabilem viſum eſt. Cæterum ſi contractus aſſecurationis eſt licitus, & item licite poteſt commiſceri eum contractu ſocietatis, non video, ſi fas eſt aſſecurare ſecundum communẽ curſum accidentia, cur nefas erit in omnem euentum? Quandoquidem ſi augetur pretium aſſecurationis, nulli fit iniuria, aut ſi diminuit valde lucrum quod ſperatur prouenturum ex ſocietatis negocio, is qui ſuſcipit in ſe tale periculum.

¶Verum vt res hæc fiat apertior ſcito, apud iuriſconſultos, ſcilicet, Ioannem Andream, vt recitat Panor. in. c. per veſtras de dona. inter virum, & vxorem, & Hoſtienſem in ſua ſumma confeſſum eſſe hunc contractum videlicet ſocietatis, immiſcendo pactum hoc, ſcilicet, quod erit ſaluum capitale, diminuendo tamen lucrum prouenturum: vt verbi gratia, ex tribus partibus lucri, ſi alter ſociorum contentus eſt, duabus vel vna, vt ſibi ſit ſaluum capitale, quod ipſe expoſuit in contractum ſocietatis retinendo commemoratum caſum, eſſe contractum huiuſmodi licitum. Quoniã, pactum quod eſt præter naturam contractus non ſoluit cõtractus. Et item contractus ex conuentione legem accipit de regulis iuris contractus, lib. 6. igitur cum ſocietas ſit licita, & pactum accidens non ſit contra naturam, id eſt, eſſentiam ſocietatis, & ex noua conuentione legem accipiat conſequens eſt hunc contractum eſſe iuſtum. Refragatur iſtis alij diuerſum affirmantes contractum eſſe iniuſtum, vt Azo. & Accurſius vt ſupra indicabam in margine. Et Antoni. in. c. finali de vſuris, & Angelus de Peruſi. & Gofre. & Ioann. Calde. quos indicat Sylueſter verbo ſocietas. 1. q. 2. & hanc eſſe Theologorum ſententiam aſſerit & iſtis ſuffragatur ibidem Sylueſter, quia tale pactum eſt contra legem ſocietatis, cuius natura eſt quod ſint ſocij ęquales, ſecundũ pro portionem laboris, & pecuniæ. Nam ſi labor & induſtria excedunt pecuniam, non eſt inæqualitas, quod plus laborãs plus referat lucri vt liquet. Et. 2. inquit quod etſi licitus eſſet contractus, eſſet alioqui inhoneſta ſocietas, ſiquidem qui collocat operas, poſſet pati detrimentum, & perdens operam & perdens pecuniam. Ad. §. autem in ſti. ſupra indicatum reſpondet Sylueſter ex Calde. eſſe intelligendum, non de capitali, quippe hoc ſemper debet ſubijci, ita damno, vt lucro ſociorum, ſed de damnis alijs, & lucris contingentibus. fauet huic placito, gloſſa ad. c. Pierique. 14. quæſt. 3. ad verbum. Negociatoribus vbi inquit quod ſi quiſpiam dedit pecuniam negociatori, vt ipſe emptis mercibus ex ea negocietur modo partem lucri ex negociatione danti pecuniam impartiat hunc contractum negat eſſe licitum ſi periculum & damnum incumbat recipienti pecunias, quia tunc ait eſſe contractum mutui, & ideo illicitus, quia eſſet vſura, nam mutuans ex vi mutui, aliquid recipit vltra ſortem, verum ſi inter eos ſit contractus, ſocietatis, ita vt periculum, & lucrum ſit vtriuſque commune, hac ratione contractus eſt licitus. Cæterum Sylueſter, docet

Inſt. de ſoci. §. de illa.

cet ſententiam horum præcitatorum eſſe fallacem, ſi contractus accedat aſſecurationis, quoniam inquit, ſi alter ſociorum, recepit pretium propter aſſecurationem, aut conueniunt, quod ex lucro reportando à Paulo, Paulus ipſe detrahat partem propter aſſecurationem, tunc contractus eſt licitus.

Porrò autem, ego non video, cur Sylueſter negat ſocietatem cum pacto cõmemorato, videlicet, quod ſaluum ſit capitale vt pote pecunia quam Paulus ſubministrat, ſit eidem ſemper incolumis, modo detrahatur eidem lucri certa pars, quæ erat illi obuentura, & aſſerit fas eſſe aſſecurare. Enimuerò pactum commemoratum, quid aliud eſt quam aſſecurationis contractus? Namque non aliud ſit ex aſſecuratione quam ex hoc pacto. Et aſſecuratio hæc pactum eſt quoddam. Neque argumentum Sylueſtri quicquam colligit, Etenim donemus illi, pactum omne quod eſt contra naturam contractus eſſe iniquum, negamus tamen minorem pactum commemoratum, eſſe contra naturam ſocietatis. Eſt quidem præter naturam, non tamen contra naturam: vt ſupra tradebamus. Et quidem per pactum prædictum hoc ſolum fit, quod negociator Petrus ſuſcipit in ſe periculum, propterea quod ſibi capit lucri partem, quam Paulus eſſet ſibi paraturus ex lege ſocietatis, niſi impediretur, ex iure ſuſceptionis periculi, quem ipſe negociator in ſe ſuſcipit vt incolumẽ pecuniam ſeruet. Et quidem ſuſcipere in ſe periculum eſt pecunia æſtimabile, igitur ſi alter ſociorum vult citra alterius coactionem propter pecuniam ſuſcipere in ſe periculum pecuniæ, non facit contra ius ſocietatis, aut fraternitatis, legem, quippe qui non gratis tenetur ſe ſe obligare, ad ſeruandum illæſum capitale. Niſi intelligat Sylueſter eſſe malum quem refert contractum, quando negociator ex eodem vnoque pretio aſſecurat capitale, & emit lucrum totum quod Paulus debuiſſet obtinere, iſtud enim eſſe iniquum perſpicuum eſt. Quia tunc confunditur aſſecuratio cum venditione, at oportet eſſe diuerſos contractus vt prædiximus. Neque gloſſa nobis officit, dicens ibi eſſe contractum illicitũ, quia eſt mutuum, & non ſocietas, ſiquidem negociator ſuſcipit in ſe periculum quoniam rectè loqueretur, quando non eſt nouus contractus, ex nouo pacto aſſecurationis. Nam tunc ſi quid accipit mutuatarius vltra ſortem, non eſt ratione mutui, quod in contractu ſocietatis non eſt, ſed propterea quod in ſe ſuſcipit periculum. At vero in caſu gloſſæ, ſi eſt mutuum, eſt quidem virtuale, verbi gratia, ſi ego do alteri pecuniam vt ex ea negocietur & ex negociatione impartiatur mihi lucri partem totam, quæ ſibi obuentura eſt ſemper capitali ſaluo.

¶ Quamuis re oculatius expenſa, neque modo eſt mutuum. Siquidem, mutuatarius non tenetur ex mutuo lucrari, vel negociari ex pecunia mutuata, & partem lucri conferre mutuanti. Quinimo ſolum tenetur ad reſtitutionem mutui, non tamen ad negociationem, vt ſupra viſum eſt, vt fit in præſentia, ideo eſt malæ ſocietatis contractus huiuſmodi, verum ſi accedat pactum nouum, vel aſſecurationis pactum videlicet, aut aliud illi æquiualens bona eſt ſocietas, etſi non eſt puræ ſocietatis contractus.

¶ Vnde infertur, contra Ioannem Andream, quod aſſecuratio etiam poteſt ſe proferre ad caſus fortuitos. Quippe caſus huiuſmodi etiam ſæpè cadunt in ſcripturis contractuum ſub pacto, vnde ſi tota pecunia perderetur ex huiuſmodi inopinato caſu, Petrus negociator, qui eiuſdem in ſe ſuſcepit in omnem euentum periculum, tenetur eam reſtituere Paulo. Deciſio caſus.

¶ Sit igitur caſus huiuſmodi deciſio talis, contractus commemoratos eſſe licitos, ſi ceſſante fraude fiant, id eſt, non in fraudem vſurarum. Hanc deciſionem habes ex prioribus. Et illam firmat Ioannes Maior in. 4. diſtin. 15. quæſtione. 48. & 49. Et Caietan. in opuſculo reſponſionum. 17. reſpon. 11. & Sylueſter vbi ſupra. Quibus doctor Nauarrus ſubſcripſit, in ſuo Manuali capit. 17. numero. 254. atque in ſuo commen. de vſuris inſcripto reſolutorio. numero. 33. itaque iſti contractus, ſicut cum tertia perſona ſunt liciti

liciti, ita inter duas ſolum, vt verbi gratia, inter Petrum, & Paulum, non ſunt reprobandi. Hoc tamen modo vt primo contractus ſocietatis ſit initus tūcque ceteri duo contractus, qui cum illo permiſcentur, præter eius naturam, non ſoluāt eſſentiam contractus, ſocietatis, vt ſcilicet, cogatur aliquis ſociorum aliquam ſubire conditionem prædictarum, videlicet vel quod cogatur, ad aſſecurationem, vel ad emptionem. Quandoquidē ſi coactio eſt, contractus non eſt, quippe debet eſſe voluntarius. Et item quod aſſecuratio fiat ſub vno pretio, at venditio ſub alio, quia debet celebrari ſub alio cō tractu.

In cōtractu ſocietatis nullus ſociorū cogēdus vel ad aſſecurationē, vel ad emptionem.

¶ Vnde ſi contrahatur hac ratione, Dabo tibi centum aureos, vt ex illis negocieris, ſaluo tamen capitali, cōtentus ero, parte certa totius lucri, per te reportandi, verbi gratia, ſi lucreris centum, contentus ero .5. Namq; in hoc caſu pro cōſeruatione capitalis nihil datur, ſed ſolum emitur lucrum veriſimile, ex pretio certo, vnde videtur iniquus contractus. Niſi dixerit negociator, dabis mihi certum pretium pro ſecuritate tui capitalis à me præſtanda dabis inquam mihi pro ſecuritate, id quod viri induſtrij in huiuſmodi negocijs agendis duxerint eſſe pretium iuſtum Et rurſus, pro ſecuritate partis tibi prouenientis ex mea negociatione lucri, item dabis, quod prędicti induſtrij viri iudicauerint, & dabo tibi certū pretium pro parte tibi contingenti ex proueniente ex mea negociatione lucro, id quod eſt emere lucrum. Quod ſi ſola aſſecuratio, & non emptio fiat lucri veriſimilis videlicet, ſi non emat lucrū veriſimile, ſed ſolum aſſecuretur, vtiq; ſi iuſtum ſit pretium, aut ſi à ſocio demat ur ex ſuo lucro, ſolum id quod promeretur negociator propter aſſecurationē licitus eſt cōtractus, vt ſi lucraturus erat decem & ex ſocietate, proueniebāt ſocio quinque, ſi demit duo propter aſſecurationem lucri licet, quia melius eſt habere tria certa, quam quinque ſub periculo.

¶ Sed nunquid neceſſe eſt, dicet aliquis, quod fiant iſti contractus diuerſis temporibus? caſus namque ad eam rationem videtur expenſus.

¶ Porro ſi citra fraudem fiat, refert nihil, ſiue contractus iſti ſimul fiant an ſucceſſiuè, quamuis minus ſuſpecti ſunt ſi diuerſis temporibus celebrentur.

¶ Hanc autem deciſionem probare videtur. c. Per veſtras de donationibus. Namque ibi traditur, quod ſi forte acciderit, virum eſſe prodigum timeturque proinde, vxorē dotis eſſe diſsipaturum, quod id temporis dos vxoria, mercatori induſtrio, committatur, qui ſalua dote lucrū, quod proueniet ex pecunijs dotalibus, concedat marito, vnde victitare poſsit vir, oneraq; ferre matrimonij.

¶ Vnde videtur, quod ſi ſalua dote lucrum permittitur, cum vſura prohibeatur à iure, nō poteſt aliter recte fieri iſtud niſi per contractum aſſecurationis, commixtæ cum contractu ſocietatis, vt dictum eſt.

¶ Argumentum vero, quod contra hanc deciſionem ventilatur, quia iniuſtum eſt recipere pretium certum pro lucro incerto ſolutum eſt à nobis lib. 3. vbi diximus ſat eſſe, quod lucrum ſit vt in pluribus certum. ¶ Decimuſtertius caſus, quā do licet recipere vltra ſortem, eſt pompa. Namq; qui alteri pecunias dat vt ſe oſtentet diuitem onuſtum plumis alienis vt cornicula, vt vel ſic poſsit ducere vxorem, aliquid referat, tunc non eſt vſura. Et quidem in hoc caſu, mutui ratio deſideratur, quia potius contractum hunc dixeris eſſe locationem pecuniæ, ad pōpam, & oſtentationem locatam, vt eſt conſuetum, ad hoc idem opus, veſtes & vaſa, armillas, & torques, annullos, & mitras, & hoc genus alia non pauca locare.

13. Caſus recipiendi vltra ſortem.

CAP. SEXTVM.

An cenſuales contractus ſint vſurarij.

ET quidem ſunt multa, quæ primo aſpectu, & ſuperficie tenus, ſi conſiderentur, huiuſmodi contractus, tanquā iniquos condemnant. Namq; prima frō te, re inſpecta, & non profunde conſiderata, continuo apparebit ex huiuſmodi contractibus cenſualibus, aliquid referri vltra ſortē, ex vi mutui, ſorte illæſa.

¶ Quan-

¶Quandoquidem, ſi de cenſu perpetuo, non redimibili agatur, qui videtur incol patior reliquis cenſibus, etiam in illo apparet noxa, & macula, quæ alios maculare cenſus videtur.

¶ Videlicet, quod ex illo, refertur aliquid vltra ſortem. Namq; ſi vendo ſub cenſu perpetuo fundum meum, id eſt, agrum, vel vineam, vel oliuctum meum, aut domum meam, valentem, mille verbi gratia, pro decem quotannis, mihi, vel hæredibus meis, perpetuo pendendis. Qui fundum, vel domum capit ſub hoc perpetuo onere, quotannis ſeu ſingulis annis, obligatur ſoluere decem, at ſac vt tranſigatur centeſimus annus, in ſolutione huius cenſus, creditor fit tunc compos, aut hæredes creditoris, totius pretij quod valebat fundus vel domus, videlicet iam ſibi parauit mille quæ ſunt velut ſors, quæ iam ſalua eſt, & adhuc, tenebitur debitor, aut eius ſucceſſores, ad pendenda decem vt prius, id quod eſt referre, aliquid vltra ſortem.

Argumenta probātia, cēſus omnes eſſe contractus vſurarios.

¶In cenſibus item redimibilibus perpetuis, item res hæc magis apparet. Namq; fac quod quiſpiam, emat vnum ad cenſum redimibilem, pro. 14. tranſactis. 14. annis iam habet. 14. quæ dedit in pretium emptionis, & adhuc reportabit vltra vnum, ſi cenſus, non fuerit redemptus.

¶Preterea aut cēſus iſti redimibiles ſunt aut ſiunt vēditionis & emptionis contractus, ſi primū, igitur plane, ſunt vſurarij, at ſi ſecūdū, dixeris, diuerſum eſſe probabo. Namque vel conſtituitur cenſus hic ſuper perſona nuda, quæ ſe obligat, quo ad vixerit ſoluere vnum, pro. 14. aut locatur ſuper bonis immobilibus, ſi primum videtur vſura, ex conſtitutione Pij V. de creandis cenſibus. Namq; vel perſona hæc eſt potens ſoluere cenſum ex ſuo labore, vnum, ſcilicet, pro. 14. aut nō ſuo labore, ſed ex opibus ſuis. Quod ſi ex opibus ſoluere poterit, cenſum, vtiq; ſtolidus erit, qui conſtituit cenſum ſuper perſonam diuitem, non conſtituendo illum ſuper bonis immobilibus eius, ſiquidem vita hominis eſt, autore Iacobo, vt vapor ad modicum apparens, & fugit velut vmbra teſtante Iob.

¶Quod ſi ſolum ex labore, erit ſoluendo, vtiq; cum ſenectus (niſi præcox ſit mors, & immatura,) ſit neceſſaria, quando flaccidæ ſunt vires ad laborem, aut morbus ſæpè corripiat, & impotentem hominem faciat ad parandum lucrum ex labore, vtique tunc iniuſtum videtur obligare hominem impotentem ad ſoluendum, vt ſoluat tunc adhuc vnū, pro 14. imo tyrannidem videtur ſapere, Id quod non ſaperet ſi eſſet venditio.

¶Sed neq; eſt venditio, ſi conſtituatur cenſus, ſuper re, etiam immobili, & non ſuper perſona. Namq; ſi id temporis eſt venditio, aut venditur fundus ſuper quo conſtituitur cenſus, aut vēditur eius reditus, aut ipſa pecunia, vt videlicet, vendere vnum aureum pro. 14.

¶Non venditur fundus vel domus, nam vendēs cenſum ſuper fundo, vel domo adhuc manet dominus fundi, vel domus. Siquidem ipſe poteſt ea vendere niſi excipiatur in ſcriptura, quod huiuſmodi, quæ ſunt in hypothecam, aut fundamentum cenſus conſtituti non poſsint vendi, quandiu cenſus, non redimatur. Hanc autem ſcripturā Prius V. irritat, in ſua conſtitutione de forma creandi cenſus.

¶Quod ſi adhuc contenderis, vendens cenſum, dicens non poſſe vendere fundum, vel domum non habita facultate, cenſualiſtæ, ſi fundus ille vel domus, ſit ſuper qua fundatus eſt cenſus huiuſmodi, ſaltem Inficiari nemo poterit, quod conſtituens cenſum, ſuper huiuſmodi fundo, &c. poterit, vti fructibus vel vineæ, vel agri, vel domus. Et domum hypothecatam cenſui habitare: aut eam locare, alteri cui volet pro iuſto pretio.

¶Præterea cenſualiſta qui fruitur huiuſmodi cenſu, non poteſt vendere, vel alienare, vel locare, vel donare fundum, vel domum, ſuper quibus conſtitutus eſt cēſus, igitur non emit fundum, neq; debitori cenſus vendit. Quod ſi accidit aliquando, quod creditor, poteſt vendere fundum, &c. ſuper quo eſt conſtitutus cenſus, illud non eſt quia eſt dominus, ſed in pœnam moræ debitoris, deuenit fundus in commiſſum, at adhuc quatriēnale ſpacium ſibi conceditur, vt ſoluendo debitum cenſum, ſe reſtituat.

¶Conſtituens igitur cenſum eſt ſemper dominus, dominio directo, & vtili ſuifundi, vel domus, ſolumq; tenetur ad cenſum

u m c onſignatum ſoluere. ¶Sed neque redditus venduntur fundi, vel domus, quia aliquando ſunt maiores, quam ſit cenſus,& aliquando minores, vt ſi conſtituo cenſum ſuper agro, cuius fructus, valent decem,& cenſus eſt vnius tantũ, manifeſtum eſt, quod emens cenſum, non illos emit, neq; vendens illos vendit eſſet enim iniuſtus contractus, item ſi minores ſunt quam pro cenſu, quippe iſti, non ſatisfacient cenſualiſtæ. Neque pecunia emitur, id quod videtur accidere redditibus pecuniarijs ſiue enim conſtituatur cenſus ſuper nuda perſona, ſiue ſuper re, pecunia non emitur, quippe pecunia vt pecunia vendi non poteſt cum non ſit obiectum ſed inſtrumentũ venditionis.

¶Præterea, quidam ſunt cenſus ex antiquo conſtituti, alij vero, qui noue conſtituuntur, ſi ſermo ſit de prioribus, videtur, quod ſit contractus iuſtus venditionis, at noui videntur vſurarij. Probatur quippe, antiqui cenſus ſi vendantur, venditur aliquid nempe cenſus iam conſtitutus, at noui ſi vendantur nihil venditur, quippe, tunc qui emit nihil emit, ergo qui vendit nihil vendit, igitur non eſt contractus licitus. Quoniam contractus emptionis.& venditionis, eſt de aliquo ff. de contrahẽ. emptione. l. nec emptio eſt argumen. Ioan. Andreæ.

Ti. de emptione.

¶In diuerſum eſt, autoritas ſummorum Pontificum Martini. V. In ſua extrauagante. 1. Et in. 2. Calixt. III. vt mox aperiemus.

¶Diſputatio iſta, vtique eſt anfractuoſa ſatis, quam niſi Apoſtolica autoritas decidiſſet, etiamnum eſſent, qui contractus hos cenſuales damnarent, vnde Henricus Gandenſis in quodlib. 8. quæſt. 32. ex ſua & aliorum ſententia, vſurarios eſſe cenſuit, huiuſmodi contractus, cui ſuffragantur argumenta iam facta.

Quid cenſus & vnde dicatur.

¶Et Ioannes Andreas vt commemorat Syluester verbo vſura. 2. q. 12. cenſuales contractus, qui noue inſtituuntur, fraudulentos eſſe duxit, & vſurarios.

¶In cuius tamen diſputationis gratiam, expedere oportet vocem hanc cenſus, quæ deriuatur à verbo cenſeo, & ſignificat, quod Hiſpanè dicimus renta, vnde cenſus, redditus, tributum æquipollent verum Romanis dicebatur cenſus, æſtimatio bonorum facta, ſecundum quam tributa pendebantur, vnde rectè à cenſeo, quod ſignificat æſtimare, aut iudicare trahebatur cenſus, id eſt æſtimatio. Inde cenſum agere, erat recenſere hominũ facultates, vnde Lucæ. 2. Exijt edictum à Cæſare Auguſto vt cenſeretur vniuerſus orbis. Hinc Liuius. 1. cenſum inſtituit rem ſaluberrimam, tanto futuro imperio. Porro de lapſa eſt ſignificatio eius, propter cognationem æſtimationis de facultate & ſubſtantia, cum ipſa ſubſtantia, vt ſignificet etiam redditus ipſos annuos, ſiue perpetuos ſiue temporales, vnde Cice. 2. de legi. Protinus ad cenſum de moribus vltima fiet quæſtio. Et Matthæ. 17. & Lucæ. 22. pro reddit u vſurpatur. A quibus reges inquit dominus capiũt tributum, vel cenſum. Et rurſus Iudæi ſciſcitantur, nunquid licet cenſum dare Cæſari? Theologi vero diſtinxerunt vt Conradus (quem Methi. ſectatur) lib. de contract. q. 72. dupliciter eſſe conſiderandum cenſum, vel materialiter, & hac ratione, eſt ipſe redditus ſiue certo conſtitutus ſit, vt ſi conſtituantur centum modia tritici, vel ordei, &c. in cenſum quotannis pendendum, ſiue conſtituatur incertus vt videlicet media, vel tertia, vel. 4. pars fructuum, vt ſolet fieri in renunciationibus beneficiorum eccleſiaſticorum, reſeruando dimidiam, vel tertiam, &c. partem fructuum, etſi huiuſmodi reſeruatio fructuum ſiue ex certa portione præbendæ, ſiue ex incerta appelletur vulgo non cenſus, ſed penſio. Cæterum cenſus ipſe penſio quædam eſt, ſeu tributum vt prædictum eſt.

Co. de reſti. tractatu de cẽſibus. c. 1.

¶Creditor vero in huiuſmodi cenſu, eſt qui habet ius ad referendum cenſum, & hoc ius quod eſt in creditore, vocãt theologi cenſum formaliter, & habet hoc ius creditor, ſiue emptor cenſus venditor vero cenſus, habet correſpondentem obligationem, iuri quod eſt in emptore. Nã venditor eſt debitor & obligatur pendere huiuſmodi cẽſum, creditorem autem appellant cenſuarium, ſeu cenſualiſtam, & ſi cenſualiſtam etiam ipſum debitorẽ cenſum alij nuncupent etiam. Et ſanè vterque ab extrinſeco, hac nomenclatione donari poteſt, creditor quia poteſt exigere, & debitor quia debet ſoluere cẽſum, verum vſurpatur frequentius, ad ſignifican-

Creditor eſt emptor cẽſus vẽditor vero eſt debitor cẽſus.

nificandum creditorem. ¶ Cæterũ, quia quod materialiter appellatur tale ſortitur appellationem, ab eo quod eſt formaliter tale, vt corpus, quod dicitur album, ab albedine: cenſus autem materialiter dicitur talis, non ab ipſo iure quod eſt in creditore, imo ipſum ius vocatur cenſus ab ipſo cenſu materialiter, ideo videtur diſtinctio hęc non admodum rationi cõſentanea, ſed ſatius eſt dicere, quod huiuſmodi dicitur cenſus ab ipſo cenſu vel redditu, & hic à verbo cenſeo, vulgo doctores diſtinguunt cenſus in perpetuos, & temporales, in reales, & perſonales, & pecuniarios, in certos, & in incertos. Perpetui habent onus ſoluendi tributum, quod hæret non ſolum vni perſonę, ſed hæredibus, ſeu ſucceſſoribus, temporales, qui ad tempus inſtituuntur, fere ſimiles ſunt, iſtis redimibiles, & non redimibiles, redimibiles, qui poſſunt redimi à debitore, irredimibiles, qui à debitore redimi non poſſunt. Etſi reuera ex conſenſu contrahentium, omnes redimi poſſunt. Reales dicũtur, qui collocantur, vel conſtituuntur, ſuper bonis debitoris, ſeu venditoris cenſus vt ſuper fundo, vel domo, vel alias, iſti quoq; e appellantur prædiales, quia radicantur in prædijs, in quibus quaſi ſuas radices conſtituunt. Quippe huiuſmodi prædia hypothecantur ad ſecuritatem cenſus, & ſunt ceu fideiiuſſores reales, certã u facientes ſolutionem cenſus. Perſonales vero dicuntur, quia conſtituuntur ſuper nuda perſona, vt ſi Petrus ſe obligat pro. 14. acceptis, quotannis, ſoluere vnum. Pecuniarij vero dicuntur quando emitur nõ fructus terræ, ſed obligatio ad ſoluendam certam pecuniam, pro data pecunia, vt obligatio ſoluendi vnum ducatum pro. 14. ducatis. Et poteſt fieri vt ſit cenſus perſonalis, & pecuniarius, vt ſi perſona ſe obligat ad ſoluendum pro. 14. acceptis, vnum quotannis. Et equidem cenſus realis, item poteſt vocari perſonalis. Quoniam, in cenſu reali, etiam obligatur perſona, quamuis obligentur ſimul & ſua bona, ſiue generaliter, ſiue ſpecialiter, videlicet nominatim exprimendo, hæc vel illa ſua bona, vnde ſi debitor ſtato tẽpore, non ſoluerit cenſum, à creditore conijcitur in carcerem, id quod non fieret, ſi perſona, non conſtringeretur obligatione, verum vocatur realis, quia non obligatur ad perſoluendum cenſum nuda perſona, vt in cenſu perſonali, accidere tradidimus. Qui dicantur reales contractus, qui ve perſonales, qui vero mixti, ex. 1. libro diſces. Iam vero in re hac, quod eſt confeſſum fere omnibus, iſtud eſt videlicet cenſus perpetuos reales, non pecuniarios præſertim ſi antiqui ſunt & iam conſtituti eos vendere fas eſſe, quia tunc pura eſt venditio cenſus iam inſtituti, vt eſt mihi cenſus, decem modiorum tritici, ſuper fundo Petri, mihi, & hæredibus meis ſoluendus, vendere hunc cenſum licet, quia vendo cenſum quem habeo, ſiue poteſtatem, quam habeo ſupra Petrum & hæredes eius ad exigendum certos quotannis terræ fructus. Et idem eſſet ſi eſſet cenſus realis temporalis. Niſi quod perpetuus pluris fit, & ideo maiori precio comparatur, quam is qui temporaneus eſt, verùm vterque licitus eſt. Dixi præſertim antiquitus conſtituti, quippe vt ſupra arguendo diſputabam, quidam ex iuriſconſultis recens inſtitutos non approbant.

Refellitur Conradus.

Diductio cẽſuum.

¶ Atqui neſcio cur magis probant antiquos, quam nouè inſtitutos. Quandoquidem, ſi noue conſtituti, ſunt reprobandi, item & antiquitus conſtituti. Siquidem qui antiquitus ſunt conſtituti, fuerunt aliquando nouè inſtituti, tunc exquiram, num erat licita eorum conſtitutio, an non? ſi erat illicita, igitur noue conſtituti cum ſint eiuſdem generis, vt ſuppono modo, (quia ſolum diſcrepant, antiquitate conſtitutionis,) item & nouè conſtituti erunt liciti. Quia vt dixit Ariſtotel. albũm vnius diei, & multorum dierum ſunt eiuſdem ſpeciei. Et ſicut, antiquitas non tollit ſpeciem, vt homo ſenex & iuuenis eadem gaudent ſpecie, ita & non mutat moris ſpeciem, ſi autem antiqua inſtitutio fuit mala, quando inſtituebatur, tractu temporis, non poteſt rectificari ex regula iuris non firmatur, de regulis iuris in. 6. Non firmatur tractu temporis, quod ab initio iure non ſubſiſtit.

¶ Ad hæc cẽſus iuſtificatio eſt, quia emitur ius ad percipiendum fructus ex fundo debitoris, at vero hæc iuris venditio,

non

non eſt diſpar in cenſu nouo, atque vete ri, ſed eſt eadem iuſtificatio vnde argumentum Ioannis Andreæ, ſoluitur dicẽ do, quod ibi emitur ius præſens ad fructus percipiendos ex fundo debitoris, propter pecuniam illi datam conſignatos ſolui quotannis, vel vt melius conue nerint. Neq; eſt neceſſarium, quod res ſit præſens, ſatis eſt quod ſperetur futura. Emuntur enim fructus venturi, & par tus ancillæ vel pecudis. ff. de contrahen. emptio. l. Nec emptio. vt ſatis diſertum eſt quando in. 2. libro de venditionis cõ tractu agebatur.

¶Porro autem quod maximè in hac cẽ ſuali diſputatione excitat tragœdias, eſt contractus cenſualis pecuniarius vbi videtur pecunia vendi, ſiue vſus illius, & aliquid accipi vltra ſortem, vnde hac ęta te Albornozius In ſuo libro. 3. de contractibus, tit. 2. primo iuſtificantem cauſam huius contractus redimibilis, qui Hiſpanè appellatur, cenſo al quitar, o iuros al quitar, dixit eſſe quia huiuſmodi contractus continetur tanquam ſpecies ſub alterna ſub Emphiteoſi: & quod iuſtificat emphiteoſim, idem iuſtificat hunc contractum cenſualem redimibilem, & idem dicet et de non redimibili pecuniario, quia iſti duo ſolum differunt in perpetuitate, ob quam non redimibilis, plu ris fit quam redimibilis. Siquidem redimibilis eſt contractus taxam habẽs pro. 14. vnũ & non redimibilis pro. 30. vnũ. Ait ergo, cum Petrus, verbi gratia, exhibet. 14. Paulo, vt hic exhibeat illi quotã nis vnum ſuper domum ſuam. Hic fingit lex eſſe venditionem, cum pacto de retro vendendo, ideſt, quod Paulus propter. 14. exhibita ſibi à Petro vendit Petro domum ſuam, rurſum fingit lex, quod Petrus habens iam domum Pauli pro precio. 14. iterum eam reuendit Paulo, pro penſione vel cenſu vnius, id quod eſt emphyteoſis quædam. Poſtquam au tem hanc iuſtificantem expreſſerat cauſam, non benè ſibi conſtans, ſubdit huiuſmodi pecuniarios redimibileſque cẽ ſus, ex cauſa iuſtificante, ſolum effici nõ malos, cæterum non ſunt boni, vnde ſecundum eum datur contractus indifferens, neq; bonus neq; malus, id quod eſt ab omni veritate philoſophica abhorrens, ſiquidem omnis contractus onero ſus de quo modo eſt ſermo, quia cenſua lis iſte contractus onerosus eſt, igitur vel procedit ex iuſtitia, cõmutatiua, aut eſt contra illam, neceſſario igitur vel eſt bonus, vel malus.

Nullus contractus eſt indifferens.

¶Rurſus non ſibi conſiſtens, docet eum eſſe malum contractum, quia ait, quod omnia ſacra oracula reprobantia vſurã, conueniunt contra contractum cenſualem iſtum pecuniarium.

¶Item argutatur ex maximis nocumentis quæ contingunt reipublicæ, ex intro ductione huius contractus pecuniarij ſi quidem ſubſtantiæ hominum expilantur, idq; nocumenti præſtant vtentibus, quod vſuræ. Poſt hæc etiam amplius ſerpit huius doctoris placitum, quia etiam furit in extrauagantes Martini V. & Calixti. III. approbantium huiuſmodi cẽſus redimibiles pecuniarios. Ait enim, quod huiuſmodi extrauagantes peiores fuiſſe, quam leges Romanæ permittentes vſuras. Quoniam iſtæ ſolum approbabant trientalem, & ſemiſſem, & centè ſimam reprobabant, at vero extrauagãtes quam abominabantur leges Romanæ, vt peſsimam vſuram approbant. Et rurſus addit huiuſmodi extrauagantes, non conſtituiſſe ius, quia non ſunt ex iu re, quandoquidem non ſunt de corpore iuris, quia non ſunt decretales aut decretum, & quamuis in caſu quem decernunt donemus habere autoritatem, at vero deciſio non eſt trahenda ad cenſus pecuniarios.

¶Hæc ſummatim præſtinxi, & defuſo huius autoris ſermone. Quæ ſanè omnia ſunt falſa, & citra fundamentum, ab ipſo fallaciter conficta. Et primum vt primũ eius dictum refellamus, iuſtificans cenſum iſtũ cauſa ab ipſo imaginata, eſt me raciſsimũ commentum. Etenim emphyteoſis non eſt genus, ad cenſum iſtum. Et hic autor, vt indoctus dialecticus, ait, emphyteoſim, & cenſum huiuſcemodi, eſſe diuerſos ſpecie contractus, nihilominus habere eandem ſubſtantiam. Quæ duo pugnant inuicem, enimuero, ſi ſpecie differunt cum ſpecies ſit ſubſtantia rei ergo ſubſtantia differunt, ſicut homo & equus ſubſtantialiter differunt, ſi ergo ſubſtantialiter differunt ſpecies diuerſæ, obſecro, qua ratione ſunt eiuſdem ſubſtantiæ? Adhæc ſi cenſus eſt ſpecies

Albornoz refellitur.

ſubalterna

ſubalterna,ſub emphyteoſi,vt ipſe autumat, ergo emphyteoſis eſt genus ad cẽſum cum autem omne genus prædicetur de ſua ſpecie,igitur hæc eſt vera, cenſus eſt emphyteoſis,ſi vera ergo non ſpecie differunt,vt ipſe commentatur, quia ſpecie diuerſa,nõ prædicantur de ſe inuicem.Rurſus ſi per te emphyteoſis eſt genus ad cenſum, ergo non ſpecie differt, ab ipſa,ſiquidem genus non ſpecie differt à ſua ſpecie, vt animal, non differt ſpecie, ab equo. Neque tamen opus facto eſt agere multis contra iſtud inane huius autoris commentum. Hic enim autor fretus ſuis commentis, ex multis nugatur & in multis fallitur, quia mittit audacter falcem, in meſſe alienam, ſed iam videamus,quod item in ſuis differẽdis fallitur nedum in alienis. Siquidem cauſa iuſtificans ab ipſo excogitata, cenſibus iſtis iuſtificandis, eſt nugaciſsima. Siquidem ex Ariſto.lib.1.Peri. ca. vltimo nouimus,quod propter noſtrum affirmare,aut negare,nihil mutari in re.Et ſilente Ariſto.res ipſa clamat.Non enim quia ego,vel quiuis alter, dixerim aurichalcũ eſſe aurum, aut plumbum eſſe argentum,ideo hęc mutant naturam rei. Vnde Paulus ait,non enim qui ſe ipſum commendat ille probatus eſt, ſed quem Deus commendat. Siquidem Dei ſcientia atque ſermo eſt efficax naturæ conditor, & ſanctorum autor morum, non autem ſcientia aut ſermo noſter:iam ergo ſi ſermo noſter,aut ſcientia,non mutat rerum naturam,quia natura non pẽdet à noſtra ſcientia aut ſermone,multo minus, mutabit fictio noſtra naturam contractus,igitur,quamlibet fingas eſſe venditionem cum pacto, de retro vendendo,& fingas eſſe emphyteoſim, nihilominus,cenſus iſte non mutat naturam ex fictionibus noſtris. Quærenda igitur eſt exploranda; contractus huius natura,citra fictionem. Non me fugit philoſophos, nonnunquam fingere, at hæc fictio,ſolum eſt, vt verius rerum exploratam habeant naturam,vt fingẽtes vacuum eſſe,quæritant, quid nam ſe quęretur ſi vacuum eſſet, & inferunt ſi vacuum eſſet, omne mobile per ipſum moueretur in inſtanti. Itemq; iuriſconſulti,fictiones quaſdam iuris eſſe docent non tamen,ita vt ex fictione natura contractus pendeat.Quia vt dicebam,ex noſtra ſcientia non pendet contractus natura, tantum abeſt vt à fictione pendeat noſtra.

Ex ſcientia veſtra aut ſermone aut fictione nihil mutatur rei natura.

¶Accedit eodem, quod valde differunt emphyteoſis,& cenſus, vt colligitur ex. cap.cõſtitutus de religioſis domibus,vbi gloſſa diſtinguit inter hæc duo, ait in emphyteoſi ſolum transfertur vtile dominium in emphyteotam,manente directo dominio penes dominum emphyteoſis.At vero in cenſu, vtrumq; dominium transfertur in cenſualiſtam. Verũ ſanè eſt gloſſam non meminiſſe de cenſu hoc redimibili pecuniario,de quo vertitur modo diſputatio, ſed de cenſu quẽ vocamus perpetuum, qualis erat cenſus ille,cui ſubiecit Ioſeph Ægyptum Gen. 47.vt qui habet domum cum penſione perpetua, videlicet duorum, aut trium ducatorum ſoluendorum Petro, verbi gratia,& hæredibus eius.Hic ſanè habet vtrumq; dominium,& directum,& vtile,ſupra domum hanc, quia fruitur illa, dum eam habitat, vel tradit alteri habitandam,ex locatione. Et illam poteſt vẽdere,cum ſuo onere,transferendo in emptorem quod ipſe habet dominium, id quod in emphyteoſi nõ accidit,vt ſupra eſt demonſtratum, quando de emphyteoſi differebatur, ſed verum item eſt latiſsimã differentiam eſſe inter cenſum redimibilem, de quo iſte autor differit, & emphyteoſim.Siquidem in emphyteoſi dominium vtile eſt penes emphyteotã, at vero in cenſu huiuſmodi dominium vtile,non eſt penes cenſualiſtam, ſed penes venditorem. Item dominium directum eſt penes eundem venditorem, & ſi ratione hypothecę,eſt veluti ligatum. Non ergo cenſualiſta fruitur aliquo dominio,igitur valde diſtat ab emphyteoſi.¶Rurſus leges regni Caſtellæ cenſum prohibent huiuſmodi ſoluendum, vino vel oleo,ſed ſola pecunia, &c. at de emphyteoſi nulla lex hoc tulit.

Emphyteoſis cẽſus perpetuus cenſus redimibilis pecuniarius.

¶Ad hęc in emphyteoſi,decima ſoluenda eſt ſi fuerit retractus,id quod in cenſu non extat.

¶Accedit eodem,quod hic fingit,quod Petrus emit domum,ſuper quam conſtituit Paulus cenſum.Itaque cum dat. 14. emit domum propter pretium. 14. ſed quid quia emptor cenſus domum non

intendit

intendit emere, neque conſtituens cenſum vẽdere inſtituit. Quoniam ſæpe fundi ſuper quibus conſtituuntur cenſus ſuperant valde pecuniam ex qua emitur ius cenſuale, & ita ſępiſsime eſſet venditio iniosta, vnde curans hic autor iuſtificare cenſum, ipſum damnat.

¶ Adde iſtis, quia ſi emit domum, transfertur dominium, & vtile & directum, in emptorem, cum tamen vtrumq; emptor cenſus deſiderat. Quoniam manet vtrumque & fructus fundi, & proprietas penes venditorem cenſus. Neq; ſcriptura quæ conditur ſuper cenſu, ſonat vẽditionem fundi, ſed cenſus.

Demum, quod culpare videtur extrauagantes, non obſeruanter vt par fuiſſet, ſed pluſquam ſatis fuiſſet licentioſe loquitur. Extrauagantes enim iſtæ, non ſuffragantur vſuris, imo eas euertunt dũ docent contractus redimibilis cenſus eſſe iuridicos. Eſt equidem quod non vniuerſaliter docent, de omnibus, ſed de cõtractu ſuper quo conſulti ſunt ambo põtifices temporis ſucceſſu. At vero cum contractus de quo conſulti ſunt præfati pontifices ; vere eſt cenſus redimibilis, cum de ſimilibus ſit idem iudicium, deciſio de vno apoſtolica, profertur in ſimiles omnes. Et reuera in corpore iuris ego video eas eſſe, & ſi non ſunt decretales aut decreta, ſunt extrauagantes; quæ ſunt incorporatę in ipſum ius. Et dicat ipſe, aut iuſta, & canonica eſt hæc papalis deciſio de cenſibus, ſuper quibus eſt conſultus, aut non eſt iuſta, ſi non eſt iuſta, oſtendat aliam extrauagantem, quæ doceat eſſe iniuſtas huiuſmodi de cenſibus extrauagantes. Imo deciſionẽ Martini, Calixtus confirmat, tantum ab eſt vt euertat. Et aſſerere, fauere extrauagantes haſce vſurarijs eſt valde impium; ſi vero iuſtæ ſunt deciſiones, cur ipſe eiſdem non acquieſcit? At obijcit, quod in caſu extrauagantium, non ſoluens cenſum, non ſubditur legi cõmiſſoriæ quod vulgo dicitur, no cae en commiſſo, item quia cenſus vt ſit iuſtus, debet habere limitatum pretium, at vero cenſus ille extrauagantium, non habebat limitatum pretium, lex autem commiſsi eſt. l. 2. titul. 15. lib. 3. Recopilat. quæ ſic habet, ſi quiſpiam impoſuerit ſuper ſua hæreditate cenſum aliquem, ea ratione, quod ſi non ſoluerit emptor, quod hæreditas obnoxia ſit commiſſo, contractus ſeruetur, & per illum iudicetur limitatio autem pretij continetur. l. 6. titul. 15. lib. 3. Recopila. vbi taxatur pretium horum cenſuum mobilium ſeu redimibilium, pro vno cenſualis penſionis. 14. vt pro vno aureo. 14. Porro autem iſta obiecta, ſunt facilis dilutionis. Enimuero, ſi caſus extrauagantium expenditur, huic commiſſo ſubditur. Siquidem eccleſijs Germaniæ Treueris, ſcilicet, proceres quidã vendentes cenſum pecuniarium conſtituerunt hunc cenſum, ſuper bonis immobilibus ſuis, hypothecando huiuſmodi bona cenſui, at vero hæc hypotheca, non ſeruit ad aliud quam ad ſecuritatem cenſus. Et virtualiter etſi non exprimatur, inſinuatur tamen lex commiſſoria. Quidquod, lex indicata ſolum loquitur ſub conditione, ſcilicet, ſi contrahentes conuenerint de huiuſmodi commiſſo, quod videtur rationem iuſtam habere, propter pœnam conuentionalem. Precij autem limitatio facta à regibus Hiſpaniæ, non obligat eccleſias, aut proceres Germanicos. Imo hæc taxatio eſt recens, quia facta eſt ab Imperatore Carolo V. in comitijs ad Regni petitionem, ideo ſufficit vbi lex hæc non viget, aut alia ſimilis, quod taxetur pretium huiuſmodi cenſuum, iuxta patriæ conſuetudinem. Et quidem iuxta iſtum autorẽ eccleſiæ germanicæ, ſi modo recipiunt ſuos cenſus, iuxta rationem extrauagantium prædictarum eſſent vſurariæ, & papales extrauagantes eſſent eis in laqueum ſempiternæ damnationis quod eſt nefas dictu.

¶ Nos ſanè, qui ſubdimur Hiſpanicis legibus, tenemur huic taxationi morem gerere, etſi clerici ſimus. Quoniam regis eſt taxare precia rerum venalium, in ſuo regno non papæ, maxime earum quæ ſunt maximi momenti, qualis eſt taxatio frumentorum, & talis eſt taxatio cenſuum. Niſi quod taxatio frumentorum, fuit edita in fauorem emptorum, taxatio autem huiuſmodi cenſuum, fuit edita in fauorem venditorum ; lex enim conſulit bono plurium. Nunc autem in re frumentaria plures ſunt emptores, quam vẽditores, nã multi egẽt frumẽtis

Leges regię taxãtes precia rerũ venaliũ etiam obligant clericos & monachos.

& pauci ſunt quibus ſuppetit frumentum ad vendendum. Quocirca plures ſunt emptores frumenti, quam venditoris, ideo lex huiuſmodi vt conſuleret emptoribus, taxauit pretium ad nummum aureum pro menſura quam vocant Hiſpani, hanega, vnde venditor, non poteſt hanc excedere, & ſi poteſt ab ea deficere, quippe exceſſus eſt iniurius emptoribus, defectus vero fauorabilis. Cæterum, quia in re pecuniæ plures ſunt qui hac egent, & ideo illam expetunt meliori modo quo poſſunt, & pauci ſunt, qui ſunt pecuniarum potentes, inde emerſit, vt plures ſint qui vendant huiuſmodi cenſus, ad ſubuentionem ſuam, quam qui emant, quia emere exigit pecuniarum facultatem quæ paucioribus ſuppetit. Quamobrem lata eſt lex taxans cenſuale pretium, ſcilicet, pro vno aureo. 14. in redimibilibus cenſibus. Quocirca, cum lex taxationis, edita ſit magis in fauorem venditoris huiuſmodi reddituum, quam in fauorem emptorum, ſiquidem, venditores præſumuntur ex cogente neceſsitate pecuniæ, vendere, quæ neceſsitas non premit emptorem, imo abundantia pecuniæ fruitur, ſiquidem emit redditus huiuſmodi, ideo qui emeret cenſum, ſeu redditum vnius aurei nummi, pro. 12. vel. 13. vel infra, eſſet iniuſta emptio, quippe quæ exorbitat deficiendo à taxatione regia. Et ideo eſt in grauamen venditoris. Quippe qui cogitur vilius vendere redditum quam eſt pretium taxationis, nam vilius eſt pretium 12. quã. 14. Cæterùm ſi, venditor venderet, redditũ vnius aurei, pro. 16. aut. 17. &c. tunc non eſſet iniuſta venditio, ſiquidem taxatio probibet ne minus ematur quam pro. 14. non tamen prohibet, quod non excedatur. Siquidem vti aiebam, potius conſulitur indigentiæ venditoris huiuſmodi reddituum, quam emptoris eorundem abundantiæ.

Taxatio reddituũ redimibiliũ eſt in fauorem vẽditorum.

¶Verum eſt tamen, quod in facultatibus regijs, quas vidi conceſsis, quibuſdam, vt vendant huiuſmodi redditus, datur facultas ad vendendum vnum, ea tamen ratione, vt pro. 16. vel. 17. vel. 18. &c. poſsint vendere vnum, non tamen vltra viginti. Et tunc non licebit etiam venditori, vendere vltra viginti. Et quidam ſunt cenſus regij, ad hanc rationem 20. venditi. ¶Porrò ſæpè gratum eſt emptoribus iſtis carius multo emere, quam pro taxatione. Siquidem hac ratione empti, fiunt veluti perpetui, quia venditores, ſiquidem care vendiderunt, redimere non curant, cum tamen poſſint, aliâs eſſet vſurarius contractus, at nolunt vt aiebam. Quando autem vilius vendunt, ſedulo curant, à ſe reijcere onus ſoluendi cenſum huiuſmodi temporalem.

¶Fertur apud Aragonios, & Valentinos, ab antiquo inoleuiſſe vſum horum reddituum, indeque dimanaſſe recenter in regnum Caſtellæ eorundem vſum. At iam eſt tam frequentiſsimus horum vſus vt in omnes irrepſerit.

¶Iam vero, poſtquam exploſimus præcitati autoris opinionem, vt ad priora regrediamur, aduertere, non erit inutile, eſſe quoſdam qui multiplicant conditiones, iuſtificandis iſtis redditibus neceſſarias, quas omnes collectas eſſe putant, ab extrauagantibus indicatis. Vnde octo neceſſarias aſſeuerat Doctor Nauarrus in ſuo commentario reſolutorio, de vſuris ad caput primum. 14. quæſt. 3. quarum. 1. eſt quod conſtituens cenſum huiuſmodi, ſignabat fundum quendam, vel fundos, ſuper quibus conſtituebat, huiuſmodi redditus.

Cõditiones iuſtificantes cenſus redimibiles.

¶Secunda conditio, quod huiuſmodi fundus ſolus manebat obnoxius ſoluendo redditui, ſuper ipſum conſtituto.

¶Tertia quod pretium aſsignetur, & detur competens & iuſtum ſecundum temporis, & loci qualitatẽ, ſeu conſuetudinem.

¶Quarta, quod integraliter ſoluatur pretium totum.

¶Quinta quod venditor poterat, quando voluiſſet extinguere hunc cenſum, & excutere à ſe hoc onus ſuper bonis ſuis impoſitum, ſiue totum ſimul, ſiue partialiter.

¶Sexta quod venditor non tenebatur redimere cenſum.

¶Septima, quod ſi forte fortuna fundus periret, creditor non tenebatur ad ſoluendum cenſum.

¶Octaua, quod fundus ſuper quo fundabatur cenſus tantũ exhiberet in reditũ, quantus erat vẽditus redditus, vt ſi mille

erant

erant redditus cenſus, itẽ & fundos hunc proferret redditum.

¶Has porro conditiones, non omnes exprimuntur clare, in extrauagantibus prę fatis, vnde quidam doctores expungunt ſecundam videlicet, quod ſolus fundus qui hypothecatur, obnoxius ſit ſolutioni cenſus, & non ipſe creditor, aut reliqua ſua. Item & .7. conditionem reijciũt, videlicet, quod deſolato fundo hypothecato, aut fundis, cenſus ſimiliter poterat, vnde ſunt qui putent non omnes has cõditiones eſſe neceſſarias ſed duas tantum ſufficere ad iudificandum contractum cenſualem. Et quod ſit iuſtum pretium, & quod creditor non teneatur, redimere cenſum.

¶In quam ſententiam eſt Conradus lib. de contracti. quæſt. 74. tract. 4. & Carolus Molinæus lib. de commer. & vſuris. nu. 22. & Frater Dominicus à Soto, lib. 6. de Iuſti. & iure. quæſt. 1. ar. 5. & quidã alij qui opuſcula de contractibus Hiſpana lingua ediderunt, vnde deſolato fundo, item credunt, quod obligatio ſoluendi cenſum perſeuerat. Etſi obligatio adſoluendam pecuniam acceptam tollitur pereunte fundo. At quia diſſoluto fundamento etiam perit ſuperædificatum culmen. c. cum Paulus. 1. quæſt. 1. ideo Nauarrus iſtis non acquieſcit, credens certo, pereunte fundo cui imponitur cẽſus, ſimul etiam interire, vel extingui cenſum ſiquidem de pecunia certum erat, etiam non pereunte fundo creditorem non teneri ad ſoluendum pecuniam, neque de re hac erat dubitatio ſed de obligatione ad cenſum ſoluendum.

¶Cæterum ſi verba Martini ſpectamus non clare hoc docent, verba enim hæc ſunt, ſed ad hoc huiuſmodi cenſus venditores inuiti, nequaquam per emptores arctari vel aſtringi valerent, etiam ipſis poſſeſsionibus & bonis obligatis penitus interemptis vel deſtroctis, quæ verba pendent ex prioribus, videlicet quod non poſsint arctari venditores ad redimendum, vel extinguendum cenſum. Non autem loquitur, &c. itaq; ex verbis iſtis, hoc inſinuatur, quod contractus cẽſualis inter illos germanos, ſic iniebatur quod debitor non teneretur ad pecuniam ſoluendam, ſi forte bona perirent ſuper quibus imponebatur cenſus. Nam que emptor, qui erat creditor ſi vidiſſet fundos perijſſe, continuo videbatur recurrendum illi fore, vt pecunia ſibi daretur, quia fundamentum cenſus erat diſſolutum, at vero illi obuiabatur, ex clauſula commemorata. Neq; papa hanc cõſtituit conditionem, vel alias commemoratas, ſed refert contractum cum quibus conditionibus, à germanis illis, ſiue clericis ſiue profanis celebrabatur, vnde Calixtus in extrauagante ſubſequente, hãc eſſe veram intelligentiam aperte confirmat referendo enim contractus hanc cõditionem, ſic habet, ſed ijdem ementes, etiamſi bona, domus, terræ agri poſſeſſiones, & hæreditates huiuſmodi proceſſu temporis ad omnimodæ deſtructionis, ſiue deſolationis deducerentur opprobrium pecuniam ipſam etiam agendo repetere non valerent vbi aperte Calixtus non refert cenſum repetere, ſed pecuniam repetere non valerent, vnde mihi videtur non eſſe benè collectam cõditionem illam, videlicet, quod deſolatis fundis, neq; pecuniam neq; cenſum creditor poſsit repetere. Et ratio ſuffragatur, ſiquidem emptor cenſus, non emit fundum quia ſi emiſſet fundum, eo deſolato, nihil ſupererat. Neq; emptor habet dominium fundi, vnde neq; vendit eum venditor cenſus, ſed ſolum emit obligationem ad ſoluendum quotannis cenſum, quam obligationem vendit debitor cenſus. Igitur ſiue fundus pereat ſiue ſubſiſtat, obligatio illa perſiſtit ad perſoluẽdum redditum, quandiu non redimitur aut extinguitur.

Nauarrus nõ probatur.

¶Vnde vt patet ex vtraque extrauagante iſte contractus eſt venditionis, & emptionis, venditur enim vna marca auri, ideſt obligatio ad ſoluendum illam, pro decem marcis, aut. 11. aut. 13. aut 14. prout tulerit patriæ conſuetudo vt traditur in extrauaganti Martini V. ſi ergo hæc obligatio venditur, & perſona vendens, manet obligata principaliter ad huiuſmodi cenſum ſoluendum, conſequitur, quod etſi fundus diſſoluatur, nihilominus venditor, & illo mortuo hæredes eius obligantur adſoluendum cenſum, vnde argumentum Nauarri corruit ſiquidẽ fundamentũ pręcipuũ cenſus, non eſt fundus obnoxius cẽſui, ſed ipſe qui vẽdit cẽſum ſeſe obligans ad

Soluit arg. Nauar.

ſoluendum cēſum tantiſperdum eundē non extinxerit, ſoluendo pecuniam acceptam. Siquidē fundus, ſcilicet, domus, vel agri, &c. ſuper quibus conſtituitur cenſus, ſunt ſolum ad ſecuritatem ſoluēdi cenſus, & ſunt huius ſolutionis tanquam fideiiuſſores, vt ſi forte venditor noluerit ſoluere, bona illa tranſeant in poteſtatem emptoris vnde poſsit ſuam reparare pecuniam vendendo fundos illos cenſui obnoxios. Et hæc obligatio venditoris tranſit ad hæredes, in quorū poteſtatem tranſeunt huiuſmodi hypothecata bona defuncti cum ſuo tamen onere, vnde videtur quod in foro conſcientiæ, etiam deſtructis fundis, ſoluendi cenſum obligatio perſeueret. Et id tēporis quod ad nouam ſecuritatem cenſus, nouam poſſet emptor bona petere ſi quæ eſſent aliàs non hypothecata, vt nouè cenſui hypothecarentur. Si verò venditor cenſus, fundum hypothecatū venderet alicui particulari, cum onere cenſus huiuſmodi conſentiente creditore, ſeu emptore cenſus, tunc ſane videtur quod ſi forte fundus emptus deſolaretur bello, vel igne, vel aliàs, quod nouus dominus fundi, quippe qui non eſt hæreditate, ſed pretio factus eſt dominus, ideo diſſoluto fundo non teneretur ad cenſum, quem permanente fundo ſolue bat, ſiquidem hic nouus dominus non ſe ſe obligauit ad cenſum directè, ſed ſolum ratione fundi hypothecati tranſlata eſt in ipſum obligatio ſoluendi cenſum, quocirca diſſoluto fundo, obligatio expirat. Et in caſu hoc verum eſt, quod allegat doctor Nauarrus, quod ſoluto fundamento, ſoluitur ædificium. Quandoquidem principale fundamentum obligationis cenſualis in hoc nouo domino eſt fundus.

Cenſus redimibilis nō extinguitur etiā tranſit ad hæredes debitoris cēſus.

Deſolato fundo, aliquādo ſolu tur obligatio cēſus ni ſi nouè reſtauretur.

¶Ex quibus videtur primam conditionem, item non eſſe neceſſariam, videlicet, quod ſignetur fundus ſuper quo cōſtituatur cenſus. Siquidem ſi perſona eſt quæ præcipue obligatur ſoluendo cenſui, non eſt neceſſarium ſupra fundum cenſum conſtituere. Rurſus contractus cēſualis, haurit ſuam iuſtificatiōnē, quia eſt contractus venditionis, at vero venditio vt ſit iuſta non exigit fideiiuſſorē, ſed ſolum ad ſecuritatem debiti expetitur fideiiuſſor, ſiue pignus, nunc autem

Contractus venditionis non exiget ad ſuam eſſentiā fideiuſſorē, aut pignus.

fundus eſt tanquam fideiiuſſor, igitur ſine fundo, poteſt contractus iſte celebrari, vnde non apte dixit doctor dudum citatus, quod cenſus eſt accidens fundi, & quia accidens non poteſt eſſe ſine ſubiecto, hac ratione ſoluto fundo, cenſus euaneſcit ſiquidem obligatio ad ſoluendum cenſum, non eſt accidens fundi, quia fundus non poteſt ſe obligare, nam ſolius creaturæ rationalis eſt poſſe ſe obligare. Eſt igitur obligatio huiuſmodi, perſonę obligatæ accidens relatiuum, nam eſt quædam relatio, terminata ad creditorem, in quem tranſtulit debitor ius petendi cenſum. Nam vt ſæpe diximus cō tractus cenſualis, in hac obligatione cōſiſtit principaliter, & non in fundo, vel redditu.

¶Vnde neque valet. 3. eiuſdem argumentum. Quia ſi perſona ait obligaretur ad huiuſmodi cenſum, eſſet cenſus perſonalis, at modo loquimur de reali. Reſpondetur enim, quod nunquam eſt ſola obligatio realis in huiuſmodi contractibus, quandoquidem, principalius eſt perſonalis, ſiquidem vt dudum aiebam, res obligatur metaphoricè dumtaxat, quia perſona eſt obligata, nam ad ſecuritatem obligationis, hypothecat ſeu obligat ſua bona vt ſupplere poſſint ſuum defectum ſi acciderit. Et manifeſtum eſt quod non ſoluens cenſum, ſtato tempore, conijcitur in carcerem, & inde non extrahitur donec ſoluat, Lucæ. 12. Exactor mittat te in carcerem, qua igitur ratione dicit hic autor eſſe obligationem ſolum realem.

Soluitur. 3. argum.

¶Quartum quoque argumentum ad eandem formam ſoluendum erit videlicet contra naturam venditionis, quod venditor obliget ſe & bona ſua perpetuo ad ſecuritatem rei quam vendit, etiam res vendita perdatur. Siquidem res quæ emitur, ſi extat, poſtquam videbatur perdita non eſt venditoris ſed emptoris, poſtquam eidem tradita eſt vt habetur toto titulo. ff. & C. de periculo, & commodo rei venditæ. Reſpond. eſſe ſanè verum, quando res venditur, & traditur in poteſtatem emptoris. At vero in contractu cenſuali, non venditur res aliqua, ſed obligatio qua ſe obligauit conſtituens cenſum ad ſoluendū cēſum. Et hęc obligatio nō eſt perpetua,

perpetua, vt male collegit arguens, imo temporalis eſt, ſiquidem de cenſu redimibili eſt ſermo, & debitor cẽſus, poteſt ſeſe aſſerere ab hoc onere.

¶Item.4.argumentum eiuſdem eſt farinæ. Aliud inquit, eſt quod dominus fundi conſtituat cenſum ſupra fundũ, aliud vero quod deſolato fundo, ſe obliget ad cenſum ſoluendum. Quia primum horum eſt iuſtum, alterum vero eſt iniuſtum. Nam aliud eſt quod venditor ſe obliget vt certam, & ſecuram faciat rem, quam vendit tanquam ſuam. Aliud vero eſt ſe obligare, ad ſoluendos fructus, etiamſi res vendita pereat, quod eſt iniuſtum.

¶Reſponſio tamen eſt, quod imo conſtituendo cenſum, ſe obligat conſtitutor, ad ſoluendum, tantiſperdum, non euacuauerit illum, ſoluendo capitale, id eſt cenſualem pecuniam, & hæc obligatio eſt iuſta.

¶Et equidem hæc opinio colorem haberet, ſi debitor iſtiuſmodi ſe obligaſſet, ad ſoluendum redditum ex fructibus fundi ſolum. Quia tunc deſolato fundo, fructus pereunt, & obligatio extingueretur ſoluendi.

¶At vero non ſe obligat, niſi ad reddendum quotannis cenſum, vnde ipſe voluerit. Quocirca deſolatio fundi, non exonerat debitorem cenſus, à ſoluendo.

Diſcutiũtur cõditiones ſupra relatę iuſtificantes tẽporales cẽſus.

¶Verum ſi obieceris mihi conſtitutionem Pij V. de creando cenſu, quæ tradit re perempta quæ fundat cenſum aut reddita infructuoſa, vel in totum, vel in partem, pro rata cenſus item perit, & exoneratur debitor ab onere ſoluendi.

¶Reſpondebo, primo hanc conſtitutionem, non obſeruari à noſtratibus in cenſibus, vel loquitur ſecundum naturam contractus, aliunde non impediti.

¶Et demum, quod hęc conditio, non ſit neceſſaria, patebit clarius, quando probatum fuerit poſt hæc, quod ſola perſona obligare ſe poterit ad cenſum, vnde conſtabit, non eſſe neceſſarium conſtituere cenſum ſuper fundis, aut ſuper alijs conſtituentis bonis.

¶Itidem ſecundã conditionem non eſſe neceſſariam, non eſt obſcurum referare, videlicet quod ſolus fundus ſit obnoxius ſolutioni cenſus. Quandoquidem, perſona manet in primis obligata, quæ cenſum vendit.

¶Tertia autem conditio neceſſaria eſt ad hoc quod ſit venditio iuſta, quod pretium ſit iuſtum. Quod ſi taxatio adeſt taxatio eſt amplectenda, ſiue ex lege ſit taxatio pretij, ſeu ex conſuetudine, id quod Martinus V. tradebat in ſua extrauaganti. Quod ſi pretium ſit exceſsiuum, hoc eſt deficiens à taxatione, quoniam tunc eſt precium iniuſtum ideo, reſtituendum eſt in foro conſcientiæ, vt ſupra tradebamus. Vt quia taxatum eſt pretium, ad emendum vnum mille pro.14.millibus, qui emit.14. pro 12.aut.13.&c.tenetur reſtituere, deuiationem à taxatione. At dices, nunquid contractus tunc erit nullus obſeruata lege Hiſpaniæ taxante precia cenſuum redimibilium, ad formam præſcriptam, quamque videtur etiam inſinuare Martinus quintus in extrauagãnte ſua, iam ſupra commemorata? videtur autem quod contractus huiuſmodi, etiamſi ſit iniuſtus, non tamen eſſet nullus, vt qui vendit excedens iuſtum pretium rei venditæ, etſi iniuſtitiam committat, non tamen inanem celebrat contractum, ſiquidem tenetur reſtituere. Niſi exceſſerit venditio, dimidium iuſti pretij, quia tunc venditio reſcindi poterit ſi emptor, nolit ſtare contractui, neque contentus fuerit, ſi ei reſtituatur exceſſus à dimidio iuſti pretij, aut exceſſus à iuſto pretio, vt iam in ſecundo libro, ſatis expoſuimus, quæ autem ibi egimus reuocare oportet in memoriam, vt hæc aſſequaris.

¶Et rurſus, qui ſua vendit vltra taxationem frumenta, non ideo irritam fecit venditionem, ſed obnoxium ſe fecit ad reſtituẽdum quod ſupra taxatum à lege pretium reportauit.

¶Quarta autem conditio, videtur quod non ſit conditio, ſed eſſentia huius contractus cenſualis. Siquidem venditio dupliciter celebratur, vel in diem, vel numerata pecunia, vnde etſi ad eſſentiam venditionis non ſpectet vẽdere hoc, vel illo modo, quia vtro volueris vẽdere modo, vera venditio celebratur vt diximus in libr. 2. Cæterum contractus

 hic

hic cenſualis quia eſt venditio de præſenti,non in diem,ſiquidem ab hora initi contractus,i.im conſtituens cenſum, manet debitor ſoluendi cenſus, ideo neceſſe eſt,quod pecunia ſit præſens & integra,vnde recipiens illam fiat debitor cenſus. Alias nullus eſſet cõtractus, quia ipſe debitor non manebat.

¶ Quinta conditio vero eſt neceſſaria, quia illa ſubmota,eſſet mutuum,& contractus eſſet vſurarius. Namq; ſi teneretur conſtituens cenſum, reſtituere capitale,ſuo creditori,ſanè mutuum eſſet.

¶ Commemorant item Calixt. III. & Mart.V. Quod huiuſmodi debitores cenſuũ,poſsint vel in toto, vel in parte hos redimere cenſus, & quod pro rata ſoluta,redimatur cenſus. At vero adiectio hæc, quod libere poſsint debitores, vel ex toto ſoluere, vel ex parte, non videtur eſſentialis. Etſi eſſentiale eſt, quod ſemper potiuntur libera facultate ſoluẽ di totum quando voluerint. Etſi videtur iuſta conditio,ne grauetur debitor, eſſet enim grauamen, ſi ad perſoluendum totum ſolum admitteretur à creditore cũ ſæpè contingat non ad manum eſſe per ſoluere totum,quod ſi per partes ſoluatur,tandem citius ſoluetur, quam ſi totum. Et paulatim aſſeritur debitor cenſus ab onere cenſuali,ſi partialiter ſoluit maximè ſi ſunt debitores non admodũ diuites. Et quidem cum contractus ſit venditionis,vtiq; venditio,non vocat in ſuam eſſentiã,quod pretium totum ſoluatur ſtatim,aut partialiter. Etſi videtur non abſonum, quod ſicut creditor, qui eſt emptor cenſus, totum dedit ſimul pretium,quod etiam nolit recipere capitale quod dedit partialiter,ſed ſolum integraliter. At vero vt dicebamus lex magis ſuffragatur in huiuſmodi cenſuali cõtractu venditoribus, quam emptoribus ſed quid ſi quis emit vnius aurei cenſum pro.17.aut ſupra an non eſſet iuſta conditio,quod venditor,non poſsit rẽdimere per partes, ſed integraliter? videtur enim iuſtum eſſe quod ſi quidem venditori eſt fauens valde hæc venditio, quia multo carius eſt vendere vnum, pro.19.quam pro.14.quod, ſcilicet, eo pacto emeretur, vt nõ poſsit extinguere venditor cenſum, niſi ſoluendo totum capitale, quod vt accepit integrè, integre reſtituat. ¶ Septimã verò cõditionem iam diſcuſsimus.

¶ Octaua vero quærenda reſtat, an ſit neceſſaria, quod fundus eos proferat fructus, qui æquent vel ſuperent, cenſum reddendum. Hanc credit Nauarros.num.87.cap.præcitati, eſſe neceſſariam. Et probat, quia ſecundum placitum Angeli verbo. vſura. 1.§.7. & Malo.in.4. diſt. 15. quæſt. 46. & Syluestri verbo vſura.2.quæſt.6.Qui emit poſſeſſiones, vel animalia, vel quoduis aliud quod re vera non habet venditor,vel minus habet, quam aſſerit ſe vendere, vt qui emit bouẽ ab altero, quem bouem, ipſe venditor non habet vſurarius eſt. Siquidem ,emit bouem ficte vt venditor accipiens pretium bouis, poſtea refundat multo amplius,ideo eſt mutuum palliatum,ergo ſimiliter, qui in contractu cenſuali,ſi fundus,non eſt ferax fructus, vnde cenſus ſoluendus ſit, is qui emit cenſum eſt vſurarius.

¶ At vero hoc argumentum, peccat in fundamento.Siquidem arguens videtur exiſtimaſſe,quod emptor in huiuſmodi contractu emat fundum vel poſſeſsionem,vel redditum fundi, &c.cum re vera non emat, vt ſupra admonebam, ſed obligationem ad ſoluendum, redditum non determinatè ex fundo,ſed vnde ipſe debitor maluerit,& vnde melius potuerit, ideo argumentum deponit vires ſuas. Et nihil habet ſimilitudinis contractus cenſualis,cum emente bouem, &c. quem venditor non habet, quæ eſt ficta emptio,at contractus cenſualis, non eſt ficta,ſed vera emptio obligationis prædictæ.

¶ Vnde quod infert prædictus doctor, omnes conditiones octo , denarratas, eſſe neceſſarias, non probat competentibus argumentis, vt facile demonſtrauimus, & hanc octauam, extrauagantes, non commemorant, reliquas autem approbant , vt valde iuſtificantes contractus cenſuales quos referunt,non tamen vt neceſſarias ad iuſtificandum. Quædam enim ſunt in natura , & humanis moribus, de benè eſſe, quæ alio qui non ſunt neceſſaria prorſus , & ſi ſint expedientia. Ita quoque in conditionibus iſtis,quædam ſunt de bene eſſe, quia videlicet, valde iuſtificant contractum Nauarrus exploditur.

tractum

tractuio cenſualem, non tamen omnes ſunt neceſſario iuſtificantes.

¶ Eę igitur ſolum iuſtificant neceſſario, quæ alioqui ſunt contractui venditionis neceſſariæ, quibuſque ſub modis, contractus venditionis eſt nullus, aut ſi manet

Conditiones neceſſariæ cẽſibus. contractus, eſt alterius rationis à venditione: Qualis eſt conditio, quod venditor, ſemper ſua libertate potiatur extinguendi cenſualem actionem, qua gaudet creditor aduerſus illum. Hæc namque conditio neceſſaria eſt, vt ſit contractus venditionis, & non mutui, vt prædictum eſt.

¶ Itemque quod pecunia ſit numerata, neceſſaria eſt conditio venditionis contractui: vnde Pius V. in ſua conſtitutione de creandis cenſibus, hanc item putat eſſe neceſſariam.

¶ Cæterùm multa alia decernit tanquam neceſſaria quæ non practicantur in regno Caſtellæ.

Cõſtitutio de creandis cẽſib⁹ Pij V. ¶ Item quod ſit pretium iuſtum, eſt conditio neceſſaria, vt ſit iuſtus contractus: at vero non caſſat contractum pretij, vel exceſſus à iuſto, vel diminutio, etenim vendere vltra, aut emere citra dimidium iuſti pretij, maculat contractum, & inducit obligationem ad reſtitutionem, non tamẽ ob id contractus eſt nullus ex. c. cum dilecti de emptione, & ibidem ex. cap. cum in cauſa.

¶ Conſtituit autem lex, quod omnes contractus cenſuales qui taxationem nouam præceſſerunt ſoluantur, & reducantur ad formam præſentis taxationis videlicet, vt cenſus, vnius, ematur pro. 14. l. 6. titulo. 15. libr. Recopil. 3.

¶ Itemque conſtituit, ne conſtituatur

Lex regni Caſtellę pro cenſibus cõſtituendis. huiuſmodi cenſus, ſuper bonis vſu conſumptibilibus, vt ſuper vino, oleo, frumento, ſale, &c. ibidem. l. 4. At non pręcipit abſolute, quod ſuper fundis conſtituatur, ſed quod ſi conſtituendus ſit ſuper bonis aliquibus, ſuper fundis, conſtituatur, & non ſuper bonis vſu conſumptibilibus. Quapropter, qui conſtitueret contractum cenſualem, ſuper iſtis bonis, eſſet contractus nullus.

¶ Etenim poſſet accidere quod ſoluens cenſum in oleo, vino, &c. plus ſolueret, quam eſſet proportio vnius, ad. 14. Nam que hæc plerumque augent valorem ſuum, vt iſtis annis ſatis experimur, id quod non accidit pecuniæ, quæ ſemper ſeruat ſuum valorem.

¶ Porro Methina codice, de reſtitutione rum per vſuram acquiſitorum, conſulit, pragmaticam hanc cenſualem, non præfigere iuſtum pretium eſſe. 14. pro vno, neque regem hoc intendere, vnde putat etiam eſſe iuſtum pretium, pro vno. 12. ſi conſuetudo ferat patriæ. Cæterum ex verbis pragmaticæ liquet hoc eſſe falſum. Nam etiam decernit, ſi conſuetudo eſſet conſtituendi cenſum in oleo, &c. quod valeret conſtitutio, quod falſum eſt. Ioã. à Methina non probatur.

¶ Quod ſi conſuetudo eſſet obſeruanda lex vanè eſt introducta.

¶ Sed iam ad priora regrẽdiamur, ſi quiſpiam in ſua perſona nuda, conſtitueret cenſum, præfata diſponit nihil, vt mox, ſubſequenti capitulo aperiemus. At vero pontifices præfati, quaſlibet conditiones neceſſariæ cenſibus illis iuſtificandis, nihil decernunt ſed ſolum agitur, ſi contractus illi cenſuales de quibus conſulebãtur pontifices, ſub illis conditionibus ibi expreſsis, erant vſurarij & decernunt eſſe iuridicos.

¶ Quamuis ex cauſa aſsignata à pontificibus, quare ſint iuridici, ſatis inſinuatur, vnde ſit petenda iuſtificatio contractus huiuſmodi. Namque cauſam proferunt eſſe, quia contractus propoſiti ſunt contractus emptionis. Et equidem contractus propoſiti in extrauagantibus, ſecundum ſubſtantiam ſuam, nihil ſecernuntur à contractibus, noſtratium cenſualibus, ſcilicet, cenſum vnius, vendere pro. 14. Nam ſi apud Treuerenſes cenſus vnius vendebatur, pro. 11. vel. 13. vel. 14. vt Martinus inquit, nihil hæc ad eſſentiam contractus, quia pro conſuetudine patriæ erat iuſtum pretium vt etiam apud nos ſi quis emeret cenſum iam conſtitutum, ac forſan ſi cenſus hic, non eſt admodum ſecuram habens ſolutionem, quia fundi ſunt ruinoſi aut perſonæ ſoluturæ ſunt pauperes, &c. ſi emens nollet emere pro. 14. cenſum vnius propter cauſam commemoratam, ſed pro minori pretio, nihil, vt puto, criminis admitteret.

teret. Quia cenſus vnius, non benè ſecurus, non valet quod taxatur à rege, vnde rectè aiebam ſupra Pontifices præfatos approbando contractus ſæpè memoratos, tacitè approbaſſe contractus cenſuales, qui ſunt in vſu apud noſtrates, quia ſunt eijdem in ſubſtantia, quamuis in cõditionibus differant quibuſdam.

¶Porrò, vt argumenta abſoluamus, dici to primo, quod nulla eſt vſura in cenſu perpetuo, qui approbatur extra de religioſis domibus. c. conſtitutus. Nam eſt venditio iuſta, quando prò iuſto pretio celebratur, & hic creandus eſt ſuper immobilibus bonis, quia habent ſtabilitatem, vendere igitur domum ſub cenſu perpetuo non eſt capere aliquid vltra ſortem ex vi mutui. Nam nullum eſt ibi mutuum, neq; capitale. Nam etſi decurſis multis annis fieri poteſt, quod conſumatur valor domus, & iam dominus qui vendiderat domum illam ſub illo cenſu, capit, quod domus illa valere poterat ſi eam vẽdidiſſet, ſine cenſu hoc perpetuo, & vltra plura alia quippe cenſus perſeuerat. Cæterum ſi hæc vltra valorem domus accipit ipſe vel hæredes eius, non capit ex mutuo, ſed ex lege vẽditionis ſub cenſu perpetuo.

Cenſus perpetuus approbatus ab eccleſia cõtractus haber profundamento ſtabilia bona, quia ipſe ſtabilis eſt.

¶Quidquid enim ſub hoc cenſu venditur, hac ſubit rationem, quandiu fundus ipſe perſeuerat, quippe fundus eſt qui emitur ideo ipſo, forte deſolato, cenſus perit, ſecus in cenſu præhabito, quia tunc fundus aut redditus fundi non venditur vt iam expoſitum eſt.

¶Secundò dices, quod ſi accidat, quod emptor referat vltra ſortem non eſt mutuo, ſed quia debitor cenſus, non redimit cenſum cuius intereſt redimere.

¶Tertio reſpondebis, quod grauis eſt quæſtio ſi cenſus creari poteſt ſuper perſona nuda, de qua in ſequenti capitulo diſſeretur. In præſentia vero, quantum ſat eſt argumento dicamus ſecundum ſe fas eſſe creare cenſum ſuper perſona nuda, neq; eſt vſurarius contractus, ſiquidem vendens cenſum huiuſmodi non tenetur ſoluere pretium acceptum, ideoq; non eſt mutuum ſed vera venditio, etſi emptor, non videtur prudens, talem cenſum emens.

¶Quod ſi laborare non potuerit vt ſoluat, poterit aliunde ſorte ſoluere, vt ſi habet bona vnde ſoluat cenſum. Aut ipſe dum viribus vegetus eſt, eximet ſe ab onere cenſuali: ſuo labore parans ſibi totum ſoluendum quod accepit pretium, ſi vero ſuper fundo creatur cenſus, eſt vẽditio non fundi, vel redditus fundi, vt bene probat argumentum, ſed eſt venditio obligationis ad ſoluendum, quotannis certum tributum, iuxta rationem acceptæ pecuniæ.

¶Fundus autem eſt, tãquam fideiuſſor ad ſecuritatem, cẽſus qui emitur. Et ideo ſicut fideiuſſor quæritur idoneus, ideo etiam oportet fundum eſſe talem, qualẽ exigit cenſus, qui ſcilicet, tanti, aut pluris fiat, quam pecunia quæ datur pro cenſu qui emitur.

¶Etſi multo plures fundos hypothecare, quam pecunia exhibita venditori pro cenſu exigat, videtur eſſe in grauamen venditoris, quia haberet ex hac hypotheca ſua bona ligata, ne poſſet illa diſtrahere, pro ſuis leuandis indigentijs. Hoc tamẽ diſcernere quæ bona ſat ſunt, diſcretioni contrahentium, & induſtriorum in re hac relinquitur.

Plures ſupponere fundos creãdo cenſui quã pro ratione cẽſualis pẽ contr eſt in iuſtum.

¶Porrò Pius V. In ſua conſtitutione de creandis cẽſibus decernit huiuſmodi fundos, ſubditos cenſui poſſe diſtrahi ſine licentia emptoris, vnde ait pactũ auferens vel reſtringens facultatẽ alienandi, rẽ cẽſui ſuppoſitã, nullo modo valere. Cæterũ vt ſupra dicebã, huiuſmodi conſtitutio tribuens formã creãdi cenſus redimibiles, nõ practicatur, neq; eſt in vſum recepta, apud noſtrates. Quidquod nos loquimur, de cõtractu ſecũdũ naturã eius, & nõ ſecondũ rationẽ extrinſecã cõſtitutionis. Et ſecundũ naturã eius eſt, quod ſi fundus ſupponitur cẽſui ſeu hypothecatur, ꝙ ſuppoſitus fundus nõ poſsit diſtrahi ſinè aſſenſu eius, in cuiꝰ gratiã fuit ſuppoſitus. Quia eſt tãquam fideiuſſor, at fideiuſſor non poteſt ſe liberare à fideiuſſione, ſine aſſenſu creditoris.

Conſtitutio Pij V. de forma creandi cenſus.

CAP. SEPTIMVM.

An cenſus creari poſsit ſuper nuda perſona.

Sinuoſa ſatis quæſtio hęc eſt, quam varietas placitorũ obſcurat, ſiquidẽ ſunt qui modo dicus defendant negatiuam partem

Varia placita de. q. citantur.

partem. Et argumenta quæ eis ſuffragantur, ſunt multa, quæ referuntur à Conrado lib. de contractib. q. 74. Quorum primum eſt ex cap. 2. extra de pignoribus. vbi traditur liberam perſonam non teneri ex debito: verba ſunt, lex habet, vt homo liber pro debito non teneatur etſi res defuerint, quæ poſsint pro debito adijci.

¶Secundò, ius naturale eſt, quod omnes homines natura ſunt liberi, vt extat in decretis. c. ius naturale. diſt. 1. igitur nullus poteſt ſe in ſeruitutem redigere quia eſſet contra ius naturale.

¶Tertiò. 1. Corint. 7. Pretio empti eſtis, nolite fieri ſerui hominum, at vero qui ſe ſupponit cēſui ſe priuat libertate, & ſe ſe addicit ſeruituti alteri. Nam ſi mutuatarius à Salomone, Prouer. 22. vocatur ſeruus fœnerantis, item vocabitur ſeruus, qui ſibi impoſuit cēſum, qui eſt ſeruitus quædam.

¶Quartò nemo eſt dominus ſuorum membrorum, ergo multo minus, erit dominus ſui ipſius. Antecedens patet ex. l. liber homo. ff. ad. l. Aquiliam.

¶Quintò, lege ciuili prohibetur liber homo vendi, & ſtipulari, quia liber homo non eſt in commercio noſtro, vt habetur in. l. ſi emptio. §. liberum. ff. de contrahen. emptione. Ait enim liberum hominem ſcientes emere non poſſumus, & in l. poſt certè. C. de liber. cauſa. ait gloſſa, Quod famuli noſtri non poſſunt ſe obligare perpetuo ad ſeruiēdum. Quoniam huiuſmodi promiſsio, ſapit naturam ſeruitutis, igitur multo minus poterit homo ſe ſeruum facere, igitur neque cenſualem quia videtur iſtud eſſe ſpecies ſeruitutis.

¶Hanc ſententiam Carolus Molinæus in ſuo tracta. vſura. & commer. aſcribit Bonauenturę tract. de contractib. Et Bernardino Senenſi in lib. de euangelij æterno ſermone. 41. cap. 2. Ac Innocentio in cap. in ciuitate. in fin. de vſuris. quem ſequitur Ioannes de Lignano dicēs, quod ſi contractus creatur ſuper ſola perſona, non habita relatione ad rem eſſe contra ctum fœneratitium. Et ſectatur idem placitum Laurent. Rodul. tracta. de vſuris. par. 2. q. 12. & plures alios indicat Nauarrus, ſcilicet Ioannem Andræam, Hoſtiē. Ancharranum, &c. nu. 90. comm. reſolu. ſuper cap. 1. 14. q. 3. Quibus quoque ipſe acquieſcit. Probans, quia liber homo nō poteſt exhiberi in pignus, de pigno. cap. 2. l. ob æs alienū. C. de actio. & obliga. & l. 2. C. quæ res pignori obliga. vnde creditor qui ſuſceperit liberum hominem in pignus, ſubditur pœnæ, Authē. Iman. C. de actio. & obligationi. §. quia vero. Authen. vt nulli. collatio. 9. Quod ſi homo non ſe poteſt exhibere in pignus, aut alius eum tradere in pignus, ergo multo vehementius, neque ſibi imponere cenſuale tributum. Siquidem primum multo leuius eſt, quam ſecundum, ſiquidem ſuſcepto pignore, debitor nihil amplius exigit, at vero cenſualis homo, obnoxius eſt cenſuali tributo pendendo.

¶Secundò, quia lex vetus permittens, quod homo qui non erat ſoluendo. Addiceretur ſeruituti, ſuo creditori Leui. 25. & 4. reg. 5. illa nihilominus ſeruitus, non erat propriè ſeruitus, vt ibidem traditur ſi paupertate compulſus vendiderit ſe frater tuus, non eum opprimes ſeruitute famulorum, ſed quaſi mercenarius, & colonus erit. Et rurſus, quando editæ fuerunt leges. 12. tabularum lex Romanis erat, vt qui non eſſet ſoluendo, debitum ſuo creditori, redigeretur in ſeruitutem creditoris, vt inquit Budæus in annota. ad Pandectas. titulo de in diem addictione. cæterum quia ex duritie huius legis multa mala ſunt ſecuta, inde abrogata eſt lex, & in melius commutata. Quia ſancitum eſt, vt deinceps propter debita, bona creditorum tranſirent in poteſtatem creditorum, ipſis tamen perſonis immunibus, vt refert Liuius lib. 8. ab vrbe condita. Leges igitur maxime fouent libertatem hominum, Igitur cum hęc impoſitio cenſus, libertati refragetur illicita eſt.

¶Tertiò, quia omnino videtur huiuſmodi creatio cenſus, palliatio vſurarū. Quartò, quia ſi hoc eſſet fas, clauditur charitati via. Nam quilibet volet ex impoſito cenſu, reportare intereſſe. Et demū multa alia mala ſequerentur. Si hic cenſus impoſitio eſſet contractus iuſtus.

¶Quibus accedit omnibus, conſtitutio Pij Papæ V. de forma creandi cēſus, vbi ait, Hac noſtra conſtitutione ſtatuimus, ſeu annuum redditum creari, cōſtituive

nullo modo poſſe niſi io re immobili, aut quæ pro immobili habeatur, de ſui natura, vnde ſi huic conſtitutioni ſtandũ eſt, non ſolum ſuper ouda perſóoa non eſt creandus ceoſus, ſed neque ſuper bonis mobilibus, etiam frugiferis, vt ſunt greges ouiam, vel caprarum, aut ſuper armenta non poteſt creari cenſus. Vnde ſuper auro vel argento, ſiue in maſſa, ſiue in numiſmate, non poteſt conſtitui cenſus.

Reſponſio argum. alia ab ea quam Córadus & Methin. cũ ſequẽs exhibent.

¶Porrò autem iſthæc argumenta omnia, nullius ſunt efficaciæ quibus probetur, quod intendunt ſurmantes illa, ſoluam tamen illa facilius quam Contadus & Methi. ſequens Cooradum. Siquidem argumentum primum ſolum probat, quod propter pecuniaria debita, quę debitor ſoluere nequit, non eſt homo redigendus in ſeruitutem, iuxta morem priſcorum, quem diuina ſcriptura inſinuat Leuit. 25. id quod erat quędam ſeruitus aſcriptitia. Quia apud Iudæos qui non erant ſoluendo, fiebant creditores ſerui aſcriptitij Hiſpaoa quos vocat vox *Solariegos*, de quibus ſupra commemoratum eſt. Iſti enim addicebantur colẽdis agris creditorum, quos deſerere non poterát, ex quibus pendebant creditori tributũ: & ex reliquo ipſi cum vxoribus & filijs viuebant. Id quod vt fertur accidit Hiſpanis, quando redacti ſunt io ditionem Arabum. Et eadem ſeruitus forſan erat apud Romanos ex lege, id quod reuocatum eſt à Romanis, propter incommoda illata. Nihil igitur capitulum loquitur de cenſu, aut pignore, neque gloſſa talẽ intellectum inuexit.

¶Secundo argumẽto reſpõdetur, quod ſe conſtituere vel ſupponere cenſui, non eſt ſe reddere ſeruum creditoris. Naoq; ſeruitus eſt vilis conditionis ſtatus, at vero, ſibi imponere cenſum, non eſt vilis cooditio. Imo poterit liberare hominẽ à ſeruili conditione. Nanque ſi ex indigentia ſumma ſe venderet, quiſpiam aut vt ſe ſe aſſereret à morte, egeret pecunijs quas ſibi parans imponendo ſibi cẽſum liberaret ſe à ſeruitute, vel à morte, quando alia bona defuiſſent. Diximus enim ſupra fideles commorantes apud infideles ſub miſera captiuitate, eas nonnunquam pati mortis anguſtias, quod ſi nõ vendiderint ſe alijs, vt ex pecunia oblata ſe eripiant, mortem ſubituros, ideóq; eſſet ſi viguiſſet lex antiqua vt qui non eſſet ſoluendo, ſeruus fieret debitoris, an non huiuſmodi iuſtiſsimè faceret ſibi imponendo cenſum vt ſe ſe aſſereret à damno ſeruitutis? Et itidem ſi modo eſſet tradendus io carcerem propter debita, ſi quiſpiam voluiſſet emere cenſum qualem diximus quem alter vendit, quia alia bona non habet, vt in carcerem non conijceretur, optimè faceret vendens; ex hoc cenſu ſibi impoſito conſulẽs, & emptor, qui condolens ex fratris miſeria, illi ſic ſubuenit, opus præſtat charitatis.

Cenſum ſuper perſona nuda cõſtitutum qui emit præſtat op[9] maioris charitatis ex genere ſuo quá emens cẽſum creatum ſuper res ſtabiles

Siquidem non habens tutum ſuum cenſum, quia infirma radice, videt fulcitum, ſcilicet in hominis vita fugaciſſima nihilominus vult ſubuenire proximo; pluris faciens leuare proximi indigẽtiam, quam ſecuram habere ſuam pecuniam. Imo iſtud eſt opus maioris charitatis, quam emere cenſus collocatos, ſuper radices ſtabiles, ſcilicet ſupér bona immobilia, aut quæ reputantur immobilia, ſiquidẽ ſic emptor ſubueniens proximo, nihil iacturę ſuorum bonorum timet, imo ſperat annuum fructum. At vero locato cẽſu ſuper perſona ſolum, vt illius indigentia leuetur fructus habet incertiſsimos, & pecuniam quam dedit, in magno periculo iactari: videre poteſt, quia hæc vniuerſa pendent ex humana vita, quæ fluida eſt, inſtar decurrentis fluminis.

¶Tertiò reſpondetur Paulum eſſe audiẽdum, de ſeruitute mala videlicet, ex qua quiſpiam ſe ſubijcit homini, & relinquit legem Dei. Ideo ait pretio eſtis empti ſcilicet ſanguine Chriſti, ideo ne ſubijciamini, cõtra Deum hominibus. At vero qui ſibi imponit cenſum non eſt magis ſeruus, quam qui imponit cẽſum ſuper fundo ſuo. Nanque hic etiam tenetur pendere tributum ſuo creditori vt ille. Et quidem vterque liber eſt, quia poteſt facere quod volet, & ambo ſunt ſui iuris, & nõ tenẽtur cenſualiſtæ imperijs parere, ſed ſolum ei pendere ſuum cenſum.

Vẽditores cenſuum liberi ſũt nõ ſerui.

¶Quartò reſpondebis, neminem eſſe dominum ſuorum mẽbrorum, vt illis abutatur, vel vt illa abſcindat, aut mutilet: at vero quo ad reliqua dominus eſt, quia ſui iuris eſt, homo liber, at imponere ſibi cenſum non eſt abuti membris, aut ea mutilare.

¶Quintò

¶Quintò reſpondetur, quod ſibi imponere cenſum qualem diximus, non eſt ſeruitutis ſtatus. Siquidē obnoxius huic cenſui liber eſt, & ſui iuris, neque tenetur obedire mandatis creditoris, ſed ſolum tenetur pendere illi tributum, id quod eſt ſeruitus ſecundum quid, non ſimpliciter, & hoc non perpetuo, ſed pro ſua voluntate. Quippe vēditor poteſt ſe eximere à tributo ſoluendo pecuniā ex qua diuenditus eſt cenſus.

Obligatio ad tributū eſt ſeruitus ſecundum qd ita Prouer. 22. nō ſimpliciter

¶Sextò argumento, quod eſt Nauarri, reſpōdetur, quod ſe tradere in pign᷑, vel ab alio tradi maioris eſt ſeruitutis, quam ſupra ſe conſtituere cenſum, ideo falſum ſupponit in ſuo argumento. Ratio eſt, manifeſta quia ſe tradere, aut ab alio tradi in pignus, bifariam accidere poteſt, aut propter debitum, vt ſi debitor non eſt ſoluendo ſi ſe tradit in pignus, donec debitum ſoluat, aut ad ſecuritatem implendæ fidei datæ, vt ſolet accidere inter reges, in ſecuritatem pactorum liberos, aut alia quæuis chariſsima pignora inuicem exhibent. Et vtrouis modo, is qui eſt pignus, neceſſario tenetur manere apud alium apud quem impignoratur. Neque poteſt alio diuertere. Imo, ſi debitum non ſoluit, aut fidem datam nō implet, perpetuo tenetur eſſe apud eum penes quem eſt in pignus traditū. Id quod non contingit, in vendente cenſum ſuper ſe, quia alia deſiderat bōna. Hic enim liber eſt ab iſtis ligamentis, poteſt enim diuertere, quò voluerit, modo ſoluat tributum, quod ſi nō ſoluerit, eſt actio creditoris contra ipſum, verum quia creditor aduertit, bonis debitorē priuari, ſed ſolum ex operibus manualibus pendere poſſe debitum tributum, ideo abſtinebit, ne ipſum conijciat in carcerem, quia ibi detentus, operari nequibit, & creditor ſolutione fraudabitur debiti ſui. Quanuis ergo, is qui eſt pignus nihil ſoluat, at vero, vendens ſuper ſe cenſum ſoluit, nihilominus, prius eſt eſſe pignus, & maioris eſt ſeruitutis, quam eſſe cenſualem hominem.

Se tradere in pignus vel tradi maioris eſt ſeruitutis, quā ſibi imponere cēſum redimibile.

¶Secundo eiuſdem autoris reſpōdebis, quod nihil ad farinas, vt prouerbio fertur, concedimus enim leges impenſiſsimè ſuffragari libertati, at vero quod homo ſit cenſualis non facit eum eſſe ſeruilis conditionis, vt ſupra præſcriptum eſt.

¶Tertiò reſpondebis, quod item ſunt contractus alij iuſti vt venditio cum pacto de retro vendendo, quę videtur vſuram ſapere, & vſuram præ ſe ferre, & qui abutitur illo pacto, poterit abuti palliandæ vſuræ, nihilominus ſecundum ſe iuſtus eſt contractus, ita in præſentia. Non enim laudamus abutentes, ſed benè vtentes contractibus ex ſuo genere iuſtis. Qualis ſanè eſt de quo diſſeritur, ſiquidē cenſus hic non penditur propter mutuum, ſed propter veram venditionem.

¶Quartò reſpondetur, quod magis clauditur via ad charitatem exercendam ex cenſibus ſuper fundis creatis, vt dudum dicebamus, quam ex cenſu iſtiuſmodi, nihilominus ipſe non negat eſſe contractum iuſtum. Quod vero finaliter infert ex iſtiuſmodi cenſu ſi tradimus eſſe licitum, vſuris patere campum vtique, ex quouis contractu, quamuis iuſto, iniquitas humana, poterit raptare ſibi occaſionem occultandi malum cōtractum ſub tegmine boni contractus. Et nihil tam ſanctum eſt quam non poſsit rapi, ab humana prauitate in tegumentum malitię, iſtud tamen, non detrahit ſanctitatē, vel ſacramentorum, vel meritorum, neque detrahit iuſtitiam bonorum ex ſuo genere contractuum. Nam iſtiuſmodi malæ ſequelæ, per accidens ſe habent ad bonitatem contractus, quam ex ſuo genere habet. Et quæ per accidens ſunt, non inquinant id quod per ſe eſt, vt neq; bona ſequela ex peccato, ipſum iuſtificat. Nunquid ſi quis eget pecunijs, ad ſubuētionem ſui, & ſuorum, vt potè ad tradendam filiam nuptui, & non habet bona quæ ſupponat cenſui, & ideo ſe ſupponit, ſperans quod ex operibus ſuis, ſcilicet vel ex agricultura, quia agricola eſt, aut ex pictura quia pictor, vel alias, quia faber eſt, aut quouis alio modo ex labore ſuo, poſſe ſoluere cenſum, imo & ſuo tempore redimere, & extinguere & ideo inueniens emptorem, qui liberali animo, vult hunc cenſum emere & emit, nō obſtante dubio humanæ vitæ, cæterum vt proximo ſubueniat, quippe gratis in caſu hoc non tenetur ei ſubuenire, quis obſecro ſani capitis, damnabit huiuſmodi emptorem? aut quis dicet in fraudem facere vſurarum, cum longe ſit ab hac fraude, emptor, qui ſe facit deterioris cō-

Mala ſequela ex bono non reprobat ipſum bonum vt neque bona ſequela ex peccato commēdat peccatum.

ditio-

ditionis, quam ſuus venditor? Et ideo de primitur ſuſpicio vſuræ. Siquidem contractus huiuſmodi qui minus grauat debitorem, & deteriorem facit conditionē creditoris, vtique propellit vſuræ ſuſpicionem. Nam vſurarius contractus, contra ſe habet vt ſatis liquet. Et vt ſępe diximus, hic non eſt mutuum, ſiquidem debitor reſtituere non tenetur acceptam pecuniam, ſed ſolum tenetur ad pendendum cenſum annuum, igitur neq; vſura eſt: quoniam eſt contractus venditionis. Trifariam igitur poteſt huiuſmodi contractus cenſus redimibilis celebrari, aut ſuper ſpecialibus rebus, domibus, agris nominatis, aut generaliter obligādo bona generaliter poſſeſſa, vel poſſidenda, & ſupponenda redditibus ſoluendis. Aut. 3. quando hæc deſiderantur, obligando ſe ipſum ex ſuo ſcilicet labore penſurum redditum. Et adhuc hac ratione bifariam, aut dando idoneum fideiuſſorem, aut nulla accepta cautione, quam nuda fide data pauperis debitoris. Et hic contractus videtur ex ſuo genere laudabilis, & quod maxime commendat gratiam & liberalitatem creditoris, qui nulla accepta cautione, nulla ſubnixus bonorum hypotheca, ſed ſola obligatione perſonali debitoris contentus, fidem debitoris ſequitur.

¶Cæterum, ab hoc contractu vt in plurimum creditores abſtinebunt, quippe, nullus tam imprudens eſt, vt malè velit collocare pecunias, ideſt tanto dubio ſupponere, quantum eſt dubium humanæ vitæ. Et ſi caſus accidat, quem expreſsimus, tunc vir præditus charitate, ſi potens eſt, non emet cenſum huiuſmodi, ſed eleemoſynam porrigere eliget potius, vt pauperi artifici ſubueniat, vt filiam ſuā tradat nuptui verbi gratia.

¶Sed nihilominus, ſi quis magis audet cenſum huiuſmodi emere, ab hoc paupere induſtrio, quam eleemoſynam ei porrigere. Maximè, ſi is qui vendit iſtiuſmodi cenſum induſtrius eſt valde, & probus, & iuuenis, & vegetus, quem probabile eſt ſecundum curſum naturæ, ætatem diu producturum, ideoque emptor non omnino committit pecuniam ſuā incerto euentui, ideoque mauult iſtiuſmodi cenſum emere, quam eleemoſynā porrigere non eſt reprehenſibile.

¶Verum non probauerim, ſi quis ab homine ignauo, & prodigo, qui cupit, pecunias habere, ad luxurioſe viuendum, huiuſmodi cenſum emat. Non quia ex ſe malum eſt, ſed quia homini perdito datur occaſio, ſe perdendi vehementius. Et in hanc ſententiam lego luiſſe Conradum lib. de contra. q. 74. quam ſequitur Carolus Molin. tract. de vſur. & comm. num. 22. & Methin. ca. de reſtit. tract. de cenſibus. cap. 2. & frater Dominic. Soto vbi ſupra.

¶At vero hæſitas fortaſsis, nunquid huiuſmodi cenſus, ſi ineatur, ſequetur taxationem pretij, cenſuum prædialium, vbi ſcilicet ſupponuntur prædes, & prædia, videtur enim, non eſſe eadem ratio. Siquidem huiuſmodi cenſus ſubnixi tantum in obligatione perſonali, & fide debitoris, ſunt multo incertiores quā prædiales vt manifeſtum eſt, tum quia fides hominis fallax eſt, tum quia vita fallacior. Igitur ſi ob hāc cauſam emptor voluerit non ſequi taxationem prædialiū, ſcilicet pro cenſu vnius dare. 14. ſed minus ad arbitrium bonorum virorum, nō videtur iniuſtum eſſe contractum.

¶Vltimo argumento quod ego adieci reſpondetur vt reſponſum eſt ſupra, vel quod conſtitutio hæc non eſt adhuc recepta, vel quod nos loquimur de contractu ſecundum ſe, ſiue ſecundum naturā ſuam, ſubmota omni conſtitutione extrinſecus adueniente, vel. 3. dicito Papā dicentem nullo modo poſſe intelligēdū non licere at factum tenebit. Et quidem valde mihi difficile eſt, quod in eadē conſtitutione traditur in hæc verba, Pacta continentia, moroſum cenſus debitorē teneri ad intereſſe lucri ceſſantis, vel ad cambium, ſeu ad certas expenſas, aut certa ſalaria, ſeu expenſas medio iuramento creditoris liquidandas, aut rem cenſui ſubiectam ſiue aliquam eius partem amittere, aut aliud ius ex eodem contractu, ſiue aliundè acquiſitum perdere, aut in aliquam pœnam cadere, ex toto irrita ſint, & nulla. Siquidem cum de lucro ceſſante ſupra ageretur, & de pœna conuentionali, oſtendimus, pacta de huiuſmodi eſſe ſecundum ius. Similiter difficile mihi videtur, quod interpoſitis quibuſdam ſubiecit, dicens declaramus pretium ſemel

Cōſtitutiō Pij V. de cē ſibus diſſe ritur.

ſemel cenſui conſtitutum, nunquã poſſe, ob temporum, aut contrahentiũ qualitatem, ſeu aliud accidens, nec quo ad vltimo contrahentes, minui vel augeri. Siquidem pretia ſolent variari, & neceſſario variantur, ob temporum variationẽ, vt apertum eſt in rebus venalibus omnibus, vnde & taxatio frumentorum varia ta eſt ſæpe. Quoniam ſic poſcebat temporum varietas, ſub Ferdinando enim regetritici menſura ad centum ſolum dipondia erat conſtituta, poſt nondũ valde aucta ad 300. modo 365. Quia agricultura eſt multo carior modo quam vnquam in Hiſpania fuit.

¶Et rurſum quia pretia conſtituere venalium rerum in iuriſdictione regia, non eſt Papæ, ſed regis præſcribere, quo circa ad regem ſpectat, hoc obſeruare & pretium cenſus, cum ſit venalis res, vt ſæpe diximus, conſtituere, & variare, pro ſuo arbitrio. Et ſicut regis eſt cõſtituere, eiuſdem item eſt illud quod eſt conſtitutum mutare, & variare.

Regis eſt nõ Papæ in ſuo regno pretia venalium rerum conſtituere.

¶Primo forte reſponderi poteſt, Pium ex ſua conſtitutione, prohibentem, ne ex mora debitoris, lucrum ceſſans, aut expenſas aut pœnam, creditor referat, ſolum voluiſſe. Quando huiuſmodi pacta contra moroſum debitorem fiunt, in fraudem vſurarum, vt accidere poteſt, quando ſcilicet creditor, nouit benè debitorem, non habiturum vnde tempore præſcripto ſoluat, & certum habet moraliter, eſſe futurum in mora. Item ſi lucrũ ceſſans, eſt non verè ceſſans, quia ſolum eſt in potentia lucrum, quia non verè ceſſat, quod nondum incepit, vt ſupra ſuo loco abundè diſſeruimus. Et huiuſmodi pacta, de lucro potentiali, & non quaſi actuali, ſunt vana pacta, & nullius efficaciæ, quia ſunt in fraudem vſurarũ, & obnoxius fit creditor reportans huiuſmodi lucrum reſtitutioni. Porrò, ſi ego verè emere volo, quendam annuum redditum, & parata eſt ad menſam pecunia, & numerata iam emendo, at accedit amicus dicens, ſe premi neceſsitate quadam, & egere pecunijs meis mutuo acceptis, vt ex illis dotet filiã, vel aliâs at ego è veſtigio dixerim illi noſti, quod ex hac pecunia modo ſum empturus redditum annuum bene conſtitutum ſuper fundis pinguibus, &c. & annuus erit mihi reddi tus, 10. vel. 20. vel aliâs, vnde eſt mihi lucrum hoc certum, ſi tu tantundem, refuderis, quandiu non ſolueris, ego tibi mutuo dabo, hic contractus iuſtus videtur, quia creditor licitè ſeruare ſe poteſt indemnem, neque ex vi mutui reportabit lucrum, ſed ſolum ex titulo lucri verè ceſſantis.

¶Non ergo videtur Pium, de vero lucro ceſſante intelligendũ, ſed de lucro quod ſictè, vocatur ceſſans. Quid quod ipſe nõ meminit de pactis continentibus damna emergentia, neque declarat eſſe huiuſmodi irrita. At vero, ſi creditor multas fecit expenſas in comparando ſibi cenſum debitũ, vtique hoc damnum eſt creditoris, ex culpa debitoris, illi contingens, quia hic non ſoluit conſtituto tempore, igitur legitimum eſt pactum de huiuſmodi reportandis expenſis vltra cenſum annuum, vel vltra capitale, ideo vt videtur non loquitur de iſtis, ſed vt dicebam, quando quæ ipſe commemorat pacta, fiunt in fraudem vſurarum.

¶Secundò obiecto reſpondebis, intelligendum eſſe Pium, quod non liceat autoritate priuata, mutare pretia cenſuum de autoritate autem publica non eſt intelligendus. Papa enim non poteſt ligare regiam poteſtatem in concernẽtibus ad regimen ſui regni conſtituere autem pretia venalium, concernit regimen regni. Eſt ſanè verum, quod quando regimen vergeret in perniciem animarum, Papa, vt paſtor vniuerſalis animorũ poterit illud impedire. Cæterum iuſta rerũ conſtituere pretia, non eſt cõtra bonum religionis, ſed in eius fauorem, ſimiliterque quãdo oportuerit, illa demutare, & noua conſtituere, ſiue in hoc negotio redditu um cenſualiũ, ſiue in quouis alio. Priuata autem autoritas, iſtud efficere non poteſt, quia eſſet publicã regis vſurpare iuriſdictionẽ. At dicet aliquis quid ergo, ſi redditus ſunt malè conſtituti, vel ſuper perſonam nudam, aut ſuper bona, ſed nutantia valde, qui hæc emerit, non ex pretio à rege taxato, ſed vilius, nunquid peccabit? aut reſtitutioni ſubdetur? non arbitror. At vero dices huiuſmodi demutat propria autoritate pretium. Reſpondetur, quod pontificis intentio eſt, auferre occaſionem, & velamenta vſurarum,

rum, qualia eſſent ſi paſsim liceret demutare pretium, cæterum quando prorſus nulla eſt fraus, ſed aperta ſinceritas, non agitur contra Papæ conſtitutionem vel proprium motum. Et re vera, redditus conſtituti ſuper infirmis fundamentis, quia nullam vel exilem ſortiuntur ſecuritatem, vilioris ſunt pretij, quam ij qui firmas habẽt radices, ideo contra huiuſmodi non militat Papæ, aut regis conſtitutio. Cæterum qualia qualia hæc fuerint conſtitutio huiuſmodi, non venit vt dicitur in prætorijs regijs, & vt fertur à regno, ſupplicatum eſt ſuper hoc proprio motu ad Papam in praxim adhuc, ideo non eſt immorandum in ea exponẽda.

An pragmatica regia edita Matriti ſolum habeat locum in cenſib⁹ qui nouè conſtituuntur.

¶Hæſitat aliquis, num fas erit, redditus annuos iam cõſtitutos, videlicet, ſi quis à rege emit, pridem redditum redimibilẽ vnius pro viginti, aut pro. 17. &c. licebit ne hunc redditum pro ratione. 14. 15. vel. 16. pro vno emere. Sunt qui putant fas eſſe, ſiquidem regia pragmatica conſtituens pretia horum reddituum cẽſualium edita Matriti, anno 1563. ad rationem. 14 pro vno, locum habet in cenſibus, qui nouè conſtituuntur, non tamen in iam conſtitutis, quando in alterum transferũtur. Et ideo aiunt fas eſſe in huiuſmodi tranſlatione reddituum, verum huiuſmodi contractus de redditibus iam conſtitutis, iniquior apparet, quã in conſtituendis. Nam in conſtitutis, qui emit redditum vnius pro. 20. exhibens, ad rationem. 15. vel. 16. pro vno hic magnam pecuniam emit pro minore. Nanque viginti dabuntur ei, quando extinguetur cenſus, & ſolum dedit. 15. & ita pro. 15. fruetur. 20. At in cenſu conſtituendo, nihil extat huiuſmodi. Nam ſi quis emit vnum, pro. 12. exhibitis, ſolum agit contra iuſtum pretium taxatum, non tamẽ habet vſuræ prætextum vt prior contractus, vbi pro pecunia minori præſenti ſperatur vberior pecunia, id quod vſurarium eſſe videtur. Vnde Albornozius in lib. 3. contract. titul. 4. omnino credit eſſe vſurarium prædictum contractum, propter rationem commemoratam. Et ante ipſum Frater Mercado in opuſculo de cenſibus.

¶At vero contra iſtos eſt, quia contractus cenſualis non eſt mutuum, ſed venditionis, vnde in caſu propoſito, is qui 15. exhibẽs, transfert in ſe ius, quod habebat cenſualiſta prior, qui emerat vnũ pro. 20. non emit pecuniam võturã. 20. pro. 15. modo exhibitis, vt iſti autores arbitrãtur, ſed emit ius quod habet prior cenſualiſta ad habendum vnum pro. 20. quæ exhibuerat regi, vel alteri. Hoc autẽ ius vt ſæpe commemoratum eſt, eſt res venalis, vnde ſi habet multos emptores, multi fiet, ſi vero paucos, deprimetur eius valor.

¶Faciamus ergo ita eſſe, quod iſte cenſualiſta ex cauſa rationabili, vult vendere hoc ius quod emerat, & nõ extat qui emat eo pretio quo ipſe emerat, ſcilicet dando pro vno. 20. ſed ſolum offertur emendum pro. 15. vel. 16. Equidem, hîc duo ſunt conſideranda, alterum de venditore, alterum de emptore. Sanè venditor ſine ſcrupulo vendere poteſt, occurrenti modo, quando alius melior non extiterit. Siquidem ſi eget pecunijs, & aliàs non ſibi poteſt conſulere, niſi vendendo ius ſuum habendi vnum pro viginti quæ dedit, & emptor nõ extat qui velit totidem exhibere, vtcunque vendiderit, inculpatum eſt, vt is qui capit pecuniam ad vſuram. Rurſus ſi forte huiuſmodi redditus non ſunt conſtituti firmiter, ſed infirma habent fundamẽta, quia agri, vel domus ſuper quibus ſunt conſtituti, caſu facta ſunt vel ruinoſa, vel ſterilia, & ideo depoſuerunt nonnihil priſtini valoris, ſi emptor, emat minori pretio, immunis eſt à peccato, ſiquidem redditus huiuſmodi, malè conſtituti, deponũt etiam valorem ſuum. Vt etiã ſi emptor aduertit, quod qui ſoluturus eſt huiuſmodi redditum eſt vir pauper, vel non probatæ fidei, vel ex alia cauſa præſenti vel futura, ægrè ſoluet, & erit expendenda pecunia, vt creditor ſuum redditum habeat, aut denique moleſtiã timet paſſurum in recipiendis redditibus, item ob hanc cauſam, deponunt valorem ſuum redditus, & poſſunt minori pretio emi, vt ſatis liquet ex his quæ lib. 2. diſſeruimus. Neq; multifacienda eſt obiectio aliquorum dicentiũ, in hoc caſu emptorẽ, non eſſe empturum. Imo dixerim contra benè faciet quiſpiam, ſi voluit non obſtante hac moleſtia ſubuenire indigentię proximi. Quid quod, ſibi interim conſulit malens eum moleſtia habere

reddi-

redditus, quam indigenti gratis ſubueni
re, verum ceſſantibus iſtis cauſis commo
dibus, vnde venalia omnia deponũt ſuũ
valorem, fortè dicet aliquis emptorem
non poſſe emere pro minori pretio. Si-
quidem ius ad habendum. 20. & interim
quod cenſus non extinguitur, Ius haben
di vnum pro illis. 20. non iuſtè venditur
pro. 15. vel. 16. Quia venditur quod ma
ioris eſt valoris, pro minori pretio.

¶Item ſi hoc damus eſſe iuſtum contra-
ctum, igitur, ſi quis redditum annuum
quem habet, quia dedit pro vno. 14. vo-
luerit, vendere pro. 12. aut. 13. emptor
emẽs, iuſtè emeret quod videtur falſum,
quia hic emptor emeret contra iuſtum à
rege taxatũ pretium. Et rurſus quia l. 8.
titu. 5. lib. 3. Recop. ſancitur vt redditus
iam impoſiti, minus, quam pro taxatio-
ne, quæ ibi ſancitur pro redditu vnius
14. reducantur ad hanc taxationem, etiã
ſi ſint redditus regij. Igitur conſtituti, &
conſtituendi eãdem ſubeunt rationem.
Et quidem hic caſus eſt difficilior quam
primo relatus. Siquidem in priore, qui
dat. 15. vel. 16. pro redditu commemora
to, non agit contra taxationem, Taxatio
enim eſt, quod minus quam pro. 14. non
poſsit emi annuus redditus vnius, qui au
tem dat. 15. vel. 16. non emit pro minori
pretio, quã ſint quatuordecim imo pro
maiore, ideo tota difficultas proueniens
ex taxatione non tangit caſum iſtũ; ſed
ſolum poſteriorem. Ideoque in priori ca
ſu iniuſtitia eſt conſideranda, quia ius
quod pluris valet, minoris vendit. Quo-
circa ſi caſus accidat, quod nullus extet
emptor, qui voluerit emere, pro ſuo iu-
ſto pretio, quod debuiſſet habere, quia
nullus eſt qui excedat. 16. aut. 15. &c. pu
tandum eſt eſſe iuſtum pretium. Et ſi ne
ceſsitate compulſus venditor vendat, &
nõ eſt, qui pluris æſtimet ius illud ad. 20.
vel quia non placet emere vel ob alias
cauſas, ſi tunc vendatur ius illud, emptor
nõ eſt in culpa, quia iuſtè emit, quia nul-
lus eſt alius qui velit illo pretio emere.
Dixerim hæc, quia ſtante caſu venditor
reſiduũ videtur donare emptori ceſſante
tamẽ omni cautela, & fraude intellecta
hæc velis. Neque obſtat, quod pecunia
præſenti pauciora dixerit aliquis, emitur
pecunia vberior futura, quia vt aiebam,
pecunia nõn emitur, in contractu cẽſua-
li, ideo ſi verus eſt contractus cenſualis,
non poteſt emi pecunia, vt fit in contra-
ctibus vſurarijs ſed ſolum emitur ius ad
habendam illam. Et ius illud non eſt pe-
cunia, vt patet, etiamſi ſit ius ad habendã
pecuniam. Et ius hoc propter pecuniam
transfertur in emptorem vnde emptor,
habet ius in redditum annuum, non ta-
men in ipſam pecuniam, ſiquidem pecu
niam. 20. non poteſt exigere neque ven-
ditor tenetur illam exhibere; quia mu-
tuum non eſt, ſed venditio. Quod vero,
poſsit habere emptor vberiorem pecu
niam, quam pro pretio tradito. 15. vel
16. iſtud per accidens eſt, quia item po-
terit non habere illam in perpetuum ſi
venditori non libet, extinguere redditũ,
ſed potius magis arridet annuum pende
re redditum. Et hac ratione ſoluitur ar-
gumentum Alborno. præcitatum. In po
ſteriore autem caſu, ſanè non video, vt
redditus conſtitutus pro ratione vnius
pro. 14 poſsit transferri ſeu emi pro. 12.
niſi peccando ementem, quia apertè fit
contra taxationem id quod vt apertius
diſcas, ſcito inter legem taxantem pretia
cenſualia redimibilia (vt ſupra etiam fuit
inſinuatum) & inter legem taxantẽ fru-
mentorum pretia, hoc eſſe diſcriminis,
Quod hæc eſt in fauorem ementium, illa
vero in fauorem vendẽtium. Enimuero
lex maiori indigentiæ ſubuenire ſtuduit.
At vero ementes frumenta ſunt qui indi
gent frumentis, & non qui vendũt ideo
lex conſtituit, vt non venderentur vltra
taxationem, etſi vendens frumenta po-
terit vendere minoris quam pro taxatio
ne. Iſtud enim ſuffragatur ementibus,
quod vilius emant.

¶Porrò vendentes cenſus huiuſmodi,
ideo vendunt quia egent pecunijs, at qui
emunt pecunias habent: ideo lex conſti
tuit, vt non minoris venderentur quam
vnum pro. 14. Nanque minoris vendere
eſſet læſio vendentis, vt ſi venderet vnũ
pro. 13. aut pro. 12. quia vilius tunc vene
dit, & eſſet fauorabile ementi, quippe qui
vilius emit.

¶Porrò, quia lex hæc eſt ad fauorem vẽ- Opinio de cenſibus iã impoſitis.
dentium hoſce cenſus, videtur fas eſſe cẽ
ſus iam impoſitos, volenti in alium trãſ-
ferre, quod Hiſpanè dicitur *Traſpaſſarlos*,
cenſum, quem ipſe emit pro. 14. vilius
vẽdere quam emit, quia cedit iuri ſuo, &
fauori

fauori legis. Et ſunt qui opinentur de emente, quod hunc cenſum quem alter vēdit minoris, poterit alter emere minoris quam ſit. 14.

¶Et quidem de vendente nō eſt magna quæſtio, quia poterit renūtiare iuri ſuo, vendendo vilius quod ipſe emit carius, videlicet vendendo ius habendi vnum pro. 12. quod ipſe emerat pro. 14. At vero de emente, non adeo perſpicuum eſt. Et quidem vt non licet vendere frumenta vltra taxationem legis at licet emere vilius quam pro taxatione: ita è diuerſo videtur licere vendere huiuſmodi iura cēſualia minoris quam pro taxatione, at non licebit emere.

Ioannes à Methi. expenditur.

¶Ioannes à Methina, quem ſupra referebam, contendit regem taxaſſe pretia huiuſmodi, non intendendo, præſcribere pretium certum & neceſſarium, ſed vt antiquos cenſus, ad nouam ſuæ legis formam reduceret, vnde non eredit eſſe iniuſtum, ſi minoris quam pro. 14. emātur cenſus iſti, ſeruata patriæ conſuetudine. Et ego quidem bene video patriæ cōſuetudinem, quam rex nouit, & tolerat, cū aliâs illi facile & ſine detrimento reipublicæ, puſſet detrahere, mumentum habere magnum, in huiuſmodi, quia conſuetudo eſt optima legū interpres. Adde quia non vbiq; terrarum pecunia eadem habet eundem valorem. Nam vbi rarior eſt pretioſior eſt, & ibi pluris fient. 12. quam alibi. 14. vnde & frumētorum pragmaticam rex in quibuſdam locis, non habere locum, neque eſſe obligatoriam ibidē exponit, etſi de cenſibus iſtis redimibilibus, idem exponeret excipiēs loca quædam, audiendus eſſet doctor hic, at verò ego non video hanc exceptionem. Mihi nihilominus relatum eſt, conſuetum eſſe impoſitos cenſus, & vendere minoris; & emere rege ſciēte & approbante, quod ſi ita eſt vtrunque licebit. Et lex cenſualis intelligenda venit, quod nemini liceat imponere cenſum minoris quam. 14. pro vno, verum caſus eſt de cenſu impoſito iam. Porrò autem perpetui qui vocantur cenſus, aliam rationem ſubeunt, quam temporales ſeu potius redimibiles. Nanquā omneis cenſus appellitantur perpetui, étiam redimibiles, ex eo ſanè, quia iſtos redimibiles, ementi non licet extinguere ideo quantum eſt ex parte ementis ſunt perpetui, & in ſcripturis cenſualibus ea appellatione donantur. Perfectè autem perpetui eo dicuntur, quia redimi nō poſſunt niſi ex partium conſenſu. Et quia huiuſmodi perpetui magis onerant venditorē, ideo pluris venduntur, quia venditori etiam non licet redimere, vt neque emptori niſi ambo conuenerint. Secùs in cenſu redimibili, quem venditor inuito etiam emptore poteſt redimere.

¶Atqui fuerunt doctores, qui perpetuū cenſum non redimibilem, tradiderunt eſſe iniuſtum contractum: quos Conradus indicat lib. de contract. q. 82. infirmis tamen fundamentis ſuum placitum aſſeruerunt. Primò, quia ex cenſu perpetuo nihil emitur, igitur non eſt contractus venditionis, ſed potius mutui, vnde refertur, aliquid vltra ſortem. Antecedēs probant, quia vel fundus vēditur & emitur, qui fundat cenſum, & hoc non quia fundus iſte maioris eſt valoris, quam pecunia cenſualis, ſed neque cenſus ipſe ſeu penſio, quia hic eſt pecunia, at pecunia vendi nequit, ſed neque ius ad habēdam hâc pecuniam. Quippe hoc ius, vel eſt perſona vendens, vel relatio quædā, vel fundus ipſe, vel ipſa penſio. Non primum, quia perſona, neque emitur, neq; venditur, ſed neque relatio eſt emibilis, quia eſt exiguæ entitatis, neque fundus, quia qui ſoluit penſionem perpetuam quam impoſuit ſupra domum quam colit non vendit domum ſuam, etſi eam ſubiēcit tributo.

¶Secundò, pecunia quæ ſoluitur ab emptore huius cenſus perpetui, eſt certa, vt puta, qui emit vnum perpetuum aureū nummum, pro quadraginta, at vero, labentibus temporibus, ſolutio huius vnius ſuperabit quadraginta, nanque anni ſi trāſigantur plures quadraginta iam ſuperat receptum, ipſum datum, igitur, qui emit plus habet ex contractu, & qui vendit minus habet igitur eſt iniuſtus contractus.

Argumentū cōtra cōtractus cenſuales.

Et tertiò in huiuſmodi cenſibus videtur duplex eſſe contractus alter emptionis, fundi fundantis cenſum, alter cōtractus cenſualis. Nā primo videtur, quod emēs emit verbi gratia domum quæ fundat cēſum, & deinde emptam domum, rurſus vendit pro penſione illa perpetua habenda. At primus contractus eſt iniuſtus;

quia

quia nunquam in huiuſmodi cenſibus tanta datur pecunia, quãta ſufficit pro emendo fundo, vel domo, &c. id quod eſt cõmune omnibus contractibus cenſualibus in quibus nunquam pecunia ex qua emuntur, tanta eſt quanta ſufficeret emptioni fundi, vel domus, vel prędij fundantis cenſus iſtos.

¶ Præterea quartò quia ex huiuſmodi contractibus exhibetur hominibus occaſio, ad ducendam vitam otioſam, ex labore aliorum.

¶ Verumtamen hæc argumenta ſophiſtica ſunt, quæ etſi colorem habeant veritatis tamen ſubſtantiam deſiderant.

Contract⁹ cẽſuales ex ſuo ſunt licit i genere.

Vnde conſtans eſt hæc veritas huiuſmodi contractus ex ſuo genere eſſe licitos, tametſi ex multis cauſis, & circunſtantijs eſſe vitiabiles, id quod etiam alijs omnibus contractibus, quantumuis ſint ex ſuo genere boni. Enimuero ſi contractus cenſuales qui redimibiles ſunt, ſunt liciti, ex approbatione Papali ex Martino V. & Caliſto III. vt ſupra eſt commemoratum, multo fortius perpetui. Et fundamentalis cauſa eſt, quoniam iſti contractus non ſunt mutui, ſed emptionis, & venditionis. Quocirca ſi ex pretio taxato vel à rege, vel ex conſuetudine celebrentur ex ſe liciti ſunt.

¶ At vero cenſus non redimibiles bifariam celebrantur. Primò, ſi quiſpiam vendit ſuper fundum, vel domum quam habitat cenſum quendam, pro pecunia ſibi exhibita, vt ſi obligat fundum ſuũ ſeruitute perpetua, & ſe & ſuos hæredes in perpetuum, & irreuocabiliter, ſoluendi, quotannis vnum pro triginta, aut aliâs quia de re hac non eſt à rege taxatio facta, vt in temporalibus, ſiue extinguibilibus cenſibus. Et hac ratione, qui vendit cenſum, non vendit domum, quippe ipſe perſiſtit dominus domus, vel fundi, ſed manet obligata domus verbi gratia, vel ipſe dominus, & hæredes poſt ipſum ad ſoluendum ſemper hunc cenſum. Et hic cenſus perpetuus irredimibilis, ſolum diſcrepat à redimibili, hac ratione quia vnus poteſt extingui à venditore, alter non. Ideo ſubſtantialiter non videntur manifeſtã habere differentiam, ſed ſolum accidentariam. Alio vero modo celebrari poteſt, ſi quis vendit domum, vel fundum alteri, pro certo cenſu perpetuo irredimibili, vt ſi conueniant duo, ego tibi vendam domum meam, ſi quotannis dederis mihi decem, vel octo, &c. In hoc ſanè cenſu, transfertur dominium rei quæ cenſui ſubditur, in ementem fundum vel domũ propter onus annuũ irredimibile, ideo tunc cenſualiſta domum vt ſuam habet, vnde ruinas eius reparat, & ſi frugifer fundus eſt, fructibus illius potitur. Et denique ſuo domino, qui eſt ipſe ſtat aut cadit. Et ſi meliorem eam reddit, vt vberiores fructus pariat, ſibi parit, ſi vero ſua incuria illam peiorem facit, ſibi eſt deterior. Et denique eius res agitur ſiue in bono, ſiue in malo, ſemper autem viget vna obligatio ſoluendi redditus, niſi ex conſenſu contrahentium redimatur. Et quo melior fuerit reddita, tanto carior erit redditus redemptio. Et hic contractus, vt & prior ſunt emptionis vt liquet. Et recenſentur in Clemen. de verbo. ſigni. inter bona immobilia. Redditus autem extinguibiles, an ſint recenſendi inter immobilia bona, an potius inter mobilia connumerandi reuocant in dubium Iuriſconſulti quidam. Et quidem videntur eſſe mobilia bona, ſiquidem de ſui natura ſunt extinguibiles. Nanque venditoris eſt arbitrium, illos extinguere. Quod ſi non extinxerit, illud per accidens eſt. Qua autem ratione ſecernantur perpetui redditus, irredimibiles ab emphyteoſi, ſupra eſt diſcuſſum, obſeruabis autem quod etſi redditus iſti redimibiles, ſimpliciter ſunt referendi inter bona mobilia, cæterum fundamentum habent in bonis mobilibus, vt plurimum, quia rarus eſt, qui eos creat ſuper nudam perſonam, vt ſupra tetigimus. Hac igitur ratione, qui fundantur ſuper bonis ſtabilibus, participant nonnihil immobilitatis, verum hæc remittenda ſunt, ad Iuriſconſultos quorum intereſt, huiuſmodi quæſtiones vẽtilare.

Reddit⁹ extinguibiles referuntur inter bona mobilia, & nihilomin⁹ participant aliquid immobilitatis

¶ Huiuſmodi deniq; cẽſus poteſt eſſe pecuniarius, & poteſt eſſe fructuarius, fructuarius eſt cũ pẽditur quotannis, vel vt conuenerint contrahentes fructus terræ, aut aliâs, pecuniarius vero, quando penditur pecunia. In diœceſi Ciuitatenſi, omnes agricolæ, ex frumentis collectis, quotannis, tenentur annuatim

Cenſus fructuarius cẽ ſut pecuniarius.

pendere certam partem frumentorum collectorum, ciuitati Ciuitatenſi, quem cenſum perpetuum, & fructuarium, ipſi vocant Iunterias. Eſtque ab antiquo inſtitutus, propter defenſam ab hoſtibus quam impendere ſub bello ciuitas tenetur, omnibus vicis, & villis ſibi ſubiectis. Et equidem multo maioris pretij eſt cenſus, quam defenſa quę illis impendenda venit. Quia diuturniora ſunt tēpora pacis quam belli, bellum enim eſt propter pacem. Et quando primo fuit cenſus hic creatus, erat modici valoris, quia frumenta modici valoris erant. Iā vero creuit, adeò eius valor, vt ciuitas, reportet ad tria millia ducatorum in prouentum annuum, & non expendit in defenſam, neque aſſem, quia iam pridem bella conquieuerunt contra ipſos. Nihilominus iuſtus eſt hic cenſus, quia ſicut creuit potuit minui, & ſicut fruuntur pace, poterant vexari bellis. Et ſicut fructuarius eſt licitus, ita & pecuniarius. Quippe poterant ſe obligare ijdem agricolæ, ad pendendum annuatim certam partem pecuniæ, vt emerent hanc ciuitatis commemoratam obligationem ad tutelam aduerſus hoſtes ſuos. Tunc autem eſſet redditus pecuniarius. Itaque pecuniarius, & fructuarius, pro eodem computantur, quia pecunia reputatur in iure, quidquid eſt in poſſeſsione noſtra.

Reſponſio argumentorum. ¶Argumento igitur primo reſpondetur, quod aliquando emitur fundus ex iure perpetuo, aliquādo vero ipſum ius, vel obligatio, ex qua ſe onerat venditor ſoluendi, redditum. Hæc autem obligatio eſt relatio quædam venditoris ad ipſum emptorem, ſoluendi redditum. At vero non venditur, vt relatio, ſed vt eſt obligatio vtilis valde emptori. Et hoc modo æſtimabilis eſt pecunia, atque propterea venalis. Quod ſi dixeris eſt ſpiritualis, ergo non venalis. Diſtinguam tibi duplex eſſe ſpirituale, vt tradebatur, quando de ſimonia ageretur, quoddam, quod habet naturam non corpoream, aliud vero, quod cauſa eſt gratiæ Dei, vel ad eam præparans, relatio igitur, quia incorporea eſt, primo modo ſi dixeris eam eſſe ſpiritualem, non refragabor: at vero non eſt ſpiritualis ſecundo modo, ideoque etſi haberet perfectum eſſe venalis eſſet, nunc autem relatio non habet eſſe ſimpliciter, ſed habet eſſe ad alterum, ideo non eſt prorſus venalis vt relatio eſt, id eſt vt habet ſolum ad aliud cæterum eſt venalis, quatenus, ex hac relatione venditor ſubditur emptori vt prædictum eſt.

Spirituale duplex.

Ad. 2. reſpondetur. ¶Secundo dices, quod pecunia quæ exhibetur eſt certæ quantitatis, & cenſus quoque, quilibet eſt determinatus; vt ſi ſunt ſex, vel ſeptem, &c. at vero eſt indeterminata ſumma cenſuum; quia perpetua eſt, & non extinguitur. Cæterum, iſtud non colligit eſſe iniuſtum contractum. Siquidem ſumma quæ datur certa eſt magna, & cenſus, qui annuatim exhibetur modicus eſt, & tranſcurſis multis anuis, non æquabit ſummam magnam. Quare æqualitas creditur eſſe, quod multum magnum & determinatum, detur pro multis paucis ſucceſsiuè tradendis. Quod ſi multis plauſibilius eſt, potiri ſumma magna determinata, quam minutula quædam ſperare annuatim ſoluenda, vt ſunt ij quibus ſtudium eſt prodigere ſubſtantiam ſuam. Alij vero qui futuris conſulunt & non in diem viuunt, amant relinquere filijs, vel hæredibus perpetuam quandam ſubſtantiam, in memoriam ſui, & in vtilitatem ſuorum, vnde iſte contractus ob cauſam commemoratam, eſt vtilis reipublicæ. Quippe impedit prodigalitatem, & memoriam conſeruat creantium huiuſmodi cenſus perpetuos, & poſteris vtilitatem affert. Cenſus perpetui vtilitas.

¶Et demum argumentum hoc dilues rectius ſi dixeris, obligationē ex qua obligatur venditor ſuo creditori ad cenſum ſoluendum, eſſe determinatam, & ideo ſi ſumma pecunię pendatur, iuxta rationem huiuſmodi obligationis, erit æqualitas, & determinatum datur, & determinatum recipitur.

¶Tertiò dices, non eſſe ibi duos contractus ſed ſolum vnum venditionis. Nam ſi venditur fundus pro perpetua penſione vel pecuniæ ſoluendæ, vel fructuum ſoluendorum, vnicus eſt contractus, ſi vero ipſa obligatio ad pendendum cenſum, vendatur, itidem eſt vnicus contractus. Et reijcienda eſt iſthæc imaginatio tanquā futilis: inquā etiā impegit quidā Ad. 3.

Iuriſ-

Iuriſconſultus. Qui multa vanè eſt commentus, vt ſibi gloriam inuentoris artis de contractibus arrogaret.

¶Ex iſtis autem, & ante habitis non erit difficile caſum illum reſoluere an ſcilicet fas ſit ad hunc modũ vendere cenſum. Ego dabo tibi nonaginta, ad decenniũ, modo annuatim dederis decem. Hic cenſus vocatur temporalis, ad tempus determinatum, videlicet ad decennium, vel ad alium terminum in quem contrahentes concordant. Enimuero Conradus lib. de contract. quæſt. 80. multis differit contractum iſtum, & tandem ſe in eam ſententiam conduxit vt credat de rigore non eſſe vſurarium, ſed eſſe de genere ſuo bonum, etſi poteſt eſſe contractus iniuſtus, ex malis circunſtantijs, at vero non eſt nihilominus vſurarius. Siquidẽ eſt vera venditio cenſus decem pro. 90. neque venditor tenetur ad exhibẽdum 90. ſed ſolum. 10, per decennium, ideoq; non eſt mutuum, vnde obijcienti eſſe vſurarium, quia emptor, recipit capitale abſoluto decennio, & vltra ſortem decẽ. Quia recipit centum, ſi per decennium recipit decem, in ſingulo quoque anno. Et nihil refert quod capitale, & acceſsio ſoluantur ſimul, aut annuatim, ſi autem ſimul ſoluerentur centum pro. 90. eſſet ex ſuo genere vſurarium, igitur itidem erit vſurarium ad decennium recipere aliquid vltra ſortem. Reſpondet, eſſe diſcrimen, ſiquidem quando mutuo datur, recipiens tenetur ſoluere totum, & ſi vltra ſoluerit ex mutuo eſt vſurarium exceptis excipiẽdis vt ſæpe dictum eſt. Et ideo ſiue mutuatarius obligetur ad annum decem ſoluere pro. 90. centum ſiue ad biennium &c. refert nihil, quippe ſemper vſurarium eſt, ſecus in caſu præhabito, ſubſcripſit Ioannes à Methina, vt ferè Conrado ſubſcribere ſolet in Codice de reſtitutio. rerum per vſuram acquiſitarum. C. de cenſu temporali temporalitate determinata. Et eſt idem caſus ferè, quem Carolus Molinæus in tracta. de vſuris, & commer. differit. quæſtione. 63. numero. 415. videlicet, ſi quis pro mille ducentis, emit ad duodecim annos annuum redditum ducentorum, qui videtur contractus iuſtus quippe, ſi emeret cenſum perpetuum redimibilẽ, pro mille ducentis, centum quotannis, eſſet iuſtus contractus, ergo ſimiliter prior contractus temporalis, ad certum duodecim annorum tempus, erit iuſtus. Siquidem fac, quod debitor cenſus perpetui redimibilis, ad. 12. annum extinguat cenſum, quem vendiderat commemoratum, tunc ſanè creditor, reportauit lucrum videlicet mille ducenta, quę erat ſors, at in priori caſu, quando eſt ad certum tempus. 12. annorum, non plus reportat lucri creditor quam mille ducenta, neque debitor plus damni, quam ſi in fine. 12. debitor cenſus perpetui redimibilis extingueret cenſum, ſoluẽdo creditori, totum capitale.

Cenſus tẽporalis ad tẽpus determinatum.

¶Secundò fac Titium habere redditum annuum perpetuum redimibilem ducentorum, qui tamen egens prompta pecunia, ſollicitat Caium, vt emat ad. 12. annos, huiuſmodi redditum, exhibendo eo, mille & ducenta, ad rationem ducentorum pro ſingulo annorum duodecim, qui explent ſummam in fine anni duodecim mille, & ducentorum, videtur enim, quod ſit iuſtus contractus, ſiquidem hic non eſt mutuum, ſed venditio. Et Titius erat recepturus, annuatim & per partes, totam ſummam quam recipit ſimul à Caio, & videtur nihil referre, ſiue partialiter, ſiue totaliter ſimulve recipiat. Et Caius, quod dat ſimul, ſcilicet mille ducenta credit, tamen non obſtante ratione prætacta, contractum eſſe vſurarium ſi tamen rectè ſub hæc diſſeretur.

¶Probat autem ſuum placitum primo, quia conditio neceſſaria iuſtificãdis cenſibus, iſtiuſmodi eſt, quod debitor quando voluerit extinguere cenſum, liberum ſibi eſt redimere, & hoc ſatis comprobatur, ex decretis duarum extrauagantiũ Celeſtini, & Martini, at in huiuſmodi cõtractu, debitori non eſt liberum redimere, ſiquidem ſortem ſoluere tenetur annuatim.

Caroli Molinæi placitum refellitur.

¶Et addit nihil referre, quod diuiſim, aut collectim teneatur ſoluere, poſt quã tenetur ſoluere ſortem, id quod eſt contra conditionem iuſtificantem cenſus. Porrò hæc, vt ſequentes rationes, locum habent in contractu cenſus perpetui redimibilis, de quo extrauagantes præcitatæ meminerunt. ¶At verò redditus de quo vertitur quæſtio, lõgè diſtat ab hoc, vt poſt hæc patebit.

X 2 Secun-

¶Secūdò colligit, & ferè idem eſt quod dudum colligebat cenſus,inquit,vt ſit legitimus neceſſe eſt ſortem, alienari. At vero in contractu prædicto non alienatur ſors.Probatur minor,quia debitor tenetur annuatim ſeu diuiſim ſortem ſoluere,& totum quod ſoluitur detrahitur à ſorte.

¶Tertiò quia quod contrarium opinantes,reſpondent eſſe venditionem,verbo tenus eſt venditio.Quia etſi debitor,quātum eſt ex forma verborum,non ſe obligat ad ſortem perſoluendam,ſed ad redditum annuum, nihilominus effectus obligationis, eſt ad ſoluendum particulatim ſortem.

¶Quartò in contractu cenſus iuſto, fas eſt debitori,frui per creditorem,tota ſorte quandiu cenſus durat,at in contractu iſto de quo eſt diſputatio, rapit creditor quotannis,partem ſortis.Quippe annuatim per ſpatium verbi gratia. 12. annorum,penditur ei pars ſortis, donec tandem totum ſucceſsiuè ſoluatur, vt patet ex propoſito caſu, vnde anno dilapſo ſexto,iam à creditore rapta eſt dimidia pars,& in duodecimo,integram ſortem habet.

¶Et equidem hic contractus,de quo diſſerit Molinæus, æquiorem ſe ſe præfert, quam ſit ille contractus de quo differit Conradus. Nanque in caſu quem diſſerit Cōradus,referuntur in ſingulo quoq; anno per denarium annorum à creditore,per ſpatium decem annorum,decem, vnde in fine decimi anni, reportat decē, pro nonaginta,quibus tanquam ptetio, centum emerat.

¶Vnde habet creditor pro interuſurio, decem ſupra nonaginta, quæ ipſe debitori ſuo vendiderat.Et quidem grauatur ex huiuſmodi contractu, valde debitor. Quandoquidem ipſe,orbatur facultate, pro ſpatio, currente decennali extinguēdi cenſum,& nihilominus ipſe non fruitur ſorte integra, & alioqui ſoluit ſupra ſortem acceptā decem. Et hoc non propter lucrum ceſſans,neque ob alias cauſas quæ ſolent interuenire, ob quas vltra ſortem acceſsio iuſta eſt.

¶Porro autem, ſi libet differere Molinæi caſus, dixerim primo, & poſtremo ab ipſo propoſitos caſus, eſſe iniuſtos contractus, vt etiam ipſe putat, at non propter eius rationes, quas ſub hæc ſoluemus,ſed quia cum redditus perpetuus,redimibilis pluris conſtet, quam is qui eſt ad præſcriptum tempus, vt qui uis perpetuus alterius generis pluris conſtat, vt ſupra diximus, iniuſtum eſt, quod emptor de quo caſus meminit, ad 12.annos,tantundem referat, quantundem,emptor eiuſdem redditus perpetui in duodenario illo annorum. Id quod accidit ex caſu, quia vterque refert ducenta, in ſingulo illorum annorū. Quidquod præter hoc in contractu hoc ad certum tempus,eſt emptor certus de lucro toto, à ſe reportando, & in redditu perpetuo redimibili, non eſt ita certus, ſiquidem neſcit an venditor extinguat cenſum. Etſi hæc ſecunda ratio Molinæi non eſt peremptoria, quia hæc incertitudo cenſu perpetuo redimibili, recompenſatur ex alio,quia etiam forte reportabit plura,quam pro ſorte, id quod non accidit, in redditu ad tempus limitatum. At prior noſtra ratio etiam ſi nō probat eſſe vſurarium, probat tamen eſſe iniuſtum contractum illum, vndę ſoluitur argumentum probans primum contractum à Molinæo inductum eſſe iuſtum, ſi dixeris verum eſſe quod ſi extingueretur redditus ille perpetuus redimibilis, ad rationem centum quotannis pro mille ducentis, ſi inquam extingueret duodecimo anno emptor reportabat, ex acceſsione, & ſorte reſtituta, pro ſingulo anno illorum. 12. ducenta, at vero reportans eadem ex contractu redditus ad duodecim annos, iuxta eādem ſummam mille ducentorum, ſi pro ſingulo anno reportat ducenta, non amplius lucratur id quod verum eſt. Cæterum quia iniuſtum videtur, quod tantundem lucretur emptor ex redditu ad tempus quantum alius ſub eodem tempore, & ex eadem ſumma quæ datur ad emendum cenſum, ideo videtur iniuſtus contractus.

¶Neque releuat, quod emptor vt in ſecundo caſu exponitur ſollicitetur à venditore, & quod in gratiam leuandæ debitoris indigentiæ, emat ad tempus vt in caſu ducenta pro mille ducentis. Siquidem particularis indigētia debitoris, non poteſt iuſtè augere pretia rerū, vt. 2. lib. diſſertum eſt. Neque releuat, quod Conra-

Conradus ait.q.81. arguens contra ſuã ſententiam, quod pecunia præſens eſt maioris valoris, quam futura vnde credit validum eſſe contractum, ex quo ad tempus. 10. annorum, pro.90. emimus centum. Nam ſi hoc veritate conſtaret, vorago vſuraria, continuo patula eſſet eſt ſane pecunia præſens, eiuſdẽ valoris, cuius eſt futura, etſi magis ametur præſens, qa ex illa nobis potius ſubuenimus.

¶Porrò autem ſi iuſtum eſſet pretium, non video, iniuſtum eſſe, iſtiuſmodi contractum, ex quo emitur redditur ad tempus conſtitutum. Eſſet autẽ iuſtum pretium, ſi haberetur ratio, minoris emere, huiuſmodi redditum ad tempus certũ, quam emitur cenſus perpetuus redimibilis. Quem vocare poſſumus perpetuum quia emens huiuſmodi redditum, non poteſt cogere vendentem, vt redimat. Eſt autem rationi ſatis conſentaneum, quod perpetuus iſte redimibilis, pluris conſtet, quam ille, qui conſtituitur ad tempus determinatum. Siquidẽ, ille conſtituitur ſuper re immobili, hic vero non item. Vnde perpetuus longe ſecurior eſt, non ſolum quod ad rectitudinem contractus, ſed etiam quo ad ſubſtantiæ ementis ſecuritatem. Quod ſi accidiſſet, redditum huiuſmodi ad tempus qui conſtituitur, conſtitui ſuper re immobili, tunc, ſi pluris conſtitiſſet, non eſſet iniuſtum, quam perpetuus redditus. Sanè, quia ille vſque ad tempus conſtitutum, redimi aut ſolui non poteſt, nanque hæc eſt ratio contractus huiuſmodi, porrò perpetuus, redimibilis, continuo redimi poteſt, non tamen de huiuſmodi contractu ſit ſermo ſed de priori.

Cenſus ad tẽpus præſcriptũ differt à cenſu redimibili.

¶Rationes autem Caroli Molinæi, diſſuadentes iniuſtitiam huiuſmodi contractus venditionis redditus ad tempus, dilues, ſi dixeris ad primam. In cenſibus iſtis ad tempus, non eſſe neceſſe, quod debitor poſſit extinguere cenſum, imo ſi ipſe extingueret ſolueretur natura cõtractus. Nempe, quia ſi redditus eſt conſtitutus ad duodecim annos, verbi gratia, ſi debitor intra hoc ſpatiũ voluiſſet, aut poſſet extinguere; iam nullus eſſet contractus, cenſum ſcilicet celebrare vſque ad certum tempus.

¶At peracto duodenario annorum, ipſe contractus nullo labefactante, collabitur ex ſe ipſo.

¶Cõtractus vero redditũum perpetuorum, qui vocantur redimibiles, quocunque tempore redimi poſſunt & de iſtis, verum eſt quod ipſe ait, Et extrauagantes à me inductæ in fauorem eius ſolum loquuntur, de redditibus iſtis, redimibilibus verum contractus iſte, de quo eſt diſceptatio, non poteſt dici perpetuus, quia habet conſtitutum terminum. Neque poteſt appellari redimibilis, quià ſub tempore conſtituto, redimi non poteſt, niſi nouus vtriuſque contrahentis acceſsiſſet cõſenſus, verum iſtud eſt per accidens, tranſacto autem tempore non eget redemptione.

Cenſus ad tempus ex ſua natura collabitur.

¶Secundò reſpondebis, quod in redditibus ad tempus, ſortem alienari quia debitor poteſt vti ea ſuo placito, ſolũ enim tenetur ad redditum, verum autem eſt quod redditus hic, paulatim abſorbet ſortem. Quod ſi mutuum eſſet referret nihil, quod ſimul; vel ſenſim, ſors, reſtitueretur, at hic non eſt mutuũ, ſed venditio. Quocirca, taxandum venit horum redditũum pretium, etſi lex non taxat eos, ſed taxabit eos conſuetudo. In mutuo igitur, quando diuiſim ſoluitur, item & ſors diuiſi; reſtituitur. At in huiuſmodi redditu, non ſoluitur emptori ſors, vt ſors ſaltem mutuata, ſed vt ſors empta, & ſors empta eſt ipſe redditus. Et hinc patet ſolutio ad.3.

¶Quartò dices, huiuſmodi redditum ad tempus, eſſe alterius naturæ, quam perpetuus, vel dic debitori licere frui tota ſorte, quia redditus non redditur vt ſori, ſed vt redditus pro ſorte.

¶Vnde videtur; quod ſi emerit ad decennium, pro.90.centum, & conſtituatur pro tempore ſuo ſuper re immobili, quod contractus erit iuſtus, etſi pluris ematur quam qui vocatur perpetuus redimibilis; ſi vero non fundetur ſuper re immobili, & excedatque pretium perpetui erit iniuſtus; non tamen euidenter eſt vſurarius. Si vero pro. 100. ad decenniũ, emantur decem ſine labe eſt contractus, vt itẽ ſi ad.14. annos iuxta regiã taxationẽ, ematur vnũ, in ſingulis annis ſoluendũ. Et per hoc patet dubij moti ſolutio, longe aliter, quã à Carol. Molinæo ſit ſolutũ, & à Conrado, & à Ioan. Medina.

¶Nam Molinæus inſiquat huiuſmodi contractus ad tempus, eſſe illicitos, vt ex rationibus ſuis non eſt obſcurum perſpicere. Cum tamen alioqui ipſe concedat vitalicia, eſſe contractus licitos, quæ tamen ſunt contractus ad tempus vitæ, vt poſt hæc diſſeretur. Conradus autem eos eſſe legitimos credit, vt oportet fateri, at non legitimis fultus rationibus vt viſum eſt.

CAP. OCTAVVM.

An vitalicia, quæ vocant ſint contractus iuſti?

Argumenta cōtra cōtractus vitaliciorum. ET ſunt argumenta, quę videntur, hæc vitalicia cōdemnare. ¶Primò quia hic contractus eſt planè vſurarius, mutuo tibi centum ducatos ad. 11. annos, modo ſoluas vltra centum decem, at vero contractus vitalicij eſt idem ſubſtantia cum iſto. Minor probatur, fac vt conueniat, emptor vitalicij, cum venditore, ad hanc rationem. Dabo tibi ait Petrus Ioanni centum aureos, modo des mihi, quotannis decem. Et ſuppono Ioannem victurum, ſolum. 11. annis iam tunc Ioannes refert cētum, quæ dedit, & vltra acceſsionem ex. 10. Et iſtud eſt argumentū Henrici, loco præcitato. Neque euacuat argumēti vires, ſi dixeris, in caſu primo, quod ſoluitur capitale, & interuſurium, & in 2. non item. Siquidem non videtur variare ſubſtantiam contractus, ſiue ſoluatur capitale, totū ſimul, aut minutatim. Nanque ſæpe conueniunt mutuans, & mutuatarius, vt mutuum ſoluatur minutatim.

Secundò. ¶Secundò qui contrahit ex ſpe habendi aliquid vltra ſortem ex vigore contractus, non videtur innoxius ab vſuræ labe, at vero, qui emit vitalicium, hac ſpe emit, habendi, plus quam dedit. Quādoquidem ſi nō ſperaret diutius victurum ſe, quā pro ratione cōtractus, nō emeret vitaliciū. Nemo enim amat, ſuā perditè

Tertiò. collocare pecuniam. ¶Tertiò, ſi non eſt mutui contractus iſte vitalicij, igitur erit venditio, quia non apparet, quis alius ſit contractus. Venditio porrò vt iuſta ſit, iuſto debet potiri pretio, at vero nullum in hoc contractu, poteſt conſtitui iuſtū pretiū, cū vita hominis, ſit incertiſsima.

¶Quartò ſi dixeris ex pſalmo, dies hominis ſeptuaginta anni, ſi autem in potentatibus, octoginta, quod amplius eſt, labor & dolor eſt, fac igitur ſexagenarium, vitalicium emere, porrigatq; Petro centum ducatos, vt pro ſingulis reſiduæ vitæ annis, reddat illi decem, ſi hoc eſt iuſtum pretium, igitur quadragenarius emens vitalicium, dabit. 300. ducatos, & qui natꝰ eſt annos. 20. dabit ſi volet emere. 500. at vero hoc videtur iniuſtum, vitalicium tanti emere, ſiquidem redditus perpetuus redimibilis, eſſet multo vberior ſi emeretur, ad rationē. 14. pro vno, iuxta pragmaticam ſanctionem. Quartò.

¶Quintum argumentum Conradi eſt, huiuſmodi, contractus eſt contra Dei cōfidentiam, quam fideles omnes habere debent, iuxta illud pſalmographi, Spera in Deo & fac bonitatem, & paſceris in diuitijs eius, at huiuſmodi contractus videntur procedere ex Dei diffidentia, quia emitur vitalicium vt ſecurā habeat emens vitam, ſecurum habens victum. Quintò.

¶Item videtur procedere, ex otij amore &c. Hæc ſunt argumenta, quæ Cōradus collegit ad probandam improbitatem vitalicij.

¶Sunt & alia argumenta, quę hoc colligant. Siquidem omnia pacta, ex quibus ſumitur occaſio deſiderandi alteri mortem ſunt iniqua. C. de pactis. l. fin. & ff. de verbo. obliga. l. ſtipulatio. hoc modo vbi pacta huiuſmodi inducentia votum captandæ mortis, reprobantur. Vnde etiam prohibetur ob eandē cauſam promiſsio præbendæ non vacantis. De conceſsi. præbendæ. cap. 2. lib. 6. Tale autem eſt pactum, vel contractus iſte vitalicij. Siquidem ad hanc rationem cōtrahitur, dabo tibi centum, vt reddas mihi, per totam vitam meam annuatim decem verbi gratia, vnde venditor captat occaſionem deſiderandi emptori mortem. Et hæc ratio eſt Goffredi in ſumma.

¶Rurſus omnis redditus, vbi debitor nō habet liberum arbitriū extinguendi illū, eſt vſurarius, at vero in vitalicio hoc non eſt debitori facultas extinctiua, quia ſi adeſſet illi huiuſmodi facultas, contractus nō eſſet ad vitam emptoris, ſed ad voluntatem venditoris. Antecedens patet

tet ex extrauagantibus, non ſemel indicatis Marti. & Caliſti.

¶Præterea redditus, qui non conſtituitur ſuper re immobili non eſt iuſtus ex conſtitutione Pij V. ſupra relata, hoc autem vitalicium conſtituitur ſuper perſonæ fugaciſsima vita. Et hoc argumẽtum eſt Antonini par. 2. titu. 1. cap. 8. §. 10. in cuius fauorem adieci conſtitutionem Pij V.

¶Et demum argumenta omnia quę probant redditum non poſſe conſtitui ſuper perſona nuda, non habita relatione ad bona, item probare videntur vitalicium eſſe illicitum contractum. Et item rationes illæ, quę Molinæus cõcinnauit, vt probaret redditus ad tempus certum eſſe illicitos, quas retulimus ſuperiori capitulo.

¶De re hac vetus fuit placitum Henrici Gãdenſis quodlib. 1. quæſt. 39. & quodlib. 2. q. 15. Et Raymundi, & Goffred. in ſummis. huiuſmodi vitalicios redditus eſſe illicitos, & non ſolum pecuniarios huiuſmodi redditus, ſed etiam vſufructuarios ſiue prædiales, niſi vſufructus non excedatur à pretio, ſed ſit æqualitas vtriuſque vt cenſet Groffred. In eandem ſententiam vocatur Philippus Decius de vſuris, ſuper. c. in ciuitate. & Panorm. diſp. 5. ſuſpecta enim ducunt hoc genus redditum, & ſi apertè non damnent.

¶Porrò autem communis ferè eſt conſenſus Theologorum, & Iuriſconſultorũ, tradẽtium huiuſmodi vitalicium eſſe iuſtum cõtractum modo ſeruetur iuſtũ pretiũ, id quod quia non eſt taxatum à rege, quærenda eſt conſuetudo proborũ hominũ, qui iſtis taxandis ſunt ſolertes. Et quidem huiuſmodi cõtractus, ſe referãt ſecundũ ſe non eſſe iniuſtũ propter periculum, amittendi ſortem. Enimuero cũ hic redditus conſtituatur ſuper rẽ maximè labilem, & incertiſsimã, quæ eſt humana vita, ſiquidem ſi moritur emptor, venditor non tenetur ad redditũ, & ſortis totius potitur ſine vitalicij obligatione. Nam ſi ſortis non eſſet tunc potens, vtique non eſſet vitalicium, ſed iniuſtus eſſet contractus quia vſurarius eſſet, ſi obligatio eſſet tunc reſtituendæ ſortis emptoris hæredibus ipſo defuncto.

¶Solent autem ſtatui tria neceſſaria, vt vitalicium ſit iuſtum. ¶Primum quod pretium cõſtituatur, ſeu moderetur, iuxta rationem ætatis, emptoris & complexionis, & habitus corporis, regioniſque temperamenti. Nam carius emit vitaliciũ quod emit iuuenis, quam mediocris ætatis, & hic carius, quam ſi emerit ſenex. Et rurſus ſi homo eſt bonæ temperaturę, vt ſi ſanguineus eſt, viuacior eſt, quam ſi flegmaticus, aut melancholicus. Et rurſus ſi frugalis eſt vitæ, quam ſi edax eſt & ebrioſus. Et item ſi degit in regione clementis cœli, viuacior eſt quam in regione diſtemperata degens, vnde Æthiopes ſunt valde longæui, quia optimo fruuntur cœlo, itemque Ægyptij, & Indorum nõ minima pars, qui ad multos dies prorogant ætatem. Horum igitur habenda ratio eſt, vt vitalicij pretium cõſtituatur, æquabile. Et quamquam ratio humanæ vitæ incerta eſt, quia docente ſaluatore orbis, Neſcitis diem neque horam, & ſæpe, qui diutius confidit ſe victurũ, citiùs videt ſe moriturum, vt ille cui dictũ eſt, ſtulte hac nocte repetent animam tuã, Cæterũ in iſtiuſmodi moralibus autore Ariſto. non eſt quærenda mathematica certitudo, itaq; ſufficit, quãdo de contractibus agitur, id quod plurimũ accidit ſectari. Et quia vt plurimũ ſenex morti proximior eſt, quã iuuenis, ideo vilius emitur, aut debet emi vitalicium pro ſenecta ſuſtentanda, quã pro iuuentute. Tametſi videamus iuuenes ex medio ſępe rapi, & ſenes perſiſtere: vnde & parentes ſæpe ſuperuiuunt liberis. At vero iſtud etſi plerunq; experiamur, at vero, collatum priori, non eſt tam frequens. ¶Quod ſi quæritas, quid ergo ſi ſexagenarius emit vitalicium præbens centum pro decem quotannis accipiendis, quia probabile eſt eum victurum vſque ad. 70. annum, qui eſt communis vitæ humanæ periodus ſecundum pſalmographi ſententiã, & Ariſto. placitum dicentis æquale eſſe tẽpus generationis tẽpori corruptionis, vnde vſque ad. 35. annum eſt profectus humanę vitæ, & vigor, & inde vt ad. 70. vſque eſt declinatio v[illegible] menſibus aſcendit in noſtrum or[illegible] à tropico Capricorni, vſq; ad tropicum cãcri, vbi eſt eiuſdem ſumma eleuatio, & inde ſenſim deſcẽdit à noſtro orizonte, declinando per totidem menſes in tropicũ Capricorni, vbi eſt eiuſdẽ ſumma declinatio,

Tres cõditiones neceſſariæ ad iuſtificandum redditum vitalicium ſcilicet ad ſouẽdam hominis vitam.

Æquale eſt in vitæ humanæ periodo tempus profectus, temporis declinationis.

ſit igitur iuuenis.20,annorum emens vitalicium,ſi ratio eſt habenda ætatis,ſi ſenex præbuit centum pro decem iuuenis vt ſeruetur eadem proportio, præbebit 400.ſiquidem ſi ſenex pro decem annis reliquis vitæ,dat cẽtum,iuuenis pro. 40. annis, quos ſperat ex cõmuni periodo, præbere debebit.400.Reſpondetur, nõ eſſe ſeruandam eandem proportionem exactè,ſiquidem plures caſus, & pericula poteſt ſibi timere iuuenis in.40.annorum curriculo,quam ſenex in decennio. Iuuenes enim feruore iuuentutis,multa aggrediuntur mortis pericula, & in multis negotijs ſe immiſcent audaces, vnde vitam plerunque perdunt,quidquod vitijs ſe ſe mancipant vnde ex nimia ſalacitate, & ingluuie ſæpè morti ſuccumbunt.Non ergo ad purum excoquenda, eſt iſthæc proportio, ſed craſſa minerua conferenda. Quæ vniuerſa particulatim diſcutere,non eſt theologiæ munus, ſed ſolertis, & exercitati in iſtis, eſt officium.

¶Secundò,obſeruanda taxatio iuſti pretij, ſed huiuſmodi taxatio nõ ſpectat ad Theologiã ſed relinquitur arbitrio prudentium & conſuetudini patriæ.Quanuis apud Hiſpanos,nõ admodum in vſu ſunt hæc vitalitia contrahere.Eſt Romæ vt fertur apud Iudæos, conſuetudo ſuppeditare litigantibus Romæ neceſſaria victui,quandiu ſunt Romæ, ſi eis certa quantitas pecuniæ ſubminiſtretur, ea ratione, quod quando litigans huiuſmodi à Roma diſceſſerit,accepta quantitas pecuniæ reddatur eidem, id quod longe abeſt à vitalicio. Siquidem vitalitium emens, non amplius habet ius in pecuniam oblatam propter vitalicium. Vnde ſi moriatur continuo poſt contractũ celebratum,pecunia manebit, apud venditorem.Neque hoc iniuſtum eſt, quoniam, ſicut mortuus eſt, breui poſt contractum initum, ita poterat viuere longæuo tempore,adeò vt excederent redditus,pecuniam ex qua empti ſunt.Quã doquidem ſunt ſenes,qui diu producunt ſuam ætatem.

¶At vero in caſu propoſito,emptor rehabet ſuam pecuniam,& vltra hoc victũ habet impendio,non ſuo ſed Iudæi,ideoque vſurarius eſt contractus,qui videtur eſſe vitalicium ſecundum quid. Quippe non eſt ad totam vitam emptoris, ſed tã tiſper dum vixerit Romę. Et quia peregrinus eſt,durabit Romæ, quandiu cauſam ſuam agit,vel aliorum Romæ.

¶Tertio habenda eſt ratio, in numero perſonarum, ſi ad vitam vnius duntaxat ſit contractus, vel ad vitam plurium. Quoniam ſi vitalicium porogatur ad vitam plurium ſuſtentandam maioris eſt pretij, quam ſi ad vitam vnius cæteris paribus, quod dixerim, quia ex communiter accidentibus opinari licet, plus victurum iuuenem vnum,quam ſenes plures,&c.

Rationes probãtes vitaliciũ eſſe iuſtum.

¶Solent probare iuſtitiam huius contractus ex multis.Primo,quia redditus perpetui redimibiles,& nõ redimibiles,ſunt iuſti, ergo vitalicium cum ſit quidã redditus,erit etiam iuſtum. Hæc autem ratio,benè colligeret,ſi vitaliciũ eſſet redditus qui ſubiret rationem aliorum redditüum,redimibilium, vel irredimibiliũ: at vero non ſubit,vt viſum eſt,in capitulo ſuperiori,ſiquidem venditor non habet facultatem, redimendi hunc redditum,quippe ſi haberet, iam nõ eſſet redditus ad vitam emptoris, ſed ad voluntatem venditoris. Secundò probatur,quia eſt quædam locatio perpetua vbi conductor,conducit domum, vel agrum ad vitam ſoluendo pẽſionem omnibus diebus vitæ ſuæ,& hic contractus eſt iuſtus ſecundum ſe. Nanque hac ratione ſemper loquimur, nihil curantes de circunſtantijs,quæ vitiare poſſunt omnem cõtractum. Sed aliquantulum hæc ſuadet ratio ſiquidem,ſi emptor conducit agrũ ad vitam ſuam, & ſecundum conſiderationem ætatis ſuæ,&c.fit taxatio pretij, vt ſi erat ſexagenarius verbi gratia conductio fit agri,pro centum,iuxta ęſtimationem fructuum eius,aut aliâs,fieri poteſt vt diutius viuat quam computabatur,quando taxabatur pretium,& quod excedant fructus agri quibus potitur, multo ipſum pretium, quod dedit. At vero quia potuit fieri, quod etiam ante putatam periodum ſuæ vitæ moreretur, & tunc illa mortis anticipatio reponeret in lucro debitoris, ideo iuſtus eſt contractus:quia idem dubium ſtat ab vtroque. Vnde diximus idem accidere in venditionibus in diem, ſi vendatur merx, ratione dubij pluris quam modo valet, ſi

Contract⁹ ex ſuo genere iuſtus vitiari poteſt ex circunſtãtijs.

Vitalicium eſt ſimile locationi ad vitam.

in

in futurum erat ad venditionem repoſi-
ta, vnde cum contractus vitalitij, ſit con
tractus venditionis videtur, quod prop
ter rationem dubij huius, ſit iuſtificatus
ex ſuo genere, ſunt quos male habeat
iſte contractus, quia totus ſubeſt fortu-
næ, vt ludus taxillorum. At vero, vita ho
minis eſt opus naturæ, verum quia hoc
opus pendet à victu, & veſtitu, &c. & hęc
quærere, & opportunè adminiſtrare, pē
det ex prudentia hominis, videlicet veſ-
ci neceſſarijs, & vitare ſuperflua veſci ſa-
lubribus, & abſtinere, à morbidis, &c.
ideo per ſe loquēdo nō ſubeſt fortunę, ni
ſi per accidēs. Quia in omnib⁹ hoc modo
dixit ſapiens Eccle. 9. In omnibus eſſe
tempus, & caſum, ſic accidit, quod ex ca
ſu lapidis inopinato, aut fulminis ictu
&c. homo intereat, ludus autem taxillo-
rum, ſubeſt per ſe fortunæ & non natu-
ræ, aut humanæ prudentiæ. Neq; tamē
omnis ludus qui ſubeſt fortunæ repro-
bādus eſt ex genere ſuo, quia ludus char
tarum ex genere ſuo non eſt malus. Ter
tio probatur, ducēdo ſimilitudinem ex
iure canonico, nam. 10. q. 2. ca. Precarie,
& ca. eaque. §. œconomus precariarum
contractus probatur, vt verbi gratia, ſi
in eccleſiam aliquam quis transferat pro
prietatem ſui prędij, modo ab eccleſia
pro vita transferentis, concedat fructus
illius prædij, & aliorum duorum prędio
rum eccleſiæ, ad fouendam transferen-
tis vitam. Hic contractus eſt approba-
tus ex iure canonico. Et eſt valde ſimilis
vitalicio. Nam ſicut pro prædij proprie-
tate, ita etiam pro pecunia oblata, poſſet
eccleſia concedere vſumfructum præ-
diorum ad vitam ementis, ſiquidem pro
prietas, illa eſt pretio æſtimabilis vt li-
quet, verum in iſtis non arridet diutius
immorari, quare breuiloquio ſoluenda
ſunt argumenta. Primo dices in vitalicio
eſſe emptionem redditumm ad vitam, at
in. 2. contractu, eſt mutuum. Quocirca,
quia incertum eſt, ſi viuet ille ſexagena
rius. 11. annos, ideo iuſtus eſt contra-
ctus. Quoniam ſicut viuendo. 11. annis
reportat decem amplius, quam pro ſor-
te potuit non viuendo reportare multo
minus, aut æquale. At in. 2. caſu certū eſt
interuſurium ideo eſt vſurarius.

¶Secundo dices, quod ſpes habendi vl-
tra ſortem ex vi mutui, eſt vſurarium, at
vero ſpes habendi aliquid vltra ſortem
ex emptione, vel venditione, non eſt vſu
rarium. Aliàs, qui emeret merces, credēs
alibi carius venditurus ex iuſto tamen
pretio peccaret, quod alienum eſt à ve-
ritate.

¶Tertio ſæpè inter diſſerendum reſpon
ſum contractus morales, non eſſe mode
randos, ad euidentias mathematicas, at
eſt, quod moderentur, ſecundum ea, quę
in plurimum contingunt.

¶Quarto etiam reſponſum eſt, non eſſe
ſeruandam exactam proportionem con
ferēdo ſenis ætatem ad iuuenilem. Quid
quod, argumentum ſolum probat, me-
lius tunc iuueni fuiſſe, perpetuum cen-
ſum emere redimibilem, ex. 500. quam
redditum ad vitam, ſed ipſe, cedit iuri
ſuo, quis expoſtulabit cum eo?

¶Quinto dices, quod ſi rectè colligeret
etiam probaret, malum eſſe quærere,
vel officium ſeculare, vel beneficium ec-
cleſiaſticum, aut cenſum perpetuum re-
dimibilem, vel non redimibilem, quia
ex omnibus iſtis victum certum ſibi quę
rit homo. Neq; ob hoc diffidit de Deo.
Siquidem quærere ex creaturis vitæ hu
manæ præſidia ne tentemus Deum,
eſt neceſſarium, cæterum, quando hu-
iuſmodi defecerint, Dei ſolius quærere
præſidium nobis incumbit. Neq; quia
quærimus præſidia vitæ ex cauſis ſecun
dis, ideo de primæ cauſæ præſidijs diffi-
dimus. Quia non quærimus illa, niſi ſub
præſidio primæ. Quoniam cauſæ primę
influxus à cauſis ſecundis vt operentur
eſt neceſſarius. Dominus autem Matth.
5. dicens. Ne ſimus ſolliciti in victu quæ
rendo, aut veſtitu, aut alijs humanæ vi-
tæ neceſſarijs, quia Deus ſcit, quod his
omnibus indigemus, ſollicitudinem no
xiam prohibet, neceſſariam tamen non
vetat, ſollicitudinem inquam gentium,
infidelium, qui ſurſum ad Deum om
nium prouiſorem non leuant caput, mē
tis ſuæ, ſcilicet, intentionem, ſed in crea-
turis ſe demergunt adeò, vt ſi harum prę
ſidia deſperent, conclamatum ſibi eſſe
exiſtimēt, de hac tamen re aliâs.

Chriſt⁹ ſolli citudinē infi deliū ſubmo uet à fideli- bus nō tamē omnē ſolli- citudinē.

¶Sexto dices, quod vitalitia iſta, qui
quærit, vt ocio degens, maiori, & melio-
ri incumbat negocio, vt ſcilicet, quietius
vacet diuinis, vt poſſit inquam frequen
tare eccleſias, diuiniſque rebus ſolertius

incumbere, his non quæret viuere ocioſe, ſed potius negocioſè, vel ſi itidem vt vacet literarum ſtudijs, &c. ſi vero quis emerit, vt malo ocio torpeat, & vt ganeę & ſcortationi vacet, non ob hoc contractus eſt per ſe malus, quia contrahẽs ma lo animo contrahit.

¶Et itidem reſpondebis. 7. quod ſi quis cupit mortem emptoris, hoc per accidẽs eſt ad ipſum cõtractum, quia multoties, non deſiderabitur, ſi venditores, ſint homines probi, aut ciuitas ſit, ſeu eccleſia, ſeu monaſterium vendens huiuſmodi vitalicia. Ad leges citatas, reſpondebis eſſe intelligendas, quando hoc habet natura pacti, votum mortis alterius, vt ſi quis ſpoponderit alteri, quãdo morietur pater meus, dabo tibi vineam, vel equũ meum, ſicut fertur dixiſſe filius primogenitus Suleiman Imperatoris Turcarum ſuis ſodalibus quando morietur pa ter meus, tradãvobis, omnia bona Iudęorum qui ſunt in oppido Salonique. Propter quam iratus pater cauſam, illum trucidandum carnifici tradidit. huiuſmodi igitur pacta, quæ mortis votum inducunt, ſunt nulla, at vero pactum ad vitam per ſe non inducit hoc votum ſanè forte vir cupidus, deſideraret, ſed etiam primogeniti qui habituri ſunt defunctis parentibus pinguem primogenituram item ſæpè deſiderant parentum mortem, vt ipſi primogenitura fruantur, at vero, non ob id primogenituræ inſtitutio mala eſt, quia huiuſmodi primogeniti mali ſunt. Quia iſthæc inſtitutio per ſe non tendit ad hoc malum, ſcilicet, ad deſiderandum mortem parentum, ita propemodum eſt in præſentia.

Pactũ inducens votum mortis eſt nullum.

Cũ ſit ſermo de cõtractibus de illis agitur ſecundum genus ſuũ, & per ſe, & nõ per accidens ſecundũ circunſtãtias.

¶Septimo dices, conditionem illam iuſtificantem contractus redimibilium cenſuum, quam extrauagantes præfatæ conſtituerunt, habere ſolum locum in redditibus iſtis perpetuis redimibilibus, quorum in eiſdem ſit mentio, verum in redditibus ad tempus certum, aut ad tempus incertum, quale eſt, redditus ad vitam, non habere locum, ſupra oſtendimus. Nam vt non ſemel tradidimus ſi debitor horum redditũum, poſſet extinguere redditum non eſſet contractus redditus, vel ad tempus certum, vel ad tempus vitæ incertum: ſed eſſet ad voluntatem debitoris: vnde conditio huiuſmodi, ſi adeſſet dilueret naturam contractus. ¶Octauo dices, non eſſe neceſſarium ad redditum de quo loquimur conſtitui ſuper re immobili, neque redditus quiuis alter iſtud vocat In ſubſtãtiam ſuam, ꝙ erectur ſuper re immobili vt ſuperius pã tuit. Quid autem velit conſtitutio Pij V. item ſupra expoſuimus, reliqua perſpicua ſunt.

CAP. NONVM.

An vſurarius ſit dominus vſuræ acceptæ?

QVÆSTIO anceps ſatis, & ambigua, cuius ambiguitati atteſtatur grauiſſimorum, quæ in contraria placita, eſt diſſecta autoritas, verum primo probatur, quod vſurarius ſit dominus vſuræ acceptæ, quia ſi non eſſet dominus, maximè, quia à Deo prohibetur vſuraria iſta acceptio Lucæ. 6. & ſæpè alibi, at vero, itidem prohibetur diuino iure fornicatio etiam ſimplex, verum meretrix mercedis, quam capit ex meretricio, eſt verè domina, neque tenetur reſtituere, igitur non ſatis eſt, quod prohibeatur lege diuina vſuraria acceptio, niſi irritetur tranſlatio Dominij, at vero, hæc irritatio ex lege Dei non patet ergo transfertur dominium. 1. Argum.

2. ¶Secundo arguitur, ſi non eſſet verus dominus, maximè, quia accepta per vſurarium contractum tenetur vſurarius reſtituere, at in mutuo, idem accidit, mutuatarius enim, tenetur mutuo accepta reſtituere, cum alioqui ſit verè dominus, mutuatæ pecuniæ vel rei.

3. ¶Tertio, quia ſi non eſſet vſurarius dominus vſurariæ acceſsionis eo eſſet vel maximè, quod tranſlationem dominij oportet eſſe purè voluntariam, & nihil immixtum habere inuoluntarij, hæc enim eſt ratio quæ vulgo à doctoribus iactatur, ſed iſtud non eſt

eſt neceſſarium, neq; euidens minorem colligo, ſiquidem homo vendit ſæpè bona ſua, coactus neceſsitate, vt ſibi ſubueniat, in aliquo incidenti caſu, quæ alias non eſſet diuenditurus. Et licet velit ſimpliciter vendere, at ſecundum quid nollet, ſi daretur citra venditionem ſibi ſubuenire. Et eodem modo ſe habet iſte, ſicut ille qui morbo preſſus graui, ſumit catapotia, & potiones amarulentas, aut patitur ſibi excindi brachium, aut manum, &c. ne totus pereat, aut ille, periclitans in mari, vt euadat periculum mortis, facultates proijcit in mare, qui omnes ſimpliciter volunt, at ſecūdum quid nolunt. At vero etiam ſi is qui vendit res ſuas ex hoc voluntario mixto vendat non purè voluntariè, nihilominus tranſfert dominium in alterum, ideſt emptorem, igitur, & ſic is, qui concedit acceſsionem vſurario, etiamſi veluti coactus neceſsitate faciat, nihilominus transfert dominium.

4. ¶Et quarto ſac, hominem citra neceſsitatem, ſed ſolum ad voluptatem, videlicet ad ſcortationes, vel ganeas ſectandas ſumere ad vſuram, hic nulla preſſus neceſsitate, ſed ſolum allectus cupiditate libidinis ſumit ad vſuras, ergo hic purè voluntariè, ſine ad mixtione inuoluntarij dat vſuram, & transfert dominium. Nam concupiſcentia auget voluntariū, tantum abeſt, vt illud minuat.

5. ¶Quinto ex.c. putant, & ex.c. Plerique 13.q.4. docemur, non ſolum vſuram eſſe ſi acceſsio ſit ex pecunia propter mutuum ſed etiam, quæcunq; acceſsio quę æſtimari poteſt pecunia ſit, ſi detur pro pter mutuum, acceptio eſt vſuraria, vt verbi gratia, ſi oleum, vinum, frumentū fruges, &c. ſint interuſurium, ſiue lucrū vſurarium, at vero hæc qui alteri concedit, concedendo transfert dominium horum igitur, &c. probatur minor, quippe horum vſus eſt idem quod dominium, igitur, qui concedit vſum horum, concedit dominium, at dans hæc vſurario, pro pter vſurarium lucrum concedit horū vſum, aliàs fruſtrà concederet, ergo trāſfert dominium.

6. ¶Et conſtituitur amplius hęc ratio, quia etiamſi teneatur vſurarius hæc lucra ſimilium rerum vſu conſumptibilium reſtituere, at vero, non tenetur idem oleū, aut eandem farinam, &c. reſtituere, ſed ſufficere ei videtur ſi reſtituatur æquale in menſura, & ſimile in qualitate, & ſpecie idem, igitur vſurarius habuit dominium ſibi conceſſorum. Et eſt exemplū ſimile, in mutuatario, qui non tenetur eadem numero reſtituere, ſed eadem ſpecie, vt ſupra diſſertum eſt.

¶Imo amplius ſequitur, quod non ſolū 7.
hoc verum videtur in exemplis dudum expoſitis, Imo quod ſi pecunia ſit vſuraria acceſsio, quod pecunia etiam tranſfertur dominium. Et probatur, quia ſicut non tenetur idem numero oleum, aut frumentum, &c. reſtituere, ita neque eandem numero pecuniam, igitur pecuniæ acceptæ factus eſt dominus.

¶In diuerſum eſt. 14.quæſt.4.c. ſi quis. In diuerſum.
vbi ſequentia verba tradūtur, ſi quis vſuram accipit, rapinam facit, vſura non viuit, ergo vſura cum ſit rapina, non poteſt vſurarius eſſe dominus vſuræ, ſiquidem raptor, rei raptæ non eſt dominus.

De re hac fuit placitum gloſſæ, ad capitulum dudum indicatum vſurarium eſſe dominum lucri reportati ex contractu vſurario. Et quia capitulū quod gloſſator exponebat videbatur ſibi aduerſari, expoſuit vſuram eſſe rapinam, larga vſurpatione nominis, pro quacumque iniuſta vſurpatione. 32.q.4. meretrices. Et idem videtur ſentire alia gloſſa de decimis, ad.c. ex tranſmiſſa, inſinuās, quod ex omnibus iniuſtè acquiſitis transfertur dominium. Et in eandem ſententiā Syluester in verbo vſura.6.quæſt.1. vocat Innocentium.ad.c. Michael de vſuris. Et ſuffragatur inquit Syluester ratio quando enim traditio rei, habet conſenſum domini tradentis transfert dominium, at vero, traditio vſuræ, in vſurariū, habet conſenſum ipſius qui tradit & is habet dominium ſuper rem traditam, vnde videtur, quod transferat dominiū ex.l. contractus, & ibi per gloſſam. C. de fide inſtru. Et in.l. multū, & reliqua quæ ipſe in hanc ſententiam fouendam citat quod ſi reſpondeas tradentem vſuram vſurario coacta voluntate tradere, & nō ſpontanea, obijcitur, quia coacta voluntas eſt voluntas ſufficiens ad tranſlationem dominij.l. ſi mulier. ff. quod metus cau. & 15.q.1. merito. Et hanc opinionem ſectari affirmat ſummam Roſellam, &

lain. Et S. Thom. in. 4. Sentent. diſt. 15. quæſt. 2. itidem teſtatur hãc ſententiam eſſe veram.

Varia de quæſtione placita referuntur.

¶Sunt porro de dubio duę ſententiæ extremæ, & alia intermedia. Extremę ſunt contradictoriæ, quia quidem contendunt vſuram non transferre dominium quibus aſſenſit Bonauent. in. 4. diſt. 15. art. 2. q. 1. ſoluens argumenta, vbi exquirens an de iniuſtè acquiſitis, poſsit fieri eleemoſyna, diſtinguit quædam eſſe iniuſtè acquiſita, quorum non eſt facienda reſtitutio, quia acquirens ea habet eorum dominium, & de huiuſmodi poſſunt erogari eleemoſyna, vt pretiũ proſtibuli, & hiſtrionis, tametſi ex huiuſmodi publicum ſacerdoti fieri decimarum oblationem, non liceat. Alia vero ſunt, quæ aequiſita ſunt reſtituenda, & quorum datur actio ad repetendum, vt videlicet, ex furto, vel rapina parta, ex huiuſmodi eleemoſyna prohibetur, & ad huiuſmodi inquit reducuntur, quæ per ſimoniam, vel per vſuram corraduntur. Quippe qui dat hæc non transfer dominium, in eandem ſententiam fuit Magiſter eius Alexander Halenſis in. 3. parte. q. 66. at vero Altiſsio. in. 3. ſen. tract. 8. q. 5. dixit vſurarium de ipſa pecunia vſuraria facere poſſe eleemoſynam etſi nihilominus teneatur aliam ſimilem pecuniam reſtituere. At vero in eodem. 3. lib. ſentent. tract. 26. q. 1. de vſura expreſſè confitetur vſurarium non eſſe dominum vſurariæ acceſsionis: ſicut neq; fures, ſunt domini rerum furto ſublatarũ. Quoniam inquit, fures ſunt vſurarij, & ſi iudices ſeculares eos non ſuſpendant, tã quam cæteros fures, ideo fit, quia furantur ſine violentia, & ipſi capiunt ad vſuras, libenter teſtantur ſæpe, concedere vſuras, Eccleſia vero, in eos inuehitur vehementer, quia quamuis non deturbent reip. pacem, at turbant, ſuas mentes illas grauando ex ęre alieno. Et ſubdit inferens ex prædictis ab ipſo, vſurarium nõ eſſe dominum vſurarię acceptionis. Et colligit hac ratione, quia vſurarius habens vſurariam acceſsionem, tenetur eã reſtituere cur ergo tenetur eam reſtituere? nunquid quia debitor eius? aut num quia eſt res aliena? Non primo quia non debet illam ex nullo enim contractu factus eſt debitor, vt eſt debitor, rei mutuatæ, igitur tenetur reſtituere, quia eſt alienum quod habet, igitur non eſt dominus eius. Verum hęc ratio, non eſt prompta ratio, quia reſponſio eſt pro foribus, teneri quidem ad reſtituendum eam, & eam debere non ex contractu ſed ex iure diuino & humano, aut ſi non ex contractu ſaltem ex quaſi contractu, quia accepit quod ſibi non erat debitum, vt fur ſuffurans tenetur & fit debitor ex quaſi contractu ad reſtituendum, quia accepit in debitum, ea delictum committit.

Vſurari° debet reſtituere vſurariã acceſsionẽ ex quaſi cõtractu propter delictũ accipiendi quod ſibi nõ erat debitũ.

Eſt alia opinio, quæ tuetur contradictoriam partem, videlicet vſurarium eſſe dominum vſurarię acceſsionis vt ſupra referebatur, eſt denique poſtrema intermedia opinio, quæ videtur S. Tho. in. 2. 2. q. 87. art. 3. & in corpore, & reſponden. 3. argu. in corpore enim diſtinguit, quaſdam eſſe res dicens quæ ex vſu conſumuntur, vt oleum, vinum, pecunia, &c. aliæ vero, quæ non conſumuntur vſu, ſed ſunt ex ſe frugiferæ, vt ager, vinea, domus in primis concedit, vſurarium eſſe dominum, at vero aliarum rerum non eſſe dominum; vt in argumentis ante oppoſitum tangebatur. Itaque ſi vſuraria acceſsio ſit domus ipſa ſiue fundus horum non eſt dominus vſurarius. Siquidem vt ait reſpondens argumento. 3. fundus huiuſmodi, non fructificat vſurario, ſed ei qui dedit eum in acceſsionem vſurariam.

¶ Vnde non ſolum tenetur reſtituere vſurarius fundum talem, ſed etiam omnes fructus, quos ex fundo percepit. Siquidem cum non ſit dominus fundi, neque fructuum erit dominus, nam qui eſt dominus rei, eſt item dominus fructus rei. Quamuis non contra, non enim qui eſt dominus fructuum, eſt propterea dominus fundi. Nam conductor fructuum eſt dominus eorum, ſiue ad certum tempus, ſeu ad vitam, non tamen eſt fundi proprietarius.

¶ Et hanc ſententiam cenſet Syluester eſſe S. Thom. in huiuſmodi non transferri dominium, ſecus autem in alijs vſu cõſumptibilibus, vnde infertur vſurarium eſſe dominum pecuniæ vſurariæ. Hæc namq; in numero eorum quæ vſu conſumuntur, recenſetur: non quia pecunia ex vſu perit, ſed quia, ipſo vſu eius diſtrahitur, vt ſupra viſum eſt. 2. libro, id quod vt com-

vt commemorabam, fuit item Altiſſiodorenſis placitum, Caietanus autem in opuſculo de vſuris. c. 1. credit hanc diſtinctionem, eſſe nouum placitum, & eo temnendum. Namq; cum quæſtio verſetur, an vſurariæ acceſsionis dominium transferatur, non pendet, quæſtionis ab ſolutio, ex qualitate rerum, quæ transferuntur, ſed ex voluntate transferentis.

Caietanus diſcutitur.

¶ Porro, ſi in rebus vſu conſumptibilibus, vſus rei, nō diſcrepat à dominio rei, vtiq; refert nonnihil, rei qualitatem ex pendere ad quæſtionis motæ abſolutionem. Quoniam, ſi tradatur pro acceſſione vſuraria, vel oleum, vel vinum, vel alia hoc genus, aút nihil conceditur, aut nonnihil, non primum conceditur, igitur aliquid, ſi aliquid, igitur conceditur vſus horū vel vini, vel olei, &c. Et cū vſus, ex hypotheſi ſit dominiū in huiuſmodi rebus, ſequitur, quod conceſſo vſu, transfertur dominium eius rei cuius cōceditur vſus. Aut oportet dicere, quod nihil conceditur, igitur fruſtra traditur, ſi ad nihil traditur.

¶ Et rurſus videtur, quod ſi vſurarius, vtatur vel oleo, vel vino, vel pecunia, & tamen animo, quod reſtituet æquiualens, non peccabit vtendo illis, igitur eſt dominus eorum, cum debito tamen ſoluendi.

Dare vltra ſortem, non eſt mutuo dare.

¶ Vnde quidam exiſtimant, hanc dationem pecuniæ vel alterius rei vltra ſortē eſſe mutuum. Quippe mutuatarius, eius rei transfert dominium, in mutuantem, cū debito ſoluendi. Quod ſi dixeris non eſſe mutuum, quia non gratis fit, ſed propter mutuū, datur acceſsio, eludetur tua obiectio, quia ad eſſentiam mutui, non exigitur, quod gratis fiat, ſed gratis fit, vt euitetur vſura. At reuera non eſt mutuū quia mutuatarius non intendit mutuo dare, quod dat vltra ſortem, neq; vſurarius eo animo recipit vt reſtituat.

¶ Cæterum arbitror. S. Thom. ità credidiſſe vt Syluester putat ex parte docens, quod acceſsio vſuraria ex ijs quæ non conſumuntur ex ipſo vſu, non transfertur in dominium vſurarij. At quo ad reliqua quæ conſumuntur ipſo vſu non item. Et ſi aſſertores Tho. tradant eum fuiſſe locutum in. 4. Sent. ſecundum cōmunem opinionem, quę tunc erat, quod transferebatur dominium, ſine diſcrimine rerum quæ transferuntur, & ita opinatur Syluester cum alijs. Sed re vera id temporis communis erat opinio quod non transferebatur dominium. Siquidē Alexander, Bonauent. Altiſsiodo. & alij illius æui doctores, ita cenſuerunt vt vidimus, & ideo videtur quod in ſumma S. Thom. tandem huic opinioni magis acquieuit neglecta alia, quam ſectatus eſt, in. 4. Sentent. Quale quale tamē hoc fuerit, refert nihil, omnes demum iſtæ ſententiæ, conueniunt in vno, nempe vſurarium teneri ad reſtitutionem, accepti vſurarij lucri, ſiue ſit dominus, ſiue non ſit.

Antiqua eſt Theologorum opinio quod acceſſionis vſurariæ nō transfertur dominium.

¶ Inter has autem ſententias, ſi delectus mihi datur, mallem deligere, inficiantem vniuerſaliter dominium acceſsionis vſurariæ, eſt ſanè verum, quod mutuatarius dat acceſsionem propter mutuum, verum hæc traditio, ad nullum ſpectat cōtractum. Namq; neq; eſt venditio, neq; permutatio, neq; mutuum, neq; donatio, neque depoſitum, & tu diſcurre, per omnes contractuum differentias, & per ſpecies, ad nullam earum eſſe edocibilem. Rurſus, omnis contractus aut eſt oneroſus, aut gratioſus, verum traditio huius acceſsionis, non eſt vel oneroſus, vel gratioſus contractus. De oneroſo patet ex prioribus, non enim vel venditio eſt, vel permutatio, vel mutuum, vel locatio, vel depoſitum, &c. neq; eſt contractus gratioſus, quia non eſt donatio. Nam ſi donatio eſſet, vſurarius, non teneretur reſtituere vt tenetur. Quod ſi dixeris ecquid ſi ſponte donat mutuatarius, vtiq; nunquam præſumitur, quod omnino ſponte donet. Et quamuis pręſumeretur vſurarius illud accipit lucrum, tanquam ſibi debitum ex mutuo. Ad donationē autem neceſſe eſt, quod ex parte donatarij, recipiatur tanquam donatio, vnde etſi falſo credens mutuatarius quod ſi cō ceſſum eſt mutuum, gratis, ideoque ipſe liberaliter concedit acceſsionem. Quippe pactum nullum, ſeu tacitum, ſeu expreſſum interceſsit de fœnore. Cæterū mutuans, non liberali animo mutuauit, ſed inde ſperās ſibi pro futuram acceſsionem fœneratitiam.

Quæſtionis deciſio.

¶ Hacque ratione fœnus recipit à mutuatario, tanquam fœnus, quod ſibi penditur ex obligatione mutui, & non tanquam

quam liberale donum. ¶ Tunc ſane, mutuans eſt vſurarius. Et quæ putabatur liberalis donatio eſt fœneratitia acceſsio. Quandoquidem mutuaos, non vt donum accipit, ſed vt fœnus debitum ex mutuo.

¶ Si ergo ad nullius contractus rationem, poteſt reduci, huiuſmodi, acceſsionis datio, conſequens eſt quod per hanc dationem non transfertur dominium.

¶ Tranſlatio enim dominij, neceſſario, ad certam rationem contractus debet pertinere, vt maniſeſte patet, in venditione, permutatione donatione, quæ transferunt dominium. Per depoſitum autem, & locationem, non transfertur, & hæc ratio videtur peremptoria.

Qualis ſit cõtractus dationis fęnoris quã recipit vſurarius à mutuatario.

¶ Sũt porrò opinantes, eſſe prędictũ cõtractũ de quo vertitur quæſtio implẽdæ promiſsionis, quoniã mutuatarius, id ſoluit, quod promiſit ſoluendum, verum iſtud abſq; ſundamento traditur, quandoquidem nullum eſt pactum de ſoluẽdo, neq; mutuatarius ſoluere tenetur. Quod ſi dixeris pretium proſtibulo debetur, etiamſi ex turpi cauſa procedat, cur etiam acceſsio non debebitur, ſi pactum adſit, etſi ſit turpe? Reſpondetur, quod meretricium pretium, & ſi ſit ex cauſa turpi, at pactum non eſt iniuſtum, vt eſt pactum, de ſoluenda vſura. Hoc enim pactum, eſt contra omnia iura, illud vero, non eſt contra iura.

¶ Alij deniq; reducunt pręſatum contractum ad donationem, verum vt aiebam, nulla eſt donatio.

¶ Neq; ſuffugium extat ſi dixeris, eſſe contractum innominatum, ſi quidem contractus Innominatus eſt, do, vt des, vel do, vt facias, &c. at vero in præſentia, mutuatarius, non dat, vt det, mutuans ſibi, vel alteri, ſed dat ob aliam rationem videlicet, quia vſurarius putat ſibi debitum, quod alioqui eſt indebitum.

Vſurarius cõtinuo habita opportunitate tenetur reſtituere.

¶ Præterea vſurarius tenetur acceſsionem iſtam vſurariam reſtituere ſtatim, ſi adſit opportunitas. Et illam contrectando, ſeu vtendo ea peccat. Siquidem contrectat rem alienam inuito domino, vnde ſiue vtatur oleo, ex vſura accepto, ſiue frumento, ſiue veſte, &c. eis vtitur contra voluntatem domini, quippe hic inuitus dedit. Quamobrem, ſi vſura quã accepit extet, eandem rem numero reſtituere obligatur, ſi vero conſumpta ſit, æquiualens rependere ſatis erit. Mutuatarius igitur dans in vſuram, vel oleum, vel vinum, vel quoduis aliud, eo dat, quo pollicitus eſt dare, verum non ideo concedit liberum vſum horum vſurario, vt mutuatæ rei concedit. Cæterum vt dicebam, contractus iſte, non eſt mutui. Quare huiuſmodi non poteſt vendere aut diſtrahere, aut donare. Siquidem ſi horum non habet dominium, vtique in alium non poteſt traducere. Nemo enim poteſt dare quod non habet, vnde videtur quod ipſa pecunia, quæ data eſt in acceſſionem vſurariam, non poſsit erogari in eleemoſynam contra Altiſsio. loco præ notato quem ſupra iodicabam, cuius videtur ſententia fuiſſe quam diximus ſupra intermediam. Siquidem ait, ipſam pecuniam vſurariã poſſe vſurarium expendere In eleemoſynam eum autem eleemoſyna ſit donatio, ſequitur, quod vſurarius ſecundum Altiſsi. habet dominiũ pecuniæ, quia ſi eo priuaretur, non poſſet facere eleemoſynam, ſi quidem dominium, quo ipſe orbatur, in alium trãsferre nequit per eleemoſynam enim transfertur dominium. Et cum ſit eadẽ ratio pecuniæ & aliorum vſu conſumptibilium, videtur hoc arriſiſſe Altiſsiodor. quod horum transfertur dominiũ, non tamen aliorum quæ ex vſu non cõſumuntur id quod vt dicebam, etiam arriſiſſe Thomę videtur, vnde non eſt nouum hoc conuentum, vt putat Caietanus. Nihilominus mihi vt aiebam magis arridet, neque horum bonorum, neque aliorum transferri dominium in vſurarium, ſed perinde hæc omnia ſe habere, ſicut ſi furto ſubriperẽtur, vnde ob hãc cauſam rapinæ, & furto confertur vſura. Quia non fit vſurarius dominus vſuræ vt neque fur furti, aut raptor rapinæ. Etſi in alijs diſcrepent. Quia furtum fit prorſus inuito domino, rapina vero cũ violentia, at vero vſura non item. Et ob eam cauſam tradebamus ſupra, eſſe grauiora delicta furtum, & rapinam, quam vſuram, verum conueniunt, quoniam vſura ſtatim obligat ad reſtituendum, vt & furtum, & rapina, quia iſti contrectant alienum inuito domino. Neq; argumenta quæ feci contra Caie. ſunt valde vrgentia. Namq; 1. reſpõdetur, quod

Nõ eſt inuẽtũ nouũ, ſed vetus quod vſurarius ſit dominus lucri vſurariũ rerũ cõſumptibilium.

non

non conceditur vſus olei, cum concedi-
tur oleum ad lucrum vſurarium, ſed ſo-
lum conceditur, vt mutuatarius impleat
pactum, de concedendo lucro vſurario.
Ad. 2. reſpondebis, quod ſi res extat non
eſt ſat animus reſtituendi. æquiualens;
ſed idem numero eſt reddendum, in mu-
tuo autem, transfertur dominium, &
ideo non eſt neceſſe, quod idem nume-
ro reſtituatur: ſed ſat eſt æquiualens, ve-
rum per contractū vſurarium non tranſ
fertur. Quocirca ſi ager vel domus, data
ſunt vſurario in vſuram, illa eadē cū ſuis
fructibus, & redditibus ſunt reddenda.
Nam ſi conſumptibilia ſunt eadem red-
denda numero, multo fortius ſequitur
quæ vſu nō ſunt conſumptibilia eſſe red
denda eandem numero. Et horum cau-
ſa à priori eſt, quia horum omnium non
transfertur dominium. Quia etſi in mu-
tuo tranſlato dominio, eſt obligatio ad
reſtituendum, non tamen idem nume-
ro; quod vocant iuriſtæ idem ſpecie. Si-
quidem quia trāsfertur dominium, ideo
mutuatarius non tenetur quod eſt ſuum
reddere, quia ſi teneretur non eſſet ſuū.
Obligatio ergo ad reſtituendum non
procedit ex tranſlatione dominij abſo-
lutè, imo tranſlatio dominij abſolutè, in
oppoſitum trahit, ſcilicet, non reſtitue-
re id cuius factus ſum dominus. Quippe
ſi ſum dominus domus, vel pecuniæ, ver-
bi gratia, hæc mea eſt, ſi mea non teneor
reſtituere, cæterum quia hæc tranſlatio
dominij in mutuo, eſt cum debito ſoluē-
di, aliud æquipollens, Inde eſt, quod mu
tuatarius tenetur ad reſtitutionem.

Cur vſurarius tenetur reſtituere idē numero quod accepit pro vſura.

¶ Non tamen itidem eſt in vſura, quod
transferatur dominium eius, cum debi-
to ſoluendi æquipollens: id quod multis
doctoribus vt ſupra diſſerebamus com-
placuit, cæterum nobis magis placet, di-
uerſum dogma, quod non transfertur
dominium ſiquidem nullus eſt huiuſmo-
di contractus vſurarij, vt prius admone-
bamus, ſed dicet aliquis, imo videtur vſu-
ræ contractus validus, alias iuramentum
cadens ſuper hunc contractum eſſet
nullum. Namq; ſi principale non tenet,
neq; acceſſorium de foro competenti. c.
ſi diligenti, vnde qui metu res eccle-
ſiæ tradidit, & traditionem iuramento
firmauit, ex iuramento non tenetur. 15.
q. 6. c. 5. quia contractus fuit nullus, at
qui ſe iuramento conſtrinxit, ſoluere
vſuras tenetur ſoluere ex iuramento ex.
c. debitores, de iure iurando, cū ergo iu-
ramentum valeat & ſit obſeruandum ad
ſoluēdum vſuras, quod acceſſorium eſt,
ad contractum, ergo ipſe contractus vſu
ræ valebit. Et hoc argumento mouen-
tur, quidam doctores, vt credant contra
ctum vſurarium, non eſſe nullum omni
no, ex quorū numero eſt Methin. in ſuo
codice de reſtitutione rerum per vſuram
acquiſitarum. At vero diſpar eſt ratio iu-
ramenti, primæ, & 2. Nam qui iurat, tra-
dere res eccleſiæ, hoc iuramentum ca-
dit ſuper materia iniqua, ſcilicet, propria
autoritate, diſtrahendi res eccleſiæ, & iu-
ramentum cadens ſuper materiam ma-
lam non obligat. At vero iuramentū ha
bens materiam bonam, obligatorium
eſt, ſoluere autem vſuras; vt poſt hæc pa
tebit, non eſt de ſe malum, neq; pecca-
tum, mutuatarius enim ſoluens, non pec
cat ſed bene facit. Etſi non teneatur ex
iuſtitia hoc facere, nihilominus benè fa-
cit, quia implet pactum initum. Quocir-
ca iuramentum ipſum obligat: & iam
premitur mutuatarius ex iuramenti pō-
dere, ſoluere vſuras: datur tamen repe-
titionis actio contra vſuram extorquen
tem.

An ſit validus ex ſe contractus vſurarius.

¶ Porro in hoc caſu annotat ibidē gloſ-
ſa, non valere principale, & valere acceſ-
ſorium contra ca. ſi diligenti, de foro cō
petenti, & C. de leg. Non dubium.

¶ Verum hæc regula, ſcilicet, quando
non tenet principale, neq; etiam acceſſo-
rium, vera eſt, quando acceſſorium va-
lorem ſuum totum haurit ex principa-
li, cæterum ſi acceſſorium non haurit va
lorem ex principali, ſed ſecum deuehit
ſuum valorem, non oportet eſſe veram.
Nunc autem iuramentum ex ſe habet
valorem, niſi impediatur ex culpa mate
riæ, & tunc impeditum propter valo-
rem ſuum, obligat iurantem ad pœniten
tiam, quia male iurauit, voco valorem,
ipſam obligationem. Quocirca nihil mi
rum quod contractus vſurarius, ſit nul-
lus, & iuramentum alioqui ſit validum.

Exceptio regulæ principale nō valet neq; acceſſorium.

¶ Eſſe autem nullum intelligimus, non
eſſe obligatorium ſoluendarum vſura-
rum cum hoc tamen ſtat, quod nihilo-
minus mutuatarius poteſt ſoluere vſu-
ram, citra peccatum, vnde iuramentum
ſuper

ſuperinductum, induxit obligationem, quam contractus, non inducebat.

¶ Quod ſi etiamnum obieceris dicens, imo videtur quod mutuatarius obligatione conſtringatur etiã ſine iuramento ſiquidem tenetur non decipere mutuãtẽ, igitur, cum promittat mutuatarius ſe ſoluturum vſuras, aut intendit transferre dominium vſuræ aut non intendit. Si intẽdit transferre, igitur transfert, & obligatur transferre, quia tenetur promiſſa implere, ſi vero non intendit, ergo decipit. Probo conſequentiã, ſiquidẽ mutuãs dans mutuo ad vſuram, intendit habere dominium vſuræ. Siquidẽ ſi hoc non intendiſſet facere vſuram ſuam, non mutuo dediſſet, cũ ergo teneatur mutuãtis intentioni mutuatarius correſpondere, ne ipſum decipiat, ſequitur, quod etiam ſine iuramento tenetur.

¶ Ad hæc, qui iurat obligatur iurare ad intentionem eius cui iuramentum fit. 22. q. 5. c. quacumq; vbi dicitur quacũq; arte verborũ quis iuret, Deus autem qui cõſcientię teſtis eſt, ita hoc accipit, ſicut ille cui iuratur intelligit. Ergo ſi faciamus mutuatarium iurare ſe ſoluturum vſuras, ipſe mutuans intelligit, quod ſoluat transferendo dominium, ergo ſaltem tunc transfert dominium.

¶ Reſpondebis primo, quod is qui promittit ſoluere vſuras, nõ tenetur promittere ad eam intentionẽ, quam habet mutuans vſurarius, ſiquidem non tenetur malam eius obſeruare intentionem, ille enim intendit habere dominium vſuræ, & hoc nullo titulo iuſto, ſed potius iniuſtiſsimo, quocirca vſurarij intentio eſt reſpuenda, & non tenetur ſe conformare huic intentioni mutuatarius. Neq; tamen, ideo decipit, quia etſi non teneatur ſe conformare poteſt tamen.

Quando iuramentũ eſt moderandũ ad mentem petẽtis iuramentum.

¶ Secũdo dices, quod ratione iuramẽti eſt obligatio ad ſoluendum, non tamẽ ad ſic ſoluendum vt intendat trãsferre dominiũ. Enimuero, quod capitulum illud habet intelligendũ eſt, quando homo ex iudicis autoritate tenetur iurare. Tunc enim tenetur ad intentionem exigentis iuramentum ex ſua autoritate quam habet in iurantem iurare.

¶ Cæterum ſi vel iudex male extorquet iuramentum, quia illud exigere nequit, vt ſi ſit de re quę fugit humanũ iudicium, aut exigatur à nõ habente talẽ iuriſdictionẽ, tũ nõ tenetur ad mẽtem exigẽtis iurare, ſed poterit vti amphibologico ſermone, qui ſub altero ſenſu ſit verũ, etſi ſub altero ſit falſum, vt ſi vir ab vxore quam ſuſpicatur adulteratam, vt verum diſcat ab vxore exigat de re hac iuramentum, & illa iuret, ſe integrum inuiolatumq; ſeruaſſe connubiũ, intelligens ſe non nupſiſſe alij viro, non peieraret ob hoc. Quia nõ agitur res in iudicio, imo ſi ageretur, ſi occultum erat, illa verborũ arte vti non eſſet crimen, vt alibi eſt à nobis expoſitũ. Quamobrem mutuatarius non tenetur iurare ad intentionem, & mentẽ mutuantis. Quidquod quod etſi intenderet transferre dominium, nihilominus nõ transferebat, quia non voluntariè purè transferebat. Trãſlatio enim dominij, exigit puritatem voluntarij. Eſt enim contractus quidam, & contractus omnino debet eſſe voluntarius, vnde & hoc eſt aliud argumentum, probans contractum vſurarium, non eſſe contractum, quippe qui nõ eſt ſpontaneus.

Concluſio deciſoria.

¶ Ex iſtis igitur prompta erit concluſio ſubdenda, acceſsionis vſurarię vſurarius non eſt dominus. Hanc autem cõcluſionem, vt probabiliorem conſtituimus. Quam ſanè multis iam oſtendere facto non eſſet opus, quia ſatis ſuperque à nobis ſupra eſt oſtenſa, quantum moralis hæc & difficilis materia patiebatur oſtendi. Cæterum libet etiam aliorum nunc attexere rationes. Eſt autem ratio Syluestri loco prænotato. Nuda traditio, non transfert dominium. l. nũquam nuda. Et ibi per gloſſam. ff. de acquir. rerum domi. & l. Traditionibus. in vſurario autem cõtractu, ſolutũ in vſuram nude traditur, ergo, non transfert dominiũ. Probatur minor, quod ſit nuda traditio. Siquidem nihil habet niſi eſſe traditionẽ nudam. Quippe ſi quid haberet quod faceret non nudam traditionem eſſet, hoc videlicet, quod eſſet promiſsio vnde teneretur mutuatarius, ſoluere quod promiſit, & hæc promiſsio non eſt obligatoria. Neq; enim ex tali promiſsione, reſultat vel obligatio ciuilis, vel naturalis, ex. c. debitores de iureiurando vbi hoc tenet prima gloſſa. Siquidẽ quãdo repugnat cõtractus legi, vel ipſa lex repugnat cõtractui, ex cõtractu nõ oriť obligatio. At vero lex diuina & humana repugnat huic cõtractui, de vſuris ſuper eo, igitur

nulla

nulla exoritur obligatio. Et facilius ego probo quod ſola traditio rei, non transferat dominium, ſiquidem per pignorationem, & per depoſitum eſt traditio rei, nullum tamen eſt dominium. Imo per locationem, & per commodatum, traditur res ad vſum, & ſine tranſlatione dominij. Quod ſi euadas argumentum, ꝙ in iſtis, non intendit vel tradens pignori rē ſuam, vel in depoſitum &c. in aliū trāſferre dominium, at vero, ſecus in mutuatario, ſiquidē hic promiſit ſoluere vſuras igitur intendebat ſoluere, & quia promiſit, ſi non intendebat ſoluere mentiebatur, quippe fallit, dicens ſe facturum quod intendit non facere, & ſi intendebat tenebatur ſoluere tradendo vſuram, ſed non tradebat, tanquā pignus, vel depoſitū, vel locatum, vel cōmodatum, vel mutuatum, &c. igitur tanquā donatum, ergo transferebat dominiū ¶Reſpon. ꝙ hoc argumētum, duo inuoluit, primum quod pridē tangebatur, an promittens vſuras teneatur ſoluere, quippe ſi intēdit implere promiſſum tenetur ex promiſſo, ſiquidē promiſsio hæc non eſt illicita, ne recurras ad iuris regulam in male promiſsis, non eſt tenenda fides. Si vero non intendebat, iam mentiebatur. Quocirca dixerim, quod qui promittit ſoluere, tenebatur ex promiſso niſi lex irritaret huiuſmodi promiſſum, non tāmen irritauit, quia culpabile, ſed in odium vſurarum. Quamobrem ipſe mutuatarius, ſi promiſit tenetur non mentiri ideoq; intendere implere, quantū per ipſum fuiſſet, ſed quia lex euacuauit pactum, ideo eximitur ab obligatione. Aliud autem quod inuoluit argumentum eſt, ſi ex ſola illa intentione, transfert dominium. Et reſponſum eſt illam intentionē, continere multum inuoluntarij, ideo non ſufficere ad tranſlationem dominij, ſed iam redeamus, ad argumentum Syluestri, diſcutiendū. Et quidē argumentum iſtud, eſt antiquum Alexandri argumentum, quod ſupra ſoluimus. Enimuero multa protulimus, quę lex diuina vetat, & facta tenent, vtiq; lex diuina præcipit vt optimus eligatur ad munera obeunda eccleſiaſtica, at ſi non optimus eligatur, ſed qui ſufficit ratum eſt. Item turpe lucrum ex meretricio vetat, at cōceſſum ab amaſio nihilominus fit poſsidentis proſtibuli. ¶Et lex humana matrimonia clandeſtina vetabat, at vero facta ex iure antiquo tenebāt. Et demū regula eſt iuris cōſultorū multa eſſe, quæ fieri prohibētur quæ alioqui facta tenent. Et ideo nō ſequitur lex diuina, & humana prohibent vſuras, igitur ſolutæ vſurę nō eſt dn̄s vſurarius. Quod ſi obijcias, is qui ſoluit vſuras, ad ſoluendas credit ſe teneri, etſi falſo credat. Reſpon. quod error ſoluentis, quia nō debet, nō facit tranſlationē dominij ex. c. vlt. de ſolutionibus, ſed difficilior eſt obiectio, vbi mutuatarius rectè ſcit, ſe ex lege non teneri, nihilominus ſcienter ſoluit indebitum, ſiquidem ſaltem præſumpta eſt donatio. l. per errorem. ff. de reg. iu. ¶Iuriſconſulti vt Hoſt. & alij reſpondent, eſſe verum hoc, quando ſolutio nō reprobat à iure: cui Syluester acquieſcit: at vero, ſolutio nō reprobatur à iure quantū ad ſoluentem, ſed ſolum, quantum ad recipientem. Et rurſus hæc reprobatio diceret aliquis eſt ſolum quia peccatū eſt recipere, at quando ſciēter ſoluitur videtur quod ſaltem nō præſumatur peccatum, quia ſcienti non fit iniuria, ideo reſpondetur aliter, quod nō ſufficit, quod ſciat, ſe non teneri, vt ſit donatio, ſed oportet addere, & quod omnino velit, transferre donans in alium dominium gratis, quod in præſentia non accidit.

¶Ideoque neque eſt vera, neque præſumpta donatio. Imo ſemper præſumit nō donare, mutuatarius quia nō ſponte, ſed ex neceſsitate vel promittit, vel ſoluit vſuras. ¶Aliud argumentū eſt vulgatū ab alijs, ſi vſurarius eſſet dn̄s vſurę, fac in vſurā ſibi tradi fundū ſequitur, quod vſurarius nō teneretur reſtituere fructus fundi, quos fert fundus. Probatur conſequentia, quia fructus fundi ſunt domini ipſius fundi, ſi ergo per te vſurarius eſt dominus fundi, fructus facit ſuos, ſicut etiam ſi quis emat fundum citra dimidium iuſti pretij, etſi vēditoris eſt optio, vel quod ſibi hæreditas reſtituatur, vel quod pretium ſuppleatur. Verum fructus fundi in medio tempore acceptos, ab emptore ipſe fecit ſuos, quia hæreditas eſt ſua quandiu contractus emptionis, non quaſſatur. ex. ca. cum dilecto de emptione. Ergo itidem dicere oportebit, in propoſito. At vſurarius, non facit

Mutuatari⁹ promittens vſuras tenetē intēdere implere quod promiſit ne mentiatᷣ ſed tenetur hoc velle implere, niſi lex irritaſſet ſuum promiſſum.

eſt fructus ſuos, igitur non eſt dominus fundi verũ hęc ratio, videtur petere principiũ, quia hoc debuiſſet probare, quod aſſumit, videlicet, quod nõ facit fructus ſuos. Diceret enim aduerſarius, quod & ſi teneať reſtituere, nihilominus, fructus ſunt ſui vt in mutuo accidit, etſi pecunia mutuata ſit mutuatarij, at eam ipſe tenetur reſtituere. Imo ex hoc exẽplo euadit ratio vegetior, quia qui accepit pecuniã mutuo, quæ lucratus ex illa eſt nõ tenetur reſtituere, at fructus fundi, quẽ colit vſurarius quẽ ex vſura accepit, tenetur reſtituere, igitur nõ eſt dominus. Neq; ſubinde colligas, vſurarius, ſi ex pecunia vſuraria ſibi parauit lucrũ nõ vſurarium, nõ tenetur hoc lucrũ reſtituere, ſiquidẽ hoc lucrũ illi peperit, nõ pecunia quę ex ſe nõ parit pecuniã, ſed vſurarij induſtria ergo vſurarius erat dñs illius pecuniæ. Reſpõdetur vſurariũ peccare abſolute loquendo, vt in fine quę, aperietur cõtrectando pecuniã alienã, & nõ eſſe ſicut in mutuo, quia mutuatarius cõtrectando pecuniã mutuatã, cõtrectat quod ſuum eſt cũ debito tamen reſtituendi. Nihilominus, ſi vſurarius ex illa pecunia emit merces, ex quibus ſibi parauit lucrũ, nõ tenetur reſtituere, quia iſtud lucrũ aſcribendũ fortunæ bonæ, & diligentiæ vſurarij.

¶Sed quidquid ſit de iſta ratione, efficacior erit hęc alia videlicet ratio. Vſurarius tenetur ſtatim reſtituere vſuras, igitur nõ eſt dñs vſurę. Probo conſequẽtiã, quippe in mutuo non eſt obligatio ſtatim reſtituendi, quia tunc nõ eſſet mutuũ, ſed ſolũ in tẽpore condicto dico ſtatim, ideſt, quãprimũ cõmode vſurarius poterit tenetur reſtituere. ¶Itidem de re furtiua dicendũ eſt, fur enim ſtatim tenetur reſtituere. Quoniã ſemper quod vtitur re aliena vel ad ſuum, vel ad aliorum cõmodum peccat mortaliter. Quia vtitur re aliena inuito domino rationabiliter.

Soluũtur argumenta facta in principio.

¶Argumentorum porro ſolutio; decliſa quæſtione, nõ erit difficilis primo igitur reſpondetur, ꝙ nõ eſt ratio illa ſola, ſed multę alię, quæ iã ſunt differtę. At eſt latũ diſcrimẽ (vt hoc addamus) inter lucrũ turpe proſtibuli, & turpe fœnus. Siquidẽ, proſtibulũ, capit lucrum, quia tradidit corpus ſuum amaſio, vnde amaſius propter veneream quã accepit voluptatem, ſoluit pretiũ vt Iudas in pretij arrabonẽ dedit baculũ & armillã Thamar. At vero, vſurarius accipiens vſuras propter nihil accipit. Namq; ſi propter vſum pecuniæ, quo potitur mutuatarius, dicat ſe vſuram accipere, vtiq; vſus pecuniæ mutuatæ, eſt dñi illius pecuniæ, & dñs non eſt vſurarius, ſed mutuatarius, ideoq; cũ vſurarius non ſit dñs pecuniæ mutuatę, neq; vſus eius propter nihil debiti accipit interuſurium. ¶Vnde ſequitur meo iudicio, inſolubile argumentũ, quo probatur, contractũ vſurariũ eſſe nullũ. Quandoquidem contractus, qui eſt propter nihil debiti eſt nihil, at contractus vſurarius, eſt propter nihil debiti, igitur eſt nihil. Minor iã probata eſt, vnde progredior contractus qui eſt nihil, nõ poteſt facere aliquid, igitur nõ poteſt transferre dominium. Et quia etiam eſt vſura in rebus vſu conſumptibilibus, vt nõ conſumptibilibus, in nullis horũ fit trãſlatio dominij, quãdo cedunt in vſurã vſurarij, vt ſupra diſſertum eſt. ¶Secundo dices, non eſſe cauſam illam, quæ ibi proponitur, ſed quia contractus de ſe eſt nullus, at contractus de ſe nullus, nullius eſt efficaciæ, quare ex illo, non poteſt transferri in alium dominium.

Contractus vſurarius eſt nullus quia eſt propter nihil.

¶Tertio itidem reſpondebis, quod contractus ille, non ſolum, non eſt purè ſpõtaneus, ſed eſt de ſe nullus, ideoq; nihil poteſt efficere. ¶Quarto demum reſpõdebis, dicens quod cõcupiſcentia illa nõ habet in obiectum vſuram, ſed ſuo genio viuere, ſibiq; indulgere. Et quia ſic concupiſcit, ſi pro voto haberet pecunias, nõ eas caperet ſub vſuris.

¶Fuerunt autem, qui dixerunt, quod quamuis, non ſit ſpontaneus, contractus, nihilominus transfert dominium. Inducunt que. cap. Abbas, de his, quæ vi, metus ve cauſa fiunt, vbi traditur quod quæ metus cauſa facta ſunt, irritanda veniunt, quod ſi ſunt irritanda, ipſo iure non ſunt irrita.

An metu extorta ſint extorquẽtis

¶Et gloſſa ibidem latè vagatur exponendo, quod ea quæ metus cauſa ſunt facta valida eſſe. Et ſic datur actio ei, qui per metum amiſit bona ſua modo metus ſit ex iuſta cauſa procedens. ¶Si ergo, quæ ex metu extorquenť, fiunt extorquẽtis, tãtiſper dum, à iudice nõ reuocantur

cantur, ſiue ſit promiſsio metu extorta, ſiue traditio rei, ergo multo fortius, promiſsio dandæ vſuræ, aut traditio eiuſdẽ valida erit, quandiu à iudice non reuocatur, vel non caſſauerit, huiuſmodi fœnoris, vel promiſsionem, vel traditionem. Et probatur, quia quæ metu extorquentur minus ſpontanea ſunt, quam quæ citra metum, ſed ex ſola neceſsitatis impulſione fiunt. ¶Et quamuis gloſſa commemorata fallentias aliquot, ſuæ doctrinæ expreſsit. Siquidem fallit, hæc doctrina, in matrimonio. Matrimonia enim oportet, plena libertate gaudere fallit itẽ in rebus eccleſiæ. Namq; rerum eccleſiaſticarũ traditio metu extorta, nulla eſt ipſo iure, itidẽq; earundem promiſsio ſi metu extorqueatur. ¶Fallit itẽ in dote, quia dotis traditio metu extorta inualida eſt. ¶At vero expreſsit nihil de vſurario cõtractu, vbi nullus eſt extorquẽs, ſed neceſsitas inducens ad recipiendum mutuũ ſub vſura. ¶Et augentur priora, quia ſi neceſsitas huiuſmodi cogens, vel inducens, ſufficit caſſando cõtractui, igitur, ſi mulier ex neceſsitate victus & veſtitus inducta, nubit viro, huiuſmodi nuptiæ eſſent nullæ. Et apertè conſequeretur, huiuſmodi contractum non eſſe matrimonium, id quod falſum eſſe cuilibet eſt apertum, itemq; in caſu argumenti, qui ex neceſsitate compulſus vendit ſua, alioqui non venditurus, itẽ non transferret dominium rei venditæ, id quod nullus concederet. Quãuis hæc exempla, & ſi conueniant, cum neceſsitate, mutuatarij, quando capit mutuũ ſub vſura, quia in omnibus iſtis exẽplis contractus prodijt ex neceſsitate, cæterũ diſcrimẽ latũ eſt, inter ea, ſiquidem mulier ſæpè, imo vt plurimum init matrimonium, nulla cogente neceſsitate, item qui vendit ſua ſæpè vendit ob alias cauſas, & non ex neceſsitate. Itaq; iſti contractus, non neceſſario habent pro cauſa neceſsitatem contrahentis. At vero contractus vſurarius, ſemper fit ex neceſsitate compellente nullus enim eſt, qui caperet mutuum ad vſuram, niſi quia cogit eum neceſsitas, vt ſibi, vel ſuis ſubueniat, quãdo ſubuentioni alia non patet via. Ideoque plus inuoluntarij præſumi debet in contractu vſurario, quam in cæteris relatis, qui ſæpè fiunt ſpontanei.

Multa fiũt vrgente neceſsitate, alias nõ facienda & tamen facta tenent.

Contractus vſurarius ſemper fit ex neceſsitate cõpellẽte.

¶Verum neque iſtud euacuat difficultatẽ, quippe forte mulier quæ nubit viro ex compellente neceſsitate, & non ex metu, vel violentia, tantum habet ad mixtum inuoluntarij, quantum, & mutuatarius, erogando vſuram, vſurario, item qui vendit domum ex compellente neceſsitate. Et nihil refert, quod iſti contractus ſæpe fiunt ſpontanei, vt inde præſumantur ſpontanei, quia modo loquimur, non de præſumptionibus, quæ plerumq; ſunt fallaces ſed de veritate, quæ fallere nequit.

¶Dixerim, igitur primo me non conſentire gloſſæ dicenti facta ex metu iuſto tenere. Imo ſi quis incidit in graſſatores aut ſicarios, & metu mortis, eis tradit quæ deferebat graſſator, non poteſt illa retinere, ſed ſtatim tenetur ea reſtituere. Quod ſi iuret metu mortis, ſe nõ repetiturum, nihilominus graſſator, vel prædo, non fit dominus, ſed tenetur etiam ſpoliato, non repetente, ipſe reſtituere. Neque poteſt rectè abſolui, niſi reſtituat, aut ſufficienti cautione, ſecuram faciat futuram reſtitutionem. Neque iuuat quia coacta voluntas eſt voluntas. 15. quæſtio. 1. Merito quæritur, quia eſt hoc verum quantum ad culpã, qui enim ex metu peccat, vtique peccat, non tamen quoad contractus eſt igitur voluntas coactà, voluntas ſimpliciter non tamen ſecundum quid, ſimiliter, & metu marinæ tempeſtatis, proijcit merces in mare, non propterea abdicat à ſe dominium transferendo in reperientem, imo reperiens tenetur reſtituere, ſi forte nouit, aut cognoſcere poteſt eum qui propter naufragium proiecit facultates ſuas in mare, ſicut & is, qui non ex metu, ſed caſu perdidit crumenam, argenteis nummis oppletam, non ideo ex perditione, transfert dominium in reperientem, quandiu eſt ſpes recuperandi perdita.

Metu iuſto facta non tenent.

¶Suffragatur iſtis Adria. in. 4 lib. de reſtitutione, credens vſurarium eſſe dominum vſuræ ſibi traditæ, & probat. Quia extorquens, aliquid ab alio, vel vi, vel metu, ſit dominus illius rei, ex. cap.. Abbas, de his quæ vi, metus ve cauſa fiunt, ergo multo fortius voluntaria traditio, qualis eſt vſuræ transfert dominium.

¶In quàm ſententiam vocat S. Tho. in 4.d.15.& Petrum Palud. ibidem. Et Henricum Gandenſem. Quod. 4.q.29. diuerſa tamen ſententia, nobis magis probatur. ¶Neq; obſtat capitulum præcitatum, quia quod ait, talem contractum eſſe irritandum, non inſinuat non eſſe irritum ipſo iure ſed hoc ſolum voluit eſſe declarandũ à iudice eſſe nullum, hoc eſt quod ait, eſſe irritandum. Qui loquendi ritus vſitatus, eſt aliâs in iure.

¶Porro, ſiue metu extorta ſiue extorquẽtis, ſiue non, nihil noſtra intereſt, ad præſentem diſcutiendam quæſtionem, ideq; de alijs emergentibus neceſsitatibus, ſi euacuent contractus, necne, refert huic negocio diſſerendo modicum, ſufficit in præſentia dicere, quod contractus vſurarius ex permixtione inuoluntarij redditur nullus. Nam ſoluit mutuatarius quod non debet vſurario, & ideo non ſponte ſoluit, ſed neceſsitate inductus, ſoluere autem indebitum, eſt cõtra iuſtitiam. ¶Donamus igitur permiſtionem inuoluntarij, non ſemper ſoluere contractum at vſurarium contractum, illa permiſtio ſoluit, ob rationem commemoratam, ideoq; ſtatim contractus eſt nullus. ¶Quod ſi omnino ſponte daretur acceſsio, non eſſet tunc contractus vſurarius, ſed eſſet donatio, ſi tamen, mutuans, vt talem eam probat, vt ſupra eſt expoſitum. ¶Quocirca, ſicut ſi dixeris, homo irrationalis eſt repugnantia in adiecto, quam dialectici vocant remotionem, ita cum dicimus, contractus vſurarius, repugnantia eſt, quod ſit contractus, & ſit vſurarius. ¶Quod ſi pergis quærere, cur mulier nubens, coacta ex paupertate, aut vendens domum, ob eãdem cauſam valet contractus, & non in vſurario contractu, cum alioqui tanta poteſt eſſe admiſtio inuoluntarij, hic ſicut, & ibi. ¶Reſpondetur quod vir talẽ ducens vxorem, aut emptor, talem rem emens ex iuſto pretio non faciunt contra iuſtitiam, at vſurarius accipiens vſuram tanquam ſibi debitam, quæ alioqui eſt indebita ei, facit cõtra iuſtitiam. Quocirca lex diuina, & humana, hunc damnant contractum, iuſteq; ſapientum chorus agminatim prædicat hunc contractum eſſe eliminandum ab orbe, cæteros vero contractus non damnãt, etſi ex gente neceſsitate, & non purè voluntarij ſint.

¶Quinto reſpondebis, ſiue ſint hęc, ſiue alia bona, quæ traduntur vſurario eorũ non fieri dominũ vſurarium, ſi propter vſuram illi ſunt tradita: vt ſatis iam diſſertum eſt. ¶Et quando quæris propter quid traduntur? dixerim, vt impleat mutuatarius quod promiſit, vnde hæc eadem numero, tenetur (ſi abſolute loquamur) reſtituere ſi extent, quippe, vt illis eſt contrectare rem alienam inuito domino, id quod furti eſt & non legitimi vſus: vnde dixit Tobias. 2. vxori ſuæ furtiua, non licere edere aut contingere, & itidem patet quid ſit dicendum ad confirmationem. 1. &. 2. ¶Memini autem me dixiſſe ſupra, vſurarium peccare, vtẽdo fœnebri pecunia, vel bonis quæ mutuatarius illi tradit propter vſuram, quæcumq; ea bona ſint, ſiue recipiant functionem ſiue non, id eſt ſiue ſint vſu conſumptibilia, ſiue non, modo ſint fœneratitia, id quod dudum, item repetebam, quæ vt apertiora faciam idquè vt lector rectè habeat, recolere oportet contrectã tem rem alienam inuito domino peccare, vnde abſolutè loquendo vt ſupra aiebam vſurarius qui contrectat pecuniam vel oleum, vel frumentum, &c. illa vendẽdo, vel donãdo, vel ex pecunia negociando peccatum admittit abſolutè loquendo, quippe qui contrectat alienum inuito domino. Eſt autem inuitus mutuatarius quippe non ſpontaneè tradidit illa, & itidem inuoluntariè vult quod vſurarius vt vtat re ſua male parta. Et quidẽ ſi rerum vſu conſumptibilium vſus eſſet vſurarijs permiſſus abſolute, cum debito ſoluendi æquippollens, vtique traditio vſurę, eſſet mutui contractus & oportebit dicere, horum transferri dominiũ, quod ſupra negabam⁹. Et iuxta id quod diximus, & vulgatũ eſt placitum, quod in vſurarium nullatenus eſt concedenda tranſlatio dominij vſuræ neceſſe eſt dicere, quod abſolutè, ſi ſit ſermo, vſurarium teneri eandem numero pecuniam fœnebrem reſtituere. Et quod illam nõ poteſt donare, aut ex illa negociari, &c. quippe quæ aliena eſt. Item de alijs vſu conſumptibilibus. Neque eſt potior ratio abſolute loquendo de iſtis, quam de alijs, poſtquam ſunt hæc omnia aliena.

Porro

Porro quia refert paru ꝛi, quod frumentum hoc, de numero, vel oleum, &c. vel pecunia eadem numero exhibeatur mutuatario vel alia æquipollentia, ideo mutuatarius, præter rationem eſſet inuitus ſi vſurarius, vtatur fœnebri pecunia, ſi habet hic aliam paratam ad reſtituendum, illi vt ſi erogat in eleemoſynam fœnebrē pecuniam habens ad manum pecuniā non fœnebrē ex qua reſtituat, nō peccat erogādo fœnebrē ſiquidē mutuatarij intereſt parū, quod ex ſua quā dedit vſura, vel ex alia non vſura, ſibi fiat reſtitutio. Cæterum, ſi non alia non fœnebris, non eſt prompta pecunia tenetur reſtituere eādem numero, quam accepit, quia etſi ſperet aliam, cæterum quia inter os, & offam multa contingunt, & forte ſperans ſe aliam habiturum, non habebit, ideo oportet eligere potius certum & negligere incertum, vnde ſi habet fœnebrem pecuniam ad manum ſatius eſt, illam ſuo domino reſtituere ſunt autem caſus, quando vſurarius non tenetur fœnebrem reſtituere, ſi. v. g. vel ipſe extremè indigeat, vel alteri ex illa ſimiliter indigenti ſit ſubueniendum, verum hæc omnia ſunt accidentalia: per ſe autem tenetur reſtituere, & ſe non facere impotē tem ad reſtituendum.

Dubia vt explicentur amplius præ dicta.

¶Sed ait aliquis nunquid in bonis non ipſo conſumptibilibus vſu, vt ſunt fundi & domus, idem ſeruabitur documentum, videlicet quod poterit vſurarius huiuſmodi quæ accepit pro vſura diſtrahere vel vendendo, vel donando, vel locando, vel permutando, vel aliâs, & ſat erit ſibi, ſi æquippollens reddat? Reſpond. In iſtis nonnihil eſſe diuerſitatis, quippe non parum refert, ſi domum hanc vel fundum hunc reſtituas, an æquipollens. Quippe etiam ſi ſit æquipollens, verbi gratia domus, mauult quilibet domū habere, quam habitat, quam iam nouit, quam æquipollentem. Niſi tamen ex conſenſu mutuatarij, vſurarius diſtrahat domum, quam accepit in vſuram, vel fundum, quia id temporis fas erit. Et demum fundamentum omnium dictorum & dicendorum in hac re eſt, vſurarium non eſſe dominum vſuræ, qualis qualis ea fuerit, ideo per ſe loquendo, tenetur idē numero reſtituere, ſicut & fur furto ſublata. Niſi per accidens ex caſu, ſatis ſit æquipollentia reſtituere. ¶Quod ſi quæras, quid ergo ſi lucretur vſurarius ex pecunia fœnebri negociando, & emat fundū, vel domū &c. nū tenebitur paratū fundū, ex illius pecuniæ lucro reſtituere? Diſtinguere oportet, aut non habet aliud vnde reſtituat, niſi dādo fundū mutuatario, vel vēdēdo illum vt reſtituat & tunc tenet, ad eā rationē reſtituere, vel habet aliâs, vnde reſtituat, & tūc nō tenetur fundū, neq; fructus eius reſtituere. Si quidē etſi ex pecuniæ fœnebris lucro fuit cōquiſitus, cęterū, iſtud lucrū attribuēdū eſt induſtriæ, & labori vſurarij, & ideo huiuſmodi reſtitutioni nō patent, ſicut etiā qui emit aliquid ex proprio nomine, tamē ex pecunia aliena, id quod emptū eſt, ſuū eſt, ſolū enim tenet ad reſtituendā pecuniā alienā, quā accepit. C. de rerū vēditione. ff. de fur. cæterū. ¶Quod ſi obieceris mihi. ca. cū tu de vſuris tradēs poſſeſsiones vero, quæ ex vſuris cōparatæ ſunt, vendi debent. & pecuniæ ex ipſis prouenientes tradi, & reſtitui, iis à quibus vſuræ extortæ ſunt vt hac obſeruata ratione nō ſolum, à pęna, ſed etiā à peccato vſuræ cōmiſſo poſsint vſurarij liberari quod capitulū Ioā. Maio. in. 4. d. 15. quæſt. 38. expoſuit, dicēs Alexandrū. 3. huius iuris conditorē inualidaſſe ex hoc iure, omnes emptiones, quas faciunt vſurarij, ne hoc genus emptiones ſint occaſiones malorum, & impedimentum obijciant reſtitutionibus, verum vſurarius ſubmoto hoc iure poſſet emere poſſeſſiones, & facere eas ſuas. Itaq; ſecundum eum, non eſt de ſe malum, ſed quia prohibitum. ¶Ego vero ius iſtud intelligo, quando vſurarius, non habet aliunde vnde reſtituat. Quippe id temporis eas tenetur vendere, vt reſtituat. ¶Et non eſt ſermo, de poſſeſsionibus quæ vſurario à mutuatario, datę ſunt in vſuram mutui. Enimuero huiuſmodi poſſeſsionum non eſt dominus vſurarius, & eędem numero ſunt reſtituendæ. Namq; has non poteſt vendere, neq; donare, aut eas permutare, &c.

Dubium.

Expoſitio c. cum tu de vſuris.

¶Et ſi verba pontificis æquabili penderes trutina, colliges ex eis contra Altiſsiodoren. 3. Sentent. tract. 26. quæſtione. 1. Et contra Hoſtienſ. ad capitulum tua nos, vſurarium, ſcilicet eſſe dominum poſſeſsionum, aut aliarū rerū

quas ſibi comparauit ex pecunia fœnebri. Quippe nemo poteſt vendere, quod nõ eſt ſuum, ſi ergo ex mandato pontificis, vſurarius tenetur vendere poſſeſsiones, vt reſtituat, igitur erat dominus earũ. ¶ Quod ſi vſurarius renuit reſtituere, iudex cui cõſtiterit iuridice debitũ huiuſmodi, autoritate iudiciaria poterit vendere huiuſmodi poſſeſsiones. Ideq; exercebit, mortuo vſurario cũ hęredibus eius detrectantibus reſtitutionem. Etiãſi capitulum nõ expreſsit autoritatẽ publicã, vel priuatam, ſed quod poſſeſsiones huiuſmodi, debent vendi. Quod ſi vſurarius non expectans iudicem, ipſe poteſt vendere, item & poterit emere. ¶ Accedit eodem, quod ſi poſſeſsiones præhabitę, nõ erant vſurarij, igitur fructus earũ etiã erãt reſtituendi, verũ capitulum nihil loquitur de fructibus reſtituendis. ¶ Pręterea, ſi ita eſſet vt Alti. putat, nullum eſſet diſcrimen, inter poſſeſsiones datas pro vſura, & inter comparatas ex vſura, propter diligentiam vſurarij. ¶ Ruſus ſi quis furludẽs ex pecunia furtiua, lucrat, ſine fraude, vnde emat domũ, vel quoduis aliud vtiq; empta ex huiuſmodi lucro, nõ ſubduntur reſtitutioni. ¶ Altiſ. aũt. 3. di. ſent. loco ſupra indicato, obuius eſt huic doctrinæ, cenſet nãq; omnia eſſe huiuſmodi reſtituẽda. ex. c. cũ tu præcitato. ¶ Itẽ quia vſurarius, nõ potitur maiori iure in poſſeſsionẽ, quã in pecuniã fœnebrẽ, ex qua emit poſſeſsionẽ. At pecunia fœnebris, eſt reſtituẽda, ergo & poſſeſsio. ¶ At vero inficiandũ eſt, ꝙ nihil iuris habeat vſurarius in poſſeſsionem. Enimuero in pecuniã fęnebrẽ, nihil habet iuris, quippe aliena eſt, at in poſſeſsionẽ habet, qa illã nõ dedit pecunia fęnebris, ſed labor, & induſtriã, vnde poſſeſsio huiuſmodi, nõ eſt fructus pecuniæ, ſed induſtriæ, & laboris impenſi ab vſurario, vt recte cenſuit Rica. 4. ſen. d. 15. q. 6. cui ſubſcripſit Adria. 4. ſen. de reſtitutione quę incipit, ſed occurrũt ¶ Porrò poterit accidere, ꝙ huiuſmodi poſſeſsiones, ſubdãtur reſtitutioni. Quãdoquidẽ, ſi nõ habet aliũde vſurarius vnde vſuras corraſas ſoluat, aut detrimẽtũ, ꝙ paſſus eſt mutuatarius, ex dilatione ſolutionis, vſurarũ, nõ habet vnde reſarciat vſurarius, niſi diuẽdẽdo poſſeſsiones, aut eas tradendo mutuatario, hoc idẽ præſtare tenet vſurarius. ¶ Nemo

Cõparata ex pecunia fœnebri non ſunt obnoxia ob hoc reſtitutioni.

An omnia bona vſurarij obnoxia ſint reſtitutioni.

enim alterius dãno, debet locupletari ex regula iuris locupletari. lib. 6. & ff. eodẽ. ¶ Quo fit vt parta ex vſuris per diligẽtiã vſurarij, nõ eſſe per ſe obnoxia reſtitutioni. Siquidẽ huiuſmodi lucra, nõ fœnebri tribuũtur pecuniæ, quæ ex ſe ſterilis eſt, ſed ſagacitati vſurarij. ¶ Quod ſi dixeris eadẽ ratione, & vſura nõ eſſet reſtituẽda; quia dicerẽ, hãc vſurã, nõ peperiſſe pecuniã, ſed induſtriã vſurarij paciſcẽtis lucrũ ex mutuo. At diuerſa eſt ratio qa vſura; nõ ex labore, aut induſtria vſurarij fit, ſed ſolũ ex mutuo, mutuũ aũt nõ eſt productiuũ nouę pecuniæ, vt patet. Dixi aũt ꝑ ſe nõ eſſe obnoxiã reſtitutioni, qa per accidẽs, vt dudũ aiebamus obnoxia ſunt. ¶ Obijcies, vſuram, eſſe itẽ fructũ induſtrię, & nõ mutui, ſiquidẽ pactũ de acceſſione, eſt induſtria, & huius pacti, eſt fructus vſura. Reſpõdet, ꝙ huiuſmodi induſtria eſt diabolica, ideo nihil efficit. ¶ Porrò aũt Altiſ. aliud cõcinnauit argumẽtũ, quo ſuã fulciret ſentẽtiã indicãs Pau. Ro. 9. dicẽtẽ, ſi radix ſancta, & rami. ergo à cõtrario ſenſu, ſi radix, nõ ſancta, & rami. At vero vſuræ eſt radix peſtifera, ergo omnia lucra, quę ex ipſa ꝓdeũt, talia erũt ¶ Reſponſio aũt huius argumẽti ex præhabitis patet. Siquidẽ poſſeſsiones, emptæ ex pecunia vſuraria, nõ ſunt rami pecuniæ fęnebris, ſed ſunt rami induſtriæ, & laboris, vt prędiximus. Hoc tamẽ onere grauantũ, qa cũ vſurario, vtcũq; habẽt cohærẽtiã, ꝙ obnoxiæ ſunt reſtitutioni ſi aliunde vſura, nõ eſt reſtituta. ¶ Solet vocari in dubiũ, quid ſi vſurarius morte præuẽtus nõ reſtituit an hęredibus reſtitutio incumbat, in ſolidũ. ¶ Reſpõdet. c. tua nos. de vſuris affirmatiue, qa cũ vſuræ ſint aliena bona, nõ poſſunt retineri inuito dño Tob. 2. Quocirca hæredibus incũbet pro rata hæreditatis, reſtituere; ideq; affirmabis, ſi alter duorũ hæredũ, nõ ſit ſoluẽdo, ſiue ex culpa, aut non ex culpa ſua, idẽ dicito, etiãſi monaſterium, aut eccleſia potiretur iſtis vſuris lege gloſſam ad. c. tua nos de vſuris. Nõ me latet iuriſcõſultos quoſdã aliter ſapuiſſe: quibus nõ ſubſcribo. Tex. autẽ inquit prędictus, eſſe cogẽdos hæredes ad reſtitutionẽ, vt & ipſi vſurarij poterãt cogi dũ viuerẽt, ideo illi tenerentur in vtroq; foro. ¶ Verũ vt prędicta preſsius exponã, ſcito bona vſurarij hanc ſubire diſtinctionem.

Omnia bona vſurarij per accidẽs ſubduntur reſtitutioni.

An hæredes vſurarij teneantur reſtituere vſuras.

nē. Quędam enim ſunt vſuraria, ideſt ex vſuris extorta. Alia vero ex lucro vſurario comparata, quæ non ſunt ipſum lucrum vſurariū. Alia deinū cum vſuris nō habent connexionē r quippe vel dono, vel arte, vel labore ſunt conquiſita, ſeu patrimonio, aut hæreditaria inſtitutione aut alias. ¶Secundo obſeruabis, obligationem quandam eſſe realem, aliam perſonalē, obligatio prior eſt reſultās ex iure quod quis habet in rē alterius, vt feudū eſt obligatū reali obligatione, domino feudi. Et fundi cōducti à colonis, eandē ſubeunt realē obligationē, quippe fructus fundi pēdendi ſunt locātibus ab ipſis cōductoribus. Poſterior vero exorit̄ ex perſona poſsidente, & nō ex iure qđ habet̄ in bona, vnde prior obligatio, eſt ſemper infixa bonis obligatis, & tranſit cū ipſis bonis, in quęcūq; deueniant bona huiuſmodi, obligatio, autē perſonalis nō itē, quia quatenus talis nō trāſit in alteram perſonā. Talis quoq; eſt obligatio quæ exorit̄ ex delicto. ¶Obligatio aūt peccati originalis, eſt naturæ corruptæ obligatio, & tranſit à natura in perſonā, & ſi primitus trāſiuit à perſona protoplaſti in totā naturā, obligatio aūt peccati actualis, eſt perſonalis, de quibus in diſputationibus theologicis exactius diſſeruim⁹. ¶Iā vero iuxta primā diſtinctionē dubio ꝓcul ipſa lucra vſuraria obnoxia ſunt reſtitutioni obligatione reali & vſurario nō reſtituente, obligatio ſupereſt, apud hæredes, vt bona furto ſublata. Quippe ſunt aliena bona, & de huiuſmodi bonis, nō eſt andiēdus Pano. c. tua nos de vſu. dicēs bona vſurariorū, nō eſſe obnoxia reſtitutioni, & Ioā. And. c. 2. co. li. 6. Et Hoſt. c. Tua nos. cōtra placitū vetuſtiorū iuriſcōſultorū, omnia bona vſurarij, obligata eſſe reſtitutioni tradentium. Id quod probatum fuiſſe gloſſæ præcitatæ videt̄, aſſerenti quod ſi alter hæredū vſurarij, factus eſt nō ſoluendo, alter tenetur in ſolidū reſtituere. Quia bona omnia vſurarij ſunt obnoxia reſtitutioni.

Obligatio duplex realis & perſonalis.

Obligatio peccati originalis, eſt naturæ humanę dilapſæ.

¶Porro ſi vterq; hęres, eſt ſoluendo, quilibet tenetur pro hæreditaria, & contingente portione. ¶Hoc aūt placitū, ſi de lucris ipſis vſurarijs, habeat, eſt quā veriſſimū vt prædictū eſt. Et ſi nō tenet̄ hæres in ſolidū vt credit gloſſema relatum, ſed ſolum pro ſibi cōtingente portione, etiā ſi alter nō ſit ſoluendo. ¶Si vero vterq; ſit ſoluēdo, cōfeſſum eſt omnibus vtrūq; pro ſua portione teneri. ¶Cęterū gloſſa, de omnib⁹ alijs vſurarijs intellexit bonis. De quibus, ſanè eſt turgētior dubitatio. Siquidē alia vſurarij bona nō ſunt aliena, ſed vſurarius eſt dn̄s eorū. Quare & hæredes erunt dn̄i trāſlato, ex inſtituēte in eos, dominio. Et quidem ſi verba textus pendantur idē præferre vident̄ videlicet quod huiuſmodi bona, quæ nō ſunt ipſa lucra vſuraria, ſed ex eis parta, vt v.g. erāt centum lucrum vſuræ & hæc centū vſurarius collocat ad cōtractū ſocietatis & ex huiuſmodi ſociali contractu, conquiſiuit, alia centū, ex quibus emit agros vel vineā, vel domū, hæc doceri videntur eſſe obnoxia ex textu reſtitutioni. Ait, enim poſſeſsiones vēdantur ad reſtituēdas vſuras. At hoc verū eſt, quando aliūde nō ſuppetit vnde vſurā reſtituat, non quia aliena erant. Nā obligatus erat vſurarius reſtituere vſuras, & eo obligato vniuerſa bona ipſius ſubdūtur huic obligationi, quæ obligatio vocatur obligatio perſonalis, quia ex obligatione perſonæ, deriuatur in res poſſeſſas à perſona obligatio huiuſmodi, id quod accidit etiā in quaſi contractibus, vt homicida habēs bona propria, ex delicto eius, omnia eius bona confiſcantur, vt læſæ parti ſatisfaciant huiuſmodi ſanè homicidæ bona, quia erant propria homicidæ vt ſuppono, nō erant obligatione reali ſubiecta reſtitutioni: at vero obligatione perſonali ex delicto, ſcilicet, domini ſubduntur, reſtitutioni. Itemq; ſi fur habet alia bona, præter illa quæ furto ſubripuit, ſi non ſoluit furto ſublata, omnia alia eius bona recipiunt onus, & obligationem perſonalē, quia illa vendi debēt, vt fiat reſtitutio læſo. ¶Sed quid ſi bona huiuſmodi vſurarius dono dedit, alicui? Quid itē ſi ea vēdidit? Et de bonis equidē per vſurā extortis, quod non poſſint dono dari quando alia non habet omnes cōueniūt, ſiquidē ex donatione fit impotēs ad reſtituendū. Verū an poſſit diſtrahere cōtractu oneroſo, vt videlicet, ſi domum quam habuit, pro vſura vendere aut locare poſsit. Siquidem ex venditione, aut ex locatione, &c. non fit impotens ad reſtituēdum, credit Adria. in. 4. de reſtitutione in capitulo quod in

Delinquentium bona ſubdūtur reſtitutioni ex quaſi cōtractu ex delicto poſsidētis.

cipit

Adria. placitũ refellitur.

elpit. Hoc igitur, licere diſtrahere titulo oneroſo Et ſi nō habet alia bona. Et fundamentum eius eſt, quia ſecundum eum vſurarius eſt dominus vſuræ cum debito reſtituendi, vt accidit in mutuo, ideo que licet ea diſtrahere, ſub ea limitatione, modo non reddatur impotentior ad ſoluendum vſuras, vt verbi gratia, ſi ipſe eſt debitor centum, & domum valentem totidem vendit pro. 90. tunc non licet.

¶ Et addit, quod qui emit huiuſmodi domum, non peccat ſiquidem non conſentit detentioni rei alienæ, ſed alienationi. Et vſurarius tunc vendens & ſi peccat non reddendo male detenta, at vero, nō peccat nouo peccato vſuræ transferendo dominium. Peccat autem, qui ab huiuſmodi vſurario ſcienter recepit in donum ipſam vſurā. Quippe conſentit peccato vſurarij ſe reddētis impotentem ex donatione vſuras reſtituere, ſed equidē ſi vſurarius dominus eſt, ſiue donet, ſiue diſtrahat non peccat, quia diſtrahit aut donat quod ſuum eſt, at peccabit, quia ſe impotentem facit ſicut is qui mutuatam habet pecuniam, non peccat ſiue eam donet ſiue illam diſtrahat, quia habet dominium in ea. Et demum, ſupra oſtendimus vſurarium non eſſe dominum vſuræ & ideo per ſe loquendo, neque poteſt vſuræ dominium in alium transferre, vel titulo oneroſo, vel lucratiuo, niſi per accidens, quia habet alia vnde vſuras ſoluat.

¶ Sed quid dicemus, quando bona alia præter extorta vſurariorum, qui defuncti ſunt, non reſtituendo, peruenerunt ad alios, titulo oneroſo, vt verbi gratia, vſurarius tantiſperdum viueret, vendit domum vel fundum quę, vel ex pecunia fęnebri, vel alias, ſibi cōparauit, ſiquidē ipſa vſura ſi ſit domꝰ, vel quiduis aliud, ſi extat non vendenda ſed eadem reſtituēda eſt, ideo de huiuſmodi nō eſt quęſtio. ¶ Et Syluester indicat Panormi. in verbo vſura. 6. q. 5. dicentem, huiuſmodi bona, non eſſe obligata reſtitutioni quando titulo oneroſo ſunt diſtracta. Si vero ex titulo lucratiuo, tunc officio iudicis, poſſunt vendi, ad reſtituendum vſuras l. ſi ex me, & Titium. ff. ſi cer. pet. in quam ſententiam it Syluester ibidem. q. 10. Hoſtienſis vero cōtra differit. c. Tua nos. Docens, quod in bonis, quæ ſunt vſurarij, nō extortis ex vſura, at cōparatis ex vſura, quacūq; cauſa perueniant ad aliū, ſiue titulo oneroſo ſiue lucratiuo, poſſidens non poteſt moleſtari ſuper illis, à quouis iudice, etiam propter reſtitutionem vſurarum.

¶ Verum ſi illa bona ſint comparata ex pecunia fœnebri, ſubduntur reſtitutioni faciendæ per illa, & de iſtis intellexit præfatum capitulum tua nos.

¶ Porrò autem, vt diximus ſupra ex qua ſi contractu, bona omnia delinquentiū obnoxia ſunt reſtitutioni ex perſonæ delicto, non tamen obligatione reali, & ideo refert nihil quod ſint bona, hoc vel illo modo parta, ſiquidē vt hanc ſubeāt obligationem, ſatis eſt eſſe bona delinquentis ſiue vſurarij, ſiue alterius. Et Hoſtienſis ſecutus eſt placitum Altiſſio. cuius nos iam ſupra fecimus mentionem, aſſerentis, bona comparata ex pecunia vſuraria, non eſſe vſurarij, cuius contrarium nos ſupra probauimus, ideoque dicendum eſt, quod omnia bona vſurarij ſunt obnoxia reſtitutioni, & capitulum prædicatum, nihil diſtinguit, ſed abſolute tradit poſſeſsiones eſſe vendendas, ad ſenſum ſupra citatum. In qua ſenten. Eſt Maior. in. 4. d. 15. q. 38. Et Caie. in opuſculo de vſuris. q. 4. & eſt vulgatior theologorum ſententia. ¶ Vnde ſiue ad hæredes perueniant, ſiue ad extraneos bona hæc, ſunt vendenda ad reſtitutionē, At vero hæredes non tenentur in ſolidū, ſed pro portione hæreditaria. Enim vero ſi quod gloſſæ arriſit, quod hæredes tenerētur in ſolidū quādo alter eorū nō eſſet ſoluēdo, ſequitur quod ſi in principio hæreditariæ ſucceſsionis, alter eorum reſtituiſſet pro rata ſibi cōpetente, & alter tūc noluiſſet reſtituere & poſt inciderēt in impotētiā ad reſtituēdū, quod tūc innocēs eſſet cogēdus ad reſtitutionē id qd videt abſurdū Eſt ratio Alma. in 4. d. 15. q. 2. & Caieta. in opuſc. de vſu. c. 5.

Bona parta ex fęnebri pecunia ſunc vſurarij vt bona alia quæ ſua arte vel dono acquiſiuit.

Hęredes vſurarij nō tenẽtur in ſolidū reſtituere.

¶ Sūt nōnulla corollaria ex prælıabitis deducēda. Primū, quod nemo ſciēter poteſt locare ſuas operas, ſciēs ꝙ vſurarius nō habet alias pecunias pręter fęnebres. Itaq; neq; artificibus licebit pro artificio aliquid accipere, neq; ludi magiſtris pro magiſterio filiorū, aut famulorū vſurarij huiuſmodi. Neq; alijs operarijs pro opere

Corollaria ad prędicta.

opere impenſo vſurario & ipſi ſibi impotent, ſi ſcientes vel probabiliter opinantes defectum vſurarij, ab eo voluerūt conduci, ſecus ſi bona fide fecerunt. Et rurſus. 2. nihil poteſt emere ex hac pecunia vſuraria, ſiquidem huius pecuniæ nō habet dominium igitur non poteſt trāſferre eam in dominium aliorum. Vnde ſi aliunde viuere poteſt, puta ex labore, vel ex artificio vel aliâs tenetur, vt integram pecuniam reſtituat ſuo domino, ſi vero, omnibus præſidijs vitæ ſit deſtitutus, & non habeat vnde victitet, niſi ex pecunia vſuraria, licebit ſibi ea vti, tanquam is qui extremè indiget. Item Henricus de Oita addit ſuo libr. de contract. nefas eſſe huiuſmodi vſurario, mercari, vel emere merces, quia pecunia eſt aliena & non ſua: & ideo non poteſt eam trāsferre in dominium alterius, niſi merces meliorentur ex induſtria vſurarij, merces non facit ſuas ſubſcripſit Almai. in. 4. diſt. 15. q. 2. de vſuris.

Ex pecunia fœnebri ſi ſolus ſit cōpos vſurarius an poſſit aliquid emere ſiue mercim ſiue victualium aut aliorū.

¶At vero ego dixerim, quod etſi non melioret eas, facit merces eſſe ſuas, vt ſi emit frumenta, vel oleum & tranſuehēs in alium locum, vendit pluris, quā emit, hoc lucrum eſt vſurarij, & non meliorauit frumenta, quia non fiunt meliora ex tranſuectione. Quidquod in eodem loco, poſſunt ex temporis ſterilitate, pluris valere, & ſterilitas, non eſt melioratio facta ex induſtria vſurarij vt liquet. Ideo dicito, quod vſurarius vtens fœnebri pecunia ad emendum peccat, vtendo alieno inuito domino non tamen peccato vſuræ, ſed peccato iniuſtæ detentionis, at vero ſupra memini me dixiſſe, eādem eſſe in hoc caſu habendam rationem, quam habet communis ſchola docens, eum qui ex pecunia aliena emit fundū, vel merces, quādo illas emit nomine proprio. Siquidem quamuis ſit aliena pecunia, dominus tamen illius tacitè ſub conditione conſentit in tranſlationem dominij illius in ementem, modo illi detur ſua pecunia. Refert enim nihili, quod propria in numero eadē detur aut æquiualens. Ita in propoſito ſanè aliena eſt pecunia verum ſub tacita conditione conſentit mutuatarius, in tranſlatione dominij, modo ſibi reſtituatur ſua pecunia, ſiue ea ſit fœnebris ſiue altera æquiualens.

Dubiū de vſurario mentali.

¶Iam ſupereſt, vt abſoluamus caput hoc, de vſurario mentali, idipſum vocare in dubium, quod vocatum eſt, de vſurario ſenſibili num ille ſit dominus vſuræ? eſt autem mentalis tunc quando nullo pacto, vel tacito, vel expreſſo interueniente, ſola intentione vſuræ ex vi mutui accepit lucrum, vt ſupra ſatis expoſitum eſt, quando de vſuris exorſus ſum tractatum.

¶Hanc autem diſputationem, breuiter ediſſeram, quia ſuperiori ſermone diſſertam dedi. Sunt ergo qui credant vſurarium mentalem eſſe dominum vſuræ, vt Richard. & Scot. in. 4. diſt. 15. ſuffragantur illis quædam. Siquidem quia tūc mutuatarius libere donat, uam nullum interuenit pactum, vt ſi Petrus habet animū furandi librum à Ioanne, & hoc omnino latet Ioannem, & interim Petrus donat librum Ioanni, donatio eſt valida, non obſtante malo animo Ioannis, igitur ex ſimili malus animus, vſurarij alioqui occultus, non impediet donationem.

¶Secundò ex. c. fina. de ſimonia. ſimonia mentalis nō cogit ad reſtitutionem, ergo neque vſura mentalis.

¶Tertiò ſatisfactio, vt verè geratur, non debet fieri vt amoueatur lucrum, ab ipſo qui compos eſt lucri, ſed potius vt auferatur damnum à patiente, at vero, mutuatarius, non paſſus eſt damnū dando lucrum quia libere dedit, igitur vſurarius mentalis, non tenetur reſtituere lucrum, quod accepit.

¶Verum diuerſam ſententiam nos ſupra amplexi ſumus, vſurarium mētalem docētes nō eſſe dominum lucri accepti. Hanc probāt quidam, quia ad hoc quod autoritate priuata, quiſpiam in alterum transferat dominium, exiguntur. 3. primum libera voluntas, in transferente, ſecundo libera voluntas recipiendi in recipiente. 3. quod ſit cauſa iuſta donandi, & ſufficiens ad transferendum dominium, at vero nulla eſt cauſa iuſta, & ſufficiens transferendo dominio, in eum, qui ex vi mutui intendit, etſi occultè vſuram.

Tranſlatio dominij quot debet habere conditiones.

¶Et ideo etſi aliæ duæ cauſæ priores extent, poſtrema non extat vt liquet.

¶Ad hanc rationem theologizat Henricus de Oita, quem ſequitur Almain. vbi dudum, & addit quod quia non eſt dominus vſurarius mentalis vſuræ, reſti-

tuere tenetur, non mutuatario, quia hic iam abdicauit à ſe dominium, ideo non eſt ei facienda reſtitutio, vt is qui perdit aliquam rem, quam habet pro derelicta, etſi in nullum transferat dominium, at reperiens non tenetur ei reſtituere, quia iam abdicauit à ſe dominium.

Ratio Henrici & Almain. refellitur.

¶Porrò autem, etſi placito huic, quoad primum conſentio, non tamen rationi, ſiquidem, non video cauſam iuſtam, & ſufficientem ad transferendum mercedem in proſtibulum, eſſe fornicationem, nihilominus, verè eſt meretrix domina ſui ſtipendij, vt ſupra declaratum eſt.

¶Quocirca dixerim ad donationē exigi ſpontaneam & merè voluntariam in donante donationem, in donatario, itē acceptationem, doni tanquam donum.

Donationis contractus exigit liberalitatem in vtroq, contrahente.

Nanque ſi qui recipit donum, non recepit tanquam donum, ſed vt ſibi debitū, non eſt donatio, ſiquidem donatio exigit, vt gratis detur & gratis recipiatur. Cum ergo vſurarius mentalis, recipiat lucrum tanquam ſibi debitum ex vi mutui verè non eſt donationis contractus, qui liberalitatem exigit in vtroque contrahente.

¶Vnde memini me ſupra dixiſſe, quod vſurarius mentalis, non eſt dominus vſuræ. Quandoquidem vt eſſet dominus requirebatur, vt donaretur illi à mutuatario gratis, id eſt ſubmota credita obligatione ciuili. Nunc autem mutuatarius, vſurario ſibi occulto, dat liberaliter lucrum vt rependat gratiam mutui, eſt autem gratia mutui, quod ſine obligatione ex vi mutui, mutuet. At mutuatarius credens errādo, quod mutuans liberali mutuat animo, ipſe liberaliter donat ex errore tamen, ſi enim ſciret, non liberaliter ſibi mutuum datum, ipſe neutiquam liberaliter donaret, ſed expectaret reſtitutionem. Qua propter, quia ignorans, ſiue per ignorantiam, liberaliter dat, perinde eſt ac ſi non liberaliter dediſſet, vnde non transfert dominium, etſi videatur transferre.

Reſpon. argum.

¶Argumenta autem quæ videntur conſtituere Richar. & Scoti placitum, dilues ad hunc modum, primo enim dices, mutuatarium de quo fit mentio per ignorantiam donare, ideo non donat. Ignorantia enim cū eſt cauſa facti, facit factū eſſe inuoluntarium. ¶Secundo reſpondeo Panormitan. capitulum eſſe intelligendum de ſimonia prohibita ex iure eccleſiæ, non de ſimonia prohibita ex iure diuino, vel de ſimonia quæ eſt ex ſecundaria intentione. Adrianus vero in 4. ſent. de reſt. 8. dubio, aliter reſpondet eccleſiam remiſiſſe ſimoniacis mentalibus reſtitutionem, & reſignationem, & ad ea reſpondet, per ſolam pœnitētiam, excludi locum arctiorem ſolum.

Simonia mētalis eſt crimen, at non ſubditur reſtitutioni fructuum, vel reſignationi beneficij.

¶Porrò capit. liquido. tradit ſimoniam mentalem nō cogere ad reſtitutionem, etſi Panor. non probatum habet. Siquidem ſimonia mentalis non poteſt prohiberi, aut coerceri ab eccleſia, quæ occulta diuino reſeruat, & à ſuo ablegat iudicio. Eſſet enim mittere falcem in rem diuinam, vnde etiam explodenda eſt gloſſa Adria. Quādoquidem temerè remitteret eccleſia, id quod non ſpectat ad eccleſiaſticam iuriſdictionem. Quocirca ſupra aiebam ex capit. conſuluit. extra de vſuris. vſuram mentalem ſubdi reſtitutioni, quippe quæ ſubit pœnam æternā ex diuino iure, niſi reſtituat cui ſubduntur hominum corda, & nō ſolum opera.

¶Eccleſia vero, cum nō ſit ſcrutatrix cordium, ſed ſolum externorum, nō poteſt afficere pœna id quod non ſubeſt ſuo iudicio.

Simonia mētalis nō ſubdi pœnis eccleſiaſticis.

¶Tertiò reſpondebis, imo vt ſatisfactio exacta ſit, neceſſe eſt, quod ſi lucrū vni⁹ contrahentis, ſit damnum alterius, quod vt euitetur ab altero damnum, auferatur ab altero lucrum, vt ita demum ſit æqualitas inter contrahentes.

¶Quocirca cum mentali vſurio, mutuatarius, per ignorantiam, dedit vltra ſortem, quia ſi exploratam habuiſſet, vſurā illius mentalē non contuliſſet, ideo paſſus eſt damnum mutuatarius, quod reſarcire debet mentalis vſurarius. Neque crediderim eſſe verum exemplum de fure occulto, imo arbitror teneri ad reſtitutionem. Nanque liberalitas, nulla eſt, ſi ex ignorantia ortum habuerit, qualis eſt in propoſito. Neque item ſuffragor Iacobo Almain. credenti huiuſmodi lucrū occulti vſurarij, non reſtituendum mutuatario, ſed pauperibus.

Mētalis vſurarius mutuatario, & non pauperib⁹ debet facere reſtitutionem.

¶Enimuero, vt ipſe teſtatur ſequens opinionem Henrici, mutuatarius, nō transfert dominium, illius lucri in vſurarium mentalem, quod ſi non transfert igitur

mutua.

mutuatarius, adhuc retinet dominium illius lucri; igitur illi vt vero domino reſtitutio eſt facienda, vnde cenſeo à confeſſoribus, eſſe perſuadendum mentali vſurario vt reſtituat hæc lucra mutuatario, & non pauperibus. Niſi caſus accideret, quod mutuatarius non eſſet ſuperſtes, neque eius hæredes, tunc enim donandum eſſet lucrum huiuſmodi pauperibus iuxta. c. cum tu. extra de vſur.

CAP. DECIMVM.

An liceat cooperari vſurarijs?

POST peractam longiuſculam de vſuris diſputationẽ, ſupereſt breuiloquio de cooperarijs ad vſuras texere orationem. Non tamen omnes cooperatores, ſunt in culpa, ſed ſolum ij, qui vſuræ fouent iniquitatẽ, aut ſunt cauſa eiuſdem, aut mutuatario afferunt noxam. Quæ vt teneas illud in primis meminiſſe ris oportet, quod cooperari peccato bifariam accidit aut directè & per ſe, aut indirectè ſeu per accidens.

Cauſa peccati priuatiua & poſitiua.

¶ Alijs verbis etiam effertur hęc diuiſio, videlicet cooperari peccato bifariã accidere, aut poſitiuè, aut priuatiuè. Idemq; ſenſus eſt vtriuſque diſtinctionis, is antẽ cooperat̃ peccatu priuatiuè, qui eſt cauſa priuatiua, & tunc vere nõ cooperatur, ſed dicit̃ cooperari quodãmodo, quippe cum debuiſſet, & potuiſſet, peccatum impedire, non impedinit, vt ille hac ratione, eſt cauſa conflagrationis domus, vel agri, qui cum debuiſſet compeſcere ignem, & potuiſſet, nihilominus permiſit domum conflagrari.

¶ Deus vero non eſt cauſa peccati vllo modo, quia etſi poteſt, peccatoribus obſiſtere, non tamen hoc debet, ſed iuxta conſilium ſuæ infinitæ ſapientiæ, homines aliquando permittit vt abeant ſecundum deſideria cordis ſui. Qui vero poteſt impedire, & nihilominus nõ debet, non eſt priuatiua cauſa vt nauta cui non incumbit cuſtodia, alicuius nauis ſi ſubmergatur, illi non eſt imputandum. Poſitiua vero cauſa eſt, quæ efficit effectum, vnde qui, vel precibus vel minis, aut pollicitationibus, aut monitionibus, &c. aliũ inducit ad culpam admittendam, hic eſt cauſa poſitiua peccati alterius, vt ſi iudex cogeret ad ſoluendas vſuras, aut ſi tabellio conderet ſcripturas fallaces vnde vſurarius poſſet cogere mutuatariũ, ad ſoluendas vſuras, nam qui conſentiũt peccatis aliorum ſunt etiam cauſa peccati Rom. 1. verum quo per ſe cooperãtur ad peccatum alterius, conſentiũt in eius peccatum, ſiquidẽ intendunt, quod illi peccent.

¶ Nanque ſi ſola eſſet complacentia mentis, hæc ſola etſi peccatum eſt, complacere de alterius peccato, verum non eſt cauſa alterius peccati, niſi exterius ſeprudat, conſulendo, vel auxiliando, &c.

¶ Contingit autem, quod quiſpiam ſit cauſa peccati alterius, per accidens videlicet, quando is qui cooperatur peccato alterius, non intendit peccatum alterius, ſed potius intendit ex peccato alterius, quod non poteſt ipſe prohibere, ſibi, vel alijs conſulere. Et hãc ratione fas eſt, cooperari alterius peccato, vnde Elias. 3. Reg. 8. hortari videtur ſacerdotes Baal, ad cultũ idolorum, non intendens, aut conſentiens idololatriæ, imo auocare volens populum ab idololatria; videbatur tamen Iudæos ad conſuetam idololatriam verbis ſuis inclinare. Sciens ex ſpiritu Dei, quid futurum erat, & aduertens eos eſſe quam paratiſsimos, ad idolorum cultum dicebat eis vt ſternerent ſolitas ſuis idolis aras. Quod ſi dixeris, hoc permiſsiuè dixiſſe Eliam, vt dominus Iudæ, Iuda, quod facis, ait, fac citius.

Cooperari peccato poteſt contingere ſine peccato.

Cæterum diſcrimen eſt non modicum inter hæc exempla, ſiquidem Iudas proditor, iam tunc dominum vendiderat, at prodere ſatagebat, vnde etiamſi dominus, nihil ei dixiſſet, prodidiſſet. At Iudæi; etſi alioqui parati ad idololatriam, at in monte Carmelo, non cõſtruerent diabolicas aras, niſi ex verbo Eliæ; ideo videtur Elias quod ſaltem per accidens cooperabatur ſine peccato tamẽ, Iudęorum ſceleri.

¶ Vnde non eſt peccatum, accipere mutuatam pecuniam, à parato dare ad vſuram. Siquidem qui ad eam rationem mutuatur, non intendendo peccatum vſurarij, quia ſi poſſet ſibi prouidere aliàs, non reciperet ad vſuram. Nanque ſi intenderet, peccatum admitteret, quantumlibet

vſu-

Vulgata Theologorum opinio de cooperatione ad peccatum.

vſurarius eſſet promptiſsimus, ad hanc fere rationem vulgo theologizatur, vnde latius proferentes materiã, tradunt fas eſſe volenti occidere vxorẽ; vt aliam ducat, cõſulere, & precibus agere, vt potius adulteriũ committat, quã ſanguinẽ fundat innoxium. 33.q.2. ſi quod verius itẽ detrectantem pauperi extreme famẽ patienti, mutuare, vt ſibi cibos quærat fas eſſe conſulere, vt det mutuum ſub vſura. Vt item Auguſt. ad Publicolam ſcribẽs fidelẽ, vt fecit Iacob petens iuramentum à Laban, qui iurauit per Idola ſua Gen. 31. fas eſſe cenſet à parato infideli iurare per Deos ſuos, ſumere iuramentũ. Quia tunc non per ſe cooperatur peccato, ſolum enim debet intendi firmamentum initi cum infideli pacti, non idolorũ cultura, & habetur. 22.q.1.c. mouet te. Ad eandem rationem excuſant Heliam, inducentem Samaritas ad cultum idolorũ in monte Carmelo dicentem, Inuocate nomina Deorum veſtrorum, & ego inuocabo nomen Dei. 3. Reg. 18. quæ verba aperte videntur induxiſſe Iſraelitas ad cultũ idolorũ, at vero quia non intendebat hoc Helias, imo potius reuocare ab Idolorum cultura, ad Deum viuum, & quia alias erant ipſi parati ad idololatriã, ideo non peccauit. Quippe nullum attulit eis detrimentũ ſalutis, hæc cooperatio ad peccatum.

¶Rurſus & illi decem viri, qui vt ſe eriperent à morte, demonſtrarunt Iſmaeli Theſauros frumenti, &c. Hierem. 41. vnde Adrianus in quodlib. 3. quæſtione 2. tradit omnem cooperationem ad peccatũ alterius, quæ nõ affert detrimẽtum ſalutis licitã eſſe. Quippe tũc ceſſat ratio, quare prohibetur cooperatio ad peccatum. Prohibetur enim ne proximo ſit in detrimentũ ſalutis, quare ſi nõ affert licita eſt. Vnde ſi ex noſtra cooperatione peccat proximus, qui alias nõ erat peccaturus, aut obſtinabitur in peccato, tunc nefas eſt cooperari peccato, criminali alterius. At veniale eſſet cooperari ad veniale ei qui non eſt paratus veniale hoc vel illud admittere. Addit tamẽ, quod ſi ex cooperatione ad peccandũ vnus lędi tur, hoc tamẽ eſt ſalubre multis, item fas eſſe cooperari. Quia Paulus dixit, Chriſti bonus odor ſumus, in his qui pereũt, & in his qui ſalui fiunt. Alijs odor vitæ in vitã, alijs odor mortis in mortẽ. 2. Con 2. & inducit Tho. in. 4. ſent. diſt. 19. dicẽtem, quod ſi ſciuerit aliquis, correpturus aliũ fraterna correptione, concitandum eſſe ex illa correptione ad odium, quod alioqui poſtmodũ eſt depoſiturus, & more eſt geſturus corripiẽti, quod nihilominus, non obſtante odio eſt correpturus. Et item iſtud eſt vulgatũ placitũ Theologorũ. Et Sylueſter in verbo vſura. 7. q. 16 ait licere ex ſentẽtia Innocẽtij ad. c. ſuper eo. de vſuris. inducere ad mutuandũ ſub vſura, eũ quẽ non poſſumus flectere, vt gratis mutuet, ſi neceſsitas vrgeat mutui. Vt puta, ſi ego, vel alter fame periclitamur. Et ratio eſt, quia ſi alter vult eſſe homicida meus, licebit ſuadere vt ſit vſurarius id quod eſt leuius. Volẽti enim peccare, licet ſuadere vt minus peccet. 13. diſt. c. duo mala, & eſt Concilij. 8. Toletani, idem collibuiſſe videtur Panor. ad. c. ſuper eo. de vſuris. vnde incidẽs in latrones, licitè facit, offerre materiã rapinę, demonſtrando pecuniam, quam defert, vt ſeſe aſſerat à truculenta morte, vt fecerunt illi decem viri, quos ex Hierem. 41. induximus. Et quod iſtud fas ſit, videtur commonefieri, ex capitulo ſi vero. de iure iurando. & capit. ad audientiam. dę his quæ vi, metuſue cauſa fiunt. Siquidem iuramentum metu extortum ſuper materia dandi prædonibus, ſubſtantiã quam inuaſus ab eis habet, valet, igitur non eſt illicitum eis offerre res proprias, vt vita ſeruetur.

Placitum S. Thomæ.

¶At vero Sanctus Thomas in. 2. 2. quæſtione. 78. articulo. 4. idem placitum teſtatur, fas ſcilicet eſſe petere mutuum, à parato tamen exhibere ſub vſura, vt à trapezita, ſeu menſario, qui ſedet ad menſam fœnebrem vt fœnori incumbat. Et probat ex Ariſtotele. 5. Ethicorum dicente, quod qui iniuriam patitur non peccat, ſed ſolum is qui iniuriam agit. Porrò qui petit mutuum, & dat vſuram pro mutuo iniuriam patitur, igitur non peccat. Et adde, quia hic non ſpontaneus, dat vſuram, ſed inuitus vt ſupra expoſitum eſt. Dat enim vt ſuæ neceſsitati prouideat. ¶Secundò tamen inquit, quod nullo modo fas eſt, inducere alium ad mutuãdum ſub vſura, licet tamen ab eo qui paratus eſt accipere mutuũ ſub vſuris, vt ſibi, vel alijs ſubueniat

& lo-

& locus citatus ex. 13. diſt. biſariam exponitur, aut de malo pœnæ, aut ſi de malo culpæ negatiue, ſolum, id eſt ſi eſſent eligenda mala minus malum potius eligendum. Malum autem culpæ non eſt eligibile. Et hoc ſane verum eſt quod ſimpliciter loquendo culpa non eſt eligibilis. Quippe electio eſt boni & non mali, verum ex hypotheſi eſt quod diſſeritur, ſi videlicet, nulla ratione poteſt Petrus v. g. ſuaderi, vt gratis mutuet pauperi, an liceat, tunc eum ſuadere, vt vitet homicidium pauperis vt ſub vſura det. Ex hypotheſi enim harum duarum culparũ minor eſt eligenda, vt ſuadeatur.

Malum nõ eſt eligibile ſimpliciter.

¶Porrò autem Thom. videtur aduerſari communi Theologorum, imo & Iuriſcõſultorum placito. Enimuero diximus vulgatum eſſe apud eos neceſsitate vrgente fas eſſe inducere ad vſuram, vt deuitetur maius malum, id quod ex multis videtur probatum iri, vt ex geſto Eliæ, qui induxit ad idololatriam Iſraelitas, propter maius bonum eis parandum, & ex geſto illorum decem virorũ, qui verbo, & facto, induxerunt Iſmaelem, ad rapinam theſaurorum, vt ſe ſe aſſererent à morte. Itemque ex cap. duo mala. diſt. 13. & c. Et rurſus S. Tho. inquit, quod petere mutuum, à parato exhibere ſub vſura, innoxium eſt, ſi neceſsitas adeſt, & itẽ ſoluere vſuram item non eſt peccatum, ex eadem quam allegat cauſa quia eſt pati iniuriam, & non inducere ad peccatũ, ſed vti malo alterius in bonum meum, vel aliorum.

Diſſeritur Thomas.

¶Igitur qui iurat ſoluere vſuram, non peccat, imo aliquando tenetur ſoluere ex iuramento, cæterum qui ſic iurat inducit vſurarium ad mutuum ſub vſura. Nanque iuramentum hoc, allicit vſurarium, vt mutuet ſub vſura, certam habenti vſuram ex iuramento, eſſe autem licitum iuramentum, cap. debitores. de iure iurando. palam teſtatur quod declarat iuramentum eſſe obligatorium, non autem eſſet obligatorium, ſi ad peccatum obligaret vnde ſi fas eſt iurare vſurario, de ſoluendis ei vſuris cur erit nefas polliceri vſurarum ſolutionem? cum maius ſit vinculum ex iure iurando, quam ex nuda promiſsione?

Nũ liceat aliquando inducere alium ad peccatũ.

¶Porrò, ſiue qui iurat, ſiue qui promittit ſoluere vſuras, firmando ſolutionem vſurarum, inducit vſurarium ad mutuandũ ſub vſuris, qui alioqui non mutuaret, niſi inductus iuramẽto, vel promiſsione, licebit ergo inducere, ad mutuum ſub vſura cuius contrarium S. Tho. docet.

¶Præterea, ſi ex communi placito, licebit corripere fratrem, quem probabiliter coniectamus, prouocandum ad corripientis odium, quando tandem ſperatur correctio, ergo iuxta hoc licebit prouocare ad peccatum præſens propter bonum venturum, quia prouocans, nõ intendit principaliter prouocare, neque ipſa correptio, de ſe ad hoc inſtituitur, ſed ad bonum, eius qui prouocatur. Ergo ſimiliter, vſurariũ prouocare ad vſuras exercendas quando vrget neceſsitas ei prouocando eum, retrahimus à maiori malo.

¶Porrò autem Caietanus in comm. prædicti loci, idem ſapere videtur, quod S. Tho. præfert, nefas ſemper eſſe inducere aliquem ad vſuras, vel ad quoduis peccatum etiam paratiſsimum ad peccandum, vnde nefas ſecundum eum erit dicere vſurario vel ſedenti ad menſam fœnebrem, da mihi mutuũ, ſub vſura, quia iſtud eſt inducere eum ad vſuram: & itẽ in reliquis.

Caietanus diſſeritur.

¶Vnde ſecundum eum nefas etiam eſt conſulere minus malum ad euitandum malus vt conſulere accipere vſuram, vt deuitet homicidium. Neque illa vrgente neceſsitate iſtud fieri credit. Quippe ſicut non ſunt facienda mala, vt veniant bona, ita non conſulenda ſunt minora fieri mala, ne maiora contingant, fundamentum eſt, quia ex Apoſtolico erudimur teſtimonio, ad Rom. 3. non eſſe facienda mala vt veniant bona. Vnde, inquit nunquã licet ab aliquo petere actũ, quem non poteſt exercere ſine peccato, etiam ſi ſit alioqui paratiſsimus ad exhibendum actum. Quoniam cooperaretur peccato alterius, & particeps eſſet peccati illius. Vnde infertur, quod ſi ſubditus nouit ſuum epiſcopum eſſe promotum ſimoniacè, ſed occultum, quod non poteſt ſubditus ab en ſuſcipere ordinẽ. Quippe epiſcopus huiuſmodi eſt ſuſpẽſus ab officio, & beneficio, & ideo orbatur iuriſdictione, & conferendo ordines peccat mortaliter, igitur qui hoc nouit, & nihilominus ab eo promouetur communi-

municat in peccato alieno, & coopera-tur eiuſdem peccato. Et quidem olim ita ſenſerunt nonnulli ex theologica claſſe, cum Thom. 2.2. q. c. artic. 6. in ſolutione ad. 2. At vero obijcerem eiſdem, quid er go ſi hic qui promoueri cupit, & ad ſuſcipiendum ordinem coarctatur ratione beneficij ſuſcepti? nunquid hæc neceſsitas non excuſabit ipſum? vtique quod ipſe petit bonum eſt, ſcilicet promoueri ad ordines verum ex hypotheſi, non po teſt citra culpam exerceri ab epiſcopo ſine peccato, vt etiam qui petit ab vſura rio mutuum bonum petit, at poteſt etiã num exerceri ſine peccato, quia ſubito poteſt reſipiſcere vſurarius, nihilominus et ſi probabile ſit mutuatarlo, quod non mutabit animum, excuſatur tamẽ à peccato, quia ex vrgente neceſsitate, non vt cooperetur peccato alterius facit: ita videtur dicendum de ſuſcipiente ordinem ſacrum, ab epiſcopo qui promotus eſt ad epiſcopatũ ex ſimonia, quod ille non intendit cooperari peccato, ſed ſolũ ſibi ſubuenire. Quod ſi dixeris S. Tho. non eſſe locutum ſub hoc articulo neceſsitatis, imo videtur, quod etiã loquatur ſub ſimili ſi non ſub eodem mei argumenti propoſito articulo. Quia ait, quod etiam ſi ſubditum excõmunicet epiſcopus, vt ſuſcipiat ab eo ordinẽ debet nõ obedire eſt autem neceſsitas quædam euadendi excommunionem. Et quid ſi epiſcopus non ſit nominatim excommunicatus, non eſt tunc deuitandus ex cap. ſi ſacerdos. de officio ordinarij. Et demum ex Concilio Conſtantienſi, vel Baſilienſi, quando non eſt nominatim excommunicatus &c. non eſt deuitandus excommunicatus, igitur neque epiſcopus. Nihilominus epiſcopus ordinans, vel adminiſtrans ſacramenta peccat, igitur fas erit ſubdito, ab eo recipere hæc, maxime ſi vrget neceſsitas. Etſi epiſcopus non poteſt exercere ordines citra culpam, ex hypotheſi, etiam ſi reſipiſcat tantiſperdum non eſt abſolutus à Papa, vel eius delegato. Et præterea quid dicet Caiet. ad geſtum Eliæ, dicentis expreſsè ſacerdotibus Baal, inuocate nomina Deorum veſtrorum? an non hoc fuit inductionis verbum, & iubens, etiam vt acciperent bouem vnum & imponerent ſuper altare, & ignem inijcerent, nonne induce-

Epiſcopus non nominatim ſuſpenſus aut excommunicatus ſub expreſſo nomine nõ eſt deuitãdus.

bat ad idololatriã? Et quid dicet ad verba Loth, Habeo dicentis duas filias, quæ non cognouerunt virum, educam eas ad vos abutimini eis, ſicut vobis placuerit Geneſ. 19. Annon hæc verba non ſunt inducentia ad peccatum? At reſpondet ipſe, ſuppoſito quod Loth ſit excuſandus à peccato, vt Ambroſio viſum eſt, verba eſſe intelligenda permiſsiuè. Sed quid num æquum viſum eſt Caietano, quod Loth permiſerit ſuas filias virgines, ſcortatoribus ſtuprãdas, & quod in patre hoc ſit inculpatum? Num, pluris ſunt faciendi hoſpites quam filiæ? Num offerre ſalacibus materiam peccandi ſit ſine peccato? Et quæ maior materia quæ ardentior occaſio ſalacibus, quam virgines, illis proferre, vt pro libito eis abutantur? Si ergo permiſsio erat, iniuſtiſsima permiſsio erat. Perinde enim erat atque offerre gladium furioſo, aut cibum guloſo, &c. Vnde videtur, quod ſi excuſandus eſt Loth à culpa in geſto illo, non eſſe legitimam excuſationem hanc quã Caiet. induxit. Sed potius Loth illa verba dixiſſe, non conſentiendo in ſtuprũ & violationem filiarum, ſed ſolum eò dixiſſe, quò incolumes ſeruaret hoſpites, Ideoque dixiſſe, verba commemorata, non ſane animo inducendi Sodomæos ad ſtuprum, & violationem filiarum, ſed animo auertendi eos, ab iniuria hoſpitum.

Caietanus refellitur.

¶ Etſi Ambroſius rem hanc aliò diuertit, videlicet Loth, perſuaſum fuiſſe filias, etſi violandas corpore, non tamen mente. Quippe certo credebat non conſenſuras violantibus. Etſi conſenſus nõ ſuffragatur, corpus non violatur. 32. q. 5. per totum, verumtamen, ſi reuelationis diuinæ ſuper hac re habebat oraculum me latet. Hoc tamen non extante, tanto periculo committere filias, & credere eas non conſenſuras, quas ipſe tradebat violãdas, difficile eſt creditu. Quale quale hoc fuerit, non cogimur iſtud geſtum Loth defendere quod Auguſtinus culpat. Nam quod Petrus vocat eum iuſtũ, gloſſa comparatione Sodomitarũ, cum quibus degebat, dictum eſſe voluit.

Loth vt excuſat à culpa.

¶ Verumtamen Eliæ geſtum, ea ratione eſt intelligendum qua ſuperius exponebatur, videlicet Eliam ſpiritu Dei edoctum, rem ita geſsiſſe. Aliàs eſſet tentare

Eliæ geſtũ vt intelligẽdum.

Deum

Deum quærendo experientiam diuinitatis. Vnde non dixit verba illa conſentiens idololatriæ Iſraelitarum, ſed potius eam abhorrẽs, quoniam ſciebat ex Dei magiſterio, ea ratione eſſe auocandos Iſraelitas à cultu falſo Deorum, ad Dei cultum verum. Eoque verbis illis induxit eos vt facerent, quod ſolebant ſemper facere, vt ex proprio malo eorum, antidotum eis pararet. Quocirca non eſt cooperatus peccato idololatriæ Elias, imò inducebat ad eam, vt eam deſtrueret. Ideoque verè non inducebat, etſi videbatur inducere, quippe finis eius erat ex idololatria peruertere idololatriam.

¶Argumento autem Caieta. reſpondetur, annuendo, non eſſe facienda mala, vt veniant bona. At vero, qui conſulit minus malum, ne deterius contingat, nõ facit malum, imò facit bonum, videlicet, hominem iam iam paratum ad maius malum, inducere ad minus malum. Qui nulla ratione alia poterat à ſuo malo auocari, vt ſupponimus. Qui enim ſic eũ auocat, non conſentit in malum minus, neque vult illud, verum collatione maioris arcendi mali, bonum putat, inducere alium ad minus malum. Quod ſi obiiceris nefas eſt exigere iuramentum, ab eo cuius nouimus iuramentum eſſe futurum falſum. 22. quæſtio. 2. qui exigit. Igitur nequaquam licebit, petere mutuũ ab vſurario, etiam non petendo ſub vſura, ſiquidem probabiliter ſcitur, eſſe accepturum vſuram.

¶Reſpond. eſſe diſsimilem rationẽ, quia qui petit mutuum ab vſurario, hoc facit ex ſua neceſsitate & bonum petit petendo mutuum. Quod ſi aliquando petit ſub vſura, ex eo excuſandus erit, quia inducit vſurarium ad minus malum, vt videlicet, ad hoc vt exerceat potius vſurã vt inde decliuet homicidium, vt liquet ex commemoratis. Porrò, qui exigit iuramẽtum, ab eo qui ſcit eſſe peieraturũ, illud non habet excuſationem, ſiquidẽ nulla ad hoc opus poteſt compellere neceſsitas. In hanc quoque ſententiam lego Richar. In. 4. diſtin. 15. artic. 5. vbi ait, quod ille non peccat qui ad inſtantiam pauperis rogat vſurarium, vt det illi mutuo ſub vſura.

¶Quod ſi exquiſieris num, ſi quis habet domum locandam, & eam locat vſurario, quem nouit ibidem exerciturũ ſuas vſuras, rectè ne faciet? Etenim ſi neceſsitas excuſat, fieri poterit quod huiuſmodi non inueniat, alium conductorem, & ſi vſurario non locat, orbabitur locationis pretio, ſibi ad victum neceſſario, vt ſupponimus. Vulgo dicitur non licere, & hoc itidem anno, ſi alium contingat habere conductorem, quippe iam ceſſat neceſsitas, at in caſu argumẽti à me facti neſcio cur nõ liceat, cũ liceat ab eodẽ vſurario ex neceſsitate petẽtis mutuũ petere, etenim qui locat domũ ſuã, nõ cooperatur vſurario ad peccatum, ſed ſolum facit, quod bonum eſt, ſcilicet locare domum ſuam, & quia conductor alius non extat vt ſibi ſubueniat eam vſurario locat, & iſtud eſt quod intendit ſibi ſubuenire, non quod vſurarius in domo ipſius vſuras exerceat. Dubiũ de locante domum vſurario.

¶Quod ſi adhuc rogitas, num deponere pecuniam apud vſurarium, quem deponens ſcit eſſe vſurum illa ad vſuras, quia aliam non habet eſſet ne crimen. Huic dubio Tho. loco prænotato reſpondens tertio argumento reſpondet diſtinguendo. ¶Aut vſurarius non habet aliam pecuniam, præter ſuæ fidei concreditam, aut habet aliam. Quod ſi nõ habet peccat, quia facit vſurarium huiuſmodi depoſitarium ſuæ pecuniæ. Quippe offert illi materiam ad peccandum, ſcilicet, ad exercendum vſuras. At vero ſi pecuniã habet alias, & non eget concredita ad obeundas vſuras, tum licet fidei vſurarij committere pecuniam. Quia tunc vtitur deponens peccatore, ad fidele depoſitũ ſuæ pecuniæ. Aliud dubiũ de deponẽte pecuniã apud vſurariũ.

¶Caietanus miratu dignũ, quam ſe voluit, vt ſæpe alias facit hanc reſponſionẽ differens. Quia ait, videri hanc reſponſionem eſſe aduerſariam autori. Enimuero S. Tho. fatetur fas eſſe petere mutuum ab vſurario, non tamen ſub vſura. Et fas eſſe incidenti in manus graſſatorũ, ſuas proferre opes. Quid ergo, nõne iſti ſuppeditant materiam peccandi? nihilominus, quia non intendunt alterius peccatum, ſed ſibi vtile, ideo excuſantur. Cur ergo damnatur, qui ſuam pecuniam cõmittit fidei vſurarij, quem ſcit exerciturum vſuras ex illa, cum videatur ſimilis ratio? Caiet. vt aiebam multa conuoluit, eluendo huic dubio, ſed vtique meo iudicio Quando licebit deponere pecuniam apud vſurarium.

cio ſuperfluè. Nanque vnico verbo res
abſoluitur latam diuerſitatem eſſe inter
hęc. Quippe in prioribꝰ caſibus, ſi ſubmi-
niſtratur materia peccandi, non fit ex in-
tentione, ſed admonẽte neceſsitate: ideo
excuſantur.

Donare vſurario, ſciẽter aut mutuare non licet, quãdo ſcitur qđ ex hoc pecuniæ vſuris incumbet.

¶Porrò, qui deponit pecuniã apud vſu-
rarium, ſciẽs, quod ille ea potitus vſuris
non parcet nulla ad hoc cogit eum ne-
ceſsitas, imo ſi depoſiturus vult vt ei ſer-
uetur fides depoſiti, vt contractus depo
ſiti, videtur depoſcere, non debuiſſet a-
pud vſurarium deponere, quia ex illa ar-
mabitur ad vſuras corradendas.

¶Hoc nanque eſt cõtra depoſiti fidem,
ideoque videtur, quod ipſe conſentit
vſuris, ſiquidem ſcienter, neceſsitate om
ni ſubmota armat vſurarium, vt illis in
cumbat ſuppeditans ei pecuniam.

¶Vnde ille etiam peccat, qui mutuo dat
aut donat pecunias vſurario, ſciẽs, quod
vſurarius ex mutuata ſibi, vel donata pe
cunia vacabit vſuris. Siquidem nulla ne
ceſsitas, ad hoc faciendum admonet. Se-
cus eſt, ſi erat quiſpiam debitor aliàs vſu
rarij, & huic debitam pecuniã reſtituit.
Quippe tunc nihil criminis admittit, eſt
enim ſibi neceſſarium ſoluere quod de-
bet. Quod vero abutatur ſoluto debito
vſurarius, non ſuccenſebitur ſoluenti.

De ſeruitoribus, vel miniſtris vſurario
rũ, itẽ vocatur in dubiũ, ſi fas erit eis reci-
pere mercedẽ, ab ipſis vſurarijs, quibꝰ mi
niſtrãt ſuppoſito, quod vſurarij iſti, alia-
rũ pecuniarũ nõ ſunt potẽtes præter eas
quas ex vſuris corraſerunt. Soluit dubiũ
Pet. Palud. in 4. ſen. d. 15. q. 2. vel ſeruiũt,
in licitis, & honeſtis, & tũc recipere poſ-
ſunt ſui miniſterij mercedẽ, vt verbi gra
tia, ſi ſunt agricolæ eorũ, aut comites, aut
coqui, &c. vel in illicitis miniſtrant, vt vi
delicet, quia recuperant vſuras, à mutua
tarijs, vt ſuis dominis reddant, & id tem-
poris non licet, pro hoc iniquo miniſte-
rio, mercedẽ accipere imo tenẽtur reſti-
tuere, ſi domini nõ ſint ſoluẽdo. Hoc au
tẽ catenus verũ eſt, quatenus, ex huiuſ-
modi ſolutione mercedis, redditur do-
minus horũ impotẽs ad ſoluendas vſu-
ras. Nanque ſi ſoluta mercede adhuc po
tẽs remanet ad ſoluendas vſuras, tunc nõ
tenebũtur iſti miniſtri reſtituere merce-
dem acceptam pro opera impenſa do-
mino, in curanda eius ſubſtantia. At re
vera eſt iniquum miniſterium ſi mini-
ſtri exigant vſuras à debitoribus ſi ſcien
ter hoc faciunt, ſecus ſi eos latet eſſe vſu
ram, & ideo ſi bona fide fecerunt, non te
nebuntur reſtituere mercedem, ſui labo
ris etiam ſi dominus non ſit ſoluẽdo ſi ve
ro ſciẽtes ſunt, tenebũtur, vt dictum eſt,
& ſibi imputent, quia ſcienter iniquam
exactionem exercent. Si vero ſint mini
ſtri non ad ſeruandas facultates vſura-
rij, ſed potius, ad perdendas, quibus per-
ditis vſurarius fit impotens ad reſtituen
dum, quia vt ſupponimus non habet a-
lias, tum non licebit recipere mercedem
imo acceptam tenetur recipiẽs reſtitue-
re, vt ſi meretricibus, aut iocularibus, aut
hiſtrionibus, mercedem exhiberet, vn-
de ſi vſurarius eſt non ſoluendo, iſtis in-
cumbit reſtitutio mercedis acceptæ, pro
ratione illius, lege Sylueſt. in verb. vſura.
8. q. 6. ¶Quod ſi pergis quærendo de ta-
bellione, qui ſcripturã ſcribit, vſuræ ſol-
uendę: item de teſte coram quo celebra-
tur, teneantur ne reſtituere denique fas
ne erit iſtud facere? Reſpond. quod ſi ſo-
lum ferant teſtimoniũ veritatis, fas erit,
neque reſtitutio reſultat mercedis acce-
ptæ, ſi forte teſtis expenſas fecit vt ferret
teſtimonium. ¶Quod ſi dixeris imo ne-
fas eſt, quia iſti cooperãtur peccato vſu-
rarij. Reſponde ſi tabellio ſyncere con-
dit ſcripturam, ſine fraude, quia ſolũ con
tinet contractus initi teſtimonium, ne-
que tabellio induxit vſurarium, ad hu-
iuſmodi condẽdam ſcripturam, ſed vſu-
rarius petiuit ab eo ſcripturam in teſti-
monium contractus iam initi, nõ coope
ratur ad peccatum, quod iam perpetra-
tum eſt, ſed illud teſtatur factum, quod
non eſt illicitum, vt qui fert teſtimoniũ
homicidij coram ipſo facti, non ideo eſt
homicida.

¶Quidquod huiuſmodi ſcriptura, fit ex
mutuo conſenſu contrahentiũ, ideo nul
li eorum fit iniuria. Quandoquidem cõ-
trahentes huiuſmodi conueniunt, vt vo
centur teſtes, & componatur ſcriptura.

¶Præterea, quia debitori, etiam ex ſcri-
ptura huiuſmodi competit actio coram
iudice, contra huiuſmodi creditorẽ, quẽ
coget iudex ſoluere vſurariam acceſsio-
nem, quam ex ſcriptura liquidum eſt de
bere: vnde fit quod ſi forte, alicubi ſit cõ
ſtitutio, de ſoluendis vſuris: quia iniuſta
eſt,

eſt,& debitori,non remanet actio, tunc nefas erit,ſcripturam talem concinnare. Nanque iudex ex ſcriptura coget debitorem ad ſoluendas vſuras, idem de teſte dicito,ideo, ſi vſurarius tunc non eſſet ſoluendo, tabellioni reſtitutio incumbet. ¶ Porrò autem, ſi tabellio ex ſcriptura celat iniquitatẽ cõtractus ſcribens eſſe mutuum, vel venditionẽ, vel aliàs, vafroque vtens ingenio iniquitatem vſuræ abſcondit, peccat mortaliter, & ſi vſurarius non fuerit ſoluendo, tenebitur ipſe debitori ſoluere.

Adde tamen, niſi eſſet ea neceſsitas, petentis pecuniam mutuo ab vſurario, quod recepturus eam mutuatarius, tabellionem ſollicitaret, quippe vſurarius eſt inflexibilis, ad dandum mutuum, niſi ea interueniente. Nanque id temporis tabellio mutuatario conſulit, & non ſibi condendo ſcripturam, citra fallaciã tamen, quo circa ad nihil tenebitur.

Quæ neceſſitas releuat peccatũ petentis mutuũ ab vſurario.

¶Forſan hæſitas, qualis erit neceſsitas, quæ releuabit à peccato mutuatarium, petentem mutuum ſub vſura. Neque ſermo vertitur de extrema, nanque hæc extra controuerſiam eſt. Opinantur autem nonnulli oportere eſſe arduam neceſsitatem, vt innoxius ſit, qui petit mutuũ ab vſurario. ¶Eſt autẽ ardua neceſsitas, quæ eſt grauis neceſsitas, aut cibi, aut potus, aut extrahendi aliquẽ à carcere, vel locandæ filiæ, vel curandi grauis morbi,& id genus alia. ¶ Porrò eſt alia neceſsitas, nõ grauis, ſed quę ſtatum ſpectat, vel conſeruandum, vel augendũ. ¶Qualem patiuntur, qui cum non ſint admodum diuites cæterum, ad magnos honores aſpirant: deſiderant enim nobilitare, ſe aut filios ſuos in nobilium recenſeri numero: ſit ergo verbi gratia Petrus, qui talis eſt, hic vt inſtitutum prædictum abſoluat, petit ab vſurario pecunias confidens ex pecunijs iſtis, proprio ſtudio magnum reportandum ab eo lucrum: vnde & poſsit vſuras ſoluere, & ex reliquo lucro propoſitũ ſuum perficere. Nunquid Petrus peccabit, petens pecunias ad vſuram tunc, ſuppoſito, quod eis non eget, pro neceſſarijs vitæ, ſed ſolum, ad illuſtrandum ſtatum ſuum? ¶Arbitror autẽ, huiuſmodi, ſecũdum rationem prælibatam, innoxium eſſe petendo ad vſuras. Enim vero, petit

Neceſsitas ſtatus excuſat mutuũ petere ſub vſura.

pecunias ad vſuram, ſuppoſito, quod aliter eas ſibi parare nequit, ad decentiam ſui ſtatus cumulandam. Hunc nanque finem prætendere, non eſt cõtra legem Dei, aut eccleſiæ canones, aut leges regias. Neque hoc dandum eſt ambitioni culpabili, aut ambitui, ſiquidem ambitio culpabilis eſt,& ambitus quando indignus honore, ambit honorem, quo eſt indignus, aut dignus, per nefarias vias, aſſequi honores curat. Quæ omnia ceſſant modo: ſiquidem non eſt nefaria via, propter decentiam ſtatus augendam, aut conſeruandam petere mutuum ad vſuram. Siquidem nullibi hoc prohibetur.

¶Secus autem eſſet ſi peteret quiſpiam pecunias ad vitæ luxum, ad ſcortationes, &c. Hæc nanque intendere malum eſt, & propter hæc pecunias petere ab vſurario, item peccatũ eſt. Quandoquidem, vti peccato, illius qui paratus eſt ad peccãdum in bonum meum, licebit, vt ſupra dictum eſt, at in malum meum nefas. ¶Vertitur autẽ diſputatio de proxenetis, quos Syiueſter corruptè vocat perſonetas, verbo, vſura.7.q.3. Hiſpanè, *Corredores*, de quibus eſt dubiũ an crimẽ admittãt mutuatarios deferẽdo ad vſurarios. Reſpondetur, quod ſi miniſterium ſuum rectè abſoluãt, innoxios eſſe, vt ſi Petrus, non habet vnde ſibi ex pecunijs ſubueniat, vel ad ſoluendum æs alienũ, vel alias, & proxeneta, oſtendit ei vſurarium qui det ei pecunias ſub vſura, exque ſuo labore interueniendi, mercedem reputat iuſtẽ reportat. At vero, ſi non mutuatarij, ſed mutuantis, rẽ agit, vt ſcilicet habeãt mutuãtes, ex ꝓxenetę induſtria, vnde poſsint multas extorquere vſuras de crimine, ſunt accuſandi, & ſi vſurarius nõ habet vnde diſſoluat æs alienũ equidẽ ꝓxenetis incũbit reſtitutio, ſi poſſunt. ¶Itẽ vocatur in dubiũ, ad quid tenẽtur ꝓcuratores vſurarij, qui dicũtur agẽtes, vel factores, quibus conceſſa eſt facultas ab vſurarijs vt gerãt cauſas, & negotia ipſorũ, & ideo iſti dant pecunias dominorũ ad vſuras, & illas exigũt à mutuatarijs. Et res certa eſt, huiuſmodi, quippe qui dant etſi alienã pecuniam ad vſuram & illam extorquẽt, crimen admittere, quippe qui ſunt veluti ſocij furum, vnde tenentur etiam reſti-

An proxenetæ procurãtes mutuũ dati cũ vſura peccent.

tuere, ſi dominus cuius vicem gerũt, nõ ſit ſoluendo, ſi ipſi tamen ſint ſoluẽdo.

¶ Sunt porrò alij miniſtri vſurariorum, in hoc vſurario negotio, qui ſolum habent nudum miniſterium, videlicet recipiendi vſuras, & tribuendi domino, Hiſpanè appellantur, *Cobradores*, & iſti, qui ſolum hoc nudo miniſterio miniſtrant, ſi nihil vſuræ ad eos peruenerit, peccant quidem mortaliter, quippe qui operi illicito incumbunt. cui incumbere Deus prohibet etſi dominus eorum præcipiat, non tenentur tamen eidem morem gerere in opere nefario, quia perinde eſt ac ſi fur haberet miniſtrum, ad colligendum furta. Niſi ignorantia inuincibilis eos excuſaret, ſiquidem fieri poteſt hunc miniſtrum latere ſi vſura eſt, quã ipſe nomine domini recipit.

De liberis vſurarij. ¶ Dubium itidem eſt, de filijs, & filiabus, & vxore vſurarij an iſti tutè victitẽtur, ex bonis vſurarij. Et dubio communi eſt item reſponſio communis, ſi hic vſurarius pręter vſuras, habet alia bona, non obnoxia, reſtitutioni, ſufficientia ad alendum liberos, & familiam, tutè liberi participant huiuſmodi victum, & neceſſaria alia ab vſurario: ſi vero nihil habet præter vſuras, diſtinctione idtem poris eſt vtendum. Aut miniſtrando neceſſaria familiæ, fit impotentior ſoluendis vſuris, vt videlicet, quia liberi, & familia, aluntur ex vſuris & ex opera ſua, aut nihil aut non tantum refundunt quantum hauriunt, ex bonis vſurarij & hac ratione, tenentur reſtituere, quando paterfamilias non eſſet ſoluendo niſi excuſaret eos probabilis ignorãtia, vel impotentia. Quandoquidem paruuli vſurarij, non ſibi poſſunt prouidere niſi à parentibus prouideatur de neceſſarijs. Itemque de famulis morbo correptis, liceto ob eandem impotentiæ cauſam. Si vero filij, & filiæ & famuli, ſua induſtria, quantum expendunt de bonis vſurarij ex parte vna tantũ refundunt in eadem bona ex parte altera, vnde vſurarius, nõ redditur ex eo impotẽs ad reſtituendũ. Deniq; de genero vſurarij nõ habentis alia bona pręter parta per vſuras, dotẽ, ſi accepit ignoranter, reſtituere non tenetur, quia bona fide illam accepit, ex ea quę tulit onera matrimonij, verum ſi ſcienter tenetur reſtituere: quippe mala fide alienum accepit, & ſcienter ex alieno ſuſtinebat onera matrimonij.

¶ At hæc quæſtio de dote huiuſmodi, quam pater vſurarius, nihil habens præter vſuras, dat filiæ ſuæ pendet etiam deciſa quæſtione illa iam diſerta an vſura poſsit transferri in alium vel titulo oneroſo, vel lucratiuo. Dos autem, magis comprehenditur ſub titulo lucratiuo, quam oneroſo. Quo fit, vt ſi pignus quod accepit in dotem gener, erat vſura, vt verbi gratia, quia ab vſurario datus eſt fundus, frugifer in vſuram, & hoc dat in pignus pro dote aliquando ſoluenda, & gener ignorat probabiliter, hoc pignus eſſe vſuram, & facit ſanè fructus ſuos, iuxta prænotata & quãuis reſciſcat, tandem pignus illud fuiſſe vſuram non tenetur reſtituere fructus. Quoniam ex fructibus illis bona fide, ab eo collectis, ſuſtinuit matrimonij onera. Et idem dicito de dote, ſi illi exhibeatur. Dos autem non computatur in bonis viri, ſed vxoris, ideoque etſi adminiſtratio dotis, pertineat ad virum, cæterum proprietas dotis ſpectat ad vxorem, vnde defuncto viro, ſi vxor nouerit, dotem quam habet eſſe vſuram, & quod pater ſuus, non reſtituit vſuram illam, ſed manet etiam num non reſtituta, tenetur reſtituere. Niſi in caſu, quod ipſa eſſet extremè indigens, tunc enim tantundem poterit ex illa vſurpare, quantum dem ſibi ſat eſt, vt extremam indigentiam ſuam ſuppleat. Et ratio eſt, quia hæc dos eſt aliena, & pater non potuit titulo lucratiuo, eam transferre in filiam, quando quidem, vt ſupponimus, ex hac tranſlatione reditus eſt impotens ad reſtituendum vſuram quam debet.

¶ Quapropter tenetur reſtituere filia dotem (quæ non eſt dos ſed vſura) quam primum ſciuerit eſſe vſuram dotẽ ſuam. Si vero gener ſciebat vel dotem eſſe vſuram, aut pignus pro dote, tunc non poteſt fructibus pignoris vti, neque dote frui, niſi conſentiente mutuatario. Quia hæc aliena ſunt, & mala fide eis vtitur, & ideo tenetur ea reſtituere, quod ſi conſumpſerit nihilominus tenebitur, non vxori, ſed mutuatario.

CAPVT XI.

An Iudæis fas quondam fuerit ad vſuram mutuare.

VERTI quoq; ſolet in dubiū, an Iudæis olim fuerit licitum mutuū dare ad vſurā. Et quia res hæc quantum ad hoc nota eſt, Iudæis nunquam licuiſſe cōtribulibus ſuis dare ad vſuram, quippe hoc prohibebat eis lex diuina, ne alijs Hæbræis ad fœnus darēt Deut. 23. Nō fœnerabis fratri tuo, ſed alieno. Per fratrē enī intellexit alios Hebræos, etiam ſi fratris nomē ī diuinis ſcripturis multifariā vſurpatur, & inter alias acceptiones, cōtribules, dicūtur fratres, & qui eiuſdē ſunt religionis, vnde Hebræi oēs appellantur in ſcriptura fratres, quippe qui ex vno ſtipite Abrahā, ſcilicet, ducentes originem vnius religionis erant Iudaicæ. Indeq; etiā proſelyti cōnumerabantur inter fratres, quippe etſi alieno ſtipite deriuabantur, at cōmunione vnius religionis cenſebātur fratres. In lib. etiā. 1. Macha. c. 12. Spartani, & Lacædemonij fratres Hebræorū nuncupātur ab Hebræis: ꝓpter deriuationē ex vna ſtirpe, etſi religione diuerſi. Religio autē Chriſtiana, nō cōſiderat fraternitatem ex ſtipitis carnalis vnitate, quæ eſt fraternitas carnalis, ſed potius ſtipite ſpirituali Chriſto, oēs igitur qui regenerantur per baptiſmi aquā in Chriſto, fratres vocat. Et larga itē acceptione, omnes homines dicimur fratres, quippe ex vno protoplaſto, originē ducimus: videtur igitur manifeſtū ex textu indicato, prohibitū eſſe Hebræis inuicē dare mutuū ad vſurā, etſi ſunt doctores credentes, ex illo verbo non fœnerabis fratri tuo prohiberi generaliter vſurā, & quod Hebræis neq; inuicē, neque cum exteris nationibus fuiſſe licitā vſuram. Nanq; iſti doctores generaliter vſurpāt nomen fratris in loco prænotato. In quod placitū iuit Alexāder Alenſis par. 3. q. 36. & 56. Itaq; hæc verba putat eſſe generale præceptum prohibens cunctis hominibus vſuras, quia omnes ſunt fratres. Quod vero ſubdit, ſed alieno permiſſionem eſſe credit, ſiquidem ne ſequerentur maiora mala permiſſum eſt, minus, tolerabilius enim erat, quod Iudæi, qui erant lōgè auariſſimi, ſuā deſpumarent auaritiā in alienos, dando ad vſuras, quam in cōtribules. Hoc idē placitū ſectatur Tho. 2. 2. q. 78. art. 1. reſpō. ad. 2. Hæc autē permiſſio erat, quod impune Iudæi dabant ad vſuras, extraneis, & omnia vetera teſtimonia, quæ ſupra retulimus prohibētia vſuras, quale illud pſalmi, qui nō dedit ad vſurā, nō putant intelligēda, ad hāc rationē, ſcilicet prohibuiſſe hæc teſtimonia vſuras, ſolis Hebræis ſed omnibus hominibus. ¶ At re vera, ſi textus cōſideratur, diſtinguitur frater ab alieno, ſi ergo omnes homines ſunt fratres, & per fratrē ibi intelligitur quiuis hominum nullus eſt alienus. Quo circa, ſi per alienū intelligimus nō fratrē per fratrē intelligemus Hebræū. Et conſuetudo antiquiſſima Iudæorū, ſcilicet, dandi Chriſtianis, & Saracenis ad vſurā & nō ſibi, quā vſq; modo ſeruāt, quaſi ex legis obſeruatione atteſtatur hūc intellectū eſſe verborū germaniorē, quem alij doctores obſeruāt videlicet, Nō eſſe fœnerandum inuicem Hebræis, at cum extraneis nationibus ſibi licuiſſe, diſpenſante Deo, aut propter cauſas, mox ſubdendas. ¶ Putat autē Caieta. hinc colligendum quod ſtando ſolum in iure naturali, vel diuino fas eſſe permittere vſuras, vt eſt fas permittere meretricia, ne ſequantur maiora mala. Siquidem lex vetus permittebat Iudæis vſuras, igitur ſecundum ſe fas erit eas permittere: id quod & Ioannes de Gerſon in libro ſuo de contractibus, ait, ſicut contractus vſurarius in antiqua lege toleratus eſt, ita poſſet in noua lege permitti, ſub certis modificationibus. Non quidē vt eſſet licitus, ſed ne deterius eueniret. Et addit exēpla de libello repudij, & meretricio, quæ tolerabant nō approbabātur. Et in eandē ſententiam, eſt Syluester verbo, Vſura. ſeptima quæſtione vndecima. Ego inquit dico, quod ceſſante iure poſitiuo, poſſunt principes ſine peccato tolerare vſurarios moderatè exigentes, quia poſſet expedire bono cōmuni. Neq; principes tolerādo tenentur reſtituere, niſi ipſi repetant & iuſtitiam negent. At vero, ideo principes non poſſunt iam permittere, quia capit. poſt miſerabilem. de vſuris. illis iniungit,

Fratris nomē in ſcriptura æquiuocum vel analogicū.

git, vt non permittant vſurarios & pœnis iubet vt coerceant Iudæos, vt remittant vſuras quas ſatagunt extorquere à Chriſtianis. Et in cap. quanto. eodem titulo. videtur permittere Iudæis quod leues vſuras exigant. Enim vero cap. quãto. ne Iudæi vetat graues extorqueant à Chriſtianis vſuras, ſub pœna excommunicationis, quam imponendã ſi opus facto fuerit fidelibus contrahentibus cũ Iudæis huiuſmodi tradit, vnde videtur ex contrario ſenſu leues exigere vſuras, Iudæis à Chriſtianis eſſe permiſſum cũ tamen capit. poſt miſerabilem, omnes prohibẽdas, & nullas permittendas tradat, dicens Iudæos ad remittendas vſuras Chriſtianis, per principes, & poteſtates compelli præcipimus ſeculares, vbi nihil diſtinguit de grauibus, aut leuibus. Et rurſus, ex cap. ſuper eo vſura eſt per ſe & intrinſecè mala, igitur ſemper eſt prohibita quæuis vſura, ſicut & mendacium, vt ibidem traditur, quod nullatenus poteſt bene fieri. Rurſus, ſi vſuræ leuiores eſſent permittendæ, maximè ob aliquod bonum conſequendum, quod ſua bonitate, recompenſet vſuræ malitiam, verum cap. indicatum eas ait, non eſſe admittendas, etiam pro redemptione captiuorum fidelium. Vnde videtur, contrarietas in iſtis duobus capitibus, poſt miſerabilem, quod eſt Innocentij III. & cap. quanto. quod eſt proditum ex autoritate concilij generalis. Et quidem Conradus libr. de contract. quæſt. 42. nodum hunc extricare cõtendit, dicens, nullas eſſe permittẽdas vſuras iuxta deciſionem. cap. poſt miſerabilem, & vt colligitur ex cap. ſuper eo. & argumẽtum ex contrario deductum ſenſu non valere docet, quando contrarium in iure expreſsè prohibetur, vt modo accidit quippe capitulum, poſt miſerabilẽ, omnes vſuras prohibet verum hæc reſponſio, non eneruat vires argumenti, iſtud enim eſt, quod contendit argumentum, quod ſit contrarietas in iure.

Argumẽtũ ex contrario ſẽſu aliquãdo non colligit.

Capit. poſt miſerabilẽ. & ca. quanto explicatur.

¶Cæterum cap. poſt miſerabilem, omnes videtur docere prohibendas à principibus ſecularibus. cap. vero. quanto, ſolum ait, quod Chriſtiani ſubmoueantur à communione Iudæorum donec Iudæi, qui ab eis graues extorſerunt vſuras ſatisfaciant, reſtituendo illas. Itaque iſtud cap. eſt de ſatiſfactione vſurarum iam extortarum, & ſolum ſancit, ſatiſfactionẽ de grauibus vſuris extortis, quia hæc extorſio, expilabat facultates Chriſtianorum, & Papa volẽs ſubuenire tanto malo prohibet commercia & ſi opus fuerit etiam interpoſita excommunicatione fidelibus cum Iudæis, donec Iudæi graues reſtituant vſuras. At vero de leuibus non meminit, quia leues extorquere, non expilabat fidelium mutuatariorum facultates, cap. autẽ, Poſt miſerabilem tradens Iudæos compellendos, vt remittant vſuras, nõ loquitur de reſtitutione extortarum, ſed de remiſsione exigendarum, ideo nulla eſt colliſio. Neque inde ſequitur, quod leues ſint permittendæ, quia graues extortæ ſunt reſtituendæ. ¶Igitur omnes vſuræ prohibentur, & nullæ permittuntur ex iure canonico, ſiue leues, ſiue graues ſint olim autem ciuiles leges graues nõ permittebant quales erant centeſimæ, aut quæ dicebantur turpe fœnus, leuiores autem quæ dicebantur trientales, aut ſemiſses, &c. non ſolum permittebantur, quinetiam licitę iudicabantur. Et ex lege concedebatur vſurario actio exigendi vſuras huiuſmodi, vt ſupra fuit diſertum. Non enim Romani Imperatores vſuræ malitiam pendebant, ex natura contractus vſurarij, ſed ex magnitudine læſionis ex qua mutuatarius lędebatur. Et quia per vſuras trientales, & ſemiſſes, aut beſſes, non inferebatur magna læſio, ideo has probabant cæteras reſpuebãt. At vero eccleſia Dei nõ ex læſionis quãtitate pẽdit malitiã & iniuſtitiã vſurę, ſed ſolũ ex natura cõtractus. Quæ quia nulla eſt, ideo nullũ ſtatuit eſſe cõtractum, aut ſi aliquid eſt, eſſe iniuſtiſsimũ pronũciat. ¶Etſi nõ ſubinde cõſequitur omnẽ vſurã eſſe crimẽ, ſiquidẽ etſi vſuræ cõtractus ex ſuo genere eſt criminoſus cõtractus, ex leuitate tñ materiæ, aut ex indeliberatione cõtrahẽtis poteſt eſſe veniale peccatum: Id quod in alijs peccatis vt furto, adulterio accidit. Nanque ſi quis mutuãs alteri decẽ nũmos aureos, exigit propter mutuum, racemũ vuarum, quis diceret, crimen admiſiſſe? aut ſi quis, non obſeruans eſſe vſuram contractum iniret vſurarium, quem ſi obſeruaſſet, non iniuiſſet?

Leges Romanæ permittebant quoddã genus vſurarum.

¶Quan-

Reſolutio prædictorum.

¶ Quantum igitur ad hæc attinet, ſummatim dixerim vſurarios permittere, nõ eſſe de ſe malum, id eſt, quod impunè exerceant vſuras, quanuis eſt per ſe malum, illis fauorem, aut autoritatem impendere, vt eas exerceant, aut quoquo modo, iuuare eos, vt ſuas exigant vſuras. Nam ſi principes, hoc præſidium eis impenderent crimen admitterent, nã non ſolum digni ſunt morte, facientes mala, ſed & conſentientes, vt ſupra commemoratum eſt. Quod ſi tantus eſſet fauor, quod illo ſubmoto, non potirent ur vſuris vſurarij, quando iſti non fuerint ſoluendo, principes tenebuntur quoniam cauſam efficacem damni dant & ideo damnum intuliſſe. Et res aperta quoque eſt, quod ſi pretio ſunt conducti, vt faueant, quod tenentur reſtituere, vſurarijs non reſtituentibus. At vero ſicut lex ciuilis impunè permittit viro viſum vxoris adulterium, adulteri cidio punire & leges iſtud permiſerunt indulgentes vehementiæ doloris concepti à viro, vidente, vxorem ſuam, alteri viro commixtam, & huiuſmodi permiſſio non habet cauſam, ſcilicet, vitare maiora mala, ſed cauſam commemoratam.

¶ Ad eam rationem propter cauſas emergentes principes poſſent impunè permittere vſurarios. At vero eccleſiaſticus ius eos adeo abominatur, vt omni no prohibeat fidelibus vſuras exercere. Quod ſi dixerint, quia audio Romæ Iudæos degentes, cum alienigenis, vſuras exercere permittente ſummo Pontifice, ſi tamen idem præſtant cum indigenis neſcio. Et forte etiam principes ſeculares Itali idem permittunt ſuis Iudæis, qui incolæ ſunt, in eorum principatibus.

Si ſolum erat permiſſæ Hebręis vſuræ erga gẽtes exercẽdę Iudęi tenebãtur reſtituere eas gentibus.

Quanuis autem permittantur vſuras exercere Iudęi, nihilominus peccãt mortaliter, & tenentur reſtituere. Quoniam & ſi multi credant Theologi eis olim fuiſſe permiſſas, permiſsio illa ſola non poterat purgare culpam, neque liberare à reſtitutione. Ideoque Iudæi ſiue illo tempore, ſiue hoc tempore, etiam ſi non ſubeant temporales pœnas, quia exigant vſuras, nihilominus crimen admittunt modo, & ſi ſola erat permiſsio, item & tum peccabant. Quia eſſe vſurarium eſt peccatum contra rationẽ naturalem, vt ſupra probatum eſt.

¶ Cenſet autem Caietanus loco prænotato, quod etſi permiſſæ erant eis vſuræ, nihilominus licebat, mutuatarijs, eas repetere, verum iſtud non probat, alia ratione niſi, quia hæc duo ſunt diuerſa, legem vſuram permittere & eius non concedere repetitionem. Et ego video eſſe diuerſa, cæterum, quod à Iudæis licuiſſet gentibus repetere vſuras, quas ipſi exigebant à gentibus, ego non video. Etenim coram quo iudice? num coram Pontificibus Hebræis? at iſti quoque eas exigebant à gentibus, & erant auari, vt populus, & qualis populus talis ſacerdos Iſaiæ. 24.

¶ Et rurſus ſi permiſſæ ſunt eis vſuræ, vt explerent ſuam auaritiam erga gentes, & non eſſent tyranni in ſuos contribules, vt vetus, fert placitum vtique, ſi licuiſſet gentibus eas repetere & tenerentur, eas Iudæi reſtituere, equidem, non iſtud expleret auaritiam Hebræorum, vt liquet vnde colligo argumentũ, vel tenebantur reſtituere Iudæi vſuram gẽtibus, vel non, ſi tenebantur, permiſsio illa exigui momenti erat neque auaritiam Hebræam in proprios magis impediebat quam in extraneos, ſi non tenebantur, igitur, nõ ſolum erat permiſsio, ſed conceſsio, & hoc argumentum eſt contra Theologorum antiquam iam relatam ſententiam. Recentiores autem Theologi, aliam viam probabilem putant abſoluendi dubium pręſens, Deum dicentes, diſpenſaſſe cum Iudæis in re hac cum Iudæis vſuras capiendi ab extraneis: ſicut credunt probabiliter diſpẽſatum fuiſſe cum illis libello vti repudij, vt nos in. 4. ſententiarum diſt. 33. tradidimus. Et quidẽ locus ille Deute. 23. hoc præſeferre videtur vnde ſecundũ tranſlationem Vatabli legimus mordebis alienum fœnore, fratrem tuum non morde bis. Et ſi locus ille alius, Deut. 28. Fœnerabis gentibus multis, & ipſe à nullo fœnerabis, nihil colligit ad probandam hanc diſpenſationem. Nanque ibi fœnerabis, ſignificat mutuo dabis. Et ita tranſtulit idem Vatablus, mutuo dabis omnibus gentibus, & ipſe à nullo mutuo accipies: & eſt Hebraiſmus. Id eſt, tu

Z 3 eris

tus. Paciſcuntur.v.g. quidam ſocij, ſub hac forma, quod duæ partes lucri ſunt vnius ſociorum, & tertia tantum damni & alium contra duæ contingant lucri, & vna ſola damni. Hic enim contractus, eſt reprobandus, quia non ſeruat æqualitatem, quæ ſeruanda eſt ex.l.Mutius.ff. eodem tit. Cæterum poterit iuſtificari hic contractus ex alijs circũſtantijs v.g. ſi alter ſociorum, multum ſubit laboris, atq; periculi, vt fit in magna nauigatione v.g. ad Indos huiuſmodi enim ſi paciſcatur, ad formam priorem, non erit iniuſta ſocietas. Quia tale periculum, pluris multo fit quam pecunia, quam alius ſocius quieſcens, & ſecurus exponit, vt colligitur ex.l.ſi non fuerit.ff.eodem. Et l.4.titul.10.part.5.idem traditur, ſcilicet ſi alter ſociorum, quia ſe ingerit in abundantiorem laborem, & quia ſe exponit multo maiori periculo, paciſcatur cum altero, quod plus lucri ſibi proueniat, aut quod ſi damnum emergat, quod ipſe ſuperſit immunis à damno tale pactum valet verum ſi pactum ineatur, quod totũ lucrum contingat alteri ſociorum, & nulla iactura, ſi acciderit, ſocietas eſt nulla. Quia huiuſmodi ſocietas, à legibus vocatur leonina, & ideo non valebit quippe quæ eſt contra naturam ſocietatis, hæc ibi. ¶ Vt autem non te moretur vocabulum ſocietas leonina, ſcito Æſopum fabulam finxiſſe illam leonem, ſcilicet, caprã ouem, & iuuencam fœdus iniuiſſe, in venando ceruo vnde.

Ius ſocietatis periculũ & laborem, maiori lucro cõpenſat.

Societas leonina quę ſit

Vt ratione (ait) pari fortuna munera ſumant,
Sumunt fœdus, ouis, capra, iuuenca, leo.
Ceruum adeſt, ceruum rapiunt, leo ſic ait, bæres
Prima partis ero: nam mihi primus honor.
Et mihi defendit partem vis prima ſecundam.
Et mihi dat maior tertia, iure labor.
Et pars quarta meũ, niſi ſit mea, rumpet amorẽ.

Quia ergo leo, iniuit fœdus ſocietatis cum prædictis, & tamen fregit initum fędus, quia ceruum raptum, ex omnium ſociorum labore, non diuiſit, qui diuidẽdus erat iuxta rationem fœderis, ideo hac ratione abijt in prouerbium ſocietatem leoninam appellitare, ſocietatem, fraudulentam, & inæqualem, ſiue iniuſtam.

Poſtquam autem expoſuimus finitionẽ ſocietatis, ſubnectere oportebit, diuiſionem eiuſdem. Eſt autem quædam ſocietas, pura quæ alium contractum non miſcet, vt ſunt prædictæ quas denarrauimus ſocietates, non pura eſt, quæ alios miſcet. Neq; dicitur non pura, quia immunda, ſed quia eſt mixta cum alijs alterius rationis contractibus. Poterit enim miſceri cum contractu ſocietatis, contractus alius vel aſſecurationis, vel venditionis, vt eſt caſus ſupra iam à me diſertus eſt ſocietas v.g inter duos: primus eorũ mittit pecuniam in ſocietatem cauſa lucri, alius impendit operam, & induſtriã. Et contractus iſte, initur ad lucrum, & dãnum commune, verum qui laborem & induſtriam impendit, ait alteri ſocio, veriſimile lucrum, quod ſperatur ex hac ſocietate ſunt centum, ſi mihi dederis decem, faciam tibi tuam partem ſecuram, quia meo malo periclitabitur, & non tuo diſpendio, ſi decem dederis. Alter ait cõſigno tibi decem v.g. vt meam partem lucri certam teneam.

Varia miſcet ſocietas contractuum.

¶ Rurſus hic idem ſocius ſubdit, ne tibi ſit ſuſpicio, quod non fideliter, ſocietatẽ hanc adminiſtro, vende mihi, partem tui lucri, quã ego aſſecuraui, & ille alius vendit vt conueniunt, ſuppono, iuſtam eſſe venditionem pro iuſto pretio, itemque aſſecurationem. En tibi contractuũ mixtionem, cum ſocietate, & huiuſmodi dicitur non pura ſocietas.

¶ Et itidem ſi alter ſociorum, mittit pecunias in ſocietatem, & alter impendit operas. At qui pecunias mittit, dicit ſe ſubiectum eſſe periculo illarum, quod ſi perdantur, perditionem ipſe ſolus ſuſtinebit, nihilominus, vult lucrum habere fixum.v.g. quod ſi lucrum erit veriſimile, centum aurei, certum vult eſſe octoginta & reliquum ſit alterius ſocij. Itaq; certitudinem lucri emit, pro.20.ducatis. Hic miſcetur contractus venditionis.

¶ Itidem ſi retento eodẽ caſu, is qui ponit pecunias, alteri ait, ſit ſolum mihi tertia pars lucri, & tertia ſola damni, ti[illegible] ſint aliæ duæ modo, pecuniæ meæ duæ partes vt ſi pecunia ſint.30.ducati.20.mihi ſint ſolutæ, etiãſi tota ſumma perdatur. Item hic miſcetur cum contractu ſocietatis, alius contractus venditionis, quia ſocius, qui ponit pecuniam remittendo, alteri duas lucri partes, emit certitudinem tertiæ partis ſui capitalis.

¶ In iſtis autem contratibus, obſeruandum

dum eſt, quod quando miſcentur cum ſocietate,eam trahunt ad ſuam ipſorum naturam. Quo fit,vt mixtura hæc alteret ſocietatis naturam, non tamen detrahat eius ſubſtantiam,vt fuſius rem iſtam ſupra deduximus,vt enim dicebamus,calor quem concepit aqua, tollit ſane ſuã naturam,ſcilicet,frigiditatẽ,à qua alteratur in calorem, & ſubſtantia nihilominus aquæ, ſalua manet, ita venditio vel aſſecuratio, & quiuis alij ſi miſceantur contractus,ſocietatem alterant, ſeruata nihilominus eius ſubſtantia.

Reſolutio caluum.

¶De contractibus autem commemoratio controuerſum eſt ſatis, quia omnes videntur præſeferre vſuræ ſpeciẽ. Siquidem videntur eſſe in eis mutuum:quandoquidem pecuniæ periculum, non reſidet penes ponentem in ſocietate pecuniam, ſed penes negociantem ex ea & non ponentem,& de. 1. contractu controuerſias ſupra cũ exorſi ſumus tractatum vſurarum,enarrauimus. Et tandem aſſenſimus Gabrieli in. 4. diſt. 15. q. 11. & Ioan. Maiori. in. 4. d. 15. q. 38. & Caie. in opuſculo,de vſuris,& reliquis ibi commemoratis primum contractum eſſe iuſtum aſſerentibus. Enimuero & ſi periculum pecuniæ, non ſit penes ponentem eam, quia ſaluum habet ſuum capitale, non tamen ſubinde eum eſſe mutuantẽ ſequitur, ſiquidem mutuans, quia mutuando transfert dominium in mutuatarium,ideo neceſſario ex vi mutui, iactura rei mutuatæ penes dominum eius eſt,vt & lucrum,ſi quod ex ea acciderit.

¶ At vero in caſu propoſito, non item, quia ſi iactura pecuniæ ſocialis,eſt penes ſocium negociantem, cuius non eſt pecunia, ideo eſt quia pecuniæ dominus fecit nouum aſſecurationis contractum, & ſoluit certam partem pecuniæ,aut à ſe abdicauit lucri ſperati,quandam ſibi cõtingentem partem,itaque, ſi ex aſſecuratione hoc prouenit, & impendio ſit aſſecurati,non eſt ex ratione mutui, vbi periculum reſidet apud mutuatarium, & non apud mutuantem,non ex aſſecuratione ſed ex vi mutui tranſferentis dominium,& ſimul cum dominio trãsfert lucri ſpem,& damni timorem.

¶Rurſus,quod iam non ſit lucrum commune,ideo ſit,quia negocians, ſibi emit totum ſperatum lucrum, ab alio ſocio, ideoq; ex nouis contractibus acceſſorijs ſocietas non habet commune lucrum, & damnum, quia eſt impedita ex iuſtis excedentibus contractibus, & ſit nõ pura ſed alteratus ſocietatis contractus,lex ergo tradit. ff. pro ſoc. tex. in. l. 1. & C. eo. tit. ſ. 1. & Inſti. de ſocieta. &c. quod ſocietatis iuſtæ,& lucrum, & damnum ſunt communia ſocijs. eſt enim ſocietatis cõtractus,tanquam contractus fraternitatis cuiuſdam at inter fratres ad æqualitatem ſit diuiſio. Reſpõ. iura eſſe vera hęc, niſi aliunde ex iuſto ſuperueniente contractu,ſocietatis natura alteretur: vt iam expoſuimus.

¶Quod ſi dixeris,iam tum non eſt ſocietas, diſtinguam tibi, vel pura & annuo, aut non pura,& inficior, ſicut autem de primo relato contractu,diximus, ita de reliquis præhabitis dicemus eſſe iuſtos contractus, propter eandem rationem, propter quam priores tres probauimus. Et oportet hoc obſeruare in contractu ſocietatis,ſi purus ſit,an ſit mixtus,vt reſoluere poſsis eius iuſtitiam, vel iniuſtitiam.

¶Porrò Syluester verbo. ſocietas. 1. q. 5. cenſet vltimum caſum eſſe vſurarium, quia mutuat. 20. quæ habet ſalua, vnde videtur quo ad hæc. 20. eſſe mutuum, vſurarium, quia ſaluo capitali duarum partium, eſt lucrum certum tertiæ partis. Quia ex caſu,lucri ſola accedit tertia pars. Et quia pecunia erãt. 30. ducati, & ſupponimus,quod decem ſint. 3. pars lucri Conradus item vſuram eſſe in contractu putat propter ſimilem cauſam.

¶Verum vt dicebã, de primo caſu, hoc idem dixerim de huiuſmodi. Eſſe contra ctum ſocietatis,non purum,quia illi miſcetur contractus alius,venditionis. Nam Petrus. v. g. qui ponit pecuniam,ex toto lucro veriſimili, quod ex negociatione Pauli putat habiturũ, ſolum ſibi capere vult tertiam partem,& reliquas duas dimittit ſocio cum ergo lucrum fuiſſet diuidẽdum ex æquo,ſuppoſito quod operæ Pauli,non excedant pecuniã Petri,vt ſi lucrum erat. 30. ſingulis ſocijs, erant 15. in lucrum, at Petrus, ſolum reſeruat ſibi. 10. & 5. dat Paulo,ex quibus emit indemnitatem viginti, ideſt duarum partium capitalis, equidem forte venditio poteſt eſſe iniuſta, quia non eſt iuſtum

Lib. de cõtract. tract. 6. q. 91.

prea-

pretium: at vero id temporis, non damnabitur contractus, de vſura, ſed de iniuſtitia. Quippe et ſi omnis contractus vſurarius ſit iniuſtus, non tamen omnis iniuſtus contractus eſt vſurarius. Et demũ Syluester qui ibidem in verbo ſocietas 1.q.2. decernit, primum prædictum contractum, eſſe licitum, quippe propter admixtionem cum contractu aſſecurationis, & venditionis iuſtificatur, at vero in contractu dudum relato, quem modo diſſerimus, item eſt mixtio contractus venditionis vt viſum eſt, cum hæc tamen diſſerimus meminiſſe eſt opus nos ſemper loqui de contractibus ſecundum ſe, eſſe licitos ſi ſunt liciti, quia non eſt ſermo, ſecundum alias circũſtantias, quæ forte afficiunt contractum, & viciant eum, huiuſmodi enim circunſtantiarum conſideratio eſt admodum varia, ideo non ſubditur arti vt ſæpè ſupra cõmemoratum eſt.

Caſus reſoluuntur de ſocietate pura.

¶Porro autem de ſocietatibus puris, nõ eſt exigua difficultas, decernere certo, quando inter ſocios huiuſmodi eſt pura ſocietas, vt v.g. alter eorum poſuit pecunias alter vero operas, & interim perdita eſt pecunia tota quæ miſſa eſt in ſocietatem, an is eam accepit, ſua opera ex ea negociaturus, ſi eam amiſit teneatur eã reſtituere alteri ſocio. Et vrgentior fit difficultas ſi eam amiſit citra culpam ſuã ſed ſolum caſu fortuito, vel forte ex culpa leuiſsima. Quoniam ſi culpa fuit lata vel dolus, vel leuis culpa reſtitutioni eſſe ſubiectum huiuſmodi ſocium in confeſſo eſt. Diſtinguitur autẽ caſus hic, quia induſtria, vel labor negociantis ex pecunia æquiualet pecuniæ vt. v.g. ſi pecunia erant centum aurei numi, totidem valeat opera negociantis. Itaq; perinde eſt acſi ducẽti aurei, eſſent in ſocietatem poſiti ad negociandum, & diuidendũ erat capitale, ex æquo & lucrum, tempore præſcripto. Aut non æquiualet, aut pręualet. Et adhuc ſubdiſtinguendum eſt, aut perditio pecuniæ accidit, antequam negociatio exordium notabile habeat, ſed re infecta, & opera notabili nulla exhibita accidit quod centum aurei ſunt perditi, citra culpam, & dolum negociãtis, ſed quia furto ſunt ſublati verbi gratia, vel alias, aut poſt completam diligentiam, quã debuerat vt. v.g. quia iam migrauerat Hiſpali, aut alibi, & expoſuerat merces ſuas omnes quas emerat, vt eas venderet, at vero interdum ignis accidit citra culpam, negociantis, & deuſsit merces, vel fur eas furto ſuſtulit, vnde centũ aurei, ex quibus ſunt emptę merces, ſunt perditi, quia nihil vt ſupponimus vendiderat huiuſmodi negociator. Aut forte iam vendiderat, & ex mercimonio lucratus erat. 50. excepto capitali, verum capitale citra culpam, eſt amiſſum, & ſolũ ſupereſt, ipſum lucrum, ſcilicet. 50. aut è cõtrario lucrum fuit perditum & capitale nihilominus manſit incolume, quæ omnia poſſunt frequẽter accidere. Quod ſi de primo caſu ſit diſputatio, reſpondetur à Ioan. Maio. in. 4. diſt. 15. q. 41. & à Conra. q. 92. quod negocians, antequã operas adhibeat notabiles, ſi amiſit citra culpam latam, aut leuem, & citra dolum, pecunias. Quia ipſe nihil id temporis perdidit, & ſocius perdit centum aureos, & lex ſocietatis huiuſmodi erat & quod iactura, capitalis, ſit communis, vt & lucrum, ſocius qui exhibuit operas tenebitur reſtituere. 50. alteri ſocio, qui cõtulit pecuniam. Nam perditi ſunt centum aurei, qui erant vnius ſocij, & alter nihil perdidit, neq; pecuniam, neq; operam, propterea, vt damnum ex æquo diuidatur, qui negociaturus erat, ſoluet dimidiam partem damni. Et perinde eſt, atque ſi quilibet eorum poneret centũ aureos numos, ſociali fœdere. Namque id temporis, ſi perderentur centum huius, aut centum illius ſocij alter tenebatur dimidium damni alteri reſarcire, vt iactura eſſet communis, ſicut etiamſi ex illis aureis accideret lucrum centum, eſſet partiendum inter ſocios, verum eſt autem, quod perditis illis centum ſocietas ſoluta eſt, vt dicit gloſſa in prædicta l. ſi non fuerint & in. l. 1. C. pro ſocio.

¶Porro hæc omnia, & dicenda tũ ſubaudi deductis expenſis, quæ facit interim alter ſociorum quando ponit operas ſuas vel in itinere in iumentis, vel in famulis in curando ſe ipſo & alijs hoc genus ex. l. 16. ti. 10. par. 5. Nam has expẽſas etiam ſub ſocietatis contractu ſunt computandæ, itaque etiam ſunt diuidẽdæ, & detrahendę vel ex lucro, vel ex capitali quando ſolum eſſet, de quo vertitur diſputatio vt mox videbit. Nõ enim

ſocius

ſocius, qui ponit operas tenetur eas ſuo impendio facere quippe qui non tenetur ſeruire ſocio gratis. Exceptis tamen expenſis, quas ipſe alias eſſet facturus domi. Nam ſolum loquimur de expenſis, quas hic ſocius facit in fauorem ſocietatis, ideſt, ad parandũ lucrum ſociale, & euitandũ damnũ, in hanc ſententiã indicatur Bal. l. 1. nu. 9. C. pro ſoc. Alij putãt veriorem opinionem Salyce. in. dict. l. 1. col. 3. contrarium autumantis alij cõciliant hos autores, ſi pactum fuit de deducendis expenſis ad ſenſum prætactum, tunc eſſe deducẽdas, ſi vero nõ interfuit pactũ nõ eſſe deducẽdas, ex capitali, & pactũ videtur iuſtũ, quia ex capitali ſolũ detrahitur, quo acceptũ eſt ad expenſas ad quã rationẽ eos conciliat Nauarro in manua. ca. 17. nu. 283. Ego dixerim ſi pactũ nõ interſit ſtãdũ eſſe cõſuetudini, & re vera, ſocius nõ tenetur ſeruire ſocietati proprijs expẽſis, ſed cõmunibus. Nemo enim militat ſtipendijs proprijs. 1. Cor. 9. lex aũt. 16. indicata ex cumulo ſocietatis, *Del monton de la cõpañia*, ſancit eſſe expenſas detrahẽdas ſi ergo ex cumulo ſocietatis detrahendæ ſunt expenſæ, ſi adſit cumulus ex lucro, & capitali, inde detrahendę ſunt, ſi vero, ſolum capitale, tunc non eſt cumulus niſi quãdo quilibet ſociorũ cõfert pecuniã nihilominus ſi pactũ aliud non moueat ex capitali ſoluẽdę ſunt expẽſæ. ¶ Cæterũ vt ad idvnde digreſſa eſt remeet oratio, iuxta citatã ſententiã, ſi pergimus diſſerere, quod cœpimus oportebit aonectere, hæc duo, videlicet ſi poſt exactas omnes operas, perditũ eſt capitale, nõ tenetur reſtituere is qui inculpate perdidit, ſiquidẽ ſi capitale perditum eſt, quod æſtimatur valere centum, aut ſunt centum itẽ operę tantidem valent vt ſupponitur, ſi vero poſt medias exhibitas operas, perditum eſt capitale, ab eo cui commiſſa eſt ex eodem negociatio, ad nihil amplius tenebitur quam ad. 25. Siquidẽ ex caſu operæ æquiualent capitali, igitur ſi alter ſociorum perdit capitale, alter vero amiſit medias videlicet operas quarum æſtimatio eſt æqua medio capitali, ſcilicet, quinquaginta reſultãt vt iactura ſit cõmunis, reſtituenda. 25. Nam ſi nullas exhibuiſſet operas, iuxta placitum prætactum, tenebatur ad. 50. rependenda alteri ſocio, igitur exhibens medias operas, tenebitur ad. 25. reſtituenda ſi vero prævalent operę pecunijs, & perditur pecunia tota, & omnes operæ, videt ex dictis, quod qui poſuit pecuniã ſocialem tenebitur reſarcire, ſecundum proportionem exceſſus, & proportionaliter, diceretur, ſi pecunię excedunt operas.

¶ Syluester aũt hoc idem diſſerens dubiũ in verbo ſocietas. 1. q. 5. de hac re ait eſſe varias ſententias, an ceſſante pacto & conſuetudine (nam ſic proceditur in præſentia) ſi capitale perdatur, an perditio ſit propria ponentis pecunias, an ſit etiã refundẽda in ſocios. Et indicat Ia. de Are. credentẽ, iacturã debere eſſe cõmunem per. l. ſi non fuerit, & per. l. ſi id quod. §. item Cęlius. Etenim ſi totũ eſſet proprium, videretur eſſe cõtra naturam ſocietatis, & hanc ſententiã ſecuti ſunt Maior & Conradus. Alijs placuit, debere eſſe dãnum proprium ponentis pecuniã id quod amplectitur gloſſa, in dicta. l. ſi non fuerint. At vero gloſſa loquitur, in caſu perditarũ operarũ vnde ſubdit ſufficere ſocio, perdidiſſe ſuas operas. At vero de hoc articulo, nulla eſt difficultas. At verò ſubdit Syluester, ſed veritas eſt, quod ſi capitale pereat ante operas exhibitas ſit cõmune damnũ. At non poteſt eſſe cõmune damnum niſi is, qui erat poſiturus ſuas operas partem capitalis reſtituat pro ſua ratione vt prædictũ eſt, ſi vero poſt aliquas operas capitale ſit perditum aliqualiter ſit cõmune, ſecundũ rationẽ perditarũ operarũ, ſi vero perdat capitale poſt omnes exhibitas operas, ſit proprium ponentis pecuniã. Quod videtur vt ait, æquiſſimum præſertim in conſcientia, id quod vt dudum tradebatur Maior. & Cooradus conteſtati ſunt. Quia ex pecunia, & induſtria & labore, conflatur perfictionem quaſi vnum totum, quod æqualiter perditur ſocijs, aut eis acquiritur. ¶ Porro autem, qui videbatur iam quieuiſſe in placito prædicto, rurſus indicat aliud Baldi in. l. 1. C. pro ſoc. quod ſiue perdatur ante operas, ſiue poſt operas totum ſit proprium ponentis, id quod eſt inquit verius de iure & in conſcientia. ¶ In quam ſenten. indicat Angelum de Peruſio, in tractatu, de ſocietate: & Barto. in prædicta. l. 1. Et eſt fundamentũ huius ſententię quia pretiũ operæ

An ſi ſolum ſupereſt capitale ex illo deducendæ ſunt expenſę.

Ex. l. par. expenſæ vnde detrahẽdæ.

operæ, & Induſtriæ, ſolum intelligitur
correſpondere, interuſio pecuniæ, itaq;
ſecundum hoc non conflatur ad imagi-
nationem, vnum totum ex pecunia &
opera vt præcedens fingebat opinio, ſed
potius ex lucro vel interuſio, & labore.
Vnde altera pars, eſt commoditas ope-
ræ, & ex alia parte lucrum, quod eſt pe-
cuniæ commodum, & proprietatem pe
cuniæ, autumant, non eſſe recenſendā
in ſocietatem. Et probatur inducto exē-
plo ſocietatis, quæ eſt in re pecuaria, ſi
ſit, qui in ſocietatem ponit pecus, & alius
ſcilicet paſtor, qui operas ponit, in paſ-
cendo, & gubernando grege commoda
& damna ſolum ſunt in obuentionibus
communia, ſaluo pecore, igitur eodem
modo videtur dicendum in ſocietate pe
cuniaria, quod communitas lucri, & per
niciei erit ſolum in fructibus operarum
& pecuniæ negociatæ, vt in.l. cum duo-
bus.ff. pro ſoc. vnde videtur, quod in ſo-
cietate, ponitur non res ipſa, ſed rei vſus.
Et hanc ait Syluеſter eſſe mentem Tho.
quam alioqui Tho. non manifeſtat loco
ab eo indicato, neq; Syluеſter eam dedu
cit, verum hæc ſententia venit intelligē-
da, ceſſante pacto, & conſuetudine. Si-
quidem ſi pactum eſſet de proprietate
pecuniæ perdenda cum lucro, aut diui-
denda ſocio, cum lucro, non haberet lo-
cum hæc opinio. Siquidem licitum eſſet
pactum, iuxta gloſſam ſupra relatā. 14.
q.3.c. Plerique, & Panor. c. per veſtras,
de dona. inter vir. & vxorem. videturq;
ſuffragari huic placito primo, quia ſocie
tas non transfert dominium pecuniæ in
ſocietatem collatę, igitur ſi perdatur per
ditio erit proprietarij domini lucrum
vero erit ſocietatis, quia lucrum non
prouenit ex pecunię proprietate, ſed ex
negociatione, ideo lucrum ex pecunia
erit commune, at vero perditio proprie-
tatis, erit proprietarij.

¶Rurſus ſi verum eſſet, quod ſi ante ope
ras collocatas, perdatur pecunia, ſocius
qui ſolum debebat, collocare operas, de
buiſſet reſtituere, partē pecuniæ, confe-
renti pecunias, ſi perderetur tota huiuſ-
modi ſocialis pecunia, igitur, ſi verbi gra
tia retento caſu priore, centum contulit
ſocius, & perduntur à ſocio altero, ſi de-
buiſſet hic reſtituere. 50. igitur quantum
ad hæc quinquaginta, mutuum eſſet &
non ſocietas, quia ſi tenetur reſtituere
perinde eſt ac ſi mutuo ea recipere, ſi for
te perderet, quia tenebatur mutuanti re-
ſtituere. Si igitur quo ad aliquid ſaluum
eſt capitale, quo ad illud videtur eſſe
mutuum.

¶Porro autem omnibus expenſis, vide- Reſolutio
tur tandem dicendum. Quod ſi contra- quæſtionis.
ctus ſocietatis ſit de capitali cum lucro
diuidendo ſanè ſi ſuperfuerit diuidendū
eſt inter ſocios, ſi vero non ſuperfuerit
quilibet ſociorum perdet ſuam medieta
tem, quam habiturus erat ex contractu
ſocietatis.

¶Verum ſocius qui ponit operas, non
tenetur reſtituere alteri conferenti pecu
nias, alteram medietatem. Nam ſufficit
quod mediam partem pecuniæ ſibi ob-
uenturam perdit. Et ſi reſtituere tenere-
tur eſſet mutuum, quia pars capitalis re-
ſtituenda eſſet ſalua, vnde ſi ſalua illa par
te, eſſet relaturus partem lucri obuentu-
ri, eſſet contractus vſurarius.

¶Porro ſi ſocietas fiat de lucro diuiden-
do, aut perdendo, & non de capitali; ia-
ctura pecuniæ, & ſalus erit penes confe-
rentem & ad reſtituendum non tenebū
tur ſocij alij, ſi pereat, ſicut neq; ſi ſuper
ſit, ex eo fruentur.

¶Et equidem, quando operę excedunt
multo pecuniam, rectè poteſt iniri ſocie
tas ſub pacto diuidendæ pecuniæ, cum
obtento lucro ſub biennio, aut triennio
aut vt conuentum fuerit, maximè ſi ſpe
ratur magnum lucrum, ex cuius obuen-
tione, quod confertur alteri ſocio pecu-
niæ recompenſatur abundè, vt ſi dedit
ex cētum, quinquaginta ex pecunia col
lata, ſi ex lucro ſibi obueniunt vnicuiq;
ſexaginta, optimè rependitur pecuniæ
pars ſocio data. Cæterum ſi perit pecu-
nia, non reſtat in ponente operas obli-
gatio ad reſtitutionem, niſi dolus, aut
culpa lata, vel leuis interfuiſſet, ſi vero
pactum non adeſt tunc ſanè periculum,
& ſalus pecuniæ penes conferentem vi-
detur eſſe propter rationes commemo-
ratas. Quod ſi obieceris igitur non eſt di
cenda ſocietas: imo dicenda eſt ſocietas,
non quo ad omnia, ſcilicet, quo ad pecu
niæ proprietatem cuius non transfertur
in ſocium dominium, ſed quo ad inter-
uſurium vel lucrum quod ſperatur, &
quo ad expenſas, vt ſupra dictum eſt. Et
quidem

quidem res hæc non eſt peruia, valde, at
vero hoc mihi videtur longe probabi-
lius, & hactenus de hac diuiſione.

2. Diuiſio ſocietatis.

Eſt porro alia diuiſio ſocietatis, eſt
enim quædam ſocietas, particularis, alia
vero generalis. Particularis eſt, vt defini
tur.l.3.&.4.titu.10.par.5. quæ fit ſuper
re particulari vt qui ineunt ſocietatem,
ſuper venditione vini, vel olei vel frumẽ
ti, vel ſuper alio quouis particulari artifi
cio, vel negocio. Generalis vero eſt, vt
ibidem traditur quæ initur ſuper om-
nibus bonis, quæ adſunt tempore con-
tractus. Poteſt enim contrahi ſocietas,
vt arbitrantur iuriſconſulti ſuper omni-
bus, ita præſentibus, vt futuris bonis, vel
ſuper certa negociatione tex.eſt in.l.ſo-
cietas contrahitur.ff.pro ſocio verba ſub
dam, ſocietas contrahitur, ſiue vniuerſo
rum bonorum, ſiue negociationis alicu-
ius, ſiue vectigalis, ſiue etiam rei vnius
tex.in.§.1.Inſti.de ſocietate, vnde ijdem
tradunt, quod ſi ſocietas ſimpliciter, fit
ſuper omnibus bonis, quod extenditur
etiam ad futura. Quippe contractus ſo-
cietatis eſt reciprocus, & viciſsitudina-
rius, & non eſt in læſionem alicuius
contrahentium, ſed in fauorem vtriuſq;
quippe ſi quæ læſio accidat vtrique ſo-
ciorum nocebit, & ſi quis prouentus vtri
que proueniet. Et traditur in.l.ſi ſocieta-
tem vniuerſarum fortunarum.ff.pro ſo-
cio.& in.l.ſi quis ſocietatem contraxerit
eodem tit. vnde in.l.6.tit.10.par.5.ſanci
tur ſi ſocietas fuerit generalis, erit omniũ
bonorum, & extantium, & futurarum
caſtrenſium, vel quaſi caſtrenſium, verũ
de iſtis conſules iuriſconſultos.

Societas generalis & particularis

Contractus ſocietatis eſt reciprocus.

¶Tertia diuiſio, ſocietas, quędam eſt, ad
tempus conſtituta certum, alia vero, ad
tempus indeterminatum, videlicet ad to
tam vitam contrahentium. Ad tempus
certum vt ad annum, vel biennium, &c.
tex.eſt in.l.1.ff. pro ſocio quæ vero eſt
ad vitam appellatur perpetua vt habe-
tur in.l.1.ff.pro ſocio, cuius verba ſunt
ſocietas coiri poteſt, vel in perpetuum,
ideſt dum viuunt, vel ad tempus, vel ex
tempore, vel ſub conditione in.l.vero.
nulla.ff.pro ſocio.traditur, quod nulla
ſocietas poteſt fieri in æternum cuius ra
tionem tribuunt iuriſconſulti, quia ex
tali ſocietate induceretur quædam ſpe-
cies ſeruitutis, ne quilibet ſociorum poſ-
ſet vti libere ſua perſona, & ſuis bonis cõ
tra textum in.l.Titio centum.§.Titio cẽ
tum e.l.2.ff. de condi.& demonſtratio.
idem.l.1.tit.10.par.5.vbi habetur, quod
ius ſocietatis non tranſit in hæredes etiã
ſi contrahatur pro hæredibus, nihilomi-
nus non tranſit ad hæredes exceptis ſo-
cietatibus de redditibus regijs, vel alicu-
ius communitatis. Quia tunc tranſit ad
hæredes, ſi pro illis etiam celebretur con
tractus.

Ius ſocietatis quãdo trãſit in hæredes & quãdo nõ.

¶Verumtamen hæredes ſociorum, poſ
ſunt exigere bona eorum, quibus ſucce-
dunt ab hæredibus aliorum, vel ab ipſis
ſocijs ſuperſtitibus.l.17.tit.10.ibidem.
¶Obſeruandum autem eſt, quod iuriſ-
conſulti tradunt ſocietatem trãsferre do
minium, in bonis quęſitis, & acquirendis
ſi de omnibus bonis concilietur ſocietas.
Et de acquiſitis, eſt textus in.l.1.ver.ſiſi.
cũ.l.ſequenti.ff.pro ſocio, & ibi glo.ord.
Bar. de acquirendis vero, quod transfera
tur dominium atq; poſſeſsio pro parte
ſocio competenti.l.47.tit.28.par.5. & ſi
ex iure cõmuni aliud videatur, diſponi.
Nos aũt vt Theologi omnes, tradidimus
ſocietatem non transferre dominium,
quia tunc eſſet mutuum, & non ſocietas.
¶Cæterum vtrumq; conciliabis ſi obſer
uaueris, in ſocietate eſſe collatam, pecu-
niam, aut pecus, vel domũ, &c.& eſſe lu-
crum ex iſtis prouenięns. Pecunię igitur
vel domus, vel gregis, vel aliorum hoc
genus, quæ in ſocietatem conferuntur,
non transfertur dominium, verum lucri
transfertur, vt ſæpè dictum, & hac ratio
ne habebis vera docere theologos & iu-
riſconſultos, eis non repugnare.

Societas quomodo transfert dominium.

¶Quarta diuiſio eſt, ſocietas quædam
de re pecuniaria eſt, ſumendo pecu-
niam proprie pro numiſmate, alia vero
eſt de quauis alia re, vt de gregibus, vel
pecudibus, vel alijs rebus verum quæ
ſunt vſitatiores, ſunt nominatę, de pri-
ma iam diſſeruimus de ſecunda paucis
eſt agendum. At hoc ſocietatis genus
eaſdem obſeruat regulas, vt iuſtum ſit,
quas obſeruare debet ſocietas, iam com
memorata. Erant autem regulæ, vt ſum
matim eas perſtringam, & quod lucrũ,
atque periculum ſit commune, ſocijs. 2.
quod lucrum & damnum ſit proportio
nale pecuniæ collatę atque induſtriæ. 3.
Quod conferens pecuniam, ſubditur
damno

4. Diuiſio.

damno perdendi pecuniam, & perdendi lucrum ex ea ſperatum, conferens vero induſtriam & operam, ſubeſt damno perdendi induſtriam ſuam, & operam, quando perditur vſus pecuniæ. Siquidem periculum pecuniæ ſubit ſolum dominus pecuniæ, niſi ſi ex culpa alterius ſocij amiſsio pecuniæ, aut pactum interueniat vt ſupra abundè eſt diſſertum.

Summariũ prædictorũ. Et ſi pecunia perditur citra culpam, & ſi duo damna ſubeat conferens pecuniam, ſcilicet, pecuniæ amiſſæ, & fruſtrati lucri, & conferens induſtriam, ſolum vnum damnum videatur ſubire, ſcilicet, ocioſæ induſtriæ, nihilominus, ſi inuicem pecunia æquipollent & induſtria item & hic duo damna videtur ſubire, ſcilicet, induſtriæ, & lucri ex induſtria ſperati vt ita ſit æqualitas.

¶Quamquam vt ſupra diximus proprietas pecuniæ non venit in contractum ſocietatis, ſed vſus eius ceſſante aliàs pacto & diuerſa conſuetudine, ideoq; quo ad lucrum & damnum æquales ſunt ſocij. Quidquid dicant alij, eſſe inter eos inæqualitatem, quia conferens pecuniam, ſubeſt duobus damnis, ſcilicet, iacturæ pecuniæ, & lucri, & conferens induſtriã, ſolum amittit induſtriam, non conſequẽdo lucrum. Imo equidem, ſi hæc ratio eſſet obſeruanda aliter eſſet philoſophandum, videlicet quod quando fit amiſsio pecuniæ, is qui perdit pecuniam, plus perdit, quam is qui perdit induſtriam, ſiquidem etſi opera ex induſtria exhibita ad negociandum perdatur, at ingenij induſtria ad negociãdum alioqui, ſemper eſt ſuperſtes. Cæterum hæc nõ ſunt obſeruanda, in huiuſmodi contractibus, ſed ſat eſt lucrum & damnum communia debere eſſe ſecundum rationem contrahentiũ vt frequenter tradidimus ſupra.

¶Libet autem attexere ſocietates quaſdam huius generis eaſque exponere. Siquidem omnes percurrere eſſet infiniti operis, ſingularia enim non ſunt ſcibilia vt dixit Plato, ideoque nihil opus facto, onerare chartas, immenſitate caſuum, ſed ſufficit vniuerſales iam propoſitas regulas, accõmodare quibuſdam caſibus particularibus, vt inde lector, habeat formam ad cætera decidenda.

Deciſio caſuum. ¶Sit igitur primus caſus, ſint Petrus, & Ioannes, qui ad hanc rationem ſocietatem ineant. Petrus exhibet Ioanni, mille oues ad annum, verbi gratia, paſcendas, & curandas expenſis, & labore Ioannis. Ita tamen, quod fructus harum ouiũ, vel boum, &c. ſit in fine anni diuidendus ex æquo inter Petrum & Ioannem, oues tamen in fine anni, vel alias ſimiles Ioannes Petro reddet. Periculum autem omnium, quod fortuitus euentus attulerit, aſcribendum ſit Petro domino pecudis, vel gregis commemorati.

¶ Huic dubio reſpondetur iuxta prædicta, conſiderandum eſſe ſi expenſæ & cura, quæ Ioannes eſt appoſiturus, ſunt æqualia fructui ex grege, quem ipſe ſperat Hiſpanè, la cria y el eſquilmo del ganado, quod ſi æqualia ſunt, contractus eſt incontaminatus, ſecus ſi expenſæ, & operæ excedunt gregis fructus. Quoniam tunc eſſet veluti vſura virtualiter.

¶Secundus caſus, qui eſt in vſu apud montana Hiſpaniæ colentes. Eſt ſcilicet, pauper ruſticus egens pecunijs, vadit ad diuitem petitque mutuo pecuniam, ille vero ait, non dabo tibi mutuo, verum emam abs te vaccam, vel bouem, &c. & emptam mox tibi locabo, pro annua penſione. At ruſticus, neque habet vaccam, vel bouem, ſed eſt ficta venditio, & ideo vera vſura palliata tamen ſub nomine emptionis. Siquidem eſt mutuum verum, & penſionem annuam arripit ex vi mutui, vltra ſortem, id quod ſæpiſsimè, imo ſemper accidit in venditionibus fictis huiuſmodi.

¶ Tertius caſus, eſt Petrus, qui dat Ioanni. 20. vaccas, aut centum, vel quas volueris, ea ratione, vt habeat eas ad annum vel ad biennium, &c. paſcendas, & curandas, ita tamen, quod teneatur, de illarum periculo, quomodocunque ſit, & vel de earum deterioratione. Reddere enim tenebitur eas ſanas, & integras Petro Ioannes tempore condicto. Cæterum omne emolumentum, harum, ſit aſcribendum Ioanni, ſicut & eius eſt totum damnum. Quoniam ſi vaccæ pereunt valorem, & æſtimationem earũ tenebitur Ioannes reddere Petro. Hæc ſane negociatio videtur iuſta, & non eſt

ſocietatis contractus. Quandoquidem damnum & emolumentum vaccarum eſt proprium Ioannis, & non Petri, ſed potius eſt contractus mutui. Nam perin de eſt ac ſi mutuaret Petrus Ioanni pecuniam, quam reſtituere tenebitur, etiã
4. Caſus. pereuntem. ¶Quartus caſus eſt, ſac Petrum, exhibere duos equos, vel boues, vel alia animalia, vel quæ volueris ad an num Ioãni, vt illis vtatur, modo pro vſu bouum, vel equorũ, aut iumentorum dẽ tur illi vel frumenti menſurę vel olei, vel pecuniæ quantitas quædã ex qua cõuenerint, ita tamen, quod qui accipit animalia huiuſmodi ad vſum ſuũ, teneatur de qualibet culpa, etiam leuiſsima Petro domino, imo & de caſu fortuito, ſi forte animalia moriantur etiam citra culpam vtentis.

¶Sed neq; hic caſus eſt ſocietatis, ſed potius eſt locationis, vt vides. Quod ſi dixeris, imo eſt mutuum, quippe accipiens ea ad vſum, cum teneatur de morte illorum, poterit illa occidere, vt boues occidere & eis veſci, ſiquidem ſoluturus eſt, pretium, igitur eſt dominus eorum.

¶Reſpondetur hoc non tollere naturam locationis. Siquidem in hoc caſu dominus horum animalium, eſt locator, & nõ conductor, ſiquidem conductor nequit hæc animalia vendere, aut alijs cõmodare, vel occidere vt eis veſcatur, aut permutare, aut quauis alia ratione diſtrahere inconſulto domino.

Nõ omnis qui habet in ſe omne periculũ rei eſt dominus rei. ¶Et vt decernitur à Rom. Pontifi. in c. cum gratia ſui de commodato, eo mmodator poteſt pariſci, cum commodatario etiam de caſu fortuito. Ergo etiamſi Ioannes ſuſcipiat in ſe omne periculum rei, non ſubinde eſt dominus, vel mutuatarius animalium, quę ad vſum ſuum ſuſcipit à Petro.

¶Suſcipere enim periculum rei bifariã accidere poteſt, aut ex natura cõtractus, vt ex natura mutui eſt, quod mutuatarius ſuſcipiat in ſe omne periculum rei mutuatæ, item ex natura emptionis emptor ſuſcipit in ſe periculum omne rei emptæ.

¶Et hac ratione, qui ſuſcipit in ſe periculũ, eſt dominus rei, cuius in ſe ſuſcipit periculum. Alio modo nõ ex natura principalis contractus, ſed ex pacto ſuperueniente, poterit alter contrahentium totum in ſe ſuſcipere periculum, & id temporis, nõ colligit, ſuſceptio periculi omnis rei, cuius ſuſcipitur periculum dominium, vt in caſu commemorato, vbi non ex vi locationis, omne periculum, vertitur in cõductorẽ, ſed ex nouo pacto ſuperueniente, quod vt ſæpè diximus poterit alterare naturã contractus. Nã con dictio hæc ſuſcipiendi omne periculum, eſt præter naturã locationis, cõductor enim tenetur de dolo, & lata culpa, non tamen de caſu fortuito, vel inopinato. Conductor tenetur de dolo & lata culpa nõ de caſu inopinato.

Quocirca, ſi locans diminuit de pretio vt Ioannes ſuſcipiat in ſe omne periculum contractus nõ eſt damnandus. Neq; locans, ſub pacto prædicto, dat facultatem conductori occidendi vel boues, vel alia animalia quæ locat (vt putat Conradus. q. 92.) ſed ſolum ea locat ſub eo pacto, vt periculum in ſe ſuſcipiat, & locatio eſt ita, ſi locans ex nouo pacto diminuat tã tundẽ de pretio locationis quantundem digna eſt ſuſceptio in ſe periculi, quæ ſibi nõ incumbebat: vnde videtur duos in huiuſmodi caſibus eſſe contractus & locationis, & aſſecurationis. Et ſi ſola eſſet locatio, puta ſi nihil diminueret de pretio locans, & nihilominus voluiſſet, aſſecurata eſſe animalia ſua quæ locat, eſſet velut mutuum, & eſſet vſura. Cæterum, quia propter aſſecurationem diminuit de pretio locationis conſueto, idcirco iu ſtus eſt contractus locationis, propter ad mixtionem noui cõtractus, alterantis ip ſum à propria natura, vt dudum aiebam. Quocirca valde eſt obſeruanda iſta mixtio contractuum, refert enim maximè.

¶Vnde etiam hic contractus, ad eandem normam decidendus eſt. Petrus habens. 20. boues, æſtimatos. 40. ducatis, vel pretio alio currenti, dat eos Ioanni: vt ſibi ſint vſui, ita tamen, vt quarta pars, & fœtus, & fructus ſit Ioannis. Modo tamen, dimidia pars boum ſtet, periculo tribuendo Ioanni, itaque teneatur in fine ſocietatis, decem boues, vel eorum æſtimationem exhibere Petro. Reliquæ autem tres quartæ fructuum, diuidantur inter Petrum, & Ioannem æqualiter. Conradus vero quæſtione. 92. caſu. 1. duos aſſerit hic eſſe contractus, alter eſt ſocietatis, alter vero eſt mutui. Namque quod ad decem boues, quorum periculum eſt penes Caſus alter.

eſt penes Petrũ ſocietatis eſt contractus, quo ad alios vero, quorũ periculũ eſt penes Ioannẽ recipientẽ eſt contractus virtualis mutui. Quatenus Petrus ex contractu decem ſua poteſt repetere animalia vel æſtimationem, quia igitur quo ad hanc medietatem capitalis, capitale eſt ſaluum ideo eſt vſura, quia capitali ſaluo recipit partem fœtuum, & partem fructuum. Ioannes vero Maio. in. 4. quæſt. 46. in. 4. diſt. 15. diuerſum autumat, non eſſe ibi mutuum, neque vſuram. Quarta enim pars fructuum exhibetur à Petro, Ioanni integra, quæ alias erat diuidenda ex æquo, vt Ioãnes ferat in ſe ſi quod acciderit periculum decem boum, vt in caſu proponitur.

¶ Et demum quia ibi ſunt duo contractus, vt dudum exponebam, ſocietatem eſſe licitam, teſtatur.

¶ Syluester verbo ſocietas. 2. quæſt. 6. inquit inter ſocios poteſt celebrari triplex pactum, circa ipſum animal ſolum, aut circa fructus, aut circa tempus, ſi pactum celebretur inter ſocios circa animalia ſolum, periculum nõ debet ſuſtinere, alius regulariter loquendo, niſi dans. Neq; paciſci aliter licebit, quia ſemper periculũ debet ſuſtinere exhibens animalia, ad ſocietatem, ſecundum Bald. in. l. ſi paciſda. C. de pactis, & ſecundum Ange. tract. de ſocietatibus. Dixit tamen regulariter, quia poteſt contingere, quod dans animalia, non teneatur ferre contingentia pericula, vt verbi gratia, ſi recipiens, nollet etiam ferre periculum quod ipſe tenetur ſuſtinere, nempe periculum, quod accidit ex ſua culpa, vel negligentia niſi pro parte. Tunc enim poterit dans, paciſci vt ferat aliud fortuitum periculum totum, ſi non vult ferre quod alioqui tenetur ipſe ferre, & non dãs. Quia grauatus in vno, eſt releuandus in alio. l. ſecũdum naturam. ff. de regulis iuris.

¶ Vnde ſecundum eundem ibidem. q. 7. ſi Petrus dat Ioanni bouem, & vitulum, nutriendos ad annum, ad eam rationem quod in fine anni, vendantur & eis diuẽditis. Petrus accipiat ſuum capitale, & lucrum diuidatur, eſt iuſtus contractus, ſi dans bouem, & vitulum retinet in ſe fortunæ periculum, & Ioannes accipiẽs nõ obligetur Petro, ſupplere pretiũ, ſi minꝰ vendãtur, quam fuerint empta, quia tũc capitale eſſet ſaluum, & eſſet vſurarius cõtractus. Etſi caſus hic ſatis eſt inuolutus, apud Syluestrum, quippe non explicat, quod ſit hoc lucrũ, nũ ex fructu, & fœtu, an ex pretio venditionis, vel aliũde.

¶ Cæterum ſatis liquet ex Bal. ſententia quã Syluester ſectatur in ſocietatis contractu, de quo loquimur. ſ. quando fit circa animalia, vel fructus eorum, non poſſe iniri pactum ex quo animalium periculũ ſit ſuſtinendũ ab ipſo ſocio accipiẽte, & ſaluum ſit animal danti. Niſi ſit periculum ex culpa dantis, vel dolo quod manifeſtum eſt accipientẽ eſſe ſubiturũ ideo ſermo ſolum eſt de periculo inculpato.

¶ Cæterum Syluester, non meminit ſe dixiſſe in verbo ſocie. 1. quæſt. 2. quod in ſocietate circa pecuniam poterit lucrum eſſe ſaluum vni ſociorum ex nouo contractu aſſecurationis, & ex alio venditionis, id quod nos ſupra quoad licuit ſatis elucidauimus, quocirca, ſi in contractibus memoratis dans animalia, ad ſocietatem, ipſe vt ſubeat alter ſocius periculum, ex lucro ſibi proueniente, demit condignam partem ad arbitrium boni viri, & exhibet eam ſocio accipienti animalia conſequens eſt, cõtractum ex hac parte iuſtificari. Et Baldus & quiuis alter hoc non poterit inficiari, propter mixtionem contractuum, aut ſi inficietur, illi non videtur acquieſcendum. Et quidẽ ipſe loquitur, quando contractus ſocietatis animalium eſt purus, tunc enim dãs animalia, ſubire debet periculum fortuitum, quod accidit citra culpam accipientis, ſecus ſi dans animalia ſe grauat detrahendo lucri partem ſibi prouenientem, vt alter propter illam ſubeat tale periculum. Quocirca acquieſco magis Ioanni Maiori, in hac parte, quam nominatis autoribus.

Refellũtur Bal. Syluester, Angel. & Conra.

¶ Supereſt iam, aliud diſcutere dubium, de quodam caſu quem vocant Hiſpani baratas, o mohatras, an ſit licitus & hoc dubium habet hoc loco legitimam ſedem, quia huiuſmodi Baratæ ſæpè ſunt labe vſuraria infectæ. Eſt quidem multiplex modus huius cõtractus. Primus, quando quiſpiam indigentia numorum compulſus, vt vitet cambia & recambia, accedit ad mercatorem, vt ſibi in diem vendat

De cõtractu qui dicitur mohatra Hiſpanis.

copiam pannorum, aut lintheorum, vel quod volueris aliud, & ille in diem præſcriptum vendit, emptor autem, vt cito ſibi ſubueniat, vilius multo vendit, quam emerat, vt ad manum habeat pecunias. Et quidem hic contractus, ſi vendens vendit iuſto precio, vendendo ad rigidum, quia in diem vendit, vtique non eſt iniuſtus, neque ex parte vendentis, neq; ex parte reuendentis vilius, quia cogit eum neceſsitas, verum ex parte reementis fortaſsis poteſt eſſe iniuſtitia, ſi multo vilius emat, quam par fuiſſet emere, verum ſi in publico emit & ipſe emit, eo pretio, quo maiori tunc nullus emet, non iniuſtè emit. At vero in contractu hoc, non hęc ſeruatur vt plurimum æqualitas prædicta, ſed potius vendens, quia aduertit indigentiam ementis, ideo vendendo in diem, exceſsiuum imponit pretium ſuis mercibus, excedens omnis iuſti pretij latitudinem, ideoque vendens ſub hac ratione eſt vſurarius. Siquidem quia vendit in diem, pluris vendit, quam ſit iuſti latitudo pretij. Et perinde eſt atque ſi ratione mutui, quicquam acciperet vltra ſortem. Porro emens, quia coactus facit indigentia, non peccat, aut vendendo, multo minoris, quam emit aut emendo, multo pluris, quam latitudo iuſti poſcebat pretij. Porrò qui ob hoc emit, multo vilius, quam pro latitudine iuſti pretij, non ſemper peccat. Siquidem ſufficit, quod ſecundum quid ſit latitudo iuſti pretij, id eſt, quod merces ſi vendatur, ab huiuſmodi, qui emit, vt vilius vendat non habet maius pretium, communiter, quam illud quod datur pro illa. Et ſi fiat ſine fraude, ſed ſyncere ematur nihil criminis habet, fit autem ſine fraude, quando in publico foro emitur, & nulla præceſsit conuentio ſecreta videlicet quod nullus alius emat, vt hic vel ille emat, vt ſupra diximus quando de ſubhaſtatione agebatur, fit quoque & aliter huiuſmodi contractus, videlicet, quando is ipſe mercator qui vendit merces haſce, emit ab ipſo emente numerata pecunia, verbi gratia, vendit ſupra latitudinem iuſti pretij, & emit ab eodem, infra latitudinem iuſti pretij, vnde magna eſt iactura, reuendentis, cui ſe ſubijcit, vt compos ſit pecuniæ qua eget. Namque ſi vlnam pani valentem ad ſummũ. 30. ipſe emit pro. 40. quia emit in diem & deinde reuendit numerata pecunia eidem pro. 20. valde grauatur reuendens, vnde huiuſmodi primo vendens, tenetur reſarcire totum damnum quod excedebat latitudinem iuſti pretij. Cæterum obijciet aliquis, & quid ſi is qui primo vendiderat, & poſtmodum emit quod vendiderat, pecunia numerata emit eo pretio, quo quilibet alter emeret num tum peccabit, emendo, vtique non peccaret, neque teneretur reſtituere, quia pretio iuſto emit, & ſi peccauit excedens latitudinem iuſti pretij pluris vendendo in diem, quam eſſet iuſti pretij latitudo, & tenetur reſtituere. Porro lege regia cautum eſt, ne iſti emant, quod in diē vendiderunt, ab ipſis quibus vendiderunt. Namque præſumitur contra ipſos fraus, & vſuraria labes, vnde ſic habet lex, nullus mercator, neque argentarius, neque proxeneta, neque alię perſonæ, quæ interueniunt, vt argentum vendatur in diem, vel ipſi accipiunt in diem, vel alias merces, nomine aliarum perſonarum, & rurſus, ipſi eadem recipiunt ſub vilibus precijs, vel ipſum argentum, vel merces ipſas, quia ſuppeditant numeratam pecuniam. Mandamus, quod prædicti mercatores per ſe, neque per interpoſitam perſonam, neque directè, neque indirectè, non rurſum reemant, vel recipiant, quod in diem vendiderunt, ſub pœna perditionis officiorum, & præterea. 5000. dipondiorum pœna mulctentur & rectè hoc eſt iſta lege cautum, ſiquidem, & ſi poſſet contingere, quod mercator, rurſus emens, quod vendiderat in diem, emat iuſto pretio vt diximus, verum quia rarenter hoc accidit, ideo cauetur ne fiat, ſed quid ſi non ab eodem accipit, quod in diem vendiderat? Equidem ſi nulla fraus ſub eſſet, fas eſſet, verum lex præfata, ſancit quod ipſi mercatores, neque per ſe, neque per interpoſitam perſonam, emant quod vendiderunt. Cæterum lex hæc intelligenda venit, quando ipſi mercatores hoc curant per interpoſitam perſonam, verum à me propoſitũ; eſt quando ipſis non procurantibus, ſed negligentibus, emunt à tertia perſona, quod

quod ipſi vendiderunt primo emptori. Iſtud autem non vetat lex niſi reddatur malum, ex alia cauſa, vel circunſtantijs, videlicet, quia iniuſto pretio emit. Aut ſi ipſimet proxenetæ, qui interueniunt inter mercatorem, & eum qui debet emere in diem vt inde faciunt contractum, quem diximus nominari Hiſpanis, Baratam, ipſi contrahunt cum mercatore, vt vendat eis in diem quaſdam merces, vſque in annum, verbi gratia. Ea tamen conditione, quod ſi intra duos, vel tres menſes, obtulerint, perſonas, vel perſonam qui ſit ſoluendo, & obliget ſe ſoluturum intra annum merces commemoratas, quas ipſi emerunt, quod ipſi liberi ſint ab obligatione ſoluendi. Interim ipſi proxenetæ quærunt & inueniunt, qui vult baratas iſtas quem ſubſtituunt in obligatione quam ipſi habent & dant ei merces quas in diem emerunt. At ille deſiderans numeratas peccunias, vendit merces proxenetis ipſis quas ab ipſis accepit, perdens in quolibet centenario. 25. vel 30. vnde quod valebat centum, dat pro ſeptuaginta. Proxenetæ rurſus, merces quas viliſsimo pretio emerant modo prædicto, rurſus vendunt, perdentes alteri in quolibet perdendo centenario, quindecim, aut viginti, itaque quod valebat centum, & ipſi emerunt pro ſeptuaginta, ab indigente, ipſi vendunt pro. 85. aut pro octoginta. Et lucrantur. 15. in qualibet vlna panni, verbi gratia, quam emerant à mercatore. Et quidem hæc vafricies proxenetarum eſt immanis ſagacitatis, & repudiatur à legibus regijs, quæ ſic habent. l. 14. titul. 12. libro. 5. Recopilatio. Nullus proxeneta fori (Hiſpanè de lonja,) iumenta, vel merces alias, neque quæuis bona, ſiue ſtabilia, ſiue inſtabilia audeat per ſe vel per alium, ſibi emere hæreditatem aliquam, neque aliud quidpiam eorum quæ ſibi dantur vendenda, ſiue ex multo ſiue ex exiguo pretio ſub pœna amiſsionis officij & 5000. dipondiorum pro qualibet vice fiſco regis, & delatori diſtribuendorum, & oppido, vbi tale acciderit.

Caſus inuolui ſatis decliſo.

¶ Verum miſſa lege regia, ex qua contractus prior eſt iniquus contractus, ex parte proxenetæ, ementis, quippe qui probibetur emere huiuſmodi, ad quæ vendenda ipſe interuenit ex officio, item eſt iniquus tum quia emendo, non emit, vt emat, ſed vt decipiat miſerum hominem quærentem pecunias vtcumque poſsit eas habere etiam cum diſpendio ſuæ ſubſtantiæ, item tertio, quia iniuſto emit pretio, nam quia numerata pecunia emit, ideo multo vilius emit, & quia eſſet iuſtum pretium, vt ſupponimus, quia hoc intendunt iſti hanc obtendentes techniam. Tum etiam quia ſubſtitutus in obligatione ſoluendi merces, quas ipſi proxenetæ ſubſtituerunt, ad ſoluendum mercatori, vnde ipſi primo emerant ad diem merces, tenetur pretium longe maius ſoluere, mercatori, quam fuerit pretium ex quo ipſe vendit proxenetis. Nam hoc erat inſtitutum proxenetæ, eruere ſe ab obligatione ſoluendi maius pretium, quo ipſi emerant in diem ſoluturi, & acceptis mercibus, multo vilius emere, quam ipſi emerant, itaque ipſi potiuntur vilitate pretij, & ſubſtitutus ipſorum patitur in ſoluendo magnitudinem pretij, vt verbi gratia, ipſi emerunt in diem pro centum, ſubſtitutus tenetur ſoluere centum mercatori, qui ipſi vendit pro. 70. & proxeneta lucratur cum ſubſtituto ſuo, & item cum alio, cui denique merces nouiſsimè vendit. Caſum iſtum promptius habebis, ſi facias eſſe Petrum mercatorem, & Ioannem proxenetam, qui ab illo emit certo pretio, verbi gratia, mille vlnas linthei ad centum pro ſingula vlna merces in annum ſoluendas ſub conditione quod ſi bimeſtri, aut trimeſtri ſpacio exhibuerit ſubſtitutum, idoneũ ſuæ obligationis, quod Petrus teneatur probatum habere, & quod Ioannes tũc ſit liber ab obligatione inita ex prædicto contractu, fac item ſubſtitutum eſſe Martinum, qui preſſus indigentia ſubſtitutionem obligationis præhabitę acceptat, ſuis humeris imponens, onus Ioãnis proxenetæ, à qua Ioannes exoneratus dat merces quas emerat in annũ Martino vt ipſe Ioãnes, eaſdẽ ab eo emat, Martinus vendit, & Ioãnes emit, viliori multo pretio, quã Ioãnes emerat à Petro, qa emit pro. 70. dipõdijs vlnam ſingulã linthei quæ Martino cõſtiterat centum. Et Martinus totidem ſoluet Petro. Deinde

Ioannes, non contentus primo lucro, itē vendit eaſdem merces, quas vili emerat, vendit pro. 80. vel octogintaquinque dipondijs ſingulam vlnam, & lucratur, aut decem, aut. 15. in ſingula vlna, & Martinus perdit. 30. in ſingula vlna, ſiquidem ſoluere debet centum, & ipſe ſolum accepit. 70. in quo caſu mercator vendens proxenetæ in annum, pluris iuſto pretio, quia in diem vendebat peccauit. & eſt vſurarius. Et proxeneta emens item in annum & ideo carius, peccauit item, quia nulla coactus neceſsitate fecit, immo illectus auaritia, & volens nocere proximo emit: quia intendebat exonerare ſe ab obligatione ſoluendi centum, & eam transferre in Martinum, quem videbat compellente indigentia, & ideo non ſponte eſſe accepturum tam iniuſtum onus. Et rurſus proxeneta Ioannes, peccat, merces, quarum eſt viliori pretio factus compos vendendo Iacobo pluris, quam eſſet earum valor, quia vendebat in diem, ſiue ad annum, ſiue ad biennium, aut triennium, &c. Et Ioannes tenetur reſtituere. Martino damnum ei illatum itemque Iacobo ob eandem cauſam. At mercator, itē tenetur reſtituere Martino, ſi proxeneta non eſt ſoluendo eidem ſubſtituto. Reſtitutio autem debet eſſe de toto exceſſu iuſti pretij, quod ſuppoſitum eſt, eſſe ſupra latitudinem iuſti pretij item Proxeneta tenebitur eidem ſubſtituto. Si pretium illud, ſcilicet, ſeptuaginta ex quo emit merces à Martino, fuit iniuſtum pretium, voco autem iniuſtum precium, ſecundum ſubiectam materiam, ſcilicet, quod excedit latitudinem pretij iuſti, eorum quę venduntur ex cōtractu præhabito, qui dicitur Mohatra vel baratas Hiſpano ſermone. Cæterum de iſtis hactenus, ſiquidem tot ſunt hominum technæ totque artes falſæ, vt crumena in immenſum creſcat, quot nullus ſat erit hominum eas numerare, vt verè dictum credam euangelicum illud, filios huius ſeculi eſſe prudentiores

Luc. 16. in ſuo genere filijs lucis.

¶ Propterea iſtis ſuperſedendum & pluribus enarrandis caſibus non eſſe incumbendum duco, quoad præſentem materiam. Quia libranti exactè prædicta, ſufficient, ad rel. qua differenda.

¶ In periodum autem huius capitis libet annectere, dubium illud quis ſit cōpetens iudex, in re vſuraria, an tempo- *Vſura eſt mixti fori.* ralis an eccleſiaſticus iudex. Et iuriſconſulti diſtingunt dicentes, ſecularem, eſſe iudicem, quantum ad hoc, quod ſi ſolutæ ſunt repetantur, & reſtituantur ſoluenti, verum ad diſtinguendum an contractus ſit vſurarius, nec ne, ad tribunal eccleſiaſticum ſpectare. c. illo vos, extra de pigno. Et in. ca. ad noſtram, extra de emptione & vēd. Et à iudice eccleſiaſtico etiam compelluntur vſurarij, reſtituere vſuras, & publicos vſurarios ſubmouere debent à communione altaris, quia ipſo iure ſunt excommunicati publici Chriſtiani vſurarij, Iudæi autem publicitus habent menſas fœnebres ſed hos nō comprehendet cenſura eccleſiæ, quia non ſunt Chriſti membra ſaltem per fidem & characterem baptiſmi. Neq; debent recipi ad Chriſtianam ſepulturam ſi in ſuo peccato vſuræ deceſſerunt ex. cap. Quia in omnibus, extra. de vſuris & iudex eccleſiaſticus per cenſuram excommunicationis maioris omni appellatione poſtpoſita, poteſt cogere huiuſmodi vſurarios, vt reſtituant vſuras ex. c. Quoniam non ſolum extra de vſuris. Et item & poteſt cogere aliter, quia contra repetentes vſuras, poteſt obijcere eis exceptionem, quod primum ipſi ſoluāt quas conſtat debere eos, ibidem. c. fruſtra. Et non ſolum ipſi, ſed etiam hæredes ſunt cogendi ad ſoluendas vſuras, ſiue filij, ſiue extranei ibidem. c. tua.

¶ Eſt ergo vſura mixti fori quando non eſt dubiū non vertitur in dubium, quod contractus fuerit vſurarius. Siquidem id temporis, punitio ſubditur & iudici ſeculari & eccleſiaſtico, ſi vero vertitur in dubium: an ſit contractus vſurarius, an non iudicij eſt eccleſiaſtici. Enimuero iudicare, de contractibus, an ſint peccata? iuris eſt eccleſiaſtici. Quod vero extra de vſura. cap. Poſt miſerabilem, mandat compellendos vſurarios per principes ſeculares, non eo mandat, quia eccleſia orbatur hac punitiua vſurariorum poteſtate, ſed ſermo eſt de Iudæis, & hos ibi mandat coerceri ad remittendas vſuras Chriſtianis. Siquidem Iudæi coercentur, pœnis temporalibus, nō tamen ſpiritualibus deterrētur

quas eccleſia fulminat contra vſurarios excommunicando eos, Iudæi autem non poſſunt propriè excommunicari. 1. Corinth. 5. quid mihi de his, qui foris ſunt, & ibidem ſermo eſt, de excommunicationis cenſura, quam eccleſia vibrare nequit in Iudæos infideles, vt neque in alios infideles. Propriè dixerim, quia impropriè, poterit, tantiſper dum vetat ſub excommunicatione fideles ne communicent cum Iudæis, non remittentibus vſuras Chriſtianis, vt ex c. Poſt miſerabilem, &c. Quanto extra de vſura liquet.

Infideles indirectè & impropriè excommunicari poſſunt ab eccleſia.

¶Quod ſi quæritas, quid ergo ſi non poteſt eccleſiaſticus iudex vibrare excommunicationis ſententiam in Iudæos infideles, poterit ne alijs pœnis eos coercere ne vſuras ineant cum fidelibus? vtique poterit, cum vt conſulat indemnitati Chriſtianorum, tum, vt eos arceat, à peccato vſuræ committendo, quod eſt crimen, contra legem naturalem. Quod ſi poterit eos punire, ſi homicidium fecerint, aut furtum aut rapinam, &c. quippe quæ ſunt crimina euertentia, & deturbantia pacem reipublicæ, vſuram quid ni poterit? quæ & ſi non perturbat pacem reipublicæ, nam vſurarius, ipſe dat fœnus, & nullus vſurarius ab eo ſubripit illud. Nam eſt voluntarius ſimpliciter contractus vſurarius, & ſi ſit inuoluntarius ſecundum quid, ſcilicet, ex parte accipientis ad vſuram, nihilominus, vergit vſurarius contractus in damnum reipublicæ, ſiquidem vſuræ tacitè, expilant ſubſtantias ciuium, & reddunt eos pauperes. ſed obijcies, homicidium punire, aut rapinam pœnis temporalibus, &c. eſt iudicij ſecularis, itemque quia vſura; eſt noxia bono temporali reipublicæ, eius punitio ſpectabit ad iudicem temporalē, & non ad eccleſiaſticum. Vnde oportebit probare quod quatenus eſt peccatum, offenſiuum diuini numinis ſpectet eius punitio ad iudicem eccleſiaſticum, id quod eſt probatu difficilius. Et certum eſt, vt dudum aiebam, quod pœna ſpiritua li eccleſia nequit in infidelis agere, ideo de temporali pœna, tota eſt diſputatio. Nam hanc poſſe in eos exercere principes ſeculares peruium eſt, ex. cap. Poſt miſerabilem. Siquidem, quatenus vſurarij ſunt noxij bono conciuium, quia eos redigunt exactis vſuris in magnam paupertatem, ideo eos poſſe coercere temporalibus pœnis, dubitari non poteſt.. Et ſicut poteſt eos cogere, vt non exigant, ſed remittant vſuras fidelibus, ad eundem modum, & quod non eas imponant fidelibus cogere poſſunt. Primum patet ex. cap. Poſt miſerabilē. At de iudice eccleſiaſtico, non tam in propatulo eſt, num poſſit eos coercere, ne peccent, fidelibus dando ad vſuram. Siquidem ſi ſupponimus, quod quibuſdam collibuit, lic tum ne dum permiſſum fuiſſe Iudęis vſuras exigere ab extraneis videtur, quod ad vſuram dare Chriſtianis, pertinere ad ritum, & facultatem ſuæ legis, quam profitentur. Quod ſi poterit eccleſiaſticus iudex, coercere, ne huiuſmodi obſeruent ritum, & ne facultatem hanc obſeruent, item poterit coercere, ne plures ducant vxores, ne repudient acceptam; & aliam ducant, &c. Quod ſi hæc admiſeris, poterit quoque eos punire, quia obſeruant cæremonias alias ſuæ legis, vt quia infantes ſuos circuncidant, octauo die, &c. id quod eſt euidenter falſum, quia hoc eſſet cogere, ad recipiendam fidem Chriſtianam, cum tamen ex. cap. Qui ſyncera. 45. diſt. didicimus, non eſſe cogendos, ſed ſuo arbitrio, dimittendos.

¶Conradus lib. de contract. quæſt. 25. omnino contendit, iudicē eccleſiaſticū, poſſe & debere punire vſurarios Iudęos, nō ſolū propter bonum ciuium, quatenus vſurarum exactio, eſt fidelibus læſiua, ſed etiam ſecundum quod vſura eſt diuini numinis offenſiua. Siquidem debet eccleſia diligere ex charitate Iudæos; Idcircoque debet ſubmouere eos ab hac diuina offenſione. Et deducit ex iure canonico, exempla multa, ex quibus conſtare poterit, eccleſiam hac eſſe donatam facultate puniēdi peccata Iudæorum.

¶Primo ex. capit. conſtituit. 17. quæſtione. 4. vbi Concilium Toletanum, mandat Iudæos vſurpantes officia publica publicis cædibus, eſſe puniendos.

Eccleſiæ poteſtas aduerſus infideles ſibi ſubiectos.

¶Secundo ex. cap. ſæpè. 28. quæſtione. 1. vbi mandatur, Iudæis recens ad

fidem conuerſis, vt deuitent aliorum infidelium Iudæorum conſortia, quod ſi ſecus fecerint, ſint fidelium ſerui, & infideles ipſi publicè caſtigentur.

¶Tertio in.c.alieni.2.q.7.repellit infideles, ab accuſatione fidelium. ¶Quarto.d.54.c.Nulla officia, incapaces eos facit officiorum publicorum.

Quędã pręcepta eccleſiæ obſeruãda à Iudęis ſibi ſubditis.

¶Et quintò extra de Iudæis.Et.54.diſt.c.fraternitatem, prohibet ne Iudæi emãt mancipia Chriſtiana. ¶6.Non permittit eccleſia eis nouas erigere ſynagogas c.conſuluit, extra eodem.

¶7 Prohibet ne in diebus lamentationum ſe prodant in publicum extra eodem. ¶8.Vetat ne Chriſtiana mancipia circuncidant.54.diſt.c.Nulla.

¶9.Iubetur, vt Iudæi ſoluant decimas eccleſiæ de terris quas colunt, extra de decimis, ca.De terris.

¶10.Ne ex teſtamento Chriſtiani, aliquid capiant.24.quæſt.2.ſanè.

¶11.In c.in Archiepiſcopatu extra de rapinis, Saracenos ob quædam delicta papa iubet pœna temporali mulctandos, ab epiſcopo, itemque flagellis torqueri citra tamen ſanguinis effuſionem.

¶Hæc autem omnia, & alia hoc genus ſolum colligunt, eccleſiam, conſulendo indemnitati fidelium, cum quo ad temporalia bona, tum quo ad fidem eorum ſeruandam incolumem, poteſtate frui, puniendi delicta infidelium, ſibi ſubiectorum, ideòque ſubmouet recens conuerſos, à conſuetudine ineunda cum infidelibus, quia corrumpũt bonos mores colloquia praua. Et eos incapaces declarat ad obeunda officia publica, circa fideles, vnde etiam characteribus quibuſdam notantur Romæ, vt diſtinguãtur à fidelibus, videlicet, quia pileis quibuſdam notantur liuidis, aut palidis, & veſtes ſericæ illis prohibentur, & arma deferre, non permittitur eis, quæ ſunt nobilitatis indicia. Et hæc omnia ſunt in fauorem fidelium, vt eos contemptui habeant, & non commiſceãtur cum eis, vnde & eos arcet ab accuſandis fidelium peccatis tanquam ignobiles, & viliſſimos homines, qui facile corrumpi valent ex munere, vt falſam deferant contra fideles quos odio habent accuſationem, & reliqua perpendito ad eandem cationem.

¶Cæterum iſthæc non probant, quod eccleſia poſsit punire peccatum Iudæorum, ſolum vt eſt Dei offenſiuum. Quippe etſi eccleſia diligat Iudæos ex charitate, non proinde ſequitur, quod vſurarium Iudæum poſsit punire, ſolam obſeruando, quod eſt peccatum contra Deum, & non ſecundum quod eſt læſiuum fidelium. Nam ſi faciamus Iudæũ, dare ad vſuram alteri Iudæo vel Saraceno, ſubditis eccleſiæ, eccleſiam non ſe intromittet (vt arbitror) in puniendo huiuſmodi vſuræ peccato. Neque mandabit Iudæo, vt remittat vſuras Saraceno, vel Iudæo, id quod mandat, in gratiam fidelium in.c.Poſt miſerabilem.

¶Cæterum ſi peccati rationem obſeruaueris, ſiue à Saraceno, ſiue à Iudæo, ſiue à fideli exigatur vſura in crimine eſt exigens. Non ergo eccleſia punit Iudæos vſurarios publicos, obſeruata ſola ratione culpæ. Quia tametſi deſideret eorum ſalutem æternam, vt & omnium infidelium pro quibus in paraſceue fundit ad Deum preces, non tamen hoc deſiderium, tam ſe prodit quam perueniat ad puniẽdas vſuras, vt ſunt peccata Deo ingrata. Quia ſi ob hoc puniendæ eſſent multo fortius eſſent puniendæ ſuperſtitiones Iudaicæ, quæ magis ſunt Deo odibiles, quia directe ſunt contra ipſum deitatis æternum numen, at ſolum directe vſura eſt contra bonum proximi. Dixerim igitur diſtinguendam eſſe diſputationem hanc quia vel Iudæis licebat vigẽte lege exigere vſuras ab alijs nationibus, aut non licebat, ſed eis duntaxat erat permiſſum. Quod ſi licebat, eccleſia poteſt prohibere ne vſuras extorqueãt à fidelibus conſulẽs ſuorum indemnitati, cui conſulendæ habet, à Deo ſufficientem poteſtatem. At vero, quod ab alijs non extorqueant, quippe iſtud ex hypotheſi ſpectat ad ritum Iudaicum, videtur, quod non ſubſit eccleſiæ iſtud prohibere, vt neque alios Iudæorum ritus nã tantiſper dum Iudæos ipſa tolerat debet etiam tolerare eorum ritus.

¶Si vero vſurarum ſtudium ſolum demus permiſsioni diuinæ, & non conceſsioni, tunc ſane ſubeſt eccleſiaſticæ poteſtati, vſuras Iudæis in vniuerſum prohibere, ſiue cum fidelibus, ſiue cum alijs infidelibus, vt

Sara

Saracenis, vel quibuſuis alijs: quoniam, quod lex diuina vetabat Iudæis, quam ipſi Iudæi colebant, eccleſia poterit vetare, quippe, hoc vetat, quod lex Moſayca vetabat. At quod impunè ſtuderent vſuris, cum exteris gentibus, iſtud eccleſia poterit non obſeruare, ſed legitimis pœnis in Iudæos vſurarios publicos animaduertere, ſicut in homicidas, in fures, & in raptores Iudæos animaduertere poterit, ita in vſurarios Iudæos, qui quadam tenus ratione ſunt ſicut fures & ſicut raptores, vt ſupra declaratum eſt, & iuxta hoc vſura non eſt ritus Iudaicus. ¶ Vtrũ autẽ fuerit vſurarũ ſtudiũ à Deo ſolũ permiſſum, an etiam conceſſum, ſupra diſſertum eſt. ¶ An vero principes ex cauſis vrgentibus, tam eccleſiaſtici, quam ſeculares poſsint permittere vſuras in ſuis principatibus, aut dominatiõibus, ſeu iuriſdictionibus. Reſpõdetur breuiloquio, permiſsionem bifariam eſſe conſiderandã, aut ad euitandum maius malum, permittendum eſſe minus malum, vt ad euitãdum inceſtus, & Sodomiam, & adulteria permittitur meretricia ſcortatio. vt dixit Auguſt. ſermone de ordine. Tolle meretrices, de rebus humanis, & omnia libidinibus turbabis. Alio modo fieri poteſt permiſsio ad aſſequendum bonum. Et hæc ſecunda, eſt illicita permiſsio, quia non ſunt facienda mala vt veniant bona. Et interim obſerua, quod is dicitur permittere, qui cum poſſet prohibere, & debuiſſet nihilominus nõ prohibuit, eſt ſermo de permiſsione humana, Deus enim non eadẽ ratione dicitur permittere, quia debeat prohibere, Deus enim non tenetur prohibere peccata, vt liquet, at ſuo mirabili, & arcano conſilio; cum poſſet prohibere vniuerſa mala, non prohibet, vel in pœnam delinquentis, aut in profectum, patientium, &c. Prima igitur permiſsionis ratio iuſta eſt, permittere minora mala ſpiritualia, vt euitentur maiora, vt permittitur ſcortatio meretricum, ne maiora mala cõtingãt & permittebatur olim libellus repudij, ne accideret vxoricidium, itemq; permittebantur vſurę, ne facerent ſuis contribulibus Iudæi rapinas, & furta tanta erat Iudaica auaritia. Quamobrem, ſi Deus olim hoc permittebat Iudæis ad euitandum maiora peccata, quis poterit accuſare magiſtratus, ſi ad euitandum maiora peccata, itidem permitterent? ¶ Porrò vſurarijs fauere, aut eis conſentire nefas ſemper eſt: ſiquidem digni ſunt morte, & facientes mala & conſentientes facientibus. At vero permittere non eſt conſentire, ſed tolerare peccatum minus, ne ſequatur maius, eſt porrò permiſsio quædam iuſta, alia iniuſta, iuſta eſt, quãdo is qui poteſt & debet prohibere ex rationabili cauſa non prohibet, vt iuſta eſt permiſsio proſtibulorum, & apoſtoli item permiſerunt. vt legales obſeruantiæ coirent aliquando; cum euangelicis traditionibus, videlicet circuncisio cum baptiſmo, ex cauſa rationabili hoc permittentes, vt ſynagogicæ obſeruationes, ſepelirentur cum honore, vt Auguſt. commemorat & nos latè proſecuti ſumus in. 4. ſenten. libr. Permiſsio vero iniuſta eſt, quando qui poteſt & debet prohibere, nulla ſubſiſtente idonea cauſa, non prohibet, & hoc eſt quodammodo conſenſus in peccatum alterius. Si ergo iuſta ſubſtiterit cauſa magiſtratus ſiue eccleſiaſtici, ſiue ſeculares, poſſunt iuſtè permittere vſuras, erit autem iuſta cauſa ad vitandum maiora peccata; ſiquidem vſura non eſt maximum peccatum, quandoquidem grauitate exceditur, à furto, & rapina, & homicidio, &c. vt ſupra eſt expoſitũ, quando exordium erat de vſura tractatus. Cæterum ad aſſequẽdum maiora bona, vel temporalia, vel ſpiritualia, vel ad euitandum mala temporalia, non ſunt permittendæ vſuræ. Vnde extra de vſuris. cap. ſuper eo. traditur, quod ſi propter ſeruandam hominis vitam non eſt mentiendũ, multo fortius, neque vſura eſt admittenda, etiamſi inde eſſent captiui redimẽdi. At captiuorũ redemptio, eſt ingens bonum, non ſolum corporale, quia captiui fideles donantur ex redemptione libertate, quinetiam, & ſpirituale. Quippe captiui fideles apud infideles agentes, maximo fidei, & morum verſantur periculo. ¶ Scio, te forte mihi obiecturum præfatum capitulum non tradere non eſſe permittendas vſuras, propter maiora bona, ſed ſolum non eſſe faciendas, aliud autem eſt permittere, aliud facere. ¶ Et accedit eodem quod apoſtoli permiſerunt Iudaicos ritus coire euangelio, quia

Vſura ſecũdũ quandã rationẽ nõ erat ritus, ſed crimen Iudæorum eis permiſſum ob ſuã auaritiam.

Permittere ex cauſa iuſta, non eſt conſentire.

Propter nullum veriſimiliter, quod ſperatur bonum eſt permittẽda vſura.

Iudæi recens conuerſi ad fidem, ſi pre-
merentur continuo ritus patrios relin-
quere, valde offenderentur, quia infirmi
erant, & deficerent à fide: & ideo ne à fi-
de ſuſcepta delaberentur, tolerabãt apo
ſtoli, concurſum vtriuſque legis: ergo ſi-
militer ſi accideret, Iudæos conuerti, &
tunc aduerteret prælatus, quod ſi eos
cogeret ad ſtatim euomenda vſurarum
ſtudia tis conſuetiſsima, quod periclita-
rentur in fide ſuſcepta videt, quod poſ-
ſet interim diſsimulare, non puniendo
vſurarios.

¶Porrò autem, quia vſurarij ſuis animis
nocẽt admodum, & cæteros oppido læ-
dunt, quia eos deducunt ſenſim in ſum-
mam paupertatem: ideo hoc malũ, pro
pter nullum quod veriſ[illegible]iter creditur
bonum, eſt ſuſtinendum, ſed ſolum non
eſſet puniendum, quando ex punitione
maiora timerentur mala, quam ſit vſu-
ræ malum. Quemadmodum, & hæreti-

Quando à punitione delictorũ ceſſandum eſt.

corum eſſet prætermittenda punitio, ſi
ex punitione cędes, & ſcandala magna
formidarentur fidelium. Et quidem tũc
verè non eſt permiſsio, ſed impotentia
potius ad puniendum. Neque enim ve-
rè dixeris Papam aut regem Philippum
Hiſpaniæ permittere hæreſim Luthera-
nam vigere, apud Germanos. Nanque,
quod Papa præſtare potuit fecit, excõ-
municationis cẽſuras vibratas à iure cõ-
tra hæreticos, in eoſdem vibrare, cæte-
rum quandoquidem iſtud non profuit,
cætera non poteſt. Et ſi donemus, quod
poſſet alijs pœnis in eos agere ſiue Papa
ſiue Imperator, ſiue rex ſit timentur ma
iora mala ex cędibus, & incendijs, &c.
ceſſandum eſſet à punitione, iuxta illud
Euangelicum, ſinite vtraque creſcere
Matth. 13. Quod ſi dixeris maiꝰ malũ eſt
hęreſis, quam homicidia, & incendia eſt
ſanè verum, at etſi certum eſſet, quod cę
dibus, & incendijs innocẽtum eſſet ex-
tirpanda hæreſis, non eſſet committen-
dum facinus, quia non ſunt facienda ma
la, vt veniant bona. Et ideo nõ ſunt diſsi
pandi Catholici, vt comburantur hære-
tici. Nanque nihil ſtultius quam diſsipã
re frumẽtum, vt diſsipetur zizania, ſunt
autẽ Catholici tanq̃ frumentũ & hæreti
ci ſicut zizania, idem dicito de vſurarijs.

¶Summa nanque cura ſemper habẽda,
vt Catholici ſeruentur incolumes. Quã
obrẽ ſi incolumitas horũ nõ poteſt ſer-
uari cõburendo hæreticos, aut iugulan-
do eos interim abſtinẽdũ erit à deuſtio-
ne, & alijs corporalibꝰ pœnis, verũ ſi ſal
ua res eſt catholicorum, vt modo eſt nõ
ſolum excommunicatione, ſed flammis
vltricibus in eos agere eſt expediens.

¶Vt ſi abſciſsio paralytici brachij ver-
git in perniciem totius corporis inſanus
eſſet chirurgus, abſcindens brachium, ve
rum ſi ex abſciſsione ſalus promittitur
totius reſidui corporis, conſultè abſcin-
ditur. ¶Iuſtè igitur aliquando abſtine-
re poſſunt iudices à punitionibus deli-
ctorum ne maiora mala ſequãtur: quod
vero Paulus ait, Argue, obſecra oppor-
tunè, & importunè, non eo dicit, quia
etiam punienda ſunt delicta, quando cũ
magno detrimento fidelium puniuntur
ſed eo dixit, quo cum ſperatur profe-
ctus reprehenſi, reprehendendus eſt de-
linquens, etiam importunè, videlicet
eum moleſtando verbis aſperioribus &
ex cenſuris eccleſiaſticis, & pœnis etiam
alijs temporalibus, ſi oportuerit, vt Pau-
lus ſe geſsit erga inceſtuoſum Corin-
thium. 1. Corinth. 6.

¶Verum iſtud quod Paulus dixit, cor-
rectionem fraternam ſpectat, nos vero
modo loquimur de punitione delicto-
rum, quæ etiam citra profectum delin-
quentis admouenda eſt, quando opor-
tuerit. Siquidem punitio delicti eſt ad
profectum fidelium, qui ex punitione
deterrẽtur, ne in ſimilia facinora laban-
tur. ¶Quod vero opponebatur, de riti-
bus Iudaicis permiſsis olim in eccleſia
primitiua: reſpondetur eſſe diſparem ra
tionem, ad propoſitum. Nam ritus illi
erant diuinitus pro ſuo tempore inſtitu
ti, quod ſi penitus euellere eos apoſtoli
continuo contenderent à Iudæis, obice
opponerent fidei accipiendæ à Iudæis,
quia apoſtolos odio haberent, & cõtem
nerent, quia ritus legis diuinæ conſue-
tiſsimos Iudæis ipſi abolebant. Vt verè
odio habuerunt ob eandem cauſam. At
poſtq̃ fidei maieſtas ſenſim fuit explora
ta ritus illi ſunt aboliti, ſecꝰ in vſura, quę
per ſe mala eſt, ideo nunquam permit-
tenda, niſi ad rationem prælibatã, item
dicito de vſuris, & de alijs peccatis hoc
genus. ¶At vero forſan inſultas, dicens
ſi propter vitationẽ maiorũ malorum,
ſunt

Dubiū vtrū an ſint conſulēda fieri minora peccata ad declinādū maiora.

ſunt permittēda minora, igitur & cōſulē
da forēt minora peccata, ad declinandū
à maioribus, vt ſi verbi gratia, eſt quiſpiā
oīno deliberās vel adulteram occidere
vel ipſam interficere, vt adulteriū decli-
net, huic eſſet iuſtum cōſulere, vt potius
adulteriū admittat, quam homicidium.
¶Rurſus ſi quis non vult, famē patienti
mutuo dare gratis ad emendū panē, niſi
ſub vſura, & eſt tenax propoſiti, num iu
ſtū erit conſiliū vt potius det ſub vſura,
quā quod famæ perire fratrē ſinat? Nā ſi
ad vitationē maiorū malorū, permitten
da ſunt minora, quid ni cōſulēda? Et Pa-
nor. ad cap. ſuper eo. de vſur. hoc annuit,
cui ſuffragātur multa. 13. diſt. c. nerui. &
eſt Gregor. part. 7. moraliū. lib. 25. c. 14.
vbi tradit vbi nullus omnino ſine pecca
to aditus patet minora ſemper eligātur:
itidē 23. q. 2. c. ſi quod verius, ſi facturus
eſt ait, quod non licet faciat adulteriū, &
nō faciat homicidium, & habetur lib. de
adulterinis cōiugijs lib. 2. idē ex cōcilio
Tolet. 13. diſt. c. duo mala. ¶Porrò, ſi ſic
aſſerimus, eſt prōpta obiectio, quia qui
cōſulit minus malū, ſiue ſimpliciter ſiue
ſub cōditione, cōſentit vt alter faciat pec
catū minus, ad euitandū maius, at vero
cōſentire in peccatū nūquā licet, Igitur
neq; cōſulere minus vt declinetur à ma-
iori. Et alia lōgè ratio eſt de permittēte,
quā de cōſulēte. Nanq; permiſsio iuſta,
eſt citra cōſenſum. Nā qui præmittit mi
nora, eo permittit, non quia cōſulit: ſed
quia impunita eſſe ſinit ex rationabili
cauſa. At cōſiliū videtur preferre cōſen-
ſum ad id faciēdū, quod cōſulitur. Si ta-
mē verè cōſulit, quod ſi fictè cōſulit, iam
fictio itē mala eſt: quia agitur cōtra veri-
tatē. Cōrad. lib. de cōtract. tract. 2. q. 25.
corol. 1. omnino credit eſſe peccatū con
ſulere fieri minus ad euitādū maius: quo
niā ſi verè cōſulit cōſentit alterius pecca
to: ſi fictè conſulit mentitur. Nos de re
hac multa diſſeruimus cap. decimo. vbi
tradidimus, quod qui ſuadet, vt euite-
tur maius malum, minus fieri, non in-

Malum nō eſt eligibile.

tēdit, quod is cui ſuadet vel faciat minus
vel maius. Nam peccatū non eſt eligibi-
le, quia malū eſt. Ideoq; nō ſuadet eligē
dum eſſe minus malū, quia bonū eſt, ſed
quia minus malum, & minus malū, cōpa
ratione maioris mali declinandi, habet
quādā eligibilitatē cōditionatā, Ideſt, ſi
ex prauitate animi facientis, alterū eſt fa
ciendū, eligibilius eſt facere quod minus
malū eſt, vnde qui prauū hominē omni
nō obſtinatum ad occidendū vxorē, vt
fruatur adultera inducit, vt adulteriū po
tius admittat, quā vxoriſcidiū non con-
ſentit, neq; intēdit per ſe quod ille faciat
adulterium, ſed reuocare ab homicidio
proponendo adulteriū. Et verba etſi vi-
deantur cōſulentis, aut inducentis, ſunt
potius demonſtrātis minus malum eſſe
adulterium, quam homicidiū. Etſi gloſſ.
ad cap. ſi quod verius Iudicatū permiſsio
nem credit eſſe. Quando autem, & quo-
modo liceat cooperari peccato, nos ſu-
pra loco prænotato, abundè diximus.

Rationes Cōradi ſoluuntur.

Neq; valet ratio Conradi ſi nō intendit,
quod faciat minus, igitur conſulendo,
vel inducendo mentitur. Siquidem Elias
inducens Iudæos, vt facerent altare ſuis
idolis, non intendebat, quod ipſi eſſent
idololatræ, nihilominus ſic loquens nō
mentiebatur. Sanè non mentiebatur,
quia intēdebat quod Iudæi facerēt quod
ipſe dicebat, & ſic intendens non pecca-
uit, quia intendebat non per ſe, ſed per
accidens, quia aliter non videbat, para-
tiſsimos alioqui ad idololatriam eſſe re-
uocandos ad cultū Dei. ¶Secundò item
colligit Conradus, non licere conſulere
minus malum, ad declinationem maio-
ris. Quoniam is ipſe, qui vt declinet à ma
iori, minus operatur, peccat minus pec-
catum perpetrando, igitur, qui conſulit
vel inducit. Reſpōd. negando conſequē-
tiā, quia qui facit minus, vt declinet à ma
iori, poterit ab vtroq; declinare. Nanq;
non ex neceſsitate, ſed ex ſua prauitate
ſua, ſe implicat, & conſtringit, vt ſibi vi-
deatur neceſſe, alterum ſubire, vt ab alio
declinet. At conſulens ſeu inducens con
ſtringitur neceſsitate non ex ſua, ſed ex
alterius prauitate, vt ſi nō ſuadet minus
eſſe faciendum, declinabit is cui ſuade-
tur in maius: vnde hæc ſuaſio, non affert
detrimentum ſalutis, vt neque dixeris,
obſtinato animo volenti, ſuā abſcindere
manum, ſi ſuaſeris, vt abſcidat digitum
& ceſſet ab abciſsione manus, detrimen
tum attuliſſe ex conſilio, cum po-
tius iuuamen-
tum.

LIBER QVINTVS Praxis Theologicæ, de Contractibus, & Reſtitutionibus:

CAPVT PRIMVM, QVID *ſit locatio & quotuplex.*

QVONIAM ſuperioribꝰ libris diſſeruimus, iuxta rationem noſtrarum virium, quam ſuppeditauit dominus, de cõtractibus oneroſis, transferentibus dominium ab vno contrahente in alterum, nunc in hoc libro Quinto libuit de Contractibus alijs oneroſis non transferẽtibus dominium, in alterum contrahẽtem diſputare Chriſto auſpice. Et quia contractus locationis, eſt ſimilis venditioni, & emptioni, ſi quidem locator, eſt quaſi venditor vſuſfructus, rei locatæ, & conductor, quaſi emptor eiuſdem vſus, ideoque de locatione primo denarrare inſtitui. Non ſanè, locatio, & conductio, ſunt verè venditio & emptio, ſed ſunt inſtar huius cõtractus. Quandoquidem, ſi non transfertur cum vſu proprietatis rei dominium ex certo pretio, non eſt contractus emptionis, in contractu autem locationis, etſi conductor fruitur vſu ad tempus certum vel ad tempus ſuæ vitæ, cæterum proprietatis rei non eſt dominus. Nanque finito præſcripto locationis tempore res redit ad dominum, qui rem ſuam locauerat: vnde locatæ rei iactura, penes dominũ eſt, quia locata res, etſi ſit apud alium, nihilominus, eſt locantis, & non conducentis. Niſi dolus, vel culpa lata, vel leuis conductoris interueniat vnde res locata perdatur, aut malè afficiatur, quia id temporis eſt actio contra conductorem de locato, & tenebitur damnũ reſarcire, vt ex dicendis apparebit.

Locatio eſt ſimilis venditioni & conductio emptioni.

Quid ſit locatio.

¶Locatio ergo ſolum transfert ius in conductorem vtendi re pro certo tempore, & pretio, non tamen transfert dominium in rem, ſiquidem res locata, aliena manet, ſub conductoris vtendi iure. Finitur autem locatio, eſt tranſlatio iuris vtendi re, & fruendi ſolum ſub certo pretio. Quæ finitio ſatis aperta eſt. Ponitur loco generis, quod ait eſt tranſlatio iuris &c, Quippe in venditione trãſfertur etiam ius vtendi, quia transfertur, rei proprietas in alterum, item in locatione eſt tranſlatio iuris vtendi & fruendi re, quo ad hoc igitur conſentiunt locatio, & venditio, itemque & in mutuo eſt tranſlatio iuris, ad vtendum & fruendũ re mutuata, item in permutatiõe. Quod vero additur ſolum, ponitur loco differentiæ. Siquidem in contractibus numeratis, non ſolum transfertur ius vtendi re, ſed etiam rei proprietas. Siquidẽ, qui emit rem, fruitur vel vtitur, re propria, at conductor vtitur vel fruitur re aliena ad tempus, à contractibus autem alijs vt à depoſito, & pignoratiõe, &c. in quibus non eſt tranſlatio, neque ius vſus, aut fruitionis, neque proprietatis rei depoſitę, aut in pignus traditæ, adeo manifeſta eſt ex dictis differentia locationis, vt declaratione ampliori non egeat.

Conſenſus & diſſenſus locationis ab alijs cõtractibus.

¶Porrò hæc definitio, colligitur ex iure ciuili. l. 1, ff. loca. & conducti, &. l. 1. C. de locato & conducto. & in. l. 1. titu. 8. part. 5. finitur ad hanc formam, locatio eſt cõtractus inter aliquos: vnde alter contrahentium poterit re alterius vti ex certo pretio numerato. Ponitur hoc vltimũ, quia locatio vt ſit propriè locatio, neceſſe eſt, vt celebretur ex pecunia propriè ſumpta, quia ſi celebratur ſub alterius rationis mercede, vt locabo tibi domum, ſi dederis certam menſuram frumenti vel olei, vel vini non eſt locationis contractus, ſed eſt vt vulgo credunt Iuriſconſulti contractus innominatus, vt traditur. l. commemorata. & l. 1, §. ſi quis

Quid ſit locatio.

quis ſeruum.ff.depoſiti. ¶Correſpōdet autem locationi, conductio vt venditioni emptio, ſunt enim locatio & conductio relatiuè oppoſita, omnis enim locatio, eſt reſpectu conductionis, & conductio reſpectu locationis: ideo ſi locatio eſt, neceſſario eſt conductio, & contra ſi condoctio item & locatio: vt enim locatio eſt tranſlatio in iuris aliū quoad vſum, & fruitionem rei, ita cōductio eſt, receptio huius tranſlationis. Vnde, qui domus ſuæ vſum, ſcilicet inhabitationis ius transfert in alium pro certa pecunia, eſt locator conductor, vero eſt qui eā inhabitat ex illa pecunia, vel qui ius habet inhabitandi eam. Quippe etſi nō habitet eam, eſt nihilominus conductor ſiue inquilinus, ſi ius habet inhabitandi ex certa pecunia ad tempus certum.

Locatio & conductio ſunt relatiuè oppoſita.

¶Eſt autem locatio & rei, & perſonæ. Rei vt domus, vel agri, perſonæ, vt qui ſe locat ad diurnum laborem, pro certo ſtipendio. Niſi quod, quando operæ locantur, locator eſt, qui ſe locat ad opus, conductor vero qui vtitur operario, vnde in parabola euāgelica legimur Matth. 20. quod exiuit paterfamiliàs ſummo mane conducere operarios in vineam ſuam.

Locatio eſt rerū & perſonarum.

¶Operæ vero propriè non locantur: ſi quidem vſus rei nōn locatur, & opera eſt rei vſus, ſed perſona locat ſe ad vſum ſui: item res locatur item ad eius vſum, vt domus ad habitationem vel cuſtodiā mercium, & fundus ad culturam & fructus: vnde dominus, malos ait male perdet, & vineam ſuam locabit alijs, voce autem Hiſpana locationi reſpondet vox antiqua *logar*, & locator, vocatur *logador*, & locare *alogar*, vt liquet ex.ll.fori titu. 17. lib. 3. Item vocatur Hiſpanè ſiue locare, ſiue conducere *arrendar*, & locator, & cōductor *arrendador*, ſunt qui diſtinguant, vt quando locantur immobilia, dicatur Hiſpanè *arrendar*, vt domus, vel fundus, quando mobilia, dicatur *alquilar*, vt quādo conducitur operarius in vineam colendam Hiſpana vox, non dicit, *arrendoſe*, ſed *alquiloſe*, at etiam immobilia dicuntur *alquilarſe*, vt domus, verum diſceſſerunt ab vſu vocabula antiqua, non enim vſitatur *alogar*, ſed aboleuit ab vſu, ſucceſsit ei, *arrendador*; *o alquilador*, & ipſum contractum vocant *arrendamiento*, vel *alquiler*, & traditur hanc vocem eſſe Arabicam. Cæterum voces Latinæ, ſunt prædictæ, locator, conductor, locatio conductio. ¶Forte quæret aliquis circa prædicta, cur ius voluit locationem ineundam ex pecunia numerata, quando quidem, ſi ex vini certa quantitate, vel olei, vel frumenti & id genus alijs fiat correſpondentibus valori pecuniæ ex qua locabilis eſt domus vel fundus, tantundem eſt. ¶Reſpondetur, quod etſi non fiat locatio ex pecunia numerata, ſed ex correſpondēte ſibi mercede, nihilominus, vocatur locatio, vt extat apud gloſſam, extra de locato, & conducto cap. propter ſterilitatem. Intellige ait, quod hic dicitur, de eo colono, qui certam pecuniam annuatim debet, vel certos corbes. Et non de partiario. Inſinuans, quod quando colonus, cōduxit agrum ob certam penſionem, ſiue pecuniariam, ſiue non pecuniariam, ſed realem ex re illi correſpondente tunc eſſe locationem, modo non fiat contractus, quod ſuſcipitur ager in culturam, ea ratione, quod ſi ferax fuerit partietur multum ſuſcipiens, ſi ſterilis nihil, vel pro ratiōe fructuū erit ratio penſionis. Nam hic contractus nō eſt locationis, ſed magis ſapit contractū ſocietatis, ex quo lucrum, & damnum ſunt communia, ideo qui ad hanc rationem contrahit, dicitur partiarius. Aptè nihilominus Iuriſconſulti tradiderunt contractum propriè locationis, eſſe ineundum ex pecunia numerata, ſiquidē ſi penſio ſit ex re alia, magis videtur permutatio vſus vni⁹ rei quo re alia vel pro vſu alterius rei, vt ſi locaueris domū pro menſuris frumenti quibuſdam habitatio ipſa permutatur pro frumento, ſiue pro vſu frumenti: quia frumentum vſu conſumitur. Nam locator cōcedit vſum & conductor pro conceſsione huius dat menſuram frumenti, vel olei, vel vini, ad vſum locantis vel menſuras certas, ſecundum quod conuentum fuerit, vnde ſi volis vocare vſum rei, rem, eſt permutatio rei pro re, & ita eſt contractus nominatus, quia eſt permutatio rei, p re, ſin nolueris vſum rei vocare rem (cū alioqui ſit verè res vt eſt tranſiens) hac ratione eſt contractus innominatus.

¶Secunda diuiſio locationis, eſt, ſecundum puritatem, aut impuritatem contractus. Eſt nanque quædam pura locatio, alia

alia impura, id quod accidit etiam cõtra ctui ſocietatis, vt prædictum eſt: eſt autem locatio pura, quæ puritate potitur ſuæ naturæ. Tunc autem potitur, quando nihil miſcet alterius contractus. Tūc vero puritas ſeruabitur, quãdo hæc quæ ſequuntur obſeruantur. Primo quod cõductor, non tenetur de leuiſsima culpa, ſed ſolum de dolo, & lata vel leui culpa, etenim hoc eſt familiare cõtractibus, qui celebrantur in bonum vtriuſque cõtrahentis, quod de leuiſsima culpa non exoritur obligatio, vnde qui conduxit equum ſi ſine dolo, & lata, & leui culpa conductoris perit, locatori perit & ipſe ſubibit damnum equi, non conductor, vt colligitur ex. l. contractus. ff. de regu. lis iuris.

Quædã necessaria vt purus ſit locationis cõtractus.

¶ Vnde ſe pandit diſcrimen locationis, & conductionis, à commodatione, actiua & paſsiua præter ſuperius denarratū. Commodatarius enim ſi rem amiſerit ſibi commodato collatam tenetur etiam de leuiſsima culpa extra de commodato, capit. vnico modo. ſi cõmodatum ſit tantum in gratiã eius, & ſi res perit, ipſe ſubit rei perditæ damnum & non commodans, itaque ſi in bonum ſolum recipientis tenetur de leuiſsima etiam, ſi in bonum vtriuſque, de lata ſolum & leui, ſi in bonum dãtis, tunc venit dolus, & lata culpa, colliguntur à gloſſa, ex multis iuribus, tu conſule. Vnde ſi tibi commodaui librum ad tuum ſolum commodum & hic furto, ſubripitur, quia non exactam cuſtodiam impendiſti reſtitue re mihi teneris, ex commodatione. Et ratio eſt, quia commodatum eſt in bonū commodatarij ſolum. At in contractibus, qui ſunt ſolum in gratiam alterius contrahentium recipiẽs in cuius gratiã ſolum fit teneatur de leuiſsima culpa: vnde ſi depoſitum ſolum fit in gratiam depoſitarij, quia mercede ad id cõducitur à iudice deponente eandem ſubibit regulam, ſi vero in gratiam ſit etiam deponentis, ſequitur regulam priorẽ de locatione, vt prædiximus. Et tamen hoc obſeruandum eſt in regulam cõtractuum, niſi quod aliquando, vt in precario fallit.

¶ Differt autem precarium à commodato: ſi quidem precarius contractus etſi gratis celebratur, vt commodatio, at nõ ad certum tempus, alteri vſus rei alicuius conceditur, vt ſi concedam domum meam habitandam alicui, gratis, quandiu mihi libuerit. Commodatū autem, ſit ad certum tempus, ſiue expreſſum ſiue tacitum, etſi gratis fiat: vt ſi commodato tibi tradidi veſtem, non poſſum ſtatim repetere, quippe dabatur ad vſum certum, qui continuo non poteſt conſequi: locatio vero initur non gratis, at ad certum tempus.

Precarium vt differat à reliquis contractibus.

¶ At obijcies, commodatarius non eſt dominus commodati, quia commodatio non transfert dominium, igitur ſi res commodata perit, ceſſante culpa, commodatarij, vel lata, vel leui, commodãti perit, & non commodatario.

¶ In mutuo enim, ſi res mutuata perit, mutuatario perit, quia eſt dominus eius, & item in venditione, ſi res empta perit poſtquã perfectè celebrata eſt emptio, emptori perit: quippe qui eſt dominus eius, cæterum commodatarius, non eſt dominus commodati, ceſſante ergo dolo & culpa lata vel leui videtur, quod ipſe non teneatur de damno reſarciendo, At vtique benè colligeret argumentum, ſi nulla eſſet culpa, at de leuiſsima tenetur recipiens commodatum, quia gratis recepit, & in gratiam ſolum ſui recepit, vt prædictum eſt. Quæ autem ſit lata culpa, vel quæ leuis, quæ denique leuiſsima, ſub hæc patebit.

Commodatarius non eſt dominus commodati vt neque conductor rei locatæ.

¶ Et huiuſmodi natura locationis, colligitur ex. l. item quæritur. & in. l. ſi iudices. §. qui columnam. In. l. ſed de damno. ff. de loca. & condu. ¶ Vnde promptū eſt decernere, caſum, hunc videlicet ſi locatori per nuncium diligentem & idoneum, à conductore, remiſſa eſt res locata, vt equus vel veſtis, &c. Et in itinere res perit caſu, non negligentia nuncij, quod huiuſmodi res perit domino locanti. Quia non perit culpa conductoris, qui diligentiam adhibuit, vt res per nunciū idoneum deportaretur ad dominū ſuū: idem eſt in re depoſita & commodata. Si enim hæc deferũtur cum diligẽti aduertentia ad dominum ſuum, ſi nihilominus pereunt, nõ tenetur depoſitarius, aut commodatarius, ea ſuo domino reſtituere: ſecus eſt in mutuo, quia ſi res mutuata perit, mutuatario perit, etiam ſi non culpa ſua, ſed ex caſu inopinato & inſolito, res perijſſet: ſiquidem mutuatarius

rius eſt dominus rei mutuatæ, ideo ſuo domino, aut ſtat aut cadit, vt etiam in re empta poſtquam celebrata eſt perfecte emptio, etiamſi non ſit tradita pecunia, ſi res tradita eſt, in poſſeſsionem emptoris & fortuito caſu perit etiam citra omnem culpam emptoris ſibi perit, & non venditori & tenetur pretium ſoluere rei quam emit, verum ſi locatori, conductor, mittit pretium locationis per diligentem nuntium vt pretium locatæ domus & à furibus oppreſſus, pretium à nuncio ſubripitur, nihilominus conductor tenetur de pretio. Etenim pretium illud, quandiu non traditur locatori, eſt conductoris, ideo damnum furti ipſe cōductor ſuſtinebit: ſecus igitur dicēdum eſt, de re locata mobili, atque de pretio locationis, illa enim furto ſublata, aut vi rapta, aut alias ſi pereat, domino ſuo perit locanti, verum pretium conductori perit, quia eſt dominus eius.

¶Porrò vertitur in dubium ſi hoc idem, quod diximus in locationis contractu obſeruandum, videlicet, quod conductor non teneatur de leuiſsima culpa, ſit generaliter verum, in omni genere locationis. Quandoquidem, eſt locationis altera diuiſio præter expoſitas, ſcilicet, quædam eſt locatio quæ fit cum æſtimatione rei locatæ, vt qui locat equum ſuum expenſa prius æſtimatione equi, aut mulæ, &c. alia celebratur ſine æſtimatione rei locandæ, ſed abſolutè ſub certo pretio locatur. Quo prælibato, volitant de dubio placita diuerſa, eſt enim placitum Accurſij, & Bart. in l. ſi vt certo. §. num videndum. & Hoſtien. de cōmodato. c. vnico. quem ſequitur Aſtenſis in ſum. lib. 3. tit. 16. videlicet, ſi ad eā rationem celebretur locationis contractus, æſtimatione rei locandæ præmiſſa conductorem teneri de culpa etiam leuiſsima. Nanque, hoc eſt inſtitutum æſtimantis, vt ſi culpa adfuerit vel leuiſsima, quod teneatur de damno, cōductor qui ſuſcepit rem locatam ſibi ſub certi pretij æſtimatione: vnde dicunt, quod huiuſmodi æſtimatio adijcit gradum quendam obligationis, in recipiente, itaque ſi tenebatur, ſine æſtimatione ad culpam latam, adueniente æſtimatione tenebitur amplius, ad leuem, & ſi ad leuem ad leuiſsimam, & ſi ad leuiſsimam, tenebitur demum propter adiectam æſtimationem, ad caſum fortuitum, ſeu inſolitum. Refragatur huic placito Ioannes Andreas ad capit. vnicum de commodato, dicens, quod huiuſmodi æſtimatio, non magis obligat, cōductorem, quam ſi non eſſet adiecta, item in depoſito & commodato, & cōtractibus, alijs quibus non transfertur dominiū. Nam æſtimatio rei locandæ, non variat naturam locationis. At eo adijcitur, quando adijcitur, vt ſi forte pereat res locata, dolo, vel lata, vel leui culpa, cōductori conſtet, quantum ſit reſtituendum locatori & nulla ſit lis, de valore rei perditæ. Et huic placito, acquieſcendum videtur. Neque eſt probabile, quod ſola æſtimatio, adiecta, obliget, conductorem, ad caſum fortuitum. Siquidem caſus fortuitus, nunquam eſt damnoſus locatori, niſi exprimatur in pacto.

¶Neque valet ad hoc generalis obligatio. Ne quis ſub inuolutione verborum, renuntiet iuri, cui in ſpecie non eſſet renuntiaturus: vt etiam placuit Accurſio l. ſed & ſi quis. §. quæſitum. ff. ſi quis cau. Dixi autem in contractibus non transferentibus dominium, quoniam in trāſferentibus dominium æſtimatio rei, ſi facit venditionem, tunc operatur æſtimatio, quod recipiens rem æſtimatam, ſub datur eiuſdem periculo. Quod ſi obiiceris, & quid ſi conductor promiſit ſe præſtaturum æſtimationem, non tum tenebitur, etiam de leuiſsima culpa? aut ſi alternatiuè promiſit, ſe redditurū vel æſtimationem rei. Reſpond. quod in huiuſmodi caſibus quidquid in foro contentioſo ſit cenſendum, quod illis relinquitur, qui iuri ciuili operam nauarunt, in foro conſcientiæ, etiam ſi profiteatur ſe ſoluturum æſtimationē ſi res pereat vel alternatiuè, vel vtcunque, ſolum ſpectādus erit animus conductoris, quem verè promet ſuo confeſſario, quod ſi per illa verba noluit ſe amplius obligare, quam eſſet natura contractus, quem iniebat, videlicet quod ſi ſua culpa, lata vel leui perijſſet res locata quod ipſe citra litem exhibiturus eſſet æſtimationem, nō amplius patet eius obligatio, quam eius animus patebat: ſecus ſi intendebat obligationi ſuæ nouum obligationis gradum adijcere. Idem dicito in cæteris contractibus

Tertia diuiſio locationis.

An æſtimatio rei locatæ adjciat gradum in obligatiōe reſtituendi ſi pereat res locata.

ctibus transferentibus dominiũ. ¶Traditur autem l.6.& 18.& 19 tit. 11. Part. 5. æſtimationem facere venditionem: vnde de bonis dotalibus verba inſtituẽs, leges iſtæ docent, quod ſi vir accepit do tem, ſub legitima æſtimatione, ſeu appretiatione, quod diſſoluto matrimonio, tenetur vel ad dotem eãdem numero quoad proprietatem, reddere vxori, aut pretium eius, quia perinde eſt, recipere dotem legitimè appretiatam ac ſi emeret eam; ſecus autem ſi reciperet nõ æſtimatam, legitimè. Æſtimatur autem legitimè, quando eo æſtimatur quo teneatur vir ſoluto matrimonio, vel dotẽ ipſam aut pretium eius reddere ad arbitrium ſuum vel vxoris, ſecundum quod expreſſum fuerit in contractu.

Æſtimatio propria ſecundum leges facit vẽditionem ſi non formalem ſaltem implicitã.

¶Porrò ſi æſtimatio non fuit legitima, id eſt, non ad hoc facta, vt vir obligaretur ad ſoluendum vel dotem, vel dotis pretium, ſed ſolum, vt ſciretur quantus erat valor dotis, vt videlicet exploratum eſſet quod egregiè dotabatur mulier vel quod viliter dotabatur, aut mediocriter, tunc quidem vir dotem tenetur reſtituere in ſpecie, quæ eſt phraſis Iuriſconſultorum, quod nos dicimus in indiuiduo: verum ſi legitima fuit æſtimatio, & non fuit expreſſum in contractu quod vir, vel vxor delectum haberent, ſiue exigendi æſtimationem, ſiue dotem ipſam, aut ſoluendi vir teneatur ſolum ad æſtimationem: vnde eodem modo videretur dicendum de æſtimatione in propoſito, & in alijs contractibus, aut eſt legitima, aut non legitima, ſi non legitima computatur tanquam ſi non eſſet æſtimatio. Atque ad eandem rationem ego dixerim poſſe accidere in locatione. Poteſt enim fieri quod locator, non intendat æſtimando ſuam, quam locat rem obligare ex nouo gradu obligationis cõductorem, ſed illa æſtimatio ſolum fit, ad declarandum qualitatem rei quæ locatur, & non vt deducatur in iudicium ſi opus facto fuerit, & id temporis promptum eſt dicere, æſtimationem illam nihil efficere, vt ſæpe accidit locatoribus, locaturis ſua, exponere valorem ſuorũ. Quæ æſtimatio quia eſt ab ipſis locatoribus qui diligentes ſuas res plus iuſto, etiam eas æſtimant ferè ſemper pluris, quam ſint æſtimandæ, ideo non eſt obſeruãda: eſt porrò alia æſtimatio, ex qua intendit locator, rem ſuam æſtimare, vt deducatur ſi opus fuerit ad iudicium, & tunc ex alijs arbitris petet æſtimationẽ, quia ſibi non erit ſtandum. Tunc autem deducet in pactum, ſi res perierit, ſolues mihi taxatam æſtimationem, quod ſi pactũ adeſt, item tunc nouus addetur obligationis gradus propter pactum nouũ, accidens ex æſtimatione. Et ſecundum hanc moderationem vera narrabat opinio prænotata, tradens æſtimationem, nouum obligationis gradum adijcere contractui.

Iuriſcõſulti ſpeciẽ vocant indiuiduum.

Quãdo æſtimatio addit gradũ obligationis contractibus.

Ex prædictis colligo, quod ſi ego conduxero, quempiam ad laborandum in agro meo, vel in vinea, vel in flumine, & id genus alijs, & forte citra culpã meã, aut dolum ille qui locauit mihi operas ſuas fregit tibias, vel manum abſcidit, ſcindendo mea ligna, vel quoduis aliud ei acciderit, mali vel damni, ſibi imputabit, & non mihi conductori. Etenim locationis, hæc eſt natura, vt damnum & periculum non imputetur conducto ri, quando res cõducitur neque eidem, quando perſona conducitur. Itaq; quando res locatur locator rei ſuſtinet periculum, ſi vero perſona ſe locat, tunc loca tor ſui, vel alterius ſuſtinebit, & non con ductor.

Natura cõtractus locationis.

¶At vero qui ſe locauit ad operas, tenetur conductori, de damno & periculo, accidenti rei, ex culpa ipſius, qui ſe locauit, aut ex dolo eius, vt ſartor, qui ſe loca uit mihi, ad ſarciendum veſtem meam, ſi eam mures corroſerunt, teneor etiam de leui culpa, vt in l. item quæritur. §. ſi fullo. idem ſi ſe locauit domificator ædificandæ domui, & vitio domificatoris, corruit, tenetur de ruina: vt etiam ſi te conduxi, vt transferres vina mea in alium locum, & tua culpa, etiam leui, effuſa ſunt teneris ob eandem cauſam. Aliquando etiam, is qui ſe locat, ad operas ſuas præſtandas, tenebitur vel de leuiſsima culpa: vt ſi quis ſe locauit, ad transferenda vaſa vitrea, verbi gratia, quæ egẽt maxima diligentia, ne frangantur, & nihilominus, quiſpiam ſe locauit, transferendis ſi frangantur tenetur etiam de leuiſsima culpa: idem dicito, de eo qui ſe locauit, ad transferẽdum columnas marmoreas, vel alia id genus quæ facillimè fran-

franguntur, niſi adſit circunſpecta valde diligentia tenebitur de culpa vel leuiſsima, ſiquidē ſe locans ad huiuſmodi quæ exigūt maximā in deuectione, vel aliàs diligentiā ne lædantur, tacitè ſe obligauit ad præſtandā ſummā diligentiā, quā ſi non præſtiterit tenetur, etiā de leuiſsima culpa, vt videtur ex. l. ſi merces. §. qui columnā. ff. de locato. vbi per contrariū finitur culpa leuiſsima, in hæc verba culpa autē abeſt, ſi omnia facta ſunt, quæ diligentiſsimus quiſq; obſeruaturus fuiſſet, igitur tūc aderit, quādo nō ea pręſtātur, quæ diligētiſsimus quiſq; præſtaret.

Quid ſit culpa leuiſſima.

¶ Fortuitus autē caſus, qui ex cauſa humana, vt ex bello, vel admoto igne, vel ex latronum inuaſione vel alias, aut ex cauſa diuina accidit, vt ex igne de cælo deſcendenti vt contigit Sodomæis, & beato Iob, aut ex inundatione fluminis, vel ex fulmine, &c. hæc nō ei qui ſe locauit, ſed conductori imputabitur, vel locatori, ſi de rebus agatur, vt cōduxit paſtores Iob, ad paſcendū greges ſuos, & armenta, hæc denaſtata ſunt ab igne cælitus deſcendēti, huiuſmodi non paſtoribus erant deputāda. Quia ex diuino iudicio, quod non ſubeſt humanæ vel diligentiæ, vel prudētiæ, deuitare cōtingūt.

Natur̄ contractus locationis.

¶ Itidem ſi magna vis luporum irruit in gregē in quē paſcendū, & cuſtodiēdum paſtor erat cōductus, ſua mercede, & vi irruenti, ipſe nō potuit repugnare, neq; canes, quos habebat in gregis cuſtodiā, tūc nihil dāni emergētis ob hoc tenet paſtor reſtituere. Modo tū, ipſe paſtor nō fuiſſet in culpa, deducens forte gregē in loca, quæ debuiſſet aduertere, lupis abūdare: ſiquidē tunc & ſi nō dolo feciſſet: quia nō ex propoſito, vel induſtria fuit, eſt tū in culpa ideo tenebitur de dāno. Quādoquidē ratiōe officij paſtori incūbit cōſulere gregi, & ad bona paſcua, bonāq; potationem, & ad loca aprica hyeme, & ad amœna vere, & ſemper ad ſecura deducere: quod ſi ſecus fecerit, non conſulēdo gregi ſibi cōcredito per conductionē, tenebit̄ reſarcire dāna in foro conſciētiæ, & in foro contētioſo. ¶ Si vero quiſpiā locauit equum ſuum alteri, vt agitaret in publico ſpectaculo tauros, & interim accidit, vt taurus agitatus, irruat in equū, & cornu infixo, equū interficit cōductor non tenebit̄ de dāno vt vulnere cōtingenti ex infixo cornu tauri, vel nō tenebit̄ reſtituere equū, vel ęſtimationē eius ſi interierit: ſiquidem is qui locauit ſemper præſumit̄ ſcire, quod omnes ſciūt, & ipſe tenebat̄ idē ſcire, quippequi locabat equū agitādis tauris, & vt plurimum accidit, in huiuſmodi agitatione, equos à cornupetis tauris, interfici, ideo que ſi locat: ipſe totū damnū & periculū ſuſtinebit, nō cōductor. Neq; pōt culpa regeri in cōductorē, quod equus fuerit interfectus, ſiquidē etſi nō ad hoc locabatur, vt interficeret̄, eſt tamē vt plurimū cōſequēs ad agitationē taurorum huiuſmodi equorū interfectio. Et conductor quādoquidē ſua vita agitur, vtique nollet, quod agitatio eò proficeret, vt equus interficiat, nā ſeſſori tunc vitę etiā periculū imminet: ideo neq; dolus, neq; lata, aut leuis culpa præſumit̄ contra ipſum. Quod ſi forte conductor, quia non erat admodū induſtrius, in agēdo equo, ideo equus impetit⁹ à tauro perit, iſtud ſibi ſuccēſeat locator qui homini nō induſtrio, equū ſuū locauit, pro agitandis tauris hactenus tū de puro contractu locationis.

¶ Porrò autē tunc eſt impurus cōtractus locationis, qñ illi miſcētur pacta quædā non detrahētia illius ſubſtantiā, ſed alterātia eius naturā, vel puritatē ſuæ naturæ. Neq; enim modo purū, ab impuro diſtinguimus, vt aliqñ diſtinguitur ratiōe, ſcilicet cōditionis adiectæ vel non adiectæ, vt ſpōſalia dicuntur pura, quando ſine conditione celebrantur, ſi vero conditio interfuerit, pura non dicuntur, donec extante conditione purificentur. ¶ Non autem ad hanc rationē in præſentia ſermo noſter tēperat̄: quia puram locationem nominamus, vt & ſocietatem, quando ſcilicet nihil pacti admiſcetur extranei, ex quo horū contractuū natura perturbet̄. ¶ Vtpote ſi locaueris equū ſub ea conditione, qđ cuiuſlibet caſus etiā fortuitum ſuſtineat conductor periculū, & cōductor hanc cōditionē non horrens, ſub eadem conduxerit. ¶ Hæc vtiq; locatio eſt impura. Propter ea quod locationis hæc eſt natura, vt locator ſuæ rei, periculum ſuſtineat, ſiue animalia locet, ſiue fundos, &c. ſiquidem dominus cū ſit rei, quam locat, res locata, ſuo domino, aut ſtat, aut cadit. At qui conducit hominē, ad operis ali-

De locatione impura.

Locatio ſub pacto eſt impura locatio, & alteratur ei⁹ natura.

quid faciendū, non tenetur ſuſtinere periculū ei cōtingēs. Puta operario, vinitori agricolę, paſtori, & alijs hoc genus, ſed ipſa perſona quæ ſe locat ad opus periculo ſuſtinēdo, ſi quod ſibi acciderit ſe ſubmiſit. ¶ Vnde locatio ſub conditione, ſatis differt à cōtractu ꝓmiſſiōis. Quippe promiſſioni conditio adiecta, nō alterat eius naturam. Nanq; ſunt quædam promiſsiones, cōditionatæ: vnde promiſsio, autem non peruertit vel alteratur ex adiecta conditione, quandoquidē ſunt, vt aiebam quædā promiſsiones cōditionatæ: at vero locatio peruertitur ex adiecta conditione, vt iam cōmemoratū eſt.

Promiſsionis contractus non alteratur ex cōditione.

¶ Ex pacto igitur aduenięte, natura contractus peruerti poteſt, vt ſi quiſpiam ſe locauerit ad iter faciēdū in Hiſpalim, eo pacto, quod ſi quid detrimēti forte, paſſus fuerit, tātiſperdum iter fecerit, quod illud reparare, conductori incumbat.

¶ Rurſus ex natura locationis, non eſt, quod cōductor ſubeat caſuum fortuitorum, accidentia. Etſi ad naturam eius ſpectat, quod conductor, ſuſtineat damna prouenientia rei conductæ, ex culpa ſua lata, vel leui, vel ex dolo. ¶ At vero ex pacto diuerſum contingere poteſt. Quandoquidem conductor, poterit cedere iuri ſuo, quod habet de caſibus fortuitis: vt etiam quotidie, quidam conducūt agros, ſub omni caſu fortuito, & ſub ſterilitate contingenti: vt quanuis hæc euenerint, nihilominus conductor obnoxius ſit ipſe ad ſoluendum in integrū penſionem, ſuper qua fuit conuentum, vel ad pretium exhibendum. ¶ Id quod probat textus in. l. ſi quis fundum. ff. locati in hæc verba, ſi quis fundum locauerit, ea lege, vt ſi quid, maiori vi accidiſſet hoc præſtaretur, pacto ſtandum eſſet. & in. l. item quæritur. §. ſi Gemma eodē. & l. 23. tit. 8. Part. 5. vt annotant Iuriſcōſulti ex Bar. placito. l. is quidem. ff. de acquiren. domi. ¶ Scito tamen caſus fortuitos eſſe bifariam, aut ſunt, quia aliquando ſolent accidere, raro tamen, aut ſunt, qui rariſsimè accidunt. Etenim quod iumentū à latronibus in via, vel in diuerſorio ſuffuretē, itēq; pecunia, vel quod vis aliud, aut quod domus vel ager, ab inimicis, deuratur immiſſo ſub noctis ſilentio igni, veluti ex in curia habitātiū ex igne iecto in paleas vel alias, &c. fortuita ſunt verum quæ plerūq; dolemus accidiſſe. Alia vero ſunt fortuita, quæ quidē ſunt rariſsima vt quod iumentū ictu fulminis intereat, aut domus aut ſegetes, ex grādine inſolita ex cælo demiſſa, omnino pereant vel ex hoſtili incurſione vt accidit rebus Iob, cuius greges irruentibus Chaldæis ſunt abactæ Iob. 1. Et domus vētis validiſsimis cōcuſſę corruerūt. Hęc nanque fortuita ſunt: at inopinata ſunt, quia ſunt quam rariſsima. Secus autē, eſt de locuſtarū exercitibus vaſtantibus ſegetes, aut de defectu aut exundātia pluuiæ, vnde cōtingit frumētorū ſterilitas. Qm̄ hæc etſi fortuita ſunt, at veniunt in opinionē hominū accidere poſſe, quia ſæpè hęc ingruunt, ceu hoſtes armati inuadentes agrorum locupletes ſegetes.

Cōductor non tenetur ſubire periculare locatę accidentia, niſi per accidēs ex pacto accidente.

Duplex modus caſuum fortuitorū.

¶ Quocirca, ſi cōductor ex pacto nouo, ſuſcepit, agri vel iumēti locati vel alterꝰ rei periculū, nō ꝓtinus cōtractus obligatio ſe ꝓfert, ad omnia pericula, ſed ſolū ad vulgaria quæ ſæpè intercurrūt. ¶ At nō vulgaria, quæ vel ex cælo delabunt, aut ex humana cauſa prodeūt ex inopinató, vt hęc nō intelligunt in clauſula generali, niſi ſpeciatim hæc, vel horū aliqd exprimat, & adiungat generalis clauſula vbi cōprehēduntur ſimilia periculo expreſſo, quę ſubiturū cōductor ipſe ſe offert: & cauſa eſt, quia in odioſis clauſula gn̄alis, nō cōprehēdit maiora expreſsis: vt in Clem. nō pōt. de procurat. ſecus in nō odioſis, vt eſt inſtitutio ꝓcuratoris. In qua expreſsis quibuſdā exigentibus ſpeciale mandatū, & ſubiecta clauſula generali, veniunt intelligēda, etiā alia maiora expreſsis. ¶ Si ergo ſolū ſermo fiat in contractu locationis, quod renunciat cōductor caſibus fortuitis prouenientibus ex lapide, vel nebula, & alijs caſibus fortuitis, nō intelligūtur, ſub gn̄ali clauſula caſus fortuiti alterius generis, qui rarēter accidūt. Eſt em̄ clauſula de odioſis, ideo nō eſt extēdēda ad grauiores caſus. ¶ Cęterū ſi in contractu exprimat, cōductorē renūciare fortuito caſui, etiā fulminū ſub clauſula ſubiecta, alij eiuſdē rationis ſubaudiuntur: ita fert ſententia Bart. in l. commemorata, ſed & ſi quis. §. quæſitum. ff. ſi quis cautio. fin. col. & Iaſ. col. 7. numer. 33. ¶ Non ſolum autem ex pacto, alteratur natura contractus, ſed ex alijs cauſis, ſit impurus, vt verbi gratia, ſi loca-

In odioſis clauſula generalis nō cōprehendit maiora expreſsis.

Caſus alterantes naturam locationis.

ſi locaui tibi equum, ad certum ſuum vſum, vt puta, vt te conferres Hiſpalim tu tamen te contuliſti Romã, & in itinere, furto, vel rapina, à graſſatoribus, vel aliàs ſublatus eſt, teneris reſtituere equũ aut eius æſtimationẽ. Quia exceſsiſti locationis contractum diſtrahens eum ad alium vſum diſtinctũ, à contracto: item ſi per menſem duntaxat celebrata eſt locatio, & tu detinens diutius, equũ, iacturam paſſus eſt, teneris de iactura etiamſi probes, nõ tuo dolo, vel lata, ſeu leui culpa, accidiſſe, quia tunc teneberis, etiã de leuiſsima culpa, imo etiã de caſu fortuito. ¶Non ſanè ex natura contractus, ſed ex abuſu contractus, quo abuſus eſt cõductor, trahens contractum, ad ea quæ non ſpectabat contractus. ¶Et rectè ſane, ſiquidem conductor vtens re locata, vel pro eo tempore quo locans, nõ contraxit, vel ad alium vſum, quã fuerit contractum, vtiq; vtitur re aliena, & cõmittit furtum, quia inuito domino vtitur ea. ¶Qui autem furtũ admittit de caſibus fortuitis tenetur omnibus, quia eſt lata culpa innodatus. Et rurſus vt dudum aiebam ſi mora præceſsit caſum, vt verbi gratia, tenebatur rẽ locatam ſub præfixo tempore reſtituere ſuo locatori; voluit autem eam reſtituere, ſed remoratus eſt eã, tenebitur igitur, moram protrahens, de leuiſsima culpa, etiamque de caſibus fortuitis omnibus, ſi quid forte acciderit ob eãdem vt diximus cauſam. Nam moroſus iſte conductor, detinet rẽ alienam inuito domino, vt prædictum eſt. Ideo inſtar furis, reſtitutionẽ debet. ¶Niſi tamen idoneis probauerit teſtibus, ſe non potuiſſe, ad præſcriptũ tempus locatum reſtituere, vel quia morbo graui detẽtus, aut quia carceri incluſus, aut hoſtes incurſantes in via timens, vel ob alias intercurrentes cauſas. Nullus obligatur ad impoſsibile. ¶Porrò autẽ hæc quæ diximus pacta, alterantia naturam locationis, non videntur ſubſtantiã locationis detrahere, ſicut etiam ſi quiſpiam mutuo det centũ ſub pacto, quod mutuatarius recipiens, exhibeat decem vltra ſortem: vtiq; non tollit mutui ſubſtantiam, cæterum alterat eius naturam. Nanq; mutuũ gratis eſt exhibendum. ¶Equidem vt calor aduenienis aquæ nõ tollit protinus eius ſubſtãtiã, quia aqua

Aliud eſt alterare naturam contract⁹ aliud corrũpere eius ſubſtã tiam.

calida eſt verè aqua, at corrumpit naturalem diſpoſitionem eius, ita accidit in pactis iſtis. Etſi pacta contingunt, quæ corrumpunt ſubſtantiam contractus, vt ſi dedero tibi centum, in perpetuũ, pro certa penſione, quotannis mihi ſoluenda, ſoluit pactum, iſtud mutui ſubſtantiam: quia abſtrahitur obligatio ſoluendi centum: vt ſatis liquet ex lib. 4. ¶Cæterum pactũ iſtud quod interuenire poteſt in locationis contractu, de ſuſtinendo periculo, quod videlicet conductor, illud ſi emerſerit, ſuſtinere teneatur, poteſt eſſe iuſtum pactum, & poteſt eſſe iniuſtum. Erit ſanè iuſtum, ſi locator, quia hoc imponit onus conductori, relaxat pretium locationis, vt ſi pretium erat iuſtũ decem relaxat quatuor vel quinq; ſecundum quod qualitas oneris impoſiti ſupra cõtractum exegerit: ſi vero onere impoſito, nulla fit relaxatio pretij iniuſtum eſt pactum & obligatur reſtitutioni locator totius exceſſus à iuſto pretio. ¶Sunt quibus arridet huiuſmodi pactum eſſe nouum contractum, ſed innominatum. Cæterum æquà ratione diceret, omnia pacta interuenientia nouos eſſe contractus: & quidem in huiuſmodi, principalis contractus eſt locatio, annexus autem contractus ſi dennominatur tamen eſſe contractum, eſt pactum interueniens, & quia annexus eſt, ideo nõ vocatur contractus, ſed pactum etſi verè non eſt annexus contractus per ſe, quia ſi eſſet annexus ſubiret naturam principalis, modo ipſam alterat, tantum abeſt vt eius naturam ſubeat, ideoq; potius pactum videtur appellandum, quam contractus, verum quæſtio de nomine videtur. Submotis igitur pactis huiuſcemodi locatio propria naturalia obſeruat, præter ea autem quæ diſſeruimus, pertinet ad eius naturã etiam ſpectans aliud, vt pote, quod ſi locatio ſit rei immobilis ad præſignatũ tẽpus, quod inquilinus, non poſsit expelli ab ipſo locatore, donec ſit locationis elapſum tẽpus. Niſi in quatuor caſib⁹ expreſsis, extra de locato, & cõducto, c. propter ſterilitatẽ. Primus, ſi domus locata, ante tẽpus præſcriptũ facta eſt neceſſaria locatori pro ſua habitatiõe: vt verbi gratia, domus locatoris aut igne fuit ſucceſſa, aut ab hoſtibus demolita aut caſu corruit: vnde dominus

Pacta quæ [illegible] cõtractib⁹ quædã ſũt iuſta aliquando iniuſta.

Cõtractus annexus ſubit naturã principalis.

Caſus quibus inquilin⁹ poteſt de iure expelli à domo quã colit.

nō habet habitaculum, ideo poterit, inquilinum expellere, vt ſibi prouideat, ſi tamen, ipſe, quando locauit domū ſuam erat dominus alterius, quam colebat, ſed caſu fuit euerſa, & non habet iam vbi habitet. Namq; ſi non habebat aliā propter eam, quam locauit non poteſt prætēdere expulſionē inquilini, ex hoc prætextu, quod nō habet vbi habitet ſiquidem neq; tūc quādo locauit habebat aliā præter locatam. Quippe iſtud proſpicere debuiſſet à principio. ¶ Et gloſſa ad cap. relatū. adiecit, ſi vxorem duxit, & indiget domo illa, quā tū nō duxerat, quādo locauerat: & textus inquit verū inuito inquilino domū habitare, vel reficere poteris, ſi neceſsitas (quæ tū non imminebat locationis tēpore) id expoſcat. ¶ Vnde colligitur ſecūdus caſus, ſi domus habet reparari, vt quia minatur ruinā, quæ neceſsitas, non imminebat locationis tēpore ſed poſtmodum imminet, vel tunc prouidebit dñs inquilino de alia domo. ff. eod. cum in plures, quod ſi non habuerit dñs, nihil prouidebit inquilino & hæc deſumpta ex. l. ædem, quam. C. eodem. ¶ Tertius caſus eſt, ſi inquilinus peruerſe verſetur in domo, vt ſi porcos nutriat, in ſublimibus domus, aut fœminas malas, ideſt pernicioſas, vicinis ibi retineat, aut lenones, &c. vt traditur in Authen. de lenonibus, § ſancimus. ¶ Porrò in prioribus caſibus duobus, expulſo, inquilino, penſio, remittēda pro rata, vt ſi erat tempus præſcriptū bienniū, expellitur vero expleto anno vno; ſolū ſoluetur penſio anni illius, quo ipſe fuit inquilinus, reliqui anni, remittenda eſt penſio. At vero in tertio caſu gloſſa repellit opinionē dicentem non eſſe remittendam penſionē pro rata habitationis. Itaque huiuſmodi expelli poſſunt, contra remiſsionē penſionis: & iſtud ſibi imputent conductores, peruerſe agentes in domo. Et videtur non improbāda hæc ſententia. Quoniam ſi eſſet remittenda penſio compenſando pro rata tēporis, ſub quo facta eſt locatio, eſſet hoc in grauamen locatoris, quia forte domus manens vacua, nō habebit inquilinū, vocatur inquilinus, ne te lateat cōductor rei immobilis vrbanæ, vt domus, vel palacij, &c. colonus vero eſt conductor rei ruſticæ, vt agri. Quod ſi dixeris, faciamus, quod locator ſciuerit inquilinos eſſe peruerſæ vitæ, videlicet, vel lenones, vel meretrices nunquid poterit expellere eos? videtur enī quod non poterit expellere eos, quia ſcienter eis locauit domum. Et quid nonne ſatius eſſet, eos admonere vt non peruerſe viuant? Et ſi corriguntur, num expelli poſſunt? Reſpond. in hac re, hæc eſt adhibenda diſtinctio, aut iſti cōductores, peruerſe agunt inferendo damna domui, videlicet, vel porcos nutriendo, in ſuperioribus domus, aut portas rumpendo, aut contignationem euellendo, vel alia iſtis ſimilia nocumenta inferēdo, & tūc manifeſtū eſt, quod iſti expelli poſſunt. Niſi ex pacto forſan aliud eſſet dicendū, vt puta, ſi conductor dixit, ſe nutriturū in domus ſolarijs cuniculos vel ligna domus eſſe conuulſurum, ad ignem, ſiquidem tunc ablata eſſet facultas ad expellendum ſecus ſi nullum huiuſmodi extat pactum: Idemq; dicito, de colonis vnde habetur, in. l. 5. tit. 57. lib. 3. fori. colonus, qui conduxit vineam, vel agrum, tenetur colere huiuſmodi, tempore opportuno: ita vt plantæ vel arbores cōſitæ, in huiuſmodi, detrimenti nihil patiātur ex conductoris culpa, vel negligētia. Quod ſi vel quia præuenit debitā culturam, aut quia eam poſt ponit, ager ſterileſcit, vel vinea, tenetur colonus ad reſarciendum damnū fundo illatum: & dominus fundi poterit ob eandem cauſam colonum ex fundo eijcere. Et colonus tenetur ità ſoluere penſionem fructuum, quos alioqui non collegit ex ſua culpa: vt probat text. l. ſi merces. § conductor. ff. eod. tit. De inquilino vero. l. 2. eodem titulo. fit traditur, quod inquilinus, à locatore expelli non poteſt, pro tempore præſcripto, niſi caſu, quòd domus eguerit refectione, aut ſi contingat quod inquilinus noceat domui tollendo, aut ſcindendo domus ligna, tunc enim poterit expellere eum, & accipiat nihilominus locatorium penſionem pro rata temporis, quo domum coluit. ¶ Eſt tamen dubitatio circa hæc, quid ſi ab inimicis conductoris ager incindatur, aut arbores eius ſuccidantur, nunquid conductor tenebitur reſarcire damnum. Et reſpondēt Iuriſconſulti, ipſum colonum, vel inquilinum teneri ad damna huiuſmodi reſarcienda. ff. ſoluto matri. l. in his. reſpon. ſed ff. eodem.

ff. eodem l. ſi merces. ff. conductor. &. ſ.
culpæ. & l. ſi vulneratum. ¶Habet tamē
colonus, vel inquilinus actionem cōtra
inimicū damni autorē. At vero iſtud vi-
detur difficile creditu. Enim vero, ſi con
ductor, non eſt in lata, vel leui culpa, ad
damna, non tenetur ea reſarcire, ex natu
ra contractus vnde ad fortuita non tene
tur. At vero; quod inimici deuaſtent a-
grum, aut quod ſuffurentur fructus, &c.
non eſt ſuccēſendum colono, aut inqui-
lino: ſi damnum accidat domo, ex inimi
cis. Quoniam iſtud fortuitum eſt, forte
reſpondebis, quod lex eſt hæc recta, quā
doquidem nō eſt caſus fortuitus, cui ali-
quis dat occaſionem, aut ſi fortuitus eſt
dicendus, non eſt huiuſmodi caſus for-
tuitus inculpatus, de quo hactenus locu
ti ſumus, vnde etiam qui ex ſua negligē-
tia furto fortuito, prębet occaſionē, quia
negligenter ſe geſsit, circa rem ſibi com-
miſſam, tenetur huiuſmodi de furto for
tuito. Nunc autem, qui habet inimicum,
ſi non ipſe dedit occaſionem ad inimici-
tiā, ſed alter gratis lædit eum iuxta illud
Pſalm. 24. & Ioan. 15. Odio habuerunt
me gratis, videtur quod nō teneatur de
damno illato ab inimico. Quale illud
euangelicum eſt, Venit inimicus eius, &
ſuperſeminauit zizania. Matth. 13. Di-
xerim igitur in foro conſcientiæ non te
neri ad reſarciēda damna ab inimicis il-
lata, ad quæ ipſe colonus nō exhibuit oc
caſionem ſed inimicus, temerè eradica-
uit, arbores, aut ſuccidit eas. Itemq́ue de
inquilino. De fructibus autem agri fur-
to ſublatis, non hos fructus colonus fe-
cit ſuos, ſolumq́; tenetur ad certam par-
tem fructuum, verbi gratia, aut pecuniæ
ob quam locatus eſt ei fundus: ideoq́ue
cum fructus ſint coloni qui furatur fru-
ctus, non furatur rem locatoris, ſed colo
ni, Quocirca tenetur nihilominus vel ſol
uere pecuniā, ſi ex pecunia facta fuit lo-
catio, aut ſoluere certā partē fructuū ex
qua facta fuit locatio, etiāſi ab inimicis,
fuerint ſublati, vel à quouis alio. Plantæ
vero fundi, vel arbores, &c. ſunt locato-
ris, ideoq́ue videtur, quod ſi ipſe nō fuit
in cauſa damni, neque occaſionē dedit
quod ipſe in foro conſcientiæ non tene
tur ea reſarcire. ¶Porrò, adhuc reſultat
dubium aliud, quia lupanaria permittū
tur, & in domibus nobilium exercentur
& eis locantur. vt ff. de peti. hæredi. l. an
cilla, igitur quāuis, peruerſe viuat inqui-
linus, non poterit expelli, contra capitu
lum, Propter, prædicatum, Iuriſconſulti
reſpondēt, aut ex inhoneſtate inquilini
reſultat nocumentum locatori, vel rei lo
catoris, aut non reſultat. Quod ſi locatio
ſit noxia, vel locatori vel domui, vel a-
gro, tunc licebit expellere, vt ſi forte ne-
ſciens locator, qui erat vir honeſtus, ad-
miſit in partem domus ſuæ colendam,
quam putabat honeſtam fœminā, alio-
qui proſtibulum: & tūc expellere pote-
rit, & iudiciaria agere autoritate, inuitā.
¶Rurſus ſi noxius eſt colonus, vel inqui
linus, rei locatoris, quia vel diſsipat do-
mum, vel fundū, item & expelli tum po
terit. ¶Cæterum ceſſantibus iſtis nō po-
terit huiuſmodi inquilinus expelli. ¶At
vero fieri poteſt, quod inquilina mere-
trix, verbi gratia, neque locatori ſit no-
xia, aut domui: quid ergo poterit tum
expelli? Nunquid ſolum eſt obſeruandū
damnum illatum rei, aut locatori? Non-
ne etiam obſeruādum eſt damnū, quod
affert vicinitati? Siquidē ſi ex malo exē-
plo vicinas prouocat ad ſcortationem,
aut viros vicinos allicit ad ſalacitatem,
nonne hæc ſunt obſeruanda dāna? vtiq;
obſeruanda, tradente euangelio ſi ocu-
lus tuus ſcandalizat te, proijce abs te, &c.
Matth. 20. Quando tamen ſcandaloſè vi
uit inquilinus, nam publica ſcādala ſunt
abſcindenda & non ferenda. Et domi-
nus tenetur tunc denuntiare iudici, vt
ſcandalum conſcientiæ tollat. Cæterū, ſi
malè viuit inquilinus, non tamen cum
ſcandalo vicinorum, quia verbi gratia, ſi
turpis eſt vita fœminæ, at cum cautē i
la viuitur, & ſecreto res agitur, ne publi-
citas videntium animos lædat ſuo malo
exēplo, nō eſt cur teneatur dominus rei,
huiuſmodi interueniēte iudicis autorita
te expellere. Siquidē expulſio eſſet infa
mis vnde eſſet lędere famā illius qui non
habet malā famā quæ eſt magna læſio,
iuxta Prouer. 22. melius eſt nomē bonum,
quā diuitiæ multæ. ¶Argumentū vero
in partē contrariā propoſitū dilues, ſi di
xeris permitti lupanaria: verum domū,
quā incolūt meretrices, habent extra vi
ciuitatem, ne ſuo malo exēplo, honeſtas
fœminas lædant. Et cum ſua nota, ibi de
gūt, q a vt inhoneſtæ publica inhoneſta

Inquilini ſcandaloſi ſunt expellendi.

Famæ lęſio eſt maxima læſio.

te eijciuntur vltra pontem, vel vltra mœnia, vt ibi libidini ſeruiant effrænes, ideo huiuſmodi non expellūtur, nam expulſæ cēſentur, ſecus de ijs qui eādem inhoneſtatem profiteri ſtuderent in vicinitate honeſtarum fœminarum degentes. Quinimo iudex explorata veritate ſcandaloſæ vitæ inquilini, etiam inuito domino domus, poterit expellere inquilinum: vt paſtor expellit ſcabioſam ouē, ne ſua contagione alias inficiat.

Quartus caſus vnde p iudicē expelli poteſt inquilinus aut colonus.

¶Iam vero, quartum caſum ſupereſt expedire, ſiquidem in tertio diu immorati ſumus. Eſt ergo quartus caſus, expreſſus capitulo, Propter. vnde poterit dominus cogere per iudicem, vel colonum ſuum, vel inquilinum vt exeat domum, vel deſerat fundum: ſi intra biennium, non ſoluit penſionem locatoriam. Et ius ciuile, eſt vnde canonicum eſt deſumptum, vt. l. æde m. C. locati. & l. quæro. §. inter locatorem. ff. eodem. & in. l. 6. &. 5. titul. 8. Part. 5. idem traditur, quod ſi ſolutio penſionis mercedis ve, non penditur intra biennium, quod poſſet expelli inquilinus, aut colonus, & quod omnia bona, quæ ſunt intra domum huiuſmodi conductoris retineantur: quia ſunt obligata locatori pro penſione ſibi debita, & pro damnis interim illatis. idem in l. 4. fori. libr. 3. titul. 17. Sed quid ſi nihil expreſſum ſit de ſoluēdo intra bienniū? Reſpondebis, quod etiam ſi nihil ſit expreſſum, conditio ſubintelligitur, de nō expellendo inquilino vel colono intra tempus præfinitum, ſi penſionibus paruerit, vt. l. quæro. §. Inter locatorem. ff. eodem titulo. Hoc autem intelligas niſi iuſta fuerit cauſa retentionis huiuſmodi penſionis, vt ſi aliàs colono, debet dominus fundi, tantum quantū ipſe debet, vel à iudice retētio mādatur, &c. vt. l. colonus. & l. cum plures. in principio. ff. eod. tit. Quod ſi quæras adhuc, & quid ſi conuentum eſt, quod ſi non ſoluerit penſionem, mulctam ſubeat, nunquid ſi colonus pēderit mulctam, adhuc dominus per iudicem poterit eum expellere? Et videtur, quod poterit expellere ſiquidem pœna interpoſita, quod ſoluat non tollit ius neque ius excepit, niſi ſoluerit pœnam, ſed ſolum decernit quod ſi non ſoluerit intra bieniū quod poſsit expelli, arg. ff. de tranſactio. l. qui fidem. & l. pacto. & C. de pactis. l. cū proponas. ¶Dubitabis inſuper, qua ratione intelligemus, iſtud biennium. Nam ſi locauit ad decennium, nunquid ſi biennio non ſoluit eſt expellendus? lex porro fori commemorata, ita habet. Qui conduxit domū alienā, vel aliam rem per ſpacium vitæ ſuę. vel per magnum tempus. Et conſtituit, conductor, de ſoluendo annuatim, ſiue per ſingulos annos penſionem, ſi ita fecerit cōductor, non poterit, tolli ab eo domus, niſi vt iubet lex, vel ſi conductor, non ſoluerit penſionē bienniā: etiāſi locator, non exegerit. Porrò; ſi antequam tollatur à domino cōductor ſoluerit, mercedē bienniam, quam debebat quod non poſsit tollere. Eſt autem in gratiam huius legis aduertēdū, quod locatio, aut fit in longum tempus. Quid vero appelletur longum tempus, ex appellatione modici intelligi quibit. At de modico gloſſa multa diſſerit. Clem. 1. de re. eccleſ. non alienandis. Dicens primo, quod illud eſt modicū quod eſt intra decennium, vnde decenniū erit longū tempus. Aut quod regionis conſuetudo eſt obſeruāda, aut quod arbitrio, hæc relinquenda ſunt in. l. vero. 6. Part. 5. tit. 8. quadrienniū, vel vltra vocatur longū tēpus, idēq; notat Bar. in gloſſ. ad cap. propter indicatum. Hoc intellige inquit, quādo ad longum tempus conduxit, ad verbū canonē puta ad decē annos, vel plus minus ve etiam ſex vel quinque. ff. eodem quæro. §. inter, vnde non eſt certa regula dignoſcēdi, quod dicatur longum, quod vero dicatur modicum: ſit autem caſus, quod locatio celebretur ad decennium ſubdiſtinguendū eſt, aut fuit conſtituta vna penſio, pro totó tēpore, & id temporis, expelli poteſt colonus, vel inquit ſi non ſoluit tēpore cōuento. Quia nō ſeruanti fidē, fides frangatur eidem. Et illo modo intelligitur. l. æde m. C. locati. vbi ex contrario colligitur, quód ſi non ſoluerit penſionem poterit expelli, vel penſio eſt conſtituta pro ſingulis annis decennij pendenda, & tunc ſi bienniū trāſigitur nō ſoluta penſione expellēdi adeſt facultas vt præcitatum capitulum; Propter. Et habet locum hæc doctrina, etiā ſi cōuentū fuiſſet, quod nō poſſet expelli durāte decēnio, ſiquidē conuentio eſt intelligenda ſoluendo penſionem, ante

traiſ-

tranſactum bienniũ,vt eſt tex.in.l.quæro.§.inter locatorẽ.ff.eodẽ. In emphiteoſi vero perſonæ particularis exigit triennium.vt.C.de iure emphiteo.l.2. In emphiteoſi vero eccleſiæ, bienniũ itẽ exigitur intra quod ſi non ſoluatur pẽſio, itẽ poteſt expelli, vt. C.de ſacro ſanct.eccl. & 10.q.2.c.ea enim. §. qui rem. & extra eodem capit. patuit. Ex quo ad hoc nihil differt à biennio in ſimplici colono, vt.l. quæro.&.l.cum dominus.ff.eod.tit. Cæterũ ſi ad modicũ tempus, non eſt expectandũ bienniũ, nam ſi locaui ad bieñiũ, nõ eſt expectandũ bíennũ, quando locationis tempus conſumatur. Tunc ergo ſi non ſoluit colonus, vel inquilinus tempore debito expelli poteſt. Nã quãdo ad modicũ tempus celebrat locatio, cõductor nõ habet ius in re. Quocirca ſi expellitur non cõpetit ſibi aliquod inter dictũ, contra dominũ, arg in.l.colonus. ff.de vi,& vi ar. At vero quãdo in longũ tempus fit locatio, habet colonus, vel inquilinus pinguius ius.l.2. ſi ager. ideoq; non poteſt adeo repẽte expelli, ſi nõ ſoluerit, quare expectatur trãſactio bienij. ¶Quod ſi quæſieris an in emphiteoſi expectatur bienniũ ad expulſionẽ, & itidẽ in locatione, nũ iſti cõtractus ſunt idem ſpecie? Reſpondetur. Non eſſe idem ſpecie: nanq; in emphiteoſi transfertur dominiũ vtile, at vero in locatione, nõ trãſfertur. Quãdoquidẽ cõductor, rẽ quã cõduxit, non põt trãsferre in aliũ, vt ea vtatur, vt põt facere emphiteota, vt ſupra diſertũ eſt, vbi tradebamus, quod in cõtractu emphiteotico emphiteota, ſuſtinet periculũ rei, acceptæ in emphiteoſim, ſecus eſt autẽ in locatione ex natura contractus vt prædictum eſt.

Emphiteoſis & locatio vnde ſpecie differant.

Porrò forſan mihi obijcies, ex.l.7.tit. 17.lib.3. vbi traditur locatio ad præfinitum tempus, vel in perpetuũ, trãſit in hæredes, ita eius qui locat rem ſuam, ſicut illius, qui eam cõducit, igitur, ſi locatio eſt perpetua aliqua, hæc nihil differt ab emphiteoſi. Enim vero emphiteota in perpetuũ recipit rẽ, & ſoluit quotãnis pẽſionẽ, vt & cõductor perpetu'. Neq; hinc valde quod gloſſa ad.c. patuit. ſupra indicato, inquit, diſcrimẽ eſſe inter prædicta. Siquidẽ cõtractus emphiteoticus, cõſtituitur ſolũ in rebus ſtabilibus, at locatio, etiam in inſtabilibus: ſiquidem ſaltẽ locatio facta in rebus ſtabilibus perpetua erit emphiteoſis. Siquidẽ tũc etiam periculum ſuſtinebit rei locatæ, ipſe conductor perpetuus, ſiquidem habet tune dominium vtile in rem illam? Reſpondetur, quod locatio perpetua ſi ad eam rationem celebratur, quæ celebratur alia ad modicum tempus. Quoniam conductor fundi, tantũdẽ vel paulo minus ſoluit, quotannis ex perpetua locatione, quam ſoluiſſet ex locatione, ad modicũ tempus, tunc verè eſt locatio: vnde ſterilitas ſi contingeret, eſſet remittenda penſio, ſiquidem tunc non verè eſt emphiteoſis, ſiquidem in emphiteoſi ſoluitur penſio, ſolum ad profeſsionẽ, directi dominij quod habet dominus, in rem ſubiectam emphiteoſi, quando vero, paulo minor copia fructuum, vel eadem ſoluitur, quæ ſolueretur ſi ad modicum tempus, iam tunc non ſoluitur penſio, vt recognoſcat conductor dñium, ſed potius propter vſum rei, id quod pertinet ad naturam locationis. Si vero modicũ ſoluitur tunc non eſt locatio, ſed potius emphiteoſis. Quando non ſoluitur penſio, propter vſum rei, ſed ad profeſsionẽ ſeruituris, vel recognitionẽ dominij, & hæc reſponſio mea fundamentum habet in communi doctrina Iuriſconſultorũ, quã indicat, & ſectatur Iaſ. in.l.1. C. de iure emphiteo. qu.20.

An locatio perpetua ſit emphiteoſis.

Locatio perpetua duplicit er fie ri poteſt.

Vt ante ſummatim ſuccingã, hęc quę diximus, proferã tibi, quod in.l.6. tit. 8. Parti.5. continetur, videlicet, dominus, qui locauit rem ſuam alteri, non poterit eam ab eo auferre, durante tempore locationis: ſi conductor abſoluerit, quod abſoluere tenetur. Niſi in altero quatuor caſuum. Primus, ſi forte domus ruit, vel minatur ruinam, quam locator habitat, & aliam non habet quam inhabitet, vel forte, illi accidit in vicinitate, quam colit inimicitia vel quidpiam aliud vnde non audet locator colere domũ propriã quã habet, vel filius eius ducit vxorẽ, vel militiæ inſignibus nobilitatur. ¶Secũdo, ſi domus locata indiget refectione, aliàs ruitura, ſi illi non ſubuenitur: tunc ſanè poteſt cõductorem, abſtrahere à domo, quam conduxit. Exhibendo illi aliam ſimilem, & ſub tanto tempore, ſub quanto priorem dederat ad ſuam habitationem, vel remittendo penſionem, quam debuiſ-

O caſa ſu hijo, o le arma cauallero.

debuiſſet ſoluere, ſi totum ſtatutũ tempus inhabitaſſet pro rata temporis ſub quo licuit habitare.

¶Tertio ſi conductor deuaſtat domum vel fundum, vel abutitur ea veluti ſi excepiſſet viros vel fœminas corruptæ vitæ, vnde reſultaret nocumentum viciniati. ¶Quarto ſi conductor, eſſet in mora non ſoluendi: propter quamlibet harum rationum poterit expelli cõductor à domo quam locauit: quæ omnia niſi fallor, ſupra ſunt abundè diſerta.

Iſtis autem denarratis ſunt alia duo adijcienda quæ ſpectant locationis naturam. Primũ eſt videlicet, quod conductor non tenetur ſoluere mercedem locatori niſi in fine anni, quando res conducitur, vt ſi conduxi domum ad annũ, non teneor ſoluere niſi in fine anni mercedem. Itemque ſi fundum, vt colligit Panor. ad cap. Propter, de remiſſione facienda propter ſterilitatem in fine anni. Nanque ſi remiſſio, tum eſt facienda igitur & penſio tunc ſoluenda.

¶Hoc autem verum eſt, niſi aliter conuentum fuerit. Nam ſi ad menſem fit locatio domus in fine menſis, erit ſoluenda penſio. Item ſi conſuetudo regionis, aliud monet, videlicet, quod penſio annua, deducatur in partes duas anni, & ſingula medietas penſionis, in anni medietate pendatur ſtandum eſt conſuetudini, vt ſi penſio pendenda, ſunt duodecim ſex menſibus primis, ſex pendãtur, & totidem in alijs ſex, id quod obſeruatur apud noſtrates,

In conductibus con ſuetudini ſtandum. ¶In cõductionibus autem perſonarum aliter res ſe habet ſiquidem de diurno labore, diurna item eſt penſio iuxta illud euangelicum, nonne cõueniſti mecum ex denario diurno? verum aliquando cõducuntur operarij, ad opus magnum, vt ad ædificandam eccleſiam vel domum, & conducuntur per totum tempus ædificiorum huiuſmodi & obligantur operarij, ad præſtandum ſeu abſoluendum ædificiũ in tot annis, quod Hiſpanè vocatur *à deſtajo*, & tunc pro ſumptibus faciendis ab ipſis operarijs conductor exhibet in principio operis pecunias, &c. Item erit ſi ad hebdomadam fiat conuẽtio ſoluendi poſſeſsionem.

¶Secundo autem eſt, quod locatori incumbit, aliquando remiſsionem conductori facere pro rata. Et iſtud etiam pertinet ad iuſtificandum locationis contractum. Eſt autem (vt ſæpe diximus, locatio, & rei, & perſonæ & rei duplex, vel agri colendi, vel alterius rei. Quia ergo nonnunquam contingit ſterilitas agri, non ex vitio agri, neque ex vitio coloni, ſed ex caſu fortuito, ideo tunc, propter ſterilitatem contingentem remiſsio penſionis ad exhibenda, ex cap. propter ſterilitatem indicato. Duo autem ſunt obſeruanda, vt hæc conſequaris, alterum quid vocetur ſterilitas, alterum vero, quid caſus fortuitus. Et quidem de ſterilitate, quando ſcilicet annus ſit dicendus ſterilis, vt penſioni, ſubueniat colono relaxatio quatuor volitant opiniones, quas diſſerit Panormitanus cap. propter de locato. Quod non eſt animus in longum recenſere, ſed perſunctoriè, eas tangerẽ. Primo igitur eſt quod vulgi ſequenda eſt in hac re opinio, tuncque annus eſt dicendus ſterilis, quando à vulgari opinione talis proclamatur. Quid ſit ſterilitas quid ue caſus fortuitus.

¶Secunda, quod tunc eſt ſterilis, quando ſemen, terrę ſulcis mandatum ex pro fundo non colligitur. Variæ ſententiæ anni ſterilitas quæ ſit dicenda.

¶Tertia, quando deducto ſemine, & omni expenſa exhibita ad culturam, nõ remanent fructus.

¶Quarta ſi habita ratione ſeminis & expenſarum & fructuum collectorum, colonus, remanet defraudatus vltra dimidium iuſti pretij, vt verbi gratia, ſi ſemẽ, & expenſæ valent. 40. & fructus ſolum 15. Barto, in l. ex conducto. §. ſi vis. ff. locati. & Ioan. Andr. in cap. propter ſæpe indicato, cenſent tunc habere locum remiſsionem penſionis, propter ſterilitatem, quando ex tribus partibus fructuũ quæ ſolebant colligi, vix colliguntur duæ, vt ſi vt 20. erat collectio ſolum colligitur, vt 15. tuncque remittenda quoque eſt tertia pars penſionis, vt ſi erat penſio, vt tria ſolũ duo ſunt pendenda. Alijs placet tunc annum eſſe infructuoſum, quãdo non colligitur medietas fructuum, qui ſolebant colligi.

¶Porrò autem, quia ſterilitas eſt priuatiuum nomen, & priuatio per habitũ, eſt dignoſcenda: eſt enim ſterilitas priuatio fertilitatis: ideo diſcutiendum venit primum, quid appelletur anni fertilitas: & quidem fertilitas, habet latitudinem,

nem.Eſt enim fertilitas quædam conſueta,& alia inconſueta,conſueta autem varia eſt,iuxta variam climatum, & terrarum diuerſitatem, vnde ex euangelio Matth. 13.didicimus terram quandam proferre, fructum, vt.30.aliam vt. 60. aliam deniq; vt centeſimum,fertur enim in India Occidentali,in regione, quæ appellatur Peru,ſemen reddere fructum cẽteſimum.Et apud Bethicos,terra eſt mul

Varia ratio fertilitatis.

to feracior, quam apud Caſtellanos. Et apud hos eſt item varietas fertilitatis.Siquidem terra quædam apud hos eſt pinguior,& groſsior,& hæc feracior eſt, vt in terra quam vocant Hiſpani de campos,alia eſt gracilior, & aridior, & hæc eſt minus ferax,vt in oppido Ciuitatenſi.Et rurſum ex ipſius terrę ſitu vel poſitione,contingit, quod eiuſdem oppidi, vel vici, ager quidam ſit feracior, alter ſterilior.Siquidem terra montuoſa, ſub multis imbribus,redditur fructuoſior,& terra humilis,redditur infructuoſior.Siquidem ſublimior terræ ſitus, imbibens imbres copioſos,multum in ſe concepit humoris aquei alimentum, & propter ſuam ſublimitatem,quod ſibi non eſt neceſſarium,in inferiores terrę partes tranſfundit,id quod non poteſt præſtare poſitio terræ humilis ideo ſuperfluis imbribus,maceratur & debilitatur, naturalis frumentorum calor ex abundantia humiditatis grauatus. Vt videmus ſæpè ad oculum, huiuſmodi terræ frumenta impalleſcere,ſublimioribus, alioqui naturali virore conſpicuis.Et demum,in ea dẽ regione & diœceſi experimur, alicubi eſſe ſterilitatem, & alibi fertilitatem. Siquidem terra quæ pinguior eſt, vt dicebam fertilior, ſi magni deſcendant imbres modo non ſint frequentiſſimi,& terra gracilior, redditur fertilior, ſi frequenter ſint imbres, non tamen magni.

Terra eſt inſtar humani ſtomachi.

¶Eſt enim terra inſtar humani ſtomachi,ſtomachus enim,ſi fortis eſt,bibit in magna quantitate vinum,& ex forti cibo ſe cibat,non tamen frequenter, ad tã tam quantitatem ſe potare aut cibare poterit,ſed ſat ſibi ſi ſemel,aut bis, ſic fecerit.Calor enim fortis ſtomachi exigit potationem copioſam,atq; cibationem, vt magnus ignis,copioſa ligna poſcit,vt cõſeruetur.At vero ſtomachus debilis frequenter cibari,& potari poſcit, non tamen copioſe.Exiguus namq; ignis,multa iniecta materia opprimeretur facile, vnde ex medicorũ placito,hæc eſt ratio victus ſenum, quippe debiles ſunt ſtomacho,vnde infertur, quod quæ in regionibus quibuſdam reputaretur ſterilitas,in regionibus alijs reputaretur abũdantia.Vt ſi apud Indos ſemen reddit cẽteſimum fructum,vtique ſi redderet ſolum quadrageſimum,apud eos eſſet ſterilitas.At apud noſtrates eſſet maxima abundantia.

¶Secundo infertur duplicem eſſe ſterilitatem,aliam ſimpliciter,quæ opponitur abundantiæ non conſuetæ,& conſuetę, itaq; eſt priuatio omnis fertilitatis, quia eſt carentia frumenti penitus in regione vbi accidit.¶Qualis fuit illa ſterilitas cuius mentionem facit liber Gene.c.40. quæ fuit maxima, ſuccedens fertilitati maximæ.

Sterilitas duplex, & ſimpliciter, & ſecũdum quid.

¶Vnde Chananæi compulſi ſunt Ægyptum petere,vbi diuina prouidentia ſeruata ſunt frumenta,vt inde fami quę premebat finitimas omnes nationes ſubueniretur.Namq; tunc deerant frumenta ad ſeminandum, quia ſemen ſatum non reddebat fructum.

¶Alia vero eſt ſterilitas ſecundum quid, quippe,& ſi ſata frumenta reddunt fructum,at exiguum qui ſanè non ſufficit, ad alimenta præſtanda oppidanis, & ad ſeminandum in alium annum vehtrum.

¶Secundo eſt obſeruandum quid caſus fortuitus vocitetur,& finit eum lex. 11. tit.33.part.7.eſt caſus, qui forte accidit, & præuideri non poteſt,vt ſubita domorum ruina,ignis qui inceditur,ex cæleſti videlicet coruſcatione vel alias intellige ſubita nauigij fractura, incurſus latronum fluminum ſubitus impetus, vel hoſtium incurſiones. At eſt aduertendum,quod caſus fortuitus, eſt duplex, alius qui non ſubeſt noſtræ poteſtati, aut diligentiæ,vt ſunt caſus prædicti ex diuina prouidentia aut ex humana potentia contingentes. Sicut inceſio fuit Sodomorum,ſubuerſio mũdi,per aquas diluuij,&c.Quamuis enim Deo videnti omnia nihil ſit fortuitum, at vero collatione ad noſtram prouidẽtiam, ſunt fortuita multa valde quæ noſtram prorſus effugiunt prouidentiam,vnde dominus

Caſus fortuitus.

flens ſuper Hieroſolymam dixit, ſi cognouiſſes & tu, &c. nunc autem abſcondita ſunt ab oculis tuis. Cæterùm ſunt aliqui alij caſus fortuiti, quos fecit humana negligentia. Et dicuntur nihilominus fortuiti, quia accidunt præter intentionem eius cui contingunt, vt qui negligens circa iumentum, credens ſatis eſſe ſeruatũ, ſi in ſtabulo relinqueret interim non exacte obſeruans portas domus ſuæ, ſæpè dolet illius furtum fortuitum vel ſuorum, quod accidit ex ſua negligentia. At hic caſus non eſt proprie fortuitus, ſiquidem prȩuideri potuit, vt etiam incendium contingit ſæpè ex incuria humana, vt qui non data opera, vadens in locum palearum multarum lumine accenſo, & forte excuſsit ſcintillam, lucerna quam geſtabat ſuper palear & incenſa eſt, ex parua ſcintilla tota domus.

Caſus qui præuideri potuit non eſt proprie fortuitus.

¶ Verum quia vt dicebam, caſus iſti contingunt præter intentionem, ideo iuriſconſulti eos etiam vocant fortuitos vt in. l. cum duobus. §. Damna. ff. pro ſocio. Et in. l. ſi vendita. ff. de peri. & commo. rei venditæ.

¶ Et quod ſcias in iſtis caſibus non ſufficit ſimpliciter probare caſum, vt locator eruatur à reſtituendi noxa, ſed oportet probare ſufficientem diligentiam adhibitã eſſe, ne incendium rei locatæ, aut furtum, &c. accideret, vt videlicet paſtori cui mortuæ ſunt oues, vel furto ſublatæ, non ſufficit ei probaſſe furto eſſe ſublatas, aut occiſas à lupo, niſi item probet, non ſua culpa tale factum accidiſſe vt eſt text. in. l. ſi quis domum. §. Imperator. ff. locati. Et ratio eſt, quia quod lupus irrueret in greges & ſi aliquando, non ſubeat poteſtati paſtoris impedire aliquando ſubeſt, aut ſubeſſe poterit. Siquidem poterit accidere, ex negligenti cuſtodia, audaces fuiſſe lupos in gregem, ideoq; in huiuſmodi caſibus, quos impedire poteſt humana induſtria, probãdum relinquitur, quod cõductor, vel qui locauit operas ſuas, vt paſtor, vel alius quiuis, talis caſus non fuerunt autores, vel poſitiuè, vel priuatiuè, tunc autem autores ſunt priuatiuè, quando eorum negligentia caſus accidit, in foro vero conſcientiæ, veritas exigitur ſola, ideo ſi culpa nulla præceſsit, reſtitutio non eſt neceſſaria.

¶ In alijs autem caſibus, qui humanam prudentiam, & poteſtatem fugiunt, vt fuit euerſio gregum Iob incurſu hoſtili ſatis enim eſt, ſi conſtiterit, vel fulmine de cælo prȩcipitato, vt oues Iob, vel ſubito impetu fluminis, aut hoſtium, violentia aut aliàs, rem perijſſe, vel ablatam fuiſſe. Quandoquidem ſimul atque hoc conſtiterit, nihil opus facto eſt, vt amplior petatur probatio, vt inculpatum ſe oſtendat, vel conductor, vel paſtor, vel quiuis alius. Vnde quod Iacob in cuſtodiendo grege Laban ſoceri ſui, præſtitit, videlicet quòd capta à beſtijs non oſtendebat ſocero, ſed ipſe reſarciebat ipſe enim omne damnum reddebat. Et quidquid furto peribat ipſe reſtituebat Geneſ. 31. non erat de neceſsitate ſui officij præſtare. Siquidem non culpa Iacob, hæc damna accidebant, ſed ex fortuito caſu. Namque ipſe totis viribus ſeruiuit ſuo ſocero Laban, & omnem præſtitit diligentiam in paſcendis, & ſeruandis ouibus Laban Geneſ. 30. Quod vero legimus de Dauide. 1. Reg. 17. qui vt ſeruaret innoxios greges ſibi commiſſos leonem, & vrſum inuadentes, & irruentes in gregem, ipſe interficiebat, non incumbit alijs paſtoribus præſtare. Siquidem non tantis pollent viribus, quantis Dauid, ſi tamen tantis pollerent, ad idẽ tenerẽtur, pro cuſtodia ſuſcepti gregis, at excuſantur impotentia impotentes.

¶ Iam vero accipe aliquot concluſiones 1. Concluſ.
quarum eſt hæc prima, ſi ſterilitas accidat ſimpliciter, id eſt, quod ſemen iactum in terram nihil reddit, quia perit, tunc ex toto remittenda eſt penſio. Hȩc prompta eſt, Namque penſio dabatur pro vſu fructu, pro quo fit locatio, igitur ſi nullus adeſt fructus, nulla debetur penſio.

¶ Secundò, hæc prima concluſio eſt intelligenda, modo non reddere fructum, contingat, ex culpa conductoris, nempè, quia ipſe noluit ſeminare, aut ſi ſeminauit, ſeminauit modicum, aut ſi ſeminauit ſufficienter, non tamen coluit agrum ſibi locatum neceſſaria cultura, ſed deſeruit cultum agri, vt puta quia crebreſcentibus zizanijs, aut herbuſculis alijs ſuffocantibus ſemen, noluit operam adhibere, eradicandi

di zizania, ne ſemen ſuffocaretur. Prior autem concluſio item poſterior patent, ex.l.a a.tit.8.part.5.quæ ſic habet. Quādo fundi locati fructus, perduntur, vel non colliguntur ex conductoris culpa veluti, quia male coluit ille, vel importunè coluit, exortæ ſunt ſpinæ, vel herbæ, vnde prouentus nō fit, vel exiguus adeſt. tenetur in ſolidum ſoluere penſionem locationis, perinde atq; ſi ſufficiens prouentus adfuiſſet. Cæterum ſi non eſt in culpa colonus, ſed ex inconſueto caſu fortuito, ſicut ex illuuie fluminis, aut ex ſuperfluis imbribus, vel ex ignis incendio, vel ex incurſu hoſtium ſubito, vel ex nimia ſolis deuſtione, aut ex ventorum ingruentia, vel ex locuſtarum corroſione, vel bruchorū, aut aliorum vermiculorum iniuria, vel alias læſa frumenta, non haberent prouentum adeo, vt nullus extaret fructus, tunc ſicut colonus perdit ſemen, & operas, ita & dominus debet ſuccumbere damno, ſibi accidenti perdendi penſionem ſibi debitam.

¶ Cæterum ſi prouentus aliquis extat, quia pars fructuum ſupereſt conductori datur optio, vel ex illa portione fructuum deducere expenſas quas fecit, in ferēdo ſemine, & in ipſo ſemine, & quod ſuperfuerit, exhibere domino fundi, vel ſi hoc non arriſerit colono, ſoluet in integrum penſionem.

¶ Cæterum hæc lex nō explicat caſum, qui contingere poterit, quid ſi ſolum ſemen ſatum, reddit ſemen, vt ſi ſatæ ſunt decem menſuræ, quas Hiſpana vox vocat hanegas ſolum etiam prouenerunt totidem, & non amplius, tunc enim nullus videtur profectus, & colonus nihil amplius habet, quam habebat: imo minus, quia priusquam ſeminaret erat ſibi ſemen, ſine impēdio culturæ, in ferendo, & colligendo, & hæc duo damna, ſibi poſtea accidunt, & non habet vnde ea reparet, quia ſolum adeſt ſemen, & ſupponimus iſtud inculpate accidiſſe colono. At optio quæ ex lege datur colono, videtur, quod non habeat locum in præſenti caſu. Namq; lex donat optionē colono, ſi exiguus fuerit prouentus: at vero in caſu prænotato nullus eſt prouentus, quia ſemen ſolum adeſt, & nihil noui fructus multiplicauit, vnde lex hæc videtur ſolum habere locum, quando vltra ſemen prouentus adeſt, non tamen in caſu prænotato, vnde videtur, quod in eo caſu colonus, non tenebitur ad penſionem, quippe nullus adeſt ex ſemine prouentus.

¶ Tertia concluſio, ſi prouentus, parum deficiat à conſueta fertilitate videlicet, ſi fertilitas conſueta eſt, vt ex ſemine proueniat decuplum, & non prouenit, niſi octuplum, vel ſeptuplum, tunc nulla eſt facienda remiſsio, vel non tenetur dominus fundi, ad remmittendam partem pēſionis, iuxta rationem defectus, à conſueta fertilitate, & procedit concluſio, quando defectus hic à conſueta fertilitate, nō ſit imputandus colono, vt ex prædictis perſpicuum eſt. Et probatur concluſio, quia modici defectus non habetur ratio in contractibus. Rurſus, quia colonus optimè ſcit aut ſcire debet, quod non ſemper prouentus adeſt, in indiuiſibili ſed paulo plus minus ve, ſit ex ſemine prouentus. Siquidem cœli diſpoſitio, & aſtrorum aſpectus, variant ſeminum prouentum, etiam inuariata culturæ induſtria, & diligentia, ideoq; ſi conductor fundi ſub ea lege (& ſi non exprimatur) conducit. Præterea, quia ſi ad triennium conduxerit, vt fere fiunt huiuſmōdi conductiones, ſi vno anno defectus angit, ſequenti fertilitas delectat, & recompenſat ſuccedens fertilitas ſterilitatem priorem. Aut fertilitas prioris anni, rependet ſterilitatem poſteriorem, vt quondam apud Aegyptios Gene.40. accidit, ſeptē enim anni ſummæ fertilitatis, temperarunt maximam ſterilitatem ſeptem annorum ſequentium. Adde quia accidit ſæpè quod menſura vna tritici plus valet conductori ſub ſterilitate quam decē ſub conſueta fertilitate.

¶ Vnde infertur, quod ſi ad multum tēpus, vt ad decennium vel amplius fiat locatio, conductor tenetur penſionem in integrum ſoluere, neque obiicere ſterilitatem poterit propter cauſam commemoratam. Quando videlicet, ſterilitas paululum deficiens eſt à cōſueta fertilitate. Quod ſi quæſieris & quid ſi ſit plurimum deficiens à conſueta fertilitate? vt videlicet, ſi conſueta fertilitas, erat in decuplo ſterilitas ſit in ſubdecuplo, & minus. Quippe, ſi colligebantur ex vno decem, colliguntur, ſolum 5. aut 4.

3.Concluſ.

¶ Sit

4.Concluſ. ¶Sit quarta concluſio, quando locatio eſt ad magnum tempus, vt ad decenniũ, vel vicennium, aut ad tricennium, &c. ſi penſio impoſita, ſit modica, non eſt remittenda penſio, etiam vrgente maxima ſterilitate. Hæc patet, quia tunc talis locatio eſt inſtar emphyteoſis, & ideo ſubibit legem emphyteoticam vt ſupra dicebamus, & habetur. l. 1. C. de iure emphyte.

5.Concluſ. ¶Quinta concluſio, ſi vero huiuſmodi locatio, ad longum tempus fiat, ſub ea penſione tamen, qua ſolent fieri locationes aliæ, quæ ad modicum tempus celebrantur, id temporis remittenda eſt penſio, iuxta rationem ſterilitatis, vt ſi ſterilitas ſit ſimpliciter, prorſus tollatur penſio anni ſterilis. Si autem ſecũdum quid item & penſio iuxta rationem illam relaxetur, vt pro tertia parte fructuum non proueniente tertia pars penſionis, pro medietate, medietas. Aut ſeruetur quod lex par. commemorata ſanciuit, quod detur optio colono, vt eſt prædictum.

¶Huius concluſio. ratio eſt, quia huiuſmodi locatio, etiam ſi ſit ad magnum tẽpus, nihilominus ſeruat rationem locationum vſualium, ideo ſequetur conditionem ipſarum. Quæ iam prænotata eſt, videlicet, ſi ſterilitas premat, ex qua multum declinatur à conſueta fertilitate, & ſterilitas, non ſit imputanda colono, ſed fortuito caſui, quod tunc iuxta rationem ſterilitatis, detrahatur à penſione. Niſi tamen, aliud ex nouo pacto, eſſet decernendum; vt iam patuit.

¶Porro autem obijcies forſan mihi, in hunc modum, ſi vbertas fructuum non conſueta accidat, fruetur illa colonus, & nihil tenetur fundi impartire domino, igitur, neque ſterilitatis damna ſunt impartienda domino fundi. Siquidem qui ſentit commodum, & damnum ſentire iuſtum eſt. Et contra, qui commodum non ſentit vbertatis, cur damnum patiẽtur ſterilitatis? In gratiam huius ſcito, vbertatem quandam eſſe ex valore maiori frumentorum. Putà, ſi tempore conductionis fundi valebant frumenta parum, in fine anni creuerunt in pretio. Et huiuſmodi vbertas, ex valore, non eſt propriè vbertas frumentorum, ſed precij, vel numorum eſt vbertas. Hęc autem vbertas, erit coloni ſolum, & non domini fundi, quia ſi accideret etiam quod minoris valerent frumenta damnum erat coloni & non domini fundi vt liquidum eſt. Alias ſi lucra & damna eſſent impartienda, ſocietatis, & non locationis eſſet contractus.

¶Aut etiam vbertas, ſecundo poteſt cõtingere propter eximiam, diligentiam coloni, in proſcindendo, & ſtercorando opportuniſſimè agro, & expurgando illum, ab ſpinis, & ab alijs herbis nociuis. Itemq; hæc vbertas tribuenda eſt colono, & nihil eius eſt impartiendum domino fundi ſicut & contra. Si ex inertia coloni ager ſterileſceret, & deficeret à conſueta vbertate, & ſi multum deficeret, damnum hoc, non eſt imputandum domino, ſed colono: vnde vt ſæpè diximus.

¶Aut tertio vbertas poteſt contingere ex qualitate fœcunda terræ, quæ tempore conductionis, quia ignorata à locante, ideo minoris eam locauit quam locaſſet ſi explorata eſſet. Et hæc item fertilitas colonis eſt tribuenda tota, ſicut etiã, ſi conduxiſſet terram, quæ credebatur fœcunda, at experientia docente, eſt ſterilis ex vicio ſuo, vel quia petroſa eſt aut quia ſalebroſa, aut aquoſa valde, aut aliás. Et id temporis ſterilitas, imputanda eſt colono, neq; ob eam cauſam, relaxanda eſt penſio pro ſterilitatis ratione. Quippe ipſe ſibi imputet, quod antequam conduceret, non exploratam habuerit terram, quam conducebat. Quando vbertas eſt impartiéda etiã domino fundi.

¶Quarto eſt vbertas ex caſu fortuito, vt videlicet locaui tibi molendinum, quod tempore locationis, locabatur communiter pro: 50. menſuris farinæ, at vero accidit, quod alia molendina vicina corruerunt, vel deſeruit ea fluminis impetus, at meum molendinum, ex poſitione, vel alias ſua incolume manſit, & ideo molẽdinarius, habet plurimum lucrum ex hoc caſu fortuito, quare tunc augenda erit penſio. Et iſta inconſueta abundantia, non ſolum erat proficua molendinario, ſed etiam & domino, pro rata tamen, noui lucri ad hanc fere rationem Panorm. diſſoluit nodum prætactum ſuper. c. Propter de locato.

¶Cæterum non videtur rem abſoluiſſe, neq; dubium motum diluiſſe. Quandoquidem

quidem de vbertate agrorum modo diſſerimus, non de molendini vbertate, quę propriè non eſt vbertas.

Differitur Panormita.

¶At vero videtur etiamnum rationabile; quod ſicut ſi accidit ſterilitas, valde deficiens ab vbertate conſueta, quod remittenda ſit penſio, pro ratione ſterilitatis, ita quoque ſi abundantia proueniat inconſueta, ex caſu fortuito, quod item ſit partienda domino, pro ratione tamen eius. Neq; tamen, id temporis eſt ſocietatis contractus, quippe ſocietas, communio eſt lucri, & damni, in conſuetis, & in inconſuetis.

¶Et rurſus, quia quod in tertio caſu tradit, non videtur omnino perſpicuum. Quandoquidem, rei excellentia quæ vēditur, ſi ignoretur, & ideo vilius vendatur, quam eſſet iuſtum pretium in foro conſcientiæ, pretium eſt ſupplendum, aut contractus ſoluendus, niſi venditor exceſſum donet emptori.

¶Item ſi quis emit vicioſam rem, putans probabiliter, non eſſe vicioſam, ſed integram, emptio non eſt abſoluta. Imo venditor tenetur fraudem compertam, diluere, igitur ſimiliter in propoſito, quandoquidem locatio eſt quædam venditio fructus, vt conductio emptio.

Differantur iuriſconſulti.

¶Non tamen me latet, iſtud eſſe placitū iuriſconſultorum, quod artiſit Panor. vt traditur in l. licet. C. de locato. ideoque tradunt quod ſterilitas fundi propter peſſimum territorium, non relaxat penſionem, quia imputet hanc ſterilitatem conductor ſuæ fatuitati, quippe qui exploratum non habuit, quod ipſe conducebat.

Contractus locationis vt vitietur.

¶Porro autem vt hoc primum expediamus ſcito, quod in hac re vtendum eſt diſtinctione hac, vel is qui locat territoriū, nouit defectum ſui territorij, occultum alijs & ſibi notum. Qui alioqui nō eſt facilis exploratu aut defectus vel vicium, eſt promptum cuilibet, vel facile ſcitu.

¶Et rurſus vel locans, ſciens defectum, habita ratione defectus, minuit penſionem, vel non minuit, ſed perinde locat, atq; ſi bonum eſſet & non vicioſum. Et tertio diſtingue, quando minuitur pretium propter vicium notum locanti, & occultum conductori, aut enim probabile eſt locatori, quod propter diminutionem pretij conductor ratam habebit conductionem, aut non eſt iſtud probabile, ſed contrarium.

¶Iſtis præmiſsis, dicito quod ſi vicium rei quæ locatur eſt manifeſtum locanti, & non eſt facile ſcitu conductori & pretium nihilominus non minuitur, locatio eſt vicioſa & vel ſoluenda, aut relaxanda eſt penſio. Hęc prompta eſt, quia dolus, & fraus nulli patrocinātur, at hęc locatio eſt doloſa, igitur dolus eius eſt detergendus. Et. 2. quia idem dicebamus faciendum in lib. 2. de contractu venditionis differentes.

Locatio doloſa ſoluēda

¶Si vero, propter vicium diminuitur de pretio, & probabile eſt, quod conductor ratum habebit, tunc ſanè, locatio firma eſt.

¶Et ſecundum eos, qui credunt ſatis eſſe diminuere de pretio, item locatio eſſet probanda vt ſupra lib. 2. dictum eſt de venditionis contractu.

¶Si vero vicium eſt facile ſcitu, verbi gratia, quod territorium eſt infœcundū aut quod expoſitum periculis latronū, aut hoſtium, &c. id quod facile eſt iudicatu, qui locauerit huiuſmodi nō habet ius exigendi penſionis remiſsionem. Siquidem ſibi imputet, quod huiuſmodi vicia, vel quæuis alia, quæ ſcire promptū ei eſſet, ſi voluiſſet aduertere, noluit tamen aduertere. Et ſub ratione hāc prædictam. l. intelligendam eſſe puto. Namq; fatuitas eſt conducere vicioſa, quorum viciū promptum erat volenti videre.

Quando conductor recipit in ſe totū damnum item & totū cōmodū ſentire debet.

¶Vt autem ad tertium caſum regrediamur, dixerim, quod ſi vbertas accidat inconſueta ex caſu fortuito, ſiue inconſueto, ſi accidat vel ante ſterilitatē, vel proximè eam ſequatur tunc ſterilitatis damnum, non eſſe communicandum locatori, ſed conductor ſolus illud patietur. Et hoc ideo, quia vbertas præcedens vel ſequens, damnum recompenſat huiuſmodi vt traditur in. c. propter ſæpe indicato. Et ideo argumentum diluitur propoſitum contra tertium caſum, ſiquidem damnum, & commodum ſolus conductor ſuſtinebit. Idem traditur. l. 2. tit. 8. part. 5. Vbi traditur, quod conductor fundi in duobus caſibus tenetur damnum fructuum accidentium ex caſu fortuito, & non ex culpa ſua. Primo ex interueniente pacto ſuſtinendi in ſe ipſo periculum accidēs fructibus, ex quouis caſu

caſu ſiue conſueto, ſiue inconſueto ſecũdo, quando vbertas anni præcedentis, vel anni ſequentis ſterilitatem, ſat eſt, ad ſoluendum penſionem, vtriuſq; anni, & ſterilis & fertilis, tunc enim locator ſuſtinere ſterilitatis damnum. Et iſtud eſt obſeruandum, quando vbertas, accidit ſub tempore locationis, itemque ſterilitas. Quapropter, in annua locatione, non habet locum, vt vides, ſed quando locatio ad longius tempus porogatur.

Dupliciter cõductor tenẽ ſuſtinere periculũ rei á ſe conductæ.

¶ At vero quod ſubditur eſt conſiderandum ſubduntur enim quæ mox ſubijciemus, videlicet.

¶ Itidem ſi conductor aliquis habet fundum aliquem locatum, & ex nulla induſtria ſua, accideret, vt huiuſmodi fundus, duplum redderet ſolito. Et hæc duplicitas fructuum, forte accideret, & nõ ex arte, vel induſtria conductoris, ſed ſolum eſſet abundantia extraordinaria, teneb itur conductor hic, ad ſoluendum anno illo duplam penſionem, Hiſpanè, *Doblada la renta que ſolia.* Nam ſicut ius conſtituit, vt non ſoleat penſionem, ſolitam cõductor, quando ex caſu fortuito, perduntur fructus, itidem ſi ex caſu fortuito, duplantur, tenebitur eadem ratione duplũ ad ſolitam penſionem ſoluere. Et quidẽ lex hæc videtur aduerſaria eſſe prędictorum, veruntamen, vt tollatur ambiguitas, eſt præmittendum quid ego velim per inconſuetam abundantiam. Et quidem inconſueta abundantia eſt primo, quando exceditur conſuetà vbertas, vt ſi ſemen ſolebat reddere decem, ſi reddit modo vndecim aut duodecim, &c. incõſueta eſt abundantia.

Cõſueta abũdãtia frugũ multifariam accidere poteſt.

¶ At vero ſi reddit 20. eſt maximè incõſueta, & de huiuſmodi, præfata dudum lex loquitur. Et quidem ſatis rationi eſt conſentaneum. Nam ſi molendinum, ſi ex caſu fortuito, valde auget lucrum ſolitum, eſt communicandum lucri commodum domino molendini, cur non itidẽ in fructibus agrorum, idem erit decernendum, quod ſi quæſieris, quid ergo ſi locatus eſt ager ad bienniam, & anno. 1. fuit ſterilitas maxima, ad ſubduplum cõſueti fructus, & ſequenti anno, vbertas ad duplum cõſuetæ fertilitatis? Dices quod tunc ſatis eſt ſi conductor penſionem ex integro ſoluat. Neque lex loquitur in hoc caſu, ſed quoad abundandum?

¶ Porro notandum duxi, ad exactiorem intellectum aſſequendum horum. Quod huiuſmodi lex vera eſt, quã do conductor ex pacto, intercedente, non ſuſcepit in ſe totum periculum fructuum ex quouis caſu fortuito. Tunc enim verum eſt, quod quia locator debet ſuſtinere partem damni, ſi acciderit, quod item fruatur parte vbertatis cõtingente. Cæterum, ſi conductor ex pacto interiecto ſe obligauit, ad ferendum totum damnum fructuum, vtiq; ſi acciderit vbertas maxima videlicet dupla quam ad ſolitam non eſſet tunc iuſtum, vt portionem aliquam ſibi detrahat locator huius vbertatis, imo quia totum onus in ſe ſuſcipit conductor damni, itidem, vt abundantia tota fruatur iuſtum eſt.

Nã cõſuetã vel quaſi ſequitur maxima nõ cõſueta.

Si cõductor totum ſubiẽ periculũ, tota ſolus abũdantia fruetur.

¶ Vnde ſi abundantia eſt ſolita, & quæ ſperabatur tempore initi contractus vt alias ex hac abundantia, non tenetur quicquam impartire, conductor locatori vt ſępè dictum eſt, ſiquidem hanc abũdantiam ipſe conducit & pro hac fruenda, ſe obligat ad quandam penſionem ſoluendam. Cæterum ſi ſterilitas parum ab hac defecerit ſubibit ipſe conductor ſolus damnum, quia modicum pro nihilo computatur, vt ſupra docebamus, ſi vero multum defecerit, relaxabit penſionem locator pro rata ſterilitatis, itemque ſi multum excreuerit abundantia, huius non erit aſymbolus locator vt prędiſerta, te docebunt, iſtis tamen addẽ, quod iam ſcripturæ contractus locationis fiunt cum obligatione, conductoris ſuſcipiendi omne periculum in quocumque euentu opinato, vt pluuiæ grandinis, & inopinato, vt ignis, vel alias, verũ quæ diximus, ediſſerunt naturam contractus locationis, quæ videlicet, ſibi cõgruunt ex natura ſua. Namque ex nouis pactis conueniunt, ſunt per accidens, & hæc poſſunt eſſe innumera, ideo nõ pertinent ad artem.

Ars contractuũ in primis debet conſiderare quæ ſunt per ſe, non quæ per accidens.

6. Concluſ.

¶ Sexta concluſio, in locationibus alijs, quæ non ſunt agrorum, quales ſunt locationes domorum, vel iumentorum, & id genus ſi ſtat per locatorem, quo minus conductor, non vtatur re ſibi locata, & ideo ſtat per locatorem, non ex aliquo extrinſeco impedimento, ſed ex mera voluntate locantis, quem temere penitet

nitet locaſſe, tunc locator tenetur ad intereſſe, ſi quod acciderit conductori. l. ſi fundo. C. loca. vt ſi cōduxi equum mihi neceſſarium ad iter faciendum, vnde eram conſecuturus certum lucrum, vel euitaturus damnum, huiuſmodi tenetur locator, quem ſponte pœnituit locaſſe reſarcire. Namque qui cauſam damni dat, damnum dediſſe videtur. Et qui eſt autor damni, idem reſarcire ſibi incumbit.

7. Concluſ. ¶ Septima concluſio, ſi vero non ſtetit per ipſum locatorem, ſed ab extrinſeco impeditus eſt, ſiue iuſtè, ex culpa ſua, ſiue ioiuſtè, citra culpam ſuam, tunc ad nihil tenetur, ſiquidem per ipſum non ſtetit, vnde ſi locauit Petrus equum, & fiſcus equum impedit, aut fuit furatus, aut aufugit, non tenebitur de damno ſequēti conductorem, quia per locatorem nō ſtetit.

De locatione rerum.

¶ Si vero domum iam locauerat, & fiſcus ob culpam locatoris, eam recipit in ſuam, aut iudiciaria poteſtate, ea diſſipatur, vt accidit cuidam domui Pinciæ, vbi quidam hæretici cæremonias hæreticas meditabantur, tunc conductor ſoluet pro rata habitationem, & locator ad nihil tenebitur. l. ſi quis domum, in fine, & l. ex cōducto. §. 1. & l. ſed addes. §. ſi quis. ff. locati. Et idem diximus, quando expellendus eſt inquilinus ex ſuperueniente neceſsitate. Siquidem tunc, inquilinus pro rata ſoluet locatori iam penſionem. l. Qui inſulam, in principio. Et l. ſi fundus. ff. eodem.

8. Concluſ. ¶ Octaua concluſio, quando quiſpiam alteri locat operas ſuas, ſiue ad agriculturam, ſiue ad domus ædificium, vel ad tranſcribendum librum, vel ad alia hoc genus, ſi per conductorem ſtat, quominus locator ſuarum operarum, vel agrū colat, vel domum ædificet, &c. tunc conductor tenetur ad totam mercedem ex qua conduxit operarium, ad opus ſuum illi exhibendum. l. colonus. §. nauem. ff. loca.

Locatio operarum.

¶ Nona ſi vero non ſtat per locatorem, quominus conductor vtatur opera eius locator tenebitur ad intereſſe quod incurrit conductor.

10. Conclu. ¶ Decima concluſio, ſi vero non ſtat per locatorem, ſiquidem ipſe paratus erat quas locauerat operas præſtare, ſed impeditus eſt aliunde, vel ex culpa, vel ſine culpa tunc, ſi ſe locauit ad hebdomadam & ſolum impendit operas media hebdomada, id temporis conductor ſolum tenebitur ad penſionem pro temporis rata, verbi gratia, ſi morbo correptus, aut carceri incluſus, vel alias fuit ab opere cœpto impeditus.

11. Conclu. ¶ Vndecima concluſio, ſi quis locauit operas ſuas, & per ipſum non ſtetit, quo minus eas impendat, ſed cauſa, quod nō ſoluat eſt ex parte conductoris, ſiue con ductoris ſit voluntas, ſiue caſus ſit fortuitus, & inculpatus vtcumq; accidat, cōductor tenebitur conferre debitam mercedem ex qua ſe locauit, qui ſe illi locauit. l. ſed ędes. §. cum quidam.

¶ Silueſter tamē limitat hanc concluſionem, verbo locatio. q. 12. quādo locator veriſimiliter, inueniſſet mercedem ſi ſe non locaſſet primo conductori prædicto. Et hanc limitationem ego iudico rationi conſentaneam in foroque conſciētiæ eſſe obſeruandam. Siquidem ſi alias non erat conducendus, neq; mercedem laboris habiturus conductor, qui impeditur ne vtatur illius opera, non videtur quod faciat illi iniuriam. Cæterū Conradus, diuerſum exiſtimat, videlicet, quod tunc tenetur ad mercedem ſoluendam locatori, vnde ait, lib. de contract. quæſt. 87. non longe à fine. Si autem per conductorem ſtat, puta quia non vult ſcribæ, quem conduxit ad tranſcribendum dare librum tranſcribendum, aut domificatori aperire aream in qua ædificaret, domificator conductus, & hoc vel ex pura voluntate, aut quia impeditur puta, quia liber ille tranſcribendus ex culpa conductoris eſt applicatus fiſco, aut quia ei ſubtractus, vel mures corroſerunt, & tunc nihilominus conductor tenetur ad totam mercedem. Et indicat tit. de locato. l. ſi vno. §. item cum quidā & l. ſed addes. §. cum quidam. Et l. Qui operas, & l. colonus. §. nauem, ſed quid quid ſit de iure ciuili, in foro conſcientiæ ſubſcribendum cenſeo Sylueſtro. Etſi doctor Nauarrus in ſuo Manuali. cap. 17. num. 190. tradat hanc limitationem Sylueſtri, non extare in iure. At vero propterea ego dicebam, vt ipſe, quod in foro conſcientiæ obſeruanda ſit huiuſmodi limitatio, quidquid ſit de iure ciuili iſtud tamen intellectum volumus,

modo

modo is qui locauit operas ſuas, vt eas
impenderet, expenſas non fecerit, quia
tunc etiam in foro conſcientiæ, condu-
ctor, etiamſi ex caſu fortuito impedia-
tur, quominus impẽdãtor operæ tene-
tur nihilominos ad expenſas ſoluendas
& præparamenta, vt ſi conduxi domiſi-
catorem, vt meam fabricaret domum,
ſub certo tamen pretio. Et interim do-
mificator emit calcem, & arenam & fa-
ber lignarius qui conductus etiam eſt,
emit ligna, quia hoc ſupponimus fuiſ-
ſe pactum quod vterque non ſolum
operas, ſed & materialia neceſſaria im-
penderet. Tunc ſanè conductor, quo-
modocumq́ue ab opere deſiſtat, tene-
tur ad expenſas conductor, vt traditur
io.l. Pecuniam in princ. ff. de conditio.
ob cauſam. de eo qui ſe præparauerat
ire ad locum, & fuit impeditus tem-
peſtate, vnde ſi conduco aliquem, vt
concedat regis curiam, vt mea ibidem
gerat negocia, & hic vt hoc faciat, ne-
ceſſaria præparamenta emit, non em-
pturus alias ſi non eſſet conductus, con
ductor tunc etiamſi caſu fortuito fuerit
impeditus, ne mitteret, ad huiuſmo-
di alioqui tenetur ſoluendas expen-
ſas.

¶Locator vero impeditus ex caſu for-
tuito, ne operas impendat, quas locaue-
rat, non tenetur conductori ad inte-
reſſe, ſed ſolum conductori tenebi-
tur ad penſionem remittendam, pro
temporis ratione, quo fuit impeditus
l. ſi vno. §. item cum quidam. ff. loca. &
in. l. ſi hi. C. locati. Et in. l. aduocationes.
C. de condi. ob cauſam. vt prædicta etiã
docuerunt.

12. Cõclu. ¶Duodecima concluſio, ſi faber ligna-
rius, aut domificator, &c. locauerunt
ad operas ſuas, ſub pretio quodam,
minori quam eſſet iuſtum locationis
pretiom, & hoc quia latebat eos quod
tantum operæ eſſet inſumendum, in
ædificio, vt poſtmodum re ipſa com-
pertum eſt, tenebitur conductor, ad
ſupplendum iuſti pretij. Hæc conclu-
ſio primum eſt declaranda exemplo
propoſito. Eſt qui conduxit domifi-
catorem, domificandæ domui ſuæ, eo
pacto, vt domificator ſe obligaret ad
conſtruendam domum biennio ſub pre
tio, verbi gratia, ducentorum ducato-
rum, pro fabrica domus quod Hiſpa-
nè dicitur, a deſtajo. At vero non ex ca-
ſu fortuito videlicet, quia tempeſtates
cæleſtes, inter ædificandum ingruebãt,
vnde erat neceſſe demorari cęptũ opus
neq́; ex vicio ſoli, quia videlicet, dũ fode
rentur fundamenta repente ſe obtulit
vena aquæ, cui exiccandæ multum im-
penſum eſt operę, neque quia condu-
ctor, quædam alia adiecit ædificanda,
quæ ſub pacto priore non contioeban-
tur ſed iſtis omnibus ſubductis, ipſum
ædificium exigebat maiorem moram
temporis, quam prius putabatur, quan-
do conuentum eſt, inter dominum con
ducentem, & architectum, vnde ma-
ior mora ædificij reſultans, & labor ma-
ius iam exigunt pretium & de huiuſ-
modi caſu proponitur concluſio. 12. Et
videtur congruens concluſio veritati.
Siquidem conductor eſt emptor & lo-
cator operarum ſuarum, eſt ſicut ven-
ditor vt ſupra dictum eſt. At vero qui
emit vilius multo, quam ſit iuſtum pre-
tium, tenetur refundere venditori, quod
ſuppleturum eſt ipſum iuſtum pretium
igitur conductor, qui eſt tanquam emp-
tor operarum tenebitur vt præfata do-
cet concluſio, vnde etiam infertur quod
ſi is qui locauit operas ſuas, ad domifi-
candum vel aliàs, ex certo pretio ma-
iori quam eſſet iuſtum pretium, quod
item tenebitur conductori reſtituere
excreſcentiam à iuſto pretio propter
ſimilem rationem ſiquidem ipſe eſt tan
quam venditor, & qui vendit plus nota-
biliter, quam ſit iuſtum pretium, tene-
tur emptori excreſcentiam hanc reſig-
nare. Dicebam, autem modo non ſit mo
ra ex caſu fortuito, etenim fieri poterit,
quod ex ingruentibus pluuijs, aut ex
terræ motu, vel aliàs remoretur diutius
tempus ædificij. Tunc enim diuturni
tas hæc non reputabitur conductori
ſed potius locatori, qui iſtis diſpoſitio-
nibus fortuitis tacitè ſe ſubiecit, quando
aliud non expreſſit, cum locauit ope-
ras ſuas, ſicut etiam contra ſi accideret
vt ex optima diſpoſitione temporis, ſci-
licet, quia magna adeſt ſerenitas ſub hi-
berno tempore, cui inconſueta eſt alio-
qui ſerenitas, vnde opus ceptum iuuan-
te temporis clementia fuit celerius con-
ſummatũ quam credebatur. Tunc ſanè

pre-

pretium conuentum pro ſpacio biennij, ſi prius fuit operis conſummatio ex caſu fortuito, non tenetur detrahere pro rata, propter celerem conſummationem. Hæc namq; celeritas, accidit operi, quia aliunde contigit & non ex opere ipſo. Ergo ſimiliter ſi ex accidente cauſa ſit retardatio operis hoc ſibi computabit locator, qui locauit operas ſuas, & non conductori. Quia contrariorum eadem eſt diſciplina.

¶Rurſus aiebam dudum, modo non ſit mora maior ex ipſo reſultans opere, vel ex ipſo ſolo, cui eſt imponendum ædificium. Quoniam ſi ex ſolo accideret, quod domificator, retardaret opus amplius quam eſſet conuentum, non eſſet imputandum locatori, ſed conductori, qui eſt dominus rei, ideoque vicia rei ipſi ſunt aſcribenda, vnde maior quam cõuenta eſt mora, eſt nouo pretio ſoluenda, vt erat exemplum, ſi fodiens domos fundamentum, is qui ſe locauit ad domificandum, forte incidit in venam aquarum, quæ non poterat ex ſua arte ei conſtare, ibi latere, & tamen, quia fundamentum domus, non poteſt imponi aquis, aut humentibus locis, ideo opus eſt exhaurire repertas aquas & venam obturare, & quia hæc vt præſtentur egent diutiori mora, huiuſmodi mora moroſa aſcribetur domino ipſius ſoli, quia huiuſmodi non ſubauditur in pacto.

¶Cæterum & ſi concluſio commemorata, videatur ſatis congruens rationi vere, non omnes eam ſapiunt, neque illi ſubſcribunt. ſunt enim, quibus confeſſum eſt, non eſſe veram concluſionem, credunt enim, quod ſi vel faber lignarius vel architectus ſe locarunt, pro. 100. aureis, præſtaturos ſuas operas, ad annum vel biennium, & poſtmodum, diutius remoratum eſt opus, nulla culpa ipſorum, vel caſu fortuito, ſed quia fabrica domus, maiorem moram poſcebat, vnde digna erat maiori precio, verbi gratia centum, & quinquaginta nihilominus conductor non tenetur ſecundum hos quinquaginta ſuperaddere, imo locator tenetur ſuum opus pro conuento pretio præſtare. Quippe tunc vitium eſt operis, ſecundo dicunt quod ſi huiuſmodi remoratio, accidat ex terræmotu contingenti, vel tempeſtate irruente, vel alias ex caſu aliquo alio fortuito, quod tunc ſi maiores traxerit moras locator, quam conuentum fuiſſet, aſcribendum erit domino conductori, non tamẽ locatori.

Placitũ Anton. in ſumma part. 3. ti. 8. c. 4. §. de architectis & Ioã. Baptiſtæ in ſumma verbo locatio.

¶Itemque ſi prolixitas maior moræ acciderit vicio ipſius ſoli, vt ſupra expoſuimus.

¶ Conradus autem, in hanc ſententiam indicat Antoninum, & Baptiſtam, & illis repugnat, diuerſum ſentiens, credit enim, quod ſi locator comperit ſe nimis lucratum fuiſſe, plus quam opus requirebat, teneri ad reſtituendum conductori, item ſi conductori conſtiterit, quod pro minori pretio conduxit, quam erat iuſtum, teneri ad ſupplendum defectum, ex ratione commemorata. Quoniam emptio & venditio, vt ſint iuſti contractus, iuſto ſunt celebranda pretio, verum locatio operarum, eſt vt quædam venditio vt conductio emptio quædam vt prior ſermo ſatis expoſuit. q. 87. tracta. 5.

¶Porro autem Anton. & Baptiſtæ ſuffragari videtur lex regni Hiſpanię lib. 5. recop. tit. 11. l. 3. Quæ Hiſpanè ſic habet. *Por que los officiales, de canteria, y de albañeria, y carpinteria, y otros officiales, toman obras de concejos, y otras perſonas a fazer y deſpues de hechos los contractos, o rematadas en ellos las obras allegan engaño, en mas de la mitad del iuſto precio ſeyendo expertos en ſus officios, de que reſulta agrauio, a los que hazen las obras, y dilacion. Porende mandamos que de aqui adelante los tales officiales, non puedan alegar auer ſido engañados en las obras de ſu arte, que toman a deſtajo en almoneda, ni ſobre ello ſean oydos.*

¶ Vnde ſumma legis huius hæc eſt, quod latomi, vel carpentarij, vel domificatores poſtquam conuenerint, de pretio operarum ſuarum, & ſi aſſerant ſe eſſe deceptos vltra dimidium iuſti pretij, non admittatur ad iudicium cauſa hæc, ſiquidem cum ſint experti in ſua arte, credendum eſt ipſos non fuiſſe deceptos, vnuſquiſque enim ſcit, quæ ſuæ artis ſunt, vnde non eſt cur præſumatur artifices in huiuſmodi fuiſſe deceptos, ſed potius decepiſſe.

¶Quocirca ſecundum hanc legem,non videtur conductor teneri ad ſupplendum defectum pretij, etiamſi conſtiterit locatorem defraudatũ fuiſſe in ſui laboris pretio.

¶Cæterum lex hæc non admodum clare,loquitur, ſiquidem ſolum loquitur,quando ſub auctione, locatio ſiſtit in artifice, vnde diceret aliquis, quid ſi locatio non eſt celebrata ſub auctione?vt ſæpè fit? Et rurſus, quia videtur quod ſolum loquatur, quando lis mouetur,antequam opus cõſummetur,ait enim ne ſit dilatio,ſubauditur enim, ne ſit dilatio ad elaborandum opus. Quid ergo ſi conſummato opere,conſtat eſſe dignius maiori pretio, nonne conductor tenebitur ſufficere, quod deeſt? Ad hæc donemus ſub auctione, celebratam eſſe conductionem, nunquid auctio, poterit auferre iuſtum pretium? Diximus enim in.2.libro, quod qui ſub auctione rem emit, aut vendit, vel vltra dimidium, vel citra dimidium iuſti pretij iniuſtam eſſe venditionem & emptionem,& ſupplendam aut ſoluendam eſſe etiam ſecundum ius ciuile, ergo itidem erit de conductione ſub ipſa auctione,vel ſubhaſtatione, ſi deceptio conſtet vltra dimidium, &c. ſoluenda erit deceptio.

Differitur lex regal.

¶Accedit eodem, contractus iuſtitia exigit æqualitatem, igitur ſi inæqualitas conſtet, conſtabit itidem iniuſtitia, porro ſi conductor ait, ſe eſſe defraudatum in pretio operis, à locatore vltra dimidium iuſti pretij, lex, non refragatur eidem, quia ſolum loquitur de locatore, igitur ſi locator aſſerit ſe eſſe deceptum in eodem, cur refragatur illi lex, excludens cauſam eius?Dices, quia lex,præſumit, non eſſe deceptum artificem in rebus, quæ ſuam artem ſpectant, benè quidem, & faciamus, quod non ſolum eſt poſſibile,ſed facile contingens, fuiſſe deceptum locatorem, cur igitur non ſubueniet lex huius cauſæ admittens locatorem, vt deceptionem probet? Præterea, quia &ſi in locatione operarum pro ædificijs, anguſtis, non facilis ſit deceptio, credenda, at in ædificatione ampliſſimorum ædificiorum,ſæpè contingit, etiam peritiſſimis in pretio ſuarum operarum deceptio. Quippe in huiuſmodi ædificationibus, vel operibus multa ſunt obſeruanda, & in obſeruatione multorum,promptior eſt fallentia quam in obſeruatione paucorum.

¶Adde,quia lex hæc non loquitur, quid ſi caſus contingant fortuiti? quid ſi ex vicio ipſius ſoli,accidat inopinata difficultas in opere?

¶Dixerim igitur. 1. quod lex hæc, ſolum tradit, eſſe repeliendum locatorem allegantem fuiſſe deceptum, & ſolum meminit,quando facta eſt, conductio in ipſa ſubhaſtatione. Quoniam tunc concurrentibus artificibus multis, & vnoquoque licitante, pro ſuo arbitrio, ipſe qui minoris vendit operas ſuas, quam cæteri, ſibi imputabit ſi deceptus eſt, & lex iuſtè huic non ſuffragatur, vnde vt videtur, alia eſt ratio artificis, qui ſe locauit ſine auctione. Hiſpanè, ſin andar la obra en almoneda. Siquidem de huiuſmodi lex nihil exprimit. Et de huiuſmodi videtur rationabile, quod ſaltem in foro conſcientiæ, ſi plus iuſto receperit, quod refundat & ſi minus iuſto, pro labore receperit, quod illi refundatur, tu ſubaudi, quando notabilis eſt defectus, in precio, vel exceſſus, ſiquidem huiuſmodi precia non ſunt conſtituta in indiuiſibili,quia taxata non ſunt à lege, vel à conſuetudine quando non ex diurno,ſed ex diuturno opere fit conuentio Hiſpanè a deſtajo.

¶Secundo dixerim, quod lex prædicta procedit ex præſumptione, quæ in plurimum vera eſt, at vero fallere poteſt, ideoque ſi euidenter conſtaret fuiſſe fallacem aliquando, & quod locator fuit deceptus vltra dimidium iuſti pretij, & quod locator, non ſe minoris iuſto locauit ſcienter, vt alteri artifici noxius eſſet, aut ad odium eius, vt ſæpè contingit,ſed ignoranter, quod tunc non eſſet repellendus à iudicio. Porro, iſtud tunc ſolum habebit locum, conſummato iam opere, tunc enim exactè poterit conſtare ſi fuit deceptus locator citra dimidium iuſti

ſti pretij, vt ſi ædificationis opera, verbi gratia, valebat decem ipſe vendidit pro.4. Nam ante operis conſummationem, non poterit iſtud euidenter conſtare, ſed conſummato opere ad oculum patere poteſt, conſtitutis arbitris vtrinque ex parte conductoris, & locatoris, & ſub iureiurando conſtrictis, vt veritatem deponant. Et vt aiebam lex prætacta videtur ſermonem habere, antequam opus veniat ad ſuam periodum.

Lex quę ex pręſumptione procedit quãdo falſa eſt præſumptio nõ ligat.

¶ In foro autem conſcientiæ, quidquid ſit de lege hac, in caſu propoſito arbitror, teneri conductorem, ad ſupplendum defectum pretij, vt & conductor, ad detrahendam excreſcentiam ſupra iuſtum pretium. Neque leges ciuiles, quando procedunt ex præſumptione, ligant in foro conſcientiæ ſemper, ſiquidem ſi præſumptio eſt falſa, quomodo ligabit?

Caſus fortuitus ſi accidat operi locato cui ſit proficuus ue damnoſus.

¶ Dixerim. 3. quod ſi caſus accidat fortuitus, tunc niſi contrarium ſtabiliatur ex conuentione, non imputabitur conductori, ſed locatori, vt ſupra dicebam. Et exemplo poterit euidentius clareſcere, conduxi nauclerum, qui deferret meas merces, in Flandriam, ſub certo.4. menſium ſpacio. Accidit autem, quod qui conductus erat ad quadrimeſtrem nauigationem, ex cœli clementia adiutrice nauigationem in trimeſtri, perfecit, vtique hic nihil tenetur euomere ex pretio nauigationis recepto, vel recipiendo. Quippe vt accidit cęli clementia tranquillitatem mari donans, ita poterat accidere, cœli inclementia mare perturbans, & nauigationem ad ſemeſtre prorogans, vt igitur in caſu hoc ad nihil tenebitur amplius erogandum conductor, ita in caſu priori locator, ad nihil euomendum pretij tenebitur, vt ſit æqualitas in contractu ex parte contrahentium.

13. Concl.

¶ Decimatertia concluſio, quilibet, qui rem ſuam alteri locat, ſcire debet, qualis eſt quam locat, & aduertere defectum rei locatæ. Nam ſi defectum occultat, noxam ſuccedentem conductori tenebitur reſarcire. Hæc concluſio eſt patens ſicut enim diximus in venditione, venditorem teneri manifeſtare defectus rei, quam vendit, ita & in locatione, cum locatio ſit inſtar venditionis vt ſæpe dictum eſt.

¶ Vnde ſi eſt mihi equus furioſus, & præcipitans ſeſſorem ſi hunc locauero, niſi patefecero, malum ingenium equi, ſi conductor præcipitetur, huiuſmodi teneor noxam reſarcire, ſi morbo inde corripitur, aut vltimum efflauerit ſpiritum. Nam qui cauſam damni dat, damnum dediſſe videtur. Inde ſequitur, quod ſi locaui vinaria vaſa condendis vinis, vel olearia recondẽdis oleis, & vaſa illa erant perforata, aut peſsimum reddunt vinum, aut illud acidum reddunt, aut vertunt in acetum ex mala qualitate ipſorum, niſi huiuſmodi vaſorum vicia expreſſero, quia decepi, in re graui conductorem, quippe qui non conducere intendebat mala, ſed bona vaſa ſeruandis liquoribus ſuis locator peccat mortaliter, & reſtituere damna tenetur. Inde item ſequitur, quod qui locat alteri, ſuum agrum paſcendis gregibus eius, ſi ager, noxias profert herbas aut venenoſas, vnde grex vel periret, vel male afficeretur, tenetur in ſolidum omne damnum reſarcire ob eandem, quam diximus cauſam, ſiquidem ſilendo, occultauit defectum rei quam locauit. Neque iſtis caſibus, ſufficiet minoris locare ob defectum, quem tacet locator. Siquidem conductor, ſi ſciret vicia huiuſmodi, ob nullum pretium conduceret, vt vides. Hæc cõcluſio, item plana eſt ex.l.3. tit.8. par.5. vbi expreſſe traditur, idem dicito, de locantibus nauigia ad nauigationem, ſi enim vitioſa locant tenentur in omni foro, de omni accidente propter vicium dãno. ¶ Decimaquarta concluſio, quæ eſt corollaria ad priores concluſiones, 14. Concl.
ſi quis conduxit molendinum, prope fluuium, qui frequenter ſolet ex ſua inundatione, molendinum rapere, ſi vnquam rapuerit ſub locationis tempore, conductor tenetur ad penſionem ex integro ſoluendam, ratio eſt prompta, quia conductor ſcire debuit, qualitatem rei locatæ, quæ prompta erat vt ſciretur, & ſi illam non aduertit

Reſolutio caſu ex prioribus.

te eijciuntur vltra pontem, vel vltra mœnia, vt ibi libidini ſeruiant effrænes, ideo huiuſmodi non expellũtur, nam expulſæ cẽſentur, ſecus de ijs qui eãdem inhoneſtatem profiteri ſtuderent in vicinitate honeſtarum fœminarum .degentes. Quinimo iudex explorata veritate ſcandaloſæ vitæ inquilini, etiam inuito domino domus, poterit expellere inquilinum: vt paſtor expellit ſcabioſam ouẽ, ne ſua contagione alias inficiat.

Quartus caſus vnde p iudicẽ expelli poteſt inquilinus aut colonus.

¶Iam vero, quartum caſum ſupereſt expedire, ſiquidem in tertio diu immorati ſumus. Eſt ergo quartus caſus, expreſſus capitulo, Propter. vnde poterit dominus cogere per iudicem, vel colonum ſuum, vel inquilinum vt exeat domum, vel deſerat fundum: ſi intra biennium, non ſoluit penſionem locatoriam. Et ius ciuile, eſt vnde canonicum eſt deſumptum, vt. l. ædem. C. locati. & l. quæro. §. inter locatorem. ff. eodem. & in. l. 6. & 5. titul. 8. Part. 5. idem traditur, quod ſi ſolutio penſionis mercedis ve, non penditur intra biennium, quod poſſet expelli inquilinus, aut colonus, & quod omnia bona, quæ ſunt intra domum huiuſmodi conductoris retineantur: quia ſunt obligata locatori pro penſione ſibi debita, & pro damnis interim illatis. idem in l. 4. fori. libr. 3. titul. 17. Sed quid ſi nihil expreſſum ſit de ſoluẽdo intra bienniũ? Reſpondebis, quod etiam ſi nihil ſit expreſſum, conditio ſubintelligitur, de nõ expellendo inquilino vel colono intra tempus præfinitum, ſi penſionibus paruerit, vt. l. quæro. §. Inter locatorem. ff. eodem titulo. Hoc autem intelligas niſi iuſta fuerit cauſa retentionis huiuſmodi penſionis, vt ſi aliàs colono, debet dominus fundi, tantum quantũ ipſe debet, vel à iudice retẽtio mãdatur, &c. vt. l. colonus. & l. cum plures. in principio. ff. eod. tit. Quod ſi quæras adhuc, & quid ſi conuentum eſt, quod ſi non ſoluerit penſionem, mulctam ſubeat, nunquid ſi colonus pẽderit mulctam, adhuc dominus per iudicem poterit eum expellere? Et videtur, quod poterit expellere ſiquidem pœna interpoſita, quod ſoluat non tollit ius neque ius excepit, niſi ſoluerit pœnam, ſed ſolum decernit quod ſi non ſoluerit intra bienniũ quod poſsit expelli, arg. ff. de tranſactio. l. qui fidem. & l. pacto. & C. de pactis. l. cũ proponas. ¶Dubitabis inſuper, qua ratione intelligemus, iſtud biennium. Nam ſi locauit ad decennium, nunquid. ſi biennio non ſoluit eſt expellendus? lex porro ſori commemorata, ita habet. Qui conduxit domũ alienã, vel aliam rem per ſpacium vitæ ſuę, vel per magnum tempus. Et conſtituit, conductor, de ſoluendo annuatim, ſiue per ſingulos annos penſionem, ſi ita fecerit cõductor, non poterit, tolli ab eo domus, niſi vt iubet lex, vel ſi conductor, non ſoluerit penſionẽ bienniã: etiãſi locator, non exegerit. Porrò; ſi antequam tollatur à domino cõductor ſoluerit, mercedẽ bienniam, quam debebat quod non poſsit tollere. Eſt autem in gratiam huius legis aduertẽdũ, quod locatio, aut fit in longum tempus. Quid vero appelletur longum tempus, ex appellatione modici intelligi quibit. At de modico gloſſa multa diſſerit. Clem. 1. de re. eccleſ. non alienandis. Dicens primo, quod illud eſt modicũ quod eſt intra decennium, vnde decenniũ erit longũ tempus. Aut quod regionis conſuetudo eſt obſeruãda, aut quod arbitrio, hæc relinquenda ſunt in. l. vero. 6. Part. 5. tit. 8. quadrienniũ, vel vltra vocatur longũ tẽpus, idẽq; notat Bar. in gloſſ. ad cap. propter indicatum. Hoc intellige inquit, quãdo ad longum tempus conduxit, ad verbũ canonẽ puta ad decẽ annos, vel plus minus ve etiam ſex vel quinque. ff. eodem quæro. §. inter, vnde non eſt certa regula dignoſcẽdi, quod dicatur longum, quod vero dicatur modicum: ſit autem caſus, quod locatio celebretur ad decennium ſubdiſtinguendũ eſt, aut fuit conſtituta vna penſio, pro totó tẽpore, & id temporis, expelli poteſt colonus, vel inquit ſi non ſoluit tẽpore cõuento. Quia nõ ſeruanti fidẽ, fides frangatur eidem. Et illo modo intelligitur. l. ædem. C. locati. vbi ex contrario colligitur, quód ſi non ſoluerit penſionem poterit expelli, vel penſio eſt conſtituta pro ſingulis annis decennij pendenda, & tunc ſi bienniũ trãſigitur nõ ſoluta penſione expellẽdi adeſt facultas vt præcitatum capitulum, Propter. Et habet locum hæc doctrina, etiã ſi cõuentũ fuiſſet, quod nõ poſſet expelli durãte decẽnio, ſiquidẽ conuentio eſt intelligenda ſoluendo penſionem, ante

tranſ-

tranſactum bienniū, vt eſt tex. in. l. quæro. §. inter locatorē. ff. eodē. In emphiteoſi vero perſonæ particularis exigit trienniū. vt. C. de iure emphiteo. l. 2. In emphiteoſi vero eccleſiæ, bienniū itē exigitur intra quod ſi non ſoluatur pēſio, itē poteſt expelli, vt. C. de ſacro ſanct. eccl. & 10. q. 2. c. ea enim. §. qui rem. & extra eodem capit. patuit. Et quo ad hoc nihil differt à biennio in ſimplici colono, vt. l. quæro. & l. cum dominus. ff. eod. tit. Cæterū ſi ad modicū tempus, non eſt expectandū bienniū, nam ſi locaui ad biēniū, nō eſt expectandū bienniū, quando locationis tempus conſumatur. Tunc ergo ſi non ſoluit colonus, vel inquilinus tempore debito expelli poteſt. Nā quādo ad modicū tempus celebrat locatio, cōductor nō habet ius in re. Quocirca ſi expellitur non cōpetit ſibi aliquod interdictū, contra dominū, arg in. l. colonus. ff. de vi, & vi ar. At vero quādo in longū tempus fit locatio, habet colonus. vel inquilinus pinguius ius. l. 2. ſi ager. ideoq; non poteſt adeo repēte expelli, ſi nō ſoluerit, quare expectatur trāſactio bienij. ¶Quod ſi quęſieris an in emphiteoſi expectatur bienniū ad expulſionē, & itidē in locatione, nū iſti cōtractus ſunt idem ſpecie? Reſpondetur. Non eſſe idem ſpecie: nanq; in emphiteoſi transfertur dominiū vtile, at vero in locatione, nō trāſfertur. Quādoquidē cōductor, rē quā cōduxit, non pōt trāsferre in aliū, vt ea vtatur, vt pōt facere emphiteota, vt ſupra diſertū eſt, vbi tradebamus, quod in cōtractu emphiteotico emphiteota, ſuſtinet periculū rei acceptæ in emphiteoſim, ſecus eſt autē in locatione ex natura contractus vt prædictum eſt.

Emphiteoſis & locatio vnde ſpecie differant.

Porrò forſan mihi obijcies, ex. l. 7. tit. 17. lib. 3. vbi traditur locatio ad præfinitum tempus, vel in perpetuū, trāſit in hęredes, ita eius qui locat rem ſuam, ſicut illius, qui eam cōducit, igitur, ſi locatio eſt perpetua aliqua, hæc nihil differt ab emphiteoſi. Enim vero emphiteota in perpetuū recipit rē, & ſoluit quotānis pēſionē, vt & cōductor perpetu⁹. Neq; iuuat valde quod gloſſa ad. c. patuit. ſupra indicato, inquit, diſcrimē eſſe inter prædicta. Siquidē cōtractus emphiteoticus, cōſtituitur ſolū in rebus ſtabilibus, at locatio, etiam in inſtabilibus: ſiquidem ſaltē locatio facta in rebus ſtabilibus perpetua erit emphiteoſis. Siquidē tūc etiam periculum ſuſtinebit rei locatæ, ipſe conductor perpetuus, ſiquidem habet tunc dominium vtile in rem illam? Reſpondetur, quod locatio perpetua ſi ad eam rationem celebratur, qua celebratur alia ad modicum tempus. Quoniam conductor fundi, tantūdē vel paulo minus ſoluit, quotannis ex perpetua locatione, quam ſoluiſſet ex locatione, ad modicū tempus, tunc verè eſt locatio: vnde ſterilitas ſi contingeret, eſſet remittenda penſio, ſiquidem tunc non verè eſt emphiteoſis, ſiquidem in emphiteoſi ſoluitur penſio, ſolum ad profeſsionē, directi dominij quod habet dominus, in rem ſubiectam emphiteoſi, quando vero, paulo minor copia fructuum, vel eadem ſoluitur, quæ ſolueretur ſi ad modicum tempus, iam tunc non ſoluitur penſio, vt recognoſcat conductor dñium, ſed potius propter vſum rei, id quod pertinet ad naturam locationis. Si vero modicū ſoluitur tunc non eſt locatio, ſed potius emphiteoſis. Quando non ſoluitur penſio, propter vſum rei, ſed ad profeſsionē ſeruitutis, vel recognitionē dominij, & hæc reſponſio mea fundamentum habet in communi doctrina Iuriſconſultorū, quā indicat, & ſectatur Iaſ. in. l. 1. C. de iure emphiteo. qu. 20.

An locatio perpetua ſit emphiteoſis.

Locatio perpetua dupliciter fieri poteſt.

Vt ante ſummatim ſuccingā, hęc quę diximus, proferā tibi, quod in. l. 6. tit. 8. Parti. 5. continetur, videlicet dominus, qui locauit rem ſuam alteri, non poterit eam ab eo auferre, durante tempore locationis: ſi conductor abſoluerit, quod abſoluere tenetur. Niſi in altero quatuor caſuum. Primus, ſi forte domus ruit, vel minatur ruinam, quam locator habitat, & aliam non habet quam inhabitet, vel forte, illi accidit in vicinitate, quam colit inimicitia vel quidpiam aliud vnde non audet locator colere domū propriā quā habet, vel filius eius ducit vxorē, vel militiæ inſignibus nobilitatur. ¶Secūdo, ſi domus locata indiget refectione, aliàs ruitura, ſi illi non ſubuenitur: tunc ſane poteſt cōductorem, abſtrahere à domo, quam conduxit. Exhibendo illi aliam ſimilem, & ſub tanto tempore, ſub quanto priorem dederat ad ſuam habitationem, vel remittendo penſionem, quam

O caſa ſu hyo, o le arma cauallero.

 debui-

debuiſſet ſoluere, ſi totum ſtatutū tempus inhabitaſſet pro rata temporis ſub quo licuit habitare.

¶Tertio ſi conductor deuaſtat domum vel fundum, vel abutitur ea veluti ſi excepiſſet viros vel fœminas corruptæ vitæ, vnde reſultaret nocumentum vicinitati. ¶Quarto ſi conductor, eſſet in mora non ſoluendi: propter quamlibet harum rationum poterit expelli cōductor à domo quam locauit: quæ omnia niſi fallor, ſupra ſunt abundè diſerta.

Iſtis autem denarratis ſunt alia duo adijcienda quæ ſpectant locationis naturam. Primū eſt videlicet, quod conductor non tenetur ſoluere mercedem locatori niſi in fine anni, quando res conducitur, vt ſi conduxi domum ad annū, non teneor ſoluere niſi in fine anni mercedem. Itemque ſi fundum, vt colligit Panor. ad cap. Propter, de remiſſione facienda propter ſterilitatem in fine anni, Nanque ſi remiſſio, tum eſt facienda igitur & penſio tunc ſoluenda.

¶Hoc autem verum eſt, niſi aliter conuentum fuerit. Nam ſi ad menſem ſit locatio domus in fine menſis, erit ſoluenda penſio. Item ſi conſuetudo regionis, aliud monet, videlicet, quod penſio annua, deducatur in partes duas anni, & ſingula medietas penſionis, in anni medietate pendatur ſtandum eſt conſuetudini, vt ſi penſio pendenda, ſunt duodecim ſex menſibus primis, ſex pendātur, & totidem in alijs ſex, id quod obſeruatur apud noſtrates,

In contractibus con ſuetudini ſtandum.

¶In cōductionibus autem perſonarum aliter res ſe habet ſiquidem de diurno labore, diurna item eſt penſio iuxta illud euangelicum, nonne cōueniſti mecum ex denario diurno? verum aliquando cōducuntur operarij, ad opus magnum, vt ad ædificandam eccleſiam vel domum, & conducuntur per totum tempus ædificiorum huiuſmodi & obligantur operarij, ad præſtandum ſeu abſoluendum ædificiū in tot annis, quod Hiſpanè vocatur *à deſtajo*, & tunc pro ſumptibus faciendis ab ipſis operarijs conductor exhibet in principio operis pecunias, &c. Item erit ſi ad hebdomadam fiat conuētio ſoluendi poſſeſsionem.

¶Secundo autem eſt, quod locatori incumbit, aliquando remiſsionem conductori facere pro rata. Et iſtud etiam pertinet ad iuſtificandum locationis contractum. Eſt autem (vt ſæpe diximus, locatio, & rei, & perſonæ & rei duplex, vel agri colendi, vel alterius rei. Quia ergo nonnunquam contingit ſterilitas agri, non ex vitio agri, neque ex vitio coloni, ſed ex caſu fortuito, ideo tunc, propter ſterilitatem contingentem remiſsio penſionis ad exhibenda, ex cap. propter ſterilitatem indicato. Duo autem ſunt obſeruanda, vt hæc conſequaris, alterum quid vocetur ſterilitas, alterum vero, quid caſus fortuitus. Et quidem de ſterilitate, quando ſcilicet annus ſit dicendus ſterilis, vt penſionis, ſubueniat colono relaxatio quatuor volitant opiniones, quas diſſerit Panormitanus cap. propter de locato. Quod non eſt animus in longum recenſere, ſed perſunctoriè, eas tangerè. Primo igitur eſt quod vulgi ſequenda eſt in hac re opinio, tuncque annus eſt dicendus ſterilis, quando à vulgari opinione talis proclamatur.

Quid ſit ſterilitas quid ue caſus fortuitus.

¶Secunda, quod tunc eſt ſterilis, quando ſemen, terræ ſulcis mandatum ex profundo non colligitur.

Variæ ſententiæ anni ſterilitas quæ ſit dicenda.

¶Tertia, quando deducto ſemine, & omni expenſa exhibita ad culturam, nō remanent fructus.

¶Quarta ſi habita ratione ſeminis & expenſarum & fructuum collectorum, colonus, remanet defraudatus vltra dimidium iuſti pretij, vt verbi gratia, ſi ſemē, & expenſæ valent. 40. & fructus ſoium 15. Barto, in l. ex conducto. §. ſi vis. ff. locati. & Ioan. Andr. in cap. propter ſæpe indicato, cenſent tunc habere locum remiſsionem penſionis, propter ſterilitatem, quando ex tribus partibus fructuū quæ ſolebant colligi, vix colliguntur duæ, vt ſi vt 20. erat collectio ſolum colligitur, vt 15. tuncque remittenda quoque eſt tertia pars penſionis, vt ſi erat penſio, vt tria ſolū duo ſunt pendenda. Alijs placet tunc annum eſſe infructuoſum, quādo non colligitur medietas fructuum, qui ſolebant colligi.

¶Porrò autem, quia ſterilitas eſt priuatiuum nomen, & priuatio per habitū, eſt dignoſcenda: eſt enim ſterilitas priuatio fertilitatis: ideo diſcutiendum venit primum, quid appelletur anni fertilitas: & quidem fertilitas, habet latitudinem,

nem.Eſt enim fertilitas quædam conſueta,& alia inconſueta,conſueta autem varia eſt,iuxta variam climatum, & terrarum diuerſitatem, vnde ex euangelio Matth.13.didicimus terram quandam proferre, fructum, vt.30. aliam vt.60. aliam deniq; vt centeſimum,fertur enim in India Occidentali,in regione, quæ appellatur Peru,ſemen reddere fructum cẽteſimum.Et apud Bethicos,terra eſt multo feracior, quam apud Caſtellanos. Et apud hos eſt item varietas fertilitatis.Siquidem terra quædam apud hos eſt pinguior,& groſsior,& hæc feracior eſt, vt in terra quam vocant Hiſpani de campos,alia eſt gracilior, & aridior, & hæc eſt minus ferax,vt in oppido Ciuitatenſi.Et rurſum ex ipſius terræ ſitu vel poſitione, contingit, quod eiuſdem oppidi, vel vici, ager quidam ſit feracior, alter ſterilior.Siquidem terra montuoſa, ſub multis imbribus,redditur fructuoſior,& terra humilis,redditur infructuoſior.Siquidem ſublimior terræ ſitus, imbibens imbres copioſos,multum in ſe concepit humoris aquei alimentum, & propter ſuam ſublimitatem,quod ſibi non eſt neceſſarium,in inferiores terræ partes tranſfundit,id quod non poteſt præſtare poſitio terræ humilis ideo ſuperfluis imbribus,maceratur & debilitatur, naturalis frumentorum calor ex abundantia humiditatis grauatus. Vt videmus ſæpè ad oculum, huiuſmodi terræ frumenta impalleſcere,ſublimioribus, alioqui naturali virore conſpicuis.Et demum,in eadẽ regione & diœceſi experimur, alicubi eſſe ſterilitatem, & alibi fertilitatem. Siquidem terra quæ pinguior eſt, vt dicebam fertilior, fit ſi magni deſcendant imbres modo non ſint frequentiſsimi,& terra gracilior, redditur fertilior, ſi frequenter ſint imbres, non tamen magni.

Varia ratio fertilitatis.

¶Eſt enim terra inſtar humani ſtomachi,ſtomachus enim,ſi fortis eſt,bibit in magna quantitate vinum,& ex forti cibo ſe cibat,non tamen frequenter, ad tãtam quantitatem ſe potare aut cibare poterit,ſed ſat ſibi ſi ſemel,aut bis, ſic fecerit.Calor enim fortis ſtomachi exigit potationem copioſam,atq; cibationem, vt magnus ignis,copioſa ligna poſcit,vt cõſeruetur.At vero ſtomachus debilis frequenter cibari,& potari poſcit, non tamen copioſè.Exiguus namq; ignis,multa iniecta materia opprimeretur facile, vnde ex medicorũ placito,hæc eſt ratio victus ſenum, quippe debiles ſunt ſtomacho,vnde infertur, quod quæ in regionibus quibuſdam reputaretur ſterilitas,in regionibus alijs reputaretur abũdantia. Vt ſi apud Indos ſemen reddit cẽteſimum fructum,vtique ſi redderet ſolum quadrageſimum,apud eos eſſet ſterilitas. At apud noſtrates eſſet maxima abundantia.

Terra eſt inſtar humani ſtomachi.

¶Secundo infertur duplicem eſſe ſterilitatem,aliam ſimpliciter,quæ opponitur abundantiæ non conſuetæ,& conſuetę, itaq; eſt priuatio omnis fertilitatis, quia eſt carentia frumenti penitus in regione vbi accidit.¶Qualis fuit illa ſterilitas cuius mentionem facit liber Gene.c.40. quæ fuit maxima, ſuccedens fertilitati maximæ.

Sterilitas duplex, & ſimpliciter, & ſecũdum quid.

¶Vnde Chananæi compulſi ſunt Ægyptum petere,vbi diuina prouidentia ſeruata ſunt frumenta,vt inde fami quę premebat finitimas omnes nationes ſubueniretur.Namq; tunc deerant frumenta ad ſeminandum, quia ſemen ſatum non reddebat fructum.

¶Alia vero eſt ſterilitas ſecundum quid, quippe,& ſi ſata frumenta reddunt fructum,at exiguum qui ſanè non ſufficit, ad alimenta præſtanda oppidanis, & ad ſeminandum in alium annum vehturum.

¶Secundo eſt obſeruandum quid caſus fortuitus vocitetur,& finit eum lex. 11. tit.33.part.7.eſt caſus, qui forte accidit, & præuideri non poteſt,vt ſubita domorum ruina,ignis qui incenditur,ex cæleſti videlicet coruſcatione vel alias intellige ſubita nauigij fractura, incurſus latronum fluminum ſubitus impetus, vel hoſtium incurſiones. At eſt aduertendum,quod caſus fortuitus, eſt duplex, alius qui non ſubeſt noſtræ poteſtati, aut diligentiæ,vt ſunt caſus prædicti ex diuina prouidentia aut ex humana potentia contingentes. Sicut incenſio fuit Sodomorum,ſubuerſio mũdi,per aquas diluuij,&c.Quamuis enim Deo videnti omnia nihil ſit fortuitum, at vero collatione ad noſtram prouidẽtiam, ſunt fortuita multa valde quæ noſtram prorſus effugiunt prouidentiam,vnde dominus

Caſus fortuitus.

ſlens ſuper Hieroſolymam dixit, ſi cognouiſſes & tu, &c. nunc autem abſcondita ſunt ab oculis tuis. Cæterum ſunt aliqui alij caſus fortuiti, quos fecit humana negligentia. Et dicuntur nihilominus fortuiti, quia accidunt præter intentionem eius cui contingunt, vt qui negligens circa iumentum, credens ſatis eſſe ſeruatū, ſi in ſtabulo relinqueret interim non exacte obſeruans portas domus ſuæ, ſæpè dolet illius furtum fortuitum vel ſuorum, quod accidit ex ſua negligentia. At hic caſus non eſt proprie fortuitus, ſiquidem præuideri potuit, vt etiam incendium contingit ſæpè ex incuria humana, vt qui non data opera, vadens in locum palearum multarum lumine accenſo, & forte excuſsit ſcintillam, lucerna quam geſtabat ſuper paleas & incenſa eſt, ex parua ſcintilla tota domus.

Caſus qui præuideri potuit non eſt proprie fortuitus.

¶ Verum quia vt dicebam, caſus iſti contingunt præter intentionem, ideo Iuriſconſulti eos etiam vocant fortuitos vt in. l. cum duobus. §. Damna. ff. pro ſocio. Et in. l. ſi vendita. ff. de peri. & commo. rei venditæ.

¶ Et quod ſcias in iſtis caſibus non ſufficit ſimpliciter probare caſum, vt locator eruatur à reſtituendi noxa, ſed oportet probare ſufficientem diligentiam adhibitā eſſe, ne incendium rei locatæ, aut furtum, &c. accideret, vt videlicet paſtori cui mortuæ ſunt oues, vel furto ſublatæ, non ſufficit ei probaſſe furto eſſe ſublatas, aut occiſas à lupo, niſi item probet, non ſua culpa tale factum accidiſſe vt eſt text. in. l. ſi quis domum. §. Imperator. ff. locati. Et ratio eſt, quia quod lupus irrueret in greges & ſi aliquando, non ſubeat poteſtati paſtoris impedire aliquando ſubeſt, aut ſubeſſe poterit. Siquidem poterit accidere, ex negligenti cuſtodia, audaces fuiſſe lupos in gregem, ideoq; in huiuſmodi caſibus, quos impedire poteſt humana induſtria, probādum relinquitur, quod cōductor, vel qui locauit operas ſuas, vt paſtor, vel alius quiuis, talis caſus non fuerunt autores, vel poſitiuè, vel priuatiuè, tunc autem autores ſunt priuatiuè, quando eorum negligentia caſus accidit, in foro vero conſcientiæ, veritas exigitur ſola, ideo ſi culpa nulla præceſsit, reſtitutio non eſt neceſſaria.

¶ In alijs autem caſibus, qui humanam prudentiam, & poteſtatem fugiunt, vt fuit euerſio gregum Iob incurſu hoſtili ſatis enim eſt, ſi conſtiterit, vel fulmine de cælo præcipitato, vt oues Iob, vel ſubito impetu fluminis, aut hoſtium, violentia aut aliàs, rem periſſe, vel ablatam fuiſſe. Quandoquidem ſimul atque hoc conſtiterit, nihil opus facto eſt, vt amplior petatur probatio, vt inculpatum ſe oſtendat, vel conductor, vel paſtor, vel quiuis alius. Vnde quod Iacob in cuſtodiendo grege Laban ſoceri ſui, præſtitit, videlicet quod capta à beſtijs non oſtendebat ſocero, ſed ipſe reſarciebat ipſe enim omne damnum reddebat. Et quidquid furto peribat ipſe reſtituebat Geneſ. 31. non erat de neceſsitate ſui officij præſtare. Siquidem non culpa Iacob, hæc damna accidebant, ſed ex fortuito caſu. Namque ipſe totis viribus ſeruiuit ſuo ſocero Laban, & omnem præſtitit diligentiam in paſcendis, & ſeruandis ouibus Laban Geneſ. 30. Quod vero legimus de Dauide. 1. Reg. 17. qui vt ſeruaret innoxios greges ſibi commiſſos leonem, & vrſum inuadentes, & irruentes in gregem, ipſe interficiebat, non incumbit alijs paſtoribus præſtare. Siquidem non tantis pollent viribus, quantis Dauid, ſi tamen tantis pollerent, ad idē tenerētur, pro cuſtodia ſuſcepti gregis, at excuſantur impotentia impotentes.

¶ Iam vero accipe aliquot concluſiones quarum eſt hæc prima, ſi ſterilitas accidat ſimpliciter, id eſt, quod ſemen iactum in terram nihil reddit, quia perit, tunc ex toto remittenda eſt penſio. Hęc prompta eſt. Namque penſio dabatur pro vſu fructu, pro quo fit locatio, igitur ſi nullus adeſt fructus, nulla debetur penſio. 1. Concluſ.

¶ Secundò, hæc prima concluſio eſt intelligenda, modo non reddere fructum, contingat, ex culpa conductoris, nempè, quia ipſe noluit ſeminare, aut ſi ſeminauit, ſeminauit modicum, aut ſi ſeminauit ſufficienter, non tamen coluit agrum ſibi locatum neceſſaria cultura, ſed deſeruit cultum agri, vt puta quia crebreſcentibus zizanijs, aut herbuſculis alijs ſuffocantibus ſemen, noluit operam adhibere, eradicandi

di zizania, ne ſemen ſuffocaretur. Prior autem concluſio item poſterior patent ex. l. 2 a. tit. 8. part. 5. quæ ſic habet. Quādo fundi locati fructus, perduntur, vel non colliguntur ex conductoris culpa veluti, quia male coluit ille, vel importunè coluit, exortę ſunt ſpinæ, vel herbæ, vnde prouentus nō fit, vel exiguus adeſt tenetur in ſolidum ſoluere penſionem locationis, perinde atq; ſi ſufficiens prouentus adfuiſſet. Cæterum ſi non eſt in culpa colonus, ſed ex inconſueto caſu fortuito, ſicut ex illuuie fluminis, aut ex ſuperfluis imbribus, vel ex ignis incendio, vel ex incurſu hoſtium ſubito, vel ex nimia ſolis deuſtione, aut ex ventorum ingruentia, vel ex locuſtarum corroſione, vel bruchorū, aut aliorum vermiculorum iniuria, vel alias læſa frumenta, non haberent prouentum adeo, vt nullus extaret fructus, tunc ſicut colonus perdit ſemen, & operas, ita & dominus debet ſuccumbere damno, ſibi accidenti perdendi penſionem ſibi debitam.

¶ Cæterum ſi prouentus aliquis extat, quia pars fructuum ſupereſt conductori datur optio, vel ex illa portione fructuum deducere expenſas quas fecit, in ſerēdo ſemine, & in ipſo ſemine, & quod ſuperfuerit, exhibere domino fundi, vel ſi hoc non arriſerit colono, ſoluet in integrum penſionem.

¶ Cæterum hæc lex nō explicat caſum, qui contingere poterit, quid ſi ſolum ſemen ſatum, reddit ſemen, vt ſi ſatæ ſunt decem menſuræ, quas Hiſpana vox vocat hanegas ſolum etiam prouenerunt totidem, & non amplius, tunc enim nullus videtur profectus, & colonus nihil amplius habet, quam habebat: imo minus, quia priusquam ſeminaret erat ſibi ſemen, ſine impēdio culturæ, in ſerendo, & colligendo, & hęc duo damna, ſibi poſtea accidunt, & non habet vnde ea reparet, quia ſolum adeſt ſemen, & ſupponimus, iſtud inculpatè accidiſſe colono. At optio quæ ex lege datur colono, videtur, quod non habeat locum in præſenti caſu. Namq; lex donat optionē colono, ſi exiguus fuerit prouentus: at vero in caſu prænotato nullus eſt prouentus, quia ſemen ſolum adeſt, & nihil noui fructus multiplicauit, vnde lex hæc videtur ſolum habere locum, quando vltra ſemen prouentus adeſt, non tamen in caſu pręnotato, vnde videtur, quod in eo caſu colonus, non tenebitur ad penſionem, quippe nullus adeſt ex ſemine prouentus.

¶ Tertia concluſio, ſi prouentus, parum deficiat à conſueta fertilitate videlicet, ſi fertilitas conſueta eſt, vt ex ſemine proueniat decuplum, & non prouenit, niſi octuplum, vel ſeptuplum, tunc nulla eſt facienda remiſsio, vel non tenetur dominus fundi, ad remmittendam partem pēſionis, iuxta rationem defectus, à conſueta fertilitate, & procedit concluſio, quando defectus hic à conſueta fertilitate, nō ſit imputandus colono, vt ex prædictis perſpicuum eſt. Et probatur concluſio, quia modici defectus non habetur ratio in contractibus. Rurſus, quia colonus optimè ſcit aut ſcire debet, quod non ſemper prouentus adeſt, in indiuiſibili ſed paulo plus minus ve, ſit ex ſemine prouentus. Siquidem cęli diſpoſitio, & aſtrorum aſpectus, variant ſeminum prouentum, etiam inuariata culturæ induſtria, & diligentia, ideoq; ſi conductor fundi ſub ea lege (& ſi non exprimatur) conducit. Præterea, quia ſi ad triennium conduxerit, vt ferè fiunt huiuſmodi conductiones, ſi vno anno defectus angit, ſequenti fertilitas delectat, & recompenſat ſuccedens fertilitas ſterilitatem priorem. Aut fertilitas prioris anni, rependet ſterilitatem poſteriorem, vt quondam apud Aegyptios Gene. 40. accidit, ſeptē enim anni ſummæ fertilitatis, temperarunt maximam ſterilitatem ſeptem annorum ſequentium. Adde quia accidit ſæpè quod menſura vna tritici plus valet conductori ſub ſterilitate quam duæ ſub conſueta fertilitate.

¶ Vnde infertur, quod ſi ad multum tēpus, vt ad decennium vel amplius fiat locatio, conductor tenetur penſionem in integrum ſoluere, neque obijcere ſterilitatem poterit, propter cauſam commemoratam. Quando videlicet, ſterilitas paululum deficiens eſt à cōſueta fertilitate. Quod ſi quæſieris & quid ſi ſit plurimum deficiens à conſueta fertilitate? vt videlicet, ſi conſueta fertilitas, erat in decuplo ſterilitas ſit in ſubdecuplo, & minus. Quippe, ſi colligebantur ex vno decem, colliguntur, ſolum. 5. aut. 4.

3. Concluſ.

¶ Sit

4. Concluſ. ¶Sit quarta concluſio, quando locatio eſt ad magnum tempus, vt ad decenniū, vel vicennium, aut ad tricennium, &c. ſi penſio impoſita, ſit modica, non eſt remittenda penſio, etiam vrgente maxima ſterilitate. Hæc patet, quia tunc talis locatio eſt inſtar emphyteoſis, & ideo ſubibit legem emphyteoticam vt ſupra dicebamus, & habetur. l. 1. C. de iure emphyte.

5. Concluſ. ¶Quinta concluſio, ſi vero huiuſmodi locatio, ad longum tempus fiat, ſub ea penſione tamen, qua ſolent fieri locationes aliæ, quæ ad modicum tempus celebrantur, id temporis remittenda eſt penſio, iuxta rationem ſterilitatis, vt ſi ſterilitas ſit ſimpliciter, prorſus tollatur penſio anni ſterilis. Si autem ſecūdum quid item & penſio iuxta rationem illam relaxetur, vt pro tertia parte fructuum non proueniente tertia pars penſionis, pro medietate, medietas. Aut ſeruetur quod lex. par. commemorata ſanciuit, quod detur optio colono, vt eſt prædictum.

¶Huius concluſio. ratio eſt, quia huiuſmodi locatio, etiam ſi ſit ad magnum tēpus, nihilominus ſeruat rationem locationum vſualium, ideo ſequetur conditionem ipſarum. Quæ iam prænotata eſt, videlicet, ſi ſterilitas premat, ex qua multum declinatur à conſueta fertilitate, & ſterilitas, non ſit imputanda colono, ſed fortuito caſui, quod tunc iuxta rationem ſterilitatis, detrahatur à penſione. Niſi tamen, aliud ex nouo pacto, eſſet decernendum; vt iam patuit.

¶Porro autem obijcies forſan mihi, in hunc modum, ſi vbertas fructuum non conſueta accidat, fruetur illa colonus, & nihil tenetur fundi impartire domino, igitur, neque ſterilitatis damna ſunt impartienda domino fundi. Siquidem qui ſentit commodum, & damnum ſentire iuſtum eſt. Et contra, qui commodum non ſentit vbertatis, cur damnum patietur ſterilitatis? In gratiam huius ſcito, vbertatem quandam eſſe ex valore maioris frumentorum. Putà, ſi tempore conductionis fundi valebant frumenta parum, in fine anni creuerunt in pretio. Et huiuſmodi vbertas, ex valore, non eſt propriè vbertas frumentorum, ſed prædij, vel numorum eſt vbertas. Hæc autem vbertas, erit coloni ſolum, & non domini fundi, quia ſi accideret etiam quod minoris valerent frumenta damnum erat coloni & non domini fundi vt liquidum eſt. Alias ſi lucra & damna eſſent impartienda, ſocietatis, & non locationis eſſet contractus.

¶Aut etiam vbertas, ſecundo poteſt cōtingere propter eximiam, diligentiam coloni, in proſcindendo, & ſtercorando opportuniſſimè agro, & expurgando illum, ab ſpinis, & ab alijs herbis nociuis. Itemq; hæc vbertas tribuenda eſt colono, & nihil eius eſt impartiendum domino fundi ſicut & contra. Si ex inertia coloni ager ſterileſceret, & deficeret à conſueta vbertate, & ſi multum deficeret, damnum hoc, non eſt imputandum domino, ſed colono: vnde vt ſæpè diximus.

Quandò vbertas eſt impartiēda etiā domino fundi. ¶Aut tertio vbertas poteſt contingere ex qualitate fœcunda terræ, quæ tempore conductionis, quia ignorata à locante, ideo minoris eam locauit quam locaſſet ſi explorata eſſet. Et hæc item fertilitas colonis eſt tribuenda tota, ſicut etiā, ſi conduxiſſet terram, quæ credebatur fœcunda, at experientia docente, eſt ſterilis ex vicio ſuo, vel quia petroſa eſt aut quia ſalebroſa, aut aquoſa valde, aut aliás. Et id temporis ſterilitas, imputanda eſt colono, neq; ob eam cauſam, relaxanda eſt penſio pro ſterilitatis ratione. Quippe ipſe ſibi imputet, quod antequam conduceret, non exploratam habuerit terram, quam conducebat.

¶Quarto eſt vbertas ex caſu fortuito, vt videlicet locaui tibi molendinum, quod tempore locationis, locabatur communiter pro. 50. menſuris farinæ, at vero accidit, quod alia molendina vicina corruerunt, vel deſeruit ea fluminis impetus, at meum molendinum, ex poſitione, vel alias ſua incolume manſit, & ideo molēdinarius, habet plurimum lucrum ex hoc caſu fortuito, quare tunc augenda erit penſio. Et iſta inconſueta abundantia, non ſolum erat proficua molendinario, ſed etiam & domino, pro rata tamen, noui lucri ad hanc fere rationem Panorm. diſſoluit nodum prætactum ſuper. c. Propter de locato.

¶Cæterum non videtur rem abſoluiſſe, neq; dubium motum diluiſſe. Quandoquidem

quidem de vbertate agrorum modo diſſerimus, non de molendini vbertate, quę propriè non eſt vbertas.

Differitur Panormita.

¶ At vero videtur etiamnum rationabile; quod ſicut ſi accidit ſterilitas, valde deficiens ab vbertate conſueta, quod remittenda ſit penſio, pro ratione ſterilitatis, ita quoque ſi abundantia proueniat inconſueta, ex caſu fortuito, quod item ſit partienda domino, pro ratione tamen eius. Neq; tamen, id temporis eſt ſocietatis contractus, quippe ſocietas, communio eſt lucri, & damni, in conſuetis, & in inconſuetis.

¶ Et rurſus, quia quod in tertio caſu tradit, non videtur omnino perſpicuum. Quandoquidem, rei excellentia quæ venditur, ſi ignoretur, & ideo vilius vendatur, quam eſſet iuſtum pretium in foro conſcientiæ, pretium eſt ſupplendum, aut contractus ſoluendus, niſi venditor exceſſum donet emptori.

¶ Item ſi quis emit vicioſam rem, putans probabiliter, non eſſe vicioſam, ſed integram, emptio non eſt abſoluta. Imo venditor tenetur fraudem compertam, diluere, igitur ſimiliter in propoſito, quandoquidem locatio eſt quædam venditio fructus, vt conductio emptio.

Differentur iuriſcōſulti.

¶ Non tamen me latet, iſtud eſſe placitū iuriſconſultorum, quod arrifit Panor. vt traditur in l. licet. C. de locato. Ideoque traditur quod ſterilitas fundi propter peſſimum territorium, non relaxat penſionem, quia imputet hanc ſterilitatem conductor ſuæ fatuitati, quippe qui exploratum non habuit, quod ipſe conducebat.

Contractus locationis vt vitietur.

¶ Porro autem vt hoc primum expediamus ſcito, quod in hac re vtendum eſt diſtinctione hac, vel is qui locat territoriū, nouit defectum ſui territorij, occultum alijs & ſibi notum. Qui alioqui nō eſt facilis exploratu aut defectus vel vicium, eſt promptum cuilibet, vel facile ſcitu.

¶ Et rurſus vel locans, ſciens defectum, habita ratione defectus, minuit penſionem, vel non minuit, ſed perinde locat, atq; ſi bonum eſſet & non vicioſum. Et tertio diſtingue, quando minuitur pretium propter vicium notum locanti, & occultum conductori, aut enim probabile eſt locatori, quod propter diminutionem pretij conductor ratam habebit conductionem, aut non eſt iſtud probabile, ſed contrarium.

¶ Iſtis præmiſsis, dicito quod ſi vicium rei quæ locatur eſt manifeſtum locanti, & non eſt facile ſcitu conductori & pretium nihilominus non minuitur, locatio eſt vicioſa & vel ſoluenda, aut relaxanda eſt penſio. Hęc prompta eſt, quia dolus, & fraus nulli patrocinatur, at hęc locatio eſt doloſa, igitur dolus eius eſt detergendus. Et. 2. quia idem dicebamus faciendum in lib. 2. de contractu venditionis diſſerentes.

Locatio doloſa ſoluēda

¶ Si vero, propter vicium diminuitur de pretio, & probabile eſt, quod conductor ratum habebit, tunc ſanè, locatio firma eſt.

¶ Et ſecundum eos, qui credunt ſatis eſſe diminuere de pretio, item locatio eſſet probanda vt ſupra lib. 2. dictum eſt de venditionis contractu.

¶ Si vero vicium eſt facile ſcitu, verbi gratia, quod territorium eſt infœcundū aut quod expoſitum periculis latronū, aut hoſtium, &c. id quod facile eſt iudicatu, qui locauerit huiuſmodi nō habet ius exigendi penſionis remiſsionem. Siquidem ſibi imputet, quod huiuſmodi vicia, vel quæuis alia, quæ ſcire promptū ei eſſet, ſi voluiſſet aduertere, noluit tamen aduertere. Et ſub ratione hac præd. tatam. l. intelligendam eſſe puto. Namq; fatuitas eſt conducere vicioſa, quorum viciū promptum erat volenti videre.

¶ Vt autem ad tertium caſum regrediamur, dixerim, quod ſi vbertas accidit inconſueta ex caſu fortuito, ſiue in conſueto, ſi accidat vel ante ſterilitatē, vel proxime eam ſequatur tunc ſterilitatis damnum, non eſſe communicandum locatori, ſed conductor ſolus illud patitur. Et hoc ideo, quia vbertas præcedens vel ſequens, damnum recompenſat huiuſmodi vt traditur in. c. propter ſæpe iudicato. Et ideo argumentum diluitur propoſitum contra tertium caſum, ſiquidem damnum, & commodum ſolus conductor ſuſtinebit. Idem traditur. l. 23. tit. 8. part. 5. vbi traditur, quod conductor fundi in duobus caſibus tenetur damnum fructuum accidentium ex caſu fortuito, & non ex culpa ſua. Primo ex interueniente pacto ſuſtinendi in ſe ipſo periculum accidēs fructibus, ex quouis

Quando cōductor recipit in ſe totū damnum item & totū cōmodū ſentire debet.

caſu

Dupliciter cõductor tenetur ſuſtinere periculũ rei à ſe conductæ.

casu ſiue conſueto, ſiue inconſueto ſecũdo, quando vbertas anni præcedentis, vel anni ſequentis ſterilitatem, ſat eſt, ad ſoluendum penſionem, vtriuſq; anni, & ſterilis & fertilis, tunc enim locator ſuſtinere ſterilitatis damnum. Et iſtud eſt obſeruandum, quando vbertas, accidit ſub tempore locationis, itemque ſterilitas. Quapropter, in annua locatione, non habet locum, vt vides, ſed quando locatio ad longius tempus porogatur.

¶ At vero quod ſubditur eſt conſiderandum ſubduntur enim quæ mox ſubijciemus, videlicet.

¶ Itidem ſi conductor aliquis habet fundum aliquem locatum, & ex nulla induſtria ſua, accideret, vt huiuſmodi fundus, duplum redderet ſolito. Et hæc duplicitas fructuum, fortè accideret, & nõ ex arte, vel induſtria conductoris, ſed ſolum eſſet abundantia extraordinaria, tenebitur conductor hic, ad ſoluendum anno illo duplam penſionem, Hiſpanè, *Doblaſſe la renta que ſolia.* Nam ſicut ius conſtituit, vt non ſoluat penſionem, ſolitam cõductor, quando ex caſu fortuito, perduntur fructus, itidem ſi ex caſu fortuito, duplantur, tenebitur eadem ratione duplũ ad ſolitam penſionem ſoluere. Et quidẽ lex hæc videtur aduerſaria eſſe prędictorum, veruntamen, vt tollatur ambiguitas, eſt præmittendum quid ego velim per inconſuetam abundantiam. Et quidem in conſueta abundantia eſt primo, quando exceditur conſuetà vbertas, vt ſi ſemen ſolebat reddere decem, ſi reddit modo vndecim aut duodecim, &c. incõſueta eſt abundantia.

Cõſueta abũdãtia frugũ multifariam accidere poteſt.

¶ At vero ſi reddit. 20. eſt maximè incõſueta, & de huiuſmodi, præfata dudum lex loquitur. Et quidem ſatis rationi eſt conſentaneum. Nam ſi molendinum, ſi ex caſu fortuito, valde auget lucrum ſolitum, eſt communicandum lucri commodum domino molendini, cur non itidẽ in fructibus agrorum, idem erit decernendum, quod ſi quæ ſieris, quid ergo ſi locatus eſt ager ad biennium, & anno. 1. fuit ſterilitas maxima, ad ſubduplum cõſueti fructus, & ſequenti anno, vbertas ad duplum cõſuetæ fertilitatis? Dices quod tunc ſatis eſt ſi conductor penſionem ex integro ſoluat. Neque lex loquitur in hoc caſu, ſed quoad abundandum?

¶ Porro notandum duxi, ad exactiorem intellectum aſſequendum horum. Quod huiuſmodi lex vera eſt, quãdo conductor ex pacto, intercedente, non ſuſcepit in ſe totum periculum fructuum ex quouis caſu fortuito. Tunc enim verum eſt, quod quia locator debet ſuſtinere partem damni, ſi acciderit, quod item fruatur parte vbertatis cõtingente. Cæterum, ſi conductor ex pacto interiecto ſe obligauit, ad ferendum totum damnum fructuum, vtiq; ſi acciderit vbertas maxima videlicet dupla quam ad ſolitam non eſſet tunc iuſtum, vt portionem aliquam ſibi detrahat locator huius vbertatis, imo quia totum onus in ſe ſuſcipit conductor damni, itidem, vt abundantia tota fruatur iuſtum eſt.

Nã cõſuetã vel quaſi ſequitur maxima nõ cõſueta.

Si cõductor totum ſubiecit periculũ, tota ſolus abũdantia fruetur.

¶ Vnde ſi abundantia eſt ſolita, & quæ ſperabatur tempore initi contractus vt alias ex hac abundantia, non tenetur quicquam impartire, conductor locatori vt ſępè dictum eſt, ſiquidem hanc abũdantiam ipſe conducit & pro hac fruenda, ſe obligat ad quandam penſionem ſoluendam. Cæterum ſi ſterilitas parum ab hac defecerit ſubibit ipſe conductor ſolus damnum, quia modicum pro nihilo computatur, vt ſupra docebamus, ſi vero multum defecerit, relaxabit penſionem locator pro rata ſterilitatis, itemque ſi multum excreuerit abundantia, huius non erit a ſymbolus locator vt prędiſerta, te docebunt, iſtis tamen addẽ, quod iam ſcripturæ contractus locationis fiunt cum obligatione, conductoris ſuſcipiendi omnẽ periculum in quocunque euentu opinato, vt pluuiæ grandinis, & inopinato, vt ignis, vel alias, verũ quæ diximus, edisserens naturam contractus locationis, quæ videlicet, ſibi cõgruunt ex natura ſua. Namque ex nouis pactis conueniunt, ſunt per accidens, & hæc poſſunt eſſe innumera, ideo nõ pertinent ad artem.

Ars contractus in primis debet conſiderare quæ ſunt per ſe, non quæ per accidens.

6. Concluſ.

¶ Sexta concluſio, in locationibus alijs, quæ non ſunt agrorum, quales ſunt locationes domorum, vel iumentorum & id genus ſi ſtat per locatorem, quo minus conductor, non vtatur re ſibi locata, & ideo ſtat per locatorem, non ex aliquo extrinſeco impedimento, ſed ex meraci voluntate locantis, quem temere penitet

mitet locaſſe, tunc locator tenetur ad intereſſe, ſi quod acciderit conductori. l. ſi ſiundn. C. loca. vt ſi cõduxi equum mihi neceſſarium ad iter faciendum, vnde eram conſecuturus certum lucrum, vel euitaturus damnum, huiuſmodi tenetur locator, quem ſponte pœnituit locaſſe reſarcire. Namque qui cauſam damni dat, damnum dediſſe videtur. Et qui eſt autor damni, idem reſarcire ſibi incumbit.

7. Concluſ. ¶Septima concluſio, ſi vero non ſtetit per ipſum locatorem, ſed ab extrinſeco impeditus eſt, ſiue iuſtè, ex culpa ſua, ſiue iniuſtè, citra culpam ſuam, tunc ad nihil tenetur, ſiquidem per ipſum non ſtetit, vnde ſi locauit Petrus equum, & fiſcus equum impedit, aut fuit furatus, aut aufugit, non tenebitur de damno ſequẽti conductorem, quia per locatorem nõ ſtetit.

De locatione rerum.

¶ Si vero domum iam locauerat, & fiſcus ob culpam locatoris, eam recipit in ſuam, aut iudiciaria poteſtate, ea diſsipatur, vt accidit cuidam domui Pinciæ, vbi quidam hæretici cæremonias hæreticas meditabantur, tunc conductor ſoluet pro rata habitationem, & locator ad nihil tenebitur. l. ſi quis domum, in fine, & Lex cõducto. §. 1. & l. ſed addes. §. ſi quis. ff. locati. Et idem diximus, quando expellendus eſt inquilinus ex ſuperueniente neceſsitate. Siquidem tunc, inquilinus pro rata ſoluet locatoriam penſionem. l. Qui inſulam, in principio. Et. l. ſi fundus. ff. eodem.

8. Concluſ. ¶Octaua concluſio, quando quiſpiam alteri locat operas ſuas, ſiue ad agriculturam, ſiue ad domus ædificium, vel ad tranſcribendum librum, vel ad alia hoc genus, ſi per conductorem ſtat, quominus locator ſuarum operarum, vel agrũ colat, vel domum ædificet, &c. tunc conductor tenetur ad totam mercedem ex qua conduxit operarium, ad opus ſuum illi exhibendum. l. colonus. §. nauem. ff. loca.

Locatio operarum.

¶Nona ſi vero non ſtat per locatorem, quominus conductor vtatur opera eius locator tenebitur ad intereſſe quod incurrit conductor.

10. Conclu. ¶Decima concluſio, ſi vero non ſtat per locatorem, ſiquidem ipſe paratus erat quas locauerat operas præſtare, ſed impeditus eſt aliunde, vel ex culpa, vel ſine culpa tunc, ſi ſe locauit ad hebdomadam & ſolum impendit operas media hebdomada, id temporis conductor ſolum tenebitur ad penſionem pro temporis rata, verbi gratia, ſi morbo correptus, aut carceri incluſus, vel alias fuit ab opere cœpto impeditus.

11. Conclu. ¶ Vndecima concluſio, ſi quis locauit operas ſuas, & per ipſum non ſtetit, quo minus eas impendat, ſed cauſa, quod nõ ſoluat eſt ex parte conductoris, ſiue conductoris ſit voluntas, ſiue caſus ſit fortuitus, & inculpatus vtcumq; accidat, cõductor tenebitur conferre debitam mercedem ex qua ſe locauit, qui ſe illi locauit. l. ſed ędes. §. cum quidam.

¶ Silueſter tamẽ limitat hanc concluſionem, verbo locatio. q. 12. quãdo locator veriſimiliter, inueniſſet mercedem ſi ſe non locaſſet primo conductori prædicto. Et hanc limitationem ego iudico rationi conſentaneam in foroque conſciẽtiæ eſſe obſeruandam. Siquidem ſi alias non erat conducendus, neq; mercedem laboris habiturus conductor, qui impeditur ne vtatur illius opera, non videtur quod faciat illi iniuriam. Cæterũ Conradus, diuerſum exiſtimat, videlicet, quod tunc tenetur ad mercedem ſoluendam locatori, vnde ait, lib. de contract. quæſt. 87. non longe à fine. Si autem per conductorem ſtat, puta quia non vult ſcribæ, quem conduxit ad tranſcribendum dare librum tranſcribendum, aut domiſicatori aperire aream in qua ædificaret, domificator conductus, & hoc vel ex pura voluntate, aut quia impeditur puta, quia liber ille tranſcribendus ex culpa conductoris eſt applicatus fiſco, aut quia ei ſubtractus, vel mures corroſerunt, & tunc nihilominus conductor tenetur ad totam mercedem. Et indicat tit. de locato. l. ſi vno. §. item cum quidã & l. ſed addes. §. cum quidam. Et. l. Qui operas, &. l. colonus. §. nauem, ſed quid quid ſit de iure ciuili, in foro conſcientiæ ſubſcribendum cenſeo Sylueſtro. Et ſi doctor Nauarrus in ſuo Manuali. cap. 17. num. 190. tradat hanc limitationem Sylueſtri, non extare in iure. At vero propterea ego dicebam, vt ipſe, quod in foro conſcientiæ obſeruanda ſit huiuſmodi limitatio, quidquid ſit de iure ciuili iſtud tamen intellectum volumus, modo

modo is qui locauit operas ſuas, vt eas impenderet, expenſas non fecerit, quia tunc etiam in foro conſcientiæ, conductor, etiam ſi ex caſu fortuito impediatur, quominus impẽdãtur operæ tenetur nihilominus ad expenſas ſoluendas & præparamenta, vt ſi conduxi domificatorem, vt meam fabricaret domum, ſub certo tamen pretio. Et interim domificator emit calcem, & arenam & fabet lignarius qui conductus etiam eſt, emit ligna, quia hoc ſupponimus fuiſſe pactum quod vterque non ſolum operas, ſed & materialia neceſſaria impenderet. Tunc ſanè conductor, quomodocumque ab opere deſiſtat, tenetur ad expenſas conductor, vt traditur in.l. Pecuniam in princ. ff. de conditio. ob cauſam. de eo qui ſe præparauerat ire ad locum, & fuit impeditus tempeſtate, vnde ſi conduco aliquem, vt concedat regis curiam, vt mea ibidem gerat negocia, & hic vt hoc faciat, neceſſaria præparamenta emit, non empturus alias ſi non eſſet conductus, conductor tunc etiamſi caſu fortuito fuerit impeditus, ne mitteret, ad huiuſmodi alioqui tenetur ſoluendas expenſas.

¶Locator vero impeditus ex caſu fortuito, ne operas impendat, quas locauerat, non tenetur conductori ad intereſſe, ſed ſolum conductori tenebitur ad penſionem remittendam, pro temporis ratione, quo fuit impeditus l. ſi vno. §. item cum quidam. ff. loca. & in. l. ſi hi. C. locati. Et in. l. aduocationes. C. de condi. ob cauſam. vt prædicta etiã docuerunt.

12. Cõclu. ¶Duodecima concluſio, ſi faber lignarius, aut domificator, &c. locauerunt ad operas ſuas, ſub pretio quodam, minori quam eſſet iuſtum locationis pretium, & hoc quia latebat eos quod tantum operæ eſſet inſumendum, in ædificio, vt poſtmodum re ipſa compertum eſt, tenebitur conductor, ad ſupplendum iuſti pretij. Hæc concluſio primum eſt declaranda exemplo propoſito. Eſt qui conduxit domificatorem, domificandæ domui ſuæ, eo pacto, vt domificator ſe obligaret ad conſtruendam domum biennio ſub pretio, verbi gratia, ducentorum ducatorum, pro fabrica domus quod Hiſpanè dicitur, a deſtajo. At vero non ex caſu fortuito videlicet, quia tempeſtates cæleſtes, inter ædificandum ingruebãt, vnde erat neceſſe demorari cęptũ opus neq; ex vicio ſoli, quia videlicet, dũ foderentur fundamenta repente ſe obtulit vena aquæ, cui exiccandæ multum impenſum eſt operę, neque quia conductor, quædam alia adiecit ædificanda, quæ ſub pacto priore non continebantur ſed iſtis omnibus ſubductis, ipſum ædificium exigebat maiorem moram temporis, quam prius putabatur, quando conuentum eſt, inter dominum conducentem, & architectum, vnde maior mora ædificij reſultans, & labor maius iam exigunt pretium & de huiuſmodi caſu proponitur concluſio. 12. Et videtur congruens concluſio veritati. Siquidem conductor eſt emptor & locator operarum ſuarum, eſt ſicut venditor vt ſupra dictum eſt. At vero qui emit vilius multo, quam ſit iuſtum pretium, tenetur refundere venditori, quod ſuppleturum eſt ipſum iuſtum pretium igitur conductor, qui eſt tanquam emptor operarum tenebitur vt præfata docet concluſio, vnde etiam infertur quod ſi is qui locauit operas ſuas, ad domificandum vel aliàs, ex certo pretio maiori quam eſſet iuſtum pretium, quod item tenebitur conductori reſtituere excreſcentiam à iuſto pretio propter ſimilem rationem ſiquidem ipſe eſt tan quam venditor, & qui vendit plus notabiliter, quam ſit iuſtum pretium, tenetur emptori excreſcentiam hanc reſignare. Dicebam, autem modo non ſit mora ex caſu fortuito, etenim fieri poterit, quod ex ingruentibus pluuijs, aut ex terræ motu, vel aliàs remoretur diutius tempus ædificij. Tunc enim diuturnitas hæc non reputabitur conductori ſed potius locatori, qui iſtis diſpoſitionibus fortuitis tacitè ſe ſubiecit, quando aliud non expreſsit, cum locauit operas ſuas, ſicut etiam contra ſi accideret vt ex optima diſpoſitione temporis, ſcilicet, quia magna adeſt ſerenitas ſub hiberno tempore, cui inconſueta eſt alioqui ſerenitas, vnde opus ceptum iuuante temporis elementia fuit celerius conſummatũ quam credebatur. Tunc ſanè pre-

pretium conuentum pro ſpacio biennij, ſi prius fuit operis conſummatio ex caſu fortuito, non tenetur detrahere pro rata, propter celerem conſummationem. Hæc namq; celeritas, accidit operi, quia aliunde contigit & non ex opere ipſo. Ergo ſimiliter ſi ex accidente cauſa ſit retardatio operis hoc ſibi computabit locator, qui locauit operas ſuas, & non conductori. Quia contrariorum eadem eſt diſciplina.

¶Rurſus aiebam dudum, modo non ſit mora maior ex ipſo reſultans opere, vel ex ipſo ſolo, cui eſt imponendum ædificium. Quoniam ſi ex ſolo accideret, quod domificator, retardaret opus amplius quam eſſet conuentum, non eſſet imputandum locatori, ſed conductori, qui eſt dominus rei, ideoque vicia rei ipſi ſunt aſcribenda, vnde maior quam cōuenta eſt mora, eſt nouo pretio ſoluenda, vt erat exemplum, ſi fodiens domus fundamentum, is qui ſe locauit ad domificandum, fortè incidit in venam aquarum, quæ non poterat ex ſua arte ei conſtare, ibi latere, & tamen, quia fundamentum domus, non poteſt imponi aquis, aut humentibus locis, ideo opus eſt exhaurire repertas aquas & venam obturare, & quia hæc vt præſtentur egent diutiori mora, huiuſmodi mora moroſa aſcribetur domino ipſius ſoli, quia huiuſmodi non ſubauditur in pacto.

Placitū Anton. in ſumma part. 3. ti. 8. c. 4. §. de architectis & Ioā. Baptiſtæ in ſumma verbo locatio.

¶Cæterùm & ſi concluſio quæ memorata, videatur ſatis congruens rationi veræ, non omnes eam ſapiunt, neque illi ſubſcribunt. ſunt enim, quibus confeſſum eſt, non eſſe veram concluſionem, credunt enim, quod ſi vel faber lignarius vel architectus ſe locarunt, pro. 100. aureis, præſtaturos ſuas operas, ad annum vel biennium, & poſtmodum, diutius remoratum eſt opus, nulla culpa ipſorum, vel caſu fortuito, ſed quia fabrica domus, maiorem moram poſcebat, vnde digna erat maiori precio, verbi gratia centum, & quinquaginta nihilominus conductor non tenetur ſecundum hos quinquaginta ſuperaddere, imo locator tenetur ſuum opus pro conuento pretio præſtare. Quippe tunc vitium eſt operis, ſecundo dicunt quod ſi huiuſmodi remoratio, accidat ex terræmotu contingenti, vel tempeſtate irruente, vel alias ex caſu aliquo alio fortuito, quod tunc ſi maiores traxerit moras locator, quam conuentum fuiſſet, aſcribendum erit domino conductori, non tamē locatori.

¶Itemque ſi prolixitas maior moræ acciderit vicio ipſius ſoli, vt ſupra expoſuimus.

¶ Conradus autem, in hanc ſententiam indicat Antoninum, & Baptiſtam, & illis repugnat, diuerſum ſentiens, credit enim, quod ſi locator comperit ſe nimis lucratum fuiſſe, plus quam opus requirebat, teneri ad reſtituendum conductori, item ſi conductori conſtiterit, quod pro minori precio conduxit, quam erat iuſtum, teneri ad ſupplendum defectum, ex ratione commemorata. Quoniam emptio & venditio, vt ſint iuſti contractus, iuſto ſunt celebranda pretio, verum locatio operarum, eſt vt quædam venditio vt conductio emptio quædam vt prior ſermo ſatis expoſuit. q. 87. [illegible] 5.

¶Porro autem Anton. & Baptiſtæ ſuffragari videtur lex regni Hiſpaniæ lib. 5. recop. tit. 11. l. 3. Quæ Hiſpanè ſic habet. *Pos que los officiales, de canteria, y de albañeria, y carpinteria, y otros officiales, toman obras de concejos, y otras perſonas a fazer y deſpues de hechos los contractos, o rematadas en ellos las obras allegan engaño, en mas de la mitad del iuſto precio ſeyendo expertos en ſus officios, de que reſulta agrauio, a los que hazen las obras, y dilacion. Porende mandamos que de aqui adelante los tales officiales, non puedan alegar auer ſido engañados en las obras de ſu arte, que toman a deſtajo en almoneda, ni ſobre ello ſean oydos.*

¶ Vnde ſumma legis huius hæc eſt, quod latomi, vel carpentarij, vel domificatores poſtquam conuenerint, de pretio operarum ſuarum, & ſi aſſerant ſe eſſe deceptos vltra dimidium iuſti pretij, non admittatur ad iudicium cauſa hæc, ſiquidem cum ſint experti in ſua arte, credendum eſt ipſos non fuiſſe deceptos, vnuſquiſque enim ſcit, quæ ſuæ artis ſunt, vnde non eſt cur præſumatur artifices in huiuſmodi fuiſſe deceptos, ſed potius decepiſſe.

¶Quocirca ſecundum hanc legem, non videtur conductor teneri ad ſupplendum defectum pretij, etiamſi conſtiterit locatorem defraudatũ fuiſſe in ſui laboris pretio.

Differitur lex regal. ¶Cæterùm lex hæc non admodum clare loquitur, ſiquidem ſolum loquitur, quando ſub auctione, locatio ſiſtit in artifice, vnde diceret aliquis, quid ſi locatio non eſt celebrata ſub auctione? vt ſæpè fit? Et rurſus, quia videtur quod ſolum loquatur, quando lis mouetur, antequam opus cõſummetur, ait enim ne ſit dilatio, ſubauditur enim, ne ſit dilatio ad elaborandum opus. Quid ergo ſi conſummato opere, conſtat eſſe dignius maiori pretio, nonne conductor tenebitur ſufficere, quod deeſt? Ad hæc donemus ſub auctione, celebratam eſſe conductionem, nunquid auctio, poterit auferre iuſtum pretium? Diximus enim in.2.libro, quod qui ſub auctione rem emit, aut vendit, vel vltra dimidium, vel citra dimidium iuſti pretij iniuſtam eſſe venditionem & emptionem, & ſupplendam aut ſoluendam eſſe etiam ſecundum ius ciuile, ergo itidem erit de conductione ſub ipſa auctione, vel ſubhaſtatione, ſi deceptio conſtet vltra dimidium, &c. ſoluenda erit deceptio.

¶ Accedit eodem, contractus iuſtitia exigit æqualitatem, igitur ſi inæqualitas conſtet, conſtabit itidem iniuſtitia, porro ſi conductor ait, ſe eſſe defraudatum in pretio operis, à locatore vltra dimidium iuſti pretij, lex, non refragatur eidem, quia ſolum loquitur de locatore, igitur ſi locator aſſerit ſe eſſe deceptum in eodem, cur refragatur illi lex, excludens cauſam eius? Dices, quia lex, præſumit, non eſſe deceptum artificem in rebus, quæ ſuam artem ſpectant, benè quidem, & faciamus, quod non ſolum eſt poſſibile, ſed facile contingens, fuiſſe deceptum locatorem, cur igitur non ſubueniet lex huius cauſæ admittens locatorem, vt deceptionem probet? Præterea, quia & ſi in locatione operarum pro ædificijs, anguſtis, non facilis ſit deceptio, credenda, at in ædificatione amplisſimorum ædificiorum, ſæpè contingit, etiam peritiſſimis in pretio ſuarum operarum deceptio. Quippe in huiuſmodi ædificationibus, vel operibus multa ſunt obſeruanda, & in obſeruatione multorum, promptior eſt fallentia quam in obſeruatione paucorum.

¶Adde, quia lex hæc non loquitur, quid ſi caſus contingant fortuiti? quid ſi ex vicio ipſius ſoli, accidat inopinata difficultas in opere?

¶ Dixerim igitur. 1. quod lex hæc, ſolum tradit, eſſe repellendum locatorem allegantem fuiſſe deceptum, & ſolum meminit, quando facta eſt, conductio in ipſa ſubhaſtatione. Quoniam tunc concurrentibus artificibus multis, & vnoquoque licitante, pro ſuo arbitrio, ipſe qui minoris vendit operas ſuas, quam cæteri, ſibi imputabit ſi deceptus eſt, & lex iuſtè huic non ſuffragatur, vnde vt videtur, alia eſt ratio artificis, qui ſe locauit ſine auctione, Hiſpanè, ſin andar la obra en almoneda. Siquidem de huiuſmodi lex nihil exprimit. Et de huiuſmodi videtur rationabile, quod ſaltem in foro conſcientiæ, ſi plus iuſto receperit, quod refundat & ſi minus iuſto, pro labore receperit, quod illi refundatur, tu ſubaudi, quando notabilis eſt defectus, in precio, vel exceſſus, ſiquidem huiuſmodi precia non ſunt conſtituta in indiuiſibili, quia taxata non ſunt à lege, vel à conſuetudine quando non ex diurno, ſed ex diuturno opere fit conuentio Hiſpanè a deſtajo.

¶Secundo dixerim, quod lex prædicta procedit ex præſumptione, quæ in plurimum vera eſt, at vero fallere poteſt, ideoque ſi euidenter conſtaret fuiſſe fallacem aliquando, & quod locator fuit deceptus vltra dimidium iuſti pretij, & quod locator, non ſe minoris iuſto locauit ſcienter, vt alteri artifici noxius eſſet, aut ad odium eius, vt ſæpè contingit, ſed ignoranter, quod tunc non eſſet repellendus à iudicio. Porro, iſtud tunc ſolum habebit locum, conſummato iam opere, tunc enim exactè poterit conſtare ſi fuit deceptus locator citra dimidium iu-

ſti pretij, vt ſi ædificationis opera, verbi gratia, valebat decem ipſe vendidit pro. 4. Nam ante operis conſummationem, non poterit iſtud euidenter conſtare, ſed conſummato opere ad oculum patere poteſt, conſtitutis arbitris vtrinque ex parte conductoris, & locatoris, & ſub iureiurando conſtrictis, vt veritatem deponant. Et vt aiebam lex prætacta videtur ſermonem habere, antequam opus veniat ad ſuam periodum.

¶ In foro autem conſcientiæ, quidquid ſit de lege hac, in caſu propoſito arbitror, teneri conductorem, ad ſupplendum defectum pretij, vt & conductor, ad detrahendam excreſcentiam ſupra iuſtum pretium. Neque leges ciuiles, quando procedunt ex præſumptione, ligant in foro conſcientiæ ſemper, ſiquidem ſi præſumptio eſt falſa, quomodo ligabit?

Lex quę ex pręſumptione procedit quãdo falſa eſt præſumptio nõ ligat.

¶ Dixerim. 3. quod ſi caſus accidat fortuitus, tunc niſi contrarium ſtabiliatur ex conuentione, non imputabitur conductori, ſed locatori, vt ſupra dicebam. Et exemplo poterit euidentius clareſcere, conduxi nauclerum, qui deferret meas merces, in Flandriam, ſub certo. 4. menſium ſpacio. Accidit autem, quod qui conductus erat ad quadrimeſtrem nauigationem, ex cœli clementia adiutrice nauigationem in trimeſtri, perfecit, vtique hic nihil tenetur euomere ex pretio nauigationis recepto, vel recipiendo. Quippe vt accidit cęli clementia tranquillitatem mari donans, ita poterat accidere, cœli inclementia mare perturbans, & nauigationem ad ſemeſtre prorogans, vt igitur in caſu hoc ad nihil tenebitur amplius erogandum conductor, ita in caſu priori locator, ad nihil euomendum pretij tenebitur, vt ſit æqualitas in contractu ex parte contrahentium.

Caſus fortuitus ſi accidat opera locata cui ſit proficuus damnoſus.

13. Concl. ¶ Decimatertia concluſio, quilibet, qui rem ſuam alteri locat, ſcire debet, qualis eſt quam locat, & aduertere defectum rei locatæ. Nam ſi defectum occultat, noxam ſuccedentem conductori tenebitur reſarcire. Hæc concluſio eſt patens ſicut enim diximus in venditione, venditorem teneri manifeſtare defectus rei, quam vendit, ita & in locatione, cum locatio ſit inſtar venditionis vt ſæpè dictum eſt.

¶ Vnde ſi eſt mihi equus furioſus, & præcipitans ſeſſorem ſi hunc locauero, niſi patefecero, malum ingenium equi, ſi conductor præcipitetur, huiuſmodi teneor noxam reſarcire, ſi morbo inde corripitur, aut vltimum efflauerit ſpiritum. Nam qui cauſam damni dat, damnum dediſſe videtur. Inde ſequitur, quod ſi locaui vinaria vaſa condendis vinis, vel olearia condẽdis oleis, & vaſa illa erant perforata, aut peſsimum reddunt vinum, aut illud acidum reddunt, aut vertunt in acetum ex mala qualitate ipſorum, niſi huiuſmodi vaſorum vicia expreſſero, quia decepi, in re graui conductorem, quippe qui non conducere intendebat mala, ſed bona vaſa ſeruandis liquoribus ſuis locator peccat mortaliter, & reſtituere damna tenetur. Inde item ſequitur, quod qui locat alteri, ſuum agrum patrendis gregibus eius, ſi ager, noxias profert herbas aut venenoſas, vnde grex vel periret, vel male afficeretur, tenetur in ſolidum omne damnum reſarcire ob eandem, quam diximus cauſam, ſiquidem ſilendo, occultauit defectum rei quam locauit. Neque iſtis caſibus, ſufficiet minoris locare ob defectum, quem tacet locator. Siquidem conductor, ſi ſciret vicia huiuſmodi, ob nullum pretium conduceret, vt vides. Hæc cõcluſio, item plana eſt ex. l. 3. tit. 8. par. 5. vbi expreſſe traditur, idem dicito, de locantibus nauigia ad nauigationem, ſi enim vicioſa locant tenentur in omni foro, de omni accidente propter vicium dãno. ¶ Decimaquarta concluſio, quæ eſt corollaria ad priores concluſiones, 14. Concl.
ſi quis conduxit molendinum, prope fluuium, qui frequenter ſolet ex ſua inundatione, molendinum rapere, ſi vnquam rapuerit ſub locationis tempore, conductor tenetur ad penſionem ex integro ſoluendam, ratio eſt prompta, quia conductor ſcire debuit, qualitatem rei locatæ, quæ prompta erat vt ſciretur, & ſi illam non aduertit

Reſolutiones ſuũ ex prioribus.

quando inlebat contractum conductionis, ſibi luditur & non locatori.

¶ Sed quid ſi molendinum propter inſolitum curſum aquarum migrauit? verbi gratia, quia mutauit alueum, vt habetur. ff. de migra. l. 1. ff. de loca. l. habitatores ſupra iam reſponſum, quod huiuſmodi caſus fortuiti inopinati, niſi deducantur in pactum, non conductori, ſed locatori eſſe aſcribendos, quando res locatur, ſecus quando locantur operæ, vt dudum diſſerebatur.

¶ Quod ſi quæras, quid ergo, itidem dicendum eſſet, ſi quis conduxiſſet pedagium, & fortè ex peſte, vel alias accidit magna hominum ſtrages, quia multi peſte vel fame, vel gladio occubuerunt, & ſunt pauci valde, vel rariſſimi, qui tranſeant per locum illum cuſtoditum, vnde vectigal exiguum, aut nullum eſt nunquid tenetur conductor, ſoluere ſolitam penſionem? iuriſconſulti reſpondent, quod conductor ad caſum, & fortunam conduxit, vnde & ſi non perceperit, debet nihilominus ſoluere, quod promiſit. ff. de action. & emptioni. ſi iactus. notat Bart. ff. loca. l. commune. §. Qui maximos.

¶ Et equidem apta eſt reſponſio, ſiquidem, ſi maxima eſſet frequentia tranſeuntium hominum, quæ inſolita erat, conductor ex lucro inſolito, nihil tenetur refundere locatori, igitur, ſi nulla ſit frequentia tranſeuntium, itidem ſibi erit imputanda perditio lucri, & non locatori. Neque eſt ſimile, quod ſupra diſſerebatur, de inſolita abundantia anni ad duplum, dicebamus enim tunc teneri conductorem, ad impartiendum, de dupla fertilitate locatori agri, ſiquidem tunc ſterilitas etiam anni, illi quoque venit imputanda ſi acciderit ſub locationis tempore. At vero in conducente pedagia, eſt alia ratio quippe ex contractu frequentia, ſeu multitudo tranſeuntium, non impartitur locatori, ideo neque raritas tranſeuntium, aut nullitas, non erit illi impartienda. Et demum eſt alia ratio, quia tranſitus hominum eſt caſus, at feracitas fructuum non eſt caſus.

15. Cóclu. ¶ Decimaquinta concluſio, de fructuum viciositate, non tenetur locator. Primo declarabo concluſionem, ſub hæc probabitur, fructus enim biſariam conſiderantur, aut vt ſunt pendentes, ex culmis, aut ex arboribus, aut alias.

¶ Aut. 2. quando iam non pendent ex ſua radice, ſed iam ſunt collecti, & ſeparati, à ſua origine.

¶ Si ergo ſecundum primam conſiderationem vicientur fructus, ex cæli inclementia inſolita caſus eſt fortuitus, & vt ſæpè tradebamus, niſi deducatur caſus huiuſmodi in pactum, impartienda eſt iactura fructuum etiam locatori, ſi autem iuxta ſecundam conſiderationem fructus ſpectes, iam horum vicium, quia forte corroſi ſunt ex vermibus, poſt collectionem, aut putrefacti, &c. non eſt imputanda locatori ſed conductori. Quippe huiuſmodi iam ſeparati à ſua origine, ſunt coloni, & non locatoris, ideoque & ſi iacturam patiatur fructuum, iacturam non communicabit locatori, ſed ipſe ſubibit eam ſolus. Siquidem tunc ipſe eſt dominus fructuum illorum, cum obligatione ſoluendi penſionem, vnde penſio in hoc caſu non eſt remittenda, vt. ff. loca. l. quod cõditio. Fructus cõſideratus duplex.

¶ Decima ſexta concluſio, quæ ſunt vendibilia, & emibilia ſunt locabilia, & conducibilia, & qui poſſunt iure vendere, & emere iure poſſunt eſſe conductores, & locatores. Hæc patet, nam locatio, eſt quædam venditio fructuum, & emptio quædam, eſt conductio. Hæc concluſio item patet ex. l. 2. titul. 8. part. excipiuntur milites, qui non poſſunt conducere agros alienos, ſiquidem hoc illis inhibetur, ne abſtrahantur à militia, item iudices oppidorum, aut rectores, qui non poſſunt propria oppidorum quibus præſunt conducere, vnde ſic habet regni lex, nulla iuſtitia, vel rectores, neque officiales iuſtitiæ, ſiue ij quibus incumbit regimen, poſsint conducere redditus, vel propria oppidorum, quibus præſunt, vel miniſtrant, & Ciuitatum præfecti, tentantibus huiuſmodi conducere, prohibeant. Et in. l. 3. titulo. 17. libro. 3. fori ſic habetur, res communitatis, Hiſpanè de concejo, & propria Ciuitatis, non 16. Concl. Leges Hiſpan.

non poſsit ea locare prætor, communitatis Hiſpanè, el alcalde, neque alia perſona particularis, niſi tota communitas, ſimul vel cui à communitate facultas conceditur. Huiuſmodi autem prohibitiones, ſunt iuſtæ, non quia propria ſimpliciter non ſunt locabilia, ſed quia expedit bono publico ſeruando, & augendo, vt ipſi qui regunt oppida non conducant, propria oppidorum. Nam ſi eis fas eſſet, cum penes ipſos ſit oppidi adminiſtratio, & cum ſint ſuperiores reliquis, omnia quæ ſunt propria oppidorum, ad ſe traherent, & ex multo minori pretio, quam reliqui omnes oppidani, quia præditi ſunt poteſtate, ad deterrendum alios, ne conducant, ſi ipſi poſſent conducere, propria huiuſmodi, vnde dicunt iuriſconſulti, quod reſpublica æquiparatur pupillo, vt. l. in rempublicam. C. de iure reipublicæ. lib. 11. Cæterum quædam ſunt inlocabilia ſimpliciter, & inconducibilia, qualia ſunt ſacramenta, quippe quæ ſunt ſpiritualia, itemque & beneficia, quia ſunt annexa ſpiritualibus, niſi quod redditus, & prouentus beneficiorum ſunt locabiles, ad tempus. Nam iſti non ſunt ſpirituales, & ſi ius percipiendi eos eſt ſpirituale, & ideo neque vendibile, neque locabile, vnde ſupra dicebamus, quod is potens eſt locare, qui habet in re quam locat dominium, at vero nullus habet dominium ſacramentorum, aut beneficiorum, niſi Deus ſolus, ideo hæc non ſunt locabilia. Porro reddituum, eſt dominus beneficiarius, ideo huiuſmodi poteſt alijs locare. Quod ſi dixeris, ſacerdos ſe locat, ad celebrandum ſacra. Et parochi, item conducuntur à populis fidelium, vt ipſis ſacra miniſtrent. Imo omnes miniſtri Eccleſiæ videntur ex quaſi contractu conducti ad conficiendum, & miniſtrandum eis diuina, vt ſacramenta ſepulturam, preces, &c. Verumtamen, aliud eſt, quod miniſter ſacramentorum, & aliorum ſacrorum, ſe locet ad miniſterium implendum, aliud quod ſacramenta ſint locabilia, vtique ſacerdos ſi ſe locat ad miniſterium eſt, at ſacramenta non poſſunt locari, ab ipſo ſacerdote. Quippe ſacerdos non eſt dominus ſacramentorum, ideo locare ea non poteſt, vt neque vendere vt ſæpè dictum eſt. Porrò, adhuc inſultabis ſi locatio eſt quædam venditio, ſi ſacerdos ſe locat ad miniſterium ſacrorum, cum ipſum miniſterium ſit item ſpirituale, ſpirituale locat, quippe quod eſt miniſterium rei ſpiritualis.

Sacramenta nõ ſunt locabilia neq; beneficia eccleſiæ.

Redditus eccleſiæ ſunt locabiles.

¶ Et inſuper miniſterium, non eſt res diſtincta, ab ipſa re miniſtrata, aut ab ipſo miniſtrante, igitur cum hæc vniuerſa ſint ſpiritualia, ſiue ſacerdos miniſtrans vt ſacerdos, ſiue ipſum ſacramentum, &c. ſequitur quod ſacerdos non ſe poteſt locare, ratione miniſterij ſui.

¶ Namque alia ratio eſt, de eo qui ſe locat ad colendum agrum, nam agricultura, eſt miniſterium purè corporale: verum miniſterium ſacrorum eſt ſpirituale.

¶ Præterea, quia vt diximus, ſæpè operæ locatio, eſt quædam operæ venditio, opera igitur quæ non eſt vendibilis, neque locabilis, at miniſterium ſacrorum eſt inuendibile, ſicut & cætera ſpiritualia, igitur neque miniſterium huiuſmodi eſt locabile.

¶ Et quidem locatio miniſterij ruralis, verbi gratia, eſt propter operæ pretium, at vero, miniſterij ſacri, non eſt pretium, quia eſt incomparabile pretio, ſpiritualia enim ſunt pretio incomparabilia.

Sacerdotes nõ propriè ſe locant ad miniſteria ſpiritualium exercenda.

¶ Quocirca obligatio miniſtrorum eccleſiæ ex qua ſe obligant, ad miniſteria huiuſmodi exhibenda, propter debitum ſtipendium, vt qui ſe obligat ad celebrandum miſſam ex vno argenteo, vel que non eſt proprie locatio, quia pretium iſtud non eſt ad miſſæ pretium, ſed ad miniſtri alimoniam, quippe qui altari ſeruit, de altari viuere debet, ſed de his hactenus quippe. 2. lib. de ſimonia diſputantes, multa de re hac diſſeruimus. Templa autem, & ſacra, & vaſa, & veſtimenta, eatenus ſunt locabilia, quatenus vendibilia, qua autem ratione ſint vendibilia loco prælicitato diſcuſsimus.

CAP. SECVNDVM.

De dolo, lata, leui, & leuiſsima culpa.

Quædã ſunt vicia cótra ſuã aliaſunt cótrahẽtiũ.

VICIA, vt in præſentia loquimur, alia ſunt ipſorum contractuum quæ eos, quaſi ſant, vel maculant, alia vero ipſorum contrahentium, de vitijs eontractuum, multa ſunt hactenus diſſerta, porro vicia contrahentium ſunt varia ex varijs indebitis circunſtantijs, quæ afficiunt contrahentes tot enim vicia reperias, quot ſunt circunſtantiæ indebitæ, vt ſi vendit, qui vendere prohibetur, aut ſi vendit in tempore vel in loco non debito, aut ei qui emere non poteſt, &c. ſed neque de illis modo diſſeremus, quippe ſupra diſſerta ſunt, ſed ſolum, de dolo, lata, leui, & leuiſsima culpa.

¶ Et huiuſmodi vocabula eelebria ſunt & iuriſperitis, atque Theologis, quia iura & ciuilia, & canonica iſtis vtuntur, vnde Inſtitu. qui mo. non ob. §. vltimo, quando contractus fit in gratiam vtriuſque, vt fit in locatione conductor, ſi defecerit à lege contractus tenetur de lata, & leui culpa, & idem in cap. 1. de commodato & eſt vulgatum doctoribus & gloſſæ. ad. l. ſi. quis domum. §. Celſus. Et in. l. ſi merces. §. Qui columna. ff. locati. Et qui ſe custodem obtulit depoſito, aut propter mercedem cuſtodit tenetur ſi defecerit, etiam de leuiſsima culpa. Primum habetur cap. bona fides, de depoſito. Et. ff. eodem. l. 1. ſæpè, ſecundum vero. ff. eodem. l. 1. §. ſi quis ſeruum. Et tertius caſus eſt, ſi conueniat inter eos. ff. eodem. l. 1. §. ſi conueniatur. &. ff. commod. ſi vt certo. §. Nunc videndum. Item. 4. ſi cauſa depoſitarij penes ipſum depoſita ſit. ff. eodem. l. 1. §. ſi pecuniam. Et. ff. ſi cert. peta. l. ſi quis neque, in quo caſu etiam grauat depoſitarium, deficientem à lege depoſiti leuiſsima culpa.

Caſus varij quibus depoſitarius tenetur de leuiſsima culpa.

¶ Vt etiamſi ſi moram fecerit depoſitarius, in reſtituendo depoſitum. ff. eodem ſi in Aſia. §. vltimo vt etiam in locato, diximus, conductorem, ſi moram traxerit, in reſtituenda re locata teneri de leuiſsima culpa. Aut etiam ſi in alium vſum diſtraxerit, rem locatam, quam fuerit locationis contractus. Dolus autem eſt contrarius bonæ fidei, vnde vbi abeſt bona fides dolus præſumitur. C. de reſcinden. vendit. ſi dolo. & de depoſito. cap. Bona fides. Expedit igitur exponere quid in iure velint hæc vocabula.

¶ Dolus, igitur eſt, quando ex induſtria, aliquid fit, vel non fit, in nocumentum alterius contrahentis. Diffinitur tamen prolixius ab alijs, eſt inſidioſa machinatio ex qua quis aliquid agit, vel omittit, ex intentione, in damnum alterius, ſed breuius ego finiui quando alter contrahentium data opera, alteri contrahenti nocere ſtudet. Non enim modo ſumitur dolus, vt pertinet ad intellectum, vt ſcilicet, eſt deceptio intellectus ſed vt pertinet ad affectum ex induſtria intendentem, alij nocere, vt verbi gratia, locaui tibi equum, & tu equum æſtuantem, potaſti, aqua multa, aut diu non eibaſti vt intendens equi conducti mortem, tunc eſt dolus in hoc facto.

Quid ſit dolus.

¶ Diducitur autem dolus in verum, & præſumptum: eſt autem dolus verus, quando manifeſta ſigna perverſi nocendi ſtudij apparent. Præſumptus vero, quando probabiles coniecturę, idem monent.

Dolus duplex & verus & præſumptus.

¶ Vnde ſi rebus depoſitarij ſaluis pereant deponentis, præſumitur dolus. Siquidem vt inquit textus, bona fides abeſſe, præſumitur, cum rebus tuis ſaluis exiſtentibus, depoſitas amiſiſti. Et quando bona fides abeſſe præſumitur, dolus adeſſe, item præſumitur, nam contraria ſunt. C. de reſcind. vendi. ſi dolo vt prædictum eſt. Porrò huiuſmodi præſumptio fallax poteſt eſſe, quæque humana eſt. Enimuero depoſitario, accidere poteſt, quod ſaluis rebus ſuis pereant nihilominus depoſitæ. Etiamnum adhibita pari diligentia, & ad ſua ſeruanda & aliena.

aliena. Namque fac eſſe vtraque concluſa, & obſerata, ſub eadem claue. Cæterum fur caſu incidit in depoſitam rem, & illam rapuit, quia forte alijs rapiendis locum non habebat. Numquid tunc depoſitum tenebitur in foro conſcientiæ reddere depoſitarius, propter præſumptionem doli. Siquidem ſalua fuerunt ſua, & depoſita ſublata? non arbitror, ſiquidem nullus fuit dolus vbi æqua erat adhibita cuſtodia, ad ſua, & aliena. Imo crediderim, quod in foro exteriori, erit locus purgandi hanc præſumptionem.

Iuriſconſultorũ opinio de dolo & lata culpa.

¶Tradunt autem iuriſconſulti prope dolum eſſe latam culpam. ff. de leg. 1. cum res, &, §. vltimo. ff. de actioni. & obligationib. l. 1. §. is quoque apud quem vnde latam culpam dolo conferunt. ff. ſi menſor fal. mo. dict. l. 1. §. lata eſt. Et denique latam culpam Nerua dixit eſſe dolum. ff. eo quod Nerua. Et intelligunt iuriſconſulti eſſe dolum non verum ſed præſumptum. Eſt igitur apud eos lata culpa, ſimilis dolo, non tamen eſt verus dolus. ff. manda. ſi fideiuſſor. 1. reſponſor.

¶Et quidem dolum eſſe culpam dubitare non poſſumus. Imo eſt maxima culpa contrahentis, quatenus talis. Nihil enim tam culpabile eſt contrahenti quam alteri ſtudere nocere ex animo. Namque contractus eget bona fide, quod autem diſsipat per ſe, hanc bonam fidem eſt dolus. Quandoquidem ex propoſito agitur, contra bonam fidem contrahentium, quando dolus interuenit. Cæterum iuriſconſulti, cum rectè potuiſſent dolum, appellare maximam culpam, noluerunt, ſed dolum dixerunt eſſe, vt euidentius notificarent, eſſe hanc maximam culpam, contra bonam fidem debitam contractui. Nos vero poſſumus, aliter diſtinguere quam contractuum fert materia, culpam quandam eſſe maximam, & hæc eſt dolus, & culpam eſſe magnam quam ipſi vocant latam, & aliam leuem, & aliam leuiſsimam, culpa igitur magna, quæ & lata culpa appellatur, longe eſt à dolo per ſe loquendo. Siquidem culpa huiuſmodi lata, non procedit ex animo nocendi, ſed ex improuidentia non obſeruandi rationem contractus, vnde finitur eſt actus, vel omiſsio, vnde quis ex improuidentia deuiat ab eo quod bonum eſt, & incidit in damnum, quod alioqui præuideri poterat, vel aliter, eſt aliquid facere, vel omittere ex ſola in circunſpectione, quod alioqui obſeruandum fuiſſet. Ex ſola igitur incircunſpectione, ſiue animo nocendi, procedit hæc culpa. Accipe exemplum, fuit tibi equus locatus, tamen occupatus tu interim negotijs alijs oblitus fuiſti, adaquare equum, & eum paſcere, vnde conſecuta fuit mors equi, vtique teneris de lata culpa ſanè, non fuit tibi animus, quod moreretur, neque hoc intendebas, vt ſupponimus, at vero, ex tua diſtractione, ſecuta eſt mors equi. Hæc ſanè diſtractio fuit cauſa per accidens mortis equi ideoque & ſi fuit lata, vel magna culpa. Namque tenebaris ratione contractus locationis, ad curandum equum qui tuæ fidei fuit commiſſus, & quia omiſiſti ex diſtractione, ideoque & ſi non per ſe fuiſti cauſa mortis equi, quã non intendebas, at per accidens fuiſti cauſa mortis, quia omiſiſti adaquare, & cibare ſuo tempore equum: ad quod præſtandum tenebaris ex contractu, vt is qui diſtractus die dominico non vadit ad audienda ſacra minus peccat, quam qui non intendit eo die audire ſacra, cæterum vterque peccat omittendo, quod illis facere ex præcepto incumbebat. Ad eam rationem dicto, dolum & latam culpam, vtraque eſſe culpam, at dolus grauior eſt. Cæterum, quia non adaquare equum locatum, & cibare ſuo tempore eſt intendere per accidens mortem equi, ideo iuriſconſulti tradunt latam culpam, eſſe præſumptum dolum. Et ſi quia maleficia ex propoſito diſtinguntur, cum in doloſe agente, vel omittente, ſit propoſitum nocendi, & à culpa lata, hoc abeſt propoſitum, ſed ſola eſt negligentia, & improuidentia circa ea, circa quæ erat neceſſe diligentiam prouidentiamque habere: ideo magna eſt differentia inter hæc duo, ſcilicet, latam culpam, & dolum.

¶Quamuis fieri poteſt, quod maius damnum ſequatur ex lata culpa, quam ex dolo, vt ſi equum locatum quis doloſè, non pranſum, neque potum dimittit inde mors reſultat eius, minus peccat, quam is qui ſe locat ad merces magni pretij, deuehendas per maria, & interim ex inaduertentia incidit in piratas, rapientes merces.

¶Cæterum cæteris paribus ſemper dolus, maioris eſt malitiæ, quam lata culpa. Et inter æqualia eſſe faciendam comparationem Ariſtot. admonet, dicens in ſpecie atoma eſſe faciendam comparationem, lata autem culpa, non ſolum iacet in omiſsione, ſed etiam, in commiſſione.

Lata culpa in omiſsione & cómiſſione reperitur vt & dolus.

¶De omiſsione exemplum expoſui de commiſsione, exemplum accipe Eſt qui locatum equum, ex inaduertentia per pontem anguſtum valde deduxit, vnde reſultauit equi præcipitium conductor eſt in lata culpa. Siquidem conducens equum, ſcire tenetur, vnde poterit veriſimiliter, ruina contingere equi. Et quia iſtud non aduertit, eſt in magna culpa, idem exemplum ſeruire poteſt in dolo, vt ſi quiſpiam ex induſtria idem fecit.

¶Leuis autem culpa, eſt eò appellata, quo eſt leuior quam lata. Etſi commune eſt omnibus iſtis tribus culparum modis abſentia intentionis, ad nocendum, verum item omnes communicant, quia reſultat ex eis alteri contrahenti nocumentum, leuiter igitur culpatus is eſt, qui peccat, quia non prouidus eſt in modo neceſſario, & ſi in ſubſtantia non peccat, vt culpatus ex lata, vt verbi gratia, eſt tibi equus locatus cibaſti eum, & potaſti, at quando adaquabas equum, erat æſtuans valde ex longo itinere defeſſus, vnde tormina ventris ex potu illo ſubſecuta, equum morti tradiderunt, vtique eſt hæc leuior culpa, quam prior ex qua, ex ſubtractione cibi, & potus, mortuus eſt equus in leuiori autem, non ex ſubtractione, ſed ex modo potationis, vel cibationis reſultauit equi locati mors, vnde ſi quantitas nocumenti obſeruetur, fieri poteſt, quod leuis culpa, & lata culpa, ſint æquales. Siquidem vt dudum diſſerebam, ex vtraque eſt ſecuta mors equi. At vero dicitur leuis, nō ex nocumento ſubſecuto, ſed quia minus præſumitur dolus, ſeu malus animus ad mortem equi, quando quis ipſum cibat, & potat quam ſi vtrumq́ue omittat, ideoque dicebam, quod leuis culpa, eſt culpa in modo, lata eſt quodãmodo in ſubſtantia.

¶Leuiſsima vero, minor eſt iſtis, vt vel ex ipſo nomine coniectare licet. Eſt namque leuiſsima, non ex nocendi animo, neq́ue ſimpliciter ex negligentia, ſed ex defectu maximę diligentię, quam & ſi communiter homines, non impendunt ſuis, aut alienis rebus, cæterùm diligentiſsimi, eam præſtare ſolent, vt ſi habeo equum conductum, & poſtquã intraui in diuerſorium tradidi eum ſtabulario qui coniecit eum in ſtabulum, & clauſit oſtium, non tamen obſerauit, vnde fures, ſunt furati equum, hæc vocatur leuiſsima culpa. Porrò ſi cõſideras nocumentum, idem poterit accidere, ex leuiſsima culpa, vt ex alijs, videlicet perditio rei locatæ, & quo ad hoc, æquari poſſunt iſtæ culpæ, cæterùm, quia nõ eſt tam culpabilis amiſsio, quæ procedit ex negligentia, quæ opponitur diligentiæ maximæ, vt eſt ea quæ opponitur diligentiæ communiter adhiberi ſolitæ. Qualis eſt negligentia, aut improuidentia, quæ conſtituunt latam vel leuem culpam. At obijcies, caſus fortuitus non eſt imputandus alicui niſi deductus ſit in pactum. At quod ſit furto ſublatus equus de quo ſit mentio eſt fortuitus caſus, igitur ſi fecit diligentiam, qui curam habet diuerſorij non imputabitur illi furtiua ſubtractio equi idem de conductore, &c.

Tres gradus culpæ, ſiquo ad nocumẽtum ex eis procedens æquales poſſunt eſſe.

¶Reſpondetur quod exactè loquendo fortuitus caſus eſt. cap. de pignora. actio. l. quæ fortuitis, qui omnino fugit humanam prouidentiam & diligentiam, quando ſcilicet, quidpiam, neq́ue dolo, neq́ue lata culpa, neque leui, aut leuiſsima furto ſublatum eſt.

Fortuitus caſus præuideri nõ poteſt. l. quibus modis contrahitur obligatio.

¶In cuius rei gratiam non erit abre, hæc amplius exponere vocabula quam dudum exponebam, quæ paſsim ſunt obuia lectitantibus vtrumq́ue ius & authores. Ex dolo igitur tenetur quiſpiam, quando ex intentione iniuriam eſt molitus, aut ex inſidijs vt qui ex

animo occidit aut furatur, aut quodvis aliud facinus operatur dolus enim eſt inſidioſa machinatio ſtudioſa. ff. de dolo. l. 1. §. 2. Ex lata autem culpa tenetur ali quis quando non ex animo opus malũ fecit, aut omiſit potius quod debebat facere. Quia huiuſmodi culpæ magis collocantur in omiſsione, quam in cõmiſſione. Quando igitur aliquid omiſit facere, quod alioqui tenebatur facere non ex animo, ſed ſolum ex negligẽtia, quia non præuidit quod præuidere debuerat, quia omnes alij homines, vel bona pars eorum rem præuidiſſet tunc appellatur huiuſmodi negligentia lata culpa. ff. de Iuris & facti ignorantia. l. regula §. ſi filius. & eſt grauis negligentia, quia nõ fuit præuiſum, quod quiuis alter præuidiſſet. Et ideo quia non erat difficile, ſed promptum præuidere, latam culpam appellarunt Iuriſconſulti, ſeu grauem negligentiam, quia etiam ſocordes homines, talem negligentiam non ſolent habere, non aduertere igitur, quod communiter homines eiuſdem profeſsionis & artis aduertunt grauis eſt Inaduertentia, ideoque vocatur lata ſeu ampla culpa, vt ſi quis veſtem cõmodatò acceptã reliquiſſet pro foribus non ex malo animo, ſed ex negligẽtia lata culpa eſt, quia nullus etiamſi ſocors ibi reliquiſſet veſtem, patentem furibus.

Ex dolo facere ex lata culpa ex leui culpa, ex leuiſſima.

¶At vero leuem culpam vocant, quando aliquid fit vel omittitur ex negligentia inquam homines diligentes non incidiſſent. Hæcque negligentia non eſt adeo grauis, ſed leuior prima: quia in negligentiam primam homines communiter non ſolent incidere, at in negligentiam hanc ſecundam, etſi ſolent incidere homines, non tamen incidunt in eam diligẽtes homines, vt ſi commodatarius habens veſtem cõmodato, reliquit eam in cubiculo ſuo: at vero aperto oſtio, & ideo furtim ſublata eſt, culpa hæc leuis eſt, aut negligẽtia leuis, ſimiliter ſi is qui habet diuerſorij curam qui tenetur hoſpitum cuſtodire res, reliquit eas in cubiculo ſuo, at vero aperto oſtio, culpæ leuis tenetur. ¶Leuiſsimæ autem culpæ is tenetur, qui eam diligentiam non præſtitit, in ſeruandis rebus vel agendis, quã diligentiſsimus quiſque exhibuiſſet, vt qui veſtem commodatam, cubiculo ſuo incluſit, & in theca ſua coniecit, at thecam nõ obſignauit claue, & ideo furtim fuit ſublata. Enim vero hæc eſt maxima diligentia qua maiorem non exhibet quiſpiam in ſuis cuſtodiendis rebus, cubiculo, videlicet reponere & thecæ includere obſignando eam claue. Qui ergo hanc non exhibet ad ea quæ cuſtodire, verbi gratia tenetur, habet leuiſsimã culpam, quando autem horum nihil id eſt fortuitus eſt caſus, vt ſi hoſte irruente ſublatæ ſunt merces, ex diuerſorio, aut igne ex fulmine deurẽte: ex caſu igitur fortuito nullus tenetur, niſi qui huiꝰ caſus ſuſcepit in ſe periculum: enim vero, vbi nulla culpa interuenit neque dolus vllus, nihil reſtat obligatiõis in vtroque foro. At vero quia in promptu eſt eũ teneri, qui dolo malum fecit, aut bonum omiſit, & ſimiliter eum teneri ad reſtituendum ſublata ab eo furtim, ex lata culpa ſua, quia non adhibuit diligentiã quam debebat vti ſupponimus ad cuſtodiendum ſibi concredita, & hoc itidem in vtroque foro. Nam qui occidit hominem, ex negligentia ſua, quia non aduertit, ad quod quilibet aduertiſſet, vt qui iacit lapidem in iter frequentatum ab hominibus & ideo non ex animo ſed ex negligẽtia ſua graui occidit hominẽ. Tota autẽ diſputatio eſt, de leui culpa & leuiſsima culpa: id quod vertitur in controuerſiam à Syluestro in verbo, Culpa. §. 4. Et indicat Innocentium in cap. plerique. de immuni. eccleſ. & in capit. ſicut dignum. de homic. vbi aſſerere videtur, quod in foro animæ, nullus tenetur de culpa leui, aut leuiſsima, ſed ſolum de dolo, & lata culpa, in diuerſam partem eſt gloſſa. 2. quæſt. 4. in cap. conſuluiſti, vbi expreſsè docet in vtroque foro culpam leuem, atque leuiſsimam obligare culpatum. Ait enim occidens hominem, nolens occidere tenetur ſi fuit in culpa licet ea culpa fuerit leuiſsima. ff. ad legem Aquil. ſed & quicunque. §. 2. & l. in lege. Et ſubdit, & tenetur etiam quoad Deũ, vt in capit. conſuluiſti præcitato, & diſt. 50. clerico. & 24. quæſt. 2. in lectum. Nõ tamen venit huiuſmodi puniendus, ratione homicidij, ſed ratione negligentiæ prætactæ. Additur etiam Innocentium non probaſſe ſententiã ſuam: vnde hæc gloſſæ ſentẽtia videtur tutior quod pla-

In dolo eſt interitu in lata culpa ne gligẽtia maxima, in leui culpa diligentia, ſed nõ exacta, in leuiſsima diligentia ſed non exactiſsima.

citum amant Ioan.Andr. in capit. quoniam, de probat.cui ſuffragatur Panor. Etſi Syluestro magis arrideat Innocentij placitum.Inter hæc placita autem, ſi delectus datur, & optio permittitur, ire in gloſſę ſententiam magis arridet in foro conſcientiæ,has culpas inducere obligationem:enim vero ſi lex iuſta eſt, etiã in foro conſcientię inducit obligationẽ. At vero.l.26.tit.8.Part.5.qui obnoxius eſt culpæ leuiſsimæ,tenetur reſtituere ex ſua culpa amiſſa, & exemplum eſt, de eo qui habet diuerſorij curam & de nauclero & de tabernario.Quia iſtis incũbit rationẽ habere de ſibi concreditis ab hoſpitibus, vel nauigantibus rebus, quidquid ait detrimenti patiuntur iſtæ *res,por ſu culpa dellos, o negligencia*, ſoluere tenentur,exceptis tribus caſibus ibidem expreſsis ſi curans diuerſoriũ vel nauclerus,patefecit hoſpitibus, ſe nolle habere rationem ſuorum rerum,ſecundus, ſi dedit clauem cubiculi,vbi cuſtodiret ſua. Tertius ſi caſus accidit fortuitus. Hæc lex iuſta eſt,& non fundatur in falſa pręſumptione, ſed in vera ſcilicet in culpa, negligentia igitur obligat in foro animæ.Item ſecundo culpa leuis culpa eſt, & culpa leuiſsima culpa eſt etiam in foro conſcientiæ videntur culpæ, igitur in foro conſcientiæ obligãt, ſicut ergo qui non paſcit fame morientem occidit famelicum, ita propemodum, qui non cuſtodit ſibi concreditum vt quando eſt ſiue ſit commodatum perinde eſt acſi perdidiſſet,vide.l.8.titu.8.Part.5.&.l.1. tit.17.l.3.forl.

Actio commodati reſultat ex culpa leuiſſima.Inſti, vbi ſupra.

At obijcies forſan,quid ergo, ſi ij qui ſunt culpabiles ex leui & leuiſsima culpa ex æquo tenentur nocumentum reſultans ex ſuis culpis reſarcire, vt qui ex lata culpabilis eſt, oẽs iſtæ culpæ ſunt ęquales cur ergo diſtingũtur à Iuriſconſultis gradus leuis, & leuiſsimæ, latæque culpæ? Reſpond. quod maximæ culpæ gradus eſt dolus, & quo magis diſtatur à dolo leuior ſit culpa,& quia in lata culpa, procliuior eſt præſumptio de dolo, immò dolo æquiparatur,ideo vocatur ampla vel lata culpa. At in leui culpa, vbi præſtatur diligentia, non tamen tanta quanta à diligentibus hominibus in ſimili caſu præſtaretur, ideo illa lõgius abeſt à doli præſumptione, in leuiſsima vero, longiſsimè abeſt præſumptio de dolo: quia diligentia tunc præſtatur nõ tamen maxima,quæ à diligentiſsimis & valde circunſpectis præſtari ſolet, ideo Iuriſconſulti has vocauerunt culpas, & dolum non vocauerunt culpam, vt diſtinguerent dolum à culpis iſtis.

Dolus eſt maximus gradus in culpis.

¶Sic ergo aut habetur ratio nocumenti,aut habetur ratio culpæ, ſi nocumenti, idem nocumentum reſultare poteſt, ex iſtis culpis,videlicet, aut ex cõmiſſione aut ex omiſsione, indeque reſultat reſtitutionis obligatio, ſi vero culpa conſideretur, ſunt gradus prædicti. Vnde rectè dixit Ariſto.5.Ethic. aliud eſſe iniuſtum facere, aliud vero per ſe iniuriam facere,vel iniuſtum eſſe.is enim iniuſtus eſt dicendus,qui ex animo malum operatur ſiue iniuſtum facit, qualis eſt, qui ex dolo iniuſtum facit, & hic pœnam promeretur ratione delicti, quod dolo fecit,ſiue ex intentione patrauit: qui vero ex lata culpa, aut alijs gradibus culparum, culpabiles ſunt, iniuſtum quidem faciunt,aut iuſtum omittũt,vt verbi gratia non cuſtodire ſibi concredita, vel ex officio, vel ex ſtipendio, & quia ad hoc tenentur, ideo ſi prætermittunt culpabiles ſunt & iniuſtum faciunt, verum quia non ex animo hoc intendebant & citra dolum prætermiſerunt,aut admiſerunt, ideo non ſunt dicẽdi iniuſti. Porrò quia iniuſtum admiſerũt, & iniuſtum eſt inæquale,tenentur hoc iniuſtum reducere ad æqualitatem reſarciendo autem dãnum ex culpis huiuſmodi proueniens, reducent illud ad æqualitatem. Neque reſtitutio eſt propriè dicenda pœna culpæ, quia pœnam culpæ nemo tenetur ſubire,eam exequendo in ſe ipſo,ſed ſpectat iudicis officiũ, illam exequi,at quilibet per ſe ipſum in foro conſcientiæ ante iudicis cõdemnationem, damna quorum ipſe fuit autor, aut committendo, aut omittendo reparare tenetur, videtur igitur probabilis gloſſæ commemoratæ ſententia, etſi diuerſam non refellimus, Doli, & harum culparum mentio ſit in iure quæ prompta tibi erunt intellectu, ex diſertis. Demum in commodato exactiſsima petitur diligentia, ideo non cuſtodiens de leuiſsima culpa tenetur,quia commodatum propriè, eſt totum in vtilitatem eius, qui eo vtitur. In depo-

Aliud eſt iniuſtũ facere aliud iniuſtum eſſe.

Reſtituere reſarciẽdã na non eſt propriè pœna.

poſito autem, ſolum eſt obligatio ex dolo, non tamen de leui culpa. Ad cuſtodiam autem pignoris tenemur exacta non tamen exactiſsima, quia de leuiſsima non tenemur. Inſt. quibus mod. contrahitur obligatio.

CAPVT III.

Vbi diſſeritur de commodato.

CONtractus commodati, initur inter accommodãtem, & recipientem commodatum. Quare in cõtractu huiuſmodi, duo interueniunt, ſe habentia inſtar actionis, & paſsionis, quæ ſunt accommodatio, quæ eſt tanquam quædã actio, & commodatio quę eſt ceu paſsio quędam, & ſunt relatiuè oppoſita vt emptio, & venditio, locatio, & cõductio, de quibus ſupra. Accomodationem autem in præſentia vſurpamus, pro actione cõmodandi, vt diſtinguuntur actio & paſſio, et ſi latinis, accommodare, eſt aptè rem collocare, vt accommodare dicim⁹ vel coronam capiti, vel lapidem parieti agens nihilominus vocatur commodãs.

Accommodare quid latinis.

¶Eſt autem vt in præſentiarum loquimur accommodare, rem alteri tradere, ſeu mobilem, ſeu immobilem, ad vſum ſuum, pro certo tempore, vt in capit. 1. ex. de commodato. & eſt text. in. l. 1. & per totum. ff. commod. & in. l. 1. C. per totum eodem tit. in. l. autem. 1. tit. 2. Par. 5. finitur facilius ad hanc ſequentem rationem, commodatum eſt, traditio rei in ſpecie, vſque ad certum ſignatumve tempus, gratis facta eſt autem neceſſaria particula hæc gratis facta, quia ſi gratis non fit, iam tunc non eſt commodatum, ſed locatum.

¶Sed dices, Item hæc finitio non eſt abſoluta, quippe item mutuum eſt traditio rei gratis alteri facta. At vero in mutuo transfertur proprietas rei mutuatæ, in mutuatarium in accommodatione vero, nõn transfertur proprietas rei, ſed ſolum vſus rei pro certo tempore. Item in mutuo, non eſt obligatio reſtituendi, idem in numero, ſed ſatis eſt in ſpecie, vt diximus, in. 3. lib. verum in accommodatione, neceſſum eſt, vt idem numero reſtituatur, quod Iuriſconſulti vocitant idem ſpecie.

Quid ſit accommodationis, vel commodati cõtractus vt Iuriſconſulti loquũtur.

¶Quocirca, accommodatio, & commodatio magis conſentiunt cum locatione, & conductione, quam cum mutuo, vel emptione, & venditione. Nam hæc transferũt dominium, ſed in locato, non trãsfert dominiũ, ſed ſola eſt vſus ad tẽpus determinatũ trãſlatio. ¶Porrò, quia locatio fit ex certo pretio, & accommodatio, nullo ex pretio celebratur, idcirco, hæc diuerſa ſunt: vnde abſolutè ſi dices hunc contractum, accõmodationis ſi dixeris, eſſe contractum ex quo in alterum pro certo tempore vſus rei ſolum transfertur gratis.

¶In. l. autem dudum commemorata, trifariam diſtinguitur iſte contractus. Primo nanque celebrari poteſt, in gratiam tantum recipientis, vt ſi commodato dedero amico meo equum, ſub certo tempore, vt cõcedat patriam ſuam vel aliàs.

Trifariã accidit commodatum.

¶Secundus modus, quando commodatum fit in gratiam accommodantis, & commodatum recipientis, vt ſi duo inuitarent ad prandium, amicum amborũ, & alter inuitantium alteri commodato daret vaſea argentea, pro conuiuio celebrando, vtique hæc commodatio, eſt in bonum amborum inuitantium.

¶Tertius modus eſt, quando ſolum fit in gratiã accommodantis, vt ſi ſponſus, vt ſponſa ſibi gratior reddatur accommodaret illi, torques & armillas, & veſtes, quibus ſe ad certum tempus ornaret, tunc accommodatio eſt ſolũ in gratiam accommodantis.

¶In primo modo horum, commodatarius, qui ſcilicet, recepit commodatum propter ſe tantum, tenetur cuſtodire cõmodatum, ceu ſuam rem propriam, imo melius, vnde iactura rei ſi quæ contigerit ex culpa ſua, etiam leuiſsima, ſibi imputabitur. Quoniam vt ſæpe e primo diximus, itemque ſecundo quando, contractus eſt ſolum in gratiam alterius, is in cuius gratiam fit, tenetur de damno ſuccedẽte, etiam ex ſua culpa leuiſsima.

Commodatarius tenetur aliquando etiã de leuiſsima culpa.

¶In ſecundo vero modo, ſolum reſultat obligatio ex lata, vel leui culpa, aut ex dolo, non tamen ex leuiſsima: ſiquidem contractus celebratur in gratiam vtriuſque contrahentis.

¶In tertio vero modo, ceſſante dolo ex parte recipientis damnum ſuccedẽs imputatur accommodanti. Siquidem commoda-

modatum eſt ſolum in gratiam accommodantis. Hæc latins proſecuti ſumus, quam lex ferat, vt planior eſſet, & prius dictis conueniunt. Sicut autem capit. 1. dicebam de locatione, quod ſi quis conduxit rem pro certo tempore, & ſucceſſit rei damnum, quia fuit in mora reſtituendi, rem locatam locatori, tenetur de damno, aut ſi in alium vſum, rem diſtraxerit, quam pro conductione, &c. ita de commodato dices. Rurſus, ſicut conductor, ſi recepit in ſeipſum periculũ emergens tenetur de periculo emergenti, ita de commodato dicito. Rurſus ſi caſus fortuitus habuit occaſionem ex negligẽtia commodatarij, ſibi quoque imputabitur, vt de conductore prædiximus. Et ſicut qui vtitur re conducta, in alium vſum, quam erat conducta, committit furtum, quia vtitur re aliena contra voluntatem domini, ita etiam qui re commodata, vtitur ad alium vſum, quam fuerit contracta furtum admittit. Quæ omnia ſancita habet. l. 3. tit. 16. l. 3. fori. & l. 3. Part. 5. Iſti enim omnes commodatarij, tenentur ex actione commodati. vt ff. eodem tit. l. ſi vt certo. §. ſed interdũ. & Inſtit. de obliga. quæ ex delict. naſ. §. furtum autem. Et cauſa eſt, quia qui vtitur quomodolibet re aliena inuito ſuo domino, tenetur actione furti, vt ex. §. proximè indicato liquet. Vnde ſi commodatarius in eum ſe gerit modum circa commodatũ tenebitur actione furti.

Commodatum ſequitur regulas locationis.

¶Lex autẽ fori ſic habet prædicta: quando aliquis homo, commodato dat alteri equum, vel iumentum aliquod aliud, quod ferat ipſum, in certum, & ſignatũ locum. Si in alterum locum, præterquã deſignatum, vel longius iumentum, vel equum duxerit, quam conuentum fuerit, vel ſi commodato dedit commodãs vt ferret certum, & ſignatum vel nominatum pondus, nihilominus, grauiore onerauerit pondere, vel ſi fecit longius iter, quam eſſet facturus, ſi ob hoc iumẽtum perdatur, aut deterioretur, vnde minoris æſtimetur, quam æſtimabatur, tenetur commodatarius, domino iumenti commodati, æſtimationem. Cæterum ſi ſeruatis ſeruandis, à commodatario, iacturam commodatum tulerit, iuret cõmodatarius, quod huiuſmodi iacturæ, ipſe non fuit in culpa, & nihil ſoluat, & cõſentit. l. fin. ff. eodem tit. ¶Sed quid ſi iumentum commodatum, ad certũ vſum, & ad certum locum, vitio tamen ſui, nõ poteſt vſui ſeruire prædicto, neque locum concedere deſtinatum? videtur, quod ſi non ex dolo fecit, commodans quod ad nihil tenebitur, ſiquidem gratis cõmodauit in gratiam non ſuam. Dicunt Iuriſconſulti, quod tunc commodans tenetur de actione contraria commodati. Et dicunt eſſe text. ſingularem in. l. ſi ſeruus ſeruum. §. ſi quis ſeruum. ff. ad leg. Aquil. Ego vero dixerim, quod ſi commodans, non doloſè commodauit, & ſi ex vitio rei commodatæ commodatarius fraudatur vſu eius, cum detrimento ſuo, ad nihil tenetur commodans, vt ſub hæc patebit in ſecundo corollario.

¶Quia autem diximus commodationẽ eſſe ſub tempore determinato, eſt obſeruandum pertinere ad naturam huius cõtractus, quod qui commodat, ad tempus certum, non poteſt petere commodatum, donec illud tempus abſoluetur.

Abſoluto tẽpore cõmodatiõis tenetur cõmodatari⁹ reddere cõmodatũ incolume.

¶Cæterum abſoluto tempore, tenetur commodatarius, exhibere domino, rem commodatam ſanam, & integram ſine deterioratione aliqua. Quia non videtur reddita res, quæ deterior facta eſt, vt ff. eodem titul. l. 3. §. ſi reddita. Eſt enim commodatio, contractus gratis factus ad aliquem ſpecialem vſum alicuius rei, quia ergo non transfertur rei commodatæ, in commodatarium dominium, ideo eadem res ſine deterioratione eſt reſtituenda commodanti.

¶Ex iſtis infertur, ſi commodaui alicui vaſa argentea, vel aurea, vt in domo ſua ex illis potaret, & ipſe extra domum potans, ea perdidit, tenetur de iactura in foro vtroque, ſcilicet in foro conſcientiæ, vbi ſtatur confeſsioni rei, & in foro exteriori ſi probetur & ad hanc rationem ſtatuitur in. l. 3. Parti. 5. ¶Secundo ſequitur, quod qui commodat alicui, rem defectuoſam, ſeu vitioſam, & hoc ſcienter, vt ſi commodaui ſeruum meum alicui, ſciens eſſe latronem, & poſtmodum ſeruus commodatus, commodatarij ſuffuratus eſt bona, tenetur de furto, commodans. Item, ſi commodaui, hydrias quas ego ſciebam, eſſe non ſanas aut eſſe mali ſaporis, vnde liquores ſuper infuſi, vitiantur apud commodatarium, tenetur de dam-

Primum corollarium.

Secundum corollariũ.

de damno illato: ſiquidem vbi doloſa eſt commodatio, de damno reſultãti ex cõmodatione, tenetur commodans: ſecus ſi ignorans vitium, inuincibiliter, aut ſi ſciens vitium, patefecit, illud commodatario, tunc enim non tenetur commodans damna reſarcire, ſecus ſi non patefecit. Et forſan iſtud eſt, quod Iuriſconſulti tradunt commodantem teneri ex contraria actione commodati. Nanque vt ſupra diximus, accommodatio eſt actio commodantis vt commodatio eſt veluti paſsio. Sicut ergo commodatarius tenetur de damno commodati, ita commodans tenetur ex accommodatione quæ eſt contraria actio, commodationi tenetur de damno commodatarij,

Quid operetur æſtimatio rei cõmodatę.

¶Quod ſi quærat quiſpiam, nunquid ſi res commodata datur ſub æſtimatione, & commodatarius, ſe æſtimationẽ præſtaturum pollicetur, tenebitur de quouis periculo ex quouis caſu fortuito? ſupra hoc idem mouimus dubium, quãdo de locato, & conducto agebatur cap. 1. huius libri. Et indicauimus placitum Iuriſconſultorum, dicentium, quod in contractibus, in quibus veniebat leuiſsima culpa æſtimatio rei, quæ eſt materia cõtractus, addit gradum obligationis ad contractum, vt verbi gratia, ſi commodatarius, accipit commodatum ſub æſtimatione, quia alias, ſi æſtimatio non interueniret, tenebatur commodatarius, etiam de leuiſsima culpa, ſi tamen commodatio erat in gratiam commodatarij dũtaxat, ſuccedente æſtimatione adijcit nouum gradum, quia iam tenebitur ad caſum fortuitum. Si vero, ſolum tenebatur commodatarius, vel quiuis alius debitor ſolum de leui culpa, tenebitur ex interuentu æſtimationis, etiam de leuiſsima. Et allegant l. cum duobus. §. damna. ff. pro ſocio. Item. l. 1. ff. de æſtima. actio. & Bart. in. l. ſi vt certo. §. nunc videndum. col. fin. in fine. Ego vero, quãdo de locatione capit. 1. huius libri rem iſtam prolixè diſſerui, qua propter nũc ſuperſedendũ huic diſputationi cenſui. Quoniam idem decernendum duxi de re æſtimata, quæ conducit, & quæ locatur. vnde de huiuſmodi idem eſt ferendum iudicium. Et interim ſolum hoc dixerim, me non poſſe credere, quod ſola æſtimatio, operetur obligationem ad ſuſtinendum caſum fortuitum etiam cum qui præuideri nequit. Quandoquidem, hæc eſt maxima ſpecialitas, quæ niſi exprimatur, non venit ſubaudienda, ſub clauſula generali, cum ſit valde odioſa, vt loco prænotato prædictum eſt.

ff. commodati. l. ſi vt certo.

Caſus aliquis diſſeritur.

¶Hæſitabis fortè, quid ſi Petrus, dixerit Ioanni petenti equum commodato, Petri, En tibi adeſt equus in agro, ſumito tibi & ſi Ioannes tunc acceperit equũ, ex loco vnde ſibi mãdatum eſt, & poſt modum abſoluto tempore commodationis repoſuerit ibidem vnde accepit. At poſtquam repoſuit, furto ſublatus eſt equus, nũquid Ioannes tenebitur actione commodati? Vetus dubium cui duxi reſpondendum breuiter. Aut enim Petrus mandauit Ioanni, quod ibi reponeret, vnde furto fuit ſublatus, & tunc Ioannes non tenebitur actione commodati. Quia fecit totum, quod ſibi à commodante eſt illi impoſitum, & furtum non ſibi, ſed commodanti eſt imputandum.

¶Aut Petrus nihil dixit, de reponendo equo ibidem, verum Ioannes ibi repoſuit, vnde accepit. Et tunc diſtinguendum amplius eſt, aut locus ille; eſt locus publicus, & communis, vbi ſolent verſari beſtiæ, vt captent pabulum; & quando repoſuit repoſuit quidem cum alijs beſtijs, ibi carpentibus pabulum, aut id temporis nulla aderat.

¶Quod ſi primum acciderit, ad nihil tenebitur cõmodator, quia ſatis ſibi erat ad cuſtodiam equi commodati, eum reponere in loco publico & communis paſtus iumentorum, vbi tunc aderant aliæ beſtiæ. Vnde ipſe equũ acceperat, ſiquidem vbi ſunt multa iumẽta multorum probabile eſt, non deſiderare ſine cuſtodiam. Aut non aderant alia iumenta, ſed ſolus commodatus equus, ibi eſt repoſitus, & tunc item diſtingue, aut reliquit ſub cuſtode, vt verbi gratia, famulo quẽ credebat eſſe bonę frugis virũ dixitq; ei tu cuſtodi hunc equum, tantiſper dum ego nonciauero Petro, quod hinc accipiat equum ſuum. Aut reliquit deſertum citra cuſtodiam: ſi primum, commodatarius ad nihil tenetur ſi bonæ fidei reputabatur cuſtos, cui commiſit & ideo commodatarius non tenebitur tunc ex actione furti. Quia ſi tunc ſublatus

tus ſuerit furto, commodatarius non eſt
in culpa aliqua vt liquet quando cuſto-
dem reliquit cui quilibet prúdens, com-
mitteret equum cuſtodiendum, ſi vero
commodatarius repoſuit equum, vnde
acceperat, & non aderant iumenta alia
neque bonæ fidei cuſtodẽ reliquit, tum
iterum diſtingue, aut quando inde acce-
pititem erat ſolitarius equus, quem do-
minus eius ſolitarium reliquerat, & non
alicubi incluſum in horto vel ſepto, ſed
in agro ſuo reliquit vt ſolet accidere, li-
gata iumenta in agro relinquere, vt ca-
piant paſtum, tunc ſi commodatarius,
ſimiliter repoſuit, vt erat, à ſuo domino
primo conſtitutus, at forte ſublatus eſt
aut non erat ſolitarius. Si primum reſpõ
debis commodatarium non eſſe in cul-
pa, ſi furto ſubripiatur ſiquidem, ſub ea-
dem forma reliquit, ſub qua acceperat.
Neque commodatarius ad aliud vide-
tur teneri, niſi fuiſſet præmonitus, quod
in ſolitudine vnde accepturus erat, non
reponeret equum. Nanque facile eſt cre
ditu, quod ſi ſolitariè vagantem equũ,
ante commodationem, dominus dimit
tebat, quod perſuaſum ſibi erat, ſolã va-
gationem, non futuram occaſionem fur
ti, & ideo commodatarius, idem credẽs,
quod commodans, non fuit vel in dolo,
vel in culpa.

¶Si vero ſecũdo dixeris, videlicet quod
non erat ſolitarius equus quando com-
modato fuit datus, ſed quando repone-
batur erat ſolitudo, tenebitur ex actiõe
commodati, commodatarius, ſiquidem
debuiſſet præuidere furtum, mutando
formam commodati, & quia non præ-
uidit tenebitur.

Qui poſſũt commodato dare, vel accipere.

Et demum vt huic capiti finem impo
namus ij ſoli poſſunt commodato dare,
qui poſſunt mutuo dare vel accipere, vt
exponitur. l. 1. titulo. 2. Part. 5. Ij autem
poſſunt mutuo dare, qui ſunt domini
rei mutuatæ, vnde, etiã ij poſſunt com-
modato dare, qui ſunt domini rei com-
modatæ, ideo illius vſum gratis alteri
concedere poſſunt, ij autem poſſunt
mutuo recipere, qui lege non prohiben
tur. Prohibẽtur autem lege, qui ſunt ſub
alterius poteſtate. l. 4. titul. 2. Parti. 5. Iſti
tamen ſi receperint mutuo quando fue-
rint ſui iuris, ſi autoritate tutoris, aut
eius ſub cuius poteſtate degunt reci-
piunt mutuum tenentur reſtituere. At ſi
ſuſcipit is, qui ſub alterius poteſtate a-
git præſentibus commemoratis tutore,
vel patre, &c. Aut ſi cœpit ſoluere par-
tem mutui, tenetur ſoluere mutuum, is
qui habet huiuſmodi pupillum, aut fi-
liumfamilias, ſub ſua poteſtate. l. 6. ti-
tulo. 1. Partita. 1. Similiter ſi quod mu-
tuo acceptũ eſt, vertitur in bonum eius
qui eſt ſub alterius poteſtate. l. 5. ibi-
dem. vt videlicet, ſi mutuum fuit ad ali-
moniam eius, vel ſuæ familiæ. vel ad tra-
dendam ſororem nuptui: ſicut etiam ſi
quod recepit ad ſoluendam mercedem
magiſtro, ſub cuius diſciplina viuit, &c.
l. 6. titulo. 1. Partita. 5. & l. 5. ibidem. Sed
quid dicet aliquis, ſi dedit fideiuſſorem,
filiusfamilias, nunquid fideiuſſor tene-
bitur de mutuo? Reſpondet lex. 4. Com
memorata, quod neque fideiuſſor hu-
iuſmodi tenebitur de mutuo. Quia con
tractus mutui eſt nullus niſi in caſu, qđ
filiusfamiliàs, haberet alia bona ſepoſi-
ta, quorum adminiſtratio non ſuberat
ei, ſub cuius poteſtate degebat. Aut ca-
ſu, quo mutuans exquireret an eſſet fi-
liusfamilias, aut pupillus, is cui erat mu-
tuum dandum, & ille mentiretur, ne-
gans ſe eſſe talem, tum tenebitur reſti-
tuere, quod mutuo accepit, in pœnam
mendacij. Aut denique tenetur reſti-
tuere, ſi gerit officia publica regis, vel
alicuius domini, vel communitatis, vt ſi
prætor ſit, vel præfectus vel rector, &c.
vel habet mercenariã tabernam, item-
que miles. l. quarta. vbi ſupra, quia de
huiuſmodi præſumitur, quod in bo-
num communitatis mutuantur. Et ſe-
cundum leges has commemoratas, in
caſibus ſolum per eas relatis, poterit is,
qui ſui iuris non eſt commodato ali-
quid recipere. Vnde ſi filiusfamiliàs ſi-
ne autoritate patris, aut pupillus ſine
autoritate tutoris, accepit equum com-
modato, & ſua culpa perit, non tenebi-
tur reſtituere, neque enim tenetur ex a-
ctione commodati. Et ſicut ipſe com-
modato dare nequit, quia non eſt ſui iu
ris, ita neque recipere, præter caſus com
memoratos.

Caſus quibus qui ſub alterius agit poteſtate accepta mutuo reſtituere tenetur.

¶Forſan quæret aliquis, & quid ſi is qui
recipere poteſt commodato accepit cõ-
modato equum ad bellum, vel duellum,
vel ad agitandum tauros, & ſub bello,
vel

vel duello vel ſub ipſa agitatione perit equus, num tenebitur ex actione commodati? vtique non tenebitur, ſiquidem commodatus equus, datur ad vſum huiuſmodi ex quo vt plurimum ſequitur mors, aut pernicies eius. l. 6. titu. 16. libr. 3. for. Et idem. ff. eodem titul. l. ſi vt certo. §. ſed interdum. Et rationem iam tetigimus, nam ad huiuſmodi vſum commodatur, vnde vt plurimum vel mors, vel perditio commodati tum reſultat, vt argum. ff. de vſufructu l. arboribus. §. nauis. vnde ſi ſeruum tibi commodaui, vt tegeret domus tuæ culmina, tegulis, vel quibuſvis alijs tegumentis, & de culmine domus, quam tegebat cecidit, periculum erit commodantis, & non commodatarij, & eſt exemplum text. in prædicto. §. interdum. Nanque caſus hic præuideri debuit, ab ipſo commodante. Niſi tamen, commodatarius huiuſmodi ſuſcepiſſet in ſe periculum, vt iam ſæpe dictum eſt: forſitan quæritas quid diſcrimi nis interſit, inter periculũ, & caſum fortuitum? verum videlicet, qui ſuſcepit in ſe periculum cogatur item ſuſcipere in ſe caſum fortuitum, ex eo ſolo quod ſuſcepit in ſe periculum. Reſpond. Non eſſe hæc connexa, ſed diuerſa vt not. Bald. in l. opus. ff. locati. Et eſt exemplũ facile, quod prædictum eſt ſeruus enim commodatus tegẽdæ domui, ſi forte lapſus interit, non tenetur commodatarius, atſi commodatarius conueniat, de ſuſcipiendo periculo, & forte ſeruus tegendo culmina domus tactus fulmine corruit, vtique, etſi ex conuentione hac tenebatur periculi, at non tenebitur de caſu fortuito fulminis, vel alterius huiuſmodi euentus. Quippe vt ſæpe dicebam, iſtud eſt valde ſpeciale & odioſum, & ideo ſi non exprimatur in contractu intelligitur excluſum. Et ratio diuerſa periculi & caſus fortuiti prompta eſt. Nanque periculum præuideri poteſt. videlicet periculum, vel ſuffocationis in flumine, vel lapſus ex culmine domus, vel furti & id genus alia. At vero caſus fortuitus ſi propriè ſit ſermo, non poteſt præuideri, vt ſupra expoſitum eſt. Et colligitur. ff. de furt. l. cum qui. §. idem ſcribit.

Qui cómodató accepit rem, ad vſum periculoſũ non tenetur de periculo.

An qui ſuſcipit in ſe periculum eo ipſo ſuſcipiat in ſe euentũ fortuitum.

Alia eſt ratio periculi, alia caſus fortuiti.

¶ Vnde ſi furtum præuideri poteſt non eſt caſus fortuitus proprie, atſi præcaueri nequit reputatur caſus fortuitus, vt ſi vxor, aut filij aut familiaris, à quo præcauere non poſſumus fecit furtum, eſt caſus fortuitus. Quod ſi feciſſet is, à quo præcauere debueramus, iam non eſt caſus fortuitus, vt recte tradit Cyn. in l. 1. C. depoſiti. Quamobrem, ſi conuentio fiat de ſuſcipiendo periculo, fit conuentio de eo, quod præuideri poteſt: vnde non ſequitur, igitur fit conuentio etiam de eo quod præuideri non poteſt, cum ſit lata differentia inter rationem eius, quod poteſt præcaueri, & de eo q̃d non poteſt. Vnde latrocinium eſt caſus fortuitus, quando latrones, vel graſſatores de repente, & ex inſperato irruunt in viantem: quia huiuſmodi aggreſsio inſperata, præuideri nequit, vt in Authen. vt nulli iudi. § penult. C. de pigno. actione. § qui fortuitis. & not. in l. cum duobus. §. damna. ff. pro ſocio. ſed forſan adhuc hæſitabis, an ſi mihi commodato datur vel homo vt ſeruus, vel ancilla, vel iumentum, aut venaticus canis, &c. an tenear hæc alere tantiſperdũ mihi commodato dantur. Reſponden. me teneri, ſiquidem commodatum eſt ad vſum meum igitur pro vſu qui accipitur alimonia eſt impendenda.

Quæ præuideri poſſunt nõ ſũt propriè dicenda fortuita.

¶ At obijcies, commodatum gratis eſt dandum in commodum alterius. Vnde commodatum idem eſt, quod commodo alterius datum, ſi gratis, igitur non teneor alere huiuſmodi vel hominem, vel animalia. Reſpon. gratis eo dictum commodatum fiendum, quia non ex pretio aliquo conuenitur, vt fit in locatis, & cõductis, nihilominus, quando animalia commodato dantur, alenda ſunt à commodatario, quandiu eius vſui ſeruiunt.

Cur córractus cómodati gratis dicitur celebrandus.

¶ Quod ſi ſeruus commodatus mihi me. tur, aut iumentum, non tenetur commodatarius tunc proprijs ſumptibus, vel alere, vel curare, quia tunc ceſſat vſus ob quem commodato eſt acceptus, ſed ſumptus ſoluet commodans. Commodatarius igitur quandiu apud ſe hæc commodata habuerit, etiam infirma cibabit, atque curabit, at commodans tenebitur ſumptus reſtituere. Eſt tibi ſanctio de huiuſmodi in. l. 7. Part. 5. titul. 2. Tu intellige, ſi huiuſmodi ægrotant, ſub commodati tempore, & non ex culpa commodatarij. Nanque ex culpa eius reſultat

ſultat

ſultat morbus, ſuo impendio tenetur curare morbum ſufficienti medicamento. Vnde ſi curatio, eget multo tempore etiam excedente commodati tempus, nihilominus, curam toto neceſſario tempore impendere tenetur, quippe qui in culpa eſt. Hæſitabis, item, quid ſi commodatarius, rem commodatam deſtinauerit, per nuntium commodanti, & ſub manu nuntij res ipſa perijt? num tenebitur commodatarius reſtituere perditum? Et quidem, vnum in abſoluto eſt quod ſi nuntius huiuſmodi, non eſt vir bonæ fidei, aut, eſt ſtolidus, aut iners, vnde eſt ſubſecuta perditio rei commodatæ, quod commodatarius, tenetur reſtituere. Tenebatur enim eam diligentiam alienis ſeruandis adhibere, quam ſuis. Si vero ijs mittitur, cui ſolebat commodatarius ſimilia, vel maiora committere, tunc ſi ſeruus erat, & aufugit verbi gratia, non tenetur commodatarius de fuga. Vnde neque tenetur ad æſtimationem ſoluendam, neque ad intereſſe. Neque ſi quæuis alia res ſit, & perdatur, vt colligitur ex. l. argentum. ff. commodati. cuius verba ſunt. Argentum commodatum, ſi tam idoneo ſeruo meo tradidiſſem, ad te perferendũ, vt non deberet quis æſtimare futurum, vt quibuſdam malis hominibus deciperetur tuum non meum detrimentum erit, ſi id mali homines intercepiſſent.

¶Verum hæc lex, vt pleręque aliæ fundamentum habet, in vulgari præſumptione, quæ & fallere poteſt. ¶ Verum quia lex de ijs fertur, quæ in plurimum contingunt, ideo rectè ſtatuitur, pro foro tamen contentioſo, at pro foro conſcientiæ, vbi veritas nitet, & pręſumptio deſpicitur, ſecus eſt. Enim vero ſi confeſſario conſtaſſet, ex facti veritate famulum huoc, quem opinio communis reputat idoneũ, quod nihilominus ipſe fuit in culpa, quod argentum fuit interceptum obligabit famulum hunc, ad reſtituendam iacturam argenti, & quamuis in foro exteriori abſolueretur, quando non eſſet culpa probata ſufficienter contra ipſum, cæterum in foro animæ tenetur reſtituere, argentum, quod eius cauſa fuit interceptum.

¶Et hoc idem obſeruabis, ſiue in conductis, ſiue in depoſitis, ſiue in precarijs, vel in quouis poſſeſſore vel detentore rei alienæ, ſi illam ſuo creditori, vel ſuo domino per nuntium deſtinat. Et idem conſtituitur. l. 4. tit 2. Part 5. vbi habetur, qui miſit rem commodatam reſtituendam domino ſuo, & eam tradit reſtituendam ei, cui dominus rei mandauit tradẽdam, ſi in poteſtate huius res perierit, vel damnum quoduis patiatur, detrimentũ erit domini. Et idem eſt, cenſendũ, ſi rem huiuſmodi deſtinauit, per famulum fidelem, cui ſua committere ſolebat, tunc ſanè ſi res amiſſa eſt, vel vi, vel euentu detrimentum erit domini.

¶Porrò, ſi rem deſtinauit per famulum vel nuntium negligentem, ex huiuſque negligentia res commodata perijt, aut noxæ ſuccumbit, huiuſmodi vertentur in detrimentum mittentis.

¶Cæterum ſi dominus rei, miſit, nuntiũ commodatario, vt mitteret rem, at nuntius permutans verba, adiecit, quod per ipſum res mittatur, cum alioquĩ dominus, non hoc dixerit, aut iuſſerit, quod per nuntium illum res mitteretur, ſed ſolum quod res reſtitueretur admonuit, tunc ſanè etiam detrimentum erit domini, & non mittentis: hæc ibi. Et conſentit. l. ſi mei cauſa. ff. commodati. & l. ſi is cui. C. de furtis. ex quibus habetur, quod ſi literas ego miſi commodatario, vel depoſitario, vel aliâs detentori rei meæ, vt huiuſmodi mihi reſtituat, & non expreſsi, quod latori literarum traderet, ſed ſolum indicans quod reſtituat mihi quod meum eſt, at vero ſi ipſe, qui rem meam habebat traderet latori literarum mearum, & hic interim aufugit, cum ea vel rem perdidit, quod tunc ipſe qui rem tradidit latori non excuſatur, ſed tenebitur in vtroque foro, detrimentum ſubire. Enim vero nuntius huiuſmodi, nõ mittebatur ad recipiendũ, ſed debitũ ſolum ad requirendũ de ſoluendo debito, vt ex prænotatis. ll. ſatis colligitur, à Iuriſconſultis à Bart. Paul. Salye. & Bal. in. l. ſi is cui. C. de furtis. vbi hoc idem tradunt. ¶ Aduertunt autem, iſtud eſſe verum, quando fit in ſpecie commodatũ, non tamen in genere vocant ſpeciem, quod nos indiuiduum, vt ſi commodaui ſeruum, vel equum, vel bouem hunc, vel illum, vocant autem genus, quod nos ſpeciem, vt commodaui olei cadũ,

aut

aut tritici corũ, aut panes duos, vel tres, &c. Nam vſu conſumptibilia, nonnunquã dicũtur etiã cõmodari Luc. 11. Amice cõmoda mihi tres panes, Etſi vt dicebamus, vſu cõſumptibilia, nõ ſunt locabilia neq; cõmodabilia, quippe quę ipſo vſu conſumuntur, & ideo potius mutuãtur. Quanquam lingua Hiſpana, nõ habet item duo verba correſpondẽtia iſtis duobus latinis, commodo, & mutuo. Nãque Hiſpana vox vna, ambobus reſpondens eſt, *preſtar, o empreſtar*, & commodatum, & mutuum leges fori, confundunt ſub voce hac *empreſtido*. Nunc vero quidam diſtingũt, vocantes commodatum *preſtamo*, & mutuum *empreſtido*, verum noua v[illegible]etur vocabulorũ hæc aptatio, cum *preſtamo* ſignificet præſtimonia eccleſiaſtica, verum refert nihili redeamus ad nos ipſos, ſi commodaui equum non tenetur de damno illius commodatarius, quando ipſe immunis eſt à culpa, vt item ſi locaui, & conductor, ſi immunis eſt à culpa, de noxa conducti nõ tenetur.

Vſu cõſumptibilia nõ commodãtur.

¶ Porro ſi commodaui, ideſt mutuaui olei, vel frumenti, vel aliorum hoc genus mẽſuram commodatarius tenetur reſtituere tantundem, etiamſi nulla culpa interfuerit, vtpote ſi irruentes latrones, ſubripuerunt oleum, vel frumentum, &c. Siquidem ex contractu huiuſmodi reſultans obligatio, non eſt ad ſpeciem, ideſt ad iſtud oleum ſoluendum quod accepi mutuo, ſed ad genus, videlicet, ad ſoluendum tantundem quantum accepi.

¶ Quocirca, etſi pereat ſpecies hæc, non tamen perit genus, vt iſti loquuntur. Argumẽ. tex. cum materia. C. ſi certum petatur. Pro quo facit Paulus, de Caſtr. in prædicta lege argẽtum. ff. commoda. & alij Iuriſconſulti vt Alexand. in additio. ad Bartol. Bald. & Salyçet. in dicta. l. ſi is cui. C. de furtis. Iaſ. notat in. l. prima. ff. de eo. per quem factum erit.

¶ Et quidem ratio prompta eſt, quippe in commodato horum, transfertur dominium & ideo non eſt propriè commodatum. Quocirca, ſi alicui commodaui tres panes commodatarius eſt iam dominus horum ideoque ſuo domino aut ſtant, aut cadunt. Nam qui furaretur non furatur meos panes, ſed commodatarij, cum ſit verè mutuum & non ſit commodatum propriè. Verum quidem eſt, quod huiuſmodi vſu conſumptibilia, poſſunt commodari, quando diſtrahuntur ad alium, quam ſit eorum naturalis vſus, vt quando commodantur pecuniæ, ad pompã, & oſtentationem, & ad eandem rationem poſſent accommodari hoc genus cætera. Quod ſi gratis hoc fiat, vt commodaui pecunias argenteas, & aureas, mulieri, vel viro, vt oſtentent diuitias, ſi gratis id feci commodatum eſt, ſi vero ex pretio locatio eſt.

Qua ratione vſu conſumptibilia poſſunt cõmodari.

¶ Cæterùm, quia vſus natiuus horum eſt, conſumptio ipſorum nam panis eſt ad comedendum, & pecunia ad expendendum in rebus vtenſibilibus, ideo diximus, huiuſmodi non propriè, commodari, cum igitur commodatum eſt in ſpecie pecuniæ, ideſt ad indiuiduã ſoluendam pecuniam, eſt vere commodatum, cum non eſt obligatio ad ſpeciẽ, ſed ſolum ad quantitatem ſoluendam diſcretam, vt ſi dedi decem, ſolum ad decem eſt mutuum.

Mutuatarios teneturad quãtitatẽ commodatari tenetur ad ſpeciem.

¶ Quod ſi etiam num hæſitas, num ſi quiſpiam eſt debitor, vt Ioannes eſt debitor Petri debitor videlicet. 50. aureorum, quia verbi gratia, illi vendidit equũ totidem, ſi Petrus petiuiſſet cõmodato à Ioanne equum quem vendidit eidem, nũ Petrus pro pretio non ſoluto equi diuẽditi Ioãni poterit ne retinere equum? vtpote ſi cõuẽtũ eſt, inter eos, qđ intra mẽſem, ſoluat. 50. Ioãnes, Petro, ſi trãſacto mẽſe, nõ ſoluerit poterit ne retinere equũ quem cõmodato accepit à Ioãne, poſtquã eũ vẽdidit eidem? De qua re ex tat. l. 6. tit. 15. li. 3 fori. vbi habet, ſi quiſpiam accepit quicquã mutuo ab aliquo debitore ſuo, nõ poteſt, quod mutuo recepit ab illo, ſibi retinere, ꝓpter debitũ. Hoc autem iubemus in mutuis quæ nõ fiunt in ijs quæ conſiſtũt, in numero, vel põdere vel mẽſura. Enim vero ſi mutuũ, eſt in iſtis rebus & debitũ, eſt aliarũ rerũ ſimilium, & debitũ eſt tam liquidũ, quã mutuũ, creditor poterit retinere, tantũ ex re mutuata, quantum eſt ipſum debitum: verum ſi non eſt adeo liquidũ debitum, quamuis velit liquidare debitũ, non poteſt interim retinere mutuatum, neq; partẽ eius, propter debitũ nõ liquidum.

Dubiũ de retinendo cõmodato in recõpenſationẽ debiti.

¶ Vnde infert, quod ſi quiſpiã debebat

decē aureos, vt Ioānes Petro, & Petrus mutuauit interim idem Ioannes decem menſuras tritici, totidē valentes. ad menſem, verbi gratia, ſoluēdas tranſacto mēſe, ſi non ſoluerit Ioannes Petro decem aureos, poterit Petrus recompenſationem debiti capere ex decē menſuris tritici, quas mutuo accepit. Modo æquè liquidum ſit debitum decem aureorum, vt eſt mutuum, iuxta huius legis diſpoſitionem, & iſtud eſt verum in vtroq; foro. ¶At vero, in rebus quæ ipſo vſu non conſumuntur, aliud diſponit lex, videlicet, quod non datur recompenſatio debiti ex mutuo & vocat mutuum cōmodatum. Vnde ſi ego commodaui tibi equum, & eram tibi alioqui debitor. 50. aureorū, id quod erat pretium equi, non poteris retinere commodatum equum, pro debito quod tibi debebam, itaq; nō datur recompenſatio, contra commodatum. Etſi debitum emanet ex ipſo commodato: vt ſi debitor eram 50. propter ipſum equum quē creditori alioqui cōmodaui. Enim vero contractus cōmodati, qui vſq; ad certū tempus celebratur, obligat commodatarium ad reſtituendum domino commodatū. Neq; enim debitum, quod præerat, ſoluit naturam contractus, quominus, non teneatur cōmodatarius, reſtituere cōmodatū, ſub tēpore initi contractus. ¶Tu obſerua interim in. l. citata, vt ſub voce hac Hiſpana *empreſtar, o empreſtido*, lex comprehendit, & commodatum, & mutuum, vt etiam in. 1. l. obſeruatur, verum latinus ſermo hæc diſtinguit, vt nos diſtinximus.

¶Addunt item Iuriſcōſulti iſtud verum eſſe, niſi debitum ſequatur ad commodatum, vt ſi debitor tibi eram 100. aureorum, petiſti interim à me cōmodato vaſa argentea totidem valentia, & ſi nō ſolui tempore condicto, retinere tu poteris vaſa mea argentea. Nempe, quia creditor petendo argentea vaſa à debitore, & debitor concedendo, viſi ſunt iam mutare naturam contractus commodati, in naturam contractus alterius, ſcilicet pignorationis. Pignus enim rectè retineri poteſt, pro debito. Nam eſt pignus ceu fideiuſſor debiti. Imo nullus fideiuſſor adeo idoneus, vt ſufficiens pignus pro ſoluendo debito, & hoc idem conſtituitur in. C. titul. de commodato in fine.

vbi dicitur. Prætexta debiti reſtitutio debiti non probabiliter excuſatur, ideſt ſi debebam tibi decem, & commodaui tibi equum prætextuque debiti, non vis equum reſtituere, tunc non probabiliter, ideſt non rationabiliter recuſas reſtitutionem. ¶Gloſſa autem limitat, niſi cōmodatarius fecerit expenſas, iure cōmodati. Tunc enim probabilis eſt excuſatio reſtitutionis. Item limitat niſi debitum liquidum ſit & teneatur, non ſecundum ſpéciē reſtituere, ſed ad æſtimationem, ex cauſa deteriorationis: nā id temporis rationi conſentanea excuſatio eſt. Tu autē intellige, quod ait de expēſis ex iure factis, non autē ex libito cōmodatarij, vt. ff. eod. l. in rebus. §. poſſunt & de acquirēd. poſſ. l. ſi quis rem. Tunc enim iure poteſt retinere cōmodatū, qn̄ circa illud neceſſarias fecit expēſas cōmodatarius. ¶Itē gloſſa limitat, niſi cōmodatū cōſiſtat in pecunia: cæterū pecunia cōſiderari poteſt, aut ſecundū primariū ſuū vſum qui eſt ex vſu cōſumi, & quidē hac ratione, non cōmodatur, ſed mutuatur. Alio vero modo, ſi cōuertitur ad alium vſum, vt ſi vtatur quiſpiā ea ad oſtentationē, & hac ratione cōmodatur, vel locatur, & videtur iuxta gloſsā quod ſecūdo modo retineri poteſt, ratione debiti nō reſtituti, quouſq; reſtituat. ¶At forſan hæſitabis, & qd ſi cōmodatus equus retinetur, pro cōmodato alio equo, nū ſi alter nō vult reſtituere cōmodatū, alius poterit retinere, quod cōmodato habet in recōpēſatione, ſuppoſito quod æquipolleant? Quod ſi forte dixeris, illo non obſtante, teneri commodatarium reſtituere: quia hæc eſt lex commodati, vt etiam tunc obliget commodatarium, ad reſtituendum. ¶Occinam tibi, hanc legem habere locum, quando non impeditur ab extrinſeco, videlicet, quia alter commodatarius, non vult ſoluere ſibi commodatum, vnde videtur, quod æqua ſit ratio ſi alter non vult ſoluere pecuniam quam debet, quod ego poſſum retinere commodatum æquiualens.

Duplex vſus pecuniæ primarius, & ſecundarius.

¶Neque videtur, quod ſit potior ratio cur ego poſſim retinere commodatum, quandiu aliud commodatum mihi non ſoluitur, & cur non poſſim retinere cōmodatum tantiſperdum pecunia mihi debita, non ſoluitur.

¶Quod

¶Quod ſi forſan dixeris, Imo cum commodatum eſt magni pretij, & debitum eſt modicum, iniuſtum eſt retinere propter modicum debitum, rem commodatam magni pretij.

¶At neque tunc videtur iniuſtum. Quãdoquidem, qui id temporis, commodatum retinet, non retinet animo retinendi, ſed ſolum eo animo vt ſuum debitum ſibi ſoluatur.

¶Sed ais fortaſſe, & quid ſi tunc cõmodans, eget ſuo commodato, & debitor nõ eſt ſoluẽdo, an non fieret iniuria ipſi commodanti, qui eſt debitor, ſi & ſuum commodatum non reſtitueretur?

Reſpondetur, quod ſi caſus huiuſmodi accideret, ſi commodãs, exhiberet vel pignus ſufficiens pro debito, vel fideiuſſorem idoneum commodatario, pro ſoluendo debito, id temporis deberet reſtituere ſi vero interim non reſtituat, non videtur iniuſtè agere in foro conſcientiæ, quidquid ſit de foro exteriori: & idẽ videtur, ſi commodatum, & debitũ ſunt æquipollentia, verba autem legis ex lib. fori dudum relata ſunt qui commodato recipit aliquid, à ſuo debitore, nõ poſsit illud tollere propter debitum non officiunt, nã & hoc verum eſt, quod cõmodatarius non poteſt ſibi tollere commodatum propter debitum, vel eſt non poteſt fieri dominus commodati, verum retinere commodatum, quando diu ſibi non ſoluitur debitum, aut datur ſufficiens cautio de ſoluendo, non videtur iniuſtum.

Expoſitio legis Fori.

¶Quod ſi cõuentũ eſt inter debitorẽ & cõmodatariũ, vt hic retineat cõmodatũ ſi ille nõ ſoluerit, tũc pignus eſt & retineri poteſt. ¶Ex præhabitis ſolues dubiũ aliud, quid videlicet, ſi debitor, & creditor conueniunt, quod debitor rẽ debitã mittat creditori per nuntiũ, talis nominis, & coloris, & vultus, & habitus &c. & alter aſtans rem cognoſcẽs mentitur ſe eſſe illum & afferẽs ea ſigna debitor credẽs eſſe illum de quo cõuentũ eſt, tradit huic mẽdaci pecuniã vel quoduis aliud ſoluendũ creditori, nũ liberabitur debitor? vtiq; liber eſt ab ampliori ſolutione quia per ipſum nõ ſtetit, quominus ſolueretur & innocẽs eſt, in facto illo. Et Iuriſconſulti, ita decernunt, vt Bart. in. l. ſi quis vxori. §. apud Labeonẽ. ff. de furtis. & Iaſ. d. l. 1. ff. de eo per quẽ factũ erit. & ratio eſt tacta: quia huiuſmodi debitor citra culpã rẽ tradidit ſoluendã. At vero is qui mentitus eſt, ſe eſſe nuntiũ de quo conuentũ eſt, tenetur in foro conſcientiæ reſtituere creditori, ſummã totã ſibi traditam. ¶Rurſus infertur, quod quia non transfert dominiũ cõmodatario, ideo hęredes cõmodatarij tenentur etiam ex actione commodati, ſi res extabat apud cõmodatarium, ideo tenetur hæres reſtituere cõmodatũ, quod habebat defunctus, cuius eſt hæres domino commodati. Quod ſi multi ſint hæredes ſinguli pro rata & pro ratione acquiſitæ hæreditatis tenentur commodatum ſoluere, ſi commodatum non eſt ſuperſtes, nam ſi extat, illud idem reſtituẽdum eſt. Hoc traditur. l. 4. tit. 2. Part. 5. Et ratio prompta eſt, quia commodatum non eſt commodatarij, ideo ſicut commodatarius non poterat retinere vltra tempus præſcriptum, quia eſſet veluti fur contrectans rem alienam inuito domino, ita & hæredes, de furto eſſent arguẽdi ſi commodatum illud retinerẽt, niſi commodãtis noua acceſsiſſet voluntas.

Primum corollarium.

Secundum corollariũ.

¶Sed quid ſi commodatarius accepit commodatum, ad ſemeſtre ſpacium, & interim intra bimeſtre defunctus eſt, nũquid hæredes, poterunt vti commodato, pro quadrimeſtri ſpacio, quod ſupereſt? Neutiquam, quippe contractus commodati non fuit celebratus, pro hęredibus, ſed ſolum pro commodatario, niſi ſecus conuentum fuiſſet.

Dubiũ notandum.

¶At forſan quæret quiſpiam, quid ſi cõmodatum perditum eſt, vt iumentum, verbi gratia, & qui perdidit ſoluit domino pretium iumenti, ex culpa commodatarij perditi, at forte dominus commodati, inuenit iumentum ſuum, nunquid tenebitur reſtituere receptum pretium commodatario? Reſpond. l. 8. titul. ſecundo. Parti. 5. non teneri præciſe ad pretium reſtituendum, ſed penes ipſum eſſe optionem, aut retinendi iumenti ſui inuenti, & reſtituendi pretij, aut retinendi pretij, & remittendi commodatario iumentum, quod perdiderat. Et forte lex hæc, hoc conſtituit in fauorem commodantis, quia cõmodatarius ex culpa ſua commodatũ perdidit: verũ ſi quiuis alter iumentũ hoc inueniſſet & cõmodatarius,

Dubia finalia.

tarius, pretiũ ſoluiſſet dño,ipſe cõmodatarius poterit,exigere iumentũ, tanquã ſuũ,vt ibidem cõſtituitur. ¶Demum ſi quæſieris,ſi cõmodãs ex induſtria, non patefecit vitiũ rei cõmodatæ:vnde commodatario,ſecutũ eſt detrimentũ,an huiuſmodi detrimentũ cõmodans tenebitur reſarcire?reſpondebo teneri, idemq; oportebit dicere,atque in locatis, & emptis, atq; permutatis. Quoniã dolus, & fraus nemini debent patrocinari.

CAPVT IIII.

De depoſito.

CONtractus depoſiti, eſt itẽ recẽſend' in numero cõtractuũ, ex quibus nõ trãsfertur dominiũ. Nãq; depoſitarius non eſt dñs rei depoſitæ, ideoque vſus eius eſt illi prohibitus. Quia ſolũ ei cõmiſſa eſt depoſiti cuſtodia. Habet cõtractus hic extrema, ſcilicet deponentẽ, qui eſt velut agens,& depoſitarium, qui eſt tanquã patiens. ¶In abſtracto vero, relationes hunc contractum denotãtes, nominibus carent: & non accidit, vt in alijs contractibus in quibus nominibus gaudẽt,vt venditio,emptio,accõmodatio,& cõmodatio,locatio cõductio, &c. ¶Sed idẽ reperitur in hoc cõtractu,atq; in permutatione,vbi relationes, ſunt innominatæ,ſed circulo poſſumus eas,per hæc ſcilicet permutati traditio & ſuſceptio permutati,idẽ poſſemus in præſentia dicere traditio depoſiti & ſuſceptio depoſiti.Etſi vt dicebã,extrema in concreto ſint nominata, id quod deſiderat permutationis cõtractus.

Cõtractus depoſiti extrema in cõcreto habet nominata.

¶Eſt autẽ depoſiti cõtractus, quædã rei traditio, ex qua dñs rei,ſuã propriã rem,alteri tradit cuſtodiendam.Eſt enim depoſitũ, cum quiſpiã ſuã rem alteri cõmittit cuſtodiẽdam.Itaq; depoſitũ,nõ cõmittitur alteri ad vſum,ſed ſolũ ad cuſtodiã. Vnde depoſitarius,tenetur eã cuſtodire, & reſtituere actione depoſiti eſt text.in.l.1.& per totũ.ff.eod.tit.&.c.1. &.2. ex.de depoſito.¶In diuinis porrò literis fit mentio huius cõtractus. Vnde Leui. 6. Anima(inquit)quæ cõtempto Deo negauerit ꝓximo ſuo depoſitũ,quod fidei eius creditũ erat,vel vi aliquid extorſerit, ſiue calũniã fecerit (& paucis interceptis) reddet omnia,quæ per fraudẽ voluit obtinere, integra, & inſuper quintã partẽ. Et.1.Timo.6.ò Timothee, depoſitũ tuũ cuſtodi,&.2.Timo.1.potẽs eſt Deus, depoſitũ meum ſeruare,in illũ diẽ.Etſi hęc poſteriora teſtimonia,de depoſito ſpũali veniunt intelligẽda.Nanq; gratia Spiritus ſancti,eſt velut data in depoſitũ ſanctis,ſiquidẽ illis concreditur.Vnde.2.ad Timo.1.depoſitũ tuum cuſtodi per ſpiritum ſanctũ cõcreditur enim ad profectũ in bonis operibus: vt munus etiam apoſtolicum,concreditũ fuit, apoſtolis, ſeu fidelibus depoſitarijs. Nã ſicut fidelis depoſitarius,non vtitur depoſito, ad propriũ vſum,ſed ſolum ad commodũ deponẽtis cuſtodit, ita apoſtoli fecerũt, non enim vſi ſunt apoſtolica gratia, vel ad diuitias, vel ad honores ſeculi obtinẽdos,ſed ſolum ad gloriam Ieſu Chriſti.

Literæ ſacræ faciũt mentionẽ depoſiti.

¶Rurſuſq;, & cæleſtis patria,eſt tanquã depoſitum. Nanque etſi vita æterna eſt Dei, cæterum ſancti per ſancta opera illam faciunt eſſe ſuam, & quamuis non continuo illis confertur, eſt tamen tanquam in depoſito, à Deo cuſtodita, ad conferendam eam ſanctis, qui habent ad illam ius ex gratia Dei & ex meritis proprijs. ¶Porro, iſtæ acceptiones ſunt metaphoricæ,& trãſlatitię, quãdoquidẽ dictæ ſunt ſecundũ tranſlationẽ, ex vero depoſito de quo nũc à nobis inſtituitur ſermo.

Gratia Dei & vita ęterna cur dicãtur depoſitum.

¶Cõtractus iſte,quod primo ſcias, habet pro materia bona mobilia: quia bona immobilia,non dicũtur tradi in depoſitũ.Quamuis enim dicat aliquis, relinquo ibi domũ in cuſtodiã, non hoc dicit propter parietes, ſed propter mobilia bona,quæ domi exiſtunt, quia hęc ſunt quæ egent cuſtodia. Adhæc cõtractus iſte, vt ſit verè & propriè depoſiti contractus,fit ſine interueniente pretio, & contractus commodati,cuius ſuperiori meminimus capite. Enim vero,ſi pretium interueniat, videtur contractus alter,ſcilicet locationis, vt ſi apud quendã repono,cuſtodiendũ vas aureũ, & cauſa cuſtodię ſpopõderim nummũ aureũ,tunc huiuſmodi,ego conduco,ad cuſtodiã,& ipſe locat ſe ipſum,ad idem præſtãdum. Hęc colliges,ex.l.2.tit.3.Part.5.Quia vero depoſitum eſt traditio rei in cuſtodiam alterius, videtur quod ſit neceſſarium

Materia depoſiti.

rium ad depoſitū, quod ſit expreſſa, traditio ad cuſtodiā. Vnde ſi me ſciente, & patiente, alius repoſuit in domo mea ſacculum pecuniæ, non videtur eſſe depoſitum vt in fine.c. patebit. ¶Depoſitarius igitur, quia rem recipit, in ſuam fidem, & cuſtodiam, eandem rem tenetur reſtituere ſuo domino. Neque poteſt ea vti vel conuertere in vſum ſuum, ſed ſolum ſeruare domino ſuo tradendam fideliter. Vnde ſi depoſitū perdidit ex ſua negligentia tenetur in vtroque foro reſtituere. Et ſi ſolum teneatur ex dolo, & lata culpa, ex natura contractus intellige.

Depoſitarius idē numero tenetur reſtituere.

¶Nanque poterit accidere ex noua conuentione quod depoſitarius, non ſolum teneatur ad præſtandum dolum, vel latam culpam, ſed etiam ad præſtandā leuiſsimam. C. de eodem. l. 1. vbi habetur ſi incurſu latronum vel alio fortuito caſu ornamenta depoſita, apud interfectum perierint, detrimentum ad hæredē eius qui depoſitum accepit, qui ſolū dolum, & latam culpam (ſi nō aliud ſpecialiter conuenit) præſtare debuit, non pertinet. En tibi vt ex cōtractu depoſiti obſeruata eius natura, non reſultat actio depoſiti, niſi ex dolo, & lata culpa. Cæterum ſi aliud acceſsit ex conuentione, ad alia ſe extendit huiuſmodi actio. Vnde gloſſa ſuper verbo, cōuenit, inquit, tunc enim ſeruatur conuentio, vt hic & ff. eodem. l. 1. §. ſi conueniat. In alijs etiam caſibus tenetur vltra dolum, & latam culpam, vt ſi ſe obtulit, ad habendū depoſitum, vt. ff. eodem. l. 1. §. ſæpe. vel pretium accepit, pro cuſtodia, vt. ff. commodati. l. ſi vt certo. §. nunc videndū. item ſi gratia accipiētis ſit depoſitū. vt. ff. ſi cer. pet. l. ſi quis nec. ¶Item ſi mora præcedat caſum. vt videlicet ſi deponens petit quod depoſuit, & depoſitarius detrectat reſtituere, at interim latro ſuffuratur: tūc mora præceſsit caſum, & tenetur depoſitarius reſtituere integrū: quia fuit in mora reſtituēdi, vt. ff. eodem. l. ſi in Aſia. §. fin. ¶Itē ſi culpa vel dolus præceſsit caſum, vt ſi negligēs fuit depoſitarius, in ſeruando depoſitū, aut ſi ex induſtria, & malo animo depoſitū deſeruit, vnde perditū eſt, vt. ff. eod. l. quod Mæuia. & ff. commo. l. ſi vt certo. §. cōmodatū. & ff. de cōdi. fur. l. qui furtū. & ff. eod. l. 1. §. ſi rem. ¶Et demum, obſeruabis eadē in hoc cōtractu, quæ in cōtractu cōmodati decreuimus obſeruāda. Niſi quod in cōmodatis, commodatarius tenetur ex culpa leuiſsima, qn̄ cōmodatū eſt vt ferè frequēter ſolū eſt in gratiā eius. At vero depoſitarius, vt plurimū non cuſtodit depoſitū in gratiā ſui, ſed deponētis, & ideo ſolum de dolo & lata culpa tūc tenebitur: ſecus ſi depoſitum ſit in gratiam depoſitarij. Oportet autem caſum fortuitum in iſtis eſſe verum, vt liberet à reſtitutione, vnde in. c. l. iudicata ſubditur.

Caſus quibus tenetur depoſitarius vltra dolū & latam culpā.

¶Quod ſi prætextu latrocinij commiſsi vel alterius fortuiti caſus, res quæ in poteſtate hæredis ſunt, vel quas dolo deſijt poſsidere, non reſtituunt, tam depoſiti, quā ad exhibendū actio, ſed in rē vēdicatio competit. Hoc eſt ſi falſo hæredes depoſitarij allegāt depoſitū fuiſſe ex latrocinio ſublatū, vel ex caſu fortuito, nihilominus, tenenē reſtituere, quia caſus verus fortuitus, ſolum qn̄ ſequitur citra culpā. & ſine cōuentione de ſuſtinēdo periculo ex fortuitis caſibus, liberat à reſtitutione non caſus falſo aſſertus.

Lex. c. vocat latrociniū fortuitū caſum vt ſupra nos expreſsimus.

¶In caſibus porrò prænotatis, vbi depoſitarius tenetur reſtituere, nō ſolū datur actio depoſiti, & premit depoſitariū, ad exhibēdam rē, ſed etiā ad dāna ſecuta, quia non fuit ſuo tēpore exhibita, videlicet ſi depoſui apud te mille aureos & noluiſti reſtituere depoſitū, ſi ego, quia non reſtituiſti, paterer detrimentū, vel quia vt ſoluerē debita, accepi ad vſurā, vel quia erā lucraturus centū vel alias, hæc omnia tenetur reſarcire depoſitarius, ex cuius dolo vel culpa dāna prædicta acciderūt: vnde C. eod. l. 5. ſic habetur vſuræ in depoſiti actione, ſicut in cæteris bonæ fidei iudicijs, ex mora venire ſolent. & ff. eod. l. 1. §. hāc actionē. ſi ſpecies eſt depoſiti, vt videlicet, bos, vel ouis, vel ancilla, vel ſeruus, & omnis cauſa, & partus. idē de vſuris. l. videamus. 2. At in. l. p̄dicta vox vſuræ, nō ſignificat vſurā. ſed vſumfructū. Si quidem ſi deponens erat verbi gratia lucraturus, ex ſua quam depoſuit pecunia centum, at quia eam remoratur reſtituere deponēti, deponens eſt fruſtratus ſuo lucro, hoc lucrū lex prædicta, & aliæ ſæpe vocant vſuram. Item ſi ex grege depoſitarius, accepit, lac, caſeum vellera, vſuræ dicuntur ex vſurpatione legū. Et huiuſmodi vſuras tenetur depoſitarius,

Actio depoſiti tranſit contra hæredes depoſitarij.

Vſura in legib. vſurpatur pro vſufructu.

deponēti ſoluere oēs, niſi ſibi retinuerit quaſdā pro cuſtodia, quā depoſitari⁹ nō ſoluit, itemq; nō ſolū vſumfructū reſtituere oportet rei depoſitæ, ſed itē dāna omnia, ſiqua cōtigerūt ex mora nō reſtituēdi rē depoſitā, modo ex culpa vel dolo depoſitarij cōtingāt vt ſæpè diximus. ¶ Quod ſi mihi obieceris. l. 8. tit. 3. Parti. 5. vbi cōſtituitur quod depoſitarius, nō reſtituens depoſitū, tenetur reparare dāna emergētia ex mora reſtituēdi: non tamē tenetur ad reſtituēda lucra, quæ poterat depoſitarius lucrari ex ſua re quā depoſuit. Reſpōdetur, quod lex hæc loquitur de lucro poſsibili, quod inquā poterat depoſitarius lucrari, nos vero loquimur, de lucro illo qđ lucraturus erat de facto depoſitarius, ſi mora reſtituēdi ſuā rē depoſitā nō interfuiſſet. ¶ Dubitabis forſan, & quid ſi pecuniā depoſuit, an nō ſatis erit eādē ſpecie reſtituere? Et quid ſi depoſitarius lucratur interim ex pecunia depoſita tenebitur ne eandē pecuniam cum ſuo lucro reſtituere? Hoc ſanè non eſſe neceſſarium ſupra docuimus. Enim vero lucrum hoc ſub tempore depoſitæ pecuniæ præſumpto induſtriæ depoſitarij eſt tribuendū, nō pecuniæ. De re tñ hac habes i. l. 15. tit. 15. li. 3. fori. vbi ſancitur, quod ſi res depoſita eſt pecunia, & traditur numerata, vel argentum ſit, vel aurum, quæ deponuntur ſub ſuo pondere id temporis ſi depoſitarius tantundem tradiderit, etſi non idem tradat numero nō eſt redarguendus, quippe ad ampliora non tenetur. Porrò ſi huiuſmodi traduntur obſeruata, vel clauſa, & ipſe ea recluſerit non ſufficit eadem ſpecie reſtituere, ſed oportet eadem numero reſtituere: & ſub pœna reſtituendi dupli ſi aliter fecerit ad hoc tenetur. Et ratio prompta eſt, ſiquidem deponēs ea obſeruans, & claudens eò clauſit, & obſignauit, vt eadem numero, ſibi reſtituerentur, vt videlicet prohiberet vſum pecuniæ ſic obſignatæ. Quod ſi dixeris, quando deponitur pecunia non clauſa, videtur, quod non ſit contractus depoſiti, ſiquidem depoſiti contractus, non transfert dominium rei depoſitæ, vnde depoſitarius, tenetur idem numero reſtituere, at ſi pecunia non datur clauſa vel obſignata, non tenetur depoſitarius, ad idem numero reſtituendum, igitur nō eſt depoſiti contractus, ſed erit alius, videlicet ſapiens mutui contractum potius, quam depoſiti. ¶ Reſpondetur re vera ita eſſe, quod argumentum prætendit. Nihilominus vt Iuriſconſulti tradūt, quæ remotiſsima ſunt à depoſiti natura, ſortiuntur locum depoſiti actionem. Quia depoſitarius huiuſmodi pecuniæ, non clauſæ tenebitur ex depoſiti actione, ſi fuerit in mora, &c. & agetur cōtra eum tanquam contra depoſitarium, tenetur enim ad ſeruandam fidem depoſitarij, etſi re vera nō ſit depoſitarius propter rationem commemoratam, & lex commemorata vocat eum depoſitariū, vt. l. quintus Cæcilius. ff. eodem tit. & l. ſi ſacculum. ff. eodem. eſt autem verè depoſitum, quādo obſignata tradantur, quia niſi eadem numero reddantur depoſitarius tenetur furti, & duplum tenetur reſtituere, vt lex præfata cōſtituit. Et item Inſt. de oblig. quæ ex deli. naſcun. §. furtum autem fit. Et C. de eodem. l. 3.

¶ Vertitur autem in dubiū, quid ſi ſacculum pecuniæ, deponens, depoſuit, apud aliquem ligatum, vel obſignatum, at vero tempore tradendi depoſiti, apparet ſolutum & depoſitarius inficiatur ſe ſoluiſſe vel vinculum vel ſignaculum? Reſpondetur, quo depoſitarius, ſi vera narrat, in foro conſcientiæ non tenetur furti: ſi ipſe, quam tenebatur obtulit in cuſtodiendo depoſito, ne reſeraretur diligentiam. Quæ videtur exhibita, ſi omnia quæ in ſacculo erant cōdita integra & illæſa reperiuntur. Nam fieri poteſt, quod aliquis ex filijs, vel filiabus depoſitarij vel ſeruus, &c. ex curioſitate potius quam ex dolo reſerarit, ſaluis tamen rebus contentis. Aut quod vinculū ex alia cauſa ſolueretur vt accidit ligaturis, relaxari ex temporis ductu. At vero in foro exteriori, puto eſſe rem hanc ſub arbitrio iudicis committendum, cuius erit in caſu exquirere, an depoſitari⁹ erat vir bonus, & probatæ fidei in populo, de quo nullus prudens, & grauis ſuſpicabit̄ tale facinus reſerādi obſignata, ſibi concredita, aut nō eſt talis cæterū qđ Iuriſconſultorū eſt, ipſi decernāt. Dubitabis rurſus, nūqd ſemp tenebit̄ depoſitarius, reddere depoſitū, qđ ſcilicet idem numero fuiſſet aliàs idē reddendū numero. Reſpon. qđ quidā exciplūtur caſus quibus non

Intelligentia cuiuſdā legis Parti.

An depoſitum ſit idē numero reſtituendū.

Depoſitū pecuniæ numeratæ & nō obſignatæ non eſt quoad omnia depoſitum.

Dubiū de vinculo rei depoſitæ fortè ſoluto.

non peccat depoſitarius, non reddendo depoſitum. Primus ſi petit gladium depoſitum is, qui furit. 22. q. 2. Nequis. Imo peccabit criminaliter, qui furenti gladium ſuum depoſitum reſtituerit, ſi quidem inde, eſt formidanda vel mors, eius vel alterius aut valde noxia percuſſio. Quanuis enim reſtitutio depoſiti, ſit actus iuſtitiæ, & ſecundum ſe ſit bonus moraliter, at vero neceſſe eſt vt veſtiatur idoneis circūſtantijs videlicet, quod fiat quādo, & quomodo oportet. Quippe bonum eſt ex integra cauſa, malum autem ex particularibus defectibus, vt ſcitè docuit S. Dionyſius. Secundus caſus eſt, ſi deponens fuerit deportatus. Quandoquidem id temporis, bona eius in publicum deferuntur. Dicuntur deportati qui perpetuo exilio in inſulā autoritate principis deportantur.

¶Tertio cum fur depoſitū fecit, & ipſe repetit, & veri domini petitio, eum furis petitione concurrit. Vt traditur. l. 6. tit. 15. lib. 3. fori. vbi ſancitur, quod ſi depoſitarius à fure ignoranter, quod furto ſublatum erat ab eo acceperit in depoſitum, & poſtmodum reſciuerit dominū rei concurrentibus, fure & domino, in petēdo depoſito, debet illud tradere, domino depoſiti. Porrò, ſi dominus nihil exegerit tradat depoſitum illi, à quo accepit, etiamſi latro fuerit, ſi tamen fuerit oppidi incola. Et hæc traduntur. ff. eodē l. bona fides. §. incurrit. Et aptè ſunt hæc ſancita. Nanque præferendus dominus depoſiti furi, ideo ſi ambo petunt depoſitum, domino eſt exhibendum.

§. Part. eodem titul. lib. 6.

¶Rurſus, quod furi ſit conferendū depoſitum, quando non obſtat domini ad petendum concurſus habetur ex præfata l. bona fides. §. penult. Itemque ſuffragatur. l. 1. §. ſi prædo. ff. eod. tit. Ex contractu enim depoſiti, quem præ ſe fert fur, poteſt petere rem depoſitā. Non tamen conſequitur actionem ex improbitate ſua ſcilicet ex furto quod fecit, ideoque non poteſt agere furti. ex. l. itaq; filio. ff. de furtis. Et equidem fur furto ſublata deponens, non eſt verus deponens, quia nihil habet dominij in rem alienam neque qui rem illam accepit in depoſitum verè eſt depoſitarius: ſiquidē, non à domino, ſed à fure accepit in depoſitū. Et nemo poteſt alienā deponere, apud aliū inuito dño. Imo, depoſitarius huiuſmodi, peccat mortaliter, huiuſmodi depoſitum accipiens, ſi ſcienter accipit. Niſi acceptiſſet, vt dño proprio reſtitueret. Et fur itē deponens de nouo crimine furti, itē eſt arguēdus, quia cōtrectat, ſic deponendo, rem alienā, dño inuito. Niſi deponeret reſipiſcens, & vt honori ſuo conſulat, quia occultū eſt furtū, & intenderet, per depoſitarium reſtituere, quod furto ſubripuerat, vnde ſi cōſtat depoſitario, de dño depoſiti, furi negare poteſt depoſitum, ſi tamen illud cōtinuo tradiderit dño. Neque fur poteſt agere actione depoſiti. Neque ſi res clauſa eſt & obſignata agere poteſt furti actione. contra depoſitariū optimæ fidei, qui ſciens eſſe furto ſublata, voluit ea videre, vt reſtituat dño ſuo, vt furti qualitatem dignoſcat, ac ſi res agatur in iudicio clauſa ſunt reſtituēda. ¶Et demū quia depoſiti contractus, eſt bonæ fidei cōtractus, quādo fur deponit furto ſublata, non eſt bona, ſed mala fides, ideoq; furi negatur actio depoſiti, poſtquā patuerit eſſe furtū.

Fures non habēt actionem ex furto.

Qui rē furtiuam accipit in depoſitū, de crimine furti eſt arguendus, ſi ſcienter facit.

¶Quartus caſus eſt, ſi fur, rem furtiuam deponit, apud illum, à quo ſubripuit tūc enim dñs rei agnoſcēs eſſe ſuam nō tenetur eam reſtituere. vt. ff. depoſiti. l. bona fides. ¶Eſt porrò dubiū tertiū, an depoſiti repetitio recipiat recōpenſationem. An videlicet, is qui eſt depoſitari⁹, poſſit retinere depoſitū, ꝑpter debitū quod ſibi deponēs debet. ¶Reſpond. negatiuè. Itaq; nullo obſtante debito, illico tenetur deponēti petenti depoſitū reſtituere. Et ratio huius traditur in. C. eo. tit. l. fine. cōtractus qui ex bona fide oritur, ad perfidiā retrahatur. Et verba ſunt legis, ſi quis vel pecunias vel res quaſdā per depoſitionis, acceperit titulū eas volenti ei, qui depoſuit, reddere illico modis omnibus compellatur. Nullamque compenſationem, vel deductionem, vel doli exceptionem, opponat. Quaſi & ipſe quaſdam cōtra eum qui depoſuit actiones perſonales, vel in rem, vel hypothecariā prætendat. Cum non ſub hoc modo depoſitū accepit, vt nō cōceſſa ei, retētio generetur. Et idem cōſtituitur. l. 6. tit. tu. 15. li. 3. fori. Quæ ſic habet omnis qui receperit aliquā rē in depoſitū, tenetur eandem exhibere, ſimulatque deponēs eam exegerit. Et illam non retineat. præ

Cōtractus depoſiti, eſt contractus bonę fidei.

Depoſitum ſtatim petē ti domino eſt reſtituendum.

textu alicuius debiti. Siquidem non eſt ius, quandnquidem deponens, depoſitacio concredidit rem ſuam, cuſtodiendã, quod depoſitarius illam cetineat pcætextu debiti vel alterius rei verum ſi res data in depoſitum alioqui erat depoſitarij, id temporis, poterit eam retinere ſi volet. ¶ Ex iſtis inferunt Iuriſconſulti, quod in depoſiti petitione compenſatio, vel deductio, non habet locum, vt ex eodem cap. vlti. tantoque depoſitum ocnant priuilegio, vt neque propter impenſas factas erga depoſitum intellige, etiam neceſſarias non poſsit retineri, ſi exigitur, id quod videtur ex. l. citata, eodicis planum eſſe. Etſi alijs aliud placeat quod pcopter impenſas liceat cetinere, vt de commodato. c. proximo tcadidimus, ex. l. ff. de acquir. poſſeſs. l. ſi quis cem ff. de furtis. l. ſi is qui cem. Etiam ſi ll. iſtæ magis conuenire commodato, & de cõmodato eſſe intelligẽdas, alij autumant. ¶ Egn veco magis aſſentio priori placito, ſiquidẽ ſi ſunt neceſſariæ depoſito cuſtodiæ, videlicet conducere cuſtodes, ex tẽpocis malitia, & deponẽs credit à depoſitario, homo cauiloſus, & litigioſus, nõ faciet cõtca cõſcientiã, ſi cetineat depoſitum in pignus impenſarum, quia hac ratione facilius cecuperabit impenſas, quam ſi litem expectet cum litigioſo. Et tunc induit nouam rationem depoſitum, ſcilicet rationem pignoris, non me latet in. l. 5. &. 6. Part. 5. lib. 3. contrarium decernit, quod nec pcoptec expenſas, liceat retinece depoſitũ. At quanuis conſiderando depoſitum ſub ſua ratione, eſſet illico reſtituendum, verum per accidens, non ceſtituitur illico, vt etiam diximus, aliàs in quatuor commemoratis caſibus non eſſe reſtituendum, ad quos cæteri accidentes, poſſunt ceduci: lex igitur commemorata ſi per ſe audiatur vera eſt.

An depoſitum poſsit retineri propter expenſas factas.

Depoſitũ poterit induere rationem pignoris.

¶ Infertur iam diſcrimen inter commodatum, & depoſitum quod commodatum, habet tempus determinatum, ante cuius expletionem, commodatum non poteſt cepeti, vt ex prioribus colligere cuilibet erit pcomptum. At vero depoſitum. non habet tempus determinatum ex natuca cõtractus, ſiquidem illico poteſt repeti, dico ex natura contcactus. Nanque etiam fieri poteſt, vt depoſitarius, nolit recipere depoſitum niſi vſque ad certum tempus, & item deponens deponat vſque ad certum tempus. Nihilominus, etſi deponens, deponat vſque ad certum tempus, poterit ſibi tollere ante uertendo illud tempus. Depoſitarius vero, ſi ſumit depoſitum vſque ad præſcriptum tempus, trãſacto illo tempore, poterit à ſe ablegare cuſtodiam, neque tenetur vllo modo ad cuſtodiam, tranſacto tempore.

Commodatum & depoſitum, vt differunt.

¶ Summa igitur prædictorum eſt, quod tenetur in foro conſcientiæ depoſitarius illico petenti ceſtituere depoſitum: verum quia præceptum eſt hoc affirmatiuum, ideo etſi ſempec obligat, non pro quolibet tempore, & loco, ſed quando oportet, & quomodo oooctet, &c. quod igituc lex, ait, illico eſſe reddendum intellige obſeruata ratione pecſonæ temporis, & loci, &c. Et rurſus non omni petenti eſt reddendum. Nanque ſi depoſitacius ignorat petentem, vel eſſe dominum, vel procuratocem domini, vel hæredem ſi non reddiderit, non erit acguẽdus, vel mulctandus de dolo, vt. l. ſi quis. ff. eodem tit, &. ff. de treb. l. illud. §. ſi tantum. Negans autem depoſitum, ei qui iure petece pnteſt committit furtum vt ſæpe dictum eſt & traditur. Inſti. de actio. §. ſed furti. Pact. 7. tit. 10. l. 12. vnde ſi depoſitarius interpellatur, congruo loco, & tempore, & abſque congruenti cauſa depoſitum reddere detrectet, cum iam ſit in mora poſt intecpellationem, punitur pœna dupli, vt. l. quod te. ff. ſi cert. peta. & l. mora. de vſuris. &. l. ſi ex legati cauſa. ff. de verb. obligat.

Non omni petenti eſt tradendum depoſitũ.

¶ Ferunt autem Iuriſconſulti, quod negans depoſitum, extra iudicium poterit pœnitece, antequam deducatur in iudicium, & euadet pœnam dupli, inficiantibus depoſitum decretã. Et tradunt item quod huiuſmodi dupli pœna nõ ſolum debetur infligi, propter negationem expreſſam depoſiti, ſed etiam propter depoſiti procraſtinationẽ, & malitioſam dilationem, vt commemorat Ioannes Fab. Inſt. de actio. §. ſequens diuiſio. &. §. ſed furti. verſic. ſed illa.

¶ Hæſitant autem Iuriſconſulti num depoſitarius, ſi contumacitec non compareat aut reſpondere nolit exigenti iuſtè depoſitum, an condemnãdus veniat ex duplo:

duplo. Siquidem huiuſmodi non negat depoſitum nam tacens, neque ait, neque negat. Quod ſi non negat videtur confiteri. C. de iuram. calumniæ. l. 2. §. ſin autē reus vnde ſi non negat depoſitum, non videtur multandus ex duplo, ſed ſufficit ſimplū reſtituere. Et in diuerſum eſt quia qui tacet, videtur reputari negans. ff. de interrogatio. acti. l. de ætate. §. Qui tacuit.

¶ Verum quod regula iuris. Qui tacet inquit, conſentire videtur, quando reſpondere, ſcilicet, tenetur, eſt vera, quando de conſenſu agitur, is enim cuius conſenſus exigitur ad contractum, cū reſpondere teneatur, ſi id temporis tacet, habetur pro confeſſo. Quoniam ſi voluiſſet reſiſtere vel diſſentire, tempus exigebat cōtractus, vt detrectaret, non detrectando, igitur videtur inſinuaſſe conſenſum.

¶ At vero in præſenti caſu, non petitur conſenſus directè, ſed ſolum reſtitutio depoſiti. Quocirca is qui ſe abſcondit, vt non compareat aut vt non reſpondeat, quærit diuerticula, vtique ideo facere videtur, vt non reſtituat depoſitum.

Lex fori expenditur.

¶ Vnde quia lex fori, præfata ſic habet hæredes, tenentur exhibere depoſitum, perinde atque is qui illud recepit in depoſitum te[illegible]batur. Et qui depoſitum, noluerit reſtituere, aut negauerit, teneatur duplum reſtituere vbi vides duorum alterum ſat eſſe, vt teneatur ad pendendam dupli penam, is autem cenſetur in iure quod non vult reſtituere, qui poſt interpellationem non reſtituit, is autem negat, qui inficiatur ſe non fuiſſe depoſitarium, depoſiti huiusmodi. Quocirca hic negans, ſi conuincatur à deponente, tenetur ad duplum, ſicut, & ille qui non vult reſtituere, id eſt, exactus non reſtituet nullā obtendens rationabilem cauſam. Aliter ſoluunt iuriſconſulti, ſed mihi aptius eſt ſic ſoluiſſe.

Depoſitarius tenetur ſi vult euadere crimen reſtituere depoſitum.

¶ Porro, qualequale hoc ſit, in foro conſcientiæ, depoſitarius ceſſante cauſa rationabili detentionis, tenetur reſtituere ſi vult crimen euadere, ſemper intellige niſi res depoſita eſſet exigua, quia tunc illam non reſtituere, aut inficiari, non eſſet crimen. Ex leuitate enim materiæ, quod ex ſuo genere eſt crimen, ex leuitate materiæ, non eſt crimen, vt ſæpè dictum eſt ſuperiori ſermone, vt verbi gratia, ſi depoſuiſti apud me calamum, aut libellum, valentem, verbi gratia, dimidium argenteum, ſi non reſtituero, aut negauero, non eſt crimen, ſed venalis culpa. Modo tamen inficiatio iuramento non ſtabiliatur, iuramentum namq; ſemper debet eſſe verum. Et peierans, non alleuiatur ex leuitate materiæ, niſi alias in deliberatè peieraſſet, vt alibi nos diximus, quando de iureiurādo diſſereretur.

¶ At forſan obijcies contra dicta, ſi is qui tacet conſentire videtur, igitur ſi quiſpiam me vidente, & patiente, vel diſsimulante repoſuerit in domo mea, vel cubiculo meo, ſacculum pecuniæ, vel frumēti, aut quod volueris aliud, & forte illud furto ſublatum eſt num ego tenebor depoſiti. Siquidem tacendo conſentiebam in depoſitum, & tacitè celebratus eſt depoſiti contractus? videtur, quod in foro conſcientiæ tenebor.

An requiratur ad depoſitum quod exprimatur traditio ad cuſtodiam.

¶ Reſpondetur, vel is qui me vidente, & tacēte, depoſuit ſacculum in domo mea, dixit mihi, hoc relinquo tibi in cuſtodiā, aut nihil expreſsit, ſed ſolum depoſuit rē & abijt. Quod ſi primum, vtique ſi ego taceo, cū debuiſſem reſpondere, dicenti hoc tibi relinquo in cuſtodiam, reuera videor conſenſiſſe, & teneor, & deponēs poterit agere depoſiti in foro exteriori. Quia expreſsit, & alter tacendo viſus eſt cōſentire, ſi vero, deponens nihil expreſſit tunc diſtinguendum rurſus eſt, vel enim, qui non expreſsit modo, ſolebat alias exprimere & quamuis tacebat is, apud quem rem ſuam reponebat, nihilo minus res ſeruabatur. Et tunc, adhuc obnoxius eſt reſtitutioni, is qui taciturnitate ſua diſsimulabat cuſtodiam, ſi vero nihil expreſsit, & ita ſolebat facere, & nihilominus, res cuſtodiebatur, itidem obnoxius eſt reſtitutioni. Namque reputatur pro expreſſo ex adiunctis, vel modo accidit, quod reliquit rem apud quempiā, & nihil expreſsit iſto vidente, & tacente. Et id temporis adhuc diſtinguito, vel magna intercedit alias amicitia, vel conſanguinitas, vel nihil intercedit. Quod ſi nihil, non tenetur ex depoſito, quia nulla fuit, vel tacita, vel expreſſa commiſsio & acceptatio cuſtodiæ, & ideo non eſt depoſiti cōtractus. Nullus enim cōſenſus fuit ex caſu, vel tacitus, vel expreſſus, ex quo ſuſciperetur res ad cuſtodiam, ſi ve-

ro,amicitiæ interuentus,vel conſanguinitatis erat tunc quia hoc videtur ſufficere,vt deponens credat, ſuam rem eſſe cuſtodiendam, quam reliquit apud amicum, vel conſanguineum, quippe amicitia iſtud ſuadet, vt quæ ſunt amicorũ, vel conſanguineorum ſedulo curemus, ideo amicus habebit id temporis actionem depoſiti contra amicum.

¶Iam ex iſtis intelliges,quod traditur.l. ſi ego.§.fi.ff.de iure Dona.& eſt.ar l. ſeruus communis. ff. de donatio. inter vir. & vxor. ad probandum teneri depoſiti conſanguineum,vel amicũ in huiuſmodi præſcripto caſu.

Caupones ſtabularij nautæ tenẽtur ad cuſtodiã eorum quæ apud ipſos deponuntur.

¶ Tu quoque ſcito, quod ſi quis depoſuit rem ſuam in diuerſorio vidente, & tacẽte eo, qui curã gerit diuerſorij,etiãſi nihil exprimatur, teneri depoſiti, ſi furto,vel aliàs ſubripiatur.Namq; huiuſmodi ex officio tenetur ad cuſtodiendas res in ſuo diuerſorio depoſitas. Et non eſt neceſſarius nouus,qui præſtetur conſenſus,ſat enim eſt antiquus, ex quo ſuſcipiens curam diuerſorij,ad hoc ſe cõſtrinxit,idem dicitur, de quibus alijs officialibus,qui ad huiuſmodi ſe conſtringunt, vt ſunt nautæ, caupones, ſtabularij, vt probat tex.no.in.l.1.§.fi ff.nau.cau.ſtabu.& conſentit Bal.ibi & alij iuriſconſulti.vnde iſti tenentur in conſcientia ad cuſtodiendum depoſitum & ablata depoſita ex mala cuſtodia reſtituere. Scito tñ non teneri,neq; in foro conſcientiæ,neq́ue contentioſo,huiuſmodi officiales depoſiti, in tribus caſibus quos excepit.l.26.tit.8.part.5.Primus,ſi iſti commemorati officiales eximunt ſe à cuſtodia rerum,& dominis dicunt, vnuſquiſq; veſtrum ſibi conſulat.

¶Secundus,ſi huiuſmodi, exhibuerunt clauem, vel cubiculi, vel arcæ, vel domus,vbi res cuſtodirentur.

Caſus tres quibus officiales depoſiti ad cuſtodiã,de cuſtodia nõ tenẽtur.

¶Tertius,ſi iactura rei depoſitæ, nõ proceſſit ex incuria officialis,ſed ex euentu fortuito,cui ipſe occaſionem non ſuppeditauit,vt verbi gratia,ex fluminis repẽtino impetu,vel ex incurſu hoſtium, vel aliâs. Vnde ſi diuerſorium incenderetur & res commiſſę ſtabulario,perderentur, tunc non eſt in culpa depoſitarius, neq́; tenetur depoſiti,ſi tamen eius negligentia,non fuit valde ſupina,vt traditur.l. ra fori.titul.15.lib.3. vbi traditur, quod ſi quiſpiam,depoſuit equum, vel quoduis aliud depoſuit apud alium, & forte domus depoſitarij exarſerit,ſi noctu exarſerit,& res depoſita, ſimul exarſit, ſi ſequenti die, aduſtionem manifeſtauerit, non teneatur depoſitum reſtituere,ſi vero interdiu facta fuit deuſtio, ſi eodem die euulgauerit deuſtionem, non teneatur depoſitum reſtituere,idem iubemus ſi noctu ſuffuratum fuit depoſitum,cum rebus depoſitarij,ſi veſtigia apparuerint furis videlicet, vel paries perforatus, vel fores fractę,vel alias,ſi ergo ſtatim quod ſibi innotuerit furtum,euulgauerit, non tenebitur furti, ſi dixerit furto eſſe ſublata,talia,vel talia,quę depoſita apud ſe habebat, ſi vero, furtum commiſſum fuit interdiu,ſiquidem tunc veſtigia non lucent furis audaciæ,niſi in locis deſertis ſi ergo tum depoſitarius dixerit,quod depoſitum cum ſuis rebus,eſt deuſtum aut furto ſublatum, ſi noluerit propoſitionem ſuam iuramento firmare,tenebitur depoſiti,verum ſi iuramentum interuenerit,ex quo iureiurando dixerit ſua cũ alienis apud ſe depoſitis,vel igne,vel furto perijſſe, tunc non tenebitur depoſiti, item ſi iuramento aſſeuerauerit,quod ex impetu aquarum vel alias ſua cum depoſitis rebus amiſerit non tenebitur.Et quãquam lex hæc non loquatur de officialibus,habet itẽ in eis locum vt patet, quippe eadem ratio eſt in omnibus, Ideoque idem eſt iudicium.

Nota caſum vbi ſtatur iuramento rei,vel partis,poſtquã conſtat factum.

Porro autem huiuſmodi lex, vt plerę́q; aliæ procedunt ex conieſtibus humanis,ſiue ex præſumptionibus,qui poſſunt fallere,& ſæpè fallunt,propterea nonnunquam in foro cõſcientiæ tunc non obligant.Namque fieri poteſt, quod quiſpiam, ardeſcente igne,& ſæuiente in domum ſuam, nihil meminerit depoſiti,quippe repẽtina turbatio memoriam rapit, vt nõ poſsit, meminiſſe depoſiti ſuorum tamen meminit,quia vnuſquiſq; ſuapte natura prius fertur in ſua quam in aliena.Nam amicabilia ad alterum teſtante Ariſto. procedunt ex amicabilibus ad ſe & ideo,ſęuiẽte igne,currit, vt ſubueniat ſuis oblitus alienorum.Non quod ex dolo facit, ſed ſui impotens,& immemor. Aut.2.quia volens vtriſq; ſubuenire,non potuit niſi ſolum ſuis. Et tũc ſi eadem in eadem parte domus vtraque cuſtodita,etiã in foro

exte-

exteriori non præſumitur fraus arg. ff. de iudicijs.l.ſi longius.a 3.q.5.c.ſi non licet.ff.ad Silla.ſi quis in graui.§.ſi cū omnes. Aut etiā ſi ſua erāt precioſiora, quā depoſitum, ſi primo conſulit ſuis quam alienis, non propterea negligens fuiſſet in alienis cuſtodiendis, aut de mala fide eſſet culpandus. Quoniam, quod ius ait, tunc non adeſſe bonam fidem in depoſitario, quādo ſaluis ſuis, aliena quæ habebat in cuſtodiam pereunt, eſt ſanè verū, quantum ad præſumptionem humanā. Cæterùm quantum ad veritatem, fieri poteſt, quod non ex mala fide, ſed ex alijs cauſis diuerſum contingat. In quā ſolam debet incumbere diſcernendam confeſſarius, miſsis præſumptionibus iudex autem exterior, in caſibus iſtis niſi clare purgetur præſumptio procedit ad condemnationem, ex ſolis coniecturis, & præſumptionibus. Quippe aliæ probationes extare non poſſunt vt. C.loca. l.1.32.q.1.c.Dixit domi.ſiquidem huiuſmodi præſumptiones, & coiecturæ ſunt valde probabiles, & non ſunt temerariæ, ideo ſufficiunt ad condemnationem, vnde in.c.prænotato ſuſpicionem fornicationis, ſat eſſe traditur diuortio celebrando.

Obligatio reſtituendi depoſiti trāſit cōtra hæredes depoſitarij.

¶Poſtremo notabis, pro complemento doctrinæ, quæ in hoc capitulo tradita eſt, quod obligatio reſtituendi depoſiti, in vtroque foro, tranſit contra hæredes depoſitarij, itaque hæredes deponentis, poſſunt petere depoſitum, vel ipſemet deponens, ſi ſuperſtes eſt, ab hæredibus, depoſitarij, vel ſucceſſoribus in hæreditate.

¶Qui illico reſtituere tenentur: quod ſi depoſitum eſt, vel iumentorum, vel veſtium, & eidem numero eſt reſtituendū, ſi extant, non extantibus vero, eorundem æſtimatio eſt exhibenda, ſi vero eſt numorum, aut aliorum vſu conſumptibilium ſat eſt, idem ſpecie, & valore reſtituere. Modo tamen, numi, vel argentū, vel aurum, non ſint tradita depoſito, in arca recondita, vel aliâs, obſignata, & incluſa. Quippe id temporis, idem reſtituendum eſt, numero, vt ſupra dictū eſt.

¶Verum ſi depoſitum eſt eorum, quæ vſu conſumuntur, & non reponuntur obſignata, quilibet hæredum pro ſua ratione reſtituit, vt verbi gratia, ſi erant depoſita centū, & hæredes depoſitarij, ſunt decem, quilibet hæredum ad decem reſtituenda tenebitur.

¶Porro ſi res depoſita diuidi nequit, vt verbi gratia, ſi iumentum fuit depoſitū, vtique reſtituetur integrum hæredibus. Quod ſi ob hoc exortæ ſunt lites inter eos quia quilibet eorum contendit, iumentum ad ſe pertinere, id temporis ei reſtituetur ex hæredibus, qui fideiuſſores magis idoneos protulerit, quod ſtabit iuri, in reſtituendo, id quod ad ſe non pertinet.

¶ Si autem acciderit, hæredes ſingulos ſpondere, optimos fideiuſſores, id temporis nulli reſtituetur, ſed depoſitum reponetur, loco tuto, vt in eccleſia, vel monaſterio, eo vſq;, quod cauſa, & lis ex orta inter huiuſmodi hæredes, reſoluatur à iudice, & decernatur, ad quem eorum, res huiuſmodi pertinet.

Debitū reſtituēdi depoſiti gaudet multa prærogatiua.

¶Quanto autem depoſita fruantur priuilegio, debitumque reſtituendi depoſitum, vt excedat alia debita, quave ratione, ſit alijs debitis præferendum.l.9.ti.3. part.5. apertè indicat, vbi conſtituitur, quod alijs debitis, debitum reſtituendi depoſiti, ſit præferendum. Exceptis quibuſdam caſibus videlicet, niſi fuiſſent ſpecialiter hypothecata omnia debitoris bona, vel pars eorum, vel niſi eſſet debitum aliud antiquius, quam debitum depoſiti, quia tunc iure antiquioris, eſt ſoluendum primo, vel niſi eſſet debitum ex ſepultura, vel ex pecunia data ad reparandum domum, vel nauim, quæ ibant perditum, niſi confeſtim reficerentur, vel niſi eſſet debitum dotale, vel regi debitum vel debitum deſcendens ex delicto ad miſſo ante depoſitum.

CAPVT. V.

De pignoribus, & hypothecis.

De qua re iuriſconſultos, ſi iuuat legas, capite proximo, de hypothecis fuit facta mentio imo de pignoribus & hypothecis, non ſemel ſupra facta eſt mentio. Quamobrē, opus facto eſt, de huiuſmodi contractibus connectere tractatum. Quandoquidem huiuſmodi contractus etiam

etiam referuntur, in catalogo eorum qui non transferunt dominium.

¶Non enim creditor, qui apud ſe retinet pignus, eſt dominus pignoris, ſiquidem non poteſt eo vti aduerſus domini voluntatem. Namq; ſi nulla eſſet debitoris reponentis pignus in fideiuſſorem debiti, vel tacita, vel expreſſa voluntas, vnde ſibi placeret, quod depoſitarius vteretur re ſua, vel re illa eſſet ſimile furti delicto.

¶Etenim contrectare rem alienam inuito domino, ad furtum ſpectat. Et colligitur ex. l. ſi pignore. ff. de fur.

¶At vero ſi veriſimile eſt, vel ex amicitia, vel ex cōſanguinitate, vel aliàs, quod non erit moleſtum deponenti, ſi depoſitarius, legat librum pignoratitiū, aut bibat ex vaſe, vel equitet equum, aut induat veſtem pignori repoſitam, &c. tūc, non eſſet furtum, huiuſmodi contrectare.

Vti pignore eſt illicitum.

¶Quippe non creditur inuitus dominus, vt etiam ſi vſus rei eſt modicus, vt legere librum ſemel, vel bis, aut bibere ſemel ex vaſe argenteo, vel aureo pignoratitio, aut quodvis aliud iſtis ſimile, ſiquidem in iſtis, non eſſet rationabiliter inuitus dominus, quoniam modica pro nihilo cenſentur.

¶Item iure compenſationis fas erit, vt Petrus modo eſt depoſitarius rei Pauli, & nouit certo, quod cum Paulus erat, itē depoſitarius depoſiti Petri, quod vtebatur huiuſmodi depoſito, pro ſuo arbitratu, tunc Petrus, ſi vtatur item depoſito Pauli, non peccabit, ſi tamen cætera ſint paria. Quoniam ſi Paulus vtebatur, ad potum vaſe depoſito Petri, ſi Petrus ob id vtitur veſte Pauli, non ſunt paria cætera, veſtis enim facile conſumitur ex vſu, non item vas argenteum, vel aureum.

¶Si verò cætera ſint paria non eſſet peccatum, vſus pignoris recompenſatio, vt in qua menſura menſus fuit vnus, alter quoque dimetiatur.

¶In hypotheca quoq; non transfertur dominium vt autem differant pignus, & hypotheca ex iuriſcōſulto Vlpiano, hęc eſt differētia, quod pignus propriè vſurpatur de rebus mobilibus, hypotheca vero immobilia ſpectat. Non enim vel liber, vel vas, vel veſtis, &c. hypothecantur, ſed benè pignori opponuntur.

Hypotheca & pignus vt differant.

¶Et rurſus pignus tranſit in creditorem, apud quē collocatur tanquam debiti fideiuſſor. At hypotheca non item, vt ſi domus hypothecat, manet apud debitorē. Eſt autē Gręcum nomen, ὑποθήκη hypothece, ideſt ſubiectio, vel ſuppoſitio, & apte tunc domum eiuam, vel fundum hypotheco, vel quam volueris aliā rem, quia eam ſubiicio, ſeu obligo, pro ſoluendo à me debito, certo tempore hypothecam vocant. Quippe res manet obligata ceu quidam fideiuſſor, ad ſoluendum debitum. Et eſt certior fideiuſſio, quam ſi perſona quęuis fideiuberet. Nam tutius eſt pignori incumbere, quā agere in perſonam. Inſti. de obliga. quæ ex delicto naſcuntur. §. furti.

¶Latinis autem promiſcua eſt horum duorum nominum vſurpatio, pignus, enim eſt quod creditori ad ſecuritatem datur. Et dicitur à pugno. vt ca. de verbo. ſignifi. docet in. l. Plebs. Nam res quę pignori dantur, manu traduntur, vſurpatur etiam ad id quod Hiſpanè dicit, apueſta vnde Aulo Gellio, vocare in pignus, eſt quod Hiſpano idiomate dicitur apoſtar. Namque ſi duo de re aliqua contendūt vocatur in pignus certa res, quę ſit victoris, transfertur quoque in amoris indicium, vel argumentum certum, Hiſpanè empreſa, vel alia amoris mutui amantiū, ſymbola certa.

Tutius eſt pignori incū bere, quam agere in perſonam.

¶Cæterum Budeus, inquit pignus idem eſſe Latinis, quod Græcis eſt hypotheca, quaſi obligationi ſuppoſitū, vel quaſi ob fidem debiti depoſitū. Quod Latini pignori opponere dicunt, vnde pignus iuxta Latinorum ſententiam, tam de re mobili, quam immobili dicitur.

¶Quandoquidem, ſicut res immobilis, manet obligata, ita & mobilis, ideoq; obſeruata et ymologia vocis, quæ pignori opponuntur etiam hypothecari ſi dixeris non errabis.

Pignori opponere quid.

¶Verum iuriſconſulti ad maiorem legum diſtinctionem, diſtinxerunt vtrum que ſicut & prædictum eſt Hiſpanè vero, voce obſoleta pignus appellatur peños, hypotheca vero prenda, vt eſt videre in. l. 1. tit. 19. lib. 3. fori, de los empeños y prendas, nūc vero, voce vulgata vocantur pignora prendas, & Græca vox hypotheca, Hiſpanis vſurpatur, vt & iuriſconſultis, quando immobilia obligantur,

tur,vel obligationi ſupponuntur ad ſecuritatem creditoris de quibus habes in l.res hypothecę.§ finali. ff. de pignoribus,& Inſti.de actio.§.item ſeruiana. Et extat titulus in.C.de pignoribus, & hypothecis,& in decretalibus epiſtolis extat item titulus de pignoribus vbi ſub pignore,etiam hypotheca comprehenditur,vt ex ipſis tituli capitibus dignoſcere non eſt difficile.

Quid est pignus.

¶In diuinis literis porro pignus,vocatur arrhabo,vt Gene. 38. Quid tibi vis pro arrhabone?Et dedit Iudas Thamar,in arrhabonem,annulum,armillam,& baculum,pro hędo,exhibendo à Iuda de gregibus. At Simeon, relictus fuit à fratribus apud Ioſeph etiam in pignus, quouſque exploratum eſſet,ſi erant exploratores fratres Ioſeph Gene. 41. id quod Hiſpanè dicitur, quedar en rehenes, Latinè in obſidem quando perſona opponitur pignori.In.l.autem.1.tit. 13. part. 5. Pignus ad hanc rationem diffinitur pignus,eſt res,quam homo aliquis tradit alteri vt illius habeat poteſtatem hęc vero diffinitio,non eſt methodica, vt patet,ſed facilius & verius diffinies pignus, eſt res,quæ alteri ſupponitur obligationi pro debito ſoluendo vel eſt res, quæ traditur creditori, ad ſecuritatem debitis ſoluēdi lex porro commemorata itē docet,quod iuriſconſulti,quod & ſi propriè vſurpetur pignus pro re mobili, cæterum,etiam vſurpatur pro rebus immobilibus,etiamſi non tradantur in poteſtatem creditoris.

Pignoris diuiſio.

¶Eſt autem pignoris hæc diuiſio, eſt enim pignus, quoddam voluntarium, quando homo aliquis ſponte pignoratitium contractum facit, opponendo alteri in pignus, ſuam rem pro debito certo tempore ſoluendo.

¶Secundum pignus eſt iudiciale,quando iudex ob contumaciam debitoris,nolentis ſoluere,ſtato tempore, tradit rem debitoris in cuſtodiam alterius,quouſq; debitor ſoluat quod debet,& ſi non velit ſoluere, rem vendi iubet, vnde ſatiſfiat creditori.Hoc pignoris gen' eſt coactum,quia fit autoritate iudiciaria,repugnante domino pignoris.

¶Tertium genus eſt,quod vocatur tacitum,eſtque hoc tacitum genus,quando & ſi non exprimatur in contractu, conſequitur ad ipſum,vnde hac ratione, bona viri,tacite hypothecantur, ad ſecuritatem dotis ſuæ vxoris,nam & ſi expreſſa non fiat hypotheca, habetur pro expreſſa.

¶Suntque & aliæ tacitæ vt bona prælatorum,ſunt obligata ipſis eccleſijs,quibus pręſunt,propter malam adminiſtrationem eccleſiæ,ſi accidat. 16.q.1.c.conſtitutum,&.12.q.4.c. Quicunq;.idemque Panorm.c.ex literis de pignoribus, & in.l.5.ti.19.libro.3.fori,idem ſancitur idemq; cenſeto, de bonis aliorum clericorum,quę item ſunt obligata,ad reſtaurandam læſionem,ſi quam eccleſiæ intulerunt.

¶Itemque bona eius qui promiſit, verbi gratia, dotem, obnoxia ſunt ei cui promiſsio facta eſt.C.de re vxo.

¶Item contrahentes cum fiſco, ipſi obligantur fiſco.c. quibus cauſis pig. tacitè contra.l.1,&.2 Item eodem.l.3. obligato fundo obligantur eius omnes fructus tacita obligatione.

¶Verum ſi ex fructibus fundi, alter fundus emeretur,vel aliud prædium,hoc nō itidem,eſt tacite obligatum. Siquidem fundus,aut prædium ſic emptum, non hæret fundo obligato,ſed ab eo ſeparatum.

¶Item ibidem.l.5.&.7.inducta,& illata in fundum obligatum alicui, ad penſionem ſoluendam,item obligantur tacita obligatione, vt verbi gratia, ſi inuexit ruſticus,in fundum quem conduxit inſtrumenta apta agriculturæ,inſtrumenta tacite manent obligata, perſoluendæ penſioni.

¶Gloſſa tamen huius legis, tres denarrat conditiones, vt huiuſmodi inuecta, tacitè maneant obligata, prima, quod ſint inuecta.2.quod perpetuo ibi ſint,& 3.quod domino ſciente inferātur, vt.ff. eodem.l.in prædijs. Et de pigno.l. debitor,&.C.loca.l.certi.

¶Et idem in locationibus ſancitum eſt, idem eſſe obſeruandum. Namq; domo conducta,tacitè conductor habet obligata bona quæ domi retinet ſua,ad ſoluendum pretium locationis.l. 9. tit. 17. libro. 3. fori. item.l. ſi pater familias. C. Quibus cauſis,vbi habetur,quod ſi patre defuncto,vxor impuberum filiorum legitimam tutelam nacta fuerit, præſtito iuramen-

iuramento, quod ad ſecundas nuptias non conuolaret, ſi tamen, ad ſecundas nuptias conuolauerit contra ſacramentum, id eſt iuramentum, pupillis tenetur mater ex mala adminiſtratione rerum ipſorum ſi antequam conuolaret ad ſecundas nuptias ſuorum impuberum tutorem non petijt. Tunc omnia bona, ſecundi mariti, obligantur pupillis iithuſmodi. Etſi gloſſa tradat hodie, non requiri iuramentum.

¶ Hæc & alia hoc genus tacitam ſpectāt hypothecam, item eiſdem annumera, administratorum ciuitatis, vel collegij, bona, obligari, pro damno ab eis illato vt. l. ciuitas. ff. ſi certum peta. &. 13. q. 2. illud. Et demum de iſtis tacitis, hypothecis, habes. l. 1. part. 5. titulo. 13. &. ll. 24. & 26. ibidem &. ll. 6. &. 7. titulo. 19. lib. 3. fori.

¶ Obijcit tamen quidam, lex exprimit bona huiuſmodi eſſe obligata, & hypothecata, ergo non eſt tacita hypotheca, ſed hic obijciens non aduertit ex eo dici tacitam hypothecam quia ex contractu non exprimitur, etiamſi lege ſit conſtitutum. At lex non eſt contractus, verum huic auctori hoc ſæpe accidit, nam ſeruet ſtudio contradicendi, & temerè cōtradicit communi placito ſuorum iuriſconſultorum.

Albornoz, ut. 1 5. li. 1. de los cōtractos refelli tur. ¶ Secunda diuiſio pignoris eſt, quod dam eſt iudiciale, aliud conuentionale, eſt quidem conuentionale illud, quod peracto contractu pignoratitio, cōtinuo manet obligatum, creditori pro debito, etiamſi creditor, non recipiat pignus, vt ſi conuentum eſt inter me & te, quod pro debito quod tibi debeo, ſit tibi fundus meus in hypothecam, fundus meus eſt tibi obligatus, & poſitus pignori, vel hypothecæ, vnde iam fundus, non poteſt ſubdi in pignus alterius, neque erit pignus, alterius etiamſi ego ſubdiderim illud alteri. Neque talis poſitio pignoris poterit creditori meo nocere, aut præiudicare.

¶ Pignus ergo iudiciale, nunquam obligatur, niſi adſit, eius aſſecutio, vel tentio à iudice facta, itaque ſi antequam iudex retineat pignus, dominus pignoris, ponat illud pignori apud alium hic maius ius habebit in pignus, quam iudex, vt habes ex. l. 1. titul. 13. part. 5. &. ff. de pignorati. act. l. 1. Alia item traditur obligatio pignoratitia prætoria. ff. de pignora. actio. Non eſt mirum. §. ſciendum.

¶ Porrò huiuſmodi obligationes pignoratitiæ ſunt expreſſæ, & non ſunt tacitæ hypothecæ vt iam relatæ.

¶ Eſt autem dubium in materia hac, quale in prioribus, quæ res poſsint pignori poni? & C. quæ res pignori obligari poſſunt. l. 1. regula ſtatuitur generalis hæc. Alumnos, & cæteras res, quas neminem credibile eſt, pignori ſpecialiter daturum fuiſſe, generali pacti conuentione, quæ de bonis tuis facta eſt, in cauſa pignoris non fuiſſe, rationis eſt, vnde in verbo generali, inſinuatur ex hac lege, non contineri omnia ſingularia, item colligitur, quod non generaliter conceditur, quod ſpecialiter non eſt conceſſurus ſic. ff. de minori. l. illud. §. ſi talis. Quæ res hypothecari poſſunt aut pignori obligari poſſunt.

Vnde ſi quis pignori obliget generaliter omnia ſua bona, ſub hac generalitate, non comprehenduntur veſtis, qua ſe veſtit, aut ſupellectilia, aut mancipia, quæ ſunt illi omnia vſui neceſſaria. Hæc namque ipſe qui obligat pignori, omnia bona, non eſſet ſpecialiter conceſſurus, cum ſit conceſsio in magnum obligantis detrimentum.

¶ At vero in. l. 7. titulo. 19. libro. 3. fori traditur quod qui obligauit omnia bona ſua pignori pro debito, & poſt modum lucratus fuerit amplius, quod etiam hæc quæ lucro parauerit pignori manent obligata. Quippe ſub clauſula illa generali, etiam futura bona, quæ eſt poſſeſſurus pignori manent obligata. Niſi pignori obligentur quędam ſpecialiter nominata, quia tunc, hæc ſola manent hypothecata pro debito. De hypotheca futurorū bonorū, an cōprehēdatur ſub hypotheca generali omnium bonorū.

¶ Itaque ſub clauſula generali, aliquando comprehenduntur etiam futura bona, etiamſi non exprimeretur clauſula illa quam tabelliones addunt, obligo omnia bona adepta à me, & adipiſcenda, quia ſufficit, quod lex intelligit ſub clauſula illa obligo omnia bona, etiam futura bona.

¶ At

¶At etſi ſe extendat ad futura, non tamen comprehendit omnia præſentia. Si quidem præſentia, quæ ipſe qui obligat generaliter omnia bona ſua pignori, nõ erat ſpecialiter conceſſurus, hæc excluduntur, etiamſi ſint præſentia bona à cõceſsione, & obligatione generali vt patet ex prædictis, item. C. quæ res pignori obligari poſſunt. l. 5. traditur quod nõ omnia futura bona, comprehenduntur ſub clauſula generali. Siquidem ſpem eorum præmiorum, quę pro coronis athletis præſtanda ſunt, priuata pactione, pignorari minime admittẽdum eſt. Et ideo nec ſi generale pactum, de omnibus bonis pignori obligandis interuenerit, tenet. Itaq; pecunia, quę datur athletis, aut equipollens pecuniæ, pro reportata de aduerſario victoria, non obligatur pignori, & ſi pactum ſit generale, ſed quid de bonis ex bello partis, aut ex doctrina num idem erit iudicium. Nam ſaltem quæ ex belli triumpho parantur, non videntur peioris cõditionis, pręmia quæ bello reportant milites, quam quę ex palęſtra athletæ, imo multo melioris.

Quæ obligari poſsint pignori.

¶Sunt autem obligabilia pignori, quæ ſunt vendibilia, quæ autem ſunt vendibilia, diximus cap. 2. vnde aliena pignori non poſſunt obligari, & ſi vendi poſſent, vt putant iuriſconſulti, non tamen pignori obligari.

¶Vnde procurator citra domini voluntatem, non poteſt obligari pignori, quæ ſunt domini. C. ſi aliena res pignori data ſit. l. 1. item neq́ue curator, ſiue adulti, ſiue pupilli, poteſt obligare horum bona pignori, niſi eſſet in eorum bonum pecunia mutuata. l. 3. ibidem, ſed neq́; qui maior. 25. annis, adhuc degens ſub patris poteſtate poteſt quæ ſunt patris pinori obligare inuito parente. l. 4. ibidem.

¶Sed quid ſi rẽ alienã ego pignori obligaui, iam vero, pignus incipit eſſe meũ. Reſpondet. l. 5. ibidem cum res quæ nedum in bonis eſt debitoris, pignori data eſt ab eo, poſtea in bonis eius eſſe incipiat ordinariam quidem actionem ſuper pignore, non competere, manifeſtum eſt, ſed tamen æquitatem facere, vt facile vtilis, exemplo pignoratitię detur.

Hypothecaria [illegible] duplex & directa & vtilis

¶Eſt igitur hypothecaria actio, non ordinaria, ſed ex æquitate. Itaque quędam eſt actio hypothecaria directa, quando ſcilicet, pignus eſt debitoris alia vtilis actio, in caſu legis, præcitata quando cæpit eſſe debitoris, quod non erat.

¶Et ſumma horum eſt, quod ſeruus, procurator, colonus conductor, vel actor, vel tutor, rem domini eo inuito, non poſſunt hypothecare.

¶Vnde. l. 8. ibidem dicitur nexum non facit prædiorum, niſi perſona, quæ iure potuit obligare. Per nexum autem intellexit, obligationem, vt gloſſa intellexit, cur autem aliena poſsint vendi & non obligari pignori pendet ex quæſtione à me vt puto ſatis diſſerta loco prænotato. an aliena poſsint vendi, quam videbis ſi iuuat hæc aſſequi. Hoc idem ſtatuitur l. 9. tit. & lib. fori prænotatis vbi habetur. Prohibemus quod nullus homo, obliget pignori, rem alienam, item. l. 5. titul. 13. part. 5. l. autem. 7 tit. 13. part. 5. diſponitur de huiuſmodi ad hanc rationem, qui poteſt iure diſtrahere rem, poterit pignori eandem obligare. Et itidem qui ſperat, poſſe ſe alienare rem, ſi antequam ſit dominus rei, illa pignori ponat, poſtquã factus fuerit dominus rei pignus manet obligatum, perinde atque ſi dominus actu fuiſſet rei, quando illam poſuit pignori.

¶Porro ſi aliquis hypothecat rem alienam, ſcienti, eſſe rem alienam; non tamẽ tradit eam in manus eius. Etiamſi is, qui rem alienam hypothecauit, paret ſibi dominium huiuſmodi rei hypothecatæ, & poſt partum dominium, tradat eandem pignori alteri; primus, non habet ius ad exigendum ſibi hypothecatam rem, à ſecundo cui tradita eſt, donec ſecundo ſit ſolutum ſibi debitum.

¶Porro ſi ille primus ignorabat rem ſibi hypothecatam eſſe alienam, licebit rem ſibi hypothecatã, ſibi parare, à detentore, quando is, qui hypothecauit acquiſiuit, eiuſdem rei dominium.

Hypotheca ordinaria ex iure & vtilis ex equitate.

¶Vnde videtur ex hac lege, quod etiam res aliena ſi pignoretur, valet contractus, quando is, qui eam hypothecauit ſit eius dominus, verum vt dicebam, tũc creditor habet actionem hypothecariã non directam, ſed vtilem.

Conſtituitur vero pœna dupli ijs, qui aliena pignori tradunt, vel qui habent aliquid in pignus, ſi alteri tradant in pignus

gnus

gnus niſi ſub ea tantum quantitate debi ti ſub qua ſub ipſis iacet pignus in.l.9.ti. 19.lib.3.fori.

Liber homo nō poteſt pignorari.

Iam vero breui oportet tranſcurrere, quod ex prædictis colligitur, ſcilicet, quod liberi homines, non poſſunt pignori obligari. Namque liber homo vendi non poteſt, vt diximus latè ſecundo libro, vnde. C. quæ res poſsint pignori obligari.l.qui filios, item expreſſe traditur, & ex. de pignoribus.c. lator, idem conſtituitur.

¶At obijcies, quia ſæpè, pro pace ſeruanda, aut pro ſecuritate promiſsionis, & fęderis dantur liberi homines in pignus, à regibus, & principibus.

Quid ſunt repreſaliæ.

¶Item.2.quia ſunt quædam pignorationes, quæ in iure appellantur, repreſaliæ, vt liquet ex libro.6.de iniurijs.c. vnico. Quæ ſanè non ſunt pignorationes rerū, ſed perſonarum.

¶Sunt autem iſtæ repreſaliæ, vt ſi quiſpiam ex Gallijs, Gallus, ſpoliaret Hiſpanum bonis ſuis, eum deprędando. At vero expoſtulans Hiſpanus deprædatus cum Gallo, coram rege Galliarum, rex Galliarum negligit huiuſmodi expoſtulationem, vnde Hiſpanus rex ſuo ſubuenire deſiderans, de remedio concedit ei facultatem, vt quemcunque Gallorum potuerit captiuum ducere, ducat, donec ei ſatisfiat de irrogata iniuria.

¶Cæterùm vt hoc primo ſoluamus, huiuſmodi dixerim pignorationes, regulariter eſſe prohibitas, iniquum enim eſt, quod vnus pro altero puniatur, ſed anima quę peccauerit, ipſa punietur Ezech. 18.lege Bald. lege fin. ne vxor pro marito.

De obſidibus.

¶At vero primo argumento reſpondebis, ſecūdum gloſſam, ad.c.de reſcripto. extra de iureiurando vbi traditur, quoſdam monachos, pro ſecuritate, cuiuſdā conuentionis factæ à ſuo Abbate in fauorem ſui monaſterij, datos fuiſſe in obſides quod idē eſt, quod eſſe traditos in pignus, cui canoni, gloſſa præfata obijcit iura ſupra indicata & item Auten. vt nulli iudi.§.Quia vero col.9.vbi traditur, quod creditores, qui filios debitorum in pignus recipiunt, cadunt à ſuo credito: & aliam tantam quantitatem, tenentur debitoribus perſoluere, verberibusque ſubijciendos.

¶Cæterùm textus præfatus, diuerſa docet. Et.23.quæſt.8.c.vt pridem. Et.ff.qui teſta.face.poſſunt, obſides. Et.ff. de iure ſiſci, Diuus.

¶Soluit igitur hanc controuerſiam gloſſa præcitata. primo dicens, iura negantia liberum hominem poſſe tradi in pignus eſſe exponenda, quando vere habetur ratio pignoris amittendo, ſcilicet, ſuam libertatem, quando homo liber pignori datur, quia hoc eſt nefas.

¶Porro pro pace ſeruanda, aut pro bono publico conſtituendo, ſi detur homo in pignus ſuo ſeruato honore, & iure, ius nullū reclamat, ſicut olim fratri Ioſeph Simeon, relictus fuit pro pignore Ioſeph. Geneſ. 42.

¶Secundo diluit, eſſe prohibitionem ſolum pro debitis ſoluendis ne detur liber homo in pignus. ¶At vero huic expoſitioni, obuiat textus, qui apertè ait, datos monachos in obſides pro debitis ſoluendis & pro ſecuritate contractus. Quamobrem, rectè dictum eſt, quod ſi ſeruetur ratio propria pignoris, homo liber non poteſt iuſtè dari in pignus. Namq; ſupra pignus habet poteſtatem is, qui recipit pignus, habetque ius contra illud, videlicet, quod poterit illud retinere, donec ſibi fiat ſatis, à pignorante. At vero, datus in obſidem, libertate ſua debet frui, quippe qui non ſit ſeruus recipientis eum in pignus. Non enim datur ad ſeruitutem, ſed ad pactorum firmitatem.

¶Itidem ſequitur, quod ſacra pignori nō poſſunt tradi, vnde ſepulturę nō poſſunt poni in pignus. C. quæ res pignori obligari poſſunt.l.3.item neq; eccleſiæ, neq; ſacra vaſa, aut libri, aut ornamenta eccleſiæ.l. ſancimus. C.de ſacroſanctis eccleſijs.ff.quæ res pignori obligari poſſunt.l.1. Et ex.de pignoribus.c.1.in iſtis, autem nolo ſtylum vberius producere, quippe quæ hęc vniuerſa liquent, ex lib. 2.vbi de ſimonia agebatur. Namq; ea ratione, qua ſunt vendibilia, quædam ſacra, vt eccleſiæ ornamenta, libri, ius patronatus, &c.ea ratione pignori poſſunt obligari. in.c. autem præcitato, & lege prænotata, de ſepulturis traditur, non poſſe obligari, intellige per ſe, nam cum aliarum rerum vniuerſitate poſſunt pignori tradi. vt. ff. de contrahē.emptio.l.immodicis. Et nos diximus

ſupra

Quædã ſpiritualia cum alijs poſſunt pignori obligari.

ſupra loco præcitato, quod ius patronatus, cum alijs rebus poſſe vendi, non tamen per ſe.l.autem.2.tit.13.part.5. traditur, de hac re, quod ſequitur, omne corporale, & non corporale, natum iam vel naſciturum poteſt tradi in pignus. Et debitum quod ſibi debetur poteſt creditor pignori tradere. Et is, qui hoc debitum recipit in pignus, poterit exigere debitum, in iudicio & extra iudicium. Et tenetur detrahere ex debito fructus ſi quos recepit ex pignore. Et.l.8. titul.19.lib.3. fori. quidquid ſecundum ius poteſt vendi, itidem & poteſt obligari pignori, vocat autem lex.2.prænominata, non corporale ſeu ſpirituale, non ritu Theologico, quæ gratiam conferunt ſpiritualem, vel eis ſunt annexa. Nam hæc pignoris rationem ſubterfugiunt, vt venditionis contractum ſed non nata, naſcitura tamen, & debita quę debentur & non ſunt ſoluta, ſcilicet, ius illud ad debitum exigendum ſpiritualia vocat: quod tamen in.C.Quæ res pignori obligari poſſunt, nomen debitoris vocatur.l.4.in hæc verba, nomen quoque debitoris pignorari, & generaliter, & ſpecialiter poſſe placuit, vnde ſi nomen alicuius, traditur in pignus, ideſt, ſi creditor, dat in pignus, debitum quod ſibi debetur, ſi debitor non ſoluerit ſuo creditori primo, tenetur ſoluere creditori ſecundo quantum debet. Et habet actiones, creditor ſecundus eaſdem, quas habebat primus, quæ erant directæ, ſi autem denuntiatio requiratur necne diſſerunt iuriſconſulti, nobis ſatis ſit in foro conſcientiæ, debitorem huiuſmodi, ſi non ſatisfecerit primo creditori, teneri ſatisfacere ſecundo, cui primus creditor, in pignus dedit nomen debitoris ſui.

Ius inuiſibilia vocat ſpiritualia, vel nõ corporalia cũ tamẽ acr, ſit inuiſibilis nihilominus corporalis.

CAPVT. VI.

De contractu fideiuſsionis.

Contractus hic excogitatus eſt ab hominibus, ad ſecuritatem aliorum contractuum, & ideo in cæteris alijs contractibus ſe immiſcet. Et pignus, ſeu hypotheca, habeat ſe cen quidam fideiuſsiores, ideo quando huiuſmodi adſunt fideiuſsio non deſideratur. Propterea que poſt tractatum de pignoribus, & hypothecis, contexere placuit tractatum de fideiuſsione. Eſt autem nomen hoc deſcendens à verbo fideiubeo, ſignificat autem fideiubeo, idem quod pro altero promitto, Vlpianus.l.ſi dubites.§.filius familias. ff. de fideiuſsione. filius ſamilias, pro patre poterit fideiubere. Inde igitur verbale hoc deriuatur fideiuſsio & idem eſt quod ſponſio, pro alio facta. Iabo.l.ſed & ſi.ff. de fideiuſſ. inde etiam fideiuſſor, ſponſor eſt, qui alteri aliquid promittit, vnde Donatus inquit fideiuſſor eſt autor credendi, alium daturum facturumve ſua fide, ſuaque fide promittens. Et apud Latinos, idem eſt dictu fideiubeo, & fide mea, eſſe iubeo. Paul.l. vbi autem.ff. de verb. obligationibus.

Fideiuſſor mãdator cõſtitutor.

¶ Iuris autem conſulti, hæc ſubtilius, enodantes, tradunt fideiuſſorẽ, eſſe generale nomen ſub quo comprehenduntur, hæc videlicet mandator, conſtitutor, promiſſor & hæc ſi propriè ſumantur diſcriminantur, ſiquidem mandator, præcedit tantum obligationem. ff. mandati.l. ſi vero, non remunerandi cauſam.§.ſi poſt traditam. Niſi in caſu qui habetur eodem.§. ſi poſt traditam. At fideiuſſor, & præcedit & ſequitur obligationem, vt Inſtitut. eodem.§. fideiuſſor & præcedere, verum conſtitutor tantum ſequitur obligationem, vt. ff. de conſtitu. pec.l.1.§.1.& §. debitum. Hoc diſcrimen habes ex gloſſa.C. de fideiuſſoribus, & mandatoribus.l.1.

¶ Poteſt autem cuique contractui fideiuſſor accedere & mandator vt. ff. mandati.l.ſi hæreditatem.§. & in ſumma. Et. C. eodem lege.9. fit mentio horum, vbi habetur, ſi alienam, reo principaliter conſtituto, obligationem ſuſcepiſti, ſiue fideiuſsiorio ſiue mandatorio, vel quocumque alio nomine pro debitore intercesſiſti, non poſſe creditorem vrgeri eum, qui mutuam acceplt pecuniam, magis quam te conuenire, ſcire debueras cum ſi hoc initio cõtractus non placuit habeat liberam electionem.

¶ Vnde ſi mãdaui alicui, vt fideiuberet

pro mutuata pecunia, ſum mandator, ſi vero me conſtitui principalem debitorem, ſum conſtitutor, ſi vero ſolum fideiuſsi, ſum fideiuſſor, vel interceſſor, vt ius loquitur.

Vas, dis & vadimoniū quid denotent.

¶Huc quoq; ſpectat quod dicitur vadimonium. Nam etiam eſt quædam ſponſio comparendi, vel ſiſtendi in iudicio, per ſe, vel per alium ad diem præſcriptā, inde vadimonium differre, aut deſerere dicitur, vas autem ſignificat fideiuſſorem alterius in cauſa capitali, de qua re ſub hæc paucis tradetur.

¶Fideiuſsio igitur ab alijs hoc diſtat cō tractibus, quod ex alijs homo obligat ſe pro ſeipſo, at vero fideiuſsione homo obligatur pro alio, item quia fideiuſsio præcedit obligationem ex alijs contractibus ortam, aut ſequitur eam vnde vel eſt prior, vel poſterior, cæteris contractibus.

Fideiuſsio vel eſt prior, vel poſterior cæteris contractibus.

¶Cadit autem fideiuſsio, vel habet pro materia, omnem obligationem, ſiue naturalem, ſiue ciuilem quarum differentiam, nos ſuperioribus expreſsimus, libris, & item habet in materiam obligationem, mixtam ex naturali, & ciuili, vt docemur ex.ll.4.&.5. titulo. 12. part. 5. vnde fideiuſsiones, quæ huiuſmodi obligationes habent in materiam, ſunt validæ. Quocirca contractus qui eſt materia fideiuſsionis, ipſo iure eſt nullus itidem, & fideiuſsio eſt nulla. Quia collapſo fundamento quod illi innititur, collabi eſt neceſſe, vt ſi in contractu cum pupillo, cui ſubeſt fallentia, expellit à ſe fideiuſsionem, ſi autem non eſſet fallentia in contractu huiuſmodi valet fideiuſsio. At vero fideiuſſori, non ſupereſt recurſus, ad recuperandum, quod ipſe pro illo minori ſoluit, propter obligationem naturalem.

Idoneus fideiuſſor qs in iure, qui Hiſpanè dicitur, fiador lego llano y abonado.

¶Diſtinguitur autem in iure fideiuſſor, idoneus, à non idoneo, idoneuſque appellatur, qui poſsit facilter coram iudice conueniri. Et ob hanc difficultatem conueniendi eccleſia non cenſetur idoneus fideiuſſor, vt notat Bald. in lib. feud. titulo de alienatione feudi. ca. s. & notatur per Accurſium. in.l. 1. ff. ſi quis in ius voca. non ierit. Vnde non eſt idoneus fideiuſſor, qui coram iudice eius cauſæ non poteſt efficaciter conueniri, niſi priuilegio ſuo renuntiet, vt in.l. ſi quis in ius. ff. de in ius vo. Niſi ſit acceptatus per partem, vel per iudicem, qui debet idoneus reputari facit. l. arbitrio. ff. qui ſatiſda. cogan. At hoc intelligit Bald. in fideiuſſore iam dato, ſed de dando, diſtinguit, aut eſt impedimentum iuris, videlicet, quia non erat idoneus ratione priuilegij, & quia id temporis; ius repugnat, pro non dando habetur, niſi priuilegium remoueatur. Aut eſt impedimentum facti, ſcilicet, defectus facultatum. Et tunc vel eſt acceptatus, ignoranter, aut ſcienter, ſi ſecundum non reputatur idoneus, & ipſe qui ſcienter eum acceptauit, ſibi imputet, at ſi ex ignorantia, acceptatio non præiudicat.

¶Quod vero eccleſiaſticæ perſonæ non ſint idonei fideiuſſores traditur. cap. 1. de fideiuſſore, videlicet, quod non poſsit pro laico, eſſe fideiuſſor, & 11. quæſt. 1. cap. te quidem. Et clericus fideiubens punitur. Nam eſt abijciendus à clero, poſt debitam monitionem. Porro. l. 6. titulo. 18. lib. 3. fori. idem tradit quod nullus clericus, ſiue Archiepiſcopus, ſiue epiſcopus poſsit fideiubere intellige pro clero. Cæterum. ex. l. hac colligitur, quod etſi prohibeatur fideiubere, at factum tenet. Quoniam clericus ſi fideiuſsit, obligatur, ex patrimonio ſuo, ſoluere pro debitore, item ex iure canonico, idem habetur, ſiquidem, vt ex. c. colligitur. 2. tituli præcitati de fideiuſsionibus, ex redditibus beneficij, clericus fideiubens, ſoluit pro debitore, & ex. cap. vltimo. idem habetur, quod fideiuſsio huiuſmodi facta tenet, etſi prohibeatur. Quoniam multa ſunt quæ prohibentur quæ facta tenent vt habetur de iureiurando. cap. Quemadmodum & gloſſa, ad caput vltimum, & iuriſconſulti plerique ita cenſent, clerici pro laico fideiuſsionem ratam eſſe.

¶Imo vt gloſſa ad cap. p. inquit, quibuſdam placuit, non eſſe prohibitum clericis fideiubere ſimpliciter, ſed ne aſsidui ſint, in fideiubendo, quia textus ait, clericus fideiuſsionibus inſeruiens, abijciatur, ex concilio Cantuarienſi eſt textus. Non ait clericus fideiubens, ſed inſeruiens, inſeruire autem eſt incumbere fideiuſsionibus. Et ſunt

qui

qui dicant iſtud decretum conſilij eſſe, & non præcepti, vt Antonius Gomez. de fideiuſsionibus. At vero ſi conſilium eſſet, quomodo violans conſilium, puniendus traditur grauiſsima excommunicationis pœna conſilia enim, ſunt voluntaria, & qui ea opere non præſtat non peccat, & ideo non eſt dignus pœna. At vero ex canone hoc, diſcimus grauem pœnam imponendam, inſeruienti clerico fideiuſsionibus.

¶Et quidem quod monachorum fideiuſsio, ſit inualida niſi fiat iuxta formam canonis. Quod quibuſdam, ibidem quæ eſt quod illa celebretur ex licentia abbatis, & ex conſenſu capituli aut quod illa reſultet, in bonum monaſterij, res certa eſt, quippe monachus, non potitur bonis, vel patrimonialibus, vel eccleſiaſticis, quippe qui ſeculo eſt mortuus, ideo contractibus ſecularibus non poteſt immiſcere contractibus, Paulo

2. Timo. 2. teſtante, nemo militans Deo implicat ſe negocijs ſecularibus, niſi contractus ille in bonum verteretur monaſterij, &c. vt canon decernit, tunc enim contractus, habet finem ſpiritualem, videlicet alere, aut defendere Dei miniſtros, aut eorum facultates temporales, ſine quibus ſpiritualia conſeruari nequeunt. Itemque clericus, ſi neceſsitas laici idem poſceret nulla culpa eſſet fideiuſſor eius, vt ſi eſſet puella tradenda nuptui, & pro dote, clericus eſſet fideiuſſor, & alius non extaret, & ceſſante hac fideiuſsione, illa non nuberet, nihil criminis eſſet in hac fideiuſsione, quæ eſſet valde meritoria, & ita in alijs hoc genus caſibus.

¶ Et iſtud eſt, quod volebat opinio iuriſconſultorum ſupra à gloſſa indicatorum, videlicet, quod inſeruire fideiuſsioni, pro laicis, eſſet prohibitum clericis, non tamen ſimpliciter.

¶Quia caſus accidere poſſunt, quibus eſſet laudandum opus, tantum abeſſet vt vicio daretur. Quia igitur clerici poſſunt habere patrimonia, & habent quia ſine horum patrocinio, non promouentur aut habent redditus eccleſiaſticos, ideo iſtis non tam prohibetur, quam monachis. Nam ex patrimonio, vel ex redditibus tenentur, principali debitore, non ſoluente, ipſi ſoluere, & hoc in vtroque conſonat foro, & ciuili, & eccleſiaſtico, niſi quod non poſſunt, in carcerem conijci, ſi non ſoluerint, vt tradunt iuriſconſulti colligendo, illud ex. cap. 2. de fideiuſſor. vbi ſolum traditur, quod clericus fideiuſſor, ex redditibus ſoluat, & ex text. in cap. Odoardus, de ſolutionibus, & ibi gloſſa. Et gloſſa item ad. l. miles. ff. de regu. iuris, & ibidem vulgati doctores.

Clericus fideiuſſor ſi principalis debitor nō ſit ſoluēdo tenetur ſoluere.

¶Cæterum, quamuis carceri non tradatur, tenetur tamen in foro conſcientiæ, ſoluere fideiuſſor clericus, ſiue pro laico ſiue pro clerico, vnde Prouerb. 6. filij, ſi ſpoponderis pro amico tuo, defixiſti apud extraneū animā tuam, illaqueatus es ex verbis oris tui. Defigere animam, vtiq; eſt obligatam tenere conſcientiam ad ſoluendum, ſi alter non ſit ſoluendo ſiquidem eccleſia etſi prohibeat ne clericus fideiuſſor ſit pro laico, at factum tenet vt ſupra diximus, & ideo non prohibet, quod fidem quam iuſsit impleat. Siquidem hoc pertinet ad ius naturæ implere promiſſa quando ſunt circa materiam licitam, vnde infertur quod clericus ſi obſeruata prohibitione, non eſt idoneus fideiuſſor, at obſeruato foro conſcientiæ, idoneus eſt, ſiquidem in foro conſcientiæ, idoneus eſt, is eſt cenſendus qui tenetur promiſſum implere. Imo obſeruato etiam iure humano eſt idoneus ſub hac ratione fideiuſſor; quia etiam ſecundum hoc ius tenetur ex fideiuſsione.

Cleric⁹ qua ratione ſit idoneus fideiuſſor.

¶ At vero quia non poteſt conijci in carcerem, ideo non tam idoneus, quam laicus. Et item quia fideiuſsio, illi prohibita ex iure eſt ideo poteſt dici non idoneus, omiſſa ratione Baldi, quia non poteſt conueniri facile, quippe conueniri poteſt coram ſuo iudice eccleſiaſtico, & ſi non poſsit coram ſeculari. ¶Rurſus, etiā non reputantur idonei fideiuſſores milites, qui bello ſeruiunt, quos ius ciuile, etiā excludit à fideiuſsione, ne iſtis intricati, impedimentū præſtent militiæ in. l. milites. C. de loca. & condu.

Miles nō eſt idoneus fideiuſſor.

¶Item etiam qui ſunt conductores, ſeu arrendatarij cenſuum regiorum, itemq; & ſerui, niſi habuerint peculiū propriū, vt olim habebant ſerui aſcriptitij.

Mulier qua ratione ſit idoneus fideiuſſor.

¶Rurſus,mulier ex fragilitate ſexus,reij citur ab hoc contractu fideiuſsionis. Et non loquimur modo de muliere coniugata,de qua poſthac erit mentio,ſed ſolum de muliere generaliter obſeruando ſexum,non ſtatum,de muliere igitur in l.2.&.3.tit.12.part.5.quod nulla mulier poſsit fideiubere, & quod ſi fideiuſſerit nulla ſit fideiuſsio niſi in quibuſdam caſibus.primo ſi fideiuſſerit, pro libertate quæ ſeruo datur,ſecundo in cauſa dotis, quæ datur mulieri. ¶.3. quando ipſa ſcienter priuilegium ſuum renuntiat.

Exceptiones à iure, quibus mulier ſi ſit fideiuſſor tenebitur ex fideiuſsione

¶.4.ſi biennio durat in fideiuſsione, & poſt modum innouaſſet, & dediſſet pignori,vel pignus accepiſſet pignus ſuper illa.

¶.5.ſi pretio conducta fideiuſsit.

¶.6.ſi ſe ſimulauit, aut mentita eſt eſſe maſculum, induens ſe virilibus veſtibus, vel alias acceperit perſonã virilem, vt putaretur eſſe vir, & ſub virili perſona fideiuberet,ne ſub muliebri habitu repelleretur.Siquidem fraus & dolus nulli debent patrocinari.Et iura nolũt fraudulentis ſed ſimplicibus patrocinium ferre,ideo huiuſmodi mulier cadit à ſuo priuilegio, & fauore, & manet obnoxia fideiuſsioni,etiam in foro conſcientiæ.

¶.7.ſi ipſa fideiubet eidem,à quo ipſa recepit fideiuſsionem, & demum octauo, ſi iurauit ex.cap. ex reſcripto de iureiurando.

Iurata fideiuſsio & ſi ſit fęminę valet nec iuuatur Velleiano.

¶Huiuſmodi ſunt caſus,quos excipit.l. commemorata,à lege generali prohibẽte, & annullante muliebrem fideiuſsionem.Namq; non ſolum hæc lex, tanto, ornat priuilegio ſexum fœmineum, ſed etiam ius ciuile, prius ornauerat, vt eſt text.in.l.quamuis.§.interdum.ff. ad Velleian. Et communis eſt ſenſus iuriſconſultorum gloſſa ordin.Bart.Bal.& communiter docto.in.l. cum quis. C. de iuris,& facti ignoran. Et huiuſmodi iura, etiam fauent in foro conſcientiæ.Namque exceptis cõmemoratis caſibus,mulier ſi fuerit fideiuſſor pro aliquo,non tenetur ex fideiuſsione.Imo exceptio huiuſmodi valet etiam in foro conſcientię. Siquidem iura huiuſmodi fundantur ſuper naturali fragilitate & mobilitate ſexus fœminei,ideoq; quia fundantur ſuper veritate naturæ, habẽt locũ etiã in foro cõſcietię,ita cẽſuit Abbas in.c.Pleriq; de immunitate eccleſia. & ibidẽ alij doctores.¶Sed quæres, forſan num ſi mulier fideiuſſor ſoluit,poterit ne repetere, quod ſoluit? & num creditor tenebitur in foro conſcientię reſtituere?Reſpondetur primo quod mulier repetere poteſt, per condictionem indebiti. Nãm huiuſmodi exceptio eſt perpetua & fauorabilis textus eſt in.l.qui exceptionem.ff.de conditio.Et in.l.quamuis.§.interdum.ff. ad Velie.& eſt cõmunis ſententia iuriſconſultorũ,ſecundo reſpondetur, quod creditor,tenetur reſtituere. Patet, quia quod ſibi non debetur,accepit, ideoque recepit,quod non erat ſuum,quocirca,ſi alienum habet,furti arguetur,ſi retinuerit inuito domino Quamobrem tenebitur reſtituere,huiuſmodi quod à muliere propter fideiuſsionem,fuerit acceptũ. Imo etiamſi interuenißet cõtractus guarentigius,propter eãdem cauſam.Quod ſi obieceris,quia poſt ſententiam,& rem iudicatam,res indebite ſoluta repeti non poteſt ex.l.Iulianus.ff.de condi. indebi. & in.l.1.C. eod. tit.Reſpondetur, quod huiuſmodi leges, loquuntur,quãdo poſt plenam diſcuſsionem in contradictorio iudicio,lata eſt ſententia,at vero, quando lata ſolum eſt ex vi inſtrumenti continentis contractum fideiuſſorium, & guarentigium citra vlteriorem cognitionem.Imo addunt iuriſconſulti, quod exceptio Velleiani in fauorem muliebris ſexus,poteſt opponi,etiam poſt ſententiã diffinitiuam, antequam mandetur executioni, ipſa ſolutio,ideſt, quam ſoluat mulier creditori & indicant tex.in.l. tametſi.ff.ad Mace. quæ omnia vera ſunt vt dudum aiebam,niſi mulier renuntiet, beneficio Velleiani,& exceptis alijs relatis caſibus.Namq; ſi renuntiauerit, non poteſt opponere exceptionem,ex Velleiano vt probat text in.l.fina.§.fina. ff. ad Velleianum.Poteſt enim quis renunciare ijs, quæ in fauorem eius inducta ſunt vt colligitur ex tex.quod fauore.C. de legibus.Quibuſdam tamen iuriſcõſultis inficiantibus, quibus diuerſa arridet ſententia, quod mulier, non poteſt renunciare huic iuri, ſiquidem ius hoc introductum eſt, vt pręſidio eſſet fragilitati, & facilitati, aut leuitati muliebri, ſi autem renuntiatio valeret, huiuſmodi beneficij, facilè induceretur mulier,

Iura ciuilia fundata ſuper veritate naturæ etiã efficacia ſũt in foro cõſcientiæ.

An mulier poſsit renũciare Velleiano.

mulier, ad renunciandum, & perſuaſa re nunciaret, vnde rarus eſſet fauor iuris illis impenſus. Et hoc placitum eſt Bart. Albe. Baldi, & aliorum, verum in reguo noſtro, non hoc recipitur placitum, ſed primo commemoratum quippe talis renunciatio, probatur ex. l. 3. iam citata ti. 12. part. 5. Et videtur rationabilis hæc lex, ſiquidem ſi mulier gnara legis, & priuilegij, nullo compellente ſed ſpountanea, cedit ſuo priuilegio, ceſsio quid ni erit valida? Neq; propterea priuilegij huius rarus eſſet fauor, imo frequens. Siquidem non multæ ſunt quæ renuntiãt, niſi ob ſuam, vel aliorum vtilitatẽ. Quod ſi dixeris, clericus nequit ſuo renuntiare clericali priuilegio, declinando iuriſdictionem eccleſiaſticam, & ſi ex facto renuntiet, non valet renunciatio, igitur neque mulier.

Renũciatio Velleiani valet ex iure regni Caſtellæ.

¶Reſpon. eſſe diſparem rationem, ſiquidem priuilegium clericale, eſt in fauorem ſtatus eccleſiaſtici, & ideo renunciãs clericus totum ſtatum lædit eccleſiaſticum, & ideo ius repudiat hanc renuntiationem. Cæterum priuilegium Velleianum, non datur propter ſtatum, ſed propter ſexum, neq; repudium huius renuntiationis in iure legimus, & ideo ſi hæc renunciat, non læditur altera, ſi nolit renunciare. Et quid ſi renuntiaſſet, habita deliberatione cum amicis, & maioribus ſuis, à quibus conſilium accepit, aptè renuntiare, nunquid hæc renunciatio eſſet inualida quæ ex maturo virorũ profecta eſt conſilio? Vtiq; ſi coacta, ſi decepta, ſi ignara renuntiat, quod non valeat renuntiatio, quis inficiabitur? at ſi ſciens & volens, & habens ætatem deliberandi maturam renuntiat, ſatis rationi conſentaneum eſt quod valeat renuntiatio.

Quãdo renũtiatio priuilegij lędit ſtatũ renunciãtis non valet.

¶Præter dicta, etiam minor, non poteſt eſſe fideiuſſor, ideo non eſt idoneus fideiuſſor minor. 25. annis. Nam ſi ſit fideiuſſor poteſt reſtitui, ſiue ſit fideiuſſor extranei ſiue conſanguinei, ſiue debitor principalis, ſit ſoluendo, ſiue non: quia hoc caſu ſemper præſumitur læſio text. eſt in. l. ait prætor. §. non ſolum. ff. de minori, & ibidem gloſſa ordinaria, & accedit doctorum vulgatorum calculus. Et ratio eſt, quia fideiuſſor, obligat ſe pro alio, minor autem, huiuſmodi, non poteſt ſe obligare pro alio, quia nondum eſt ſui iuris, imo neque pro ſe ſimpliciter, niſi in caſu proprij commodi, vt ſupra relatum eſt.

Minor. 25. annis non põt eſſe fideiuſſor niſi in caſu quodam.

¶Limitant autem hoc vniuerſale dogma, iuriſconſulti, niſi fideiubeat huiuſmodi minor, pro patre, in carcerem coniecto, quia tunc id temporis tenetur, & efficaciter obligatur, imo ſi non faceret, poſſet exhæredari modo decimumoctauum aſſecutus fuerit annum, & ſit maſculus. Et eſt argum. text. in authen. ſi captiui. C. de epiſcop. & cleric. & in authent. vt cum de appella. cog. §. cauſas, collatione. 8. & hoc eſt placitum iuriſconſultorum in. l. fina. C. de in integrum reſti. mino.

¶Iam vero de coniugata muliere, eſt diſſerendum, an ſit idoneus fideiuſſor, in qua præter ſexus fragilitatem, adeſt ſtatus matrimonialis vinculum, ideo ratione ſtatus coniugalis, nouum deſiderat, & ſpecialem tractatum, de huiuſmodi autem, ad hanc rationem ſancitur, in. l. 5. titulo. 18. libro. 3. fori ſi maritus fuerit fideiuſſor, citra aſſenſum vxoris, & ſoluerit, vxor non tenetur ex hac ſolutione, neque vxoris hæredes neque dum viuunt, neque defuncti vita. Quod ſi vxor fuerit fideiuſſor, citra aſſenſum viri, inualida ſit, & neque ipſa, neque bona eius teneantur, ex huiuſmodi fideiuſsione, & idem. l. 1. titul. 10. libro. 5. ordinationum regiarum, iubet quod vxor, non poſsit ſe obligare, & quod ſi quam obligationem fecerit ipſa, non liget, neque ipſam neque liberos ſuos, vnde. l. 2. ibidem item iubetur, quod mulier non poſsit conijci in carcerem propter pecuniaria ſua debita, etiamſi ſint debita regia, neque propter mariti debita. l. 27. Tauri & l. 7. recopil. lib. 5. tit. 13.

Mulier non poteſt contrahere ſine cõſenſu viri.

¶Vnde ſi vir premebatur aliquo debito pecuniario ante contractum matrimonium, illud ſoluere, vxor poſt contractum non tenebitur matrimonium, vnde notant iuriſconſulti, quod iuramentum, non erit efficax, ſi præſtetur contra huiuſmodi ius videlicet, ſi vxor iuraſſet, ſe obligare, citra conſenſum ſui viri vt aduertit Bald. ff. de iureiurando, ſuper rubrica verſicul. ſed hic quæritur. Et ratio eſt, quia huiuſmodi iuramentum, eſt

Iuramentũ vxoris de nõ requirẽdo aſſenſu mariti in cõtractu non valet.

contra vnitatem matrimonij, & ideo eſt iniuſtum iuramentum, ſoluens vnionẽ connubij, ideo non tenet, non enim poteſt iuramentum, agere contra matrimonij ſacramentum.

¶In lege autem. 9. lib. recopila. 5. tit. 3. de re hac ſic diſponitur. Deinceps mulier non poteſt ſe obligare ex fideiuſsione, pro marito, etiāſi dicat, & alleget, quod huiuſmodi debitum conuerſum eſt in ſuam vtilitatem. Et ſimiliter iubemus, quod ſi ex communi conſenſu, ſe obligauerint vir, & vxor, ex contractu vno, vel ex diuerſis quod vxor non teneatur, ex huiuſmodi, ad aliquid ſoluendum. Præterquam ſi probetur, quod huiuſmodi obligatio fuit in vtilitatem vxoris. Nam id temporis iubemus quod pro ratione, illius vtilitatis, valeat illa obligatio. Cæterum, ſi id quod conuerſum eſt in commodum vxoris, fuit in rebus, quas maritus tenebatur vxori impendere, ſicut in veſtitu eius, aut alimonijs, & alijs neceſſarijs rebus, iubemus, quod propter huiuſmodi non teneatur ad aliquid vxor. Quæ omnia intellecta volumus modo, talis vtriuſque ex communi conſenſu obligatio, non ſit ob pecuniam, cenſibus regijs debitam & habetur hæc lex inter ll. Tauri. 1505.

Vxor etiam ex cõſenſu viri nõ poteſt ſe obligare niſi ad ea quæ ſunt ſibi ad vtilia fideiubẽdo pro viro

¶Hæc autem lex moderatur pro regno Caſtellæ vniuerſas alias relatas leges, & eſt admodum fauorabilis mulieribus coniugatis. Quod vero coniux egeat viri autoritate, ad contrahendum, & citra eius facultatem, non poſsit ſe obligare, inde procedet, quia vir eſt. 2. Corin. 12. caput mulieris, & ideo quia membrum ſine capite nihil operari poterit, ſine licentia mariti, non poterit contrahere. Et item, quia vxor, eſt ſub viri poteſtate Geneſ. 3. ſub viri poteſtate eris, hac ratione viri eget autoritate, iuris autem conſulti, tradunt in tribus eſſe mulierem ſub viri poteſtate, & in reſidentia, vel cohabitatione, quia tenetur ſimul cohabitare cum viro, & item in operibus, quia tenetur viro cooperari, cuſtodit enim mulier, & conſeruat, quæ vir lucratur & itẽ in iuriſdictione, quia tenetur viro obedire vt. ff. de iudicijs. ff. exigere dotem, vel breuius dicere poteris Theologicè, in omnibus attinentibus ad ius vxorium eſſe æqualem viro & non eſſe ſub viri poteſtate, in iuriſdictione vero, eſſe ſub viri poteſtate, vt nos in. 4. Sentent. tradidimus.

Vxor in quibuſdam eſt æqualis viro, in alijs eſt illi inferior.

Porro autem in. l. 13. tit. 20. lib. 3. limitantur hæc, ſiquidem ibidem traditur. Quãuis vxor non poſsit fideiubere, neque ſe obligare, ſine aſſenſu viri, cæterum ſi fuerit mulier quæ negociatur, vendendo, & emendo per ſe, vel ſibi ſit neceſſarium emere aut vendere valeat obligatio omnis, & contractus omnis, de rebus ſibi neceſſarijs. Et rationem huius aſsignant iuriſconſulti, quia mulier, etiam iubente viro, non tenetur negociari vt docet Bal. in. l. ſi vxorem. C. de conditio. inſer. ideo ſi negociatur, ad obligationes ſeruientes ſuæ negociationi non eget viri autoritate. Item ſi emit rẽ aliquam, vel vendit, &c. & non adeſt vir, & emptio rei eſt vtilis ſibi, vel ſuæ familiæ, vel mutuum accepit, in ſui, vel viri emolumentum, valet quod egit citra viri ſui autoritatem vt ex hac lege colligitur ex verbis finalibus.

Mulier etiã iubẽte viro nõ tenetur negociari.

¶Quibus adde, quod ſi caſus neceſſarius emergat, & vir, detrectauerit facultatem exhibere vxori, vt ſe obliget, aut contrahat ex aliquo contractu neceſſario vel emendi, vel mutuo accipiendi, vel locandi, aut conducendi, &c. iudex poterit compellere virum, vt facultatem impartiatur vxori faciendi, totum id quod citra facultatem mariti facere nequit.

¶Quod ſi adhuc vir detrectet, iudex ſuam vt id faciat facultatem poterit impartiri, & ratum erit quod fecerit mulier in vtroque foro, modo iudex id faciat cum cognitione cauſæ.

¶Imo ſi abſens fuerit vir, neque ſperatur, de proximo venturus, & eſt periculum in mora, iudex præcognoſcens cauſam, ſi contrahere, eſt expediens aut neceſſarium vxori poterit iudex, eam præſtare autoritatem contractui, quam maritus eſſet impartiturus, ſi adeſſet, vt habetur ex. l. 4. & l. 6. libr. Recopilat. vbi ſupra. Et in. l. 5. traditur ibidem, quod vir poteſt ratificare, quæ vxor fecit, citra ſuam autoritatem, ita in generali, vt in ſpeciali. An autem mortua vxore, poſsit ratificare, vir quæ ipſa viuendo fecerat, citra eius autoritatem, tacitam, vel expreſſam, arbitror nõ poſſe. Siquidem iam ſolutum

eſt matrimonium ad Rom. 7. mulier ligata eſt lege viri, quandiu vir eius viuit, cum autem mortuus fuerit ſoluta eſt à lege viri. Ergo cum ſit ſolutum matrimonium, & vxor iam non ſit, neque vir ſuperſtes, eſt iam vir eius, nihil habet iuriſdictionis, in geſta vxoris quæ fuit, ergo non poteſt ratificare contractum, vxoris defunctæ.

Dubium. 1. ſi optio ſit creditori agēdi contra quē volet, vel fideiuſſorē vel debitorē principalem.

¶ Eſt autem dubium. 1. circa prædicta, num creditor, qui habet debitorem, & fideiuſſorem debiti, habebit optionem, eligendi contra quem mallet? An potius quando debitor principalis adeſt, fideiuſſor non eſt moleſtandus, ſed agendum prius contra principalem debitorem, & quando non fuerit ſoluendo, facta diuiſione ſuorum bonorum referenda eſt actio in fideiuſſorem?

¶Hoc dubium eſt antiquum ſatis. Et ſecundum iura antiqua optio erat creditoris, vel agere, contra principalem debitorem, vel contra fideiuſſores. l. creditori, &. l. iure noſtro. &. l. non rectè. C. eodem titu.

¶Quæ tamen iura corriguntur per auten. Præſente. C. eodem tit. & per auten. de manda. & fidei commiſſis colla. 1. & l. 9. eodem titulo. part. 5. quibus cauetur quod ſi debitor principalis, adeſt, contra eum ſit primo agendum à creditore, aut ſi non adeſt, à iudice ſignetur tempus competens, vt à fideiuſſore, trahatur, compareat, & ſoluat, quod ſi non extiterit, tunc agatur contra fideiuſſorem.

¶Et ſanè huiuſmodi iura videntur ſatis iuſta. Enimuero cur dicitur debitor principalis, cuius eſt debitum, niſi quia ipſe primo tenetur ſoluere, & fideiuſſor non dicitur principalis, ſiquidem primo impetu non eſt agendum contra eum donec facta diſcuſſione bonorum debitoris, conſtet, non eſſe ſoluendo. Imo videtur, quod in omni fideiuſſione, ſit hæc tacita conditio, ſi debitor nō ſoluerit, ego fideiubeo ſolutionem. Niſi fideiuſſor renunciaſſet huic conditioni.

¶Porro autem in. l. 3. libro. 3. fori. titul. 18. diuerſa ab auten. conſtituuntur, & antiqua iura renouantur, ſic enim habet. Quia accepit fideiuſſorem pro ſibi debito. ſi voluerit exigere debitum, à ſuo debitore fas ſit ei hoc facere. Et debitor, non poſſit excuſare ſolutionem dicens, quod ipſe habet fideiuſſorem. Siquidem quamuis habeat fideiuſſorem, non ideo, ipſe non eſt debitor, item ſi voluerit creditor exigere debitum à fideiuſſore facultas ſit illi, vt faciat. Siquidem cum ambo teneantur, & debitor, & fideiuſſor, in arbitrio erit creditoris exigere debitum, à quouis maluerit. Excepto ſi fideiuſſio, aliam habuerit rationem, ex alia conditione.

¶Et ſunt iuriſconſulti recentiores, qui omnino putant, hanc legem practicari modo, in iudicijs, itaque ſecundum eos indiſtinctè poteſt creditor exigere debitum à principali debitore, vel à fideiuſſore citra renunciationem autenticarum prædictarum, vnde infertur ſi hoc verum eſt, quod etiam non facta prius diſcuſſione bonorum principalis poteſt conueniri prius fideiuſſor, ſunt qui exponant legem prædictam, quando fideiuſſor, etiam ſe conſtituit principalem debitorem, tunc enim optio erit agendi, contra quem primo voluerit creditor, verum tum iam fideiuſſor, non ſolum eſt fideiuſſor ſed conſtituitur principalis debitor, at lex loquitur de fideiuſſore. Porro quæ ſit praxis huius legis me latet, at rationabilem eſſe auten. commemoratam, ego nō hæſito. Quod ſcilicet, primo agatur contra debitorem in iudicio, quam contra fideiuſſorem niſi eſſet non ſoluendo, vel mortuus debitor, aut longe agens. Et quale quale hoc fuerit iuriſconſulti viderint. in foro ſaltem conſcientiæ fideiuſſor non tenetur debiti, niſi quando, debitor non ſit ſoluendo. Niſi fideiuſſor aliter conuenerit, vel paciſcatur cum debitore. Et ratio eſt, quia fideiuſſor eſt debitor minus principalis, ideo conueniendus eſt primo principalis.

Lege pract. Monteroſij tract. 7.

¶ An autem pro mortuo poſſit obligari fideiuſſor, iacente hæreditate, reſponſio eſt affirmatiua. Quippe in ipſa hæreditate eſt obligatio paſſiua, tanquam in perſona ficta, quæ repræſentat defunctum. text. eſt in. l. mortuo reo. ff. de fideiuſſio.

¶ Secundum dubium eſt, an fideiuſſor obligetur ad ampliora, quam debitor. Poteſt autem, exceſſus iſte obligationis conſiderari, vel in quantitate, vel in qualitate, vel in tempore, vel in loco. In quantitate erit exceſſus, vt ſi debitor, debeat. 20. & fideiuſſor, fideiuberet. pro. 40. in qualitate, vt ſi principalis obligatio fuiſſet conditionalis, & fideiuſſio pura, & ſimplex, aut ſi illa fuiſſet, non iurata, & fideiuſſio iuramento ſolidaretur. Aut ſi principalis obligatio fuit ſine inſtrumento guarentigio, quod habet paratam executionem & fideiuſſio, facta fuit, cum huiuſmodi inſtrumento. Aut ſi principalis obligatio fuit celebrata ſine hypotheca, & fideiuſſio tamen, fuit contracta ex hypotheca, & hoc genus ſunt quæ poſſunt facere fideiuſſiones excedere ex qualitate ipſam principalem obligationem. Aut tempore, vt ſi principalis debitor, ſe obligauit, ad annum, at fideiuſſor, ad ſtatim, vel loco. vt ſi debitor ſe obligauit loco commodo, ſoluere & fideiuſſor, etiã incommodo. De quibus modis. l. 7. tit. 12. part. 5. ita diſponit, in omnibus iſtis modis poteſt fideiuſſor excedere obligationem principalis & ex omnibus nõ tenetur, niſi ſolum, in quanto, & in modo, quo principalis tenetur.

Si exceſſerit fideiuſſor obligationé principalé non auget obligationé fideiuſſoris.

¶ Obſeruandum tamen eſt quod huiuſmodi lex, non tollit, quin efficacius, & maiori vinculo obſtringi poſſet obligari fideiuſſor, quam principalis. Quandoquidem ſi principalis ſolum obligatus eſt ſolum ex obligatione naturali, at fideiuſſor ex ciuili, item ſi iurat, fideiuſſor, & non principalis, iam maiori vinculo tenetur fideiuſſor. Itaq;, quo ad rem vel locum, vel tempus, &c. nõ poteſt amplius obligari fideiuſſor, quam debitor, vt. l. præfata ſanciuit. Et hoc eſt quod volunt quædam iura dicentia, quod fideiuſſor non poteſt obligari in duriorem partẽ, quam debitor text. in. l. Grecè. §. illud. ff. de fideiuſſo. tex. in. §. fideiuſſores Inſtit. eodem tit. verum, quod quando fideiuſſor poſſit teneri fortiori vinculo, quã debitor principalis, nõ poſſumus inficiari. Nam ſi iurauit fideiuſſor, ſe ſoluturũ, & debitor non iurauit, fideiuſſor tenetur ex iure, & ex iuramento ſoluere, & alter tenetur ſolum ex iure ſoluere, ſiue iuramento.

Fideiuſſor nõ poteſt obligari in duriorẽ partem quam principalis debitor.

¶ Sed dicet aliquis, quid efficit hoc iuramentum, vel hoc qualecumque ſit maius vinculum in fideiuſſore? Siquidem ſi autentica iam citata obſeruatur, ſemper primo conueniendus eſt debitor principalis, quam fideiuſſor, & primo facienda eſt diſcuſſio in bonis principalis, ergo perinde eſt, ac ſi non eſſet innodatus maiori vinculo. Et equidem, hoc vnum operabitur maius iſtud vinculum, quod ſi fideiuſſor iurauit, ſe ſoluturum, ſi occidat quod debitore non ſoluente, quia non habet vnde, ille non ſoluat erit reus periurij. At ſi acceſſit hypotheca fideiuſſioni, non videtur quod hypotheca obnoxia erit debito principali, ſi obſeruamus verba. l. ex part. ſupra citata, cæteris, quid operetur amplius, ſupra debitorem non video.

¶ Sit. 3. dubium, an condemnato, principali debitore, ipſo facto, ſine ampliori, vel citatione, vel proceſſu, ſit condemnatus fideiuſſor. Et hoc dubium mouetur, & deciditur à gloſſa, ad caput vnicum de iniurijs libro. 6. Diſtinguit enim dupliciter celebrari poſſe fideiuſſionem, aut quod ſit fideiuſſor contractus, aut quod ſit fideiuſſor, de iudicio ſiſti. Prior autem fideiuſſor, eſt de iudicatum ſolui. Et ratio eſt, quia qui fideiuſſit. s. modó, ſic iubendo, in ſententiam venturam conſenſit, & quando proceditur contra conſentientem, non eſt neceſſaria citatio vt. ff. vſuris. l. Herennius, id quod verum eſt modo conſtet ex ipſo iudicio, ipſos, id eſt, debitorem, & fideiuſſorem eſſe obligatos. Agitur enim tunc cum vtriſque. Et agitur cum fideiuſſore actione ex ſtipulatu. ff. de fideiuſſio. Gre. §. ſi cum fideiuſſore. ſi vero ſecundo modo celebretur fideiuſſio, & fideiuſſor tãtum fideiuſſit, reum in iudicio ſiſti, debitore condemnato abſoluitur fideiuſſor. Quippe iam adimpleuit quod promiſit, videlicet, quia fecit reum iudicio ſtare. ff. de fideiuſſio. Græcè. §. 1. ſecus autem vt diximus ſi fuit fideiuſſor, de iudicatum ſolui, quia condemnat reo, fide conſequenter condemnatur. ff. iudicatu. ſol. l. 1. Et idem dicendum ſi fideiuſſor totius cauſæ eſt acceptus vt in prædicto. §. fina. de fideiuſſo. Grecè. §. 1. ad finem. §. Nãq; tũc fideiuſſor apponitur ad

ſoll-

ſoliditatem iudicij, vnde eſt pars intrinſeca fideiuſsio ipſius iudicij, vt Iuriſconſulti tradunt. l. 1. ff. iudica. ſolui. Et vt ipſi ferunt, hæc fortius vera ſunt in criminalibus, vbi ſatiſdatur iudici non tanquam creditori, ſed tanquam exactori, & arctatori. ff. de in ius vocã. l. eum pro quo. An autem poſt condemnationem debitoris, & fideiuſſoris contractus fideiuſſor habeat beneficium exceptionis excuſsionis, Iuriſconſultis creditur quibuſdam, quod adhuc competit, excuſsionis bonorum debitoris exceptio, quę poteſt opponi in executione ſententiæ ſiquidem fideiuſſor de iudicatũ ſolui, ex verbis ſuis ante ſententiam non tenebatur ſoluere debitum, quocirca tunc non poterat excipere, igitur poterit excipere, poſt condemnationem. Porrò, ſi lex ſupra indicata fori practicatur, vtique ſi creditor ante condemnationem debitoris, poterit conuenire, vel debitorẽ principalem, vel fideiuſſorem, igitur poſt cõdemnationem multo fortius, poterit petere executionem, contra fideiuſſorem omiſſo debitore principali, igitur non competit tunc exceptio de diſcuſsione bonorũ debitoris primarij: verũ iſthæc mittamus in Iuriſconſultos.

Bal. l. ſancimus. §. & cũ antiquitas. C. de vſuris rei iudicatæ.

¶Hoc tamen ſcito ex, l. 13. titul. 18. lib. 3. fori. quod ad omnia quæ tenetur debitor, tenetur & fideiuſſor, & nõ ad amplius, vt ſupra iam diſſertum eſt, ſed addit hæc lex. ¶Item omnes defenſiones, quas debitor habet in fauorem ſuũ, omnes eas ſibi vendicat fideiuſſor. Et poterit eaſdem allegare, & ſe defendere ex illis. Etiamſi debitor qui introduxit fideiuſſorem, obſtet fideiuſſori ne vtatur defenſione.

¶Gloſſa autem huius legis ad verbum defenſiones, ſubaudit de defenſionibus, realibus, vel rei cohærentibus, ſcilicet debito, non de perſonalibus. vt. l. ex perſona. ff. eod. titul. l. defenſiones. C. de exceptio. vbi habentur verba hæc defenſiones, ſiue exceptiones ad interceſſorem extendi quibus reus principalis integro manente ſtatu munitus eſt conſtat, & gloſſa ibidẽ de realibus intelligit nõ de perſonalibus. Dicit integro manente ſtatu, quia ſi mutatur ſtatus ſecus eſt: ſiquidem vt habetur. C. de fideiuſſo. l. 1. ſi Lyſiæ mutuaui decem, & ille damnetur exilio iã tertia pars ſignatur fiſco: vnde ſolum poſſum agere cõtra Lyſiam pro duabus partibus: verum contra fideiuſſorẽ, poſſum agere de toto debito, quia in ſolidum fuit fideiuſſor, & ei non competit defenſio principalis, quippe ſtatus non perſtitit integer.

Fideiuſſor etiam inuito principali fruitur defenſionib⁹ & exceptionibus principalis.

¶Cæterum ſi debitor principalis eſt verbi gratia, nobilis qui propter debita nõ poteſt in carcerem tradi, & fideiuſſor, eſt agricola, vtique agricola non poterit gaudere exceptione nobilitatis, quã principalis poterit opponere. Hæc nanque exceptio eſt perſonalis, & non realis vt prædictum eſt.

EX deciſione huius dubij ſequitur, quod liberato debitore principali liberatur, & fideiuſſor, & omnibus modis quibus ille liberari poteſt à debito ijſdẽ, & fideiuſſor regulariter loquendo.

¶Iuriſconſulti porrò, ſex enumerant caſus, quibus liberatur fideiuſſor, primo liberatur à fideiuſsione ſolutione principalis debitoris. text. eſt in. l. in omnibus. ff. de ſolu, quod ſi rogitas, & quid ſi fundus vel res alia, data eſt in ſolutum creditori & poſtea ſit euicta num tum poteſt creditor agere contra fideiuſſorem.

Sex caſus quib⁹ liberatur fideiuſſor.

¶Reſpondetur, quod obligatio fideiuſſoris, adueniente euictione quæ videbatur iam ſolutione extincta reuixit: vnde ſi iure erat ſublata, datione in ſolutũ, eodem iure reſtituitur euictione ſecuta. Vnde ſi debitor non ſit ſoluendo fideiuſſor ſubſequente euictione, tenetur reſtituere, & eſt argum. text. in. l. Titius. ff. de iure fiſci.

¶Secundo liberatur nouatione, quia ſi principalis obligatio nouatur inter creditorem, & debitorem, liberatur fideiuſſor niſi hic conſentiat in nouationem, vel de nouo obligetur, vt traditur in. l. vbicunque. ff. de fideiuſſoribus.

Quomodo obligatio fideiuſſoris quæ videbatur extincta reuiuiſcit.

¶Tertio modo præſcriptione, quoniã præſcripta obligatione & actione principalis debitoris. ex lapſu temporis, cenſetur præſcripta etiam actio fideiuſſoris ex. l. omnes. C. de præſcriptione. 30. aut 40 annorum.

¶Quarto liberatur fideiuſſor ex pacto inito inter creditorem, & debitorem, de non petendo, & quanuis debitor pactũ illud poſtea remittat non poteſt auferri exceptio, & liberatio fideiuſſoris, quæ ſi

ta fine

ta ſine nouo conſenſu, & voluntate ſua, ex.l.fina. ff. de pactis. Siquidem ius ſemel mihi quæſitum ex cõtractu, vel per ſona alterius non poteſt me inuito, à me auferri.

¶Quinto ſucceſſione, & actionis confuſione. ¶Sexto vt multi credunt Iuriſcõſulti fideiuſſor liberatur prorogatione termini. Quippe tunc fit nouatio. Et eſt lex fori. 10.titul. 18.lib. 18.quæ ad hanc rationem diſponit ſi creditor prorogauit terminũ ſolutionis debitori, intra illum terminum, citra conſenſum fideiuſſoris, fideiuſſor liberatur. quia innoua tus eſt contractus. Et gloſſa exhibet rationem, quia intra terminum primum videtur facta nouatio, per termini prorogationem. Et inducit in fauorem huius legis.l.pen. ff. de præto. ſtipula.&.l. nouatio.l.ſi pupillus ſi tamẽ inquit poſt terminum fiat talis prorogatio, non liberatur fideiuſſor, & colligit lege eadem per ſenſum ex contrario. Quoniam lex ait, ſi ante terminum abſolutum prorogauerit creditor ſolutionem, liberatur fideiuſſor, ergo ſi poſt abſolutum terminum, fiat prorogatio non liberatur, vt videlicet, ſi terminus præfixus à creditore, erat annus, ſi elapſo anno, prorogauerit diutius ſolutionem, non liberatur fideiuſſor, & eſt text. in.l.cum ſtipulatus ſum mihi à Proculo. ff. de verb.oblig. & ibi per Bartolum.

¶Panor. autem in cap. conſtituit. de fideiuſsio. communem credit eſſe de quæſtione iſta deciſionẽ hanc, videlicet, aut fideiuſſor erat ad certum tempus ſolum vt puta ad annum, & hoc modo non tenetur, ex fideiuſsione prorogato termino per.l.item quęritur.§.qui impleto. ff. de loca. ex qua habetur quod ſi locaui tibi domum vſque ad annum, & tu dediſti pro pretio locatorio fideiuſſorem, attamen conductor tacitè conducit, in diutius tempus, fideiuſſor non tenetur iam de fideiuſsione, niſi nouè fideiubeat.

¶Aut fideiuſsio erat pura, etſi ſolutio dilata ſit ad certum tempus, quia videlicet fideiuſſor, non præſcripſit ſuæ fideiuſsioni certum tempus, ſed ſolum ſimpliciter fideiuſsit, etſi creditor, præſcripſit tempus debitori principali ſoluendi. Tunc etſi ſolutio prorogetur fideiuſſor non liberatur, ſiquidem nulla facta prorogatione tenetur fideiuſſor, etiam poſt terminum: ſicut & reus principalis arg.c.cum dilecti.de dolo &.l. Celſus. ff. de arbitris. & Panor. ſubſcribit Syluester verb. fideiuſſor. quæſt. 14. Et videtur rationi conſentanea hæc dubij deciſio, ſiquidem contractus, non producitur amplius, quam ex conſenſu contrahentium. Igitur ſi fideiuſſor, ſolũ ſe obligauit ad annum, tranſacto anno non tenebitur exempli gratia, ſi creditor dedit ſpacium annuum debitori, & fideiuſſor obliget ſe, quod ſi intra annum debitor non ſoluerit, quod ipſe ſoluet pro anno illo: itaque ſolum ſe obliget fideiubẽdo ad ſoluendum pro illo anno. Et manifeſtum videtur, quod ſi fideiuſsio fuit reſtricta ſolum pro curriculo vnius anni, quod elapſo illo curriculo fideiuſſor liberatẽ. Quia fuit ſolũ cõſenſus obligationis fideiuſſoriæ ad annum verbi gratia.

¶Porro aliter poteſt fideiubere, ad hũc modũ debitor debet ſoluere intra annũ, accedit fideiuſſor, dicens ego fideiubeo, quod ipſe ſoluet: tũc ſanè, etiãſi trãſigat annus nõ tollitur obligatio fideiuſſoris neq; liberatẽ. Etiãſi ante elapſum vel poſt elapſum annũ, prorogetẽ ſolutio nihil ad rẽ. Enim vero, aliud eſt, quod differatẽ ſolutio, aliud quod tollatur: quod eñ differtur nõ auferẽ. ¶Et ideo prorogatio ſolutionis in ſecũdo caſu dilatat ſolutionẽ debitoris principalis nõ tñ tollit, & ſimiliter in fideiuſſore, qui ſimpliciter fideiuſsit liberatur ſanè fideiuſſor ſecũdum quid ne obligetur ſoluere in tanto tempore non tñ ſimpliciter. ¶In primo autem caſu, ſi prorogaſſet creditor ſolutionem in ſequentem annum, vtique fideiuſſor eſſet liberatus à fideiuſsione. Quãdoquidem, ipſe aſtringit ſuam fideiuſsionem, huic anno verbi gratia, ſi ergo creditor prorogat obligationem in ſequentem, ipſe fideiuſſor liber eſt à ſua fideiuſsione. ¶Aut oportebit dicere, quod principalis eſt minus obligatus, quam fideiuſſor, quod fieri nequit, vt ſupra patuit, ex.l. Parti. Et patet antecedẽs ſiquidem creditore prorogãte in ſequentẽ annum iam debitor, non obligatur pro præſenti anno, ſi autem fideiuſſor pro præſenti anno eſſet obligatus, eſſet magis obligatus. Id quod falſum eſſe conſtat, quia fideiuſſor non indu-

Fideiuſſor non in duriorem, ſed leuiorẽ cauſam eſt accipiendus.

in duriorem, ſed in leuiorem cauſam eſt accipiendus. vt. ff. eod. titul. l. Græcè. §. ſi quis Stichum. cum. §. ſequenti. & l. fideiuſſor. §. qui certo. & l. hi qui. & l. ſi ita. Et ſi in duriorem cauſam fideiubeat in nihilum tenetur vt gloſſa aſtruit, & Bart. in dicta. l. Græcè. & eſt text. in. §. fideiuſſores. Inſtit. eod. tit. & ſi huiuſmodi gloſſa & iura correcta ſint in regnis Caſtellæ, vt ſupra viſum eſt quoniam dicebamus fideiuſſorem, ſi ſe ad duriorem cauſam obliget teneri, quidem non in duriorem ſed ad id præciſe ad ſe tendebat principalis obligatio.

¶Ex iſtis facile diſcet aliquis, quantum veritatis habeat lex fori. 10. ſupra relata, cui penitus refragatur Antonius Gomez Commen. ſuis de iure ciuili Tomo 2. capit. 13. dicens, non obligare niſi, vbi eſt conſuetudo. Quia inquit prorogatio videtur facta cum ſua qualitate, id eſt cũ ſua fideiuſſione, at vero ego non video, quomodo facta ſit cum ſua qualitate, hac, quandoquidem, non adeſt nouus conſenſus fideiuſſoris. Qui videtur requiſitus, quippe cum noua accedat contractui qualitas, ſcilicet ex noua prorogatione, videtur quod nouus requiratur conſenſus: quod ſi obieceris non requiri, quippe prorogatio eſt in fauorem etiam fideiuſſoris, quod ſcilicet diutius, prorogetur obligatio ſoluendi. Reſpondebo, quod inuito non eſt cõferendum beneficium, imo vt in ſequenti dubio patebit prorogatio iſthæc eſt in iniuriã.

Cur Theologis locũbit iura ciuilia. & ll. regni ſcire.

¶Cæterum de iſtis hactenus, quia quod medicorum eſt, promittunt medici, & tractent fabrilia fabri, coguntur autem Theologi, cum de contractibus diſputant, multa ex iure, & ll. conuehere, vt exploratis illis nouerint quid in foro cõſcientiæ, ſit dicendum: Ideo mihi ignoſcent Iuriſconſulti, ſi tot ex Iure ciuili, & ex iure noſtri regni in medium protulerim, quia non ſponte, ſed coactus neceſſitate materiæ facio.

Quartum dubium.

Eſt autem dubium quartum, an aliquando fideiuſſor, poſſit agere contra principalem debitorem. Et ex. de fideiuſſoribus cap. vltimo, tres referentur caſus. Primus quorum eſt, ſi fideiuſſor diu traxit fideiuſſionis obligationem. Et vt ait gloſſa huius diuturnitatis expenſio, pendet ex iudicis arbitrio, & nõ ex ipſo iure. At hic caſus accidet, quando fideiuſſor puram fecit fideiuſſionem. Nanque ſi ad certum tempus fuit celebrata fideiuſſio, nulla eſt diuturnitas, allegãda ſiquidem expectandum eſt tempus, quo abſoluto ipſa fideiuſſio ex ſe ceſſat.

¶Secundus caſus eſt, ſi debitor diſſipando bona ſua, incipit vergere in inopiam, id quod videtur tendere ad mutationẽ ſtatus, ex diuite in pauperem. Et ideo quia hoc ſapit mutationem ſtatus fideiuſſor, quaſi ſtatu debitoris mutato, in damnum ſuum, quia expectat, quod omnino fiat inops debitor, non erit ſoluendo, & pondus debiti ſuis humeris totũ incumbet ideo poterit agere contra debitorem tunc, vt ipſum à fideiuſſione liberet. Tertius ſi fideiuſſor condemnatus ſit. Et hos tres caſus gloſſa innuit ex iure ciuili inducens teſtimonia, quæ in gloſſa poteris videre commemorata. Et gloſſa addit alium caſum, ſi ab initio cõuenit inter fideiuſſorem & debitorem, vt eum tali tempore, liberet à fideiuſſione quod Hiſpanè dicitur, *ſacalle de las fianças.* Hæc autem idem quæ ex vtro iure colliguntur, traduntur in. l. 8. titul. 18. lib. 3. fori. in hæc verba ex Hiſpano in latinum idioma verſa vt cætera, quæ hactenus indicauimus. Qui fuerit fideiuſſor pro alio, propter aliquid, non poteſt agere cõtra debitorem, quod liberet eũ à fideiuſſione priuſquam illam ſoluat. Exceptis ſi is, pro quo fideiuſſit, cœperit diſſipare ſubſtantiam ſuam vel diſtrahere ſuas facultates, vel ſi fuerit condemnatus ex iudicio, quod ſoluat debitum vel ſi fuerit dies cõdictus præteritus, ſub quo debitor tenebatur liberare fideiuſſorem vel ſi fideiuſſio, non fuit celebrata ad certum diem, & diſtulerit debitor non abſoluere fideiuſſorem intra ſpacium vnius anni vel ſi depoſuit fideiuſſor quod ſoluẽdum erat realiter coram aliquo tertio, vel in aliqua eccleſia, ſi autem diẽ condictũ voluit creditori ſoluere & ille nolebat, & hoc vltimum adiecit lex. 14. titu. 12. part. 5. Veruntamen lex fori conſtituit, terminum fideiuſſionis eſſe annum, verum lex Part. arbitrio relinquit iudicis, vt ex gloſſa ſupra citata ad cap. vlti. de fideiuſſo. etiam indicabamus: diximus enim ad mentem eius, ſi multa trahitur mora in fideiuſſione, quæ

Concor. l. Lucius Titius. ff. manda. C. manda. l. ſi procu.

quæ videtur grauare fideiuſſorem, aut ſi non eſt multa iudicis eſſe cõſiderare. At lex fori multam eſſe moram ſancit, ſi annum excedit. Nam excedendo annum poterit agere contra debitorem, vt eum liberet à fideiuſſione. Quod verum eſt quando fideiuſſio fuit pura, nam ſi fuit conditionata, vel præfigens terminum, purificanda eſt primo conditio, aut terminus eſt expectandus, vnde ſi fideiuſſit, pro euictione rei, quæ non eſt euicta, expectanda eſt euictio, ſimiliter ſi quis intercesſit fideiuſſor, pro aliquo tutore, vel curatore non põt agere, vt eximat à tutela, vel curatione, donec hæc fuerint perfecta. In omnibus enim iſtis contractibus, etſi non exprimatur ſubintelligitur conditio abſoluendi, & perficiendi, rei de qua perficienda celebratur fideiuſſio.

Defenſio legis 10. fori, ex. l. 8. eiuſdem fori & ſi hæc obſeruatur illa quoq. eſt ſeruanda.

¶Hic autem fige paulisper ſi iuuat pedem, vt lex. 10. quæ à Iuriſconſulto præfato negligitur, aſſeratur ſiquidem iunge illi hanc legem. 8. quæ annũ ſolum præſcripſit ſub quo teneatur debitor, fideiuſſorem abſoluere à fideiuſſione. Et eo tranſacto poteſt agere contra ipſum, vt abſoluat eum vel liberet à fideiuſſione. Igitur ſi creditor annum proroget, vtique in iniuriam eſt fideiuſſoris iſthæc temporis dilatatio. Siquidẽ ipſe eſt liberandus à fideiuſſione ſtatim tranſacto anno: ſi ergo prorogatur diutius nonne agitur in iniuriam fideiuſſoris, ſi fiat prorogatio eo inuito, igitur recte diſponit lex, quod tunc eſt innouatio, ſiquidem fit in iniuriam fideiuſſoris. Nam quantum eſt ex creditore, operatur ex prorogatione, ne fideiuſſor poſſit agere contra debitorem, vt aſſeratur à fideiuſſione, ſed diutius ea prematur: ideo lex ſanciuit, vt fideiuſſor ipſe ipſo facto ſit liber à fideiuſſione, vt diuerſum eueniat creditori, quam ipſe intendebat & quia agit contra legis ſanctionem, ſi autem tranſactus eſt annus, & fideiuſſor non egit contra debitorem, vt iuxta legem liberet eũ à fideiuſſione, tunc ſi prorogetur diutius nod fit in iniuriam fideiuſſoris, qui noluit vti beneficio legis ideo ex prorogatione huiuſmodi nõ liberatur fideiuſſor.

Fallentiæ caſuũ prædictorũ.

¶Porrò, vt ad caſus præſcriptos redeamus Iuriſconſulti tradiderunt fallentias quaſdam, quæ ſunt alij caſus, quibus nõ obſeruatur, quód in iſtis à iure docetur obſeruandum, ſiquidem primus caſus fallit, ſi fideiuſſor, tempore quo principalis incipiebat dilapidare, aut diſtrahere bona ſua, ipſe fideiuſſit: ſiquidem volenti & ſcienti non fit iniuria, at fideiuſſor, fideiuſſit, pro eo quem videbat incipere dilapidare bona, hoc igitur non poteſt excipere quod ipſe videtur voluiſſe, & eſt argum. ff. vt in poſſe. l. ſi his à quo. §. planè. Probabitur autem, quod debitor malè incipiat perdere ſubſtantiam ſuam, ex indicijs manifeſtis, vel quia luſor eſt, aut ſcortator, aut aliàs prodigus, &c. aut ſi ex teſtibus idẽ comprobetur.

¶Secundus item caſus fallit quando iniuria iudicis eſt damnatus fideiuſſor, vel ſi fideiuſſor exceptionem ſcienter omiſit. l. 15. titul. 13. Parti. 5. vel ſi ab iniuſta ſententia non appellauit, vt allegata. l. ſi pro ea. §. fin. & item ſi principalis tranſactionem fecit cum creditore non tenetur fideiuſſor. vt. l. 2. §. primo. ff. ſi quis cauſ. tertius item caſus, ſcilicet, quando debitor eſt in mora ſoluendi in termino conuento, eſt verus, niſi debitor poſſet ſe aliqua legitima exceptione tueri, vt tunc non ſoluerit, vt colligitur ex cap. non eſt in mora. de regulis iuris. in ſexto. Enumerantur item alij caſus à Iuriſconſultis, quos videre poteris in gloſſa Montal. ad. l. præcitatam.

Dubium quintum.

¶Dubium quintum an fideiuſſio valeat, quæ fit pro debitore ignaro, cui dubio l. 12. titul. 12. Part. 5. reſpondet, dicens, fideiuſſio quam aliquis facit pro alio, ad petitionem debitoris, hoc conſentiente, ſiue antequã fiat fideiuſſio, ſiue poſtea cõſentiat, etiamſi ſub tempore, ſub quo celebratur fideiuſſio debitor ſit ignorans, quod celebretur pro eo fideiuſſio, fideiuſſio nihilominus huiuſmodi rata eſt. Et tempore conuento fideiuſſor debet recipere ab ipſo principali, quod pro ipſo ſoluit.

Tres caſus quibus fideiuſſor non poteſt recuperare qđ ſoluit.

¶Excepit tamen tres caſus, primus ſi fecit fideiuſſor, eo animo, vt non recuperaret, quod ſoluit pro principali, ab ipſo principali.

¶Secundus caſus, ſi fideiuſſio fuit celebrata, in vtilitatem fideiuſſoris.

¶Tertio, ſi debitor expreſsè prohibuit fideiuſſori, ne talem pro ipſo iniret fideiuſſionem.

¶Et in

¶Et in.l.13.ibidem traditur, de eo qui fideiubet pro alio propter mandatum alterius, & ſoluit pro debitore, & diſponit ad hunc modum, ſi quando talis fideiuſſor, celebrauit contractum fideiuſsionis, erat abſens debitor, & id temporis non habet recurſum ad debitorem, ſed ad mandantem, nam hic tenetur ſoluere. ¶Cæterum ſi erat præſens principalis debitor, tempore initi cōtractus, eſtque initus in vtilitatem debitoris principalis optio eſt penes fideiuſſorem, vt recuperet quod ſoluit, vel agere contra mandantem, aut contra principalem debitorem.

Dubium Sextum.

¶Quæritur item ſextò an ſi plures ſint fideiuſſores, quilibet eorum teneatur in ſolidum ſoluere debitum, an ſolum teneantur, quilibet pro ſua ratione. Itaque quod gaudeat beneficio diuiſionis: vnde ſi debitum erant nouem & fideiuſſores tres, vnuſquiſque teneatur ad ſoluendum tria, & non teneatur ad nouem, ſi alij non ſoluerint.

Colliſio.ll. fori, & Par.

¶De dubio hoc, videntur duæ.ll. contrariæ, ſiquidem.l.4.titul.18.lib.3. fori expreſsè diſponit quod ſequitur ſi quiſpiā acceperit duos fideiuſſores, vel plures pro aliqua re, ſiue aliquis eorum profiteatur ſe obligare in ſolidum, ſiue non in arbitrio creditoris erit, exigere ab omnibus fideiuſſoribus ſimul, vt ſoluat quilibet pro ſua ratione, vel ab aliquo eorum in ſolidum. Quod ſi ab vno totum debitum exegerit, teneatur creditor illi actionem & vocē præbere, quia ipſe ponebatur creditor, contra reliquos fideiuſſores. Et hic fideiuſſor, qui ſoluit pro debitore poſsit exigere quod ipſe ſoluit pro ipſis, à reliquis fideiuſſoribus qui ſimul cum eo fideiuſſerūt, vt quilibet ſoluat, quod ſoluendum ab ipſo eſt.

¶Cæterum, ſi fideiuſſores fideiubent diuiſim & nō ſimul, vnuſquiſque, pro certa parte expreſſa non teneatur amplius ſoluere.

¶At vero contrarium diſponit.l.8.& 11.Part.5. titul. de fideiuſſoribus, cuius diſpoſitio hæc eſt, ſi plures fuerint fideiuſſores, pro debito aliquo & quilibet eorum obligatur in ſolidum, in arbitrio erit creditoris, vel exigere ſolutionem debiti, ab omnibus, vel ab vno & ſolutio vnius, tollit obligationem aliorum. Cæterum ſi fideiuſſores, non ſe obligāt in ſolidum, ſed ſolum ſimpliciter fideiubent, dicendo fideiubemus, pro hoc debito. Tunc creditor, non poteſt exigere debitum integrum, ab vno quoque, niſi quantū diuiſum debitum, vnūquēque tāgit. Niſi inter ipſos eſſent aliqui adeo pauperes, qui non eſſent ſoluendo, vel eſſent abſentes tunc reliqui tenentur ſoluere debitum, pro ſe, & pro illis. En tibi contrarias has duas.ll. Et prior lex harum, videtur eſſe antiqui iuris, vt Inſtit. eodem tit.§.ſi plures.&.C. eodem titul. l.non rectè, in fine. Vbi traditur quod ſi fideiuſſores ſint idonei, quamuis fideiuſſio non fiat in ſolidum, ſed ſimpliciter, ab vno quoque idoneorum in ſolidum poteſt à creditore exigi debitum, ſi vero nō ſint idonei, vt quia pauperes, & ideo non ſufficientes, totum ſoluere, diuidenda eſſet actio inter eos.

¶At vero gloſſa, ait, hodie non tenere huiuſmodi legem: & in reis debendi, aliam rationem eſſe quam in fideiuſſoribus. Cæterum.l.fori, videtur hanc.l.C. approbaſſe. & vigorem illi tribuiſſe in regno Caſtellæ, & ſi lex Part. illi aduerſetur ¶Sunt ergo Iuriſconſulti qui.l.fori, derogaſſe legi Parti. autumant: vnde credunt.l.fori ſtandum eſſe in iudicijs. Alij conciliant has leges, ſed malè, alij vero Partitæ ſubſcribunt cui eſſe ſtandum profitentur.

¶Hanc autem controuerſiam, illis relinquo dirimendam. Dixerim tamen breuiter, in fauorem.l.fori, quod ſi vnus ſolum eſſet qui ſimpliciter fideiuſsit, cenſetur à iure in ſolidum fideiuſsiſſe, & nullus eſt qui hoc inficietur Iuriſconſultorum: ſiquidem niſi exprimat ſe in portionem fideiubere, in totum cenſetur fideiuſsiſſe, ſi ergo alter accedat fideiuſſor ſimiliter fideiubens, cur cenſebitur non in ſolidum fideiuſsiſſe fideiubens etiam ſimpliciter? cur obſecro, ſola acceſsio alterius mutabit verborum intelligentiam? Benè video, quod ſi primus fideiuſſor dixerit, nolo ſolus fideiubere niſi ſocius accedat, quod tunc, etiamſi fideiubeat ſimpliciter ex adiunctis vero verbis, inſinuari manifeſtè, quod ipſe nō vult, in ſolidum fideiubere, ſed ſolum in portionem ſibi contingentem, & in hoc caſu veram eſſe legem Part. facile adſtruxerim

Cōciliatio ll. Parti. & fori.

xerim neque repugnare.l.fori, quę non loquitur in caſu à me propoſito, quando videlicet, ex adiunctis alijs verbis inſinuat, quod fideiuſsio, etſi fiat ſub forma ſimplici non tamen eſt ſimplex: cæterum ſi vniuerſa quæ ſunt huiuſmodi non extent: vnde ſufficiēter colligi poſſit, quod animus fideiuſſorum erat non in ſolidum, ſed ſingulos pro ſua competenti portione velle fideiubere, videtur tunc quod, vt ex ſimplici fideiuſsione vnius, ita plurium obligatio exoritur in ſolidum cæterum, quale quale iſtud fuerit domini Iuriſconſulti diſſerant, mi hi ſatis ſit, dicere, quod lex humana obſeruat verba contrahentium, at lex diuina animum, ideo dixerim in foro conſcientiæ fideiuſſor, cuius non erat etiam ſub forma ſimplici fideiuſsionis, ſe obligare ad totum, ſed ad partem ſolum teneri ad partem, etſi in foro exteriori, ex verbis iudicetur animus, at in foro pœnitentiali, vbi animus ſe debet pandere clarè, & expreſsè iudicanda ſunt verba fideiuſſoris, ſecundum animum & nō animus, ſecundum verba.

In foro cōſcientiæ expēditur animus nō verba.

Dubium ſeptimū.

¶Dubium ſeptimū, an fas ſit fideiuſſori propter beneficiū fideiuſsionis aliquid accipere, dico notanter propter beneficium, quia ſi paſſus eſt fideiuſſor, quia debitor fuit in mora ſoluendi, & ipſe ſoluit, & pro ſolutione, paſſus eſt detrimentum tenetur debitor, ad omne huiuſmodi detrimentum reſarciendum, & ſeruare indemnem ſuum fideiuſſorem, ſiquidem qui cauſam damni dat damnum dediſſe videtur, at qui damnum, dat tenetur reuocare quod malum dedit, vt ſatis liquet ex his, quæ de mutuante, & mutuatario expoſuimus.

¶Cæterum non hoc quæritur, ſed ſi ob beneficium fideiuſsionis: ſiquidem forſan videbitur alicui, perinde eſſe iuditādum de fideiuſsione, atque de mutuo: at ob mutui beneficium, nihil ex vi mutui, recipere poterit mutuans.

Ob fideiuſſionem poterit referri pretium.

¶Porrò multo ſecius, nunc dicendum erit, ſiquidem fideiuſsio, non eſt mutuū ſed eſt contractus ad ſecuritatem aliorū cōtractuum excogitatus, ideo facile eſt reſpondere, quod licebit nonnihil corradere, propter fideiuſsionem. Non enim tenetur gratis hoc beneficium alteri cōcedere. Nam fideiuſſor ſe exponit periculo, ſi debitor non ſoluat. Non ergo vſuræ vitiū admittitur, ſed neque aliud ſi tamen recipiatur non excedendo iuſtum pretium, & fiat citra fraudem, & dolum. Tunc autem, non vſuræ dabitur, ſed iniuſtitiæ.

¶Iam vero quæ reſtant in hac materia, minutiora ſunt quam quæ caput proprium poſcant ſuæ diſputationi abſoluendæ, videlicet, quod fideiuſſor poterit intercedere, tam in obligatione, quæ deſcendit ex omni contractu vel quaſi, quinetiam ex delicto vel quaſi text. eſt in.l.Græcè.§.ſed & fin. ff. de fideiuſſoribus. Cæterum ſi quis interceſsit fideiuſſor pro reo decapitādo, quod nō fugiet ex carcere, & tamen aufugit. Non tenetur ſubire pœnam decapitationis, vt eſt text.ſi quis reum.ff.de cuſto.reorum.verum ſubibit pœnam pecuniariam. Nemo enim poteſt ſe obligare ex contractu ad pœnam capitalem ſubeundam, ſi quidem nemo eſt dominus membrorū ſuorum.23.quæſt.5. ſi non licet. & in.l. liber homo.ff.ad leg.Aquiliam.

¶Si tamen doloſè fecerit punietur pœna arbitraria, vt notatur in prædictis locis. ¶Sed quid ſi id quod offertur verum eſt de filia, quæ dolens vicem matris ſuæ quæ erat ob delictum capitale, in carcere comprehenſa, & morti addicta famis, ipſa tamen filia viſitabat quotidie matrem ſuam, & ex vberibus ſuis, lacte matrem paſcebat, tandemque exuit veſtimenta ſua, & induit matrem quæ mentita filiam liberum habuit exitum è carcere, filia tamen in carcere ſub materno indumento manēte, quam poſtquā aduerterunt, ex pietate in parentem eximia liberam ire iudices iuſſerunt. Et rectè quidem, quia inſons filia, nihil mortem commerebatur & miſeratio pijſsima in matrem, filiæ ſuaſit, vt pœnæ, quā mater debebat, ipſa ſe ſe ſubderet, ſed tantæ pietatis, non pœna, ſed vtriuſque relaxatio fuit retributio.

¶Sed dices quidam intercedūt fideiuſſores de carcere ſecuro, Hiſpanè *de carcel ſegura*, & ſi debitores principales, nō comparent ipſi carceri traduntur. Eſt ſanè verum, quia carcer.l.aut damnum.§.ſolet. ff.de pœnis.magis eſt ad cuſtodiā, quam ad pœnam, obijciens.l.ad commētarienſem·C.de cuſtodia reorum.vbi traditur, quod

quod cuſtos carceris, ſi negligens fuerit in tenenda carceris fida cuſtodia, & reus aufugerit, eadem eſt plectendus pœna. Itē ſi alius ſibi ſocius fuerit aut eius ſubſtitutus: itidem negligens vocatur autem cuſtos carceris commentarienſis, quia in commentarijs cuſtodias referebat, verum ſubit pœnam eandem, ſi eſt in dolo, vel negligentia magna in cuſtodiendo carcere. Hæc enim cenſentur crimina digna ea pœna, quam reus aufugiens commerebatur limitant hæc Iuriſconſulti, ſi tamen coniectus in carcerem, non eſſet iniuſtè coniectus, quia videtur tunc immunis à culpa, commentarienſis: ſiquidem non erat reus qui aufugit. Et rurſus, ſi tamen non credebatur abſoluendus, is qui detinebatur alioqui iuſtè in carcere, ſed equidem prima limitatio, non videtur rationi rectè conſentiens: ſiquidem non eſt diſcernere cōmentarienſis, ſi iniuſtè, quis conijcitur in carcerem, ſed iudicis hoc intereſt, verum eſt quod tanta poterat eſſe euidentia iniuſti carceris, quod ſi commentarienſis, non cuſtodiret diligenter, non eſſet reus criminis. Vbi tamen non eſt hæc euidentia, etſi ipſe commentarienſis credat iniuſtam eſſe in carcerationē, tenetur ad cuſtodiam, ſed de iſtis hactenus. Rurſus obſeruandum eſt, quod ius actiuum, & paſsiuum fideiuſsionis, tranſit ad hæredes fideiuſſoris, & debitoris principalis, itaque ſi ante ſolutionem debiti, moriatur fideiuſſor ſub ipſa obligatione, ſcilicet, fideiuſſoria contra hæredes fideiuſſoris, tranſit actio creditoris. Et item ſi fideiuſſor ſoluit pro debitore principali, & hic non reſtituens quod ille ſoluit, orbatur vita fideiuſſor, & hæredes eius habent actionem, quam habebat creditor, contra debitorem, vt ſupra dictum eſt, habes ex. l. 12. titul. 18. libr. 3. fori. Porrò tenentur hæredes, iuxta vires hæreditatis: ſicut igitur fideiuſſor, tenebatur, ita & hæredes eius. Nanque inſtantia cauſę tranſit ad hæredes fideiuſſoris, quo non defendente committitur ſtipulatio, vt. l. ſi eum. ff. eod. tit. idem te docebit. l. 56. titul. 12. Parti. 5. & l. fideiuſſoris. C. eodem titul. vbi dicitur quod obligatio fideiuſſoris tranſit ad hæredes, verum ſi fideiuſſor ſuccedit debitori confunditur eius obligatio, & non poteſt conueniri, vt fideiuſſor, ſed vt principalis, & huiuſmodi hæredes, item tenētur in foro conſcientiæ, niſi repudiēt hæreditatem: qua non repudiata tranſit cū ſuo onere. Nempe, vt qui ſentiunt ex hęreditate commodum, item ſoluendo debita onus non recuſent.

¶ Porrò autem ſunt quædam fideiuſsiones, quas Hiſpana lingua vocat, *ſeguros y prometidos*. Qui ſunt contractus quidam, qui videntur ſapere naturam fideiuſsionis. Eſt igitur contractus aſſecurationis ad hanc formam, habet quidam mercator exempli gratia, nauem Flandrię quā onerat ex mercibus conſignatis in ciuitatem Burgenſem, cuidam mercatori. Hic autem Burgenſis mercator, qui nouit, quod huiuſmodi merces, ſunt deportandæ in naui per mare, ſchedulam componit tradentem, quod qui voluerit huiuſmodi merces aſſecurare, quod ſcilicet venient ſaluæ & incolumes, quod huiuſmodi aſſecurationem, ipſe ſoluet, videlicet pro aſſecuratione centum decem. Huiuſmodi ſchedulam qui volunt eſſe aſſecuratores, ſignant eam ſuo nomine. Quidam quidem ſe obligātes pro incolumitate mercis, valentis centum, alij pro mercibus valentibus ducentum, &c. Et iuxta quantitatē aſſecurationis, variam, recipiunt quod ſibi debetur, pro huiuſmodi aſſecuratione. Nam qui plura aſſecurat, plus mercedis recipit. At iſti aſſecuratores neſciunt, quando venient huiuſmodi merces. Quando ſcilicet ex portu ſoluetur nauis, neque quis ſit qui huiuſmodi merces defert. Quod ſi merces in itinere pereunt, aſſecuratores, remanent obligati ad ſoluendū quilibet, pro ſua rata. Siquidem qui multū aſſecurauit, multum quoque ſoluet, & qui parum, parū: vt qui aſſecurauit, ducentos, recipiet. 20. in pretium aſſecurationis, & ſi perduntur ſoluet ducentos, damni ſi acciderit, vbi recipitur pecunia pro aſſecuratione. Niſi aliud, extet ex conuentione.

Cōtractus aſſecurationis quis ſit docetur.

¶ Porrò aſſecuratoribus tradēdum eſt, totum quod euaſerit mercium earum, quas ipſi aſſecurarūt totum enim quod euadit ex iactura aliorum, quæ ſunt perdita, eſt aſſecuratorū, ſingulorū pro ſua ratione, vt dictum eſt. Quod ergo incolume & ſaluum supereſt mercium, reparari

rari debet, impendio mercium, & quod ſupereſt lucri impartiendum eſt inter aſſecuratores, pro rata. Aſſecuratio autem tunc incipit vigere, quando nauis incipit ſe ſoluere à portu, vſq; dũ appulerit in ſuum quo pergebat portum, vbi exoneranda eſt, adhuc autem dies naturalis. 24. horarum abſoluendus poſtquã illo appulerit.

¶Hic autem contractus eſt ex ſuo genere iuſtus, ſiquidem ex ſuo genere, eſt veluti quædam realis fideiuſsio. In quo dominus mercium eſt tanquam creditor, & ipſa nauis onuſta mercibus aſſecuratis eſt tanquam debitor, quia obligatur quodammodo ad incolumitatem, & aſſecurator eſt fideiuſſor. Nam aſſecurator fideiubet & intercedit pro naue, quod veniet, ſana & ſalua, id eſt, quod merces venient incolumes, quod ſi non venerint incolumes, ipſe ſe ſubijcit damno ſoluendo.

Cótractus aſſecurationis eſt bonus ex genere, & vitiatur ex circũſtãtijs.

¶ Poteſt autem hic contractus vitiari ex circunſtantijs, vt ſi fraus interuenerit, vt verbi gratia, ſi aſſecurator nauis, ſcit, quod ipſe nõ poteſt ſoluere mercium iacturam, ſi acciderit, & nihilominus aſſecurat: quippe tunc decipit dominum nauis, & tunc contractus eſt iniuſtus, ſiquidem eſt inæqualis quandoquidem aſſecurator, ſe conſtituit ad lucrum & non ad damnum, & dominus nauis, exponitur damno ſoluendo aſſecurationem, & non commodo, ſi nauis perit: quia aſſecurator non eſt ſoluendo.

¶Itidem, & aſſecurator peccat, ſi ſciens nauem, iam eſſe tutiſsimam, nihilominus aſſecurat, ſiquidem contractus aſſecurationis, eſt de re quæ ſubditur periculo, ſi ergo, ſcit aſſecurator quod quando aſſecurat, iam merces non verſantur in periculo, vt ſi ex mari, deueniſſet ad flumen. Aut quia periculoſam nauigationem, iam abſoluit, vel alias.

¶Item poterit eſſe fraus ex parte domini nauis, ſi hic nouit nauem naufragaſſe & nihilominus, ipſe petit aſſecurationẽ. Aut, ſi fortè merces paſſæ ſunt in mari iacturam, & loco mercium, arena immittitur, & demum quæcunque fraus accidat vitiet huiuſmodi, vt & cæteros contractus.

De contractu promiſſorum.

¶Præterea eſt alius contractus, qui dicitus promiſſa, qui videtur etiam ſapere fideiuſsionem, & hic eſt ſatis communis in locationibus hæreditatum, quas vocat Hiſpana lingua, *arrendamientos*. Locat igitur dominus fundi fundum, vel domum, etiã ſuam. Et locatio, fit in publica auctione, eſt conductor aliquis, qui locat fundum, pro pretio certo, quo non contentus dominus fundi, promittit ei qui promouerit pretium primum decem, vel 20. aut aliàs Hiſpanè, *a quien lo pujare da de prometido, &c.* Hic contractus item ex genere ſuo eſt bonus, & eſt quaſi fideiuſsio: ſiquidem is qui promouet pretium locationis, hic eſt tanquam fideiuſſor, & dominus fundi, ceu creditor, & ipſa res quæ locatur eſt inſtar debitoris, quia quodammodo obligata fideiuſſori manet, ſoluendo pretio promotionis: quod ſi eò non pertigerit, fideiuſſoris erit obligatio implendi, & ſoluendi, quod ex fundo ſolui nequit.

¶Item rectores ciuitatum & oppidorũ, hunc contractum exercent quando carnes, vel piſces, vel alia, quæ ad alimoniã oppidorum ſunt neceſſaria, deducuntur ad auctionem publicam, ſiquidem ſtatuunt promiſſa, & vel eis, qui deiecerint pretium rerum harum venaliũ Hiſpanè, *a los que dieren baxa.* Quia huiuſmodi deiectio eſt promotio pro bono publico, Hiſpanè, *es la puja.*

¶ Vnde ſi rectores ſciunt quod huiuſmodi, etiam ſine promiſsis, ſunt receptura pretij deiectionem, nefas erit promiſſum conſtituere deiectoribus. Et ſimiliter, ſi ſciunt quod ꝓpter ꝓmiſſa ſunt ij quorũ hoc intereſt ſunt deiecturi huiuſmodi, pretia in fauorem Reipublicæ, at nolũt ſtatuere promiſſa, ſed amicis, propter amicitiam, vel potius quia ſunt ſubornati ex occulta ſubornatione huiuſmodi vendenda committunt, ex maiori pretio, item iniuſtè agunt, & damnum Reipublicæ reſtituere tenentur.

¶Idem dicito de locationibus fundorũ, vel fructuum eccleſiaſticorum. Nam capitula eccleſiarum, etiam promittunt mercedem, conductoribus, qui promouent ſuos fructus eccleſiaſticos. At eodem modo vitiari poteſt eorum contractus, ex malis circũſtãtijs, vt & cæteri cõtractus, fit horũ promiſſorum mẽtio in lib. 9. Recopil. tit. 13. etſi aliter celebrantur in cenſibus regijs, quam in alijs.

CAPVT

CAPVT VIII.

De tranſactionibus.

PLacuit de trāſactionibus, inſerere tractatum exiguū tamen, quia de ea exacta tractatio, eſt Iuriſcōſultorum: & quanuis in hoc lib. 5. de contractibus non transferentibus dominiū fuerit inſtitutum, at tranſactio transfert dominium: cæterum quia eſt tranſactio oneroſus contractus, & non lucratiuus, quādoquidem gratis non fit. C. de tranſact. l. tranſactio. Tranſactio, ideo nullam ſedem illi aptiorem arbitratus ſum, quam in hoc quinto libro, poſtquā intermiſſus fuit eius tractatus in ſuperioribus libris. Vbi de contractibus transferentibus dominiū agebatur.

Tranſactio quid ſit.

¶ At vero, quia tranſactio, eſt contractus non omnium, ſed litigantium, ideo propter hanc eius ſpecialitatē, non inſtitui, tunc de ea tractatum.

Tranſactio extinguit actionem,

¶ Eſt igitur tranſactio, pactio quædam inter reum & actorem, ex qua ceſſatur à lite dubia, mota vel mouenda. ¶ Quando enim actor & reus ex mutuo conſenſu controuerſiam dirimunt, tranſigere litem dicuntur. Nam tranſigo, idē eſt, quod perficere, vel abſoluere vt tranſigit vitam, ideſt abſoluit vitam quia ergo, quādo dirimunt litem litigātes, eam abſoluunt, & finiunt, ideo dicuntur tranſigere, & illa abſolutio, vel finitio litis, dicitur tranſactio. Vnde Cicer. pro Roſc. Qui pro ſocijs, tranſigit ſatis dat, neminem eorum poſtea petiturum. Etenim tranſactio ſicut & acceptilatio, extinguit actionē.

Acceptilatio quid ſit.

Nanque acceptilatio, item eſt contractus, per quem ex cōſenſu partium fit remiſſio debiti, vt ſi quis dixerit alteri, quicquid tibi promiſi vel ex ſtipulato debui, habes ne acceptum, & tu reſpondeas habeo, acceptumq́ue fero, quaſi dicas, perinde habeo acſi acceepiſſem, per meam ſolutionē. ¶ Vnde Paulus ad Rom. 4. huius acceptilationis meminit dicēs, Beatitudinē hominis, cui Deus accepto fert iuſtitiā, ſine operib⁹, ideſt perinde ſe habet Deus remittendo peccata, vt homo, qui alteri acceptū fert debitū, qđ debebat, quaſi eſſet ſolutū, cū alioqui nō eſſet ſolutū. Nā Deus itē noſtra peccata dimittit quę ſunt debita noſtra corā Deo, at quia homo non eſt ſoluendo, quippe cum ſit in peccato, nihil poteſt ſoluere Deo ꝓ ſuo peccato, ideo Deus pœnitentiā peccatoris acceptilat, ſeu acceptam fert, donando ei per pœnitētiam ſua debita, vel peccata, quæ aliàs non erat ſufficiens pro peccatis ſoluendis, niſi Deus eam acceptam ferret: ex gratia ſua, de qua re nos diximus latè in 4. ſent. cum de pœnitentia ageremus.

¶ Porro, vt ad nos redeamus, declarare oportet finitionem trāſactionis, dicitur primo, pactio, eſt enim pactio ſicut genus. Nanq; tranſactio eſt pactio quædā, vel placitum quoddam, non tamen, omnis pactio eſt tranſactio, quod ſubditur Inter actorem, & reum ponitur cum reliquis loco differentiæ. Etſi tranſactio propriè vt gloſſa, ait, ad. l. 2. C. de tranſactio. ſit actoris, & non rei, ſiquidem eius eſt actio contra reum, qui per tranſactionem finitur & abſoluitur. Nam actoris, eſt agere, & rei pati, ideo trāſactio, eſt actoris ꝓpriè loquēdo. Quod vero ſubditur, ſuper lite incerta ſeu dubia, &c. declarat, trāſactionis materiā. Poſtquā enim dixerat definitio, qui ſunt contrahentes in hoc contractu, dicens eſſe actorem & reum, ſubdit deinde, quod ſit eius obiectum, & eſt lis dubia, mota, vel mouenda. Nanque circa huiuſmodi litem dubiam verſatur tranſactio. Hæc nanque lis, cum dubium habet exitum, ſæpe trahit ad concordiam litigantes. Quando autem lis, non eſt dubia, ſed aperta eſt cauſa iuſtitiæ, quam intendit actor, contra reum tunc actor non intendit tranſactionem, vt colligitur, ex. C. de tranſactionibus. l. 12. vbi traditur, quod præſidis erit exiſtimare, vtrum tranſactio ab adminiſtratore ciuitatis facta, fuerit de dubia lite an ſolum facta fuerit ad ambitionem, ſuper debito liquido, & indubitato, quod ſi primo modo celebrata fuerit, erit valida tranſactio. Secundo autē modo non ſinet quando quod indubitate debebatur remiſſum eſt.

¶ Iſti autem definitioni additur in. C. titul. de trāſactionib. l. tranſactio. quædā particula in hæc verba. Tranſactio nullo dato, vel retento, ſeu promiſſo, minimè procedit. Itaq; nō debet fieri gratis, ſed vel aliquid dari, aut aliquid retineri,

aut promitti, aut remitti. Aliàs trāſactio nō habet vigorē tranſactionis. ¶Et hoc verū eſt, vſurpando propriè trāſactionē, pro cōtractu, ex quo litigantes, deſiſtūt à lite, & actor ab actiōe litis, verū ſi trāſactio ſumatur largius pro quadā concordia, & amicabili compoſitione, propter bonum finem, facta inter aliquos, hac ratione non requirit datum, vel promiſſum, interuenire, vel retentum, &c. vt fiāt ex. l. fideicommiſſo. C. eodem titul. ¶Eſt autem huic contractui tranſactionis, commune, quod & cæteris, quod ſcilicet ſponte ineatur, & ideo ſiue ignorantia, aut ex iuſto timore ſuboriatur iure reſcinditur, vt etiam ſi ex dolo, vnde habetur, ibidem. l. interpoſitas. Interpoſitas metus cauſa, tranſactiones ratas non haberi, edicto perpetuo continetur. At ſubdit. Neque tamen, quilibet metus, ad reſcindenda ea quæ conſenſu terminata ſunt ſufficit: ſed talem metum probari oportet, qui ſalutis periculum, vel corporis cruciatum contineat, vnde requiritur metus cadēs in conſtātem virum, quippe qui ſolus eſt iuſtus metus, habet enim cauſam iuſtam. ¶Quocirca, ſi tranſactio vi fuerit extorta, aut ex dolo, vel ignorantia procedens, non eſt valida. In tranſactione autem conſiderāda ſunt duo, & antecedens tranſactionis, & ipſa ſubſtantia tranſactionis. Quamuis autē, antecedens ad tranſactionem fuerit coactum, poterit eſſe tranſactio ſpontanea, vt & tūc valida eſt, vt ſi te coegi vt vēderes tuam hæreditatem mihi, deinde me conueniſti, ſuper coactione ſi tecū tranſegi ſuper coactione, ſponteq́ue celebrata eſt tranſactio, valida eſt trāſactio, etſi cauſa, vnde deſcendit fuerit coacta: vnde ſubditur in. l. commemorata, ad vim autem, vel dolum arguendum qualitas, cauſæ principalis non ſufficit, id eſt coactio, vel dolus vel ignorantia in antecedente non ſufficit. Nam hæc ipſa tranſactio ſpontanea ſubſecuta extinguit,

Dubiū primum.

¶Dubium primum, quæ perſonæ poſſunt tranſigere, & reſpōſio eſt, quod dominus actionum, tutor, curator, & procurator, qui ſuper tranſactione habent ſpeciale mandatū. ff. de procurat. l. procurator cui libera, & l. mandato. de procuratoribus ad agendum. §. 1. lib. 6. Non autem prælatus, de rebus eccleſiæ, ſine conſenſu capituli, extra de tranſactio. c. contingit. Neque abbas ſine conſenſu conuentus ſui, ibidem. ¶Seruus porro cum domino, non poteſt tranſigere. Neque enim dubij iuris eſt, dominos cum ſeruis paciſcentes, ex placitis, teneri, atque obligari, non poſſe. C. de tranſactionibus. l. interpoſitas. Cæterum huic legi, videtur ibidē alia contraria lex 43. Quæ ſic habet iubem' in omnibus litigijs iam motis & pendentibus ſeu poſtēa ſuper ſeruili, vel aſcriptitia conditione, mouendis tranſactiones celebrandas, vel iā celebratas (ſi non alio iuris cognito modo) eas vacillare cōtigerit vires ſuas obtinere. ¶Vbi vides inter ſeruos, tam aſcriptitios, quam emptitios tranſactiones eſſe firmas. Verum concordia harum. ll. eſt, quod quando agitur de cauſa libertatis, inter ſeruos & dominos, validas eſſe tranſactiones, vt hæc lex diſponit: nō tamen in alijs cauſis, vt præcitata lex diſponebat.

Serui qua ratione poſſunt tranſigere cū dominis ſuis.

¶Secundum dubium, de quibus cauſis, poteſt eſſe tranſactio, & eſt manifeſtum ex iure, quod ſuper ciuilibus omnibus cauſis, poteſt iniri tranſactio. ff. eodem. per totum. At vero de criminalibus, extat. l. 18. C. quæ incipit tranſigere. Tranſigere inquit, vel paciſci de crimine capitali, excepto adulterio prohibitum non eſt. In alijs autem publicis criminibus, quæ ſanguinis pœnā non ingerunt tranſigere non licet. Iuriſconſulti porro, nō ea ratione vſurpāt, crimen capitale, qua theologi. Nam nos capitalia vocamus, omnia mortalia peccata: quippe quæ ob noxia ſunt pœnæ æternæ. At illi diſtinguunt capitale. Primo illud vocant capitale, quod punitur vltimo ſupplicio, vt Inſtit. de publicis iudicijs. §. publicorū. Secundo, amiſſionem libertatis vocāt capitale, & ex conſequenti ciuitatis amiſſionē. Vnde capitale eſt damnari ad metalla vel ad opera metalli. ¶Tertio capitale eſt amiſſio ciuitatis, vt cum quis deportat ad inſulas remotas. ff. de publ. iudicijs. l. 2. At vero in. l. cōmemorata ſolū vocatur capitale crimē illud, qd ſanguinis infert pœnā ex. l. igitur licet iſta trāſigere in capitalibus hoc genus crimina libus. Nāq; qa eſt pœna maxima ſanguinis pœna, quæ eſt mortis pœna, ideo id tēporis fas erit trāſigere, & ſanguinem redi-

Secundum dubium.

In capitalibus ſi accuſatus tranſigit cum accuſante nō habetur pro conuicto, quia valida eſt tranſactio.

redimere. ff. de bon. co. l. 1. & ſolum exci pitur adulterium in publicis autem criminibus, non licet tranſigere accuſanti, vel accuſato. Quod ſi tranſigerent inciderēt in Turpilia. ff. ad Turpil. l. ab accuſatione. & in. l. 14. tit. 13. lib. 4. fori traditur ſi quis accuſauerit alium coram iudice furti, & dein citra autoritatē eiuſdem iudicis, tranſegerit cum accuſato, ſoluat ſeptuplum regi, quia voluit occultè tollere illius ius. ¶ Inciderēt igitur huiuſmodi tranſactores, in Turpillianum, quia punirētur quadam & accuſatus, & accuſans, ſi trāſigerent in hoc genus criminibus publicis. Publica autem iudicia ſunt quæ recenſentur. ff. de publicis iudicijs. l. 1. Et demum accuſatus, ad eam rationem tranſigens duceretur pro ſpōnte confeſſo, ex. l. in criminibus. ff. de præuaricatoribus. & C. de his qui notan. infam. l. Athletas. & extra de colluſio. detegenda. cap. per tuas.

Porro autem in capitalibus irrogantibus ſanguinis pœnam, quanuis accuſanti tranſigere non liceat, at accuſato licet, qualitercūq; redimere ſanguinē ſuū, vt ff. de bon. co. l. 1. iam indicata, quāuis accuſati, tranſactio cum accuſante, nō erit impedimento alijs volentibus eundem reum tranſigentem, alioqui accuſare de eodem crimine, ne dum de alijs criminibus. ff. ad. l. Iuliam. de vi publ. l. qui eatu. §. fin. At vero iſtam doctrinam limitant Iuriſconſulti, quādo tranſactio facta, ſeu celebrata eſt, ex ſolo partium conſenſu, & non ex interpoſita iudicis autoritate, vel vt alijs placet, ſi tantum partes cōueniant gratis inter ſe, vt deſiſtat accuſans, ab accuſatione: tunc enim tale pactū nihil affert impedimenti volentibus, noue accuſare: cæterum iſthæc Iuriſconſultis diſſerenda relinquamus.

Porrò autem ſub adulterio, quod expers eſt tranſactionis comprehendunt quidam etiam raptum virginis, de quo inanem eſſe tranſactionem cōtendunt. At vero. l. commemorata ſolum excipit adulterium, raptus vero non eſt adulterium. Tu autem conſidera, quod lex huiuſmodi prohibens tranſactionē in adulterio non prohibet, quod verbi gratia, & ſi vir accuſat adulteram coniugem, quod ipſe vir flexus precibus gratis, deſiſtat ab accuſatione vxoris. Nanque iſtud eſt opus miſericordiæ, quod lex nequit detrahere, at ſolum prohibet ne fiat trāſactio, id eſt ne vir pecunia, vel alio munere ſubornatum, deſiſtat ab accuſatione. Quoniam hoc videtur fauere delicto adulterij propter munera. Prior autē, quādo ex charitate vir ignoſcit vxori, eſt opus non fauens adulterio, ſed ignoſcens propter Dei amorē, aliàs Deus ignoſcēs delictis eis faueret, quod dictu eſt impium: at vero ignoſcere propter pecuniam, auaritiæ eſt & non charitatis. Et hoc prohibet lex, dicens non eſſe trāſactionem validam in adulterio, idem dicito de alijs criminibus quibus prohibetur trāſactio. ¶ Adhuc obijcies in capitalibus, quæ irrogant ſanguinis pœnam, non licet tranſigere, ſiquidem poſt quā accuſatio, eſt coram iudice propoſita, iam delata eſt res ad iudicium, & habet ius acquiſitum iudex in cauſa illa ferendi ſentētiam, at hoc ius impediatur ex tranſactione, ſi partes inter ſe componant pacem. ¶ Reſpondent quidā, quod tranſactio, priuſquam accuſatio rei deducatur in iudiciū, ſiue in iudicis cognitionem licita eſt, at vero poſtquā deducta eſt in iudicium eſt illicita, quia irrogat iniuriam iudici. ¶ At re vera, ſiue ante ſiue poſtea, licita eſt huiuſmodi trāſactio, ſiquidem de mota lite, incerta, vel mouenda, tranſactio celebrari poteſt, vt patuit ex iuribus iam indicatis. Neque enim verum eſt, quod tranſactio tollit ius acquiſitum iudici, ferendi ſentētiam. Siquidem ipſe, etſi tunc non ad inſtantiam partis, ferat ſententiam, ex officio publico caſtigandi delicta poterit ferre. Niſi tranſactio, celebretur iudicis autoritate, qua tunc ipſe ſibi tollit iudiciū, non tranſactio, & quotidie hoc fit, nam accuſans homicidam, ſi tranſigit ex pretio, cum homicida, inita tranſactione, veniam delicti obtinet à rege, vt à ſupremo iudice. Vnde habetur in. l. 9. titul. 4. lib. 4. fori, quod propoſita querela ſuper aliquo crimine, officialis pœnam ſibi debitam, non perdit, etſi fiat compenſatio, aut trāſactio inter partes. Aduertēdū enim eſt, quod remiſsio iniuriæ facta ab eo qui eā recepit, nihil officit, vindictę publicæ exhibēdæ per iudicē, etſi prodeſt, quantū ad actionē cōpetentē remittenti, vt. l. 1. §. ſed ſi forte. ff. de iniur. &. ff. ad. l. Iul.

Ioan. à Medina. C. de reſti. q. de tranſactionibus refellitur.

 de vi

de vi publ.l.l. qui cætu. §. qui vocantem. & ff. de pactis. l. iurisgentium. §. ſi paciſcar. Crimina enim ſemel audita inulta non debent relinqui, neque ſub diſſimulatione hidiris; ſunt prætereunda, etiamſi accuſatus cum accuſante in gratiam redeat vt cap. 1. & 2. extra de collat. vndecunque enim crimina claruerint ſtatim puniēda ſunt. 24. quæſt. 3. cap. ecce. Porro in l. ſ. 8. tit. de las acuſaciones. Parti. 7. enarrantur quinque caſus, quibus lex cōmemorata fori locum habet, quos ibidem poteris videre.

Quādo trāſactio non præiudicat fiſco.

¶ At vero dubium, ſit quartum quid ſi is qui accepit iniuriā, eam remittat vel conſentiat, num huiuſmodi remiſſio aut conſenſus præiudicabit fiſco. Barto. decernit quæſtionē hanc in d. l. ſ. ſed ſi forte. ff. de iniurijs. diſtinguendo. Aut is qui accepit iniuriam, antequam eam accipiat, ſiue ex contumelia ſit, ſiue ex læſiuo facto, dixit iniurianti, ego tibi dono iniuriam hanc ſi mihi eam intuleris, aut poſtquam illata eſt, illam donat. ſi poſt acceptā ſit remiſſio aut conſenſus, non præiudicat fiſco, ſiue Reipublicæ, huiuſmodi remiſſio, vt. ff. de pactis. l. iuriſgentium. §. ſi paciſcar. & ff. ad. l. Iul. l. qui certum. §. fin. ſi vero ſit ante illationem adhuc diſtinguendū vel prior conſenſus, adhuc durabat, quando iniuria inferebatur, aut iam euanuerat. Si primū, adhuc diſtinguendum, aut conſentiens in iniuriam inferendam, poterat in eam cōſentire, aut nō poterat conſentire: ſunt nanq; iniuriæ, quibus non poteſt homo præſtare aſſenſum, vt in occiſione ſui, aut in mutilatione membrorū ſuorum, vnde quantūuis conſentiat, aut remittat inferēs iniuriam eſt puniēdus, vt. l. non ideo minus. C. de accuſationibus. Quippe nemo poteſt ſe occidere, aut mēbra ſua mutilare, vt. ff. ad. l. Aquil. l. liber homo. Neque ſe vulnerare, aut ſua oſſa frangere, vt. ff. de re milit. l. omne delictū. §. qui ſe vulnerauerit. Aut factū vel dictū tale eſt quod ipſemet ſibi ipſi impune poteſt inferre, vt ſibi dare alapam, aut pilos barbæ euellere aut capillos capitis eradicare, vel contra ipſum iniurioſa verba proferre vel ſe luto aſpergere, aut cinere, aut ſe flagellare, &c. Tunc enim non poteſt ad vindictā Reipublicæ accuſari, ſiquidē talis offenſa nō cenſetur irrogari Reipublicæ, vt. ff. de iniurijs. l. nō ſolū. §. quanquam. At vero ſi cōſenſus prior, iam euanuerat, & ceſſarat, antequam huiuſmodi irrogētur iniuriæ, Tunc iniuriā inferēs, perinde ſe habet acſi nunquam habuiſſet iniuriati cōſenſum, & ideo poteſt accuſari ad vindictam Reipublicæ. Et accipiens iniuriam habet actionem iniuriarum contra inferentē iniuriam. Imo etiā ſi prior conſenſus fuiſſet in pactum deductus: quia ceu turpis contractus, non eſſet obligatorius, vt. l. generaliter. ff de verb. obligat. Imo tradunt Iuriſconſulti & notat Baldus, quod ſi vulneratus dixit, ſe nolle accuſare vulnerātē & quod remittit iniuriam ſibi illatam, quod eo mortuo poterit contra vulnerantē procedere iudex, & probatur ex gloſſa ex l. Diuus. ff. ad Syl. verū hæc & alia multa remittenda ſunt Iuriſconſultis, quorū eſt hæc diſcernere.

De transactióe in criminib⁹ priuatis.

¶ Quintum dubium eſt, an tranſactio in criminibus priuatis, ſit in foro exteriori licita: hactenus egimus de criminibus, irrogantibus ſanguinis pœnā, & de publicis iudicijs non irrogātibus, iam vero de priuatis: cui dubio reſpondet gloſſa ad. l. tranſigere. C. de tranſactionib. ex Ioan. ſentētia, quod in huiuſmodi licet, & tranſigere, & paciſci, ſiquidem quod inuenitur prohibitū, creditur eſſe conceſſum. At tranſactio, non prohibetur in priuatis, igitur conceſſa eſt credenda. Cæterum hoc argumentum facile diluitur dicet nanq; aliquis, quod ſatis prohibetur quando ſolum excipiūtur crimina capitalia & crimen falſi in d. l. trāſigere. vnde videtur, ita priuatis, vt in publicis non habere locum tranſactio, vnde, ſi in iſtis celebretur accuſatus habetur pro conuicto, & ſubditur pœnæ.

¶ At tandem diſtinguit, quod ſi agatur criminaliter, non licet tranſigere, ſi vero ciuiliter licebit, crimen autem falſi, excipitur, quia de hoc crimine licet trāſigere, & dicta. l. tranſigere. Nanque conuictus de falſo iuramento, eſt quaſi mortuus, cui nulla fides eſt adhibenda, & ideo eſt quaſi crimen irrogans ſanguinis pœnam.

¶ Sextum dubium an tranſactio, ſit licita in foro cōſcientiæ, quādo licita eſt in foro exteriori. Enim vero, in capitalibus l. ſi fiat tranſactio valida eſt, & accuſatus ſi tran-

ſi tranſigat non habetur pro cōuicto vel confeſſo, vt in alijs criminibus, vt ſupra dictum eſt. Porro hæc tranſactio neceſſario debet fieri aliquo dato, vel retento, &c. vt ius ſupra indicatum docuit. Cæterum aduerſus hoc iam ſe promit argumentum. Quādoquidem videtur quod huiuſmodi remiſsio, iniuriæ debet fieri gratis, & non dato aliquo dato, vel retento: igitur in foro conſcientiæ non eſt licita. ¶Probatur antecedens, quia gratis videtur quod fideles teneātur, ad remittendum iniurias. Nanque vna vox eſt euangelica, quod remittamus debita, debitoribus noſtris, & in prece dominica nunquam non idem inculcamus, & dominus ait, dimittite, & dimittetur vobis, & Eccleſ. 18. Relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecanti tibi peccata ſoluentur. Neque videtur aliud ſonare parabola illa euangelica, de patre familiās omne debitum dimittenti ſeruo ſuo, at hic conſeruo non dimiſit debitū quē reprehendēs dominus eius ait ſerue nequam nonne omne debitum dimiſi tibi, nonne oportuit te cōmiſereri conſeruo tuo Matth. 18. Vnde Chriſtus Math 7. inquit, in qua menſura menſi fueritis & remetietur vobis, & Lucæ. 6. dimittite, & dimittemini. & Matth. 11. dimittite, ſi quid habetis aduerſus fratres veſtros. Et Matthæi. 6. ſi non dimiſeritis hominibus, neque pater cæleſtis, dimittet vobis peccata veſtra. Et Matthæi. 5. eſto cōſentiēs aduerſario tuo cito dum es in via, quæ verba, idem præferunt quod priora, quod dimittamus peccata, inimicis noſtris, & ibidem iubetur quod munus oblatum Deo, non erit gratum illi, niſi prius reconciliemur inimicis noſtris. Eſt autem reconciliatio, relaxando eorum offenſam, qua nos affecerūt. Vnde Auguſtinus in Enchiridio, qui roganti, peccati ſui veniam, & petenti ex corde, non dimittit nullo modo exiſtimet à domino ſua peccata dimitti: & demum ne in omnia euagemur, quia eſſet immenſi operis, hoc cōfeſſum eſt Theologis omnibus, nos teneri ignoſcere inimicis. Quoniam dominus ait, Matth. 5. diligite, inimicos veſtros, bene facite eis, qui oderunt nos, orate pro perſequentibus vos, igitur neceſſe eſt, ex Chriſti præcepto, vt illatas nobis, relaxemus iniurias. Porro autem, ne quis exiſtimet euangelica præcepta collidere cum humano iure, eſt aduertēdum, quod remittere iniuriam multifariam, eſt ſubintelligendum, vt etiam proximum diligere. Nanq; eſt dilectio quædā generalis, alia particularis, eſtq; dilectio, quoad ſpiritualia, & alia, quoad temporalia, eſt deniq; dilectio actualis, & dilectio habitualis. Generaliter igitur tenemur diligere inimicos noſtros, ſeu aduerſarios noſtros. Hæc autē generalitas eſt, quod à beneficijs generalibus, ſiue orando, ſiue operando, non poſſumus excludere inimicos nr̄os. Vnde qui excluderet, dum Deum precatur dicens, & dimitte nobis debita noſtra, &c. inimicos, quibus nolet, vt deprecatio valeret domini ea, quæ generalis eſt, crimen admitteret. Et ſimiliter ſi adminiſtrator eſſet horrei publici, & nollet ex publico horreo prouidere de frumento aduerſario, vt prouidet alijs aut ſi eſſet adminiſtrator Reipublicæ, & excluderet inimicū, alioqui aptiſsimum ad munus aliquod publicum, quia inimicus eius eſt, item crimen admitteret.

Dilectio generalis, dilectio particularis.

Dilectio quoad ſpiritualia, & quoad temporalia.

Dilectio actualis, & habitualis.

¶Præterea ſi aduerſario ſuo, quiſpiam optaret impœnitētiam finalem, vt in barathrum demergeretur, aut perſeuerantiā in culpa, aut alia mala hoc genus ſpiritualia item faceret contra dilectionem generalem exhibēdam omnibus inimicis, ideoque crimen admitteret.

¶Porro, ſecus eſt in corporalibus: nanque poſſumus aduerſarijs noſtris mala temporalia optare, ſi ex charitate optamus, vt Paulus volebat malum temporale inceſtuoſi, ſcilicet, quod corpus eius traderetur cruciandum diabolo, vt ſpiritus eius ſaluus fieret, in diem domini. 1. Corinth. 6. Malorum enim temporaliū perpeſsio, excitat ſæpe mentē patientis vt ſua corrigat delicta. Vnde qui hac ratione mala aduerſarijs optat, bene optat ſi tamen optaſſet, ſolum vt vlciſceretur de aduerſario ſuo, crimen admitteret: ſi tamen grauia mala optaret, vt mortem infamiam, exilium paupertatem, & hoc genus: hoc dixerim, quia tā leue poſſet eſſe malū, qd deſiderē aduerſario meo, qd nō eſſet crimē, ex leuitate materiæ, etſi ex ſuo genere, malū deſiderare aduerſario, vel cuius alteri ſit crimē vt ſupra

ri ſemper ex ſuo genere malum eſt, at therunciam furari ex leuitate materiæ, eſt veniale. Sicut etiam, qui odiret aduerſarium fratrem ſuum, indeliberato tamẽ animo, non admittit crimen. Quia crimen non adeſt, quando voluntarium non eſt vt Auguſt. eſt autor, libro retractationum. Quod ſi obieceris, imo optare malum temporale, vt dudum dicebatur, eſt aliquando meritorium: igitur non eſt ex ſuo genere malum, ſiquidem poteſt benefieri. Reſpondetur quod optare malum, vt noceret, eſt ex ſuo genere malum, ſiquidem iam tunc ex odio optamus malum: at vero optare malum, vt proficiat, eſt alterius rationis. Et iſtud non eſt malum, quia eſt meritorium, vt etiam occidere hominem ex propria autoritate, eſt ex ſe malum, at ex autoritate iudicis non eſt malum, & ſic occidere homine formaliter eſt diuerſum homicidium à priori.

Nõ eſt malũ corpori optare malum, ꝑpter bonũ mentis.

¶ Præter hæc tenemur, dilectioni inimicorum, etiam particularem habere habitualem: etſi non ſemper actualem: enim vero oportet paratum gerere animum, ꝙ qñ oportuerit & quomodo oportuerit, cibare inimicum, viſitare. veſtire, &c. quoad reliqua opera miſericordiæ, & corporalia, & ſpiritualia, quod illi præſto erimus. Nam qui hac ratione, non gerit paratum animum, aut in diuerſum tenet animum, quod quando potuerit vlciſci iniuriam ſibi illatam, & opportunitatem ad vltionem huiuſmodi capiendam obſeruat, hic crimen admittit ſcriptura clamante ſi eſurierit inimicus tuus ciba illum, &c. Actualẽ autem dilectionem, & particularem non tenetur ſemper exhibere. Nanque cum præceptum de diligendo aduerſario, ſit affirmatiuum, non obligat, ſub omni tempore, ſed quando oportuerit. Iſtis autem addendũ eſt, quod remittere offenſam, offendenti contingit etiam bifariam, vel actu interiori, vel actu exteriori. Et primo modo remittimus tunc offenſam, quam nullo odio afficimur in offendentem, ſed eam gerimus erga eum dilectionem, quam lex Euangelica præcipit.

Dilectio inimicorũ habitualis ſemper eſt neceſſaria.

Ad Roma. 12. Prou. 25.

¶ At vero actu exteriori remittimus, quando vel gratis remittimus, vel per tranſactionem. ¶ Priorem autem modũ remittendi, tenemur fratribus exhibere ex diuino præcepto, neque tamen inde conſequitur, vt quidam exiſtimet, quod non poſſumus exhibere dilectionem illam ex pretio. Enim vero, ſi quis læſus, dixiſſet, ego nõ deponãodiũ erga lædentẽ, niſi ex pecunia aut ex alio munere lædens etiã promeretur: vtique hic accipiens pecuniam, & ideo deponens odium, redit in gratiã cum ſuo aduerſario, non video cur crimen admittat. Etſi video, quod merito arbetur: quia non ex charitate, ſed ex pecunia; aut ex propria vtilitate corporali, lædentem diligit, Neque enim ad modum diligendi, ſed ad dilectionem conſtringimur. Nam ſubſtantia præcepti ligat, nõ modus, etſi modus diligendi ex charitate, eſt neceſſarius, ad conſequendam æternam vitam. Neque valet ſi obieceris, eſſe ſimoniacum, vendere dilectionem, propter pecuniam quippe dilectio eſt actus ſpiritualis, vtique non omnia ſpiritualia hac dote gaudent, quod ea commutans propter pretium, ſit ſimoniacus, ſed ſolum ſpiritualia ſuper naturalia, vt diſertum eſt, in ſecundo libro.

Qui diligit lædentem propter pecuniam nõ peccat.

¶ Vnde ſi per tranſactionem, remittitur offenſa, nihil criminis eſt. Neque in primo, aut ſecundo caſu ea ratione dimittens tenetur ad reſtitutionem. Etſi ſecũdus caſus, quando deſiſtit, læſus à querela propter pecuniam, vel aliud æquiualẽs eſt manifeſtior caſus quam prior: quandoquidem nullus tenetur deſiſtere ab accuſatione gratis. Imo ex iure naturæ poteſt ſibi, & ſuæ indemnitati conſulere. At in priori caſu, non tam patet, ſiquidem ſi tenetur homo diligere inimicum ſuum, quoad actum interiorem, igitur non poteſt diligere ex pretio, ſi quidem obligatus, eſt ad diligendum interius, vt prædictum eſt, non tamen obligatur non accuſare delictum, vel accuſatum non perſequi. Reſpondetur, quod non ſub omni temporis articulo tenetur homo diligere proximum, vt prædiximus, ideo ſi ſub eo articulo, ſub quo non tenetͬ pretio conductus quis diligat aduerſariũ ſuũ, non peccat. Cæterum ſi in eo ſit articulo, ſub quo tenetur actum interiorem habere dilectionis, vtique peccabit ſi ex pretio diligat: quã do ſic ex pretio diligit, non dilecturus, aliàs,

Tranſactio licita eſt in foro conſcientiæ.

aliàs, niſi ex pretio: verùm ſi tum allectus pretio diligeret dilecturus aliàs, etiã non ex pretio, non peccaret.

¶ Quod ſi dixeris, ſi ex pretio diligit, peccat ad ſenſum præfatum: igitur non implet præceptum, negabis conſequentiam. Siquidem fieri poteſt, quod quis peccando impleat præceptum, vt qui die feſto, vadit in eccleſiam, viſurus amaſiam, ſanè implet præceptum, non ſecundum quod peccat eundo in eccleſiã ex prauo fine, ſed ſecundum quod ire in eccleſiam, ex ſuo genere bonum eſt opus. ¶ Ita quoque diligere aduerſarium ex ſuo genere eſt bonus actus, etſi vitiũ ex mala circunſtantia. Vnde vt eſt bonus actus ex ſuo genere, implere poteſt præceptum de diligendo fratre quoad ſubſtantiam præcepti, non tamen, quo ad finẽ præcepti, qui eſt vita æterna.

Qua ratione per peccatum poteſt aliquã do impleri præceptũ.

¶ At non me latet, quod conſequentia infirma eſt hæc, teneor facere hoc, igitur non licet ex pretio facere. Nanque medicus, qui valde laboranti ex morbo tenetur mederi, ſi alius non extet medicus, nihilominus ſibi licet ex pretio mederi, de quo nos ſupra mentionem fecimus. ¶ Porrò adhuc inſultabit aliquis, circa ſecundum caſum; ſit, verbi gratia, læſor pauper, & hic petit ex animo veniam læſo, non habet pretium pro trãſactione, videtur quod læſus veniam petit, & non habet facultatem tranſigendi, igitur lædens, id temporis tenebitur, illi donare offenſam. Et probatur ex verbis euãgelicæ parabolæ. Matthæi 18. ſerue nequam, omne debitum remiſi tibi quia rogaſti me, nonne ergo oportuit, & te miſereri conſerui tui: ſicut & ego tui miſertus ſum? & iratus dominus eius tradidit eum tortoribus: igitur roganti veniam, & miſericordiam poſtulanti concedenda videtur, ſub obligatione pœnæ æternæ, vnde ait iratus dominus, &c. at vero ſolum peccatũ mortale, meretur iram Dei. Et videtur huic rei concinere, quod Iacobus ſcripſit capit. 2. Si autem frater, & ſoror nudi ſint, & indigeant victu quotidiano, dicat autem aliquis ex vobis illis, Ite in pace, calefacimini & ſaturamini; non dederitis autem eis; quæ neceſſaria ſunt corpori, quid proderit? ita dicet aliquis. Si læſus dicat ego diligo lædentem, & opto illi bona, cæterum, affigatur cruci, quam meretur propter læſionem, quid proderit? ¶ Porro autem his non obſtantibus, dicendum eſt, quod dimittere debitoribus noſtris debita, ſit opus miſericordiæ, quia ait, miſericordia motus, aut miſertus ſerui illius, dimiſit illi. Quocirca ſi lædens, aut inferens iniuriam non habet, vnde tranſigat, & petit veniam miſericordiæ eſt, illi condonare, vt ex euangelicis lucet literis. Quod vero teneatur in particulari hanc pauperi petenti veniã offenſam gratis condonare, non deducendo eam in iudicio, aut deductam laxare non liquet ex euãgelio. Imo contrarium, quia ſi teneretur, non eſſet opus miſericordiæ remittere, ſed iuſtitiæ, at ex Euangelio patet eſſe opus miſericordiæ. Quod vero traditur tortoribus, non dimittens conſeruo, vtique non eſt, quia non dimiſit debitum, ſed quia non habuit patientiã ad expectandam ſolutionem, quam conſeruus offerebat vel quia ſuffocabat eum, vt redderet debitum; & ideo ex iniuria facta in conſeruum, dominus iraſcitur. Nam iniuria debitoris, debitum exigere, crimen eſt. Et fuit tyrannus iſte ſeruus, quia non ſolum noluit expectare pauliſper debitum, quod ſoluendum offerebat conſeruus, ſed & ſuffocabat conſeruum cũ potius ex æquitate tenebatur donare debitũ, vt ſibi à dño ſuo erat donatũ. Et hoc inſinuat euãgeliũ dicẽs, non ne oportuit miſerere, &c. Et maioris miſericordiæ eſt donari iniuriã, priuſquã deducat ad iudiciũ, quam poſtquã deducta eſt. Nanq; in primo caſu, nõ expoſita querela, iudex nõ poteſt ſe intromittere in cauſa, cuius nõ habet iudicialem notitiã, at in ſecũdo caſu, etiãſi donet læſus iniuriã autori, iudex põt ſe intromittere ex officio, vt dictũ eſt. ¶ Secũdo reſpõdebis quod, Iacobus agit, de eleemoſyna, quæ ſola verbi lenitate fiat, nihil ꝓdeſt. At vero, in præſenti materia, agitur an liceat fideli, querelã ſuã exponere corã iudice de iniuria ſibi illata, abſq; eo quod præiudicet dilectioni ꝓximi quã tenet habere. Et cõſtituimus, quod ſi ex zelo iuſtitiæ faciat, licebit ei ſic facere. & eã proſequi, ſecus ſi ex odio fratris, quãli bet aduerſarij. Enimvero, ſi S. Greg. cõcedit licere, optare malũ corporale aduer-

Qua ratione etiã qui obligatus eſt ad opus ex ꝑtio facere poteſt.

ſario, vt mali tolerantia, cedat in ſpiritualem profectum, vt ex Paulo pridem deducebam, vtique item licebit, quod vindicetur delictum, ſi nō ad profectum patientis, ſanè ad profectum Reipublicæ. Ne peruerſi homines, impunitate delictorum inſoleſcant, & ad alia facinora perpetrāda animatiores euadant. Quod vero Paulus ait ne reſiſtamus malo, ſed vincamus in bono malum, eſt ſanè verum, quod propria autoritate, non ſumenda eſt vindicta, de maleſacientibus nobis, at autoritate publica eſſe vindictam deſiderandam, ipſe docet ad Romanos 13. Non enim ait, ſine cauſa gladium portat, ad vindictam malorum laudem vero bonorum. Quod vero in prece dominica precamur dimitte nobis, ſicut & nos dimittimus, &c. Ille verè dicit, qui omnium inimicorum ſuorum habet dilectionem generalem, & habitualem, & non ex odio petit vindictam, ſed ex zelo iuſtitiæ, Ipſe enim ex ſe non ſumit vindictam, ſed iudex. Et item quoad culpam dimittit debitum inimici, ſiquidem diligit vt fratrem, at vero, quoad pœnam, ei non dimittit vt ſi accuſet iniuriam, non male facit, vnde aptè tradunt Iuriſconſulti, quod is qui iam eſt in articulo mortis, recepturus Euchariſtiam non peccat, quia accuſationem non deponit, contra eum qui intulit illi iniuriam, ſed peccat, ſi iſtud ex rancore animi faciat, ideoque hunc rancorem deponere eſt neceſſe, non tamen accuſationem, vt notat Bartol. In. l. non ſolum. §. 1. de iniurijs, & adde quod not. C. familiæ hereiſcundæ. l. in ipſius, vt refert Bald. in allegato. §. quædam actiones. ¶ Poſtremum dubium, an tranſactio locum habeat in ſpiritualibus? & reſponſio eſt plana inficiatoria, ex capit. ſuper eo. de tranſactionibus. Et ratio textus eſt, quippe tranſactio, fit aliquo hinc inde interueniente pretio, vel æquipollenti, ſpiritualia autem non poſſunt pretio comparari, ideo non ſunt capacia tranſactionis. Vnde lite mota, ſuper beneficio amicabilis compoſitio permittitur, non tamen tranſactio, quod ſi obieceris, licebit ſaltem pretio redimere ſuā vexationem, el qui habet ius in re, vel ad rem, reſpondebis, vt reſpōſum eſt. 2. lib. quando de ſimonia ageretur.

Dubium vltimum.

CAPVT IX.

De compromiſsis.

ABſoluto capite, de tranſactionibus, germana eſt diſputatio de Compromiſsis. Nam in compromiſsis eſt quædam tranſactio, & de criminibus, de quibus poteſt quis compromittere. C. de tranſact. l. tranſigere. & 2. quæſt. 3. §. notandum. & 5. quæſt. 2. c. primates, de eiſdem poterit fieri tranſactio, non tamen contra, quia de multis nam fit trāſactio de quibus non cōpromittitr̄, vt de capitalibus, vt infra patebit: quia ſi poſſunt trāſigere, à fortiori compromittere. Propterea igitur, nunc paucula de compromiſsis trademus. Nam vberiorem tractatum à Iuriſconſultis petes.

De cōpromiſsis.

¶ Eſt igitur compromiſſum contractus quidam, quo conueniunt partes, ad deligendum iudicem, qui componat, earum lites aut contētiones, & iudex huiuſmodi vocatur arbiter, vt diſtinguatur contra ordinarium. Nam ordinarius iudex habet poteſtatem iudiciariam, à ſuperiore, cuius eſt illam conferre, vt à Papa vel Rege, vel Imperatore, aut Epiſcopo. At vero quia Imperator, & Papa nō habent iuriſdictionem ab aliquo homine ſuperiore, aptius definies iudicem ordinarium eſſe eū qui habet ſubditos, quos poſsit iudicare de omnibus, & hoc eſt, quod aliter dicitur ordinarium eſſe qui habet iuriſdictionem, etenim arbiter, nō poteſt arbitrari de omnibus, ſiquidem eius arbitrium, non ſe profert, vltra cōpromiſſum. Et illa ſola poteſt arbitrari, ad quæ decernenda electus eſt à partibus controuerſis. Vnde papa, epiſcopi, ſacerdotes habent hanc ordinariā iudicandi poteſtatem ex diuino iure. Niſi quod papa eſt vniuerſalis ordinarius ſupra vniuerſalem eccleſiam, in rebus ſpiritualibus epiſcopi vero, etſi habeant à Deo hanc poteſtatem ordinariam non tamen vniuerſalem, ſed ſolum in ſuis diœceſibus. Has autem diœceſes, habēt ex iure humano diſtinctas. Nanque euāgelium non diſtinxit diœceſes, vnde materiā exercendi poteſtatem epiſcopalē, habent ex iure humano, Papa vero, & poteſtatem ordinariam, & materiā exercendi

Quis ordinarius iudex & quis arbiter.

cendi eam, ideſt, ſubiectionem Eccleſiæ catholicæ, item habet à Deo Chriſto dicente, tibi dabo claues regni cœlorum Matth. 16. & Ioan. 20. paſce oues meas, &c. item quoq; parochi habent poteſtatem ſoluendi peccata, à Deo, & retinendi Matth. 18. cæterum ſubditos habent ex iure humano, diſtinguente parochias Imperator autẽ & rex, habent poteſtatem à republica, ſed de iſtis alias ſatis diximus.

¶Arbiter igitur non habet ſubditos, neque iuriſdictionem, ſed ſolum ex compromiſſo arbitratur, quantum ſe extendit compromiſſum, & nõ amplius, vnde recte dicunt iuriſconſulti, quod arbitria, ſtricta via incedunt, ſunt autem arbitria iudicia, & ſententię arbitrorum. Nam extra compromiſſum, nihil efficere poteſt arbiter. ff. de arbitris. Nam diſtinguemus §. vltimo. Nam id ſolum venit in arbitrium, de quo dictum eſt, vt veniat. ff. eodem ſi cum dies. §. Plenum. At in iudicio ordinario, veniunt omnia, quæ expreſſo non prohibentur, vt habetur. ff. de iudicijs. ſolemus. Et præter hanc differentiã ſunt & aliæ referente gloſſa ex. de arbitris. c. cum dilectus, quas ſuccinctè tranſcurram, videlicet, quod arbiter, non poteſt punire contumaciam litigatoris, neque teſtes poteſt cogere. ff. eo. quid tamen. §. 1. niſi in caſu, qui exprimitur ex. de officio delegati, ſuſpicionis, & hoc verum eſt, niſi in compromiſſo, actum ſit, quod arbiter poſsit punire contumaciã, & cogere teſtes. ff. de iudicijs. l. 2. §. vlt. & ff. eod. Non ex omnibus.

Quædã differentiæ inter arbitrũ, & ordinariũ iudicẽ.

¶Rurſus arbiter non poteſt pronunciare, niſi vtraq; parte præſente, niſi hoc inter litigatores conuenerit. ff. eodem. diẽ. §. ſi quis litigatorum.

¶Item arbiter, non poteſt citare partes niſi ad locum in quem compromiſſum eſt. ff. eod. ſi cum dies. §. ſi arbiter ſecus in iudice ordinario.

¶Item arbiter, non poteſt delegare arbitrium. ff. eodem in compromiſsis. Et. l. non diſtinguemus. §. quæſitum.

¶Item ſententia arbitri non infamat, quia non poteſt cognoſcere de criminibus infamatorijs. ff. de his qui notantur infamia quid ergo. §. ex compromiſſo cæteras differentias tu lege loco præindicato.

¶Porro autem, in legibus regni Caſtellæ. l. 23. titu. 4. par. 3. luculentius explicatur hæc materia arbitrorum, vbi habetur quod arbiter dicitur, qui eſt electus à partibus, ad cognoſcendum de cauſis eorum, per viam iuris Hiſpanè dicitur, auenidor & contractus, qui dicitur compromiſſum, vocatur auenentia & compromittere, Hiſpanè poner en manos, vt in. l. fori arbitrator vero, eſt aliud ab arbitro. Siquidem arbitrator etſi conueniat, cum arbitro eo quod ſimiliter eligitur à partibus ad componendum inter eos, at differt, quia arbitrator, non eligitur vt componat partes, obſeruata forma iuris, neq; ad hoc conſtringitur vt illam ſeruet in componendo. Quia ſolum intẽdet amicabiliter componere, etiãſi non ſeruet iuris formam, itemq; Hiſpanè appellatur, auenidor, vt de arbitro diximus, eſt porro hoc nomen arbiter latius patens, quam iuriſconſultis, ſiquidem quilibet moderator, alicuius rei arbiter vocatur. Imo etiam à iure non abhorret ſignificatio, vt traditur in. l. quiſtam. C. de Decurio. item quãdoque pro iudice ordinario vt in. l. arbitro, & in. l. ſi ab arbitro. ff. qui ſatiſdare cogatur, item ſub voce arbiter, comprehenduntur, & arbitrátor vt in. l. ſocietatem. §. arbitrorum. ff. pro ſocio. Et. l. par. præfata, eos communi nomine vocat juezes auenidores. Et quamuis iuriſconſulti diſceptent, ſatis vt differant arbiter, & arbitrator, quibuſdam aſſerentibus, quod ſolo nomine diſcrepant, alijs differentiam realem conſtituentibus. At poſtremis ſuffragatur lex Par. commemorata. Quæ conſtituit eum eſſe propriè arbitrum dicendum, qui procedit iuris ſeruato ordine, vnde poſtquam arbitri, acceptum habuerint compromiſſam eis cauſam, debent procedere citando partes coram ſe, & audiendo vtramque partem, quid ſcilicet, exegerint, quid ve reſponderint compromittentes quidve probauerint, quidve defenderint perinde ac ſi eſſent ordinarij iudices.

Arbiter & arbitrator vt differũt & arbitriũ, & arbitramentum.

Arbitri & arbitratores differũt nõ ſolo nomine, ſed etiã ratione & ſi ſubiectiuè ſint idẽ nã idẽ homo poteſt eſſe vtrumque.

¶Et auditis accuſationibus, & defenſionibus vtrinque collatis, pronunciare debent diffinitiuam ſententiam.

¶Quam tamen, vt ſupra dicebam, non poteſt iudex arbiter proferre altera partium abſente, etiam ſi abfuerit ex con-

tumacia.

Arbiter iudex nó pót pronunciare diffinitiuã sententiã altera partiũ absente.

tumacia. Niſi hoc actum fuerit in compromiſſo vt in. l. diē proferre. §. ſi quis litigatorum ff eo. Et hoc intelligitur, etiā ſi eſſet concluſum in cauſa, vt Abbas ait in. c. cum dilectus de arbitris.

¶ Arbitratores vero, Hiſpanè: *Aluedriadores, e comunales amigos*, qui ſunt ſelecti, ex conuenientia ambarum partium, vt decidant contentiones ſubortas inter partes quocumq; modo, itaq; arbitratores, etiam poſſunt aſſumi ſuper motam litē. Et huiuſmodi conuentio horum, ad arbitratorem, uocatur amicabilis tranſactio, vnde ſi promitto ſtare mandato alicuius videor eligere illum vt arbitratorem, ex. c. veniens de iureiurãdo, ſecus ſi promitterem ſtare ſententiæ, vide Abba. ex. de iureiurando. c. veniens.

¶ Arbitrator igitur vt diximus, non arctatur ad ſeruandum formam iuris, ideò que, quia ſolum intendit bonum pacis, ſi hanc aſſequendo, viderit expedire, poterit auferre, de iure vnius, & conferre alteri. ex. c. niſi eſſent de præbendis. in. l. ſed ſi in ſeruũ. §. ſi quis iudex. ff. de arbitris. Cæterum etiam iſti arbitratores, tenentur poſt receptum compromiſſum audire vtramq; partem, & poſt auditã pronuntiare ſuum arbitramentum.

¶ Verum quid ſi volent ſeruare iſti arbitratores formam, & ordinem iudiciariũ, an poſſent? vtiq; poſſent ſi volent, cæterum non coarctantur vt ſeruent, vt iudices arbitri. Nam illi ſi pro bono pacis, viderint expedire ordinem iudiciarium ſeruare, poſſent, & ſi viderint, non expedire, poſſent non ſeruare, vnde traditur in. l. commemorata, quod iſti poſſunt componere contentiones, & lites ſibi cõpromiſſas, in quãcumq; rationem, quam ipſi probatam habuerint, ad finem prædictum aſſequendum.

Arbitratores, & ſi nó arctãtur ad ſeruandũ ordinem iudiciarium illũ obſeruare nó prohibẽtur.

¶ Ex iſtis infertur quod iſti arbitratores, etiamſi non ſeruaſſent ordinem iuris, ſcilicet, quod alter, ex litigatoribus exigat, & alter reſpondeat, &c. valeret nihilominus arbitramentum ipſorum vt Innocẽ. meminit de iureiurando. c. Quinta vallis conteſtante Abb. ibidem tradit, quod ſi nudo verbo pronunciaſſet arbitrator, arbitramentum validum eſſet, & haberet vim ſententiæ, etiamſi in ſcriptum, non eſſet redacta. Eatenus tamen valet hoc arbitramentum quatenus, citra dolum, pronuntiaretur. Nam ſi compromiſſum doloſe fuiſſet celebratũ, nullum habuiſſet robur. Hæc enim eſt conditio quæ in eſt compromiſſo, quod citra dolum fiat lita demũ. ff. de arbitris. Nam ſententia arbitri lata per dolum, eſt ipſo iure nulla ſecundum Cyn. in. l. Arbitro. C. eodẽm.

¶ Additur autem in præfata lege, quod ſi dolus acciderit recurrendum eſſe ad viros bonos, ad corrigendum dolũ, qui viri boni, ſunt diligendi ab ipſo ordinario: Etſi Gregorij Lopez gloſſa, tradat hoc non ſeruari in practica, ſed quod iudex ordinarius procedit de iure communi, ad corrigendum huiuſmodi arbitramentum.

Arbitramentum doloſum, vt & cõpromiſſio, retractanda ſunt quia nulla ipſo iure ex. de arbi. Non ſic, quod vero ſit reducendum ſi non retractatur habet. ff. pro ſocio. §. ſocie.

¶ Iudex autem ordinarius debet eſſe, eiuſdem loci, vbi latum eſt arbitramentum. Et huiuſmodi reductio arbitramenti, ad iudicem ordinarium eſt velut quędam appellatio, ſicut & ipſum arbitramentum, habet quandam vim ſententię vt prædiximus.

¶ Eſt aũt obſeruandum, quod tam arbitris, quam arbitratoribus, hoc commune eſt, quod poſſunt deligi, ſuper cauſa vna vel multis, ſecundum qualitatem, compromiſsi. Et compromittentes ſeſe obligare debent, ad obſeruantiam, iudiciorum, ſiue arbitri, ſiue arbitratores, illud pronunciauerint. Et ideo imponenda eſt pœna parti nolenti morem gerere huiuſmodi iudicijs, quam dabit, inobediẽs, obedienti, iudicio iſtorum iudicũ. Enim vero, ſi pœna non fuiſſet impoſita in huiuſmodi compromiſsis, partes compromittentes, non tenerentur ſtare hoc genus iudicio, vel mandatis horum iudicũ. Excepto niſi notificato mandato, partes ſiluiſſent, tũnc enim taciturnitate, acta probaſſent, ſi non contradicerẽt, per ſpacium decem dierum. ¶ Ex lege huiuſmodi colligitur, quod arbitrium, vel arbitramentum, contra formã cõpromiſsi non valet. Quia huiuſmodi iudices nõ ſe poſſunt extendere ad alia pręterquam ad eã formam, quam habet cõpromiſsũ.

¶ Vnde ex. de confirmatio. vtili, & inutili. c. examinata ex duplici cauſa, irritum eſſe huiuſmodi iudicium, ſiue arbitrium, vel arbitramentum traditur, vel quia eſt contra ius commune, aut quia eſt contra formam compromiſsi, vt ibi traditur, etiamſi partes conſentiant, in latum man-

mandatum, vel ſententiam ab arbitris, vel arbitratoribus, non tenet, quippe, quod non eſt, vt ait gloſſa, vel non tenet ratum nō poteſt haberi, per conſenſum partium.

Quādo valet iudicium arbitrorum cōponentiū excedētium formā compromiſsi.

¶Sed quid ſi compromittentes probatum habent, quod arbitratores, vel arbitri, ſe extenderint vltra compromiſſum, nunquid ratum erit, quod aliàs irritum fuiſſet? Enimuero ex. l. commemorata, videtur quod irritum ſit.

¶Cæterum, ex. de præben. & dig. c. niſi eſſent docetur, quod propter bonum pacis, ſi probatum habent compromittentes, quod exceſſerint arbitratores formā compromiſsi, ad alia extendentes manus, de quibus non erat forma compromiſsi, valet arbitrium.

¶Verum in. c. exanimata, alia fuit ratio, quia arbitrium erat contra ipſum ius, & ideo neq; partium conſenſus, potuit illud ratificare, neq; Papæ confirmatio, vt ibidem traditur. Et maximè hoc videtur quando compromiſſum factum eſt, nō in arbitros, ſed in arbitratores, nam iſtorum eſt amicabiliter pacem componere, & nō arctantur ad formam iuris, ideo ſi ſe extenderint alia, partibus tamen cōſentientibus, videtur validum eſſe iudicium. Porrò autem extat. lib. 4. recopil. tit. 21. l. 4. quantum valeant huiuſmodi arbitria, itidemque & tranſactiones. Et appellatio in eis, qua ratione ſit obſeruāda, & qua ratione ſit reijcienda. Et extracta eſt ex ordinationibus regijs, Matriti euulgatis. Et huiuſmodi lex docet, quod executioni tradantur arbitrariæ ſententiæ, vnde ſic habet item, quia plerumq; accidit, quod partes affectantes pacem, & ad euitandum impendia, & lites, & cōtentiones, priuſquam aggrediantur lites, & iudiciorum examen, & aliquando, poſtquam agitur lis, & ſub lite pendente in noſtris conſilijs, & in noſtris audientijs, vel ante alios iudices, & aliquando, poſtquam alter litigantium, iam obtinuit, ex lite ſententiam, vel ſententias ſibi ſuffragatorias, quæ tranſierant in rem iudicatam, poſtquam hæc ſciuerint, decernunt huiuſmodi, compromittere huiuſmodi lites, in manibus iudicum arbitrorum, vt determinent ſecundum ius, vel in manibus iudicū arbitratorū, amicorum & promittunt ſtare ſententiæ huiuſmodi, ab illis euulgata, & ab illa non recedere, ſub conſtituta pœna. Etiudices arbitri, & arbitratores, vtentes facultate ipſis conceſſa ſub termino ipſis præſcripto in compromiſſo & ſuper illis rebus comprehenſis ſub compromiſſo pronūciant ſententiam, à qua contingit, quod alter compromittentium, videtur reclamare, & exigit, reductionem illius ſentētiæ, ad arbitrium boni viri, vel allegat cōtra illam, nullam eſſe, vel alio remedio, agit contra illam, vnde ſit, vt lis noua ſumat exordia. Et protelatur diutius multo, quam ſi, per iudicem ordinaretur, proſequeretur. Et ſententiæ pronuntiatæ in fauorem partium, fruſtrantur, & non mādantur executioni vnde partibus multa reſultarunt damna, & moleſtiæ. Quapropter, volentes huic malo ſubuenire, iubemus, quod ſimulatque huiuſmodi arbitraria ſententia fuerit pronuntiata, quam pars, exegerit, mandari executioni, extante, & præſentato compromiſſo, & ſententia, ſignata, à publico ſcriba, ſi conſtiterit, quod fuit pronuntiata ſub termino compromiſsi, & de rebus, ſuper quibus fuit celebratum compromiſſum iſtis obſeruatis, parti ſatisfaciendum eſt, in cuius fauorem fuit promulgata ſententia.

¶At pars huiuſmodi, obligauit ſe & exhibebit fideiuſſorem idoneum, vel fideiuſſores coram iudice, vel iudicibus, à quibus exigetur, huiuſmodi ſententiæ executio, obligauit autem ſe coram huiuſmodi iudice, vel iudicibus, reſtituendi, quidquid receperit virtute huiuſmodi ſentētiæ, cum fructibus, & redditibus ſuis, ſecundum quod condemnatio tulerit, ſi huiuſmodi ſententia fuerit reuocata.

¶Quod ſi alia pars, occinerit aut reclamauerit, vel exegerit, reductionem, ad arbitrium boni viri, vel ſe iuuare voluerit, ex ſententiæ nullitate vel alia quæſierit præſidia, vt ſententia non mandetur executioni, ſi huiuſmodi ſententia fuerit confirmata, à præſide regio, & ſenatoribus regijs, huiuſmodi confirmationis nulla reſtet ſupplicatio. Neq; nullitati ſit locus, aut alijs remedijs.

¶Porrò ſi à iudicibus inferioribus fuerit cōfirmata, recurſus reſtet, appellationis, ante ſenatum regium, vt ferat de re illa ſen-

ſententiam.¶Qui ſi confirmauerit eandem nullus reſtet gradus. Cæterũ ſi fuerit reuocata,huiuſmodi reuocationis, liceat ſupplicationem referre, ante eundẽ regium ſenatum,manente tamen in ſuo vigore,executione,quouſq; ſententia feratur alia ex reuiſione.

¶Præterea illę fideiuſsiones ſunt probãdæ,& reputandæ ſufficientes,quas iudices executores ſententiæ, probatas habuerint ſuper qua re nulla admittatur, ſupplicatio vel appellatio.

¶Et hoc idem iubemus,quod fiat,&executioni mandetur, in tranſactionibus, quæ initæ fuerint inter partes,quib⁹ reddit teſtimonium, tabellio publicus lex hæc optimè declarat,quid ſit obſeruandum in arbitrijs & arbitramentis, & itẽ in tranſactionibus,quippe quæ eandem ſubeunt legem,vnde palam eſt, quod ſupra diximus, tranſactiones poſſe celebrari,& ante motam litem, & poſt motam litem,vt etiam compromiſſa,vt conſtat ex verbis huius legis.

Tranſactiones ſubeũt legẽ cõpromiſſorum.

¶Sed item patet quod ab arbitrio vel arbitramento,pars quæ ſe ex iudicio huiuſmodi grauatam ſentit, poteſt appellare,ad iudicem ordinarium &nihilominus,ſententia prolata in fauorẽ alterius partis,eſt mandanda executioni ſub fideiuſsione tamen idonea.

¶Porro autem obijciet aliquis contra.l. part.& hanc.l.tradentes,quod compromiſſum,debet compromitti ſub pœna imponenda, ſoluenda à non morigero, quia ſi pœna non imponitur, nulla videtur obligatio ſtandi arbitrio. At vero.l. 1.tit.11.lib.1.fori contraria videtur,quę ſic habet. Omne pactum initum inter homines,ſiue ſcripto,tradatur, ſiue non tradatur,ſiue ſub pœna ineatur, ſiue nulla pœna fulcitur firmiter ſeruatur, & iudex cogat,nolentem obſeruarẽ,vt obſeruet.

Exponũtur quædam.ll. par. & fori.

¶Quod ſi pœnam imponit pactum violanti,iudex cogat violantem pactum,vt eandem pœnam luat. Igitur compromiſſum ſine pœna, item in foro exteriori habet vim,cur ergo compromiſſum,ſi non roboratur impoſitione pœnæ erit infirmum?

¶Et quid ſi compromiſſum iuratur ab ipſis compromittentibus?nunquid tunc etiamſi pœnam non minetur violanti, nonne ſufficiet, ad cogendum violatorem,vt ſtet arbitrio arbitri, vel arbitramento arbitratoris?

¶Et quid ſi partes compromittentes renuntient appellationi,&pactum faciunt de non recedendo, ab arbitrio nihilominus recedere poſſunt.C.de arbitris.l.penul.igitur pacta non ſunt inuiolabiliter ſeruanda,contra id quod decernit.l. fori.¶In gratiam dubij primi,eſt aduertendum quod.l.1.C.de arbitris,idem primo videtur ſancitum, quod in compromiſſis ſit ſtatuenda pœna.Et rationem reddit,quoniam metu pœnę à placitis non recedetur.

¶Et rurſus, quia arbitrium arbitri, non confert iudicati actionem, quia non eſt iudicis ordinarij ſententia, vnde ob hoc ab hoc arbitrio appellari nequit.

An ab arbitraria ſentẽtia poſsit appellari.

¶Et vt exponit gloſſa, non quia digna eſt ſententia,ſed quia vilis. Quandoquidem non eſt lata à iudice ordinario.Ob hoc igitur,quia huiuſmodi arbitrium nõ præſtat iudicati actionem, ideo adijcitur pœna, vt ſuppleat iudicij imperfectionem.

¶At vero eadem.l.5.traditur, quod ex ſententia arbitri pacto nudo& ſine pœna aſſumpti omologata,ideſt confeſſa,& approbata,tacitè vel expreſſe tacitè videlicet,ſi ſub ſpacio.10.dierum eidem non contradicitur,expreſſe, ſi illa approbatur,quod in eodem codice,dicitur omologari,verbo Græco,oritur actio, &exceptio,igitur compromiſſum,etiam ſi ſit nudum pactum,valebit,ſiquidem ex eo exoritur ſententia arbitraria, dans actionem,& exceptionem.

¶At vero,quod.l.1.C.iudicata, valde videtur deijcere arbitrariam ſententiam, quia ob eius vilitatem, ab ea non poteſt appellari in.l.ordinationis,iudicata,videtur correctum ibi expreſſe, quod ab ea poteſt appellari & in.l.parti.commemorata,itidem. Niſi velis contendere de nomine quod non ſit dicenda appellatio proprie,quæ non eſt à ſententia ordinarij iudicis,qui abſolute,& ſimpliciter loquẽdo,eſt iudex: nã iudex, arbiter,eſt iudex ſecundum quid, ideſt, electione partium,in diem conſtitutus.Nam ſi excesserit diem præſcriptum in compromiſſo,& tunc pronunciauerit ſententiã nulla eſt,vt ſupra traditum eſt, neq; vllã

L.ordinationis regiæ corrigit.l.1.C.de arbitris.

pęnam

pœnam committit qui ei non paruerit. l. i. C. de arbitris.

¶Sicut etiam vocare ſi voles iudicium arbitrorum ſententiam poteris, etſi non ſit ſententia ſimpliciter, quia non eſt à iudice ſimpliciter pronuntiata ſed ſolum ſecundum quid. Cæterum ſi nudum pactum eſſet compromiſsi an valeret compromiſſum, videtur ex allatis, quod valebat olim. Namq; vti patet ex.l.C. indicatis bifariam ſiebant compromiſſa ad iecta pœna, aut non adiecta. Neq; l. 1. indicata ex.C. pœnam tradit eſſe neceſſariam, ad rationem cōpromiſsi: ſed quod quando additur eo additur, quò à placito non recedatur, vt ibi exprimitur.

¶Cæterum in legibus. par. & ordin. vide tur quod compromiſſum, ſit vallandum pœna, vt apparet ex earum ad longum indicatione ſupra relata, quamuis. l. par. non eſſe pœnam de ſubſtantia compromiſsi inſinuat ſtatuēs, ſi partes tacuerint per decem dies, etiamſi nulla ſit interpoſita pœna parere tenentur. Quod autem l. fori. conſtituit, pacta etiam nuda eſſe ſeruanda. Eſt equidem verum quando lex non dat formam nouam pactis, vt accidit compromiſsis. Tunc enim legitimum non erit compromiſſum, ſi legis non extat forma. Non ergo tunc valebit vt cōpromiſſum legitimum: ſed erit pactum compromiſsi non legitimi: quā do quidem oi batur lege compromiſsis neceſſaria.

An cōpromiſſum nudum à pœna cōſtringat cōpromittē tes ad parē dū arbitrio.

¶Quippe non poteſt legitimè in arbitrum compromitti: niſi compromiſſum roboretur pœna, vnde lex ordina. regiæ ait, quod pro celebrando compromiſſo debent ſeſe obligare partes, &c. vt dudū indicabamus.

¶Idem tradit. l. 26. par. indicatæ. Quo fit vt legitimum dixerim compromiſſum, quod ſub pœna initur, quia tunc pars nō obediens arbitrio obnoxia efficitur pœnę. Quod ſi pœna non interuenerit ad nihil in exteriori foro tenetur non parēs arbitrio. Videtur autem quod in foro cō ſcientiæ non parens iuſto arbitrio, quod culpa innodabitur. Quia iuſta promiſſa in foro conſcientiæ obligant promittentes, etiamſi nulla interueniat pœna.

Ad dub. 2. ¶Dubio autem. 2. ſi velimus reſpondere, continuo ſeſe offert. Authen. de iudicibus. C. de arbitris, quæ incipit. Decernit, vbi traditur nullum poſſe fieri arbitrum, vt cum ſacramenti religionem iudicet: ſed pœnam ſtatuat, qua præſtita, liceat, à iudicatis recedere, vnde non ſolum vt ex gloſſa conſtat, arbiter iuramē to conſtrictus, de bene iudicando, ſi iudicet, nullum erit iudicium, neq; litigatores ſententia eius conſtringet, ſed etiam vt Azon. & Ioan. qui ibi indicantur credunt, compromittentes, ſi iurent ſe obtemperaturos eſſe arbitrio arbitri, compromiſſum eſt nullum: quamuis, iſtud placitum ex. l. hac non colligatur, ideo huic placito non ſtatur. Imo vt ex additione ad gloſſam habetur, ſolum lex hęc loquitur de arbitris non de arbitratoribus, quibus non prohibetur, iuramenti religione ſe arctare, ad ferendum verum arbitramentum. Quandoquidem arbitratores, non arctantur, ad ſeruandam iuris formam, vel ad ordinarium proceſſum in cauſa ſequendum, vnde non prohibetur iuramentum, idcircò, ſi illud interponant, non viciat. Et ſi reuera, in oppoſitum vergit hæc ratio, imo quia arbitri imitantur iudices ordinarios, videtur quod iuramentum non viciet arbitrium ſiquidem ſi ordinarius iudex, iuramenti religione ſe conſtringeret ad ferendam rectam ſententiam, non ideo eſſet vicioſa, veruntamen neq; priori placito vide tur acquieſcendum quod ſi arbiter iuret de rectè iudicando, quod iuramentum quaſſet iudicij valorem. Enimuero iuramentum hoc bonum eſt, & ad bonū, & ſuper bono ideo obligat arbitrum vt rectè iudicet, ideo ſi non rectè iudicauerit, peierat. Quod ſi malè indicauerit vt inquit. l. pœnam à Deo expectet, non ab hominibus. Et ad hoc introducta eſt lex hæc, ne iurent arbitri vel ne inducantur ad iurandum à compromittētibus, quia iuramento huic ſi forte contrauenerit arbiter non faciet litem ſuam, arbiter, ne que compromittentes habent vt videtur ex. l. indicata actionem periurij contra eum.

Arbitrator nō arctatur ad ſeruandū ordinem iuris.

¶Veruntamen, ſi rectè iudicauerit valebit arbitraria ſententia & in hoc caſu tenet arbitriū, vnde inquit gloſſa, quod per hanc. l. nō prohibetur ſubſtantia cō promiſsi, ſed qualitas eius. Quia compromittere eſt bonum, ſed ſic compromittere, ſub iuramento prohibetur. Et ideo iuxta

iuxta regulã iuris, multa ſunt quæ fieri prohibentur, quæ alioqui facta tenent; ita in propoſito.

Arbiter & arbitrator tenẽtur iuramẽtũ præſtitũ de recte arbitrãdo implere.

¶Quidquid autem ſit de ciuili iure, ex iure diuino arbiter, tenetur iuramentum implere, ſcilicet arbitrandi rectè in cauſa ſibi compromiſſa, & ſibi cohęrentibus, dixi cohęrentibus, quia compromiſſum ad illa ſe extendit, etſi ea non exprimat ex. de confir. vtili, & inutili. C. examinata adiuncta gloſſa.

¶Sed quid ſi compromittentes iureiurãdo, ſeſe obſtringãt, ſe morem geſturos, placito arbitri, & nulla interueniat pœna? itidem dixerim, tunc compromittentes teneri ex iuramento, quia maius vinculum eſt iuramentum ſolum, quam omnis pœnæ obligatio, ideoque tenentur, multo fortius ex præſtito iuramento, quam ex iniũcta pœna. Neq; ll. connumeratæ aduerſant huic doctrinæ. Quia ll. hoc prætendunt, quod ſe obligent cõpromittentes, ex pœna ſibi ipſis à ſe impoſita, at maior eſt obligatio ex iuramẽto, quam pœna. Et ideo & ſi ll. regni Caſtellæ, non loquantur in hoc caſu, ſatis comprehenditur ſub verbo obligandi. Enimuero ſi ll. præfatæ, ex obligatione ad pęnam, adiecta in compromiſſo, ſunt contentę, an non ex maiori obligatione ex addito iuramẽto, contentę etiã erũt?

¶An tamen valeat pactum, de non appellando ab arbitro, vel de non deducendo arbitramentum, ad iudicium boni viri id quod vltimo tangebatur. Gloſſa citata iam, docet, quod ſi partes conueniãt de non recedendo, ab arbitrio, & renuntient appellationi, quod nihilominus, poſſunt diſcedere ab arbitrio.

¶Et hoc ſane verum, ſi dolus ſit, vel ſordes, vel euidẽs gratia. Puta ſi arbiter, muneribus corruptus, iudicauit, vel ſi à liquido debito abſoluit debitorẽ id quod vocatur euidens gratia, vt ſordes ſi precio, prece, timore, vel odio corruptus fuerit vt exponit gloſſ. ad. c. 1. de ſenten. & re iudicata.

Si arbiter lędit ex propoſito reputatur dolus ſũc aũt cẽſetur lędere ex propoſito, quando lædit.

¶Verumtamen ſecus eſt ſi arbiter, vel arbitrator arbitrentur bona fide, & non ex propoſito, lędãt, & ſi quæ lęſio ſit, eſt leuis læſio, & non maxima læſio, quæ reputatur eſſe dolus quidam velatus calliditate verborum, vt. ff. de verb. ſignificatio. Magna negligentia enormiſſima autem læſio, reddit arbitrium iniquũ. Quia propter huiuſmodi pactum ratum eſſet tunc foueret iniquitatem arbitratoris, ideo non valet. Imo neque ſi iuramento firmaretur tale pactum, de renuntianda appellatione, iuramentum non obligaret ad ſui obſeruantiam. Siquidem compromittentes, quando ſic iurabãt non cogitabãt, huiuſmodi læſionem enormiſſimam. Et talis læſio exceſsiua, habet in ſe dolum præſumptum, in arbitratore lędente, ideo iuramentum, non confirmat laudum contra arbitri dolum, vt notat Dyn. in regula iuris ſcienti, lib. 6.

¶Vtique lęſio exceſsiua, & intolerabilis eſt, ſi arbiter, abſoluit, debitorem, à debito, quod debet ſuo creditori, quod liquido conſtat, deberi illi ex authentica ſcriptura vel aliâs. Et huiuſmodi euidens gratia facta debitori, quæ eſt, enormis læſio creditoris, reputatur ſicut ſordes & illa, vt hæc, reddit laudum nullum. l. ſi filius. ff. de iudicijs. Et l. arbitrorum. C. de arbitris, dolus, ſordes, & gratia euidens, aduerſaria eſſe, arbitris, traditur, ſunt autẽ quædam pœnę de ſenten. & re iudica. c. 1. lib. 6. conſtitutę, contra malos iudices, qui per gratiam, aut per ſordes iudicium corruperint, ſed vt gloſſa teſtatur non habent locum in iudicibus arbitris, ſed ſolum feruntur contra eccleſiaſticos, corruptos iudices, qui ſunt ordinarij, vel delegati ordinariorum. At vero arbitri, ſi per gratiam, vel ſordes, vel dolum iudicauerint iudicium eſt nullum. Quando ergo arbiter ex propoſito lædit, alteram partium compromittentium, quia tunc præſumitur dolus pactum de renunciãda appellatione, vel de non petenda deductione ad arbitrium boni viri, non valet, etiamſi iuramento firmetur. Quia huiuſmodi dolus, nõ comprehenditur ſub iuramenti religione. Tunc autem, quando fit læſio magna, præſumitur iſte dolus, non autem quando læſio eſt leuis. Et ideo tunc ſtandum eſt pacto, & iuramẽto. Et hæc vera ſunt item in foro conſciẽtiæ. Siquidem iuramentum in generali, non ſe extendit, ad non cogitata, ideſt, ad ea quę quis, ſi dum iurabat cogitaſſet omnino excluderet, qualis eſt læſio, valdè magna.

Dolus gratia & ſordes vitiãt arbitrariũ iudicium.

Pęnę latæ cõtra iudices corruptos de ordinarijs intelligũtur qui ſunt ſimpliciter iudices.

Iuramentũ nõ ſe extẽdit ad nõ cogitata. ex. de iureiurã do. c. Quintauallis.

¶Cæterum ſi pactum, adeo amplũ fuiſſet, vt conuenirent compromittentes, in arbi-

arbitrium alicuius,ſecundum omnem ra tionem,vt arbitraretur pro libito ſuo,ni hil excludendo. ſed ſi ſuſdeq; vt liberet ferret arbitrium,ipſi ſtarent eius arbitrio tunc pactum huiuſmodi & iuramentum eſſet ſeruandum. Quia iam ſpecialia om nia,videtur comprehenſa,ex partium in tentione vt Abb.in.c.Quintauallis,de iu reiurando,proſequitur.

Dubium 1. ¶Dubium eſto primum, ſiqua partium venerit contra arbitrium quod vocant laudum,habens tamen iuſtam cauſam contraueniendi,an ſuccumbet pœnæ in terpoſitæ?Reſpondetur negatiuè. Nam pœna fuit intelligitur conſtituta repug nanti iniuſtè,& Deo qui iuſtam habet li tigandi cauſam,non conuenitur,ad pœ nam vt notat Bal.in.l.recolitis,in.l. gene raliter.C.de epiſco.& cleri.

Dubium. 2. ¶Secundum dubium, quæ ſit materia compromiſſorum,& reſpon.l.2 3.parti. vbi ſupra,quod omnis lis, vel controuer ſia,eſt materia,compromiſſi, niſi mortē, mutilationem,exilium libertatem ſerui tutem,aut matrimonium reſpiciat, vel ſi eſt actio popularis,de qua compromitti non poteſt,niſi per procuratorem,com promittendi poteſtatem habentem. Et in iure canonico, idem fere traditur ex. de in integrum reſtitutione.c.cauſa. vbi addit enumeratis, quod reſtitutio in in tegrum non poteſt compromitti,ſed re quiri iudicem ordina.ſed huiuſmodi cau ſa,referenda eſt ad ordinarium iudicem vel ad delegatum,quem ſcilicet, ipſe de legatus ſubſtituerit & tandem ait, in ma trimoniali quoque cauſa, liberali, ideſt, in qua agitur de libertate, vel criminali, cum maiores iudices requirantur, arbi ter non poteſt aſſumi.

Quæ ſit materia cópromiſſorum.

¶Et quidem iuſtæ ſunt huiuſmodi ſan ctiones.Namque ſi omnes cauſę poſſent deferri ad iudices arbitros, videretur fru ſtra,conſtitui ordinarios.

¶Ad hæc, quia iudex arbiter non po teſt cogere partes, vt ſibi obediant niſi ex pęna quam partes ſibi impoſuerūt,ſi non obedierint ideoque pœna præſtita, nihil reſtat vnde arbiter cogat, vnde re ctè dicebam,huiuſmodi iudicem,eſſe ſe cundum quid,iudicem, non ſimpliciter, crimina autem poſcunt ad ſui correctio nem iudicem ſimpliciter qui poſſet co gere reum,ad pœnam ſubeundam,quā-

Cur arbitri nó poſſunt eligi ad iudicandū de omnibus.

obrem excipiuntur crimina,à compro miſſo.

¶Rurſus reſtitutio in integrum, matri moniales cauſæ,& liberales,quæ ſpectāt libertatem donandam alicui, quia ſunt graues hoc genus cauſæ, ideo maiores pro ſui deciſione deſiderant iudices.

¶Et in.l.4.titul.6.lib.1.fori.itidem ſan citur in hæc verba,transferendo in lati num ſermonem, omnes, quæ contige rint lites, ſiue de iuſtitia, ſiue de alijs re bus, iudicabunt iudices ordinarij, quos præfecerit rex.Et qui ſubſtituti fuerint, eorum iuxta legis ſanctionem. Cæterū arbitri iudices non iudicabunt litem de iuſtitia hæc ibi.

¶Vocat autem lex hæc litem de iuſtitia litem de criminibus,quę coercenda ſunt per iudices ordinarios.Et idem habetur. ff.de arbitris.l. Non diſtinguemus. §. ſi per errorem,&.§.de liberali, &c.cū tem pore de arbitris.

¶Limitant porro hæc iuriſconſulti, ad hanc rationem,quod ſi de crimine,ciui liter,& non criminaliter agatur,tunc po terit,cauſa criminalis compromitti, ſci licet,quando non agitur ad punitionem rei,per accuſationem ſed ad intereſſe læ ſi,vt.ff.de his,qui notan.infa.l. quid er go.§.ex compromiſſo.Et notat gloſſa in l.Non diſtinguemus.§.Iulianus.ff.de ar bitris.

De criminibus pót agi ciuiliter & criminaliter.

¶Gloſſa porro,ad.c.cauſa, indicatum, crimina diſtinguit famoſa, à non famo ſis vnde inquit, quod de criminibus fa moſis,non poteſt aſſumi arbiter iudex, cæterum de non famoſis,nihil vetat,nos tamen ſupra cum de tranſactionibus tra debamus,diximus de quibus criminibus poterat fieri tranſactio,& idem applica bis,ad compromiſſa.At fortè gloſſa,ha bet in ſententiam,quod ſicut,neque ca pitalia,ita neque publica crimina, poſ ſunt ſubdi arbitrio, iudicis arbitri, benè tamen priuata quæ vocat non famoſa, vt publica famoſa.

¶At in.cap.ſi primates. 5.q. 2.traditur, quod iudex poteſt pacificare litigantes, per tranſactionem,vt.90.diſt.ſtudendū. Et hoc eſſe verum gloſſa decernit,in cri minibus quæ non inducunt pœnam de poſitionis, id quod non videtur correſ pondere,iuri ciuili tradenti,quod de cri minibus capitalibus, nulla poteſt eſſe

tranſa-

tranſactio.vt proximo. c. fuit diſertum. Namque depoſitio à clericali honore, eſt ceu capitale crimen.

De criminibus inducẽtibus depoſitionẽ ab ſtatu clericali non fit cõpromiſſio.

¶In iſtis igitur, non poteſt iudex eccleſiaſticus ordinarius eſſe arbiter,neq; aſſumi vt arbiter, vel tanquam arbitrator ad cõponendũ lites partium, ſed in alijs poterit.Quod ſi fuerit aliquis arbitrator in criminibus inducentibus depoſitionem, nihilominus iudex ex officio ſuo poterit de crimine inquirere, vt ex. de coll.detegenda, c. 1.&.2. ¶Addit item gloſſa quod in quadam denuntiatione, non admittitur compoſitio, videlicet in caſu.c.quapropter.2.q.7.vbi iubetur omnino clericis eis vt denuntient crimẽ ſui epiſcopi, ſi dilapidauerit eccleſiaſticam, vel fabricæ, vel pauperum portionem. Nam olim,erat diuiſio facultatis eccleſię in.4.partes epiſcopi,ſcilicet,clericorum, fabricæ eccleſiæ,& pauperum quæ partitio,iam abolita eſt.

3.Dubium.

¶Dubium.3.ſi partes poſſunt eligere iudicem ordinarium,in arbitrum.Et reſpõſio,eſt negatiua ex.l.24.tit.4.part.3. At vero Gloſſa ad. cap.Infames.3. q. 7. explicans verba capituli,quæ tradũt quod lex.par.commemorata,ſcilicet,quod ordinarius iudex,vel quiuis alter,qui ſit ex officio,non ex electione partium iudex non poteſt in ſe ſuſcipere arbitrium,cauſæ eiuſdem cuius eſt ordinarius & probat tribus rationibus.

¶Prima,quia ſi poſſet eſſe arbiter, ſemper hoc procuraret,vt eligeretur in arbitrum,ne ab ipſo poſſet appellari.

Rationes gloſſæ probantis quod non poteſt ordinarius eligi in arbitrũ de re de qua eſt ordinarius.

¶Secundo,quia iudex ordinarius,debet cogere arbitrum,vt mandet ſententiam ſuam executioni,ex.de foro.competen. ſi quis contra.ff.de arbitris.l.3. At vero ſi idem eſt arbiter, qui ordinarius huic coactioni obſtruitur via.

¶Tertio, quia arbitria ſunt admodum ordinariæ iuriſdictionis,quia arbiter, debet procedere ordinaria via: & ſic idem eſſet ſimile ſibi.

¶Et tandem gloſſa exponit ſuam mentem, dicens, quod ordinarius non poteſt cogere partes, vt eum eligant in arbitrum, verum ſi vltro eligitur poterit, eſſe arbiter.Et hoc videtur ex verbo textus colligendum,quia ait,ſi quis vero iudex ſit,arbitrium ſuſcipere eiuſdem rei de qua iudex eſt in ſe compromitti iubere prohibetur.Et ſi ſententiam dixerit non eſt danda pœnæ perſecutio.

¶Porroautem,ſi rationes iſtæ quas gloſſa concinnauit,ſunt probabiles, vtique ſiue vltro eligatur,ſiue ex coactione eligatur,idem concludunt,& eoſdem neruos habent,ideo aut nihil colligunt, aut ſi colligunt ſuum dogma euertunt,vt liquet.

¶Cæterum videtur,eas nihil colligere.

Rationes gloſſæ ſoluuntur.

¶Prima enim ſoluetur,ſi dixeris, quod poterit appellari, ad ipſummet ſub ratione ordinarij,& non ſub ratione arbitri.Etenim & ſi coeant in eandem perſonam,vtrumque, quia idem homo tunc eſt arbiter, qui ordinarius, at longe diuerſa ratio eſt iudicis ordinarij,qui eſt iudex ex officio,à ratione arbitri, qui eſt iudex ex electione.Et quando agit vt ordinarius non agit vt electus à partibus, ſed vt habens ex officio poteſtatem in partes.

¶Secundo dices, quod caſu admiſſo,nõ poteſt cogere ſe ipſum,verum poteſt cogi à partibus,vt proferat ſententiam tanquam ordinarius & mandet eam executioni.Nam litigantes concluſa cauſa poſſunt,ſub certo termino legis compellere ordinariũ vt iudicet lex enim. 1.titu. 17.lib.4.Recop.ſtatuit iudicibus terminum pronuntiandi ſententiam interlocutoriam,& diffinitiuam ſub certa pœna,ſi intra certum terminum ad partis petitionem,non pronuntiauerint.

¶Tertio dices, non probare eandem perſonam eſſe ſimilem ſibi ſed quod idẽ poteſt in ſe habere rationes, ſimiles: & hoc eſt annuendum.Siquidem eſſe iudicem ordinarium,eſt reſpectus,& relatio quædam,& eſſe arbitrum, eſt altera relatio, ſimilis priori, at vero nihil obſtat, quod idem habeat relationes varias, ſibi ſimiles, vt vna albedo eſt ſimilis multis albedinibus,& vnus pater, vt qui abundat filijs, habet multas paternitates ad filias,& filios,&c.

¶Quamobrem videtur, dicendum iuxta capitulum indicatum, ſi primates, quod iudex ordinarius poteſt eligi in arbitratorem qui tanquam communis partiũ, amicus componat res litigantiũ,neque obſtat quod vocetur arbiter, quia nonnunquam confunduntur vocabula hæc arbiter,& arbitrator,vt ſupra tradebam,

bam, quia vtriuſque eſt componere litigantes partes. Et ita decernitur in. l. 24. par. iam indicata. Et tu interim obſerua nihil dubij eſſe ſi iudex ordinarius poteſt eligi in arbitrum, de rebus, quæ non ſunt poſtulare ante eũ in iudicio, quia de re hac dubij nihil eſt, ſed tota dubitatio eſt, de ijs rebus, quarum iudicium ante ipſum pendet.

Iudex ordinarius pōt eſſe arbitrator cauſę cuius eſt ordinarius non arbiter.

¶Addit tamen lex, quod ſi huiuſmodi cauſam voluiſſent partes, compromittere, in alterum vt etiam in amicum communem, qui aptius componet inter eos pacem, quod poſſunt facere, at vero, ſi fuiſſet arbiter ordinarius non poſſent.

¶Sed forſan quæres, cur ordinarius, iuxta hanc legem non poteſt eligi in arbitrum, & poteſt eligi in arbitratorem? Enimuero, æqua ratio videtur, ad vtrumque excludendum reſpondetur, quod eo eſt quò arbiter debet procedere via ordinaria, & ideo ſuperfluum eſt, eum qui ex officio tenetur ad procedendum via iuris ordinaria, ad idem munus ſubeundum eligere, at arbitrator non item vt patuit ex ſuperiori ſermone vnde quod ca. infames, dixit ambiguè, videlicet, quod iudex ordinarius non poteſt iubere partes, vt in ſe compromittant, vnde videbatur, quod compromiſſum vltro oblatum poterat ſuſcipere. l. partit. clarè expreſsit, tradit quod ordinarius, reſpectu cauſæ cuius eſt ordinarius non poſsit eſſe arbiter. Et quidem gloſſa ad cap. infames non aptè collegit, ex verbis textus iam indicatis, quod compromiſſum vltro oblatum à partibus, poteſt iudex ordinarius, arbitrari. Siquidem ex negatiua collegit affirmatiuam, ſcilicet, non poteſt iubere vt partes in ſe ipſum ordinarium compromittant, vt in arbitrum, igitur ſi nulla cogat iuſsio, ſed ſpontanea ſit oblatio, poterit ſuſcipere compromiſſum, vt in arbitrum. Et qualequale hoc ſit textus prædictus, ſumitur ex. lib. Digeſtorum, & per legem partitæ prębabitę, aut correctus, aut expoſitus eſt.

Dublum.4.

¶Dubium quartum, de perſonis idoneis, vt ſint eligendę in arbitros. Et. in. c. infames ſupra ſæpè indicato, docetur, qui poſſunt eligi in arbitros, vnde ſeruos & infamis reijcitur ab hac electione, item mulier, non poteſt eſſe arbitratrix, niſi ex dignitate iuriſdictionis, hoc ſibi vſurpet vt reginę duciſſæ & comitiſſæ, &c. ex. de arbitris. c. dilecti filij. Rurſus laicus non poteſt eſſe arbiter in rebus ſpiritualibus, eodem in cap. contingit, quia negocia Eccleſiaſtica tractari non debent à laicis, ex. de iudicijs. c. decernimus. ſi vero res eccleſiaſticæ compromittantur in clericum, & laicum autoritate tamen ſuperioris, putat gloſſa ad. c. indicatum contingit, quod valebit arbitrium, & tenebit compromiſſum, ſiquidem non fuit compromiſſum in laicum ſolum, ſed in laicum, & clericum, & hoc autoritate ſuperioris, at vero committi cauſa ſpiritualis clerico, & laico, non poteſt, ſicut neque delegari, quia iudicare de re ſpirituaii laicus non poteſt, bene arbitrari, quia arbitriũ non eſt res ſpiritualis.

Qui ſint eligendi in arbitros.

Laicus non eſt capax iudicij ſpiritualis. c. quãto de iudi.

¶Dubium quintum, an in aduerſariom poſsit compromitti, ab ipſo qui accepit iniuriam. Et reſponſio eſt aperta præmittens, quud compromiſſum, eſt relatiuum nomen, & importat, duas relationes, alteram ad compromittentem, alteram ad eum in eum in quem fit cõpromiſſum, qui ſcilicet, eligitur in arbitrum, vel arbitratorem. Quocirca neceſſarium eſt, quod compromiſſum, ſit inter compromittentes, ad eum in quem ſpectat compromiſſum. Quocirca ſi iniuriatus, cauſam ſuam decernendam, cõmiſerit, iniurianti non eſt compromiſſum, & ideo non poteſt arbiter tum, propriè dici arbiter, nam arbiter hoc modo dicitur reſpectu compromiſsi, at ſi nullum eſt compromiſſum propriè, neque arbitrium proprie vllum erit, vnus autem ſolus non eſt compromittens, nam compromittere, eſt ſimul cum alio promittere, vel cum alio committere ſuam cauſam, alteri decidendam, verum fieri poteſt quod quis iuret ſe ſtare mandato, alterius, ſuper ſatisfactione iniuriæ ab eo acceptæ, dum tamen ille iuſte arbitretur, vt traditur. l. 24. titulo. 4. partita. 3. vbi dicitur, quod modo iniurians tunc iuſtè iudicet, quod valebit iudicium, ſecus, ſi iniuſte indicaſſet, tunc enim læſus

Dubium. 5.

An cõpromiſſũ poſsit fieri in aduerſarium.

non tenerentur, ſtare mandato eius, etiã ſi iuramento firmaſſet, ſe pariturum eius mandatis, quia ſubintelligitur iuſtè mã datis, & eſt caſus, in. cap. Quintauallis, de Iureiurando, vbi fœmina iurans, ſe pariturum mandatis, quorundam, poſtmodum ij, quorum ſe ſubiecit mandato, mandarunt iniuſta, & decernit capitulum, quod iuramentum fuit validum, at quia mandatum iniquum, ideo non tenebatur parere mandato, ex iuramento vnde vt ſæpè diximus, iuramentum non obligat ad non cogitata.

Cópromiſſum requirit duo extrema.

¶Cæterùm, vt dicebam, eſt tunc propriè arbiter iniuriaus, vt. l. penul. ff. de arbi. Quia compromiſſum requirit duo extrema vt. l. 2. ff. de ſtipu. ſer. Poteſt tamen dici arbitrator, vnde in aduerſarium meum poſſum reijcere cauſam Iniuriæ ab eo mihi illatæ, vt in arbitratorem, vel vt in bonum virum, & tenebit tanquam nudum pactum argu. ff. pro ſoc. l. ſi margaritam, vnde quidam iuriſconſulti dicunt, quod ſi fiat compromiſſio in iniuriantem, vt in arbitrum, non valere, quia nihil agitur, ſi autem vt in arbitratorem, tunc valere, tanquam in bonum virum, ſi vero res dubia trahatur, an fuit compromiſſio, vt in arbitrum, vel vt in arbitratorem, ne res pereat, interpretandum eſt eſſe vt in arbitratorem. Quia non præſumitur, quod velit litigare, qui ſe conſtituit in manibus aduerſarij, quare non præſumitur, eum eligere tanquam diſceptatorem ſed tanquam amicum. ff. mand. l. creditor. §. 1. Arbiter autem eſt diſceptator, quia vt diximus, procedere debet ordinaria iudiciorum via. Cæterùm lex. partit. non ad hanc rationem diſtinguit, ſed ſemper valere iudicium huiuſmodi tradit ſi iuſtum ediderit aduerſarius iudicium, ſiue eligatur tanquam arbiter, ſiue tanquam arbitrator, non diſtinguit ſed ſolum ait, quod ſi lædens dixiſſet læſo, ego volo, hanc emendare Iniuriam, dimitte eam in manibus meis, quod valebit, iudicium, ſi iuſtum datur. Quod ſi inquit non fuiſſet iuſtum quod mandat iniuſtitia eſt corrigenda, per arbitrium bonorum virorum, vbi videtur, reputaſſe hanc legem, huiuſmodi aduerſarij iudicium eſſe arbitri iudicium,

Arbiter eſt diſceptator cauſæ, non tamẽ arbitrator.

ſiquidem deducendum eſt ad arbitratorem. ¶Subdubitabis forſan, & quid ſi compromiſſio fiat, vnius in alterum, non de iniuria recepta, ſed de alijs rebus, familiaribus, vt ſi agitur de emptione, aut de venditione, aut de quauis alia re, & emptor dicit ſe pariturum mandato alterius ſuper pretio rei. Videtur autem quod huiuſmodi contractus, non ſubeat legem prioris, quippe lex part. ſolum loquitur, de iniurijs, ſed re vera, eadem ratio eſt, in caſu legis, & in alijs de quibus diſſeritur. Imo à fortiori ſequitur ſi quis poteſt ſuæ iniuriæ cauſam, in manus cõſtituere aduerſarij, multo aptius & quãdo cauſa non eſt acceptæ iniuriæ, ſiquidem ex iniuria accepta, præſumitur inimicitia concepta in lædente.

Subdubitatio.

¶Sextum dubium, qui ſunt ij, qui ſecundum ius, compromittere poſſunt. Et traditur in. l. 25. titul. & part. ſæpè præcitata. Quod omnes ij, qui poſſunt per ſe ipſos, ſiſtere in iudicio, ante iudicem ordinarium, ij ſunt habiles, ad compromiſſa ineunda, alij vero, quibus hoc negatur, inhabiles eſſe ſequitur.

Dubium. 6.

¶Vnde infert, quod minores. 25. annis, ſi compromittunt, iniuſſo tutore, etiam ſi fideiuſſores præſtent Idoneos, qui ſe obligent parituros mandatis arbitrorum, ſi poſtquam ſententiam arbitrariam, contra huiuſmodi minorem pronuntiauerint ipſe minor, ſi noluerit obtemperare ſententiæ, poterit facere & non ſubdetur pœnæ conſtitutæ. Cæterum fideiuſſores quos ipſe præſtitit tenentur ſoluere pœnam, ſi pupillus nollet, parere iudicio arbitri, cum eſſet excedens quatuordecimum annum.

¶Vnde ex hac lege ſequitur quod ſi ſit in ætate pupillari, pupillus compromittens non tenetur ſoluere pœnam fideiuſſor eiuſdem. Etſi de re hac ſunt lites iuriſconſultorum, verum hoc ex iure regni eſt obſeruandum.

¶Rurſus inquit, verum ſi pupillus, excefferit. 14. annum, & orbatur tutore, & compromittit, ſuam cauſam, in arbitros, vel arbitrum, tunc tenebitur ſtare ſententiæ arbitrariæ. Quod ſi detrectauerit, parere mandatis, obnoxius erit conſtitutæ pœnæ. Vnde infertur, quod ſi haberet tutorem, & ſine aſſenſu

eius

eius compromitteret, non obligaretur ſtare arbitri ſententiæ vt in. l. ſi curatorem. C. de in integ. reſt. minorum.

¶Præterea lex moderatur, quod dixerat dudum, excepto ait, ſi probaſſet pupillus, fraudem contingentem in lite, aut quod peius habebit, ſi paruerit, vel quod damno non mediocri afficiatur.

Eſt tex. in. l. ſi minor. 25 annis. §. ſi minores. ff. de minori. ¶Vnde non ſolum probata erit læſio, ex eo quod minor eſt. 25. annis ſed ex alijs damnis emergentibus.

¶Ex iure autem communi videtur, lędi minor ex eo ſolo quod compromiſſit. Enimuero, compromittere eſt in arbitrum, à quo non poteſt appellari, & iſtud magna eſt lęſio minoris, vnde non læditur, ſi minor compromiſit in arbitratorem, ſiquidem ſi damnum emergat habet antidotum, ſcilicet, deductionem, ad placitum boni viri.

¶Porrò lex hæc non diſtinguit inter arbitrum, & arbitratorem, & quia ex lege ſupra citata ex lib. recop. fas eſt appellare ab arbitraria ſententia, in iudicem ordinarium, ſub limitationibus ibi expreſſis, propterea nulla læſio eſt minoris, ſi compromittant in arbitrium, quia ex. l. ordinationis regiæ læſo minore ex ſententia, præſidium habent in appellatione.

Dubium. 7. ¶Dubium. 7. an liceat ad hanc rationē compromitti, verbi gratia, compromittimus in Petrum, & Paulum, modo, ipſi teneantur ferre ſententiam ſecundum placitum, alicuius tertij ſignandi à compromittentibus, & non alterius. Et reſpondet lex. 26. vbi ſupra inualidum eſſe compromiſſum. Et rationem profert, quia arbitrium debet in voluntate arbitrorum, & non in voluntate tertij ſignādi à partibus. Hoc namque non eſt iudicare, ſed aliorum ſequi iudicium, vt liquet, ideo iſtud recte, ſancitur, cui adde. l. Item ſi vnus. §. idem Pomponius. ff. eodem.

¶At vero hæſitabis forſan, ecquid, ſi ad aliam rationem fuit compromiſſum, videlicet quod arbitri, certam, & decretā, apud partes ſententiam, pronuntient, num tunc teneat compromiſſum? Enim vero eſt textus contrarius in. l. qualem. ff. de arbitris. ex qua videtur, quod huiuſmodi compromiſſum non valeat, itē ex. l. part. indicata idem videtur. Siquidem in caſu propoſito, arbitrium pendet ex voluntate partium, ideo non videtur ſententia arbitraria, ſed potius partiaria, contra eſt. quia ex. C. de arbit. l. penul. ſi emologetur ſententia arbitri, ex illa oriatur actio. Hæc autem in caſu propoſito, non ſolum tacitè, ſed expreſſe emologatur, id eſt, approbabatur. Siquidem arbiter, vel arbitri, determinatam à partibus ſententiam ipſi pronuntiant, quod ſapit Bart. in. l. ſi conuenerit. ff. de re iudicata, & Grego. Lop. ſuper. l. part. prædictam & ſi Bal. contra ad. l. qualem prædict.

¶Vtique dixerim, ſententiam huiuſmodi non eſſe arbitrariā, propter rationem commemoratam. Non enim pendet ex voluntate arbitri, ſed ex voluntate partium. Et emologatio non iuuat, ſiquidem, emologatio, debet eſſe arbitrij, tunc autem potius arbiter approbat ſententiam partium. Quidquod reuera arbiter tunc non eſt iudex niſi nomine tenus, ſiquidem ſententiam aliorum ipſe pronuntiat verum de iſtis, ipſi viderint, quorum eſt iſtud diſſerere. Siquidem res eſt controuerſa apud iuriſconſultos, quibuſdam aſſerentibus laudum tunc tenere, alijs inficiantibus. Et quidem laudum quatenus laudum, vel ſententia arbitraria non tenet, ſed tenebit, quia partes volunt ei obedire, id quod poſſent facere, nulla interueniente ſententia, ſed ex nudo pacto ipſarum, quale hoc videtur eſſe potius.

¶Porrò autem, ſi vlterius quæras, & quid ſi partes conueniant vt ad aliam rationem facerent compromiſſum videlicet, ſi duo arbitri eſſent & non poſſent conuenire, quod eligerent tertium quē partes ſignaſſent, qui ſimul arbitretur, cum illis. Et lex. par. prædicta tunc valere compromiſſum dicit. Et quidem videtur pugnare, cum priori legis determinatione. Siquidem, in hoc caſu etiam eſt incertus arbiter tertius, vt in priori. Cæterum ne pugnent hæc duo ſcito in primis, quod ex. de arbitris c. innotuit, dicitur, legali prouiſione eſſe ſtatutum, vt cōpromiſſum de incerta perſona in arbitrum aſſumenda, non teneat, quia. ff. eod. itē ſi vnus. §. ſi in duos, idē cauetur. Quamobrē, quod modo tradit & quod

tradidit in caſu primo ne ſibi obuiet intelligendum eſt, hoc ſecundum valere compromiſſum, quando à principio arbitri ſignarunt in particulari, in arbitrũ tertium, ſi caſus accidiſſet, quod ipſi diſcordent, quod in eum caſum, ſit ſignatus iam alter cum illis arbiter. Enimuero, ſi non eſſet iam nominatus, ad tempus diſcordiæ contingentis, arbitri poſſent etiã diſcordare etiam in nominatione tertij, & res eſſet ſine exitu.

¶ Sunt iuriſconſulti credentes, quod arbitri poſſent nõ nominare tertiam perſonam, & quod neque iudex poteſt cõpellere eos ad electionem tertij, quia ipſi funguntur vice partiũ, vt ergo partes poſſunt non nominare. 3. ita & ipſi, neq; tunc poſſunt compelli ad eligendum tertium.

Tertius eſt eligendus particulari ter vt valeat cõpromiſſũ

¶ Cæterùm, quod videtur certũ ex hac. l. eſt quod in caſu propoſito, ſi ab initio ſignant tertium, quod tunc valebit compromiſſum, & habet locum, quod traditur ex. de arbitris. c. vltimo. quod videlicet valet compromiſſum, in vnum, vel in plures, vt ipſi per ſe cauſam diffiniant, vel per alios, quos ipſi elegerint, id quod videtur obuiam ire. c. innotuit, ſiquidẽ etiam iſti tertij eligendi ſunt incerti, niſi dicatur hoc capitulum eſſe ſubaudiendum, ſi ab initio nominantur tertiæ perſonæ, vel tertia tunc enim valebit compromiſſum, caſus autem capituli innotuit, eſt quãdo eſt incertus tertius à principio. Et tunc verum eſt quod lex par. inquit, quod iudex ordinarius compellere poteſt ad petitionem vtriuſque partis, vel alterius compromittentis arbitros, vt eligant tertium, pro caſu diſcordiæ ſi acciderit, vnde videtur quod ſi petitio huiuſmodi non extet, quod iudex non poterit compellere, ad nominandum tertium, & ſi non fuerit nominatus, res poterit eſſe ſine exitu.

Concordia duorũ. cc. extra de arbitris.

¶ Et quidem rationabile eſt, quod neutra parte petente, vt ordinarius compellat arbitros vt eligant tertium, quod iudex non poſsit compellere, ſiquidem ordinarius non poteſt compellere partes, vt eligant tertium arbitrum, igitur neq; arbitros. Siquidem horum poteſtas, ab illis eſt, vt. l. 3. ff. eo. Et ſub hac ratione vera tradunt iuriſconſulti, quidam dicẽtes, vt dudum commemorabam iudicẽ non poſſe cogere arbitros vt eligant tu intelligẽ, quando partes ambæ vel altera, hoc non poſtulet à iudice iuxta. l. 26. part. quam diſſerimus.

¶ 8. Dubium, an arbiter poterit iudicare de his, quæ non comprehenſa ſunt in cõpromiſſo. Reſpon. diſtinguendo, aut nõ expreſſa in compromiſſo, ſunt cohęrentia, rebus cõprehẽſis, vel ſunt nõ cohęrẽtia ſi ſecundum, non poteſt arbiter de il lis arbitrari, aut ſi arbitretur, nullũ erit arbitrium ex. c. cũ dilectus, de arbitris. Ex l. 32. par. indicatę ſępè, vbi habetur quod arbitri non ſe intromittant in cauſa alia, præterquam in ea, ad quã decidendam ſunt aſſumpti. Excepta cauſa fructuum hæreditatis, vel reddituum, qui ex illa re ſuper qua litigatur proceſſerunt. Hæc enim ſunt cohærentiæ cauſæ principali, & ideo vt acceſſoria conſequuntur principale, Et compromiſſum de principali, cenſetur eſſe item de acceſſorijs.

Dubium. 8.

¶ Et aduerte, quod lex inquit fructuum qui proceſſerunt ex re ſuper qua litigatur, loquitur, igitur de fructibus perceptis poſt litis conteſtationem, tunc enim ſi arbiter adiudicat hæreditatem alteri partium litigantium, adiudicabit item & fructus perceptos poſt conteſtatam litẽ, vide gloſſam in. l. nõ diſtinguemus. §. de officio. ff. de arbitris. Et rurſus, de quibuſnis acceſſorijs alijs, quæ cohærẽt rei principali de qua ſit litigatio, arbiter põt iudicare, vt ſi litigatur ſuper pecunia debita, & non ſoluta, negociatori, qui ex illa negociabatur, & ceſſauit lucrum, aut dãnum eſt paſſus, ex non ſoluta pecunia. Arbiter adiudicans ſoluendam pecuniã adiudicabit, item ſoluendum intereſſe. Hoc enim eſt cohærens principali.

¶ Dubiũ. 9. ſi plures ſint electi arbitri, an ſententia lata vno abſente, valeat, vt ſi eſſent tres electi, & vnus abeſſet. Reſpon. negatiuè, ſed neceſſe eſt, quod omnes explicent vota ſua, vt ſententia teneat. Et quamuis, non idem ſapiãt, ſufficit, ad ſententiam concinnandã, quod maior pars, arbitrata fuerit. Et quamuis duo, qui adſunt eſſent meliores, & ſapiẽtiores tertio verũ ſi tertius abeſt, ſentẽtia eſt nullius momenti ſiquidẽ ſi cõpromiſſum fuit in 3. vel. 4. vel. 5. &c. omnes oportet adeſſe. Habetur, in. l. Nõ diſtinguemus. §. cũ in plures. ff. ď arbit. Et in. l. 32. par. indicatę.

Dubium. 9.

¶ Sed

¶Sed quid ſi arbiter, vel arbitri, ante cõpromiſſum erat inimicus occultus, & poſt compromiſſum fuit retectus aut ſi durante compromiſſo, inimicitias conciliauit, cum altero compromittentium. Reſpon. ex. l. Non diſtinguemus. §. eum quidam. ff. de arbitris, & ex. l. part. 31. quod poſtquam probatę fuerint inimicitię, ordinarius coram quo ſunt probatæ, compellet arbitrum, vel arbitros vt ceſſent in proſecutione cauſæ, quod ſi adhuc arbitri pronuntiauerint, non obſtante compulſione pars non obediens, non ſubdetur pœnæ ob contumaciam, idemq́; ſancitur ſi probetur, quod arbiter ſit corruptus aut prece, aut pretio, aut munere, vel quouis alio fauore vt ſupra ex. C. tradidimus. Et ex lib. ſex. de ſenten. & re iudicata ca. 1. adiuncta gloſſa.

Sordes in arbitro reputant dolus.

¶Obijcies forſan, ex dict. l. Non diſtinguemus. §. Indicato, quia ibi non quaſſatur arbitri ſententia in caſu propoſito ſed ſolum opponitur contra ſententiam exceptio doli. Hæc autem l. par. omnino quaſſat ſententiam, & pœnam non committi teſtatur.

¶Reſpon. quod ſi ordinarius non interfuerit compellens arbitrum ne proſequatur cauſam, tunc habet locum, quod ſententia valida, eſt quandiu arbiter non recuſatur coram ordinario.

Conſenſus cõpromittẽtiũ purgat ſuſpicionẽ cõtra arbitrum.

¶Eſſet autem dubium an de partium conſenſu ſcientium arbitrum eſſe ſuſpectum, ex aliqua cauſarum prædictarum an valeret compromiſſum, videtur enim quod conſenſus purgat ſuſpicionem, ſicut etiam de partium voluntate, poteſt compromitti in procuratorem litis, aut etiam in aduocatum partis contrariæ, vt de partium voluntate procurator poteſt eſſe teſtis vt iuriſconſulti tradunt. Et item ſupra diximus quod poteſt aliquis compromittere, in ſuum iniuriatorem: vt latè, ſuperior diſſeruit ſermo, iuxtaq́ue dicendum videtur affirmatiuè, propter rationem commemoratam.

¶Dubium. 10. an mortuo altero arbitrorum, expiret compromiſſum? Reſpon. affirmatiue ſiquidem, ſi compromiſſum factum eſt in quatuor, verbi gratia, mortuo vno, iam ſunt tres ſuperſtites, & quia non poteſt ſeruari forma cõpromiſſi, ideo expirat. Niſi compromiſſum aliud tulerit videlicet, quod ea ratione compromittatur, ex qua etiam mortuo altero arbitrorum compromiſſum non expiret, item de partibus compromittentibus, idem dicito.

¶Nam ſi altera earum moritur, ceſſat compromiſſum, niſi compromittatur, ſub hac ratione, videlicet, quod altero mortuo, valeat compromiſſum & tranſeat vis eius ad hæredes, hæc in. l. par. 28.

¶Obijcies forſan, cap. vltim. ex. de arbitris, vbi traditur, quod compromiſſum non extenditur in compromittentis hæredes, ſed tex. ſe exponit dicens, ſi de ipſis non caueatur ibidem, id eſt in cõpromiſſo, idem. l. diem proferre. §. 1. ff. eodem. Et. l. ſi interpellatur. §. ſi ab altera parte. At vero, debet fieri mentio ex parte vtraque hæredum vt extendatur ad hæredes, vt ait. l. prædicta ſi interpellatur ſi ab altera.

Cõpromiſſum nõ extenditur ad hęredes ex ſua ratione ſed bene per accidẽs ex nouo pacto.

¶Per ſe igitur loquendo non extenditur ad hæredes compromittentium, cõpromiſſum, quia pacta perſonalia, non ſe extendunt ad hæredes, & compromiſſum eſt huiuſmodi, ſecus autem eſt in iudicijs, quæ ſeſe extendunt ad hæredes. Etenim arbitria non tam latè patent quam iudicia ſunt enim ſtricti iuris. Ex nouo autem pacto initó inter compromittentes, poteſt extendi ad hæredes, vt patuit, & hæredes tũc tenẽtur in foro cõſcientiæ ſtare compromiſſo iuxta prædicta. Et iuriſconſulti, quidam idẽ autumant, in arbitris, quod ſcilicet, poſſet extẽdi arbitrium ad hæredes, modo eſſent habiles ad arbitria edenda.

¶Quod verò ſancitum eſt, quod per mortem, vel arbitri, vel compromittentis expiret compromiſſum, idem ſancitur, etiam ſi mors non afficiat naturalis, ſed ciuilis: qualis eſt religionis ſtatus. Nam monachatus ſoluit compromiſſum. ex. l. Parti. indicata. idem. l. non diſtinguemus. §. ſacerdotio, etſi ſtatus clericalis, non eſt iſtiuſmodi, vnde ſacerdos benè poſſet pronuntiare arbitrium ſi vellet, ſiquidem, non eſt mortuus ſeculo, vt monachus. Et de monacho, ex licentia ſui ſuperioris idem videtur. Et ſi. l. indicata. Partit. contrarium inſinuet, vnde etiam non eſt idoneus arbiter, qui factus

De qua re ſupra.

eſt ſeruui,aut qui exularet. Hæc inquit lex eandem rationem ſubeunt ad ſoluẽdum compromiſſum, quam ſubit ipſa mors, quæ omnino ſoluit compromiſſum.

CAPVT X.

De compenſationibus.

LIbuit antequam periodum huius quinti libri clauderem pauca quædam differendo de compenſationibus. Non quod ipſa ſit contractus, ſed quia eſt ſequela quædam ad quoſdam contractus eſt enim compenſatio contra poſitio, debiti vnius, ad debitum alterius, ęquiualens, ſcilicet, ęquiualenti, & æque liquidum liquido. Per compẽſationem enim ſoluitur debitum, quod homo alteri debet, nam qui compenſat ſoluere videtur vnde quia compenſatio, habet locum in contra poſitis debitis, quæ prouenerunt ex contractu, ideo eã dixi eſſe ſequelã ad contractum Hiſpanè vocatur diſcuẽto, vel deſquitamiento, verbi gratia, debet mihi Petrus decem, & ego illi totidem, petit à me decem, oppono illi exceptionem alterius debiti, quæ vocatur exceptio compenſationis. Deriuatur autem compenſatio quod eſt verbale nomen à verbo compenſo, eſt autem compenſo, idem quod retribuo, ex ęquo quaſi pondere rependo, inde compenſatio idem æqualis retributio, vnde Modeſtino autore.l.1.ff.de compenſa.eſt debiti, & crediti inter ſe contributio, vnde ſequitur, quod quia cõpenſatio requirit ęqualitatem neceſſum eſt, ad opponendam exceptionem recompenſationis, quod ſint debita æqualia, & æquè liquida. Pro liquidatione autem debiti.l.20.titu. 14. part.5.iudici præcipit, quod ſignet decẽ dies, quod ſi intra hunc denarium dierũ, non liquidetur debitum, quod opponitur petentialiud debitum quod non ſit locus compenſationi. Et ſi ex iure communi, videtur huiuſmodi tempus, neceſſarium liquidationi, non eſſe determinatum, ſed ſubdi iudicis arbitrio. Et huiuſmodi exceptio compenſationis, poteſt opponi non ſolum coram iudice, ordinario, ſed coram iudice delegato vt inquit Bal.in.l.penu.ad fin.C.ſi non à competẽte iudice, licet in arbitro, non idem cenſet, ſi compenſatio non eſſet cohęrens compromiſſo.

¶Sunt autem compenſabilia, quæ continentur pondere, numero, & menſura cũ altero eiuſdem ſpeciei quæ enim numerari, aut menſurari, aut põderari poſſunt ad eam quantitatem, quam vnus, alteri debet, compenſabilia ſunt, item etiã ſunt compenſabilia, quædam alia, quæ & ſi non poſſunt menſurari, aut ponderari, &c. at vero, habent ſimilitudinem ſpecificam inuicem, vt equus, ad equum, fit autem cõpenſatio, rerũ huiuſmodi incerta aũt in ſimili, ſi incerta ſint quæ debẽtur idest, non ſit. Addit tamen lex præfata, quod ſi quiſpiam debitor ſit alteri rei nõ certæ ſecundum indiuiduum ſed ſolum ſecundum ſpeciem, vt ſi debet equũ non hunc, vel illum, aut ſi debet ſeruum, non hunc vel illum, ſed ſolum, vel equum, vel bouem, in ſpecie, id quod iuriſconſulti dicunt in genere, tunc admittitur compenſatio, in ſimili ſpecie, vt ſi petis à me equum, quem debeo, poſſum obijcere tibi alium equum quem debes, aut ſi ſeruum alium ſeruum, ſiquidem in indiuiduo non fuit debitum, vt accidit in pecunia debitor decem aureorum, poterit obijcere, aliud debitum decem aureorum & ſi aurei non ſint idem numero.

¶Vnde ſi diuerſa eſſet ſpecies, non admitteretur compenſatio, vt ſi alter debet equum, & alter bouem, quia differunt ſpecie.

¶Cæterùm ſi mihi debitor eſt aliquis huius ſignati equi, voca eum bucefalum, ſi libet, & ego ei deberem multo maiorem pecuniæ ſummam quam ſit valor mei equi, debitor equi non poteſt me petente equum excipere compenſationem, ſiquidem, debitor equi huius, tenetur hũc reſtituere numero, verum ſcito, quod & ſi non admittatur recompenſationis exceptio, in iſtis debitis de re ſignata, vel ex nomine, vel ex circunſtantijs, aut notis quibuſdam, at ſi impoſsibile eſt, quod res eadem numero, adſit, quia mortua eſt, aut perdita, ſine ſpe recuperationis, admittitur reſtitutio ſecundum valorem rei perditæ, ſiquidem ad impoſsibile nullus obligatur, ſi ergo, non eſt locus

Debita ſecundũ indiuiduũ nõ admittũt recõpenſationẽ

recom-

An in debi- tis iuratis ſit admittē- da exceptio recompen- ſationis.

recompenſationi erit locus reſtitutioni. Et in foro conſcientiæ, ad nihil amplius obligatur quam vt reſtituat rem, quam ſua negligentia amiſit, aut aliàs ex culpa ſua. Quod ſi quæras, quid ergo, ſi Petrus mihi debet decem numos aureos, & ego illi totidem, at ego iuraui me illi ſoluturum, illos decem, nunquid ſi Petrus à me petit vt ſoluam debitum, ego potero opponere eidem exceptionem recompenſationis? Enimuero videtur, quod huiuſmodi oppoſitio, ſit contra ius iurandum, Iuraui enim me ſoluturum, at vero ſi recompenſatio ſit, non ſoluo, & ſi videatur qui recompenſat ſoluere. Reſpondetur, quod huiuſmodi dubium eſt controuerſum apud iuriſconſultos. Nam Bart. in l. amplius non peti. col. fina. ff. rem ratam haber, affirmatiuam partem non credit eſſe veram, ſed potius negatiuam, videlicet quod is, qui non obſtante iureiurando, excepit compenſationem, quod non eſt periurus. Enimuero, vt l. præcitata ex par. docet, ille qui recompenſat videtur ſoluere. l. ſi peculium. ff. de ſtatu liber. ſunt alij, vt gloſſa & communiter doctores iuriſconſulti, qui credunt huiuſmodi excipientem recompenſationem eſſe periurum. Et indicant in ſuæ opinionis ſuffragium c. Ad noſtram, el. 1. de iureiurando, verum ego diluerem controuerſiam, ad ſubdendam rationem, vel enim, ei iurabat ſe ſoluturum decem, aduertebat quod is cui iurabat debebat totidem, ſuppoſito, quod ad idem tempus, quo ipſe iurabat ſe ſoluturum alius item tenebatur item ſoluere, quod dixerim. quia ſi Petrus mihi debet decem ſoluenda, ad annum, verbi gratia, & ego illi debeo alia decem ſoluenda ad menſem, & iuraui me ſoluturum ad menſem, teneor ſoluere ad menſem, quia debitum Petri diutius prorogatur, & ideo non eſt locus recompenſationi, quia tempus eſt diuerſum. Et eſſem periurus, ſi non ſoluerem, ſtato tempore, niſi aliud obſtaret, quod impedire poſſet iure, ſolutionem ad præfinitum tempus.

¶ Verum, vbi ad idem tempus concurrunt amborum debitorum ſolutiones, ſi is, qui iurauit ſoluere ad illud idem tempus, quo alter tenebatur ad ſoluendum aduertebat, alium eſſe obligatum tunc ad ſoluendum, & nihilominus, ipſe iurauit ſe tunc ſoluturum, omnino videtur non poſſe opponerere compenſationem, quia iuramentum, illo videbatur tendiſſe, quò nullo obſtante ſolueret. Aliâs quorſum iuraſſet, & ſe nouo iuramenti vinculo conſtrinxiſſet, ſciens alium tum etiam teneri ad ſoluendum, & ſine iuramenti vinculo. Hoc igitur caſu dicerem huiuſmodi eſſe periurum ſi non ſolueret vere, & realiter, & non compenſando. Siquidem vt verè ſolueret iuraſſe videtur. At vero, ſi forte non aduertebat alium eſſe ſibi debitorem, & teneri ad ſoluendum pro eodem tempore, ſed forte iurauit ſoluere, quia alius nolebat illi mutuare, verbi gratia, decem aureos, niſi iureiurando, ſe conſtringeret ad ſoluendum, & tunc locus erit exceptioni recompenſationis neque ob eam cauſam eſſet periurus. Siquidem vt ex. cap. Quintauallis, de iureiurando, iuramentum non extenditur, ad non cogitata.

¶ Rurſus aduertendum eſt, quod compenſatio, habet etiam locum in delictis, quæ committunt ſocij, contra commodum ſocietatis, vt ſi verbi gratia, quidam ex ſocijs, læſit ſocietatem, in certa quantitate, & alius item læſit, in altera æquali, poteſt opponi aduerſus ſocium petētem, damni reparationem (quod ex culpa, ſocij, irrogatum eſt ſocietati) exceptio compenſationis, item ſi ex altera parte intulit damnum, & ex alia lucrum cō penſari poteſt damnum ex lucro, ſi æqualia ſunt, vt ſi damnificauit, in decem, & profuit in totidem. Et hoc item diſponit lex. Part. præcitata. 21. Etſi obſtare eidem videtur, quod habetur. l. non ob eam, & l. Et ideo. ff. pro ſocio. vbi habetur, quod non compenſatur per ſocium compēdium cum negligentia.

¶ Enimuero, quilibet ſociorum debet ſtudere lucris parandis ſocietati, & damnis auertendis, vnde litigant de re hac iuriſconſulti. An tunc ſit cōpenſatio, & dicunt tandem quidā, quod lex indicata ex digeſtorū libro intelligitur, quando illatū eſt damnum ex dolo, quia tunc nō compenſatur compēdium cum dolo, ſecus ſi ex negligentia, quia tūc eſt locus compenſationi. ¶ At vero, ego facile dixerim, quod ſiue ſit ex dolo, ſiue ex alia

culpa, poteſt eſſe compenſatio damni cũ lucro, ſi lucrũ longe excedat damnũ. Namque ſi tantum ſtudium appoſuit, qui fecit damnum ex dolo, quantum nõ tenebatur, ad parandum malus lucrum, quam eſſet damnum vtiq; videtur compenſaſſe dolum ex quo intulit damnum, quia plus diligentiæ expoſuit ad reſarciendum damnum quã tenebatur. Imo multo creuit lucrum ex eius opera ſupra damnum. Et in hoc caſu, videtur feciſſe ſatis commodo ſocietatis.

¶Quod ſi dixeris, non eſt compenſatio, quia non eſſet tunc æqualitas. Reſpon. imo eſt æqualitas, ſi obſeruas dolum, vel latam culpam, ſi ad hanc purgandam, plus lucri parauit, quam tenebatur ex ſocietatis lege, ex qua tenebatur non plus ſtudij apponere, lucro acquirendo, quã alij ſocij. Itaq; ſi ſola negligentia illatũ eſt damnum ſufficit compenſatio ex tãto lucro, quantum fuit damnum, ſi autẽ ex dolo, tunc videtur admittenda compenſatio, ex maiori lucro, quam fuerit dãnum. Et quidquid ſit illud quod decernunt iuriſconſulti, de hac exceptione, in foro conſcientiæ ſufficit, ſi damnum illatum, reparauerit, & ſi iniuriã ex dolo illatam ſocietati, vel ex venia à ſocijs impetrata ſi illis fuerit nota, vel aliâs, eam purgauerit. Et quidem, hoc verum eſt, quando alij ſocij, nihil doli commiſerunt contra commodum ſocietatis Nãque ſi alij etiam in eodem crimine ſunt tunc ex. l. 23. part. admittenda eſt doli, ad dolum cõpenſatio, quando tam noxius fuit dolus vnius ſocietati, quam fuit alterius ſocij dolus, vt verè tunc dixeris illud prouerbio celebratum clauus clauo truditur.

¶Ceterùm, ſi alter ſociorum, ex negligẽtia, non tamen data opera, quæ eſt dolus fuit noxius ſocietati, & alter ex dolo, non eſt tunc à iudice, admittenda exceptio compenſationis, quam oppoſuerit, qui ex dolo fuit noxius, petenti ſocio nocumentum qui ſolum ex negligẽtia fuit noxius. Siquidem vt lex diſponit in trutina iuris, præponderat dolus negligentiæ, & ideo quia non eſt æqualitas, inter dolum & negligentiam, idcirco, non eſt admittenda compenſatio.

¶Verùm forſan quæres, ecquid, ſi plus noxæ intulit negligentia ſocietati, quã dolus? vt ſi ex negligentia ſocietas læſa eſt ex centum, verbi gratia, ex dolo verò ex decem. Nonne tunc præponderabit negligentia? vtique in hoc ſi noxam conferas noxæ, præpondetant, centum ipſis decem. At vero, ſi culpa ex negligẽtia conferatur culpæ ex dolo, hæc longe inter ſe diſtant. Quia ſemper dolus ex ſuo genere grauior eſt, quam negligẽtia, & ſi ex leuitate iniuriæ dolus, poteſt eſſe minus malus. Imo dicere, quod negligentia tunc ſuperat dolum, ſiquidem ex illa magnum proceſsit damnum, imo præſumi ſaltem poteſt ex dolo proceſiſſe, ſed admiſſo quod fuit citra dolum dixerim, quod tunc non eſt etiam admittenda exceptio compẽſationis, quia damnum ex negligentia excedit multũ damnum ex dolo, & ideo quia cætera non ſunt paria, non eſt compenſatio. Non ſanè, quia dolus præponderat negligentiæ, ſed quia damnum eſt multo grauius, quod effecit, negligentia, quam illud quod præſtitit dolus.

¶Sunt porro multi caſus, in quibus non habet locum compenſatio, quos habes, in. l. 26. &. 27. tit. 14. part. quinta, & in. C. de compenſationibus. l. in ea.

¶Vnde contra debitum regis, vel communitatis, vel nummorum qui ſunt deputati, ad refectionem murorum, vel pontium vel ad inſtructionem bellicarum nauium, vel ad emenda arma, vel ad alimoniam militum, vel eorum, qui ſeruiũt regi, vel communitati, vel contra debitum ex delicto naſcens, ſiue furtum ſit, vel aliud quoduis facinus, vt ſi quis debet ex furto decem, ſi totidem debeat furi, is à quo furatum eſt non admittitur compenſatio, item depoſitarius, compenſatione non iuuatur: ſunt & alij caſus, quos refert gloſſa ad. l. in ea. C. de compenſationibus. In capitulo autem ex cauſa traditur, quod ex cauſa iudicati debitum ſolutum repeti non poteſt, vt puta ſi quis ſoluit quod non debebat, hic non poteſt opponere, compenſationem vt puta, ſi petebas à me decem, quæ non debebam & condemnatus ſum, & ſolui ex cauſa iudicati, non poſſum tibi opponere compenſationem, quia tanquam indebita ſolui, benè tamen ſi nondum ſolui. Et. C. eodem. l. compenſationes, traditur com-

compenſationes, ex omnibus actionibus, poſſe fieri ipſo iure, ſiue ſit actio in rem, ſiue in perſonam. Modo tamen cauſa ſit liquida, & non ambagibus commixta, id quod ſupra ex.l.Part.clarius eſt ſancitum vnde infert.l.prędicta, quod iudices, non debent eſſe procliues ad admittendas compenſationes, non liquidas, ſed iure ſtricto vtentes, ſi non ſunt liquidæ alij iudicio liquidandas reſeruent: litē autē iam pene expeditā, ſententia terminali cōponant: ideſt debitorem opponentem compenſationem alterius debiti, ſi non eſt liquida oppoſitio, condemnent vt ſoluat, ſaluo iurę ſuo compenſationis intra terminū præſcribendum probandæ. At vero de iſtis hactenus: dixi tamen præſcribendum, quia etſi, ex.l.Parti.denarius dierum ſit præſcriptus, iſtud eſt ad liquidandam teſtibus, vel ſcriptis compenſationem, ſed poſtquam eo tempore non poteſt liquidari, & iudicatum eſt quod ſoluat debitor, ſaluo ſuo iure, tum in arbitrio erit iudicis tempus præſcribere liquidatio cōueniens, lege tractatū Tyndari de compenſationib⁹ ſi plura de iſtis ſcire iuuat.

CAPVT. XI.

De contractu promiſsionis.

Onnexa ſatis & bene germana videtur, de promiſſione tractatio tractatui de compromiſsis, quem abſoluimus ſuperiori capitulo. Etenim cōpromiſſum non aliud eſſe differebamus niſi plurium in aliquem eligendum in arbitrum promiſſum. Quanquam autem hæc duo promiſſum & compromiſſum ex etymologia, ſunt ſatis vicina, & ſibi confinia, at in ratione contractus, ſunt admodum diuerſa. Siquidem compromiſſum ſolum ſpectat electionē arbitrorum ex partium conſenſu, at promiſſum latius patet, vt ſub hæc dicenda monſtrabunt.

¶Contractus autem promiſsionis nonnunquam eſt lucratiuus, ſeu gratioſus, vt cum alicui promittimus, nos eum donaturos aliqua re, equo vel veſte vel alijs, quibus voles. Aliquādo vero eſt oneroſus, vt quando promittimus mercedē laboranti; vt ſi medico dixero, ſi ſaluti me reſtitueris, dabo tibi centum.

¶Quocirca etſi contractus hic, ſit veluti habens ambiguam naturam, quia ſimpliciter neque eſt oneroſus, neque lucratiuus eſt, quia vtrunque poterit eſſe, eſtque inſtar animalium de quibus dixit Ariſto. eſſe amphybia, ideſt dubiam gerentia vitam. Quippe quæ tam in aquis, tam in terris degunt, vt ranas videmus, etiam extra aquas viuere, & crocodilū, & marinum vitulum ſunt Ariſt. exempla. Cæterum quia plerunque eſt oneroſus iſte contractus, ideo malui in hoc libro de eo differere, quam eum remittere in ſextum librū, quippe in hoc quinto libro de oneroſis texitur tractatus in ſexto vero de lucratiuis differetur. *Cōtractus promiſsionis eſt quaſi ambiguę naturæ.*

¶Hunc contractum, Iuriſtæ vocāt etiā ſtipulationem, finitur autem ſtipulatio, l.1.titul.11.Parti.5. eſt conſenſus inter contrahentes, ſuper re aliqua, danda, aut facienda, verbis expreſsis, ſeu breuius ſi mauis eſt contractus, ex quo quis obligatur alicui ad dandum, vel faciendum aliquid in commodum alterius, obligationem expreſsè acceptantis. ¶Etſi Iuriſconſultus, titul. de verbor. obligat. ſtipulatio inquit Pomponius, eſt verborum conceptio, quibus is qui interrogatur daturum, facturumve ſe id quod interrogatur, reſpondet, ſyngrapho, ideſt ſcripto. ¶Vnde qui interrogat, dicitur ſtipulator, & qui annuit promiſſor. Vnde hæc duo extrema ſunt huius contractus oppoſita, ſtipulator, & promiſſor. l. autem præfata, ex Parti. de ſcriptura nō meminit: quamuis ipſa ſcriptura vnde conſtat obligatio promittentis, vocatur ſtipulatio à Cicerone, ait enim legi, ſtipulationes: verum quod ſcriptura ſit neceſſaria, ad ſtipulationem, lex noſtri regni præfata non habet. *Stipulator & promiſſor ſunt mébra oppoſita.*

¶In diffinitione autem, præfata contractus habet locum generis, omnis namque ſtipulatio eſt contractus, non tamē e contrario: cætera conſtituunt diffinitiō differentiam. Vnde neceſſe eſt, ſi contractus eſt quod ſit voluntarius, & intentionem exprimens obligandi promittens enim intentionem debet habere adimplendum quod promittit. Eſt autē quædam promiſsio ſimplex, ſine ſtipulatione alia verò ex ſtipulatione, ideo promiſ-

ſio latius patet, quam ſtipulatio, vt poſt hæc referabitur.

¶Ad hæc cum omnis contractus, ſit de re aliqua certa, ſiue præſente, ſiue futura, itidem promiſsio, quæ eſt de re futura, etiam erit de re certa: quandoquidem incerta promitti nequeunt, ſaltem abſolute. Quod dixerim, quia ſub conditione incerta promiſsio fieri poteſt, de re certa, vt ſi fuero, verbi gratia, epiſcopus creabo te canonicum meæ eccleſiæ: vbi quia conditio eſt incerta futuri epiſcopatus, facit totam promiſsionem incertam.

¶Cæterum ſi conditio impletur, de qua fit ſtipulatio, hæc item certa eſt, ſcilicet canonicatus prouiſio.

Promiſsio eſt inutilis niſi acceptetur.

¶Oportet autem, quod ipſa promiſsio acceptetur, ab eo cui fit promiſsio. Nanque ſi non acceptatur, non oritur actio, ex promiſsione.

¶Quemadmodum enim donatio nulla eſt, niſi is, cui fit donatio acceptam habeat donationem, & nulla eſt venditio, niſi ſit, qui emat, aut locatio, niſi ſit, qui conducat, &c. ita neque promiſſio niſi ſit, qui eam gratam habeat,

Promiſsio & pollicitatio, vt differant.

¶ Vnde de promiſsione in lege commemorata Partitæ traditur, quod debet fieri inter præſentes: & verbis expreſsis, vt etiam. l. prima. ff. eodem. in principio. & §. item verborum. Inſtit. de inutili ſtipulatione. Vnde Iuriſconſulti diſcrimen conſtituunt inter promiſſionem, & pollicitationem, quod hæc eſt inter abſentes, at illa inter præſentes.

¶Quod ſi obieceris, votum eſſe promiſsionem, at vero ſi quiſpiam vouet Deo, religionem, vel quoduis aliud Deus non explicat ſe acceptaſſe, nihilominus, votum obligat.

¶ Accedit eodem, ſi quis apud Indos moriens legat monaſterio, vel eccleſiæ alicui Hiſpanienſi centum aureos. vel quod malueris, pro fabrica eccleſiæ, vel pro ornamentis, vel aliàs, votum valet, ſi illud voueat de legato huiuſmodi, at vero hoc votum eſt inter abſentes.

¶Primo horum dices, quod quia votũ eſt perſonale: & ſi Deus non explicet, modo, ſe tamen accepta habere hoc genus oſtendit vota, dum ait per ſanctos prophetas, & doctores ſuos, vota eſſe ſibi reddenda: ſecũdo dices, votum illud eſſe reale, & non obligare, donec eccleſia vel monaſterium acceptum habeat votum.

Votum fieri poteſt inter abſentes.

¶Quibus tamen adde quod votum inducit obligationem in foro conſcientiæ, & ideo etſi non fiat verbis expreſsis, ſed mente concipiatur, obligat in foro conſcientiæ, verum promiſsio mentalis, nihil obligat in foro exteriori: leges autem, non faciunt mentionem iſtius obligationis, ſed obligationis ciuilis, ad quã ſunt neceſſaria expreſſa verba. Vnde in l. 2. eiuſdem Part. & titul. traditur, quod niſi expreſſa fuerint verba acceptantia promiſsionem, promiſsio, non eſt obligatoria: ideo ſi quis quæſierit ab aliquo; num mihi promittis, te facturum hoc vel illud, & ille alius dixerit promitto; obligatio reſultat, item ſi dixerit quid ni? at ſi dixerit benè erit, aut benè fiet, non reſultat obligatio: quoniam, reſpõſio debet fieri præciſe, ſine ſuſpenſione voluntatis. Eſt igitur neceſſe, vt obliget in foro contentioſo, huiuſmodi ſtipulatio promiſsio, quod ſit interrogatio hęc promittis ne hoc tè facturum, aut daturum, & reſponſio ſit præciſa. Vnde infertur quod non ſufficient ſigna vel nutus, ſiquidem forma huius contractus, ſunt verba expreſſa, & præciſa: ideo neque mutus, neque ſurdus, poſſunt in foro cõtentioſo obligari ex promiſsione.

An ſurdus & mutus teneri poſſint ex ſtipulatione.

¶At hoc verum eſt, de muto, qui eſt tan quam ſtolidus, non demonſtrans intellectum, ſunt autem muti, exterius demõſtrantes intellectum, qui benè interrogata percipiunt, & per ſigna ad illa reſpondent, & explicãt ſe velle, aut nolle, quod illis proponitur, vt in. l. mutus. ff. de procu. l. vbi non voce. ff. de reg. iur. Vnde videtur quod hic mutus, poſſet obligari, exprimendo conſenſum, per ſigna: quid quod ſunt muti, qui nouerunt ſcribere, & hoc ſufficere videtur, vt obligetur, ſi ſcripto ſuum exprimit conſenſum. Si quidem ſi nutus explicant conſenſum, multo clarius ſcriptura illũ explicabit. Quoniam ſcripta verba, verba ſunt, vnde item videtur, quod ſi quis ad interrogationem hanc, promittis ne hoc? ſi nõ voce, ſed ſcripto reſponderet promitto: quod item obligatio reſultaret in foro contentioſo ſuffragatur. l. 3. ordin. tit. 8. lib. 3. At vero ſurdus à natiuitate, itẽ mutus eſt, ideo eius habenda eſt ratio eadẽ,

quæ

quæ prior: ſi vero non ſit, à natiuitate erit non mutus.

Differitur lex ordinatio.

¶ Porrò autem, lex hæc ordina. videtur difficilis ſatis & quæ videtur naturam, & ſubſtantiam contractus eneruare, ſiquidem lex hæc ait, quod ſi appareat quod aliquis, alteri ſe volebat obligare, quod eo ipſo maneat obligatus. Et rurſus addit, quod valeat obligatio inter abſentes: vnde infertur, quod ſi appareat ſcripto, vel teſtibus, vel aliàs, quod aliquis voluit donare, quidquam alteri abſenti, quod iam obligatus, neque poterit reuocare donationem, ſed donatio tenet, quamuis alter cui donatur ſit neſciens, & ideo non volens, quoniam ignorantia facit inuoluntarium, quod ſi donatio poteſt fieri inter abſentes, quid ni alij contractus, quia ratio generica contractuum vna eſt. Vnde ſequitur quod eſſet vẽditor, & nullus emptor, & locator, & nullus conductor.

¶Enimuero, ſi ex.l, poteſt eſſe donans, & non donatarius, cur non venditor, & non emptor, &c. cum hæc omnia ſint correlatiua?

Cõtractus ſunt correlatiui, ideo non poteſt eſſe vnũ extremũ ſine altero.

¶Et videtur, quod ſicut pater, non poteſt eſſe ſine filio, ita neque venditor, ſine emptore. Nam ſi vẽditor poteſt eſſe ſine emptore, cur emptor, non erit, ſine venditore, quod videtur impoſsibile.

¶Sunt qui dicant, quod donatio poteſt fieri inter abſentes, at vero non ſtipulatio, quæ requirit præſentes. Nam nõ poteſt fieri promiſsio inter abſentes. At vero, æqua ratio videtur de omnibus contractibus, ideo ſi ſemel admiſeris, aliquẽ poſſe fieri inter abſentes ignorantes. Nã inter abſentes, qui ſunt præſentes, vel epiſtola, vel nuntio vel procuratore, &c. nihil mirum, quippe iam ſunt præſentes epiſtola enim ex abſentib' facit præſentes, & ita de alijs. Et tunc adeſt mutuus conſenſus, inter cõtrahentes, at eſt ſermo de abſentibus ignorantibus, qui ex ignorantia, conſentire aut diſſentire nequeunt. Si ergo non eſt mutuus conſenſus non erit contractus. Nihilominus gloſſa ordin. in. l. fina. de donatione, aſſerit, quod ſi ſtipulatio vel promiſsio fiat de præſenti, vt ſi dixeris, do, vel concedo Titio ſtipulanti, talem rem meã quæ non eſt præſens, etſi non transferatur dominium, dicta verba operantur dare, & tradere, & reſoluuntur in promiſsionem: & videtur ſuffragari legi ordina. quam modo diſſero capit. ſi tibi abſenti de præbendis in ſexto. vbi dicitur, quod abſenti promiſsio facta de beneficio eccleſiaſtico, quod valet neque poteſt epiſcopus, qui prouidit, alteri conferre, huiuſmodi beneficium donec is, cui collatum eſt, non acceptet prouiſionem in ſe ipſo factam, ideo interim prouiſio, ſi alteri fiat nulla eſt. Igitur poteſt eſſe obligatio inter abſentes ignorantes.

¶Rurſus, ſi quis vouit ſe daturum pauperibus abſentibus, inſcijs eleemoſynã, aut eccleſię aut monaſterio, abſenti obligatur ex voto, neque poteſt retractare votum, quandiu non conſtiterit diſſenſus vel pauperum, vel eccleſiæ, vel monaſterij in quorũ gratiã vouit. Ergo poteſt eſſe obligatio inter abſentes. Iuniores Iuriſconſulti, vt Gregor. Lopez. l. 4. titu. 4. Parti. 5. contendit, hoc eſſe contra ius cõmune, vnde inficiatur donationẽ poſſe celebrari inter abſentes, quia ſunt ignari & ideo non voluntarij. At vero Anto. Gomez tracta. de dona. cap. 4. diuerſum autumat: & vnuſquiſque eorum, multa conuoluit vt ſuam ſtabiliat ſententiam, quæ ſanè huc vocare mihi impertinens viſum eſt, legat apud eoſdem qui volet. Siquidem hæc obiter diſſerimus, vt clareſcat in contractibus, quæ obligatio reſultet, in foro conſcientiæ.

¶Porrò, vt meam inter diuerſa placita doctorum, exponam ſententiam, dixerim mihi non eſſe dubium, quod obligatio ad contrahendum poteſt eſſe inter abſentes, at vero deductio obligationis ad contractum celebrari neutiquam poteſt niſi inter præſentes, ad ſenſum ſupra indicatum. Et controuerſia doctorum exorta eſt, quia non diſtinxerunt obligationem à contractu. Enimuero, ſi apparuerit, quod Paulus ſe voluit obligare, ad donandum inſcio, verbi gratia, Petro centum, vtique manet obligatus Paulus in foro exteriori, etſi verè habuit animum ſe obligandi, item in foro conſcientiæ. Enimuero obligatio mea, ad faciendum quod ex me eſt, ex mea, nõ ex aliena voluntate pendet; quare poſſum me obligare alteri, altero inſcio, quia ſum obligatus quantum ego poſſum. Itaque is qui ſui iuris eſt, vt ſe obliget al-

teri

teri non dependet ex præſentia alterius, ſed ex ſua voluntate, quæ libera eſt & potens ſe obligare cui volet, & quando volet, at vero quod obligatio mandetur executioni, pendet ex volũtate alterius, cui fit obligatio in eius abſentia. Nã poſtquam ille reſciuerit poterit obligationem alterius in ſui fauorem factam, non acceptam, habere: vt is cui eſt ab epiſcopo prouiſum beneficium poterit reijcere à ſe prouiſionem, ſiquidem beneficium non eſt dandum inuito.

Obligatio poteſt eſſe ad abſentes ſed nõ contractus.

¶Cõtractus igitur habet neceſſario duo extrema contrahentia, et ſi contrahunt conſenſus eſt mutuus amborum. Enim uero hæc eſt defioitio contractus, vt. 1. libr. viſum eſt. Atque etiam idem liqnet ex definitione Iuriſconſultorũ, eſt vltro, citroque obligatio, igitur ſi contractus eſt vtrinque obligatorius, & obligatio debet eſſe voluntaria, neceſſe eſt quod contractus ſit inter præſentes: intelligendo, vt ſæpe intelleximus extendendo præſentia, ad præſentes ex epiſtolis, vel ex nuntijs, vel aliàs. Quia hæc abſentium iungunt voluntates. Quamobrem, poſſum me obligare ad donandum abſenti, at vero non poſſum donare, niſi præſenti, item poſſum me obligare ad vendendum abſenti, ſed non poſſum vẽdere niſi præſenti. Item poſſum promittere aliquid dandum, vel faciendum Petro exempli gratia ſtipulaturo, cæterũ non deducetur promiſsio ad conſummationem, niſi quando Petrus ſtipulatus fuerit. Quando enim fuerit actu ſtipulatio, tũc promiſsio, conſummata ex ſtipulationis contractu. Et ſi promittens quantum eſt ex parte ſua, antequam Petrus ſtipuletur, iam reſtat obligatus niſi quod pendet, ab ſtipulatione quantum ad conſummationẽ obligationis. Enim vero, ſi Petrus non ſtipulatur obligatio ex promiſsione euacuatur.

Obligatio quæ eſt ad abſẽtes nõ eſt cõſummata, donec acceptetur à præſente.

¶Et quidẽ lex ordinationis Regiæ præfata, ſolum loquitur, de obligatione quę poteſt fieri ad abſentes, non autem loquitur de contractu, vt ex verbis citatis liquet. Vnde patet argumenta, ex quo fit, quod ſi quis ſe voluiſſet obligare per ſolum actum interiorem alteri in foro conſcientiæ remaneret obligatus. Sicut per actum exteriorem abſenti ſe poteſt obligare. Ex iſtis, non eſt operoſum placita diſſentientia, quæ retuli mus doctorum, in conſenſum reducere. Nanq; inficiantes non poſſe fieri obligationem ad abſentes rectè dicunt, de obligatione, quæ eſt ex contractu. Affirmantes, vero poſſe obligationem fieri, ad abſentes aptè tradunt, quia intelligũt, de obligatione, quantum eſt ex parte ipſius ſe obligantis, vt ex dictis perſpicuum eſt, & quod abſenti facta valeat obligatio, videtur item colligi, ex. l. cum quidam. C. de verbor. ſignificatione. vbi inſtitutio, legatum, &c. ex teſtamento facta ab ſentibus valent.

Eſt igitur vt ſummatim dicamus, promiſsio quædam ſimplex citra ſtipulationem, & alia ex ſtipulatione. Et vtraq; obligationem inducit promittenti. Nanque etiamſi non ſit ex ſtipulatione, ſed ſimplex ſit, obligatoria eſt in foro conſcientiæ, & in foro exteriori, vt. 12. quæſtione. 2. cap. quicunque ſuffragio, tradi videtur, & quæſt. 5. capit. quia Ioannes. Nanque qui promittit, animo non implendi, ille fallit, & ſi materia ſit grauis, crimen admittit, ſecus ſi leuis. Imo vt habetur. 22. quæſt. 5. cap. iuramenti. vtrunque & periurium, & mendacium diuini iudicij pœna damnatur. Vt ergo qui iurat falſo eſt de crimine arguendus, ita & qui falſum dicit. Vnde infert gloſſa mendacium omne eſſe peccatum mortale, ſed malè intulit, cum ſint mendacia officioſa, & iocoſa, quæ ſunt venialia, verum tamen verè pronuntiauit, ſi de perniciofis ſit ſermo. Ideoque, qui promittit ſimpliciter, modo ſit promiſsio de licitis, & honeſtis tenetur ex promiſſo donec, is cui promiſit, promiſſum non acceptet, ideo tradit à Iuriſconſultis, quod ex nudo pacto, oritur actio.

Promiſsio ſimplex, & promiſsio ex ſtipulatione.

¶Quod ſi ſcire cupis, quos obligat promiſsio, ſiue ſimplex, ſiue ex ſtipulatione ſcito, quod ij qui ſui non ſunt compotes, vt ſunt amentes, vel mente capti, non poſſunt obligari, quippe qui liberi non ſunt arbitrij. Verũ eſt tamen, quod quidam horum non ſunt perpetui amẽtes, ſed habent interualla, quando rectè ſapiunt, & tunc nihil vetantur, ex amentia obligari poſſe, quippe tunc ſunt ſui compotes. Et æqua ratione infantes, ſi quidem ſub infantia, non lucet mens, infantes enim, ſunt veluti belluæ autore Ariſto.

Qui poſſint obligari ex promiſſo.

Ariſto. & hoc verum eſt de infantibus, qui nondum fari poſſunt. Nã iſti etiã ex tutoris autoritate, obligari non poſſunt. Qui vero fari poſſunt, Iuriſconſulti tradunt ex autoritate tutorũ obligari poſſe, vt in.l.1.§. penulti. & ibi gloſſa. ff. de actionib. & obligationib. Vocatur autem infans, qui eſt minor ſeptem annorum, item pupillus non tenetur ex promiſſo, qui nondum attigit annũ 14. & exceſsit ſeptennium in.l. pupillus neq; velle. ff. de regul. iuris.

Quis dicatur pupill' aut excedens ætaté pupillaré, & quando horũ ſtipu latio valeat in vtroque foro.

¶Hic igitur non poteſt facere ſtipulationem, ſibi noxiam: cæterum ſi ſtipulatio eſſet ſibi vtilis, valeret vnde poterit pupillus facere maioriam, ſeu primogenituram per contractum, ſeu donationem inter viuos in filium, vel in alium ſi bi ſucceſſorem: ſiquidem ex hoc ipſe & proſapia ſua conſequitur vtilitatem.

¶Cæterum, vt traditur in.l.4. titulo. 11. Parti. 5, non maneret obligatus pupillus huiuſmodi niſi ſolum ad eam rationem, ex qua ſibi reſultaret vtilitas, & nõ ad ampliorem.

¶Et hæc quæ de pupillo, ſanciuntur, intellecta velis de pupillo, qui excedit 14. & nondum attigit. 25. annum qui tutore potitur. Nanque huiuſmodi pupillus, ſi ab eo aliquis ſtipularetur, non valeret ſtipulatio, aut promiſsio ſine aſſenſu tutoris, vel curatoris, niſi huiuſmodi ſtipulatio verteretur in pupilli commodũ.

¶Hoc habet l. ſi curatorem. C. de in integrum reſtitutione minorum. vbi dicitur, quod qui exceſsit ætatem pupillarem, ſi habens curatorem, & hoc non autorizante contractum, vẽdidit verbi gratia prædium contractus eſt nullus, ſi autem cum vendidit orbabatur curatore, venditio tenet. At vero ſi læſio, aut dolus malus interfuit in venditione, aduerſus huiuſmodi, conceditur à iure in integrum reſtitutio modo tempus ad petendam hanc reſtitutionem à prætore, non exceſſerit.

¶Quocirca, ſi venditio vel contractus quiuis alius fuiſſet vtilis huic qui exceſſit pupillarem ætatem, orbato curatore contractus teneret, quia vbi non eſt læſio, non eſt locus reſtitutioni.

¶Porro autem, quoad matrimonia ſufficiens eſt ætas, pupillaris, ſcilicet. 14. annorum, & repugnantibus, parentibus ſi habuerit, vxorem ducens, vel inultis curatoribus, valet matrimonium, & ſpõſalia ſunt firma quæ ſunt quædam promiſsiones matrimonij venturi, itemque quoad religionem profitendam, ſiquidem per huiuſmodi conſulitur animæ ſaluti, & perfectioni. At vero quoad alios contractus, quibus conſulitur bonis corporalibus, alia ratio eſt, quia ex huiuſmodi læſio poterat ſequi pupillis, aut excedentibus ætatem pupillarem, & nõ attingentibus ætatem. 25. annorũ, quia nondum perfecto fruuntur iudicio ad adminiſtrandum rectè bona ſua, ne lædantur, aut ne decipiantur illis ſubueniunt iura.

¶Item, & prodigus, cui interdicta ſunt bona ſua adminiſtrare, dato illi curatore, ex cuius autoritate, ille teneatur, ſua diſpenſare bona, non eſt potens ſtipulationi annuere, ſine autoritate curatoris, & hic non eſt abſimilis pupillo ſubaudi niſi annuiſſet ſtipulationi ſibi vtili, vt de pupillo dictum eſt. vocatur autem prodigus, qui neque tempus, neque finem habet expenſarum, ſed bona ſua diſsipãdo, & dilacerando profundit, vt in.l. prima. §. primo. ff. de curatore furioſi. Prodigus dicitur, qui expendit, vltra ſubſtantiam ſuam, citra neceſsitatem. Eſt enim prodigalitas vitium, oppoſitum virtuti liberalitatis. Eſt autem liberalis, qui expendit ſua, quando, & vbi, & quo modo, & propter quid oportet, vnde prodigus, eſt contrarius ex Ariſtote. 4. Ethic. cap. 1. & 1. magnorum cap. 23.

¶Oportet autem annotare, quod eſt neceſſaria interdictio iudicis, vt annulletur ſtipulatio à prodigo facta, Ideſt neceſſe eſt, quod iudex præcipiat, ne prodigus vtatur bonis ſuis, niſi ex autoritate curatoris ſibi dati, id quod etſi ſit controuerſum Iuriſcõſultis, quibuſdã enim creditum eſt, quod ſat ſit dare ei curatorem, vt ſit interdicta adminiſtratio ſuorum bonorum, alijs vero inficiantibus, at vero.l.5. Parti. prædictæ, diuerſum cõſtituit à priori placito, imo duo prædicta eſſe neceſſaria aperte docet.

Liberalis, & prodig' ſunt oppoſi. 4. Ethic. cap. 1.

¶Cæterum gaudet hic prodigus beneficio, reſtitutionis, ex quo ſibi datus eſt curator, etiamſi Iudicis nondum interuenit interdictum, ſiquidem ſi ex.l. curatorem ſi habes, proximè citata, prodigus

non

non eſt abſimilis pupillo, aut pupillus prodigo, pupillo autem læſo vel decepto datur reſtitutio in integrum, ſi non habuerit curatorem, igitur prodigo habenti, ſi adminiſtret illo non autorizante, cur non dabitur, etiamſi interdictum iudicis deſideretur.

¶At vero fortè dubitabis, ecquid ſi prodigus huiuſmodi, contractum quem celebrat, ſine autoritate, ſui curatoris, iurauerit huiuſmodi contractum num tenebitur ex iuramento? Baldus in. l. fin. verſic. filijs autem. C. de bonis quæ liber. tradit iuramentum hoc non valere ſiquidem iuramentum hoc, repræſentat eum non eſſe ſanorum morum alij vero, autumant prodigum in iure cenſeri furioſum, furioſi autem iuramentum nullum eſt, quippe qui furore correptus, neſcit quid iurat, ſed ſi hoc verum eſſet, nō peccaret prodigus prodigendo ſua.

Ego tamen, ex alia ratione arbitror huiuſmodi iuramentum, eſſe quaſſum: vnde obſeruandum eſt, quod iuramentum, cuius materia eſt contractus de ſe nullus, item ipſum fit tunc nullum, & iurans, peccat mortaliter iurando: at vero ex iuramento non tenetur.

¶Quippe ſi teneretur ad peccandum id quod implicat. Nanque ſi teneretur ad peccandum, & cum teneatur ad nō peccandum, ad duo contradictoria implenda ſimul teneretur.

¶Eſt porrò contractus bifariam nullus, aut per ſe quippe qui eſt de re mala, aut per accidens, ſiquidem non eſt nullus, quia eſt de re mala, ſed ſolum eſt nullus propter cauſam aliquam rationabilem in fauorem ætatis, aut ſexus, aut aliàs annullandus. Exemplum eſt primi, qui promiſit alteri occidere eius inimicum, & iuramento firmauit aut in ſacris conſtitutus, qui iurauit, ſe ducere vxorem &c. exemplum ſecundi, eſt de pupillo, qui iam eſt. 14. annorū, ſi maſculus eſt, & ſi fœmina. 12. annorum, ſi iſti contraxerint & læſi fuerint ex contractu, ſi ante vel poſtea iurauerint contractum, etiamſi iurēt non petendam reſtitutionē minorum, contractus ſanè hic ſi fiat ſine autoritate curatorum annullādus eſt in fauorem ætatis fragilis, nihilominus firmatur ex iuramento, vt eſt communis opinio Iuriſconſultorum. Et ſi ageret pupillus contra iuramentum peierarat, extra de iureiurando. c. ſi vero. & in Authent. ſacramenta puberum. C. ſi aduer. vendi.

¶Siquidem huiuſmodi contractus non habebat materiam malam, neq; ob eam cauſam nullus eſt ex. ll. ſed in fauorem fragilitatis ætatis pupillorum, &c.

¶Iam vero contractus prodigi, cuius facta eſt mentio, eſt nullus primo modo, ſi quidem eſt contra bonos mores. Nanque eſt contra virtutem liberalitatis, vt ſupra docuimus, ideoque iuramentum adueniens, contractum non firmat, ſed contractus potius ipſum iuramentum quaſſat, & iurantem culpat de malè iurando, quia in vanum iurat, qui non poteſt implere quod iurat, ideoque agit cō tra Dei præceptum, non aſſumes nomē Dei tui in vanum.

¶Cenſetur à iure prodigus, quando illi interdictum eſt de bonis ſuis adminiſtrandis, vt patuit. Et dices prodigalitas, non eſt peccatum mortale, ſiquidē qui dominus eſt ſuorum, nulli facit iniuriā, ſi bona ſua, temerè diſsipet, igitur non agit contra bonos mores.

¶Reſpondetur ſi prodigus, habuiſſet liberos alendos, ad iniuriam faceret ipſorum quod ſi non haberet peccatum eſſet veniale temerè diſsipare, & ideo contra bonos ageret mores. Et eſt ſermo de notoriè prodigo cui interdictum eſt de bonis, iuxta præfata, quod ſi obieceris, etiamſi nō ſit notoriè prodigus, hoc eſt cui ex iudicis autoritate, datus eſt curator, & interdicta adminiſtratio bonorum ſuorum, hunc enim vocant Iuriſcō ſulti notorium prodigum, nam ſententia iudicis, facit notorietatem: quāuis igitur non ſit notorius, nihilominus poteſt eſſe prodigus, ergo ſi hic iurauerit contractum diſsipantem ſubſtantiam eius, &c. non valebit iuramentum, quia videtur non valere, quia etiam eſt contra bonos mores, nempe contra virtutem liberalitatis: quod ſi dixeris, tunc cōtractus, non erit prodigalitatis. Imo erit, quia vitium prodigalitatis, vt neque virtus liberalitatis, non pendet à ſententia iudicis: ſiquidem autore Ariſto. libr. 1. Periher. cap. vltimo, propter noſtrum affirmare, aut negare nihil mutatur in re.

Pupilli iuramentum firmat contractum aliàs nullum at prodigi iuramētum non firmat cōtractum alioquin nullum.

¶Reſpondebis forte, tunc iuramentum valere,

valere, quia contractus eſt validus, Nam quanuis contractus ſit ex prodigalitate: at vero non reputatur talis donec ſit notorius prodigus, & ideo iudex coget talem contractum, & iuramentum implere. ¶Verum adhuc difficultas vrget in foro conſcientiæ, num tale iuramētum valebit? quandoquidem, nemo tenetur exequi peccatum etiam ſi ſolū ſit veniale, at hic prodigus non notorius ſaltem peccat venialiter, ex tali contractu prodigali, igitur ſi eum iurat, non tenebitur ex iuramento, & ita videtur in foro conſcientiæ, imo peccauit mortaliter, iurando impletionem venialis peccati, nam tunc aſſumit nomen Dei in vanum. Niſi ex ignorantia excuſetur, quia ignorabat ſe peccare venialiter diſsipando bona ſua ſine iniuria alterius.

¶Iudex autem compellet eum ſeruare vtrunque, quandiu ſibi non conſtat de prodigalitate. ¶Quod ſi obiter hæſitas, quis ſit competēs iudex ſuper iſtis contractibus, iureiurando valiatis? Reſpondebis hos contractus eſſe mixti fori, vt ex. c. fin. de foro competen. & ex gloſſa ordin. & ex communi Iuriſcōſultorum opinione traditur, vnde ſiue eccleſiaſticus, ſiue ſecularis iudex, eſt iudex competens. Limitant autem modo, non fuerit defunctus iurans, ſed de iſtis ſatis.

Iam vero, vt ad nos redeamus, inter patrem, & filiumfamiliās, non contrahitur ſtipulatio efficaciter, niſi ex peculio caſtrenſi, vel quaſi, itemque inter dominum & ſeruum, niſi gratia libertatis obtinendæ ſeruus promittat domino pecunias. Nanque id temporis ſi libertate donatur, tenetur domino ex ſtipulatione hac ex. l. Part. indicata.

¶Expedito igitur tractatu eorum, qui ſunt idonei, ad promittendum.

Quæ ſit materia, promiſsionum & ſtipulationum.

¶Iam paucis expediamus, quæ ſit materia promiſsionis, ſiue ſimplicis, ſiue ex ſtipulatione. Et quidem materia, eſt actus proprius promittētis, ſiue datio ſit, ſiue factum. Nanque aliena nemo promittēs, ex illis tenebitur. Siquidem aliena, ſiue data ſiue facta, non ſunt in poteſtate promittentis, eſt ſanè verum, quod operam dare, vt alter det, vel faciat promittentis poteſtatis eſt, ideo hæc polliceri, cuilibet promptum erit, & ſi polliceatur, ex pollicitatione, ſeu promiſsione tenebitur. Et de huiuſmodi ſtipulationem contrahere licebit.

¶Excipit autem lex. 11. Parti. commemoratæ, niſi ſint actus hæredum ſuorū, vel ſi in iudicio quis promittit, alium in iudicio ſiſti, aut rem ratam habere, aut rem pupilli ſaluam facere.

¶At dicet aliquis, promiſsio obligat ex intentione promittentis, faciamus igitur, quod quis promittat, quod alter ſoluet pecuniam ſuo creditori, videtur per hæc verba, non intendiſſe, quod nō erat in ſua poteſtate, ſed quod ſuæ poteſtatis erat, videlicet, quod daturus eſſet operam, vt alter ſolueret pecuniā. Aliàs ſtultum fuiſſet, dicere ego promitto, quod tibi ſoluet, niſi interpreteris, id eſt me curaturum, quoad licebit ſolutionem, vnde ſi impenderit operam ſufficientem, liber erit à promiſsione, vel ab ſtipulatione. Nanque interpretāda eſt promiſsio magis vt valeat. l. quoties in ſtipulationibus. ff. de verborum obligat. & capit. Abbate ſancti Syliani. de verbo. ſign. Et ad hanc rationem conſtituit lex ordina. vt huiuſmodi promittentes teneātur ex promiſſo. Nam vt cap. dudum citato habetur verba dubia ſunt intelligenda, vt res, de qua agitur valere poſsit potius, quam perire, vt. ff. de vſu. & habit. l. Diuus. in principio. Vnde qui promittit ſe daturum librum ſcriptum manu alterius, valet ſtipulatio. Et hoc eſt quod ſi quis iuramento firmat promiſsionem, de facto alieno, vt promittit, quod amicus, Pinciam concedat ad litem agendā tenetur ex iuramento, & iuramentum firmat promiſsionem vehementius. At ſolum tenebitur tunc ad curandum, & ſollicitandum profectum amici in Pinciam. Sed nunquid ſi quis voueret, Deo quod filium tradet religioni, aut filiam, aut ſocium, aut quod ſcortum auellet, ab ſcortatione tenebitur ex voto? Equidem iuxta prædicta, tenetur ex voto, quoad illis licuerit, ſcilicet ad ſollicitandum prædictos ad religionem: huiuſmodi igitur pmiſſores, ſi ſibi indixerūt pœnam, ſi non implerēt promiſſa, aut damnum ſubſecutum eſt, recipienti promiſſionem, ex ſtipulatione, ſi tamen præſtiterunt, quod ſuum erat, vt alter factū præſtaret, quod illi promiſerunt præſtandum, liberi ſunt in vtroque foro, à

Lex ordin. correxit. l. Parti. ítéq; ius antiquum.

pœna,

pœna, & intereſſe, ex.l. ſi vehenda. §. penul. ff. ad.l. Rhod. de iact. & idem teſtatẽ Abbas in cap. Gemma. de ſponſalib. Et ratio eſt, quia ſolum ille tenetur ad præſtandam ſufficiẽtem operam, igitur hac præſtita obligatio tota ceſſat.

¶Sicut autem nõ ſunt materia promiſſionis facta aliena, ita excluduntur à materia huius contractus facta turpia quæ dicuntur in iure mala promiſſa. De quibus extat regula iuris in ſexto, in malis promiſsis fidem non expedit obſeruari. Sunt autem diſtinguenda mala promiſſa, à malè promiſsis. Enimuero, malè promiſſa dicuntur, quæ vel ex cauſa turpi ſunt promiſſa, aut quæ ex timore, ſeu ex coactione ſunt promiſſa. Et fieri poteſt, quod ſit bonum ipſum promiſſum, & quod malè promittatur, vt ſi quis promittit religionis ingreſſum coactus, bonum eſt quod promittit: at vero malè promittit, quia coactè promittit. Vnde etiamſi mala promiſſa, nunquam ſint obſeruãda verum accidere poteſt, quod malè promiſſa ſeruanda ſint, quando ſine animæ periculo ſeruari poſſunt, maximè ſi interuenerit iuramẽtum, de iure iurando. c. ſi vero, vt qui graſſatoribus ingruentibus promiſit, & iureiurando firmauit pecunias concedere.

Mala promiſſa & malè promiſſa.

¶At vero mala promiſſa, non ſunt obligatoria: quia etſi iuramento firmentur, non obligant. Non eſt enim obligatorium, contra bonos mores, præſtitum iuramentum, ex regula iuris in ſexto. Vnde ſi promiſit quiſpiam ſtipulanti occidere patrem, &c. non valet ſtipulatio, vt ſi promiſi fœminæ, vt faceret adulterium, aut negaret Catholicã fidem. Vnde 22. quæſt. 4. cap. 1. ſi promiſi tibi ſtipulanti patrem meum occidere, quod ſi non occiderem, darem tibi centum aureos, non teneor ſtipulanti ſi non occidero, dare centum. Et ex.l. contractus, verſic. excepto. ff. de regu. iur. non valet pactum huiuſmodi, ego apud te depoſui libros meos, vel aliam rem, & pepigi tecum, quod etſi dolo malo, eos perderes, ego nihil agerẽ cõtra te, & hoc pactũ iuramento firmaui. Enimuero hoc pactum eſt contra bonos mores, incentiuum præſtans ad doloſe agendum. Quo circa pacta, & promiſsiones de rebus turpibus irritæ ſunt ipſo iure. Diximus autem ſupra, quod prohibita propter turpitudinem ſui, non firmari ex iuramento accedente, nam iuramẽtum eſt acceſſorium contractui, & ideo ſi contractus turpis eſt ex ſe, iuramento non roboratur, ſi vero ſint prohibita in fauorem perſonæ, vt diximus, de contractu pupilli, tunc iuramentum accedens firmat contractum.

¶Porrò autem promiſsio facta ſtipulãti multifariam cõtingere poteſt, aut enim turpitudo eſt ex parte ſuſcipientis tantum, vt ſi promitto tibi decem aureos, verbi gratia, ne feceris adulterium, vel furtum, vel alia id genus nefaria vel vt rem, quam apud te depoſui mihi reſtituas, cum alias reſtituere nolis, vel vt rem quã mihi ſubripuiſti reſtituas. His ſimilibus caſibus turpitudo eſt ex parte recipientis, quia recipit, quod non eſt ſibi debitum, id quod turpe eſt, vnde recipiens tenetur reſtituere, non ſolum in foro conſcientiæ, ſed & in foro exteriori, vt traditur.l.47. in Part. commemorata. ¶Et huiuſmodi promiſsio, eſt nulla & ſtipulatio itidem nulla. Neque acquiritur ius ſtipulanti eſt enim contra rationem recipere pretium, propter ea quæ ipſe recipiens alioqui facere aut nõ facere tenetur, videlicet non furari non occidere, depoſitum reddere. Vnde.l.1.C. de cõditione ob turpem cauſam. traditur, quod promiſſum ex cauſa turpi non debet peti, ideoque cauſa turpi probata reus debet abſolui. Siquidem promiſſum ex cauſa turpi, nõ debetur & quod non debetur, non debet peti, ideoq; neque promittens debet ſoluere. At vero, ſi quis dedit pecuniam mulieri, vt illi cõmiſceretur, etiam ſi ſit datum, ob turpẽ cauſam, qui dedit repetere non poteſt, ſed mulier ſit domina huius dati, & hoc in vtroque foro, vnde in.l. cum te propter turpem cauſam. C. citato, traditur datum ob libidinis cauſam, non repetitur cum in pari cauſa turpitudinis, melior eſt conditio poſſeſſoris, & eſt regula iuris in ſexto. Et idem. ff. de conditio. ob turpẽ cauſam.l. ſi ob turpẽ. §. porro,

Part. 5. titulo 4.

Aliquãdo vero eſt turpitudo ex vtraque parte, ſcilicet, & promittentis, & recipientis, vt qui epiſcopo dat pecuniam propter ordinum, aut beneficij collationem. Aut iudici vt iniuſtam promat ſen-

ten-

tentiam, vel vt eam dilatet. Aut ſi duo ſcienter, cum alioqui eſſent impotentes ad nuptias contrahendas, contrahũt nuptias, & alter, alteri aliquid in dotẽ exhibet, vel arrhaboem. At vero tunc celebrato diuortio propter impedimẽtum, & inhabilitatem, ad nuptias contrahendas dos huiuſmodi, vel arrhabo, non poſſunt repeti, ſiquidem ex turpi cauſa contraxerunt, quæ ex vtraq; parte, procesſit & viri ducentis vxorem, & fœminæ, nubentis viro. Nanq; vterque nouit impedimentum vel cõſanguinitatis, aut affinitatis vel aliàs. Et eſt ſermo de impedimento annullante matrimoniũ. Nanque, ſi votum ſimplex caſtimoniæ, habebat alter coniugum vel vterque, & hoc conſtabat eis, nihilominus connubium eſt inter eos celebratum, quia verum eſt connubiũ, locus eſt repetitioni dotis vel arrhabonis, quando diuiſum eſſet cõnubium ex morte alterius: verũ ſi impedimentũ caſſat matrimonium, tũc huiuſmodi dos, vel arrhabo, fiſco acquiritur, & non poteſt mulier repetere. Nã fiſcus eſt ſucceſſor eorum, quæ ſcelere acquiſita ſunt, vt in.l. Lucius. ff. de iure fiſci.

¶Porro.l.51. Part. commemoratæ limitat hoc quod ex eadẽ diximus, niſi cõiuges huiuſmodi eſſent minores.25. aut niſi, per ignorantiam contraxiſſent, tũc enim, non acquiritur fiſco, quia vel ætas vel ignorantia excuſat. ¶ Tunc igitur vir poteſt ſoluto matrimonio recuperare dotem, vel arrhabonem, quem contulerat vxori. ¶Eſt item aliud exemplum, quando turpitudo accidit vtrique, vt ſi alter litigatorum dedit iudici, pecuniam vt ferat ſententiam pro illo, ſiue habeat melius ius quam alter litigator, ſiue peius, tunc turpitudo eſt ex parte dantis, quia intendit corrumpere iudicem, muneribus & eſt turpitudo ex parte iudicis recipientis. Enimuero ſi iniuſtã fert ſententiã iniuſtè facit, & item ſi iuſtã, quia tenetur illam ferre ideo malè facit ſi cõducatur pretio ad id faciendũ, quod ipſe facere alioqui tenetur ſine aliquo pretio itaq;, etiãſi litigans cauſam habeat iuſtã, ſi dederit pecuniã iudici nihil exprimendo, ſe illã offerre, vt ſententiã promat iuſtam, nõ poteſt repetere, etſi iuſtũ proferat iudex iudicium, ſed acquiritur quod dedit fiſco & cõſtituitur pœna iudici huiuſmodi.l.52. quod iudex (ſi cauſa fuerit de rebus mobilibus, vel immobilibus) triplũ fiſco reſtituat: itemq; quod deponatur ab officio, & maneat infamis vterq; & iudex, & litigator qui dedit. Verũ ſi cauſa fuerit criminalis, digna vel morte, vel mẽbri mutilatione: iudex damnandus eſt, ex amiſsione omniũ bonorum ſuorũ, & exilio perpetuo mulctãdus, ad inſulas eum relegãdo. Adde iſtis authẽ. nouo iure. C. de pœna iudi. qui malè iudica. & .l.24. tit.22.3. Parti. ¶ Verum huiuſmodi acquiſitio, vel ſucceſsio fiſci, in telligẽda ſemper eſt, in hoc caſu, & in caſu iam propoſito, in exẽplo dudum propoſito, de ineuntibus matrimoniũ, ſcientibus propriã ipſorũ inhabilitatẽ, & alijs hoc genus poſtquã iudicis ſententia fuerint condẽnati. Nanq; ante cõdemnationẽ, iudex huiuſmodi, non tenetur, ſe prodere, ſed potius poteſt vti pecunia huiuſmodi ſibi conceſſa ex cauſa turpi, vt traditur. c. ſecundum leges, de hæreticis in.6. heretici bona quæ acquiſierũt poſt patratum crimen hæreſeos, non tenentur ea exhibere, ſed licet eis eiſdem vti, quouſq; ex damnatione, ab eis auferantur, vt eſt cõmunis iuriſconſultorũ ſententia. Et ſi placitũ eſt quorundã, quod ſi huiuſmodi hæreſis, ſit probabilis ordine iuris, poſſeſſores non poſſe eis vti, ad titulum oneroſum vendẽdo, illa &c. niſi habuiſſent aliũdè: vnde poſſent vendita reſarcire, de qua re alibi.

¶Porrò in.l.27. titul.22. Parti.3. diſponitur, quod ſi iudex quicquam acceperit, vt iniuſtam ſententiam pronuntiet litigator non poteſt repetere, ſed quod dedit iudici, acquiritur fiſco. Et ſimiliter ſi dedit vt prolõget diutius ſententiam. Quia turpia lucra ex officio fiſco, accreſcunt: ſin autem litigator, dedit exprimẽdo, vt iuſtitiam faciat, litigator poteſt repetere, & non accreſcit fiſco regis, quod dedit, ſed ſibi. In capit. autem qui rectè 11.q.3. vbi traditur, quod nefas ſit iudicī expectare, ex iuſta ſentẽtia remunerationẽ, gloſſa autem ad cap. commemoratum, rem hanc diſſerit, primo conſtituẽs, quod ſi dederit litigator aliquid iudici, vt iniuſtè iudicet eum repetere non poſſe, id qđ dedit, verũ ſi dederit, vt iuſtã pronũtiet ſentẽtiã poſſe repeti, quod datum eſt, ex. c. non ſanè. 14. q. 5. etſi quidam

Litigator dando pecuniam iudici, ſi exprimit ſe ex iubere, vt iuſtè iudicet, poteſt daſſi repetere, quia non ex tur cauſa.

dam ex Legiſtarum numero, diuerſum ſentiant, videlicet, vtcunq; detur iudici non eſſe repetendum, vt. ff. de condi. ob turpem cauſam. l. 2. Quia venales ſententiæ nullæ ſunt. 2. q. 6. §. venales. Cæterũ quid ſit ſecundum. ll. regni dicendum aperui ex paulò ante habitis. Et quidem quod ſit iuſtum, dare iudici munus (quãdo quod timetur, iniuſtã laturũ ſententiã vt verã promat ſententiã) inde patet, quia licet redimere cuiuis ſuam vexationem. Non enim qui eiuſmodi eſt, animo facit corrumpendi iudicem, ſiquidẽ exprimit, ſe munus offerre, vt iuſtitiam ſeruet. ll. autem, quæ puniũt, offerentes munera iudicibus eò puniunt, quòd præſumitur, eos id factitare vt corrumpant iudices, & peruertãt iudicium. Et ideo tunc turpiter dant, & turpiter recipiunt, & priuantur dantes iure repetẽdi quod datum eſt: ſecus autem, quando exprimitur, quod datur vt ſeruetur iuſtitia cuius obſeruatio in periculo eſt, ob leuitatem iudicis tunc enim non datur ob turpem cauſam, ſed ob rationabilem cauſam, quæ ſi conſtiterit, erit immunis à culpa litigator: & in foro conſcientiæ nihil habet de re hac, vnde culpet ſuam conſcientiam, ſi ita res ſe habuerit quod vero. §. ait, venales &c. eſt verum qñ corruptus iudex, iniuſtã ſententiã protulit.

Iudex iuſtũ iudicãs etſi cum munere iudicet nõ eſt corruptus iudex quia iudicium nõ eſt corruptũ.

¶Sed quæret aliquis, quid ſi ſit turpitudo ex vtraque parte, & litigantis, & iudicantis, at occultum eſt, & probabile non eſt iuris ordinaria via, & accedunt huiuſmodi ad confeſſariũ, & reſipiſcunt de crimine, num tũc iudici imponenda eſt reſtitutio, eius quod turpiter accepit ob ſententiã iniuſtã, quã pronunciauit? q̃a quod accepit propter iuſtam ſentẽtiã reſtituendum eſt litiganti vt dictum eſt.

¶Et quidem videtur, quod quando iudex iniuſtam ſententiam protulit, vnde læſit alteram partẽ, cuius erat ius, quod huic parti tenetur obnoxius, ad reſtituẽdum, totum quod ex ſua ſententia læſit vt liquet. At vero de huiuſmodi reſtitutione, hæſitat nemo, ſed de reſtituendo eo quod accepit, vt corrumperet iudicium, & occultum eſt eius crimen. Nam vt diximus, ſi damnatur de repetundis fiſco accreſcunt, quæ accepit.

¶Et quidem ſunt qui volunt huiuſmodi ex turpi cauſa parta, eſſe donãda pauperibus, & in alios pios vſus in quam ſententiam refert Adrianus in. 4. de reſtitutione, in quæſt. quæ incipit circa prædicta Innocentium ad cap. plerique. de immuni. eccleſ. docentem, quæ ex iniuſtis negotiationibus parantur eſſe conuertenda in vſus pauperum, vel in alios pios vſus. vt videtur colligi, ex Auguſti. 14. quæſt. 5. cap. qui habetis. & 17. quæſt. 4. capit. ſi quis. Et ſequitur hoc placitum Panor. ad idem cap. Et item Petrus Paluda. 15. diſtin. 4. ſenten. quæſt. 3. dicens, ſi iudex corrupta intentione receperit, qđ ei turpiter datur, poteſt inde eleemoſyna fieri. ¶At vero, cum dictum ſit ex. ll. citatis quod quãdo eſt turpitudo, vtrinque acquiri fiſco, quod paratur vtique ſi eleemoſyna fieret ex alieno, quia in accepta habet fiſcus ius, etiã ante condemnationem, & ſi non habet ius in ipſis, niſi poſt condemnationem. Et ſi forte accepta erogaſſet in eleemoſynam nihilominus, cogeretur ea rurſus probato crimine reſtituere fiſco poteſt, igitur vti illis accipiens antequam condemnetur.

Male parta in pios vſus cõuertenda ex Innocentio.

Paluda. refellitur.

¶Ideoque oportet rem hanc enucleatius diſſerere, vt ſi ſit ſolum habẽdus ſermo, quando crimen huiuſmodi, ſeu turpitudo occulta eſt, & non probabilis ex ordinaria iuris via crediderim non eſſe neceſſario reſtituenda. Et quidem Barto. tradit in. l. affectionis. ff. de donationibus, quem cum alijs refert Ioan. Lup. in repe. rubr. de dona. inter vir. §. 4. quod ſi verbi gratia, iudex accepto munere ad corrumpendũ iudicium, illud corrupit, vel mulier, obtulit corpus ſuum libidini, ꝓpter munera quę recepit, fiunt recipiẽtis, & quod nõ tenetur ea reſtituere, niſi velit ex conſilio, ea mãdare pauperibus non tamen ex præcepto: quia iſti facientes ea, ad quæ facienda ſuſceperant munera ſua eſſe fecerunt, ideoque non ſunt obnoxia reſtitutioni. Vnde infertur, qđ non ſolum proſtibulum, fecit ſuam eſſe mercedem ſuæ ſcortationis, ſed & aliæ fœminæ quales, quales eas volueris, ſiue ſacras, ſiue profanas, ſiue viduas, ſiue cõiugatas, ſiue virgines, ſiue corruptas. Enimuero ſuppoſito, quod ſit fraus nulla, & qđ potẽs ſit dare, qui dat, vtiq; mulier huiuſmodi ſe locat, ad exhibẽdã voluptatẽ venereã, ſuo amaſio, & qui eã cõducit, ad huiuſmodi ex ea capiendã voluptatẽ

An pretiũ libidinis ſit reſtituendum.

ſoluens

ſoluens pretiũ conductionis, de ſuo ſoluit, igitur trãsfert dñium eius in amaſiã, dixi ceſſante fraude, qa ſi forte ſe locat, tanquã virginẽ, & inde augetur venereę voluptatis pretiũ, cum alioqui ſit valde corrupta, vt eſt illa, quæ refertur in libro Cæleſtinę tunc enim manifeſtũ eſt, fraudem nõ ſuffragari, & teneri mulierẽ hãc reſtitutioni, & idẽ dicito ex alijs cauſis fraudis extorquentibus maius pretium, q̃ oporteat. ¶At ſcio te obiecturũ mihi legẽ refragari huic pretio: ſiquidẽ quæ ex turpi cauſa comparãtur fiſco comparantur, vt ſæpe dictũ eſt, verum caſibus prætactis, turpitudo, eſt vtrinq;, & inde vocatur huiuſmodi lucrũ turpe lucrum.

Quid in iure meretrix.

¶Reſpondetur quod quantũ attinet ad meretriculas, quæ cunctorũ patẽt libidinibus (nã has vocãt iura meretrices) ius ipſum excepit eas, ſiquidẽ. ll. eas permittunt, meretricia agere ne maiora damna conſequantur, iuxta illud Auguſti. meretrices ſi tollas mundum implebis libidinibus: ideoq;, etſi turpitudo ſit ex parte vtraq;, ſcilicet, & accipientis quia accipit ex turpi cauſa, & dantis item, cæterũ quia ad hoc ſunt poſitæ fœminæ in lupanaribus, ideo nõ accreſcũt fiſco huiuſmodi lucra, ſed ſunt ipſarum fœminarum, & poſſunt illa repetere, & tenẽtur ſcortatores, etiã in foro conſcientiæ, promiſſa citra fraudem illis ſuæ concedere pretia. Ita Thom. 2. 2. quæſt. 32. artic. 7. in corpo. & reſp. ad. 2. & eſt vulgatum apud Theologos. Et. l. 4. §. primo. ff. de condic. ob turpem cauſam. dicitur, quod etſi meretrix turpiter faciat exercendo meretricia, non tamen turpiter accipit pretium ſuæ libidinis, ſed re vera, vt videor mihi, & acceptio, & datio turpia poſſunt dici, vt & dicitur turpe lucrum, huiuſmodi lucrum, niſi quod à. ll. permittũtur: ideo etſi veniant ex cauſa, ſiue datio, ſiue acceptio, non cenſentur turpia, vnde neque huiuſmodi lucra comparantur fiſco, vt ſæpe dictum eſt. Neque video, cur ſit turpitudo, vtrinque in dato & accepto pretio, ob libidinẽ adulterinã, aut inceſtuoſam, &c. & nõ ſit turpitudo in dato & accepto, ob ſimplicẽ fornicationẽ, cum meretricibus. ¶Quid quod etiã cũ meretricibus, põt eſſe fornicatio nõ ſimplex, qa fieri põt, ꝙ clericus, aut religioſus, aut cõiugatus, cũ illis coeat dato ſolito pretio, & nihilominus pretiũ facit ſuũ. ¶Vnde arbitror ꝙ ex eo meretrix retinere põt pretiũ turpitudinis & exigere, & eſt domina huiuſmodi pretij, quia ſecundum ciuiles. ll. non reputatur huiuſmodi eſſe turpitudo: ſi quidem impunè fit, at vèro cæteri coitus illiciti, reputantur turpitudo, quia non impunè fiunt, imo puniuntur, ſi deferuntur & probantur. ¶Quocirca, pretia horum concubituum, ſunt fiſci, vt ſæpe dictum eſt, ideſt, fiſcus habet ius ad hæc turpia lucra, & non ad illa meretricia, quanuis, ſi occulta ſunt, non habet ius ad illa, ſed quando probabilia ſunt in foro exteriori tantiſper autem dum non probantur, neque damnantur, & adiudicantur fiſco, ſunt poſsidentium, & poſſunt eis vti, & ſi nunquam damnentur, ſemper erunt dominæ fœminæ huiuſmodi lucrorum. Itemque de viris dicendum eſt, ſi à fœminis ex pretio ſollicitentur, ad huiuſmodi coitum, tum enim vtrioque eſt cauſa turpis, vt contra. Item de concubitu nefario dixerim catamytorum, quorum lucrum eſt longe omnium turpiſsimum, quia contra naturam patratur. Item de lucris eorum vel earum, quæ interueniunt ad conciliandos amores huiuſmodi in quos fœminarum & virorum, quæ Hiſpanè dicuntur, *alcahuetas*, quia etiam horum lucra ſunt turpia, quia ad turpem finẽ tendunt. Vnde inferas huiuſmodi turpia lucra coniugum, non eſſe lucratiua bona Hiſpanè, *bienes gananciales*, etenim ſunt fiſci, ſi damnentur, ſi vero non damnentur, ſunt vxoris adulteræ, verbi gratia, & ſi illa dona dederit cui volet factum tenet, quia non requiritur viri conſenſus ad huiuſmodi. ¶Porro autem, ſunt qui turpia lucra meretricum, aſſerant eſſe ſua, quia nihil tam ęquũ eſt, quam quod res ſecundum domini volũtatem transferatur Inſtit. de rerum diuiſ. §. per traditionem, vt loco indicato Adrianus videtur collegiſſe: at vero, niſi aliud addatur hæc ratio non eſt peremptoria, nã probarem, ex eadem omnia lucra turpia huiuſcemodi, eſſe recipientiũ, & omnia lucra iudicũ corrũpentiũ ꝓpter pretiũ iuſtitiã, & omnia lucra deniq; turpia vtrinque vt qui pretio cõducit aliũ vt occidat inimicũ ſuũ, vel ad alia iniqua patranda,

conducit ſcribas, vel teſtes falſos, &c. Si quidē in omnibus iſtis, qui dat, trāsfert ſponte dñium in accipientē, propterea. oportet addere, niſi ſecūdum.ll. ſit prohibitum, vnde tunc ratio benè colligit, quod intendit. Quia ergo.ll. non prohibēt accipere & dare lucrum, in re meretricia, & in alijs turpibus prohibēt, ideo illa retinere, & accipere poteſt meretrix, & qui dat eis dare poteſt in alijs vero prohibita ſunt ſiue datio, ſiue acceptio. Multa tamen ſunt quæ iure prohibentur tamen facta tenent, ideoque, ſolum legalis prohibitio, ad id ſeruit quod adiudicanda erunt fiſco, ſi damnentur vt diximus non ſemel.

Meretrix mercedem ſuam retinere poteſt neque tenetur eam in eleemoſynam erogare.

¶Quod ſi quæris, ſi virgo, verbi gratia, aut alia quæuis mulier non meretrix, accipit pretium ſuæ turpitudinis, & amaſius dat, peccant ne iſti, in datione, qui dat, & in acceptione qui recipit. Et quidem videtur, quod in dato & accepto non ſit peccatum: etſi in cauſa dati & accepti, ſit crimen. Nanque, ſi meretricia acceptio vacat à culpa, itemque datio pretij, ob meretriciam libidinem, etſi cauſa ſit culpabilis cur non item dicemus, de alijs acceptionibus, & dationibus prædictis? Quod ſi dixeris, quia huiuſmodi prohibentur à. ll. & non illæ, vtique prohibent, vt nouerit recipiens huiuſmodi lucra, fiſco eſſe adiudicanda, ſi probata fuerint, ideoque adultera, quę pretio illecta fecit adulterium, non poteſt repetere pretium, ſi negatur, aut virgo, quæ pretium ſtupri peteret non eſt cur ex iure petat, ius enim prohibet, ne ipſa petat, & ne ſibi detur at acceptum, ſit accipientis, adulteræ, & aliarum, hoc genus delinquentium mulierum, quanuis, qui dat eis pretium turpitudinis nō tenetur eis dare, ſiquidem eſt cauſa turpis vtrinque ex parte dantis, & accipientis. Neque putauerim ex conſcientia teneri, & ſi datum tenet. Et ll. hoc rectè diſpoſuerunt, vt mulierum pudicitiæ conſulerent, nam hæc diſpoſitio. ll. frænat earum ſalacitatem.

Obiectiones contra prędicta ex Adriano & Medina.

¶Contra prædicta forſan colliges, ex Adriano, vbi ſupra, ſiquidem videtur, quod teneātur reſtituere, prædictæ perſonæ aliæ à meretricibus. Etenim qui accipit pretium vt faciat quod debet tenetur reſtituere, vt iudex, qui accepit pretium, vt iuſtam ferret ſententiam, & ſcriba, vt rectā & veracem cōderet ſcripturā & teſtis vt verum ferat teſtimonium, iſti enim, & omnes hoc genus alij tenētur accepta reſtituere ijs, à quibus acceperunt, vt ſupra traditum eſt: igitur, qui accipit pretiū ꝓpter cauſam turpē, quæ eſt iniuſta cauſa tenebitur reſtituere. ¶Item ſecundo ex Ioanne à Medina, Codice de reſtitutione. q. 20. quia propter peccatū nihil poteſt dari, igitur neque recipi, igitur, meretrix, vel quæuis alia perſona, propter turpē cauſam, nihil poteſt accipere, & ex cōſequēti neq; illi dari. ¶Probatur antecedēs, quia peccatū nō eſt vēdibile, cum ſit nihil autore Auguſti. ad Ioannē. Et conſtituitur ratio, quia ſpiritualia non poſſunt vendi, ob eorū excellentiā: igitur, neq; peccatū, quod eſt ſpiritualibus contrarium vendi poterit ob eius vilitatē. Et promouet ſuā ſententiā ex Auguſt. ad Macedonium. vbi vocat pretium proſtibuli mercedē iniquitatis: igitur iniqua eſt acceptio, &c. vnde ait, quod dare meretrici aliquid propter coitum illum meretricium eſt iniquum, vt & alijs fœminis, nihil poteſt exhiberi in pretiū vel ſtupri adulterij, inceſtus, &c. quia hæc non poſſunt vendi, neq; emi, quippe quæ peccata ſunt, verum meretrici donare pōt ſcortator, quod illi exhibet, & ideo per modū donationis rectè poſſidet, & ſit ſuū, quod ei donat. Et hoc placitū videtur hauſtū ab Adriano illud idem inſinuāte, vocat enim quod datur meretricibus donū turpis quæſtus loco citato. q. annexa vnde nō tenētur reſtituere iſti qui ob cauſam turpē ſuſcipiūt aliquid, qa non ſuſcipiūt, tanquā pretiū, quia iniquitatis nullū eſt pretiū, ſed tanquā donū. Et hac ratione excuſat meretrices, & cæteros oēs prædictos, à reſtitutione, ſiue hiſtriones, ſiue lenones, & reliquos hoc genus. ¶At vero ego huic placito lōgè lateq; refragor. Enimuero vbi eſt locatio & cōductio, nō eſt donatio. Nāq; ſunt iſti cōtract⁹ inter ſe pugnātes vt ſatis perſpicuū ex prioribus libris reſtat. At vero meretrix, vel quicūq; alij qui ex pretio oblato vel accepto perpetrant facinora, vtique ſe locant ad facinus, operandum, ex pretio, & ex pretio conducuntur. Igitur non eſt donatio. ¶Reſpondet huic argumento, quod pec

inde

inde eſt cenſendum, atque in venditio-
Reſponſio ad obiecta.
ne, quando quis emit, rem carius pretio
iuſto ſi donatur exceſſus ab emptore, vē
ditio ſine periculo eſt conſcientiæ. Ad
quem modum in propoſito, etſi ſit loca
tionis contractus: cæterum pretiũ quod
offertur donatur. ¶Porrò hæc ſolutio
eſt ſibi aduerſaria, quippe neceſſe eſt, ſi
fatearis eſſe locationem, & conductionē
quod pretium habeat, vnde fit condu-
ctio, etſi fieri poteſt, quod ſi is qui ſe lo-
cat, carius ſe locauerit, quã pro iuſto pre
tio, quod exceſſus pretij condonetur à
conductore, cæterum per te, nullum hic
interuenit pretium locationis, quia autu
mas eſſe puram donationem. ¶Secun-
do quia vbi eſt merces operis, nõ eſt do-
Ioannes d Medina refellitur.
natio: ſiquidem donatio ex gratia, cum
ſit non eſt ex debito, at merces, eſt debi-
ta, modo autē legimus in ſcriptura Deu
ter. 23. mercedem proſtibuli nõ eſſe of-
ferendam in tēplo: quid ergo, ſi eſt mer-
ces, igitur debita, ſi debita quomodo do
nata? Nam ad Roma. 4. ei qui operatur
merces non imputatur ſecundum gra-
tiam ſed ſecundum debitum.

¶Tertio quia vbi pretiũ eſt, donatio nõ
eſt, quod enim donatur gratis donatur,
quod vero eſt pretium non eſt donum,
ſed operis merces. At vero Prouerb. 6. le
gimus, ſcorti pretium vix eſt vnius pa-
nis. ¶Quarto, quia ſi donatio igitur me-
retrix, non poteſt exigere pretium ſuæ
ſcortationis, quia donatio eſt quod fal-
ſum eſſe diximus paulò ante. ¶Argu-
mentum quoque huius placiti dilues fa
cile ſi dixeris, quod ſcortator non emit
peccatum, neque conducit meretricem,
ad nihil quod eſt formale peccati, ſed ad
aliquid quod eſt materiale peccati. Nan
que eam conducit, vt ex ea voluptatem
deguſtet veneream & iſtud aliquid eſt.
Et ideo cadere poteſt ſub quodam con-
tractu locationis, quæ eſt venditio ſecũ-
dum quid, iſtam autem concedere volu
ptatem, vendibile eſt, quodammodo, vt
etiam cõducit nebulo, vt occidat homi-
nē, & tũc non conducit, ad nihil, quod
eſt formale peccati, id quod non eſt ven
dibile, ſed vendit ipſa turpis actio, quæ
aliquid eſt, vnde Balaã fuit cõductus ad
maledicēdũ populo Iſraelitico Numer.
22. & datũ eſt illi pretiũ ſuæ maledictio
nis & Petrus ait, eũ amaſſe mercedē ini-
quitatis. 2. Petr. 3. Et huiuſmodi merces,
nõ dabatˀ p nihilo. ſed pro labore male-
dicēdi. At rex ſi cõducit milites ad bellũ
ſæpe iniuſtũ nihilominꝰ etſi ſciuiſsēt mi
lites, eſſe iniuſtũ nihilominus reporta-
rēt mercedē ſuã, nõ obſtãte turpitudine
ex vtraq; parte, & regis mãdãtis, & ipſo
rũ obſequētiũ. Neq; eſt dicere quod tũc
rex donat, ſiquidē, quod ꝑpter belli pe-
ricula datur, nõ donatˀ, quia debetur. Et
in hoc caſu, qa regis ſit autoritate, lucrũ
iſtud etſi turpe nõ acquiritˀ fiſco. ¶Argu
mento autē Adriani, reſpõdebis, qđ ſi ar
gumētũ viribus cõſtaret cõcluderet, qđ
quēadmodũ, iudex accipiēs munera, vt
iuſtã ferat ſentētiã, tenetˀ dãti reſtituere
ita etiã & adultera ꝓtiũ adulterij teneretˀ
reſtituere adultero, qđ falſum eſſe, ſupra
docuimꝰ. Et qđ ſicut dãs iudici, repetere
põt, ita dans adulteræ, id quod ex regula
iuris prælibata eſſe falſum conuincitur.
¶Quocirca dicito, quod ad huiuſmodi
lucra habet fiſcus ius, quia ſi probentur
adiudicãda erunt fiſco, ideoq; qui ea ha
bet lucra, nõ tenetur ea erogare pauperi
bus, qa quantũuis erogaret, ſi deferretur
ſcelus ad iudicē, & cõuinceretˀ reus, adiu-
dicarentˀ fiſco vnde cogeretˀ reus, dupli-
cē ſubire reſtitutionē, eiuſdē lucri, id qđ
iniuſtũ eſſe nemo ignorat. Quod ſi fue-
rit occultũ, vtiq; etiam nõ eſt neceſſariũ
erogare pauperibus. Quippe pauperes
ad hoc genus lucra ex ſcelere parta, non
habēt ius, ſiquidē ſi haberēt, poſſent illa
exigere à iudice, & hic ea, eis adiudica-
ret, id quod nullus iudicum præſtat: ſed
neq; habēt ius in illis, qñquidē nõ poſſi-
dēt illa. Ex nullo igitur titulo, pauperibꝰ
neceſſe eſt erogare huiuſmodi lucra. Do
ctor Nauarrus, multũ ſe augit, vt ſoluat
hoc argumentũ in ſuo manuali. c. 17. nu.
32. & multa cõuoluit, in gratiã eiuſdem,
ſed illa arbitror, nõ eſſe neceſſaria. Ad id
vero, qđ ex decretis inducitur reſpõ. nõ
colligere eſſe præceptũ, ſed benè cõſiliũ.
¶Sed quid ſi is qui ad facinus aliũ cõdu-
cit cõmittendũ ex pretio, & iurat ſe illi
daturũ pretium facinoris cõſtitutũ, nun
quid tenebitur tum ex iuramento pre-
tium porrigere, qui aliàs non tenebatur.
¶Reſpõdetur quod. ll. conſtituētes, hu-
iuſmodi nõ teneri ad ſoluendũ pretium
etiam ſubſecuto facinore, eò ſunt intro-
ductæ, quo deteſtentur huiuſmodi pa-

cta, ſeu promiſsiones, & vt nemo ex promiſſa iniquitatis mercede animetur, ad iniqua facinora perpetranda, in odiũ igitur iniquorum ſunt conſtitutę huiuſmodi. ll. vt aliæ leges in fauorem quarundam perſonarum, ſcilicet, minorum, & mulierum ſunt ſancitæ. Itemq; pupillorum, qui 14. annum non habent, quibus, vt ſe quis obliget, non eſt neceſſaria tutoris autoritas, vt autem ipſi ſe obligent ex contractu tutoris eſt opus autoritate. Inſt. de autoritate tutorum. §. autoritas. Minores autem, & pupilli differunt qa iſti ſunt impuberes, & ideo agũt ſub tutore illi vero puberes minores tñ 25. annis, & ideo agunt ſub curatore. Inſtit. de curatoribus. § maſculi. ¶At vero memini me dixiſſe ſuperiori cap. quod iuramentum minoris, qui agit ſub curatorum adminiſtratione eum ligat, ſi quidem, iuramentum illud confirmat contractum eiuſdẽ, qui aliàs reſciſsibilis erat. Nam non poteſt violari, ſine detrimento animæ minoris. Ita in præſentia ex iuramento tenebitur pretium ſoluere promiſſum, quia hoc ſoluere, non eſt de ſe malum, niſi quia eſt ex malo fine, at poterit ſoluere, non quia is, cui promiſit facinus commiſit, quia tunc eſſet malum, ſed ſolum, quia iurauit ſe ſoluturum, at. ll. non detrahunt, hãc ſolutionẽ.

Leges quædam introducũtur in odium aliæ in fauorem quorundã.

Pupillus & minor, vt differant.

Repetitur diuiſio cœpta, vt complea tur.

¶Iam vero, vt tertium membrum addamus, diuiſioni commemoratæ eandem replicemus. Diximus igitur, quod in cõtractu promiſsionis, poteſt eſſe turpitudo ex parte recipientis, & non dantis, vt qui promittit, iudici vt ferat iuſtam ſententiam, pretium, ſecũdo poteſt eſſe turpitudo ex parte, vtriuſque, vt qui conducit, alium ad facinus faciendum. Tertio tandem poteſt eſſe turpitudo, ex parte dantis, & nõ accipientis, vt ſi quis malo animo dat mulieri pecuniã, at ipſa, nõ eo animo recipit, ſed bono, quia credit, ob amicitiã, nõ ob libidinẽm ſibi tribui: vocatur nunc turpitudo, omnis iniuſtitia, ſeu iniquitas. Iam vero in priori caſu qui recipit tenetur reſtituere danti, ſed quid ſi dedero alicui ne adulteretur, aut ne fornicetur, aut ne votum frangat, aut ne iuramentum violet, &c. tenetur ne recipiens, non fornicans, &c. pretium accepium reddere? Enimuero, ex. ll. iam citatis omnino videtur teneri, quia ſuſcipit pretium ſolum ob id quod ipſe ſine pretio alioqui præſtare tenetur. C. de condict. ob turpem cauſ. & l. quoties. traditur quod ſi tibi dedero decem ne adulterium admittas, vel ne homicidium, aut furtum facias, ſi non hæc admiſeris propter pretium turpiter recepiſti, ideo contra recipientem datur repetendi actio. Et recipiens tenetur reſtituere oblatum ſibi pretium, de quo item extat lex vt puta. ff. de condi io. ob turpem cauſam. ¶Frater porro Dominicus à Soto libr. de iuſtitia & iure. 4. quæſt. 7. artic. 1. rem hanc quã gloſſa legis præcitatæ, & Summiſtæ tradunt, huiuſmodi videlicet recipientem ad reſtitutionem teneri, diſtinguendam duxit ratione hac, aut enim peccatum à quo retrahere curat oblatio pretij eſt peccatum pernicioſum alteri, vt eſt homicidium, furtum, adulterium, aut non eſt pernicioſum, quia non eſt contra iuſtitiam vt priora, quale eſt ſcortatio. ¶Si ergo ſit ſermo de priori peccatorum genere, datur repetitio danti: at vero ſi dans non repetit, non eſt recipiẽs obnoxius reſtitutioni, imo iure naturali recipiens, ſi non exigitur retinere oblatum poterit, quippe in gratiam dantis ab iniuria patranda ſe ſe continuit. Porro ſi eſt peccatum ſecundi generis, neque repetitio datur neque reſtitutio oblati eſt neceſſaria.

Dom. Soto non probatur.

¶Et probat, quia lex relata ſe exponit in ſuis exemplis videlicet in furtis, & homicidijs, ideo reſtringenda videtur ſolũ ad ſua exempla. ¶Verum hæc opinio, non eſt mihi adeo plauſibilis vt Summiſtarum, quam autor eius reijcit. Siquidẽ ſub iure naturali ſi ſolũ conſiſtimus contra iuſtitiam agit, qui cum debet aliquid facere pretium accipit, vt faciat. Nã hoc eſt naturæ ius, & iuſtitia exigit, vt qui tenetur nõ facere, vel facere nõ cõducatur pretio vt faciat vel non faciat igitur qui conducitur pretio contra iuſtitiam recipit pretium, quod ſi contra iuſtitiam recipit tenetur acceptũ reſtituere: quippe quod iniuſtè recipit. Et hæc ratio ad omnia ſe extendit peccata quæ nos euitare tenemur, ſiue ſint primi vel ſecundi generis, vnde leges indicatæ non videntur eſſe omnino pœnales, quia ſi purè eſſent pœnales, non obligarent ad reſtitutionem, ante condemnationem iudicatat

Datio licita ex parte dantis & illicita, ex recipiẽte obligat recipiẽtem ad reſtituẽdum quod accepit.

cis:at vero obligant propter cauſam cõmemoratam. Neque credo quod huiuſmodi recipientem lex fecit inhabilem, vt Soto ait ad recipiendum, imo ex iure naturæ eſt inhabilis, qui recipit aliquid contra iuſtitiam, ſed lex declarauit hanc iniuſtitiam. Neque eſt idem, de eo qui pecuniam dat ob ſtuprum ſi non dat vt euitetur ſtuprum, ſed in pretium ſtupri, quippe tunc non datur repetitio. ¶Et præterea qui dat vt alter non occidat, aut furetur, aut ne ſcortetur vti quę quaſi inuitus dăt, dat enim vt euitet in altero nocumentum, quod ſi aliter vitare potuiſſet non daret, igitur non ſpontaneus dat, quare qui recepit dăti tenetur reſtituere. Et hoc idem argumentũ conuincit in materia præceptorum ſecundi generis. Vnde Syluest. in verb. reſtitutio. 2. §. 1. ſine limitatiõe hoc idẽ ſtatuit.

¶Tu tamen interim notabis, aliud eſſe cõducere ex pretio, ad faciendũ ea quæ alius alioqui tenetur ſine vllo facere pretio, aliud vero, eum allicere, vt faciat ex munuſculis. Nanq; filium, verbi gratia, nolentem confiteri tempore debito, vel nolentem relinquere amaſiam, ſi mater alliciat eum muneribus, vt ea pręſtet, nõ eſt contra rectam rationem. Neque huiuſmodi recipere, turpe eſt iudicandum, vt neque infidelem trahere muneribus, & blanditijs ad fidem, & vt relinquat vitæ ſuæ errores, turpe eſſe dixeris, quod alioqui ſanctum eſt: quod tamẽ eſſet, ei valde turpe, ſi infidelis ex pretio conductus veniret ad fidẽ: & ſi quis ex pretio illũ conduceret rectè faceret, ſi poſſet, vnde ad Philip. 1. Quid ergo, ſiue per occaſionẽ, ſiue per veritatẽ Chriſtus annũtietur? ideoq; ſiue cõductus, quis Chriſti fidẽ recipiat, ſiue nõ cõductus, optimũ eſt vtcunque fidem Ieſu Chriſti ſuſcipere.

Cõduci ad id quod debemus malũ ar allici muneribus ad illud bonum.

¶Secũdi autẽ diuiſionis mẽbrũ ſatis iã expediuimus ſupra: qa ſi turpitudo eſt ex vtraq; parte, peti nõ põt pretiũ cõſtitutũ, at ſemel datũ erit poſsidẽtis: vnde ſi vir, vxorẽ ſuam cõſenſit eſſe adulterã ꝑpter ptiũ ei ꝓmiſſũ hoc nõ põt petere ſi neget: at vero acceptũ, erit ſuũ ad ſenſum ſupra ſæpe expreſſũ: qa in pari cauſa turpitudinis, melior eſt cõditio poſsidẽtis. ita. ff. eo. l. 1. in fine. & l. 2. & l. quoties. C. de cond. ob turp. & l. mercalẽ. idẽ habet: vnde ſi aduocat⁹ recipit pretiũ, vt iniuſtũ ferat patrociniũ, cũ ſit turpitudo ex vtraq; parte, nõ põt repeti à cliẽtulo, qđ illi datũ eſt, at ꝓmiſſũ pretiũ aduocatus in foro exteriori non põt petere, etſi iniuſtũ euidenter tuliſſet patrociniũ. At hoc in foro cõſcientiæ verũ eſt, qñ aduocatus deceprit clientulũ ſuadẽs iuſtã eſſe cauſam quã alioqui videbat eſſe iniuſtã ar. C. de admi. tut. l. non eſt ignotum.

Secundum membrũ diuiſionis.

Aduocatus decipiens cliẽtulum non poteſt petere pretium iniuſti patrocinij.

¶Fiſcus aũt põt repetere datũ ab aliquo ob turpẽ cauſ. vt ſupra diximꝰ, vnde nõ acquieſco Theologis dicẽtibꝰ, qđ huiuſmodi aduocatus teneẽ reſtituere pretiũ acceptũ, ꝑpter iniuſtũ patrociniũ, eidẽ à quo accepit. Enimuero cũ ſint ambo, & clientulus & aduocatus in pari cauſa turpitudinis, melior erit cõditio ſuſcipiẽtis. Et hoc eſt verũ itẽ in foro cõſcientiæ, qđ cliẽtulus dans ob turpẽ cauſam, priuet à ll. dñio eius qđ dedit. Et quid ſi aduocatꝰ ferẽs iniuſtũ patrociniũ nõ põt petere à cliẽtulo, iniquitatis mercedẽ, qa tũc melior eſt cõditio cliẽtuli qui poſsidet, igitur neq; poterit clientulus ab aduocato petere eandẽ mercedẽ iã exhibitã, aliàs melior ſemper fuiſſet conditio clientuli, quã aduocati, cũ cõtra ſit ex iuris regula vbi eſt par cauſa turpitudinis melior eſt cõditio poſsidentis. ¶Porrò autẽ, forſan obijcies, quod Phariſæi, & Scribæ, pecuniã acceptã à Iuda proditore, nõ ſibi retinuerũt, ſedẽ erũt ex ea agrũ figuli, itẽq; Iudas, illã reſtituit illis. At hoc exemplũ docet, quod, neq; Iudas, erat dominus illius pecuniæ, neq; Phariſæi, ſiquidẽ ille eã noluit retinere, vtpote mercedẽ ſummæ Iniquitatis, & Phariſæi item ob eandem cauſam, à ſe eandem abiegarũt, ſed in bonũ publicũ conuerterunt. Etenim, vt ſæpe diximus lucra ex turpi cauſa, fiſco accreſcũt, & perinde tunc factum eſt de pecunia illa, acſi eſſet fiſci, quia publi cum fuit ſcelus turpiſsimũ Iudæ proditoris, & Iudæorum, etiam notum ex cõfeſsiõe Iudæ fuit, dicẽtis, peccaui tradẽs ſanguinẽ iuſtũ. ¶Tandẽ vt prædicta tibi ſint diſſertiora ſcito, turpe lucrũ bifariã, eſſe conſiderandũ, aut ſecundum ſe, aut per accidens: primũ eſt, quando ſortitur cauſam turpem ſecundũ ſe, vt ex homicidio, adulterio, violatione iuſtitiæ, & id genus. Et de huiuſmodi. ll. præfatæ ſunt audiendæ, aliud eſt per accidens, vt qui lucratur, ex commercio in die feſto, aut

Ioan. à Medin. vbi ſupra.

In proditione Iudæ fuit turpitudo ex vtraque parte.

Turpe lucrũ duplex & per ſe & per accidẽs.

In loco ſacro, aut qui vendit excommunicato iuſto tamen pretio, huiuſmodi enim lucra ſunt turpia, non quia ſunt contra iuſtitiã, ſiquidem venditio fit ſecundum pretium iuſtum: cæterum ex circunſtantia, vel loci, vel temporis vel perſonæ, &c. huiuſmodi lucra ſunt turpia, cæterum de iſtis turpib⁹ lucris. Ii. nõ meminerunt prætactæ. At forſan obijcies mihi Paulum ad Rom. 11. dicentem ſi radix ſancta & rami, vnde ex cõtrario ſi radix non ſancta, neque rami, igitur lucrũ omne deſcendẽs ex peccato, eſt nõ ſanctum. Diximus ſanè eſſe huiuſmodi lucrum non ſanctum, & turpe, ſed non omne per ſe, ſed per accidẽs, ſiquidem vendere iuſto pretio, mercem, ex ſe bonum eſt, vitiatur autem per accidens ex circunſtãtia. Quocirca huiuſmodi lucra non ſunt fiſci, neque ſequuntur legem, aliorum lucrorum turpium.

¶ Sed quid ſi ad præteritum referatur cauſa turpis, vt ſi quis dixerit, ſi Martinus occidit Ioannem, ego dabo illi decem, & perinde eſt, ſi occidit, acſi dixiſſet ſi occiderit ſiue enim in præterito, ſiue ad futurum cauſa interueniat turpis, lucrum eſt turpe.

Diuiſio ſtipulationis. ¶ Supereſt denique vt abſoluamus huiuſmodi cõtractum promiſsionis ſuccinctè tractare diuiſionem promiſsionum: eſt enim quædam promiſsio, & ſtipulatio pura, & eſt ea ex qua ſtatim ſequitur obligatio naturalis, atq; ciuilis. Hæc enim nihil habet admixtæ conditionis, neque fit in diem, aut in tempus determinatum aut indeterminatum, neque in præteritum reſpicit, neque in futurũ, ſed ab omnibus, quæ poterant remorari obligationem, ſe expedit, vt ſi dixero, promitto tibi centum non apponendo conditionem aut tempus, ſiue determinatum ſiue indeterminatum, & hæc promiſsio continuo in præſenti die debetur. l. eum qui calendis. in principio. de verborum obligationibus.

¶ Alia vero eſt promiſsio in tempus determinatum vt qui promittit, ſe daturum, vel facturum, aliquid hinc ad decem dies, vel ad menſem & hæc promiſsio, dicitur in diem, eſt & alia promiſsio ad tempus indeterminatum, & hæc differt à commemorata, ſiquidem illa eſt in tempus determinatum, hæc vero in tempus indeterminatum, vt ſi promitto aliquid, quando moriar, vel quod hæredes mei tibi dabunt, &c. huiuſmodi promiſsio, eſt in tempus indeterminatum, ſiquidem, etſi ſtatutum ſit omnibus hominibus ſemel mori, quia vnicuique ſtat ſuus dies: cæterum non eſt nobis certa dies hæc, ſed incerta. Huiuſmodi autem promiſsio etiam vocatur in diem à Iuriſconſultis. l. 12. titul. 11. Part. 5. Ego tamen eam diſtinxi à priori, quia hæc eſt in diem incertum, illa vero, in diem certum: non tamen eſt conditionalis, quia ſi eſſet conditionalis, eſſet maximè de futuro, ſed conſequẽs eſt falſum, Nanque conditionalis de futuro, nõ cauſat obligationem, donec ſit impleta conditio, at vero huiuſmodi promiſsio ſtatim parit obligationem, cum naturalem tum ciuilem, & ſi effectus exactionis ſuſpendatur: ſiquidem cum mors, certo ſit correptura, cum ſit neceſſaria, non eſt promiſsio huiuſmodi, vt promiſsio pendens ex conditione futuri contingentis, quod quia poteſt non eſſe, ideo non parit obligationem, quouſque fit: at vero cum mors ſit neceſſaria, ſtipulatio facta in diem mortis promittentis, continuo ligat promittentem, etſi exactio effectus ſuſpendatur in eum diem. Et probatur ex textu in. l. nam etſi cum moriar. ff. de conditio. indebi. vbi traditur quod ſi huiuſmodi promiſſum, cum moriar ante mortem ſoluatur à promittente, non poteſt repeti, tanquam indebitum: igitur, ſi non poteſt repeti à promittente, argumentum eſt, quod exorta erat iam obligatio ad ſoluendum, quia ſi nõ teneretur indebitum erat, & repeti poterat, vt in. l. qui promiſit. ff. eodem.

Qui promittit in diem mortis ſtatim obligatur, ſed ex actio effectus ſuſpẽditur.

¶ Iuriſconſulti diſtingunt, inter has promiſsiones promitto, cum moriar, aut ſi moriar, aut per meam mortem, & hanc promitto poſt mortem dicuntque, priores eſſe æquipollentes, & quod in illis ſubſtantia promiſsionis confertur ante mortem, & ideo ante mortẽ oritur obligatio, & naturalis & ciuilis. At vero in ſecunda non item, quia non oritur obligatio niſi poſt mortem. Et ad hanc rationem adducũt. l. vnicã. C. vt actio. ab hæredi. & contra hæredes, id quod videtur difficile, quia poſt mortem, non eſt ſubiectum obligationi fundandæ, & ſi is, qui

Promiſsiones variæ.

Poſt mortẽ non poteſt fũdari obligatio.

qui promittit, poſt mortem non poteſt fundare obligationem, neque hæredes videntur obligari: quia ex promittente tranſit obligatio ad hæredes, verum de iſtis iuriſconſulti diſſerant, verum ex. l. indicata parti. ſiue dicat dabo tibi poſt mortem, vel pridie ante mortem aut die bus decem ante mortem, hæredes manent obligati, implendo promiſſo promittendis. Niſi promiſsio eſſet faciendi aliquid ante mortem manibus ſuis, tunc enim ſi non fecit ante mortem, non tenentur hæredes, poſt mortem, promittẽtis, ſiquidem promiſsio, non extendit obligationem ſuam, pluſquam ſe extendebat intentio, ſed intentio, erat proprijs manibus rem facere ante mortem.

¶Eſt autem. 3. genus promiſsionis, conditionalis promiſsio, vt ſi quis dixerit ego tibi dabo decem, quando venerit na uis ex Mauritania, in Hiſpalim, & eſt exemplum legis relatæ. Et hæc promiſſio, eſt de futuro contingenti. Namq; ſi cõditio fuerit de re neceſſaria, vt de morte, ſicut prædiximus, aut ſi dixeris, promitto tibi decem, ſi ſol craſtina die, ortus fuerit ſuper noſtrum horizonta nõ eſt conditionalis promiſsio, niſi verbo tenus quia reuera pura eſt.

¶Hæc autem conditionalis promiſsio, non ſolum eſt de futuro cõtingenti, ſed etiã de præterito vt ſi dixero, dabo decẽ tibi, ſi electus eſt Ioannes in pontificem. Inter has autem promiſsiones, eſt latum diſcrimen, quoniam ex priori promiſsione, nulla reſultat obligatio, quandiu conditio non eſt impleta, quæ quia poteſt accidere, & poteſt non accidere, ideo ex contingentia futuri euentus, non poteſt reſultare certa obligatio.

¶At quando adeſt cõditio, tunc in vtro que foro obligat, vt colligitur ex. l. cedere diem. ff. de verbo. ſignifi. ſpes autem tantum eſt in conditionali obligatione huiuſmodi illamque tranſmittimus, ſi antequam veniat complementum conditionis moriamur, vt ex. §. ex conditionali. Inſti. de verb. obliga. Itaque huiuſmodi ſtipulatio priuſquam exiſtat conditio, ſolum eſt in ſpe venturi effectus, at vero quando eſt de præterito, continuo, reſultat obligatio; vel non obligatio quia neceſſe eſt, alterum contradictoriorum eſſe verum, vel quod Ioannes, fuit electus, vel quod non fuit electus, in pontificem ſi fuit electus promittens manet obligatus, ſi non fuit electus obligatione non premitur.

Ex cõtingẽtia futuri euentus nõ põt reſultare certa obligatio.

¶Rurſus notabis, quod quando eſt de præterito, promiſsio eſt de eo quod certe eſt, vel non eſt, ſi vero de futuro, de nullo extremo eſt certitudo.

¶Eſt autem promiſsio pura, quam diximus fieri ſine die, & loco obligatoria cõtinuo vt prædiximus. Eſt autem iudicis tunc præſcribere diem, & locum, quando ſit implenda. Quod ſi iudex obſeruat multum tempus iam fuiſſe elapſum in quo licebat eam implere, & tamen, non dum fuit impleta, iudex poteſt cogere, promittẽtem, vt impleat ſtatim, ſub die præſcripto à iudice. Quod ſi iudex non cogeret, ſi nulla facta ſit rei mutatio tenetur in conſcientia promiſſor implere, quia verba ligant homines, & taurorum cornua funes, vnde ipſe ſoluet, quanto ocius licuerit. Porro, quid ſi promiſerit in certo loco, non ſignando diem ſoluere decem, vt Salmanticę, at promiſſor refugiens impletionem promiſsi, differt in longum concedere Salmanticam, qui alioqui, potuiſſet opportunè Salmanticam conceſsiſſe, ſed ex induſtria, detrectat opportunitates, ne ſoluat vtique hic in foro conſcientię peccat, & tenetur implere promiſſum, ſi datur opportunitas eundi, & ſi ſtipulatori, damna acciderũt, quia promiſſor non abſoluit promiſſũ tenetur de damno reſultãte, aut de lucro ceſſante. Quippe qui cauſam damni dat damnum dediſſe videtur. Niſi ſtipulator ideſt, cui facta eſt promiſsio contentus fuiſſet, promiſsi ſolutione & ampliora non deſideraſſet. Quippe volenti, & ſciẽti nulla fit iniuria.

Ex. l. 13. eiuſdem ti. & par.

Promiſsio facta ad certũ locũ ſine ſignatione diei quam obligatio-nẽ pariat.

¶In foro autem exteriori, iudex cognita induſtria promiſſoris, poterit eum cõpellere, vt vadat in locum vbi promiſſum eſt implendum, & poterit, eundem cogere ad reſarcienda damna quę emerſerunt niſi ſtipulator, ſuo iuri ceſſerit, recipiendo ſortem, ſine acceſsionibus ex mora debitis, item dicito ſi pœna fuit interpoſita, in promiſsione.

¶Hinc iuriſconſulti tradunt, quod qui recipit, principale ſine acceſsionibus, ex mora alioqui ſibi debitis, quod non poteſt petere acceſsiones ex mora non ſol-

Hh 5 uendi

uendi debitas. Et qui recepit dotem, ſine pęna alioqui debita, quæ fuit interpoſita ſi non ſolueretur ad certum diem, & fuit in mora, qui erat ſoluturus ſimiliter non poteſt eam petere, quia ſibi dotem ſic recipiens præiudicauit vide Soci. conſilio. 18. vol. 1. colum. 2. & 3. Tu ſubaudi niſi proteſtetur, recipiens contrarium.

Cõditio ex preſſa vel tacita ſuſpendunt obligationem.

¶Obſeruabis autem circa prædicta, eſſe conditiones quaſdam expreſſas, vt dabo tibi decem, ſi nauis ex Mauritania venerit in Hiſpalim, eſt vero alia tacita, conditio vt dabo tibi fructum fundi mei, vel partum ancillæ meæ, vel ex vacca, &c. ſubintelligitur enim ſi naſcantur, vnde ſi quis promiſerit alicui mulieri dotem ſubintelligitur, tacita conditio, ſi nupſerit. Et antequam conditio exiſtat nulla eſt nata obligatio, ſed res eſt in pendẽti, & ſolum eſt ſpes obligationis, ſicut diximus quando eſt cõditio expreſſa tex. in. l. ſtipulationem. ff. de iure doti.

¶ Vnde huiuſmodi debitores, ex promiſsionibus, non ſunt ſimpliciter dicendi debitores, imo neque qui promittunt in diem. Nam ille eſt ſimpliciter debitor dicendus, à quo ſtatim poteſt exigi debitum. text. eſt. in. l. debitor. ff. de verb. ſignific. vbi habetur. Debitor intelligitur à quo inuito exigi pecunia poteſt. Quocirca huiuſmodi debita conditionalia, non ſunt pura debita, quæ dicuntur ſimpliciter debita, ſed ſunt debita ſecundum quid, id eſt, ex conditione pendentia, vnde qui legat in teſtamento, quod

Quis ſit dicendus proprie debitor.

Titius debet intelligitur, de puro debito vt in. l. ſi ita ſcripſiſſet. ff. de legat. 2. & eſt communis aſſertio legis peritorum idẽ de debito in diem, vnde inferunt, quod ſi creditor ceſsit alteri per contractum, iura ſibi competentia contra alium, quod in tali ceſsione, vel contractu, non veniunt debita conditionalia, vel in diem, ſed tantum debitum purum, vt notat Bald. in prædicta dudum lege ſi ita ſcripſiſſet. Et hoc verum eſt ſi creditor, haberet ſibi debita pura, & non pura, & non exprimeret ius in debita non pura, cedere in alterum, ſed ſolum cedere ius in debita, ſecus ſi exprimeret, ſe cedere in alterum per contractum ius in debita etiã non pura, vel conditionata, vel in diem, tunc talis ceſsio, ad omnia ſe extenderet, aut ſi non ha-

Effectus cõditionalis promiſsionis.

beret creditor, contra debitorem niſi ſolum ius in debita non pura, qualia ſunt prædicta.

¶ Notant vero iuriſconſulti, quod etiam ſi ex huiuſmodi conditionali promiſsione, non oriatur, ſed ſuſpendatur obligatio, nihilominus ſortitur, quoſdã effectus.

¶Primus eſt, quod purificata conditione inducit tranſmiſsionem, ad hęredes ſi interim cui facta eſt promiſsio decedat Inſti. de verb. obli.

¶Secundus, quod ſi interim fiat traditio transfertur dominium ex. l. ſub conditi. ff. de ſoluti.

¶Tertius, quia præter ſpem cuius meminimus, tenetur debitor præſtare cautionem de ſoluendo, adueniente conditione, ſi efficitur ſuſpectus, poſt debitum contractum ex. l. in omnibus. ff. de iudi.

¶Quantum autem ad primum receenſitum effectum aduerte, in. l. 14. tit. & par. prænotatis, ſic haberi, ſi forte quiſpiam, vel promiſſor, vel ſtipulans, mortem ſubierit, antequam conditio, adueniat, vel dies, ſi facta promiſsio fuit in diem hæredes, manẽt ſub eadem obligatione ad impiendum, quod promiſſum eſt. Tranſmittitur enim ſtipulatio, contra hæredes, & in hæredes, ſiue in dando, ſiue in faciendo, conſiſtat. l. veteris. C. de contrahen. & committenda ſtipula. & ex. §. cum quis Inſtit. de inutili ſtipula. itaque adueniente die, vel conditione, hęredes ſtipulantis, ſi hic vita deceſsit, poſſunt exigere ſtipulatum ab ipſo promiſſore. Aut hoc defuncto, hæredes huius tenentur, implere, ſtipulanti, quod ei promiſſum eſt, etiamque hoc verum puta in foro conſcientiæ, ſiquidem ex iure obligatio tranſit ad hæredes, & contra hæredes vt dictum eſt.

Obligatio promiſsionis tráſit ad hęredes etiam in foro conſcientiæ.

¶ Iam verò, differendum eſt eequid, ſi in promiſsione exprimitur tempus in ſpecie, non tamen in indiuiduo, vt verbi gratia, ſi promitto alicui, dare decem, in principio menſis, non explicando, cuius menſis, idem de reliquis. Et eſt expreſſum in iure, quod de proximis ſemper eſt audiendum, vt initio menſis proximi, aut hebdomadæ, aut anni. Itaque iuxta commune ius diſponitur, in. l. 15. titulo. & partit.

Quomodo intelligitur promiſsio ſub tempore in genere.

com-

commemoratis, itaque ſi promiſero dabo tibi decem Kalendis, denotantur Kalendæ primæ, quæ ſucceſſerint ad diem, promiſsionis ſed quid ſi promiſero, alicui, exhibere decem, quolibet anno quando premit obligatio, nunquid, in principio, vel medio, vel anni fine? Aduertunt iuriſconſulti, quod huiuſmodi promiſsionibus tempus adijcitur aliquãdo demonſtrationis cauſa, vt tibi dabo decem hodie, tuncque, continuo poteſt peti, non tranſacto, nec finito illo die, vt colligitur ex.l.liber homo la.2.§.decem. Namque qui expreſsit iſtum diem, intẽdebat non differre ſolutionem in craſtinum, quia ſi intendiſſet dilationem, aut procaſtinationem, non promiſiſſet hodie. Et rurſum, quia talem temporis demonſtrationem, nõ adiecit debitor, qui promiſit, in ſuam vtilitatem, ſed in vtilitatem, creditoris, ſcilicet, illius cui facta eſt promiſsio. Namq; ſi vtilitati ſuæ conſuleret, longius tempus, adijceret, ideo tenetur, ante tranſactum diem promiſſo facere ſatis.

¶Et equidem huiuſmodi promiſsio, tametſi dicatur in diem, at verò videtur promiſsio pura. Quandoquidem, promiſsio, pura ſi ſtatim obligat, ad diem præſentem talis eſt huiuſmodi promiſsio. Et ſi propriè debitor eſt, qui continuo ſoluere tenetur, talis huiuſmodi promiſſor quippe ſtatim ab eo peti poteſt ſolutio ante tranſactum diem.

¶Aliquando vero tempus apponitur gratia dilationis, vt ſi promittat dabo tibi hoc anno, vel menſe, & tunc promiſſor, non tenetur niſi in fine anni, vt habetur ex tex.in.l.qui hoc anno, eodem.tit. Et in.§.qui hoc anno. Inſti.de inutil. ſtipula. Etenim in dubio, ſemper tempus adiectum ſolutioni, ſemper cenſetur, appoſitum in fauorem debitoris, & nõ creditoris. vt text.in.l.eum qui.ff.de annuis lega.& in.l.quod in diem.ff.de ſolu.

In dubio tẽpus adiectũ ſolutioni videtur adiectũ in fauorẽ debitoris & non creditoris.

¶Tertio apponitur, gratia dilationis vt prius, ſed per verba denotantia perfectionem temporis, vt ſi quis promittat Titio, pecuniam, vel rem aliam poſt annũ, vel poſt aliud certum tempus, vel cum peruenerit ad certam ętatem, tunc enim debetur in fine temporis, vel ætatis. ex l.Non putabam.ff.de condi.& demonſtra.

¶Quartò, item gratia dilationis apponitur tempus, ſed verba diriguntur ad creditorem, vt ſi promittitur Titio, vel pecunia, vel res alia, quam poſsit petere infra annum, vel menſem. Et tunc poteſt petere, in principio anni vel menſis, ex.l.ſi ita fuerit libertas.ff.de manu.teſta.

¶Quinto apponi poteſt gratia multiplicandæ præſtationis, vt ſi quis alteri promittat annouam præſtationem, & ſic certam pecuniæ quantitatem, quolibet anno, de qua re ſunt variæ iuriſperitorum contentioſæ opiniones. At vero in.l.15.tit.& par.indicatis, ſic habetur, ſi quiſpiã alteri promiſerit certam pecuniæ quantitatem, quolibet anno exhibendam. Huiuſmodi promiſsio, non obligat debitorem, ideſt. promiſſorem, niſi ſub finem cuiuſlibet anni, quando nõ ſignatur ſpeciatim, qua opportunitate anni, ſit ſoluẽdum, ſcilicet, aut vere, aut hyeme, &c. ſi vero promiſsio ad hanc rationem fiat, promitto dare, vel facere, per omnes annos vitæ meæ, ſiue annuatim per vitam meam, tunc debitor, obnoxius eſt ſolutioni in exordio cuiuſlibet anni. Itaque aliud eſt promittere aliquid ſoluere annuatim, aliud quolibet anno ſecundum hanc.l.par. quia primum obligat ſoluendum in principio cuiuſlibet anni, & ſecundum obligat in fine. Et primum eſt in fauorem, non debitoris, ſed ſtipulatoris, & vltimũ in fauorem debitoris, ideſt, promiſſoris. Et rurſus ſecundum hanc legem, idem eſt dictu, promitto aliquid dari, omnibus annis vitæ meæ, & promitto dare, vel facere, ſingulis annis vitæ meæ, ſed quid ſi dixero, promitto tibi dare, vel facere hoc anno, in vere, quando tenebor, nunquid ſtatim in principio veris, aut in medio, an ſub finem? Nam ver complectitur menſes tres, videlicet, Martium, Aprilem, & Maium, num ſatis erit, in fine Maij promiſſum abſoluiſſe? & quid ſi promiſerit, in menſe Maio, huius anni tibi dabo, nunquid in principio an medio, an fine ſoluẽdum erit promiſſum? videtur quod verba huiuſmodi præſerant, quod hoc anno adueniente vere ſoluã vnde videtur, quod cum Martio menſe vér iam adueniat, quod menſe Martio ſit ſoluendum promiſſum, & idem de.2.dubio quoniam idem videtur ſenſus, ideſt, cum venerit menſis Maij

ubi

tibi ſoluam. ¶Sed quid ſi dixerit, promitto tibi decem, quo ad vixeris? num tenebitur, minutatim decem præſtare, per ſingulos annos vitæ alterius, an totum ſimul eſt præſtandum? Magnę ſunt controuerſię iuriſconſultorum, mihi magis probanda videtur opinio, credens minutatim eſſe ſoluēda, neq; verba aliud videntur ſonare.

Quid in foro cōſcietię ¶Porrò autem, quidquid ſit de. ll. iſtis & foro exteriori, in foro tamen conſcientiæ dicendum videtur, quod huiuſmodi promiſsionum obligationes non tā ex verbis. quam ex animo ſint pendendę. Enimuero ſi decem promittens, iſto anno, intendebat, in exordio ſoluere anni, & decem quolibet anno, intendebat, itē in exordio, in exordio eſt ſoluturus, & ſi in fine, item in fine eſt ſoluturus, & ita de reliquis. Etenim, obligationis robur, ex intentione ortum habet.

¶Et reuera difficile videtur, quod ſi promiſerim, me daturū infra annū, quod tenear ſoluere in principio, vt quidā ex iuriſperitis tradunt, vt dudū aiebamus. Etenim, verba hæc infra annum, non ad principium anni ſpectant. Siquidem an ni principium non eſt infra annū, vt patet. Nam qui promiſerit ſe daturum aliquid infra octauas natalis domini huius anni. 1579. ſanè non tenetur in ipſo die natalis domini, qui eſt primus octauarū ſoluere, ſed neque in die qui eſt octauus, quippe hic non eſt infra octauas, ſed ſolum in aliquo intermedio tenebitur.

¶Verum adhuc dubium eſt, ecquid ſi quiſpiam nō ſignando tempus, neq; diē, promiſit ſe, vel daturum, vel facturum aliquid, interpoſita pœna, ſi non præſtiterit, quando pœna poterit exigi ab ſtipulatore, ſi promiſſor non præſtiterit promiſſum? videtur enim prima facie quod nunquam. Quandoquidem neq; promiſſor ſignauit, vel tempus, vel diē. Et item videtur contrarium, videlicet, quod ſtatim tenebitur ob ea, quæ ſupra diſſeruimus.

Cōditio ſi ſatiſpōt po niſi cōtractu vel ante promiſsionē, vel poſt promiſsionē ¶Namque promiſsio pura, huiuſmodi videtur, igitur continuo premit promittentem, ex. l. prænotata, videlicet, quod ſi ſtipulatio incipit à promiſsione, præcedente conditionem ſine die, pœna interpoſita ſi contra fecerit committitur pœna, quando in iudicio petitur vnde ſic habet lex. Quando quis promiſerit alteri, vel dare, vel facere, aliquid, obligās ſe, quod ſi contra fecerit, exoluet pœnā, poterit hæc exigi pœna, quando adfuerit opportunitas, præſtandi promiſſum, & nihilominus non præſtatur. Tuncq; promiſſor, obnoxius eſt ſoluendæ pœnæ, ſi in iudicio poſtulata fuerit ab ſtipulatore. Hic enim ſtipulatio præceſsit, cō ditionem pœnalem.

¶Porro ſi ſtipulatio incipit ab ipſa conditione, verbi gratia, ſi non fecero, vel nō dedero, hoc vel illud, ſubdo me pœnæ, ſoluendi centum, vel quinquaginta, tūc non committitur pœna, niſi poſt mortem promiſſoris, vel in die, quo res promiſſa non comparuerit, aut perierit.

¶Nam poſt huiuſmodi diem poteſt pœna exigi coram iudice, quippe tunc incurritur in pœnam.

¶Itaque quando conditio ponitur in contractu ante promiſsionem, tunc pœnæ executio prolongatur, per totum tēpus vitæ promittentis, ſi vero contra factum fuerit, vt in priori caſu, vbi promiſſio præcedit conditionem, tunc ſolum prolongatur exolutio pœnæ in articulum vſque opportunitatis, abſoluendi promiſsi.

¶Quod ſi exquiris, dicens, legem hanc ſolum mentionem facere de pœna, nihil de principali, ideſt, de re promiſſa. Reſpondetur, quod ſi opportunitas abſoluē di promiſsi adfuerit, etiamſi non exigatur promiſſum in iudicio, promittens tenetur, abſoluere promiſſum in foro conſcientiæ, ſecus de pœna, quia lex citata facit eā eſſe indebitam, niſi petatur, quādoquidem lex conſtituit eam eſſe petēdam in iudicio.

¶At vero lex commemorata fallit, quā do conditio præceſsit promiſsionem in 4. caſibus expreſsis in. l. 16. ibidem. Primus vt ſi dixerit Martinus, verbi gratia, Ioanni meam promitto vineā, ſi Petro non dedero, & Petro, item promitto dā eam, ſi non dedero Ioanni. Enimuero primo petenti eam in iudicio, tenetur Martinus vineam ſuam dare, itaque primo petenti vineam in iudicio tenetur eā dare, & tum alius orbatur iure petendi eam, vnde dans vineam, non tenetur reſpondere in iudicio.

¶.2. caſus eſt in fideiuſsionibus, vt ſi Petrus

Caſus in qui b⁹ fallit lex de conditio ne ante pro miſſionem.

trus dixerit Ioanni, ſi Martinus tibi non dederit pecuniam tibi debitam, ego pro mitto ſoluendam, tunc ſanè, ſi creditor ſuo debitori, ideſt, Martinus Ioanni, nõ dederit pecuniam petendo eam in iudicio Petrus tenetur, ex promiſſo eam ſtatim ſoluere.

¶Tertius caſus, ſi dixerit aliquis in ſuo teſtamento, ſi meus hæres, non dederit Petró, verbi gratia, talem fundum, vel talem rem, hæres meus Petro pendet in pœnam centum aureos, poſt mortem teſtatoris, tunc Petrus ab hærede teſtatoris in iudicio ſi exactus fuerit tenebitur, fundũ aut rem legatã exhibere Petro, aut pœnę incurſę ſubiacebit ſoluere centum aureos, verbi gratia.

¶Quartus caſus, ſi quis ex teſtamento diſpoſuerit ad hanc rationem, ſi Petrus, verbi gratia, meus ſeruus, non conceſſerit talem locum, vel non fecerit talem rẽ eſto cõtinuo à morte mea liber, ſi ſeruus potens facere, & potens ire, non fecit, nõ iuit, mortuo teſtatore, manet liber.

Cæſura caſuũ ſecũdũ forum conſcientiæ.

¶En tibi caſus ex.l.16. quibus fallit lex ſuperius poſita, quòd ſi conditio præceſſerit, promiſsionem, prolongatur, executio pœnæ in finem vitæ, &c. Et prior caſus habet ex.l.ſi Titius.ff. de verb. oblig. & ſecundus à.l. fideiuſſor.§.ſi.ff. de fideiuſſo. 4. vero à.l.1.§. itẽ ſi ita.ff. ad.l. falcid.

¶Sed quid in foro conſcientiæ? vtiq; ſi animus fuit ex æquo, dare vineam, primo petenti duorum, primo petenti tenetur dare, non ſolum in iudicio, ſed extra iudicium. In.2. vero caſu, non tenetur ſoluere, niſi poſtquam debitor ad iudicium vocatus, & damnatus, noluerit ſoluere, aut non potuerit.

¶In tertio caſu in foro conſcientiæ, & ſi vocatus non fuerit ad iudicium, tenetur alterutrum dare, vel fundum, vel pendere pecuniam incurſam.

Conditio alia caſualis alia poteſtatiua.

¶In quarto caſu res eſt aperta, quod ſeruus implens conditionem poteſtatiuã, ideſt, quæ erat ſita in arbitrio ſerui, vt fieret, aut non fieret, eſt enim conditio, alia caſualis, quę non eſt in poteſtate, vel promiſſoris, vel ſtipulatoris, vt quod nauis, veniat ex Aſia, aut quod victoria reportetur ex bello, hæc enim caſualia ſunt, quæ accidere poſſunt præter intentionem noſtram, alia vero ſunt quæ noſtro ſubduntur arbitrio, quæ ſanè ſi veniant in conditionem, dicitur non caſualis, ſed poteſtatiua conditio.

1. Dubium Conditiona lis mixta.

¶Eſt autem dubium primum, quid ſi promiſsio, eſt conditionalis & in diem, quę vocatur mixta, vt ſi feceris hoc, vel illud, vel dederis, hinc ad decẽ dies, vel ad annũ iſtum, tibi promitto centum, num ſi conditio exiſtat, antequam venerit dies, tenebitur, promiſſor an expectandus erit dies, vt oriatur actio. Dubiũ multis eſt inuolutum mæãdris apud iuriſconſultos, verum.l.17. tit.11. vbi ſupra part.5. ſequens opinionem Azonis, rem diſſertè ſatis explicauit, tradens, non ſufficere, vnum ſine altero, ſed vtrumq; ad eſſe eſt neceſſarium, & diem conditionem adeſſe. Et aptè docet hæc lex, quoniam ſi dies, adeſſet, & conditio adhuc non exiſteret, promiſſor non tenebatur ex promiſſo, igitur ſi conditio exiſtat, & dies non adeſt, item non tenebitur. Neq; enim maior eſt ratio vnius, quam alterius cum ſit par vtriuſq;. Et hoc verũ eſt, ſiue conditio dependeat ex facto promiſſoris, vel ex facto alterius, ſiue ex viribus fortunæ, ſiue aliàs. Et ratio eſt, quia dies in dubio, ſemper appoſitus eſt in fauorem debitoris, volentis dilatare promiſsi ſolutionem.

Dies in dubio appoſitus eſt in fauorem debitoris.

2. Dubium.

¶Secundum dubium eſt, an conditio impoſsibilis vitiet contractum, in cuius gratiã, ſcire oportet quæ vocentur conditiones poſsibiles, quæve impoſsibiles. Et quidem hæc ſolet cõditionum eſſe diductio, præter commemoratas, diductiones, & ſi impoſsibilis conditio, nomine tenus eſt conditio, quia reuera, non eſt conditio, illa quę impoſsibilis eſt impleri, cæterum, quædam vocantur poſsibiles, quæ vel de facto, vel ex natura, vel de iure fieri poſſunt. Impoſsibiles item, quę vel de facto, vel ſecundum naturam, aut ſecundum ius fieri non poſſunt, & quidem iuriſconſulti ad hanc rationem finiunt, vnde ſecundum factum eſt impoſſibilis conditio, ſi dederis montem aureum, aut ſi cælum digito tetigeris. Ex natura vero, ſi ignis frigeſaciat, aut ſi ſol non fuerit lucidus, ſecundum ius vero, ſi furaberis, ſi occideris, hæ enim quas turpes eſſe duximus conditiones, impoſſibiles ſecundum ius putantur, & alia his conſimilia, vt ſi ſacerdos duxerit vxorẽ, aut ſi monachus apoſtatauerit, &c. Impoſsibiles

poſſibiles,igitur conditiones omnes viciant,&annullant contractus,quomodo cumq; ſint impoſſibiles.ex.l.impoſſibilis.ff.de verborum obligatio. Et Inſti.de inutil. ſtipula.§.ſi impoſſibilis.

¶Et obſerua,quod ſecundum varietatē ſcientiarum,eſt item varietas ſignificantiæ nominum. Theologus enim aliter loquitur,de poſſibili, & impoſſibili aliter philoſophus,aliter iuriſconſultus Theologus enim edoctus ab euangelio.S.Lucę,omnino nihil eſſe impoſſibile iudicat apud Deum,ſed ſolum ea docet impoſſibilia,quæ diuinam poteſtatem fugiūt, qualia ſunt quæ implicant contradictionem,vt quod aliquid,ſit homo, ſimul & non homo.

Variatur ſignificatio verborū ex varietate artiū,& ſcientiarum.

¶Philoſophus vero,in naturę viribus, ſixam habeos mentis aciem, & ad diuina neſciens conuolare,quæ naturę ſubſunt viribus,hæc credit ſolum poſſibilia. Etſi dialecticus ex peripatetica ſchola ea vocet poſſibilia,quę poſſunt eſſe, & poſſūt non eſſe qualia ſunt contingentia. Neceſſaria enim Ariſtoteles negat eſſe poſſibilia, quia non ſunt contingentia, ſed potius non poſſunt non eſſe, vt cæli motus,& generationes & interitus rerum.

¶At vero iuriſcōſultus,omnia quæ ſunt contra ius, quia iure non poſſunt fieri, etiam vocat impoſſibilia, & huiuſmodi, addūt viciare contractus, ſi in conditionem veniant.

¶Neceſſaria autem,ſi vocentur in conditionem,purificant contractum, tantum abeſt,vt eum vicient vnde.l.17.ſupra indicata ex par.ſic habetur, ſi quis dixerit alteri ſi non tetigeris digito cælum, dabo tibi decem,quod ex huiuſmodi conditione quippe quæ eſt neceſſaria, promittens aliquid manet obligatos.

¶Vnde infertur,quod conditio de re contingenti ſuſpendit actionem contractus, ſiquidem non inducit actionem, donec veniat conditio de re impoſſibili, quaſſat contractum ,conditio vero de neceſſaria re purificat contractum, quia & ſi videatur conditionalis contractus,alioqui eſt purus.

Cōditio de contingēti re,conditio de re neceſſaria,conditio de re impoſſibili.

¶Et aduerte, quod quando ſit promiſſio in diem, non eſt conditionalis, ſed temporalis contractus. Namque aliud eſt dictu, promitto tibi hoc vel illud, ſi venerit dies talis,aliud quando talis dies aduenerit. Siquidem primus contractus eſt de re neceſſaria & continuo obligat, ſecundus vero, non eſt conditionalis, ſed temporalis dilatans ſolutionem, vſque in certū diem,ideo non ſtatim obligat.

¶Dubitabis circa hęc forſan,quę ſit cauſa horum,& cauſa eſt prompta, ſiquidē qui conditionem impoſſibilem addit, irridere videtur,& non contrahere. Namque ad impoſſibile nemo poteſt obligari,ideoq; de re impoſſibili nullus poteſt celebrari contractus,vnde non eſt contractus,ſed irriſio.

¶Qui vero neceſſariam addit, contra ſe habet. Quippe videtur,velle ſe ſtatim ex contractu obligare:quandoquidem conditio neceſſaria fieri nequit, vt non impleatur. Quod ſi quæris, & quid ſi is qui addit conditionem impoſſibilem,credit eſſe poſſibilem, item qui addit neceſſariam credit eſſe contingentem? videtur enim obligationem, pendere ex intentione volentis ſe obligare,vnde videtur, quod qui credebat eſſe poſſibile, quod alioqui erat impoſſibile, quod maneat obligatus. Quando quidē credens eſſe poſſibile,ſe obligare intendebat.

¶Reſpondetur,quod in huiuſmodi promiſsionibus conditionalibus intētio eſt neceſſaria, & item exiſtentia conditionis vt reſultet,ex promiſsione obligatio. Quocirca quia intenditur obligatio,non ſimpliciter,ſed ſi conditio extiterit, ſi ergo conditio non poteſt exiſtere,quippe quæ impoſſibilis eſt,nihil ad rem, quod ipſe qui promittit,credat ex ſua ignorātia,conditionem eſſe poſſibilem.

Caſus quidā deciduntur.

¶At in caſu.2.dicere oportebit quod is qui putauit cōtingens,quod alioqui erat conditio neceſſaria,continuo obligatione innodatur. Siquidē eius animus erat obligandi ſe ad aliquid dandum, vel faciendum,ſi conditio adeſſet, at verò conditio cum ſit neceſſaria, neceſſario erit, idcirco ſtatim manet obligatus. Quod ſi obieceris,ex ignorantia adiecit conditionē,& ignorantia tollit voluntariū. Item horum caſuum eadē diſciplina videtur, ſi ergo in primo caſu non obligatur,& ſi credebat eſſe poſſibile falſo tamen cur obligabitur in.2.credendo falſo eſſe contingens,quod erat neceſſariū. ¶Reſpōdetur,ꝙ ignorantia in hoc caſu,nō tollit in

tentionem ſe obligandi, ſi conditio exiſtat, cum ergo exiſtat, iam aut exiſtet, quia eſt neceſſaria conditio conſequitur continuo obligari. Et conditio hæc reputatur non adiecta. ¶. 2. Reſpoudebis, eſſe diſparē rationem, vt ex præhabitis liquet.

¶ De conditionibus vero matrimonio adiectis, multa eſſet texēda diſputatio, & de ipſo contractu matrimonij ſi ſoluitur quoad vinculum ex fornicatione mulieris, an ſolum quoad horum, de qua re olim fuit magna controuerſia, propter quædam verba S. Ambroſij, & Orige. & Euthymij, & Tertuli. & Chryſoſt. ex recentioribus Thomas, Caie. cō. ad Matth. 19. & cō. 1. ad Cor. 7. & Ambroſius Catha. epiſco. Cāpſe. &c. quibus viſum fuit vinculum ſolui ex fornicatione vxoris. At res certa eſt ex conci. Tride. non ſolui vinculum, ſed eſſe diuortium thori cōnubialis, verum de iſtis legito, diſputata à nobis in. 4 Sent.

Amb. in cō. c. 7. 1. ad Cor. Euth. in Matth. c. 5. Tert. li. 6 aduerſus Marcioné Chryſo. in Matt. ho. 17

¶ Vnum eſt de quo modo eſt admonendus lector quod ſi forte interponatur pęna pro matrimonio celebrando à parentibus pro filijs, vel à præſentibus, pro abſentibus, ſi contrahentes, nolūt contrahere, immunes ſunt à pœna, qui ſibi eam indixerūt ex. l. 36 par. & tit. prędictorū.

¶ Limitant iuriſconſulti modo pœnalis hæc promiſſio, ſit facta, per parentes, vel amicos, vel conſanguineos. Nam ſi per extraneos fieret valeret, vt tradunt ad. c. Gemma ex. de ſponſalibus, tūnc enim libertas, ad contrahendum matrimoniū.

¶ Eſt tamen dubitatio, an facta promiſſione, ad diem certum, teneatur promiſſor ſtipulatori adueniente die ſtato, etiā ſi non admoneatur à iudice, vel interpelletur. Reſpon. affirmatiue, itaq; in foro exteriori, non purgabit moram non ſoluendi, quia non fuit interpellatus, ſi tamen ſit pręfixus certus vt habetur. l. 8. ti. 14. part. 5. ad. l. Magnā. C. de cōtrahe. & cō. ſtipulatione, vbi notat Bal. quod dies incertus, non conſtituit in mora debitorem, vt. v. g. dabo tibi centum, quando veneris, ad adultam ętatem, tunc enim eſt neceſſaria interpellatio ſeu admonitio, de peruentu ad ætatem illam, ſiquidem debitor non tenetur exquirere ætatem creditoris, quippe magis conſtat creditori, ſua ætas, quam creditori. Ita tenet

Quādoque nō eſt neceſſaria interpellatio, vt debitor, ſit pęnæ ſoluendæ obnoxius ſtipulatori.

Bal in. l. ſi pacto, quo pœnam. C. de pactis col. 3. verſi. 2. quæro. vnde etiam in foro conſcientiæ, debitor huiuſmodi ex promiſſo, ſi non fuerit admonitus, de ætate creditoris, ſcilicet, quod iam adeſt adulta ætas, ad cuius aduentum ſe daturum vel facturum obligauit.

¶ Et quia certum eſt, quod promiſſa res debetur adueniente certo ſtatoque die, ideo in. l. Magnam, de pœna fit mentio. quæ ſi interponatur, præfixoque tempore non ſoluerit, quamuis non admoneatur pœnę debitor ſit promiſſor, quia inquit, quæ promiſit ipſe in memoria ſeruare debet, & non ab alijs manifeſtari. Hæc autem intellige, dummodo non ſit inter partes actum, quod reus debeat certificari per actorem, tunc enim dies, & ſi ſit certus non interpellat, & ideo reus nō eſt in mora donec certificetur debitor, per creditorem vt gloſſa in. l. Ita ſtipulatus ſuper verbo certo die. ff. de verb. obligat. & Angelus eam notat dicens, quod tunc perinde eſt cenſendum ac ſi nullus dies eſſet appoſitus vnde tunc in foro cōſcientiæ, & ſi dies aduenerit, non tenetur promiſſor ad pęnā, quouſq; certificetur, & ſi nunquam certum eum fecerit ſtipulator obligatio euacuabitur.

Quādo mora purgari pōt interpoſita ſtipulatione.

¶ Porro autem, ſunt iuriſconſulti tradētes, quod de æquitate canonica ſemper mora purgari poteſt, quando aduerſarius non ſit damnum paſſus ex mora. Et inducunt in fauorem ſuæ ſententiæ. ca. ſuam ex. de pœnis. & ex. c. dilecti. de arbitris colligit Ioan. de Imo. Et Alexand. in. l. ſi quis maior. C. de tranſactio. Etſi ex locis indicatis clare, non colligatur placitum præhabitum eſt tamen valde rationabile, quod ſi nihil damni paſſus eſt aduerſarius propter moram, quod debitoris mora purgetur, ideſt, non imputetur debitori, neque teneatur pœnæ obnoxius.

¶ Ex iſtis habes, quod dies certus interpellat, & admonet, implendum eſſe promiſſum, ſine interpellatione facta ab homine, vnde ſi quis promiſerit, rem certā ad diem certum, ſi res periret, ante euentum diei certi ſub quo facta eſt promiſſio, non teneretur promiſſor ex promiſſo, quia ante diem mortua eſt res promiſſa, ſi vero poſt diem perierit, iam tenebitur æſtimationem illius ſoluere, quāuis

Dies certus interpellat ſine hominis interpellatione.

non

non eſſet admonitus, à ſuo creditore. ¶Secus ſi eſſet dies incertus, nam tunc tenetur promittens ei, qui promiſit, eã exhibere quando is cui res eſt promiſſa, eã petit, & promiſſor poteſt eã dare, itaq; duo debent concurrere, & quod qui promiſit poſsit promiſſa dare, & quod is cui fuit promiſſa res, illud petat antequam res perierit. Et quamuis petat eam extra iudicialiter tenetur eam dare, vt notat gloſſ. in. l. qui Romæ. §. cohæredes. ff. de verbo. oblig. Niſi peteretur, id quod ſolum ex officio iudicis eſt debitum, quia tunc deberet interpellare in iudicio vt in l. cũ poſtulaſſem in princi. ff. de dam. in fect. ¶Sed quid ſi res non eſt certa ſecundum indiuiduum, vt hic ſeruus, vel hic equus, &c. ſed ſolum ſecundum ſpeciẽ, vt ſi promiſi ſeruum, bouem, equum, &c. Tunc ſanè, nihil ad rem quod moriatur ante diem bos, quem ego cogitaueram me daturum & ſi nõ expreſsi indiuiduũ, ſed ſolum promiſi in ſpecie bouem, tũc enim mors nõ abſoluit à promiſſo, quia ſpecies non moritur, ideo ſemper tenetur promittens adueniente die, ſoluere promiſſum in foro conſcientiæ, & in foro exteriori vt in. l. in ratione. §. incertę. ff. ad. l. falc.

4. Dubium.

Promiſsio alia in ſpecie, alia in indiuiduo.

¶Cæterùm ſi promitterem, vnum ex bobus meis, & ſolum haberem tres boues, vel quatuor, & antequam aduenirer dies præfixus, à me adſoluendũ promiſſum, perirent omnes mei boues, qui ſolũ erãt tres, vel quatuor, abſolutus ſum à ſoluẽdo, quia perempta eſt res ante moram, ideo extinguitur obligatio ad ſpeciem, quam vocant iuriſtæ, obligationem generis, vt in. l. vt in naue San. Phil. ff. loc. ſed quid ſi promiſi bouem, non hunc, vel illum, & cum venit dies, eſt multo maioris pretij quam cum promiſi, nunquid tenebor illum exhibere adueniente die quando certus præfigitur, aut non adueniente, niſi non præfigatur, iuxta legis. 18. tit. 11. par. 5. diſpoſitionem? Reſpondetur, quod difficultas ſuperueniẽs, ſine culpa promittentis, excuſat debitorem ſpeciei, à mora, vnde in. l. ſupra citata habetur, quod debitor ſi poteſt ſoluere rẽ quam ſtipulator petit antequam ipſa pereat, & nolit ſoluere, tenetur debitor ſoluere rem ſi poſtquam negauit eam, cum eſſet potens eam ſoluere, mortua eſt, vnde videtur quod ſi non poterat commode rem tum ſoluere, quod non eſſet in mora non ſoluendo tunc idem habetur in. l. quod te mihi. ff. ſi certum petatur.

¶Quod ſi adhuc petas, quid ergo, ſi neq; promiſsio eſt de ſpecie, vel indiuiduo, ſed de quantitate, vt ſi quis alteri promiſit cẽtum aureos dare? Namq; huiuſmodi promiſsio, neq; refertur ad ſpeciem, neq; ad indiuiduum, ſed ſolum ad numerũ, qui eſt quantitas diſcreta. Nam ſiue argento, vel ære ſoluas, abſoluiſti promiſſum, ſed nunquid ſi ſtipulator petit tempore opportuno, quandu promiſſor, poteſt dare, attamen non exhibuit, poſt modũ vero ſublata eſt à latronibus eius ſubſtãtia, aut nauigando eſt mari demerſa, vel aliàs ſine culpa promittentis, eſt ſublata, nunquid tunc tenebitur ex promiſſo? Si quidem ex. l. ſupra indicata, videtur obnoxius, quia tẽpore opportunu fuit exactus, antequam res perijſſet, & promittens poterat dare. Et quamuis fortè, res hæc non eſt promptæ ſolutionis, dixerim, non teneri ad ſolutionem, ſi poſtquam, noluit ſoluere, pęnituit, & mutata mente, volebat ſoluere, at non apparuit creditor cui cito ſolueret, & interim amiſit ſubſtantiam ſuam, & factus eſt impotens, qui ſolueret. Et ita videtur ex. cap. ſignificaſti de pignoribus. Nam caſus ſiu perueniens, eum excuſat à culpa vt non ſit mora nun ſoluendo, vt ex illo capitulo docemur.

¶ Sed quid ſi promiſſor alicuius rei, rem quam promiſit occidit, vt ſi promiſit ſeruum, at vero ſuccenſus ira eum occidit, nũ tenebitur ex promiſſo? videtur enim quud tenetur, ſi quidẽ ſi ſeruus moreretur morte naturali, abſolutus eſſet adimplendo promiſſa, ſi prius moreretur, quã peteretur. Hunc aũt, ſi promiſſor occidit ipſe ſe fecit impotentem ex ſua culpa, ut impleret promiſſum. lex. 19. par. 5. cõmemoratæ, quod ſi ſeruum occiderit iuſtè, v. g. quia inuenit eum concumbere cum vxore, aut filia, tunc non tenetur implere promiſſum, ſi vero occiderit iniuſtè æſtimationem illius, ei cui promiſit obligatur rependere. Et in. l. 6. tit. 21. part. 4. traditur, quod dominus poteſt occidere ſeruum adulterum cum vxore, vel filia ſanè, quando alienum, vel ſeruum, vel liberum, potuerit, videlicet, ſi adulter eſt Dubium. 5.

vxoris,

vxoris, aut filiæ, & extendendo. ll. has, itẽ ſi matris, aut ſororis deprehenditur adulter, tunc enim quando in huiuſmodi facinoribus, fuerit deprehenſus, ſeruus poteſt occidi à domino, propria autoritate, & ſi alioqui tenetur, ex iure eum tractare modeſte, & non crudeliter, idem traditur. l. qui ſeruum. ff. de adult. & in c. ſi vero de ſententia excommunicatio.

Quādo ſeruus pōt occidi à dño.

¶ Alia quæſtio tamen eſt an extra hos caſus enarratos, ſit autoritas occidendi ſeruum ex iure: quia lex dudum commemorata. 6 & 19. prius denarrata, tradunt quod poteſt occidi à domino, propter adulterium cum vxore, vel filia, vel propter aliud delictum ſimile, verumtamen ego hæreo placito aſſeueranti, quod ſolũ tunc eſt autoritas occidẽdi ſeruum, quãdo & liberum hominem. Patri autem ad eſt autoritas, occidendi adulterum & marito. l. patri. & l. Marito. ff. de adul. & l. Gracus. C. eodem. vnde filio non licebit occidere adulterum deprehenſum cum matre. Quocirca lex dicens, vel propter aliud delictum ſimile, videtur, quod ex legibus iſtis, ſit autoritas penes dominum occidendi ſeruum propria manu deprehenſum, cum vxore vel cum filia, vel cum matre, vel cum nepte, propter doloris vehementiã conceptam ex viſo facinore adulterij, verum de iſtis diſſerãt iuriſconſulti. Mihi tamen ſatis ſit dixiſſe, quod & ſi iure iſta occiſio ſerui permittatur, iure quidem eſt fori, non iure poli, ex quo neque liberum deprehenſum, licet occidere, neque ſeruum. Traditur autẽ, quod iure fit, quia impune fit. Hoc quidem verum quod non licet in foro Dei, occidere propria manu, ſed licebit eum deferre ad iudicem, & via iudiciaria eum punire. Namq; Dei præceptũ eſt non occides, ſcilicet, propria, priuata que autoritate, quia publica fas eſt, non patieris, inquit viuere maleficos ſuper terram Exod. 12. &c. ſed nihilominus, ſi iure humano, occiderit ſeruum dominus liber eſt à promiſsionis obligatione etiã in foro conſcientiæ. Non enim fuit intẽtio promittentis, etiã in arduis cõmemoratis caſibus, aſtringi ex promiſſo. Quid quod fas eſt, manu iudicis. i. autoritate iudicis, eũ occidere, & idẽ effectus ſequẽt.

In foro conſcientiæ enimẽ eſt occidere ſeruũ priuata autoritate etiã domino eius.

Dub. 6. ¶ Dubium. 6. eſt aduerſus fundamentũ, & columen totius huius diſputationis. Namque non ſemel tradidimus, conditionem exiſtentem, purificare contractum. At vero diuerſum videtur in matrimonio. Siquidem ſi duo contraxerint ſi papa diſpenſauerit, conditione extante adhuc contractus matrimonij non valet neque ſunt coniuges, niſi ſub diſpenſatione nouẽ contrahant, vt credũt Innocẽt. & Abbas. ¶ Reſpõdetur rẽ eſſe cõtrouerſam iuriſcõſultis, nã quibuſdã arriſit, eſſe neceſſarium nouum conſenſum, adueniente diſpenſatione, vt Innocen. & Abba. Alijs vero non eſſe neceſſarium, vt Gaſpari. Calde. quibus videtur ſuffragari Præpoſi. Et primi dicerent, hoc eſſe ſpeciale in matrimonio, quod exiſtente conditione illa, adhuc contractus eſt nullus, ſicut & ſunt aliæ ſpecialitates in matrimonio. Quod conditiones turpes & impoſsibiles, de facto, aut ex natura non viciãt vt in c. ſi. de cõdi. appoſitis. &. 32. q. 2. c. ſolet, quippe & reputanẽ nõ adiectę, ita dicerent illud eſſe in matrimonio ſpeciale. ¶ Cæterũ horũ placitorũ eligibilius eſt primũ. Quoniã diſpẽſatio, donat habilitatẽ, ad contrahendũ, ei qui ante diſpenſationem, erant inhabiles, huic cõtractui, ideo contractus erat nullus. Diſpenſatio enim non tollit inhabilitatem præteritam, quia nõ agit in præteritum, ſed ſolũ, ad futurũ cõtractũ eos facit habiles, ideo opus eſt nouo cõſenſu, ſecus eſt in alijs cõtractibus, quippe qui alteri promittit aliquid ſub cõditione, qui modo eſſe habilis ſupponiẽ ad dandũ, vel faciẽdũ, ſi volult ex cõditione, illud dare, & facere, nõ eſt inhabilitas ſuſpenſio tamẽ vnde ſolũ obligationis eſt ex cõditione.

¶ Porrò aũt dubiũ hoc, premebat magis olim, quãdo valebãt matrimonia clãdeſtina, iã vero ſiquidẽ hæc modo ſunt irrita ipſo iure nouo cõc. Trid. ideo nihil dubij reſtat, ſiquidẽ adueniẽte diſpẽſatione eſt nouus exhibendus cõſenſus quãdoquidẽ, ſunt primitus faciẽdę denũtiationes ſolẽnes in eccleſia, & poſtmodũ celebrãdũ matrimoniũ. ¶ Dubiũ. 7. eãdẽ diſputationẽ concernens. Siquidẽ diximus, in promiſsione, & ſtipulatione, eſſe neceſſariũ cõſenſum ſpõtaneũ, at vero in matrimonio, nõ eſt cõſenſus. Probaẽ, qa cõditionẽ impoſsibilẽ qui adijcit, videẽ irridere cõtractũ, & velle nõ conſentire, at vero huiuſmodi conditiones, reputantur

Dubiũ vel de nouo præſtando conſenſu poſt diſpenſatio nẽ iã ceſſat ex Trid. c. 6.

pro non adiectis, in fauorem matrimonij, vt ſi quis dixerit, ego contraho tecū ſi dederis mihi montem aureum, aut ſi dederis mihi in manibus ſolem, vel lunā. Nam etſi prima conditio trahatur in dubium à iuriſconſultis, quia non eſt impoſsibile ex arte facere montem aureū, vt ſi theſauri aurei, liquentur in maſſas, &c. cæterùm montem condere aureum de facto eſt impoſsibile, ſiquidem nunquam eſt, aut fuit, aut erit, & eſſet ſummę difficultatis ſi tentarent aliqui diuites montem huiuſmodi condere Philoſophi autem vocant valde difficilia impoſſibilia, at huiuſmodi conditio difficultatis, item reputatur pro non adiecta. Quid quod mons aureus ex natura eſt impoſſibilis.

¶ Vetus tamen reſponſio erat huic dubio, eluendo quod omnes contrahentes nuptias, quia iſta. ll. nouerunt, ideo ſi adijciunt has impoſsibiles conditiones, non irriſoriè addunt, ſed vt verè contrahant. ¶ Sed reuera plures ſunt ex plebe promiſcua, qui has. ll. ignorāt, quam qui ſciant. ¶ Quamobrem dixerim, ex bene ficio conc. Triden. iam huiuſmodi ceſſā re omnia. Siquidem clandeſtina matrimonia, ſunt iam irrita ipſo iure, & ideo, ſi quis clandeſtinè contrahat, apponendo impoſsibilē, vel poſsibilem, vel turpem, vel non turpē, ſiue conditio exiſtat, ſiue non exiſtat, ſiue ſit poſsibilis ſimpliciter ſiue ſecundū quid impoſsibilis, vt homini pauperi, vel mulieri impoſsibile eſt exhibere decem millia ducatorum, vt cunque contractus fiat eſt nullus, & ſi non ratione cōditionis impoſsibilis, ſed quia clandeſtinus eſt. At vero in publico, & ſolennizato ab eccleſia matrimonio, nulla adeſt, vel impoſsibilis, vel turpis conditio, quæres forſan ſi clandeſtinè, adiectę ſunt conditiones hoc genus, num tenebitur ſaltem ex ſponſalibus, vt ſi quis dicat ducam te in vxorem, ſi cęlum tetigeris digito aut mulier viro nubam tecum, ſi dederis mihi ſolē, videtur ſanè eſſe huiuſmodi ſponſalia de futuro pura, ſi tamen clandeſtina deſponſationes Tridētinū non caſſat conciliū, vt quidā contendunt, & ſi eas non caſſare arbitrauerim vt alibi diſputaui in fine. 2. tom. 4. lib. Sē ten. turpis etiam conditio reijcitur, vt ſi dixeris, ducam te in vxorē ſi furtum feceris, & ſi non faciat, pura erunt ſponſalia ne detur occaſio delinquendi. Si vero ad præteritum ſpectet conditio turpis, v. g. ducam te, ſi furtum feciſti, ſi factum eſt tenēt ſponſalia, ſi vero non fuit factū non tenent hæc de futuro ſponſalia, vt habetur. l. 6. tit. 4. part. 4. quod huiuſmodi conditio, duco vxorem ſi furtum feceris, quod reputatur pro non adiecta ſubaudi quando matrimonia clandeſtina non erant irrita, huiuſmodi enim conditiones tunc non tollebant matrimonij vigorem quia ipſo facto, contrahebatur matrimonium, modo vero non item.

Difficultas ex impoſsibilibus cōditionibus appoſitis matrimonijs ex eōc. Tri. ceſſat.

Cōditio turpis de futuro caſſat contractum non tamen de præterito.

¶ Exiſtis inferas, quod ſi quis dixiſſet alteri, vt dominus villico ſuo, ego tibi promitto, me non exacturum rationem ſi furtum feceris rerum mearum, aut me fraudaueris, &c. contractum eſſe nullum. Siquidem eſſet contractus iſte viā parans ad facinora perpetranda, ideo nullus eſt. Secus autem, ſi dixiſſet, ego promitto tibi, me non exacturum rationem, neque ego, neque alius pro me, de furtis, & fraudibus à te iam contra me commiſsis. Hoc enim non tribuit incentiuum peccandi, ſed potius præteritorum relaxatio eſt delictorum, vt diximus, conditionem illam ego te ducam in vxorem, ſi furtum feceris, eſſe tanquam non adiectam ne eſſet obligatio ad delictum faciendum propter matrimonium: verum in matrimonio, non caſſat contractum, in alio vero memorato caſu, contractus caſſatur ex conditione. Habes hęc ex. l. 29. tit. 11. par. 5. & ex l. conuenire. ff. de pactis dotali. & l. pacta. C. de pactis, vnde concluſum eſt, quod ſtatutum diſponens ſpurium ſuccedere, ſit contra bonos mores, & quod inuitet parentes ad delinquendum, ideo non valet ita Bal. l. fin. C. de natura liber.

Contractus prouocātes ad malū, nō valent.

Statuta cōtra bonos mores non valent.

¶ Octauum dubium, ſi quiſpiam ſtipulatur purè, & promiſſor promittit ſub conditione, num erit ſtipulatio vtilis? verbi gratia, Petrus ad hunc modū rogitando ſtipulatur à Ioanne dicens, promittis, ne mihi centum? At Ioannes ait, promitto, modo tu feceris, hoc vel illud. Huiuſmodi ſtipulatio eſt inutilis. Quia ſub alia forma reſpondetur quam fuerit interrogatum, verum ſi Petrus Ioan-

Ioãni diceret placet ſtipulatio, ſtipulatio eſſet vtilis, & tunc Ioannes tenet promiſsi, extante conditione. ¶Rurſus ſi Petrus ſtipulatur centum, & Ioannes promittit quinquaginta, valet ſtipulatio, ſolũ tamen ad quinquaginta, ſi ſtipulator taceret. ¶Itidẽ, ſi Petrus ſtipulatur à Iohãne, dicens promittis, mihi centũ, & Ioãnes ait, promitto centũ & quinquaginta at Petrus tacet, tunc Ioannes non tenebitur, niſi ad centũ, ſiquidẽ Petrus nõ acceptã habuit promiſsionẽ Ioãnis, ad centũ & quinquaginta, nõ reſpõdendo ſibi placere, quod alter promittebat. Quocirca ſi dixiſſet Petrus gratũ habeo, tũc Ioãnes tenebitur promiſsi quo ad centũ, & quinquaginta. ¶Sed ais forſan quid ergo annõ ſufficeret, quod annueret, vel inclinãdo caput, vel nutu quouis alio ſignificante animi cõſenſum? Nã ſi huiuſmodi nutus confitenti, aliâs impotenti, vocaliter pectus ſuũ pãdere ſat ſunt vt abſoluatur à cõfeſſario. Et matrimonio, nutibus iſtis celebratum, firmũ eſt, vt patet ſi mutus ducat vxorẽ, cur ergo in ſtipulatione, amplior expreſsio. ſ. vocalis deſideratur? Preterea, qui tacet conſentire videtur, igitur ſi ſtipulator tacet ad alterius à quo ſtipulatur promiſſum conſentire cenſetur, ſaltem in foro exteriori, vbi dijudicium ex ſignis exterioribus, non modici eſt momenti.

¶Videtur autem ex. l. 36. &. ex. l. 37. titul. 11. parti. 5. neceſſaria eſſe verba exprimentia conſenſum. Quoniam ait, ſi dixiſſet, quod ſibi placebat, valida eſſet promiſio, in totum & non ſolum in partem. ¶Sunt tamen qui credant ex. l. ordina. non eſſe neceſſariã expreſsionem verbo placet, vel æquipollẽti, ſed ſat eſt, quod ſtipulator taceat, nam tacendo videtur conſentire. At reuera tacendo non videtur conſentire, quantum ad id quod addit promiſſor puta, ad. 50. promiſſa ſupra. 100. Quippe cum hæc accretio promiſsionis, ſit valde vtilis ſtipulatori, cur non exprimit verbis ſibi placere, vnde videtur, ſe nõ velle accretionẽ, ſed eſſe contẽtũ ſola ſtipulatione ex cẽtũ. Et in foro cõſcientiæ, ſolũ tenetur ad illa centum, quæ fuit ſtipulatus. Reſpondebis obiectis vera aſſumere, quando ij qui debuiſſent reſpõdere clare ſunt impediti, & nequeunt aperte reſpondere, quod ſi obiceris, ecquid ſi mutus ſtipuletur? vtiq; ſi mutus eſt, ſtipulari nequit voce ſaltẽ, ſed quid ſi nutibus, vel ſcripto, nã quidã ſunt muti qui ſcribere nouerunt? vtiq; ſi ſtipulari hoc modo poſſent valeret, at lex hęc quia rara ſunt non conſiderat. vltimo dices, quod quantũ; ad id quod eſt Petrus ſtipulatus conſentit non quo ad alia.

¶Idẽ traditur. l. 37. ibidẽ: ad hãc rationẽ eſt pẽdẽdus etiã is, qui ſtipulatur, adhũc modũ mihi dicẽs, promittis ne mihi ſeruũ tuũ Petrũ? & ego reſpõderẽ, promitto tibi ſeruũ meũ Ioãnẽ, quæ ſtipulatio eſt inutilis, ſi ſtipulator tacet. ¶Quoniã reſponſio, non concordat cum interrogatione. At vero ſi ſtipulator dixerit mihi placet, iã tũ reſponſio cõcordat cũ interrogatione & valet ſtipulatio, nõ quo ad ſeruũ meũ Petrũ, ſed quo ad aliũ ſeruũ meũ Ioãnẽ, quẽ ego promiſi. ¶Itaq; cõplacentia ſtipulatoris, facit cõcordare reſponſum, interrogationi, ſed fortè obijcit reſpõſio eſt cõditionalis, & interrogatio eſt abſoluta, igitur non cõcordant vt tradebatur in primo caſu. At vero ſi ſtipulator acceptã habet cõditionẽ, extante hac valet ſtipulatio. ¶Reſpondeẽ, quod cõplacentia expreſſa verbis ſtipulatoris, facit cõuenientiã inter interrogationẽ & reſponſionẽ. ¶Sed reuera difficile eſt mihi creditu, quod verba requirantur. Nam ſi ad matrimonium celebrandum ſufficiunt nutus, exprimentes, cõplacentiã, cur non ſufficient, vt faciã ſtipulationẽ vtilẽ? Et quid ſi mutus eſt, is à quo ſtipulor centum, vel. 50. &c. & capite annuit, vel ſcriptis teſtatur, aut aliâs nonne non valebit ſtipulatio? ſed de iſtis dudum feci mentionem. ¶Reſtabat nũc dicere pro libri huius quinti periodo, de pacto legis commiſſoriæ, vel de contractu ex lege commiſſoria, cæterum huiuſmodi remittamus ad iuriſconſultos.

Expenditur lex part.

¶Verum ſolum explicare hanc rem, nõ diſputare libet, eſt autem contractus hic vt gloſſa ad. c. ſignificante de pignoribus meminit, ad hunc modum vendo tibi fundum Titianum, pro certo pretio, puta. 10. adiecto tamen tali pacto, quod ſi vſque ad menſem non ſolueris. 10. fundus ſit inemptus, & ſubdit, quod hic purè venditum eſt, poteſt ſub conditione reſolui, & eſt in poteſtate venditoris, vtrum velit venditionẽ reſolui,

De cõtractu ex lege cõmiſſoria.

nam hoc pactum,venditoris cauſa poni tur.¶At videtur,quod contractus ſit vẽditio conditionalis,ſiquidẽ ſub conditione fit.ſ.ſi non ſolueris infra menſem, nulla ſit venditio,vel emptio,vnde nõ tranſfertur dominium, quouſq; ſoluantur decem,infra menſem.Eſt vero, ad hanc rationem intelligendũ cõmiſſum,quod celebratur in cenſibus.ſ.ſi non ſolueris ad biennium,vel quadriẽnium fundus, qui fundat cenſum,ſit cenſualiſtæ, qui emit cenſum de qua re diximus, quando de cenſibus ageretur. Eſt præter hæc fideicõmiſſum,aliud à lege cõmiſſoria,ſiquidem fideicõmiſſum, eſt idẽ quod legatũ ſecundum rem,quamuis differant ratione.Siquidẽ legatũ dicitur,reſpectu illius cui legatur à teſtatore,vel fundus, vel pecunia,&c.at fideicõmiſſum dicitur reſpectu hæredis,cuius fideicõmittitur à teſtatore,vt reſtituat vel fundũ, vel quoduis aliud Nã ex eo hoc nomen vſurpat quia fidei hæredis cõmittitur vt poſt mortẽ teſtatoris,det quod illi committitur alteri dandum,vt habes ex.Inſt.de lega.§.ſed non vſque &. ff.de lega.l.1.vbi dicitur, quod legata & fideicommiſſa, per omnia æquantur, namq; hoc tẽpore legatũ, vel fideicõmiſſum vocatur relictũ in teſtamento,ꝙ alienari non põt,ab ipſo cui legatur, vel cuius fideicõmittitur, niſi ad voluntatem teſtatoris.Porro aũt cum legatum ſit donatio mortis cauſa quod non eſt donatio nõ videtur eſſe legatum,quia genus comprehendens legata eſt donatio,vnde Inſt.de legatis.legatũ diffinitur,eſt donatio quædã à defuncto relicta,ab herẹde præſtanda.Quãuis enim hæres teneatur illud relictum reſtituere legatario,& legatarius habeat contra herẹdem omnẽ actionem perſonalẽ, & in rem,& hypothecariam Inſt.vbi ſupra.§.Poſt hæc,cæterũm vt refertur relictũ ad legatarium donatio eſt, vt patuit. Porrò aũt fideicõmiſſum nõ ſemper eſt donatio.Poterit enim teſtator hẹredi fideicomnũttere, vt adita hẹreditate reſtituat partẽ eius quã teſtator dolo malo aut alias vſurpauerat à Titio legitimo domino. Tũc ſanè reſtitutio huius fideicõmiſſi,non eſt donatio , quippe donatio quælibet ad lucratiuũ titulũ pertinet & nõ ad oneroſum,qualis tituli eſt reſtitutio alieni,aut fideicõmittere reſtitutionẽ eiuſdẽ.¶Porrò aũt nõ ab re erit explorata natura legatorũ , & fideicõmiſſorum de natura mandatorũ nõnulla ſubnectere.Quia mãdatũ eſt contractus inter mãdantẽ &mandatariũ,vt legatũ inter legãtẽ & legatarium. Eſt aũt mandatum , vt in præſentia quod eſt obligatorium.Hoc aũt mãdatũ accidere põt multifariã.5.ſ. modis videlicet aut ſolum in gratiã mandãtis,vt ſi quis tibi mãdet vt negocia eiꝰ geras,vel vt fundum illi emas. Aut in gratiã mandatarij,& mandantis, &c. vt traditur Inſt.de mandatis.§.mandatum. Et mandatũ in gratiã ſolius mandatarij,cõſiliũ potius eſt quam mandatũ,vt ſi quis mandet Titio vt pecunias collocet potius,ad negociationem,quam in emptionẽ prædiorum,quòd ſi forte male ſuccedat conſilium,mandati non tenetur ipſe qui mandauit.Quia mandatarius libertatẽ habebat,vt diſcerneret quod ſibi magis expediebat.At vero mãdati tenetur qui mandauit tibi vt pecuniam Titio fœnerares,nam hoc mandatum obligatorium eſt ex Sabini ſententia.Expirat mãdatum,ſi re integra mãdans vltimũ clauſerit diem. Tunc aũt res dicitur integra ſecundum iuriſconſultos leguleos,quando lite nondum cõteſtata mandans , vel delegans clauſit poſtremũ vitæ ſuæ diẽ. At vero iuxta ſacros canones,res dicitur integra quando non fuit incepta iuriſdictionis executio.At tunc incipitur quando fuit citatio ante mortem delegantis, ex.c.rel atum & ex ca.gratum de officio &poteſt.iudicis delega.verũtamen Inſt. de mandatis.§.rectè.res tunc dicitur integra quando nihil quod ad mandati conſummationem attinet,vel factum,vel inchoatum ſit.

Legatũ & fideicõmiſſũ quid ſint & vt inuicem differant.

Quid mãdatum apud iuriſconſultos.

LIB-

LIBER SEXTVS Praxis Theologicæ, de Contractibus, & Reſtitutionibus.

CAPVT PRIMVM, QVID ſit donatio & quæ ſunt quæ eam concernunt.

CHriſto domino duce hactenus de contractibus oneroſis diſſeruimus libris quinque iam exactis, hoc vero libro, de contractibus lucratiuis diſſerere inſtitui. Iuris autem cōſulti diducunt donationem, aliam tradētes eſſe cauſa mortis, quæ propter mortis ſit ſuſpicionem, cum quis ita donat vt ſi quid humanitus ei contigerit, videlicet, ſi morte de medio tollatur, habeat qui acceperit, quod ipſe illi donat ſin autem ſuperuixerit qui donat, donatio ſit inanis, aut ſi prios deceſſerit cui donatum eſt, & hæc donatio legatum eſt, aut legatis connumeratur. Alia vero eſt donatio quæ ſine vlla mortis cogitatione fit quam inter viuos appellamus, & iſta donatio eſt ſimpliciter, quæ ſi perfecta fuerit temere reuocari non poteſt Inſtit. de donationibus. §. eſt. & . §. aliæ.

¶Oneroſi autem contractus & lucratiui differentiam, libro primo expoſui. Eſt autem donatio ſimpliciter contractus lucratiuus, ſiquidem gratis donatur quidquid donatur, aut donari promittitur, ideoque donatarius ex dono reportat lucrum. Siquidem, ad nihil perſoluēdum ciuili obligatione tenetur. Tametſi ad gratitudinem exhibendam ſuo donatori, propter donum exhibitum obligatione naturali, conſtringitur vt ex dicendis patebit.

¶ Ad donationem porro, multa concurrunt, vt ſit perfecta donatio. Nempe quod donator ſit potens donare, qualis nō eſt mente captus, aut infans, aut prodigus cui dat iudicis autoritate curator.

¶Et quod de ſuo donet, & non de alieno. Aliena enim, nemo poteſt in alium conferre ſiue donando ſiue aliâs.

¶Et quod ſponte donet. Namque coacta vi, donatio aut ex ignorantia facta, cum non ſit voluntaria ex parte donatoris, non eſt donatio.

¶Rurſus, & quod ex nullis præcedentibus meritis, propter nullamque ſufficiētem ſubſiſtentéq; fiat cauſam. Enimuero ſi ſubſiſtit cauſa donationis, iam non eſt donatio, ſed meritorum retributio. Et ideo non eſſet donatio, quia gratis nō fieret, id quod eſt neceſſarium ad donationem, vnde legimus apud Lucam. 7. Non habentibus illis, vnde redderent donauit vtriſque. Quia igitur debitoribus qui non erant ſoluendo, remiſit gratis debitum creditor, ideo ait, donatum eſſe eis debitum. Et in Gene. 33. ait Iacob, paruulos ſuos, eſſe ſibi donatos à Deo. Etenim vniuerſæ creaturæ ſunt ex dono Dei creatæ. Namq́ue nulla præextiterūt mundi merita, vnde Deus motus mundum conderet, quia cum nihil eſſet merita nulla erant, ſed ex ſua eximia munificentia, omnibus rebus dedit eſſe, viuere autem viuentibus, & ſentire ſentientibus, & intelligere intelligentibus, ideo rectè dixit Iacob filios ſuos, ſibi eſſe à Deo donatos. Et Paulus Acto. 27. animas omnes ſiue vitas eorum, qui erant ſecum in nauigio, dicit ſibi eſſe à Deo donatas, quippe, quia erant in Pauli ſocietate, placuit Deo, à tempeſtate maris illęſas eas ſeruare.

¶ Vnde non impedit donationis rationem, ſi ob aliquam rationem, donatio fiat, ſicut propter preces, vel ob aliâs congruitates. Enimuero ſi dedero pauperi petenti eleemoſy-

nam non ideo, quia dedi propter petitionem, & preces eius Ideo ſoluitur donationis ratio.

¶ Vnde notanter aiebam donationem fiendam, non propter merita, aut cauſam quæ proprie fit meritoria. Namque ſi ob congruentias aliquas fiat, non ideo non eſt donatio, vt Paulo donatæ ſunt animæ, Deo ſoſpitante eas propter Pauli conſortium, fuit enim congruum, vt cum eo nauigantes, agnoſcerent, quantū erat Paulus apud Deum ob cuius gratiam Deus ſoſpitabat tot, à tanto, & tam ſęuiſsimo maris periculo, & nihilominus quia hoc dare Paulo, non cadebat ſub merito Pauli condigni, ſed ſub quadam congruentia, ideo gratis dabatur, & ideo donabatur, vnde ſi quis propter conſanguinitatē, aut affinitatem, aut ob amicitiam dat non ideo non eſt donatio. Dationem, igitur gratis factam, quam ſcriptura vocat gratiam, donationem ſi dixeris non errabis.

¶ Vnde illud. 1. Cor. 15. gratia Dei ſum,
Rom. 6. id quod ſum. Et gratia Dei vita æterna,
ad Rom. 3. & iuſtificati gratis, per gratiam ipſius, ideſt per donum, ſeu donationem Dei. Paulum enim ſæuientem in fideles dignum ſupplicio æterno, Deus aliòqui vocat, ex ſua gratia ad euangelicam fidem, quā ipſe inſectabatur: ſed occines, ſi gratia Dei vita æterna, igitur vita æterna, dono datur, quod ſi dono, igitur ſine meritis reclamante Paulo, de reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, ſi vita æterna eſt corona iuſtitiæ, non eſt gratiæ, ſed debitum præmium, vnde neq; donatio. Eodem accedit, ſi per pęnitentiam iuſtificamur, quomodo gratis iuſtificamur, ſiquidem per pęnitentiæ lamenta promereri videtur iuſtificatio.

Paruuli ſine merito iuſtificantur, & beantur.

¶ Reſpondetur, quod vtique vita æterna aliquando donatur, ſine merito proprio, vt paruulis à baptiſmo continuo conuolantibus, ad paradiſi gaudia in adultis vero, qui ex paganiſmo, vel Iudaiſmo veniunt ad baptiſmum, & ſi neceſſaria eſt attritio, at vero hæc non eſt meritoria iuſtificationis baptiſmalis vt in. 4. agendo de baptiſmo diximus, vnde vere ſi rectè tincti ſint ex baptiſmi aqua, & ſtatim moriuntur, gratis datur iuſtificatio, quia non ex meritis ſuis ſed per lauacrum regenerationis Spiritusſancti, ad iuſtificationis gaudia deuehuntur. Quod ſi dixeris, beatitudo eſt præmium, igitur datur propter meritum, igitur non donatur. Reſpondebis, quod eſt præmium ſuſcepti baptiſmatis, & ideo, quia ſuſcipiendo baptiſmum, donantur fide iuſtificante, per gratiam, & Dei amorem, quem tunc baptiſmate tincti habent, ideo huic merito, reſpōdet vita æterna.

Quomodo vita æterna donatur, & promeretur.

¶ Cæterùm gratiam Dei, & charitatem non habuerunt ex merito propriè, ſed ſolum per vim ſacramenti.

¶ Quocirca vita æterna eſt donum Dei, ex ſua origine, quia gratia Dei eſt initiū vitæ æternæ at hæc gratis donatur, aliàs non eſſet gratia, cæterū, quo ad conſummationem eius eſt iuſtitiæ præmium, in adultis, qui ſeruantur, in paruulis autem baptizatis, eſt præmium, ſolum propter merita Ieſu Chriſti.

Pęnitentia ſine gratia non iuſtificat.

¶ Porro autem, quod difficilius intellectu eſt, ſane in adultis fidelibus, qui neceſſario per pęnitentiam ſunt iuſtificandi, ſed reſpondetur, quod adhuc iſti ex donatione Dei iuſtificantur, quoniam inefficax eſſet pęnitentia noſtra, niſi ex gratia Dei formaretur ad iuſtificationem, vt in. 2. tomo. 4. demonſtrauimus.

¶ Quod ſi adhuc Inſultaueris, eleemoſyna verè eſt donatio, verum hæc præmium habet æternum ergo non eſt liberalis datio, ſiquidem præmium fidelis ex ea ſperat, iuxta verbum Saluatoris, centuplum accipietis Matth. 19.

Eleemoſyna eſt donatio perfecta.

¶ Reſpōdetur, quod eleemoſyna, eſt donatio perfecta quia donatio perfecta, eſt per traditionem, & trāſlationē rei in aliū, quæ reuocari non poteſt, & hæc donatio eſt reſpectu pauperis, à quo nihil ſperat donator, verumtamen Deus eſt qui conſtituit præmia huiuſmodi donationibus. At hoc non tollit donationis liberalitatem.

¶ Secundo dices, quod hæc præmia diuina ſunt inuiſibilia, ideoque hæc ſperare, nō tollit donationis liberalitatem. Quia quamuis ex parte Dei ſint longe certiſſima, ex labilitate noſtri arbitrij, facile eſt, ea non aſſequi.

Quid ſit donatio Theologis.

¶ Per hæc vt arbitror, iam luceſcit natura donationis, vnde non ab re finitur, eſſe dationem liberalem, irredibilem. Quę definitio eſt Theologorum, nam iuriſ-

conſulti, vltimam particulam, non conſtituunt: quippe aliquando donatio, eſt reuocabilis, quando non eſt perfecta per rei traditionem, ſed cępit ſolum per promiſsionem.

¶Quod ſi datio eſt, neceſſe eſt, quod donator, ſit dominus rei, quam donat. Namq́ue.l.ſi filius.C. de donatio. nemo transfert, quod non habet, quod idem eſt ac ſi dixeris, nemo dat, quod non habet, vnde oportet, quod qui donat, de ſuo, non de alieno donet.

¶Quod ſi eſt datio liberalis, neceſſe eſt, quod ſponte detur & ſi ſponte, neq́; ignoranter, neque coactè, dabitur ex.l.Neq́ue ignorans.C.eodem. Neq; ignorans, neq́ue inuitus, quiſpiam donat.ff. de regul.iuris.l.donari & ex.de dona.in principio. Donationem ait, procedere ex animi nobilitate, & ideo debere eſſe ſpontaneam, alias quomodo eſſet liberalis, ſi ſpontanea non eſſet? Hinc quoque infertur, quod gratis eſt facienda. Nam ſi non gratis, non eſſet contractus lucratiuus, ſed onero ſus, conſonat cum iſtis, diffinitio, quæ conſtituitur.l.1.tit.4.par.5. ſcilicet donatio eſt beneficium, ex cordis nobilitate procedens, quando ex nulla obligatione, aut cogente neceſsitate fit. Namque vt diximus, ſi coactio, vel neceſſitas impellit donantem, non eſt donatio.l.rem legatam. ff. de adi. lega. &.l.7. fori.tit.12.lib.3.

¶Ex dictis infertur, quod ſi donant, qui vel ex natura vel ex.ll. ſunt prohibiti donare, donatio non eſt. Natura tamen ſunt prohibiti, mente capti, ſiquidem iſti, non ſunt ſui compotes, ideoque nec voluntarij iudicantur, ſed potius inuoluntarij, vt ignorantes. Niſi habuerint lucida interualſa, quibus reſipiſcunt, & ſanam gerunt mentem, tunc enim quia ſunt ſui compotes, ideo voluntarij, item infans, qui neſcit loqui, natura prohibetur itidem quia nondum eſt mentis cõpos, & ideo inuoluntarius eſt.

¶A lege vero, prohibentur, & qui prodigus eſt modo, ſit publicus prodigus, is autem cenſetur publicus prodigus, cui iudex dedit curatorem, ad diſtribuendũ bona, quæ illi ſunt autoritate iudicis interdicta, vt diximus.5.lib.c.vltim.

Idē.l.5.fori.li.3.tit.12.

¶Item etiam monachus, & ſeruus, à lege prohibẽtur.c.Non dicatis.12.q.2.itẽque ſeruus, etiamſi ſeruo concedatur libera peculij adminiſtratio.l.contra iuris §.fin.ff.de pactis.&.ff.de donatio.l.ſi filiusfamilias, itemq; à lege prohibentur filius, vel nepos, qui ſunt ſub poteſtate patris, aut aui, quia non poſſunt donare, niſi ex autoritate eius ſub cuius poteſtate degunt. Niſi de bonis caſtrenſibus vel quaſi, vt miles, ex his, quę ſibi parauit ex ſtipẽdio regio militari ſub rege, vel alio principe, vel qui ſibi paraſſet bona ex officijs regijs, quæ adminiſtrat, vel ex donatione regis, vel amici vel ex dono domini, vel cõſanguinei, aut ex legato, aut ex magiſterio. Huiuſmodi eñ bona, quæ ſunt caſtrenſia, vel quaſi, liberę filiorum adminiſtrationi ſubduntur, ideo pro donandis iſtis, non egent autoritate eorum ſub quibus degunt.

De iſtis bonis Castren. vel quaſi vide.l.3.ti.9. lib.5.reco.

¶Porro pater filio ſi faciat donationem ſimplicẽ, non valebit donatio, quia poſt mortem patris, bona donata ſunt deducenda in cumulum cum alijs bonis paternis, & ex æquo diuidẽda inter filios. Niſi facta fuerit donatio, ad militiam, ſcilicet, ad conſtituendum filium militem, qualia ſunt arma equus, epiphia equorum ornamẽta, &c. quæ donari poſſunt à patre, item ſi pater donodat libros filio ſuo, vt diſcat ſcientiam aliquam. Et nihil refert, quod ſit hæc, vel illa ſcientia. Siquidẽ lex indicata non limitat ſciẽtiam: ſed vniuerſaliter ait, quod patri eſt facultas donandi ſilio, ad diſcendam aliquã ſciẽtiam, vel libros per quos diſcat. ¶Vnde videtur ex hac lege.2.ex tribus cauſis poſſe donare patrẽ filio, vel vt conſtituatur miles, ſiquidẽ hæc donatio fauet bono publico. Namq́; militans, ex ſua militia ab hoſtibus defendit ſuã rempublicã.

L.2.tit.4. par.5.

¶Item.2.ſi donat gratia literarij ſtudij vt ſi donat ei mercedem, dandã pro impenſa à magiſtro opera. Et tertio, ſi donauerit libros, per quos diſcat literas. ¶Etſi hæc ſecunda cauſa connexa eſt ſecũdę. Nã ſcholaſticus ſtudens ſine libris hauerit aquam cribro. ¶At vero, librorũ hęc donatio eſt cõtrouerſa iuriſcõſultis. Nãque donatio, eſt datio ſpõtanea, at librorũ datio nõ videt ſpõtanea. Nãq; ſtudẽti neceſſarij ſunt libri per quos diſcat, quod diſcere inſtituit. Et eſt arg. Angel. in.l.filiæ, licet.C. de.ll.colu. contra Bal.l. filiæ, cuius, verſi.§.famil.herciſ. ¶At ratio hęc

Tres cauſę ex quibus pater donare poteſt filio.

angeli,non eſt angelica. Quandoquidē ſi antecedens eſt donatum,item & conſequens,quod ab eo neceſſario infertur, vt ſi Deus donat charitatem peccatori, vnde ſequitur peccatorum remiſsio, vti queetiam Deus remittit peccata gratis. Namq; diuina ſcriptura, vtrumq; tradit eſſe à Deo gratis donatum.

Donatio antecedentis eſt implicita donatio cōſequentis.

¶ Itidē ſi dono tibi pecuniā, vnde emas panē,panem quē emiſti,item dono recepiſti. Quandoquidē in virtute donati antecedentis,cōprehenditur donatio cōſequentis,vnde Paulus ad Rom. 8. ait quomodo etiā non cū illo, omnia nobis donauit?itaq; donando nobis Chriſtū,implicite nobis à Deo cætera quæ gratiæ ſunt nobis donantur. ¶Qui donat igitur antecedens,Implicite donat cōſequens, vt etiam qui vendit antecedēs.v.g.ſeruū vendit etiā veſtē,ex qua tegit ſua mēbra ſeruus,quæ venditio conſequitur advenditionem ſerui. ¶Sunt aūt quædam quę pater tribuit filio, quæ quia neceſſaria ſunt,ideo non donantur,vt alimēta, alia vero ſunt, quæ etſi ſunt quodammodo neceſſaria, nihilominus donabilia ſunt, quia ſunt neceſſaria ſolum ex hypotheſi,non adſouendam vitam filiorum, ſed ad promouendos honores eorū, qualia ſunt libri,pro ſtudijs literarū. Hæc enim dicuntur neceſſaria ex hypotheſi, nam ſuppoſito,quod pater deſtinat filium,ad perdiſcendas literas,inde fit quod neceſſario eſt donandus libris, nā ſtudens ſine libris haurit aquā cribro, ſicut & donandus eſt mercede ſoluenda magiſtro, literario Et equidem,quia literarum ſtudia,hominem reddunt nobilem, & eum nobilitāt,ſicut ſtudia militaria,ſane ſunt arma ſtudentium libri,vt ſunt arma militū, clypeus, enſis galea,&c.ideo hęc omnia iuſtē donantur, & valida eſt horum donatio,& equidem ſuppoſito,quod pater deſtinet filium militaribus diſciplinis neceſſario illum inſtruet armis diſciplinę militari exercendæ neceſſarijs, nihilominus donatio eſt,ita in propoſito,libri autē,qui non pertinent ad ſcientiam quam profitentur,non ſunt donandi,de gradibus autem,ſcilicet,Bacca laureatu,& reliquis lex non diſpoſuit.

¶Sed quid ſi pater meliorauit filium, & ipſum in bonis prętulit cæteris fratribus ſicut fecit Iacob,Ioſeph filio ſuo,cui iam moriturus dixit,do tibi partem vnā extra fratres tuos, quam tuli, de manu Amorrhęi,in gladio, & arcu meo Gene. 48.& hæc donatio fuit facta ſub mortē, nam alia donatio dicitur fieri ex contractu inter viuos, de huiuſmodi autē donationibus,& alijs hoc genus ¶Habetur in lib.recop.5.tit.6.l.1. quod omnis donatio facta ex tertia bonorū parte ſeu melioratio,à patre, alicui filiorum ſuorum, ſiue ſit ſub ſua poteſtate, ſiue non, ſiue fiat ex contractu,ſiue ex teſtamēto, poſſit reuocari,à donatore patre, tantiſperdum viuit.Excepto niſi facta donatione vel melioratione per contractum inter viuos,tradita fuerit res,vnde melioratur filius, in poſſeſsionem eius.ſ.rei, vel rerum in ipſa tertia bonorum parte contētarum,ſiue filius acceperit poſſeſsionem huiuſmodi rei,ſiue alius ex nomine eius.

¶ Vel ſecundo,ſi coram tabellione ſcripturam de huiuſmodi melioratione ſilio tradiderit pater.

¶Vel tertio,ſi talis contractus meliorationis fuit celebratus ex titulo oneroſo, videlicet propter nuptias, vel ex alio ſimili, in iſtis caſibus donatio iſtiuſmodi valebit,extra hos inualida eſt, itē & aui poſſunt huiuſmodi donationem facere nepotibus, etiā viuentibus parentibus. ex.l.2.ibidem. ¶Rurſus parētes poſſunt ſignare,in proprijs bonis quoad.5.&.3. partē,vnde volunt facere donationem filijs,ipſi tamen hoc debēt præſtare,& nō per interpoſitam perſonam.Et hoc poſſunt ipſi facere,quandiu viuunt, vel ſub morte ipſorum, ſiue parentes ſint, ſiue aui,modo tamen,tertia pars,quæ illis ſignabitur, nō excedat, tertiam partē omnium bonorum patris, vel aui ſignantis non excedat inquam valorē tertiæ partis omniū bonorum ſecundum æſtimationem,quam habent omnia huiuſmodi bona,ſub tempore mortis parētis, vel aui,huiuſmodi autem ſignatio tertię partis,&quintę partis,faciēda nulli alteri poteſt cōmitti.ex.l.3. ¶Ex.l.autē.4. ibidē cōſtituitur, q reliqui hæredes, excepto meliorato,ſeu donatario ex meliorationē æſtimationē,hui⁹ tertię, & quintę partis donatorū,nō poſsint ex pecunia rependere,ſed in eiſdē partibus ſignatis, ab ipſo teſtatore,eſt introducendus filius,vel nepos melioratus, & non in alijs. Quod ſi non

Il.quædam noſtri regni de donationib⁹ quas faciunt parentes, vel aui in filios vel nepotes Hiſpanè nec iores.

ſi non fuerint ſignatæ à teſtatore huiuſmodi partes, in parte ſubſtantiæ dimiſſę à teſtatore teneãtur reliqui hæredes, huiuſmodi meliorationem, conſignare & tradere excepto, niſi huiuſmodi ſubſtantia teſtatoris, non facile eſt partibilis, vel malè eſt diuiſibilis, tunc enim reliqui hęredes, poſſunt tertiam, & quintam partẽ ex pecunia recompenſare. ¶Ex lege autem. 5. habetur, quod huiuſmodi donatarij ex melioratione parẽtum, vel auorum poterunt, ſi volent repudiare hæreditatem patriã, & acceptam habere huiuſmodi meliorationem. Modo tamen, primo ſoluantur debita teſtatoris & pro rata extrahantur, à dicta donatione. Debita inquam quæ ſub tempore partitionis bonorum defuncti demonſtrata fuerint, ſimiliterque ad reliqua quæ poſtea apparuerint debita ipſi meliorati ſoluẽda: item pro rata teneantur. At vero in l. 10. titul. 6. libr. 5. Recopil. traditur, *Si el padre, o la madre en teſtamento, &c.* vel in quacunque alia vltima voluntate vel ex alio quouis contractu inter viuos fecerint aliquam donationem alicui filiorũ ſuorũ, vel alicui ex deſcẽdẽtibus, etſi taceant ſe illum meliorare, vel in tertia parte bonorum ſuorum, vel in quinta parte ſubintelligitur tamen, quod ipſum meliorem reddunt in tertia parte, & quinta ſuorum bonorum ſecundum exigentiã bonorum prædictorum. Itaque neque hunc, neque alium meliorem poſſunt facere ex bonis ſuis excedendo valorem tertiæ partis & quintæ.

Melioratio nes ex tertia, & quinta parte bonorum.

¶Vnde filius melioratus, aut nepos, ſeu donatus non poteſt excedere huiuſmodi donationis prædictam quantitatem bonorum, cæterum in. l. 11. titul. 6. lib. 5. iudicato, ſubditur, patrem, vel matrem poſſe imponere quoduis grauamen huiuſmodi melioratis, modo hoc faciant inter deſcendentes ſuos legitimos.

¶Et ibidem. l. 9. eiuſdem titu. 6. & libr. 5. Recop. ſancitur, quod ſi huiuſmodi melioratio, non extrahatur ex dotibus, & donationibus propter nuptias neq; ex alijs donationibus quas filij traxerint in collationem vel partitionem bonorum. Et cauſa eſt, etenim poſtquam mater vel pater quemquam filiorum donauit aliqua donatione ſuorum bonorum aut filiam dotauit, huiuſmodi filio, vel filiæ iã eſt acquiſitum Ius, & tunc fit patrimonium eius, quocirca ſi alium meliorare diſpoſuerit, erit melioratio de reſiduis bonis. Et rurſus, quia bona quæ adducũtur in collationem, vel partitionem, iam non ſunt patris vel matris, & ideo de illis non fit melioratio: vnde ex donatione, vel dote, quæ veniunt in collationẽ, non deducitur, neque detrahitur melioratio. Huiuſmodi autem meliorationes in tertia parte bonorum, vt prædiximus ex. l. 1. tit. 6. libr. 5. Recopil. reuocari poſſunt ab ipſis parẽtibus, vel auis, ſiue ſint filij, vel nepotes ſub poteſtate ipſorum, ſiue non, ſiue ex contractu, ſiue ex teſtamento reuocari quandiu viuunt, niſi iuxta. l. 17. Tauri, vbi habetur quod ſi facta fuerit traditio rei donatę, non poteſt reuocari, igitur ſi meliorat⁹ accepit poſſeſſionem, eius rei vnde eſt melioratus in tertia parte bonorum ex contractu inter viuos, acceperit inquam, poſſeſſionẽ per ſe vel per aliũ & autoritate illius, cætera leges. l. 1. tit. 6. lib. 5. Recopil.

Melioratio nes, Hiſpanè mejoras.

¶Contra vero ex iure communi decernitur in. l. donationes in concubinam. §. ſi pater. ff. de dona. & in. l. ſiue emancipatis. C. de donationib. vbi traditur quod ſi filio non emancipato facta fuerit à patre donatio, ſi poſt emancipationẽ non quaſſatur irreuocabilis eſt. Et in. ll. Parti. commemoratis, idem cõſtituitur quod in prædicta. l. C. quod, ſcilicet filius ſub patria poteſtate degens, non eſt capax donationis ſibi faciendæ à patre, niſi ob militiam donentur arma & equi, vel ad diſcendam ſcientiã donẽtur libri. Quia tunc talis donatio eſt valida, neque talis donatio deducenda venit in collationẽ cum alijs paternis bonis, vt cæteræ donationes. Quoniam huiuſmodi donationes ſimplices reputantur in legitimam filiorum notante Bart. in. l. 1. §. neque caſtrenſe. col. 4. ff. de collationib. l. bono. & in. l. in quartam. ff. ad leg. Falcidiam. cui quoque videtur aſtipulari. l. 4. titul. 15. Parti. ſexta.

¶Præfata autem iura vera eſſe ducũtur de donationibus, quæ fiunt ex tertia, & quinta bonorum. Nanque ex huiuſmodi bonis, fas eſt donare filios. l. 1. titul. 8. libro. 5. Recopil. Nanque ex huiuſmodi bonis vt paulo ante tradebamus parentes poſſunt diſponere quando viuunt,

Vide exceptiones ſupra expreſſas.

Quæ donationes validæ quæ inualidæ.

donando hæc, & quintam partem poſſunt donare filijs etiam ſpurijs, ad alimẽta ipſorum, quam quoque expendendam in fauorem animarũ ſuarum poſt mortẽ relinquere poſſunt. Et filius ſpurius hac gaudens quinta parte bonorum, poterit ea vti vt volet, quia eſt dominus eius, & pater ſiue viuendo, ſiue ſub morte eam poteſt donare huiuſmodi filijs, & donatio tenet. l. 8. titul. 8. lib. 5. Recopila. & eſt lex decima Taurina. Et Iuriſconſulti plures credunt hanc donationem ad alimenta inceſtuoſorum, vel ſpuriorum filiorum, debere fieri, & eſſe validam etiamſi legitimi filij extent, & ex lege citata ſatis colligitur. Et itidem l. prima. titul. 8. libro. 1. Recopil. deſcendentes, qui non habent hæredes filios, & habent aſcendentes tertiam partem bonorum caſtrẽſium, vel quaſi poſſunt donare valent cui volent & donatio valebit, ſiue interim dum viuunt, vel ſub morte, pro animabus relinquere decernant expendendam. Cæterę autem aliæ duæ partes horum bonorum, ſunt parentum, vel auorum ſuorum. Huiuſmodi igitur leges regni Caſtellæ, quæ docent, quæ donationes ſunt validæ, quæ inualidæ, & de quibus bonis, ſunt faciendæ vt valeant, & de quibus bonis ſi fiãt, non ſunt validæ, etiam ſunt obſeruandæ in foro conſcientiæ: quia iuſtæ leges ſunt, & tantiſperdum obſeruentur in foro ciuili, item in foro conſcientiæ ſunt non violandæ ideoque in regnis iſtis, is qui fruitur donationibus iſtis, iuxta regias. ll. tutam habet mentem, ſecundum rationem donationis habendæ, qui vero contra non eſt tutus in conſcientia.

L. 7 titu. 8. li. 5. Recopilat.

Quorũ bonorũ tertia pars & quorum quinta pars in fauorem animæ eſt diſtribuẽda.

Conſuetudo Ciuitatenſis oppidi.

Niſi conſuetudo antiqua alicuius oppidi diuerſum habeat, vt in oppido Ciuitatenſi, melioratio fit filiorum, ex tertia & quarta parte bonorum, & quarta expenditur in fauorem animæ, & non quinta bonorum defuncti pars. Quãuis huiuſmodi donatio non longe excedit tertiã & quintam partem bonorum: quippe ex tertia & quarta reſultat dimidiũ bonorum in donationem, vt ſi ex. 12. ſumas tertiam partem ſunt quatuor, & ſi ex. 8. reſtantibus accipias. 4. partẽ, ſunt duo quæ efficiunt. 6. At ſi ex. 15. ſumas tertiam partem ſunt. 5. & ſi ex. 10. reſiduis capias. 5. partem, ſunt duo, quæ cõſtituunt, 7. at. 7. parum diſtant à ſeptem cum dimidio quæ ſunt dimidium. 15.

¶Conſtituitur autem in. l. 13. tit. 6. Recopil lib. 5. quo quod cerei, ſacra, & alia funeralia quæ expenduntur omnia, cum alijs legatis gratioſis, extrahantur, ex quinta parte bonorum teſtatoris, & nõ ex alio corpore ſubſtantiæ eius: etiamſi teſtator, contrarium iubeat.

¶Itaque qui recipit meliorationis donationem, ad huiuſmodi expendenda, ex ſua donatione tenetur in conſcientia. Si quidem iuſtum videtur, vt qui alijs hæredibus, eſt prælatus à patre, & commodum ſenſit ex donatione, item ſentiat & damnum, ex huiuſmodi ſumptibus, ſatis eſt enim quod alij hæredes priuati ſunt ex magna hæreditatis parte, ideo non ſunt onerãdi ex funeralibus ſumptibus.

De donationib' inter virũ & vxorem.

¶Hæc breuiter dixiſſe ſufficiat, pro ratione donationum, quas parentes in filios facere, aut non facere poſſunt, iam vero de donationibus cõiugum, attexamus, etiam breuiculum ſermonẽ. Nam ſicut iura prohibẽt donationes, inter parentes & liberos, quia reputãtur vna perſona. C. de nupt. & alijs ſubſtit. l. vltima. & 35. quæſt. 3. §. hac autoritate, excepti autem ſunt ſupra caſus, quibus inter parentes, & liberos, non ſunt donationes inofficioſæ, ſed officioſæ, & validæ, Ita quoq; inter virum, & vxorem, prohibitæ ſunt donationes, niſi ſub certis caſibus, vt traditur. ff. de donat. inter virũ & vxor. l. 1. a. &. 3. Et authẽ. quibus modis natur. efficiantur legitimi. Extra autẽ de donatio. c. donatio. traditur, quod donatio conſtante matrimonio inter coniuges facta, ex quo alter locupletior, alter vero redditur pauperior firmitatẽ non habet, niſi donatoris obitu confirmetur quæ tamen penitus euaneſcit, ſi reuocetur à donatore, vel tacitè vel expreſſè, vel ſi is, qui eſt donatarius, obierit. ¶Porrò lex regij fori. 3. tit. 12. lib. 3. ad hãc rationem de huiuſmodi donationibus inter virum & vxorem diſponit. ¶Si maritus voluerit donare aliquid mulieri aut mulier viro valeat donatio, ſi facta fuerit donatio exacto anno celebrati matrimonij, & nõ ante præteritionẽ primi anni matrimonij celebrati inter eos. Quod ſi poſt huiuſmodi donationẽ cõpos fuerit prolis, donatio nõ ſit valida, excepto, ex quin-

Lex fori vt detur à lege canonica.

ex quinta parte bonorũ. Nã quoad hãc quintã partẽ valebit donatio prius facta.

¶Si vero antequam celebrauerint nuptias, ſed ſob ſponſalibus de futoro, aliquid donaoerit ſponſus ſponſæ, hæc donatio, non ſoluatur, propter ſuccedentem prolem, ex celebrato poſt donationem matrimonio.

¶Quod ſi maritus, diem clauſerit extremum, vxore ſuperſtite, prægnante tamen, & proles naſcatur poſthuma partitio fiat ex æquo, cum alijs fratribus ſi ſuperſtites fuerint ſubaudi ex alio matrimonio. Quod ſi non ſuperfuerint liberi ex parte patris defoncti, qui viuendo, donauerat quod ſuum erat alicui, quia liberis carebat, vt verbi gratia, videns ſe orbatum liberis, vxori, vel eccleſiæ alicui vel hoſpitali, aut monaſterio, vel alias fecerat donationẽ pro tempore mortis ſuæ: tunc is cui facta fuit donatio, obtinebit quartam partem bonorum, & poſthumus filius, reliquas tres hæreditabit, vnde ex iſta lege, donatio facta extraneo, per natiuitatem filij non reuocatur, ex toto, ſed ſolum quoad partem legitimam.

Donatio facta extraneo non reuocatẽ omnino per natiuitatem filij.

¶Item habetur, quod donatio facta inter ſponſom, & ſponſam valet, quia ante matrimonium facta: cui conſeotit. l. inter eos. ff. de dona. inter virum & vxo.

¶Oportet autem intelligere. l. hanc modo matrimonium ſequatur, vt notatur ex cap. finali ſupra indicato, de dona inter virum & vxorem. vbi habetur, quod ſi donatio fit propter nuptias ſoluto matrimonio, redit dooatio ad virum, vt dos regreditur ad vxorem. Et idem erit ſi non celebretur matrimonium inter ſponſum, & ſponſam. Nanque celebrandi matrimonij gratia videtor facta donatio, inter ſponſum & ſponſam. Quocirca non adepto fine, ceſſare debet mediũ quod ad ipſum ordinabatur.

¶Rurſos ex hac lege fori, videre poteris quod filij poſthumi prioantur, quarta bonorum patris, qui donauerat omnia bona extraneis, quia ſe videbat orbatum filijs: at vero, filij nati ante mortem patris, qui donauerat itẽ extraneo ſua bona, quia deſperabat prolem, orbantur ſolum quinta parte bonorum patris quam aſſequitur ex vi donationis donatarius extraneus.

Filijs poſthumis, nõ nocet donatio facta extraneo niſi in quarta parte.

¶At vero mirabeceris forſan, quale ſit hoc, qood hæc lex decernit, cum in. l. ſeptima. ibidem contrarium videtur decidi, qoæ ſic habet vertendo, vt ſoleo, eam in ſermonem Latinum, item iubemus, quod ſi aliquis homo fecerit donationem omniom bonorum ſuorum, ſiquidẽ non habuerit filios, non valeat. Quod ſi filios habuerit vel nepotes vel pronepotes, vel infra hos, non contingat donatario, niſi quinta pars bonorum ſuorũ. Porrò Iuriſconſulti quidam credunt, quod donatio omnium bonorum præſentiom, & futororum ſit inualida, eo quod ad eam rationem donans, reddit ſe inteſtabilem.

¶At vero ſi ſimpliciter dicat ſe donare omoia bona, ſubauditur ſolum de præſentibos. Et valet donatio, quia non ob hoc, ſe reddit inteſtabilem, quia lex præſumit paraturum alia bona, vnde teſtamentum condere ſit potens, vt colligitur ex. l ſi ita. ff. de auro & argen. lega. & l. ſi defunctus. C. arbi. tu.

Donatio omniũ bonorom an valeat.

¶Vnde inferunt, quod ſi quis ſimpliciter donet hæreditatem ſoam, donationem eſſe iooffícioſam. Siquidẽ ex hoc, à ſe ablegat facultatem teſtãdi quod eſt dictu, reddit ſe non teſtatiuum, quod ipſi dicunt inteſtabilem.

¶Verum ſi donat bona ſua, tam præſentia quam futura retento ſibi vnde teſtari valeat, tradũt valere donationem.

¶Vnde diſcrimen latum eſt inter hæc duo, dono hæreditatem meam, aut bona mea, quia hoc poſtremum refertur ad præſentia, illud vero etiam ad futura.

¶Vnde etiam valebit, ſi quis donet mediam partem bonorum ſuorum, poſtquam vita exceſſerit Et tunc obſeruandus erit valor medietatis quam poſſidebat bonorum, pro tempore contractus etiamſi aſſumat poſt mortem effectum donatio, quia obligata remanet medietai bonorum dooatario: cæterum obſeruatur ad valorem tempus contractus: ideo fortaſsis dicetur, quod lex præfata, noo iotelligitur de donatione omnium bonorum præſentium, & futurorum. l. autem Recopil. 5. titul. 10. l. 8. habetur quod donatio omnium bonorum præſentiom non valeat. At vero. l. 8. titul. 4. Parti. 5. clarius qoam. l. fori rem iſtam diſſerit ad hunc modum. Quia aliquando ho-

In legibus Tauri cap. 69.

do homines, non quia non habent prolem, neq; ſpem habendi donationes faciunt, ideo diſponimus, quod ſi eo caſu, vel omnia quæ habent ſua aut partem eorum donauerint & poſthæc accidat, quod ex vxore ſua legitima quam ducent poſtea obtinuerint prolem, ſiue filium, ſiue filiam. Tunc ſanè ſimul atque obtinuerit prolem, donatio eſt inualida: & ratio huius legis eſt, quia quilibet ma uult dare ſua ſuis liberis, quam extraneis: vnde ſi cogitaſſet de liberis habendis, aut ſperaret prolem lex præſumit, ex communiter accidentibus, quod talem donationem non faceret.

Donatio præſentiũ bonorũ nõ valet, ſi ſit omnium.

¶Quocirca ceſſante cauſa, ceſſat effectus, quapropter ſimul atque adeſt proles legitima donatio euacuatur. ¶Subdit ſtatim, ſi vero habens iam filios, fecerit donationem, valeat eatenus donatio, quatenus non lædat legitimam filiorũ. ¶Lex autem fori expreſsit valere, ſecundum quintam partem bonorum. Multæ porro ſunt concertationes Legiſtarum, ſuper hac lege, quæ in medium proferre non libuit, ſed opus eſſe duxi facto: vt ſermo ad lineam, vnde digreſſus eſt ſcilicet, de vtilitate, aut inutilitate donationis inter virum, & vxorem regrediatur. ¶Et induximus capitulum poſtremum, de donat. inter vir. & vxo. cui, l. 4. titul. 11. 4. Part. hęſiſſe videtur, nam poſt quam dixerat. l. 1. duplicem eſſe huiuſmodi donationem, aliam propter nuptias celebrandas, quas Hiſpanus ſermo vocat, *arras*, etſi ex iure communi, arrabo, pignus ſignificat, obligãs dantem, ad implendum nuptias promiſſas, quod perdebat non implens.

Donatio propter nuptias quid Hiſpanis, & quid ex iure cómuni.

¶Sed apud Hiſpanos, donatio propter nuptias, eſt arras. Præter hanc autem donationem, quæ vtilis eſt, eſt alia donatio inter virum & vxorem, non propter nuptias, quippe quæ iam ſunt celebratæ, ſed ſi ex mutuo amore, ſibi inuicem largiuntur munera. Propterea, ſi matrimonio iam celebrato, eaſfecerint donationes, non ſunt validæ, ſi alter coniugum, ex illa donatione reddatur ditior, quam ſiter itaque donator coniux efficiatur pauperior, & donatarius coniux reddatur locupletior. Et hoc idem conſtituitur ex iure communi, vt. l. ſi ſponſus. §. conceſſa. & in l. quod autem, §. ſi quod intelligunt Iuriſconſulti, quod ſit locupletior, verbi gratia, vxor tẽpore mortis mariti, vnde ſi accepit centum dono, à marito, & hora mortis, iam conſumpſerat vxor. 50. huiuſmodi 50. ſunt reſtituẽda hæredibus mariti, quod ſi vxor non reſtituit, quia non reſtituens moritur, hæres tunc vxoris, eadem obligatione tenetur.

¶Quod ſi fortaſsis, ea iam inſumpſiſſet, illa tenetur nihilominus reſtituere: vxor nanque poteſt præiudicare marito inſumendo donationẽ, at hæres nequit præiudicare, vt. l. quod de bonis. §. ex donationibus. Verum addit lex commemorata, exceptiones quaſdam, videlicet valere donationẽ huiuſmodi, ſi ante mortem non reuocatur, quia tunc morte cõfirmatur, & eſt tacita confirmatio.

¶At vero, ſi viuendo reuocatur (modo ſe reuocaſſe non pœniteat) vel expreſſe ſi dixerim, nolo hanc à me tibi factam donationẽ eſſe validam, ſed eam reuoco, vel tacitè, ſi nihil exprimens, quod donarat, alteri vel donat, vel vendit vel pignori alteri tribuit, aut locat, &c. vel ſi donatarius, priuſquam donator interierit, tunc eſt tacita reuocatio.

Reuocatio donationis duplex aut tacita, aut expreſſa.

¶Lex autẽ ſexta ibidem explicat, quando non fit pauperior coniux ex donatione, vtpote ſi maritus inſtituitur hæres ab alio quopiam, à quo rogatur, vt hæredem vxorem inſtituat. At vir repudians hæreditatem antequam poſsideat hæreditatem, illam donat vxori tunc ſanè donatio valet, ſiquidem ex donatione, non fit pauperior vir, quippe etſi habet ius in hæreditatem, at nondũ poſsidebat eam: & ius in hæreditatem non facit eum actu ditiorem, ſed in potentia. At lex non conſiderat modo potẽtiam, ad opes maiores habendas, ſed ſolum actum habendi. Item ſi vir repudiet legatum, vt maneat penes vxorem oneratam, pro legato præſtando. Et concordat cum hac lege. l. ſi ſponſus. §. ſi maritus. & §. ſi quis. ff. de donationibus. & rurſus inquit. l. præfata Partitæ. quod ſi vir donaſſet vxori, aliquid quod non eſſet viri, quod tunc ob eandem cauſam valeret donatio, quia ſic donando, non efficeretur ipſe pauperior, vnde videtur quod etſi alter coniugum fiat locupletior ex donatione ſi alter non redditur paupe-

pauperior qđ donatio valet. ff. codē. ſed etſi conſtante, vnde valeret ſi eſſet donatio reciproca. Rurſus ſi pauperior fiat donator & accipiens non fiat locupletior tenet donatio, vt ſi accipiens peculiam, emerit inde vnguenta. ff. codem §. quod autem. §. primo. ſunt & alij caſus quibus valet hoc genus donatio, apud Iuriſconſultos, quos referre piget: habes quoque in gloſſa ad cap. vlti. de donat. inter virum & vxorem.

Dubium primum.

¶Sed dubium primum eſt, quid ſi coniux firmaſſet iuramento donationē, nūquid firmaretur id temporis iuramento? Reſpondebis firmari ex iuramento, vt enim ſupra dicebamus, quando obſeruatio iuramenti, fieri poteſt ſalua & incolumi conſcientia, ſi addatur contractui, aliàs ex l. inutili, firmatur iuramento, vt diximus de donationib⁹ minorū. Tale eſt huiuſmodi iuramentum, quia quanuis lex, inofficioſam faciat huiuſmodi donationem, cæterum non intellexit lex, quando donatio roboraretur iuramento. Et demum melius eſt, præiudicare legi, quam iuramento, ſiquidem non ſeruando legem, cogente iuramento interpoſito, nihil agimus iniquū. At ſi legem obſeruaremus tunc, & iuramētum violaremus, eſſemus periuri.

An donatio inofficioſa ex lege, ex iuramento adiecto reddatur valida.

¶At vero Montaluus in gloſſa ſua ad. l. fori. 7. lib. 3. titul. 12. ait, ſi quis donat hæreditatem ſuam ſimpliciter, non valet donatio, etiam cum iuramento, cum per hoc auferatur ſibi libertas teſtandi.

¶Porrò, ſibi auferre libertatem teſtandi fieri poteſt citra culpam, vt qui monachatum profitetur, aut militarem religionem, ideo ſe reddere impotentem ad teſtandum, de ſe nihil criminis habet, at vero violare iuramentum ex ſe malum eſt, item donare ſimpliciter non eſt malum, ſolum eſt malum, quia eſt lege humana prohibitum: at frangere religionem iuramenti, eſt de ſe malum: vnde videtur, quod talis hæreditatis donatio ſi iuramento roboretur firma maneat. Et rurſus, vt ſupra diximus, ex legibus Taurinis. cap. 69. Nemo poteſt donare omnia præſentia bona, ſed irrita eſt ex lege huiuſmodi donatio, atſi firmaretur iuramento, forſan alicui videretur, validiorem eſſe.

¶Porrò certum eſt huiuſmodi donationes vel hæreditatis, vel omnium bonorum præſentium, & futurorum, vel omnium præſentium, eſſe prodigas donationes, quia ſic donans eſt effuſor ſuæ ſubſtantiæ, & ideo ſaltem ſunt peccata venialia, iuramentum autem nō poteſt eſſe vinculum ad peccatum committendum etiam veniale. Et ideo non valent. Antonius autem Gomez tomo. 2. ca. 4. de donationibus. nume. 8. diuerſum autumat, ait enim quod donatio quantumcunque exceſsiua fuerit, etiamſi inſinuatione non celebretur, ſi tamen iuramento roboretur, valida eſt.

Donatio omniū bonorum irrita eſt etſi iuramēto firmetur.

¶Probat autem, quia talis donatio non tendit aduerſus bonos mores, neque vtilitati publicæ aduerſatur. Neque lædit conſcientiam, aut ſalutis æternæ eſt impedimentum. Quo fit, ſi iuramentum, eam muniat, ſeruandam eſſe.

¶Vocant autem Iuriſconſulti exceſsiuam donationem, quæ ſuperat quingenta auri dipondia. Ex. l. porro ſancimus. C. de donationibus. in principio. donatio excedens ſummam 300. ſolidorum, egebat inſinuatione. At ſumma hæc fuit aucta, ex. l. penulti. §. fina. C. de donatio. Iuris autem conſultis, adhuc plenè non patet, quid vocabatur dipondium auri. Cuius item monetæ facit mentionem. l. 9. titul. 4. Part. 5. ſunt qui putent, dipondium auri, Hiſpanè *marauedi de oro*, eſſe monetam, Hiſpanis *Caſtellano*, moneta ſcilicet auri valens 14. regalia, quæ iam receſsit ab vſu commerciorū, vt & alia moneta Hiſpanis dicta *doblon*.

Dipondiū auri.

¶Alij placet eſſe idem, quod ducatus aureus, prior autem opinio eſt verior.

¶Decreuit igitur pręfatus doctor, quod ſi excedat donatio hanc ſummam, ex iuramento tamen accedēte ſolidari, adeò, vt inſinuatione, non ſit opus.

¶Eſt autem inſinuatio manifeſtatio huius donationis, quæ fit iudici: cui donaturus, exponit ſe velle Titio, verbi gratia, donare quantitatem numorum prædictam, quam lex permittit donaturo donare. Id quod præſente tabellione agitur, qui acta redigit in ſcripta.

¶In fauorem ſui placiti conducit doctores, plerosque multos, vt Ioannem Andream in additio. ad Specula. in titul. de inſtru. edi. §. porro. verſic. fina. & Abbatem in cap. cum contingat. de iureiurando.

Quid ſit inſinuatio Iuriſcōſultis.

do.col. 12. numer. 17. Itemque & alios, quos videre apud autorem commemoratum licebit. Tametſi in partem diuerſam, inducat Balduin in. l. illud. C. de ſacroſanct. eccleſ. col. 5. & quæſt. & Paulus de Caſtro. l. ſi quis pro eo. ff. de fideiuſſoribus.

¶At equidem donatio prodigalis, non ſimpliciter dicitur, ſed reſpectu circunſtantiarum, ideſt perſonæ temporis, finis, &c. Quo ſit, vt donatio quingentorum dipondiorum auri, non ſit prodigalis donatio, reſpectu regis, aut opulentiſsimi alterius cuiuſuis hominis. Vnde cum in Partitæ. l. in vniuerſum fiat locutio. eo tempore, nō erat prodigalis ſumma huius quantitatis, ideoque non indigebat inſinuatione. Neque item eſt prodigalis hanc ſummam excedere, à quouis excedatur in fauorem captiuorum redimendorum, aut eccleſiæ ædificandæ, aut reparandæ, aut in Regis obſequia, vel ad dotem, vel ad donationem propter nuptias. vt ibidem. l. ſcilicet. 9. indicata commemoratur. Vnde inquit, quod huiuſmodi donationes non egent inſinuatione, quod ibi dicitur, *que ſe pueden hazer ſin carta*, ideſt nō egent ſcriptura, vel iudicis autoritate. Sicut neque Regis donationes, egent inſinuatione. Nanque huiuſmodi donationes, quia ſunt ad optimos fines, ideo non coarctantur ex lege: etſi quidam credunt, quod coarctātur vſque ad quingentos ſolidos, niſi donatio pro captiuis redimendis, & remuneratoria. At. l. Parti. aliud inſinuat: itidem donatio poteſt conſiderari prodiga, habita ratione vnius temporis, quæ habita ratione alterius non eſſet prodiga, vt olim erat raritas pecuniæ in Hiſpania, & tunc pluris fiebant centum nummi aurei, quam modo quingenti, idcirco quæ forte ſi quis etiā diues homo quingentos aureos donaſſet nummos, totam ſubſtantiam donabat ſuam, & erat prodiga donatio, modo vero non eſſet. prodigus, qui illos donaret etiamſi nō eſſet opulentiſsimus.

L. ſancimus. §. alij de vero. C. de donat.

In donationib⁹ obſeruare oportet perſonā tempus, & cauſam, & alias circūſtantias, vt exploratū ſit eſſe prodigas vel liberales.

¶Rurſus, archiepiſcopi, epiſcopi, duces, archiduces, &c. ſi donaſſent, pluſquam ſunt quingenti Caſtellani non reputaretur, prodiga donatio, quia multo ampliora poſsident ex quibus opulenter viuant, imo eſt, reſpectu aliorum quaſi exiguum donare, quod tamē reſpectu aliorum clericorum, vel popularium, exiguum obtinentes cenſum, eſſet prodiga donatio.

¶Ideo dixerim, quod ſi prodiga eſt donatio, etiamſi iuramento firmetur inualida eſt. Quippe quæ habet materiam, quæ eſt peccatum veniale, quod opponitur bonis moribus: quia peccatū eſt. Profundere enim ſubſtantiam ſuam, veniale peccatum eſt, etiamſi non vocatur ex alia mala circunſtantia, de ſe malum eſt. Neque neceſſum eſſe putes, quod eſt de ſe malum omne eſſe peccatum criminale. Nam mendacium iocoſum eſt, ex ſe malum, & tamen veniale eſt, vt & mēdacium officioſum.

¶Si autem donatio, non ſit prodiga, ſi firmetur iuramento, etſi alias eſſet inofficioſa, officioſa reddetur. Diſcernere autem huiuſmodi, ſi ꝓdiga eſt an liberalis à lege, & iudice pendet. Vnde ſi quis eſt publicus prodigus: & donaret ex propria autoritate donatio illa prodiga iudicatur, & ideo etiamſi iuramenti religione roboretur, infirma manet, nulliuſque efficaciæ. Imo ipſe donator peccatū admiſit iuramentum addens: quia perinde eſt ac ſi, peccare venialiter iuraſſet.

¶Niſi quis forte dixerit, quod id temporis, quandoquidem huic à iudice ſit ſuorum bonorum adminiſtratio interdicta criminale eſſe, donare ex ſua autoritate, contra iudicis autoritatem.

¶Cæterum iſtud nihil ad rem, ſufficit enim quod ex genere ſuo prodigere bona peccatum eſt, ſeu veniale, ſeu criminale, ex noua iudicis prohibitione.

¶Iuramentum enim ad nullum peccatum admittendum poterit aſtringere. Non enim poteſt eſſe vinculum iniquitatis. ¶At forſan denuò inſultabis, dicens, veniale peccatum, non eſt in ſalutis detrimentum æternæ. Igitur tunc iuramentum illud obſeruari poterit.

¶Reſpondebo quanuis venialia, nō afferant, inimicitiam Dei, quia Dei amicitiā admittunt: cæterum quia venialia ſunt præter Dei amicitiam, & diſponunt ad Dei inimicitiam, imo charitatem Dei remorantur, ne vltra progrediatur, & ne vehementius flāmeſcat: ideo qui iurat ſe mendacium iocoſum dicturum, peccat iurando & non tenetur iuramentum obſeruare,

Venialia remorantur charitatem ne vehemētius flāmeſcat.

ſeruare, imo obſeruādo culpabilis eſſet.

¶Quid quod venialia ſunt cōtra bonos mores, vt prodigalitas contra liberales & magnificas actiones, mendacia omnia contra veritatem, quæ eſt virtus, &c. at iuramenti, tanta eſt religio, vt ex eo nihil mali, ſit ſperandum. Etſi hæc obſeruas placita varia commemorata hactenus conciliabis.

Iuramenti religio tanta eſt, quanta ex ea nihil mali ſperari poſsit.

¶Quod ſi dubitas forſan circa prædicta quid ſi donatio huiuſmodi excesſerit ſummam illam 500. dipondiorum aureorum à lege præſcriptam, nūquid etſi nulla ſit quantum ad exceſſum à lege, nunquid erit valida, quoad ſummam, quæ à lege non prohibetur, etiamſi fiat ſine inſinuatione? Et videtur validā eſſe, ſiquidem vtile, non vitiatur per inutile.

Matrimonialia bona ex æquo ſunt diuidenda.

¶Dubium tertium eſt an vxor, poſsit renuntiare lucris ſub matrimonio celebrato, à viro parandis. Eſt nanq; legum diſpoſitio, quod lucra ſint communia: & æquo libramine diuidantur matrimonio ſoluto. Quippe etſi viri parētur opera, at mulieris ſolertia & ſtudio, conſeruantur, parta à viro, & æqua eſt portio & parentis ſuo labore, & conſeruantis ſua diligentia, vt ex. 1. Regum capit. 36. habetur. Æqua ait Dauid portio erit, deſcendentis ad prælium, & remanentis ad ſarcinas. Eſt autem vir ſicut qui deſcendit ad prælium, quippe quiipſe negotiatur foris: vxor vero intra domum conſiſtens, eſt veluti ſarcinas cuſtodiēs, idem traditur in libr 5. Recopil. titul. 9. l. 5. ca. 3. & eſt ius commune. Excipitur ab hac ſocietate lucrorum id, quod vir, ſibi parauerit ex hæreditate à patre, vel matre, vel ab alio ſanguine propinquo, vel ex aliqua donatione, alicuius domini, volentis eum donare, aliquo dono, vel ex affini, vel amico, vel ex ſtipendio militari, ſi inquam ipſe egit ſtipendia militaria ſub Rege, vel ſub alio quouis principe: verum ſi vir militiam exercuit, non ſtipendio Regis, vel aliorum, ſed ſuo impendio & mulieris, tunc ſocietas in lucris erit æqua, idem dicito de vxore, quia in relatis caſibus, ſimili modo ſe habet, atque vir. Nanque huiuſmodi dicuntur bona caſtrenſia, vel quaſi.

¶Hoc igitur ſuppoſito propoſitam dubitationem intelliget lector, an videlicet vxor poſsit renūtiare hoc ius, ſcilicet, habendi æquam portionem, ex lucris matrimonialibus. Quæ Hiſpanè dicuntur, *bienes gananciales*. Et ratio huius dubitationis eſt, quia donationes inter virum, & vxorem, ſunt inofficioſæ, quando ex donatione, reſultat, maior paupertas in donante, & maior opulentia, in donatario. At vero, ſi vxor cedit iuri ſuo lucrandi, cum marito, vtique videtur, quod fiat pauperior & vir ditior, q à ſe orbat portione lucri ſibi contingentis.

¶Quod ſi dixeris, illa lucra ſunt futura, & ideo contingentia, & forte erunt iacturæ, & non lucra, contra eſt, quia forte etiam erunt lucra, vt accidit ſæpe, vnde renuntiando huic iuri, ſe reddit pauperiorem vt videtur.

¶Quippe etſi modo actu non fiat pauperior, at vero quia ſe facit impotentem ad lucra ſibi alias obuentura, ideo perinde eſt, acſi iam actu efficeretur pauperior. Nanque fac virum lucrari, durante matrimonio, tunc actu perdit illa.

¶Confirmatur, quia faciamus horū matrimonium duraſſe decennio, quo tempore vir multa, ſua induſtria, & opera parauit, tunc quæram num vxor poterit, renuntiare lucra hæc, vtique videtur, quod non poſsit, nam tunc hæc renuntiatio eſt donatio, vnde ipſa actu fit pauperior, id quod ſupra tradebamus ſecundum ius ciuile, & canonicum, non probari. Igitur, ſicut lucra quæ iā actu ſunt, non poterit renuntiare, neque etiam ius ad ea lucra quæ ſunt in prōptu, vt à marito comparentur, poterit vxor renuntiare. At ſi dixeris renuntiatio huius iuris eſt in commodum vxoris, quippe aſſerit ſe ſe à ſoluendis debitis mariti, ſi cedit huiuſmodi matrimonialib⁹ lucris, quæ ſunt veluti vxoris patrimonium, obijciam tibi, quia hoc poteſt ipſa ſoluto matrimonio, idque temporis damnū nullum vxori imminet.

¶At vero ſi ante ſolutum matrimoniū ipſa renuntiat, videtur quod huiuſmodi renūtiatio ſibi noxia ſit, & viro. Quoniam ipſa ſegnior erit in aſſeruandis lucris iſtiuſmodi, quippe quæ ad ſe iam non pertinent, vnde & viro emolumentum, etſi proueniat, quia ex renuntiatione in ipſum acquirit ius in patrimonio vxoris, at vero ex parua, quæ videtur, tunc impendenda cuſtodia nocumenti

non

nõnihil reſultat illi, maximè ſi eſſent mobilia bona, quibus cedit in fauorem mariti. ¶Iteinque ſi vir renuntiaſſet in vxorem partem ſibi ex huiuſmodi lucris cõtingentem, vxori impendebat nocumẽtum non mediocre: ſiquidem vir, vtpote qui nihil ſibi lucrabatur, torperet ad negotia factitanda, & res familiaris, non augeretur, imo minueretur. Quod ſi dixeris, non torperent coniuges, ex hac renuntiatione ſi haberent filios communes. Eſt ſanè verum, at nunc, non hoc caſu ꝓceditur, ſed caſu, quod orbatos eos faciamus liberis. ¶In contrariũ eſt, quia huiuſmodi renuntiatio non eſt donatio. Res hæc controuerſa eſt Iuriſconſultis, quod indicat Grego. Lopez. l. 5. titu. 11. Part. 4. ſuper verbo illo, *Otra manera*, quos alioqui recenſere piget, quia rem hanc breuiori inſtitui, quo potero abſoluere modo. ¶Antonius porrò Gomez, loco indicato, nu. 11. confeſſum ſibi habet vxorem poſſe renuntiare huiuſmodi lucris, etſi Gregorio nõ videatur prorſus cõfeſſum. ¶Cæterum lex Taur. 60. quæ comprehenſa eſt. l. 9. titul. 3. libr. 5. Recopil. ſic habet, quando mulier renuntiauerit lucris, non teneatur ſoluere partem aliquam debitorum, quibus fuerat obnoxius extante matrimonio, quę lex etſi in prætextu videatur intelligenda ſoluto matrimonio, cæterum exponentibus Iuriſconſultis, etiam venit intelligenda extante matrimonio, vt videlicet vxor poſsit renuntiare bonis ex matrimonio partis, & ſub matrimonio parandis, quæ videlicet paratur ipſo matrimonio non ſoluto. Nam vxor in fauorem mariti poteſt renuntiare lucra quæ ſibi poſſunt contingere ex matrimonio, aut quæ contigerunt, vt Anto. Gomez ibidem expoſuit. Vnde infert mulierẽ, nõ gaudere dominio vero, ideſt irreuocabili, ſed ficto ideſt reuocabili horum bonorum. ¶Vnde etiam poteſt fieri renũtiatio, antequam contrahatur matrimonium, vt accidit in hoc oppido Ciuitatẽ. quidam diues negociator, duxit vxorẽ pauperem, & antequam duceret cõuentum eſt, vt mulier renũtiaret lucris quæ poterant ſibi contingere ex matrimonio ea tamen lege, vt vir ſi vita prius defungeretur quandam portiunculã, ſuorum bonorũ legaret vxori in alimonias, quoad ipſa viueret duntaxat. In hãc vocant ſentent. Iuriſconſulti quidam Bernar. de donatio. Inter virum, & vxorem. cap. 2. & Roder. Xuarez lib. titu. 3. de las ganancias. lib. 3. fori. limita. 1. verſi. quæritur. Et plerũque hæc renuntiatio accidit, quando vir eſt mercator & diues, & vxor pauper, quia tunc videtur conſentanea rationi hæc renuntiatio, ſiquidẽ vir ex mercatura, magno & periculo, & labore hauſtis, ſibi parat diuitias, vnde cum vxor fuerit pauper & orbati ſint liberis, videtur æqua hæc renuntiatio, ante initum matrimonium: cæterum etiã num matrimonio conſtante licet vxori renuntiare partem domus emptę à marito vel partem prædij, &c. ſibi contingentium ex lucris iſtis. Et Ioan. Matienzus explanans legẽ Taurinam ſupra cõmemoratam, indicat decisionẽ Rotæ antiquam 842. hoc idem decernentẽ. Quapropter ſiue, vt diximus ſint lucra hæc acquiſita, ſiue acquirenda, ſiue ſolutum ſit ſiue conſtans matrimonium vxor illa poteſt renuntiare. Quippe vt commemorabam, quamuis vxor horum lucrorum ſit domina, & hęc ſint eius patrimonium, cæterum renuntiare hoc dominium, & reuocare, & tenet renuntiatio, vel reuocatio in vtroque foro.

An mulier poſsit renũtiare lucris matrimonialibus extante & ſoluto matrimonio.

Lege infra cap. 7.

Extãte matrimonio & ſoluto mulier poteſt renuntiare lucris matrimonij.

CAPVT. II.

De impotentibus donare, ex crimine commiſſo.

HActenus ꝓſecuti ſumus, qui erant inhabiles ad donãdum ex naturæ vitio vel infirmitate. Iſtis enim ius ciuile conſulens, impotentes eſſe donationibus obeundis cõſtituit alios vero inhabiles eſſe ad donandum expreſsimus ratione ſtatus. Priores ſunt pueri & ſtulti, poſteriores vero ſunt monachi profeſsi vel tacitè, vel expreſsè, itemque coniuges: illos enim prohibet vel naturę infirmitas vel vitium hos vero ſtatus ne ſint potentes ad donandum. Nunc vero de illis eſt differendum, quos iura ex patrato crimine, inhabiles reddunt ad donandũ: ſunt iſtiuſmodi, qui crimen læſæ maieſtatis, vel diuinæ, vel humanæ admittunt, quales ſunt hæretici omnes, qui fidem Ieſu

Criminoſi excluduntur à potentia donandi.

Chriſti

Chriſti ſuis peſsimis dogmatibus violare ſtudent. Et hi quoq; qui regem occiderunt, aut percuſſerunt, aut proditores regni fuerunt, vel ſunt & ſub crimine læſæ maieſtatis, etiã cõprehendũtur, qui reginã, & principẽ, & infantes regios regis cõſiliarios occidũt, aut percutiũt. Itẽ qui contra ſuos dominos facinus intentãt, etiamſi non ſit rex, vt qui percutiũt, aut occidũt, aut proditores ſunt dominorũ ſuorũ, aut dominij ipſorũ, quales ſubditi ſunt qui dicũtur vaſſalli, ſi ſimile quid patrauerint, vt habetur. l. 5. lib. 3. fori tit. 13. & colligitur. C. ad leg. Iuliam maieſt. l. fin. & l. 2. Part. 5. tit. 4. vbi etiã traditur quod qui damnati ſunt ad mortem ob delicta ſua, ſimiliter ſunt inhabiles ad donandum, quando horum bona, ſunt fiſco applicanda, item ſi quis eſt damnatus exilio perpetuo. ¶Quamuis donationes ab iſtis factas, ante condemnationẽ ll. non reprobant, ſed validas eſſe volũt, & colligitur ex. l. poſt contractum. ff. de donatio. & in. l. Part. e docta, idem traditur: vnde non eſt approbanda ſententia Odoffredi credentis, huiuſmodi delinquentium donationes, eſſe ſuſpenſas eatenus, quatenus ſententia proferatur à iudice. Nam damnante iudice, donatio præterita, erat nulla, non damnante, ſed iuſtificante donatio firmabatur. Itaque donatio expectabat futurum rei euentum. ¶Verum lex commemorata, negat expectandum euentum ſententiæ, imo aſſerit, ante condemnationem eſſe huiuſmodi firmas donationes, & rectè, quia quilibet præſumitur innocẽs, dum non probatur nocens, cum ergo ante cõdemnationem, non ſit probatus nocens ipſe qui nocuit, præſumitur innocens, ideo eius donatio valida eſt. ¶Etſi non eſt hoc vniuerſaliter verum, in omnibus delictis, ſed ſolũ in ijs in quibus ipſo iure, non interdicitur adminiſtratio, vt eſt regulare, ex. l. aufertur. §. in reatu. ff. de iure fiſci, ſecus eſt autem, in ijs delictis in quibus interdicitur, vt in. l. ex iudiciorũ. ff. de accuſationibus. & l. quæſitum. ff. qui, & à quibus. Niſi alienatio ſit neceſſaria pro alimentis delinquentium, carceri detentorum, vel pro aduocatorum patrocinio ſoluendo, vel pro ſcripturis cõdendis in defenſam eorum, vel eorum quæ pertinent ad cauſam ipſorum, vt

Vt in pluri mum, propter delicta, nõ tollitur alienatio bonorũ, ante cõdẽnationẽ.

In criminibus læſæ maieſtatis prohibetur alienatio bonorum.

Iuriſconſulti tradunt. Talia ſunt crimina læſæ maieſtatis, ſiue diuinæ, vt eſt hæreſis, aut humanæ, vt eſt proditio regni, vel eorum quæ regni iuriſdictionẽ ſpectant, vnde hæreticorum bona ab ipſo die commiſsi criminis, ſunt ipſo iure confiſcata, & non poſſunt alienari, quouis titulo, ſiue oneroſo, ſiue gratioſo, vnde neque donari, aut vendi, &c. poſſunt, quia ius alienationes huiuſmodi caſſat, & irritas habet. C. de hæreticis, & Manich. l. Manicheos. &. 6. quæſtione prima. §. verum. & extra de hæreticis. c. ad abolendam. & ca. vergentis. ¶Quæ tamen iura intelliguntur de hæretico exteriori, qui iam euomuit ſuam hæreſim, non de mentali, nanque hic donare, & reliquos contractus celebrare poterit.

Quæ bona ex iure ſũt confiſcata.

¶Quamuis executio confiſcationis, non conceditur regi, vel principi quouſque, condemnatio huiuſmodi extet, hæretici per eccleſiam capit. cum ſecundum. de hæreticis, in ſexto.

¶Quod ſi vendit hæreticus domũ, vel fundum vel quoduis aliud, ex ſubſtantia ſua, poſtquam damnatus fuerit de hæreſi, effectus huius damnationis, retrotrahitur, operatur enim damnatio præſens in alienationem præteritam, factam ab hæretico, quippe declarat, ipſam fuiſſe nullam.

¶Nanque hæreticus à die commiſsi criminis orbatus eſt iure vendendi, vel alienandi ſua, quoniam continuo ea ex iure omnia amiſit, ſed ſuſpenſa eſt executio ad damnationis horam. Ideoq́ue inquiſitores non tenentur reſtituere emptori, qui emit quicquam ab hæretico, pretium quod ei dedit. Quandoquidem effectus damnationis retrotrahitur, vt prędiximus.

Damnatiõ hæreticorum retrotrahitur in alienationem præteritam ab eo factam.

¶Et ſicut poſt damnationem, nihil poſſunt donare id quod eſt commune ſibi cum alijs delictis, morte dignis, ita quoque ante damnationem, à die commiſsi criminis, id quod eſt in hoc genus criminibus ſingulare. ¶Obijcies forte, legẽ Taur. c. 5. vbi datur facultas damnatis ad mortem condendi teſtamenti, reſpõdetur, quod ibidem exponitur exceptis ijs quæ pertinent ad fiſcum.

¶Limitatur autẽ, quod paulò ante dixi niſi ipſum pretium, vel aliquid loco pre-

tij, ex-

tij, extet in bonis hæretici. Quoniam ſi conſtaret, quod centum aurei verbi gratia, erant ſeparati in arca hæretici, ex quibus vendiderat domum illud emptori eſſet reſtituendum, de iſtis autem alibi erit opportuna diſputatio. ¶ Tradunt etiam Iuriſconſulti, donationem factã, etiam ab alijs criminoſis, ſi fiat in fraudem q fiſci, etſi fiat ante condemnationẽ, inutilem eſſe: quia in fraudem fiſci facta eſt, ex. l. ſi aliquis. ff. de donat. cauſa mortis, vt ſi quis volens, ſe ſuſpendere, ante ſuſpendium donaſſet bona ſua amicis, aut quibus libuiſſet, dein, ſibi aſciuiſſet mortem eſſet inualida ex cauſa prædicta. Aduertens enim, ex delicto ſuo bona ſua fore confiſcanda, ideo præueniẽs confiſcationem, illa donat, vnde donatio iſtiuſmodi fraude fuit facta: quippe dara opera fuit facta.

Damnati poſſunt cõdere teſtamentum.

¶ Porrò, qui nihil cogitans de facinore hoc ſuicidij bona ſua amicis, vel conſanguineis, aut aliàs donaret, & poſtmodũ ſibi infert funeſtras manus, valebit donatio. Quandoquidem non fuit facta ad fiſci fraudem, ſed ex ſpontanea voluntate donantis conſule. l. quæ rei. in princip. ff. de bonis eorum, qui ſibi mortem conciuerunt.

¶ Adde iſtis, quod dos vxoris hæretici, vxori aſſeruatur illæſa: idemque videbitur alicui forte de bonis lucratiuis, quæ ſub matrimonio parantur à viro, quorum medietas eſt vxoris, quæ aſſeruantur vxori. Imo eo vſque illa medietas bonorum, acquiritur à viro vxori, ex. l. præfata facinoroſus, quouſque vir declaretur ex ſententia damnatus tanquam facinoroſus. Interim enim poſtquam lapſus eſt in crimen, etſi ſibi non lucratur, ſed fiſco, at vxori ſuam partem lucratur, vt habetur, ex libr. 5. Recopil. tit. 9. l. 10. Verum eſt tamen quod ſibi non exponit de hæreſeos delicto. Quãuis ibi eſt ſermo, de delictis, quibus pœna eſt impoſita ipſo iure, aut quod idem eſt, de delictis, quæ ipſo iure habent confiſcationis pœnam, ſiue propter quã ſunt confiſcata bona ipſo iure, qualia etiam ſunt bona hæreticorum.

Facinus viri, non lædit vxoriã dotẽ neq; bona lucratiua ſpectãtiã vxorem ob illud lædũtur.

¶ Vnde ex huiuſmodi adiecto ſermone videtur quod extendatur, etiam lex hęc ad crimina læſæ maieſtatis humanæ, ſi vero ad crimina etiam læſæ maieſtatis diuinæ porrigenda veniat, quandoquidẽ nihil excipit forte hæſitabit aliquis. Porrò de huiuſmodi re, petendi ſunt Iuriſconſulti, ipſi enim te docebunt, an crimen hæreſeos, eandem ſubeat rationẽ, an forſan, propter immanitatem ſceleris, ſit à cæteris excipiendum, etſi de hoc tenus nulla eſt ambiguitas.

CAPVT. III.

De diuiſione donationis.

Donatio ex. l. 3. titul. 4. Part. 5. multifariã diuiditur, eſt quædam donatio pura, quæ nulla aſſicitur conditione, vero bi gratia, Dono tibi librum veſtem, annulum. Eſt alia donatio non pura, vt ſi feceris, aut dixeris hoc vel illud, donabo tibi veſtem, &c. Illa eſt abſoluta donatio, hæc eſt ſub conditione.

Diuiſio donationum.

¶ Tertius donationis modus eſt quãdo fit inter preſentes, ſi vero inter abſentes, eſt quartus modus. ¶ Vt autem inter abſentes facta firmitatem obtineat, neceſſe eſt iuxta diſpoſitionem huius legis, vt abſentes, ſint quodammodo præſentes vel epiſtola, vel nuntio. Porro, ſi res eſt donata, & non tradita vocatur donatio imperfecta, quippe quæ nondum aſſecuta eſt ſuum effectum: quocirca, ſi traditio eſt, tunc eſt perfecta, & ipſa traditio vocatur donum, Hiſpana tamen, & antiqua voce donatio: cæterum ſi imperfecta eſt, vel ipſe donator, vel hæredes eius, tenentur eam perficere, rem tradendo donatario. Demum in donationibus hic eſt. ll. modus, ſi donator ex donatione, multum detrimenti patitur in rebus ſuis, adeo vt alienis egeat, quia ſuorum fuit effuſor, tunc liber eſt ab abſoluenda donatione, ſecus ſi donatione facta, de reſiduo ipſe ſufficienter viuere poteſt donatio firma eſt.

¶ Sunt porrò aliæ diuiſiones donationum, eſt enim quædam donatio ſub modo, quæ eſt donatio ob cauſam finalem, vt dono tibi fundum, vt ex fructibus eius alas quoſdam pauperes, aut viduas, quotannis exhibendo illis quaſdam menſuras frumenti. Hanc donationem. l. ſexta Parti. commemoratæ vocat ſub modo, imitando. l. Codicis, vbi eſt

Donatio ppter cauſam finalẽ, ſi finis deſideratur, ip ſa euacuat.

vbi eſt titulus quidam de donationibus ſub modo, itidemque ſub modo eſt, ſi dono agrum, eo modo, vt redimantur captiui. Et ſæpe fit huiuſmodi donatio, vt fratribus Præmōſtratēſibus donauit quædā mulier fundū, vt ex fructib⁹, quo tidie exhiberēt pauperibus eleemoſynā panis, & alter donauit item alteri agrū, vt in quodā itinere haberet paratā hydriam plenā aqua, & vas, vt iter faciētes haberent vnde mitigarent ſitim. ¶ Eſt & alia donatio, in diem, vel tēpus certū, vt dono tibi fundū meū, vt veſcaris ex fructibus eius ad ſpaciū anni præſentis, vel in diem vſq; tertiū, vel quartū, &c. Rurſus eſt & alia diuiſio, eſt enim quædam donatio inter viuos, alia cauſa mortis, item alia reciproca, alia remuneratoria, quas nō credunt Iuriſconſulti eſſe propriè donationes de quibus poſtea diſſeretur.

Donatio reciproca, & donatio remuneratoria.

¶ At vero, circa donationē ex conditione factā obſeruandū eſt, quod ipſa hanc ſubit legē, cōditione enim nō extante ipſa euacuatur, & nulla ſupereſt actio, qua tamē impleta tenetur, non ſolū in foro exteriori, ſed etiā in foro conſciētiæ donator ad tradendū quod dono ſe daturū promiſit. ¶ Verum quæres forſan, ecquid ſi quiſpiā, donat alteri fundū ſub conditione ſi pater liberet eum à patria poteſtate, nunquid ſi interim pater moriatur, tenebitur donator, ex donatione? Nanq; primo aſpectu, videtur nō teneri ſiquidē, etſi mors eripiat filium à patris poteſtate, at vero ſenſus donatoris erat, ſi eriperetur per emancipationē. Reſpondetur à Iuriſconſultis, vtcunque modo cōditio impleatur, tenetur donator, id quod probari videtur, ex. l. 5. Par. commemoratæ, quæ hoc tradit expreſſim, videlicet, quod quauis ratione videatur, impleta voluntas conſtituētis cōditionē, donatio firmatur, vnde etiam in cōtractib⁹ ſufficit, quod aliquid fiat per æquipollens, vt hic, & l. fina. C. de donatio. quæ ſub modo. conſule Barto. l. Gallus. §. Et quid ſi tantum. col. 2. & 3. ff. de liber. & poſthu. & Iaſ. l. cum ſeruus. ff. de verborum obligationib. & Alex. conſil. 137. colum. 3. volumi. 2.

Conditio quomodocunque impleatur purificat donationem.

¶ Veruntamen, etſi in foro exteriori, hæc ſint ſeruanda: cæterum in foro conſcientiæ, non item videtur: ſiquidem, cum obligatio donationis, vt & aliorum contractuum, ex conſenſu contrahentis, reſultet, non videtur ad ampliora eſſe proferendam in foro conſcientiæ, quam ad ea ad quæ reuera fuerit animus cōtrahentis: ſi ergo, qui donat aliquid, ſi tamen eum liberet pater eius, tantum re vera habuit animum obligandi ex conditione emancipationis, & non aliter nō eſt obligatus in foro conſcientiæ ad donandum, niſi filius emancipetur.

In foro cōſcientiæ nō eſt agendū ex præſumptione, ſed ex veritate.

¶ Cæterum iura, non hoc obſeruāt, ſed ſolum ad verborum communem ſignificantiam: vnde quia per verba illa, ſi te liberet pater tuus, nihil aliud addēdo, aut exprimendo, inſinuatur, quod vtcunque liberetur filius, fiat ſatis conditioni, ideo iura rectè ſtatuerūt huiuſmodi donationē firmam eſſe ſi pater moriatur. Quandoquidem ex verbis hic iam colligitur, ſeu præſumitur animus, quæ præſumptio iuris fallere poteſt, ideo cōſcientiam tunc non ligat.

Iura quędā in humana ꝑſumptione fundantur.

¶ Circa donationē vero, ſub modo, aduertendum eſt, quod huiuſmodi poteſt fieri, non ſub aliquo termino, aut ſub aliquo termino. Et vtcunq; celebretur, ſi modus non cōpleatur, donatio eſt reuocabilis. ¶ Nam qui dono dedit fundum, ad alimenta pauperum, aut ad redemptionem captiuorū, ſi finis ad quem donatio fuit facta, nō mādatur executioni, reuocari poteſt donatio. Nanq; ſi modus nō impleatur, eſt in poteſtate donatoris, vel agere ad implementum modi, vt in. l. ſexta prædicta habetur, & in. l. legem. C. eodem. & in. l. ſi donationis. C. de contrahenda emptio. vel agere conditione ob cauſam ad recuperandum donata ſub modo.

Differunt donatio ſub modo.

¶ Gloſſa autem, ad capit. verum. de conditio. appoſitis, diſtinguit. ſed obſcurè, inter donationem, ſub modo, & ex conditione: priorem vocat ſub modo, vel ſub pacto, vt dono tibi hoc vel illud eo pacto, vt tale, vel tale facias. Verum ſi dixero, dono tibi ſi feceris, iam non eſt ſub modo, ſed conditionalis eſt donatio. Et quidem has donationes, eſſe diuerſas, ex multis conſtare poterit. Primo ſanè, quia donatio ſub conditione, conditione non extante, non eget reuocatione, ipſa enim ruit ſuaptè natura, abſque reuocatione. At vero, donatio ſub modo, quia eſt abſoluta, etſi ſub modo celebrata, ideo modo,

non extante, eſt in arbitrio donatoris ſi tum, vel cogere donatarium vt cedat donationi, vel poterit cogere donatarium, vt ſtet pacto, & modum impleat, vt in lege præfata habetur. Et item ex alio harũ donationum apparet diſcrimen, ſiquidem cap. indicato. de condit. appoſit. traditur, quod ſi eccleſiæ fiat donatio ſub modo, etiamſi nõ impleatur modus, donatio firma perſeueret, ſecus autem ſi fiat ſub conditione, tunc enim non ſubſiſtente, adiecta conditione, donatio perit, vnde donationes ſub modo, factæ eccleſijs, non ſequuntur legem aliarum eõ ſimilium donationũ ſub modo. Etſi iſtis donationibus, commune eſt, quod modus ſub quo celebrantur, aut cõditio, nõ debent eſſe contra legem vt colligitur ex eodem indicato capit. vbi ad finem, additur niſi forte ſit tali conditione collatum, ſubaudi prædiũ, quod ea ceſſante debeat reuocari. At quia hoc capitulum confundit modum cum conditione ideo obſcuram habet intelligẽtiam. ¶Cæterum res in confeſſo eſt, modum ſpectare cauſam finalem, ad quam exequendã ex donatoris traditione ſe obligat donatarius, vt dicebã dudum dono tibi fundũ, vt ex eo alas pauperes. Hæc nanque cauſa eſt finalis donationis. Et quamuis Theologis ſit confeſſum, finem præcepti, non cadere ſub præcepto, vt ſinis ieiuniorum eſt, mentem eleuare in Deum, iſte autem finis non cadit ſub obligatione, ſed ſola corporalis abſtinẽtia, nihilominus finis donationis cadit ſub obligatione donatarij, vt ex dictis liquet. Nam aliàs agetur contra eum, aut quod cedat donationi, aut quod donationis finẽ mãdet executioni cõditio vero, non ſpectat cauſam finalem, ſed rei euentum. ¶Circa donationes autẽ, quæ fiunt ad certũ diem, & poſt diẽ, vt dono tibi fundum, vt eum colas, & ex eo victites, vſque ad trimeſtre vel quadrimeſtre tẽpus, quo finito reſtitues fundũ mihi, vel hæredibus meis, vel cui voluero à me nominãdo. Circa has igitur aduertendũ eſt huiuſmodi donationes, non eſſe ſimpliciter donationes, ſed ſecũdum quid. Quippe quę ſunt vſque ad certum termi num, quo exacto donatio expirat, & redit res donata, vel in donantẽ, aut in hæredes eius, aut in perſonam, quam

Differẽtia inter donationem ſub modo, & cõditionalẽ.

Donatio in terminum.

deſignauit exacto illo termino prioris donationis obtenturã, talẽ rem donatã. De huiuſmodi donatiõe extat lex ſeptima part. commemoratæ, quæ diſponit, quod ſi dono alicui aliquã rem vſque ad tempus certũ, quo tranſacto quod donatur tertio, quod tertius tranſacto illo tẽpore lucratur poſſeſsionem, & dominiũ iure illo. ¶Vnde ſequitur, quod huiuſmodi reuocatio, non poteſt reuocari reſpectu tertij, niſi tertius deſignatus, moriatur prius, quippe tũc, res manebit penes primum donatarium grauatum tamen de reſtituendo, vt in l. pater filium. §. Tuſculanus. ff. de legatis. & hoc verũ, ſi primus donator fuiſſet mortuus, nam ſi viuit, in eum regreditur donatio, quippe eſt facienda ei reſtitutio, eo vero defuncto, hæredibus eius ex iure vel teſtamento, vel conſuetudine: idẽq; videtur, de legato alicui ad temp⁹ relicto, & poſt tempus alij. Nam legatum videtur eſſe donatio quædam. Inſt. de lega. in principio. & l. legatum. ff. de legat. 2. Quamuis re vera legatũ, & donatio in multis alijs differunt. Nanq; in legato, ſiue incipiat à traditione, ſiue à diſpoſitione, ſemper debetur æſtimatio rei legatæ, ſi hæc fuerit prorſus aliena, & teſtator fuerit ſciẽs, ſe alienum legare, tunc enim tenetur ad æſtimationem, ſiquidẽ ex induſtria aliena legabat. In donatione vero, ſi incipit à traditione nihil debẽt, modo ſit ſciens modo ignorans, ſi quando alienũ donatur. Et cauſam differentiæ huius Iuriſcõſulti aſsignant eſſe fauorem vltimæ volũtatis. ¶Secũdo differunt, quia in legato, vtcunq; incipiat, vel à diſpoſitione vel à traditione, ſi teſtator fuit ignorans, nempe quia putauit ſe ſua, & non aliena legare, nunquã debetur æſtimatio. At vero in cõtractu donationis, ſi incipiat à promiſsione, debetur æſtimatio, quia videtur qui eſt huiuſmodi ſe voluiſſe obligare ad transferendũ dominium, & rem facere donatarij verũ tamen, quidquid ſit de iſtis differentijs, quas Iuriſconſulti quidã docẽt Modeſtinus. l. legatũ. ff. de legat. 2. legatũ definit dicẽs, eſt donatio quædã ex teſtamẽto relicta, & legati appellatione fideicõmiſſum, & mortis cauſa donatio cõprehẽditur. ¶Sanè verum eſt, quod donatio ad plura ſe extendit, quã legatũ. Nam legatũ, eſt inferius, quã dona-

Legatum & donatio vt differant.

Donatio & legatum habẽt ſe ſicut ſuperius & inferius.

donatio: ſiquidẽ omne legatũ eſt donatio, nõ tñ omnis donatio eſt legatũ. Nã ſunt plęræq; multæ donationes, inter viuos quæ nõ ſunt legata. Legatũ enim reſtringit ad donationes ex teſtamẽto relictas & qa ex teſtamẽto relinquunt, ideo in fauorẽ vltimæ voluntatis, quædã ſibi cõciliãt, quæ donationi in genere, nõ cõueniũt, vt prædictũ eſt, verũ de his hactenus. ¶ Alias porrò diuiſiones donationũ diſſerere opus erit facto, diximus autem eſſe donationẽ perfectã, & imperfectã, hæc quidẽ reuocabilis eſt, illa vero ex ſe vel per ſe eſt nõ reuocabilis. Dixi per ſe, ideſt ſecũdũ naturã ſuã nõ patitur reuocationẽ, etſi per accidẽs, poſsit reuocari. text. eſt in. l. perfecta donatio C. de dona. quę ſub modo. & in. l. 2. C. de reuoca. donatio. Natura enim donationis perfectæ eſt, qđ ſemel donatũ, nõ reuocetur: vnde differt à cõmodato depoſito, & locato, &c. quia hęc reſtituunt dominis, at donatũ in ſua ſignificantia ſignificat, qđ in alterius dominiũ eſt gratis tranſlatũ.

Donatio per ſe loquẽdo non eſt reuocabilis. quia tranſfert dominium.

Quod ſi ex donatione perfecta donatarius fit dñs rei ſibi donatæ: igitur, nõ tenetur reſtituere, qđ iam ſuũ eſt, vt neq; emptor ex vẽditione perfecta, tenet reſtituere emptũ, quia iã dñs eſt factus illius rei. ¶ Cæterũ vt aiebã per accidẽs, reuocatur huiuſmodi donatio, vt videlicet ſi quis non habens filios, & deſperans prolem, alicui donauit, bona omnia ſua vel partẽ maiorẽ eorũ, at vero facta donatio gaudet deſperata prole. Nanque tũc vt cap. primo diſcuſũ eſt, ipſo iure reuocat, vel caſſatur donatio. Enimuero is qui donauit, eo donauit quo deſperabat prolem, quam ſi ſperaſſet non donaſſet, ideo ſi præter ſpem obtinuit prolem donatio caſſatur, vt habetur etiam ex. l. ſi vnquam, C. de reuoca. donat. Nanque donatio illa tacitam habebat conditionem, ſi natura nõ mutaſſet morem, concedendo, negatam hactenus prolem, vnde aptè diceremus, hoc genus donationẽ, non eſſe perfectã. Quippe quę tacitã habet cõditionẽ, cõditionalis autẽ donatio, nõ eſt perfecta donatio. Et itidẽ dicito, ſi pater vnico potitus filio deſperans alios, illi donaſſet, omnia bona, aut maiorem partẽ eorum. At vero ſi deſperata multiplicatione prolis, noua potiretur, tũc reuocatur donatio vſq; ad legitimã tantũ, quæ partiẽdã eſt ex ęquo, cum noua ſobole: cæterum reliqua bona manebũt penes donatariũ filium, ſcilicet in regno noſtro tertiũ, & quintum bonorũ præter legitimã. Et in oppido Ciuitaten ſi tertiũ & quartũ quæ eſt medietas bonorum omniũ parentis: legitima autẽ reuocabitur, & applicabit filio poſtea nato, & expreſsè in. l. ſi totas. C. de dona. inofficioſa, hoc traditur vbi proponit quæſtio, ſi aliquis pater emãcipauit filiũ ſuũ & nõ ſperãs aliũ habiturũ, totas ſuas facultates illi donauit. At forte, poſtea vt ſæpè accidit, duxit vxorẽ, ex qua retolit filios, quærit, an ex donationib⁹ iã factis filio priori poſsit dtrahi quarta pars vt eã filij poſtea nati, qui nihil habẽt cõſequi poſsint, vel eatenus eſt dtrahẽdũ ex donationib⁹ factis, quatenus ſufficiat filijs poſtea natis ad debitũ bonorũ ſubſidiũ. Erat autem vt hæc habeas de iure cõmuni antiquo, legitima filiorũ quarta pars. l. cũ quæritur. C. de inoffic. teſta. & hæc quarta videbat eſſe quarta pars aſsis vt ſunt. 3. quæ ſunt quarta pars 12. At vero in authentic. nouiſsima ius nouum conſtitutũ eſt, quod ſi pater haberet quatuor filios qđ eſſet triẽs, ideſt tertia pars aſsis legitima videlicet, quatuor quę ſũt tertia pars aſsis. hoc eſt. 12. Hæc videlicet eſſet legitima ſi quatuor fuiſſẽt filij, vel pauciores. At vero ſi plures quã quatuor ſemis eſſet legitima diuidẽda inter illos, ideſt dimidia pars aſsis, puta ſex quæ ſunt medietas duodecim. ¶ Porro autẽ etſi ſit ius naturale, hãc legitimã cõcedere filijs, qa ſuccedit loco alimẽtorũ, quæ ex iure naturę debẽt patres filijs verũ ex arbitrio pẽdet legiſlatoris, eã augere, vel minuere, vt dudũ cõſpexiſti. in. ll. allegatis. &. ff. de legi. l. ne omniũ. ex iure autẽ nři regni eſt, totæ facultates parẽtũ excepta parte quinta, vt colligit ex l. 9. li. 3. fori. tit. 5. vbi traditur, qđ nullus pater vel auus poſsit donare ſub morte ſua filio, vel nepoti ſuo legitimo pluſquã quintã partẽ bonorũ ſuorũ. Et in. l. Stili. 214. diſponit, qđ hæc quinta pars bonorum, primo eſt detrahẽda à cumulo bonorũ omniũ, priuſquã, pater meliorationẽ faciat alicui filiorũ, in tertia parte bonorũ ſuorũ q̃ ipſe ſignare voluerit. ¶ Vnde vt vides, lex regni noſtri, eſt valde fauorabilis liberis, quippe auxit eorum

Legitima filiorum ex iure cõmuni habuit variationẽ, nã ex quarta parte aſsis, creuit in triẽtem, & ſemiſſẽ.

Lib. 5. titu. 6. l. 1. & 3. Recopil.

rum legitimam, multo amplius, quam erat de iure cōmuni, ex iſtis iam liquet, iuſtificatio meliorationum, & maioriarum Hiſpanè, *mayorazgos*. Nanque prima facie videntur huiuſmodi iniuſta, quod filius adeò præferatur filio, vt alter abundet ex maioria, vel melioratione, & alter eſuriat, vt videmus fratres, iſtorum primogenitorum, qui potiūtur maiorijs, eſſe egenos & vagos.

¶ Veruntamen, ſi ex iure naturali, quod eſt diuinum ius patres teneantur, alere filios, dum illi viuunt, & à morte eis relinquere, vnde victitent. Nam debent theſaurizari filijs. 2. Corinth. 12.

¶ Porro, ſignare quantitatem, alimentorum, non eſt determinatum ex diuino iure: ideoque egebat determinatione ex humano iure. ¶ Vnde legiſlatori iubeſt, hanc quantitatem minuere, vel augere, pro ratione temporum, & locorum, &c, ideoque, ex. l. regni noſtri cōceſſa eſt melioratio in tertia, & quinta parte bonorum, vt ex. l. Tauri. ca. 19. liquet. Quæ ſanè melioratio eſt diminutio legitimæ aliorum filiorum non melioratorum: itē de maioria dicendum. Ita que quāquam lex regni auxit legitimam liberorum, cæterū cōcedens meliorationem, minuit legitimam non melioratis prouenturam, ſi meliorandi nō eſſet facultas. Porrò in maiorijs prouiſum eſt, vt obtinentes illas, alerent fratres alios. ¶ Inferas, quod etſi liberi grauantur in tertia parte, quando fit melioratio alterius eorum, non tamen grauantur ex quinta parte, quoniam, de hac ex lege facultatem liberam habet diſpoſitionem, pater videlicet donādi eam, vel extraneo, vel ſibi in fauorem animæ ſuę quia nō computatur in legitimā. Veruntamen, vt hæc interim miſſa faciamus, ad priora remeet opus eſt oratio expreſſimus modum primum, ex quo reuocabilis, eſt donatio perfecta. Addamus iā & alios duos reliquos modos, vnde idē cōtingere poterit. ¶ Secundus ergo modus eſt, ſi pater habens filios legitimos extraneo exceſsiuam fecit donationem exceſsiua vero vocatur, quia lædit legitimam filiorū, aut ſi exceſsit ſummā 500. ſolidorū citra inſinuationē. Huiuſmodi igitur donatio reuocari pōt, quia ipſo iure eſt nulla. l. 1. & per totum. C. de inofficioſa dona. Et in authent. vnde de inofficio. teſt a. & ex. l. 8. tit. 4. Part. 5. ſupra indicata. ¶ At hic modus etiā laborat, vt prior, quia reuera, nō eſt perfecta donatio, quæ cōtra ius fit, & quā ipſum ius reuocat, verū vocantur perfectæ, quia ſub moto iure eſſet perfecta, vt in priori modo vocabatur perfecta, quia non habebat expreſsā conditionē: etſi ex iure reputabatur expreſſa. ¶ Tertius denique eſt modus, ex ingratitudine, nanq; ſi donatarius, eſt ingratus donatori, reuocatur donatio quālibet ſit perfecta, & hic modus, lucidè diſſeritur. l. 10. tit. 4. Parti. 5. vbi dicitur, quod ille qui ingratus eſt donationi receptæ, non eſſet immunis à pœna videlicet, quod priuetur re donata.

¶ Et exprimit quatuor cauſas, ex quorū qualibet pōt ingratus, orbari re donata, & ſub. 1. cauſa poti' recēſet quatuor modos ingratitudinis, ex quibus ingratus priuādus venit dono recepto. ¶ Primus modus eſt, ſi cōtumelia vehementē euomuit contra donatorē, eſt autē vehemēs cōtumelia peſſimis dicterijs quibuſdam vel ſcomatibus, donatorē inceſſere, vt videlicet, ſi dixiſſet eū eſſe hæreticū aut ebrioſum, aut furē, aut alia hoc genus, quæ apud homines, multi penduntur, quia valde inhoneſtant, aut ſi mulier ſi eſt donatrix cōtumelioſè ſatis, in eā ageret qui diceret eā eſſe meretricē, aut cōplicē, &c. verū hic modus, vt & ſequētes, quia in foro iudiciali verſantur, intelliguntur, ſi probetur corā iudice ſufficiēter à donatore magna cōtumelia à ſuo donatario fuiſſe affectū: tūc etiā ex hac probatione priuare eū poterit iudex re donata. An vero in foro cōſcientiæ idē eſſet dicendū, quæret aliquis? Arbitror autē, quod ingratus, non tenetur reddere donatori, quod ab eo dono accepit, niſi à iudice cōdemnetur, tunc enim etiā in foro cōſciētiæ. Neq; etiā donator ex propria autoritate, poſſet re donata priuare donatariū. ¶ Quia etſi facto, potuiſſet, iure tamē non valeret: ſiquidē eſſet iudex in cauſa propria, verū eſt tamē, quod ſi nulla pateret via in iudicio, cōdemnādi donatariū, ſi ipſe ſine ſcādalo potuiſſet priuare donatariū re donata, ſi alias crimen eſſet in iudicio probabile fortè, nō eſſet iniuſtum, quandoquidem alia via nō patet, vt legis pœna puniat ingratus.

Quatuor modi ingratitudinis.

In foro cōſcientiæ ingratus non tenetur rē donatā reddere donatori ante cōdemnationem.

¶ Sed

¶Sed quid nunquid parua contumelia, afficere hominem dignißimum honore nõ eſt maior contumelia, & maior dehoneſtatio, quam ſi grandi afficeres aliũ longè indigniorem. Et fac fuiſſe vtrunq; donatorem. ¶Et rurſus, ſi quiſpiam me afficit maximo dono, & alius non item nonne pluris pendenda venit contumelia, etſi parua, donati magno dono, quam donati minori. ¶Reſpondetur, quod contumelia, ex circunſtantia poteſt dici magna, aut parua. Vnde ſub arbitrio iudicis relinquitur, iſtud pendere: ex circunſtantijs, nanque poteſt fieri, vt contumelia, quæ alioqui eſſet parua, efficiatur magna, vt ſi regem, vel ſummum pontificem, verbi gratia, contumelia aliàs exigua affeciſſes, efficeretur vehemẽs valde. ¶Et quidem ſatis exaggerãt hoc vitium Theologi docentes peccata repetita, poſtquam iam Deus ea donauerat, grauare nimis peccatorem, ex ingratitudine enim redeunt donata peccata. Et ſeruus ille nequam qui immemor, beneficij recepti à domino dimittẽti, omne debitum, valde vituperatur in Euangelio ex ingratitudine, quippe nõ ſicut receperat à domino, ita fecit in conſeruos, ideo dominus, eum iubet mitti in tenebras exteriores, perpetuo luiturũ ingratitudinis pœnas, & demum vbique diuina ſcriptura ingratitudinẽ abominatur. Vnde expoſtulat cum Hebręis Iſaiæ. 1. filios ait, Exaltaui & enutrini & ipſi ſpreuerunt me, & ſtupidiores eſſe ingratos, brutis animantibus demonſtrat, dicens, cognouit bos poſſeſſorẽ ſuum, & aſinus præſepe domini ſui, Iſrael autẽ, &c. ſed iam pergamus, ad cæteros ingratitudinis referendos modos, eſt igitur ſecundus modus ingratitudinis ſi donatarius accuſat ſuum donatorem, de crimine digno mortis ſupplicio, vel mutilationis alicuius membri. Et hæc ingratitudo eſt grauior priore, ſiquidem, verbo tenus, hæc autem opere, deturpat donatorem. Tertius modus, ſi ex accuſatione criminis ſi probaretur, donator magna afficeretũ infamia, aut quarto in magnã iacturam ſuorum laberetur bonorũ, iſti ſunt quatuor modi ſub hac prima cauſa comprehenſi ob quos, ſi probentur coram iudice, priuandus venit donatarius ingratus re donata. Neq; omnes ſunt neceſſarij, quia quilibet per ſe ſufficit. Hæc eñi quatuor ſunt ſigna ingratiſsimi animi, quia mala rependit pro bonis.

Matth. 18.

¶Secundam vero cauſam, iã accipe ex eadem lege, ſi iratas manus iniecit in donatorem. Hoc autẽ intellige, ſi percuſsit animo iniuriandi. Poterit eñ fieri, quod donatarius inuaſus ab ipſo donatore percutiat eundẽ, non animo iniuriandi, ſed ſe defendendi. ¶Itẽ poterit fieri, qđ donatarius ex ignorantia percutiat grauiter ſuum donatorẽ. Et caſibus iſtis nõ eſt ingratitudo. l. ſi ignorans. ff. loca. capit. ſi vero. el. 2. de ſent. excõ. ignorantia enim facit inuoluntariũ: verũ poſſet eſſe ignorantia affectata, quæ non excuſaret donatariũ, aut craſſa, quę etiam non excuſat prorſus. ¶Sed qđ ſi ioco ſe percuteret? ſæpe nanq; accidit ex ioco, percutere, verum quod iocoſe fit pręter intentionẽ fit: & ideo non imputabitur, ſi quidẽ tunc non eſt ingratitudo. ¶Sed quid ſi per aliũ percuteret & nõ propria manu? vtiq; quod per alios facimus perinde reputatur, ac ſi nos ipſe faceremus, ideo ingratitudo tunc eſt. 17. q. 4 ſi quis ſuadẽte. Et cap. mulieres. in fine. de ſent. excom. Et idem videtur dicendũ ſi non manu, ſed pedibus percutiat, vt ſi iniecerit calcem, calcitrando donatorẽ, Imo hæc ignobilior eſt percuſsio, calcibus agere contra donatorẽ, quia maiorẽ præ ſe fert contemptũ, vt percutere arundine, vel ligno. Et vniuerſa hæc ſubnotantur, ex verbis legis præcitatæ iniiciendo inquit manus iratas. Quid eſt enim manus irata, niſi procedẽs ex ira? Eſt enim metaphorica locutio manus irata, pro percuſsione, quæ ex ira ꝓficiſcitur. Manus enim non poteſt iraſci: at vero, effectus manus, eſt percuſsio quæ fit manu. Vnde effectum, nominat lex ex nomine cauſæ, vt imaginẽ affabrè depictã, dicimus eſſe optimã manũ. Quocirca, qñ cũ fit percuſsio, ex ignorãtia vel ex ioco vel ad defenſionẽ propriã, tunc percuſſio, nõ procedit ex ira, ſed ex alijs cauſis ideo de huiuſmodi percuſsionibꝰ, nõ venit lex hæc intelligenda. ¶Tertio cauſa eſt, ſi donator intulerit magnũ damnũ, rebus donatoris, vt ſi donatariꝰ deuſſit ſegetes, vel ſi euertit domum, aut ſi armenta vel greges abegit, aut ſi furatus eſt rem donatoris. Neque neceſſe eſt,

Non eſt ingratus donator, qui animo ſe defendẽdi eum percutit ex. c. ad aures. & ex c. In quibuſdam de pœnis. & ex c. ſi vero. de ſent. excõ.

quod damnum ab eo illatum. vel eius iuſſu, ſit damnum totius ſubſtantiæ, ſufficit quod ſit notabile damnũ, id quod iudicis arbitrio, reſeruatur pendendum.

¶Sed quid ſi fuit damnum attentatum, & non illatum, ſunt Iuriſconſulti, qui tunc nõ eſſe reuocabilem donationem autumẽt. At videtur ex. l. iſta, quod etiã tunc dignus ſit pœna reuocationis. Subdit enim quartam cauſam, ſi donatarius, machinatus eſt mortem donatoris, ſi ergo machinari mortẽ, eſt intentare mortem, & ex ſola machinatione, eſt dignus pœna reuocationis, ſi probetur, igitur eodem modo, ſi machinatur demoliri ſubſtantiam donatoris, ſunt qui ſoluant eſſe diſcrimen, quia in machinatione ad mortem, eſt delictum, non tamen, in primo caſu. vt Grego. Lop. in gloſſa ad præfatam legem, ſed re vera, vtrobilibet eſt delictum, etſi in machinãda morte multo grauius, nam qui intentat furtum, punitur tanquam fur.

¶Quod ſi quærat aliquis, ecquid ſi donatarius adulterauit vxorem donatoris, aut filiam eius coiuit, &c. nũquid erit ſatis vt donatio reuocanda iudicetur, ſanè ita videtur, quia huiuſmodi ſunt atroces iniuriæ. ¶ Cum hac lege, conſonat cap. vlti. de donationibus. Neque putes, quod etſi quatuor ſunt recenſitæ cauſæ, à lege, quod ſolum earum eſt habenda ratio, imo etiam & omnium ſimilium, quia ſimilium idem eſt iudicium. Circa prædicta ſubrepit dubitatio, & quid ſi eſſet donatio remuneratoria. Quãdo ſcilicet, donatũ eſt aliquid alicui, propter eius merita, quia videlicet, bene meritus eſt de illo, nũquid tunc donatarius, ſi iniuriã fecerit donatori, erit locus reuocationi? videtur enim quod non, etenim, ſi quid donatum eſt merita donatarij poſcebant.

¶Et confirmatur hæc ratio, quia huiuſmodi donatio remuneratoria, non eſt propriè donatio, ex. l. Aquilius. ff. de donationibus. Et facit cum iſtis. l. ſi pater. § primo. eodem titulo. Et gloſſa. l. fina. C. de reuocand. donat. idem videtur amare placitum, ſuffragatur eiſdem in cap. fina. de donat. Abbas.

¶Aliijs arridet contrarium placitũ quorum fundamentum eſt, quod magis præponderant mala merita poſteriora, quã bona merita priora, quoniam vltima culpa nocet. l. ſi per emptorem. ff. de actiõ. empt. in quam ſententiam iuit Iacobus de Rauẽna & Baldus, pro ea argutatur.

¶Et quidem non eſt facile diſertu, veritas huius dubij. Enimuero, ſi obligatio ciuilis obſeruatur, vera eſt donatio, quia gratis datur, vt gratia opponatur ciuili debito. Quod enim ex debito non datur, gratia eſt, ad Romanos teſtante Paulo. cap. 4. vnde gratia, poteſt referri, vel ad debitum ciuile, vel ad debitum naturale, ſi gratia eſt, quę procedit nõ ex debito ciuili, hoc modo donatio remuneratoria verè eſt donatio, quia non ex debito procedit ciuili, ſi vero gratia ſumatur, quæ ex nullo debito eſt, vel ciuili, vel naturali, hac ratione donatio remuneratoria, non eſt propriè, imo nullatenus eſt donatio, quia ex debito cum procedat, rationem donationis, iſthæc proceſsio ſoluit. Ego tamen maliẽ dicere donationem remuneratoriã eſſe donationem ſimpliciter, quandoquidem ea eſt, quæ non procedit ex propriè debito. Nanque obligationem naturalẽ, nemo dixerit, eſſe propriè obligationem, ſed ſolum eſſe obligationem ex congruentia quadam, vt videlicet, quod coram cano capite ſurgamus, & canos reuereamur: eſt hoc ſanè debitum naturalis decentiæ, nihilominus, qui ſenectutem reueretur gratis facit. Ita in propoſito ſecundũ quid tamen, non eſt donatio, quatenus datur propter aliquale debitũ, ſcilicet naturale vt Æthiops eſt ſimpliciter niger, at vero ſecundũ quid eſt albus puta ſecundũ dentes. Aut ſecundo dicere oportebit, in hac re eſſe diſtinguendum etenĩ poteſt fieri, quod in donatario ſint merita, ſed lõgè imparia donationi quippe donum, multo excellit merita, adeo, vt collata donationi, non reputẽtur merita: vel donatio nõ excedit merita. Iam vero hac ſuppoſita diſtinctiõe, dixerim, quod in primo caſu, vera eſt donatio. Quoniam, etſi merita præceſſerunt, verum donum excedit multo meritorum valorẽ: vnde gratis datur, quia nõ ob merita, quę tantũ non promeruerũt, donũ, ſed potius ex largitate donatoris, ſi vero in. 2. caſu res agatur tũc nõ eſt donatio propriè; vel vt rectius dixeris nõ eſt prorſus donatio, quia meritis correſpondet.

Donatio remuneratoria an ſit ꝓpriè donatio.

det. Et in hoc caſu lex. Aquilius ſupra indicata eſt habeoda. Et quod dicunt iuriſtę, in donatione remuneratoria, etſi excedat ſummam taxatam à lege, in donationibus faciendis, non eſſe neceſſariã inſinuationem, verum eſt, itemq; quod in huiuſmodi donatione, non eſt locus reuocationi. Namq; in priori caſu, ſanè arbitror eſſe locum reuocationi, quia vt aiebã, merita multo interuallo, exceduntur à donatione, vnde adhuc gratis eſt, huiuſmodi donatio. Diximus enim, donationem non propterea, non eſſe propriè donationem, etſi fiat prætextu alicuius congruentiæ. Nam vt Theologi tradunt merita congrui, non tollunt ſi pręcedant rationem gratiæ ſubſequentis quæ propter illa datur, vnde in peccatore, nihil eſt condigni meriti, ſed ſunt multæ congruentiæ, ob quas à Deo iuſtificatur, ſcilicet, quia atteritur, de erratis ſuis quia gehennam timet, & alia hoc genus, quæ in. 4. Sent. lib. nos vberius diſcuſsimus. Non me latet Iulium Clarum lib. 4. §. donatio. q 3 dixiſſe eſſe communem ſententiam donationem remuneratoriam, non eſſe propriè donationem, & ideo in ea non eſſe neceſſariam inſinuationem. Et ideo, poteſt fieri inter prohibitas perſonas, vt inter patrem & filium & virum & vxorem, quippe. ll. prohibent inter has exerceri perſonas donationem propriam, non impropriam.

¶Vnde ſi filius habet merita, pater ob merita donans valebit donatio, quia eſt impropria, modo pater probet filij merita, ne deludatur lex, hoc vetans. Tametſi in perſonis non prohibitis à lege, ſat ſit aſſertio donantis ſine ampliori probatione.

¶Tu lege apud ipſum iura & autores quos ipſe citat ego vero omnia intellecta puto ſub cenſura priori. Idemq; dixerim de reciproca donatione, quam mox enodabimus.

Donatio vna poteſt eſſe ſimplex & remuneratoria ſecundum diuerſas rationes

¶ Verum interim ex pręhabitis inferas, quod huiuſmodi donatio, quæ excedit admodum merita donatarij non valet, vt etiam Bart. in. l. ſi quis pro eod. §. 1. in fi. ff. de fideiuſſore ſentire videtur. Quod ſi dixeris; igitur donatio huiuſmodi ex parte erit ſimplex donatio, & ex parte erit remuneratoria recte dices. Quandoquidem habita ratione ad partem donationis, quæ æquatur meritis donatarij, erit ex ea parte remuneratoria, & ex ea parte neq; reuocabitur, propter ingratitudinem, neq; egebit inſinuatione, & inter perſonas prohibitas alioqui, valebit, ſi celebretur.

¶Ex ea vero parte, qua ſimplex eſt, ſubibit modum aliarum donationum ſimplicium, quas hactenus proſecuti ſumus.

Donatio reciproca an ſit proprie donatio.

¶Idem dicito de reciproca donatione, vel viciſsitudinaria: quando, ſcilicet, quis donat ſperans donari, vel vt donetur. Hanc enim etiam referunt iuriſconſulti, inter non proprias donationes, vt gloſſ. in. l. licet, in verbo, mortis cauſa. C. de pactis, & reputatur communis ſententia, ideoq; non eget inſinuatione, neq; in ea habet locum reuocationis lex, aut perſonæ prohibitæ aliâs ex lege, ad hanc exercendam prohibentur.

¶Porro hæc intellige, vt priora. Namq; poteſt quiſpiam, donare parum ſperans donari multo, vnde multo excedet redonatio donationem, vt liquet ex præhabitis.

2. Dubium.

¶Secunda dubitatio erit, num ſi donator, iuramento firmet ſe non reuocaturum donationem, etiamſi ingratitudo donatoris reuocationem poſcat, donator tunc habebit actionem ex ingratitudine donatarij? Reſpondetur, tale iuramentum non cogere ad ſui obſeruantiã, neque ſi pactum, vel promiſsio, de non reuocando interueniat, iuramenta enim & pacta, non poſſunt eſſe cauſa, vel incẽtiuum delinquendi.

¶ Porro ſi huiuſmodi iuramenta cogerent ad ſui obſeruationem prouocarẽt, donatarium, ad ingratitudinem committendã in donatorem, vt ſatis liquet ex dictis in priori libro. Peccaret ergo, qui iurat ſe non reuocaturum propter ingratitudinem, at iuramentum non eſt obſeruandum, neque promiſsio, aut pactum, quia in malis promiſsis, non eſt ſeruanda fides.

Dubium. 3.

¶Dubitabis tertio, ſi donatarius fuit ingratus erga ſuum donatorem, & nihilominus donator, ſub ſilentio, ingratitudinem diſsimulat, num mortuo donatore, penes hæredes erit facultas, ſupplendi donatoris negligentiam, aut rumpendi ſilẽtium in reuocando, quod reuocare neglexit.

¶Reſpondetur, penes hæredes non eſſe huiuſmodi facultatem, puniendi ingratitudinem, quam donator noluit punire. Et itidem mortuo donatario ingrato, non poteſt donatarius, reuocare donationem, vel donum ab ipſo hærede vt determinant Odoar. Cynus, Albe. Faber, & alij doctores in. l. fina. C. de reuo. dona. & gloſſa ord. in. d. c. fin. de donationibus. Et rationem tribuũt, quia huiuſmodi facultas puniendi ingratitudinem, vel actio ad puniendum eam, non tranſit ad hæredes, neque paſsiuè, neque actiuè vt in. l. vnica. C. ex delictis defunct. Quę omnia vera ſunt, quando donatori conſtitit ingratitudo, & potuit illam punire, eam reuocando & noluit, aut neglexit. Tunc enim videtur, quod ingratitudinẽ, remiſerit ingrato, tacitè dando veniam. Nam que ſi ipſe ignorans fuit, & poſtmodum hæredibus ingratitudo innotuit, aut ipſe non potuit, quamuis voluit, at hæredes iam poſſunt, quia forte ingratus donatarius erat viuente donatore valde potens, at vero mutato forte rerum proſperum curſu, deiectus eſt à potentia vnde poſſunt agere in eum hęredes tunc actio etiam tranſit ad hæredes, quippe donator ex impotentia, non egit contra ingratum, aut non potuit ſi forte erat valde diſtans, &c. item limitant iuriſconſulti ſi habebant præparatam querelam quando mortuus eſt, aut ſi conqueſtus erat iam coram iudice, de ingratitudine, item limitant hanc ex ingratitudine reuocationem habere locum, in donationibus perfectis, quia ſi eſſet ex iure reuocabilis vt eſt donatio facta filijs tertiæ partis bonorum, quę reuocari poteſt ex iure, quã diu pater vixerit, vt ſupra ex. ll. regni oſtenſum eſt, hoc genus enim donationes poſſunt reuocari etiam nulla extante ingratitudine, quia non cenſetur perfecta donatio, quippe quæ ex iure eſt reuocabilis. Habes multas allegationes apud Grego. Lop. circa hæc, quas tu videre poteris. l. 10. tit. 4. par. 5.

Lex l. 1. ſi vnus §. illud. ff. de pactis text. in l. cõueniẽ de pactis doce.

Donatio quæ ex iure eſt reuocabilis non eſt perfecta.

¶.4. Dubium, & quid ſi mater defuncto marito, alteri nuptura fecit donationem filio ſuo, quę ex marito priori retulerat, quibus caſib⁹ poterit reuocari donatio hęc lex pſata. 3. refert caſus, quorũ prior eſt, ſi poſt donationem filio factam, machinatur matris mortem, ſecundus, ſi iniecit in matrem manus iratas. Tertius, ſi conatur filius iacturam facere, in bonis maternis, vel maiorem partem eorum. Et propter quamlibet harum rationem, ſeu cauſam, poterit mater ex iure agere coram iudice, & tutiſsima conſcientia ad reuocandum donationem factam filio, ob filij impiam ingratitudinem in matrem.

Tres caſus quib⁹ poteſt mater reuocare donationẽ filio factam.

CAPVT IIII.

De donatione cauſa mortis.

SVnt donationes, quædam quæ vocantur cauſa mortis, ideſt quarum eſt cauſa mors aut mortis inſtans periculũ. Sæpè enim homines, videntes, ſe morti vicinos, vel ex morbo vehementi, vel ex periculo inſtanti, vel belli, vel maris, vel aliàs, quædam donant, non donaturi tamen, ſi perſuaſum eſſet illis, vel morbũ vel periculum quo vrgentur euaſuros. Donatio hæc non eſt perfecta, ſiquidem habet ſuſpenſum effectum in tempus mortis. Namque morte confirmatur, in ſtar vltimæ voluntatis. Et ideo ſapit vltimam voluntatem, quamuis etiam ſapiat naturam contractuum. Siquidem requirit partium præſentiam. l. inter mortis, verſi. 1. ff. de dona. Etiam fit ſtipulatione ſeu promiſsione, iam vero traditione rei donatæ. De huiuſmodi donatione, extat. l. 11. part. l. commemoratæ quæ conſtituit, eſſe validam donationem. Namque poſt mortem donantis, donatarius habet actionem, ad rem donatam, quia fit eius, tanquam ex perfecta iam donatione.

Donatio cauſa mortis teſtes requirit & partiũ præſentiã.

¶Verumtamen, hæc donatio trifariam eſt reuocabilis, & primo, ſi is cui facta eſt donatio mortis cauſa, prius quam donator, diẽ obiuit ſuum ſecundo, ſi donator, eripitur à morbo, aut euadit periculum, quorum cauſa, impulſus fuerat donationem facere. Tertia ſi pęnitet donatorem ſe donaſſe, antequam moriatur.

Trifariã reuocatur donatio cauſa mortis.

¶Hanc etiam donationem ex iure facere poteſt, quilibet qui poteſt condere teſtamentum. Et. l. prædicta addit, quod quamuis filiusfamilias non poteſt condere teſtamentum, at ex patris autoritate,

tate, poterit donationem huiuſmodi cauſa mortis facere, vt autem donatio hæc valeat, quinque teſtibus, eſſe vallandam lex hæc dicit.

¶ Circa omnia hæc breuiter annotare licebit aliud eſſe donare morientem, aliud mortis cauſa. Nam qui donat preſſus, vel periculi anguſtia, vel coarctatus mortis vinculis, nulla facta mentione mortis, vel periculi, cenſetur donare ſimpliciter, quippe qui non expreſsit cauſam donationis eſſe, vel quia mors, vel quia periculum vrgebat mortis, vt expreſſe habetur l. Seia. §. fi. ff. de dona. cauſa mortis. Et doctores iuriſconſulti, agminatim in hanc ſententiam conueniũt. At vero ſi in foro conſcientię res hæc verſetur, ſi faciamus aliquem, quia ſe putat iamiam moriturum, aut credit, ſe non euaſurum, maris tempeſtatem, aut belli furorem, quo cingitur, vel aliâs, vel amico, vel ſocio, &c. donare aliquid cum traditione, re vera, non alio animo, quam quod deſperet vitam, num hic ſi conualuiſſet ex morbo, aut euaſiſſet periculum, qui acceperat iã ſibi rem dono traditam, poterit ne ſibi eandem reſeruare, etiam alio reclamante, & iurante, quod mortis cauſa dono tradiderit? Enimuero hæc donatio ſimplex videtur, ſiquidem non expreſsit donationis cauſam eſſe mortem, neque teſtes qui aderant, vt ſupponimus hoc teſtantur, ſed reuera, donator, non alio animo donauit, niſi ex vitę deſperatione, at imprudens hoc ipſum, non expreſsit. Et quidem in foro exteriori ex iuribus allegatis videtur, quod donatarius poterit, rem illam habere, vtpote ſibi donatam, neque tenebitur credere iuramento donatoris. Namque etiamſi exprimeret ſe mortis cauſa donare, ſi teſtes non adfuiſſent quinque ſecundum iura antiquiora, aut tres ſecundum ius noſtri regni, vt ſub hæc patebit, inefficax eſſet donatio. Quid quod nihil expreſsit, ſed animo, vt ſupponimus ſuppreſsit.

¶ Verum dixerim in foro conſcientiæ, ſi donatarius, hoc idem ſibi perſuaſum habuiſſet, ex multiſque forte coniecturis, animum hunc eſſe donatarij, exploratum habens, quod tenebitur, vel periclitanti euaſo periculo, vel ęgroto mortis timore depulſo, quod ab illis dono acceperat. Quia vt ſæpè dicebam. ll. ſępè procedunt ex humana præſumptione, vt lex hæc etiam procedit.

¶ Quandoquidem ſi nihil exprimitur de morte, aut de mortis periculo, reputatur, quod donans in huiuſcemodi articulis ſimpliciter, non tamen cauſa mortis donare.

¶ Et hæc præſumptio, vt poteſt plerumque eſſe vera, nonnunquam etiam fallere poterit: vt in noſtro caſu.

¶ Porro conſcientiæ iudicium, non ex præſumptione, ſed ex veritate ferẽdum eſt, cum ergo hæc ſit veritas animi vt ſupponitur ex caſu, confeſſarius, cui pœnitens forſan hunc inſtillaſſet ad aures caſum, debuiſſet eidem iubere reſtitutionem. Niſi huiuſmodi donatarius deponat conſcientiam, & credat, ex melioribus ductus coniecturis, ſimplicem fuiſſe donationem. Quod ſi dixeris, an non ſufficit rem donare, in mortis articulo, vt credatur mortis cauſa eſſe factam? Non ſanè vt ſupra tradebamus. Enimuero, hoc ſanciuerunt iura exprimendum eſſe coram teſtibus, ſe cauſa mortis rem donare, ſiue rem tradat, ſiue ſtipuletur tradendam quod ſi quæſieris, num ſatis erit dicere, hoc tibi donabo poſt mortem meam, vt reputetur cauſa mortis? Non vtique, ſiquidem verba hæc ſanus homo, & in nullo periculo conſtitutus poterit dicere, donabo tibi hoc vel illud, poſt mortem meam vt liquet, ideo creditur quod ſit donatio inter viuos.

¶ Sed inſultabis, ecquid ſi in mortis articulo, quis conſtitutus, vel anguſtijs alicuius periculi mortis, afflictatus, dixerit donabo hoc, vel illud tibi poſt mortem meam. Namque tunc videtur perinde eſſe ac ſi cauſa mortis donaret. Quamuis enim verba hæc abſolutè pronuntiata donabo poſt mortem, non ſignificent donationem eſſe ex cauſa mortis, nam ſolum ſignificant dilationem ſolutionis poſt mortem, verum ex adiunctis circũſtantijs, videtur ex cauſa mortis donationem fieri præſeferre ſermo ille, vnde ſi fiat cum ſolennitate debita teſtium, videtur, quod ſi morte ſubſecuta, ſit valida donatio, & continuo transferat dominium rei donatæ in donatarium ſubmota autem illa ſolennitate teſtium, videtur quod non valeat, quia cenſetur eſſe donatio cauſa mortis. Cæterùm Iuriſtæ

multa

multa de dubio hoc diſſerunt vide Bal. in.l.ſi mortis.&in.l.in donationibus. C. ad.l.falci.

L. fi. C. de dona. cauſa mortis.

Quæ ſolennitas teſtiũ requiratur ad donationẽ ex cauſa mortis, quibus ſubmotis nõ valet.

¶Dubiras forſan, nunquid ſit neceſſaria ſolennitas.5.teſtium, vt diſponit præfata lex parti.ex iure cõmuni? Reſpondetur, ex iure noſtri regni, non eſſe neceſſariam ſolennitatem.5. teſtium, vt valeat donatio ex cauſa mortis, ſiquidem teſtamento nuncupatorio, ſufficiunt tres teſtes, cum tabellione, vt habetur, lib.5. recopil.l.1.tit.4.id quod item ſufficit ad codicillum.ergo ſimiliter ad donationẽ ex cauſa mortis tanta. Nam non maior, requiritur ad donationem ex cauſa mortis cum ſit maior cauſa teſtium numerũ augendi in teſtamento, quam in huiuſmodi donatione. Item ex.l.ſuperius citata, is poteſt donationem facere ex cauſa mortis, qui potens eſt condere teſtamentum, igitur ſufficiet huiuſmodi donationi teſtamenti, & codicilli ſolennitas teſtiũ. Quod ſi rogitas & quid ſi ſunt quinque teſtes, ſine tabellione videtur quod valebit, ſicut & teſtamentũ ex.l. dudum indicata.

Teſtamẽtũ ſub.5.teſtibus ſine tabellione valet, idẽ de donatione ex cauſa mortis dicito vt in teſtamẽto nũcupatorio.

¶Obſerua, autem quod huiuſmodi lex partit. dicens filium conſtitutum ſub patris poteſtate, non poſſe condere teſtamentum, neq; donationem ex cauſa mortis, niſi ex patris aſſenſu, fuiſſe reuocatam, per legem Taurinam.5. quæ continetur lib. Recopila. dudum indicato. Quæ filio conſtituto ſub patris poteſtate plenam tribuit poteſtatem teſtandi perinde atque ſi ſub patria non contineretur poteſtate, modo tamen legitimam ſit aſſecutus ætatem, vnde etiã ſequitur, quod poterit etiam donationẽ huiuſmodi facere: etiam citra patris aſſenſum, Namq; ſi quod maius eſt, poterit præſtare, ſine aſſenſu patris. Enimuero docente lege, perinde ſe habet in huiuſmodi editione teſtamenti, atque ſi eſſet liber à patre. Porro liber à patre, ad condendum teſtamentum, non eget patris poteſtate, igitur ad id quod minus eſt, ſcilicet, ad donandum aliquid ex cauſa mortis cur egebit? Ex iſtis inferas; quod ſi donatio fit, ſine ſolennitate prædicta, non tenet donatio, & qui forte, iam habet rem in ſua poteſtate donatam ex cauſa mortis, citra hanc ſolennitatem teſtium prætactam tenetur eam reſtituere hæredibus defuncti. Quippe donatio quæ nulla eſt, ipſo iure, morte donatoris, confirmari nequit.

In. l. inter mortis cauſa.ff. de donat. cauſa mortis.

¶An verò vxor, poſsit donare ex cauſa mortis, citra viri conſenſum, controuertitur, à iuriſconſultis. Etenim donatio hæc videtur habere rationem contractus, quippe debet fieri inter præſentes, vt ſupra traditum eſt. Namque ſi abſenti fieret donatio ex mortis cauſa cenſebitur potius legatum, vel fideicõmiſſum, quam donatio cauſa mortis, vt Barto.docet.l.1.ff.de dõna.cauſa mortis, cuius opinio communiter approbatur teſtante Iaſo.in eadem.l.1.num.1. At vero mulier non poteſt contractus celebrare, niſi ex autoritate mariti, vt ſupra tradebatur, igitur neque donare, ex mortis cauſa, cum ſit quidam contractus. Ex parte vero diuerſa, videtur, quod poſſit cauſa mortis donare. Siquidem donatio huiuſcemodi æquiparatur vltimæ voluntati, at diſpoſitio vltimæ voluntatis mulieri competit, ſine mariti voluntate. Imo filiofamilias, cui negabatur ex iure communi facultas teſtandi, concedebatur donandi facultas ex cauſa mortis. l. tam is.§. 1. eodem titul. iuriſconſulti diſtingunt, duo dicentes eſſe in hac donatione ex mortis cauſa obſeruanda, aut ordinatio, & ſolennitas ſeu forma ex qua debet celebrari, aut effectum huius donationis. Quod ſi formæ habeatur ratio, tunc cenſeri debet contractus, ſiquidẽ forma eius eſt, ꝙ fiat, inter præſentes, ſaltem nuncio, vel epiſtola, &c. nam ad abſentes, non ſe tendit donatio ex cauſa mortis, etiamſi multi contendant, quod donatio poteſt fieri abſentibus, etiamſi non interueniat epiſtola, vel nuncius abſentes iungens, de qua re nos ſuperiori libro.5. ſatis diſputauimus, & infra nonnihil tangemus.

¶Verùm quale quale illud fuerit, donatio tamen ex cauſa mortis, non eſt appellanda, ſi abſenti fiat; ſed vt dicebam potius eſt legatum, aut fortè, quod magis crediderim, quæſtio hæc eſt de nomine. Quod ſi dixeris, contractus non requirit, tot teſtes, quot ex iure communi donatio ex cauſa mortis requirit. Namque requirit.5. teſtes. l.fin. C. de donatio.cauſa mortis.

¶Reſ-

¶Reſpondetur, quod numerus teſtium, non tollit naturam contractus. Quippe ſæpe augentur, ad obuiãdum fraudibus quæ in quibuſdam contractibus ſunt familiarius ſubrepentes.

Donatio cauſa mortis differt & conuenit cũ vltima voluntate.

¶Quid quod ex iure regni, ſufficiunt tres teſtes, vt ſupra tradebam. Porro ſi effectum obſerues, confertur vltimæ volũtati, ſiquidem vltima voluntas, eſt efficax poſt mortem teſtatoris, vt Paulus ait, teſtamentum in mortuis eſſe confirmatum, ad quam rationem, & donatio ex mortis cauſa, quia tunc perfecta eſt, poſt mortem donatoris aptè confertur vltimæ voluntati.

¶Quamuis differt ex alio multo interuallo, ab vltima volũtate. Nam donatio huiuſmodi, non requirit aditionem rei donatæ, quia abſq; aditione hæreditatis valet, & tenet donatio hæc.

¶Siquidem, vel donatario data, vel tradita eſt res donata. Et tũc ſubſecuta morte dominium, quod cœperat initiari ex traditione completur, morte donatoris, ſi vero ſola fuit promiſsio, tunc hæres defuncti, eſt tanquã creditor à quo petenda eſt res donata. Et ille ex iure, & ex conſcientia tradere rem donatam, donatario ex promiſsione. At vero legata, quantumcunq; pia, & priuilegiata, ſaltem ab inteſtato requirunt aditionem hæreditatis. Et hæredes item ex teſtamento, vel abinteſtato, etiam ſunt introducendi in poſſeſsionem hæreditatis, à iudice competente, vt extat. l. 3. tit. 13. lib. 4. Recopilationum.

¶At vero iſthęc donatio, neq; ex teſtamento, neq; abinteſtato, requirit huiuſmodi aditionẽ hæreditatis, vt tenet Bal. l. 2. ff. de lega. 1. cui ſuffragantur Angelus Pau. Alexan. Soci. Iaſo. Lancelo.

¶Vnde infertur à quibuſdam iuriſconſultis, quod mulier non poteſt facere donationem mortis cauſa, iniuſſo marito, & probant. quippe donatio huiuſmodi eſt contractus quidam, vt ſuprà traditũ eſt, at vero contractum celebrare non poteſt vxor ſine autoritate mariti.

¶Quibus ſi obijcis, item habet conſortiũ iſtæc donatio, cum vltima voluntate, igitur poterit propter hanc ſimilitudinem, & participationem, vxor donare, iniuſſo marito.

¶Reſponderi poterit, quod plus habet de ratione contractus, quam de ratione vltimæ voluntatis, ideoq; quæ negantur mulieri, ex contractu ſunt eidem negata, ex hac donatione, verũtamen hoc placitum, quod arriſit Anca in conſilijs ſuis, conſi. 384. & item Alex. in l. 2. ff de legatis. & alijs iuriſconſultis, alijs nõ fuit cordi, imò contrarium defenſant, vt Iaſ. in dicta lege. 2. ff. de lega. Et Rol. l. 2. de verb. oblig.

¶Veruntamen omnes ſibi debent conuenire, quod ſi vir approbauit poſtea huiuſmodi donationem cauſa mortis, quã mulier fecit citra viri conſenſum, quod donatio valebit.

Vir ſi probatam habuerit donationem vxoris hac defuncta, non valebit approbatio.

¶Quamuis non eſt perſpicuum, ſi approbauerit eandem mortua vxore, an valebit talis donatio. Quippe ſi ante mortem, probatam habuit, nulli dubium, illam valere. Porro ſi poſtea probatam habuit, inualidam eſſe duxerim, ſiquidem quod à principio ex iure erat nullum, quocunque adueniente, non firmatur. Donatio autem illa erat nulla ipſo iure, quia facta eſt citra mariti conſenſum, ſuppoſita priori ſententia, igitur mortua vxore, & ſi eam probatam habuerit nihil pendenda eſt probatio, quia quod nihil fuit & nihil eſt, quomodo probari poterit? ſecus eſt quando ipſa viuit, quippe tunc donatrix vxor pendentem tenet donationem, ex viri voluntate. Eſtque quaſi contractus, & donatio conditionalis, ideoque expleta conditione, ſcilicet, ſi vir voluerit, ipſa purificatur, poſt mortem vxoris. ¶Porro, ſi conditione non expleta, vita defungitur donatio expirat ſimulque conditio aboletur.

¶Neque videtur, quod locum habeat hic ratihabitio, ex qua retrotrahitur cõtractus, ad ſuum principium, ex l. donationes. C. de donati. vt ſi pater ratam habet donationem filij, ſiquidem tunc filij donatio adhuc pendens eſt, à patris volũtate, quod non accidit in caſu præhabito. ¶Ego tamen ſuſcriberem libentius, primo placito, quam huic poſtremo. Et cauſam afferam, quippe iura prohibentia, vxorem contrahere poſſe contra voluntatem mariti, intelligenda videntur in contractibus puris hoc eſt, non mixtis cum vltimis voluntatibus, qualis hic contractus eſt donationis, de quo eſt ſermo, videlicet ex cauſa mortis, cæterùm

quale

qualequale hoc fuerit differant iuriſconſulti.

¶ Atvero quidquid ſit de donationibus vxoris, ad alias perſonas, tamen inter virum, & vxorem poteſt eſſe donatio ex cauſa mortis, ſicut & inſtitutio, legatum, & fideicõmiſſum, poſſunt celebrari inter eos. Namq; alter, alterum precibus, blandiſque ſermonibus poterit attrahere, vt prædicta celebrentur inter eos vt. l. fin. ff. ſi quis aliquem teſt. prohi. & in. l. fin. C. eo. tit. vnde facta donatione inter eos, ſubſecuta morte erit valida, etiamſi in vita, non fuerit executioni mandata ex. l. cum ſeruum. §. fin. cum. l. ſequenti. ff. de dona. inter virum, & vxorem. Et in. l. ſi mortis cauſa, inter virum, & vxorem. ff. de dona. cauſa mortis.

Inter virum & vxoré pót celebrari inſtitutio legatum & fideicõmiſſum atq; donatio.

¶ Sunt tamen, qui diuerſum autument, hanc donationem, inter virum, & vxorem, non valere, vt gloſſa ad. l. 2. in principio in verbo legatum. ff. de dot. prælegata. ¶ An vero legatio cauſa mortis, ex poſcat inſinuationem, quando excedit taxatam à lege in donando ſummam, diſceptant iuriſtæ. Multiſq; eorum videtur inualidam eſſe donationem, etiamq; morte ſubſecuta, non confirmari, ſi non fuerit inſinuata prius, ex. l. Donationes quas parentes. C. de donati. inter virum & vxorem. Porro gloſſa ad eãdem. l. in verbo. Diſtinctione, inquit quod valebit donatio. huiuſmodi excedens quantitatem, à lege præſcriptam, non donationis iure, ſed iure relicti, etiamſi non fuerit inſinuata. Et videtur vera narraſſe, quippe textus ait, ſi donator, vel donatrix, ſpecialiter eas, ſcilicet, donationes, in ſuprema voluntate confirmauerit, tunc ſine vlla diſtinctione ratæ habentur. Donatio igitur cauſa mortis, ſi valida debet eſſe, fieri nequit, niſi vſque ad quantitatem lege ſancitam, vnde inferas, quod ſi donatio huiuſmodi fiat abſenti prorſus, ideſt, qui neque per ſe adeſt, neque per epiſtolam, aut nuntium, ad hoc inſtitutum deſtinatum, tũc non egebit inſinuatione, quippe, ſubſecuta morte confirmatur non ex iure donationis ex cauſa mortis, ſed ex iure legati, aut fideicommiſsi, quia hæc fieri poſſunt ad omnino abſentes.

Vide Iuliũ Clarũ. l. 4. §. donatio. q. 9.

An donatio ex cauſa mortis requirat inſinuationem.

¶ Forſan addubitabis, circa prędicta, nũ vſurarius manifeſtus, poſsit donationem facere cauſa mortis? Et hanc ſanè quæſtionem ſinuoſam eſſe ducit Bal. in. l. Executorem. nu. 11. C. de execu. rei iudicatę. Nam ibi videtur affirmare, timidè tamẽ. Alij vero, vt Ripa. in. l. 2. num. 7. ff. de legatis primo, vſurarium manifeſtum negat poſſe donare.

An vſurari⁹ cauſa mortis poſsit donare.

¶ Sed reuera, res hæc promptam habet apud me ſolutionem. Namque ęqua ratio eſt, in quæſtione hac differenda, atq; in ea in qua quæritur, ſi poteſt huiuſmodi vſurarius facere eleemoſynam. Enimuero, vel vſurarius hic non habet alia bona, præter ea quæ ex vſuris ſibi corraſit, & tunc eleemoſynam nequit erogare, ſi quidem eleemoſyna eroganda ex proprijs eſt, non ex alienis, at hic vſurarius, nihil proprium habet, vt ſupponitur, omnia enim quæ habet ſunt fœneratitia, ſi vero habet alia poterit erogare eleemoſynam, modo eleemoſyna nõ excedat facultates ſuas non fœneratitias. In quem prope modum in præſentia dixerim de donatione ex cauſa mortis.

CAPVT V.

An donatio poſsit fieri inter abſentes?

De quæſtione huiuſcemodi, plura tetigimus, lib. proximo, cũ de promiſsionibus ageretur, ideoq; in præſentia perſunctoriè, & per tranſennam, hoc dubium agetur. Et quidem multifariam, de re hac diſſeri poteſt, aut ſecundum ius commune, aut ſecundum ius regni noſtri, aut in foro conſcientiæ. ¶ Quantum eſt ex iure communi videtur certum eſſe, quod donatio non poteſt fieri omnino abſenti, vocatur autem omnino abſens, qui per ſe abeſt, itemque non adeſt per alium: quia neque per nuncium, neq́ue per epiſtolam adeſt, vt contra eſt aliquis præſens, qui vel perſonaliter eſt pręſens, vel per nuntium ab eo miſſum, vel per epiſtolam, eſt præſens. Namq́ue hęc ex abſentibus faciunt præſentes vt dixit Ariſto. lib. 1. Perihermę.

¶ Eſt igitur concluſio iuriſconſultorum, quod ad omnino abſentem, non poteſt fieri donatio. tex. eſt in. l. abſenti. ff. de dona-

donatio. & ex. l. Neque ambigi. C. de donatio. ¶ Addunt tamen non ſufficere, quod interueniet nuntius niſi ad hunc ipſum donationis actum, fuerit deſtinatus à donante. Neque ſufficit, quod aliquis, illam ex motu proprio donatario notificaret, & tunc ille eandem acceptaret vt patet ex gloſſ. in d. l. vindicatam neque ambigi quam ſectatur commune iuriſconſultorum placitum.

¶ Addunt etiam, quod etiamſi donatarius abſens accepiſſet rem donatam poſt quam ſibi verbo tenus eſt facta donatio, non tamen donatarius proinde acquirit dominium rei donatæ.

Donatio ex iure digeſtorũ requirebat ſtipulationẽ & traditionem.

¶ Et ratio horum eſt, quia donatio eſt cõtractus, contractus autem perficitur, ex mutuo contrahentium conſenſu, igitur ſi nullus interfuit nuncius, vel epiſtola patefaciens abſenti voluntatem donantis, non eſt perfecta donatio.

¶ Quia non eſt mutuus conſenſus, contrahentium. ¶ Et rurſus, quia ex. ff. iure olim donatio requirebat ſtipulationem, & traditionem, & hæc requirebat præſentiam, & conſenſum expreſſum partium, at vero ex iure recẽtiori non requiritur ſtipulatio, quæ fit interrogatione ſtipulantis, & reſponſione annuentis ſtipulationi, ſed nudo pacto, poteſt fieri donatio ex diſpoſitione. l. ſi quis argentum. §. ſin autem hoc. C. de donatio. vnde neq; requirit ſtipulationem, neque traditionem, ſed ſufficit eī nudum pactum. At vero hoc pactum deſideratur inter abſentes, quando neq; nuntius, neq; epiſtola interſunt.

Donatio ex iure nouo ſolo nudo pacto perficitur.

¶ Addunt præterea, non eſſe neceſſariũ conſenſum expreſſum, ſed ſatis eſſe virtualem conſenſum vt ſi dono alicui librum præſenti, verũ dono, tacenti, quia videtur conſentire, qui tunc tacet, & cenſetur iam initum, inter donantem, & donatarium pactum ex taciturnitate.

¶ Si ergo promitto tibi donare centum & tu taces virtualiter conſentis, ideo pactum eſt perfectum ex contrahentium conſenſu. Neq; hæc donatio eſt præſumpta ſecundum eos. Dicunt enim, quod diſpoſitio. l. ſi quis argentum non habet locũ in donationibus præſumptis. Quoniam coirent in vnum duæ improprietates, ſeu vt ipſi dicunt duæ ſpecialitates, & quod præſumeretur donatio, vbi non eſſet, ſecunda quod ex pacto nudo daretur actio. Quare inferunt quod promittitur donari aliquid alicui præſenti, & taciti non eſt tunc conſenſus præſumptus ſed verus conſenſus. ¶ Sed reuera, is qui tacet, ad huiuſmodi promiſſionem, poterit animo diſſentire, at vero tacere poteſt vel propter reuerentiam donatoris, quia non audet coram ipſo diſſentire donationi, vel ob alias cauſas, & ideo conſenſus hic præſumptus videtur, vnde regula iuris habet, qui tacet conſentire videtur, quod idem dictu eſt, quod pręſumitur conſentire. Et hoc verum, quando tenetur alterutrum exponere vel diſſenſum, vel conſenſum. Quidquod ſi nõ tenetur, vt quã do aliquis mihi donat, vel promittit donaturum equum.

Differit placitum iuriſconſultorũ.

Quinimo in foro conſcientiæ, & ſi teneatur alterutrum exponere, ſi tacuit, & intrinſecus diſſentiſſet, nullus eſt contractus, vt in matrimonio, apertum eſt exẽplum, vnde donatio, cum ſit actio donãtis, in donatarium, ſi præſumpta ſit donatio, ex parte donantis, non tenet donatio, verum ſi ſit præſumptio, ex parte donatarij, tenebit donatio, vt accidit quando tacet, & in. l. 26. tit. 11. par. 5. habetur quod ſi dixero, alicui promittis mihi dare centum dipondia, & ille alius dixerit, promitto centum & quinquaginta, at ille qui recepit promiſsionẽ tacuerit, quod ſolum obligatur dare centum, quia præſumitur ex ſilẽtio quod ſolũ cẽtum, quæ petijt volebat. Quia ſi totum voluiſſet, totum expreſſiſſet. Tandem ſecundum communiorem opinionem, donatio etiã ſi fiat ſine ſtipulatione, & traditione ſed ſolum ex nudo pacto donandi, vt ex ſola promiſsione donandi oritur actio, cõtra donantem. ¶ Si vero, ius regni obſeruetur, quod ego late retuli in lib. proximo, ex lib. recop. Et originaliter. l. 3. ti. 8. lib. 3. ordina. quod diſponit, quod quomodocumq; appareat, quemquam voluiſſe alteri ſe obligare, ad aliquid faciendum, vel dandum, &c. quod maneat obligat⁹. Ex qua lege, omnino videtur, quod ſi conſtet quod quiſpiam, voluerit ſe abſenti obligare, vel promittendo, vel donãdo, etiamſi nullus, vel nuntius, vel epiſtola, vel procurator interueniret donatarij nomine, quod teneretur ex promiſſione, vel ex donatione, aut ex quouis

Quando donatio viciatur ex præſumptione.

Deciditur quæſtio ſecundum ius regni.

alio

alio contractu.¶Quoniam.l. verba ſunt generalia, ad omnem obligationem ex contractu prouenientem.¶Quamobrē, oportebit diſcutere, quomodo apparebit, quod quis voluerit ſe obligare abſenti? Num requiritur notarius, qui nomine abſentis ſtipuletur donationem? imo ſufficiunt teſtes ſoli coram quibus profiteatur ſe alteri donare vel promittere donaturum, aut ſe profiteatur venditurum alteri domum, vel equum, aut permutaturum, &c.¶Et quidem lex hæc, videtur ſatis rationi conſentanea. Etenim qui vocauit notarium vt conſcriberet donationē alteri factam, aut qui aſciuit teſtes, nunquid temerè hæc factitat? non arbitror, ſed volens authenticè demōſtrare ſe velle obligari alteri abſenti. Enimuero ſi noluiſſet, quorſum vocaret teſtes, aut aſciſceret notariū.¶Et augetur & declaratur hæc ratio. Etenim obligatio ad alterum, ex voluntate mea. v. g. procedit, non ex præſentia eius cui volo obligari. Non enim præſentia alterius eſt cauſa meæ obligationis, quia & ſi eſſet pręſens, ſi nollem, non obligarer, igitur vel præſentia, vel abſentia, impertinentia ſunt ad generandam obligationem in me ad alterum quippe ſola voluntas mea eſt cauſa cur ego obligor alteri, verum cum voluntas ſit occulta niſi per exteriora pateſcat, ſi adſunt teſtes, coram quibus meam ad abſentem profiteor voluntatem, obligandi me illi quantum eſt ex parte mea, iam ſum obligatus. Quippe totū quod meū erat, vt obligarer præſtiti, quocirca maneo obligatus. Cæterum hæc obligatio, vt ſit obligatio ex contractu requirit pręſentiam contrahentium. Quippe contractus celebrari nequit, niſi partium conſenſu. Et partes abſentes, non poſſunt cōſentire, quia abſens, eſt ignorans, & ignorantia facit inuoluntarium.

Præſentia vel abſentia alterius impertinentia ſunt ad obligationē, ſed pertinentia ſunt ad rationem contractus.

¶Itaq; oportet ſubtiliter diſtinguere, inter obligationē ſimpliciter, & inter obligationem ex contractu. Prior etenim, poterit referri ad abſentem, vt probatū eſt. At vero obligatio ex contractu reſpicit præſentes, ideo nunquam eſt dicēdus contractus donationis, niſi quando celebratur inter præſentes, vnde quęſtio propoſita num donatio poſsit fieri ad abſentes, diſtinguenda venit, quantum ego arbitror, aut eſt ſermo, de contractu donationis, & ita reuera non poteſt fieri niſi ad præſentes, vel per ſe, vel nuncio vel epiſtola.

¶Aut eſt ſermo, non de contractu ſed de obligatione ad donandum, vel ad celebrandum contractum donationis, & hæc obligatio poteſt eſſe ad abſentes. Et quidem iuriſconſulti, ſunt varij & implexi in deciſione quæſtionis, & miratu dignum eſt, quot allegant leges & iura vltro citròque, ſed reuera, ſub hac noſtra diſtinctione, nihil ſcrupuli reſtat in quæſtione. Et ius dicens, quod donatio debet eſſe inter præſentes, aptè tradit, quia de contractu eſt ſermo, & lex regni quæ oppoſitum inſinuat, cōmodè docet, de obligatione intelligens ad contrahendum. Et hoc idem mente ſeruato, vt paratam habeas reſponſionem, cum de alijs contractibus, ſimilis huic tibi excitetur quæſtio.

Concordia iuris communis cum lege regni.

¶Vnde ſequitur, quod huiuſmodi, qui ſe obligauit, ad donandum, vel contrahendum, non poteſt reuocare, obligationem, niſi forte is cui ſe obligauit in abſentia, moriatur ante ratificationem ſeu acceptationem obligationis, verum ſi ſe obligans ad donandum, moriatur prius, quam alter ratificet obligationem, ſi donatarius tunc poterit ratificare donationem, voco donationem obligationē ad donandum, videtur quod tunc poſsit, quia per mortē donātis, obligatio prior non expirat, neq; ius donatarij, ob eam cauſam euaneſcit. ¶An vero, defuncto, ante ratificationē, huiuſmodi cui donator abſenti ſe obligauit donare, ius & poteſtas ratificandi donationem tranſeat ad hæredes diſcutiunt variè legum periti alijs aſſerentibus, alijs negantibus.

¶Vnde Iulius Clarus allegat, Paulum de Caſtro, inficiantem, hæredes donatarij, poſſe ratificare donationem huiuſmodi. lib. 4. §. donatio. q. 13. & ipſe nihilominus diuerſam aliorum ſequitur ſententiam. Nempè quod hæredes defuncti ratificare poſsint huiuſmodi donationem.

¶Ego vero dicerem, quod ſi defuncto donatore huiuſmodi, obligatio ad donandum, qua ipſe ſe obligauit, donatario abſenti, tranſit ad ſuos hæredes, quia hæredes tenentur ex eadem obligatione, qua & donator, itē defuncto donatario, hæredibus relinquitur, idem ius ad ratificandum

çandum, quia æqua ratio eſt de vtroque. ¶Vnde ſi ambo ſimul morerentur, hæredes donatoris obligabantur donare, quod donator promiſit donandum, & hæredes donatarij poterant ratificare, aut diſſoluere obligationem. ¶Eſt autē horum cauſa, quia hæres repręſentat defuncti perſonam, vel quo ad obligationē quam defunctus habebat, quam transfert in hæredem, vel quantum ad ius petendi donatum, quod item trāsfertur in hæredem. Etſi non in omnibus hoc verū eſt, ſiquidem ſi donator tacuit, & non reuocauit donationem, quam fecerat ingrato, hæres non poteſt reuocare vt ſupra dictum eſt.

¶Quod ſi adhuc quæſieris & quid ſi donator fecit abſenti donationem, & antequam abſens ratificet ipſemet donator, alteri tradit dono rem, quam alteri dixerat donaturum ſunt qui autument ſecundam donationē præiudicare priori, quia ſecunda eſt donatio actu, alia ſolum in ſpe. Et matrimonium de præſenti ſoluit ſponſalia de futuro.

¶Verumtamē ex dictis patet, quidquid diſcutiant iuris periti. Quod ſecundę donationi non eſt locus. Siquidem donans ex prima, iam ſe obligarat, alteri donādū abſenti, ſcilicet, vnde quātum eſt ex parte ſua iam ablegauit à ſe dominium rei quam donauit. Tametſi adhuc actu non eſt traſlatum dominium, hoc autem nō eſt ex parte donatoris, ſed ex parte donatarij, qui nondum acceptauit. Et argumentum tractum ex exemplo ſponſaliū & matrimonij, non conuincit. Quoniam in ſponſalibus, nō eſt abdicatio dominij corporis alterutrius ſponſi in alium, ſed ſolum quędam promiſsio in futurum abdicandi vnde matrimonium, non fit, acceptando ſponſalia, ſed nouè contrahendo, per verba de præſenti. ¶At vero in caſu propoſito donator quantum ad ſe attinet abdicat à ſe dominium rei donatæ, vnde ex ſola acceptatione donatarij, nullo alio adueniente perficitur contractus donationis.

Deciditur quæſtio in foro conſcientiæ.

¶Porrò in foro animæ, res hæc ſi diſſeratur, dixerim non ſufficere, quod lex regnitradis, quomodocūq; ſcilicet, apparuerit, quod velit alteri obligari manet obligatus. Non ſane hoc ſat ad veritatē fori conſcientiæ. Enimuero, & ſi lex ex teſtibus, vel notario, coram quo fit prædicta donatio appareat in foro exteriori, donationē eſſe celebratam, & iudex ſecundū illia compellet donantem, ſi donatarius contra eum egerit, vt rem donet, quam donandā dixit. Porro ſi animus non erat donandi, etiamſi ſigna exteriora hoc fallaciter tamen demonſtrabant, nempe quia aſciuit teſtes, & dixit coram eis ſe donare, verum fallaciter, quoniam animus longe aberat à verbis, tunc ſanè ille non ſe obligauit ad donandum in foro conſcientiæ, quia obligatio in huiuſmodi contractibus ex animo obligantis pendet. ¶Quod ſi verba requiruntur, eò eſt, quo indicēt animū. At ſæpè fallacia ſunt verba quia ſignificāt, aliter quā eſt. Quocirca, ſi animus nō fuit donandi, nō eſt huiuſmodi obligatus in foro animæ ad donandū, ſiue res agatur cum præſenti ſiue cum abſenti. Quod ſi obieceris. lex huiuſmodi obligare in foro animæ, eſt ſanè verū plerumq; obligare verum ſi ex falſa procedant pręſumptione, non obligant, in foro animæ, quoniam iudex videt, quæ patet, Deus aūt intuetur cor. Huiuſmodi autē lex ex ſignis exterioribus apte iudicat talē donatorē eſſe obligatum, cęterū poteſt fallere hoc iudiciū, quia fundatur in externis apparentijs, quæ ſæpe fallunt, vt Iuuenalis, de quibuſdam hypocritis dixit, ſimulat Curios, & Bacchanalia viuunt. Quod ſi obieceris, ſi ſola volūtas eſt ſufficiens, ad ſe obligādū igit ex ſolo actu interiori homo maneret alteri obligatus, vt ſi dixiſſet intra ſeſe obligare ad donādū, aliquid alicui. Reſpondetur, ꝙ ex acto ſolo interiori, nō datur actio alicui homini, ſiquidē nemo poteſt agere cōtra aliū ex alterius actu interiori quippe qui occultus eſt, verū quia ſoli Deo eſt notus, ideo erga Deum nos poſſumus obligare, ex huiuſmodi actu qui ſolus intuetur cor, vt liquet in votis quæ Deo nūcupant, quæ ſolo actu interno perficiūtur, & obligāt in foro animę. Quod ſi dixeris, etiā ſi alteri nō cōpetat actio ex huiuſmodi actu, nihilominꝰ obligatio ſupereſt in foro cōſciētiæ. Nāq; in hoc foro & ſi nullus petat, obligamur ſæpè. Reſp. ꝙ is qui ait apud ſe, ego me obligo ad donandum Petro poterit nullo obſtante, reuocare hunc actum, & euaneſcet obligatio.

CAPVT VI.

An donatio conditionalis etiam non expleta conditione valida ſit in foro animæ?

QVæſtio hæc patulam habet reſponſionē, in foro exteriori. In quo multi ſunt contractus cōditionales, qui nō expleta cōditione valēt, vt patet in legatis ex conditione impoſsibili non viciatis, vt.l.obtinuit.ff.de condi. & demō. Imo etiamſi ſit poſsibilis, ſimpliciter legatario tamē ſit impoſsibilis, non proinde viciatur, vt ſi legatur alicui, vel fidei eiuscōmittitur vt manumittat alienū ſeruū emptum; dominus tamen ſerui, non vult vēdere ſeruū legatum, tunc nihilominus valebit & ſi cōditio nō fuerit expleta. Quippe non ſtetit per legatarium quominus, emeretur. ¶Vnde etiāſi ſeruus, mortuus interim fuiſſet, fideicōmiſſum à legatario non ſubmoueretur, quippe per eum non ſtetit.l.ſi Titio.ff.de lega. 1. ſimiliter conditio inhoneſta, & ſi non expleatur (imo nō debet expleri) nihilominus, nō viciat contractum.l.filiæ ſuæ.ff. de condi.& demo.Et.l.cum tale legatū.ff. de cōditi.& demonſtra. ſimiliter, ſi quiſpiam legat ſua eccleſiæ alicui, ſub conditione, ſi ibi ſepeliatur. At interim ipſe ſe occidit, aut moritur excommunicatus, talis conditio etiamſi non impleatur tenet legatum, vt arriſit Bar.in.l.miles.§.ream.ff. de adulterijs, ſiquidē per eccleſiam non ſtetit, quominus impleretur cōditio, ſed ex culpa legātis, conditio non fuit impleta, ſectatur hoc idē placitū Bal.in.l.ſi quis ad declinandū.C.de epiſco.& cle.&.l. 1. C.de his quæ pę.no.Et ratio ſuffragatur, quia in legato ad pias cauſas, geminus obſeruatur fauor, & legantis, & eius cui legatur. Vnde quamuis in caſu propoſito, ceſſat fauor legantis, quia ipſe ſe fecit eius indignum & incapacem, non tamē proinde ceſſat fauor eccleſiæ, cui legatū eſt factum.

Legata ex conditione impoſsibili adiecta non viciantur.

Legata ex inhoneſta conditione nō viciātur.

In legatis ad pias cauſas geminus obſeruatur fauor & legātis, & eius cui legatur.

¶Præterea omnis conditio adiecta contractui, quæ vel impedimento eſt matrimonio ſpirituali, vel carnali, reputatur pro non adiecta: & non impleta, non viciat ſubſtātiam contractus.C. de iudi.vi.l. a.&.ff.de condi.& dem.l.cum tale.Et.l. Titiæ ſi nupſerit, vbi dicitur, quod ſi teſtator reliquit Titię ducentos, ſi non nupſerit, & ſi nupſerit, centum, ſcilicet, aureos, at nihilominus Titia elegerit nuptias, obtinebit ducentos aureos. Quippe conditio illa retrahebat à nuptijs carnalibus celebrandis, vnde non tenetur mulier reſtituere centum, etiamſi fuerit relictum cum onere reſtituendi, ſi nupſerit. ff.eo.l.quoties &.l.ſi filiæ. Et à fortiori, ſequitur, quod ſi impediat religionis ingreſſum, quod non impleta conditione valebit legatum, vnde ſi puellę legantur ducenta ſi nupſerit, ſi vero religionē profiteatur, quinquaginta, compos erit hæc puella ducētorum monachatū profeſſa. Et hoc quidā credunt verū in filia ſolum cui debetur legitima quā vocant iuriſperiti bonorū ſubſidiū: nō tamen in extranea. Namq; in hac conditio legati eſt implenda. Alijs ſimpliciter eſſe verum autumantibus, quia conditio turpis pro nō adiecta habetur. ¶Noſtra autem nihil intereſt, quia ſolum hæc agimus demonſtraturi, quod legata, quæ ſunt donationes quædam, etiam non impletis conditionibus valent, in foro exteriori.

¶Item ſi quis ſubſtituat Petrū in hāc rationem, ſi filius meus non habuerit liberos, eſto meus hæres, & interim filius, ingreſſus religionē, eandē eſt profeſſus, expirat ſubſtitutio illa, & excluditur ſubſtitutus, Petrus ex profeſsione monaſtica filij, & ſuccedit monaſterium in hæreditatē vt in authē.de ſan.epiſco.§.Hac pręſenti, ſi vero nō perſona particularis ſeu priuata ſubſtituitur, ſed locus religioſus, vel eccleſia, nō euaneſcit ſubſtitutio ſi cōditio nō impletur, ſiquidē vtrūq; piū eſt & profeſsio monaſtica, & eccleſia. Habes ex gloſſa ad.c.In præſentia de probationibus. Neq; opus eſſe puto, maiori ſermonis ductu, rem hanc producere, cū hæc ſufficiāt, exēpla ad videndū, quod quædam donationes conditionales non expectato cōditionis euētu, valent in foro exteriori. Nā in hoc foro, cōditiones impoſsibiles, & cōditiones turpes, & cōditiones, quæ ſunt impedimēto religioni, vel matrimonio, putant nō adiectę. Quippe iſtę vltimę etiā reputant turpes; quatenus religionē, aut matrimoniū impediūt, vnde ius etiā in fauorē aliarū piarū cauſarū

reputat

Cõditiones quaſdã ius reputat nõ eſſe cõditiones propriè, ſed potius modos.

reputat eas pro non adiectis. ¶Ideoque non reputantur in iure, huiuſmodi donationes ſeu legata propriè conditionalia, quia ius purificat eorum conditionem. Quocirca in. c. verum de cõditionibus appoſitis, traditur verũ cum alicui eccleſiæ, poſſeſsio quælibet interpoſita conditione donatur, à donatore poſtea donũ reuocari nõ poteſt, niſi forte ſit tali conditione collatũ, quod ea ceſſante debeat reuocari. Nõ me latet ex gloſſa huius capituli, conditionẽ hoc. cap. vſurpari pro modo, & differt modus à cõditione: modus eſt vt ſi dixeris dono te hac hæreditate vt habeas equũ & arma vt mihi ſeruias ſi non ſequitur effectus ceſſat donatio. l. 6. ti. 7. lib. 5. reco. verũ ſæpè vſurpatur alterum pro altero. ¶Iam vero cõ-

Quid in foro cõſciẽtiæ de legatis cõditionalib' ſit ſentiẽdũ

tra hæc omnia non parua ſe prodit difficultas, num hæc vera eſſe, oportebit cenſere in foro conſcientiæ? Enimuero videtur hæc iura inæqualia. Quandoquidem autore Paulo Romanis ſcribente nõ ſunt facienda mala, vt eueniant bona. Porro malũ eſt, & contra ius naturale, vſurpare aliena bona inuito domino, ſiue in fauorẽ, vel religionis vſurpẽtur, vel aliarũ piarum cauſarũ. Namq; pijs fauere cauſis, ſanctum eſt, at vero iiſdem fauere, cũ detrimento, & repugnantia dominorũ, à quibus auferuntur bona, vt illis cõferãtur non videtur piũ. ¶Quod vero domini, ſeu legantes, ſint inuiti & repugnãtes, probatur. Quippe legãs ſub conditione, hoc intẽdit, quod ſi conditio nõ eueniat, quod legatum euaneſcat, aliâs quorſum ſub conditione legabat, ſi conditio nihil debebat operari? Quod ſi dixeris, iam ipſe ſciebat iura repellere huiuſmodi cõditiones, & ideo illi non fit iniuria, à iure, quandoquidem ſcienti, & volenti nõ fit iniuria. Equidem, ſi omnes legãtes eſſent legum periti, apta eſſet reſponſio, at cum ſit minima legantium pars iuris perita, inuiti erunt, quorũ legata implentur, ſine cõditionis euentu. ¶. 2. quia quilibet ſuę rei eſt moderator & arbiter, ideo poteſt in ſua donanda re cõſtituere modũ & cõditionẽ, quam velit, & ideo illi ſtandũ videtur, neq; tranſgrediendũ. ff. de pactis. l. in traditionibus & C. de contractu emptionis. l. 3. quocirca videtur, ꝙ conditio ſit expectanda, & ea non ſubſecuta, legatũ videtur eſſe nullũ. ¶. 3 Inſti. de rerum diuiſione. §. per traditionẽ. Nihil tam cõueniens eſt naturali ęquitati, quã voluntatem dñi volentis transferre rem ſuã in aliũ ratã haberi, igitur ſi voluntas transferendi ſit cũ modo ille neceſſario eſt obſeruãdus, & ſi ſub cõditione, conditio itẽ eſt obſeruanda. ¶Quarto, quia quando apponitur cõditio impoſsibilis, potius exprimitur diſſenſus, quã conſenſus. Siquidẽ huiuſmodi conditionibus vtimur ad explicandũ noſtrum diſſenſum, igitur legatũ factũ ſub impoſsibili conditione, eſt nullũ in foro cõſcientiæ quia legans non adiecit impoſsibilẽ cõditionẽ, vt cõſentiret, ſed potius, vt diſſentiret, cur ergo ius ciuile, & ius eccleſię approbat huiuſmodi legata, & matrimonia? ¶Quod ſi dixeris eccleſiã ſupplere conſenſum, obijciã tibi eccleſiã, neq; ciuilia iura poſſe ex non matrimonio facere matrimonium, aut ex non donatione facere donationem, &c. quia conſenſus, aut diſſenſus ſunt actus liberi arbitrij, qui non ſunt in poteſtate eccleſię aut imperatoris, vel cuiuſuis legiſlatoris, ſed in poteſtate contrahentium, & Dei ſolum, qui corda hominum poteſt quocũq; velit diuertere.

¶Quod ſi dixeris, ſi non eſt matrimoniũ aut legatum, aut donatio, &c. in foro cõſcientiæ, reputantur eſſe in foro exteriori, quia eccleſia prẹſumit huiuſmodi eſſe abſolutos contractus, & non eſſe conditionatos, quia conditiones huiuſmodi reputat, eſſe non adiectas. ¶Obijciam tibi, præſumptio eccleſię, vel iuris, quia eſt humana præſumptio, fallibilis eſt, & probatur, quia & ſi reprobet talem contractum, quia prẹſumit, quod ſic contrahẽs cũ conditionibus præfatis, quod conſentit, quia non expreſsit, ſi aliter fieret, niſi ſub cõditione ab eo adiecta, quod nõ cõſentiebat, vt. v. g. qui dicit ego te accipio in meam, ſi cælum digito tetigeris, quod ſi tetigeris, ego non te accipio in meam. Aut qui legat Titiæ ſi nupſerit ducentos aureos, quod ſi non nupſerit, quinquaginta, ſi hoc ſolum dixerit eccleſia interpretatur, quod ſi profiteatur religionem Titia, poterit habere ducentos, ſi quidem legans non expreſsit, ſi profiteatur religionem, non habeat niſi quinquaginta, ſed ſolum ſi non nupſerit, & ita de reliquis. Ius igitur præſumit qui ſunt huiuſmodi cõſentire, etiam

ſi non expleatur conditio ab ipſis adiecta,ſiquidem non clare exprèſſerunt ſe alias nolle legare,vel contrahere,niſi extante conditione ſed ſolum conditionẽ adiecerunt,nullã aduerſatiuã conſtituentes videlicet,ſed ſi cõditio hæc nõ habuerit euentum,contractus ſit nullus,aut legatum ſit nullum,&c. ¶Sed quid nõne, cum ſi ſit hæc iuris præſumptio, & interpretatio,voluntatis contrahentis,aut legantis,vel donantis,&c.nõne,oppoſitũ poterit accidere, quod & ſi voce non exprimat,ſe aliter nolle, quã ſub conditionis euentu,animo illud retineat?faciamus igitur,quod hic eſt animus legantis aut donantis, aut aliâs contrahentis, & quod hunc eſſe animum ex multis probabilibus coniecturis, hæredis legantis pro conſtanti habeant num id temporis tenebuntur reſtituere hæredes legatario legatum?nunquid ſi qui adiecit conditionem impoſsibilem,matrimonio,vel legato in gratiam piarum cauſarum, & iureiurando ſe obſtringit,quod animus eius non erat vel ducere vxorem,vel legandi ſed iocoſe,adieciſſe conditionẽ, nonne rationabile erit iuramento credere huiuſmodi? aut maioris autoritatis eſt interpretatio iuris,de animo legantis, quam autoritas ipſius legantis?aut magis patet animus legantis eccleſiæ aut iuri, quã ſibi ipſi,quod nullus diceret,teſtante Paulo,quis enim hominũ, ſcit quæ ſunt hominis niſi ſpiritus hominis, qui in ipſo eſt.1.Cor.2.¶Præter hæc.l.ſi vt proponis.C.de condictioni,ob cauſam datorũ habetur,quod deficiẽte modo, qui ſe habet ceu cauſa finalis,deficit donatio,&repetitur datũ,igitur cur idem non cenſuit ius de conditione,quod de modo cẽſuerat?Hęc & pleraq; alia ſunt,quæ rẽ hanc difficilem reddunt nihilominus, vt tibi,

1. Concluſ. vtcunq; reſeretur ſit tibi prima concluſio. ¶Quicũque nouit ex iure, vel aliâs, quod huiuſmodi conditiones, habentur pro non adiectis, & ſi adijciat eas nihilominus in vtroq; foro reputantur pro non adiectis. Hæc eſt prompta, quia ſi quis ſcit conditionem impoſsibilem iure,vel natura, non viciare contractum, vel legatum &c.& nihilominus, ait mulieri, duco te in vxorem ſi cælum manu cõſequaris, manifeſtũ eſt hũc voluiſſe illã ducere in vxorem.Quãuis vt ſupra admonebã lib.5.hoc exemplũ, iã ſuam depoſuit difficultatẽ à cõcilio Tridentiu. Quia cũ clandeſtina matrimonia, iã fuerint caſſata ex iure nouo,publica matrimonia,nemo contrahet ſub huiuſmodi impoſsibilibus,vel alijs hoc genus conditionibus.¶Verũtamen quando clandeſtina,non erãt caſſa ſed efficacia,tũc qui ſciebat conditionẽ illam haberi pro non adiecta,reuera addens conditionem conſentiebat, & erat verum matrimonium non ſolũ ex iuris interpretatione, ſed ex veritate conſcientiæ, idemq; de legatis dicito donationibus,&c.¶.2.concluſio, qui ignorat inuincibiliter huiuſmodi iura,&propter ignorantiã,vtitur huiuſmodi conditionibus,nõ adiecturus,ſi ſciuiſſet eas nullius eſſe momẽti in cauſis ſupradictis,aut explicationis mentẽ quam apertius,hic inuit' eſt, & ideo in foro cõſcientiæ, ſiue matrimonium cõtraheret quando clandeſtina vigebant, ſiue lega ta,ſiue donationes faciat, huiuſmodi in foro conſcientiæ,nõ expleta cõditione, nõ valent.¶Hæc patet,quia conſcientię forũ in veritate, non in præſumptione firmatur,cũ ergo is,qui neſcit iura,ex ignorantia iuris addens conditionem ſimpliciter nihil aliud exprimens,expreſſurus tamen ſi nouiſſet ſe non conſenſurum,ſi aliter quã ipſe diſponebat, fieret hic manifeſte,non eſt ſpontaneus,vel ad contrahendũ,vel ad legandũ, vel donandũ,ideo omnia huiuſmodi ſub hac ignorãtia celebrata,non expleta conditione, ſunt in foro cõſcientiæ nulla. Imo & matrimoniũ eſſet nullũ in foro conſciẽtię. Et vt validum eſſet erat opus nouo conſenſu amborum coniugum, & ſi decerneret eccleſia eſſe vere coniuges, nam ipſa procedit tũc ex falſa præſumptione credens eos cõſẽnſiſſe, qui tamen cũ eſſent ignorantes,non conſenſerunt.¶.3.concluſio,maior pars hominũ hac iuris inuincibili tenetur ignorantia.Hæc patet, quia non tenẽtur ſcire omnia iura,&ſi teneantur quilibet ſcire ea,quæ pertinent ad ſalutẽ ſuam, ſtatum vel officiũ, vt ſacerdos,quæ ſacerdotis, prætor quæ prætoris,coniugatus quæ cõiugatorum monachus quę monachorũ,&c.¶.4.cõcluſio,quando legantes, vel contrahentes exprimunt,ſe non aliter legare, aut donare,&c.niſi quando expleatur cõditio, qua

2. Concluſ.

3. Cõcluſ.

4. Concluſ.

qua non expleta, donationẽ, vel legata eſſe nulla tunc in nullo foro, non expleta conditione valebũt vel cõtractus, vel legata, &c. ſiue ſit cauſa matrimonialis, ſine religionis, ſiue piarũ cauſarũ, vel quarumcunq; aliarum. ¶Hæc patet, nam in cauſis commemoratis in foro exteriori valent, quę recẽſuimus, non expleta conditione, quia ius interpretatur, animum contrahẽtis, vel legãtis in meliorẽ partẽ & huic interpretationi eſt locus, quãdo ipſe legans, vel donans, non clare expreſſit, quid voluerit futurũ, ſi conditio per eum adiecta non impleretur, tunc enim eccleſia in fauorem matrimonij, & religionis, & piarum cauſarũ, in meliorem.ſ. partẽ interpretatur. ¶Porro ex caſu concluſionis huiuſmodi legantes, iam exponunt ſnum animum clarè & apertè inficiantes contractum ſi conditio non ſucceſſerit ergo tum in ſoro conſcientię, huiuſmodi nihil erũt conditione nõ expleta. ¶Vnde donatarius tunc tenebitur reſtituere donata, & legatarins legata, vnde item infertnr quod ſi quiſpiam quando clandeſtina valebant matrimonia ad hanc rationem contraxiſſet, ego tecum contraho matrimonium, ſi cęlnm digito tetigeris, & ſi hoc non feceris, nõ contraho tecum, quod non eſſet matrimoniũ, ad huc in foro exteriori, itẽ ſi quis legat Titiæ ducẽtos aureos ſi nnpſerit, ſi verò non nnpſerit, ſed ingreſſa fuerit religionẽ, ſolũ. 50. ſi Titia ingreſſa fuerit religionẽ non obtinebit, niſi. 50. etiã in foro exteriori propter rationẽ commemoratã. ¶Itẽ ſi quis legat eccleſiæ ſnas facultates ea lege vt ibi ſepeliatur, ꝙ ſi quacũq; ex cauſa, ſiue ex culpa ſua, aut citra culpam ſuam ibi non fuerit ſepultns, quod legatũ ſit nullũ, tunc ſane ſi laqueo ſe ſuſpenderit, aut excõmunicatus interierit eccleſia nõ obtinebit legatũ: quia ſatis expreſſit ſnã intentionẽ. Etſi ſe occidens bona ſua pertinebunt ad ſiſcũ. ¶Probãtnr autẽ ea quæ diximus, quia ex.l. ſi vt proponis decernitur, quod ſi pater reliquit filiæ, emancipatæ vt ſubaudit gloſſa, aut ex alio habita matrimonio, prædium aliquod, ea tamẽ ratione, vt creditoribus patris ſatisfaceret, qua ratione non extante, hoc eſt quod ait ſi placita obſeruata nõ eſſent, donatio reſolueretur, igitur in conditionibus adiectis erit idẽ, ſi exprimatur ſi conditio, nõ obſeruetnr, vel executioni mandetur totũ, vel legatũ reſoluatur ſi nõ obſeruatur conditio. ¶Et in l. ſi repetẽndi eodẽ tradit, ꝙ ſi liberaliter donaui vxori alicuius aliquid vt induceret maritũ ſuũ, vt mecũ alicubi ꝓficiſceretur nulla expreſſa donationis cauſa, etiãſi donator, eo dabat animo, quo mulier induceret maritũ ad profectũ, etiãſi non ſequatur profectus, aut mulier non induxerit virũ ad hoc manet integra donatio, igitur ſi expreſsiſſet dicẽs, ſe ob ꝓfectus cauſam donare, & non aliâs, ſi non induceret, donatio eſſet nulla. ¶Quãuis mẽte erat repoſitũ, ſe nõ ſimpliciter donare, ſed ob cauſam.ſ. proficiſcendi. At ſi conſtaret vxori, ꝙ ſolum dabat propter cauſam finalẽ profectns, & nõ ſimpliciter, qa donãs ob cauſam, nõ eſt propriè donator, ſed ob cauſam, nõ ſubſecuta cauſa tenebit reſtituere. ¶Poterit autẽ cõſtare, vel ex cõiecturis, aut ex iuramẽto donantis, ſi alioqui vir probus eſt, vel quia nulla interceſſerat amicitia, aut cõſanguinitas, vel quæuis alia, quæ ad huiuſmodi donationẽ, induceret. At obijcies mihi.l. ſi præſidi.C. de donatione ante nuptias. Quod qui dat munera, ſeu donat parentibus puellæ alicuius, vt eã illi nuptui tradãt, ſi puella nõ eſt tradita, reſtituẽda eſt donatio, & tamẽ hic nõ exprimitur cauſa, ſed mẽte retinet. Reſpõdetur, ꝙ.l. eſt intelligenda vt glo. autumat, ꝙ expreſſe dixerit, ſe parentibus donare ob cauſam nuptiarũ cũ filia. ¶Porro textni ſatis eſt apert' ſine gloſſa. Ait enĩ ſi ꝓbatũ fuerit corã pręſide, ꝙ donator dederit parẽtib' vt traderẽt illi filiã nuptui. Quod ſi ꝓbatẽ manifeſtũ eſt eſſe cauſam ex probatione expreſſam, etiãſi aliâs nõ exprimeretur. ¶Idẽq; dicito, de donatione facta ex cõditione, vel delegato. Etenim ſi ꝓbaretẽ, ꝙ facta fuit donatio tãtũ, ꝓpter implemẽtũ cõditionis, etiãſi donator, nõ exprimeret, ſatis erat hæc ꝓbatio in foro etiã exteriori dico, vt donatio, & legatũ, & quiuis alius ex cõditione cõtract' nõ obſeruata cõditione nõ valere. ¶Et tũc heredes in nullo foro tenerentẽ, etiãſi donatio eſſet in fauorẽ matrimonij vel religionis, vel ad cauſas alias pias. ¶Sed cur in donationib' vel modis ob cauſam, etiãſi donatio eſſet, ꝓpter cauſas pias, nõ ſubſecuta cauſa nulla eſt donatio, vel legatio,

Ius aliquando interpretatur animũ contrahẽtis in meliorẽ partem.

Quæ ob cauſam dantur cauſa nõ ſubſecuta repetuntur.

&c. At vero in conditionali, vel ſi mauis donatione, ſi ſit ad cauſas pias, etiam nō obſeruata conditione valet, vt quando donatio fit eccleſię, extra de conditio. appoſi. c. verum item delegatis: vt ſupra ſæpè dictum eſt.

¶Reſpondetur, quia in donationibus, ſemper exprimitur cauſa obquam ſit donatio, & ideo non eſt locus interpretationi iuris, vbi ipſe, vel legans donans, &c. ſe exponit.

¶Vnde ſi in donatione conditionali, item exprimatur, quod ſi conditio non obſeruatur, quod reſoluatur mandatum non obſeruata conditione non valebit. Et item ſi conſtiterit hæredibus de intentione donantis, etiamſi nullam fecerit expreſsionem, de nullitate donationis, ſi cōditio non obſeruaretur, in foro conſcientiæ, non valet vel legatum, vel donatio vel contractus huiuſmodi. Neque hæredes in foro tenerentur conſcientiæ, ad huiuſmodi ſoluenda. Quippe ex huiuſmodi, non datur actio in foro cōſciētię.

¶Vt etiam ſi teſtamentum eſſet minus ſolenne, & conſtaret hæredibus, nulla fraude eſſe infectum, tenerētur ad ſoluēdum legata, & alia quæ teſtator reliquit ſoluenda. Poſtquam enim conſtat intentio teſtatoris alia ſolennitas, non eſt requirenda, nā nulla maior veritate, in quā ſententiam eſt Panor. poſt Innocen. c. Quia plerique de immunitate eccleſia. Et valde probabilis ſententia. Siquidem ius irritās huiuſmodi teſtamenta, præſumit ea eſſe fraude infecta, & ſubreptitia. Et hæc præſumptio eſt ſatis rationabilis, quia vt plurimum, ita accidit, verum nō adeo certa eſt, quin & fallere nonnunquam poſsit, fieri enim poteſt teſtamentum eſſe aliquando verum, & ſine fraude cōfectum, etiamſi ſolennitate iuris orbetur. ¶Tunc igitur in foro conſcientiæ ipſum obligare hæredes, conſentaneum eſt. Rurſus quia extra de teſtamentis. ca. cum tibi, qui inquit extremam ſuam voluntatem in alterius diſpoſitione cōmittit non videtur diſcedere inteſtatus, ſi ergo hæc diſpoſitio reputatur à iure teſtamentum, quia iſtud non eſt priuilegium vt quidā credunt ſed ius cur nō teſtamētum minus ſolenne etiam reputabitur teſtamentum, vt teſtamentarij teneantur illud executioni mandare? Equidē longius abeſt à ratione teſtamenti, quod capitulum docet reputādum eſſe teſtamētum quam illud quod orbatur aliqua iuris ſolennitate? quod ſi dixeris, primum traditur eſſe teſtamentum ex benignitate canonica, at obſecro, cur hæc benignitas non habebit locum in ſecundo caſu? verum hæc quæſtio non modo eſt diffinienda aliubi enim aptius differenda venit, idcirco regrediamur ad priora.

Præſumptio iuris in teſtamētis minus ſolēnibus.

¶Donatio, igitur conditionalis, conuenit in quibuſdā iam cōmemoratis eum donatione ob cauſam, ſeu ob modū, quia hæc modo confundimus. At vero diſcrepat, quod donatio conditionalis, ſi aliud nō exprimat, recepit interpretationem iuris in quibuſdam caſibus, vnde etiam nō obſeruata conditione in foro exteriori valet, id quod non accidit in alijs donationibus præfatis, propter cauſam commemoratam. ¶.5. Concluſio ſi conſiſteremus ſolū in iure naturali, donatio conditionalis, nihil valeret, nō obſeruata cōditione, & impoſsibilis adiecta cōditio, contractū fruſtraret. Hæc patet, quia ob eam cauſam additur conditio vt obſeruetur, & ob eam cauſam additur impoſsibilis, vt irrideatur. ¶.6. Concluſio, ius ſeu ciuile ſeu canonicum, ſatis congruē facit has interpretationes adhibere quas ſupra cōmemorauim', in fauorē matrimonij & cauſarū piarū. Hæc patet, quia vt ſæpè diximus ſi conſtat animus donantis plenè, quod ſi cōditio nō obſeruetur, nulla ſit donatio, tūc ius nō ſe intromittit ad interpretādū, at vero ſi iuridicè nō cōſtat, tūc nihil iniuſtū eſt interpretari ad fauorē prædictorum. ¶Et ius naturæ hoc nō prohibet, imo monere videtur, vt in caſu prædicto, quod ita fiat. ¶Vnde videtur, quod capitulū illud. Verū de cōditionibus appoſitis, dicens ſi quod donatur eccleſiæ, ſub cōditione, vel modo, valet donatio, etiāſi cōditio nō obſeruetur ex ſubiūctis, ſortiri aliā à vulgata explanationē, ſubdit nāq;, niſi forte tali ſit cōditione collatū, ꝙ ea ceſſante debeat reuocari, videtur enim Alexāder ſenſiſſe ꝙ ſi donatio cōditionalis hac ratione, facta fuerit eccleſię, videlicet, ſi cōditio adiecta, nō obſeruetur, ꝙ ſit nulla donatio ſi cōditio nō obſeruat. Quāuis iuriſcōſulti, alio diſtrahūt ſenſū, quos ſupra indicabā. Diſtingūt enim inter hęc relata verba & prio-

& priora eiuſdem capituli, hæc ad donationẽ ſub modo vel ex cauſa, illa vero ad donationem conditionalem referentes. Et ſi vt mihi videor, melius eſſet vniuerſa verba huius capituli referre ad conditionalem, quia ſunt planiora, quã quæ gloſſa aſſerit: intellexit enim per conditionẽ 2. loco in textu poſitam modum, vel pactum, quia ceſſante modo, donatio reuocatur.

Reſpõſio ad argumẽta.

¶ Per hęc reſpondebis ad argumẽta ſupra inducta, ad primum dices, quod ius adiudicans huiuſmodi legata, & donationes pijs cauſis, aut in ſuffragium religionis, &c. ea exponens donantibus nõ facit iniuriam. Siquidẽ procedit ex præſumptione iuſta & rationabili. Quandoquidem, ſi donator, aut legans, &c. nõ ſe expoſuerunt, quia addentes conditionẽ, non ſubiecerunt, quod ſi conditio non obſeruetur legata, & donata, & contractus ab ipſis facti reſoluantur, ideo iuſta eſt præſumptio, quod ipſi ſic voluerunt, quod ius præſumit, de ſuis donationibus ideo, ſi donem⁹ quòd reuera fuerũt inuiti, dum hoc iuridicè non conſtet, præſumitur interim eos fuiſſe ſpontaneos.

¶ Quamuis aũt hęc iuris præſumptio ſit fallibilis, cæterum ſat eſt vt rationabilis ſit ſi vt in plurimũ ſit vera. Et quod frequentius non fallere, & illi ſtabit iudex, quando nihil adfuerit, quod oſtendat eſſe fallacem, ſi vero apparuerit, ſi iuridicè probetur, ceſſabit id temporis interpretatio iuris vt ſupra dictum eſt, ſi vero iuridicè non apparuerit, ſed alias, conſtare hæredibus potuerit, non tenebuntur ad reſtituendũ in foro cõſciẽtiæ. Et donatarij, vel legatarij, ſi eis crediderint, aut ſi rationabile eſt, eis fidẽ adhibere, donata, vel legata tenebuntur reſtituere. ¶. 2. reſpondebis, annuendo, quod quilibet ſuę rei eſt moderator, & arbiter, ſi iuſtè moderetur, &c. ideoq; poterit donator ſuã exponere mentem, ſcilicet, ꝙ ſi non ſeruetur conditio, quod reſoluatur donatũ, ſi autem non expoſuit, pręſumitur ex iure, quod in cauſis pijs, & fauorabilibus volebat etiã non obſeruata conditione, quod donatio valeret & ita de reliquis. ¶. 3. reſpõdebis, ꝙ ſi donatio fiat cũ modo, ſiue ex cauſa, hęc neceſſario ſunt obſeruanda, neq; enim in huiuſmodi, eſt locus interpretationi, qa apertã habẽt ſuã cauſam. Et ius docet, ꝙ in eis quæ ex cauſa donantur, non ſubſecuta cauſa eſſe repetenda. At vero in donatione conditionali, ſecus eſt, vt patuit inter differendum. Siquidem in huiuſmodi donatione non ſemper eſt apertum, quid velit donator, ſi non ſubſequatur conditio ab eo adiecta, & ideo ius interpretatur mentem eius ad meliorem partem. ¶. 4. dices conditionem impoſsibilem, non poſſe iam adijci matrimonijs, quia iam publicè celebrantur factis denuntiationibus, vnde ſi modo quis contraheret clandeſtinè cum conditione impoſsibili, non valeret, neq; cum poſsibili, quia clandeſtina matrimonia, iam non vigent.

Ad. 4.

¶ Cæterùm quando vigebant, quamuis ita apparet, huiuſmodi conditiones impoſsibiles, magis ſignificare diſſenſum quam conſenſum, cæterum ſi animus addentis illam conditionem, non exprimitur clarius, videlicet dicendo ſi tetigeris cęlum te ducam, & non aliter, erat locus interpretationi eccleſiæ. Et ſub hac ratione etiã tunc talia matrimonia, etiam non valerent vt ſupra iam expoſitum eſt, verum modo, ſi adijciantur legatis pijs, & donationibus, &c. idem dicendum eſt.

Cõditio impoſsibilis addita matrimonijs iã eſt nulli⁹ efficacia.

¶. 5. dices, eſſe quam veriſsimum animũ donantis magis notum eſſe ipſi donanti, quam legiſlatori, cæterum, tantiſperdũ animum ſuum non referat clariſsimè donans, aut legans quod minimo negocio potuiſſet facere, addendo plura verba, quam protulit, iuri eſt locus interpretandi in fauorem piarum cauſarum.

Ad. 5.

¶ Quod vero inuoluitur de iuramento, dubium eſt, ſi quis, verbi gratia, quando matrimonijs clandeſtinis erat valor, iuramento firmaſſet ſe illam conditionem impoſsibilem, non ſerio, ſed iocoſe adiecisse, an illius iuramento eſſet ſtandum, vt matrimoniũ crederetur eſſe nullũ, an iudex potius ſtaret interpretationi iuris, quam iuramento, quippe iuramentũ videbatur ſuſpectum, vt iurans, ſe aſſereret à matrimonio. ¶ Et quidẽ quidquid de foro exteriori, in foro interiori, ſi iuramenti religionem adieciſſet, ſi vir timoratus eſſet ſatis eſſet, vt ei crederetur, ſe ex ioco, & non ſerio dixiſſe. Quia ſibi notior eſt ipſe, quam iuriſconditoribus. ¶. 6. patula eſt ex dictis reſponſio, ideo parcens faſtidio ampliori ſolutioni ſuperſedendum putaui.

Ad. 6.

CAPVT VII.

An donatio facta ex cauſa, non extante cauſa ſit obnoxia reſtitutioni.

HActenus, de donationibus cōditionalibus patuit, quid quave ratione, ſic donata reſtitutioni ſint obnoxia quā vero non. Nunc vero de alijs donationibus, quæ appellantur ob cauſam, ſiue ex modo diſſerendum venit. Nō rurſus definiētes eas, quippe quas finiuimus, in huius libri ſexti exordio: ſed ſolum in dubium in præſentia vocamus, an in huiuſmodi donationibus, cauſa nō ſubſiſtēte reſultet obligatio ad reſtituendum ex huiuſmodi cauſa donatum.

¶ Multa namq; videntur intercurrere, quæ diuerſum probēt. Enimuero ſi quis pauper ſe fingit vlceroſum, vt multis accidit, quod ex quibuſdam herbis, aut ex ſplene arietum, ſibi producunt vlcera, vt miſerabiliores appareant, & inde videntium animos prouocent, ad promptiorem miſericordiam, vtique iam tūc porrigētes illis eleemoſynam ex ſpectaculo miſerando vlcerum porrigūt, at hoc ſpectaculum fictum eſt, & non verum.

¶ Vt & alij ſe fingunt claudos & mancos ob eandem rationem.

¶ Et mihi ſæpè accidit, quia mos mihi erat matribus gerentibus filios paruulos largiorem porrigere eleemoſynam, ideo mulieres pauperes hoc aduertentes alienos ſibi quos coram me gererent me inſcio, portabāt paruulos, vt largiori donarentur eleemoſyna.

¶ Quid ergo num iſti tenebuntur, ad reſtitutionem? videtur enim quod teneantur, ſiquidē dabatur eleemoſyna ex cauſa vlcerum, aut claudicationis, aut paruulorum, quæ omnes cauſæ nón ſubſiſtebant. ¶.2. ſi quis ſe fingit conſanguineū hominis diuitis, vt inde conſequatur eleemoſynam.

¶ Aut ſi Chriſtianus, inter Saracenos, aut Iudęos agens, vt eleemoſynam naniſcatur, veſtibus Saracenicis, & idiomate vtitur, nunquid acceptam eleemoſynam tenebitur reſtituere, cum ipſe iā acceperit ex cauſa fallaci & non ſubſiſtēte?

¶ Aut qui nobilem, ſe mentitur, ex magnaque proſapia deducentem genus, vt maiorem eleemoſynam promereatur.

¶ Aut qui ſe ſimulat ex captiuitate infidelium venire, vt prò redimendo captiuitate eleemoſynā petat. Prętereà ſiquis clericus ſe fingit ſanctum & bonum, ex hypocriſi ſimulans ſanctitatem, cum alioqui ſit iniuſtus & iniquus, ſi epiſcopus, motus ex ficta ſanctitate, confert illi beneficium collatio illa tenet, (ſupponimus enim eum eſſe alioqui idoneum) igitur, non neceſſe eſt, quod cauſa ſubſiſtat, vt donatio teneat. Quod ſi eualeris argumentum dicens non conſerri beneficium, propter ſanctimoniam, ſed propter idoneitatem, obijciam tibi, fac duos eſſe candidatos ad huiuſmodi beneficiū, & ambos eſſe idoneos, ex æquo, at vero epiſcopus, hypocritę tribuit beneficiū, ex hominis credita ab eo ſanctimonia motus, quam in altero deſiderat, nūquid tenebitur hypocrita qui eſt ſibi notus ex fallaci cauſa aſſecutū fuiſſe beneficium, reſignare beneficium? quod ſi inficiaris, igitur quæ dantur propter cauſam, ea non ſubſiſtente, non ſunt repetēda, ſi vero aſſeris, igitur clericus ille tenebitur ſe prodere. Probo conſequentiam, quia hic reſignando beneficium ſe prodit, nam facile opinabitur quiuis alter, quod ex culpa ſua reſignat.

¶ Et iſtis accedit, quia ſi fictio cauſæ, impediret donationem, ſequitur quod Iacob, tenebatur reſtituere præeminentiā maiorię, ſeu primogenituræ, quam fraudulenter ſubripuit ab Eſau fratre. Geneſ. 27. at vero non reſtituit ſed ſemel benedictus ab Iſaac patre, manſit benedictus. Imo Iſaac pater ſciens fraudem conſtituit Iacob, in primogenitura, tantum abeſt, vt eum abigeret ab adepto.

¶ Oppoſitam vero partem, videtur ſuadere, quia ignorantia facit inuoluntariū, ergo qui putans pauperem eſſe ſanctum vel conſanguineum, vel quoduis aliud, id quod pauper mentitur ſe eſſe, dat ei eleemoſynam, ex ignorantia fictionis, igitur non ſpontaneus dat, ergo inuoluntarius, igitur non eſt donátio, hæc namque debet eſſe voluntaria, ergo tenebitur pauper huiuſmodi reſtituere, quod fraude accepit, & benefi- Arg. in oppoſitum.

beneficiarius beneficiũ reſignare, quod ex hypocriſi obtinuit. In hac quæſtione diſſerenda offerunt ſe ſe quædam ex iure ciuili, quæ videntur præſeferre donationem factam ſub modo, vel ex cauſa, etiam non ſubſiſtente cauſa, vel ex cauſa falſa valere. Nanque, ff. de donationibus. l. 2. habetur quod ſi Titio decem donaui, vt inde Stichum emeret, ſi ante emptionem morte præuentus, non emit, nihilominus donatio valet, neque eſt locus repetendi.

¶Item ex Inſtit. de legatis. §. longè magis, idem conſtituitur. Ait enim longè magis legationi falſa cauſa, non nocet. veluti cum quis ita dixerit, Titio, quia me abſente negotia mea curauit Stichũ do, lego, licet enim negotia teſtatoris, nunquam geſſerit Titius, neque patrocinio eius liberatus ſim legatum tamen valet. ¶Vnde videtur quod legatum ob cauſam præteritam falſam tamen, vel futuram, vt in primo caſu, non propterea vitiatur.

Cauſa impulſiua, & cauſa finalis.

¶Pro deciſione igitur, obſeruãdum eſt, ſecundum Iuriſconſultos, huiuſmodi donationes, vel legata geminam poſſe habere cauſam, aut motiuam ſeu impulſiuam, aut finalem.

¶Prior harũ eſt minus principalis cauſa, nam eſt veluti diſpoſitio in rebus naturalibus, quæ præparat materiam, ad introductionem formæ.

¶Poſterior vero, tanquam principalis, ob quam legata, vel donationes fiunt.

¶Conuentum igitur eſt apud eos, quod ſi cauſa motiua, ſeu diſpoſitiua, vel impulſiua, ſit falſa, non ob id vitiari legatum ſeu donatum.

¶Quippe cauſa huiuſcemodi, non eſt principalis cauſa legatorum, ſed ſolum minus principalis. Propterea que eius nulla eſt ratio habenda, vnde legem illã ſupra indicatam ſi repetendi. C. de condictio. ob cau. don. intelligunt, de cauſa impulſiua, videlicet, ſi quis donauit vxori munuſcula, vt vir eius cum illo proficiſceretur alicubi, quod ſi non eſt profectus, nihilominus valet donatio. Quia nõ fuit cauſa principalis ſocietas in profectione, ſed ſolum impulſiua.

¶Præterea dicunt, quod ſi cauſa fuerit principalis aliqua donationis, & hæc nõ ſubſtiterit, ſiue præterita, ſiue præſens, ſiue futura ſit, donatio non valet, ſed planè eſt inofficioſa. Modo tamen exprimatur, quod ſi cauſa non ſubſtiterit donatio ſit repetenda. Tunc enim expreſſit clarè donans animum ſuum, ad donandum fulciri in cauſa, ob quam donabat. ¶At vero, ſi hoc non exprimatur, etiam cauſa non ſubſiſtẽte, donatio non vitiatur, vt ex duabus legibus paulo antè indicatis claret.

¶Quippe lex prior, quando quis donauit pecuniam alteri, vt emeret Stichum morte tamen præuentus donatarius, nõ emit valet donatio nihilominus. Quia non expreſſit donans clarè animũ ſuũ, quid futurum eſſet, ſi cauſa ex caſu non ſuccederet, cum tamen potuiſſet, & debuiſſet. Et item dicendum eſt in caſu ſecundo legis.

¶Eſt enim obſeruandum legiſlatoribus hoc fuiſſe ſtudium, donatarijs ſuffragari & legatarijs, & quoad licebat donationes ratas habere, niſi quando legans vel donans, apertè diſſentiebant. Et deniq; maior cura eſt legiſlatoribus, quoad licet firmare contractus quam infirmare. Æmulantur nanq; naturam, quæ magis appetit rem eſſe, quam eam nõ eſſe, & magis ſollicita eſt, ad conſtituendum, quam ad deſtruendum.

Donantib⁹ & legantibus incombit ſuas declarare intentiones.

Legiſlatores ſunt æmuli naturæ.

¶Quid quod, quoad caſum attinet ſecũdũ legis, accidit ſæpè quod donatores excogitant cauſas falſas apparentes, tamen ad donandum, quibus cordi eſt donare. Quas quidem cauſas falſas excogitant, vt habeant quid obijciant expoſtulantibus cum ipſis, cur ſic donauerint, quibus donarunt, & non alijs: ideo poterit accidere quod legans falſo dicat, do lego, el qui geſſit mea negotia, quæ tamen cauſa eſt ſanè falſa, at eius falſitas, nõ nocet legatis, vel donationibus, quia eſt inuenta à legante, vt dictum eſt, & ideo valida eſt.

Cauſa falſa nonnunquam excogitatur ab ipſo legante.

¶Porro autem, hæc pertinet ad forum exterius nos hic quid ſpectet animæ forum, ſubdamus. Et quidem, ſi cauſa eſt falſa, excogitata tamen ab ipſo donante in nullo foro tenetur ad reſtitutionem legatarius, aut donatarius, vt liquet, ſiue ſit præterita, vt commemorata, ſiue futura ficta tamen, vt lego hoc vel illud, vt vadas Hiſpalim, & mea negotia geras cũ ſciat aloqui legans id non eſſe futurum

verum vt habeat occaſionem donandi, vel legandi, ideo ad eam rationem legat.

¶Cæterum quando non eſt excogitata cauſæ falſitas, vt diximus, ſed verè intenditur cauſæ ſubſiſtentia ab ipſo legante vel donante, quemadmodum ſupra de conditionalibus donationibus. Porrò ſuperius quando de donationibus inter viuos agebatur multa diximus; qua ratione valebat donatio facta ex modo. Et quod ſi quis alteri tribuit hæreditatem, vel fundũ, ſub modo tali, videlicet, quod habeat equum & arma, ad illius obſequium, quod valet talis donatio, quod ſi donatarius non præſtat obſequium, poterit eum cogere donans vt præſtet, aut quod remittat fundum ſuo donanti, &c. Et ad idem tenetur in foro conſcientiæ.

¶Cæterum nunc non agitur in legibus commemoratis de huiuſmodi donationibus inter viuos, ſed de illis vbi mors intercedit.

¶Atque id temporis, ſi donans non expreſsit ſuam intentionem valet legatum etiam, non impleta conditione, & item cauſa non ſubſecuta, vt expoſitum eſt, ex iuris nanque interpretatione habetur pro non adiecta: at vero in foro conſcientiæ, ſi conſtat intentionem legantis eſſe quod ſi cauſa non ſubſiſteret legatum eſſet nullum non valebit in foro cõſcientiæ.

Sẽſus quorundam legum.

¶Sunt tamen, qui non referant legem commemoratam, ex Inſtit. de legatis, ad legata teſtatorum, ſed ad donationes inter viuos, vnde tradunt quod ſi is qui donauit alteri, vt negotia gereret iuxta eaſdem legis, habuit hoc iò cauſam finalem ſcilicet, gerere negotia, hac ceſſante videlicet, quod negotia non geſſerit, in foro conſcientiæ non valet donatio quippe quæ procedit ex errore, & ideo non eſt ſpontanea. Eſt enim falſa cauſa quia Titius, neque curauit negotia, neque liberauit à morte, vnde ſimili modo, ſi Petrus putans ſe debere centũ, Ioanni ſoluiſſet, nil exprimendo: cum tamen reuera, ipſe non debebat, ſed ex errore ſoluit. Tunc tenetur Ioannes poſtquam ſciuerit, errorem Petri, illi reſtituere donatũ, quia ex errore proceſsit, & nulla cauſa apparet vera cur donare voluiſſet pro quo facit. Inſtit. quib. mod. re contrahitur obligatio. §. is quoque. vnde dicunt, quod lex prædicta, procedit in foro exteriori, quod procedit ex præſumptione. Quia lex præſumit quod is qui dedit Titio, qa me abſente negotia mea geſſerit, &c, prẹſumitur, quod huiuſmodi cauſa fuit impulſiua, & non finalis. Cæterũ quod lex illa ad legata ſit referenda non ad donationem inter viuos, ex verbis legis apparendo, legatos colligitur, vnde ad finalem non ad impulſiuam cauſam ſunt verba referenda. Cæterum, quia legans nõ expreſsit clarè & prorſus ſuam intentionem dicendo & non aliter volo, hoc legatum meum valere, ideo ius volens quoad licet, in omnibus fauere donationibus interpretatur legatum in fauorem legatarij, vt ſæpe dictum eſt.

Quid in foro conſciẽtiæ.

¶In foro autem conſciẽtiæ, iam diſſeruimus, non valere legatum ſi poſsit conſtare animum legantis fuiſſe, non ſubſiſtente cauſa non valere.

¶Porrò, quod lex altera tradebat, ſi donaui pecuniam Titio, vt inde fundũ, vel domum emat, quod valet donatio, etiãſi non ſubſequatur emptio; eſt ſanè verũ, quod donatio hæc modalis valet, quia transfertur dominium pecuniæ; vel rei donatẹ alterius ſub modo, vel ſub cauſa.

¶Cæterum is, qui accepit pecuniam tenetur fundum emere, quod ſi non emat poteſt cogi à donatore vt emat, aut ſi nõ emerit, quod cedat donationi iuxta l. 6. titul. 4. Partita. 5.

¶Et hoc verum eſt, quãdo donatio non eſt ex toto facta in fauorem donatarij, quia ſi facta eſt non in fauorem donantis, ſed donatarij, in arbitrio erit donatarij emere, vel non emere.

¶Verum, ſi datur pecunia ad emendam domum, vt ex fructibus domus tribuatur donanti, eſt manifeſtum, quod prius diximus.

¶Sed quid ſi morte præuentus donatarius, non potuit emere domum? vtique donatio eſt repetenda, etiamſi non ſteterit per donatarium, quod non emeretur domus? Habetur enim l. ſi pecunia. ff. de condit. cauſa data, ſi pecuniã ideo acceperis, vt Capuam eas, deinde parato tibi ad proficiſcendum, conditio temporis, vel valetudinis impedimento fuerit quominus proficiſcaris; an condici poterit? videri poſſet, quod cum per te nõ ſteterit, poſſit dici repetitionem ceſſare

ſed

ſed cũ liceat pœnitere, ei qui dedit, procul dubio petere poteſt id quod datum eſt. Niſi forte tua interſit, te non accepiſſe ob hanc cauſam pecuniam. Nam ſi ita res ſe habet licet nondum profectus ſis, ita tamen rem compoſueris, vt neceſſe habeas proficiſci, vel ſumptus qui neceſſarij, ad profectionem, iam feciſti, vt manifeſtum ſit plus forte quam acceperiſti erogaſſe conditio ceſſabit. Nunquid igitur idẽ erit in donatione, quod quamuis per donatarium, nõ ſteterit, donatio vocabitur, vt in caſu huius legis cõductio reuocatur. Niſi quando reuocatio eſſet noxia ei, qui iam ſuas locauit operas, vt lex prædicta diſpoſuit, verum ſi res ſit integra conductori pęnitere licebit de conductione.

¶Porro dicendum eſt, quod quando donatio eſt ex cauſa finali, vel ſub modo, ſi donatio facta eſt in fauorem donatarij, tunc ſiue ſtet per donatarium ſiue non ſtet, reuocari non poteſt: quia tantũ obſeruatur fauor donatarij: quia ſupponimus, quod aliàs eſſet donaturus etſi nõ emeret: ſi vero ſit in fauorem vtriuſque & donatarij, & donantis, vt ſi dono fundum, vt percipiam ad alimenta fructus ex eo, ſi non ſtet, per donatarium, quominus fructus mihi vel alteri cui volui reddendos, reddantur, ſed vel ex temporis conditione, quia ſterilitas fuit impedimento, aut hoſtilia bella, & alia hoc genus, tunc ſanè non ſubſiſtente cauſa finali donationis, non ex culpa donatarij ſed ab extrinſeco, non dabitur vtilis rei vendicatio, ſiquidem ad impoſsibile nemo obligatur.

Cõductori de conductiõe ſi res ſit ad huc integra licebit pœnitere, non tamen donatori, quia donatio ſtatim facit rẽ nõ integrã.

¶Itaque aliud eſt in conductione vbi licet conductori re integra pœnitere, & aliud in donatione, quia in donatione huiuſmodi ſub cauſa vel ſub modo, trãſfertur rei donatæ dominium citra vllam conditionem, in conductione vero, ſi datur pecunia conducto homini, eſt tacita conditio, ſi rem ad quam conducitur abſoluerit. Ad idem quoque propoſitum litigant legumperiti, ſi in huiuſmodi donationibus mora eſt purgabilis. Quia ex Albe. Salyce. l. 1. C. de donationibus ſub modo credunt, quod eſt purgabilis, tribus concurrentibus, vide apud ipſos.

Prima concluſio.

¶Iam vero, vt ſummatim dicã, quæ ſparſim de re hac tradidimus ſit prima concluſio, omnis donatio vel legatum ſub modo ſi modus, ſit cauſa finalis, non expleto modo expirat legatum, & donatio eſt reuocabilis, vt ſi quis legauit Titiæ decem, ſub hoc modo, vt ſcilicet, nubat Petro, vel Ioanni, &c. ſi Titia non nupſerit alicui ipſorum, legatum expirat. Nanque hoc legatum, non eſt enim ſolum in fauorem Titiæ, ſed tertij: vnde ſi Titia tunc profeſſa fuerit religionẽ, non gaudebit legato. Neque tunc ſe protegere poterit ex iuris interpretatione, quæ legata interpretatur in fauorem religionis, ſiquidẽ quãdo ius adeſt tertij ceſſat iuris interpretatio. Nanq; ſatis tunc exprimitur intentio legantis, quod aliter non vult ſuum legatum valere, niſi nupſerit, verbi gratia, Petro, vnde ſiue cęlibem agat Titia vitam, ſiue monaſticam, ſiue cum alio nuptias celebrauerit, quã expreſſum fuerit, legatum expirat.

¶Veruntamen nonnunquã, legata ſunt in fauorem ſolius legatarij, vel legatarię, vt ſi legat decem, vt nubat Titia cui volet, ſi aliud enim non ſit cautum ex legato, tunc videtur, quod etiamſi ipſa non nupſerit, ſed vitam deligat cælibem, aut monaſticã, quod gaudebit legato. Quia intentio legantis, ipſam ex verbis legati non cõſtringit ad nuptias, ſed relinquit, ſub arbitrio ſuo electionem ſtatus, dicẽs vt nubat cui volet, ſi ergo non volet, non nubet: & idem dicendum videtur de donatione ſub modo.

Secũda cõcluſio.

¶Secunda concluſio, ſi modus donationis, non ſit cauſa finalis, ſed ſolum impulſiua, ſiue motiua, etiam non extante ea valebit donatio. Hanc probant exempla multa, quæ congeſsimus de paupere, mentiente conſanguinitatem diuitis, aut vlcera & morbos, aut captiuitatem, aut alienam religionem, &c. vt ſtipem conſequatur in ſubſidium ſuæ vitæ.

Cauſa motiua falſa ad donandum nõ vitiat donationem.

¶Nanque qui dat ſtipem iſtis, cauſam habet finalem, ſubuenire homini egeno, etſi cauſa motiua ſunt vlcera, aut cõſanguinitas, vel quæuis aliæ cõfictæ cauſæ. ¶Porro ſi diues eſſet, vel ſibi ſufficiens, & ex auaritia fingeret ſe pauperem, vt multis vſu venit, tunc ſanè cauſa finalis donationis, eſt falſa videlicet releuatio indigentiæ pauperis, vnde id temporis donatio eſt nulla: quia cauſa finalis non ſubſiſtit. Et huiuſmodi, qui mentitã

Qui ſe mẽtitur pauperem, eleemoſynã tenetur reſtituere.

tita paupertate compos eſt eleemoſynæ non facit ſuam eleemoſynam. Et ideo tenetur eam reſtituere.

¶Cui autem teneatur reſtituere Adrianus in.4.ſent.de reſtitutione.q illa, quæ incipit conſequenter quæritur an indiſtinctè teneatur, &c.credit, quod non tenetur reſtituere donatori: quem ſequitur Ioannes à Medin. C.de reſtitutione. quæſtione.24.

¶Et ratio eſt quia iam ſemel Deo donata ſunt, ideo non poteſt ea reuendicare donator, verum hæc ratio, vera eſt de rebus Deo ſemel conſecratis, verum eleemoſyna Deo non conſecratur. Addunt quod verè pauperibus eſt elargienda, & quod illis ſit reſtituenda non donatori: quippe iam hic pauperibus illam porrexit. ¶Porro hæc non eſt eleemoſyna, ſi quidem, qui eam porrexit, ſi ſciret doloſe extortã, non eam porrigeret, quia igitur deceptus eſt, & ex errore dat, ideo voluntariè non dat, vnde neq; eleemoſyna eſt, ſiquidem eleemoſynà, eſt ſpontanea donatio, gratis data vnde videtur, quod ſit quædam aſtuta ſeu doloſa vſurpatio alieni, quo circa ei videtur reſtituẽdum à quo doloſe extortũ vel vſurpatũ eſt, non pauperibus veris.

Reſponſio ad argum. ¶Per hæc patet ad omnia argumenta quæ facimus in principio capituli, niſi quod reſtat ſcrupulus, cũ dolus & fraus nemini ex regula iuris debeant patrocinari, cum etiam accedat dolus & fraus, in prioribus caſibus, cum ſcilicet ſe quis ſingat ægrotum, aut ſanctum, aut captiuum &c. vt eleemoſyna potiatur, cur huiuſmodi non tenebuntur reſtituere acceptam ſtipem? Reſpondetur cauſam eſſe, quia etſi vtrobique ſit dolus at differenter. Quoniam iſti relati, & alij ſimiles, dolum admittunt in cauſa minus principali, non tamen in principali. Quandoquidem ſunt veri pauperes, & non fingunt paupeſtatem, ſed ſolum fingunt, quædã vt facilius, & vberius ſtipem conſequantur. At verò, priores paupertatem fingunt, & cauſam principalem eleemoſynæ, mentiuntur, ideo cum non ſint pauperes, ſunt vſurpatores doloſi alienorũ bonorum, hacque ratione peccant mortaliter, & obnoxij ſunt reſtitutioni.

¶Dixerim peccare mortaliter, quia ex genere ſuo eſt hoc peccatũ mortale: verum ex leuitate materiæ, poteſt eſſe veniale. ¶Idem dicito de ſacerdote, qui fingit ſanctimoniam, vt omnes ad eum conueniant, pro celebrandis miſsis.

¶Hic enim, ſi celebrat ſacra, tot quot ſtipendia recipit, ad nihil reſtitutionis tenetur, ſiquidem non vſurpauit alienum ſi vero fœmina aliqua vel vir aliquis, vt accidit Eremitis, ſimulant magnam ſanctitatem, vt omnes ad eos confluant, & participent de meritis eius, & vt petant pręſidium à Deo, cõtra ſuas calamitates per eorum preces, indeque propter preces, quas offerunt, multa donaria accipiunt, cum alioqui ſint hypocritæ, & peſsimi homines ſua larua ſanctitatis obtecti, item & iſti tenentur reſtituere, ſiquidem propter ſolam ſanctitatẽ quã fingunt corradunt. Eadem quoq; cauſa eſt, eorum, qui fingentes ſe eſſe medicos aut cauſidicos, aut quoduis aliud officij genus, medicantur patrocinantur, &c. Qui omnes ad ſumptus & damna reſtituenda tenentur, quæ ex malè geſta medicatione, aut patrocinio intulerũt, ſunt nanq; nõ medici, aut cauſidici, ſed peſsimi impoſtores, & venena reipublicæ teterrima.

De penultimo autem argumento ſoluendo, non eſt conuentum inter Theologos, ſiquidem Alexander Alenſ. part. 4 q.86. membro.3.artic.2.&.3 & Altiſſio.part.3. ſummæ Theologicæ de reſti. quæſt.7.& Ange. in ſumma verb. Reſtitutio.1.§.8.& Petrus Palud. in.4.ſenten. diſtin.15. quos refert Adrianus in.4.ſenten.quęſt. dudum indicata, vniuerſalem profitentes ſententiam, quod ij qui ex ſanctitate ficta, quidpiam corradunt teneãtur reſtituere, quippe dolus & fraus nulli debent patrocinari, idem tradunt, de clerico, cui ob fictam ſanctitatẽ deceptus epiſcopus confert beneficium. Alexan. Altiſsio Angelus, Palud. refellũtur.

¶Dicunt enim clericum huiuſmodi teneri ad reſignationem beneficij, ſiquidẽ ex dolo vſurpauit beneficium.

¶Sed reuera collatio beneficij, ſi eſſet vt donatio ſub modo, vel ſub cauſa, vtique ſi cauſa finalis propter quam illi cõferretur, eſſet falſa teneretur huiuſmodi cui collatum erat beneficium reſignare. Quippe non ſubſiſtebat cauſa.

¶Imo poterat cogi ab epiſcopo, vt reſignaret, quia talis collatio erat reuocãda:

¶Vt ſi

¶Vt ſi collatio ſub hac forma fieret, ego tibi confero beneficium, propter tuam ſanctitatem quam habes verum collationes beneficiorum, non poſſunt celebrari ſub conditione vel ſub cauſa, vel modo ſed abſolutè, ſunt faciendæ.

¶Quocirca ſi epiſcopus motus, ex ſanctitate apparente, contulit beneficium alicui, qui tamen alioqui eſt idoneus, nō fuit cauſa collatiōis ſanctitas, quia ſi idoneus non eſſet, non potiretur beneficio, vt ſuppouitur, ſed cauſa fuit idoneitas.

¶Vt accidit, in oppoſitionib⁹ cathedrarum, verbi gratia, Salmanticæ, Accedūt duo candidati competitores ve, ambo ſunt idonei, at alter eorū fictis adulationibus, aut mentita paupertate, mouet animos Scholaſticorum, vt illi ſuffragētur, & tādem hic promouetur. Sanè iſte non tenetur cedere cathedræ, ſiquidem idoneus erat, & dignus eſt ſua cathedra, quam obtinuit, ſiquidē adulatio, vel mētita paupertas non vitiauit idoneitatem ad cathedram, etſi vitiauit perſonam: ſi quidem vitium eſt mentiri. Neque argumentum prætactum eſt multi ponderis, ſcilicet fraus, & dolus, &c.

¶Enim vero, re accuratè inſpecta, in re hac fraus, vel dolus principale non ſunt patrocinium, ſed minus principale, ſunt enim cauſa impulſiua, non tamen cauſa propter quam.

¶Quod ſi nō ſic eſſet dicendū, itē oporteret cōcedere ex dogmate iſtorum doctorum, quod huiuſmodi clericus teneretur, non ſolum reſignare beneficiū in foro conſcientiæ (nanq; in foro iſto agitur diſputatio. Quippe in foro contentioſo, non tenetur huiuſmodi reſignare beneficium vt liquidum eſt, ſiquidem ecclesia occulta nō iudicat). In foro igitur conſcientiæ, ſi tenetur reſignare, itidem & fructus reſtituere, ſiquidē quæ ex dolo ſunt parta, iniuſtè ſunt parta, & iniuſtè acquiſita ſunt obnoxia reſtitutioni.

¶Sed obſecro cui ſunt reſtituenda? num quid eccleſiæ vnde percipiūtur? non vtique, ſiquidem eccleſiæ nō eſt facta iniuria, quia idoneus eſt ei prouiſus, & nulla fuit ſimonia in prouiſione, vt ſupponitur. Et eccleſia non fuit decepta, ſiquidē idoneum nacta eſt miniſtrum, vt liquet ex diſertis.

An hypocriſia prouiſus de beneficio, teneatur reſignare, & fructus reſtituere.

¶Epiſcopus autē fuit deceptus, ſed hæc deceptio fuit de minus principali, ſcilicet de virtute prouiſi, non tamen in idoneitate. ¶Et ad id quod inculcatur, de duobus ęquè idoneis cōpetitoribus, &c. reſpondet, quod tunc non eſt cauſa collationis finalis ſanctitas ficta vnius, ſed ſolum impulſiua Ex hac enim cauſa, pręfertur alteri, cum ſupponātur pares alio qui eſſe in idoneitate.

¶Et quando ſupponeres, alium eſſe magis idoneum, ſed hypocritā fuiſſe electū nihil conficies, quia etiā tum idoneitas, eſt cauſa finalis.

An collatio facta clerico hæretico mentali beneficij in foro conſcientiæ valeat.

¶Cæterum ſubdubitabis etiam num, & quid ſi fingit ſe eſſe catholicū, cum alioqui ſit mentalis hæreticus, num in foro conſcientiæ tenebitur reſignare beneficium? Siquidem, ſi eſt hæreticus mentalis, igitur nō eſt idoneus, quia omnis hæreticus eſt infidelis, ſed infidelis non eſt idoneus, cui conferatur beneficium.

¶Et certum eſt, quod in foro exteriori non tenetur, quandiu non euomit ſuam hæreſim, nā ſi illam euomuerit, iam ipſo iure eſt priuatus beneficio, etſi executio priuationis expectat condemnationem factam ab eccleſia.

¶Reſpondetur, quod ille mentalis hæreticus, ſimpliciter non tenetur reſignare, ſiquidem poteſt pœnitere de ſua hæreſi, & tunc beneficium retinere, at vero, ſi nolit pœnitere, conſtituitur multo difficilius dubium, ſiquidem nemo tenetur ſe prodere. Cæterum huiuſmodi non tenetur ſe prodere, quia poterit pœnitere, & tunc non obligabitur ad reſignandū beneficium.

¶Quid quod reſignare beneficium, non eſt ſe prodere: quoniam ex multis alijs cauſis clerici ſolent reſignare ſuas præbendas, & non ſolum propter culpas ab eis commiſſas. Et poterit item reſignare in fauorem alterius, retenta ſibi penſione, &c. At quod magis forte aliquē premit, eſt quod hęreticus exterior, ſi ſit epiſcopus, aut aliàs beneficiatus, non tenetur reſignare in foro conſcientiæ, cur ergo tenebitur mētalis? Reſpōſio eſt aperta exterior enim non poteſt reſignare, ideo non tenetur. Nam à die cōmiſsi criminis vacans eſt ipſo iure præbēda eius idcirco nō poteſt reſignare, quamuis de facto non vacat, quouſq; damnetur per eccleſiā. ¶Quāobrē mētalis, quia ex ſua infide-

Præbendæ hæreticorū à die cōmiſsi criminis ipſo iure vacant.

infidelitate interna vitiat ſuam idoneita tem ad beneficia eccleſiæ retinenda, tene tur pœnitere, vt poſsit retinere, aut tene tur reſignare ſi nolit in melius mentem ſuam mutare: concludamus igitur dicen do, quod ſicut is, qui ſe fingit ægrotũ, vel captiuũ cum verè alioqui ſit pauper, vt promptius, eleemoſynam conſequatur, non tenetur ad reſtituendam eleemoſy nam, quã dolo & fictione curauit haben dam, quia eſt ipſe aliàs verè pauper cui debetur eleemoſyna ad eandem ratione in propoſito, ſi verè eſt idoneus dolus vel fictio ſanctitatis, non obligat ad reſi gnandum.

Ad vltimũ.

¶Ad vltimum argumentũ re ſpondetur, quod geſtũ illud proceſsit ex diuina reuelatione, & quod ſecũdum rationem ſit diuinam, non eſt trahendum ad conſeqnentiam geſtorum quæ fiunt ſecundum rationem humanam. Et item Iacob excuſat Armendacio. 22.q.2. Quæ ritur. ¶Ad rationem in oppoſitũ reſpõ detur, quod verum eſt eſſe ignorantiam in minus principali, ſcilicet, circa fictio nem, & dolum, at vero circa veram pau pertatem, iſtius fingẽtis ſe eſſe qualis nõ eſt, non eſt ignorantia, ideo eleemoſyna ſecundum principalem ſui rationem eſt voluntaria, ideo recipiẽns eam ſub fictio ne cõmemorata non tenetur reſtituere.

Actus poteſt eſſe bonus moraliter etſi concomitetur, cum ignorantia.

¶Sunt qui putent nõ teneri huiuſmodi ad reſtitutionem, quia ſibi data eſt ob amorem Dei, verũ hæc ratio eſt exigui momenti, ſiquidem conuinceret ſi ſuffi ciens eſſet, quod etiamſi non fuiſſet verè pauper, ſed diues & ſimularet ſe eſſe ex nimia auaritia pauperem, quod eleemo ſynam acceptam non teneretur reſtitue re. Quid quod non omnis eleemoſyna datur ob amorem Dei, ſed ſæpè ob inũ danum gloriæ inanis faſtum aut pro pter naturalem compaſsionem, aut pro pter conſanguinitatem, aut propter ami citiam, aut propter alias cauſas: & tunc ſequeretur, quod eſſet reſtituenda, quia non eſt propter amorem Dei.

¶Veruntamen obſernabis, quod Dei amor eſt vltimus finis eleemoſynæ: at verò proximus finis eſt releuatio, indi gentiæ proximi. Quapropter cum hic fi nis eſt verus, non reſultat obligatio re ſtituendi: ſi falſus eſt obligatio enaſci tur ad reſtituendum, etiamſi erogetur propter amorem Dei.

CAPVT. VIII.

An donata propter cauſam neceſſariam ſint donatori reſtituenda.

De huiuſmodi dubio, nos plu ra diſſeruimus, quando de cõditionibus turpibus agetur in libro. 5. Nunc vero explicatius quædam diſſeremus. Et qui dem inde nõ eſt tractandi neceſsitas na turalis cauſæ. Nanque ſi propter hãc ali quid donatur, donatio reputatur ſim plex, vt ſi dixero dono tibi equum mo do ſol oriatur craſtina die, aut fuerit or tus, vt ſupra dictum eſt.

¶Sed ſolum diſputatio erit, de neceſsita te cauſæ quæ ex præcepto eſt, quæ eſt neceſsitas præceptiua. ¶Hæc autem ne ceſsitas, quædam eſt eorum, quæ neceſ ſariò debent fieri ex præcepto, alia vero eorum, quæ neceſſario debent non fieri ex præcepto. ¶Primi generis ſunt quæ ſpectant affirmatiua præcepta. Poſtre mi generis dicuntur, quæ ſpectant nega tiua. Huiuſmodi ergo præcepta inducũt neceſsitatem, vel faciendi vel non facien di, & ideo diuinæ literæ, ea neceſſaria vo cant, vnde Paulus, ſi euangelizauero non eſt mihi gloria, neceſsitas mihi incumbit, & rurſus ſine fi de impoſsibile eſt placere Deo. Eſt nan que neceſsitas hæc ex parte finis, vt di xit Athanaſius, quicunque vult ſaluus eſſe, neceſſe eſt, vt teneat catholicã fidẽ.

Neceſsitas naturalis, & neceſsitas præceptiua.

1. Corin. 9. Ad Heb. 11.

¶Huiuſmodi autem præcepta ſunt mul tiformia, vnde & multiformis reſultat ex eis neceſsitas, ſunt nanque horũ quæ dã diuina præcepta, qualia ſunt iuris na turalis omnia, atque euangelica præce pta. Alia vero humana præcepta, ſiue ec cleſiaſtica, ſiue ciuilia. Et rurſus horum præceptorum quædã ſunt, quæ ſpectãt Dei cultum, & chriſtianam religionẽ, vt præcepta fidei charitatis in Deum, atq; ſpei. In declarationem autem ſubiungẽ dorum aduertenda ſunt tria quæ Iaſon obſeruanda propoſuit, in rubr. ff. de con ditionib. ob turp. cauſam. ¶Primum eſt omne datum propter cauſam honeſtã, ea ſubſecuta non repetitur. ¶Secundum eſt datum autem omne ob turpem cau ſam ſi turpitudo cauſæ ſit ex parte reci pientis duntaxat, repetitur ſecus autem ſi turpitudo cauſæ vtrunque, & dantem & re-

Tres regulæ iuris collectæ ex Iaſone Iuriſconſulto.

& recipientem comprehendat. ¶Tertiũ eſt, regula iuris; quando ſcilicet quiſpiã aliquid tenetur facere gratis, vel non facere ſi pecuniam accipit, vt faciat, vel nõ faciat turpiter, & iniuſtè facit: quãdo deniq; turpitudo verſatur ex parte vtriuſque & dantis & recipientis ceſſat repetitio. ¶Vnde infertur ſi quis ex pecunia conduceretur, vt debitam Deo alioqui præſtaret fidei religionem, vt videlicet hæreſim quam profitetur deponat, aliàs non depoſiturus eſt quidem tunc turpitudo in recipiente, quippe quod gratis tenebatur præſtare ex pecunia donatus præſtat. Quocirca ſi coram iudice obiata repeterẽtur eſſet iuſta repetitio & dãnatus à iudice in foro conſcientiæ reſtituere tenebatur huiuſmodi: etſi non eſt perſpicuum ſi ante repetitionem, reſtituere obligatur, quæ turpiter & iniuſtè accepit. Idem eſt dicẽdum in præceptis quæ ad iuſtitiam ſeruandam proximo nos obligant, ſiue ſint affirmatiua ſeu negatiua, quæ cum gratis præſtare teneamur, videlicet parentes honore proſequi, & proximos non lædere, aut occidẽdo, aut percutiendo, aut furando &c. qui ad hæc non facienda conducitur pecunia turpiter & iniuſtè facit, eadem ratio eſt de iſtis, atque de prioribus.

Quãdo datur repetitio in donatióe ex cauſa turpi.

¶Eſt enim tunc turpitudo ex parte recipientis non dãtis: quocirca datur à iure repetitio. Nã donantes, iſtis caſibus non ſpontaneè donant, ſed eſt inuoluntaria ſecundum quid donatio, vt is qui proijcit merces in mare, vt mortis euadat periculum ex maris tempeſtate procedens. Aut is qui donat graſſatori occurrenti in via ne ab eo perimatur, Omnes igitur huiuſmodi donationes habent admixtum inuoluntarium, etſi ſimpliciter ſint voluntariæ, & ideo iura iſtis donatoribus conſuluerũt, vt illis detur repetitio. Etenim qui dat hæretico, vt deponat hæreſeos perfidiam pecuniam, ſanè nõ omnino ſpontaneus dat, ſed vt damnũ hæreſeos euitet, hæreſis enim doctrina, vt cancer ſerpit, vt diuinus Apoſtolus docet, ſicut qui donat iudici pecuniam, vt iuſtam ſententiam ferat, non omnino ſpontaneus dat, ſed vt redimat ſuam vexationem, vel ad euitandũ alterius peccatũ. Idem traditur. l. 47. tit. 14. Parti. 5. vbi huiuſmodi donationes, item vocantur turpes donationes. ¶Neque ſolum donationes iſtæ quę ſunt ob cauſam turpem, quæ futurũ ſpectant tempus, eam quam diximus ſubeunt conditionẽ, verum etiam & donationes quæ ſpectant præteritum, eandem ſubeunt conditionem, vt quia commiſiſti homicidiũ aut furtum dono tibi pecuniam vt gloſſa rubri. ff. & C. de conditionibus ob turpem cauſam docet, quod in hac donatione datur etiam repetitio. Et Bart. in. l. ſi Plagij. ff. de verb. obliga. Quanuis nonnulli Iuriſconſulti, hæc intelligunt ſi exprimatur in donatione cauſa turpis, videlicet dono te pecunia, quia adulterium commiſiſti, nam ſi non exprimatur videtur donatio ſimplex, nõ habens cauſam turpem. Et idem cenſeto, ſi non exprimat verbo, at innuat ob cauſam turpẽ ſe donare aut ex certis coniecturis illud probari poſsit. Et ſi vtcunque res dubia videtur, quia qui donat, quia plagium vel homicidium fecit, non incitat ad peccandum, ſiquidem cauſa turpis iam præteriuit, ſecus eſt cum res verſatur in futurũ, vt dono pecuniã ſi plagium feceris. Porro hoc non obſtante, Bartol. vbi dudum donationem inquit eſſe turpem & ſtipulationem, non valere ſi dixeris ſi plagium feceris aut quia feciſti. Et reuera vbilibet eſt turpitudo peccati. Et ſi in donatione ob præteritũ plagium non incitatur homo plagiarius ad peccatum factum, at incitatur ad complacendum in præterito delicto, & item incitari poterit, vt nouum ſimile operetur: eſt autem plagium crimen ex quo venditur ſcienter, vel emitur homo qui liber eſt, inde lex plagiaria, quæ plagas imponebat huiuſmodi ſceleratis, inde nomen deriuatur, & criminis, & criminoſi: cæterũ obijcitur iſtis, quia in huiuſmodi donatione, tam donator, quam receptor ſunt in crimine, & tunc melior eſt cõditio poſsidentis, igitur non datur repetitio, huic obiectioni fecimus ſatis lib. 5.

Donatio turpis ex præterito, & ex futuro.

¶At dicet quiſpiam, & quid ſi quis inuenit rem perditam, & non reſtituit, niſi ex oblato pretio? videtur enim quod donare tunc pecuniam ſit turpis donatio, quia gratis tenetur inuentor reſtituere. Et quidem inuentor nõ poteſt iuſtè pretium petere pro inuentione, quia gratis rem perditã manifeſtare tenetur, vt eſt text.

Qui petit pretiũ pro re inuenta iniuſtè petit.

text.in.l.falſus.§. qui alienū verſic. quid
ergo,& ibi Bart.ff.de fur,Quāuis pro la-
bore ſiquē ſuſtulit in inueniēdo aliquid
referre poterit, vel ſi nullo labore inue-
nit ſed fortè, neq; laborē.& operā adhi-
buit in cōſeruādo,aut publicādo rē per-
ditam,modicū ſi referat, quod Hiſpanè
dicitur *hallazgo*,inculpatè facit. l. Nauis
onuſtæ. § ſed ſi tenuis. ff.ad.l.Rhod. de
iactu. ¶Cōtra prædicta obijciet quiſpiā
faciamus hominē fame morientem, qui
habet panē tenetur illū paſcere,at nō te-
netur gratis paſcere ſi forte qui fame tor
quetur ſpem habet aſſequēdi pinguiorē
fortunā,tunc licebit cōuenire cū fameli-
co de pretio eorū quę ſibi donantur ad
depellendam famem,idē de ægroto,qui
ex morbo properat ad mortē, & nō eſt
niſi medicus vnus, qui antidotis ſubue-
nire poteſt ægroto, hic tenetur curare,
at non gratis, ſi ægrotus ſperat habere
vnde ſoluat. At vero ſi tunc ex pretio fa
ciat medicus, id quod tenetur alioqui fa
cere,non turpe eſt. Et itidem ſi cuipiam
eſt neceſſarius meus equus vt euadat pe
riculum imminens mortis, illi equū non
teneor gratis cōmodare, ſed ille tenebi-
tur mihi equū vel æſtimationē reſtitue-
re;Rurſus ſi alicui præſto meā operā, vt
eruam eum à morte impēdente & ſi te-
near ſi poſſum, eum eruere, nā ſcribitur
Prouer.24.Erue eos, qui ducunt ad mor
tē, etſi gloſſa quædā diuerſum ſenſerit,
neminē priuatorū ad hoc teneri, ſed qd
ſi teneor paſcere fame morientē,quod ſi
nō pauerim, ſum reus homicidij,cur nō
ero reus homicidij,ſi potui eruere à mor
te proximū & nō erui, aut ſi potui erue
re puellā ab ſtupro,quod violēter vt pa
tiatur eſt promptū,& nō erui, nam non
eruendo,cū alioqui facile poſſem,videor
ſtupratoribus fauere tacitè, & cōſentire
ſtupro. Aut ſi poſſum defendere domū
ab incēdio, ſi non fecero videbor incen-
diarius.l.Pōponius. ff. de negotijs ge-
ſtis. & in reliquis caſibus huiuſmodi.
¶Verum etſi teneor, nā Eccleſ. 14. vni-
cuiq; mādauit Deus de pximo ſuo, non
tamē gratis teneor, ſi tamen qui patitur
damnū, potēs eſt, vel ſperatur eſſe ſoluē
dī pretiū,pro opera mea illi impēſa,vt vi
detur probari, ex.l. ſi pater, ff.de donat.
§.primū.& ex.c.precarie. 10.q.2. vbi di-
citur, neminē eſſe cogendū de ſuo alteri

Recenſentur multi caſus vbi, pro opere debito, alias poterit ſumi precium.

beneficiū facere. ¶ Vnde Iuriſcōſultus
ſi ſolus eſſet vnus, qui patrociniū indigē
ti in cauſa ſua præſtare potuiſſet, non te
nebitur gratis præſtare,ex ca. non ſanè.
14.q.5. ¶Idē quoq; de teſtibus traditur
vulgo, eos ſanè etſi teneantur gratis, ad
deponendā veritatē, ceterū nō tenētur
proprijs expēſis iſtud præſtare, vt habe
tur in.c.ſtatutum.de reſcript.§. teſtimo-
nio.vnde legimus in lib.Geneſeos.c. 47.
Ioſeph Ægypti præfectum à Pharaone,
ſubiecisse totā Ægyptū Pharaoni. Enim
vero,pro frumētis exhibitis, quintā par
tē colligēdi frumēti & prædia Ægyptia
ca, & fundos applicauit cenſibus regijs.
Quanuis ergo Ægyptij fame labora-
rēt,& ſumma inopia premerētur,nō gra
tis eis exhibuit frumenta,vnde alerētur,
ſed pro precio quo carebant tributū im
poſuit perpetuū. ¶Cuius geſti fuit pedi
ſequa.l.Necēnius.&.l.alimēta. ff.de reb.
geſt.vbi traditur tēpore famis,is qui ha-
bet frumenta teneri cōmunicare ſua fru
menta, nō tñ gratis donando,ſed vendē
do,vel mutuando. Porro forſan inſulta-
bis aduerſus dicta priora ex poſteriori-
bus,quippe iā regula præfata falſa quod
obligat homo, vel facere, vel non facere
gratis debet aut facere, aut nō facere. At
in caſibus prætactis,non gratis fit,quod
facere homo obligat. Reſpō.gratis fit ſe
cundū quid,qui paſcit fame periclitantē
aut medetur ægroto extremè laboranti
nihil enim iſti recipiūt modo,& forte ni
hil recipiet poſtea,ſi ſpes diuitiarū fallit.
¶Ceterū vt tenentur hominē abſolutè
inopē gratis paſcere,vel curare, ita nō te
nētur diuitem in ſpe gratis omnino vel
paſcere vel curare,&c. Sunt qui colligāt
idē ſcilicet nos non teneri gratis paſcere
fame morientē ex.c. ſi quis de furtis,vbi
dicitur, ſi quis per neceſsitatē famis, aut
nuditatis, furatus fuerit cibaria,aut veſtē
aut pecus pœniteat hebdomadas tres.
Etſi reddiderit,non cogatur ieiunare.
¶Ceterum hic locus,nō videtur cogere
ad reſtitutionē, ſed in optione furis reſti
tutionē relinquit, vel reſtituere vel ieiu-
nare. Vnde videtur, quod nihil faciat cū
hac diſputatione,ſed vt aptè ait gloſſa,
non eſt locus hic audiendus de maxima
neceſsitate, quia ſub hac omnia ſunt cō
munia. Quod ſi quis cōtenderit, de hac
extrema eſſe intelligendū locū,etiānum
nihil

Io. à Medi. q.25. c. de reſtitu. ex Arlano.

nihil cõficiet, vt probet, non teneri quẽ piã gratis paſcere fame periturũ, ſiquidẽ text⁹ ſub optione ponit, quod reſtituat vel quod pœniteat: igitur ſi pœnituerit, is qui ex maxima neceſsitate furat⁹ fuerit, non tenetur reſtituere. ¶ At reuera, de qualibet neceſsitate textus intelligatur, non eſt liber à difficultate. Quippe ſi maxima tenetur, pœnitere non tenet, quia ſuũ erat quod abſtulit, ideo de furto non eſt increpandus, ſi vero modica, furti tenetur, & pœnitere nõ ſufficit niſi ablata reſtituat. Et quanuis reſtituat, ad huc & pœnitere de peccato furti tenetur. Niſi dicatur, quod locus hic deſumptus eſt ex libro pœnitentiali Theodori, ideoque non cogere: verũ de re hac nihil in præſentia, quia obiter eſt inductus locus ad refutandũ opinionẽ eorũ qui dicunt hũc locũ colligere quod reuera nõ colligit. Porro ex dictis clareſcit veritas: ſi enim ſit pauper hic famelicus, actu & proxima potentia tunc gratis omni no ſubuenire tenemur, quare ſimpliciter tenemur illi ſubuenire. Si vero ſit dиues in potentia non tenemur gratis ſimpliciter ſubuenire. ¶ Iam vero dubitabit aliquis, cur in quibuſdã obligatio operis ſubdit pretio: in alijs verò obligatio faciẽdi operis libera eſt à pretio. Et q pretiũ ſumit turpiter facit & repeti põt. ¶ Sũt qui volunt cauſam eſſe quia quędã ſunt opera laborioſa quæ impenduntur proximis, vt mederi, defendere ab iniuria, ab igne, & alia hoc genus ſupra denarrata, & ideo hæc quia non præſtãtur citra ſumptũ & laborẽ, ideo etſi teneamur, illa impendere proximis, non tamen gratuito: ideoq; teſtis, propter laborẽ, & expenſas poteſt recipere pretiũ: nõ propter veritatis teſtimonium. Qm̃ ſi labor non eſſet & expenſæ gratis omnino ferendum eſt. Et ſanè non ineptè hoc tradunt. Nanq; etiamſi cathedrarij, qui ęre publico in docendis diſcipulis deſudant nihil amplius poſſunt referre, neque iudices, propter ſententiæ iudicium quicquam ferre poſſunt pretij, quanuis magno labore eam parent voluendo codices, audiendo proceſſus, & examinando cauſæ veritatem. Cęterum ob hoc habent ſtipendia publica. At clerici, qui tenẽtur ad preces canonicas, magno labore eas recitant maximè ſi prolixę ſint, & tamen ſi clericus acciperet pecuniam, pro recitandis canonicis precibus, etſi beneficio eccleſiaſtico, non eſſet donatus, ſed ſolo ordine ſacro teneretur, vtiq; turpis eſſet donatio ex parte accipientis, & repeti poſſet in foro exteriori. Et in foro conſcientiæ reſtituere teneretur. Porro ipſe ad hoc ſe ſponte obligauit rectores item, & iudices ciuitatis, tenentur reſtituere quod vltra ſtipendium capiunt vt Auguſtinus probat ex illo verbo Ioannis Lucæ. 3. neminẽ concutiatis, ſed contenti eſtote ſtipendijs veſtris, vicium enim concuſsionis exponit eſſe corradere quicquam vltra ſtipendium, quod illis præſcriptum à republica eſt. Et habetur. 23. q. 1. Militare, &. 1. q. 3. iubemus omnibus igitur, vel à rege ſtipendiatis vel à republica officialibus, hoc Ioannis verbum eſſe aptandum cenſet Auguſtin. ¶ Et rectè, namque operarius cui iã eſt præſcripta ſuæ operæ merces; ſi ampli⁹ extorſerit reſtitutioni ſubdiẽ. ¶ At vero iudices rectores protectores reipublicæ, ſunt tanquam operarij, reipublicæ adminiſtrandæ, & illis pro opera impenſa taxatum eſt pretium, ideoque hoc excedendo capiendo, pro ſua opera aliquid aliud, tenentur reſtituere, vt Auguſti. teſtatur epiſt. ad Macedoniũ. ¶ Scribis autem, quibus non eſt taxatum ſtipendium publicum, ſunt nihilominus taxata precia ſuorum laborum, quæ vocantur iura. Et hæc ſi exceſſerint tenentur reſtituere, vt & alij officiales, ſiue publici, ſiue priuati hanc taxationem non poſſunt excedere quod Hiſpanè dicitur, *de lo que tienen enel aranzel*, vnde in lib. Recopil. l. 7. li. 3. tit. 6. traditur, quod aſsiſtentes gubernatores, & correctores, ciuitatum, nihil aliud referant, pro adminiſtratione iuſtitiæ, quam à rege illis rereferendum taxatur, & multa ni eo libro de hac re traduntur. Et libr. 4. Recopilatio. taxantur iura ſcribarum. tit. 1. 25. 26. & eodem lib. tit. 28. iura cuſtodũ carceris taxantur.

¶ Item limitantur, vnde in foro contentioſo, iam ad ſeptuplum, iam ad quadruplum condemnantur, qui delinquũt excedendo huiuſmodi taxationem. In foro autẽ conſciẽtię, tenentur reſtituere, (etiam ſi nulla à iudice condemnatio fiat) ijs, à quibus contra legem,

Pœnitentialis Theodori.

Media. vbi ſupra.

Correctores gubernatores aſsiſtẽtes rectores populorũ tenẽtur reſtituere quod vltra ſtipendium receperunt.

abſtulerunt. Non tamen in foro animæ obligantur (vt puto) ad quadruplũ, vel ad ſeptuplũ, ſed ſatis eſt, ſi reſtituãt ſimplũ, quod abſtulerũt, illa enim reſtitutio ad ſeptuplũ, vel quadruplũ, eſt in pœnã cõmiſsi delicti, & vt coerceantur alij officiales à delinquẽdo, ideo à iudice dũ nõ imponit pœna hæc, nõ obligat in foro conſciẽtiæ.

Pœnæ donec à iudice ſentẽtialiter imponantur, nõ obligãt in foro conſcientiæ.

¶ Eſt autẽ dubitatio, an ſicut teſtes, ad teſtandũ vocati à iudice tenentur gratis teſtari veritatẽ ad eundẽ modũ, qui ſciunt furẽ teneãtur gratis indicare furẽ. ¶ Hæc quæſtio putatur controuerſa canoniſtis, & iuriſtis, iſtis inficiantibus teneri, quẽpiã indicare furem, bene tamẽ furtũ: vnde infertur ſecundũ eos, quod poſſunt cõduci pretio, vt indicent furẽ, Quoniã ſi nõ tenẽtur indicare, vt indicẽt, referre ex indicatione poſſunt pretiũ, ſecus de teſtibus. Iſti enim tenentur, ſemel aſciti ad ferendũ teſtimoniũ, veritatẽ teſtãdo.

An liceat indicare occultum furem.

¶ Canoniſtæ vero dicũt teneri cognoſcẽtes furem, ad indicãdum furẽ, & nõ ſolũ furtũ: vnde apud eos infertur, quod indicãs, vel retegẽs furẽ, nihil poteſt referre propter indicationem, nã ad hãc præſtandã tenentur. ¶ Citant in ſuũ fauorẽ. c. qui cum. extra de furtis. vbi dicitur quod qui non indicat furem ſollicitatus ab ipſo dño rei furto ſublatæ ſi eſt conſcius, & tacet, eſt conſors furis. Adrianus in. 4. de reſt. q. quæ incipit, Reſtat inquirere ſubſcribit canoniſtis dicens, credo tñ quod iure naturali & canonico, quod tenetur ſciens furẽ, & furtum, vtrũq; indicare, ſaltem ijs qui prodeſſe poſſunt, & non obeſſe: 2 2. q. 5. hoc videtur. ¶ Verũtamẽ, indicare furem ijs, qui ꝓdeſſe poſſunt, & nõ obeſſe, vt Auguſt. 10. cap. ſe exponit, eſt indicare prælato, aut ſacerdotibus, qui admoneãt eos ad pœnitendũ, & reſtituendũ. Nunc autem, nõ hæc quæſtio agitur, ſed an liceat iudici ſeculari indicare furem, qui potius poterit obeſſe, quã prodeſſe quippe nõ indicatur, vt fraternaliter corripiat, ſed vt iudicialiter puniat. Et item exquirimus an iudicibus liceat cogere ſuos inferiores, vt indicent fures etiam proponere pretium manifeſtantibus, nõ eſt cogere. Hoc autẽ à Bar. fas eſſe eis, creditur, quippe quibus incũbit, delicta punire, & non poſſunt iſtud præſtare, niſi multa indagine exquirant fures, & alios maleficos.

L. ciuile. C. de furtis.

Et iſtud eſt quãdo officiũ iudicis implo ratur, aut proceditur per inquiſitionem generalem. argu. l. 3. & l. congruit. ff. de offic. præſid. Etſi propria autoritate neminem teneri teſtetur. ¶ Porro idẽ Bar. l. ciuile. C. de furtis. & Abbas in c. qui cũ cõmemorato cõſentiunt, quod furtum quis indicare tenetur, nõ tñ furem. Neq; enim capitulũ præfatũ loquitur de fure, ſed de furto. Vnde ius canonicum obligans ad manifeſtandũ furtũ non eſt contra ius ciuile, negans poſſe quẽquã compelli debere per officiũ, vel per actionẽ, ad manifeſtandũ furẽ. Et proponere pretiũ manifeſtãti, nõ eſt compellere, ſed allicere, vt. C. de pet. hæred. l. cogi. &. ff. de furtis. l. qui vas. §. qui furem: Et ideo licite accipitur pretiũ ꝓ manifeſtatione. vt. ff. de præſcrip. verbis. l. ſolum. Et de condict. ob turp. cauſ. l. idem. §. finali. Quod ſi poteſt referre pretiũ, non tenetur indicare. Quod ſi dixeris poteſt referre pretium, ſicut teſtis, propter laborẽ forte, & periculũ quod illi imminet in manifeſtãdo. Quia ſubibit odiũ forte cõſanguineorum qui fortaſsis vlciſci manifeſtationẽ tentabũt. ¶ Verũ nihil laboris eſt, manifeſtare, & periculũ nullũ ſubibit, manifeſtãs iudice eũ aſſerente, ab huiuſmodi.

L. ciuile. C. de furtis.

Nemo ex propria autoritate tenetur prodere furem poteſt tamẽ cõpelli à iudice.

¶ Vnde bene colligitur ſi poteſt referre pretiũ, igitur non tenetur manifeſtare, & diſpar ratio eſt, inter ipſum, & teſtem vt liquet. ff. de cõdict. ob turp. cauſ. l. 1. §. fin. & l. 2. & fina. & idem habetur l. ciuile. C. de furtis. vbi dicit ciuile eſſe, & vrbanũ, ideſt non coactoriũ poſſeſſorẽ rei furtiuæ, autorẽ furti in iudicio nominare. Putat autẽ gloſſa ad hunc locũ, quod ius canonicum ſit diuerſum à iure ciuili. Quia epiſcopi iuxta cap. indicatũ excõmunicãt ſcientes furem, & nõ manifeſtãtes: vnde tenẽtur ex iure canonico manifeſtare, & ideo cõpelluntur ab epiſcopo. Additio vero ad eandẽ gloſſam non credit diſſentire, vtrũque ius quia de furto, eſt ſermo in textu non tamẽ de fure. At vero ad inſtantiã partis, poteſt deponere qui nouit teſtimoniũ de fure: ſiquidem aliud eſt prodere furem, aliud ad inſtantiam partis teſtari de fure. Hoc enim fas eſt, quia iam per accuſationẽ eſt retectus fur, ideo non peccat, qui de eo teſtimonium tulerit, ſed qui prodit, omnino occultum furem prodit.

Ciuile vocat ius, id ad quod nemo poteſt cogi.

¶ De

¶De cōtrouerſijs iſtis,viderint Iuriſcon
ſulti,ego in foro conſciētiæ dixerim,pro
dentem furem omnino occultū peccare
mortaliter: ſiquidē occultū omnino pro
dit. Eſt autē occultus omnino,cuius ne-
que teſtes ſunt neq; indicia cōpetentia.
Quādo igitur non poteſt crimē deferri
ad iudiciū, omnino occultū cenſetur in
foro exteriori. ¶Et huiuſmodi occulta,
qui manifeſtat,proditor eſt.Imo,ad hęc
manifeſtāda,nulla autoritate poteſt ho
mo cogi, ſiue ſeculari, ſiue eccleſiaſtica:
& quāuis excōmunicationis cenſura ful
minetur,ei non eſt parendū.Neq; præſu
mitur hoc intēdere iudicē, vt ſibi pandā
tur quæ ad ſuū forum nō ſpectant.Nam
in illis ſe ingerere, eſt vſurpare diuinā iu
riſdictionē,id quod crimē eſt. Nā ſi vſur
pare regiā iuriſdictionē,nefas, & crimen
læſæ maieſtatis iudicat,quid quod vſur-
pare diuinā? ¶Veruntamē,ſi crimē non
eſt omnino occultū, ſed ſpectat ad forū
exterius,tunc ſanè iudex ſiue eccleſiaſti
cus ſiue ſecularis,poterit agere,vt indice
tur fur, vt & quiuis alter maleficus. Ne-
mo tamen, niſi coactus à iudice ex pro-
pria autoritate,ad hoc tenetur, vt furem
prodat. De probabili fure inquam nam
alius improbabilis, nulla autoritate pre-
mente eſt prodendus. Vnde,ſi nō tene-
tur ex propria autoritate, quiſpiā eum
prodere, poteſt allici pretio, vt prodat:
ſed ſi cogat iudex vt prodat,tum quia te
netur prodere pretio nō eſt conducēdus
vt prodat, ſiquidē obligat iam prodere.
¶Quocirca tunc tenebitur accepta reſti
tuere,quia turpiter accepit,vt ex priori-
bus liquidū eſt. Textus autē Prouer. 29.
Qui cum fure participat odit animā ſuā,
ſolum probat,quod participare ſcienter
ex re furto ſublata, eſſe peccatū morta-
le, & hic eſt text' qui indicatur extra de
furtis. Qui cū fure. ¶An autē teneamur
indicare fugitiuū ſeruum,dixerim quod
autoritate iudicis compellētis, tenemur
manifeſtare huiuſmodi ſeruos fugitiuos
qua ceſſante non tenemur, manifeſtare:
ſed ſolū ſeruum alienū fugitiuū non reti
nere apud ſe, neq; illi præſtare operā,vt
dominus eius eo orbetur, ſed eum expel
lere à ſe. ¶Rogāti autē an fuerit apud eū
aut diuerterit ad ſua tenetur veritatem
propalare. Nanque ſi eum retinens furti
arguēdus eſt: quia retinet alienum domi
no inuito.Niſi retineatur, vt ad dominū
ſuum eundē reducam'. ¶Quo fit quod
is qui ſumit pretium vt indicet,non tene
ri ad reſtitutionem, neq; repeti poſſe,vt
colligi videtur,ex.l.4.§.ii tibi.ff. de con-
ditio. ob turpem cauſam.In oppido Ci-
uitatenſi,antiqua & probata eſt conſue-
tudo, quod huiuſmodi ſerui fugitiui,eò
concedentes retinentur à cuſtode arcis
vt ſi interim dominus eorum eos quęſie
rit,eidem reſtituantur, ſin vero ſub an-
nuo ſpatio non requirantur, non reſti-
tuuntur, ſed ſub cuſtodis prædicti domi
nio rediguntur in pœnam negligentiæ
dominorum. ¶Porrò autem ſupereſt di
ſcutere vnum, quod ſupra indiſcuſsè tra
debamus, videlicet, nō eſſe turpe,ex par
te dātis munuſcula, vel pecuniam alicui
dare dicenti, ſe non futurū chriſtianum,
niſi oblata pecunia.Enimuero, hic turpi
tudo eſt manifeſta, ex parte accipientis,
quippe ad neceſſaria ad ſalutem, condu
citur numis,aut muneribus verū ex par-
te dantis, eſt.quod venit in quæſtionē,
an fas ſit. Et quidem vnum eſt in propa-
tulo, quod ſi is qui donat eo animo do-
nat intendēdo,ſcilicet,quod donatarius
propter pecuniam fiat chriſtianus, itaq;
cauſa finalis ſuſcipiendi ſacramētum ſit
pecunia, vtiq; turpis eſt donatio etiā ex
parte donantis. Nā intentio illa eſt ſimo
niaca in donante,& in donatario.
¶Porro, ſi non eſt talis animus, ſed ſolū
inclinare mentem inſidelis, ex pecunia,
& muneribus, ad baptiſmi ſuſceptionē,
hac ratione etiā ſi ſit turpitudo in dona-
tario,non tñ erit in donante, quid quod
etiam in donatario petente, ſcilicet, mu-
nera,vt baptiſmum ſuſcipiat, poteſt eſſe
diſtinctio.Nanque ſi munera petit,non
principaliter propter illa ſuſcepturus ba
ptiſmum, neque in eis conſtituēs ſuæ in
tentionis ſcopum, ſed ſolum, quia illis
egens,& ad releuandum ſuam ex illis in
digentiam, vtique illa petens, non pec-
cat, neque hæc dicenda eſt turpis acce-
ptio. Si vero munera ſeu pecuniam pe-
tit tanquā principale intētum ob quod
ſe tingendum permittit, tunc quidem
male agit. Poteſt igitur eſſe turpitudo
ex parte donantis, & donatarij, & ex
parte vtriuſque nulla turpido, aut tur-
pitudo in donatario, & non in donan-
te & contra.

Occult' fur non eſt prodēdus, etſi furtum occultum eſt manifeſtandum.

Iudex poteſt cogere ad indicandum furem & furtum.

Seruum fugitiuum licet manifeſtare expreſſo.

An quiſpiā vt ea faciat quæ ſunt ſalutis ſuæ neceſſaria, poſſit donis cōduci.

Non vitiat baptiſmi ſuſceptionem quod quiſpiam ſuſcipiat illum ex munere illectus.

¶Porrò quod liceat ad ea quæ alioqui ſunt neceſſaria vitæ æternæ aſſequendæ allicere muneribus, eſt perſpicuum: ſi quidē, Rex catholicus, qui haberet multos captiuos infideles, inſigniter faceret, ſi eis cõuerſis ad fidem, libertatem & diuitias polliceretur. Aut ſi quiuis particularis habens captiuum infidelem piè faceret, ſi diceret illi donabo te libertate, ſi baptiſmum ſuſceperis: vt ſi filium pater habet contumacem, & nolentem confiteri, ſuo tempore, ſi eum blanditijs attraheret, vt rectam vitam ageret.

¶Nanque ſi fas eſt, minis & terroribus eos trahere, vt faciant quæ ſunt neceſſaria ad vitam æternã an non licebit blanditijs idem præſtare? Idem teſtatur Auguſt. epiſtola ad Macedonium 24. quæſtione. 4. cap. penultimo. Idem 24. quæſtione. 1. cap. caue.

Deus muneribus allicit, & terrorib⁹ trahit ad ſe homines.

¶Et dominus blanditijs, & muneribus, pollicitationibuſque rerum temporalium, attrahebat olim Iudæos, vt legem Dei ſeruarent, ſi volueritis, & audieritis me bona (ait Deus) terræ comedetis. Quod ſi nolueritis, & non audieritis, & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos, quia dominus locutus eſt, Eſaiæ. 1. Et ſcriptura eſt plena huiuſmodi, & pollicitationibus, & terroribus vnde in Leuitico 26. ſunt multæ cõſcriptæ benedictiones, obſeruaturis legem Dei, & multæ maledictiones violaturis. ¶Quanquam hæc & hoc genus alia teſtimonia, quę fas eſſe indicant terroribus, & minis trahere ad faciendũ Dei præcepta, ſolum probant, hoc eſſe licitum dum agitur ad fideles, vel ad Chriſtianos. Quippe qui cum ſint inſigniti charactere Chriſti, ſi deſciuerint à magiſterio Chriſti, compellendi ſunt, vt Chriſto morem gerant, vt probat Gratianus ex multis 23. quæſt. 6. & capit. Iam vero ibidem. vbi Gregorius Papa, tradit Ruſticum quendam eſſe cogendum, vt præſtaret debita Deo officia qui tamen alio qui Chriſtianus erat. An autem Infideles coercendi eſſent terroribus & minis & inferre liceat eis damna, niſi fidem ſuſciperent, eſt aliã quæſtio, quam nos prolixè diſputauimus in. 4. ſentent. materiã differentes de baptiſmo.

¶Ad opera autem quæ ſunt perfectionis allicere poſſumus muneribus, non tamen trahere terroribus, vt ſi velis quempiam inducere ad religionem demulcendo eum, aut pelliciendo ex muneribus, aut ad ſuſcipiendum ordinem eccleſiaſticum, vel quoduis aliud opus perfectionis.

Donare pecuniam, vt fiant quæ ſunt neceſſaria ad ſalutem, quã do alter non præſtarentur fas eſt ex parte donãtis.

¶Porro ſi quiſpiam diceret, ſe velle promoueri ad ordinem eccleſiaſticum ſi ſibi pecunia detur, item vel ad religionem, vel ad alia hoc genus ſpiritualia opera, turpis eſſet acceptio pecuniæ, quia ſpiritualia velle videtur, ex pretio habere. Nam qui pro pretio, indueret cucullam eſſet ſimoniac⁹. Et ſimiliter qui pretium offerret vt pro pretio, monachiſmum alter profiteretur. Nã dicere, hoc do vt illud facias contractus eſt innominatus, verum etiamſi vt putãt aliqui, hic contractus innominatus non ſit, eſt tamen ſimoniacus, do pretium, vt pro pretio, monachiſmum profitearis, vel baptiſmum ſuſcipias, aut cætera ſpiritualia exerceas opera.

¶Quoniam nihil refert, ſiue ſint neceſſaria, ſiue ſint perfectionis opera modo ſint ſpiritualia.

¶Quia omnia huiuſmodi parem ſubeũt rationem, ſunt enim prorſus abhorrentia ab omni contractu, vt in. 2. libro enucleatum ſatis eſt.

¶Vnde negligenda eſt opinio quorundam Canoniſtarum, qui ſuper c. dilecto. de ſimonia, tradunt fas eſſe pro neceſſarijs faciendis, offerre pretiũ vt fiant, non tamen pro perfectionis operibus: ſiquidem, quo ad licere aut non licere æqua ratio eſt in omnibus iſtis.

¶Verum forſan argutaberis, qui donat alicui pecuniam, vt baptizetur, etſi non donauerit, vt baptizetur pro pecunia, nihilominus donatio turpis eſt ex parte accipientis, ſi baptizatur pro pecunia, quia emere intendit ſacramentũ vt dicebam dudum, at videtur item quod offerens illi pecuniam, turpiter donet, ſiquidem cooperatur ad peccatum alterius, vt vides.

¶Reſpondetur, quod ſi inter donatorẽ & donatarium, vtrinque eſſet cõtractus, ex æquo ſe haberent in peccando. At vero, in præſentia nullus eſt cõtractus quãdoquidem contractus non celebratur, niſi ex mutuo conſenſu contrahentium at vero in præſentia donatarius, accipit,

pecu-

pecuniam pro baptiſmo, & ita non eſt verè donatarius, ſed potius emptor, at vero qui donat, non dat pecuniam, vt baptizetur alter pro pecunia, & ideo non conſentit, cum alio, ideo nō eſt propriè contractus.

¶Quamobrem per accidens eſt, quod is qui accipit pecuniam, vel munera eis abutatur ſuſcipiens baptiſmum ſolum propter illa. Sufficit enim donanti quod ipſe dat, ad bonum alioqui opus exercē dum, quale eſt baptiſmus, ſi autem vitiatur, & deturpatur à recipiente, ipſe viderit, nihil ad donantem. Quoniam gratis dat, ſi autem donatarius non gratis recipit, non eſt imputandum donanti.

¶Sed dices, non eſt donatio niſi gratis detur & gratis recipiatur, at hîc non recipitur gratis.

¶Reſpond. quod ita eſt reuera, nō eſſe donationem verè, ſed vocatur donatio ex affectu donantis, qui gratis intendit donare, vt inclinet ſuſcipiētem ad opus eidem neceſſarium.

¶At vero recipiens, quia nō recipit gratis, ſed recipit, vt quaſi conductus ex pecunia baptizetur, non eſt donatarius, ſed potius locator, quia ſe locat ad baptiſmum.

¶Vnde iſte contractus quo ad hoc quod eſt ſimoniacus ex parte accipientis, videtur ſimplex. Cæterum abſolutè loquendo eſt contractus non ſimplex, ſed permiſtus, ex donatione, & ex locatione. Quoniam ex parte dantis eſt donatio, ex parte vero recipientis eſt locatio, quippe vt dicebā baptizandus ſe locat, ad baptiſmi ſuſceptionē, & quia locatio eſt quædā venditio, videtur vēditio.

¶At reuera neque eſt locatiò, quia nulla eſt conductio. Et reuera non eſt donatio, quia non habet correſpondentem donatarium. Et non eſt emptio, ſiquidē is emit, qui dat pecuniam pro re quam emit, nunc autem qui dat pecuniam nō accipit baptiſmū, vt patet. Rurſus qui accipit pecuniam, pro re ſua, ille eſt qui vēdit rem: at in præſentia, qui accipit pecuniam, non dat ſacramentum, ſed recipit, ideo dicendum videtur quod eſt locatio ex affectu recipientis ſolum, & donatio item ex ſolo affectu donantis, ex qua ratione, eſt quodammodo contractus mixtus, niſi mauis dicere eſſe innominatum: vnde in caſu propoſito ſolum eſt ſimoniacus ex parte accipientis. Porro in contractibus innominatis non interuenit pecunia, vt pecunia, ex. l. fin. tit. 6. Part. 5. ideo contractus de quo eſt ſermo, non videtur innominatus. Ex dictiſque colligere poteris, quod quanuis in omni contractu, ex ratione contractus ſit quædam correlatio, non tamen ſemper eſt correlatio in ratione culpæ. Habebis hæc facile, ſi aduertis, quod emptor referetur ad vendentem, & donās ad donatariū &c. at vero poteſt fieri, vt ſępè à me inculcatum eſt, quod donatio ſit turpis, & ideo culpabilis ex parte accipientis & non ex parte donantis. Vbi vides clare quod in ratione culpæ non ſemper eſt correlatio, inter contrahētes: vt etiam, qui ſoluit vſuras, quas ſoluturū ſe iurauit benè ſoluit: at vero recipiens vſuras malè recipit, extra de vſuris. capit. debitum.

LIBER SEPTIMVS Praxis Theologicæ, de Contractibus, & Reſtitutionibus.

CAPVT PRIMVM, AN SIT concedendum, quod aliquis ſit contractus innominatus, & ſi eſt, quid ſit?

HACTENVS de nominatis contractibus ꝓducto ſatis ſermone diſputauimus, nunc vero opus facto eſt breuiſsimè de innominatis diſſerere. Et quidem prima fronte, videtur omnino, quod ſit nullus contractus huiuſmodi. Enimuero. l. fin. tit. 6. Part. 5. ex iure communi docet eſſe quatuor ſpecies contractuum innominatorum, videlicet, do, vt des, do, vt facias, facio vt des, facio vt facias. Et primā ſpeciem vocat Hiſpanè, *Cambio*, quæ Latinè dicitur permutatio, ſcilicet, do agrum meum, vt des vineam tuam. At vero hic cōtractus eſt nominatus, quippe qui eſt verè permutatio rei pro re, cur ergo dicet eſſe innominatum cum habeat verè nomen? Quod ſi dixeris, hoc nomē eſſe generale ad omnem commutationem, vnde venditionis, locationis, &c. cōtractus generali nomine ab Ariſto. 5. Ethic. vocantur commutationes, ſeu permutationes, ſiquidem cōmutatur res pro pecunia, aut vſus rei conceditur pro pecunia, vt in locatione, obijciā tibi, quod permutatio, vt in lege commemorata vſurpatur, non vſurpatur ſub generalitate ſua, ſed contrahitur, ad ſpecialem contractum: vbi non interuenit pecunia, ſed ſolum res, cōmutatur pro re. Nam quanuis poſsit nonnunquam interuenire pecunia, non tamen, tanquam principale in contractu, ſed tanquam ei acceſſoriū, vt ſi commuto domum pro vinea, ſi vinea eſt minoris valoris quam domus, vt puta, quia deſunt decem, ad æquandū vtriuſque valorem hoc non tollit rationem permutationis: quia acceſſorium ſequitur naturam principalis. Ideo, ſi dē vineam pro domo & addam decem, adhuc ſubſiſtit vera ratio permutationis, vt Panor. annotat. ca. ad quæſtiones, de rerum permutatione. Tunc enim pecunia non ingreditur contractum, ſicut precium rei quæ emitur, ſed ad faciendam æqualitatem rei ad rem, quæ permutatur, ſi ergo hoc nomine inſignitur hic contractus cur à lege præfata appellatur innominatus cum ſit nominatus, vt & alij, qui vis nominati?

Argumentū, primū.

¶Præterea, lex diſtinxit inter hos duos contractus, do vt facias, facio, vt des. At vero iſti duo contractus, re non vidētur diuerſi. Etenim perinde eſt atque in oratione, vbi nomina & verba tranſpoſita, idem ſignificant ex Ariſto. 1. Periherm. Nanq; tranſpoſitio, non variat ſignificationem vocum, idem enim dicet eſt, da mihi panem, & panem mihi da. Igitur idem contractus eſt, do vt facias, & facio vt des, niſi quod inuerſus eſt contractus, vt eadem veſtis eſt, inuerſa, quæ non inuerſa, etſi alia appareat.

Permutatio eſt generale, & ſpeciale nomen.

¶Tertiò, Bart. l. 2. ff. de iureiuran. tradit tranſactionem eſſe contractum innominatum & idem ſentit gloſſa in. l. ſiue apud acta. C. de tranſactio. At vero, tranſactio habet nomen vocatur enim tranſactio. ¶ In diuerſum videtur lex commemorata. & l. naturalis. ff. de præſcriptis verbis. Et autoritas Iuriſconſultorum omnium tradentium hanc diuiſionem contractuum alios enim teſtantur eſſe nominatos alios innominatos, quibus ſuffragantur, Theologi omnes.

Argumentū tertium.

Argu. in diuerſum.

Quæſtionem hanc quidā recens ſcriptor ex Iuriſconſultis ad eā rationē eam diſſerit, vt omnino inficietur eſſe contractus innominatos, ſed omnes eſſe nominatos,

Albor. lib. 3. de arte cōtract. tit. 18.

natos, & legem præfatam, & iura, & iuriſtas ſpernit. Putat autẽ omnes eſſe contractus permutationis. Quia idem eſt, do tibi domum, vt des mihi agrum, atq; ſi dixiſſet iuriſconſultus, aduocatus aliquis ſuo medico, ego tibi patrocinabor, in cauſa tua, vt tu mihi medearis. Qđ eſt facio vt facias, aut ſi dixerit, dabo tibi frumẽtum, vt tu mihi medicinã præſtes, quod eſt do vt facias, aut contra medicinam tibi præſtabo, vt tu mihi frumentum exhibeas, iſti omnes contractus ſunt permutationes, vnde ſunt nominati, verum hic decipitur modo, vt ſæpe alias in ſuis ſcriptis. Raptus enim feruore contradicendi, ſe præcipitat ſæpe. Enimuero & ſi donemus, quod verum eſt, eſſe permutationem rei pro re, at vero non eſt propriè permutatio operæ, pro opera, vt eſt facio, vt facias, aut rei pro opera, vt dabo frumentum, vt medelam præbeas. Et ipſe nuſquã hoc legit, apud bonos, & probatæ fidei autores.

¶Quocirca niſi obſtitiſſet nobis primus horum contractuum, qui videtur gaudere nomine proprio, & ſpeciali, facile diceremus, cæteros tres contractus rectè appellari, innominatos, quia proprio nomine non gaudent. Non enim ſunt permutationes, vt oſtenſum eſt.

Cur contractus innominati dicant. ex autore.

¶At vero, primum cõtractum dicerem ego, dici innominatum, quia extrema eius, non habent nomina propria. Etenim vt eſt videre, in cunctis contractibus nominatis, extrema habent nomina relatiuè oppoſita, vt emptor venditor conductor, locator, deponens, depoſitarius commodans commodatarius donator donatarius, mutuans mutuatarius, &c.

¶At vero in permutatione, vterq; contrahentium, habet idem nomen, ſcilicet, quia vterq; appellatur permutans, niſi longa periphraſi vtaris, vt dicebamus, quando de permutatione erat ſermo, vnde forſan, & ob hanc cauſam tranſactio dicta eſt contractus, innominatus, quia vterq; contrahentium, eſt tranſactor & non explicant oppoſitionem, quam nominati contractus, præſeferunt. At vero iuriſconſulti alio diuertunt non enim cõtractus innominatos pendunt ea ratione, qua ego expendebam, ſed alia multo diuerſa.

¶Vnde Bal. in. l. 2. C. quãdo licet ab emtione diſcedere, ait contractum nominatum eum eſſe dicendum, qui parit actionem ſui nominis, innominatus vero eſt qui non parit, vnde emptionis & venditionis contractus parit actionem ſui nominis. Nam venditor, habet actionem contra emptorem, & cõtra. Et hæc actio eſt venditi, & empti, vt actio commodati actio locati, actio mutui & per alios diſcurre nominatos contractus.

Cur dicant innominati ex Baldo.

¶In innominatis autem non itẽ, quia antequam alter impleuerit, contrahentiũ nulla eſt actio. Nam in contractu permutationis ſi neuter impleuit, non producitur actio quin alter qui nondum impleſſet poteſt reſilire. Quamuis is qui impleuit poſſet agere ad repetitionẽ, rei datę, vel ad intereſſe, ſi damnificatus fuit, quia alter non impleuit. Qui autem impleuit ſi alter nolit implere, poterit reſilire, quia poterit repetere rem ſuam, ſi alter pœnituit, ſe contraxiſſe.

¶Colliguntur hæc. l. 1. ff. de rerum permuta. Et ex. l. fin. tit. 6. part. 5. vbi ſtatuitur quod is, qui impleuit, habet optionẽ vel petendi ab altero, vel quod intereſſe ſequutum ſoluat.

¶Itaq; iuxta hoc placitum Baldi non dicitur innominatus contractus, quia nomine caret, ſed ob cauſam dictam, quia non producit obligationem, & actionẽ efficacem, ante rei, vel facti implementum. Ad hoc vero quod iudex, ad intereſſe ſoluendum condemnet non implẽtem, ſufficit partis implentis iuſiurandũ, vt in. l. 3. loco citato habetur. Etſi æſtimãda fore damna huiuſmodi, à iudice docet.

Alia declaratio cõtractuũ innominatorum.

¶Alij vero iuriſconſulti alijs verbis elucidant, conſtituendam differentiã horũ contractuum nominatorum, & innominatorum. Nam priores, contrahuntur ex ipſa re, etiam ſine expreſsione verborum, aut ſiue pacto, vt in locatione, in mutuo, in depoſito, in commodato, ex ipſa re locata, vel mutuata, vel depoſita, vel commodata, &c. oritur efficax obligatio, & actio vel mutui, vel locati, vel depoſiti, &c.

¶At vero in contractibus, innominatis, neceſſe eſt, quod ſit pactum, & verba expreſſa ſignificantia contractum. Namq; ipſa res ſi ſola ſit, cum datur, vel ipſum factum, non ſignant contractum niſi ex

verbis exprimatur, vel quod datur res
pro re, vel res pro facto, vel factũ pro re,
vel factũ pro facto. Itaq; ex hoc pacto,
quod verbis exprimitur, oritur actio, &
obligatio, & non ex ſola re. ¶ Porro faci
le obijceret aliquis cõtra hãc declaratio-
nẽ, quippe ex pacto illo nudo, ſi aliud nõ
interueniat, nondũ naſcitur efficax obli
gatio, vnde habetur. l. 3. ſupra citata ex
par. quod ſi duo cõueniant in permutan
da re vna, pro re altera, ſi nudũ ſit pactũ,
& non ſit ſtipulatio, ant cęperit alter cõ-
trahentiũ iã tradere ſeu pręparare rẽ ad
implẽdũ, ꝙ cũ altero pepigerat quod re
exiſtente integra, ꝙ quilibet horũ cõtra
hentiũ poterit, pęnitere, ſeu reſilire à pa-
cto, ſi aũt extitit ſtipulatio, aut rei tradi-
tio, tunc optionis erit eius, qui impleuit,
aut petere rẽ, aut intereſſe, vel æſtimatio
nẽ, taxandã iudicis arbitrio. ¶ Igitur in
ꝑmutatione, nõ ſat eſt ad ꝓducẽdã obli-
gationẽ efficacẽ pactũ nudũ. Et idẽ tradit
ſi ſine rei traditiõe ex neutra parte, ſtipu
latio alioq ſeu ꝓmiſsio facta fuerit. Tũc
nãq; is, ꝑ quẽ nõ ſtat, à iudice petere põt,
vt aliũ cõpellat, vel quod ſtet pacto, aut
ſoluat intereſſe, idẽ videtur colligendũ,
ex. l. ex placito. C. de permutatione vbi
tradit, quod ex placito, ſeu pacto permu
tationis, nulla re ſecuta, conſtat nemini
actionẽ cõpetere, niſi ſtipulatio ſubiecta
ex verborũ obligatione, quę ſierit parti-
bus actionẽ. ¶ Et ſummario huius legis,
habetur in cõtractibus innominatis, cau
ſa habetur loco conductionis, vel ſic, per
mutatio eſt contractus nudus niſi inter-
uentu rei veſtiatur, ſed ſtipulatio eſt con
tractus ſolẽnis: ergo ex ſolo pacto nudo,
nõ oritur obligatio niſi veſtiatur interuẽ
tu rei. ¶ Porrò oportet aduertere, quod
gloſſa ad legẽ priorẽ annotat, quod & ſi
ex ipſa permutatione, & item erit dicen
dũ in alijs contractibus, innominatis ex
pacto nudo, nõ oriatur obligatio. Cæte-
rũ quando eſt traditio rei iã oritur, nõ ta
mẽ ex ipſa traditione rei reſultat obliga
tio, hoc enim pertinet ad contractus no-
minatos, vt prædictũ eſt, at oritur actio,
poſtquã nudũ permutationis pactũ, ve-
ſtitur rei interuentu. ¶ Itaq; rei traditio
ſola nõ producit actionẽ, neq; pactũ nu-
dũ ſed pactũ producit actionẽ ex rei in-
teruentu veſtitũ, vnde hic modus decla-
randi, idẽ eſt atq; prior: niſi quod verbis

Ex re ipſa naſcitur obligatio, ſine alia ſolẽnitate verborũ in cõtractibus nominatis, ſecus in innominatis.

diſcrepãs eſt enodatior. ¶ Gloſſa aũt ad
l. petens. C. de pactis tradit pactũ nudũ in
contractibus innominatis parere obliga
tionẽ naturalẽ, ſed nõ ciuilem. Niſi adſit
ſtipulatio, & non ad acceſſorium, ſed ad
principale. ¶ Verbi gratia, celebrato pa-
cto nudo permutationis, ſi fiat ſtipulatio
ad pęnã ſoluendam à non implente. Hu
iuſmodi ſtipulatio veſtit acceſſorium. ſ.
iniunctã pęnam, non tamen principale.
¶ Scilicet, rem quæ permutatur, & ideo
quia veſtit acceſſoriũ, ideo etiã nũ ſuper
eſt pactũ nudũ. ¶ Fortaſsis aũt cupis ſci-
re, quid iuriſcõſulti vocent pactũ nudũ,
namq; extra de pactis. c. 1. habetur ex pa
cto nudo, produci actionẽ: id quod vide
tur contra prædicta militare, item & lex.
3. ordina. regij quam nos ad longum trã
ſtulimus lib. 5. idem tradit ex pactis nu- Tit. 8. li. 5.
dis ſuboriri obligationẽ efficacem, ideſt
ciuilẽ, hanc enim iuriſconſulti vocant ef
ficacem obligationẽ; quippe eſt coacti-
ua. Naturalis enim non eſt coactiua, ſed
ſolũ eſt debita de bene eſſe, non tamẽ ne
neſſaria, quod ſi obieceris, vẽdere mino-
ris iuſto eſt naturalis obligatio, nõ tamẽ
eſt de bene eſſe reſpon. quod eſt de bene
eſſe, ideſt de coactiuo eſſe, quia lex ciuilis
hanc non punit, niſi ſit venditio vltra di
midiũ iuſti pretij. ¶ Verum de pacto nu
do quid ſit adhuc non ſibi conſentiunt
iuriſconſulti. Enimuero antiqui & quidã
recentiores iuriſconſulti tradiderunt eſ-
ſe pactum nudum, quando duo vel plu-
res in idem placitum conſentiũt ſine ali-
qua verborum ſolennitate, vt ſi quiſpiã
promittat pecuniam, vel domum, &c. al
teri præſenti, & acceptanti, expreſſe, vel
tacitè vt eſt tex. l. 1. verſi. fin. ff. de pactis.
Et ibi gloſſa ordi. idem videtur ſapere.
¶ Porrò alijs placet pactum nudum, eſſe
duorũ vel plurium, in idem dandum, vel
faciendm alteri, ab altero conſenſus ver
bis expreſsis. ¶ Itaque, ſecundum hos ne
ceſſe eſt ad rationem pacti quod verba
ſint expreſſa. In hãc ſententiã indicatur
Bal. in. l. ſenium. C. qui teſt. fac. poſ. col. 2.
nu. 4. Et Areti. in. l. 2. ff. de legatis. 1. col.
2. & alij nonnulli idem ſapiunt.

Quid ſit iuriſconſultis pactũ nudũ & qualiter differat à pollicitatione.

¶ Hincque colligunt diſcrimen inter
pollicitationem, & pactum nudum. Nã-
que pollicitatio eſt promiſsio, quæ fieri
poteſt, ita præſenti, vt abſenti, tacenti &
non expreſſe conſentienti.

¶ Hanc

¶Hanc igitur promiſsionem appellitãt pollicitationem, non enim pactum eſt, vbi plures non cõſentiunt expreſſe. Hoc enim vox Latina ſignificat pactum, quã do duo vel plures paciſcuntur ſuper re aliqua facienda, aut danda. At non poſſunt paciſci niſi exprimant animum & intentionem, conueniendi in idem ad dandum, vel faciendum.

¶Hanc igitur rationem habet pactum, at vero quia nudum contrarium eſt veſtito. Nudum dices pactum quod nulla verborum ſolennitate, aut ſtipulatione ad principale, aut iuramento, aut rei interuentu, &c. veſtitum eſt, quale accidit in contractibus innominatis, de quibus tractatur in præſentia, & ideo pacta hoc genus nuda, dicebat Baldus non parere actionem ſui nominis.

¶At gloſſa ad. 1. c. de pactis, credit. ll. ciuiles, pugnare hac in parte cum iure canonico. Siquidem ſecundum ius ciuile nudum pactum, non parit actionem. ff. de pactis. l. iuriſgentium. §. quinimo. At vero ius canonicum, vt apparet ex. c. indicato, pacta nuda obligationem parere inſinuat, vt etiam gloſſa ibidem probat. Quod ſi ita eſt, vtique inito pacto nudo permutationis, nullus contrahentium, poſſet reſilire contrariũ tamẽ decernũt. ll. 3. &. 5. ex part. commemoratæ. Niſi dicamus, quod in foro conſcientiæ, nõ poſſunt reſilire huiuſmodi contrahentes, ita que peccarent mortaliter, vt putat gloſſa ad caput commemoratum, qui reſiliret ſi contraxit tamen animo ſe obligandi.

¶Verum hoc eſt intelligendum, ſi alter contrahentium adimplet, quod pactum ab eo eſt, vel eſt paratum adimplere, tũc enim crederem teneri in foro conſcientiæ, non pęnitere, ſiquidem verba ligant homines, quamuis ſimplicia, & ſine ſolennitate ſint & taurorum cornua funes, vt ſupra eſt probatum. ¶Oportet autẽ eſſe pacti materiam eſſe grauem, & quod fuerit animus ſe obligandi, & non iocandi. ¶In foro autem exteriori, ſi verſetur diſputatio hæc, omnino videntur, ſibi obuiantia, & ius canonicum & ciuile, & lex par. præfata, & lex ordina. regij item indicata, quę conſtituit quod quomodo cũq; appareat, quod homo velit ſe obligare alteri, quod manet obligatus, igitur non ſolum ex pacto nudo, quod celebratur ad præſentes, & verbis expreſsis, ſed etiam ex pollicitatione, quæ poteſt fieri ſiue expreſsione verborum, ex parte eius cui fit pollicitatio, vt dudum aiebamus, enaſcitur obligatio in foro conſcientiæ, ſi appareat, ex notario, vel teſtibus, quod voluerit ſe obligare, id quod ſatis congruit iuri canonico. ¶Porro Bald. l. ſiue apud. C. de tranſactionibus dixit contractus innominatos, eandem rationem ſubire iuxta ius ciuile, atq; canonicũ. Siquidẽ in neutro iure pariunt actionem, niſi per implementum alterius partis. Allegat gloſſam ad cap. cum inter R. ſeniorem de electione. Et quia ſtandum eſt iuri ciuili, ſi aliud non eſt cautum ex iure canonico in. l. ſi pecuniam in princi pio. ff. ſi ob cauſam.

¶Et item ſecundum eundem in rubrica. C. de rerum permutatione, non licet pęnitere iq contra ſtupermutationis, aut in pacto nudo niſi quando non ſeruatur ſidei debitum, ideſt quando pars non implet id, quod vocatur defectus cauſæ. Et hoc placitum conſonum eſt cum iure canonico. Namq; ſi defectus cauſæ eſt, licita id temporis eſt pœnitentia, nam frangenti pactum, licebit non obſeruare pactum. ¶Quamuis lex. 3. partitę aliud tradat, quod ſcilicet, ſi per verba ſimplicia, ſine promiſsione, permutatio fiat (& idẽ dicet de alijs innominatis contractibus) licitum eſſe contrahentibus liberam habere pœnitentiam, vocatur autem libera pœnitentia, quæ nullo impediente in re haberi poteſt, ſed nunquid altero volente adimplere, erit ne libera pœnitentia, in altero, ſcilicet, ſi tum poterit etiam num pœnitere? vt ſi conuenimus ego & alter, ego, ſcilicet tibi dabo prædiũ meũ pro tuo, & alter ait, placet, & ego dabo meum pro tuo. Nunquid, hoc ſuppoſito quod alter iã vult, imo adornat, dare prę dium ad permutandum, cũ alterius prædio tum liberum eſſet mihi reſilire, à contractu? Etenim lex. 3. par. videtur inſinuare, quod altero nolente, alter non poteſt reſilire. Namq; ait, quod ſi alter noluerit, pacto ſtare permutationis, alteri liberum erit, vel petere rem, vel ſi ſumptus fecit, in traditione rei, vel præparatione ad dandam rem, etiam poterit petere intereſſe, vnde ſic videtur, quod ſi alter voluerit, quod non poterit alter reſilire à con-

contractu.At vero iuriſconſulti quidam ex.l.Dedi.§.ſed & ſi tibi.ff.de conditionibus ob cauſam. & ex.l.ex placito.C.de permutationibus, diuerſum autumant. ¶ Tradunt aũt,quod hodie ex.l.ord.Regij,iam non licebit pœnitere,ſi alter vult.

Exponitur L.3.part.5.tit.6.

¶Ego tamen,dixerim quod lex ordina. ſæpè à me indicata, ſolum inquit, ſi apparuerit quouis modo quod quis ſe voluit obligare alteri maneat obligat⁹.Hoc aũt,nõ põt cõſtare niſi ex teſtibus vel ex tabellione.Enimuero q aſciſcit teſtes,vel tabellionem, voluit palam facere ſuam obligationem, ſe ſcilicet, velle obligare ciuiliter,& ideo ſecundum hanc legem, obligatus manet ciuiliter etiam abſenti omnino.¶Et tunc non eſt pactum, quia pactum neceſſario eſt inter præſentes, & exprimentes ſuum conſenſum, vnde dominus,paciſcens olim cum populo iudaico ſe futurum eorum Deum, quo ad protectionem eorum,& ſpecialem aſsiſtẽtiam,ſe in ſignis & prodigijs fecit præſentem oculis eorum,& qui alioqui natura erat inuiſibilis ſpecie quadã mirabiliter afformata ſe oſtẽdebat in mõte Sina præſentẽ.

Exod.19.

At vero quãdo ſunt ſimplicia verba inter præſentes permutationis aut alterius cõtract⁹ innominati, vt da mihi prædium tuũ, & dabo tibi meũ, & alter ſibi placere ait,vtiq; iſti obligantur naturaliter, ad implendum pactum hoc nudum,verum obligationem ciuilem, ego non video, ſiquidem ex nullo oſtendũt ſe velle obligari inuicem, niſi ex verbis ſimplicibus,vltro citroq; expreſsis.Porro verba huiuſmodi non oſtẽdunt, quia ſimplicia ſunt, non demonſtrant animũ habuiſſe eos, ad obligandum ſe inuicem ciuiliter. Quoniam hoc ſi demonſtrare voluiſſent teſtes facerent, aut notariũ aſciſcerent,aut rei interuentu alter eorum pactum veſtiret,vt ſaltem ex hoc, ciuiliter oſtenderent ſe voluiſſe inuicem obligari,vt pacto ſtarent. At vero cum nihil horum,aut aliorũ æquipollentiũ, fit ex caſu,ſed ſolum pactum initum eſt ex verbis ſimplicibus, vnde nudũ prorſus eſt. ¶Videtur,quod obligatio ciuilis nõ eſt exorta ex huiuſmodi contractu, ſed ſolum naturalis, quæ poſcit vt pactis ſtemus quantumcunq; nudis.

¶Lex ergo partit.3.præfata ſæpè, rectè inquit, quod ex huiuſmodi conuentione, nulla reſultat obligatio. Intelligit enim de obligatione ciuili. Namq; iura, quando loquuntur de obligatione, per ſe ſumpta de hac ſemper intelligũt.Quippe omne analogum per ſe ſumptũ, ſtat pro famoſiori ſignificato, at apud iuriſconſultos,iſtud eſt famoſius ſignificatũ obligationis,obligatio,ſcilicet,ciuilis, vt apud philoſophos,& Theologos,obligatio naturalis eſt famoſior,id eſt, vſitatior.

Iura loquẽtia de obligatione ciuilem inſinuant.

Et lex ordina. regij ſæpe ſupra indicata, non corrigit legem præfatam partitæ, namq; lex ordina.loquitur de obligatione ciuili,dicens, quomodocumq; appareat,hominem velle ſe alteri obligare, iã manet obligatus.Et non loquitur de pacto nudo.Siquidem non eſt pactum nudum,quãdo obligare ſe intendit aliquis & veſtit ſuam obligationem aſciſcendo teſtes,aut notarium & vel alia ſimilia exhibens, quæ veſtiunt obligationem ſuã ad alium.

Lex ordina. regij exponitur.

Pacta nuda pariũt obligationẽ naturalẽ, ſed nõ ciuilẽ.

¶Verum lex partitæ.3. dicẽs, quod ſi verba fuerint ſimplicia, in permutatione, quod tunc quilibet contrahentium, liberam habet pœnitentiam, de pacto nudo facit mentionem vt ex dictis patet. Namq; poſtmodum addit de pacto non nudo,quando,ſcilicet,contractus,rei interuentu veſtitur, vel aliàs. Neq; puto,quod caput illud primum extra,de pactis, dicens, quod pacta cuſtodiantur,& pax ſeruetur,ſit intelligendũ, ad hãc rationem,ſcilicet,quod pacta nuda pariant obligationem efficacem, ſeu ciuilem, nam tunc nihil differrent pacta nuda, & pacta veſtita, ſi enim ſunt ex æquo efficacia fruſtra veſtiuntur pacta cum alioqui nuda ſint æquè efficacia.Et ſi hæc obſeruas, non habet locum diſputatio quã texit Doctor Antonius Gomez,tomo.2.c.8.de contractibus innominatis,volens quod lex ordi. corrigat legem par.commemoratam.

¶Eſt autem notandum,quod etſi lex cõmemorata,finalis,ex parti.quatuor recẽſeat modos contractuum innominatorum non eſt intelligendum, quod ſint verè quatuor ſpecies contractuum huiuſmodi.Siquidem vt colligebam in argumento ante oppoſitum,Do,vt facias, & facio,vt des non ſunt ſpecie differentes contractus,quia vt ait Ariſt.3.Phyſi. eadem eſt via ab Athenis, ad Thebas, quæ eſt à Thebis,ad Athenas, quamuis au-

autem re ipſa ſunt eadem via, at vero ratione differunt, alia enim ratio eſt viæ vt eſt ab Athenis ad Thebas, à ratione quę eſt à Thebis ad Athenas. Nam prior eſt acceſſus ad Thebas, &. 2. eſt receſſus, vt eadẽ eſt via per quam lapis aſcẽdit, & deſcẽdit at aſcenſus, & deſcẽſus ratione diſcrepant. ¶Ita in ꝓpoſito, materialiter idẽ eſt cõtractus, do vt facias, & facio, vt des, cæterum formaliter, & ſecundum rationem diſcrepant. Namq; permutantur extrema, cum ex dante, fit faciens, & ex faciẽte, fit dans, & in primo dans reſpicit facientem, & in. 2. faciens dantem, vnde ſunt diuerſi reſpectus quamuis innominati. Itaq; lex præfata, dixit eſſe duos cõtractus formaliter, & ſecundum rationẽ. Etſi reuera non ſunt diuerſæ ſpecies contractus. ¶Aduertendum eſt ſecundo, quod iſti quatuor modi contractuum innominatorum, dicuntur reſpectiui. Nominati autem & ſi omnes relatiui ſint, quia non poteſt eſſe contractus, quin ſit relatiuus, vel reſpectiuus. Cæterum innominati dicuntur reſpectiui particulari ratione; quia celebrantur cum reſpectu videlicet, do, vt des, do, vt facias, facio vt des, &c. id quod non accidit cõtractibus nominatis. Non enim cum celebratur venditio, venditor ait vẽdo, vt emas, aut emptor emo, vt vendas, ſed ſimpliciter, ille vendit, & hic emit, & idem in alijs nominatis experieris, vnde ob hãc cauſam vocantur nominati contractus ſimplices contractus à iuriſtis, & non reſpectiui, quia non celebrantur, cum huiuſmodi reſpectu. ¶Poſſunt autem eſſe plures alij innominati contractus ſimplices, verum reſpectiuorum, quatuor tantum eſſe modos lex cõmemorata præſcripſit vt etiã quatuor referuntur in. l. naturalis, ff. de præſcriptis verbis. Innominatorum autem non reſpectiuorum habes exempla in. l. ſi gratuitam, in principio. ff. de præſcriptis verbis, & in pacto nudo gloſſæ. l. 1. in principio in gloſſa magna ad finẽ. ff. de actio. & obligatio. ¶Supra autem memini me annotaſſe. l. Ex placito. C. de permutatione, quam enarrans legẽ gloſſa, ait pactum nudum producere obligationem naturalem, vnde ego cepi occaſionem, vt differerem, quę hactenus ſunt differta in explicationem. l. 3. ex part. 5. tit. 6. ex quibus inferas oportet, quod cõtractus innominati, ſi veſtiti fuerint producere obligationẽ efficacem: ſecus autẽ ſi nudos eos conſideres. ¶Sed de his, & de tota praxi Theologica de contractibus, & reſtitutionibus hactenus, cui ex Chriſti gratia finem impoſuimus, & ad extremam deduximus lineam. Neq; velim tamen, quod mihi vitio vertant, domini iuriſconſulti, quod miſerim ſæpè manũ & falcem meam, in ſuam ipſorum meſſem, hoc enim feci, quia cum ipſi etiã ſæpè in rem Theologicam, & ſuam mittant falcem, oportebat vt pari pari referrem, & maximè, vt illis præberem occaſionem mea qualiacumq; ea fuerint, examinandi, & probare ſi vera, & corrigere, ſi falſa quę ad proprium ipſorum inquã ſpectant, vniuerſa tamen, cenſuræ ſacroſanctæ eccleſiæ ſubdenda duco, vt cætera noſtra omnia, illius iudicio ſemper ſubieci.

LAVS DEO.

SALMANTICAE.

Ex Officina Ildefonſi à Terranoua & Neyla.
Anno M. D. LXXXV.

6-2-2